

MARX
ENGELS
OPERE

32

KARL MARX   FRIEDRICH ENGELS
OPERE, VOLUMUL 32

Proletari din toate țările, uniți-vă!

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS
OPERE

EDITURA POLITICĂ

1972

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

VOLUMUL 32

EDITURA POLITICĂ
București—1972

Prezenta traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii politice după originalul apărut în editura „Dietz”, Berlin, 1965, completat cu unele note din ediția rusă apărută în Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1964.

Prefață

Volumul 32 al Operelor lui K. Marx și F. Engels cuprinde scrisorile întemeietorilor comunismului științific din perioada ianuarie 1868—mijlocul lunii iulie 1870.

Sfârșitul deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o ascuțire a contradicțiilor economice și sociale în Europa și S.U.A., printr-un avânt al mișcării muncitorești și prin trecerea burgheziei în tabăra contrarevoluției. Lupta de clasă a luat amploare în perioada în care conflictul armat dintre Franța bonapartistă și Prusia bismarckiană devenise iminent. Încordarea situației politice externe și a situației interne din diferite țări a crescut și ca urmare a revoluției burgheze izbucnite în Spania în 1868, a luptei de eliberare națională a poporului irlandez, a acțiunilor maselor populare din Franța împotriva regimului celui de-al doilea Imperiu și a altor evenimente revoluționare.

Activitatea Internaționalei I, condusă de Marx, și spiritul politic activ al clasei muncitoare au creat premisele constituirii partidelor proletare de masă în țările capitaliste dezvoltate din Europa.

Marx și Engels au continuat să acorde o atenție deosebită elaborării teoriei comunismului științific și tacticii mișcării muncitorești internaționale, luptei pentru afirmarea programului socialist în mișcarea muncitorească internațională, explicării căilor de dezvoltare a mișcării muncitorești și revoluționar-democratice în țările din Europa occidentală și în Rusia.

După ce a publicat volumul I al „Capitalului” (septembrie 1867), Marx a continuat să lucreze la cărțile a doua și a treia ale lucrării sale fundamentale. Marx scrisese primele variante ale acestor cărți încă din 1863—1865, dar nu le-a putut pregăti pentru tipar și publica imediat după apariția volumului I al „Capitalului” îndeosebi din pricina stării foarte proaste a sănătății sale.

Urmările și recidivele bolii l-au silit pe Marx să-și limiteze foarte mult timpul de lucru, iar uneori chiar să-și întrerupă complet munca. Totuși, în perioada 1868—1870, el a lucrat intens la definitivarea cărților a doua și a treia din „Capitalul”.

Din scrisorile lui Marx publicate în volumul de față se vede că el aduna cu meticulozitate date noi privitoare la problemele cuprinse în aceste cărți ale „Capitalului”. Astfel, în scrisoarea către Kugelmann din 6 martie 1868, Marx, printre altele, îl informează că din pricina stării proaste a sănătății sale nu a putut scrie, în schimb „am înghițit o cantitate enormă de «material» statistic și de altă natură” (vezi volumul de față, p. 480). Marx nu concepea să-și elaboreze teoria economică fără studierea permanentă, aprecierea științifică riguroasă și sintetizarea noilor fapte survenite în dezvoltarea capitalismului. În legătură cu aceasta se cuvine să amintim scrisoarea lui Marx către Engels din 10 octombrie 1868. Criticînd dogmatismul economiștilor burghezi, în această scrisoare Marx trage o concluzie metodologică remarcabilă : „Numai înlocuind conflictul dintre dogme care se contrazic între ele cu conflictul dintre fapte care se contrazic între ele și cu antagonismele reale, ce constituie miezul ascuns al acestor dogme, economia politică poate fi transformată într-o știință pozitivă” (vezi volumul de față, p. 157). V. I. Lenin, în conspectul făcut corespondenței dintre Marx și Engels, a subliniat în mod deosebit importanța acestei teze și a formulat-o concis în următoarele cuvinte : „**Faptele sînt baza economiei politice, și nu dogmele**” (vezi V. I. Lenin, „Conspectul «Corespondenței dintre K. Marx și F. Engels din perioada 1844—1883””, M. 1959, p. 78).

În 1868, reluînd lucrul la manuscrisul „Capitalului”, Marx a hotărît în primul rînd să prelucreze din nou și să extindă varianta care exista a cărții a doua. Dintr-o serie de scrisori publicate în volumul de față se vede că Marx a făcut în această perioadă cercetări suplimentare în problemele circulației capitalului. Astfel, în scrisoarea către Engels din 7 mai 1868, el îl roagă să-i răspundă la problemele referitoare la modalitățile practice de calculare a rotației și la mărirea capitalului circulant avansat. În scrisoarea din 16 mai același an, Marx subliniază încă o dată importanța teoretică și dificultatea pe care o presupune studierea acestor probleme. Continuînd fără încetare culegerea și prelucrarea materialelor, în 1868—1870 Marx a pregătit mai întîi pentru tipar manuscrisul secțiunii întîii și primele capitole din secțiunea a doua, și apoi a scris o nouă variantă a întregii cărți a treia a „Capitalului”. Paralel cu elaborarea cărții a doua a „Capitalului”, în acești ani Marx a acordat o mare atenție și studierii problemelor referitoare la cartea a treia. O parte considerabilă din scri-

sorile lui Marx care au intrat în volumul de față indică orientarea generală pe care Marx a căutat s-o dea acestei cărți a „Capitalului” și înlesnește înțelegerea multor probleme teoretice. O mare valoare științifică prezintă scrisoarea lui Marx către Engels din 30 aprilie 1868, în care într-o formă concisă și clară este expus planul structurii și conținutul fundamental al întregii cărți a treia a „Capitalului”, precum și o serie de alte scrisori care tratează diverse probleme ale acestei cărți.

În acești ani, Marx a continuat să lucreze la teoria sa asupra rentei funciare, studiind intens unele materiale noi cu privire la dezvoltarea agriculturii și la relațiile agrare în general într-o serie de țări. Astfel, în scrisoarea către Engels din 3 ianuarie 1868 el îl ruga să-i indice cea mai recentă carte germană în materie de agrochimie și să-i răspundă la o serie de probleme importante „pentru capitolul despre renta funciară” (vezi volumul de față, p. 5). La 25 martie în același an, Marx îi scria lui Engels că „e foarte necesar să ne însușim temeinic tot ce este nou și foarte nou în domeniul agriculturii” (vezi volumul de față, p. 50).

În scrisorile adresate lui Engels la 14, 25 martie 1868 și 26 noiembrie 1869, Marx face o critică vehementă concepțiilor greșite privind originea și dezvoltarea obștii și a proprietății funciare private în Germania, Rusia și în alte țări, precum și teoriei rentei funciare a economistului burghez vulgar american Carey. Aici el explică totala inconsistență și caracterul apologetic al teoriei rentei la Carey, precum și greșelile din teoria rentei funciare la Ricardo. Totodată, în aceste scrisori Marx și Engels își fundamentează concepțiile în ceea ce privește apariția rentei funciare, aduc exemple și fapte convingătoare care explică și confirmă justetea teoriei elaborate de ei. Asupra mării valori științifice a acestui material a atras atenția V. I. Lenin subliniind în conspectul său : „Foarte important ceea ce se spune în problema **rentei**” (vezi V. I. Lenin. „Conspectul «Corespondenței dintre K. Marx și F. Engels din 1844—1883»”, p. 105). Discutarea problemelor teoriei rentei funciare, precum și ale dezvoltării agriculturii și relațiilor de proprietate funciară în Anglia, Irlanda, Belgia, S.U.A., Rusia și în alte țări cuprinsă în scrisorile lui Marx și Engels reprezintă, în ansamblu, o completare foarte prețioasă la secțiunea respectivă din volumul al III-lea al „Capitalului”.

Un mare interes științific și politic prezintă și scrisorile lui Marx și Engels referitoare la situația din Rusia. Începînd de pe la mijlocul anului 1868, Marx a studiat cu meticulozitate izvoarele rusești. Astfel, el s-a interesat de cartea lui Lilienfeld intitulată „Zemlia i volia”, apărută la Petersburg în 1868, și a rugat

să-i fie traduse „pasajele mai importante”, care caracterizează „destrămarea vechilor relații agrare” (vezi volumul de față, p. 171). În scrisoarea către Engels din 7 noiembrie 1868, Marx critică concepțiile lui Schédo-Ferroti despre originea obștii ruse (vezi volumul de față, p. 171). Interesul manifestat de Marx față de situația din Rusia a crescut îndeosebi în urma primirii, în toamna anului 1869, a cărții lui V. V. Bervi (Flerovski) „Situația clasei muncitoare din Rusia”. Lucrarea lui Flerovski, după cum reiese din scrisori, s-a bucurat de înalta apreciere a lui Marx, care a considerat-o ca fiind cel mai remarcabil studiu social-economic după cartea lui Engels „Situația clasei muncitoare din Anglia” (vezi volumul de față, p. 383—384). Din acea perioadă Marx a început să studieze temeinic limba rusă (vezi volumul de față, p. 374, 631). Tot atunci s-a hotărât, se pare, Marx să aducă completări substanțiale și să illustreze teoria sa asupra rentei funciare în cea mai mare parte cu date privind agricultura și relațiile funciare din Rusia (vezi îndeosebi scrisoarea către Kugelmann din 27 iunie 1870). Vorbind despre studierea unui număr uriaș de surse rusești de către Marx în deceniul al 8-lea, Engels, în prefața la volumul al III-lea al „Capitalului”, observă că, după părerea lui Marx, „...în secțiunea privitoare la renta funciară urma ca Rusia să joace rolul pe care l-a jucat Anglia în volumul I în analiza muncii salariate în industrie” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 14).

Concomitent cu elaborarea în continuare a teoriei economice, Marx și Engels au acordat în acești ani o deosebită atenție difuzării volumului I al „Capitalului”, propagării ideilor lui, traducerii lui în alte limbi. În afară de recenziile la acest volum, scrise pentru ziarele germane, Engels a scris în 1868 o recenzie pentru revista burgheză „The Fortnightly Review” și s-a consultat cu Marx într-o serie de probleme teoretice. Din scrisorile lor în legătură cu această problemă se vede ce greutăți trebuiau înlăturate în vederea unei largi răspindiri a ideilor din „Capitalul”.

Intr-o serie de scrisori, Marx și Engels se referă la recenziile la volumul I al „Capitalului” și la opiniile formulate în legătură cu acesta de diverși economiști burghezi. Scrisorile respective sînt remarcabile pentru că în ele, alături de aprecieri critice la adresa teoriilor burgheze, sînt expuse într-o formă concisă și limpede cele mai importante teze din teoria economică a lui Marx. Astfel, într-o scrisoare către Engels din 8 ianuarie 1868, Marx, analizînd și criticînd recenzia lui E. Dühring la volumul I al „Capitalului”, precizează ce a adus el principal nou în volumul I al „Capitalului” și ce deosebește teoria lui economică și metoda

lui de cercetare de întreaga economie politică burgheză anterioară (vezi volumul de față, p. 11—12). În legătură cu scrisoarea lui Marx către Kugelmann din 11 iulie 1868, scrisă referitor la recenzia la volumul I al „Capitalului” și publicată în revista economistului burghez-vulgar german Faucher, V. I. Lenin arăta în 1907 în „Prefață la traducerea în limba rusă a scrisorilor lui K. Marx către L. Kugelmann”: „Ar fi de dorit ca oricine începe să citească «Capitalul» și să-l studieze pe Marx să citească și să recitească scrisoarea amintită de noi, paralel cu studierea primelor capitole ale «Capitalului», care sînt de altfel și cele mai grele” (vezi V. I. Lenin. Opere complete, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 385). Aceste cuvinte ale lui V. I. Lenin sînt întru totul valabile și pentru alte scrisori ale lui Marx și Engels, în care este vorba despre conținutul „Capitalului”.

Marx și Engels și-au elaborat teoria economică în strînsă legătură cu sarcinile practice și cu țelurile luptei clasei muncitoare. Căutînd să înarmeze mișcarea muncitorească cu o teorie revoluționară, ei au acordat o deosebită atenție propagării directe a doctrinei lor economice în rîndurile muncitorilor. Astfel, la 23 mai 1868, Marx îi scrie lui Engels referitor la prelegerea sa despre salariu ținută în fața muncitorilor germani din Londra (vezi volumul de față, p. 85). Engels susținea necesitatea de a se scrie pentru muncitori o broșură populară despre conținutul volumului I al „Capitalului” (vezi scrisoarea lui Engels către Marx din 16 septembrie 1868). La 12 octombrie 1868, Marx îi scrie lui Kugelmann: „Cînd vorbesc despre «bunul mers al lucrurilor», am în vedere în primul rînd propaganda pe care a făcut-o cartea mea și aprecierea de care s-a bucurat ea din partea muncitorilor germani” (vezi volumul de față, p. 506). Marx a primit cu multă bucurie știrea despre primele încercări de a se traduce în limba rusă volumul I al „Capitalului” (ibid.). Primului traducător al „Capitalului” în limba franceză, Keller, el i-a dat un ajutor substanțial (vezi volumul de față, p. 567—568).

În acești ani, Marx și Engels au acordat o mare atenție problemelor filozofice. Într-o serie de scrisori, Marx îi critică pe E. Dühring și F. A. Lange pentru atitudinea lor disprețuitoare față de dialectica lui Hegel. După cum spune V. I. Lenin, această critică făcută lui Dühring „anticipează parcă conținutul celebrei cărți «Anti-Dühring», scrisă cu 9 ani mai tîrziu de Engels (împreună cu Marx)”. (V. I. Lenin. Opere complete, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 386). În scrisoarea către Kugelmann din 6 martie 1868, Marx dă o definiție clasică deosebirii dintre metoda sa dialectică și metoda lui Hegel: „metoda mea de cerce-

tare nu este cea a lui Hegel, întrucît eu sînt materialist, iar Hegel idealist. Dialectica lui Hegel reprezintă baza oricărei dialectici, dar numai *după* înlăturarea formei ei mistice, or tocmai aceasta caracterizează metoda *mea*" (vezi volumul de față, p. 480). În octombrie-noiembrie 1868, Marx și Engels au citit și au discutat pe larg manuscrisul cărții muncitorului tăbăcar german J. Dietzgen „Das Wesen der menschlichen Kopfarbeit". Ei au subliniat remarcabilele succese științifice ale lui Dietzgen, justetea concluziilor lui, faptul că el a descoperit în mod independent legile teoriei materialiste a cunoașterii. La 28 octombrie 1868, sub impresia directă a conținutului manuscrisului lui Dietzgen, Marx scria : „Este unul dintre cei mai geniali muncitori pe care-i cunosc" (vezi volumul de față, p. 515).

Correspondența publicată în acest volum dovedește, de asemenea, interesul viu, permanent manifestat de Marx și Engels față de dezvoltarea științelor naturii — fizica, chimia, biologia, studiarea de către ei a celor mai importante descoperiri în aceste domenii. După cum reiese din scrisoarea lui Marx către Engels din 18 noiembrie 1868, Marx se interesa de problema apariției vieții pe Pămînt în legătură cu cercetările întreprinse de profesorul vienez Gustav Jäger și de savantul german Ernst Haeckel (vezi volumul de față, p. 178). În scrisoarea către Marx din 21 martie 1869, Engels vorbește despre inconsistența ipotezei morții termice a universului și arată că ea lasă o porțiță deschisă clericalismului. Mai tîrziu, în „Dialectica naturii" Engels face o critică amplă acestei ipoteze (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 343—346, 568, 579—580).

În scrisoarea către Kugelmann din 27 iunie 1870, Marx critică foarte vehement cartea „Die Arbeiterfrage" a lui Lange, unul dintre reprezentanții așa-numitului darvinism social, care a aplicat în mod mecanic legea luptei pentru existență, descoperită de Darwin în lumea animală și vegetală, la istoria omenirii și, în fond, a redus această lege la „legea" populației a lui Malthus. O critică aspră la adresa darvinismului social cuprinde și scrisoarea lui Marx către P. și L. Lafargue din 15 februarie 1869, publicată pentru prima oară în volumul de față.

În volum este publicată pentru prima oară și scrisoarea lui Marx către P. și L. Lafargue din 5 martie 1870, în care, criticînd cartea lui Gobineau „Essai sur l'inegalité des races humaines", înfierează necruțător teoria rasistă a așa-zisei superiorități a rasei „albe" asupra celei „negre". Marx dezvăluie rădăcinile de clasă, subliniază caracterul mizantrop al concepțiilor care ulterior au căpătat o largă răspîndire în Germania fascistă și continuă să

fie pînă în zilele noastre una din sursele „spirituale” ale ideologiei rasiste-colonialiste a imperialismului. Afirmările lui Marx dovedesc atitudinea ireconciliabilă a conducătorului și învățătorului proletariatului față de ideologia burgheză, față de încercările de justificare ideologică a politicii colonialiste promovate de statele capitaliste.

Scrisorile care intră în volumul de față arată ce uriașă muncă practică au desfășurat Marx și Engels în cadrul mișcării muncitorești internaționale, paralel cu elaborarea problemelor teoretice și științifice. Materialele corespondenței îl caracterizează în mod pregnant pe Marx ca pe adevăratul conducător al Internaționalei I și pun în lumină importantul ajutor pe care i l-a dat Engels. În acești ani, Consiliul General al Internaționalei I a continuat să sprijine mișcarea grevistă, care cuprinsese largi pături ale proletariatului în Anglia, Franța, Germania, Belgia, Elveția și alte țări. Guvernele i-au reprimat cu cruzime pe greviști trimițînd împotriva lor nu numai poliția, ci și armata. Solidaritatea internațională a devenit în acești ani principalul factor în lupta economică a clasei muncitoare. La 11 aprilie 1868, Marx îi scria lui Engels în legătură cu victoria repurtată de muncitorii din construcții de la Geneva, care au trimis un delegat la Londra pentru a participa la consfătuirea cu membrii Consiliului General: „Faptul că muncitorii au trimis la Londra *delegați a jucat un rol hotărîtor*. Patronii cred în puterea Londrei și în casa de bani pentru sprijinirea luptei” (vezi volumul de față, p. 55). Organizarea ajutorării greviștilor a contribuit la creșterea prestigiului și popularității Asociației Internaționale în rîndurile maselor. Acest ajutor a fost considerat de Marx și de Engels și ca un foarte important mijloc pentru biruirea limitelor naționale în mișcarea muncitorească din diferite țări (vezi volumul de față, p. 320).

Lipsit fiind, din cauza muncii științifice și a stării proaste a sănătății sale, de posibilitatea de a se duce la congresele Internaționalei, Marx a participat totuși nemijlocit la pregătirea lor; a scris cele două rapoarte ale Consiliului General la congresele de la Bruxelles și Basel și a exercitat o influență hotărîtoare asupra lucrărilor lor. Scrisoarea lui Marx din 10 septembrie 1868 către delegații Consiliului General la Congresul de la Basel, G. Eccarius și F. Lessner, cuprinde indicații referitoare la tactica pe care trebuie s-o adopte delegația Consiliului General la congres. Marx stabilește de asemenea teze importante privind poziția proletariatului față de problema războiului în situația istorică concretă de la sfîrșitul deceniului al 7-lea al secolului trecut și demască caracterul războiului iminent dintre Franța și Prusia. El

scrie : „clasa muncitoare nu este încă suficient organizată pentru a exercita o influență hotărâtoare asupra mersului evenimentelor, dar că, în numele clasei muncitoare, congresul protestează și îi denunță pe instigatorii la război; că un război între Franța și Germania este un război civil, care va ruina ambele țări, precum și Europa în general” (vezi volumul de față, p. 499).

Un deosebit interes teoretic și politic prezintă scrisorile lui Marx și Engels consacrate rezoluțiilor Congresului de la Bruxelles cu privire la trecerea pământului, minelor etc. în proprietate obștească. Introducerea problemei cardinale a transformării socialiste a societății în programul Internaționalului a devenit posibilă numai ca urmare a biruinței obținute de muncitorii înaintați asupra sectarismului mic-burghez. Adoptarea acestor rezoluții a avut o uriașă importanță teoretică și politică pentru întreaga Internațională și a atestat victoria principiilor socialiste asupra reformatorismului mic-burghez, înfrângerea proudhoniștilor de dreapta. Nu întâmplător presa burgheză, cuprinsă de panică, vorbea despre caracterul comunist al hotărârilor congresului cu privire la proprietate.

După cum reiese din scrisori, Marx și Engels puneau revendicarea lichidării proprietății private asupra pământului în strînsă legătură cu problema aliatului proletariatului de la sate, cu problema micii proprietăți țărănești, și tocmai sub acest aspect a fost discutată această problemă în cadrul Congresului de la Basel. În legătură cu necesitatea ca proletariatul să abordeze în mod diferențiat problema marii și cea a micii proprietăți funciare, Marx i-a scris lui Engels la 30 octombrie 1869 (vezi volumul de față, p. 331). În scrisoarea de răspuns către Marx din 1 noiembrie, 1863, Engels, fiind de acord cu punctul acestuia de vedere, sublinia că țărănimea nu e omogenă, că alături de țărani-mari proprietari de pământ, care-i exploatează pe zileri și pe argați, există și țărani-arendăși, țărani-prorietari mijlocași și mici. Engels a precizat atitudinea diferențiată a proletariatului față de diferitele pături ale țărânimii (vezi volumul de față, p. 332). În „Conspectul «Correspondenței dintre K. Marx și F. Engels din 1844—1883»”, V. I. Lenin apreciază această teză a lui Engels ca fiind „...cea mai importantă cu privire la «Agrarfrage»” [„problema agrară”] (p. 101). Această idee a lui Engels prelucrată de el mai pe larg în prefața la ediția a doua a lucrării „Războiul țărănesc german”, la începutul lunii februarie 1870, a fost folosită de V. I. Lenin în doctrina lui cu privire la alianța dintre clasa muncitoare și țărănime ca o primă condiție, condiție hotărâtoare, a dictaturii proletariatului, ca premisă necesară și de importanță primordială pentru con-

struirea societății comuniste. Înfăptuirea acestei alianțe în practica construirii socialismului și comunismului în țările socialiste a constituit un adevărat triumf și o confirmare a justetii ideilor fundamentale ale lui Marx, Engels și Lenin.

Scrisorile lui Marx și Engels din perioada 1868—1870 conțin un bogat material în legătură cu istoricul luptei dintre Consiliul General și Alianța democrației socialiste; ele completează conținutul cunoscutelor documente ale Consiliului General scrise de Marx și îndreptate împotriva activității subversive desfășurate de bakuniști în cadrul Asociației Internaționale a Muncitorilor. În scrisorile lor, Marx și Engels au dezbătut în amănunțime tactica Consiliului General în ceea ce-i privește pe bakuniști, care la sfârșitul anului 1868 au făcut o încercare de a pătrunde în Internațională. În scrisoarea către Marx din 18 decembrie 1868, Engels s-a exprimat categoric împotriva primirii Alianței democrației socialiste în Internațională în calitate de organizație internațională separată avînd un program și un statut propriu. Acesta ar fi, îi scria el lui Marx, „un stat în stat” (vezi volumul de față, p. 203). Așadar, încă de pe atunci conducătorii Internaționalei și-au dat seama de esența intențiilor ascunse ale lui Bakunin și ale adepților acestuia, care voiau să pună mîna pe Internațională și să o supună influenței lor. Marx a inclus propunerea lui Engels, cuprinsă în scrisoarea amintită, în răspunsul Consiliului General elaborat de el — „Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365).

Lupta lui Marx, Engels și a Consiliului General împotriva bakuniștilor s-a dus în jurul principalelor probleme ale teoriei și tacticii revoluționare de luptă a proletariatului. Sub acest raport, un deosebit interes prezintă scrisoarea lui Marx către Engels din 5 martie 1869, care efectiv constituie o schiță a circularii „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către Biroul Central al Alianței democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 373—374), și scrisoarea, tot a lui Marx, către P. Lafargue din 19 aprilie 1870, în care Marx expune pe larg întreaga istorie a luptei duse de Consiliul General împotriva încercărilor lui Bakunin și ale adepților lui de a dezorganiza activitatea Asociației Internaționale și face o critică amplă principalelor puncte din programul lui Bakunin. Marx caracterizează bakunismul drept un curent sectar, ostil mișcării muncitorești de masă, demonstrînd înapoierea lui teoretică și dogmatismul lui. Subliniind caracterul în esență antirevoluționar al doctrinelor baku-

niste, el arată că trăsătura caracteristică a bakunismului și a reprezentanților acestuia este înclinația spre o frazeologie demagogică pseudorevoluționară.

Marx considera că ceea ce determină inconsistența rețetei bakuniste privind desființarea dreptului de succesiune este faptul că Bakunin nu a înțeles adevărata legătură dintre baza și suprastructura societății capitaliste. „Toată această teorie trebuie pusă pe seama aceluia idealism perimat care consideră actuala jurisprudență ca bază a situației noastre economice, în loc să admită că situația noastră economică reprezintă baza și originea jurisprudenței noastre!” (vezi scrisoarea lui Marx către Lafargue din 19 aprilie 1870). În aceeași scrisoare, Marx vorbea despre caracterul politic dăunător al desființării dreptului de succesiune, deoarece această cerere „n-ar fi o faptă demnă de a fi luată în serios, ci o amenințare necugetată, care ar uni întreaga țărănie și mica burghezie în jurul reacțiunii” (vezi volumul de față, p. 603).

Dezvăluind adevărata esență a lozincii bakuniste a „egalizării politice, economice și sociale a claselor”, Marx scria: „Dacă presupunem, pe de o parte, existența în continuare a claselor, iar pe de alta egalitatea dintre membrii acestora, ajungem la un nonsens, care dovedește ignoranța nerușinată și superficialitatea acestui individ...” (vezi volumul de față, p. 603).

Marx a dezvăluit inconsistența propovăduirii de către Bakunin a totalei abțineri a proletariatului de la participarea la lupta politică. El îi scria lui Lafargue: „Măgarul acesta n-a înțeles nici măcar atîta lucru că orice mișcare de clasă ca mișcare de clasă a fost și este întotdeauna o mișcare politică” (vezi volumul de față, p. 604). Revendicarea lui Bakunin de a se renunța la lupta politică a dezorientat clasa muncitoare, a împiedicat aplicarea unei politici proletare independente, creșterea conștiinței de clasă și constituirea unui partid politic, lupta pentru revoluția proletară și dictatura proletariatului. Concepțiile bakuniștilor erau fundamental ostile marxismului.

O serie de scrisori ale lui Marx și Engels aruncă o lumină asupra istoricului scrisorilor circulare ale Consiliului General scrise de Marx: „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” și „Comunicare confidențială” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421 și 441—454), care au avut un rol important în demascarea bakunismului.

Un loc de seamă ocupă în acest volum scrisorile consacrate problemelor mișcării muncitorești germane. Datorită tacticii elas-

lice și abile a Consiliului General condus de Marx, sfârșitul deceniului al 7-lea a fost marcat în Germania prin mari succese în propagarea ideilor Internaționalei. Marx, care din momentul înființării Internaționalei a îndeplinit în cadrul ei rolul de secretar-correspondent pentru Germania, era foarte strâns legat de proletariatul germani. Tradițiile revoluționare, a căror temelie a fost pusă de Marx și Engels și de Liga comuniștilor condusă de ei, întreaga activitate a Internaționalei, lupta lui Bebel, Liebknecht și a adepților lor au deschis calea pentru pătrunderea ideilor comunismului științific în masele muncitorilor germani, pentru crearea unui partid cu adevărat proletar.

Lupta muncitorilor germani pentru crearea partidului lor s-a împletit strâns cu lupta pentru rezolvarea problemei naționale, pentru unificarea țării. Spre sfârșitul deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea, problema unificării Germaniei a fost în linii mari rezolvată. O dată cu victoria Prusiei asupra Austriei și crearea, în 1867, a Confederației Germaniei de Nord, țara a fost în general unificată de sus, pe cale antidemocratică, sub hegemonia Prusiei. În aceste condiții, Marx și Engels au pus în fața clasei muncitoare sarcina de a continua lupta revoluționară, de a folosi noile condiții pentru consolidarea proletariatului pe scara întregii națiuni, intensificând totodată lupta împotriva prusacismului reacționar și a militarismului.

O piedică serioasă în calea creării unui partid cu adevărat revoluționar al proletariatului a constituit-o lassalleanismul. Corespondența publicată în acest volum ne oferă posibilitatea de a urmări poziția pe care se situau Marx, Engels și adepții lor, Bebel și Liebknecht, aflați în fruntea orientării revoluționare din cadrul mișcării muncitorești din Germania, față de lassalleeni, atitudinea luată de ei împotriva programului și a tacticii lassalleene oportuniste. În scrisoarea către Schweitzer din 13 octombrie 1868, Marx vorbește despre un anumit rol pozitiv pe care l-a avut Lassalle în mișcarea muncitorească germană, subliniind că el a contribuit la eliberarea clasei muncitoare de sub influența burgheziei liberale. Totodată însă, Lassalle, subliniază Marx, de la bun început a introdus o tendință oportunistă în mișcarea muncitorească; programul trasat de el și tactica oportunistă aflată în strînsă legătură cu acesta lipseau clasa muncitoare de perspectiva revoluționară și nu puteau duce la victoria proletariatului (vezi volumul de față, p. 508—509).

Din această scrisoare către Schweitzer și din multe alte scrisori se vede ce luptă neîmpăcată au dus Marx, Engels și adepții lor în perioada 1868—1870 împotriva continuatorilor lui Lassalle

— Schweitzer, Fritsche etc. —, care voiau să subordoneze mișcarea muncitorească politicii bismarckiene, reacționare, și care răspindeau în cadrul mișcării iluzia posibilității unei integrări pașnice în socialism.

Marx l-a criticat cu asprime pe Schweitzer pentru tactica oportunistă scizionistă, care a avut o influență negativă asupra mișcării muncitorești din Germania. El l-a condamnat cu hotărîre pe Schweitzer pentru organizarea Congresului de la Berlin, care a dus la sciziunea sindicatelor din Germania, pentru metodele de conducere și principiile de organizare antidemocratice ale uniunilor sindicale. Marx i-a declarat lui Schweitzer că organizația creată de el „este adecvată societăților secrete și mișcărilor sectare, dar contravine esenței trade-unionurilor” (vezi volumul de față, p. 510).

Critica sistematică făcută de Marx, Engels și de adepții lor poziției sectariste a lassalleenilor a contribuit la răspîndirea ideilor socialismului științific și la subminarea influenței lassalleanismului în Germania. Marx a remarcat cu mare satisfacție că din experiența mișcării proletare muncitorii înaintați s-au convins ei înșiși de inconsistența dogmelor lassalleene. Conducătorii Uniunii generale a muncitorilor germani, temîndu-se să nu piardă influența în mase, au fost nevoiți să renunțe, în esență, la unele dintre tezele lassalleanismului; despre acest lucru i-a scris, de pildă, Marx lui Engels la 26 august 1868 (vezi volumul de față, p. 124). Scrisorile lui Marx cuprind o scrie de afirmații cu privire la dezamăgirea provocată de liderii Uniunii lassalleene în rîndurile muncitorilor și la năzuința acestora spre restabilirea unității în rîndurile clasei muncitoare germane.

Tacticii oportuniste a lassalleenilor, Marx și Engels i-au opus activitatea revoluționară a muncitorilor germani, lupta pentru crearea unui partid cu adevărat proletar. Din scrisori se vede cu ce atenție susținută urmăreau în acest timp Marx și Engels munca desfășurată de Bebel și Liebknecht în rîndurile proletariatului german. Marx și Engels le dădeau sfaturi, îi îndrumau în activitatea practică, îi sprijineau în lupta lor împotriva lassalleanismului. Înțelegînd în mod just necesitatea colaborării cu Partidul popular mic-burghez german în lupta împotriva prusacismului reacționar, într-o serie de cazuri, Liebknecht a făcut însă concesii în problemele principale. Critica uneori aspră făcută de Marx și Engels acțiunilor lui Liebknecht a fost provocată tocmai de acest fapt și a contribuit la o orientare mai justă a conducătorilor muncitorilor germani în problemele teoretice și tactice. Poziția revoluționară a lui Bebel și Liebknecht în problemele fundamentale a

avut un rol hotărâtor în lupta pentru crearea unui partid muncitoresc independent în Germania. În scrisoarea către Engels din 29 iulie 1868, Marx subliniază ca pe un mare succes faptul că, la congresul asociațiilor muncitorești germane care urma să aibă loc în septembrie 1868 la Nürnberg, „afilierea la Asociația Internațională a Muncitorilor și acceptarea programului nostru este aproape asigurată” (vezi volumul de față, p. 112).

Crearea în 1869 a Partidului muncitoresc social-democrat, care reprezenta efectiv o secție a Internaționalei, a însemnat o mare victorie a marxismului și a ideilor Internaționalei în mișcarea muncitorească din Germania, a ridicat această mișcare pe o treaptă nouă, mai înaltă. În problemele hotărâtoare teoretice, tactice și organizatorice, partidul muncitoresc nou creat se situa pe o poziție direct opusă concepțiilor și practicii lassalleene.

În scurt timp, Partidul muncitoresc social-democrat a devenit o forță considerabilă în viața politică a țării. Relevind succesele mișcării muncitorești și creșterea partidului, Engels îi scria unuia dintre conducătorii acestuia, W. Bracke, la 28 aprilie 1870, că în Germania „lucrurile merg nesperat de bine” (vezi volumul de față, p. 608).

Scrisorile care intră în volumul de față ilustrează atenția cu care Marx și Engels au urmărit dezvoltarea mișcării muncitorești în Franța în ajunul războiului franco-prusian și al Comunei din Paris. Puternicul val de greve, o serie de demonstrații politice din perioada 1868—1870 dovedeau creșterea stării de spirit revoluționare în țară: „agitația începută în iunie anul trecut la Paris — îi scria Marx lui Engels la 10 februarie 1870 — este în continuă creștere ... femeile din mediul muncitoresc se arată deosebit de vehemente, și tu știi ce înseamnă acest lucru la Paris” (vezi volumul de față, p. 383).

Guvernul francez a încercat să înăbușe mișcarea revoluționară prin numeroase arestări, a căutat să provoace masele populare să pornească acțiuni premature. Din scrisorile lui Marx și Engels reiese clar că ei și-au dat din timp seama de intențiile perfide ale lui Napoleon al III-lea și au considerat că răsturnarea imperiului nu este posibilă decât dacă armata trece de partea poporului (vezi volumul de față, p. 181, 381). Scrisorile dovedesc activitatea uriașă depusă atât de Marx, cât și de Engels în cadrul Consiliului General al Internaționalei pentru a demasca acțiunile provocatoare ale poliției franceze (vezi volumul de față, p. 440—442, 443—444 și urm.).

Din scrisorile lui Marx reiese cât de îngrijorat era el din pricina acțiunilor aventuriste ale elementelor mic-burgheze ale așa-zisei Secții federale franceze de la Londra, care, prin îndemnurile

ei la acte teroriste împotriva lui Napoleon al III-lea, oferea poliției franceze prilejul să se răfuiască cu militanții Asociației Internaționale a Muncitorilor (vezi volumul de față, p. 101—102). La insistențele lui Marx, Consiliul General a adoptat o rezoluție cu privire la cuvântarea lui Félix Pyat și una cu privire la Secția federală franceză de la Londra (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol 16, București, Editura politică, 1963, p. 335 și 460), în care se desolidarizează de aceste acțiuni provocatoare (vezi volumul de față, p. 114, 439—440, 518—519 și urm.).

Persecuțiile crunte, în special cel de-al treilea proces intentat membrilor Consiliului federal de la Paris al Internaționalei care a avut loc la Paris între 22 iunie și 5 iulie 1870, nu au făcut decât să contribuie la o și mai mare creștere a popularității Asociației Internaționale a Muncitorilor în Franța și au transformat „problema politică : imperiu sau republică, într-o problemă de viață sau de moarte pentru clasa muncitoare” (vezi volumul de față, p. 459).

Correspondența dintre Marx și Engels relevă amploarea muncii desfășurate de ei pentru întărirea ideologică și organizatorică a secțiilor franceze ale Internaționalei, împotriva influențelor sectariste ale proudhonismului și bakunismului. În scrisoarea către Paul Lafargue din 18 aprilie 1870, Marx îi avertizează în mod special pe conducătorii francezi să nu facă greșeala „să aprobe sau să promoveze sectarismul”. La 19 aprilie 1870 Marx i-a trimis lui Lafargue o scrisoare care are în esență caracterul unui document de partid : în această scrisoare Marx avertiza Consiliul federal de la Paris împotriva activității desfășurate de bakuniști în cadrul Internaționalei.

Marx a ținut în permanență legătura, îndrumându-le activitatea, cu secretarii-corespondenți ai Consiliului General, Dupont și Lafargue ; acesta din urmă s-a mutat în toamna anului 1868 la Paris și a jucat un rol de seamă în propagarea socialismului științific și în întărirea organizatorică a secțiilor Internaționalei în Franța la sfârșitul deceniului al 7-lea. Cu participarea lui activă a fost creat în aprilie 1870 Consiliul federal din Paris și s-a realizat editarea unei traduceri corecte în limba franceză a „Statutului Asociației Internaționale a Muncitorilor”, care pînă atunci era răspîndit în Franța într-o traducere denaturată în spirit proudhonist. Marx acorda o deosebită importanță acestui lucru (vezi volumul de față, p. 601).

Toate scrisorile lui Marx și Engels despre Franța deceniului al 7-lea sînt pătrunse de sentimentul de așteptare a unui nou val

revoluționar, de bucuria că „clocotește întregul cazan al vrăjitoarei — istoria” (vezi volumul de față, p. 533).

Materialele corespondenței dovedesc interesul profund și permanent pe care Marx și Engels îl purtau problemelor și nevoilor mișcării muncitorești engleze.

În scrisorile lor, Marx și Engels fac o caracterizare critică liderilor reformiști ai trade-unionurilor engleze. Marx și Engels considerau că eșecul candidaților muncitorilor în alegerile pentru parlament din 1868, primele alegeri după aplicarea reformei electorale din 1867, era firesc. Ei vedeau în acest insucces un rezultat al slăbiciunii clasei muncitoare engleze, al faptului că, alături de tendința revoluționară, în mișcarea muncitorească engleză exista și o puternică tendință reformistă, al cărei exponent era aristocrația muncitorească. Influența burgheziei se vedea și din poziția conciliatoare și șovinistă pe care se situau liderii de dreapta ai trade-unionurilor engleze. Din scrisorile lui Marx reiese că înfrângerea suferită în alegeri i-a silit pe unii lideri ai trade-unionurilor din Londra care făceau parte din Consiliul General să recunoască justetea criticii aduse de Marx și să accepte în oarecare măsură părerea lui în ceea ce privește necesitatea ca proletariatul să acționeze independent, să lupte împotriva transformării muncitorilor într-un apendice al burgheziei liberale (vezi volumul de față, p. 178).

O serie de scrisori sînt consacrate istoriei rupturii dintre Asociația Internațională a Muncitorilor și ziarul trade-unionist „Bee-Hive”, care de la 22 noiembrie 1864 era considerat organul oficial de presă al Consiliului General, în realitate însă acest ziar se situa pe o poziție conciliatoristă, trecînd sub tăcere documentele Asociației sau denaturîndu-le conținutul în spirit reformist atunci cînd le publica (vezi volumul de față, p. 341, 358, 359, 433 și urm.). Marx considera ruptura cu „Bee-Hive”, crearea Ligii pămîntului și a muncii, în al cărei program era inclusă revendicarea naționalizării pămîntului, drept un indiciu al eliberării incipiente a detașamentului înaintat al proletariatului englez de sub tutela burgheziei liberale și drept un pas important, care putea duce la crearea unui partid proletar independent, de masă în Anglia (vezi volumul de față, p. 331).

Dintr-o serie întreagă de scrisori ale lui Marx reiese că în acești ani el lega în mod indisolubil soarta revoluției în Anglia de problema eliberării poporului irlandez, care se afla într-o dependență colonială față de Anglia. Datorită noului avînt al mișcării de eliberare națională în a doua jumătate a deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea, în Irlanda s-a creat o situație revoluționară.

Problema irlandeză începuse să exercite o mare influență asupra vieții social-politice din Anglia. În scrisorile lui Marx este tratată pe larg desfășurarea discuției în problema irlandeză care a avut loc în toamna anului 1869 în cadrul Consiliului General din inițiativa lui Marx (vezi volumul de față, p. 338, 341—342, 350—351, 356—357). Marx își propunea să continue discuția și să formuleze un punct de vedere internaționalist al proletariatului englez cu privire la aliatul său, mișcarea de eliberare națională irlandeză, sub forma unei rezoluții a Consiliului General (vezi volumul de față, p. 338 și 362).

Dar, fiind grav bolnav, Marx practic nu a putut lua parte în tot cursul iernii anului 1869—1870 la ședințele Consiliului General și planul conceput în această formă nu a putut fi realizat. Punctul de vedere al lui Marx și-a găsit reflectarea și în alte documente ale Consiliului General, în special în „Comunicare confidențială” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 441—454), precum și în scrisorile adresate militanților mișcării muncitorești din Germania, Franța și S.U.A. În aceste scrisori și documente, Marx a elaborat pe larg ideea, enunțată de el pentru prima oară în 1867, că lichidarea înrobirii coloniale a poporului irlandez, acordarea dreptului irlandezilor de a-și hotărî propria lor soartă este o condiție necesară pentru eliberarea proletariatului în Anglia.

Marx a arătat importanța pe care o prezintă eliberarea Irlandei pentru proletariatul mondial și pentru mișcarea democratică. Anglia este deocamdată țara cea mai importantă pentru revoluția proletară, sublinia el, de aceea principalul scop al Asociației Internaționale a Muncitorilor este să grăbească revoluția socială în Anglia. Iar pentru aceasta este nevoie de „cucerirea independenței Irlandei” (vezi volumul de față, p. 598). Irlanda este citadela landlordismului. Baza puterii aristocrației funciare se află în exploatarea semifeudală a țărănimii irlandeze. Înrobirea colonială a Irlandei este un izvor de profituri, de forță economică și pentru cealaltă clasă dominantă — burghezia engleză. Muncitorii irlandezi sînt nevoiți să accepte orice salariu făcînd astfel să scadă nivelul de trai al muncitorilor englezi. Aceasta duce la sciziune în rîndurile clasei muncitoare din Marea Britanie și întărește obiectiv pozițiile capitaliștilor (vezi volumul de față, p. 597—598). Nimicirea bazelor dominației magnaților funciari englezi și a burgheziei financiare-industriale în Irlanda înseamnă o lovitură puternică dată acestor clase în Anglia înseși și crearea unor condiții favorabile pentru revoluția proletară, de aceea eliberarea Irlandei este necesară în primul rînd pentru clasa muncitoare

engleză (vezi volumul de față, p. 586—587, 596—598). La rîndul său, Engels scria : „Din exemplele pe care ni le oferă istoria Irlandei se poate vedea ce nenorocire este pentru un popor să subjuge alt popor” (vezi volumul de față, p. 586—587). La 5 martie 1870, în scrisoarea către P. și L. Lafargue, Marx a formulat pe scurt esența noului mod de a pune problema Irlandei : „Pentru a grăbi evoluția socială a Europei, trebuie grăbit crahul Angliei oficiale, iar pentru aceasta lovitura trebuie dată în Irlanda. Ea este punctul cel mai slab al Angliei” (vezi volumul de față, p. 586—587).

Marx a subliniat insistent că proletariatul englez nu va face un pas hotărîtor înainte atîta timp cît nu va obține desființarea Uniunii impuse în 1801 și nu o va înlocui printr-o uniune liberă bazată pe principii federative (vezi volumul de față, p. 570). „Numai prin formularea unei asemenea revendicări — sublinia Lenin — educa Marx pe muncitorii englezi în spiritul adevăratului internaționalism” (V. I. Lenin. Opere complete, vol. 27, București, Editura politică, 1964, p. 267).

Ideea că proletariatul care asuprește o națiune este obligat, în interesul propriei lui libertăți, să lupte împotriva politicii de subjugare națională, Lenin a numit-o principiul fundamental al internaționalismului și socialismului. Pe baza experienței luptei poporului irlandez pentru independență, Marx și Engels au elaborat programul și tactica partidului proletar față de mișcarea de eliberare națională. Ei au emis teza referitoare la dreptul popoarelor asuprite la autodeterminare, teză devenită piatra unghiulară a politicii naționale a partidului proletar.

Materialele corespondenței arată că Marx și Engels au acordat o deosebită atenție și analizării mișcării de eliberare națională, au scos în evidență lipsurile și meritele ei. Ei își dădeau foarte bine seama că poziția naționalistă pe care se situau liderii mișcării feniene față de singurul lor aliat de nădejde, proletariatul englez și internațional, era nu numai o urmare a faptului că ei nu înțelegeau adevărata stare de lucruri, dar în mai mare măsură era o tactică conștientă a conducătorilor burghezi pentru „a-și menține dominația asupra țăranilor” (vezi volumul de față, p. 358—359).

Cu scopul de a fundamenta poziția Internaționalei, Marx și Engels au studiat istoria poporului irlandez. Marx a făcut extrase din istoria Irlandei în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Într-o scrisoare către Engels, Marx a formulat concluziile importante la care a ajuns pe baza studierii evenimentelor revoluționare din această perioadă (vezi volumul de față, p. 599). Engels intenționa să publice o carte specială, care să cuprindă istoria

Irlandei din vremurile cele mai vechi pînă la evenimentele contemporane. Materialele corespondenței pun în lumină procesul de elaborare a acestei lucrări. Războiul franco-prusian care a început în vara anului 1870 și evenimentele revoluționare care au survenit după aceea la Paris nu i-au permis însă lui Engels să-și termine lucrarea.

Întreținînd, în calitate de secretar-corespondent al Consiliului General, corespondență cu reprezentanții muncitorilor germani din S.U.A., Marx le-a trasat sarcina de a lupta pentru unitatea internațională a mișcării muncitorești americane, pentru stabilirea unor contacte strînse între muncitorii irlandezi, germani și muncitorii de limbă engleză (vezi volumul de față, p. 598). Marx îl aprecia foarte mult pe președintele Uniunii naționale a muncitorilor din S.U.A., Sylvis, care lupta pentru înlăturarea izolării naționale și locale a mișcării muncitorești americane (vezi volumul de față, p. 320).

Scrisorile publicate în acest volum dovedesc și atenția susținută cu care Marx și Engels au urmărit dezvoltarea mișcării revoluționare în Rusia. Scrisoarea lui Marx către N. Danielson în legătură cu editarea volumului I al „Capitalului” în limba rusă (vezi volumul de față, p. 503—505) marchează începutul unei corespondențe regulate și îndelungate între întemeietorii marxismului și militanții mișcării revoluționar-democratice și muncitorești ruse; se stabilesc legături între Marx și Engels și tineretul revoluționar rus, educat în spiritul ideilor marilor democrați-revoluționari ruși Cernișevski și Dobroliubov. În martie 1870 Marx a consimțit să devină reprezentantul secției ruse în cadrul Consiliului General al Internaționalei. El a relevat în repetate rînduri rolul important pe care l-a avut această secție în lupta împotriva activității scizioniste a bakuniștilor (vezi volumul de față, p. 419—420, 606—607).

Profundul interes manifestat pentru dezvoltarea social-economică a Rusiei, studiarea sistematică a economiei și a relațiilor ei de clasă l-au dus pe Marx la concluzia că „în Rusia izbucnirea unei revoluții sociale de o extraordinară amploare este inevitabilă și iminentă” (vezi volumul de față, p. 586, 390) și că la ea vor lua parte masele largi de oameni ai muncii de la orașe și sate. „Acestea sint vești bune”, scria Marx la 5 martie 1870 într-o scrisoare către P. și L. Lafargue. Marx era convins că victoria revoluției populare și răsturnarea țarismului în Rusia vor constitui un puternic imbold pentru dezvoltarea mișcării revoluționare în întreaga lume. În condițiile istorice concrete de la sfîrșitul deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea, Marx considera

victoria forțelor revoluționare în Anglia și în Rusia drept condiția fundamentală și hotărîtoare pentru pieirea societății capitaliste și transformarea socială a Europei.

Scrisorile incluse în acest volum oferă un material prețios pentru biografiile întemeietorilor comunismului științific, ele constituie documentele tulburătoare ale unei înălțătoare prietenii, dovedesc marea modestie a lui Marx și Engels, repulsia lor față de elogierea exagerată a diverse personalități, față de înfumurare, de poză. În scrisoarea către Kugelmann din 17 februarie 1870, Marx îl dojenește : „am fost pur și simplu șocat de laudele exagerate aduse activității mele”. Din scrisori reiese cu cită atenție și sollicitudine se purtau Marx și Engels unul față de altul, față de prietenii și de tovarășii lor de luptă și cum i-au ajutat în momente grele pe Dupont, Lessner, Lopatin și pe mulți alții (vezi volumul de față, p. 461, 465—468).

Correspondența cuprinde o caracterizare pregnantă a tovarășilor de luptă și a prietenilor lui Marx și Engels, veterani ai mișcării muncitorești și comuniste : F. Lessner, K. Schapper, E. Jones etc. Alături de ei se ridică o nouă generație de revoluționari — medicul și publicistul francez P. Lafargue, francezul savant-etnograf G. Flourens, un om de un neobișnuit curaj ; naturalistul și revoluționarul rus G. Lopatin, care l-a cucerit pe Marx cu mintea și temeritatea sa ; tinărul A. Bebel. Marx și Engels vorbeau cu simpatie și considerație de savantul chimist, social-democratul german K. Schorlemmer, despre juristul englez, membru al Internaționalei I, viitorul traducător al volumului I al „Capitulului”, S. Moore, despre geologul englez R. Dakyns, care, sub influența lui Marx și Engels, s-a apropiat de mișcarea socialistă, despre medicul german L. Kugelmann etc. Acești oameni simpaticizau din adîncul sufletului lor cu clasa muncitoare și în măsura posibilităților lor participau la lupta pentru eliberarea ei.

Correspondența lui Marx și Engels dovedește dirzenia lor neclintită în lupta pentru cauza proletariatului, curajul și profundul lor umanism.

*
*   *
*

În volumul de față, un număr de șapte scrisori se publică pentru prima oară ; acestea sînt : scrisoarea lui Marx către Basot din 30 octombrie 1868, către firma „Asher” din 12 decembrie 1868, către P. și L. Lafargue din 15 februarie 1869, către P. Lafargue din 2 iunie 1869, către L. Lafargue din 10 iulie 1869, către

P. Imandt din 23 februarie 1870, către P. și L. Lafargue din 5 martie 1870.

În „Anexe” se publică pentru prima oară „Mărturisiri” scrise în glumă de Engels și purtând data de 1868; în volum sînt cuprinse și o serie de scrisori ale soției lui Marx, Jenny, și ale fiicelor sale, Laura și Jenny. Aceste scrisori, de regulă, au fost scrise din însărcinarea lui Marx. Scrisoarea lui Jenny Marx către J. Ph. Becker (vezi volumul de față, p. 617—620) se publică pentru prima oară.

Scrisorile publicate pentru prima oară, ca și materialele cuprinse în „Anexe”, prezintă o mare importanță pentru caracterizarea punctului de vedere al lui Marx într-o serie de probleme importante privind relațiile social-economice și situația politică din perioada respectivă, aruncă mai multă lumină asupra istoriei mișcării muncitorești internaționale și a Internaționalei I, oferă noi materiale cu privire la activitatea revoluționară practică desfășurată de Marx și Engels în perioada 1868—1870.

*Institutul de marxism-leninism
de pe lingă C.C. al P.C.U.S.*

KARL MARX
și
FRIEDRICH ENGELS
SCRISORI

Ianuarie 1868—mijlocul lunii iulie 1870

Partea întâi
Corespondența
dintre Marx și Engels

Ianuarie 1868—mijlocul lunii iulie 1870

1868

1

Marx către Engels

[Londra] 3 ianuarie 1868

Dragă Fred,

La mulți ani!

Abia de trei zile sînt din nou în stare să stau în capul oaseilor, pînă acum am zăcut încolăcit. Criza a fost deosebit de puternică. Poți să-ți dai seama de acest lucru din faptul că de trei săptămîni nu am fumat! Am încă amețeli. Sper că în cîteva zile voi fi din nou apt de muncă¹.

Sînt categoric împotriva arsenicului.

Anexez „*Beobachter*” (Lessner l-a șterpelit pentru mine de la Asociația muncitorilor)².

De la Siebel n-am mai primit altă scrisoare în afară de cea pe care o anexez.

Cu „*Barmer [Zeitung]*” Meissner poate să mai încerce în orice caz. Încercarea moarte n-are. Cînd îi trimiți lui Meissner extra-sele, spune-i că și-au căzut întimplător în mină, fără a-i mai vorbi despre rolul „nostru” în această privință³. Atrage-i atenția și asupra ultimului articol din „*Zukunft*”⁴.

Aș vrea să aflu de la Schorlemmer care este în momentul de față cea mai recentă și mai bună carte (germană) despre agrochimie. Apoi aș vrea, de asemenea, să știu cum stau lucrurile cu controversa dintre partizanii îngrășămintelor minerale și cei ai îngrășămintelor azotoase? (De cînd m-am ocupat ultima oară de această chestiune, au apărut în Germania o serie întreagă de lucrări noi.) Dacă știe ceva despre autorii germani care în ultimul timp s-au pronunțat împotriva teoriei lui Liebig cu privire la secătuirea solului? Dacă îi este cunoscută teoria aluviunilor a agronomului münchenez Fraas (profesor la Universitatea din München)? Pentru capitolul despre renta funciară⁵ trebuie să cunosc măcar în linii generale cele mai noi date în această problemă. Schorlemmer, fiind de specialitate, îmi va putea da, desigur, lămuriri.

Trimit alăturat două numere din Urquhart ¹⁾ și un număr din „Courrier” (pentru articolele lui Cluseret) ²⁾.

Felicitări de Anul nou d-nei Burns, lui Moore și Schorlemmer.

Al tău,
Maur

[*Post-scriptumul Eleanorei Marx*]

You bad boy, why haven't you answered my letters? — I suppose you and the hedgehog have been on the spree again ³⁾.

Alberich,
piticul răutăcios

Happy New Year ⁴⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

2

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 6 ianuarie 1868

Dragul meu Maur,

Dacă nu vrei să iei arsenic, ia atunci altceva, așa nu mai poți continua. L-ai consultat în ultimul timp pe Allen sau vreun alt medic? L-am căutat de curînd pe Gumpert și nu l-am găsit acasă, dar cu proxima ocazie voi sta de vorbă cu el.

Nu ai trimis nici „Beobachter” și nici cele două numere ale lui Urquhart ⁴⁾. Kugelmann, în schimb, mi-a trimis astăzi „Beobachter” și „Staats-Anzeiger” din Württemberg (ți-l trimit pe acesta din urmă și, după ce mi-l vei înapoia, i-l voi trimite lui Meissner în cazul că nu i-l expediezi tu direct). E strașnic că ziarele acestea

¹⁾ Probabil două numere din „Diplomatic Review”. — *Nota red.*

²⁾ — Băiat rău ce ești, de ce nu mi-ai răspuns la scrisori? — Am impresia că iar ați chefuit, d-ta și ariciul. — *Nota trad.*

³⁾ — Un an nou fericit. — *Nota trad.*

⁴⁾ Probabil două numere din „Diplomatic Review”, — *Nota red.*

au căzut amîndouă în cursă. Am să-i pregătesc lui K[ugelmann] acum și ceva pentru „Schwäbischer Merkur”⁷.

Schorlemmer îți va furniza informații cu privire la ultimele rapoarte anuale. Nu cunoaște cartea lui Fraas¹⁾.

La Paris a apărut un naturalist pe nume „Chmoulevitch (Schmulsohn)”. O concurență periculoasă pentru Ephraim Înțeleptul²⁾.

În prima fasciculă a raportului oficial al statului-major austriac cu privire la războiul din 1866³⁾, după ce se arată că organizarea militară a Austriei nu era suficient de pusă la punct pentru a duce în același timp război cu Prusia și cu Italia, urmează pasajul plin de naivitate: în asemenea împrejurări ar fi fost de datoria politicii externe să ferească statul de un astfel de război!

Din al doilea raport *prusian*⁴⁾ rezultă foarte limpede că, în 28 și mai ales în 29³⁾ seara, Benedek ar fi avut posibilitatea să atace cu superioritate de forțe coloanele prințului moștenitor⁴⁾ și ar fi putut — *aproape absolut sigur* — să-l respingă pînă în munți și să-i captureze artileria. Măgarul n-a făcut acest lucru și a pierdut campania.

Salut.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

3

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7 ianuarie 1868

Dragul meu Maur,
Alăturat îți trimit înapoi *Dühring*¹⁰ și „Beobachter”. Primul este deosebit de amuzant. Întregul articol exprimă o totală dezo-

¹⁾ K. Fraas, „Natura agriculturii”. — *Nota red.*

²⁾ Lassalle. — *Nota red.*

³⁾ iunie 1866. — *Nota red.*

⁴⁾ Friedrich Wilhelm. — *Nota red.*

rientare și teamă. E limpede că stimabilul economist vulgar a fost profund afectat și nu este în stare să răspundă altceva decât că o apreciere a primului volum se va putea face abia după apariția volumului al treilea¹¹, că determinarea valorii prin timpul de muncă nu este indiscutabilă și că există oameni care își manifestă modestele lor îndoieli în ce privește determinarea valorii muncii prin cheltuielile ei de producție. După cum vezi, pentru acest soi de oameni tu nu ești nici pe departe suficient de savant și nu l-ai învins pe marele *Macleod*¹⁾ în punctul hotărîtor! Și pe lângă aceasta, teama, care se întrezărește din fiecare rînd, de a nu se expune cumva unui tratament à la Roscher¹². Individul a fost bucuros cînd și-a terminat articolul, dar cu siguranță că l-a dus la poștă cu inima strînsă.

Scrisoarea lui K[u]g[e]l[m]ann și cea a lui Wilhelmchen ți le restituîm mîine. Dacă în copia scrisorii locotenent-colonelului Seubert ai găsit ceva ce mi-ar putea fi folositor pentru un viitor articol suab¹³, anexează-mi-o.

Aș putea scrie cîte ceva și pentru Viena; poate n-ar fi rău să-l întrebăm pe Richter în legătură cu „Internationale Revue”, el trebuie să cunoască situația de acolo.

Cu publicația lui Wilhelmchen¹⁴ lucrurile stau grozav de bine — totul este gata în afară de cauțiune, și de aceea nu poate apărea! De altfel, dacă W[ilhelm] ar pleca la Viena, abia atunci s-ar spune într-adevăr că este agent al Austriei¹⁵.

Cum mai stau lucrurile cu Beesly, Lewes & Co. și „Fortnightly Review” ?¹⁶

Multe salutări doamnelor și doctorului amorusus²⁾

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ *Macleod*. „Teoria și practica operațiilor bancare”. — *Nota red.*

²⁾ — îndrăgostit (Paul Lafargue). — *Nota trad.*

4

Marx către Engels ¹⁷
la Manchester

[Londra] 8 ianuarie 1858

Dear Fred,

Am primit și „Staats-Anzeiger” și „Beobachter” de la Kugelman. Îți înapoiez astăzi „St[aats-Anzeiger]” al tău. De asemenea, copia scrisorii locotenent-colonelului ¹⁾ care a mijlocit toată această afacere, copie pe care am primit-o de la K[ugelmann]. Württemberg este acum suficient aprovizionat. După părerea mea — ținând în mod special seama de desfaceri —, *Austria* este acum țara cea mai importantă. Nota bene, dacă mai ai răbdare, continuă să scrii recenzii ¹⁸. Jennychen, cunoscătoare în materie, susține că dai dovadă de mare talent dramatic, respectiv comic, în această acțiune în care apari din „diverse” puncte de vedere și imiți stilul diverselor personaje.

Zilele astea, de îndată ce mă voi fi refăcut complet — mai înt încă puțin slăbit și nu prea pot să scriu —, îi voi trage un perdaf lui Wilhelmchen, și anume pentru că a identificat punctul meu de vedere cu cel specific wilhelmian.

Lucrarea lui Dühring ²⁾ (el este docent privat la Universitatea din Berlin) este foarte decentă, cu atît mai mult cu cît eu l-am atacat cu atîta vehemență pe maestrul său „Carey” ¹⁹. Unele chestiuni Dühring le-a înțeles, evident, greșit. Dar cel mai amuzant lucru este că mă pune pe același plan cu Stein pentru că eu mă ocup de dialectică, iar Stein înșiră, cu o meticulozitate rigidă, noțiunile cele mai bizare și mai lipsite de sens, dîndu-le drept înveliş categoriile lui Hegel ³⁾.

Ai primit deja „perla” lui Borkheim ⁴⁾

Se pare că poezia profesiștilor nu este decît o mască pentru cel mai arid prozaism. De exemplu, familia lui Freiligrath al nostru. Kate ⁵⁾ — pleacă la Paris (în voiaj de nuntă) cu tînărul comerciant de grîne Kröker. Fiindcă nobilul domn avea de făcut în același timp și „afaceri”, o lasă 2—3 zile *singură* într-unul din ma-

¹⁾ Seubert. — *Nota red.*

²⁾ E. Dühring. „Marx. Capitalul. Critica economiei politice”. — *Nota red.*

³⁾ L. Stein. „Știința administrării” și „Sistemul științei constituționale”. — *Nota red.*

⁴⁾ S. Borkheim. „Ma perle devant le Congrès de Genève”. — *Nota red.*

⁵⁾ Käthe Freiligrath. — *Nota red.*

riile hoteluri pariziene. Kate și întreaga familie găesc acest lucru normal. Ba, K[ate] scrie încântată că la hotel i se spune „made-moiselle” (după ce a dormit acolo împreună cu Kröker) și că toți chelnerii, ba chiar și portarul, „o salută” prietenos. Mai mult: Kröker se întoarce cu Kate de la Paris (după ce și-a încheiat escapada de afaceri în provincie) direct la Londra și întreaga familie este entuziasmată că „honeymoon”¹⁾ s-a prelungit astfel cu șase luni, căci, „înainte de orice”, contează afacerile. Pentru un poet, luna de miere este doar o figură de stil și poate fi „sărbătorită” înainte sau după naștere (faptele au fost povestite în casa mea de către tinerii Freiligrath). Kate pare chiar să-l fi citit pe Clauren, căci, într-o scrisoare trimisă din Paris, ea își zice „vădುವă de paie”.

Yankeii se pregătesc să-i joace un renghi lui John Bull. Ce zici de ultimele lăudăroșenii ale rușilor?

Piticul Alberich²⁾ a fost foarte încântat de scrisoarea ta. Tocmai a plecat la școala de gimnastică, unde obține mari succese.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

5

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 ianuarie 1868

Dear Fred,

*Ad vocem*³⁾ *Dühring*⁴⁾. Din partea lui e mult și faptul că a acceptat aproape în întregime capitolul despre „*Acumularea primitivă*”²⁰. Individul este încă tânăr. Ca discipol al lui Carey, el este un adversar fățiș al adepților liberului schimb. În afară de aceasta,

¹⁾ — „luna de miere”. — *Nota trad.*

²⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

³⁾ Referitor la. — *Nota trad.*

⁴⁾ E. Dühring. „Marx. Capitalul. Critica economiei politice”. — *Nota red.*

este *docent privat* ; deci nu poate să nu se bucure că *profesorul* Roscher, care le pune tuturor bețe în roate, încasează un bobîrnac¹². Una din recenziile lui mi-a atras în mod deosebit atenția, și anume : atîta timp cît determinarea valorii prin timpul de muncă a rămas, chiar și la Ricardo, „nedeterminată“, ea nu-i sperie pe acești oameni. De îndată însă ce este pusă în legătură directă cu ziua de muncă și cu variațiile ei, chestiunea le apare într-o lumină cu totul nouă, foarte neplăcută. Cred că, în general, Dühring a comentat cartea din malițiozitate față de Roscher. Teama sa de a nu fi și el tratat ca Roscher se vede, în orice caz, de la o poștă. Curios este însă faptul că individul n-a sesizat cele trei elemente principal noi ale cărții :

1) Că, în opoziție cu *întreaga* economie politică de pînă acum, care tratează *din capul locului* părțile distincte ale plusvalorii cu formele lor fixe : renta, profitul, dobînda ca ceva dat, eu tratez în primul rînd forma generală a plusvalorii, în care toate acestea sînt încă nediferențiate, sînt, ca să zicem așa, dizolvate.

2) Că tuturor economiștilor, fără excepție, le-a scăpat din vedere un fapt simplu, și anume că dacă marfa se prezintă sub dublul aspect, de valoare de întrebuițare și valoare de schimb, și munca exprimată în marfă trebuie să aibă un caracter dublu, în timp ce simpla analiză a muncii sans phrase¹⁾, așa cum o face Smith, Ricardo etc., se va lovi mereu de ceva inexplicabil. Acesta este, de fapt, tot secretul înțelegerii critice a problemei.

3) Că salariul este prezentat pentru prima oară ca o formă irațională de manifestare a relațiilor care se ascund în spatele lui, și acest lucru reiese limpede din exemplul celor două forme de salariu : salariul pe unitatea de timp și salariul cu bucata. (Faptul că în matematica superioară se întîlnesc adeseori astfel de formule, mi-a fost de folos.)

În ceea ce privește modestele obiecții ale d-lui Dühring împotriva definiției valorii, el se va mira cînd va vedea în volumul al doilea²¹ cît de puțin contează definiția „nemijlocită“ a valorii în societatea burgheză. Într-adevăr, *nici o formă* de societate nu poate să împiedice ca timpul de muncă de care dispune societatea să reglementeze, într-un fel sau altul, producția. Dar, atîta timp cît această reglementare nu se înfăptuiește printr-un control direct și conștient al societății asupra timpului ei de muncă — această posibilitate existînd numai în cazul proprietății obștești —, ci se înfăptuiește prin mișcarea prețurilor mărfurilor, totul se pre-

¹⁾ — pur și simplu. — *Nota trad.*

zintă așa cum ai arătat tu, foarte just, în „Deutsch-Französische Jahrbücher”¹⁾.

Ad vocem²⁾ Viena. Îți trimit diferite ziare vieneze (trebuie să-mi înapoezi „*Neue Wiener Tageblatt*”, care-i aparține lui Borkheim, pe celelalte le poți păstra), din care vei afla două lucruri: în primul rând, cât de importantă e, în momentul de față, Viena ca piață de desfacere, avînd în vedere însuflețirea care domnește acolo²²⁾, și, în al doilea rînd, cum trebuie tratate acolo problemele. Nu pot găsi adresa profesorului Richter. Poate ai tu scrisoarea de la Liebknecht în care este indicată această adresă. Dacă nu, roagă-l să ți-o trimită și apoi expediază articolul *direct lui Richter*, dar nu prin intermediul lui Liebknecht.

Am impresia că Wilhelmchen nu este de loc altogether bona fide³⁾. El (pentru care eu mi-am pierdut atîta timp ca să-i corectez prostiile publicate în „*Allgemeine*” etc.²³⁾ nu a găsit pînă acum timp să menționeze în mod public măcar titlul cărții mele sau numele meu! El ignorează incidentul din „*Zukunft*”, pentru a nu fi cumva pus în penibila situație de a-și știrbi autoritatea. N-a avut timp nici să spună măcar un cuvînt în ziarul muncitoresc care apare sub controlul direct al prietenului său Bebel („*Deutsche Arbeiterhalle*”, Mannheim)! Pe scurt, dacă în jurul cărții mele nu s-a așternut o tăcere absolută, asta, desigur, nu se datorează lui Wilhelmchen. La început ru a citit-o (deși, într-o scrisoare către Jennychen, își bătea joc de Richter, care pretindea că trebuie să înțeleagă o carte pentru a-i putea face reclamă) și, în al doilea rînd, după ce a citit-o sau pretinde că a citit-o, acum nu are timp. În schimb, de cînd i-am făcut rost de o subvenție la Borkheim, găsește timp să-i scrie acestuia cîte două scrisori pe săptămîină; și, în loc să trimită acțiunile pentru banii de la Strohn²⁴⁾, transmiși și procurați prin intermediul meu, el cere adresa lui Strohn ca să intre în legătură directă cu el și, în spatele meu, să urzească intrigi și să-l asalteze, ca și pe Borkheim, cu scrisori! Într-un cuvînt, Wilhelmchen vrea să facă pe grozavul și să nu lase să se îndeparteze atenția publicului de la persoana sa. Trebuie să ne facem că nu observăm nimic, dar trebuie să fim totuși prudenți cu el. În ce privește invitația lui în Austria, nu trebuie să-i dăm crezare pînă nu se rezolvă⁴⁾. În al doilea rînd, dacă se va ajunge

¹⁾ F. Engels. „Schiză a unei critici a economiei politice” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1. București, Editura politică, 1960, ed. a II-a, p. 544. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

³⁾ — întru totul sincer. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 7. — *Nota red.*

acolo, să nu-l deconseiem, ci, *if necessary*¹⁾, să-i declarăm doar ceea ce i-am spus eu când a intrat la „Norddeutsche”²⁵ al lui Brass, și anume că, dacă se va compromite din nou, vom fi nevoiți să-l *dezavuăm în mod public*. I-am spus acest lucru în prezența unor martori atunci când a plecat la Berlin.

Cred că poți trimite și *direct* articole la „*Neue Freie Presse*” (Viena), din care îți trimit alăturat un număr. Coproprietarul actual, dr. *Max Friedländer* (vărul și dușmanul neîmpăcat al lui Lassalle), este cel pentru care am trimis eu timp îndelungat corespondențe la vechea „*Presse*” din Viena și la „*Oder-Zeitung*”.

În sfârșit, în ce privește „*Internationale Revue*”, Fox (pe care o publicație engleză l-a trimis la Viena pentru a vedea cum stau lucrurile și a stabili legături) mi-a solicitat acum câteva zile, din Viena, o scrisoare de recomandare către Arnold Hilberg. I-am trimis-o și, totodată, în această scrisoare i-am amintit sus-numitului Hilberg că împrejurările ne-au împiedicat să scriem, dar că anul acesta vom face ceva etc.

Despre „*Fortnightly Review*”. Prof. *Beesly*, unul dintre triumvirii care conduc în secret publicația, i-a declarat prietenului său apropiat Lafargue (pe care îl invită mereu la masă) că el are convingerea lăuntrică (și lucrurile depind întru totul de el!) că recenzia²⁾ va fi publicată! Așa că să o înmîneze chiar Lafargue.

Ad vocem Pyat. În „*Times*” de astăzi vei vedea „Adresa democraților francezi” (apărută acum o lună) despre mișcarea feniană²⁸ trimisă la redacție de Pyat. Lucrurile se prezintă astfel: Guvernul francez a inițiat percheziții (începînd cu *descinderea la domiciliul* corespondenților noștri de la Paris) împotriva Asociației Internaționale ca societate ilicite³⁾. De asemenea, au fost trimise guvernului englez scrisori în legătură cu mișcarea feniană²⁷, scrise, probabil, de Dupont al nostru. D-l Pyat, care întotdeauna a țipat cît l-a ținut gura că „Asociația” noastră nu este revoluționară, ci bonapartistă etc., se teme de această întorsătură a lucrurilor și caută repede să dea impresia că are oarecum de-a face cu această chestiune și că el o „împinge”.

*Ad vocem Benedek*⁴⁾ — pot căpăta caietul pentru câteva zile? Tu ai fost în două rînduri profet, odată în probleme tactice (în chestiunea Sevastopolului) și altă dată în probleme strategice (în chestiunea prusiano-austriacă)²⁸. Dar nici capetele cele mai lumi-

1) — dacă este nevoie. — *Nota trad.*

2) *F. Engels*. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

3) — societate ilegală. — *Nota trad.*

4) Vezi volumul de față, p. 7. — *Nota red.*

nate nu sînt în stare să prevadă toată prostia de care sînt capabili oamenii.

Ad vocem carbunculi. M-am sfătuit cu medicii. Nimic nou. Din tot ceea ce spun acești domni reies următoarele : că trebuie să fii *rentier* pentru a trăi după recomandările lor, și nu un biet șoa-rece de biserică, așa cum sînt eu. Dacă îl vezi pe Gumpert poți să-i spui că (pînă în momentul cînd scriu aceasta) simt în corp, adică în sînge, niște înțepături ascuțite. Am impresia că anul acesta nu voi scăpa încă de această poveste.

Complimente d-nei Burns.

Salut.

Al tău
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

6

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 10 ianuarie 1868

Dragul meu Maur,

Voiam să-ți scriu astăzi mai pe larg, dar vizita unui sîrb și a unui valah, care m-au reținut ore întregi, mi-a dat planul peste cap. Pe deasupra am mai primit ieri și vizita exdictatorului Amand Goegg, care călătorește în interesul ridicolei Liği a păcii²⁹ și care mi-a stricat toată seara. Din fericire, a venit întîmplător și Schorlemmer, care a rămas uimit de acest exemplar de fosilă a republicii federale ; nu crezuse posibil să existe așa ceva. Prin repetarea la nesfîrșit a aceluiași fraze, dobitocul s-a arătat de zece ori mai prost decît este și a pierdut orice tangență cu lumea rațiunii omenești sănătoase (nu mai vorbesc de o gîndire propriu-zisă). Pentru acest gen de oameni nu există încă sub soare nimic interesant în afară de Elveția și de cantonul Baden. De altfel, s-a convins destul de repede că ai avut dreptate în primul răspuns dat la cererea lui de a fi sprijinit, și anume : cu cît am locui mai departe unii de alții și cu cît am avea mai puțin de-a face unii cu alții, cu atît

ne-am înțelege mai bine. A recunoscut că Blind s-a purtat ca un *laș* în problema Vogt ³⁰, dar m-a asigurat că este totuși un om de treabă și a amenințat chiar că intenționează să te împace cu Blind! Vogt, pretinde el, nu este, într-adevăr, un politician, este însă un tip minunat și foarte cumsecade, care pur și simplu scrie uneori niște aiureli fără să se gîndească; că, dacă noi doi am sta o oră-două cu el de vorbă, lucrurile s-ar aranja; admite că Vogt e bonapartist, dar nu un bonapartist plătit. La care i-am răspuns: *toți* bonapartiștii sînt plătiți; nu există nici unul neplătit, și dacă el îmi poate indica măcar *unul* neplătit, atunci aș fi gata să accept *posibilitatea* ca Vogt să nu fie un bonapartist plătit, altminteri nu. Asta l-a uluit, dar în cele din urmă a descoperit unul — *Ludwig Bamberger!* De altfel, spune el, lui Vogt i-a mers mereu foarte prost; soția sa este fiica unui țăran de prin părțile Bernei cu care s-a căsătorit *din virtute*, după ce i-a făcut un copil. Se vede că vulpoiul de Vogt l-a îmbrobodit strașnic pe acest dobitoc. Iar cînd Sch[orlemmer] și cu mine i-am explicat că nici ca naturalist Vogt n-a realizat nimic, ai fi putut să vezi cum s-a infuriat: oare nu s-a ocupat el de *popularizare*? Asta nu-i un merit?

Pentru *Viena* voi scrie ceva de îndată ce voi avea posibilitatea; la fel și pentru „Fortnightly” ¹⁶, dar ar trebui să știu mai întii dacă putem publica un articol mai mare sau doar un scurt anunț de felul celor care apar pe ultima pagină a lui „Fortnightly”. În legătură cu acest lucru ar trebui vorbit cu Beesly ¹⁾ — un scurt anunț ar fi *aproape inutil* și nici B[eesly] însuși nu ar afla din el nimic despre carte.

Pe Wilhelmchen ²⁾ îl voi lua zilele acestea la întrebări referitor la felul în care și-a îndeplinit promisiunile făcute; trebuie să-l punem puțin pe roate pe băiatul ăsta. Adresa lui Richter o am.

Îți restituî alăturat scrisorile de la Liebkn[echt], K[ugelmann] și Siebel.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV.
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 13. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

7

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 11 ianuarie 1868

Dragul meu Fred,

„Geck”¹⁾ s-a învățat multă vreme pe aici, prin Londra. A fost și pe la Borkheim, unde a debitat exact aceleași fraze ca și la tine, doar cu mai mult succes, și asta fiindcă s-a priceput să-i măgulească vanitatea lui B[orkheim] al nostru. După ce a stors de la acesta bani pentru 10 acțiuni și totodată a gustat din diferitele sale vinuri, nu s-a mai arătat pe acolo. Pentru a putea înțelege restul activității sale la Londra îți relatez deocamdată următoarele. *Cremer*, după cum știi, a fost de mult destituit din postul de secretar al Consiliului Internațional și, de furie, și-a dat de mult demisia din funcția de membru al Consiliului; nici nu a mai fost reales membru de către ultimul Congres. A fost reales d-l *Odger*. La propunerea mea însă a fost desființată funcția de președinte (anual) și înlocuită printr-un chairman²⁾ care urma să fie ales la fiecare ședință³⁾. *Odger*, supărat de această măsură, se ține din punct de vedere principial departe de noi. Perfect! D-l „Geck” s-a strecurat cu ajutorul lui *Le Lubez* pînă la *Odger* (care l-a introdus la Consiliul trade-unionurilor de la Londra³²⁾) și pînă la *Cremer*. Ei au organizat Comitetul de la Londra, avîndu-l pe *Beales* ca președinte etc. Într-un cuvînt, un plan pus la cale împotriva Asociației Internaționale a Muncitorilor. (La ședința de constituire, *Geck* l-a adus și pe onorabilul *Blind*.) Indivizii au avut neobrăzarea să mă invite last week³⁾ la cea de-a doua ședință a lor. Ecce-rius îi denunță (într-un articol foarte prost scris, apărut în „*Bee-Hive*” de sîmbăta trecută) pe *Geck* și compania³³⁾.

Îți scriu stînd în néglijé și înfășurat în comprese cu spirt. *Alaltăieri* am ieșit pentru prima oară din casă, și anume la British Museum, deși încă nu puteam să scriu. Ieri însă mi-a apărut o nouă erupție sub mamela stîngă. Tratamentul cu alcool, pe care *Nélaton* l-a aplicat la Paris chiar în cazul unor carbunculi deosebit de mari, este, potrivit propriei mele experiențe (pe lingă incizii sau folosirea lanțetei, de la caz la caz), tratamentul cel mai

1) Amand Goegg. — Nota red.

2) — președinte. — Nota trad.

3) — săptămîna trecută. — Nota trad.

rapid și mai plăcut pentru pacient. Inconvenientul constă numai în schimbarea permanentă a prișnițelor, necesară din pricina evaporării rapide a spirtului.

La Museum, unde n-am făcut altceva decît să răsfoiesc cata-loage, am văzut cu această ocazie că *Dühring* este și un mare filozof. A scris, printre altele, „*Dialectica naturală*” împotriva celei „nenaturale” a lui Hegel. Hinc illae lacrimae ¹⁾. Domnii din Germania (cu excepția teologilor reacționari) consideră dialectica lui H[egel] „un ciine mort” ³⁴. Feuerbach are o mare vină în această privință.

Guvernul francez a pornit o acțiune de urmărire împotriva Comitetului de la Paris al Asociației Internaționale a Muncitorilor (ca societate ilicite ²⁾). Îmi pare foarte bine că în felul acesta i-a împiedicat pe dobitocii ăștia să continue discutarea programului deja pregătit de ei pentru *Congresul din 1868*³⁵. În vreo scrisoare adresată corespondenților săi de la Paris, Dupont a scris, probabil, ceva imprudent cu privire la mișcarea fenienilor ²⁷, iar Bonaparte, care acum face smerit sluj în fața guvernului englez, a reexpediat scrisoarea la Downing Street ³⁶.

Caracteristic este faptul că, sub influența directă sau indirectă a guvernului austriac, se tipăresc, una după alta, dezvăluirile lui Prokesch-Osten, Gentz și ale contelui Münster ³⁾. Urquhart, a că-rui lipsă de informare a devenit acum ceva obișnuit, nu cunoaște decît prima lucrare. Semnificativ pentru „universalitatea” sa este de altfel și faptul că nu cunoaște lucrarea lui Moltke despre răz-boiul turc din 1828 etc. ⁴⁾, care i-ar fi oferit un material deosebit de bogat. De altfel, încă din timpul șederii mele la Berlin (la Las-salle ³⁷) Moltke trecea drept dușman declarat al rușilor, firește, în limitele regale-prusiene.

Cînd îi vei scrie lui Borkheim, roagă-l să-ți împrumute cele două mici pamflete rusești despre care *ți-am vorbit*. Aș dori foarte mult să răsfoiești pamfletul despre eliberarea iobagilor și să-mi comunici esențialul.

Din „*Courrier français*”, pe care-l anexezi, vei vedea că guver-nul francez a pornit o polemică directă cu generalul Cluseret ⁶.

¹⁾ — „De aici aceste lacrimi” (*Publius Terentius*. „Fata din Andros”, actul I, scena I). — *Nota trad.*

²⁾ — societate ilegală. — *Nota trad.*

³⁾ A. Prokesch-Osten. „Istoria desprinderii grecilor din Imperiul otoman în 1821 și întemeierea regatului elenilor”; F. Gentz. „Din moștenirea literară a lui Friedrich von Gentz”; G. Münster. „Schite politice cu privire la situația Europei de la Congresul de la Viena pînă astăzi (1815—1867)”. — *Nota red.*

⁴⁾ H. Moltke. „Campania ruso-taică din 1828—1829 în Turcia europeană”. — *Nota red.*

Mi-ai face o mare bucurie dacă ai putea trimite pînă în ziua de 16, luna aceasta, ghemul de bumbac pentru Tussychen. E ziua ei de naștere și that little humbug¹⁾ ține mult la toate aceste formalități chinezești.

Mă bucură nespun că ziarul „*Irishman*” este prigonit de guvernul englez, căci, de fapt, această publicație nu este feniană, ci vrea să pară repealistă³⁸. Cît de dobitoci sint și acești John Bull! Complimente d-nei Lizzy. Salut.

Al tău,
Maur

Anexez o mostră de „lingvistică nouă” din „*Hermann*”.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

8

Engels către Marx la Londra

Manchester, 16 ianuarie 1868

Dragul meu Maur,

Descopăr tocmai că am lăsat toate scrisorile tale acasă, în buzunarul unei alte haine (inclusiv pe ultima, cea a mult stimatelor tale secretare²⁾), pentru care mulțumesc în mod special), așa că va trebui să răspund din memorie.

„*Courrier français*” l-ai primit ieri, de asemenea „*Wiener Tagblatt*”.

Raportul prusian⁹ ți-l trimit cu explicații suplimentare. De fapt e suficient să te uiți la planul publicat acolo, reprezentînd dispozitivul de luptă al trupelor în seara zilei de 28 iulie, pentru a te convinge că Benedek reunise pe o suprafață de două mile pătrate șase corpuri de armată (fără a socoti cavaleria), care aveau în

¹⁾ — pacătoasa asta mică. — *Nota trad.*

²⁾ Laura Marx. — *Nota red*

fața lor numai corpul 5 de armată și o brigadă din corpul 6 de armată, de sub comanda principelui moștenitor¹⁾. Dacă B[enedek] ar fi pornit în ziua de 29 atacul asupra lui Steinmetz (corpul 5), l-ar fi silit pe acesta să se retragă, trecind munții spre corpul 6, și pe data de 30 Benedek ar fi putut ataca liniștit cu cel puțin 4 corpuri de armată, garda și corpul 1, respingându-le; après quoi²⁾, prudentul Fr[iedrich] Karl n-ar mai fi cutezat, cu siguranță, să acționeze cu atîta energie. Fr[iedrich] Karl avea 5 corpuri de armată și s-ar fi găsit față în față cu cel puțin 6; ar fi primit, în mod cert, ordin de retragere de îndată ce cele trei coloane ale principelui moștenitor ar fi fost zdrobite, și, în felul acesta, întreaga campanie ar fi căpătat cu totul alt caracter. Că austriei, cu puțină prudență din partea prusienilor, ar fi fost în cele din urmă înfrîntă reiese chiar și din raportul de forțe numerice. Dar, în felul acesta, canaliile de prusieni ar fi fost siliți să arunce peste bord sistemul lor netrebnic, și învingător ar fi fost nu reorganizarea și Bism[arck], ci poporul.

Cluseret (care și la Londra se dădea drept fenian) cu planul său cu privire la miliție este mai maniac decît germanii. Războiul american³⁹⁾, în care de ambele părți luptă miliția, nu a dovedit decît că sistemul miliției reclamă sacrificii nemaipomenite în bani și oameni tocmai pentru că organizare nu există decît pe hîrtie. Cum le-ar fi mers oare yankeilor dacă, în locul miliției din sud, s-ar fi găsit față în față cu o armată permanentă de vreo cîteva sute de mii de oameni? Înainte ca Nordul să se fi organizat, aceștia ar fi ajuns la New York și Boston și, cu sprijinul democraților, ar fi dictat pacea, iar după aceea vestul n-ar fi avut decît să se joace de-a războiul de secesiune. Îmi place băiatul ăsta cînd spune că principalul îl constituie ofițerii buni și încrederea oamenilor în ofițeri, două elemente imposibil de realizat în cadrul sistemului miliției! Ceea ce îi impresionează de obicei pe oameni la sistemul miliției este numărul mare de oameni de care poți dispune deodată și relativa ușurință cu care îi poți instrui pe oameni, mai ales în fața inamicului. Această din urmă condiție însă nu este de fapt ceva nou; bătrînul Napoleon a aliniat și el în fața dușmanului recruți cu un stagiul de trei luni instruiți în regimente; acest lucru însă este realizabil numai cu cadre bune, iar pentru a le avea, este nevoie de altceva decît de sistemul de miliție elvețian-american. Yankeii nici la sfîrșitul războiului nu aveau cadre satisfăcătoare. De la introducerea armelor cu încărcarea pe la culată s-a sfîrșit definitiv cu miliția pură.

¹⁾ Friedrich Wilhelm. — *Nota rea.*

²⁾ — după care. — *Nota trad.*

Asta nu înseamnă însă că fiecare organizare militară rațională nu este situată undeva între sistemul prusian și cel elvețian — unde însă ? Asta depinde în fiecare caz în parte de împrejurări. Doar o societate organizată și *educată* pe principii comuniste se poate apropia foarte mult de sistemul miliției, dar nici aceasta nu complet.

În legătură cu zierele din Viena sînt într-o oarecare dilemă ¹⁾. Răsfoiesc într-adevăr din cînd în cînd „N[eue] Fr[ei]e] Presse“, dar tot acest domeniu îmi este cu desăvîrșire străin. Tu cum vezi problema ? Dar în ce privește „Fortnightly“ ²⁾ ? Chestiunea merită să fie temeinic chibzuită.

Sper că poți din nou să *șezi* și că nu mai ai alte erupții vulcanice. Gumpert se amuză de antipatia ta față de arsenic, el pretinde că, dimpotrivă, ar trebui să te înviorizeze și este convins că pentru tine nu există medicament mai bun ca acesta. Dacă însă nu vrei și nu vrei arsenic, atunci să faci un tratament de lungă durată cu acizi ; așa că, în rețeta pe care o anexez, ți-a prescris din nou, cum îți mai prescriesese și mai demult, apă regală, pe care acum va trebui s-o iei.

Multe salutări soției tale și fetelor, precum și lui Lafargue.

Al tău,
F. E.

Pe Alberich, piticul cel rău ³⁾, îl felicit cu mult respect pentru ziua sa de naștere și golesc pe loc un pahar cu bere în sănătatea lui. Ghemul de bumbac mi l-au rătăcit la fabrică, așa că abia mîine i-l voi putea trimite.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 8 și p. 11—12. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 12, 15. — *Nota red.*

³⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

9

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 23 ianuarie 1868

Dragul meu Maur,

Din mîzgălitura⁴⁰ anexată vei putea vedea ceea ce *nu* a făcut Wilhelmchen. Îi voi trage zilele acestea un perdaf. A jolly idea¹⁾: „să folosim” noi poziția pe care el și-a cucerit-o în problemele locale ale Saxoniei, prin urmare să intervenim probabil personal în favoarea lui! Am primit astăzi foița sa, dar n-am apucat încă s-o răsfoiesc.

Sper că ai scăpat, în sfîrșit, de carbunculul acela îndărătnic. Trebuie să înțelegi însă și tu că nu mai poți continua să tratezi boala asta cu atîta superficialitate; trebuie să faci măcar zilnic multă mișcare în aer liber și „să renunți” complet la munca de noapte (de îndată ce prima condiție devine posibilă), ca să devii din nou apt de muncă. Așa n-o să termini niciodată volumul al doilea¹¹.

Îți trimit alăturat acțiunile pentru Strohn.

În privința articolelor pentru Viena sînt într-adevăr în incurcătură. În afară de „N[eue] Fr[ei]e Presse” și de „W[iener] Tagebl[att]” nu cunosc *denumirea* nici unuia dintre ziarele pe care le conduce Richter și, întrucît nu cunosc de loc publicul de acolo, nu am nici cea mai mică idee de felul în care trebuie să procedez, iar asta este esențialul. Laura scrie²⁾ *să-i învățăm* pe oameni, all very well³⁾, dar greutatea constă tocmai în a alege ceea ce e cel mai important pentru ei. Acum parcurg cartea⁴⁾ încă o dată ca să-mi clarific acest punct de vedere și aș dori foarte mult să cunosc și părerea ta în această privință.

Ce părere ai de pretenția lui Wilhelmchen ca eu, analizînd această carte, să-i explic, o dată pentru totdeauna, lui și cititorilor lui, pe o pagină de ziar, care este de fapt deosebirea dintre Marx și Lassalle. Această pretenție mi-a sugerat ideea că poate n-ar fi rău să scoatem pentru muncitori o broșurică populară, de vreo 6 coli, cu titlul: *Marx și Lassalle*; ca volum ar fi suficient și s-ar

¹⁾ O idee năstrușnică. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 620. — *Nota red.*

³⁾ — e un lucru foarte bun. — *Nota trad.*

⁴⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

putea face o expunere completă a ceea ce e necesar să știe muncitorii. Broșurica ar putea fi vîndută la un preț derizoriu și totodată îi va constrînge pe lassalleeni să ia poziție. Dar pentru asta trebuie timp.

Nu-mi poți cere să prelucrez pamfletele rusești ale lui Borkheim ¹⁾, cel puțin nu în acest moment. Am foarte mult de lucru la birou, ajung foarte tîrziu acasă, așa că nu mă pot apuca de nimic înainte de ora 8, și apoi trebuie să duc o viață foarte regulată, fiindcă de cîtva timp, ceea ce nu mi s-a mai întimplat niciodată, dorm prost și de aceea adeseori dimineața nu sînt bun de nimic. La aceasta se adaugă unele întreruperi de neînălăturat, precum și necesitatea *absolută* de a face mișcare pentru a-mi recăpăta somnul. Fiecare broșură rusească mi-ar înghiți o săplămină sau două pentru că trebuie să mă familiarizez cu limba și pentru că dicționarele sînt proaste. Ne vaut pas la peine ²⁾.

Despre „Fortnightly” ¹⁶ data viitoare. Am să mă mai gîndesc la chestiunea asta. Teoria banilor — oricîtă importanță ar avea pentru Anglia — o voi atinge doar în treacăt în primul articol; altfel îmi ocupă întreg articolul. Dacă s-ar mai putea publica apoi și un al doilea articol, n-ar fi rău să tratez acolo această problemă. Ce părere ai?

Multe salutări soției tale și fetelor, precum și lui Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 17. — *Nota red.*

²⁾ — Nu merită osteneala. — *Nota trad.*

10

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 25 ianuarie 1868

Dear Fred,

Ieri am ieșit pentru prima oară din casă ; peste câteva zile cicatricea va dispărea. Sint, firește, încă slăbit după această puternică recidivă.

Sper că starea ta proastă nu este decît o urmare trecătoare a săptămînii de chef. În orice caz, nu trebuie să-ți neglijezi sănătatea nici de dragul meu, nici pentru any body or thing else ¹⁾.

În „Saturday Review” de săptămîna trecută a apărut o notă despre cartea mea ⁴¹. Încă nu am văzut-o și nu știu de cine e scrisă. Borkheim mi-a comunicat acest fapt.

În ce-l privește pe *Liebknecht* nu trebuie să-l mai încurajăm. Acestui tinăr — după cum s-a văzut mai demult la Londra — îi place foarte mult să facă pe „protectorul”. Asta reiese și din ultima sa scrisoare către tine ⁴⁰. Este foarte încrezut și au cas de besoin nous ferons notre petit bonhomme de chemin sans lui et malgré lui ²⁾. Ce grozavă mărinimie că a publicat prefața pe care aproape toate ziarele au publicat-o cu câteva luni în urmă ⁴²! Și că el a aranjat să-i trimit cîte un exemplar din cartea mea lui Contzen și redactorului lui „Volks-Zeitung” ! Cel mai bun lucru e to show him the cold shoulder ³⁾. De altfel, cred că n-a citit încă nici 15 pagini din cartea mea. La vremea lui nici pe „Domnul Vogt” nu-l citise nici după un an de la apariție deși nu era o lectură prea grea. Deviza lui este : să-i înveți pe alții dar tu să nu înveți.

În ce-i privește pe „lassalleeni” ⁴³, abia în volumul al II-lea am tratat problema asociațiilor profesionale cooperatiste etc. De aceea cred că *acum* va trebui să luăm atitudine în problema „L[assalle]”, numai dacă se oferă un prilej nemijlocit.

Despre felul cum trebuie să-i tratezi pe vienezi îți voi scrie data viitoare, cînd capul îmi va fi din nou în ordine.

Scrisorile pe care le anexează, primite de la Kugelm[ann] și Kert-

¹⁾ — oricine altcineva sau orice altceva. — *Nota trad.*

²⁾ — la nevoie ne vom rezolva problemele fără el și în pofida lui. — *Nota trad.*

³⁾ — să-i întorci spatele. — *Nota trad.*

bény, te rog să mi le înapoiezi. Încă n-am răspuns la ele. Marele Coppel n-a apărut încă pe aici.

Pentru starea mea actuală ar fi folositor dacă mi-ai trimite din al tău fullflavoured Claret¹⁾ (precum și some Hock²⁾ sau de Mosela).

Polonezul Card a scris de la Geneva, s-a oferit să facă el traducerea în limba franceză, se pare că are o librărie la Geneva. Am trimis prin soția mea această scrisoare lui Schily pentru ca el s-o folosească la Paris, unde va aranja chestiunea⁴⁾. Card nu este de loc omul potrivit, dar e bun ca să-l sperie pe Moses³⁾.

Vreo două-trei săptămîni nu voi mai lucra (adică nu voi scrie) absolut nimic, cel mult voi citi, și îndată ce rana se va vindeca de tot (deocamdată I think only for one or two days⁴⁾ cînd merg cicatricea mă jenează) voi avea mult de alergat. Ar fi îngrozitor dacă ar apărea a treia oară.

Și acum salut, my dear boy,

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

11

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 1 februarie 1868

Dragă Fred,

Sper că nu ești și tu bolnav, fiindcă nu mi-ai scris nimic săptămîna asta și nu mi-ai trimis înapoi scrisorile de la Kugelmann și Kertbény (am nevoie de ele, ca să le răspund). Marțea trecută am

¹⁾ — vin roșu aromat. — *Nota trad.*

²⁾ — ceva vin de Rin. — *Nota trad.*

³⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

⁴⁾ — sper că doar încă o zi, două. — *Nota trad.*

fost la Museum¹⁾ și m-am plimbat. Miercuri a apărut alt abces. Este mai mic și nu mă incomodează când stau jos, fiind pe partea de sus a șoldului stâng. Dar nu pot să merg din cauza frecării, care-l face să se inflameze. Cred că monstrul va crăpa săptămîna aceasta. Dar mă tem să nu urmeze altceva, după nenumăratele dezamăgiri suferite, mi-am pierdut orice speranță. S-o ia dracu de porcărie.

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Schily. După cum se vede, la Paris lucrurile stau prost, ca de altfel tot ce este în legătură cu Moses²⁾. Iar Reclus nu mi se pare omul potrivit. Despre polonezul³⁾ de la Geneva, firește, nu poate fi vorba. Îndată ce voi primi articolul de la tine pentru „Fortnightly”⁴⁾, îl va traduce Lafargue pentru „*Courrier français*”.

Din extrasele anexate, pe care Fox mi le-a trimis de la Viena, se vede cît de la preț sînt acolo Lassalle și Delitzsch⁵⁾. Totodată reiese că ticălosul de Bernhard Becker se prezintă acolo ca un om foarte important. Acum este adept al „Germaniei Mari”, după ce a fost bismarckian.

Dacă mai ai vreo copie a articolului tău din „Frankfurter Börsenzeitung”, trimite-mi-o⁴⁵⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

Cerșetoria în folosul lui Freiligrath⁴⁶⁾ merge bine, pînă acum a realizat peste 32 000 de taleri.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ British Museum. — *Nota red.*

²⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

³⁾ Joseph Card. — *Nota red.*

⁴⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. (Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 310—333. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

⁵⁾ Hermann Schulze-Delitzsch. — *Nota red.*

12

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 2 februarie 1863

Dragul meu Maur,

Nu ți-am răspuns pînă acum fiindcă prin scrisoare voiam să te anunț și de expedierea vinurilor. Dar băiatul care îmi împachetează vinul a avut un accident și va trebui să stea cel puțin două săptămîni în pat, de aceea nu am putut rezolva nimic pînă acum; eventual îl voi împacheta eu însumi mîine. Vei primi un foarte bun Claret din 1863 și un vin de Rin din 1857; din vinul de Mosela nu mai am decît cîteva sticle și acestea sînt în Mornington Street, unde nu are cine să le împacheteze.

Apoi am alergat la „Sat[urday] Rev[iew]” și cu mare greutate am făcut rost de notă. Dacă nu ai văzut-o, pot să-ți trimit o copie, nu e mare lucru de capul ei, dar e, în orice caz, un semn bun¹⁾.

În afară de faptul că sînt foarte ocupat cu bilanțul de sfîrșit de an și cu afacerile, care merg din nou bine, acum ca președinte al Casei Schiller⁴⁷, mai am o serie de alergături, deoarece problema fondurilor de construcții trebuie rezolvată în două săptămîni și pînă atunci trebuie să fac eu toată treaba. Mă voi apuca totuși de povestea pentru „Fortnightly”²⁾. Oricît de importantă și interesantă ar fi și pentru Anglia problema banilor, eu găsesc că e oportun să o las de astă dată pe planul al doilea; altfel ar abate atenția de la chestiunea principală și ar necesita o dezbateră amplă pentru ca englezul să înțeleagă că este vorba de *bani pur și simpli, de bani ca atare*, pe care el este obișnuit să și-i închiuie numai în combinații cu credite bănești etc. Ce părere ai?

Ideea lui Kertbény de a-ți publica portretul în „Illustrirte” din L[e]i[pz]ig este *grozavă*⁴⁸. Acest gen de reclamă îi merge ilistinelui la inimă. De aceea oferă-i tot ce-i trebuie pentru asta. Omul acesta trebuie oricum folosit, este foarte sîrguincios și simte nevoia să se amestece zelos în tot și în toate. E vanitos, dar nu e prost pentru un ungar. Aprecierea pe care a făcut-o atunci cu privire la germanii din Austria a fost foarte justă.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 23, 477. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — *Nota red.*

Polonezul Card m-a pus într-adevăr într-o mare incurcătură cu semnătura sa Cwi... chiewicz. Nici cunoștințele mele grafologice, nici cele de filologie nu-mi sînt suficiente pentru a dezlega această problemă. Of course, he would never do as a translator¹⁾, iar ceea ce scrie Schily este foarte prost. Dacă Reclus personal vrea 3 000—4 000 de franci, iar Moses, care urmează să facă partea cea mai grea, trebuie să primească și el ce i se cuvine, iar ție trebuie să ți se plătească drepturile de autor, unde ajunge editorul? Și pe acești oameni să-i lași „să concentreze materialul” și să-l traducă „în franceză” ? Moses mai degrabă ar fi în stare să dilueze capitolul cu privire la formarea plusvalorii absolute⁴⁰ în 20 de volume, decît să condenseze un singur rînd dintr-o pagină. Dar în acest caz, tu trebuie să tragi consecințele ; cînd scrii strict dialectic pentru știința germană, după aceea, cînd e vorba de traducere, mai ales în limba franceză, ajungi pe mîini proaste.

„F[rank]f[urt]er Börsenzeitung”²⁾, precum și toate celelalte i le-am trimis lui Meissner ; de atunci n-am mai auzit nimic despre el. I-am scris să întocmească un anunț pe baza diferitelor recenzii.

Foița lui Liebknecht³⁾ îmi displace în cel mai înalt grad. Nimic altceva decît federalism sud-german deghizat. Articolul cu privire la problemele militare elvețiene și prusiene este prelucrat după articolul lui Grün (K.), „Statele Unite ale Europei”⁵⁰ ; aproape fiecare cuvînt este o greșeală. În afară de asta, foița e complet lipsită de conținut, și în timp ce îi sprijină vădit pe separatiștii din Hannover și pe imbecilii sud-germani, îi atacă pe berlinezii de la „Zukunft”, care, lua-i-ar naiba, nu sînt cu nimic mai răi decît banda asta. De altfel, am primit doar numărul trei.

Cît de nesigură consideră prusienii situația din noile provincii⁵¹ reiese din noua dislocare și organizare a armatei. De pildă, trei regimente hanovreze de infanterie și două de cavalerie se află în Westfalia, respectiv la Wesel, în timp ce la Hannover sînt numai două regimente hanovreze de infanterie și trei de cavalerie, dar, în afară de asta, în Westfalia se găsesc patru regimente de infanterie și două de cavalerie. În Schleswig-Holstein se află, ce-i drept, regimente autohtone, în afară de unul, și, pe lângă acestea, mai sînt două regimente de infanterie și două de cavalerie. În Hessen sînt amplasate nominal trei regimente de infanterie dar dintre ele regimentul 82 (2, din Hessen) este alcătuit din westfalieni ! Apoi, cei originari din Nassau au fost trimiși la Hessen, cei din Hessen la Nassau și o parte și din unii și din alții, îm-

1) — Firește, niciodată n-ar face față ca traducător. — *Nota trad.*

2) „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt”. — *Nota red.*

3) „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

preună cu regimentele vechi prusiene, la Mainz. În sfârșit, la Frankfurt se menține ordinea cu ajutorul infanteriei pomeraniene și al cavaleriei renane.

Marele Borchartd pare să se apropie de scopul vieții sale. Știi doar că de mulți ani el și-a strămutat înclinația sa pioasă de la frumoasa doamnă Steinthal la și mai frumoasa doamnă Schwabe; pe aceasta din urmă, din cauza sănătății ei șubrede, o însoțea an de an la băi în Germania și o aducea înapoi acasă, în timp ce soțul era nevoit să rămână acasă din pricina stării sănătății soției sale. Astfel B[orchartd], după cum ne-a povestit într-o zi Schw[abe] mie și lui Knowles, a luat-o cu el „la Königsberg, la încoronare”, — la care eu, firește, am întrebat: „a cui încoronare?” Deși timp de o jumătate de oră l-am tot luat peste picior pe dobitocul încornorat în legătură cu încoronarea, iar grăsunul de Knowles a pufnit în râs, animalul nu a observat nimic. Numai că, după ce medicul clerical l-a ținut pe soț ani de-a rîndul despărțit de soția lui bolnavă, s-a constatat dintr-o dată că soția cea bolnavă este însărcinată și că în aprilie urmează să nască. În plus, e de presupus că marele preot a comis vreo imprudență sau vreo gafă, destul că dobitocului încornorat i s-au deschis dintr-o dată ochii, și-a părăsit casa din Manchester, a plecat la Berlin, și-a vîndut cîinii de vînătoare, deși rămîne aici tot sezonul de vînătoare, s-a retras de la club și îl dușmănește într-o asemenea măsură pe marile preot, încît atunci cînd acesta a organizat aici o colecție în folosul Prusiei orientale și a trimis 700 l.st. redacției lui „Zukunft”, dobitocul încornorat s-a aruncat în brațele consulului prusian și împreună cu acesta a strîns aproape 350 l. st. pentru comitetul oficial. Povestea a prilejuit tot felul de birfeli printre filistini și, deși despre istoria respectivă se vorbește cu multă discreție, poziția marelui preot se clatină și mulți cutează acum să vorbească despre el pe un ton nereductuos. Nici el nu mai este atît de vesel și de elegant. Sînt curios cum se vor desfășura lucrurile. (Nota bene. *Numele din această istorie rămîn între noi.*)

Salutări cordiale doamnelor și lui Lafargue.

Al tău.

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în *Intregime*
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

13

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 4 februarie 1868

Dear Fred,

Multe mulțumiri pentru „sticlele cu medicamente”.

Mai am sub brațul stîng și pe șoldul stîng doi muguri încă neînfloriți. Dar nu mă mai jenează la mers. Mă și simt, în general, mai bine.

Sînt întru totul de acord cu tine că, pentru început, nu trebuie să insiști pe larg asupra teoriei banilor¹⁾, ci numai să menționezi că vei reveni asupra ei.

Scrisoarea anexată este din Viena, de la Fox (te rog să mi-o înapoiezi). Vezi ce efect are articolul tău din „Börsenzeitung”²⁾. Cel mai bine ar fi, poate, să nu ne ocupăm de Viena. Destul că acolo s-a atras atenția asupra cărții mele³⁾. Tot ce se face acolo este cu totul lipsit de maturitate. Cînd te gîndești că în imperiul austriac predomină încă într-o asemenea măsură agricultura, și se pare comic să vezi toate aceste scamatorii. La Viena este o împărțite a finanțelor, și nu a marii industrii. Însă, ca ferment, acest spectacol nu este de loc rău.

Kugelman mi-a trimis lucrarea lui *Dühring*: „Defăimătorii lui Carey”. Am avut dreptate: a atras atenția asupra mea numai pentru a-i înfuria pe ceilalți⁴⁾. Deosebit de izbitor este tonul grosolan al acestui berlinez îngîmfat atunci cînd vorbește despre Mill, Roscher etc., în timp ce pe mine mă tratează cu o precauție plină de teamă! După părerea lui, în afară de Carey, geniul secolului al XIX-lea este List. Într-o altă broșură, „Capital și muncă”, pe care azi am văzut-o la Museum, îl „ocărăște” pe Lassalle. Îți voi trimite zilele astea lucrarea lui, s-o cunoști și tu.

Pînă la urmă, anul acesta nu vom avea totuși război. Indivizii aștia se tem cu toții de situația internă. Rușii nu vor scăpa însă nici un prilej pentru a instiga. Dacă nu reușesc să provoace o încăierare între Germania și Franța, sînt pierduți.

Coppel a fost aici duminică și va reveni miercuri. A venit la Londra pentru a reglementa problemele financiare ale regelui din

---

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 23, 26. — *Nota red.*

²⁾ „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt”. — *Nota red.*

³⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 9. — *Nota red.*

Hannover ¹⁾. Este un individ simpatic. Kugelmann l-a obligat pe acest văr al Rothschildzilor să-mi studieze cartea.

Scrisoarea de la Schorlemmer nu-mi aduce prea multe noutăți, dar îi mulțumesc.

Salut.

Al tău,
Maur

Tăieturile din ziare ți le voi trimite abia mâine, astăzi s-a închis deja ghișeul pentru expedierea sub banderolă.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

14

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7, Southgate, 11 februarie 1868

Memorandum from Engels to Mr. Mohr ²⁾).

Am primit scrisoarea ta și a mult stimatului tău secretar ³⁾; îți restituî alăturat tăieturile din ziarele vieneze și scrisoarea lui Meyer. Ce îngrozitoare nenorocire a venit pe capul familiei Weydemeyer! ⁵² Sînt de părere să trimitem un articol la „Debatte“ (via Richter) și să batem fierul cît e cald ⁵³. Articolul va merge chiar săptămîna asta. „Critica de specialitate“ din „Börsenzeitung“ din Frankfurt este de-a dreptul amuzantă! Caracteristic pentru acești publiciști vienezi, toți niște evrei trecuți prin ciur și prin dîrmon, pricepuți la toate chițibușurile, este faptul că ei consideră presa germană — în afară de Austria — bona fide ⁴⁾.

Dühring mă amuză teribil. Atacurile la adresa lui Roscher, Mill etc. au fost, desigur, o idee grozavă a lui, dar cît de mult

¹⁾ Georg al V-lea. — *Nota red.*

²⁾ Aceste cuvinte sînt scrise cu litere de tipar; scrisoarea a fost scrisă pe o hirtie purtînd antetul firmei „Ermen & Engels“. — *Nota red.*

³⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

⁴⁾ — de bună credință. — *Nota trad.*

se deosebește tonul sfios al recenziei ¹⁾ de caracterul insolent al broșurii ²⁾ !

Nici eu nu cred că va fi război, poate tocmai pentru că Liga păcii îl consideră inevitabil; în orice caz, după Sadova ⁵⁴, Bonaparte nu-și va putea permite să înceapă un război cu Germania fără a avea aliați puternici. Și cum nu se poate baza, *în cel mai bun caz*, decât pe Austria (ca întotdeauna, sau mai mult decât oricând, Anglia nu poate fi pusă la socoteală din punct de vedere militar) și ar avea împotriva lui Prusia și Rusia, situația lui este foarte proastă. Italia de asemenea nu întreprinde nimic iar el și-a mai încurcat și singur treburile. He is floored ³⁾. Marele Karl Schurz, ex-studentul, general Furz i-a comunicat în secret lui Bismarck aceste lucruri ⁵⁵.

Foarte curînd va fi ora 7 și nu am mâncat nimic. Trebuie să alerg mai întii acasă, așa că destul pentru astăzi.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV.
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

15

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 15 februarie 1868

Dragă Fred,

De ieri sînt din nou silit să stau în casă, deoarece monstrul de sub brațul sting se dezvoltă cumplit. Se pare că toată această porcărie nu se va sfîrși niciodată.

Am primit de la Bordeaux toate hîrtille necesare căsătoriei ⁵⁶. În legătură cu asta am foarte multe griji. La 1 aprilie urmează să aibă loc nunta și nu am pregătit încă nimic pentru Laura. Or,

¹⁾ E. Dühring. „Marx. Capitalul. Critica economiei politice“. — *Nota red.*

²⁾ E. Dühring. „Defăimătorii lui Carey și criza economiei politice“. — *Nota red.*

³⁾ Este terminat. — *Nota trad.*

nu pot s-o trimit în lume ca pe o cerșetoare. Am scris în Olanda ¹⁾ dar no answer ²⁾ !

Îți trimit doar câteva rînduri, fiindcă astăzi nu prea pot să stau pe scaun.

Ai primit celelalte numere din ziarul lui Wilhelmchen ³⁾ cel plin de sine ? Nu am mai văzut ziarul acesta de cînd am primit primele două numere.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

16

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 20 februarie 1868

Dear Fred,

O dată cu scrisoarea aceasta îți trimit și un extras interesant din „Wiener Blatt”, primit prin intermediul lui Fox.

Borkheim mi-a arătat scrisoarea pe care a primit-o de la Liebknecht, a trebuit să i-o înapoiez numaidecît. Iată un paragraf din ea :

„Spune-i lui Marx că dr. Contzen lucrează la o amplă lucrare de critică și că într-o prelegere a vorbit, în termeni foarte elogiosi, despre opera lui ⁴⁾, pe care a tratat-o din punct de vedere pur științific. Și mai spune-i lui Marx să-l convingă pe Engels să scrie un articol despre «Capitalul» ca să-l publicăm în ziarul nostru ⁵⁾, care în prezent este difuzat în 1300 de exemplare în întreaga Germanie. Eu nu am acum timp pentru o asemenea lucrare”.

¹⁾ lui Philips. — *Nota red.*

²⁾ — nici un răspuns. — *Nota trad.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

⁴⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

⁵⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

Dacă socoți că merită, scrie ceva pentru ziar, dar ar fi bine ca de data aceasta articolul să fie ceva mai lung (cu extrase), chiar dacă va fi publicat în câteva numere consecutive⁵⁷. În caz că nu ai citit ziarul, Borkheim îți va trimite, desigur, o copie a articolului său despre „emigranții ruși” publicat în acest ziar⁵⁸.

Printre altele, dr. Contzen editează (sau a editat) el însuși o revistă economică patronată¹⁾ Roscher.

În ce privește starea sănătății mele, se schimbă de la o zi la alta.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

17

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7, Southgate, 20 februarie 1868

Dragul meu Maur !

Săptămîna aceasta să nu contezi de loc pe mine. Am atît de îngrozitor de mult de lucru la birou din cauza scăderii bruște a prețului la bumbac, încît de dimineața și pînă seara la ora 7 nu ies din birou și nu iau prînzul înainte de ora 8 seara. Că nu mai sînt capabil de nimic după aceea, cred că îți inchipui și tu. Sper că blestematul carbuncului a trecut. Salutări cordiale scției tale, fetelor și lui Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — patronată de. — *Nota trait*

18

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 1 martie 1868

Dragul meu Maur,

Toată săptămîna trecută am trudit din greu, de dimineată și pînă seara, la treburile comerțului, așa încît n-am mai fost bun de nimic. Acum sper că s-a terminat povestea, și în această săptămîină, desigur, voi reintra pe făgașul obișnuit.

Îți trimit alăturat scrisoarea de la Meissner. Proiectul său ¹⁾ nu este, firește, de folosit; să văd dacă nu pot încropi ceva mai bun pentru el. Acum îmi pare rău că i-am trimis articolele; aș fi putut face ceva pentru el din materialul respectiv.

Pentru Wilhelmchen voi face ceva; cu extrase din text e mai greu, dar voi expune pe larg cîteva puncte principale pentru publicul său. De altfel, nu am văzut decît numărul 3 al ziarului său ²⁾, s-ar părea că-l redactează Gustav Struve. De cînd Wilhelmchen e lăsat de capul lui, străvechiul lui republicanism federativ sud-german a răsărit din nou în toată splendoarea (omul este serios). Individul îl publică pînă și pe Karl Grün! ³⁾

Ce se mai aude cu carbunculul tău? Să sperăm că acesta este, în sfîrșit, ultimul.

D-l Goegg se încăpățînează să-mi trimită „Statele Unite ale Europei” ⁴⁾ (individul vrea să-i fac rost de o agenție, așa se explică devotamentul lui). Dar fiindcă această publicație apare concomitent și cu același conținut în germană și în franceză, n-ar strica să publicăm în ea o prezentare a cărții tale ⁵⁾, iar Goegg mi-a promis că va publica în coloanele ei articole scrise de tine sau de mine. Ce părere ai?

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 28. — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

³⁾ K. Grün. „Armata permanentă sau miliție”. — *Nota red.*

⁴⁾ „Les États-Unis d'Europe”. — *Nota red.*

⁵⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

Salutări cordiale soției tale, fetelor și lui Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

19

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 martie 1868

Dragă Fred,

Din fițuica alăturată vezi că dacă pînă poimiine nu plătesc 7 l. st. și 5 șilingi, my „chattels“ shall be distrained¹⁾.

Din abces au mai rămas numai niște urme sub brațul stîng, care presupun că vor trece curînd.

Astăzi nu-ți scriu decît aceste cîteva rînduri și din cauza unei dureri insuportabile de cap.

Ai doar grijă ca Meissner să nu scrie din proprie inițiativă vreo prostie. N-ar fi rău dacă măgarul ăsta ar înapoia materialul destinat ziarelor.

Îți trimit alăturat biletul de la S. Meyer, pe care te rog să mi-l restituie.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — toate „bunurile“ mele vor fi amanetate. — *Nota trad.*

20

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 6 martie 1868

Dear Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 10 l. st.

Numerele din „Social-Demokrat” promise de Meissner nu au sosit încă. După cum se vede, în general nu e punctual. Așa, de pildă, n-au fost expediate nici exemplarele pentru Paris. Onorabilul Moses ¹⁾ a tot târăgănat treaba ²⁾, pînă cînd acum, în cele din urmă, „*Courrier français*” a anunțat că, din cauza numeroaselor amenzi etc., curînd va dispărea de pe firmament.

Nu am văzut elucubrațiile lui Eichhoff, dar, de altfel, de foarte multă vreme nu am citit nici ziarul „Zukunft” ³⁾. Fratele lui Eichhoff este librar și se ocupă în special de economia politică (este editorul cîtorva opere ale dr. Dühring), așadar un motiv suficient de întemeiat pentru ca E[ichhoff] să țină prelegeri pe această temă.

Am o durere cumplită de cap. Dar, treptat-treptat, va „dispărea” și asta, o dată cu ultimele urme de carbunculi.

Ieri am scris din nou în Olanda ²⁾, căci chestiunea devine presantă. Bătrînul Lafargue s-a îngrijit la Bordeaux de toate formalitățile necesare, anunțarea căsătoriei etc. și a trimis toate hîrțile încoace. Acum așteaptă ca la începutul lunii viitoare să se celebreze căsătoria aici, la Londra, și perechea să plece la Paris, unde intenționează să se ducă și el ulterior. Noi însă n-am riscat încă să facem aici demersurile necesare pentru anunțarea căsătoriei, fiindcă soția mea n-a reușit încă să-i procure Laurei nici măcar strictul necesar. Bravul Freiligrath a rezolvat foarte simplu toate aceste probleme, dar, de altfel, el este „nobil”.

Cînd vom termina o dată cu treaba asta, întregul nostru buget va fi mult ușurat; Lafargue este acum ca și mutat la noi, ceea ce face să sporească simțitor cheltuielile.

În ce privește „articolele critice”, aș fi de părere ca, după ce îi asigurăm material lui Liebknecht, să renunți la articole pentru presa germană și să scrii exclusiv pentru cea engleză. În primul rînd, recenziile engleze ar avea asupra Germaniei un efect mai

¹⁾ Moses Hess. — *Nota red.*²⁾ lui Philips. — *Nota red.*

puternic decît invers și, în al doilea rînd, Anglia este totuși singura țară în care pînă la urmă poți cîștiga bani de pe urma acestei chestiuni.

D-l Macleod a reușit totuși să scoată o a doua ediție a cărții sale plate și pedant-scolastice cu privire la bănci ¹⁾. Este un măgar plin de fumuri, care exprimă orice tautologie banală 1) în forme algebrice și 2) geometric construită. I-am și dat o lovitură zdravănă în lucrarea care apare la Duncker ⁶¹. „Marea” lui des-coperire : creditul *este* capital.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

21

Engels către Marx la Londra

Manchester, 10 martie 1868

Dragul meu Maur,

Nu uita să-mi înapoiezi scrisorile ²⁾ de la Meissner, altminteri nu-i pot răspunde.

Dacă nu primești curînd vești de la olandezi, am să văd ce voi putea face ; pînă la urmă tot vom încropi ceva.

Furtuna din comerț începe să se potolească și în felul acesta ajung și eu să mai lucrez cîte ceva seara. Ceea ce spui tu în legătură cu „Fortnightly” este foarte just ; și tot ce publicăm acolo poate fi apoi valorificat și în Germania. Articolul trebuie scris însă cît mai repede posibil ¹⁶. Dar, cu siguranță, îți dai și tu seama că seara nu se poate lucra prea mult atunci cînd ajungi să iei masa de prînz abia pe la 7,30—8.

¹⁾ H. Macleod. „Teoria și practica bancară”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 28, 34. — *Nota red.*

Ți-l trimit alăturat pe Eichhoff cel mic. Vei vedea că, în afară de tratele lui ¹⁾, mai are și alte „motive” pentru a citi economie politică ⁶⁰.

Așadar, rușii și-au amînat din nou proiectele lor cu privire la Turcia ⁶². În general, nu pot să-mi închipui că sînt hotărîți să întreprindă vreo acțiune importantă atîta timp cît nu dispun de cale ferată. Și apoi, în țara lor bîntuie o foamete cumplită.

Începe să se vadă cît a costat gloria lui Bismarck. În 1864 Prusia avea o populație de 19 250 000. În 1867, populația din vechile provincii era de 19 668 000. Potrivit sporului de pînă acum al populației — 250 000 de oameni anual —, numărul locuitorilor ar fi trebuit să se ridice la 20 000 000. Așadar, creșterea populației s-a redus la jumătate. În districtele administrative, Münster, Minden și Koblenz (etc.) populația a scăzut simțitor. Cea mai mare creștere a populației a fost înregistrată la Berlin și în districtul administrativ Düsseldorf.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

22

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 martie 1868

Dragul meu Maur,

Pentru a-i putea răspunde lui Meissner îmi mai trebuie scrisoarea de la von Eyern. Am vrut să pregătesc astăzi un anunț ²⁾, dar am fost întrerupt.

Îți trimit alăturat scrisori din Viena ⁶³. I-am scris lui Wilhelmchen pentru a obține informații. Cred că în principiu voi

¹⁾ Albert Eichhoff. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 28, 34. — *Nota red.*

accepta, dar îi voi spune că toată chestiunea trebuie să rămână secretă „pentru a nu periclita celelalte relații ale mele cu presa vieneză”.

Totodată, i-am trimis lui Wilh[elm] două articole cu privire la cartea ta, foarte accesibile muncitorilor (scrise astfel încît pînă și W[ilhelm] să le poată înțelege) ¹⁾).

În același timp m-am străduit să-l învăț cum să critice în Reichstag noul regulament cu privire la meșteșuguri ⁶⁴ (care include și legislația de fabrică). Este un prilej foarte bun pentru a populariza cartea, și sînt convins că aceste articole vor avea un efect puternic; pînă și economiștii oficiali sînt nevoiți să-și extragă material din ea.

De ieri mă simt din nou în stare să lucrez — pe de o parte ajung seara mai devreme acasă, iar pe de altă parte am descoperit că timp de două săptămîni am băut o bere otrăvită, probabil cu *cocculus indicus*, astfel încît seara eram complet narcotizat. I changed the tap yesterday ²⁾ — întîmplător am sesizat deosebirea și am descoperit și cauza, pe care pînă atunci o puneam pe seama indigestiei.

How about carbuncles ? ³⁾

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «Demokratisches Wochenblatt» (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 251—258. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ — Am schimbat ieri sortul de bere. — Nota trad.

³⁾ — Ce se mai aude cu carbunculi ? — Nota trad.

23

Marx către Engels
la Manchester[Londra] 14 martie ¹⁾ 1868

Dear Fred,

La începutul acestei săptămîni mi-a ieșit un carbuncul pe soldul drept (încă nu a dispărut complet). Totuși, deși mergeam foarte greu, m-am dus la Museum, fiindcă mă scoate din minți faptul că trebuie să stau în permanență închis în casă și să zac (povestea durează, cu unele întreruperi, firește, de mai bine de patru luni). Cu toate acestea sînt convins că aceste abcese sînt ultimele rămășițe ale bolii.

La Museum am studiat, printre altele, cele mai noi scrieri ale bătrînului Maurer ⁶⁵ (fost consilier de stat bavarez, care la timpul său a jucat un anumit rol, fiind unul dintre regenții Greciei, și primul care i-a demascat pe ruși, mult înainte de Urquhart) în legătură cu modul de organizare a *mărcii germane, a statului german etc.* El demonstrează cu multe amănunte că proprietatea privată asupra pămîntului a apărut abia mai tîrziu etc. Păreră atît de stupidă a iuncherilor din Westfalia (Möser etc.), și anume că germanii s-ar fi stabilit fiecare de capul lui pe teritoriul respectiv și că abia mai tîrziu au întemeiat sate, districte etc., este pe de-a-ntregul respinsă. Interesant este acum faptul că obiceiul *rusesc* de a reîmpărți pămîntul la anumite intervale de timp (în Germania la început anual) s-a păstrat în Germania pe alocuri pînă în secolul al XVIII-lea și chiar pînă în secolul al XIX-lea. Păreră emisă de mine că, pretutindeni în Europa, începutul îl constituie formele de proprietate asiatice ⁶⁶, și anume cele hinduse, capătă aici (deși M[aurer] n-are habar despre acest lucru) o nouă confirmare. În ce-i privește pe ruși, aici dispăre pînă și ultima rămășiță a vreunei pretenții de originalitate chiar și în această privință. Tot ceea ce le mai rămîne este faptul că păstrează încă și astăzi forme pe care vecinii lor le-au înlăturat de mult. Cărțile bătrînului Maurer (din 1854 și 1856 etc.) sînt scrise cu o erudiție tipic germană, avînd însă stilul acela mai plăcut și mai ușor de citit, care îi deosebește pe germanii din sud (Maurer este originar din Heidelberg, dar acest lucru este și mai valabil pentru

¹⁾ În original : „14 noiembrie”. — *Nota red.*

Friedrich Engels
(deceniul al 7-lea)

bavarezi și tirolezi, ca Fallmerayer, Fraas etc.) de germanii din nord. Și bătrînul Grimm („Rechtsalterthümer“ etc.) este luat în răspar pe alocuri, adică re, non verbis¹⁾. M-am mai uitat și prin lucrările lui Fraas etc. despre agricultură⁶⁷.

Fiindcă veni vorba, trebuie să mi-l trimiți înapoi pe Dühring²⁾ și, o dată cu el, colile de corectură ale cărții mele³⁾. Ai înțeles, probabil, din lucrarea lui D[ühring] care este marea descoperire a lui Carey, și anume că în agricultură omenirea trece de la un pămînt mai prost la un pămînt din ce în ce mai bun. În parte, pentru că cultivarea pămîntului coboară de pe dealurile etc. lipsite de apă în văile umede. Mai ales însă pentru că d-l C[arey] înțelege prin solurile cele mai fertile *mlăștinile* și alte locuri asemănătoare, care trebuie abia *asanate* pentru a deveni pămînt cultivabil. În sfîrșit, pentru că colonizarea engleză a început în America cu păcătosul New England, respectiv cu Massachusetts, țară model, după părerea lui Carey.

Îți mulțumesc pentru osteneala ce-ți dai cu blestemata asta de carte a mea. Nu găsesc scrisoarea lui Eynern, dar scrie-i lui M[eissner] că mi-ai trimis-o mie și e suficient. Am primit din Viena aceeași scrisoare, doar cu mici deosebiri⁶⁸. Îți trimit alăturat extrasele cu privire la Lassalle pe care mi le-a trimis Fox. În afara mizerabilului de B. Becker, la Viena se mai află și Reusche; acest pierde-vară trăiește acolo pe scoteala lui Hatzfeldt (după cum îi scrie J. Ph. Becker al nostru lui Borkheim); el a publicat la Viena articolul biografic despre Lassalle, pe care ți-l anexează; l-a scris pentru a-l proslăvi pe Itzig drept fiu al lui Dumnezeu, iar pe bătrîna aceea dezvățată drept mamă a lui Dumnezeu.

Din Olanda⁴⁾ tot n-am primit nimic, și căsătoria urmează să aibă loc pe 8 aprilie (cu mare greutate am reușit, în ciuda insistențelor lui Lafargue, să amîn pînă atunci evenimentul). În afară de aceasta am de plătit pe 17 (adică marțea viitoare) vreo 5 l. st. pentru apă și gaz (ultimul avertisment). Cît despre olandezi, am impresia că n-o să pot scoate nimic de la ei pînă cînd nu mă voi duce personal pe capul lor, fără nici o înștiințare prealabilă. Dar despre așa ceva nici nu poate fi vorba acum.

Ai citit despre scandalul (Borkheim m-a informat) dintre Dühring și „consilierul intim“ Wagener? Primul îl acuză pe cel

¹⁾ — ca fond, și nu ca formă. — *Nota trad.*

²⁾ E. Dühring. „Cei care desconsideră meritele lui Carey și criza economiei politice“. — *Nota red.*

³⁾ Volumul I al „Capitalului“. — *Nota red.*

⁴⁾ Este vorba de familia Philips. — *Nota red.*

de-al doilea că i-ar fi șterpelit manuscrisul ⁶⁸ cu privire la cooperarea muncii, sau ceva de genul ăsta.

Salut.

Al tău,
K. M.

În scrierile lui Maurer am văzut că cotitura apărută în concepțiile asupra istoriei și a dezvoltării proprietății „germanice” etc. pornește de la *danezi*, care se pare că, în genere, au început să se ocupe de studierea multilaterală a arheologiei. Dar, deși ei se străduiesc foarte mult, rezultatele obținute lasă, pe alocuri, de dorit. Le lipsește adevăratul instinct critic și, mai ales, simțul măsurii. Mă surprinde foarte mult că Maurer, care, explicînd, se referă adesea la Africa, Mexic etc., nu știe absolut nimic despre celți, și de aceea atribuie dezvoltarea proprietății în obște în Franța exclusiv cuceritorilor germani. „Ca și cum”, ar spune domnul Bruno ¹⁾, „ca și cum” noi n-am avea încă din secolul al XI-lea ⁶⁹ o culegere de legi celtice (Wales) pe deplin comuniste și „ca și cum” francezii n-ar fi dezgropat prin unele locuri, chiar în ultimii ani, comune primitive de formă celtică! Ca și cum! Dar chestiunea este foarte simplă. Bătrînul Maurer, în afara relațiilor germane și romane antice, nu le-a studiat decît pe cele orientale (grecești și turcești).

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

24

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 16 martie 1868

Dear Fred,

Îți trimit alăturat scrisoarea primită de Kugelmann de la un tînăr fabricant din Bielefeld ²⁾. M-a amuzat în special ideea lui că eu trebuie să fi fost înainte un fabricant care folosea mașini

¹⁾ Bruno Bauer. — *Nota red.*

²⁾ Gustav Meyer. — *Nota red.*

de cusut. Dacă oamenii ăștia ar bănuși cît de puțin mă pricep la aceste treburi.

Și inevitabila întrebare : Ce-i de făcut ? indivizii vor cu toții rețete pentru o tămăduire miraculoasă și nu văd că e destul de limpede arătat tratamentul prin foc și fier.

E ciudat cum a reușit Dolfus (Alsacia) să-și cîștige o reputație falsă ! Acest șarlatan, care este mai josnic decît unii englezi de tipul lui Briggs etc., s-a priceput să încheie asemenea contracte cu muncitorii săi — contracte la care pot consimți numai niște indivizi decăzuți —, încît aceștia să formeze o colonie a lui de iobagi ; „*ca iobagi*” îi tratează într-adevăr foarte bine, exploa-tindu-i ca nimeni altul. De aceea, animalul a prezentat de curînd în Adunarea legislativă acel odîcs paragraf din legea cu privire la presă referitor la „*vie privée qui doit être murée*”⁷⁰. Asta pentru că pe ici, pe colo a fost demascată substratul trucurilor sale filantropice.

Modul în care îi tratează acum englezii pe deținuții politici din Irlanda sau pe cei condamnați la închisoare pe baza unei simple bănușii (ca Pigott de la „*Irishman*” și Sullivan de la „*News*”⁷¹) depășește într-adevăr tot ce se întîmplă pe continent, cu excepția Rusiei. Ce cîini !

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

25

Engels către Marx la Londra

Manchester, 17 martie 1868

Dragul meu Maur,

Ieri seară mi-a plecat casierul înainte de a-i fi cerut cele 5 l. st. pentru gazul tău etc. și n-am mai avut de unde împrumuta ; ți le trimit abia astăzi în scrisoarea aceasta, și sper că

întârzierea nu ți-a pricinuit neazuri prea mari. Ți voi mai trimite niște bani zilele acestea, de îndată ce mă voi lămuri puțin asupra situației mele financiare. L[afargue] și-a aranjat vreo casă etc. ? că doar n-o să-și ducă soția în camera lui mobilată ?

Ți voi trimite colile ¹⁾ și pe Dühring ²⁾ ; am uitat să le iau cu mine azi dimineață. Sint grăbit.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

26

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 18 martie 1868

Dragă Fred,

Am primit cele 5 l. st. și-ți mulțumesc.

Laura și Laf[argue] vor pleca mai întâi la Paris (după căsătorie), apoi vor închiria un apartament aici (probabil pe Heath ³⁾, dacă vor putea găsi) ; după ultimul examen al lui Lafargue (pe celelalte le-a dat la spitalul Bartholomew) ⁷² vor pleca din nou pentru un timp în Franța și pe urmă se vor muta în America. unde bătrînul La[fargue] are o casă.

De unde provine cuvîntul ⁷³ higid, hid, hiwisc (hida autem Anglice vocatur terra unius aratri culturae sufficiens ⁴⁾). De asemenea cuvîntul german : *wiffa*. (Qui signum, quod propter defen-

¹⁾ din volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ E. Dühring, „Defăimătorii lui Carey și criza economiei politice”. — *Nota red.*

³⁾ Hampsteader Heide. — *Nota red.*

⁴⁾ — hida se numește în engleză și pămîntul care poate fi lucrat numai cu plugul. — *Nota trad.*

sionem terrae (și anume pentru ca pământul respectiv să fie considerat îngrădit, deci semnul se folosește în locul îngrăditurii) ponitur, quod signum *wizzam vocamus* ¹⁾.)

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

27

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 martie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat 40 l. st., două hirtii de câte 20 l. st.; sper să fie suficiente măcar pentru cele mai urgente nevoi. Nu mă așteptam ca Löhrrchen ²⁾ să facă o călătorie de nuntă în America. Așadar, pe 8 aprilie e nunta. Într-o miercuri; dacă era vineri, sîmbătă sau luni, mi-ar fi fost mai ușor să vin și eu.

Scrierile bătrînului Maurer sînt foarte bune ⁶⁵, dar este, totuși, surprinzător cît de mult material există referitor la aceste probleme și cît de puțin s-au priceput domnii profesori să-l folosească.

Voi încerca să descopăr cuvîntul anglo-saxon ³⁾; dar cum aici nu am la îndemînă nici un dicționar anglo-saxon, trebuie să mă rezum la alte surse, care, avînd în vedere bogăția expresiilor specifice limbii anglo-saxone, sînt foarte dubioase. În primul rînd ar trebui stabilită ortografia exactă. În ce privește cuvîntul *wiffa*, trebuie să-mi spui unde l-ai întilnit, ca să stabilim dacă este vorba de o mutație consonantică din germana de jos sau din germana de sus. Dacă este vorba de germana de sus, trebuie să consulți „Fondul lexical al germanei vechi” al lui Graff, „Dic-

¹⁾ — un semn, care se pune pentru apărarea pămîntului; acest semn îl numim *wiffa*. — *Nota trad.*

²⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 40. — *Nota red.*

ționarul bavarez" al lui Schmeller sau dicționarul elvețian al lui Stalder. Vezi dacă nu-l găsești cumva în „Dreptul și relațiile juridice ale poporului german" de Grimm.

Blestemata asta de istorie cu nefericita Casă Schiller ⁴⁷ de aici — Gumpert m-a băgat atunci în treaba asta și pe urmă n-a mai făcut nimic — se apropie acum, în sfârșit, de criză; lucrurile se vor rezolva cam pe miercuri. Zilele acestea, étant engagé ¹⁾, trebuie să fac un efort mare; așa că nu prea cred să-mi rămână timp pentru articolul englezesc ²⁾. Începînd de la mijlocul săptămîinii viitoare însă voi fi mai liber și atunci voi lucra fără întreruperi. În ce privește povestea de aici, am toate motivele să sper — și de mine depinde totul — că voi duce treaba la bun sfârșit, în pofida lui Borchartd și a altor diverse clici germane. Întrucît de 4 ani iau parte la această istorie și răspund de succesele sau înfrîngerile ei, *trebuie* să duc totul la bun sfârșit.

Deoarece nu scrii nimic despre carbunculi, consider că toate sînt pe cale de dispariție și altele nu mai apar.

Cel mai conștiincios cititor al cărții tale ³⁾ este aici Sam Moore; a studiat temeinic peste 600 de pagini și continuă să tocească cu perseverență.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Așadar, după cum scrie „Times", Plon-Plon ⁴⁾ intenționează să inaugureze alianța ruso-franco-prusiană ⁷⁴. Afacerile acestui Bonaparte par să meargă pe zi ce trece tot mai prost. Idioții de prusieni continuă să facă arestări și percheziții în teritoriile anexate ⁵⁾ și cartea lui Dühring ⁶⁾ ți le trimit astăzi sau mâine.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx", Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană.

¹⁾ — Întrucît mi-am luat angajamentul. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels*. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»" (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Volumul I al „Capitalului". — *Nota red.*

⁴⁾ Joseph Bonaparte. — *Nota red.*

⁵⁾ din volumul I al „Capitalului". — *Nota red.*

⁶⁾ *E. Dühring*. „Dezfăimătorii lui Carey și criza economiei politice". — *Nota red.*

28

Marx către Engels
la Manchester[Londra] Museum, 23 martie 1868. *In haste* ¹⁾

Dear Fred,

Credeam că Laura îți va confirma primirea celor 40 l. st. Ea susține însă că nu i-am dat o asemenea însărcinare. A fost o neînțelegere.

Toată săptămîna trecută am avut o serie de abcese; deosebit de persistentă și foarte greu de vindecat este porcăria de sub brațul stîng. Totuși, în general, mă simt mult mai bine, de fapt mă aflu în convalescență și sînt sigur că infecția e pe sfîrșite.

Îți trimit totodată scrisoarea lui Schweitzer, pe care te rog să mi-o înapoezi după ce o citești. De la Meissner am primit cîteva rînduri în care mă anunță că a făcut prostia să-i ceară lui Schw[eitzer] să suspende tipărirea extraselor sale ²⁾ pînă cînd îmi voi spune eu părerea! Quelle bêtise! ³⁾ Am încercat imediat să aranjez lucrurile. Oricare ar fi intențiile secundare ale lui S[chweitzer] (de pildă să o necăjească pe bătrîna Hatzfeldt etc.) un merit trebuie să-i recunoaștem. Deși face ici și colo cîte o greșeală, a studiat chestiunea și știe care e centrul de greutate. Această „conștiință imorală” este totuși mai folositoare decît „conștiința cinstită” a unui Heinzen sau „conștiința nobile” a unui Wilhelmchen! ⁴⁾ Hegel a uitat să menționeze *lenevia* ca element esențial al „conștiinței nobile”.

Amănunte de diversis ⁵⁾ în scrisoarea următoare.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — În grabă. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 488. — *Nota red.*

³⁾ — Ce prostie! — *Nota trad.*

⁴⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁵⁾ — diferite. — *Nota trad.*

29

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 25 martie 1868

Dear Fred,

Am vrut să-ți scriu ieri de la Museum, însă mi s-a făcut deodată îngrozitor de rău și a trebuit să închid cartea, foarte interesantă, pe care o țineam în mână. Am văzut negru înaintea ochilor. Pe deasupra, o durere groaznică de cap și o senzație de contracție a toracelui. Am plecat, așadar, spre casă. Aerul și lumina mi-au făcut mai bine, iar acasă am dormit puțin. Sănătatea mea este într-o asemenea stare, încît pentru un timp ar trebui să abandonez orice muncă și activitate intelectuală; *mi-ar fi însă greu, chiar dacă aș dispune de mijloacele necesare pentru a lenevi.*

*Ad vocem*¹⁾ Maurer : cărțile lui Maurer prezintă o importanță deosebită. Nu numai epoca primitivă, ci și întreaga dezvoltare de mai târziu a orașelor imperiale libere, a moșierilor care se bucură de imunitate, a forței publice, a luptei dintre țărănimea liberă și iobăgie capătă o înfățișare cu totul nouă.

În istoria omenirii se întîmplă ca și în paleontologie. Chiar și mințile cele mai luminate trec cu vederea, din principiu, din cauza unei anumite judicial blindness²⁾, lucrurile care se petrec sub ochii lor. Mai târziu, cînd vine vremea, ne mirăm că apar pretutindeni urmele a ceea ce n-a fost luat în seamă. Prima reacție față de revoluția franceză și de iluminismul legat de ea a fost, firește, de a vedea totul printr-o lumină medievală, romantică, și nici chiar oameni ca Grimm nu s-au putut elibera total de acest mod de a vedea. A doua reacție — și ea corespunde orientării socialiste, deși savanții respectivi nici nu bănuiesc măcar că ar exista vreo legătură între ei și această orientare — constă în a pătrunde dincolo de evul mediu, în epoca primitivă a fiecărui popor. Și, spre surprinderea lor, tocmai aici, în ceea ce e foarte vechi, găsesc ceea ce este foarte nou, găsesc pînă și egalitariști care merg atît de departe, încît l-ar îngrozi pînă și pe Proudhon.

În ce măsură putem fi cu toții prizonierii acestui judicial blindness se vede din următorul exemplu : chiar în regiunea mea, în

¹⁾ — În legătură cu. — Nota trad.

²⁾ — orbiri a simțului critic. — Nota trad.

Hunsrück ⁷⁵, vechiul sistem german a dăinuit pînă în *ultimii* ani. Îmi amintesc acum că tatăl meu, în *calitate de avocat*, mi-a vorbit despre această problemă. O altă dovadă: după cum chiar și cei mai buni dintre geologi, ca, de pildă, Cuvier, pot interpreta uneori cu totul anapoda anumite fapte, tot așa și filologi de talia unui Grimm pot *traduce* greșit cele mai simple fraze latinești, fiind influențați de Mōser etc. (care, îmi amintesc, era încântat că la germani „libertatea” n-a existat niciodată, că a existat însă „aerul îi face pe iobagi”). De exemplu, cunoscutul pasaj din Tacit: „*Arva per annos mutant, et superest ager*” ⁷⁶, care înseamnă: ei schimbă (prin tragerea la sorți, de unde și *sortes* în toate „*leges barbarorum*” ⁷⁷ de mai tirziu) ogoarele (arva) și mai rămîne pămîntul obștii (ager — în opoziție cu arva — în accepția de ager publicus), pe care Grimm etc. îl traduce în felul următor: ei cultivă în fiecare an terenuri noi și tot mai rămîne pămînt (necultivat)!

La fel și pasajul: „*Colunt, discreti ac diversi*” ¹⁾ trebuia să facă dovadă că germanii, ca iuncheri westfalici, ar fi avut de cînd lumea gospodăria individuale. Or, în *același* pasaj se spune ceva mai departe: „*Vicos locant non in nostrum morem connexis et cohaerentibus aedificiis: suum quisque locum spatio circumdat*” ²⁾, și astfel de sate germanice primitive, în forma în care au fost descrise aici, mai există încă pe alocuri în Danemarca. Scandinavia trebuia, bineînțeles, să capete pentru jurisprudența și economia germană aceeași importanță ca și pentru mitologia germană. Și, numai plecînd de la aceste fapte, am putea descifra din nou trecutul nostru. De altfel, însuși Grimm etc. găsesc consemnat în scrierile lui Cezar că germanii s-au stabilit întotdeauna sub formă de comunități gentilice, și nu în mod izolat: „*gentibus cognationibusque, qui uno coierunt*” ³⁾.

Ce-ar spune însă bătrînul Hegel dacă ar afla, pe lumea cealaltă, că în limba germană și nordică *Allgemeine* nu înseamnă nimic altceva decît pămîntul obștii, iar *Sundre, Besondre*, nimic altceva decît proprietatea privată, separată de pămîntul obștii? Prin urmare, aici categoriile logice rezultă în mod necesar din „*relațiile noastre*” („*unsrem Verkehr*”).

Foarte interesantă este lucrarea lui Fraas (1847): „*Klima und Pflanzenwelt in der Zeit, eine Geschichte beider*” ⁴⁾ și îndeosebi

¹⁾ — „Cultiva pămîntul despărțiți și risipiți” (Tacit. „Despre originea și țara germanilor”). — *Nota trad.*

²⁾ — „Satule nu le așază ca la noi, să-nșire casele și sa le lipească una de alta; fiecare își lasă loc împrejurul casei”. — *Nota trad.*

³⁾ — „după gunți și neamuri care se așezau împreună”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „Clima și flora în decursul timpurilor, o istorie a amîndurora”. — *Nota trad.*

ca o dovadă că clima și flora se schimbă în epoca istoriei. Autorul este darvinist înainte de Darwin, susținând că speciile apar chiar în epoca istoriei. El este și agronom. Susține că o dată cu cultura pământului — și respectiv cu gradul de dezvoltare al acesteia — se pierde „umiditatea” atât de prețuită de către țărani (tocmai din această cauză „se mută” și plantele de la sud tot mai spre nord) și în cele din urmă se formează stepe. Primul efect al cultivării pământului este folositor, în cele din urmă însă ea devine pustiitoare, din cauza despăduririi etc. Autorul acesta este în aceeași măsură și un filolog erudit (a scris cărți în *limba greacă*), precum și chimist, agronom etc. Concluzia sa este că, dacă cultivarea pământului se desfășoară în mod spontan și nu este *dirijată în mod conștient* (ca burghez, firește, nu se poate gândi la așa ceva), lasă în urma ei pustiiri ca în Persia, Mesopotamia etc., Grecia. Așadar, și aici se manifestă tendința lui socialistă, de care el nu este conștient!

Acest Fraas este o figură interesantă pentru germani. La început doctor în medicină, apoi inspector și profesor de chimie și tehnologie. Acum este șeful direcției veterinare din Bavaria, profesor universitar, conducătorul experimentelor statului în domeniul agronomiei etc. În ultimele sale scrieri se reflectă însă atât vârsta sa înaintată, cât și spiritul său tânăr și vioi. A umblat mult prin Grecia, Asia Mică, Egipt! Interesantă este și lucrarea sa despre istoria agriculturii. Despre Fourier spune că este „un socialist cucernic și umanist”. În legătură cu albanezii etc. — „toate soiurile de desfrîu și violență scandalosă”⁷⁸.

E foarte necesar să ne însușim țemeinic tot ce este nou și foarte nou în domeniul agriculturii. Școala *fizică* se opune celei *chimice*.

Nu uita să-i înapoiezi scrisoarea fabricantului lui Kugelmann¹⁾.

Nimic nu m-ar putea bucura mai mult decât venirea ta aici.

Al tău,

K. M.

Apropo. A fost găsită pălăria de plantator a lui Edgar²⁾, așa că i-o poți trimite prin d-na Lizzy.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Gustav Meyer. — *Nota red.*

²⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

30

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 29 martie 1868

Dragul meu Maur,

Din păcate nu voi mai putea termina pînă marți articolul pentru „Fortnightly”¹⁾. Istoria asta afurisită cu Casa Schiller²⁾ mi-a răpit toată săptămîna orice clipă liberă, pînă ieri cînd, în sfîrșit, am pus la punct toate chestiunile. Dacă n-aș fi dus totul la bun sfîrșit — niște prostii făcute de principalul meu adjutant erau cît pe-acî să distrugă tot ce s-a făcut — m-aș fi compromis îngrozitor, întregul Manchester ar fi ris de mine; to be „done” în business, to get yourself „sold”³⁾ este, desigur, considerat aici lucrul cel mai grav care i se poate întîmpla cuiva. Acum totul s-a terminat și rezultatul a fost un mare triumf, fapt care îmi oferă mult așteptata ocazie de a mă retrage onorabil și de a renunța să mai particip oficial la aceste treburi. Acum, sînt oricum mulți amatori care vor să treacă pe primul plan. Sînt deosebit de necăjit că povestea asta m-a împiedicat să termin articolul. Altfel ar fi trebuit să-l scurtez foarte mult, iar în acest caz calitatea ar fi avut de suferit.

Schorlemmer a făcut o descoperire foarte frumoasă: *legea cu privire la punctul de fierbere* a hidrocarburilor din seria $C_n H_{2n+2}$ și anume pentru trei din cele patru serii de izomeri, pentru a patra existînd prea puține date⁷⁰.

Sosesc la tine miercuri seara pe la ora 9; dacă pot, vin mai devreme.

De unde, pentru numele lui Dumnezeu, o fi articolul anexat? Îți trimit și o scrisoare a lui Bismarck ca să te amuzi.

Multe salutări.

Al tău,

F. E.

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 310—333. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 26, 46. — Nota red.

³⁾ — să fii prostit în afaceri, să te lași „dus”. — Nota trad.

Referitor la „wiffa“ n-am găsit încă nimic. Dar în ce privește higid, hiwisc, hida ¹⁾ este vorba de o confuzie între două sau trei cuvinte diferite :

Cuvîntul anglo-saxon hiwisce, în vechea saxonă, iar în germana veche hiwiski, în friza veche hiskthe, în nordica veche hyski, friza nordică modernă hiske = familia.

Higid ar putea fi participiul verbului anglo-saxon hegjan, verb care înseamnă to fence in ²⁾.

Dacă hide, care și acum este folosit în unele locuri pentru a desemna măsurătoarea de teren, provine din acest verb sau este legat de hide cutis, în anglo-saxonă hyde, asta n-aș putea spune atîta timp cît nu am un dicționar anglo-saxon.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

31

Engels către Marx la Londra

Manchester, 10 aprilie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Wilhelmchen și una de la Siebel ; pe prima te rog să mi-o înapoezi. Bietului Siebel am impresia că îi merge foarte prost. Mă voi întilni cu el peste vreo zece zile.

Apoi, un proiect de anunț pentru Meissner ³⁾ ; ce părere ai de asta ? Pînă acum nu era nici o grabă, el neputînd publica anunțul din cauza iarmarocului de paște.

Ieri ți-am trimis ziarul lui Wilhelmchen ⁴⁾, numerele de la 4 la 14. Foița asta este de o timpenie fără seamăn. Un individ care a trăit atîta timp în Anglia și care a avut la dispoziție cartea

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 44—45. — *Nota red.*

²⁾ — a îngrădi. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 27, 34. — *Nota red.*

⁴⁾ „Demokratisches Wochenblatt“. — *Nota red.*

ta și a mea¹⁾ trebuia să știe să utilizeze mai bine materialul furnizat de muncitori, și nu pur și simplu să-l reproducă în forma în care îl primește. Amuzantă impresie fac cele câteva rinduri antifederaliste, destinate nouă, pe fondul cu caracter federalist-struvenist al publicației.

La întoarcere⁶⁰ am găsit aici un asemenea iureș, atît de mult de lucru, încît abia ieri am ajuns să-l văd pe Gumpert. Îți trimit alăturat rețeta : în primele 4—5 zile să iei doctoria numai de două ori pe zi, apoi de trei ori, și anume la o oră și jumătate-două după-masă. Totodată să duci o viață tihnită și să faci multă mișcare. Pe Gumpert îl amuză teribil convingerea ta că arsenicul prostește.

Rezultatul scrutinului în problema libertății cuvîntului în parlament se explică prin faptul că Bismarck a declarat mai de mult că în ceea ce privește Prusia, în această problemă el va ceda, în interesul păcii. Deci, nici vorbă de o dovadă de curaj din partea filistinilor, așa cum am crezut noi !

Afirmația lui Wilh[elm] cu privire la tratatul american este, bineînțeles, o ineptie de la un cap la altul⁶¹.

Din păcate, lui Tussy trebuie să-i aduc la cunoștință un deces. Bietul arici și-a ros plăpumioara, făcînd o gaură rotundă prin care și-a vîrit capul și, apoi, atîta s-a zbătut, încît ieri dimineață l-am găsit sugrumat. Fie-i țărîna ușoară și better luck to the next one²⁾.

Timp de trei zile, cît am lipsit eu, indivizii din Liverpool au umflat prețul la bumbac cu nu mai puțin de 3 pence, de la 10 la 13 pence. De aceea am avut atîta de lucru. Din fericire, vin sărbătorile, pe care intenționez să le folosesc ca să fac extrase în vederea articolelor pentru revista lui Beesly³⁾. Chiar acum mă apuc să lucrez la ele, așa că închei pentru astăzi.

Multe salutări soției și fetelor tale.

Al tău,

F. E.

Aici am sărbătorit căsătoria cu mare pompă, cîinii au avut panglici verzi la gît, am organizat un ceai pentru șase copii,

¹⁾ Vo'lumul I al „Capitalului” și „Situația clasei muncitoare din Anglia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 239—532. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

²⁾ — mai mult noroc celui care va urma. — *Nota trad.*

³⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — *Nota red.*

marele vas de sticlă al lui Lafargue a servit drept cupă de punch, iar bietul arici a fost îmbătat pentru ultima oară.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

32

Marx către Engels la Manchester

Londra, 11 aprilie 1868

Dragă Fred,

Mai întâi condoleanțe din partea tuturor, în special a lui Tussy, pentru right honourable hedgehog¹⁾.

Bine că a sosit astăzi rețeta cu opiu. Abcesele de sub braț au devenit foarte dureroase de când ai plecat tu.

De la tinăra pereche, care acum se află la Paris, am cele mai bune vești. Se pare că sint foarte mulțumiți. Lafargue mi-a trimis pamfletul lui Horn²⁾ și încă unul cu privire la finanțele Franței. Cel de-al doilea este o prostie, pe primul ți-l trimit zilele acestea. I-am scris lui Lafargue³⁾ că dacă „at such a critical juncture“⁴⁾ el găsește totuși timp să se gîndească și la mine și să-mi trimită materiale tipărite, asta înseamnă „that he must belong to a better than the European race“. We are always „chaffing“ at each other⁵⁾.

Am terminat de citit „*Histoire du Crédit mobilier*“⁶⁾. În ce privește esența propriu-zisă a problemelor, eu am scris, de fapt, cu ani în urmă o lucrare mult mai bună pe această temă, apă-

¹⁾ — prea onorabilul arici. — *Nota trad.*

²⁾ I. E. Horn. „Situția financiară a Franței“. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 487. — *Nota red.*

⁴⁾ — „într-un moment atît de critic“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „că trebuie să aparțină unei rase superioare celei europene“. Noi ne tachimăm întotdeauna. — *Nota trad.*

⁶⁾ M. Aycard. „Istoria lui «Crédit mobilier». 1852—1867“ — *Nota red.*

rută în „*Tribune*”⁸². Autorul cunoaște lucrarea. El este un bancher din Paris. Dar, de fapt, el nu dispune de alt material în afară de cel *oficial*, prezentat chiar de „*Crédit*” în rapoartele sale și menționat în buletinele bursei. Materialul secret putea fi procurat doar *pe cale juridică*. Ceea ce mă frapează însă în special este faptul că toate trucerile propriu-zise se reduc la agiotaje de bursă, și, în acest domeniu, în ciuda tuturor schimbărilor de decor survenite, *nu s-a schimbat, au fond, nimic de la Law încoace*. Nici de această parte a canalului, și nici de cealaltă. În aceste chestiuni, interesantă este practica, nu teoria.

Îți anexez scrisoarea lui Kugelman (à renvoyer¹⁾). După plecarea ta, i-am scris²⁾. Fiindu-mi acum foarte greu să scriu din cauza brațului stîng, am anexat și scrisoarea lui Freiligrath pentru ca K[ugelman] să primească o cantitate suficientă de material epistolar. I-am spus, în legătură cu întrebarea lui anterioară, că voi trece neapărat pe la el pentru cîteva zile; dar „s-a înșelat” în privința datei. Nu va fi prea apropiată.

Nu uita să-mi trimiți cu prima poștă scrisoarea de la Schweitzer.

În numărul de astăzi al lui „*Times*” vei vedea (la știrile primite prin telegraf) că am obținut o victorie totală: timpul de muncă a scăzut de la 12 la 11 ore, salariul a crescut cu 10%. Lucrurile s-au petrecut astfel: imediat după plecarea ta a sosit aici un delegat de la Geneva³⁾. Faptul că muncitorii au trimis la Londra *delegați*, la tribunalul secret, *a jucat un rol hotărîtor*, ca și în trecut, în timpul grevei muncitorilor în bronz de la Paris⁸³. Patronii cred în puterea Londrei și în casa de bani pentru sprijinirea luptei. Asta trebuie să constituie pentru muncitorii din Anglia și de pe continent o dovadă de ce forță ar dispune ei prin organizația noastră dacă ne-ar pune, într-adevăr, la dispoziție mijloace suficiente etc.

Îți înapoiez alăturat scrisorile lui Wilhelm și Siebel. Conceptul tău⁴⁾ nu este scris în stilul acela *easygoing*⁵⁾ în care scrii de obicei. Astăzi mă doare foarte rău brațul stîng. Îndată ce îmi va mai trece, îți voi înapoia conceptul cu schimbările propuse de mine.

¹⁾ — a se înapoia. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 481—482. — *Nota red.*

³⁾ François Graglia. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 52. — *Nota red.*

⁵⁾ — *curgător*. — *Nota trad.*

Salutări cordiale din partea copiilor. De fapt, fie și numai pentru ei, aș fi dorit să locuiești la Londra, și nu la Manchester. Complimente d-nei Burns.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

33

Engels către Marx la Londra

Manchester, 17 aprilie 1860

Dragul meu Maur,

Referitor la Horn¹⁾ „rămîn în așteptare“, ca să mă exprim în stil comercial.

Fără îndoială că sub raport teoretic, agiotajul nu reprezintă nimic interesant și nimic nou. Totul se rezumă la înșelătorii pe calea mistificărilor și, evident, aici nu se poate schimba, de fapt, decît forma. Materialul secret cu privire la afacerea „Crédit mobilier“ poate ieși și singur la lumina zilei și va ieși, probabil, o dată cu căderea imperiului, chiar și fără intervenția tribunalelor.

Despre strălucita victorie de la Geneva am aflat deja de simbătă dimineața, din ziare. Lucrurile se prezintă cu atît mai bine cu cît idioții de filistini au făcut din Asociația Internațională pîrghia și motorul propriu-zis al întregii istorii, iar acum ei îi revine întreaga glorie. Ai văzut și tu, probabil, că în această chestiune intermediari au fost d-l prefect al poliției, Cämperio, și nobilul, „seriosul“ *Amand Goegg*. Presupun că povestea i-a inspirat d-lui Amand un nou respect față de puterea noastră. De altfel, după toată această poveste, sînt curios cît timp vor mai lăsa netulburată în *Germania* Asociația Internațională.

By the by²⁾, treburile muncitorilor merg excelent. Întii Belgia, apoi Geneva, acum Bologna⁸⁴ — mă miră doar că acest lucru n-a fost încă pus pe seama Internaționalei —, totul este în mișcare.

¹⁾ I. E. Horn. „Situația financiară a Franței“. — *Nota red.*

²⁾ — În treacăt fie zis. — *Nota trad.*

Cred că ai primit scrisoarea lui Schweitzer.

Miine îți voi trimite (le-am uitat la birou) : 1) un nou număr din publicația lui Wilhelmchen¹⁾, 2) noua ieremiadă a lui Eichhoff⁶⁰, 3) o explicație din partea redacției „Zukunft“ cu privire la ciudatul articol referitor la Vogt, din care vei vedea ce oameni de nimic sînt indivizii ăștia.

Conspectarea cărții tale presupune, avînd în vedere timpul limitat de care dispun, mai multă muncă decît îmi închipuisem, car enfin²⁾, dacă mă apuc de această muncă, se cere s-o fac cum trebuie, și nu doar pentru acest anume scop⁶⁵. Cred că săptămîna viitoare voi dispune de mai mult timp, a survenit o perioadă de acalmie în lumea comercială, iar cînd ajung acasă pe la ora 4 sau 5, seara am cu totul alt spor.

Îți înapoiez alăturat scrisoarea lui Kugelmann. Foarte interesantă experiența lui de a îndepărta un polip uterin prin incizare și presare ; cînd îl voi întilni, am să-l pun să-mi povestească totul cu lux de amănunte. Incercarea lui însă de a-l prezenta pe Virchow drept comunist prin intermediul acestui polip seamănă foarte mult cu o sarcină extrauterină. Chiar dacă V[irchow] ar avea cunoștințe și interese teoretice în domeniul politicii sau al economiei politice, totuși cetățeanul acesta cumsecade este legat prin rădăcini mult prea adînci de mediul său⁶⁶.

De altfel, înainte de a pleca pe continent, trebuie să treci pe aici, cela est entendu³⁾, și s-o aduci și pe Tussy așa cum ai promis.

Presupun că brațul te-a lăsat, în sfîrșit, în pace. Faptul că și Kugelmann ți-a recomandat arsenic sper că a reușit să-ți alunge eventualele temeri. Sch[orlemmer] a luat la timpul său foarte mult și tratamentul nu a avut niciodată vreun efect nociv asupra lui.

Salutări cordiale doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt“. — *Nota red.*

²⁾ — căci în fond. — *Nota trad.*

³⁾ — asta se înțelege de la sine. — *Nota trad.*

34

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 18 aprilie 1868

Dear Fred,

Pină astăzi am zăcut în pat și nu am putut ieși din casă. Brațul mi-era plin de puroi și atât de tare inflammat, încît n-am putut pune nimic pe mine și mă deranja la orice mișcare. Supurația a încetat azi dimineață complet și rănila deschise se vor vindeca repede. Astăzi vreau să ies din nou din casă. Cu ajutorul arsenicului sper să-i vin acum de hac porcăriei ăsteia scîrboase.

Materialele de la Viena, pe care le anexez, sînt trimise de Fox și tot lui îi aparțin și sublinierile cu creionul.

Marți trebuie să plătesc 5 l. st. la școală și 1 l. st. și 5 șilingi la școala de gimnastică pentru Tussy. Dacă îți este cumva posibil, trimite-mi *urgent* această sumă, mi-ar părea foarte bine pentru copil.

În legătură cu călătoria mea vom mai vedea. Kugelmann s-a grăbit cu concluziile. Îi scrisesem doar că some time or other¹⁾ voi veni²⁾.

Din declarația lui Becker⁸⁷, pe care o găsești anexată, rezultă din nou cît de slabă este disciplina. Noi am sistat adunările din cadrul trade-unionurilor de la Londra, același lucru l-au făcut și cei de la Paris, pentru că abia acum ne comunică că mai au nevoie de bani. Dacă ar fi telegrafiat de la Geneva în aceeași zi, totul ar fi fost în ordine.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — o dată și o dată. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 488. — *Nota red.*

35

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 20 aprilie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat două bancnote de 5 l. st. pentru a-i plăti pe profesori.

Nepăsarea genovezilor este caracteristică pentru ei. De altfel, este și o pretenție naivă ca acum, după ce a încetat greva, lumea să-i mai ajute pe genovezi să-și plătească datoriile contractate în timpul grevei. Așa ceva n-am mai auzit nicicînd. Aici se cere sprijin doar pentru perioada cît durează greva.

Fițuica vieneză ¹⁾, după cum se vede, creează în mod deliberat, în scopuri lucrative, o confuzie care, la rîndul ei, este adîncită de confuzia ei naturală, naiv-neajutorată. Pînă la urmă însă te lovești întotdeauna de aceeași tendință categoric burgheză — gazeta nu mai publică dări de seamă despre mitingurile muncitorești, ci dă *povețe* muncitorilor.

Multe salutări.

Al tău,
F. F.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

36

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 21 aprilie 1868

Dear Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 10 l. st.

Ieri am fost din nou la plimbare, iar acum a venit Jennychen să mă expedieze, sub pretext că tu ai însărcinat-o să mă controleze.

¹⁾ Probabil „Neues Wiener Tagblatt“. — *Nota red.*

Brațul s-a vindecat, mai am doar niște mîncărimi, specifice perioadei de vindecare. Abia acum, după atîția ani, am făcut ciudata descoperire că urina, în care de obicei în starea mea normală pot fi observate depuneri de calcar sau ceva de soiul ăsta, este perfect curată atunci cînd am abcese. Și, într-adevăr, acum se observă din nou sedimentul mineral. Gumpert știe, probabil, despre ce este vorba.

Apropo. Wilhelm îmi trimite acum și mie ziarul său ¹⁾. Ce loial din partea dumnealui să spună despre „Domnul Vogt” al meu că este o „carte *meritorie*”, în loc să spună că în lucrare se găsesc multe glume proaste. Apoi : prusienii îi urmăresc pe hanovrezi, care erau „credincioși regelui lor” ! Mai departe, în legătură cu observația lui Edgar Bauer despre corupția din presa sud-germană, se spune că, dacă se va continua în felul acesta, „*toți*” oamenii de onoare (krautjunckerii, preoții, democrații, prințul elector de Hessen ²⁾ etc.) se vor uni împotriva prusienilor ⁸⁸. Bietul Wilhelm !

Blind a dat din nou una dintre marile sale lovituri. Printr-o scrisoare servilă i-a smuls lui Juárez un răspuns care a fost publicat azi în „*Courrier français*”. Ar fi timpul să-i dăm una peste bot acestui clovn pentru scamatoriile lui.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris-
Tradus din limba germană

37

Marx către Engels la Manchester

Londra, 22 aprilie 1868

Dragă Fred,

Am reluat lucrul și treaba merge bine. Numai că trebuie să-mi limitez timpul de muncă fiindcă după vreo 3 ore capul începe să-mi vijîie și să mă doară. Vreau să-ți comunic pe scurt un

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

²⁾ Ludwig al III-lea. — *Nota red.*

„fleac” care *mi-a trecut prin minte* cînd am aruncat o privire asupra părții din manuscrisul meu privitoare la rata profitului⁸⁹. Cu ajutorul acestui „fleac” se va rezolva foarte simplu una din cele mai dificile probleme. Și anume, se pune întrebarea cum se face că, o dată cu scăderea valorii banilor, respectiv a aurului, *rata profitului crește*, iar o dată cu creșterea valorii banilor, ea scade.

Să presupunem că valoarea banilor scade cu 1/10. În acest caz, celelalte împrejurări rămînînd neschimbate, prețul mărfurilor crește cu 1/10.

Dimpotrivă, dacă valoarea banilor crește cu 1/10, celelalte împrejurări rămînînd neschimbate, prețul mărfurilor scade cu 1/10.

Dacă, o dată cu scăderea valorii banilor, prețul muncii nu crește în aceeași măsură, înseamnă că el *scade*, rata plusvalorii crește și, în consecință, toate celelalte împrejurări rămînînd neschimbate, crește și rata profitului. Această creștere a ratei profitului — atîta timp cît descendant oscillation¹⁾ a valorii banilor continuă — nu se datorește decît scăderii salariului, iar această scădere se datorește faptului că schimbarea salariului nu se adaptează decît treptat schimbării valorii banilor. (Aceasta a fost situația la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în secolul al XVII-lea.) Invers, dacă salariul nu scade în același raport cu creșterea valorii banilor, atunci rata plusvalorii scade și, în consecință, caeteris paribus²⁾, scade și rata profitului.

Aceste două mișcări, creșterea ratei profitului o dată cu scăderea valorii banilor și scăderea acesteia o dată cu creșterea valorii banilor, se datoresc amîndouă, *în aceste împrejurări*, unui singur fapt, și anume că nu s-a creat încă un echilibru între prețul muncii și noua valoare a banilor. Fenomenele acestea (a căror explicație este de mult cunoscută) nu mai există după ce s-a creat un echilibru între prețul muncii și valoarea banilor.

Aici începe dificultatea. Așa-numiții teoreticieni spun: de îndată ce prețul muncii corespunde noii valori a banilor, de exemplu a crescut o dată cu scăderea valorii banilor, ambele, profitul și salariul, se exprimă într-o sumă de bani corespunzător mai mare. *Raportul dintre ele rămîne, așadar, același*. Nu poate deci interveni nici o schimbare în rata profitului. Împotriva acestei afirmații ridică obiecții specialiștii care se ocupă cu istoria prețurilor, argumentînd cu fapte. Explicațiile lor sînt o pură vorbărie. Toată dificultatea provine din confundarea *ratei plusvalorii* cu *rata profitului*. Să presupunem că rata plusvalorii rămîne *aceeași*, de

¹⁾ — oscilația descendentă. — *Nota trad.*

²⁾ — în împrejurări neschimbate. — *Nota trad.*

exemplu 100%, în acest caz, în timp ce valoarea banilor scade cu 1/10, salariul de 100 l. st. (să zicem pentru 100 de lucrători) crește la 110 și plusvaloarea, de asemenea, la 110. Aceeași cantitate totală de muncă, care mai înainte se exprimă în 200, se exprimă acum în 220 l. st. Prin urmare, dacă se creează un echilibru între prețul muncii și valoarea banilor, rata plusvalorii nu poate nici să crească, nici să scadă din pricina unei schimbări oarecare în valoarea banilor. Să presupunem însă că elementele, sau unele dintre elementele părții *constante* a capitalului, ar pierde din valoare în urma productivității crescînde a muncii, ale cărei produse sînt aceste elemente. Dacă scăderea valorii lor este mai mare decît scăderea valorii banilor, atunci prețul lor va scădea, în pofida valorii scăzute a banilor. Dacă scăderea valorii lor ar corespunde doar scăderii valorii banilor, atunci prețul lor ar rămîne neschimat. Să admitem acest din urmă caz.

Prin urmare, să presupunem, de exemplu, că într-o ramură anumită a industriei, capitalul de 500 ar avea compoziția $400 c + 100 v$

(am de gînd ca în volumul al II-lea, în loc de $\frac{c}{400}$ etc., să scriu $400 c$ etc., fiind mai simplu. Ce zici ?); în acest caz, la o rată *a* plusvalorii de 100% avem: o rată a profitului de $400 c + 100 v /$

$+ 100 p = \frac{100}{500} = 20\%$. Dacă valoarea banilor scade cu 1/10 și salariul crește în consecință la 110, atunci la fel se întimplă și cu plusvaloarea. Dacă prețul în bani al capitalului *constant* rămîne neschimbat, fiindcă valoarea elementelor lui constitutive scade cu 1/10 în urma creșterii productivității muncii, atunci avem $400 c + 110 v // + 110 p$ sau $\frac{110}{510} = 21\frac{29}{50}\%$ rata profitului, care, așadar, ar fi crescut cu aproximativ $1\frac{1}{2}\%$, în timp ce rata plusvalorii, $\frac{110 p}{110 v}$ este, ca și mai înainte, de 100%.

Creșterea ratei profitului ar fi mai mare dacă valoarea capitalului constant ar scădea mai repede decît valoarea banilor și ar fi mai mică dacă scăderea ar fi mai lentă. Ea va continua însă să dureze atîta timp cît are loc o scădere oarecare a valorii capitalului constant, adică atîta timp cît aceeași masă a mijloacelor de producție care înainte costa 400 va costa 440 l. st.

Dar că productivitatea muncii capătă un imbold, îndeosebi în industria propriu-zisă, datorită scăderii valorii banilor, a simplei umflări a prețurilor în bani și a goanei internaționale generale după o cantitate sporită de bani, acesta este un fapt istoric care poate fi dovedit mai ales în perioada 1850—1860.

Intr-un mod analog trebuie tratat și cazul invers.

În ce măsură asupra *ratei generale a profitului* acționează, într-un caz, creșterea ratei profitului o dată cu scăderea valorii banilor și, în celălalt, scăderea ratei profitului o dată cu creșterea valorii banilor, asta va depinde, în parte, de *proporțiile relative* ale acelor ramuri de producție în care are loc schimbarea și, în parte, de *durata schimbării*, căci este nevoie de timp pentru ca creșterea și scăderea ratei profitului în anumite ramuri ale industriei să aibă repercusiuni asupra celorlalte. Dacă oscilația este de durată relativ scurtă, atunci ea rămîne un fenomen local.

Îți trimit „*Courrier*” și „*Nain Jaune*”, pe care mi le-a trimis Lafargue.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

38

Engels către Marx la Londra

Manchester, 26 aprilie 1868

Dragul meu Maur,

Problema ratei profitului și a valorii banilor este foarte bine și clar expusă. Un lucru însă nu-mi este limpede, și anume cum de poți considera $\frac{p}{c+v}$ ca fiind *rată a profitului*, cînd p nu intră de fapt integral în buzunarul industriașului care o produce, ci trebuie s-o împartă cu negustorul etc., afară de cazul cînd te referi aici la întreaga ramură de activitate, indiferent de felul în care se împarte p între fabricant, angrosist, detailist etc. În general aștept cu multă nerăbdare să cunosc pe larg ideile tale cu privire la acest punct.

Wilhelmchen al nostru, după cum vei fi observat și tu, înalță acum și el înmuri *nobilului Jakobus Venedey!* De altfel seamănă unul cu altul ca două picături de apă. Mi-a ajuns. Nu-i mai scriu. N-are decît să se compromită pe cont propriu.

Poți scrie foarte bine 400 c + 100 v + 100 p, tot așa cum scrii 400 l. st. 3 șilingi 4 peni.

Ai observat, desigur, că bunele relații dintre respectabilul Bismarck și membrii Reichstagului său încep să se strice; aceștia din urmă vor să-i facă răspunzători din punct de vedere juridic pe funcționarii de la administrație pentru încasarea datoriilor, iar Otto cel Mare ¹⁾ nu poate, firește, să tolereze așa ceva. Și de aceea, el, în schimb, refuză să le construiască o flotă.

Ca pentru a da o expresie adecvată stării jalnice în care se găsește frumosul Wilhelm ²⁾ fiindcă i-a confiscat pământurile și averea vărului său Georg ³⁾, comisia prusiană pentru administrarea averii regelui Georg este formată din generalul von Kotze și consilierul guvernamental Sauerhering (textual) ⁴⁾.

Foarte bine face Jenny că te cară cu perseverență la plimbare; sper să nu se lase impresionată de indolența pe care ți-o maschezi sub pretextul că ai de lucru; pe o vreme atât de frumoasă ar trebui să-ți fie și rușine să stai închis în casă. Sper că nu ți-au mai apărut alte carbuncule?

În parlamentul vamal, bătrînul Rothschild își are locul în imediată apropiere a lui Wilhelmchen și, în spatele lor, întreaga turmă de măgari numită „partidul popular” ⁵⁾.

Nu poți să strîngi o cantitate cît de mică din reziduurile minerale și să le trimiți aici la analiză? Pe Gumpert nu l-am văzut încă.

La mitingul pentru dreptul de vot al femeilor care a avut loc de curînd aici la Manchester a fost, firește, prezentă întreaga familie Borchardt — atât bărbații cît și femeile (doar mama B[orchardt] a lipsit). Între Gumpert și Borchardt a izbucnit un scandal de toată frumusețea. Borchardt l-a învinuit de încălcarea nu numai a îndatoririlor profesionale de medic, ci și a *oricărei etici* (fiindcă, într-o familie prietenă, unde B[orchardt] era medicul casei și unde un copil a murit de scarlatină, G[umpert] și-a exprimat mirarea și nedumerirea că B[orchardt] a permis celorlalți copii, și chiar și unor copii prieteni ai celui decedat, să vadă corpul neînsuflit; B[orchardt] are „motive” să declare scarlatina ca nefiind molipsitoare). G[umpert] a adus cazul în fața societății medicale de aici. Dar nu va obține cîștig de cauză, întrucît comitetul este alcătuit

¹⁾ Otto von Bismarck. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

³⁾ Georg al V-lea. — *Nota red.*

⁴⁾ În original, joc de cuvinte: Kotze și Sauerhering — nume de familie; „kotzen” — „a vomita”; „Sauerhering” — „hering marinat”. — *Nota red.*

doar din niște dobitoci, lucru la care ar fi trebuit să se gindească dinainte.

Cînd se întoarce tînăra pereche? Le-ați găsit vreo locuință?
Multe salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

39

Marx către Engels la Manchester

Londra, 30 aprilie 1868

Dragă Fred,

În cazul discutat este perfect indiferent dacă p (plusvaloarea) este *cantitativ* mai mare sau mai mică decît plusvaloarea produsă în ramura de producție însăși. De exemplu, dacă $\frac{100 p}{400 c + 100 v} = 20\%$, care, ca urmare a scăderii valorii banilor cu $1/10$, devine $= \frac{110 p}{400 c + 110 v}$ (presupunînd că valoarea capitalului constant scade), n-are importanță dacă producătorul capitalist bagă în buzunar numai o jumătate din plusvaloarea produsă de el însuși, căci, în cazul acesta, rata profitului va fi pentru el $\frac{55 p}{400 c + 110 v}$ deci mai mare decît era înainte $\frac{50 p}{400 c + 100 v}$. Aici este menținută p ca să se arate chiar în expresie în sens *calitativ* de unde provine profitul.

Este totuși necesar să cunoști și tu metoda de expunere cu privire la rata profitului. De aceea îți voi schița în liniile *cele mai generale* modul meu de a raționa. În *cartea a II-a*¹¹, după cum știi, este înfățișat, pe baza celor expuse în cartea I, *procesul de circulație* a capitalului. Cu alte cuvinte, noile determinări ale for-

melor care izvorăsc din procesul de circulație, ca, de pildă, capitalul fix și capitalul circulant, rotația capitalului etc. În sfârșit, în cartea I ne-am mulțumit cu presupunerea că, dacă în procesul de valorificare 100 l. st. devin 110 l. st., acești bani vor *găsi* pe piață elementele în care se vor transforma din nou. Iar acum analizăm condițiile în care aceste elemente pot fi găsite, deci împletirea socială a diferitelor capitaluri, părți de capitaluri și a veniturilor (=p).

În cartea a III-a ajungem apoi la transformarea plusvalorii în diferitele ei forme și părți constitutive distincte între ele.

I. *Profitul* este pentru noi, în primul rînd, doar o *altă* denumire sau o altă categorie pentru aceeași *plusvaloare*. Dat fiind că prin forma salariului întreaga muncă apare ca plătită, s-ar părea că partea neplătită a acesteia izvorăște în mod necesar nu din muncă, ci din capital, și nu din partea lui variabilă, ci din capitalul total. În felul acesta *plusvaloarea* ia forma *profitului*, fără ca între acestea două să existe vreo deosebire *cantitativă*. Profitul nu este decît forma iluzorie de manifestare a plusvalorii.

În continuare, partea de capital consumată în producția mărfii (capitalul — constant și variabil — avansat pentru producerea ei, *fără* partea investită, dar neconsumată a capitalului fix) apare acum ca *preț de cost* [*Kostpreis*] al mărfii, deoarece pentru capitalist acea parte din valoarea mărfii care-l costă *pe el* reprezintă prețul ei de cost, pe cînd munca neplătită cuprinsă în ea nu intră, din punctul lui de vedere, în prețul ei de cost. Plusvaloarea egală aici cu profitul apare acum ca *excedent al prețului de vânzare al mărfii peste prețul ei de cost*. Dacă notăm valoarea mărfii cu M și prețul ei de cost cu pc , atunci $M = pc + p$, prin urmare $M - p = pc$, cu alte cuvinte M este mai mare decît pc . Noua categorie a prețului de cost este foarte necesară pentru detaliile expunerii ulterioare. Rezultă din capul locului că capitalistul poate vinde cu *ciștig* marfa *sub valoarea ei* (cu condiția să n-o vîndă *sub prețul ei de cost*), și aceasta este o lege fundamentală pentru înțelegerea egalizării determinate de concurență.

Așadar, dacă profitul nu se deosebește întii *decît* formal de plusvaloare, *rata profitului*, dimpotrivă, se deosebește de la bun început în mod real de *rata plusvalorii*, căci într-un caz avem $\frac{p}{v}$, iar în celălalt $\frac{p}{c + v}$, rezultînd deci de la sine că, de vreme ce $\frac{p}{v}$ este mai mare decît $\frac{p}{c + v}$, rata profitului este mai mică decît rata plusvalorii, exceptînd cazul în care $c = 0$.

Ținând seama de cele expuse în cartea a II-a, rezultă însă că rata profitului nu trebuie calculată la un produs-marfă oarecare, de exemplu la un produs-marfă săptămînal, ci că $\frac{P}{c+v}$ se referă aici la plusvaloarea produsă în *timpul unui an* în raport cu capitalul *avansat* (spre deosebire de *cel rotit*) în timpul aceluiași an. Prin urmare, $\frac{P}{c+v}$ se referă aici la *rata anuală a profitului*.

Cercetăm apoi, în primul rînd, felul în care *rotația* diferită a capitalului (depinzînd, în parte, de raportul dintre partea circulantă și cea fixă ale capitalului, în parte, de numărul rotațiilor capitalului circulant în decurs de un an etc.) modifică *rata profitului în condițiile cînd rata plusvalorii rămîne neschimbată*.

Presupunînd însă că *rotația* este dată și că $\frac{P}{c+v}$ este de asemenea dată ca rată anuală a profitului, vom cerceta cum această rată [se] poate modifica, independent de schimbările ratei plusvalorii și chiar de masa ei.

Masa plusvalorii p fiind = cu rata plusvalorii înmulțită cu *capitalul variabil*, putem însemna cu r rata plusvalorii și cu p' rata profitului, și atunci p' [este] = $\frac{r \cdot v}{c+v}$. Avem aici 4 mărimi p' , r , v , c ;

cunoscînd 3 din ele, vom putea afla întotdeauna pe cea de-a 4-a, necunoscută. De aici se pot deduce toate cazurile posibile cu privire la mișcările ratei profitului, în măsura în care sînt diferite de mișcarea ratei plusvalorii și, într-o anumită măsură, chiar de masa plusvalorii. Lucrul acesta li s-a părut, firește, *inexplicabil* tuturor economiștilor de pînă acum.

Legile astfel descoperite, foarte importante, de exemplu, pentru a înțelege influența prețului materiei prime asupra ratei profitului, rămîn valabile, oricum s-ar împărți ulterior plusvaloarea între producător și alții. Aceasta nu poate modifica decît *forma lor de manifestare*. Ele rămîn de altfel *direct* aplicabile în cazul cînd

$\frac{P}{c+v}$ este considerat ca raport între plusvaloarea socialmente produsă și capitalul social.

II. Tot ceea ce în cartea I a fost considerat ca *mișcare*, fie a capitalului într-o anumită ramură de producție, fie a capitalului social — mișcare ce determină o schimbare a compoziției sale etc. —, este considerat acum ca *deosebiri între masele de capital investite în diferitele ramuri de producție*.

Rezultă apoi că, luînd *rata plusvalorii*, adică gradul de exploatare a muncii, ca fiind *aceeași*, producția de valoare, și deci pro-

ducția de plusvaloare, și deci și rata *profitului*, este *diferită* în ramuri de producție diferite. Dar din aceste rate diferite ale *profitului*, concurența formează o rată a *profitului* medie sau generală. Aceasta, redusă la expresia ei absolută, nu poate fi decât *plusvaloarea* obținută de *clasa capitalistă* (anual), în raport cu capitalul avansat pe scară socială. Dacă, de exemplu, capitalul social = = 400 c + 100 v, iar plusvaloarea obținută anual de acesta = = 100 p, atunci compoziția capitalului social = 80 c + 20 v, și aceea a produsului (în procente) = 80 c + 20 v + 20 p = 20% rată a *profitului*. Aceasta este *rata generală a profitului*.

Țelul spre care tinde concurența dintre masele de capital de compoziție diferită și plasate în sfere de producție diferite este *comunismul capitalist*, respectiv ca *masei de capital investită într-o sferă de producție dată* să-i revină o parte alicotă din plusvaloarea totală, proporțională cu partea din capitalul social total pe care o reprezintă această masă.

Acest lucru nu se poate însă realiza decât dacă în fiecare sferă de producție (pornind de la ipoteza de mai sus, că capitalul total = 80 c + 20 v și că rata socială a *profitului* = $\frac{20 p}{80 c + 20 v}$)

produsul-marfă anual este vândut la prețul de cost + 20% *profit față de valoarea capital avansată* (indiferent cât anume din capitalul fix avansat intră sau nu în prețul de cost anual). Pentru aceasta însă *determinarea prețurilor* mărfurilor trebuie să se abată de la *valoarea* lor. Doar în acele ramuri de producție în care compoziția procentuală a capitalului este 80 c + 20 v, prețul mărfurilor pc (*prețul de cost*) + 20% din *capitalul avansat* coincide cu *valoarea* lor. Acolo unde compoziția acestuia este mai ridicată (de exemplu 90 c + 10 v), acest preț este *mai mare* decât *valoarea* lor, iar acolo unde compoziția lui este mai joasă (de exemplu 70 c + 30 v), prețul este *mai mic* decât *valoarea* lor.

Prețul astfel egalizat, care repartizează în mod egal plusvaloarea socială între masele de capital, proporțional cu mărimea lor, este *prețul de producție* al mărfurilor, centrul în jurul căruia are loc oscilația prețurilor pe piață.

Acele ramuri ale producției în care există un *monopol* natural sînt exceptate de la acest proces de egalizare, chiar dacă rata *profitului* lor este mai ridicată decât cea socială. Acest fapt trebuie luat în considerare ulterior, la analiza *rentei funciare*⁹¹.

În acest capitol⁹² urmează să fie dezvoltate și diferitele *cauze ale egalizării* diferitelor investiții de capital, care îi apar economistului vulgar ca tot atîtea *cauze ale generării profitului*.

În continuare trebuie cercetată: *forma de manifestare modificată pe care o iau acum, după transformarea valorilor în prețuri* de producție, legile valorii și plusvalorii dezvoltate mai înainte și care continuă să fie valabile.

III. *Tendința de scădere a ratei profitului o dată cu progresul societății.* Acest lucru reiese încă din cele expuse în cartea I cu privire la *modificarea care are loc în compoziția capitalului o dată cu dezvoltarea forței productive a societății*⁹³. Acesta este unul din cele mai mari triumfuri asupra lui pons asini¹⁾ a întregii economii de pînă acum.

IV. Pînă aici s-a vorbit numai despre *capitalul productiv*⁹⁴. Acum intervine o modificare datorită *capitalului comercial*.

Potrivit ipotezei de pînă acum, capitalul productiv al *societății*: 500 (milioane sau miliarde, n-are importanță). Și anume: 400 c + 100 v// + 100 p; p', rata generală a profitului, = 20%. Să presupunem acum că capitalul comercial = 100.

Atunci trebuie ca 100 p să se calculeze la 600, și nu la 500. Rata generală a profitului se reduce, prin urmare, de la 20% la 16²/₃%. *Prețul de producție* (pentru simplificare vom considera că 400 c reprezintă aici întregul capital fix și intră în întregime în *prețul de cost* al masei de mărfuri produse în decurs de un an) este acum = 583¹/₃. Comerciantul vinde cu 600, și dacă facem abstracție de partea fixă a capitalului său, realizează 16²/₃% la 100 ai săi, tot atîta cît realizează și capitaliștii productivi, sau, cu alte cuvinte, își însușește ¹/₃ din plusvaloarea socială. Mărfurile — en masse²⁾ și pe scara întregii societăți — sînt vindute la valoarea lor. Cele 100 l. st. ale sale (abstracție făcînd de partea fixă a capitalului său) nu-i servesc decît drept capital bănesc circulant. Tot ceea ce comerciantul își însușește în plus este fie rezultatul unei simple înșelătorii, fie speculă legată de oscilația prețurilor mărfurilor, fie, în cazul detailistului propriu-zis, salariul, chiar și pentru o amărită de muncă neproductivă, încasat sub formă de profit.

V. Am redus acum profitul la forma în care apare în practică, în ipoteza noastră la 16²/₃%. *Acum urmează scindarea acestui profit în beneficiu al întreprinzătorului și în dobîndă. Capitalul purtător de dobîndă. Sistemul de credit.*

VI. *Transformarea profitului suplimentar în rentă funciară.*

VII. În sfîrșit, am ajuns la *formele de manifestare* care îi servesc drept *punct de plecare* economistului vulgar: renta funciară provenind din pămînt, profitul (dobînda) provenind din capital

1) — punții măgarului. — *Nota trad.*

2) — în totalitatea lor. — *Nota trad.*

și salariul provenind din muncă. Din punctul nostru de vedere însă, lucrurile arată acum altfel. Procesul aparent devine explicabil. Apoi este răsturnată ineptia susținută de A. Smith și devenită *piatra unghiulară* a întregii economii de pînă acum, și anume că prețul mărfurilor ar consta din cele trei forme de venit arătate mai sus, adică numai din capital variabil (salariu) și plusvaloare (rentă funciară, profit, dobîndă). Apoi este luat procesul în ansamblu în această formă a sa de manifestare. În sfîrșit, intrucît „ceste trei forme (salariul, renta funciară, profitul (dobînda)) constituie sursele de venit ale celor trei clase sociale — a proprietarilor funciari, a capitaliștilor și a muncitorilor salariați —, rezultatul este *lupta de clasă*, în care își găsește rezolvarea această mișcare și care *lichidează* toată porcăria.

Tînăra noastră pereche s-a întors săptămîna trecută, foarte îndrăgostiți. Noua lor locuință, în care s-au mutat astăseară, se află în Primrose Hill ⁹⁵.

Îți trimit alăturat scrisori de la Kugelman etc. I-am trimis lui Schily ceea ce voia ⁹⁶, dar nu pe calea copilărească indicată de el. Peste cîteva zile împlinesc 50 de ani. Dacă locotenentul prusian ți-a spus ție : „De 20 de ani ești în serviciul militar și tot locotenent ai rămas“, eu pot să spun : o jumătate de secol am trudit și tot sărac sînt ! Cită dreptate avea mama ! „Dacă Karell ar fi făcut capital în loc de etc. !“

Salut.

Al tău,
K. Marx

În ce privește furunculele, mai am o foarte mică urmă pe șoldul drept, care sper că va dispărea, probabil, definitiv.

Ernst Jones s-a compromis prin felul searbăd și nisiprius ¹⁾ în care l-a apărut pe Burke. Burke, cel puțin, a obținut un succes prin faptul că l-a silit pe măgarul acela bătrîn de Bramwell să abandoneze poza lui de om rezervat și să dea friu liber ticăloșiei sale.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — neconvingător. — *Nota trad.*

40

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 4 mai 1868

Dragă Fred,

În dimineața aceasta am primit de la Schweitzer scrisoarea și tăietura din ziar alăturată. Întrucît mi se adresează în calitate de reprezentant al muncitorilor dintr-unul din cele mai industriale districte, trebuie, desigur, să-i răspund.

Părerea mea este că germanii pot suporta reducerea tarifului vamal protecționist la fierul brut și că și în privința celorlalte articole fabricanții exagerează cu strigătele lor de protest. Aceasta părere se bazează pe o comparație între exportul englez și cel german pe piețele neutre. Pentru exemplificare îți trimit alăturat un extras referitor la exportul în Belgia ¹⁾.

Totuși, după părerea mea, această chestiune trebuie exploatată acum în interesul partidului și, totodată, nu trebuie să se facă englezilor nici un fel de înlesniri.

Deci, propunerea mea ar fi :

1. *Nici o reducere a tarifelor vamale* înainte de a se face o anchetă parlamentară asupra situației producției miniere și a industriei germane a fierului. Dar această anchetă nu trebuie să se limiteze, așa cum vor domnii burghezi, doar la camerele de comerț și la „experți”, ci trebuie extinsă și asupra *condițiilor de muncă* din ramurile mai sus menționate, cu atît mai mult cu cît domnii fabricanți nu „cer” taxe protecționiste decît pentru „protecția” muncitorilor și, în plus, am făcut descoperirea că „valoarea fierului” nu constă decît „din salariu și cheltuieli de transport”.

2. *Nici o reducere a taxelor vamale* înainte de a se face o anchetă asupra modului în care *căile ferate* abuzează de monopolul lor și înainte ca tarifele lor pentru mărfuri (și pasageri) să fie reglementate prin dispoziții legale.

Aș dori să-mi comunicî *neîntîrziat* părerea ta și tot atît de neîntîrziat să-mi restitui documentele alăturate.

---

¹⁾ Vezi tabelul de la p. 72. — *Nota red.*

Importul în Belgia în anii 1865, 1866, 1867 (anul pînă la 31 decembrie)
(în kilograme)

		1865	1866	1867
Fier, minerale și deșeuri de fier	de la Uniunea vamală din Franța	161496808 138370214	155584195 130382679	213049319 96761074
Fier brut și fier vechi	în total din Regatul unit	24864110 23421806	32508242 28450976	56233219 50722330
Șine de fier, table etc.	în total din Regatul unit din Olanda	1555576 668140 312984	1579999 698984 237241	2136652 1008674 403468
Sîrmă de fier	în total de la Uniunea vamală din Regatul unit din Franța	501380 32631 442107 26979	710335 226993 445265 36075	1108038 472714+ 350064— 284348
Oțel, drugii, table și sîrmă	în total din Regatul unit de la Uniunea vamală		4320429 3468280 697295	2484240 1453007— 905108+
Oțel forjat	în total din Regatul unit		1257973 761234	914633 548396
Mărfuri din fier forjat	în total de la Uniunea vamală din Regatul unit	940763 256138 283164	994581 305909 285004	1307407 385148+ 331732—
Mărluri de fontă	în total de la Uniunea vamală din Regatul unit	290715 18931 37853	274784 13901 45239	385325 26145 59946
Mașini și mașinărit	în total din Regatul unit din Franța	4908078 3081942 1322155	5437599 3888691 1052857	5114905 2859729— 1699102+

La rubrica *Mărluri din fontă pentru Franța* de adăugat : 1865 — 238905   1866 — 205264   1867 — 247527

E foarte bine că Camera de comerț din orașul tău natal se lamentează din pricina forței crescînde și a pericolului pe care-l reprezintă Asociația Internațională a Muncitorilor.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

41

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 mai 1868

Dragul meu Maur,

Te felicit în orice caz pentru acea jumătate de secol de care nici pe mine nu mă desparte prea mult timp. Ce tineri entuziaști eram noi cu vreo 25 de ani în urmă, cînd ne lăudam că la vremea asta vom fi de mult decapitați.

Îți înapoiez alăturat scrisorile lui Kugelm[ann], Büchner, Schily, Reclus, Schweitzer, precum și „Elberfelder Zeitung“. De asemenea un material cu privire la cartea ta pe care mi l-a trimis soția lui. Siebel⁰⁷; el, după cît se pare, nu mai poate nici să scrie; se află acum la Barmen și va pleca la Godesberg.

Expunerea problemei profitului este foarte frumoasă¹⁾, dar trebuie să mai reflectez asupra ei, spre a-i înțelege importanța sub toate aspectele.

Referitor la Schweitzer. Ticălosul ăsta se folosește de toată această istorie doar spre a ne atrage din nou în cursă. Firește, nu se întîmplă nimic grav dacă de data aceasta îi dai informațiile cerute; totuși, principiis obsta²⁾! Bagă de seamă ca individul ăsta, după ce i-ai dat un deget, să nu-ți ia toată mina. Ca să revin la subiect, nu încape, după părerea mea, nici o îndoială că industria fierului din Germania se poate lipsi de taxele vamale protecționiste, deci, a majore³⁾ poate suporta o reducere a taxe-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 65—70. — *Nota red.*

²⁾ — la început opune-te. — *Nota trad.*

³⁾ — cu atît mai mult. — *Nota trad.*

lor vamale la fierul brut de la 7 $\frac{1}{2}$ groși la 5 groși la chintal (de la 15 la 10 șilingi la tonă), precum și alte reduceri. Exportul de fier crește an de an și nu numai cel către Belgia. Cel mult unele uzine siderurgice, înființate în timpul febrei speculațiilor din deceniul al 6-lea, situate departe de minele de cărbune și, în general, aprovizionate de mine proaste și sărace, s-ar duce de ripă. Acestea însă au dat aproape toate *faliment* și, dacă în general ar mai fi viabile, vecinătatea unor linii de cale ferată le-ar fi de mai mare folos decât toate taxele vamale protecționiste. (La Engelsk[irchen] — la 500 de pași depărtare de fabrica fraților mei — se află o asemenea uzină la care cărbunile trebuie adus cu căruțele de la Siegb[urg], deci de la o distanță de 2 $\frac{1}{2}$ mile germane; nu-i deci de mirare că uzina nu lucrează. Uzinele din această categorie cer cu insistență taxe vamale protecționiste și ele sînt invocate pentru a demonstra că aceste tarife sînt necesare.)

Camera de comerț Elberfeld-Barmen este cea mai odioasă instituție protecționistă din cîte există pe lume; de altfel e și *cunoscută* ca atare. Și cînd te gîndești că principala industrie a regiunii se bizuie pe *export*. Dar acolo există întotdeauna o mulțime de ramuri de producție pe cale de dispariție; așa se explică și lamentările.

De altfel, planul tău cu privire la anchetă este cît se poate de bun și îmi place foarte mult. Cît despre căile ferate, tarifele pentru transport sînt în Germania *mai ieftine* ca oriunde, și nici nu s-ar putea altfel, întrucît în Germania traficul mărfurilor joacă un *rol principal*. Ele ar putea fi reduse și mai mult și stă în puterea guvernelor s-o facă. Dar lucrul cel mai necesar este o mare centralizare și uniformizare în administrație, precum și instituirea unor tarife unice, iar aceasta, potrivit Constituției, este de competența Reichstagului. În general, protestele zgomotoase ale celor din industria fierului împotriva tarifelor ridicate sînt, așadar, neintemeiate.

Liebknecht mi-a trimis regulamentul cu privire la meșteșuguri⁶⁴, în privința căruia i-am promis unele observații critice. Se constată un oarecare progres față de regresul din timpul lui Friedrich Wilhelm al IV-lea, dar ce talmeș-balmeș birocratic! Îți trimit hîrtia asta doar ca să te amuzi.

Ieri mi-a venit pe cap inevitabilul Liebel Choras și m-a împiedicat să scriu. L-am întrebat despre persecutarea evreilor în Moldova; s-a tînguit puțin, dar se pare că lucrurile nu sînt chiar atît de grave: „noi trebuie să suferim, n-avem ce face, noi, evreii, nu avem nici o putere”; ar fi bucuross să devină cetățean rus sau austriac, dar nu-i trece prin cap să plece. Pretinde că Hohenzol-

lern este un prost, că guvernul se află în mîna „conțopiștilor” (boieri scăpătați care fac pe birocrații) și că aceștia îi oprimă pe evrei.

Multe salutări sotiei tale, fetelor, domnului și doamnei Lafargue.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

42

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 7 mai 1868

Dragă Fred,

Îți mulțumesc foarte mult pentru observațiile tale. Le-am inclus în scrisoarea către Schweitzer, atît cît era necesar. Am compus scrisoarea în termeni foarte glaciali, așa că nu se va putea „lăuda” cu ea.

Te-aș ruga să-mi mai dai o informație. Nu este însă nici o grabă, așa că nu e cazul să întrerupi lucrul la articolul pentru „*Fortnightly*”, care este urgent.

Uite despre ce este vorba : atunci cînd exemplific în volumul al II-lea, mi-ar place să mă pot referi la exemplele din volumul I.

Pentru a putea folosi la *rata profitului* datele de la p. 186⁹⁸ privitoare la fabrica voastră — pentru ilustrarea ratei plusvalorii mi-au fost absolut suficiente cele pe care le-am avut — așa avea acum nevoie de :

1. Datele care-mi lipsesc cu privire la capitalul avansat pentru *clădirea fabricii* și procentul fondului de amortizare. De asemenea pentru depozitul de mărfuri. Indică-mi la ambele și *chiria* — în cazul cînd se plătește. Și cheltuielile de administrație, precum și cheltuielile pentru personalul de la depozit.

În ce privește *mașina cu abur*, nu este indicat la ce *procent* anume este calculată uzura săptămînală, așa că nu pot ști ce capital a fost investit în mașina cu abur.

2. Și acum întrebarea principală : cum calculați voi rotația părții circulante a capitalului (adică materiile prime, materialele, auxiliare, salariile) ? Deci cât este de mare capitalul *circulant avansat* ? Ți-aș fi foarte îndatorat dacă mi-ai răspunde *cît mai amănunțit* la această întrebare, dacă aș primi exemplificările respective, și anume calcularea rotației capitalului circulant avansat.

Miine ți-l trimit, spre amuzament, pe ciudatul Urquhart.
Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

43

Engels către Marx la Londra

Manchester, 10 mai 1868

Dragul meu Maur,

Informația cu privire la fabrică ai primit-o atunci direct de la Henry Ermen, fiind vorba de filatura lui G. Ermen, cu care eu nu am nimic de-a face și despre care tinerilor E[rm]en li s-a în terzis în mod special să discute ceva cu mine. Dacă îi vei scrie lui H[enry] E[rm]en, Bridgewater Mill, Pendlebury (personal), îți va comunica cu siguranță tot ceea ce te interesează. Trebuie însă să-i spui să-ți indice datele așa cum erau în 1860, fiindcă de atunci încoace s-a clădit mult. Pot să-ți indic, cu aproximație, că o clădire de fabrică prevăzută pentru 10 000 de fuse costă cam 4 000—5 000 l. st., fiind inclus aici și prețul terenului (în cazul de față probabil ceva mai ieftin ; era pur și simplu un șopron cu un singur cat, iar acolo pământul nu costă mai nimic dacă nu conține cărbune). Rata uzurii la clădiri (scăzându-se 590—600 l. st. ca preț al pământului) este de $7\frac{1}{2}\%$, inclusiv dobînda. La 3 600 l. st. revin deci 18 l. st. rentă funciară (cu 3%) + ($7\frac{1}{2}\%$ la 3 000 =) 225 = 243 l. st. chiria clădirii.

Această fabrică nu are *depozit de mărfuri*, fiindcă G. E[rm]en nu vinde decît prin noi, sau nouă, sau printr-un agent, plătind

pentru aceasta 2% comision. Presupunînd că se face o vînzare de 13 000 l. st., înseamnă că 260 l. st. reprezintă compensarea cheltuielilor de depozitare.

În ce privește calcularea rotației capitalului circulant, nu-mi dau prea bine seama ce înțelegi tu prin aceasta. Noi calculăm numai *rotația totală*, adică suma vînzărilor din cursul unui an. Dacă te-ai înțeles bine, vrei să știi cît de des se rotește într-un an partea circulantă a capitalului, sau, cu alte cuvinte, cît capital circulant există în *afacere*. Lucrul acesta însă diferă aproape de la caz la caz. Un filator ale cărui afaceri sînt prospere are aproape întotdeauna (adică, cu excepția perioadei cînd își extinde întreprinderea, respectiv imediat după aceea) un anumit capital excedentar, pe care-l investește într-un fel oarecare, dar din cînd în cînd îl folosește pentru a se aproviziona cu bumbac la preț ieftin etc. Sau recurge la credit atunci cînd poate și cînd rentează. Se poate presupune că un filator care investește 10 000 l. st. în mașini (abstracție făcînd de *clădire*, pe care o poate închiria și pe care, de cele mai multe ori, o și închiriază) o scoate la capăt cu un capital circulant reprezentînd $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{4}$ din capitalul fix; așadar, avînd un capital fix de 10 000 l. st. investit în mașini, îi ajunge un capital circulant de 2 000—2 600 l. st. Cam acestea sînt pe aici cifrele *medii*.

În cazul de față fac însă abstracție de mașinile cu abur. Referitor la aceasta, H. E[rmen] ți-a turnat evident, o absurditate, o născocire. Uzura săptămînală a mașinii cu abur este, după cum spune el, de 20 l. st., deci de 1 040 l. st. anual. La o rată a uzurii de $12\frac{1}{2}\%$, costul mașinii cu abur s-ar ridica deci la 8 320 l. st., ceea ce este pur și simplu absurd. Toată mașina n-a putut costa mai mult de 1 500—2 000 l. st.; că G. E[rmen] intenționa să-și amortizeze întreaga mașină în doi ani nu mă surprinde de loc, i se potrivește de minune, dar așa ceva nu se obișnuiește în comerț. Îi poți cere lămuriri și cu privire la această chestiune. Mă tem însă că Monsieur Gottfried a luat de mult în păstrare vechile registre de bilanțuri și, în acest caz, nici H[enry] E[rmen] nu-ți mai poate fi de vreun ajutor.

Schorlemmer te va vizita, probabil, miercuri sau joi. Royal Society l-a invitat să prezinte el însuși joi lucrarea sa cu privire la punctul de fierbere al $C_n H_{2n+2}$ și să participe la dezbateri⁷⁹. Chimistul principal fiind acolo Frankland, pe care Schorlemmer l-a atacat în toate lucrările sale, îți poți da seama ce triumf înseamnă aceasta; încă vreo cîteva invitații din astea și e un om făcut. Mă bucur foarte mult pentru el, căci s-a împăcat cu situația, în genere jalnică, pe care o are aici numai pentru că avea la

dispoziție un laborator și, totodată, posibilitatea de a face muncă teoretică. Este, într-adevăr, unul din cei mai buni oameni pe care i-am cunoscut; este atît de liber de orice prejudecată, încît pare aproape o calitate înăscută, dar în realitate nu poate fi decît rezultatul unei judecăți foarte profunde. Pe deasupra este de o modestie uimitoare. De altfel a făcut din nou o frumoasă descoperire. La pag. 264 și 297 din cartea sa⁹⁹ poți vedea că alcoolul propilic și alcoolul *isopropilic* sînt două combinații isomere. Pînă acum alcoolul propilic nu a fost obținut în stare pură, și rușii ajunseseră deja la concluzia că nici n-ar exista, că există numai alcoolul *isopropilic*. În toamna trecută, la o întrunire a naturaliştilor, Sch[orlemmer] le-a răspuns că pînă în toamna viitoare el îl va obține în stare pură, și a reușit într-adevăr.

În sfîrșit, săptămîina aceasta nu mai am nici un fel de ședințe și alte povești de acest fel, așa că mă voi putea ocupa serios de articolul pentru „Fortnightly”¹⁾. Dar tot nu știu cum să încep. Că trebuie să încep cu transformarea banilor în capital, asta este limpede; dar cum anume să fac expunerea, încă nu știu. Tu ce părere ai?

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

44

Engels către Marx la Londra

Manchester, 15 mai 1868

Dragul meu Maur,

Ai auzit, probabil, că Siebel a murit pe data de 9. Mama îmi scrie că, cu puțin înainte de a muri, i-a spus soției sale să se culce, ceea ce ea a și făcut; și apoi, deodată, soția și-a dat seama că nu-i mai aude respirația. A sărit din pat și l-a găsit

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 310—333. — Nota trad.). — Nota red.

mort. Îți trimit două anunțuri din partea soției sale, unul te rog să i-l transmiți lui Freiligrath.

Îți mai trimit alăturat șase copii ale fotografiei lui Lupus¹⁾.

Apoi cite ceva despre activitatea actuală a lui Kobes²⁾.

Ai citit procesul Ebergenyi?¹⁰⁰ Scrisorile lui Chorinsky sînt, într-adevăr, nemaipomenite. Se vede limpede că austriecii se mai găsesc și acum tot în ajunul anului 1789 al lor. Îți trimit chiar astă seară numărul respectiv din ziarul „Zukunft”. Se spune că Ebergenyi, cu țigara în gură, primește „în îngrozitoarea temniță” o mulțime de vizite și că se simte minunal

Multe salutări.

Al tău,

F. E.

Apropo. *Toate* articolele din „Fortnightly” sînt semnate. Dacă asta este *regula generală*, e foarte prost, căci în acest caz ar ieși la iveală toată povestea. Oricum, vreau să știu dacă articolul *va trebui* semnat; asta ar presupune o cu totul altă elaborare, și schimbările trebuie făcute chiar acum, fiindcă mă apuc de scris. Ce poți să-mi spui în privința asta?

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

45

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 16 mai 1868

Dragă Fred,

Ți-a explicat, probabil, Schorlemmer care este cauza tăcerii mele de săptămîna trecută. Două carbuncule pe testicule l-ar indispune chiar și pe Sylla. Cît de mare era deprimarea aceluia om, în pofida temperamentului său mai mult decît palmerstonian,

¹⁾ Wilhelm Wolff. — *Nota red.*

²⁾ Jakob Venedey. — *Nota red.*

din cauza bolii sale, mitice, dar în orice caz dezgustătoare, reiese chiar și numai din faptul că, cu 10 zile înainte de a muri, a dat poruncă să fie prins decurionul dintr-un oraș vecin și, o zi înainte de moartea sa, a pus să-l sugrume chiar în casa lui¹⁾.

Pe deasupra, am tot felul de necazuri. De pildă, în ziua de 28, luna aceasta, este scadența unei polițe de 15 l. st. la măcelar. La scrisorile foarte insistente pe care le-am trimis în Olanda¹⁾ nu am primit nici un răspuns.

În sfârșit, mă amăgisem cu speranța că în această perioadă va apărea ediția a doua²⁾ și că, prin urmare, voi avea bani pentru cambie. Dar socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg — prin „tîrg” îi înțeleg pe germani în general.

Bietul Siebel! Într-o oarecare măsură este el însuși vinovat de moartea sa timpurie. Dar, cu toate astea, a fost un băiat de treabă. Avem ghinion — Daniels, Wolff, Schramm, Weydemeyer, Siebel, Weerth! Nu mai vorbesc de cei care, deși în viață, sînt ca și morți.

În ce privește „*Fortnightly Review*”, m-am gîndit de mult la problema asta și am convenit cu Lafargue (care de fapt duce tratative cu Beesly) ca să publici sub un pseudonim ales de tine, pe care urmează să mi-l comunicai și mie. Nici Beesly nu trebuie să știe cine este adevăratul autor, de altfel lui cred că îi este cu totul indiferent. În afară de toate celelalte, impresia în Germania ar fi mult diminuată dacă articolul ar apărea sub semnătura ta.

În ultima ta scrisoare te-ai înșelat în privința unei chestiuni³⁾, și anume: notele folosite la pag. 186⁹⁸ mi le scriseseși chiar tu odată, seara tîrziu, în caietul meu de note pe care îl mai am. Notele rusului Ermen⁴⁾ se referă, în special, la partea tehnică.

De altfel, principalul lucru era pentru mine, desigur, să aflui cît de mare este capitalul circulant *avansat*, adică *avansat* pentru materii prime etc. și salarii, spre deosebire de capitalul circulant care *se rotește*. Am destule date, în parte de la fabricanți, în parte de la membrii comisiilor parlamentare de anchetă sau de la economiști particulari. Dar toate datele sînt doar anuale. Partea neplăcută în economia politică este faptul că ceea ce este interesant din punct de vedere practic se deosebește foarte mult de

¹⁾ lui Philips. — *Nota red.*

²⁾ a volumului I al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 76—77. — *Nota red.*

⁴⁾ Anton Ermen. — *Nota red.*

ceea ce este necesar din punct de vedere teoretic, așa că nu găsești măcar materialul de care ai nevoie, ca în celelalte științe.

Am primit de la Eichhoff tăieturi din ziarele berlineze și i-am trimis în schimb tăieturi din cele de aici. Am schimbat cu el și două scrisori. Și, iată, din cele anexate reiese că Borkheim a prins de veste, chiar în timpul ultimei sale vizite la Berlin, că Eichhoff a consimțit la unele concesiuni în privința lui Stieber. Probabil din pură prostie. De aceea s-a apucat de economie politică, trecând într-un domeniu neutru. De altfel, se pare că nu se simte, totuși, în largul lui și i-a spus lui B[orkheim] că, după ce a tocit serios economia, peste vreo șase luni va schimba Berlinul cu Viena.

În „Essener Zeitung” a apărut o denunțare bombastică a Asociației Internaționale a Muncitorilor.

Ai citit discursul războinic rostit de Failyly cu ocazia preluării comandai în Châlon? Am studiat din nou, temeinic, finanțele imperiului. N-am înțeles decât că Badinguet¹⁾ *trebuie* să pună la cale un război.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

46

Engels către Marx la Londra

Manchester, 22 mai 1868

Dragul meu Maur,

Sch[orlemmer] mi-a vorbit de un carbunc, dar două în același timp, și încă în locul unde, ce-i drept, totul există în dublu exem-

¹⁾ Porecla dată lui Napoleon al III-lea (după numele pietrarului în hainele căruia a evadat din închisoare în 1846). — *Nota red.*

plar, asta e, într-adevăr, prea mult. Sper că au trecut și că arsenicul va împiedica apariția altora.

Îți trimit banii pentru achitarea poliției.

Ai primit vreo veste de la Meissner? Dacă nu, cred că ar fi timpul să-l întrebăm cum a mers vânzarea; la sfârșitul târgului de paști, el, ca asociat, ar fi fost obligat să-ți dea socoteală. Apoi ai putea să revii și la **anunțul** pe care-l cere M[eissner]; omul tot mai așteaptă un răspuns de la mine.

Articolul pentru „Fortnightly”¹⁾ va trebui deci să pară scris de un englez — sper că te-am înțeles bine. De altfel, nici pînă acum nu știu cum să-l încep. Este al dracului de dificil să-i lămuiești pe englezi, cititori de reviste, asupra metodei dialectice și doar nu le pot servi indivizilor formule de tipul M — B — M etc.

În ultima mea scrisoare sînt toate datele de care aveai nevoie?²⁾ Dacă nu, formulează întrebări concrete și voi vedea ce-i de făcut.

Schorl[emmer] pretinde că te-ar fi auzit spunînd că în curînd vei veni pe aici; ar fi foarte bine. Schimbarea de aer ți-ar folosi mai mult decît orice altceva. Săptămîna aceasta și la începutul săptămîinii viitoare la noi în casă va fi o adevărată revoluție, căci se face curățenie mare, dar dacă ai veni pe la sfârșitul săptămîinii viitoare ar fi grozav; după cum știi, în săptămîna rusaliilor am întotdeauna foarte mult timp liber. Nu uita că mi-ai promis s-o aduci și pe Tussy.

Eichhoff și-a terminat, în sfîrșit, prelegerile despre crize⁶⁰. După cum era de așteptat, criza ipotecară de la Berlin a fost problema centrală. Bietul de el, se pare că în așa măsură l-a plictisit pînă și pe reporterul de la „Zukunft”, încît acesta n-a publicat decît o notă foarte scurtă și confuză.

Liebnecht a făcut de data aceasta o boacăină. În primul rînd, a semnat protestul federaliștilor sud-germani, ultramontanilor etc. și în felul acesta s-a identificat complet cu ei. În plus, votează întotdeauna alături de ei. În al doilea rînd, și-a pierdut într-atîta orice capacitate de creație, încît gălăgiosul de Lasker a putut să-i atragă, pe drept cuvînt, atenția că a rostit din nou același discurs pe care de cîteva săptămîni îl rostește mereu la toate adunările populare¹⁰². Șiretul de Schweitzer, care se limitează întotdeauna să-i reprezinte pe muncitori, l-a pus cu totul în umbră.

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 76—78. — Nota red.

Și fițuica lui ¹⁾, după cum cred că ai văzut, face imposibilul pentru a deveni din ce în ce mai proastă.

Îți restitui alăturat scrisoarea lui Borkh[eim].

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

47

Marx către Engels la Manchester

Londra, 23 mai 1868

Dragă Fred,

Cred că greșești când te temi să prezinți filistinului englez, cititor de reviste, formule atât de simple ca B—M—B etc. Ba, dacă ai fi fost obligat, așa ca mine, să citești articolele economice ale domnilor Lalor, Herbert Spencer, Macleod etc. din „Westminster Review” etc., ai fi văzut că pînă-ntr-atît s-au săturat cu toții de aceste banalități economice — știind, totodată, prea bine că și cititorii lor s-au săturat de ele —, încît se străduiesc acum să dea un oarecare colorit mizgălelilor lor, servindu-se de un jargon pseudofilozofic sau pseudoștiințific. Acest caracter pseudoștiințific nu face nicidecum conținutul (care în sine = 0) mai de înțeles. Dimpotrivă. Trucul constă tocmai în a-l mistifica într-atîta pe cititor și în a-i pricinui atîta bătaie de cap, încît pînă la urmă să descopere, spre propria lui liniștire, că îndărătul acestor vorbe mari nu se ascund decît loci communes ²⁾. Mai intervine și faptul că cititorii lui „Fortnightly”, precum și cei ai lui „Westminster Review” se amăgesc cu iluzia că ei sînt capetele cele mai luminate ale Angliei (și, firește, ale restului lumii). Dacă, bunăoară, ai fi văzut ce îndrăznește să prezinte publicului Mr. James Hutchinson Stirling nu numai

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

²⁾ — locuri comune. — *Nota trad.*

în cărțile sale, dar și în reviste drept „secretul lui Hegel”¹⁾ — nici chiar Hegel n-ar reuși să priceapă nimic —, ți-ai da seama — căci d-l J. H. Stirling trece drept un mare gînditor — că îți faci, într-adevăr, prea multe scrupule. Se cere *noulate*, noutate ca formă și conținut.

După părerea mea, dacă vrei să începi cu capitolul al II-lea¹⁰³ (nu uita însă să atragi, undeva în cursul lucrării, atenția cititorului că în capitolul I valoarea și banii¹⁰⁴ sînt expuși în *chip nou*), ar trebui, după părerea mea, să folosești ca introducere următoarele probleme prezentate, firește, în forma în care ți se va părea ție cea mai potrivită.

În cercetările sale asupra circulației banilor, *Th. Tooke* scoate în evidență că banii²⁾, în funcția de capital, se reîntorc la punctul lor de plecare (reflux of money to its point of issue) și că în funcția lor de simplu mijloc de circulație nu se reîntorc. Această deosebire — pe care a stabilit-o, printre alții, sir James Steuart³⁾ cu mult înainte de Tooke — îi servește acestuia din urmă doar în cadrul polemicii împotriva pretensei influențe pe care, după părerea adeptilor lui *currency principle*¹⁰⁵, emisiunea de bani de credit (bancnote etc.) ar exercita-o asupra prețurilor mărfurilor. Autorul nostru, dimpotrivă, face din această formă de circulație specifică a banilor, care funcționează în calitate de capital (*serve in the function of capital*, A. Smith¹⁰⁶), punctul de plecare pentru cercetarea sa asupra însăși naturii capitalului și înainte de toate al răspunsului la întrebarea: cum sînt transformați banii, această formă independentă a valorii, în capital? (expresia oficială: „conversion into capital”).

Oamenii de afaceri de toate categoriile, spune Turgot, „au comun faptul de a *cumpăra pentru a vinde...*, *cumpărările* lor constituie un *avans* care se *reîntoarce* la ei”¹⁰⁷. A cumpăra pentru a vinde — aceasta este de fapt tranzacția în care banii funcționează în calitatea lor de capital și care condiționează reînțorcerea acestora la punctul lor de plecare, în opoziție cu a *vinde pentru a cumpăra*, unde ei *trebuie* să funcționeze doar ca mijloc de circulație. Succesiunea diferită a actelor de vânzare și de cumpărare imprimă banilor două mișcări de circulație diferite. Ceea ce se ascunde însă îndărătul acestora este comportarea dife-

¹⁾ Aluzie la cartea lui *J. Stirling* „Secretul lui Hegel: originea, principiile, forma și conținutul sistemului hegelian”. — *Nota red.*

²⁾ *Th. Tooke*. „An inquiry into the currency principle; the connection of the currency with prices, and the expediency of a separation of issue from banking”. — *Nota red.*

³⁾ *James Steuart*. „An inquiry into the principles of political economy”. — *Nota red.*

rită a *valorii* însăși, prezentată sub formă de bani. Pentru a lămuri acest lucru, autorul indică pentru cele două mișcări de circulație diferite următoarele formule etc. etc.

Cred că va fi mai ușor atît pentru tine cît și pentru cititor dacă vei folosi aceste formule.

La celelalte puncte din scrisoarea ta voi răspunde mai tîrziu. Dintre carbuncule a mai rămas numai unul. Miercurea trecută am ținut o prelegere (de vreun ceas și un sfert) despre salariul muncitorilor (în special despre *forma* acestuia) în fața a vreo 100 de reprezentanți ai muncitorilor germani ¹⁰⁸. În ziua aceea nu mă simțeam de loc bine și am fost sfătuit să telegrafiez că nu pot veni. Dar n-a fost posibil, fiindcă o parte din oameni veneau din cartierele îndepărtate ale Londrei. Așadar, m-am dus. Totul a mers foarte bine, iar după prelegere m-am simțit și eu mult mai bine decît înainte.

I-am făcut medicului meu de casă, Lafargue, concesia de a nu mă duce încă la Museum. Dar în ultima săptămîină „am meditat” cam prea mult stînd acasă.

Dacă va fi posibil, la sfîrșitul săptămîinii viitoare (să zicem sîmbătă) voi veni cu Tussychen la Manchester. Va trebui însă să-mi trimiți bani de drum și cîțiva șilingi pe care să-i las soției mele.

Tussychen, firește, îmi amintește zilnic de această călătorie. Îți trimit alături noi scrisori de la Liebknecht.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

48

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 25 mai 1868

Dragul meu Maur,
Să vii *vineri*, căci sîmbătă după-amiază sînt liber și pînă vineri
în casă va fi totul terminat.

Îți trimit alăturat o jumătate de bancnotă de 20 l. st. și o jumătate de bancnotă de 5 l. st., celelalte două jumătăți urmează să ți le trimit în alt plic. Deci, anunță-mă pînă vineri cu ce tren veniți. Poți să pleci din stația Kings Cross, pe linia cea nouă (centrală), care trece prin cele mai frumoase locuri din Derbyshire.

Ora 9,10 de la Londra — la 2,15 la Manchester

" 11,30 " " " — " 5,45 " "

" 3 " " " — " 8,05 " "

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

49

Marx către Engels la Manchester

Londra, 27 mai 1868

Dragă Fred,
Îți mulțumesc pentru cele 25 l. st.
Plec vineri de la Kings Cross, la ora 11,30.
Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

50

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 20 iunie 1868

Dragă Fred,

Cînd m-am întors la Londra ¹⁰⁹ — călătoria noastră a fost minunată — am găsit o grămadă de somații de plată și de scrisori de amenințare. Pînă acum soția mea i-a expedit pe toți sub pretext că eu sînt „în călătorie”. Dar au sosit de parcă ar fi fost anunțați de venirea mea printr-un telegraf electric. Și, licet parva componere magnis ¹⁾, cu aceeași repeziciune cu care, după cum spune bătrînul Niebuhr (tatăl istoricului), au zburat veștile despre războiul silezian din Europa și pînă în Asia, printr-o telegrafie simplă, orală. Printre creditorii această telegrafie originală pare să funcționeze și mai rapid. Unele dintre somațiile de plată *abia* dacă mai pot fi amîinate o săptămînă; dar cel mai rău dintre toate stau lucrurile cu cea pe care ți-o trimit alăturat, o poliță ce trebuie achitată *marți*; căci dacă îmi vor închide și gazul, situația va deveni pur și simplu insuportabilă.

Marțea trecută s-a ținut ședința Internaționalei. Între timp îmi căzuseră în mînă niște documente care făceau necesară retragerea rezoluției cu privire la congres ¹¹⁰. În primul rînd, declarația ministrului de justiție Bara în sensul că congresul *nu poate* avea loc *la Bruxelles*. În al doilea rînd, manifestul tipărit al comitetelor din Bruxelles și Vervier în care ei aruncă mînușa ministrului. În al treilea rînd, scrisori ale lui De Paepe și Vandenhouten în care se spune că noi distrugem organizația din Belgia dacă mutăm congresul. Acest lucru va fi considerat ca o concesie făcută guvernului etc.

Nu mai vorbesc de intrigile mirșave puse la cale de Vésinier, care acum se află aici, precum și de cele ale lui Pyat etc. Ei, bineînțeles, răspîndesc zvonul că noi lucrăm din ordinul lui Bonaparte.

Ei sperau ca la această ultimă ședință să izbucnească un mare scandal și de aceea ne-au trimis oaspeți. Au fost foarte dezamăgiți cînd, după ce am dat citire documentelor etc. și m-am referit la ele, mi-am retras rezoluția. Am întors problema în felul următor: legea împotriva străinilor nu era nicidecum o amenințare

¹⁾ — dacă este îngăduit să compari fapte mici cu fapte mari. — *Nota trad.*

directă la adresa Internaționalei. Era ceva de ordin *general*. De aceea, Internaționala ar fi făcut o *concesie* guvernului belgian dacă, în condițiile legislației respective, ar fi ales Bruxelles-ul pentru a-și ține acolo congresul. Acum lucrurile se prezintă invers. Acum, după ce guvernul ne-a amenințat și ne-a provocat direct, i-am face o *concesie* dacă am muta congresul de la Bruxelles în altă parte etc. Totodată, am făcut și câteva glume usturătoare la adresa tonului eroic adoptat de adversarii rezoluțiilor mele (Odger etc.) înainte de a afla de schimbarea respectivă. Singura primădie care ne amenința era un martiriu ieftin și ridicol. D-na Law a strigat de câteva ori în timpul discursului meu : „auziți, auziți !” și și-a manifestat aprobarea bătînd în masă. În orice caz, am reușit să obțin ca rîsetele să se întoarcă împotriva lui Odger etc. și ca retragerea rezoluțiilor să nu apară ca o victorie a lor.

Căldura îmi este insuportabilă. Voi face rețeta prescrisă de Gumpert, căci câteva zile la rînd „am vomat” (stilul doamnei Blind) în ciuda restricțiilor severe la mîncare și băutură.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo. Tussychen era cît pe-aci să stîrnească un val de invidie în casă prin ditirambele ei la adresa casei din Manchester și dorința, exprimată deschis, de a se reîntoarce cît mai curînd acolo.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

51

Engels către Marx la Londra

Manchester, 22 iunie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit în mare grabă o bancnotă de 10 l. st. Mîine îți mai trimit 10 l. st. și sper că îți va ajunge pentru nevoile absolut imediate.

Articolul ¹⁾ progresa repede și săptămîna aceasta îl voi termina cu siguranță; dar aspectul cantitativ mă satisface mult mai mult decît cel calitativ. Al doilea articol¹¹¹ va fi, fără îndoială, ultimul. Ce părere ai, să-l semneze Lafargue?

Mîine îți voi scrie mai mult.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

52

Marx către Engels la Manchester

Londra, 23 iunie 1868

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 10 l. st.

Din păcate, Tussychen și Jennychen se simt amîndouă foarte prost — inflamație în gît și vărsături. Dacă astăzi nu intervine nici o îmbunătățire în starea lor, va trebui să chem un doctor. Allen al nostru acum vreo săptămîină a paralizat deodată, așa că nu poate părăsi casa.

Vésinier unelțește aici în secția franceză împotriva lui Dupont și Jung, denigrîndu-i pe amîndoi „ca bonapartiști”. Cît timp am lipsit eu, a participat la o ședință a Consiliului Central (fără a avea dreptul) și a scris un raport formidabil în „Cigale” (ziar din Bruxelles)¹¹². Se discuta tocmai problema locului în care să aibă loc congresul.

E imposibil ca Lafargue să semneze articolul, în primul rînd fiindcă este francez și, în al doilea rînd, fiindcă e ginerele meu. Să-l semneze A. Williams sau oricare altul dintre ei. Cel mai bine ar fi dacă ar semna Sam Moore.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — Nota red.

Ieri mi-a căzut din întâmplare în mină un pasaj foarte interesant din A. Smith¹¹³. După ce declară că munca înseamnă preț de cost etc. și după ce face unele considerații aproximativ juste, deși cu permanente contradicții, mai declară : „Profiturile capitalului s-ar putea eventual gândi că sînt numai un nume diferit al salariilor unui anumit fel de muncă, munca de supraveghere și conducere. În fond, ele sînt cu totul deosebite și orînduite de principii cu totul diferite ; nu sînt de loc în raport cu cantitatea, osteneala sau iscusința acestei presupuse munci de supraveghere și conducere“. După asta, deci, el face deodată o întoarcere bruscă și încearcă să explice salariul, profitul, renta, ca fiind „părțile componente ale prețului natural“ (la el = valorii). Aici se găsește, între altele, următoarea perlă :

„Cînd prețul unei mărfi oarecare nu este nici mai mare, nici mai mic decît acela care este suficient pentru a plăti renta pămîntului, salariile muncii și profiturile capitalului întrebuițat pentru a produce, a prepara și a aduce această marfă pe piață, potrivit nivelurilor lor naturale, atunci marfa este vîndută pe ceea ce s-ar putea numi prețul ei natural. Marfa este în acest caz vîndută exact cu cît valorează sau cu cît l-a costat în realitate pe acela care o aduce pe piață, pentru că, deși în limbajul comun ceea ce se numește *preț de cost* al unei mărfi nu cuprinde profitul persoanei care îl revinde, totuși, dacă îl revinde la un preț care să nu-i îngăduie să obțină *rata obișnuită a profitului din localitate*, această persoană este, evident, un om care pierde în îndeletnicirea sa, deoarece, întrebuițînd capitalul său în vreo altă direcție, ar fi putut să realizeze acest profit“. (Existența profitului în „localitate“ ca bază a explicației acesteia !) „*Profitul său, de altfel, este venitul său, fondul cuvenit pentru întreținerea sa. După cum, în timp ce pregătește și aduce mărfurile pe piață, el avansează lucrătorilor salariul sau întreținerea lor, el își avansează, de asemenea, lui însuși întreținerea, care, în general, este în raport cu profitul pe care îl poate în mod rezonabil aștepta din vînzarea bunurilor sale. Astfel că, numai în cazul că ele nu i-ar aduce acest profit, ele nu-i pot rambursa ceea ce, propriu-zis, l-au și costat în realitate*“. Această a doua manieră de a comprima profitul în prețul de cost — fiindcă mai fusese înghițit o dată — este într-adevăr minunată.

Omul acesta, la care și pe plan spiritual¹¹⁴ organul urinar se identifică cu organul procreației, spusese mai înainte :

„De îndată ce capitalul a fost acumulat în mîinile particularilor..., *valoarea pe care lucrătorul o adaugă materialelor se des-*

.compune... în două părți, din care una plătește salariile muncitorilor, iar cealaltă profitul patronului, asupra întregii sume avansate de el pentru materiale și salarii" ¹⁾).

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

53

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 24 iunie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat două bancnote de 5 l.st. S/K 60115 și 60116. Ieri am avut atîta bătaie de cap cu construcția Casei Schiller ⁴⁷⁾, că am plecat de la depozit fără să-ți trimit banii și cînd am ajuns acasă era prea tîrziu. Iar astăzi au intervenit din nou diverse treburi care mă împiedică să-ți scriu mai amănunțit, dacă nu vreau să sacrific timpul necesar pentru a lucra în seara asta la articol ²⁾. Ieri oricum nu am lucrat la el.

Fii foarte atent cu inflamația aceea a gîtului. Deși acum bîntuie o astfel de epidemie și în cele mai multe cazuri este inofensivă, totuși, cum în ultimul timp a apărut aici o epidemie de difterie, e mai bine să chemați imediat un medic pentru a vedea despre ce este vorba.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ În original citatele din A. Smith sînt în limba engleză. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «The Port-nightly Review»”. — *Nota red.*

54

Marx către Engels la Manchester

Londra, 24 iunie [1868]

Dragă Fred,
Din păcate, boala celor două fete s-a dovedit a fi scarlatină, iar Tussychen a făcut o formă foarte gravă.
Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

55

Engels către Marx la Londra

Manchester, 25 iunie 1868

Dragul meu Maur,
Niciodată nu am fost atât de speriați ca azi dimineață când am primit de la tine vestea că fetele au scarlatină. Povestea asta nu mi-a ieșit toată ziua din cap ; sperăm că totul va sfârși cu bine ; *aici*, după cum am citit într-un buletin medical, anul acesta toate cazurile de acest fel au avut o formă surprinzător de ușoară. Ce medic ai ? Cu asemenea boli nu e de glumit. Poți dispune de *toate mijloacele mele*, scrie sau telegrafiază dacă ai nevoie de ceva și voi face tot posibilul să-ți trimit ce-ți trebuie.

Ieri ți-am expediat două hîrtii de 5 l. st. S/K 60115 și 60116, *nerecomandat*.

Dă-mi cît mai des de știre despre felul cum decurg lucrurile. Lizzie a fost teribil de afectată cînd i-am citit cele scrise de tine ; ea are o deosebită simpatie pentru Tussy și toată ziua vorbește despre ea. Și, în plus, să se îmbolnăvească și buna noastră Jennychen. Ai, într-adevăr, un ghinion îngrozitor.

În aceste împrejurări nu mai pot scrie despre altele, căci nu cred că te mai pot interesa cît timp durează această situație. Pentru a o distra pe Tussy, și la îndemnul lui Lizzie, anexez cîteva rînduri pentru ea. Nu ne lăsa fără vești.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV.
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

56

Marx către Engels la Manchester

Londra, 26 iunie 1868

Dragă Fred,

Îți mulțumesc foarte mult pentru cele 10 l. st.

Povestea cu copiii merge relativ bine. (Tussychen s-a bucurat foarte mult de scrisoarea ta.) Medicul pe care-l avem este un vecin, un irlandez, dr. Korklow, cunoscut pe aici, prin împrejurimi (și la școala unde urmează copiii mei), mai ales ca specialist în scarlatină. La nevoie, adică dacă intervine cea mai mică schimbare suspectă, Lafargue va aduce un medic de la spitalul său. Pînă acum nu a fost însă nevoie.

Ți-aș fi foarte îndatorat dacă mi-ai mai trimite ceva bani, fiindcă cu cea mai mare parte din cele 20 l. st. am fost nevoit să achit pe rînd unele mici datorii foarte presante.

Lafargue i-a spus lui Beesly că primul articol ¹⁾ va fi în curînd trimis. Beesly pretinde că trebuie să ajungă la timp pentru a mai putea fi inclus în numărul din *august*.

Mie, bineînțeles, mi se învîrte capul. Neputîndu-mă apuca de nimic serios, încerc să scriu povestea pentru Eichhoff ¹⁵. O trimit mîine.

Salut.

Al tău,
Maurul ²⁾

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — *Nota red.*

²⁾ În continuare este scris de Marx, în paranteză, „verte” („vezi verso”).
— *Nota red.*

Jennychen i-a spus lui Tussy că din fosta ei făptură de chinezoaică nobilă n-a mai rămas acum decît o localnică (irlandeză) și, de aceea, nu mai acordă respectul cuvenit imperatorului ¹⁾. La care Tussy a răspuns : „Înainte eram devotată unui om, acum sînt devotată unei națiuni”.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

57

Engels către Marx la Londra

Manchester, 26 iunie 1868

Dragul meu Maur,

Aseară, după ce ți-am scris ție, i-am făcut o vizită lui Gumpert pentru a discuta cu el despre scarlatină ; avea însă locuința plină de pacienți și de Solomoni și nu am putut discuta cu el ; astăzi însă l-am văzut din nou și l-am întrebat dacă, Allen fiind bolnav, nu ar putea recomanda vreun alt medic. A fost de părere că lucrul cel mai important în momentul de față este să ai un om care, chiar dacă nu este cel mai competent, să locuiască însă prin apropiere pentru ca, în perioadele critice, să poată veni de 3—4 ori pe zi și să poată fi chemat la nevoie. El e de părere că Lafargue va putea trata foarte bine acest caz ; dar că, dacă tu vrei să consulți totuși și un alt medic, atunci Allen ar fi cel mai în măsură să-ți indice vreunul dintre medicii din apropiere. În rest, principalul lucru este cît mai mult *aer curat* ; el prescrie de obicei loțiuni cu oțet și apă și dezinfectarea casei cu clorură de var ; toate acestea însă nu se pot recomanda de la distanță. În cazul unor asemenea boli acute, medicamentele nu prea au mare valoare.

Sper că ai primit cea de-a doua bancnotă de 10 l. st. în hîrtii de cîte 5 l. st., pe care ți-am trimis-o alaltăieri. Îți trimit alăturat alte 5 l. st. S/K 46795, iar săptămîna viitoare îți voi mai trimite cîte ceva.

¹⁾ Poreclă dată fiicei lui Marx, Jenny. — *Nota red.*

În general, Gumpert m-a liniștit mult, confirmându-mi că anul acesta boala a avut, în mod excepțional, forme foarte ușoare.

Lui Lizzie îi e teamă că voi ați putea crede că Tussy a contractat boala aici și m-a îndemnat să-ți scriu neapărat că pe aici toată lumea e sănătoasă.

Salutări cordiale soției tale, celor două paciente, Laurei și lui Lafargue.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

58

Marx către Engels la Manchester

Londra, 27 iunie 1868

Dragă Fred,

Am primit cele 5 l. st. și-ți mulțumesc.

Însănătoșirea copiilor merge *foarte bine*. Infecția și inflamația din gât s-au ameliorat într-atâta, încît astăzi doctorul le-a prescris un prînz serios (pînă acum n-au avut voie să mănînce decît supă de carne și să bea vin de Porto). Astăzi au mîncat cu multă poftă. *Aer curat* a recomandat Korklow de la început. În loc de clorură de var ne-a recomandat o altă substanță (mai nouă) pentru dezinfectare, pe cea dintii considerînd-o dăunătoare pentru plămîni. Din fericire, casa noastră este astfel clădită și în special camerele copiilor sînt astfel dispuse, încît aerul curat este asigurat în permanență.

Spune-i d-nei Lizzy (căreia Tussy îi trimite cordiale salutări) că noi de aici nu ne-am gîndit nici o clipă că boala a fost adusă de la Manchester. Acum este epidemie de scarlatină și pojar la Londra. Tussy s-a molipsit, probabil, de la fiica profesorului Frankland.

Transmite-i lui Lizzy salutările mele cordiale.

Al tău,

Maur

Astăzi am primit o convocare ciudată. Sînt chemat miercurea viitoare în fața consiliului enoriașilor din St. Pancras pentru a argumenta de ce nu mi se poate pune sechestrul pe bunurile mele mobile și imobile. Iată despre ce este vorba : blestemata de parohie m-a desemnat, fie că vreau, fie că nu, „conetabil în parohia St. Pancras“, iar eu, în loc să preiau funcția și să depun jurămîntul respectiv, am plecat la Manchester. Dr. Korklow, căruia i-am arătat astăzi citația, a spus că trebuie să consider asta ca o mare cinste și o apreciere din partea filistinilor din parohia St. Pancras. Eu le voi spune că sînt străin și n-au decît să mă pupe în...

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

59

Engels către Marx la Londra

Manchester, 28 iunie 1868

Dragul meu Maur,

Ne-ai luat la toți o piatră de pe inimă cu scrisoarea ta de ieri. Alaltăieri și chiar și ieri toată lumea aici în casă era abătută, astăzi însă sînt din nou cu toții foarte veseli, iar eu mă simt cu totul altfel.

Articolul este gata ¹⁾. Ai dreptate, Sam ²⁾ este omul cel mai indicat să-l semneze. Voi sta astăzi de vorbă cu el și îi voi da imediat articolul să-l vadă și să depisteze eventualele germanisme. Răspunde-mi însă urgent dacă îl mai pot ține cîteva zile, cam pînă miercuri seara : dacă nu, îl trimit luni. Al doilea articol, de încheiere ¹¹¹ (primul se oprește la plusvaloarea *absolută*), pot să-l termin pînă la sfîrșitul acestei luni, căci înainte nu cred că voi pleca de aici ; astfel cele două articole vor putea fi publicate unul după altul. Mai întîi voi trimite la „Zukunft“ articolul despre nomenclatura militară prusiană ¹¹⁶.

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»“. — *Nota red.*

²⁾ Samuel Moore. — *Nota red.*

Salut, o *connétable* de Saint Pancrace !¹⁾ Acum trebuie să-ți faci rost de veșminte adecvate, un halat roșu, o bonetă albă, niște papuci scîlcițați, indispensabili albi, o lulea lungă de lut și un ulcior cu Porto. Lafargue, în calitate de scutier al tău, să se gîndească singur la o uniformă nimerită. După cum vezi, filistinii din St. Pancras insistă să te sacrifici pentru parohie. Iar la acest îndelungat și înduioșător atașament pe care nimic nu-l poate face să dispară, tu îi răspunzi mereu printr-un refuz sec : să mă pupe în ...! Dar așa sînt comuniștii.

Salutări cordiale lui Jennychen din partea mea și transmite-i că, din moment ce a avut temperatură mare, probabil că a delirat și așa fi vrut să aud o dată ce spune în asemenea momente ; delirul ei a avut, probabil, mai mult sens și poezie decît ar putea vădi vreodată grăsunul Freiligrath. De asemenea, multe salutări soției tale și celor doi Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
intr-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

60

Marx către Engels la Manchester

Londra, 29 iunie 1868

Dragă Fred,

Tussy și Jennychen îți transmit salutări cordiale. Doctorul este foarte mulțumit de evoluția bolii, deși biata Jenny suferă din cauza insomniilor și a tusei. Astăzi el spunea că, de îndată ce copiii scapă de boală, ar trebui să părăsească Londra și să fie trimiși la mare. (Poale s-ar putea duce împreună cu Lizzie ?)

Îți trimit alăturat câteva numere din „*Elberfelder Zeitung*“, pe care le-am primit astăzi din Germania. Pe copertă este semnat *dr. Fr. Schnacke*, ca autor și expeditor ; îmi amintesc de numele lui din 1848, dar nu-l cunosc personal. Mare harababură mai e în articolele sale !

¹⁾ Te salut, o conetabile. — *Nota trad.*

Dacă îmi trimiți articolul pînă la sfîrșitul acestei săptămîni, va ajunge la timp.

Mă simt foarte obosit, fiindcă agitația din ultima vreme m-a împiedicat să dorm normal.

Salut,

Al tău,
K. M.

Astăzi am primit o scrisoare de la Kugelmann. Pe patru pagini îmi descrie tratamentul pentru scarlatină. De rusalii, Dietzgen i-a făcut o vizită, fiind în drum de la Petersburg spre Rin.

Publicat pentru prima oară
În : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

61

Marx către Engels la Manchester

Londra, 2 iulie [1868]

Dragă Fred,

În primul rînd, multe mulțumiri pentru articol ¹⁾.

În al doilea rînd, mulțumiri pentru jumătatea de bancnotă de 25 l. st. Primisem tocmai o somație de plată de la proprietar, căruia mîine (cînd primesc și cealaltă jumătate) îi voi achita deo-camdată datoria pentru trimestrul care s-a încheiat la 25 martie.

Îți anexez scrisoarea lui Eichhoff. Meissner urma să-mi trimită mîzgăliturile lui Faucher ¹¹⁷. E bine că oamenii ăștia încep să-și verse necazul.

Copiilor le merge bine. Sînt, firește, încă foarte slăbiți. Tussy-chen mai are mici puncte de infecție în gît. În general, doctorul este foarte mulțumit. Dar numai peste câteva zile ne poate spune cînd vor fi îndeajuns de restabilite pentru a putea ieși din casă.

Ieri, pe cînd cumpăram un creion, am văzut scris cu litere rusești aurite „ruskii grafit” ²⁾. Dar în spatele rusului pare să se

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «The Fort-nightly Review»”. — *Nota red.*

²⁾ — grafit rusesc (în limba rusă în text). — *Nota trad.*

ascundă un german pe nume Theodor Stal (Schtal). Este pentru prima oară cînd găsesc așa ceva aici, la mărunțișuri. Borkheim va considera aceasta o trădare.

Multe salutări lui Lizzie și micuței ¹⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

62

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 2 iulie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat celelalte două jumătăți ale bancnotelor de 5 l. st., S/K 11 185 Manchester, 14 ianuarie 1867, S/K 79 542 Manchester, 12 ianuarie 1867.

I-am scris lui Borkheim să-și procure o nouă carte rusească : „Zemlea i volea“ ²⁾, „Pămînt și libertate“, în care un moșier rus de origine germană demonstrează că, de cînd țărani au fost eliberați, țaranul rus, ca de altfel și agricultura rusească — cea mică și cea mare — se ruinează din cauza proprietății în obște. Se pare că această carte conține multe materiale statistice. Valoarea de schimb a pătruns deja prea adînc în aceste comunități primitive pentru ca, după desființarea iobăgiei, ele să mai poată dura.

Sper să primesc din nou mîine vești bune de la tine. Multe salutări — pînă atunci — pacientelor, soției tale și soților Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Mary Ellen Burns. — *Nota red.*

²⁾ Titlul lucrării lui P. Lilienfeld a fost scris de Engels în limba rusă cu litere latine. — *Nota red.*

63

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 4 iulie 1863

Dragă Fred,

Îți confirm primirea celorlalte două jumătăți de bancnote.

Îți mulțumesc și pentru cele două broșurele ale lui Schorlemmer ¹¹⁸.

Copiilor le merge bine. Ieri s-au dat jos din pat pentru câteva ore, iar Jennychen a coborât chiar în camera de zi. Doctorul vine acum doar o dată la două zile. Ieri nu a fost pe aici, așa că îl aștept azi.

În numărul de astăzi al ziarului „*Hermann*” se vorbește despre primirea care i s-a făcut lui Freiligrath la Köln: toasturi etc. Nimic mai grozav decât acest quid pro quo ¹⁾, cum că F[reiligrath] și-a schimbat de 9 ori domiciliul, lăsînd să se înțeleagă că aceste schimbări erau determinate de motive politice!

Fratele lui Orsini se află din nou aici. Este învinuit că i-a trădat pe fenieni, al căror agent era. Reclamanții sînt colonelul Nagle și francezul care l-a găzduit pe atunci (în timpul mișcării fenienilor și pînă la plecarea sa în Statele Unite). Mijloacele la care recurge spre a se disculpa amintesc de Bangya. Va părăsi Londra cît va putea de curînd.

Politica dusă de Beust față de cehi nu mi se pare prea limpede.

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ — echivoc. — *Nota trad.*

64

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 7 iulie 1868

Dragă Fred,

Copiii se restabilesc mulțumitor. Ieri au ieșit pentru prima oară o jumătate de oră pe afară. Descuamarea continuă. De îndată ce scapă și de ea, vor putea ieși din casă.

În ultimele zile m-au luat cu asalt brufarul, vînzătorul de brînzeturi, perceptorul și dracu mai știe cine.

Îți mai amintești că de vreo 18 ani Asociația culturală a muncitorilor germani de aici sărbătorește insurecția din iunie¹¹⁹. Abia în ultimii ani la această sărbătorire au început să participe și francezii (asociația lor de aici există acum ca secție franceză a Internaționalei). Iar vechii conducători — mă refer la micii bărbați mari — s-au ținut întotdeauna departe de asemenea lucruri.

Anul acesta a venit la o adunare publică d-l Pyat și a citit un fel de adresă a Comunei din Paris (acesta este un *eufemism* pentru Pyat însuși, care în această privință nu e cu nimic mai prejos decît Blind) în care se propovăduiește asasinarea lui Bonaparte, deci același lucru pe care-l făcea mai demult în scrisorile sale către studenți¹⁾. Secția franceză, susținută de alți scandalagii, a aplaudat adresa. Vésinier a publicat-o în ziarele belgiene „Cigale” și „Espiegle”, prezentîndu-l pe Pyat drept un conducător al politicii „Internaționalei”¹²⁰.

Ulterior primim o scrisoare de la comitetul din Bruxelles¹²¹, care tocmai acum, în condiții deosebit de grele (evenimentele din Charleroy⁸⁴), desfășoară o amplă activitate de propagandă. Conținutul scrisorii: această demonstrație amenință să răstoarne întreaga societate de pe continent. Oare secția franceză nu se va descotorosi niciodată de această frazeologie demagogică ? etc., etc. Și cînd te gîndești că în acest timp oamenii noștri zac în închisorile din Paris¹²². Ieri am publicat *noi* o declarație (va fi tipărită la Bruxelles), în care explicăm că între stimabilul Pyat și Internațională nu există nici o legătură²⁾.

¹⁾ F. Pyat. „Scrisori către studenți”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Rezoluția Consiliului General cu privire la cuvîntarea lui Felix Pyat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 335. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

De fapt, eu consider toată această poveste (bazindu-mă, firește, pe colosala rezervă de prostie a secției franceze) o întui-gă a vechilor partide, a dobitocilor republicani din 1848, în special a micilor bărbați mari, care îi reprezintă la Londra. Societatea noastră le stă ca un spin în ochi. După ce au încercat zadarnic să lupte împotriva ei, au ajuns acum la concluzia că cel mai bun lucru pe care-l au de făcut este s-o compromită. Pyat este tocmai omul care poate face acest lucru, fiind de bună credință. De aceea, cei mai deștepți îl împing înainte.

Ce poate fi mai amuzant decât să-l vezi pe acest sașiu scriitor de melodrame și fost colaborator la „Charivari“ pînă în 1848, acest orator la banchete în 1848, făcînd acum pe Brutus, dar, firește, să-l vezi de la o distanță respectabilă !

Dacă secția franceză de aici nu va pune capăt măgăriilor ei, ne vom vedea nevoiți s-o excludem din Internațională. Nu putem permite ca 50 de imbecili, în jurul cărora, cu prilejul unor asemenea manifestări publice, se grupează scandalagii de toate naționalitățile, să pună în primejdie Asociația Internațională în momentul în care, datorită evenimentelor de pe continent, ea începe să devină o forță serioasă.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

65

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 10 iulie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat două bancnote de 5 l. st. S/K 93 518 și 93 519, Manchester, 14 ianuarie 1867, ca să-l potolești pe vînzătorul de brînzeturi și pe ceilalți creditori care te sicîie.

Veștile bune pe care ni le-ai trimis cu privire la paciențe au stîrnit aici o mare bucurie generală.

Sper că veți reuși, într-adevăr, să-i calmați pe cei din secția franceză. Se pare că în rîndurile acestei națiuni domnește din nou o atare confuzie, încît, dacă va izbucni revoluția, ei o vor duce cu siguranță la pieire. Cînd te uiți la indivizii ăștia nu vezi decît prostie.

Ad vocem Pyat, nu trebuie să-l uităm pe Blind. Mi se pare că ți-am povestit că Asociația Schiller din Bradford (respectiv dr. Bronner) a făcut Casei Schiller⁴⁷ de aici propunerea de a organiza la noi la Manchester și la Liverpool „prelegeri ale unor germani vestiți care trăiesc în Anglia”. Am spus imediat oamenilor noștri că totul este pus la cale de dragul lui Karl Blind, totuși, dacă vor, n-au decît să accepte proiectul acesta pentru a se putea convinge personal de justetea bănuielilor mele. Așadar, săptămîna trecută a sosit o scrisoare de la Bradford cu indicații amănunțite. S-au adresat, spun ei, profesorilor Goldstücker, Max Müller, K. Blind și A. Ruge! Primii doi au acceptat, cu condiția să le permită timpul și sănătatea, ultimii doi însă au acceptat imediat și necondiționat, iar Ruge s-a și informat dacă este de dorit să trateze o temă istorică sau una filozofică. Într-un cuvînt, bomba a explodat și domnilor li s-a răspuns că Goldst[ücker] și M[ax] M[üller] ar fi foarte agreeți aici, dar că de Blind și Ruge nici nu poate fi vorba. Astfel s-a dus de ripă și această încercare.

În ultima vreme, Beust îmi pare din nou cam suspect. Încercarea serioasă a rușilor de a crea complicații în răsărit în primăvara aceasta, deși linia lor ferată nu era încă terminată, pare să se explice numai prin faptul că voiau să profite de perioada cît în postul de prim-ministru al Austriei se afla un fel de Palmerston. Potrivit altei versiuni, Beust le-ar fi spus cehilor, printre altele, că este în posesia unor planuri încheiate între Prusia și Rusia pentru eventualitatea unei dezmembrări a Austriei și că, potrivit acestor planuri, Boemia nu va trece la Rusia, ci va fi cedată de către ea.

Am citit sfîrșitul războiului prusian din 1866 (campania de pe Main)¹²³. Judecînd după aceasta, se pare că germanii din sud erau și mai proști decît s-a crezut și s-a știut vreodată; de altfel, vina se împarte în mod egal, întrucît Carol cel Mare¹⁾ al Bavariei

---

¹⁾ Karl Theodor Maximilian August. — Nota red.

apare ca un măgar cel puțin la fel de mare ca și Alexandru cel Mare ¹⁾ din Hessen.

Multe salutări soției tale, fetelor și soților Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

66

Marx către Engels

la Manchester

Londra, 11 iulie 1868

Dragă Fred,

Am primit cele 10 l. st. și-ți mulțumesc foarte mult. Am achitat imediat datoriile de 3 l. st. și 5 șilingi la impozit, 3 l. st. vinzătorului de brînzeturi (cărui de-o săptămână îi plătesc zilnic, fiindcă și el, ca și vinzătorul de ceai, nu mai dă nimic pe datorie), 1 l. st. și 10 șilingi farmacistului. Brutarului îi datorez circa 17 l. st., și omul, care a avut întotdeauna o atitudine foarte prietenoasă față de noi, se află acum într-o situație precară. Îmi este și rușine să te tot prezez așa. Dacă aș putea găsi vreo soluție *reală* !

Copiii, în general, se restabilesc, deși Jennychen e încă foarte slăbită. Dispoziția care domnește aici în casă nu este cea mai potrivită pentru niște convalescenți. Apoi, nici soția mea nu se simte bine și de aceea adeseori se supără fără nici un rost.

Îți trimit alăturat :

1. Scrisoarea lui *Kugelmann*. I-am răspuns imediat, ca *nu cumva* să trimită, așa cum intenționa, scrisoarea lui *Mannequin piss Faucher* ¹²⁴.

2. Recenzia stimabilului *Faucher* ¹¹⁷ ; o alta din „*Literarisches Zentralblatt*“ ¹²⁵. Să mi le restitui pe amîndouă.

¹⁾ Alexander Ludwig Georg. — *Nota red.*

3. Scrisoarea de la Dietzgen, care a scris și un articol despre cartea mea ¹²⁶.

Nu cred că-ți dai seama de tot hazul farsei pe care mi-a jucat-o acest Mannequin piss Faucher, care vrea să mă prezinte drept un elev al lui Bastiat. Bastiat spune în „Armoniile” sale : „Dacă cineva mi-ar putea explica, pornind de la determinarea valorii prin timpul de muncă, de ce aerul nu are *nici* o valoare, iar *diamantul* are o valoare *mare*, mi-aș azvirli cartea în foc ! Or, cum eu am făcut această scamatorie grozavă, Faucher trebuie să demonstreze că, în realitate, eu sînt de acord cu B[astiat], care declară că nu există „nici o măsură” a valorii.

Ca exemplul al modului în care d-l Bastiat deduce valoarea diamantului poate servi următoarea conversație demnă de un adevărat comis-voiajor :

„Domnule, cedează-mi diamantul dumitale. Sînt de acord, domnule, dar dă-mi în schimb munca dumitale pe un an întreg”. Și în loc ca interlocutorul său să-i răspundă : „Dragul meu, dacă aș fi nevoit să muncesc, înțelegi prea bine că aș avea altceva de cumpărat, nu diamante”, el spune : „Dar, domnule, pentru această achiziție a dumitale, dumneata n-ai jertfit mai mult de un minut, — Ei bine, domnule, încearcă să ai și dumneata un asemenea minut. — Dar, dacă e să fim drepți, la baza schimbului nostru trebuie să stea *munci egale*. — De fel, dacă e vorba să fim drepți, dumneata îți evaluezi serviciile dumitale, iar eu pe ale mele. Eu nu te silesc pe dumneata, de ce m-ai sili dumneata pe mine ? Dă-mi un an întreg de muncă sau caută-ți singur un diamant. — Bine, dar ar trebui să irosesc zece ani de căutări chinuitoare, ca să nu mai vorbim că în cele din urmă s-ar putea să nu mă aleg cu nimic. Cred că-i mai înțelept și mai rodnic să folosesc altfel acești zece ani. — Tocmai de aceea cred că-ți fac un *serviciu* cerîndu-ți în schimb numai un singur an. Îți economisesc în felul acesta nouă ani, și de aceea socot că acest *serviciu* este atît de valoros” ¹⁾).

Nu seamănă asta leit cu stilul unui comis-voiajor de vinuri ?

De altfel — ceea ce adepții germani ai lui Bastiat nu știu — această formulare nefericită, și anume că valoarea mărfurilor este determinată nu de munca cheltuită pentru producerea lor, ci de aceea pe care o *economisesc* cumpărătorului (o frază copilărească, un fel de flecăreală despre corelația dintre schimb și diviziunea muncii), este tot atît de puțin o descoperire a lui Bastiat ca oricare alta din categoriile sale de comis-voiajor de vinuri.

¹⁾ F. Bastiat. „Armonii economice” (în original acest dialog e scris în limba franceză). — Nota red.

Bătrînul măgar Schmalz, vînător de demagogi prusian, afirmă (ediția germană 1818 ; ediția franceză 1826)¹²⁷ :

„Munca altuia, în general, nu produce pentru noi niciodată altceva decît *conomie de timp*, și această economie de timp este tot ce constituie *valoarea și prețul* ei. Tîmplarul, de exemplu, care îmi face o masă și servitorul care-mi duce scrisorile la poștă, care-mi scutură hainele sau care caută pentru mine lucrurile ce-mi sînt necesare îmi face, fiecare din ei, un *serviciu* absolut de aceeași natură : și unul și celălalt *îmi economisesc* atît timpul pe care aș fi obligat să-l folosesc eu însumi pentru ocupațiile acestea, cît și pe acela pe care ar fi trebuit să-l consacru pentru a-mi însuși aptitudinile și priceperea pe care le reclamă ele”¹⁾.

Bătrînul Schmalz era un epigon al fiziocraților. El spune aceasta combătînd teza lui A. Smith despre munca productivă și cea neproductivă și pornește de la teza fundamentală a fiziocraților potrivit căreia numai agricultura produce valoare reală. El a luat această idee de la *Garnier*. Pe de altă parte, idei asemănătoare pot fi întîlnite la *Ganilh*, epigon al mercantiliștilor. Același lucru, atunci cînd combate deosebirea pe care o face A. Smith. Așadar, Bastiat copiază această polemică, dusă din două puncte de vedere diferite, a epigonilor care nu au încă nici cea mai vagă idee despre valoare ! Și aceasta este cea mai recentă descoperire în Germania ! Păcat că nu există un ziar în care să putem demasca acest plagiat al lui B[astiat]¹²⁸.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

¹⁾ În original acest pasaj e scris în limba franceză. — Nota red.

67

Engels către Marx la Londra

Manchester, 14 iulie ¹⁾ 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat încă două hîrtii de 5 l. st., S/K 92 566 și 93 517, Manchester, 14 ianuarie 1867.

Nu știu dacă voi reuși să termin articolul. Duminică, în timpul prînzului, mi-a pleznit un mic vas de sînge în membrana conjunctivă a ochiului stîng și de atunci ochiul a rămas foarte sensibil, astfel că acum îmi este imposibil să scriu la lumina lămpii, ~~cred~~ însă că va trece curînd.

Nu uita să comanzi 40—50 de *copii separate* după articolul din „Fortnightly”, pentru a le putea difuza noi.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris.
Tradus din limba germană.

68

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 iulie 1868

Dragul meu Maur,

Din scrisoarea lui Tussy reiese că ai primit cele 10 l. st., precum și că cele două paciente sînt acum destul de întremate pentru a fi trimise la mare. Ca să nu tîrăgînăm această plecare îți trimit alăturat 25 l. st. (o hîrtie de 20 l. st. și alta de 5 l. st.). Nu știu cînd voi reuși să plec de aici, și de aceea e mai bine să

¹⁾ În original greșit : 14 ianuarie. — *Nota red.*

renunțăm deocamdată la planul de a pleca împreună la mare, ca să nu dăuneze sănătății fetelor.

Parcă mi-ai spus nu de mult că Borkheim ar fi dispus să împrumute 150 l. st. dacă nu o să fie și el strîmtorat în momentul respectiv. N-ar putea-o face acum? Poate măcar 100 l. st.? Ar fi cea mai mare prostie să dai acestei societăți mizerabile o dobîndă de 20 % pe an. Dacă B[orkheim] ne poate procura măcar 100 l. st., din care, dacă e nevoie, 50 l. st. îi voi înapoia în ianuarie sau februarie, iar restul la 10—20 iulie 1869 (cel mai mult mi-ar conveni, desigur, să pot achita *totul* în iulie anul viitor), lucrurile s-ar putea aranja foarte bine. De fapt, el trebuie să se angajeze să plătească în septembrie, în contul împrumutului, 100 l. st., astfel încît eu să-i trimit atunci numai *restul*. În felul acesta mi-ar rămîne disponibile 100 l. st., pe care ți le-aș putea trimite chiar acum. Dacă nu se va putea rezolva în felul acesta, trebuie să înțelegi că sînt legat de mîini și de picioare atîta timp cît am pe cap datoria de 175 l. st. și, mai ales, cîtă vreme nu știu cum iese bilanțul; și asta poate să mai dureze încă vreo 3—4 săptămîni.

Chibzuiește la treaba asta împreună cu B[orkheim] și vedeți dacă nu se poate face ceva; cel puțin momentan am ieși din împas și am cîștiga din nou timp.

Ieri ți-am trimis înapoi broșurile și revistele. Cine este acest sumbru dr. Boruttau¹²⁹, care manifestă atîta sensibilitate față de dragostea sexuală?

Jones se află într-o mare dilemă; nu știe pentru ce candidatură să opteze: Manchester sau Dewsbury¹³⁰. Cei din Dewsbury i-au trimis o cerere oficială semnată de două mii de alegători; el cere încă o mie, fiind vorba de șase mii de alegători. Pe de altă parte, aici, la Manchester, i se cere să spună dacă acceptă sau nu propunerea.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

69

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 23 iulie 1868

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 25 l. st. Copiii vor pleca la mare săptămîna viitoare împreună cu d-l și d-na Lafargue. Începînd de ieri, Lafargue este „member of the royal college of surgeons”¹⁾ și a primit brevet pentru a ucide oameni și animale. Apoi, după 4—5 săptămîni va pleca la Paris. Așa că ne aflăm în mare încurcătură, soția mea trebuind să pregătească pentru Laura lenjerie de cel puțin 20 l. st.

Cu Borkheim cred că nu se va putea aranja nimic. Mi-a vorbit ieri despre „nevoia de bani” cu care luptă acum etc. Olandezii — dintre ei, de fapt, singurul care-mi poate fi de folos este numai August Philips — sînt plecați. Totuși, îmi voi bate capul cum și unde să împrumut, întrucît este *absolut necesar*. Sistemul de a împrumuta cu o dobîndă de 20 % există de fapt numai la societăți ca cele folosite de Borkheim, unde oamenii pierd capitalul avansat dacă clientul moare înainte de achitarea sumei.

Despre sumbrul erotic, dr. Boruttau, nu mai știu altceva decît că „lucrează” și în rîndurile lassalleenilor (fracțiunea elvețiană). Cel mai nostim este dedicația lui „franzuzească” făcută unui suflet înțelegător de la Moscova.

După cum ai văzut, probabil, cartea mea constituie un punct de discuție în programul Uniunii generale ă muncitorilor germani¹⁸¹.

Ți-am trimis o mîzgălitură a lui Dühring, pe care, în pofida căldurii, te rog s-o citești și să-mi comunici impresiile tale, deoarece, fără îndoială, nu cere nici un efort. Tocmai de aceea e și mai plictisitoare.

L-am văzut pe prof. Beesly la Lafargue săptămîna trecută. B[eesly] nu era acolo cînd au primit articolul tău²⁾. De îndată ce s-a întors, l-a luat și l-a trimis lui Henry Morley³⁾ (editorul lui

¹⁾ — „membru al colegiului regal al chirurgilor”. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels*. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — *Nota red.*

³⁾ Este vorba de John Morley. — *Nota red.*

„Fortnightly Review“) în Scoția, de unde pînă acum nu au primit nici un răspuns.

Cum o mai duceți cu căldura? Eu îmi pierd orice capacitate de a gîndi și, fără medicamentele lui Gumpert, n-aș putea-o suporta. Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

70

Engels către Marx la Londra

Manchester, 29 iulie 1868

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez scrisoarea lui Liebkecht¹³². Ce poveste stupidă a fost cu Schweitzer? El trebuie să recunoască 1) pe tine și 2) Asociația Internațională a Muncitorilor! Se pare că Wilhelmchen iar nu și-a putut înfrînge înclinația lui de a face prostii. De altfel, vezi că Schw[eitzer] s-a lăudat totuși cu scrisorile tale.

Cît privește promisiunile făcute de L[iebkecht] muncitorilor elvețieni din Nürnberg, voi aștepta întii să și le îndeplinească și abia apoi îmi voi spune părerea.

Îți anexez scrisoarea lui Kugelmann¹³³. Chestiunea cu Keil este extraordinară, numai să nu născocească Kertbény ceva. În orice caz, eu m-am așezat și în mare grabă am făcut articolul anexat ca, pe cît posibil, să fie în stilul lui Beta, așa cum se cuvine pentru această porcărie de ziar¹⁾; te rog să-mi comunicî neapărat și observațiile tale, ca să putem trimite articolul fără întârziere și să batem fierul cît e cald. Trebuie să recurgem la această mică șarlatanie, așa cum am recurs la subterfugii prin intermediul lui Siebel. Și ce se vor mai înfuria alde Kinkel, Frei-

¹⁾ „Die Gartenlaube“. — Nota red.

ligrath și Blind etc.; filistinul însă, după cum știi, crede în această „Gartenlaube” a sa și lui Meissner îi va impune foarte mult. Soția ta se va amuza copios, cred însă că cel mai bine ar fi ca deocamdată să păstrezi secretul, pentru a evita o eventuală dezamăgire, iar apoi să-i faci o surpriză când ziarul va fi tipărit.

E bine că Beesly, fiind absent, articolul mai poate întârzia; în felul acesta voi câștiga ceva timp pentru cel de-al doilea¹¹¹. Când lucrez noaptea, ochiul bolnav obosește și apoi toată ziua următoare am dureri.

Multe salutări soției tale, fetelor și familiei Lafargue. În mare grabă.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

71

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 29 iulie 1868

Dragă Fred,

Sper că nu e nimic grav cu ochiul tău. Se întâmplă foarte des să se spargă vase de sînge într-un loc sau altul, fără să aibă însă urmări deosebite. L-ai consultat pe Gumpert?

Din păcate, ai mei pleacă la mare abia săptămîna viitoare, și asta din vina *familiei Lafargue*, care a vrut să meargă o dată cu ei și să închirieze o locuință împreună etc. Lafargue, fiind legat de spitalul său (unde de cîteva săptămîni operează ca chirurg titular), a amînat de la o zi la alta, în ciuda tuturor înjurăturilor, a gălăgiei și a strigătelor mele, pentru începutul săptămîinii viitoare, cînd va pleca și soția mea cu restul familiei; firește, la insistențele Laurei, mai ales că în curînd ea se desparte definitiv de familie etc. Tussy (foarte încîntată de scrisoarea ta, cred că știe pe dinafară toate cele șase scrisori ale tale) este complet

restabilită. Nu se poate spune același lucru despre Jennychen, care nu se simte de loc bine. Dacă aş avea idee unde pe continent aş putea face un împrumut (mai ales că, la nevoie, aş avea garanția ta), aş pleca îndată într-acolo și aş lua-o și pe Jennychen cu mine. Dar acum este, desigur, tocmai perioada cind nu găsești pe nimeni acasă.

Aici au fost tot felul de scandaluri în legătură cu Pyat, secția franceză și Consiliul General. Despre asta îți voi relata miine ¹⁾. Acum doar atît. În cel de-al doilea program al său pentru Congresul *Uniunii generale a muncitorilor germani* de la Hamburg, Schweitzer a inclus un punct cu privire la *Asociația Internațională a Muncitorilor* și altul cu privire la *cartea mea* ²⁾. Programul a apărut, printre altele, și în „*Zukunft*” ¹³¹. Pe de altă parte, A. Bebel, în calitate de președinte al Asociației muncitorilor, al cărei congres a avut loc la Nürnberg, a trimis invitații Consiliului General ¹³⁴. Ne roagă să trimitem delegați (va pleca Eccarius). Afilierea la Asociația Internațională a Muncitorilor și acceptarea programului nostru este aproape *asigurată*. În cele din urmă am primit o invitație din Viena, unde tot la începutul lunii septembrie se va sărbători în mod festiv solidaritatea muncitorilor austrieci ¹³⁵. Noi i-am trimis împuternicire lui Fox, aflat acum la Viena, să ne reprezinte. Despre tratativele personale dintre Wilhelmchen și Schw[eitzer] nu știu absolut nimic mai mult decît ceea ce povestește el. În schimb, din altă sursă știu că în măsura în care Wilhelmchen s-a discreditat în ochii muncitorilor prin strînsa sa alianță cu particulariștii sud-germani, în aceeași măsură crește influența acestui cîine șmecher de Schweitzer. *De aceea* W[ilhelm] se vede nevoit să încheie un fel de cartel cu S[chweitzer], care în momentul de față e la închisoare și care a fost atît de iscusit, încît să determine tribunalul prusian să-i retragă titlul de nobil „pentru crimă de lezmajestate”. În ce mă privește — în calitatea mea de membru al Consiliului General —, trebuie să adopt o atitudine nepărtinitoare față de diversele grupuri de muncitori *organizați*. E treaba lor, nu a mea, cine îi conduce. În calitate de secretar pentru Germania, eu trebuie să răspund tuturor celor care mi se adresează oficial în calitate de președinți etc. ai grupurilor muncitorești. În acest sens i-am scris și lui Schweitzer (avînd mereu în vedere eventualitatea ca întreaga corespondență să fie dată publicității). Or, pentru contracararea intrigilor de aici ale vechilor democrați din 1848 ar fi foarte oport-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 115 — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

tună posibilitatea de a ne referi la influența noastră în rindul muncitorilor germani din Germania.

De fapt e revoltător că tu, săracul de tine, cu ochiul tău bolnav, trebuie să mai stropești și „Gartenlaube”, și încă într-un asemenea anotimp.

Observațiile mele se limitează la :

Pagina 2, unde eu am pus 1x¹³⁶. Chestiunea se prezintă astfel : în locul cenzorului orașului, guvernul ne-a trimis aici cu misiune specială un individ din Berlin (d-l von St. Paul etc.). Întrucît nici asta nu a ajutat, cenzura lui a fost completată la a doua instanță și cu cenzura președintelui guvernului din Köln. În cele din urmă, înfuriat, cabinetul de la Berlin a lansat un fel de manifest împotriva noastră, în care aducea la cunoștința lumii toate delictele săvîrșite de noi și care se încheia cu declarația că pînă la sfîrșitul trimestrului vom fi desființați. Eu am ieșit din redacție, întrucît acționarii au mai făcut o încercare — după cum a reieșit mai tîrziu, zadarnică — de a duce tratative cu guvernul prusian.

Pagina 3 (2 x). Poate n-ar fi rău să adaugi aici pentru filistini că guvernul provizoriu m-a invitat în scris să mă întorc în Franța.

Tot la pagina 3 (3 x). Pentru filistinii democrați e bine să adăugăm că prusienii m-au expulzat printr-un ordin regal, după ce au încercat zadarnic s-o facă pe calea justiției.

În sfîrșit, n-ar fi oare mai bine ca în locul titlului : „Un economist german” să pui „Un socialist german ?” Ambele sînt „antipatice”, dar primul este mai rău.

Mîine îți voi relata cîte ceva despre treburile de aici.

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

72

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 4 august 1868

Dragă Fred,
Ce-ți mai face ochiul ?

Presupun că ai primit broșura lui Eichhoff ¹⁾. În „Zukunft” a apărut articolul „Scrisori despre economie”, în care cartea mea ²⁾ este elogiată. De fapt, conținutul acestor scrisori este în mare parte extras din această carte. În „Social-Demokrat”, prezidiul cere conducerii A[sociației] g[enerale] a m[uncitorilor] g[ermani] să mi se trimită o invitație de onoare pentru Congresul de la Hamburg, care va avea loc la sfârșitul lunii august ¹⁸⁷.

Zilele trecute i-am scris lui Meissner pentru a afla, în sfârșit, cum stau lucrurile.

Kugelman mi-a scris doar câteva rânduri, comunicându-mi că atît Camera de comerț, cît și Școala politehnică din Hannover au comandat câteva exemplare din cartea mea.

În timpul acesta eu, ca să spun drept, mă chinuiesc mai rău cu economia personală sau, cum zice englezul, cu domestic economy ³⁾, decît cu economia politică. Proprietarul m-a somat ; din păcate, s-a instalat pentru un timp la Londra. Am fost nevoit să semnez câteva polițe mici etc.

Mizerabila asta de secție franceză ¹²⁰ ne-a făcut un scandal de toată frumusețea. Adepții lui Pyat au publicat în „Cigale” o admonestare la adresa Consiliului General. Unealta lor este vestitul Vésinier. Noi am trecut pur și simplu la ordinea de zi, ignorînd acest vot de neîncredere. După aceea a urmat o adunare a secției franceze, unde s-a ajuns la încăierare. Dupont, Jung, Lafargue, Johannard, Lassassie și alți cîțiva s-au retras din rîndurile acestei bande dezgustătoare. Adunătura asta este alcătuită acum din vreo 15 oameni, deși, în comparație cu noi, ei reprezintă „souveraineté du peuple” ⁴⁾. Noi sîntem niște „amăgitori”, niște „ambitioși” etc. În afară de micul tărăboi făcut de palavragiile aceștia într-o fițuică belgiană de provincie, nu s-au manifestat, bineînțeles, nicăieri. Nimic nu poate fi mai grotesc decît încercările acestei adunături de a-și da aere de club iacobin.

¹⁾ V. Eichhoff. „Asecliația Internațională a Muncitorilor”. — Nota red.

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — Nota red.

³⁾ — economia casnică. — Nota trad.

⁴⁾ — „suveranitatea poporului”. — Nota trad.

Apropo. Articolul lui Moses ⁵⁹ a fost trimis, în sfârșit, și anume la Massol, care în curînd îl va publica în ziarul său „Morale Indépendante”, care s-a transformat într-un ziar politic. Reclus de asemenea își va publica articolul în al său „Coopération”, după ce și din această pupă va ieși un fluture politic.

Soția mea a plecat luni la Ramsgate pentru a reține o locuință. Banda o va urma miine.

Abia de miine Lafargue va fi liber. În tot acest timp a lucrat ca un nebun, operînd ca asistent al chirurgului titular la spitalul Bartholomeu; ieri, de pildă, de la 9 dimineața și pînă seara la 11. Vai de corpus vile ¹⁾, masculine sau feminine, pe care se exersează.

Tussy îți transmite multe salutări ție și lui Lizzy. Fata declară oricui o ascultă că e gata să se mute la Manchester. Între timp aici este tachinată spunîndu-i-se „the poor neglected nation” ²⁾.

Salut.

Al tău,

K. M.

Cum traduci tu „gravel”, spre deosebire de „sand și flint” ³⁾? Dar „peat”, spre deosebire de „bog” ⁴⁾? În afară de asta, în „poor neglected country” ⁵⁾ mai apar încă vreo șase denumiri pentru diferite feluri de turbării.

În sfârșit, cum faci față căldurii ăsteia. Aș prefera să stau într-un copac, la aer.

P.S. Acum, cînd germanii se vor afilia în masă la „Asociația Internațională a Muncitorilor” și, prin urmare, organizația va cuprinde cel puțin centrele principale ale țării, deși pretutindeni este încă destul de slabă, planul meu este ca la anul *Consiliul General* să fie mutat la Geneva ¹³⁶, iar aici să funcționăm doar în calitate de Consiliu britanic. Cred că este o măsură înțeleaptă ca această propunere să vină de la noi. Ea va demonstra și măgarilor de la Paris etc. că nu punem de loc preț pe această dictatură plăcută. Ce părere ai?

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”. Bd. IV.
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — corpurile vii. — *Nota trad.*

²⁾ — „biată națiune neglijată”. — *Nota trad.*

³⁾ — pietriș, nisip, cremene. — *Nota trad.*

⁴⁾ — turbă, mlaștină. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „biata țară neglijată” (Irlanda). — *Nota trad.*

73

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 6 august 1868

Dragul meu Maur,

Ce fac pe o asemenea căldură? Zac și beau. Astăzi plouă, e zăpușeală, aerul e umed și deci de două ori mai scirbos, transpirația nu se evaporă și te simți în permanență ud.

Pe Lizzie și M. Ellen ¹⁾ le-am dus vinerea trecută la Bridlington Quay și luni m-am întors; mâine mă duc din nou la ele cu Moore; mi-aș fi luat concediu și aș fi rămas toată săptămîna acolo, dar Charles ²⁾ are gută și se simte foarte prost, așa că, pe lingă munca mea, trebuie s-o mai fac și pe a lui; despre plecare nici nu poate fi vorba.

Broșura lui Eichhoff ³⁾ dovedește că el este totuși în stare să redea în mod obiectiv faptele, lucru la care nu m-am așteptat din partea lui. Într-adevăr, tu i-ai înlesnit sarcina. Broșura va avea un mare efect. În ce privește mutarea la Geneva, ea îmi amintește de povestea mutării Comitetului Central la Köln ¹³⁹. Eu aș medita foarte serios la această măsură. În primul rînd, merită oare ca pentru cîțiva măgari să faceți acest pas și să încredințați cauza unor oameni cu multă bunăvoință și instinct, dar care nu sînt înzestrați să conducă o asemenea mișcare? În al doilea rînd, cine garantează că, odată începută această mutare, iar sfintului respect pentru Londra, care este, totuși, dintotdeauna o Medină a emigrației, luîndu-i locul respectul îndoielnic pentru Geneva, proudhoniștii nu vor încerca să impună, fie și ca o chestiune de curtoazie internațională, ca organizația să fie mutată într-o bună zi la Bruxelles sau la Paris? În sfîrșit, ca centre de asemenea gen nu trebuie alese niciodată orașe de unde organizația poate fi *expulzată*, atîta vreme cît există și locuri unde ea nu este amenințată.

Cu cît această asociație a muncitorilor devine mai grandioasă, cu atît este mai important s-o ții tu în mînă, iar acum, cînd începe să prindă teren și în Germania, nu cred că Becker e apt să o conducă.

„Vinerea biografică” i-a fost trimisă lui Kugelmann din York ¹⁴⁰. E foarte bine că apare acum și în ziarele franceze cîte ceva despre

¹⁾ Lydia (Lizzie) și Mary Ellen Burns. — *Nota red.*

²⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

³⁾ W. Eichhoff. „Asociația Internațională a Muncitorilor”. — *Nota red.*

cartea ta. Nota bene, cere cel puțin 20—30 de exemplare din articolul meu din „Fortnightly”¹⁾ (pentru care, dacă e nevoie, vom plăti, bineînțeles); ne pot fi de foarte mare folos. În orice caz, conspirația tăcerii a fost spartă, iar cartea, deși încet, își croiește totuși drum; acum e sigur.

Gravel înseamnă *pietriș*. Pentru diferitele feluri de turbării nu cunosc nici o expresie în limba irlandeză, trebuie să întreb pe un frizian din răsărit.

Borkheim mi-a amintit deja de „termenul de plată”.

Multe salutări întregii societăți de la mare.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

74

Marx către Engels la Manchester

Londra, 10 august 1868

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat scrisoarea lui J. Morley, redactorul-șef al revistei „Fortnightly”. Beesly a făcut tot ce i-a stat în putință, dar d-lui M[orley] articolul¹⁾ nu i-a fost pe plac. Nu-i nimic!

Familia mea a ajuns cu bine la mare, de care aveau cu toții foarte mare nevoie.

Cele spuse de tine cu privire la mutarea Consiliului Central la Geneva sînt foarte juste. Dar s-ar putea ca la Bruxelles, în pofida și împotriva noastră, cineva să propună o mutare pentru a confirma în mod documentat opoziția sa eroică împotriva „principiului

¹⁾ F. Engels, „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — Nota red

autoritar". În acest caz, cel puțin, delegații noștri vor fi nevoiți să voteze pentru Geneva ca pentru răul cel mai mic.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

75

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 12 august 1868

Dragul meu Maur,

Ar merita osteneala să ne interesăm mai îndeaproape de motivele d-lui Morley, fie chiar și pentru a constata că și aici este în plină floare meschinul și păcătosul spirit de clică, despre care eram obișnuiți să credem că există numai în Germania. Dacă, cu toată influența lui Beesly, M[orley] refuză să publice acest articol ¹⁾, înseamnă că are anumite *motive*. Ei sînt în fond burghezi și Mr. Morley are toate motivele să împiedice ca lucruri de felul celor expuse de tine să ajungă în presă. Acestea nu sînt doar niște *isme* ; that knocks him on the head ²⁾ ; iată, așadar, cum se explică lipsa de spațiu ¹⁴¹. Și tocmai de aceea eu sînt sigur că vom reuși să prezentăm publicului englez cartea, dar calea cea mai ușoară și cea mai simplă ne este tăiată, așa că va trebui să căutăm alta nouă. Între timp, articolele franceze își vor atinge totuși ținta ³⁾, și n-ar fi rău să facem în așa fel încît domniile de la „Fortnightly” să ia cunoștință de ele ; ar fi grozav dacă în cele din urmă am reuși să-l silim pe d-l Morley să accepte lucrarea.

Poimîine voi pleca probabil pentru vreo 10 zile la Bridlington Quay (adresa : Mr. Burns, 3 Burlington Place, Bridlington Quay, Yorkshire), fiindcă Charles ⁴⁾ s-a însănătoșit ; dar n-ar fi exclus

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»”. — *Nota red.*

²⁾ — acestea fi dau la cap. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 115. — *Nota red.*

⁴⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

să mai intervină ceva și atunci îți voi scrie. Am fost acolo cu Moore de vineri pină luni ; am făcut niște studii geologice foarte interesante.

Multe salutări de la Lizzie.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

76

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 13 august 1868

Dragă Fred,

Sper ca aceste rînduri să-ți parvină încă înainte de plecarea ta, căci pericolul in mora¹⁾).

In primul rînd, trebuie să trimit bani la Ramsgate pentru ca familia să mai poată rămîne o săptămînă. Cum plecarea lor s-a tot amînat din săptămînă în săptămînă, după ce ai trimis tu ultimii bani a trebuit să achit din aceștia mici datorii ; pe de altă parte, soția mea a trebuit să scoată ceasuri și alte obiecte de la casa de amanet, pentru a se putea prezenta în mod onorabil la băi.

In al doilea rînd, unul dintre băcani, căruia îi datorez 6 l. st. și cîțiva șilingi, trebuie plătit încă săptămîna aceasta, fiindcă individul își inchide băcănia.

In al treilea rînd, am primit două somații pentru plata impozitului la stat (8 l. st.). După cum știi, am plătit taxele comunale. Aceste cheltuieli nu pot fi amîinate.

Pentru altele două cheltuieli care nu suferă amîinare — proprietarul, care, din nefericire, locuiește acum la Londra, și o poliță de 12 l. st. cu scadență la 25 ale lunii — mai primesc poate la timp bani din Germania.

Am scris la Amsterdam și Aachen verilor mei August și Karl Philips pentru a afla dacă s-au întors. Ar fi într-adevăr bani arun-

¹⁾ — întîrzierea e primejdioasă (*Titus Livius*, „Istoria Romei de la crearea ei“, cartea a XXXVIII-a, cap. 25). — *Nota trad.*

cați dacă aş pleca pe continent după împrumut înainte de a ști sigur că îi găsesc pe ei acolo.

De o săptămână n-am închis ochii și „ilustrul Gaudissart”¹⁾ Borkheim, care a venit alaltăieri pe la mine ca să-și ia rămas bun, m-a asigurat că voi scăpa de icter. Ca divertisment am discutat despre cele 1 000 l. st. pe care el încearcă să le stoarcă de la Oppenheim.

În mare grabă.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

77

Engels către Marx

la Londra

[Manchester, în jurul datei de
14 august 1868]

Dragul meu Maur,

Miine îți voi trimite banii, astăzi după-amiază casierul nostru nu mai avea nici un cec. Te rog să nu-ți faci scrupule în privința faptului că mă „storci”. Aș fi fost bucuros să ai de unde stoarce mai mult, dar gîndește-te că peste 6 săptămîni urmează să plătim 150 l. st. cu dobîndă, iar B[orkheim] spune că, împreună cu dobînzile, suma se va ridica la 165 l. st.!! Cred că va trebui să te hotărâști să pleci în Olanda, noi nu „ne putem permite” să luăm împrumuturi cu *asemenea* dobînzii.

Faucher m-a amuzat foarte mult¹⁷. Aici se vede perfect toată nobila impertinență a acestui tip. Mai întii o introducere protocolară și apoi critica (și ce critică!) unei chestiuni cu totul elementare, în care tu prezinți concepțiile *economiștilor*, respectiv nu faci decît să le rezumi; de ideile tale proprii preferă, cu înțelepciune, să nu se atingă. Foarte nimerită este și mărturisirea sa că gene-

¹⁾ Poreclă dată lui Borkheim după eroul cu același nume al lui Balzac. —
Nota red.

rația de astăzi, inclusiv Faucher, nu știe nimic nici despre Jakob și nici despre Iosif, confirmînd deci aprecierea ta că „nu au învățat absolut nimic”. De altfel, îndrăzneala individului e comică. La drept vorbind, el presupune că publicul său nu știe nimic, nu învață nimic și nici nu vrea să citească nimic în afară de flecă-reala lui Faucher. Și aici omul are dreptate.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

78

Marx către Engels la Bridlington Quay

Londra, 21 august 1863

Dragă Fred,

Soția mea s-a întors ieri de la Ramsgate, copiii însă au mai rămas acolo. De vreo săptămînă vomit într-una fiere și, în afară de asta, pe aici a început să bintuie holera ; de aceea, soția mea insistă să plec la mare, la Ramsgate, măcar pentru 2—3 zile. Așa că plec astăzi¹⁴².

Am primit 25 l. st. și-ți mulțumesc ; scadența poliței de 12 l. st. este, după cum m-am informat astăzi, la data de 28 august. Pînă acum nu am primit încă nimic de pe continent.

Banii pentru societatea de asigurare ar fi cel mai bine să mi-i trimiți direct mie, în ziua scadenței, iar eu să le plătesc oamenilor ăștia. Ei trebuie să-mi înmîneze obligația semnată de mine. Efec-tuarea acestei operații prin intermediul lui Schyler m-ar compro-mite cu adevărat.

Salut.

Al tău,
K. M

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris,
Tradus din limba germană

79

Engels către Marx

la Londra

Bridlington Quay, 22 august 1868

Dragul meu Maur,

Îți mulțumesc foarte mult pentru „Lanteine” și pentru B. Becker¹⁾. Cu cât cercetezi mai îndeaproape amănunțele tragicomediei lui Lassalle, cu atât mai mult iese în evidență latura ei comică. Omul acesta s-a pierdut din pricina tendinței nestăvilite de a privi totul prin prisma propriei sale persoane și a vanității lui fără margini. „Ce părere am despre mine” — acesta e veșnicul refren. Bietul baron Itzig! Cît de comic este în momentul înălțător cînd îi dă lui Rüstow, acest alter ego al lui, însărcinarea ca la nevoie să se culce per procura cu frumoasa Elena²⁾ — el, firește, știa cît de mică era această primejdie — și la fel de comic și în momentul cînd valahul³⁾ îl împușcă în organele genitale. Bietul Itzig! Să fie „jugănit” de un valah!⁴⁾ Ție ți s-a părut încă de la început comic faptul că i s-a astupat *gura*, iar acum și asta pe deasupra.

Seiler! Aceasta este impresia pe care o produce toată această istorie. Sebastian Seiler, unicul istoriograf demn al tragicomediei, se va spînzura fiindcă nu a reușit să arunce o privire asupra acestui spectacol. Foarte amuzant, de altfel, e faptul că tocmai „urmașul prin testament al lui L[assalle]”¹⁴³ îl declară pe Lassalle un aristocrat, un trădător și un porc de ciine și că este nevoit să-și însușească tot ceea ce am publicat noi la timpul respectiv *împotriva lui însuși* și a lui Schweitzer¹⁴⁴. Niște tipi jalnici!

Miercuri sau joi mă întorc la Manchester și apoi plec pentru o săptămîină să-mi vizitez mama, care probabil e la Ostende. Mai aștept o scrisoare de la ea și pînă atunci nu știu ce voi face.

Banii pentru acoperirea împrumutului făcut la societatea de asigurare ți i-aș fi trimis, bineînțeles, *numai ție* dacă nu te-ai fi dezis de la bun început de afacerea asta și n-ai fi trecut-o în seama lui Borkheim. De aceea m-am adresat mai întîi lui, ca cel puțin să știu cît este de plată. Iar *acest* lucru nu-l puteam face, firește, decît scriindu-i că îi voi trimite lui suma pentru care el a depus

¹⁾ B. Becker. „Dezvăluiri asupra tragicului sîrșit al lui Ferdinand Lassalle”. — *Nota red.*

²⁾ Helene von Dönniges. — *Nota red.*

³⁾ Iancu Racoviță. — *Nota red.*

⁴⁾ Joc de cuvinte : „Wallach” înseamnă și „clapon”. — *Nota trad.*

garanție. Nu mi-ar fi venit niciodată ideea, după cum ți-am și scris, să trimit banii măgarului de Schyler. Sper totuși să te mai văd la Londra pînă la sfîrșitul săptămîinii viitoare.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

80

Marx către Engels la Manchester

Londra, 26 august 1868

Dragă Fred,

Încă nici o „remitere” din Germania. Este, firește, o prostie să contezi pe promisiuni făcute cu jumătate de gură. Vineri este scadența poliței de 12 l. st. despre care ți-am scris. Și fiindcă pînă astăzi nu am primit nimic și pentru a nu dezlănțui un scandal acasă, am fost chiar acum la brutarul meu, care mi-a spus că „eventual” pînă miine seară mi-ar putea procura banii, dar numai pentru cîteva zile. Totodată am primit și biletul alăturat de la proprietar. Tocmai acum îmi vin toate pe cap. Poți să inebunești.

Adu-mi sau trimite-mi înapoi mîzgălitura lui Becker. Obiecțiile lui teoretice-politice-economice împotriva lui Lassalle sînt copleșite din pamfletul tău cu privire la problemele militare¹⁾.

Acest B[ecker] ne-a făcut un mare serviciu cu Seileriana lui²⁾. Merită pe deplin să fie „urmașul testamentar” al lui L[assalle].

Invitația pe care am primit-o de a participa la Congresul Uniunii generale a muncitorilor germani (care va avea loc în zilele de 22—25 august la Hamburg)¹⁴⁵ este semnată de Schweitzer în calitate de președinte și de peste 20 de muncitori din diverse districte ale Germaniei (membri ai *conducerii* Uniunii). În răspunsul

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 122. — Nota red.

meu ¹⁾ a trebuit să țin seamă de acest din urmă fapt. Le-am explicat că nu pot veni la congres, fiind ocupat cu treburile Consiliului Central al Asociației Internaționale a Muncitorilor, și am arătat că mă bucură faptul că în *programul* congresului lor figurează asemenea probleme cum sînt militarea pentru libertate politică deplină, limitarea zilei de muncă și colaborarea internațională a clasei muncitoare, adică probleme care constituie punctele de plecare ale oricărei mișcări muncitorești „serioase”. Cu alte cuvinte, i-am felicitat pentru renunțarea la *programul lui Lassalle*. Să vedem dacă vor înțelege ce-am vrut să spun. Schweitzer, singurul cap inteligent din toată banda lui Lassalle, va înțelege cu siguranță la ce m-am referit. Rămîne de văzut dacă va găsi de cuviință să dea pe față acest lucru, sau va prefera să facă pe prostul.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

81

Engels către Marx la Londra

Manchester, 28 august 1868

Dragul meu Maur,

Am găsit aici scrisoarea ta din 25 august și, potrivit promisiunii făcute ieri, îți trimit două bancnote de cîte 5 l. st. și una de 10 l. st., cu care domnul proprietar va trebui să se mulțumească deocamdată.

Aștept de la o zi la alta o scrisoare de la mama prin care să mă anunțe că a ajuns la Ostende, și atunci voi pleca imediat ; ne

¹⁾ K. Marx. „Către președintele și Consiliul de conducere al Uniunii generale a muncitorilor germani” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 340. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

vom vedea în orice caz la Londra, dar mă îndoiesc că-mi voi putea întrerupe drumul ca să rămîn la voi o zi.

În grabă.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

82

Marx către Engels la Manchester

Londra, 29 august 1868

Dragă Fred,

Am primit cele 20 l. st. și-ți mulțumesc.

Tussy a avut astăzi un adevărat șoc. L-a găsit pe Dicky mort în colivie, deși chiar ieri cînta foarte vesel. A fost înmormîntat cu toate onorurile.

Dupont a primit de la Neapole mandat să reprezinte secția de acolo¹⁴⁶. După evenimentele de la Mentana a început, după cum vedem din știrile sosite din Italia¹⁴⁷, o reacțiune generală în țară, care aproape a desființat dreptul de întrunire și de asociere a muncitorilor.

La Paris, din fericire, oamenii noștri vechi sînt *la închisoare*. Comitetul de acolo va trimite la Bruxelles un delegat, pe cînd diverse asociații profesionale¹⁴⁸ vor trimite opt pînă la nouă delegați.

Oamenii noștri ne-au scris din închisoare că acești reprezentanți ai asociațiilor profesionale trebuie să fie în așa fel „compromiși politicește”, încît să le fie retezată orice cale de retragere. La ce mijloace recurge poliția pariziană, îți poți da seama din faptul că unele soții ale celor arestați au fost vizitate de un domn care, s-a dat drept „Eugène Dupont” din Londra, pentru a le putea trage de limbă. Era un agent al poliției, dar mascarada asta nu i-a reușit nicăieri.

Eccarius pleacă astăzi la Nürnberg¹⁵¹ ca delegat al nostru. De acolo se va îndrepta spre Bruxelles. Din ambele localități va trimite corespondențe la „Times”.

Așa-numita secție franceză ¹²⁰, sub conducerea domnilor Pyat și Vésinier, trimite un delegat la Bruxelles pentru — horribile dictu ¹⁾ — a ne pune pe noi pe banca acuzaților !

Apropo. Dacă Moore se mai află acolo, spune-i că ar fi bine dacă ar putea să-mi achite pînă *marți* cotizația curentă la Asociația Internațională a Muncitorilor. Noi sîntem foarte slab reprezentați la Bruxelles, și fiecare șiling pe care îl putem strînge e folosit acum pentru a trimite încă un delegat. Tuesday next is our last sitting ²⁾ din acest an înainte de congres ¹⁴⁹.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

83

Engels către Marx la Londra

Manchester, 1 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat 5 l. st. reprezentînd contribuția lui Moore la Internațională și te rog să-mi trimiți chitanța pentru ei.

Aștept cu nerăbdare scrisoarea mamei în care să-mi anunțe sosirea ei la Ostende și adresa ca să plec acolo pentru cîteva zile ¹⁵⁰, dar pînă acum n-am primit nici un semn de la ea. Dacă nu primesc nimic pînă poimîine, va fi mai greu să aranjez ceva, fiindcă drăguțul Gottfried ³⁾ vrea și el să plece săptămîna viitoare. De îndată ce voi avea vești, îți voi comunica telegrafic sosirea mea la Londra.

¹⁾ — groaznic de spus. — *Nota trad.*

²⁾ — Marțea viitoare are loc ultima noastră sesiune. — *Nota trad.*

³⁾ Ermen. — *Nota red.*

Aiureala despre Lass[alle] ¹⁾ o voi aduce cu mine sau ți-o va trimite Schorlemmer, la care se află acum, de îndată ce o va citi.

Jones ține aici adunări în aer liber pentru muncitori, este însă atît de timid, încît a fost și atacat pe această temă de rivalul său Henry. Simbătă seara l-a numit pe Gladstone „cel mai mare conducător al *claselor muncitoare*”. L-am auzit cu urechile mele. Din nou *exagerează* cu șiretenia.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

84

Marx către Engels la Manchester

Londra, 9 septembrie 1868

Dragă Fred,

La 8 septembrie am plătit cele 167 l. st., am primit chitanța și mi s-a restituit obligația de plată.

Îți trimit alăturat „*Times*” și două numere din „*Daily News*” cu privire la *Congresul internațional al muncitorilor* ¹⁵¹. Cele două „*Daily News*” trebuie să mi le restitui neapărat.

Din primul articol de fond din „*Times*” îți vei da seama cît de bine am procedat noi trimițînd numai acestui ziar darea noastră de seamă, însoțită de cîteva cuvinte explicative ¹⁵².

În mare grabă.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ B. Becker. „Dezvăluiri asupra tragicului sfîrșit al lui Ferdinand Lassalle”.
— Nota red.

Marx către Engels la Manchester

Londra, 12 septembrie 1868

Dragă Fred,

Din fericire, congresul își încheie astăzi lucrările și pînă joi — potrivit știrilor pe care le avem — nu s-a compromis prea mult. Totuși, ne putem oricînd aștepta la un scandal, deoarece belgienii reprezintă zdrobitoarea majoritate. D-l Tolain și alți parizieni vor să mute Consiliul General la Bruxelles. Sînt foarte geloși pe Londra. Un mare succes îl constituie faptul că „bravii belgieni” și francezii proudhoniști, care au făcut declarații dogmatice la Geneva (1866) și la Lausanne (1867) împotriva trade-unionurilor¹⁵³, acum se declară partizanii fanatici ai acestora. „Bravii belgieni”, cu toată lăudăroșenia lor, nu au prevăzut nimic. Corespondentul lui „Daily News”, de pildă, a căutat zadarnic, timp de trei zile, localul provizoriu unde ne țineam ședințele, pînă cînd, întîmplător, i-a întîlnit pe Jung și pe Stepney. De fapt, sălile nu au fost închiriate dinainte, iar „bravii belgieni” au vrut să treacă toate cheltuielile (pentru cei 250 de invitați ai lor) în seama Consiliului General de la Londra, căruia ei și francezii îi datorează 3 000 de franci. Aceste cheltuieli se acoperă acum cu ajutorul unei colecte particulare printre delegați.

Iar sînt la mare ananghie. Laura este bolnavă de cînd ai plecat; soția mea a fost nevoită să împrumute de la ea 10 l. st. pentru a acoperi cheltuielile strict necesare, deoarece nu mai avem un ban.

Din Olanda nu primesc nici o veste și trebuie să consider că această tăcere nu este întîmplătoare. Pur și simplu nu știu ce să fac.

Apropo. Înlocuirea cuvîntului convicts¹⁾ cu victims²⁾ a fost cît se poate de fericită.

---

¹⁾ — condamnați. — *Nota trad.*

²⁾ — victime. — *Nota trad.*

La întoarcerea lui Shaw, care a fost trimis pe cheltuiala lui Moore ¹⁾, acesta va primi chitanța.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germana

86

Engels către Marx la Londra

Manchester, 16 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Nu-ți pot scrie decît puțin și prost, am dureri reumatice la mîna dreaptă și am scris aproape toată după-amiaza.

Îți trimit alăturat o bancnotă de 10 l. st. Cînd se va întoarce Borkh[eim] trebuie neapărat să-l determini să întreprindă ceva, dacă nu există altă soluție. Te rog să mă înțelegi că și eu sînt acum într-o situație dificilă. I-ai scris lui *Meissner* în legătură cu lichidarea ? Datorită faptului că muncitorii bombardează acum din toate părțile, în curînd tăcerea va lua sfîrșit și ediția a doua nu se va mai putea lăsa mult așteptată. **Acum este momentul oportun** pentru a publica un nou anunț în legătură cu cartea ²⁾). Întocmește tu textul și eu i-l voi trimite lui *Meissner*, căruia oricum îi datorez de mult un răspuns. Dar nu amîna. Apoi ar trebui să-i trimiți lui *Meissner* „Times“ cu rezoluțiile adoptate de germani la Bruxelles, „Demokr[atisches] Wochenbl[att]“ ¹⁵⁴ de ieri etc. ; e bine să-i stimulăm în permanență interesul. Dacă nu ai făcut încă acest lucru, fă-l acum. (Numerele din „Times“ nu le pot procura aici.) Și încetul cu încetul vei începe să primești și valoarea de schimb.

Faptele cuprinse în darea de seamă a lui Ecc[arius] publicată în „Times“ îți vor fi de mare folos, iar d-lui *Morley* îi vor deschide

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 126. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului“. — *Nota red.*

ochii ¹⁾. Ziarele de aici de asemenea reproduc pasaje destul de mari din darea de seamă (dar în mare parte din „Daily News“).

Congresul a mers încă destul de bine. Metoda de a se ocupa de fleacuri în ședințele publice și de a rezolva fără zarvă problemele importante s-a dovedit a fi excelentă. Consiliul rămîne totuși la Londra, iar proudhoniștii au fost din nou nevoiți să se mulțumească cu constatarea că ei sînt proudhoniști și, în afară de ei, nimeni.

Ar trebui să-i trimiți lui Meissner și numărul din „Zukunft“ cu privire la Lloyd etc. în care ești menționat de două ori. Dacă vrei, îți pot procura toate astea.

Moses Hess m-a amuzat grozav ¹⁵⁵.

Nu crezi că a devenit imperios necesară editarea *pentru muncitori* a unei scurte expuneri populare a conținutului cărții tale? Dacă nu facem noi acest lucru, îl va face cine știe ce Moses și îl va face prost. Ce părere ai?

Ți-l înapoiez alăturat și pe Eichhoff ²⁾.

E de ajuns să lipsesc puțin, că se și fac prostii. Cît am fost plecat. tipii din conducerea Casei Schiller, la propunerea celor din Bradford, l-au invitat pe porcul de Vogt să țină o prelegere aici. Firește, am declarat imediat că mă retrag din conducere „pentru că, în caz contrar, aș da indirect un vot de încredere unui om despre care consider că s-a dovedit a fi fost încă din 1859 agent plătit al lui Bonaparte“ ¹⁵⁶. Porcul vine miine.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 117. — *Nota red.*

²⁾ W. Eichhoff. „Asociația Internațională a Muncitorilor“. — *Nota red.*

87

Marx către Engels

la Manchester

Londra, 16 septembrie 1868

Dragă Engels,

Îți mulțumesc pentru cele 10 l. st. La sfârșitul scrisorii îți voi vorbi mai pe larg despre chestiunile bănești. Mai întâi despre „problemele generale“.

Politica de a trimite raportul numai lui „*Times*” s-a dovedit a fi justă. A determinat toate ziarele londoneze, cu excepția lui Levy¹⁾, care e profund indignat, să ia atitudine. „*Times*” nu a acceptat să publice corespondența lui Eccarius din Nürnberg. S-a lăsat înduplecat numai când a primit raportul meu²⁾. În numărul de ieri al lui „*Morning Advertiser*” a apărut (spre mîhnirea lui Blind) un articol de fond în favoarea *Internaționalei*, împotriva lui „*Times*”. „*Star*” declară congresul un „succes”. „*Standard*”, care la început ne-a atacat, în articolul de fond de ieri se ploconește în fața clasei muncitoare. El dă bobîrnace capitaliștilor și va începe să strîmbe din nas în problema funciară. „*Journal des Débats*” regretă că englezii, germanii și belgienii, după cum reiese din hotărîrea adoptată de ei cu privire la problema funciară, aparțin „sectei comuniste” și că francezii, pe de altă parte, repetă la nesfîrșit „les déclamations ridicules de Proudhon”³⁾.

Lumea este foarte nemulțumită de Eccarius, și marțea viitoare se va dezlănțui o furtună pe care a binemeritat-o¹⁵⁷.

Nu a avut aproape nici o participare la congres, iar apoi în „*Times*” s-a prezentat în chip de conducător. În aceleași corespondențe și-a însușit, ca pe o proprietate personală, *propunerile Consiliului General* și și-a atribuit și aplauzele cu care au fost întîmpinate aceste propuneri. A trecut pe cit a putut sub tăcere discursurile *celorlalți* și, pentru a fi pe placul redacției „*Times*”, a denaturat discursul de încheiere al lui Dupont. În afară de aceasta, Lessner se plînge că atunci cînd el (Lessner) a citat din cartea mea, Eccarius n-a pomenit de acest fapt în „*Times*”¹⁵⁸ și că numai în urma unei presiuni a inclus în corespondența sa rezoluția cu pri-

¹⁾ de la „*Daily Telegraph*”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Al patrulea raport anual al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—347. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ — „declamațiile ridicole ale lui Proudhon”. — *Nota trad.*

vire la carte ¹⁵⁴; apoi, în cele din urmă, a falsificat *rezoluția* germană cu privire la război ¹⁵⁹. El spune că un război european ar fi un război civil, în loc să respecte textul rezoluției germane în care se spune: „a war between France and Germany was a civil war for the profit of Russia” ¹). De Rusia nici nu mai pomenește. În schimb, le atribuie germanilor și englezilor absurditatea belgiană: to *strike* against war ²).

Pe de altă parte, și-a cîștigat un merit prin publicarea corespondențelor lui. Pe scurt, trebuie să i se explice că pe viitor nu va mai figura decît ca *reporter*, Consiliul plătindu-i cheltuielile de deplasare, iar „*Times*” — articolele. Dar *niciodată* nu va mai fi desemnat ca *delegat*. În felul acesta vom reuși să înlăturăm conflictele dintre diferitele fracțiuni.

Lessner pretinde că, dacă noi am obținut atît de mult, deși am fost atît de slab reprezentați la congresul alcătuit aproape în întregime din belgieni (cu adaos de francezi), această împrejurare se datorește faptului că în toate problemele hotărîtoare muncitorii belgieni au fost de acord cu Londra, în pofida *conducătorilor* de la Bruxelles. Se spune că Moses a ținut cel mai bun discurs împotriva proudhoniștilor ¹⁵⁵. Tolain era atît de furios, încît nici n-a venit la banchet. S-a hotărît nu numai ca Consiliul Central să rămînă aici, dar s-a aprobat și lista membrilor lui, după ce a fost purificat de noi. Vésinier a fost însărcinat ca în decurs de o lună de zile să trimită unei comisii la Bruxelles ¹⁶⁰ dovezi în sprijinul bănuielilor sale împotriva lui Tolain. Congresul a și hotărît să-l *excludă* în mod condiționat din organizație, ca fiind un calomniator, în cazul cînd bănuielile lui *nu* se vor dovedi întemeiate (și nu sînt). Deputatul secției franceze a citit un act de acuzare la adresa Consiliului General, în care, printre altele, figura și modesta revendicare ca membrul francez al Consiliului General să fie numit de secția franceză. Neluîndu-se în considerație, s-a trecut la ordinea de zi (întocmai cum am procedat și noi în Consiliul General cu plîngerile acestor indivizi).

Liebknecht a făcut o prostie absolut inutilă (și chiar *antistatutară*) la Nürnberg, impunîndu-le oamenilor drept program al *Asociației Internaționale a Muncitorilor* ¹⁶¹ galimatia lui Becker. Sonnemann a remarcat pe drept cuvînt că acesta e un quid pro quo. Dar d-l Wilhelm voia *flecăreală democratică* pentru „*Partidul popular*” ⁹⁰.

¹) — „un război între Franța și Germania ar fi un război civil în folosul Rusiei”. — *Nota trad.*

²) — să se facă greve împotriva războiului. — *Nota trad.*

Meissner mi-a scris câteva rînduri într-una din săptămînile trecute. Spune că abia peste câteva săptămîni va putea face lichi-darea. El crede că pînă acum nu s-a realizat *nici un profit*. Astăzi i-am trimis „*Times*”, ziarul lui Liebknecht¹⁾ și „*Zukunft*”. *Anun-țul* trebuie să-l întocmești tu. Eu nu pot să fac reclamă propriei mele cărți²⁾. De asemenea ar fi bine dacă ai scrie o broșurică într-o formă populară. Să sperăm că de data asta cartea va avea succes !

În ce privește chestiunile bănești, nu mai pot în nici un caz continua așa. Nu pot să mai lucrez. Cred că cel mai bine ar fi dacă i-ai scrie tu lui Borkheim și l-ai întreba dacă nu-mi poate procura ceva bani, căci *după ce achit la societatea de credit* și alte datorii care s-au strîns, voi fi la mare strîmtoare. De asemenea, am avut cheltuieli deosebite pentru echiparea Laurei, care pleacă în curînd la Paris (și asta e, de fapt, foarte *impovăraător*). Îl cunosc îndeajuns pe B[orkheim] pentru a fi convins că el își închipuie că am un anumit venit regulat, dar acum mă aflu într-o situație deosebit de dificilă, fiindcă n-am primit încă dreptul de autor etc. El trebuie să creadă că tu îi scrii fără ca eu să știu ceva. Firește, va trebui să-i oferi o garanție sau, mai curînd, o promisiune.

E foarte bine că *Vogt* este în Anglia tocmai cînd Internaționala trezește atîta interes. *El* își dă seama de unde bate vîntul.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.*
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ „*Demokratisches Wochenblatt*”. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

Engels către Marx la Londra

Manchester, 18 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Cred că nu veți putea pune în aplicare proiectata excludere a lui Eccarius de la congrese, el ne va fi necesar și ca delegat. În rest, e foarte bine că nu-i merge și că se găsesc destui care să-i tragă câte o săpuneală, așa cum spune Laf[argue].

În ce privește anunțul pentru cartea ta ¹⁾, este absurd să prezinzi că nu-l poți face singur. De altfel, ai și vrut să-l faci singur atunci când ți-am trimis unul și nu ți-a plăcut ²⁾. Așa că apucă-te din nou de chestiunea aceasta și trimite-mi anunțul promis atunci, iar eu îl voi expedia lui M[eissner]. Trebuie să-l stimulăm într-un fel oarecare pe omul ăsta ca să-i menținem bunăvoința.

În problema financiară îi voi scrie cu plăcere lui B[orkheim] îndată ce-mi vei da de știre că s-a întors. Dar pentru aceasta trebuie să-mi comunici cum s-au aranjat lucrurile cu împrumutul. Pentru ce sumă ți-ai asigurat viața, cit de mare este prima și dacă polița mai este valabilă. Căci nu e exclus să mai existe posibilitatea să faci fie un nou împrumut la aceeași societate, fie să primești un avans pe baza poliței. Cum să procur bani pentru tine când tu nu-mi spui nimic de toate aceste lucruri? Dacă ajung la o înțelegere cu G[ottfried] E[rmen], care nu cred că va sosi pînă la sfîrșitul lui octombrie, pot să fac imediat rost de ceva bani lichizi, dar totul depinde de acest lucru. Dacă nu ajung la o înțelegere cu el, atunci chiar și propria mea situație va fi foarte nesigură, și asta va dura pînă la sfîrșitul acestui an, iar pînă atunci mai sînt trei luni și jumătate.

Frumosul Wilhelm ³⁾ a înflorit din nou de cînd l-a părăsit Bismarck al lui ¹⁸⁶². Propaganda în favoarea războiului devine tot mai evidentă. Totuși cred că pentru anul acesta e cam prea tîrziu. Cumpărarea de cai și mobilizarea propriu-zisă cere mai mult timp în Franța decît în Prusia, dar, în pofida tuturor pregătirilor și a lăudăroșeniei lor, nu cred că francezii vor termina în mai puțin de șase săptămîni. Imposibilitatea de a face față cu caii

¹⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 55. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

existenți în țară determină, în cazul pregătirilor unei adevărate mobilizări, adică a hotărîrii ferme de a începe războiul, cumpărări masive de cai din străinătate și asta se va afla imediat. Nu poate fi cumpărat deodată numărul de cai necesar pentru război. Deci Louischen ¹⁾ are nevoie de un răgaz de cinci-șase săptămîni, și astfel ajungem la sfîrșitul lui octombrie, iar o campanie de iarnă se pornește doar atunci cînd dispui de o armată uriașă și, desigur, numai în cazuri extreme. Așadar, dacă el nu va avea motive cu totul speciale, pînă în martie-aprilie putem fi liniștiți, iar pînă atunci multe se mai pot întîmpla.

În plus Louis nu dispune nici pe departe de efectivul de oameni necesar. Armata sa de linie nu va putea avea un efectiv mai mare de 650 000 de oameni (jandarmerie, garda municipală și o mulțime de alte trupe polițienești figurează și ele în registrele armatei), iar garda mobilă nu există de fapt nici pe hîrtie. Pentru ca un nou sistem militar să se consolideze este nevoie de șase-șapte ani, iar sistemul său nu are decît un an de cînd a fost introdus. Eu nu cred că Louis ar vrea chiar acum un război dacă îl poate evita, fiindcă fiecare lună de amîinare întărește mai mult forțele lui armate decît pe cele prusiene.

Sper că Laura s-a însănătoșit. Multe salutări.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

89

Marx către Engels la Manchester

Londra, 19 septembrie 1868

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Schweitzer, precum și una din Essen și șase numere din ziarul „Social-Demokrat”. Pînă *marți* te rog să mi le înapoezi pe toate. Ce să-i răspund acestui șiret de Schweitzer? Din dezbaterile (vezi „Social-Demokrat”) Con-

¹⁾ Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

gresului Uniunii generale a muncitorilor germani vei vedea că „adevărații” lassalleeni și-au dat seama că, proiectînd un congres pentru crearea unor sindicate și reglementarea grevelor¹⁶³, domnul președinte al lor părăsește linia trasată de Lassalle. Numai după ce a amenințat că-și va da demisia a primit încuviințarea de a întreprinde această agitație independent de Uniunea muncitorilor germani. Scopul lui este, firește, de a i-o lua înainte lui Liebknecht etc. În plus, el a înțeles că, o dată cu dezvoltarea unei reale organizații a muncitorilor în Germania, care se sprijină pe sindicate, uniunii lui sectare, artificiale îi va fugi curînd pămîntul de sub picioare. Ceea ce prezintă el acum, într-un articol de fond (nr. 104), diept o sumă a tuturor descoperirilor lassalleene: „credit de stat pentru înființarea unor asociații de producție”, este pur și simplu o copie după programul socialismului *catolic* francez, condus de Buchez în „*Atelier*” în perioada lui Ludovic-Filip. Trebuie să-i răspund cu diplomație și aș vrea să cunosc și părerea ta.

Aici nu se mai găsește nici un exemplar din „*Domnul Vogt*”. Ieri i-am scris însă lui Liebknecht și i-am cerut un răspuns categoric în privința exemplarelor ce i-au fost trimise (vreo 150).

Mărțea viitoare va avea loc prima ședință a Consiliului General și va fi, cu siguranță, furtunoasă. Dupont este și el foarte furios pe Eccarius pentru că nu a avut aproape nici o participare la congres. Eu voi încerca să-l apăr pe Eccarius de măsuri „pozitive”, dar, de data asta nu voi putea interveni atît de categoric în favoarea lui cum am făcut-o anul trecut, cînd l-am apărat împotriva lui Fox, Carter etc.¹⁶⁴

Un negustor din Bordeaux, prieten cu Lafargue și care vorbește englezește, a trecut pe aici întorcîndu-se dintr-o călătorie în Suedia și Danemarca. El i-a spus lui Lafargue că acolo, în cercurile înalte, se vorbește mult despre cartea mea¹⁾, lucru care nu mi s-a prea părut verosimil.

Laurachen e ceva mai bine. Boala ei este legată de anumite fenomene naturale de evoluție. Vor să plece la începutul lunii octombrie, și asta e prost, deoarece nu are suficientă rufărie.

Ilustrul Gaudissart²⁾ s-a întors astăzi.

Cu împrumutul, lucrurile stau în felul următor: tu iei banii pe un anumit termen. Dacă mori înainte de termenul de plată, suma nu mai trebuie restituită. În caz contrar, suma trebuie achi-

¹⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

tată la termen împreună cu dobînda stabilită. Cu asta tranzacția se sfîrșește. Așadar, nu este vorba de o asigurare pe viață. Nici nu primești vreo poliță, ci banii pentru care trebuie să dai o obligație de plată. Această obligație mi se înapoiază, firește. Povestea aceasta este atît de costisitoare din pricina formei ei originale. E, fără îndoială, metoda cea mai proastă și mai costisitoare de a-ți procura bani.

Singura împrejurare care, după părerea mea, îi este favorabilă lui Bonaparte în condițiile unei aminări a campaniei este faptul că în acest caz Rusia va fi în mai mare măsură paralizată, cel puțin în ce privește desfășurarea acțiunilor militare. Un fapt e sigur: întreaga Franță este convinsă că războiul este iminent.

În ce privește anunțul, vreau să văd mai întîi ce răspunde Meissner, pe care l-am consultat în această privință.

Cum s-a terminat istoria cu grăsanul de Vogt ?¹⁾

Salut.

Al tău,

K. M.

În darea de seamă apărută în „*Opinion Nationale*”, referitor la Congresul de la Bruxelles se spune:

„Trebuie să menționez aici raportul general al Asociației întocmit de Consiliul General de la Londra. Să menționez este, desigur, singurul cuvînt pe care-l pot folosi, căci nu sînt un legist destul de competent pentru a tria și a elimina pasajele care pot fi incriminate de legile Franței, și s-ar putea să existe unele de acest fel²⁾).

Apoi sînt menționate pasajele referitoare la „guvernul francez”. „Critica este aspră uneori și adesea ironică. Repet, nu-mi pot asuma rolul de judecător, trebuie însă să mărturisesc că publicul a fost mai puțin timid decît corespondentul dumneavoastră, publicul a aplaudat frenetic toate pasajele pe care eu mă abțin să le citez²⁾).

Din Franța au participat 12 reporteri.

„*Emancipation*” și „*Journal de Bruxelles*” au atacat congresul în același mod în care ne-au atacat și pe noi acum douăzeci de ani.

---

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 130. — *Nota red.*

²⁾ În original în limba franceză. — *Nota red.*

A participat și un gazetar rus. El a spus că va trimite Consiliului General ziarele rusești care conțin material cu privire la congres.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

90

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 21 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez alăturat scrisoarea lui Schweitzer. Individul trebuie să fie un mare dobitoc dacă își închipuie că printr-o asemenea scrisoare te poate cumpăra. Numindu-te conducătorul „Europei” în general, el face o aluzie delicată la faptul că imperiul tău nu există într-o țară anume, prin urmare, la drept vorbind, nici nu este din această lume. Te numește papă pentru ca tu să-l ungi împărat al Germaniei și să-i dai un brînci lui Wilhelm ¹⁾. În orice caz, este bine că ai la mînă o asemenea scrisoare.

Eu cred că trebuie să-i atragi atenția acestui filistin că congresul său muncitoresc ¹⁶⁸ va avea un sens numai cînd va fi într-adevăr un congres al muncitorilor, și nu o simplă copie a congresului său de la Hamburg ¹⁸¹, adică dacă Schweitzer se îngrijește ca la congres să fie reprezentate și alte elemente în afară de lassalleeni. Pînă acum nu se observă nimic de felul acesta și nici nu se observă că Schw[eitzer] ar întreprinde ceva în acest sens. Dacă el „se poate împrieteni” cu Wilhelm și ceilalți sau nu, asta este absolut indiferent, în această problemă el trebuie să meargă alături de ei. Apoi, în ce privește statutul, ai putea să-i scrii că important este nu atît conținutul lui, cit modul în care va fi aplicat.

Individul vrea, evident, să-i înlătore pe Wilhelmchen, Bebel și consorții, și pentru asta vrea să aibă posibilitatea să invoce

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — Nota red.

ceva, vreun document scris de la tine. Este, probabil, foarte important pentru el, altfel nu ți-ar fi scris niciodată o scrisoare prin care să se dea pe mîna ta pentru totdeauna. Tu ai dreptate, vede că nu-i mai merge cu cele cîteva fraze lassalleene și că trebuie să-și întindă mai mult raza de acțiune.

Dacă nu greșesc, i-ai dat lui Wilhelmchen și niște exemplare din „18 brumar” ¹⁾. Ar trebui să-i iei cîteva înapoi și să le trimiți aici, eu nu mai am nici un exemplar.

Lui Gaudissart ²⁾ îi scriu eu.

Evenimentele din Spania ¹⁸⁶⁵ ar putea pune capăt tuturor pregătirilor de război. Inocenta Isabel era unicul aliat „sigur” pe care îl avea Ludovic, și dacă în Spania va învinge revoluția, întreaga situație va lua altă întorsătură. Lucrurile se vor clarifica, și încă foarte curînd; cred că s-a terminat cu Inocenta.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

91

Marx către Engels la Manchester

Londra, 23 septembrie 1868

Dragă Fred,

Din cele alăturate vei vedea că și Liebknecht vrea să-l înlătore pe Schweitzer tot prin intermediul meu, așa cum Schweitzer vrea să-l înlătore pe Liebknecht. I-am răspuns lui Wilhelm: numai să nu te pripești! Dacă va proceda cu tact, atunci Schweitzer va trece de la sine la „relații” mai moderate sau își va frînge gîtul. O dată cu dizolvarea Uniunii generale a muncitorilor germani ¹⁸⁶⁸, lassalleanismul ca atare va avea un sfîrșit îngrozitor, deși pentru un timp va mai duce, poate, o existență sectară.

¹⁾ K. Marx. „Oprezece brumar al lui Ludovic-Bonaparte” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 115—216. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Borkheim. — *Nota red.*

Îți trimit alăturat raportul lui Schweitzer cu privire la catastrofă apărut în „Social-Demokrat”¹⁶⁷.

Sînt întru totul de acord cu tine că revoluția din Spania (ea are aceeași însemnătate ca și cea din 1848 de la Neapole¹⁶⁸) determină o nouă cotitură în istoria Europei și, ca un deus, ex machina, va tăia nodul gordian al acestui dezgustător război franco-prusian.

Chiar acum a sosit Strohn de pe continent. Deci pe curînd.

Al tău,
Maur

„Times” i-a plătit lui Eccarius 2¹ 2 guinee pe șpalt, l-a elogiât și i-a făcut propuneri avantajoase. Trimite-mi înapoi scrisoarea lui Wilhelm.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

92

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 24 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Așa se explică, așadar, scrisoarea lingușitoare a lui Schw[eitzer]!) Individul știa, după cum se vede, ce-l așteaptă atunci cînd și-a scris. Pe de o parte, lui, probabil, nu i-ar fi chiar dezagreabilă posibilitatea de a da la arhivă rigurosul ritual al lui Lassalle, în fond însă, pierderea unei organizații „închegate” și a posibilității de a se erija în dictator va fi pentru el, cu siguranță, fatală. S-a terminat, firește, cu pretenția sectei lassalleene că ea este „partidul” în Germania, acum încetul cu încetul secta piere; cea mai lungă agonie o va avea în districtul Berg, adevărata ei patrie.

De altfel, pe Wilh[elm], presimțirea nu-l înșală, în curînd le va veni rîndul și uniunilor sale. Cu atît mai bine. Schimonoselile federaliste, mic-burgheze, de partid popular, ale acestor indivizi

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 135—139. — *Nota red.*

nu valorează nici cît o para chioară. Și este bine că guvernul, după ce s-a convins că nu-i poate folosi pe muncitori împotriva burgheziei, a început să-i hăituiască la maximum. Se va găsi pînă la urmă o formă oarecare.

Dar ce fel de tovarăș este și acest Wilh[elm] ! Nu au trecut nici patru luni de cînd a încheiat cu Schw[eitzer] un „fel de alianță” ¹⁾, iar astăzi se iau din nou de păr și Wilhelm se plînge că Schweitzer e prea „nestatornic”. Știa doar dinainte acest lucru, halal însă ce flăcăi „aș pus să-l supravegheze” !

Ce este cu proclamația pe care spui că trebuie s-o difuzezi pretutindeni ?¹⁸⁹ Și care urmează să conțină fraze frumos meșteșugite despre „personalități”, fraze pe care Wilhelm să le poată interpreta împotriva lui Baptist ²⁾ și Baptist împotriva lui Wilhelm ! Cine s-a contaminat o dată de democratismul sud-german nu mai scapă niciodată de el. Se pare că W[ilhelm] i-a scris lui Struve.

Schlöffel (bătrînul) și-a făcut din nou apariția în *Silezia*. Cele cîteva extrase de curiozități din „Zukunft” le introduc în numerele din „Social-Demokrat”, pe care ți le trimit înapoi.

Ce bine ar fi fost dacă te-ai fi dus la Nürnberg ! Acolo ai fi fost recompensat și după aceea puteai să-ți începi de la capăt calvarul. Te asigur că individul ăsta tot nu înțelege ce deosebire este între tine și Struve.

Wilh[elm] ar putea să retipărească acum, cu ocazia dizolvării Uniunii generale a muncitorilor germani, pasajele din broșura mea în care le preziceam domnilor lassalleeni toate acestea. Ce părere ai ? Aș putea să întocmesc articolul pentru el, mai ales că mai am aici cîteva exemplare ¹⁷⁰.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 112—113. — *Nota red.*

²⁾ Schweitzer. — *Nota red.*

93

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 25 septembrie 1868

Dragă Fred,

N-ai putea să-mi trimiți pînă sîmbătă dimineața 5 l. st. ? Un negustor a fost tocmai acum pe la mine și mi-a spus că îl amenință falimentul și că va avea mari pierderi dacă pînă sîmbătă nu strînge o anumită sumă de la creditorii săi.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

94

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 25 septembrie 1868

Dragă Fred,

Orice ar fi, scrie articolul pentru Liebknecht cît mai repede posibil. Altminteri, individul se apucă el însuși să-l scrie și poți fi convins că va ieși *prost*. Cred că n-ar fi rău să arăți, și tot ceea ce Bernhard Becker, în broșura lui mizeră ¹⁾, a furat din pamfletul tău ²⁾, lucru pe care, după o tristă experiență, a fost nevoit să-l recunoască (el, care ne-a defăimat atît pe cînd era încă „președinte al omenirii”) ¹⁷⁾. Poți primi imediat pamfletul dacă îi scrii de urgență lui Strohn, care l-a luat cu el la Bradford.

¹⁾ B. Becker. „Dezvăluiri asupra tragicului sfîrșit al lui Ferdinand Lassalle”. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

A sosit momentul să se „înceapă” atacul împotriva acestui „lassalleanism” și, de aceea, în nici un caz nu trebuie trecut sub tăcere scîrbosul pamflet al lui B. Becker ¹⁷².

Cu „proclamația” despre care vorbește înflăcăratul nostru Wilhelmchen, lucrurile stau astfel : eu (respectiv în numele Asociației Internaționale, ca secretar al acesteia pentru Germania) trebuie, firește, să mă adresez muncitorilor germani, dînd unele indicații generale, întrucît atitudinea acestora față de noi s-a schimbat în urma diverselor hotărîri adoptate la congresele lor. Dar nu este nici o grabă. În toate aceste chestiuni „graba strică treaba” și, după cum știm prea bine, în ultimii șase-șapte ani Wilhelmchen al nostru nu „s-a grăbit” de loc.

În ceea ce-l privește pe Schweitzer, am avut un fel de presimțire că, pe undeva, se pregătește o schimbare radicală. Așa că, deși răspunsul meu la scrisoarea lui era gata încă de cîteva zile (răspuns în care, cu o răbdare de mentor, i-am atras atenția asupra deosebirii dintre condițiile unei mișcări sectare și cele ale unei adevărate mișcări de clasă), n-am expediat încă scrisoarea. Iar acum îi voi răspunde abia cînd voi ști cum s-a soldat noua lui încercare de a convoca la Berlin un congres de constituire a sindicatelor. În orice caz, de un lucru Schweitzer s-a putut convinge din experiență, și anume că timpul care se scurge pînă îi răspund la scrisori este întotdeauna invers proporțional cu „căldura sentimentelor” mele.

Lui Wilhelm i-a mai rămas doar un singur exemplar din „18 brumar”.

Cum au fost prelegerile lui Voigt la Casa Schiller ?

Al tău,
K. M.

Blanqui a fost în permanență prezent la lucrările Congresului de la Bruxelles.

Într-una din Cărțile albastre cu privire la criza din 1857 ¹⁷³, Cardwell, președintele comisiei de anchetă, unul dintre cei mai dezgustători bîrfitori din clica de babe a peeliștilor, îl întreaabă pe Dixon (director general al unei bănci falimentare din Liverpool) dacă nu cumva acționarii băncii erau în cea mai mare parte femei, popi și alte persoane de acest fel, necompetente în probleme bancare. Nicidecum, răspunde Dixon, majoritatea erau „comercianți”, dar adaugă pe un ton foarte serios :

„Majoritatea sînt oameni de afaceri, negustori, dar în ce măsură negustorii pot fi considerați competenți în alte domenii

decît în propriile lor afaceri, aceasta este o mare problemă" ¹⁾). Nu e amuzant ?

Apropo. Moore trebuie să-mi trimită de la biblioteca la care este abonat cartea lui Foster „On Exchange“, fiindcă la biblioteca de aici nu există. O voi trimite repede înapoi.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

95

Engels către Marx la Londra

Manchester, 25 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat bancnota de cinci l. st. pe care mi-ai cerut-o.

În Spania ¹⁶⁵ lucrurile merg probabil bine din moment ce guvernul dă atît de puține comunicate îmbucurătoare. Ciudat însă că nu a fost încă întreruptă comunicația telegrafică cu străinătatea. Este o dovadă că Inocenta ²⁾ ar putea pleca foarte bine la Madrid dacă ar vrea.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ În original în limba engleză. — *Nota red.*

²⁾ Isabela a II-a. — *Nota red.*

96

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 26 septembrie 1868

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru cele cinci l. st. Prăpădiții ăștia de mici dughenari sînt o clasă jalnică. Soția mea i-a și dus creditorului banii acasă. Între timp, el „se duse pe copcă” (în felul lui este un individ respectabil); soția lui, șiroind de lacrimi, a încasat banii în locul lui. O mare parte, poate cea mai mare parte a acestor dughengii îndură și ei toate mizeriile proletariatului și, pe deasupra, îi apasă „teama” și „jugul respectabilității”, fără ca toate acestea să fie compensate de sentimentul demnității înlînit la cei mai buni dintre muncitori.

Apropo. Discordia care a existat pînă nu de mult între autoritățile trade-unionurilor, care efectiv le-a paralizat timp de ani de zile, s-a aplanat în cele din urmă. Consiliul trade-unionurilor de la Londra (Odger et Co.), Asociația muncitorilor de la Londra (Potter et Co.) și Uniunea trade-unionurilor (al cărei sediu este, cred, la Sheffield, dar se schimbă în fiecare an) au căzut, în sfîrșit, de acord asupra *acțiunilor comune*¹⁷⁴. Acesta e rezultatul campaniei duse de burghezie împotriva trade-unionurilor.

Îți restitui ultimele numere din ziarul lui Schweitzer¹⁾, poate că îți vor folosi la articolul²⁾ pentru ziarul lui Wilhelm³⁾. Păstrează-le la Manchester, dar în așa fel, încît la nevoie să le poți găsi. Nu cred ca S[chweitzer] să fi bănuțit ceva despre lovitura care-l așteaptă. Altminteri e puțin probabil că ar fi făcut, pe un ton triumfător, atîta zarvă în legătură cu „organizația înche-gată”¹⁶⁷. Eu cred că ceea ce a determinat guvernul prusian să facă acest pas hotărîtor a fost „Asociația Internațională a Muncitorilor”. Cît despre scrisorile pline „de căldură frățească” pe care mi le-a trimis S[chweitzer], ele se explică pur și simplu prin teama lui ca acum, după hotărîrea de la Nürnberg¹⁷⁵, să nu mă declar fățiș de partea lui Wilhelm și împotriva lui. O asemenea polemică ar fi fost totuși deplasată după istoria de la Hamburg¹⁸¹ (filistinul

¹⁾ „Social-Demokrat”. — *Nota red.*

²⁾ *F. Engels*. „Cu privire la dizolvarea Uniunii lassalleene a muncitorilor” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 350—353. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

îmi scrisese, invitându-mă să vin eu însumi la Hamburg „pentru a fi încununat cu laurii binemeritați” !).

Pentru clasa muncitoare din Germania lucrul cel mai important este să înceteze de a mai face agitație cu permisiunea binevoitoare a autorităților. O specie astfel educată în spirit birocratic trebuie să urmeze un curs complet de „autoajutorare”. Pe de altă parte, au, fără îndoială, avantajul de a începe mișcarea într-o epocă mult mai înaintată decât englezii și, în calitatea lor de germani, poartă pe umeri capete capabile de generalizări. Eccarius are numai cuvinte de laudă la adresa ținutei parlamentare și a tacutului de care s-a dat dovadă la Congresul de la Nürnberg — și asta în comparație, mai ales, cu ținuta francezilor la Congresul de la Bruxelles.

În Spania situația este încă incertă ; totuși am impresia că mișcarea nu poate fi reprimată decât cel mult pentru scurt timp. Un singur lucru nu înțeleg, și anume de ce n-au așteptat conducătorii momentul în care Inocenta ¹⁾ va părăsi Spania și va pleca în vizită la Bonaparte. Oare să fi fost și acesta amestecat în toată istoria ?
Salut.

Al tău,

K. M.

Lucrul cel mai ridicol în comportarea lui Schweitzer — și la aceasta îl sileau prejudecățile armatei lui și funcția de președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani — este faptul că este oricând gata să jure in verba magistri ²⁾, și la fiecare nouă concesie făcută revendicărilor adevăratei mișcări muncitorești argumentează timid că *nu* contrazice dogmele atotzăbăvitoare ale simbolului credinței lassalleene. Congresul de la Hamburg a intuit aproape cu exactitate că Uniunea generală a muncitorilor germani, ca organizație specifică a secției lassalleene, este amenințată de adevărata mișcare muncitorească prin intermediul sindicatelor etc. și că, participînd oficial la această mișcare, ar fi privată de particularitatea care reprezintă mîndria și sensul existenței ei.

Publicată pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Isabela a II-a. — *Nota red.*

²⁾ — în cuvintele maestrului (*Horatiu*. „Epistole”, cartea I, epistola I). —
Nota trad.

97

Marx către Engels

la Manchester

Londra, 29 septembrie 1868

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Eichhoff, două numere din „Social-Demokrat”, precum și „Staatsbürger Zeitung”.

Din ele vei vedea că „bețivanul” de Schulze-Del[itersch] a reușit să atribuie loviturii de teatru a lui Schweitzer o însemnătate de moment, prezentînd lucrurile ca și cum întregul congres al lui S[chweitzer]¹⁶³ este alcătuit (cu excepția a 12 oameni) *numai* din lassalleeni și afirmînd că Schweitzer speră să poată înlocui prin această metodă simplă dictatura asupra Uniunii generale a muncitorilor germani cu dictatura asupra clasei muncitoare germane. E o idee foarte naivă.

Din punct de vedere practic, pentru noi există o singură problemă: dacă să lansez *chiar acum* un apel sau nu? Consiliul General trebuie să adopte, avînd în vedere situația lui, o poziție de neutralitate. Nu ar fi deci mai bine să aștept pînă cînd 1) va reieși mai lîmpede cît de neînsemnate sînt rezultatele jocului lui S[chweitzer] și 2) Liebknecht et Co. vor fi organizat într-adevăr ceva?

Eu cred că forța Consiliului General va fi în mare parte în funcție de capacitatea lui de a nu-și lega niciodată mîinile înainte de vreme, fără a fi sigur de succes și de a urma, în acțiunile sale, exemplul diplomației ruse.

Dacă ești și tu de aceeași părere (și trebuie să te pronunți în două-trei zile), pot să le scriu pur și simplu lui Wilhelm și Eichhoff că majoritatea din Consiliul General s-a declarat împotriva oricărui apel public atîta timp cît elementele care au aderat la Asociația Internațională a Muncitorilor nu-i vor oferi acesteia un sprijin sub forma unei organizații proprii.

Al tău,

K. M.

Între timp, lassalleanismul, care oricum se află într-un proces de destrămare, va putea fi subminat în și mai mare măsură, de pildă, chiar prin articolul tău¹⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

98

Engels către Marx la Londra

Manchester, 30 septembrie 1868

Dragul meu Maur,

Întrucît tu ai stabilit relații cu Schw[eitzer] în calitate de secretar pentru Germania, nu văd ce altceva poți face decît să respecți o neutralitate absolută între el și Wilhelmchen — cel puțin în acțiunile oficiale. După cîte știu, la Hamburg lassalleenii au adoptat programul vostru¹³¹ ; mai mult nici nu ne puteam dori. Trebuie să-i dai lui Schweitzer posibilitatea să-și frîngă singur gîtul ; dacă noi am fi fost în Germania, s-ar fi schimbat lucrurile.

Încă din numărul anterior al ziarului „Social-Demokrat“ mi-am dat seama că el vrea să transforme „organizația încheșată“ în sindicate ; rămîne de văzut dacă reușește, eu însă nu cred. Munca în sindicate este o chestiune de bani și aici dictatura încetează de la sine. Și a înlocui una prin alta nu este chiar atît de simplu cum` își inchipuie acest filistin.

Consiliul trebuie să ia poziție numai atunci cînd atacurile se îndreaptă direct sau indirect împotriva lui, sau cînd sînt încălcate principiile Asociației. Așa a procedat, la timpul său, și cu cei de la Paris.

Apoi, ce reprezintă pînă în prezent organizația lui Wilhelmchen ? Care sînt rezultatele hotărîrii de la Nürnberg¹³⁴ ? Au aderat, într-adevăr, unele asociații, și-au plătit cotizația etc. ? Nu știu nimic

---

¹⁾ F. Engels. „Cu privire la dizolvarea Uniunii lassalleene a muncitorilor“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 350—353. — Nota trad.j. — Nota red.

despre toate acestea. Și ce vrea Wilhelm să facă în privința organizației greviste a lui Schw[eitzer]? Ce mai vrea să organizeze? Toate acestea îmi sînt încă neclare.

Mai departe: care ar putea fi importanța practică a lansării unui apel al Consiliului General împotriva lassalleenilor? Cred că foarte mică, ar face cel mult ca secta, ca atare, să se unească și mai strîns. Și ce le poți reproșa? Că nu se pun la dispoziția lui W. Liebk[necht]? Atîta timp cît ei toți au încredere în Schw[eitzer] și cît L[iebknecht] și Schw[eitzer] se ceartă între ei, orice propoziție a unității ar fi cea mai mare prostie.

Să ataci însă banda lassalleană în presă, asta este cu totul altceva. Dar dacă arunci, ca să spun așa, anatema asupra ei, asta nu poate decît s-o determine să-și întărească secta, care, de altfel, e în curs de dizolvare.

Lui Schw[eitzer], în cazul cînd vrei să-i scrii, ar fi bine să-i spui cîteva cuvinte despre pretențiile lui de dictator. Doar voia să-ți trimită în prealabil ție proiectele.

Apropo. Scrisoarea lui *Eichhoff* nu a fost anexată.

Vogt¹⁷⁶. Despre acesta nu pot să-ți spun mai nimic, fiindcă Schorlemmer a fost la Lakes¹⁾ și eu personal nu puteam, firește, să pun nici o întrebare. Ieri am aflat că prelegerea nu a acoperit cheltuielile, că V[ogt], deși ține aceeași prelegere de un an de zile, a vorbit totuși foarte confuz, s-a bilbiit, s-a repetat adeseori etc. După prelegere, cîțiva indivizi s-au așezat împreună cu el în sala de mese; aici preotul unitarian Steinthal (fratele lui Weerth), un bătrîn și plicticos profesor de limbi străine, Kalisch și încă un individ oarecare l-au asaltat în asemenea măsură pe bravul Vogt cu întrebări despre procesul maimuțelor, încît acestuia i-a trecut pofta de mîncare și s-a grăbit s-o ia din loc. Se pare că, în general, aici s-a simțit foarte jenat și stingherit, în timp ce la Bradford i s-a făcut o primire grozavă, ceea ce l-a făcut să se simtă în al nouălea cer. În discuția cu Davisson a făcut unele remarci, dîndu-i acestuia din urmă motiv de a spune că, socotind după aceste observații, Vogt trebuie să fie un mare ticălos, capabil de orice. Voi, mai afla și alte amănunte. În orice caz *individul* nu va mai călca pe aici.

Al tău,
F. E.

¹⁾ — Lacuri. — Nota trad.

Vei avea vești în curînd de la Borkheim sau de la mine în re nervi rerum ¹⁾).

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

99

Engels către Marx la Londra

Manchester, 2 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

Borkheim și-a îndeplinit grozav misiunea. La sfîrșitul lunii trecute, trebuia să plătesc 72 l. st. pentru vinul pe care Charles ²⁾, Gumpert și cu mine l-am primit de la el. Dar nu dispuneam de bani pînă la începutul acestei luni. Așadar, ieri i-am trimis banii și l-am întrebat dacă nu poate să procure 100 l. st. pentru tine sau dacă nu poate aștepta cu banii pentru vin pînă în februarie. El a ales cea de-a doua alternativă și a adăugat la sumă încă 28 l. st. Cred că acum putem fi liniștiți un timp oarecare.

Apucă-te acum de volumul al II-lea ¹¹ și fă cît mai multă mișcare ; este absolut necesară pentru vindecarea ficatului tău.

Istoria din Spania¹⁶⁵ merge strașnic pînă acum. „Dinastia” a pierit chiar în pîntecele Inocentei ³⁾). Așadar, se schimbă dinastia și va fi cel puțin un rege ales și, în plus, o Adunare constituantă. Și toate aceste evenimente plăcute la granița cu d-l Bonaparte. Nici că se putea mai bine.

Ziarele lui Schweitzer ți le înapoiez astă seară, ieri am scăpat din vedere. Într-adevăr, e copios modul în care și-a asigurat pe viață pentru el și pentru Fritzsche cîteva locușoare călduțe. În plus, toată această istorie nu are nici un fel de sens practic. În „Uniune” există trei puteri independente de proveniență diferită ! 1) comitetul, ales pe *profesii*, 2) prezidiul, ales prin vot universal,

¹⁾ — figurat : în chestiuni bănești. — *Nota trad.*

²⁾ Roesgen. — *Nota red.*

³⁾ Isabe a a II-a. — *Nota red.*

și 3) congresul, ales de *organizațiile locale*. Deci pretutindeni colisiuni ; și asta trebuie să favorizeze o „acțiune rapidă”. Firește, cel mai avantajat este în cazul de față cel ales prin vot universal ca persoană investită cu încredere generală. Naivitatea constă în faptul că Lassalle a preluat aceste absurdități din Constituția franceză¹⁷⁷, iar Schweitzer le consideră acum șabloane aplicabile oricând și în orice condiții. Totuși, întreaga chestiune își pierde orice importanță atîta timp cît la ea participă numai lassalleeni, dar de îndată ce vor participa și alții, se duce de ripă dugheana.

Se închide poșta.

Al tău,

F. E.

Anexez alăturat chitanța pe care i-ai dat-o ilustrului G[audisart]¹⁾ pentru a-ți dovedi că este un om de afaceri serios.

Publicat pentru prima oară
In : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

100

Marx către Engels la Manchester

Londra, 4 octombrie 1868

Dragă Fred,

În pachetul pe care îl vei primi concomitent se găsesc :

- 1) două scrisori de la *Eichhoff*, cea pe care o uitasem și una sosită *astăzi* ;
- 2) o scrisoare de la *Liebknecht* ;
- 3) o scrisoare de la *Borkheim* ;
- 4) un manuscris și o scrisoare de la *J. Dietzgen* ;
- 5) o scrisoare de la rusul *Danielson* din *Petersburg* ;
- 6) o scrisoare de la *Lessner*.

Deoarece majoritatea acestor scrisori (pe care, cu excepția manuscrisului, trebuie să mi le înapoiezi) abia au sosit, îți comunic în mare grabă următoarele :

¹⁾ Sigismund Borkheim. — Nota red.

La nr. 5. Mă bucură, firește, peste măsură să aud că cartea mea apare la Petersburg în *limba rusă*¹⁷⁸. După ce-mi vei înapoia scrisoarea, le voi trimite imediat (în măsura posibilităților) ceea ce-mi cer¹⁾.

La nr. 4. Parcurge manuscrisul²⁾. După părerea mea, cel mai bun lucru pentru J. Dietzgen ar fi să-și expună toate ideile într-o lucrare de două coli de tipar și să le tipărească sub semnătura sa, menționînd că este tăbăcar. Dacă însă le va publica într-o lucrare de proporții, așa cum intenționează, se va compromite din pricina unei dezvoltări dialectice insuficiente și a permanentelor repetări. Comunică-mi părerea ta după ce citești manuscrisul.

La nr. 3. Pentru înțelegerea scrisorii lui Gaudissart³⁾ îți relatez, pe scurt, următoarele: el intenționa să scrie despre mișcarea democrată panslavistă; în acest scop i-am dat articolele tale din „N[eue] Rh[einische] Z[eitung]” cu privire la Bakunin⁴⁾. Are un plan nemaipomenit, și anume să apară în fața publicului împreună cu tine, dar nu se grăbește, deoarece e încă departe de a-și fi fabricat cele 25 de coli ale lui.

În al doilea rînd, a întreținut, în pofida avertismentelor mele, o oarecare corespondență cu dr. Răhățescu, alias Elard Biscamp. Acum, după ce acest Biscamp s-a datat la atacuri împotriva mea și a Internaționalei, în „Weser-Zeitung” și în „Augsburgerin”, el intenționează, după cum vei constata, să dea publicității, prin intermediul lui Liebknecht, ultima sa corespondență cu Bisc[amp]. Bunul Gaudissart! În aceste scrisori, el apare ca un protector al meu și se lasă lingușit de Biscamp. I-am scris de îndată că protestez vehement împotriva unui asemenea procedeu. Totodată, pentru mai multă siguranță, i-am scris imediat și lui Liebknecht ca în nici un caz să nu publice corespondența Borkheim-Biscamp.

La nr. 1 și 2. I-am trimis lui Liebknecht pentru cronică sa politică un mic articol cu privire la M. Hirsch (în legătură cu „Internaționala”) și de asemenea cîteva înțepături la adresa lui Bisc[amp] în calitatea lui de corespondent la „Weser-Zeitung” și „Augsburgerin”.

La nr. 6. Cele 100 l. st. (din care vreo 35 l. st. pentru Laura) le-am cheltuit achitînd datoriile cele mai presante, oprindu-mi numai atît cît este necesar pentru a nu rămîne complet descoperit. Mai am datorii în valoare de vreo 100 l. st. și peste cîteva zile îți voi trimite o listă ca să vezi și tu că nu am făcut nici un fel de chel-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 503—505. — Nota red.

²⁾ J. Dietzgen. „Esența muncii cerebrale a omului”. — Nota red.

³⁾ Sigismund Borkheim. — Nota red.

⁴⁾ F. Engels. „Panslavismul democrat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol 6, București, Editura politică, 1959, p. 301—319. — Nota trad.). — Nota red.

Karl Marx cu fiica sa cea mare, Jenny
(1869)

tuieli inutile. Dar iată că am primit astăzi de la Lessner scrisoarea pe care o anexez. Soția sa este pe moarte și aș fi foarte bucuros dacă mi-ai oferi posibilitatea să-i achit o parte din sumă. În mare grabă.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

101

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

Alăturat scrisoarea lui Lessner pe care ți-o înapoiez, socoteala și 5 l. st. Am să caut ca cel puțin această sumă să fie treptat achitată.

Peste celelalte lucruri abia am putut să-mi arunc ochii, am fost extrem de ocupat astăzi. Miine îți trimit înapoi scrisorile. Multe salutări soției tale și fetelor, inclusiv lui Lafargue.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

102

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 8 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

Zilele acestea am fost foarte hărțuit cu tot felul de probleme comerciale, așa că abia azi îți înapoiez scrisorile.

Cu Schweitzer nu stau lucrurile chiar atât de simplu. Individul este mai șiret și mai plin de energie decât toți adversarii lui luați la un loc, deși de astă dată a întrecut, fără îndoială, măsura cu șiretenia lui. Potrivit lui „Kölnische Zeitung”, în adevăratele întruniri muncitorești care au loc acum sînt pretutindeni respinși președinții impuși de „congres”, iar acești indivizi, care s-au ales singuri, inclusiv Schweitzer însuși, vor trebui să înțeleagă că, atunci cînd e vorba de treabă adevărată, toate aceste tertipuri și încercări de a pune secta lor în fruntea adevăratei mișcări sînt sortite eșecului.

Ca secretar pentru Germania va trebui, firește, să ții legătura cu sindicatele care vor lua naștere, atîta timp cît în cadrul diferitelor profesii nu vor apărea sindicate concurente; asta te-ar pune în situația de a alege între ele — sau ar putea adera ambele? În această direcție există precedente în Anglia. Important este doar să li se amintească mereu lui Schweitzer și oamenilor lui că de fapt ei corespundă cu *secretarul pentru Germania*, și nu cu *K[arl] M[arx]*, și trebuie să ai grijă de acest lucru.

Traducerea în limba rusă¹⁾ este un fapt foarte îmbucurător; de îndată ce se va afla într-un stadiu mai avansat, vom face cunoscut acest lucru în presă.

N-am reușit încă să mă uit peste manuscrisul lui Dietzgen²⁾.

Gaudissart³⁾ devine tot mai amuzant. Pentru moment, cele 30 de coli nu constituie încă un pericol; întrucît urmează să apară în 4 limbi concomitent, va fi nevoie, desigur, de un secol întreg. Dar ca evreu, el nu poate renunța la intrigărie, și e bine că i s-a înfundat cu Biscamp.

Wilhelmchen e și el o figură. În ceea ce-i privește pe suabi, se pare că pe el și pe oamenii lui numai considerente de ordin

¹⁾ a volumului I al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ J. Dietzgen. „Esența muncii cerebrale a omului”. — *Nota red.*

³⁾ Borkheim. — *Nota red.*

financiar îi leagă de federaliști. Acest lucru ar trebui lămurit mai pe larg, altminteri mai târziu toată răspunderea va cădea pe capul nostru. Eu i-am atras atenția că, în momentul în care o acțiune revoluționară va deveni iminentă, *ar fi* cu desăvîrșire *impotriva* intereselor partidului nostru ca oamenii noștri să se cramponeze de antagonismul putred dintre Prusia Mare și Germania Mare austro-federalistă, în favoarea uneia dintre părți. Sărmanul dobitoc, el nu poate pricepe că tot acest antagonism, cu cele două părți ale sale, nu este decît o nerozie; credeam că revoluția din Spania¹⁶⁵ îi va deschide cît de cît ochii, dar nici gînd de așa ceva.

Nu am încă amănunte în legătură cu desfășurarea congresului lui Schweitzer și cu urmările lui. „Zukunft” îl primesc cu întîrziere.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
Într-o formă prescurtată
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

103

Marx către Engels la Manchester

Londra, 10 octombrie 1868

Dragă Fred,

Mulțumiri pentru cele 5 l. st. I-am dat lui Lessner 8 l. st. În scoteala făcută de el era, de altfel, o greșeală destul de mare, dar a îndreptat-o încă înainte de intervenția soției mele.

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Schweitzer și numărul din „Social-Demokrat”¹⁷⁹ pe care mi l-a trimis în scrisoare. Scrisoarea să mi-o trimiți înapoi pînă marți, însoțită de un sfat din partea ta. Lucrurile nu mai pot fi tergiversate. Ca să știi exact care este situația îți comunic următoarele :

Lui Liebknecht i-am scris deocamdată că nu pot întreprinde nimic, că Schw[itzer] nu mi-a dat pînă acum nici un prilej ofi-

cial pentru a interveni și că o intervenție din partea mea n-ar face decît să întărească lassalleanismul etc.

Cît despre Schweitzer, nu i-am răspuns la prima sa scrisoare, a cărei expediere probabil că o regretă. Întrucît congresul sindicatelor convocat de el ¹⁶³ urmează să aibă loc foarte curînd, am considerat că e mai bine să aștept „desfășurarea” supraveghindu-i acțiunile. Acum, desigur, trebuie să rup tăcerea.

În ce privește scrisoarea lui S[chweitzer], se vede limpede că nu este în apele lui. Amenințarea sa de „a declara război” este deplasată, deși fraza este „în mod ostentativ” îndreptată numai împotriva lui Liebknecht et Co. Afirmația sa că ceilalți au început cearta nu este nicidecum întemeiată. Pretinsa lui identificare cu Asociația Internațională a Muncitorilor este într-o oarecare contradicție cu aluziile făcute de el în „Social-Demokrat” după afacearea de la Nürnberg, și anume că uniunea sa nu s-ar fi raliat Asociației Internaționale a Muncitorilor. Dar din scrisoare reiese mai ales că S[chweitzer] nu poate renunța la ideea lui fixă de a avea „propria sa mișcare muncitorească”. Pe de altă parte, dintre toți conducătorii actuali ai muncitorilor, el este, fără îndoială, cel mai inteligent și cel mai energic, în timp ce pe Liebknecht, într-adevăr, numai Schweitzer l-a silit să-și amintească că există o mișcare a muncitorilor, independentă de mișcarea democrată mic-burgheză.

Planul meu este să nu recurg la nici o diplomație, ci să-i spun lui S[chweitzer] deschis părerea mea despre activitatea lui și să-i explic că trebuie să aleagă între „sectă” și „clasă”. Dacă e dispus să ajungă la o înțelegere rațională cu „majoritatea de la Nürnberg” ¹³⁴, atunci eu, ca „secretar pentru Germania”, sînt gata să sprijin acest lucru în condiții pe care le consider juste. Dacă nu vrea, nu pot decît să-i promit că voi păstra neutralitatea obiectivă necesară față de agitația desfășurată de el. Ceea ce nu-i pot însă promite este că nu voi porni ca persoană particulară, de îndată ce voi considera necesar, un atac public împotriva mitului lassallean.

Este strașnică, această idee pur lassalleană a lui S[chweitzer] că „două organizații nu pot decît să dăuneze” și că, întrucît el a luat-o înainte celorlalți, aceștia au obligația, dacă nu juridică, cel puțin morală, să „i se alăture”.

D-l Odger, după cum știi, și-a pus candidatura pentru Chelsea, cred însă că nu are șanse. În tot cursul anului trecut O[dger] ne-a întors pur și simplu spatele, și asta de cînd, la propunerea mea, a fost desființat titlul de „președinte al Asociației Internaționale a Muncitorilor” ³¹, deci și „președintele” Odger. Acum mulțumește pentru realegerea sa la Congresul de la Bruxelles și cere să-i sprijinim, printr-o scrisoare adresată comitetului său electoral, candi-

datura. Îi vom satisface cererea, alegerea va fi de folos Internaționalei și va atrage atenția muncitorilor londonezi asupra ei¹⁶⁰.

Cînd ai fost ultima oară, ai văzut Cartea albastră cu privire la relațiile agrare din Irlanda în anii 1844—1845. Întîmplător am dat într-un mic anticariat peste raportul și procesele-verbale ale expunerilor în legătură cu legislația irlandeză cu privire la arendă din 1867 (Camera lorzilor). A fost pentru mine o adevărată descoperire. În timp ce domnii economiști duc o dispută pur dogmatică în jurul problemei dacă renta funciară reprezintă plata pentru diferențele naturale dintre un pămînt și altul, sau pur și simplu dobînda la capitalul investit în pămînt, aici vedem o luptă reală, pe viață și pe moarte, între arendaș și moșier pe tema: *în ce măsură ar trebui să includă renta, în afară de plata pentru diferența de calitate între un pămînt și altul, și dobînda la capitalul investit în pămînt nu de către moșier, ci de către arendaș*. Numai înlocuind conflictul dintre dogme care se contrazic între ele cu conflictul dintre fapte care se contrazic între ele și cu antagonismele reale, ce constituie miezul ascuns al acestor dogme, economia politică poate fi transformată într-o știință pozitivă.

Salut,

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

104

Engels către Marx la Londra

Manchester, 12 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit înapoi materialul în legătură cu Schweitzer și îți mulțumesc. Sînt întru totul de acord cu tine în ce privește tratamentul necesar în lecuirea acestui caz. Dar nu cred că va renunța ușor la „propria sa mișcare muncitorească“. Ambiția lui este mai mare

decît forțele pe care le are, sau, cum spun italienii, vuol petare più alto del culo ¹⁾, și această contradicție internă îl va face să-și frîngă gîtul.

Statutul ¹⁷⁹ este, după părerea mea, *stupid*, dar, la urma urmei, asta n-are prea mare importanță.

Vezi să nu omiți cumva fraza de încheiere, cea cu atacurile împotriva prejudecăților lassalleene; va avea un efect puternic asupra individului, care știe doar prea bine că toate acestea nu sînt decît o farsă.

În oraș n-am ajuns să-ți scriu, iar acum este ora 8 fix și poșta de aici, din afara orașului, se închide, așa că nu mai pot adăuga nimic.

Portretul lui Lizzie este oribil, dar e totuși cel mai puțin prost din cele cinci clișee făcute.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

105

Engels către Marx la Londra

Manchester, 14 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

„Köln[ische] Z[eit]ung“ de astăzi ¹⁸¹ informează că muncitorii (minieri) din Essen, care tocmai au încheiat cu succes greva, s-au ridicat împotriva lui Schweitzer și a acoliților lui, liderii din localitate, cerînd să le fie prezentată *socoteala exactă a banilor cheltuiți pentru greve*. Pe cît de suspectă este sursa, pe atît de semnificativ e simptomul. Capitolul bani va duce de rîpă toată această agitație; în această privință capii lassalleeni sînt mari escroci.

Tot această publicație anunță că la Gladbach *proprietarii fabri-*

¹ — figurat: vrea să se întindă mai mult decît îi e plapuma. — Nota trad.

cilor textile și-au dat seama că ziua de lucru este prea lungă și înființează o asociație cu scopul de a reduce ziua de lucru la început de la 13 la 12 ore (numărul din 12 octombrie). Vezi, așadar, ce efect practic are cartea ta ¹⁾ asupra burgheziei.

Cit poate fi de prost și numărul de săptămîna aceasta al publicației ²⁾ lui Wilhelmchen! A lăsat deoparte articolul tău despre Hirsch ³⁾ pentru a băga un articol ¹⁸² stupid care vrea să demonstreze că societatea civilă sau, cum spune el, „socialul” este determinat de „politic”, și nu invers. Naturam si furca expellas ⁴⁾ etc. În aproape fiecare articol mustește prostia.

Șiretul Ernest ⁵⁾ are, pare-se, șanse foarte mari aici dacă e să judecăm după faptul că, din cei trei candidați liberali, el este întîmpinat cu cele mai multe urale. Dacă lucrurile merg bine, aceasta nu se datorește nici șireteniei și nici loialității sale, ci numai instinctului maselor. Toryi n-au găsit pe nimeni și au desemnat pe unul dintre Hoares (bancheri din Londra); dar dacă domnul acesta a acceptat candidatura, trebuie să aibă mulți bani de aruncat.

La Berlin, din cauza căldurilor insuportabile, în mai multe școli superioare s-au suspendat în vara aceasta cursurile de după-amiază, prelungindu-se cursurile de dimineață cu o oră. Rezultatele au fost cu totul neașteptate, tinerii au făcut progrese uluitoare și acum se fac încercări pentru aplicarea pe scară mai largă a acestei metode.

În Spania se pare că domnia generalilor va dispărea curînd ¹⁸⁵. Desființarea ordinului iezuiților și în parte a mănăstirilor s-a lăsat cam mult așteptată și se pare că a putut fi impusă, în bună măsură, și din cauza grelei situații financiare; pe de altă parte, recompensele acordate domnilor ofițeri și subofițeri pentru că au trecut de partea insurgenților au sosit destul de repede. Pînă și dezarmarea poporului pare să nu mai fie decît o chestiune de timp. Or, în condițiile unei mișcări ca aceasta, micile subterfugii cu aju-

¹⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Despre legăturile Asociației Internaționale a Muncitorilor cu organizațiile muncitorești engleze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 355—357. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴⁾ — Naturam expellas furca, tamen usque recurret („gonește natura cu furca, ea oricum se întoarce” (Horafiu. „Epistole”, cartea I, epistola a 10-a, 24). — *Nota trad.*

⁵⁾ Ernest Jones. — *Nota red.*

torul cărora un general putea răzbi în urma unui puci pînă la rangul de ministru al Isabellei nu mai sînt suficiente.
Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

106

Marx către Engels la Manchester

Londra, 15 octombrie 1868

Miine sau poimiine familia Lafargue pleacă la Paris. Și asta va duce la o scădere substanțială a cheltuielilor noastre.

I-am scris lui A. Frank et Co. la Paris. Întrucît știu că chiar și în *ultimele săptămîni* a vîndut exemplare din cartea mea *Anti-Proudhon*¹⁸³, i-am cerut în scrisoare să-mi trimită socoteala cu privire la întreaga afacere, amintindu-i d-lui F[rank] că el și Vogler n-au fost decît agenții mei pentru vînzarea cărții, toate celelalte cheltuieli de tipar revenindu-mi mie. Și am primit zilele trecute următorul răspuns¹⁸⁴ : „Domnule, am onoarea a vă informa că am cumpărat casa A. Frank la 21 octombrie 1865 *fără* activ și pasiv. Am găsit în magazin 92 de exemplare din broșura dv. «*Mizeria filozofiei*», pe care vi le ținem la dispoziție. În ce privește eventualul sold care vă revine, va trebui să vă adresați d-lui Vogler sau curatorului succesiunii predecesorului meu, d-l Bassot, Rue de Bondy nr. 58, Paris etc. F. Vieweg, actualul proprietar al casei A. Frank”¹⁾.

Ii voi da lui Lafargue imputernicirea să ia cele 92 de exemplare și să le împartă prietenilor lui. Pentru rest (erau 1 500 de exemplare) îi dau procură lui Schily să deschidă un proces. Nu știu unde se află Vogler, dar fostul său asociat Shee mai are o

¹⁾ În original în limba franceză. — *Nota red.*

librărie la Bruxelles, și în acest oraș am la dispoziție o mulțime de avocați tineri care fac parte din Asociația noastră. N-ar strica dacă ar mai ieși și de aici ceva bănuți.

Îți trimit alăturat un teanc de „Soc[ial]-Demok[rat]”; trimite-mi, te rog, în câteva rînduri observațiile tale cu privire la conținut (referitor la problemele trade-unionurilor); eu n-am avut timp să le citesc. Scrisoarea către Schweitzer am trimis-o¹⁾. Îți anexează, de asemenea, ultimul număr din „Lanterne” și broșura despre Plon-Plon, scrisă probabil de Charras¹⁸⁵.

Apropo. M-am văzut cu Beesly. Acest adjunct al lui Morley (redactor al rubricii științifice) a declarat că expunerea este fără cusur, dar pretinde că articolul²⁾ ar fi prea „arid” pentru o revistă. B[easley] mă sfătuiește să popularizez lucrarea fără a sacrifica latura științifică. E o treabă destul de grea. Voi încerca totuși. În primul rînd însă îmi cere o introducere mai lungă care să cuprindă date cu privire la trecutul meu și o apreciere asupra influenței pe care a avut-o cartea în Germania. Această introducere trebuie s-o faci tu, firește. Dar nu e cazul să te grăbești, căci va dura pînă cînd îți voi trimite cea mai mare parte a articolului. Întreaga mizgăleală urmează să apară apoi în „Westminster Review”.

Salut.

Al tău,
K. M.

Ai citit cartea lui A. Slade: „Turkey and the Crimean War”? Se pare că „bosh” e un cuvînt turcesc, căci Slade spune: „bosh lakerdeh” (vorbe goale).

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 508—511. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «The Fortnightly Review»” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

107

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 22 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

De o săptămână micul rus Ermen¹⁾, ale cărui pățanii le poți afla din bilețelul alăturat, s-a instalat aproape definitiv în biroul nostru, sub pretextul că va trebui să se facă, în sfârșit, om serios. Și nu pleacă niciodată decît amețit de-a binelea, pentru a se duce la logodnica sa. Tot biroul a fost transformat într-o speluncă și de lucrat nici vorbă nu mai poate fi, iată de ce abia acum ajung să-ți scriu.

Nu am reușit încă să citesc în „Social-Demokrat“ darea de seamă cu privire la dezbaterile congresului, care, în plus, sînt și foarte plicticoase. De altfel, după comportarea lui Schw[eitzer] se vede limpede că el acordă o foarte mare importanță secției sale. Uniunea generală a muncitorilor germani nu numai că a fost din nou înființată cu sediul la Berlin și cu un statut nou, în care, față de cel vechi, s-au efectuat numai schimbările cerute de legea cu privire la uniuni¹⁸⁶, dar din fiecare detaliu reiese că, în noile sindicate, Uniunea generală a muncitorilor germani trebuie să aibă același rol (numai că în mod legal) pe care l-a avut vechea noastră ligă secretă¹⁸⁷ în asociațiile legale. Sindicatele trebuie să formeze numai partidul exoteric al atotzăbăvitoarei biserici lassallene, dar atotzăbăvitoare rămîne aceasta din urmă. Dacă Eichhoff formează la Berlin o uniune separată¹⁸⁸, i se făgăduiește condescendent îngăduința, cu condiția ca uniunea lui să întrețină relații „prietenești“ cu Uniunea generală a muncitorilor germani. Dar Schw[eitzer] și Uniunea sa rămîn „partidul“, ceilalți pot veni să se ralieze sau să rămînă niște eretici și niște rebeli.

În general însă, individul ăsta are o concepție mult mai clară în ceea ce privește situația politică generală și atitudinea față de celelalte partide și și-o expune cu mai multă iscusință decît toți ceilalți. El consideră că, „în raport cu noi, toate partidele vechi constituie o singură masă reacționară, iar deosebirile dintre ele

---

¹⁾ Anton Ermen. — *Nota red.*

nu prezintă nici o importanță în ceea ce ne privește". Deși recunoaște că anul 1866 și urmările lui au ruinat regatele pitice, au subminat principiul legitimității, au zguduit reacțiunea și au pus în mișcare poporul, totuși el atacă acum și celelalte urmări, povara impozitelor etc. și se comportă față de Bismarck mult mai „corect”, cum spun berlinezii, decât Liebknecht, de pildă, față de exprincipi. Ai văzut, desigur, că acesta îl citează pe principele elector de Hessen ¹⁾ ca autoritate în domeniul istoriei — în chestiuni ultracunoscute — și în ultimul număr oferă spațiu unui devotat al dinastiei din Hannover pentru a pleda în favoarea Wel-filor ¹⁸⁹. Ar fi bine să lămurești lucrurile cu Wilhelm asupra acestui ultim punct ; este o impertinență din partea lui să ne ceară să sprijinim un ziar care-și permite asemenea porcării.

Dă dispoziții ca cel puțin o parte din exemplarele din Anti-Proudhon ²⁾ să fie aduse la Londra, căci aceste puține exemplare care au rămas sînt ultimele ³⁾ și altele *nu se mai pot procura*. Nici eu nu am nici unul. Lui Vieweg ar trebui să-i ceri socoteală pentru exemplarele vîndute din 1865 încoace. În general ar fi, desigur, bine să te ocupi, măcar acum, de această chestiune. Se poate să mai iasă ceva.

Chestiunea cu „Westminster Review” ⁴⁾ este foarte reușită. Nu-mai să nu tărăgănezi, pentru ca articolul să mai poată apărea în numărul din ianuarie ; trimite-mi deci materialul cît mai curînd cu putință, ca să reușesc să scriu partea mea. E foarte bine că tipii ăștia nu pot folosi prezentarea simplă a rezultatelor unei noi cercetări științifice fără o frazeologie despre „experiențele” lor, ceea ce face nu numai ca problema să fie mai puțin clară, dar o face și mai *aridă*. Aș vrea însă să mai aflu de la d-l Beesly pe cîte coli de tipar se poate conta. Ceea ce ți-am trimis eu în „Fortnightly” ar fi o coală, iar în „W[est]m[in]ster Review” vreo coală și jumătate. În funcție de spațiu, întrucît în „Westminster” nu poate fi publicat decât un articol, trebuie văzut dacă unele părți din carte nu s-ar cuveni să le scoatem complet și care anume ; eu, de pildă, nu cred că se va putea include și capitolul despre acumulare ¹⁹⁰ fără a reduce prea mult lucrurile esențiale.

¹⁾ Ludwig al III-lea. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Mizeria filozofiei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 65—179. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 160. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 161. — *Nota red.*

Am citit primul volum al lui Darwin despre domesticirea animalelor ¹⁾. Lucruri noi sînt numai în ceea ce privește amănunțele, dar nici aici nu-s prea multe lucruri esențiale.

Cu calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

108

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 24 octombrie 1868

Dragă Fréd,
Îți trimit alăturat :

1) *Scrisoarea lui Kugelmann*. Conține unele lucruri interesante ¹⁾. În orice caz, am să-i scriu că pe viitor îi *interzic* toate excentricele sale explozii de respect.

2) *Scrisoarea lui Liebknecht*. Se pare că dobitocul ăsta s-a scrintit de tot. Acum cîteva săptămîni mi-a scris că îmi va pune la dispoziție exemplare din „*Domnul Vogt*”. Ca de obicei, la Liebknecht asta înseamnă că chestiunea a fost lichidată. De atunci n-a mai pomenit nimic despre asta. În schimb, îmi face o sumedenie de propuneri prostești. Eu, vezi dumneata, ar trebui să-i dau un răspuns cu greutate lui Faucher ²⁾, căci L[iebknecht] nu-i poate răspunde, iar F[oucher] are admiratori în unele berării din Leipzig.

Intenționează „deocamdată”, călcîndu-și pe inimă, să renunțe la atacurile împotriva lui Schweitzer. Ca și cînd nu m-a rugat chiar el să-i fac un serviciu și „deocamdată” să-l atac pe Schweitzer întru slava lui. Îmi cere să-i pun la dispoziție „pagini alese”

¹⁾ Ch. Darwin. „Variația animalelor și plantelor sub influența domesticirii”.
— Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 104—106, 121. — Nota red.

din *corespondența personală* dintre mine și Miquel, fiindcă Miquel î se pare „periculos”. Să-i trimit poezia lui Freiligrath împotriva lui Kinkel¹⁹² ca să-l poată el reconsidera pe F[reiligrath] pe seama lui Kinkel. În sfârșit, pe un oarecare Stromeyer (se referă la Strohn) din Bradford, să-l fac agent al firmei „Ernst Stehfest et Co”, Crimmitschau (societate de filatură și țesătorie). Și mai ce? Din ferire, de astă dată nu-mi mai face cinste! de a mă pune să cumpăr de aici, din City, sorturi de muștar englezesc pentru o așa-zisă societate de consum din Leipzig și să intru „în relații” cu firma. Rezultatul întregii afaceri a fost — ca răsplată pentru muștar și pentru informațiile comerciale — răspunsul lui Liebknecht: *muștarul este extraordinar!* Asta este de fapt ceea ce economiștii englezi numesc par excellence „cerere de consum”.

Borkheim, a cărui rusofobie (pe care i-am inoculat-o chiar eu ca fiind cea mai inofensivă dintre maladii, pentru a-i da posibilitatea să-și consume excesul de vitalitate) ia proporții primejdioase, se ia acum la harță cu bătrînul Philipp Becker, fiindcă acesta este în relații bune cu Bak[unin] și i-a scris lui B[orkheim] să nu-l mai atace pe acesta în scrisori. Borkheim vede în acest fapt o periculoasă conspirație moscovită. El crede că „invectivele sale măiestre” din „Wochenblatt”, ziarul lui Wilhelm, au băgat în sperieți Bizanțul, prin urmare și pe Bakunin⁵⁸. În scrisoarea sa belicoasă adresată lui Becker i-a declarat, cu delicatețea care-l caracterizează, că îi păstrează același sentiment de prietenie și îl va sprijini și mai departe în chestiunile bănești (de altfel, sprijinul ăsta este destul de neînsemnat), dar pe viitor chestiunile politice vor fi excluse din corespondența lor!

Cei 12 vagabonzi din așa-numita secție franceză au ținut marșea trecută la Londra un nou miting prezidat de Pyat¹⁹³; s-a dat citire unuia dintre melodramaticile lor apeluri revoluționare de reclamă. Cu acest prilej pe pereți au fost puse afișe de acest fel:

Republica Franceză

Secția franceză a Asociației Internaționale etc. etc. Apoi Félix Pyat, cu litere de-o șchioapă. Printre punctele de pe ordinea de zi figura în *franțuzește*: 3) Votul de adeziune la manifest (care urma să fie citit de Pyat și pe care îl fabricase chiar el în numele unei Comune din Paris care există pe lună) și protestul contra indiferenței în chestiuni politice manifestată la Bruxelles la *ultimul Congres al Asociației Internaționale a Muncitorilor*.

Dedesubt, următorul text în limba engleză (care a fost difuzat și ca foaie volantă): *Democrații aparținând tuturor națiunilor sînt*

invitați etc. „pentru a hotărî dacă Asociația Internațională a Muncitorilor trebuie să fie o organizație politică”.

Marțea trecută am primit împuternicirea ca, în cazul cînd presa londoneză va trata sau va menționa toate acestea ca pe o manifestație a noastră, să dau pe loc o dezmințire publică. Din fericire, nimeni nu le-a acordat nici o atenție.

Astă seară va avea loc ședința subcomitetului pentru audierea martorilor, care vor declara că unul din cei doisprezece a fost înainte traficant de carne vie și a ținut o casă de toleranță, altul a fost cartofor, al treilea spion al patronilor în timpul grevei croitorilor de aici ¹⁹⁴ etc. etc. Pe baza „paragrafului cu privire la morală” din statut, acești domni vor fi, probabil, dați afară. Firește, ceea ce îi înfurie și mai mult este că față de niște flăcăi ca ei este lăsată deoparte orice politică.

Salutări d-nei Burns, lui Jollymayer ¹⁾ și regelui-varză ²⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

109

Engels către Marx la Londra

Manchester, 28 octombrie 1868

Dragul meu Maur,

Mă grăbesc să-ți înapoiez alăturat scrisorile lui K[uge]lmann și Wilh[elm]. Felicitări pentru postul de profesor ¹⁹¹. Scrisoarea lui Wilhelm este, într-adevăr, amuzantă. Toată sumedenia asta de instrucțiuni îți le dă ca să ai și tu ce face. Îl felicit și pe Strohn pen-

¹⁾ Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

²⁾ Samuel Moore. — *Nota red.*

tru funcția de agent al firmei „Stehfest“, de a cărei soliditate ¹⁾ comercială eu nu sînt de loc convins.

Lizzie a plecat cu prietena ei, d-na Chorlton (cea grasă), la ru-
dele acesteia, în Lincolnshire, și se va înapoia abia vineri sau sim-
bătă. Și, firește, tocmai acum mi s-a îmbolnăvit și fata în casă, dar
ne salvează Ellen ²⁾).

Salutări cordiale tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

110

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 noiembrie 1868

Dragă Fred,

Vineri a trebuit să plătesc apa și, în plus, taxa la Winterbottom
(cursurile de gimnastică), unde Tussy s-a înscris din nou etc. Ar fi
foarte bine dacă pînă poimîine mi-ai putea trimite cîteva lire
sterline,

Care e situația cu manuscrisul rusului ³⁾ ? ¹⁹⁵ Uită-te prin el și
scrie-mi ce părere ai. Bietul băiat, așteaptă, desigur, cu nerăbdare
răspunsul meu.

Lui Pyat i-a reușit, în sfîrșit, marea lovitură. L-a descoperit pe
germanul său, d-l Weber ⁴⁾ din Palatinat.

În grabă.

Al tău,
K. M.

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Eichhoff ¹⁹⁶. El își închipuie
că Schweitzer l-a denunțat aici. Nici vorbă de așa ceva. Denunță-
torul său a fost (lucru pe care el nu trebuie să-l afle) *Borkheim*.

¹⁾ În original joc de cuvinte : „feststehen“ — a fi solid, trainic. — *Nota trad.*

²⁾ Mary Ellen Burns. — *Nota red.*

³⁾ Joseph Dietzgen. — *Nota red.*

⁴⁾ Wilhelm Weber. — *Nota red.*

Pentru a scăpa de el în această problemă și, totodată, pentru a risipi bănuiala pe care, într-adevăr, ar putea-o trezi aluzia la Bismarck făcută de Eichhoff (într-unul din discursurile sale, publicat în „Wochenblatt” al lui Wilhelm), i-am scris lui Eichhoff că aici, la Consiliul General, i s-au adus învinuiri și să-mi trimită explicații.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

111

Engels către Marx la Londra

Manchester, 4 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Te rog să mă scuzi că îți scriu puțin de data aceasta. De cîtva timp sufăr de un reumatism scîrbos nu numai la umărul drept, ci și la trei degete ale mîinii drepte și, de aceea, mi-e foarte greu să scriu mai mult, iar seara mi-e aproape imposibil. Sper că toată povestea asta se va sfîrși curînd ; ca tratament folosesc alcool, bineînțeles, extern.

Dacă nici acum, după „Adresa” lui Wilhelmchen, spaniolii nu au înțeles nimic, atunci nu se poate pune nici o bază pe ei ¹⁹⁷. Unitate între burghezie și proletariat — dar burghezia trebuie să înțeleagă că e necesar să facă unele concesii muncitorilor — și nici un fel de lupte din iunie, căci după ele ar urma un 2 decembrie ! Aici confuzia ajunge într-adevăr la apogeu. Dacă însă burghezia nu vrea „să înțeleagă” acest lucru, atunci muncitorii sînt datori să înțeleagă că trebuie să facă unele concesii burgheziei. Este singurul sens pe care îl poate avea această „Adresă”. Și, apoi, e ridicol că el, cu enorma superioritate a lumpenproletariatului bisericesc și laic, măsoară condițiile din Spania cu unitatea de măsură saxonă. Despre țărani, firește, nici un cuvînt.

Al tău,
F. E.

Moore îmi spune că la Viena aproape toți muncitorii din fabrici sînt originari din Moravia sau din Boemia, în majoritate cehi. Aceasta explică întrucîtva mișcarea de acolo. Pretinde că adevăratul vienez nu intră ca muncitor în fabrică, mai degrabă se face birjar, servitor sau așa ceva.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

112

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez scrisoarea lui Eichhoff și manuscrisul lui Dietzgen ¹⁾. Pe acesta din urmă îl pusesem într-un loc *sigur*, ca să nu dea peste el femeile care fac curățenie, și am uitat complet de el.

E greu să-ți formulezi o părere definitivă despre acest manuscris; omul nu este un filozof înăscut și, pe deasupra, este pe jumătate autodidact. Sursele lui de inspirație (de pildă Feuerbach, cartea ta ²⁾) și diverse cărțile proaste de popularizare a științelor naturii) în mare parte pot fi imediat identificate după terminologie, dar e greu de spus ce a mai citit în afară de acestea. Terminologia este încă, firește, foarte confuză, de aici și lipsa de precizie și dese repetări ale uneia și aceleiași idei în alți termeni. Există și dialectică, dar mai mult sub forma unor străfulgerări decît într-un tot coerent. Prezentarea lucrului în sine ca obiect al gîndirii ar fi foarte bună, chiar genială, dacă ai putea fi *convins* că descoperirea îi aparține. Lucrarea nu e lipsită de spirit și, cu toate greșelile de gramatică, se simte un considerabil talent literar. În general, are un instinct remarcabil dacă reușește să ajungă la asemenea concluzii juste avînd atît de puțină pregătire științifică.

Repetările sînt, după cum am spus, urmarea atît a deficiențelor în terminologie, cît și a lipsei de cunoaștere a logicii. Nu-i va fi ușor să înlătore toate aceste lipsuri. Dacă omul ține neapărat să-și

¹⁾ J. Dietzgen. „Esența muncii cerebrale a omului”. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

publice lucrarea, nu știu dacă limitarea la două coli de tipar e cea mai bună soluție ; în orice caz, va fi o muncă titanică, mai ales că nu este conștient de repetările sale, și apoi nu știu dacă două coli de tipar vor fi suficiente pentru a trezi interesul cititorilor. Mai degrabă șase-opt coli. Într-o revistă nu o va putea publica.

Borkh[eim] mă întreabă dacă sînt de acord ca *el* să reproducă în ziarul lui Liebknecht ¹⁾ articolul meu despre Bakunin apărut în „Neue Rheinische Zeitung” ²⁾, spunîndu-mi că acest articol „s-ar potrivi de minune în planul *conceput de el*”. I-am răspuns că noi intenționăm să publicăm împreună articolele noastre mai vechi și că am și început tratativele cu un editor, dar că nu știu cum mai stau lucrurile în prezent și, de aceea, ți-am scris ție. De altfel, nu știu exact la care articol se referă, sînt mai multe și el îmi vorbește de unul singur. În rest, repetă fleacurile lui despre Bakunin, Eichhoff etc.

Justificarea temeinică a lui Eichhoff ³⁾ mi s-a părut de tot hazul.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

113

Marx către Engels la Manchester

Londra, 7 noiembrie 1868

Dragă Fred,

Îți mulțumesc pentru cele cinci lire.

Sîntem foarte îngrijați, eu (și întreaga mea familie), din pricina tifosului care bîntuie pe la noi. Este o boală foarte molipsitoare. Comunică-ne cit mai curînd care este status rerum ⁴⁾.

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Panslavismul democrat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1959, p. 301—319. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 167. — *Nota red.*

⁴⁾ — starea de lucruri. — *Nota trad.*

Pe afurisitul de Borkheim, pe care l-am văzut astăzi, va fi imposibil să-l împiedici să publice cele două articole ale tale (este vorba de cele despre manifestul lui Bakunin către slavi¹⁾, li voi spune însă că tu ești un vechi prieten de-al lui Bak[unin] și că în nici un caz articolul tău nu trebuie folosit într-un context jignitor pentru acesta. B[orkheim] se ia pe sine însuși foarte în serios, închipuindu-și că, într-adevăr, are de îndeplinit o misiune politică. Îmi traduce pasajele mai importante dintr-o lucrare rusească despre destrămarea vechilor relații agrare²⁾ și mi-a dat și o lucrare în limba franceză³⁾ cu privire la acest subiect, scrisă de rusul Schédo-Ferroti. Acesta din urmă se înșală amarnic — în general e un individ foarte superficial — când pretinde că obștea rusă a luat naștere numai din pricină că li se interzicea țăranilor să părăsească pământul. În această obște, absolut totul, *pînă în cele mai mici amănunte*, este identic cu obștea germană. Ceea ce găsim în plus la ruși (și acest lucru îl găsim și la o parte din obștile indiene, nu în Punjab, ci în sud) este: 1) caracterul *nedemocratic*, ci *patriarhal* al conducerii obștii și 2) *răspunderea solidară* pentru impozitele datorate statului etc. Din punctul 2 reiese că, cu cît un țăran rus este mai harnic, cu atît este mai exploatat de către stat, și asta nu numai sub forma impozitelor, ci și sub forma prestațiilor în natură, a livrărilor de cai etc., atunci cînd e vorba de permanentele mișcări de trupe, de curierii statului etc. Toată șandra-maua asta a început să se clatine.

Lucrarea lui Dietzgen, în afară de pasajele din care se vede limpede influența lui Feuerbach etc., într-un cuvînt a surselor lui de inspirație, o consider o lucrare originală. În rest, sînt întru totul de acord cu cele remarcate de tine. Am să-i spun cîte ceva în legătură cu repetările. Din păcate pentru el, tocmai pe Hegel nu l-a studiat.

În numele „Asociației germane revoluționare și de agitație etc.”, marele Weber⁴⁾ a inițiat un miting împreună cu Mayerii francezi de sub conducerea lui Pyat și a altor pierde-vară. Într-o adresă specială¹⁹⁸ le dă yankeilor sfatul de a interveni în favoarea republicii spaniole.

¹⁾ F. Engels. „Panslavismlul democrat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 301—319. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ P. Lilienfeld. „Pămînt și libertate”. — Nota red.

³⁾ Schédo-Ferroti. „Studii asupra viitorului Rusiei”. Studiul al zecelea: „Proprietatea poporului”. — Nota red.

⁴⁾ Wilhelm Weber. — Nota red.

Negrul nostru, Paul Lafargue, are ghinionul că francezii nu vor să-i recunoască diploma obținută în Anglia și trebuie să susțină încă cinci examene în loc de unul, cel mult două.

D-na Laura vă trimite calde salutări.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

114

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 noiembrie [1868]

Scrisoarea a doua.

Post-scriptum.

Chiar acum m-am întors de la Bork[heim]. Contrar tuturor așteptărilor, am obținut să publice articolele tale ¹⁾, dar *nu* sub patronajul său.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ F. Engels. „Panslavismul democrat”. — *Nota red.*

115

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 10 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Mulțumesc foarte mult că ai aranjat povestea cu Borkh[eim]. Cit de „firoskos“ e individul ăsta, poți să te convingi și tu din scrisoarea alăturată, pe care mi-a trimis-o.

Boala Sarei ¹⁾ evoluează spre bine. Nu este decît o febră tifoidă, numită în mod obișnuit febră gastrică ; Gumpert crede că nu se va ivi nici o recidivă și pînă la sfîrșitul săptămîinii se va însănătoși complet. Împotriva contaminării, pe care, de asemenea, Gumpert nu o consideră periculoasă, se recomandă dezinfectarea.

Lizzie a fost în Lincolnshire, la un fel de muncitori agricoli „patriarhali“, care trăiesc în condiții bune — au un teren pe care cultivă zarzavat și cartofi, au dreptul de a aduna spicele căzute, ceea ce le aduce un venit frumos, și, în plus, primesc salarii bunicele. Paralel cu aceasta, acolo se extinde tot mai mult sistemul cetelor ; Lizzie mi-a descris acest sistem *exact așa* cum l-ai prezentat în cartea ta ¹⁹⁹. Acești muncitori agricoli patriarhali care au un lot de pămînt sînt, firește, rămășițe pe cale de dispariție; de pe acum își trimit copiii să muncească în artel și înființează creșe pentru copiii femeilor care muncesc în artelurile învecinate.

Printre romanțele spaniole culese de Jakob Grimm este și una în care fiul lui Reinolt (Rinaldo), descendentul lui Haimon, contele Claros de Montalban, are relații amoroase cu Infanta, fiica lui Carol cel Mare, pe care o conduce în grădină, într-un boschet, unde se așază pe jos ²⁰⁰ :

De la cintura en arriba muchos abrazos se dan,
De la cintura en abajo como hombre y mujer se han ²⁾.

¹⁾ Sarah Parker. — *Nota red.*

²⁾ — De la briu în sus, sărutări fără număr își dau,

De la briu în jos, ca bărbat și nevestă se au. — *Nota red.*

Bătrînul Jakob a cules numai naivități de felul acesta.
Cu multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

116

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Mi-a fost cam rușine ultima oară să-ți trimit numai nenorocitele acelea de 5 l. st., dar atunci, efectiv, n-am avut de unde să scot mai mult ; astăzi îți mai trimit alăturat încă 5 l. st. ; că nu vei putea face față cu 5 l. st. îmi dădeam și eu seama.

Amicul Ernest Jones culege acum roadele transformării sale într-un valet supus al lui Bright și Gladstone și ale identificării sale complete cu Bazley și Jacob Bright. Astăzi după-amiază pe toate zidurile au apărut două mari afișe, unul negru și altul roșu, continuînd reproducerea unor pasaje din „People's Paper” care de cîrînd au fost citate de „Democrat” (ce este ăsta ?) și în care el condamnă injuriile și persecuțiile la adresa aristocrației, considerîndu-le niște simple tertipuri ale burgheziei, proclamă lupta muncii împotriva capitalului și îi înfierează pe liberalii din Manchester ca pe cei mai periculoși dușmani ai muncitorilor. Și totul e scris în vechiul lui stil, îl cunoști. Toată această istorie chiar în preajma alegerilor i-ar putea fi fatală.

Ai cumva cartea : Ténor. „Paris en Décembre 1851“ și ai putea să mi-o trimiți ? Dacă nu, am să mi-o comand. Acasă toate sînt bune.

Multe salutări

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

117

Marx către Engels la Manchester

Londra, 14 noiembrie 1868

Dragă Fred,

Îți mulțumesc foarte mult pentru cele 5 l. st.

De cîteva zile au început să-mi apară din nou carbuncule. Și cum porcăria asta de boală izbucnește cam întotdeauna pe vremea asta, am început imediat tratamentul cu *arsenic*. În felul acesta cred că voi opri evoluția bolii.

După această scrisoare (sau, mai bine zis, *paralel* cu ea) îți voi trimite și cîteva extrase amuzante din presa pariziană, primite de la Lafargue. Te rog să mi le înapoiezi, Jennychen le colecționează.

Îți mai trimit alăturat și o tăietură amuzantă din „*Figaro*“ cu privire la consfăturile populare²⁰¹ pe teme de economie, conduse de rabinul A. Einhorn, cunoscut în general sub numele *I. E. Horn*. Acest dobitoc (de altfel iscusit în probleme de *agiotaj*) a publicat de curînd o carte cu privire la *bănci*¹⁾, despre care pînă și „*Economist*“ spunea (deși „*Times*“ a analizat-o cu toată seriozitatea) că e scrisă, neîndoios, numai pentru copii.

Apropo de „*Economist*“ ; vei fi, probabil, foarte surprins cînd vei afla că, urmînd exemplul lui *Thornton* din „*Fortnightly Review*“, „*Economist*“ a declarat textual²⁰² :

„Nu există nici o «*Lege*» a cererii și ofertei în nici unul din sensurile care s-au dat pînă acum acestor cuvinte ; prețurile pieței nu

¹⁾ *I. E. Horn*. „*Libertatea băncilor*“. — *Nota red.*

se orientează nici în fapt și nici ca tendință după legea care se pretinde în general că le reglementează¹⁾.

Marele Büchner mi-a trimis cele „Șase prelegeri despre teoria darvinistă etc.” ale sale. Pe cînd mă aflam la Kugelmann, cartea nu apăruse încă, iar acum, el (Büchner) îmi trimite cea de-a doua ediție! Modul în care se fac astfel de cărți e foarte nostim. B[üchner], de pildă, spune (și oricine a citit mîzgăliturile lui Lange²⁾ știe oricum acest lucru) că capitolul său despre *filozofia materialistă* e copiat în cea mai mare parte din lucrarea numitului Lange. Și același Büchner privește de sus, compătimitor, la *Aristotel*, pe care îl cunoaște, evident, numai din auzite! Ceea ce mă amuză însă cel mai mult este următorul pasaj cu privire la lucrarea lui *Cabanis*³⁾ (1798):

„Ai aproape impresia că-l auzi pe Karl Vogt cînd citești (la Cabanis) maxime de felul acesta: «Creierul are menirea să gîndească, așa cum stomacul are menirea să facă digestia sau ficatul să separe secreția bilei de sînge» etc.”²⁰³

După cum se vede, Büchner crede că Cabanis l-a copiat pe K. Vogt. Onoratul Büchner nici nu poate concepe că s-ar fi putut în-țipla și invers. Pe Cabanis însuși pare să-l fi cunoscut abia din lucrarea lui Lange! Ce sînt des savants sérieux!⁴⁾

La Paris e mare agitație. Afacerea Baudin amintește foarte mult de campania banchetelor din timpul lui Ludovic-Filip²⁰⁴. Numai că acum nu există o Gardă națională, și Bugeaud (în măsura în care se ajunge la violență) e gata chiar din prima zi, în timp ce în februarie a fost chemat numai în ultimul moment, cînd nu mai exista *nici un minister*, deci, în condițiile de atunci, *nici un guvern*. În afară de aceasta, ridicarea de baricade nu e o soluție. În pofida tuturor bulelor de excomunicare emise de Weber-Pyat, nu vîd cum poate învinge o revoluție la Paris, în afară de cazul că armata trădează și trece de partea insurgenților, sau se produce o sciziune în rîndurile ei.

Acum două duminici Collet m-a invitat la el cu familia; nu ne mai văzusem de cîțiva ani. Am folosit acest prilej pentru a pune în fața urquhartiștilor o nouă problemă, care acum este discutată cu toată *seriozitatea* de Collet și Urquhart, și anume că *legea bancară a lui Peel din 1844*²⁰⁵ a oferit guvernului rus posibilitatea ca, într-o anumită conjunctură pe piața financiară, să determine un faliment al băncii Angliei. Cu toată diplomația pe care o folosesc

¹⁾ În original în limba engleză. — *Nota red.*

²⁾ F. Lange. „Istoria materialismului și critica importanței lui în zilele noastre”. — *Nota red.*

³⁾ P. Cabanis. „Raportul dintre fizicul și moralul omului”. — *Nota red.*

⁴⁾ — Aceștia sînt savanți serioși! — *Nota trad.*

în relațiile cu Collet, n-am putut să suport liniștit flecărelile lui despre *Irlanda* și, foarte categoric, i-am trântit în față părerea mea în această chestiune.

Tussy ia în particular lecții de gimnastică. Îi trimite complimente d-nei Burns.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

118

Marx către Engels la Manchester

Londra, 14 noiembrie 1868

P.S. Scrisoarea a doua.

Dragă Fred,

Intrucît practica e mai bună decît orice teorie, te rog să-mi descrii *foarte precis* (pe bază de exemple) sistemul relațiilor voastre de afaceri cu bancherii etc.

Deci 1) *Metoda la cumpărări (bumbac)* etc., luînd în considerație numai aspectul financiar al afacerii ; cambiile ; scadențele lor.

2) *Metoda la vânzări*. Conturile cambiale cu cumpărătorii voștri și cu corespondentul vostru la Londra.

3) *Conturile și operațiile* (cont curent etc.) cu bancherii voștri din Manchester.

Al tău,
K. M.

Volumul al doilea fiind în mare parte prea teoretic, voi folosi capitolul despre credit²⁰⁸ pentru a demasca speculațiile actuale și morală comercială.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

119

Marx către Engels
la Manchester[Londra] 18 noiembrie ¹⁾ 1868

Dragă Fred,

Proprietarul (din păcate, în prezent locuiește la Londra) mi-a trimis nu de mult scrisoarea pe care o anexez. Ieri a trecut pe la noi, dar, sub pretext că eu nu sînt acasă, nu a fost primit. Nenorocirea este că, după afacerea Overend ²⁰⁷, acest om trăiește numai din veniturile pe care i le aduce casa în care locuim și, în plus, nu acceptă nici un fel de poliță. Altminteri nici nu m-ar presa chiar atît de mult, fiindcă nu-i sînt dator decît pe un trimestru. Și Lessner mi-a cerut insistent restul de bani pe care i-l datorez ; soția lui este grav bolnavă. În general, situația este foarte proastă.

Ieri seară, la Consiliul Central, englezii au recunoscut prea tîrziu, dar în unanimitate, că le-am prezis *exact* rezultatul, care pe mine m-a amuzat extrem de mult, al alegerilor, și au criticat totodată politica greșită a Ligii pentru reformă ²⁰⁸. Actuala Cameră a comunelor este cea mai proastă de la alegerile din timpul guvernului lui Pam ²⁾ încoace. Niciodată sacii cu bani nu au avut o preponderență atît de exclusivă. E. Jones și-a săpat singur groapa. În ce-l privește pe *Bradlaugh*, prea și-a făcut reclamă à la Lassalle. La ultima întrunire de duminică a comunității sale de la Cleveland Hall era pus un afiș cu următorul conținut : „Trăiască marele luptător împotriva prejudecăților, salvatorul poporului. Trăiască d-l *Bradlaugh*, cavalerul fără teamă de la sfîntul Ștefan” ²⁰⁹.

Situația din Franța, judecînd și după ultimele scrisori ale lui Lafargue, este foarte gravă. Guvernul vrea să determine lumea să iasă în stradă, unde puștile cu încărcător pe la culată și tunurile ghintuite vor „face minuni”. Tu crezi că lupta de stradă ar avea vreo șansă de succes ? Ca armata să întoarcă armele fără o înfrîngere prealabilă, nu prea îmi pare plauzibil.

Mizgălitura lui Büchner ³⁾ mă interesează în măsura în care citează majoritatea studiilor germane în domeniul darvinismului — ale profesorului Jäger (din Viena) și ale profesorului Haeckel. În

¹⁾ În manuscris greșit : 18 octombrie. — *Nota red.*

²⁾ Palmerston. — *Nota red.*

³⁾ L. Büchner. — „Șase prelegeri despre teoria darvinistă a transformării speciilor”. — *Nota red.*

aceste studii este respinsă ideea că celula este forma primară și, dimpotrivă, se ia ca punct de plecare părțile de albumină in-forme, dar contractabile. Această ipoteză a fost confirmată ulterior de descoperirile din Canada (și apoi din Bavaria și din alte câteva locuri). Forma primară trebuie urmărită, bineînțeles, până în momentul în care poate fi realizată pe cale chimică. Și se pare că s-a și făcut ceva în această direcție.

Scrupulozitatea cu care B[üchner] a studiat literatura engleză reiese, printre altele, și din faptul că îl socotește pe Owen printre adepții lui Darwin.

Scrisoarea primită de tine de la Borkheim, pe care mi-ai trimis-o, am avut plăcerea s-o ascult și a doua oară, citită chiar de el însuși. Nerodul ăsta se plînge acum că Eichhoff e „înfumurat“ (!) și că „scrie scrisori lungi“. Ce uluitoare autocunoaștere!

Cu privire la alegerile din Irlanda: singurul punct interesant este *Dungarvan*, unde *Burry* apare sub protecția renegatului O'Donovan. (Precum și sub protecția popilor.) Ticălosul ăsta a stîrnit o indignare generală în rîndurile naționaliștilor irlandezi, întrucît, în calitate de procuror al guvernului în primul proces de la Dublin împotriva fenienilor, a adus împricinațiilor asemenea învinuiri calomniatoare (à la „*Constitutionnel*“ la adresa insurgenților din iunie ²¹⁰), încît pînă și presa londoneză l-a atacat.

Salut.

Al tău,
K. M.

Cred că acest caraghios de Borkheim a plecat la Bordeaux! O asemenea călătorie de afaceri îi poate face, într-adevăr, foarte bine pentru a-i mai potoli febra cerebrală.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

120

Engels către Marx la Londra

Manchester, 18 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Ce zici de alegerile din districtele industriale? Din nou proletariatul s-a compromis groaznic. Manchester și Salford trimit trei tory contra doi liberali, printre care și pe acel papă-lapte de Bazley. Balton, Preston, Blackburn trimit aproape numai tory. La Ashton se pare că M[ilner] Gibson a fost înfrînt. Ernest Jones n-a fost ales nicăieri, în ciuda tuturor strigătelor de încurajare. Peste tot proletariatul se tirăște în coada partidelor oficiale, și dacă un partid și-a sporit forțele datorită noilor alegeri, acesta este partidul torylor. Orașele mici, „orașelele mucegăite”, vor salva liberalismul burghez și rolurile se vor inversa: tory vor fi pentru sporirea numărului de deputați din partea orașelor mari, iar liberalii pentru reprezentare inegală.

Aici numărul alegătorilor a crescut de la 24 000 la aproape 48 000, iar numărul voturilor în favoarea torylor cu 6 000 pînă la 14 000—15 000. Liberalii au pierdut mult și d-l Henry a făcut mult rău, dar nu se poate nega că afluența de voturi ale muncitorilor a prilejuit torylor o creștere a procentului obișnuit, îmbunătățindu-le în mod corespunzător situația. În general, asta e bine. Acum se pare că Gladstone va obține o majoritate *neînsemnată* și va fi nevoit să introducă modificări în billul cu privire la reformă pentru a opri avalanșa care se rostogolește; dacă ar fi obținut majoritatea covârșitoare a voturilor, ar fi lăsat, ca de obicei, totul în voia soartei.

Totuși, pentru proletariatul englez aceasta rămîne un groaznic certificat de paupertate. A ieșit la iveală neașteptata forță a popilor și ploconirea în fața onorabilității. Nici un singur candidat muncitor nu a avut nici cea mai mică șansă de a fi ales; dar mylordului Tom Noddy¹⁾ sau altui snob parvenit, muncitorii își dau cu plăcere votul.

Urletele burgheziei liberale m-ar amuza teribil dacă n-ar exista și această împrejurare secundară. Pentru a mă înveseli cum se cu-

¹⁾ — în sens figurat: nătărău. — *Nota trad.*

vine, l-am îmbătat ieri zdravăn la Borchardt pe ginerele acestuia, care și-a făcut datoria, luptându-se pentru liberali.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

121

Engels către Marx la Londra

Manchester, 20 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Duminică îți voi trimite ceva bani, pe care îi vei avea luni dimineață. Casierul nostru e de vină dacă nu îi primești chiar astăzi. Îți trimit 20 l. st.

Din punct de vedere militar, indivizii de la Paris nu au nici cea mai mică șansă de succes dacă pornesc acum vreo acțiune. De bonapartismul ăsta nu e chiar atât de ușor să scapi. Fără o răscoală în armată nu se poate face nimic. Numai în cazul când cel puțin garda mobilă va sta din nou între popor și armată se poate, după părerea mea, risca o lovitură. Că Bonaparte *dorește* să provoace o încercare (de răscoală) este neîndoios și evident, iar revoluționarii ar fi niște dobitoci dacă i-ar face pe plac. În plus, mai e și faptul că, în primul rând, noile arme pot fi foarte ușor făcute inofensive (prin scoaterea acului) și, în al doilea rând, chiar presupunând că ar cădea în mîna insurgenților în stare bună, ele nu fac nici doi bani fără gloanțe speciale, iar acestea nu le poți *face* singur ca pe vechile gloanțe. Și, apoi, de ce ar porni ei chiar acum acțiunea? Prelungirea *actualei* situații îi dăunează pe zi ce trece tot mai mult lui Bonap[arte] și nici nu s-a ivit vreun prilej special pentru a porni la atac. B[onaparte] se va feri să dea un *astfel* de prilej, favorabil numai revoluționarilor.

Misterul alegerilor din Lancashire se explică prin ura pe care o nutresc muncitorii englezi împotriva *irlandezilor*. Blestematul de Murphy a deschis drum torylor. Totuși, biserica de stat irlandeză a fost înfrîntă. În rest, totul se prezintă întocmai așa cum

am prevăzut. „M[anchester] Herald" a și declarat că, deși în aparență tory au ieșit în minoritate, în realitate ei sînt în majoritate, întrucît reprezintă majoritatea poporului.

Dacă pînă luni dimineață nu primești cele 20 l. st., telegrafia-ză-mi imediat. Duminică nu pot expedia scrisori recomandate și, totodată, consider că e primejdios să las o scrisoare recomandată pe mîna poștei de sîmbătă seara pînă luni dimineață.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Trimite-mi înapoi scrisoarea nerodului¹⁾, trebuie să-i dovedesc totuși ce greșeli de exprimare face.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx", Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

122

Marx către Engels la Manchester

Londra, 23 noiembrie 1868

Dragă Fred,

Prima jumătate de bancnotă am primit-o azi dimineață.

Îți trimit alăturat două scrisori : una de la Collet și cealaltă de la Jones.

În ceea ce-l privește pe *Collet*, m-am păcălit cu acești urquharțiști²⁾. Tu știi — în orice caz, cred că ți-am scris — că, din simpla plăcere de a șicana, i-am sugerat noi bănuieli în privința legii lui Peel din 1844²⁰⁵ și consecințele ei avantajoase pentru Rusia. (De altfel, într-o anumită măsură este adevărat.) Acum Urquhart vrea să publice una din aceste scrisori *sub semnătura mea* în numărul următor din publicația sa „Diplomatic Review". Dacă aș refuza „să semnez" le-aș trezi bănuieli. Așadar, am pățit-o. Mă consolează gîndul că nici dracu nu citește „Dipl[omatic] Rev[iew]" (cu

¹⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 176. — *Nota red.*

excepția unui mic grup). Dar și urquhartiștii se păcălesc la rîndul lor. Pentru a da chestiunii mai multă greutate, ei vor, evident, să mă citeze ca autor al „*Capitalului*” — or, în ochii lor cartea asta ar fi o sperietoare dacă ar cunoaște-o ²¹¹.

Cît despre Ernest Jones, îl găsesc extrem de impertinent. Are pretenția să mă fac agentul lui electoral (pentru Greenwich). I-am răspuns că nu văd nici o șansă de reușită pentru el :

1. Candidatul local este Baxter Langley, și nici Mill, nici Beales nu pot candida *fără* consimțămîntul lui.

2. Consiliul General al „Internaționalei” nu se amestecă în chestiunile electorale. Și în nici un caz nu putem porni *împotriva* lui B. Langley, întrucît — asta-i adevărul — B. Langley și a sa Ligă de duminică au încheiat cu noi un acord de prietenie încă din timpul Congresului de la Bruxelles ¹⁵¹. (Ședințele noastre se țin de fapt în localul lor.)

3. El (Jones) *nu se bucură în momentul de față* de popularitate la Londra (și aceasta este realitatea). Articolul din „Reynold's” „Trădătorii din tabără” etc. i-a dăunat foarte mult.

Am primit chiar acum o scrisoare, pe care ți-o trimit alăturat, de la secretarul Asociației culturale a muncitorilor din localitate ¹⁾. Din ea reiese că lassalleeni importați din Paris și Germania, care întrețin pe ascuns legături cu Schweitzer, au profitat de absența lui Lessner (din pricina bolii soției sale) pentru a strecura aici un vot de încredere în favoarea lui *Schweitzer* și împotriva celor din Nürnberg. Evident că eu, ca membru cunoscut al Asociației, voi fi făcut răspunzător de acest fapt, și mi se pare că acesta și este, de fapt, scopul întregii mașinații. De aceea îi scriu chiar acum lui Speyer, expunîndu-i motivele pentru care, în aceste condiții, sînt nevoit să anunț *ieșirea* mea din Asociație ²¹².

Al tău,
K. M.

Afurisitul de Schweitzer este încă prea tînăr ca să mă tragă pe sfoară pe mine.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Speyer. — *Nota red.*

123

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 23 noiembrie [1868]

I/Y 71 968 — Manchester, 7 ianuarie 1868, 10 l. st.

T/N 14 065 — Londra, 26 februarie 1868, 10 l. st.

A doua jumătate.

Prima am trimis-o cu poșta precedentă.

Dragul meu Maur,

Abia astăzi pot să-ți trimit cele de mai sus și, totodată, să-ți dau o veste bună : după discuția pe care am avut-o astăzi cu stămbarul Gottfried ¹⁾ voi reuși, probabil, să prelungesc pe câțiva ani contractul cu el. Dacă totul merge bine, intenționez să-l prelungesc pe trei ani și în ultimul an să nu fiu obligat să muncesc. Dacă reușește povestea asta — pînă cel mai târziu la sfîrșitul lui februarie trebuie să se hotărască într-un fel sau altul — am trecut hopul și pot să achit fără efort cele 100 l. st. pe care le mai datorezi tu și, în general, să aranjăm totul cum se cuvine, pe o bază solidă, ca cel puțin pe perioada cît este în vigoare contractul să nu mai avem de luptat cu această povară a datoriilor.

Lui Lizzie, ieri, pe neașteptate, i s-a făcut foarte rău ; la început m-am temut să nu fie ceva serios, dar a dormit mult și apoi și-a revenit. A fost un aflux de sînge la creier. Scrisoarea lui Tussy i-a făcut multă plăcere și, de îndată ce se va simți mai bine, îi va răspunde.

Ciudata masă inițială a onorabilului Büchner constituie încă pentru mine un mare mister. N-ai putea să ne trimiți cartea aceasta încoace ? ²⁾

Cum stau lucrurile cu cartea lui Ténot, „Paris 2 decembrie ?

Mulțe salutări.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

²⁾ L. Büchner. „Șase prelegeri despre teoria darvinistă a transformării speciilor“. — *Nota red.*

124

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 25 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez alăturat scrisorile. Jones este într-adevăr foarte impertinent, și în orice caz socoteala pe care și-a făcut-o el acasă nu se potrivește cu cea din tirg ¹⁾. Cu greu va găsi undeva un loc unde să fie ales. Liberali de teapa lui există cu duiumul, or, el s-a identificat cu această categorie. Chiar și marele dr. Borchardt l-a întrebat (dacă se poate, bineînțeles, avea încredere în dr. B[orchardt]) cum poate el să se identifice cu un Bright și Gladst[one] când peste cinci ani va trebui să se ridice împotriva lor.

În rest, nimic nou. Am reușit, în cele din urmă, s-o conving pe Lizzie să se lase tratată de Gumpert; pînă acum s-a opus, spunînd că nu are nimic. S-a dus, probabil, astăzi s-o vadă. De altfel, s-a simțit mai bine.

Al tău,
F. E.

Am primit cartea lui Büchner ²⁾ și-ți mulțumesc.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

125

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 29 noiembrie 1868

Dragul meu Maur,

Caut să răspunzi *cu toată precizia* la întrebările alăturate și trimite-mi răspunsul imediat, astfel încît să-l primesc pînă marți dimineață :

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 183. — *Nota red.*

²⁾ L. Büchner. „Șase prelegeri despre teoria darvinistă a transformării speciilor”. — *Nota red.*

1. Câți bani îți trebuie pentru a achita *toate* datoriile, în așa fel încît să fii complet curat ?

2. Poți s-o scoți la capăt cu 350 l. st. pe an pentru cheltuielile obișnuite, pe care le ai în mod regulat (fără a include aici cheltuieli extraordinare, prilejuite de eventuale boli sau evenimente neprevăzute), respectiv să nu trebuie să mai faci datorii ? Dacă nu, indică-mi suma necesară. Asta presupunînd că toate vechile datorii vor fi achitate în prealabil. Bineînțeles, aceasta este principala problemă.

Tratativele mele cu G[ottfried] E[rmen] au luat o asemenea întorsătură, încît el se oferă ca la sfîrșitul contractului, la 30 iunie, să mă despăgubească, adică îmi oferă o sumă de bani dacă mă oblig ca timp de cinci ani să nu mă angajez la nici o întreprindere concurentă și îi permit să conducă în continuare firma. Asta e tocmai ceea ce am vrut să obțin de la acest domn. Dar, întrucît în ultimii ani bilanțurile au fost proaste, mă întreb dacă, acceptînd această ofertă, vom avea posibilitatea să trăim cîțiva ani fără griji bănești, ținînd seama de eventualitatea că, prin cine știe ce întîmplare, am fi nevoiți să ne mutăm din nou pe continent, acest lucru atrăgînd după sine cheltuieli neprevăzute. Suma pe care mi-o oferă G[ottfried] E[rmen] (încă cu mult înainte de a-mi oferi el această sumă m-am gîndit că o voi folosi exclusiv pentru asigurarea sumelor suplimentare de care ai tu nevoie) mi-ar da posibilitatea să-ți trimit în mod sigur 350 l. st. anual și, în situații excepționale, chiar ceva mai mult. Dar tu înțelegi, desigur, că toate socotelile mele ar fi răsturnate dacă din cînd în cînd s-ar aduna din nou datorii care ar trebui achitate din capital. Tocmai fiindcă trebuie să-mi fac calculele, prevăzînd că cheltuielile noastre de întreținere nu vor putea fi acoperite numai din venit, ci în parte și — de la bun început — din capital, tocmai din această cauză calculele sînt puțin mai complicate și trebuie respectate cu rigurozitate, altminteri ajungem într-o situație foarte grea.

De răspunsul tău, în care te rog să-mi prezinți situația exact așa cum este în realitate, va depinde felul în care voi continua tratativele cu G[ottfried] E[rmen]. Așadar, stabilește suma de care ai nevoie în mod regulat anual și vom vedea ce e de făcut.

Care va fi situația după acești 5—6 ani, asta într-adevăr nu știu încă nici eu. Dacă rămîne totul așa cum este acum, nu voi fi în stare, ce-i drept, să-ți dau 350 l. st. anual, ci cel mult 140 l. st. Pînă atunci însă se mai pot schimba multe, și apoi și activitatea ta publicistică îți va putea aduce un oarecare venit.

Multe salutări soției tale și fetelor. Din fotografiile anexate trimite-i una și Laurei.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

126

Marx către Engels

La Manchester

Londra, 30 noiembrie 1868

Dragă Fred,

Mă simt copleșit de bunătatea ta fără margini.

Am rugat-o pe soția mea să-mi prezinte toate socotelile, și suma datoriilor este mult mai mare decât am crezut — 210 l. st. (din care vreo 75 l. st. pentru casa de amanet și dobinzi). În această sumă nu este inclusă nota doctorului pentru tratarea fetelor în timpul scarlatinei, deoarece nu a trimis-o încă.

În ultimii ani am cheltuit mai mult de 350 l. st., dar suma aceasta îmi va fi absolut suficientă, deoarece, în primul rînd, în ultimii ani Lafargue a locuit la noi și din cauza prezenței lui în casă, cheltuielile au crescut foarte mult și, în al doilea rînd, întrucît luăm pe datorie, totul a trebuit plătit mult mai scump. Numai după achitarea completă a datoriilor voi putea introduce ordine în gospodărie.

Cît de neplăcută a fost situația la noi în casă în ultimele luni îți vei da seama din faptul că — fără știrea mea — Jennychen s-a angajat să *dea lecții* într-o familie de englezi! Activitatea asta a ei începe abia din ianuarie 1869. A trebuit să mă declar de acord, cu condiția (stăpîna casei — soțul ei e dr. Monroe — a stat de vorbă cu soția mea în această problemă) ca angajamentul să se facă *numai pe o lună* și ca după expirarea acestei luni, fiecare dintre părți să aibă dreptul de a renunța. Oricît de nesuferită mi-era această poveste — îți inchipui și tu — (fetița trebuie să se ocupe aproape toată ziua de niște copii mici), am cedat, cu rezerva menționată, găsind că este totuși bine ca Jennychen să aibă o ocupație și să nu mai stea tot timpul între acești patru

pereți. De câțiva ani soția mea și-a pierdut complet calmul și din motive pe care condițiile le explică foarte bine, dar nu fac nicicum situația mai agreabilă, îi chinuiește teribil pe copii cu dezolarea, irascibilitatea și proasta ei dispoziție, deși nici un copil pe lume nu ar fi suportat toate acestea cu mai multă răbdare. Dar sunt certi denique fines ¹⁾. Firește, nu-mi este de loc plăcut să-ți scriu despre aceste lucruri. Dar așa îmi mai descarc puțin sufletul. Și găsesc necesar să-ți explic de ce nu m-am opus categoric intențiilor lui Jennychen.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

127

Marx către Engels la Manchester

Londra, 5 decembrie 1868

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat :

1. scrisoarea lui Schweitzer,
2. a muncitorilor mineri din Lugau,
3. a rusului Serno-Solovievici (autorul pamfletului împotriva lui Goegg). ²⁾

Schweitzer s-a hotărât, așadar, să devină regele croitorilor din Germania ! Să-i dorim mult succes ! Într-un anumit punct are dreptate — incapacitatea lui Wilhelm ! Pretenția lui ca — sub amenințarea de a fi pedepsiți pentru înaltă trădare — cei de la Nürnberg să se înroleze sub conducerea sa este, într-adevăr, o mare imperinență ²⁾³.

Wilhelm se prosteste pe zi ce trece. Ce fițuică scirboasă ! ³⁾ Din scrisoarea de la Lugau ²⁾⁴ reiese că pînă acum el nu a făcut *nimic*

¹⁾ — există totuși anumite limite (*Horajlu*. „Satire“, cartea I, satira I). — *Nota trad.*

²⁾ A. Serno-Solovievici. „În legătură cu greva. Răspuns d-lui Goegg“. — *Nota red.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt“. — *Nota red.*

pentru Internațională. În schimb, ne face tot felul de figuri. În maniera sa „plină de bunăvoință” anunță că „*Asociația Internațională a Muncitorilor*” nu reclamă *nici un fel de cheltuieli*, așa că se poate afilia la ea oricine dorește, fără să plătească *nici o cotizație*. Becker se plînge din Elveția de această lipsă de tact ²¹⁵.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

128

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 6 decembrie 1868

Dragă Fred,

Poți să-mi trimiți pînă miercuri (poimîine) 3 l. st. ? Trebuie să plătesc gazul și am promis că voi plăti la termenul anunțat.

Salut.

Al tău,
K. M.

Deci compania Lowe și Bright !

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

129

Engels către Marx la Londra

Manchester, 8 decembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți trimit 5 l. st. și scrisorile din Lugau și de la Schweitzer. Că pînă la urmă așa se va sfîrși povestea cu Schweitzer mi-era foarte

clar din experiența precedentă. Acest om cumsecade nu era dispus să renunțe la o organizație „închegată”, cu fictivul rege al croitorilor în frunte; pentru el avea importanță numai dacă și-l va subordona pe bravul Wilhelm sau nu. Că îl apreciază așa cum merită nu-i iau în nume de rău, uită însă că el însuși, deși are ceva mai multă minte, este tot un pigmeu ca și Wilhelm. O impresie neplăcută face și convingerea sa că va fi cu regularitate eliberat din închisoare; nu *ție* ar fi trebuit să-ți scrie asta, după ce a profitat de atâtea ori cu succes, și mai ales în perioada sa bismarckiană, de acest lucru.

Scrisoarea celor din Lugau le face cinste. Dobitocul ăsta de Liebknecht s-a ocupat de situația acestor muncitori în peste 20 de articole publicate în foiața sa, și *abia din această scrisoare* se vede clar în ce constă infamia. De altfel, Moore spune că și în minele de cărbune din Anglia situația este aceeași, dar nu atât de complicat birocratică.

Scrisoarea lui Serno-Solovievici nu ai anexat-o.
În grabă.

Al tău,
F. E.

Astăzi de la 12,30 și pînă la 5 am fost fără întrerupere asediat la birou.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

130

Marx către Engels la Manchester

Londra, 9 decembrie 1868

Dragă Fred,
Multe mulțumiri pentru cele 5 l. st.

Am uitat să-ți anexez scrisoarea rusului¹⁾. Ți-o trimit acum și, în plus, și scrisoarea lui *Sigfrid Meyer*. (*Drury*, despre care vorbește el, este o secătură, care a fost înainte la Londra și a vrut

¹⁾ Serno-Solovievici. — *Nota red.*

să se strecoare în Consiliul Central. I-a impus lui S. Meyer prin acțiunile lui publice de la New York. Meyer ne-a scris să-l numim totuși pe D[rury] ca agent al nostru. I-am răspuns ¹⁾ că d-l D[rury] ne-a fost deja „recomandat” pentru acest post prin intermediul lui Cremer, Hulek etc. Noi nu l-am vrut.)

În sfârșit, o scrisoare de la „nerod” ²⁾ în care ne anunță că se înapoiază. O scrisoare foarte caracteristică lui. Schily l-a dus la Lafargue et Co. Știi doar că la Paris te poți muta într-o locuință nouă numai la anumite termene. De aceea Laf[argue] și Laura au locuit tot timpul *într-o cameră mobilată*, la etaj (acum vreo două săptămîni au găsit locuință și le-am trimis bagajele). Primul lucru pe care l-a spus B[orkheim] cînd s-a dus cu Schily să-i viziteze a fost : „Nici nu pot să-mi trag sufletul. Prea des n-aș putea să urc atît de sus !” Și, ca o completare, observațiile pe care mi le transmite *mie* ! De altfel, s-a ținut de cuvînt de „a nu mai urca atît de sus”. Lafargue cumpărase cartea lui *Ténot*, și intrucît taxa de expediție prin poștă este foarte ridicată, urma ca Borkheim, la întorcerea sa de la Bordeaux, să vină s-o ia ca să mi-o aducă. Dar nu s-a mai arătat pe acolo.

Cu acest prilej mi-am amintit de altă întîmplare amuzantă cu B[orkheim]. Cu puțin înainte de plecarea lui Lafargue, B[orkheim] l-a invitat pe el și întreaga mea familie la cină (Laura nu s-a dus). După ce noi, „domnii” — adică *Lafargue, Borkheim și cu mine* — ne-am retras în cabinetul de lucru al lui Borkheim, acesta începu să înșire toate birfelile spuse sau tipărite pe seama mea de unul și de altul. O vreme l-am ascultat liniștit, în timp ce Lafargue se foia enervat pe scaunul său. În cele din urmă l-am întrerupt și i-am spus : E foarte interesant cîte birfeli se mai răspîdesc. Cel mult am putea vorbi despre asta Engels și cu mine, căci avem o adevărată arhivă despre emigrație. De pildă, atunci cînd el — Borkheim — a venit în Anglia din Elveția, ni s-a adus la cunoștință că ar fi un agent al unui conte prusian ³⁾ (nu-mi pot aminti acum numele), care este spion prusian, și că acest conte l-ar fi trimis pe el în Elveția etc. Borkheim a sărit ca ars — „niciodată nu și-a închipuit că știe cineva din Londra de această istorie etc.” Începu apoi să ne povestească de-a fir a păr toată povestea și, foarte tulburat, dădea pe gît o cantitate uriașă de apă fierbinte și una și mai mare de brandy. În această stare de surescitare ne-am întors înapoi la doamne, pentru a lua ceaiul. De cum am intrat, Borkheim a izbucnit spunînd că eu am pregătit cea mai mare surpriză din

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 500—501. — *Nota red.*

²⁾ S. Borkheim. — *Nota red.*

³⁾ Heinemann. — *Nota red.*

viața sa. Și a povestit aceeași istorie de vreo trei ori la rînd, spre marea enervare a soției sale, întrucît în această poveste erau amestecate tot felul de femei. După aceea mi-a mai scris de două ori că, probabil, am glumit, și că el, cu siguranță, mi-a vorbit cîndva de această calomnie la adresa lui etc. Eu însă am rămas neclintit la părerea mea, (Noi am aflat toată povestea dintr-o scrisoare de la Paris a lui Schily, pe timpul istoriei cu Vogt.) Și-a primit pe-deapsa !

Apropo. Multă vreme a rămas pentru mine o enigmă de nedezlegat : de unde au procurat englezii, în decursul celor trei ani de foame de bumbac ²¹⁶, întreaga cantitate de bumbac necesară chiar și unei producții restrînse ? Mi-a fost imposibil să lămuresc această chestiune din statistica oficială. Cu tot importul din India etc. ar fi rezultat un deficit enorm dacă ținem seama de exportul pe continent (și uneori chiar și în Noua Anglie). Nu mai rămînea nimic sau aproape nimic pentru consumul intern. Problema este foarte simplă. S-a dovedit acum (pentru tine aceasta e, firește, un fapt cunoscut, pentru mine însă e ceva cu totul nou) că la începutul războiului civil englezii au avut *rezerve pentru vreo trei ani* (bineînțeles, pentru o producție restrînsă). Ce harababură grozavă ar fi provocată dacă nu ar fi izbucnit războiul civil !

Exportul de fire și țesături ²¹⁷ era în 1862, 1863 și 1864 de 1 208 320 000 de pfunzi (transformat în fire), iar necesitățile interne (*importul*, transformat în greutatea corespunzătoare în fire) de 1 187 369 000 de pfunzi. În prima cifră nu a fost, probabil, pusă la socoteală greutatea firelor cuprinse în țesăturile aflate în fabricație. Cu toate acestea, rezultatul aproximativ este că toate necesitățile interne au fost acoperite din rezervele existente.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

131

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 10 decembrie 1868

Dragă Fred,

Scrisoarea alăturată trebuie să mi-o restitui imediat după ce o citești, ca să i-o înapoiez lui Kugelman.

Kugelman, a cărui scrisoare nu conține, de altfel, nimic deosebit și pe care nu ți-o trimit fiindcă vreau să-i răspund despre „autorul” scrisorii, dr. Freund²¹⁶, scrie următoarele :

„În persoana unui coleg foarte inteligent, docent la Breslau, v-am recrutat nu de mult la Dresden un discipol care promite. Mi-a povestit că a scris o mică lucrare despre problema muncitorească. I-am recomandat ca înainte de a-și publica lucrarea să studieze cartea dumitale¹⁾. Prin propria lui judecată a ajuns la ideile lui Malthus. Rog să-mi înapoiezi cât *mai repede* scrisoarea anexată, deoarece trebuie să-i răspund. Freund se ocupă acum de o lucrare despre dezvoltarea bazinului normal și patologic în special, și cea a scheletului în general, lucrare care va face epocă. La Dresden el a prezentat un referat pe această temă, care a produs senzație. Domnii profesori și consilieri au întâmpinat geniala sa descoperire cu o răceală plină de aroganță, ceea ce m-a amărit. Spre sfârșitul ședinței secției noastre am luat cuvântul pentru a elogia meritele lui Freund și am cerut ca cei ce sînt de acord cu mine să se ridice în picioare. Întreaga secție s-a ridicat în picioare, dar asta nu i-a împiedicat să omită cu perfidie din procesul-verbal această ovaționare. Cînd am vrut să pretind acest lucru, Freund însuși s-a împotrivit, declarînd că nu dorește așa ceva. Cred că acum regretă acest lucru. Îți spun toate astea ca să înțelegi mai bine scrisoarea lui. Cînd îi va apărea lucrarea, Engels trebuie neapărat să o studieze temeinic”. (Se pare că tu trebuie să studiezi temeinic totul.)

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Volumul I al „Capitalului”. — Nota red.

132

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 11 decembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți inapoiez în mare grabă cele două scrisori, atîta încape în plic ; am vrut să-ți scriu la birou, dar m-au împiedicat diverse treburi și acum e aproape ora de închidere a poștei.

Nerodul ¹⁾ este deosebit de amabil și plin de tact. Se pare că acest filistin caută să măsoare totul cu unitatea de măsură a snobului. Cînd îl vei vedea, să-l întrebî dacă e rudă cu d-l *Hersch Kriminand* și unde locuiește acesta (Omul ăsta *există* și numele lui chiar așa se scrie ; locuiește la Lemberg.) Apoi poți să-l întrebî *cum se numește* Lemberg ? În poloneză e Lwow, în rusă și ucraineană Lvov ²⁾ adică „Ljwow” sau orașul leilor de la lev = leu ³⁾. Evreul îl transformă în Löwenberg, abreviat Lemberg.

Aici este o criză de toată frumusețea, și de data asta este vorba de *pură* supraproducție (chiar dacă numai relativă). Timp de aproape doi ani proprietarii de țesătorii și fabricanții au expediat în consignație, pe speze proprii, în India și China mărfurile care nu se vindeau aici, suprasaturînd astfel în și mai mare măsură piețele și așa suprasaturate. Acum acest lucru nu mai este posibil și falimentele se țin lanț. Una dintre primele victime a fost grăsanul nostru de *Knowles*, dar nu atît din cauză că a expediat mărfuri în consignație, cît din lipsă de mijloace : cei patru frați *au mîncat pur și simplu banii*.

Spun supraproducție *relativă* fiindcă ea devine supraproducție datorită faptului că prețul la bumbac se menține încă ridicat. Reducerea prețului cu două pence ar fi fost și va fi suficientă pentru a absorbi întregul stoc de mărfuri care se află aici. Sortul de bumbac Middling Orleans costă astăzi 11 pence, iar înainte de război costa 6¹/₂, 7,8 pence, în funcție de sezon. Deci cu 60—80% mai mult în comparație cu vechile prețuri.

Ceea ce spui tu în legătură cu bumbacul pentru perioada 1860—1861 nu este nicidecum chiar atît de complicat ⁴⁾. Recolta din 1860

¹⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

²⁾ Cuvîntul Lvov e scris de Engels în rusește. — *Nota red.*

³⁾ Cuvîntul lev e scris de Engels în rusește cu litere latine. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 192. — *Nota red.*

a fost cea mai bună dintre toate cele precedente, iar rezervele dinainte de izbucnirea războiului erau mai mari ca oricînd. Din ea am trăit noi în 1861 și chiar și în 1862, iar prețurile cele mai ridicate au apărut abia în 1863. Dar asta depinde și de alte împrejurări — de blocada efectivă a porturilor din sud etc. etc. De o rezervă pe trei ani însă nu a fost niciodată vorba, este o mare exagerare. Dacă vrei, pot să alcătuiesc pentru tine o situație după raportul oficial (respectiv după raportul asociației brokerilor din Liverpool) și o voi face în orice caz înainte de a-mi lua adio de la comerț. De altfel, vei găsi multe lucruri interesante la Watts ¹⁾.

Aștept din zi în zi să primesc proiectul de contract cu G[ottfried] E[rmen].

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

133

Marx către Engels la Manchester

Londra, 12 decembrie 1868 ²⁾

Dragă Fred,

După cum cred că ai văzut, datele referitoare la bumbac se bazează pe comparația dintre exportul și importul din anii 1862, 1863, 1864. *Concluzia* privind *rezerva de bumbac brut* existentă plus *bumbacul prelucrat* în *Regatul Unit la 1 ianuarie 1862* (cred că în scrisoarea anterioară ³⁾) am uitat s-o menționez pe aceasta din urmă) depinde deci în întregime de justetea premiselor. Datele sînt stabilite pe baza raportului firmei „*Ellison and Haywood*“. Cifrele exacte sînt următoarele :

¹⁾ *H. Watts*. „Fapte în legătură cu foamea de bumbac“. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris greșit : 1866. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 192. — *Nota red.*

*Statistica importului și exportului de bumbac
în Regatul Unit pe 1862, 1863, 1864 ¹¹⁷*

	1862	1863	1864	Pentru 3 ani
	<i>Import (în mii de pfunzi englezești) ¹⁾</i>			
Bumbac importat	553 176	691 847	896 770	
Bumbac reexportat	216 963	260 934	247 194	
Bumbac destinat consumului	316 213	430 913	649 576	
Scăzăminte la țesut	53 756	64 637	90 940	
Producția de fier	262 457	366 276	558 636	
Total	—	—	—	1 187 369
	<i>Export</i>			
Fire	88 554	70 678	171 951	
Baloturi de țesături etc.	324 128	321 561	332 048	
Total	412 682	392 239	403 999	1 208 920

Arsenicul are un efect extraordinar. Tu știi că în urmă cu vreo șase săptămîni am avut senzația că-mi iese un fel de carbuncle și de atunci am început să înghit arsenic și continui și acum. Și, într-adevăr, erupția s-a limitat la niște bubulițe mici, care apar și dispar. De ani de zile povestea asta începea în octombrie și în ianuarie era în plină desfășurare. Se pare că anul acesta am scăpat, iar *simptomele* bolii au apărut din nou numai în măsura în care să mă determine să înghit arsenic.

În ultima cuvîntare rostită la Edinburgh ²¹⁹, în care s-a prezentat mai materialist decît în ultimii ani, Huxley și-a lăsat o nouă porțiță de scăpare. Cît timp observăm și medităm cu adevărat, nu putem depăși limitele materialismului. Dar toate acestea sînt juste numai aplicate fiind la cauză și efect, iar „marele nostru compatriot Hume” a dovedit deja că aceste categorii nu au nimic comun cu lucrurile în sine. Așadar, sînteți liberi să gîndiți ce vreți. Q.e.d. ²⁾

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ 1 pfund englezesc este egal cu 453,6 grame. — *Nota red.*

²⁾ — Quod erat demonstrandum — ceea ce era de demonstrat. — *Nota trad.*

134

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 13 decembrie 1868

Dragul meu Maur,

Dacă îmi vor încape în plic, îți voi înapoia și scrisorile lui Meyer și Serno, dacă nu, ți le trimit abia mâine de la birou, unde am plicuri mai mari.

Ceea ce m-a amuzat la Meyer este faptul că-i pune alături pe cehi și pe chinezi. În general însă, această imitare a stilului lui Jakob Grimm nu mi se pare prea reușită. Este arta de a spune cu misterioase ocolișuri cât mai puțin, iar puținul acesta cât mai neclar.

Pentru un rus, Serno scrie foarte prost franțuzește; la scrierea broșurii sale a fost, probabil, ajutat serios. Dacă ar ști nerodul¹⁾ că porți corespondență cu un rus! Ai putea însă să-i răspunzi în primul rând că în limba velicorusă numele Serno nu poate fi numele unui bărbat, deoarece o este terminația pentru neutru; în limba malorusă, dimpotrivă, nume terminate în o se întilnesc foarte des, așa că domnul nu poate fi moscovit, ci rutean malorus; în al doilea rând, că este din naștere membru al „bandei pucioasei”²²⁰: sernii²⁾ înseamnă sulfuros, de la sera — sulf, Solovievici înseamnă fiul privighetorii. Sînt foarte curios să văd fițuica³⁾ acestor oameni, mai ales să văd ce fel de știință va dezvolta el, Serno, care înjură atît de mult ignoranța francezilor. În orice caz, un asemenea organ de presă francez este foarte bun, mult mai bun decît ziarele proudhoniste din Belgia.

Istoria cu „nerodul” este admirabilă.

Abia acum înțeleg ce-ai vrut cu istoria bumbacului⁴⁾; că aceasta se referă și la rezervele de fire și țesături ai omis să amintești. Dar atunci trebuie să relev că pentru explicarea rațională a acestui

¹⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

²⁾ Acest cuvînt e scris de Engels în trei feluri: în rusă, în rusă cu caractere latine și în germană. — *Nota red.*

³⁾ „Égalité”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 192, 196. — *Nota red.*

fenomen e necesar să-ți seama și de anul 1861, cînd s-a adunat aici încetul cu încetul colosala recoltă de 4 000 000 din 1860. Cum se poate ca firma „Ellison & H[aywood]” să nu pomenească despre acest fapt este de neînțeles pentru mine, decît doar dacă prin statistica lor au urmărit vreun interes de afaceri. Marea recoltă din America din anul 1860, livrată în Anglia în 1861 în perioada „blocației hîrtiei”, este baza întregii producții ulterioare. Voi căuta să-ți trimit tot ce e necesar în această problemă, cel puțin în ce privește bumbacul brut. Firește, toate acestea nu schimbă cu nimic faptul că în 1861—1862 fără războiul din America s-ar fi ajuns aici la un faliment colosal și de astă dată numai și numai ca urmare a unei supraproducții reale și categorice.

Încărcarea firului cu adaos de China clay (China clay se găsește în Derbyshire și Staffordshire și este cea mai bună argilă de olărie, iar în cazul acesta China înseamnă porțelan) se practică abia din 1863—1864. Timp de cîțiva ani, acest lucru a fost secretul unui număr relativ mic de oameni. Nu de mult unul dintre aceștia a avut un mare scandal pentru această practică, fiind obligat la plata unei despăgubiri de 1 060 l. st. Sper că la scurt timp după ce mă voi retrage eu din afaceri îl vor dibui și pe Gottfried, care vinde talc în loc de fire de bumbac. Nu va fi de mirare dacă Tussy se va plînge de aceste fire, deoarece în proporție de 25—30% sînt numai scrobeală amestecată cu talc.

Mă bucur foarte mult că arsenicul și-a făcut atît de bine efectul și că și-l face în continuare.

Aș vrea să se sfîrșească o dată istoria asta neplăcută cu G[ottfried] E[rmen]. Nu pot să am încredere nici de doi bani în vulpoiul ăsta și trebuie să fiu cit se poate de prevăzător. Nici pînă acum n-am văzut proiectul de contract; el dă vina pe avocat, dar cred că el se tot gîndește ce șicane să mai scornească pentru a le băga în contract. Din fericire, am scrisoarea în care *chiar* el îmi face propunerea respectivă, iar memoriul dat avocatului pentru a-i servi ca bază a fost întocmit de mine. Dar chiar de pe acum observ că i-ar plăcea să-mi retrag banii din afaceri încă *înainte* de a stabili precis condițiile, astfel ca să mă aibă la mîină și să mă poată hărțui. Imediat însă ce voi primi proiectul și mă voi convinge că e întocmit cum trebuie, îți voi trimite suma necesară ca să-ți achiți datoriile și să-ți mai rămînă și ceva bani, apoi, începînd din anul viitor, va intra în vigoare noua înțelegere. Eventual voi trece

pentru câteva zile pe la tine, lucru despre care nu trebuie să știe nerodul și comp.

Multe salutări soției tale și fetelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

135

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 decembrie 1868

Dragă Fred,

Sîmbătă seară am primit cărțile lui Ténot („Paris” și „Provinces”) și raportul cu privire la procesul lui Baudin²⁰⁴. Astăzi ți-l trimit pe Ténot („Paris”) și Baudin. Ténot („provinces”) vei primi peste vreo două zile. Toate astea te rog să le aduci tu cînd vii, fiindcă, în afară de mine, nu le-a citit încă nimeni din casă.

În cartea lui Ténot („Paris”) — „Provinces” nu am citit-o încă — nu găsesc nimic nou în afară de unele amănunte. Nemaipomenita senzație pe care a făcut-o cartea la Paris și în Franța dovedește un fapt foarte interesant, și anume că generația care a crescut sub domnia lui Badinguet¹⁾ nu știa absolut nimic despre istoria regiunii în care trăiește. Indivizii se freacă acum la ochi și parcă ar fi căzuți din lună. Dar dacă se poate parva componere magnis²⁾, n-am pățit și noi ceva asemănător ? În Germania se răspîndește acum, ca o noutate deosebită, știrea că Lassalle este numai una din comele noastre și că nu el a descoperit „lupta de clasă”.

În discursul lui Gambetta, actualul leu al Franței, nu găsesc nimic deosebit. Maniera sa îmi amintește în mod surprinzător de

¹⁾ Porecla dată lui Napoleon al III-lea (după numele pietrarului în hainele căruia a evadat din închisoare în 1846). — *Nota red.*

²⁾ — să comparăm ceva mic cu ceva mare. — *Nota trad.*

cea a lui Michel de Bourges. Acest Michel tot datorită unui proces politic și-a făcut un nume. Cu câteva luni înainte de revoluția din februarie a declarat că a renunțat la credința sa în „democrație” fiindcă aceasta se transformă întotdeauna în „demagogie”. Aceasta nu l-a împiedicat, firește, ca *după* februarie²²¹ să strălucească în calitate de „republican dinainte de revoluție” și, cu voie sau fără voie, să-i facă lui Bonaparte un mare serviciu, în special în problema chestorilor. A mai întreținut, într-un fel sau altul, și legături cu republicanul „Plon-Plon”¹⁾.

Dar o adevărată desfățare am simțit citind din nou expunerea amănunțită a ședinței „republicanilor moderați”, adică a membrilor Adunării legislative de la primăria arondismentului 10²²². Nu cred să mai fi existat în toată istoria universală o asemenea tragicomedie, în orice caz nu atât de bine jucată. Parlamentul de la Frankfurt sau de la Stuttgart²²³ nu e nimic în comparație cu asta. Numai francezii sînt în stare să pună în scenă orice, fie o Convenție Națională, fie un parlament ciuntit, alcătuit din niște secături desăvîrșite.

În ce privește bumbacul, am folosit datele cu privire la import și export pe 1861 etc. din rapoartele Ministerului Comerțului²²⁴. Singurul lucru care m-a interesat a fost acea împrejurare fără precedent că timp de trei ani nu s-a produs nimic pentru consumul intern (am în vedere — din materia primă *nou importată* într-o perioadă de trei ani sau numai din *rezervele reîmprospătate*).

Librării Asher de aici (sucursala firmei de pe Unter den Linden din Berlin) mi-au scris că au nevoie pentru Berlin de câteva exemplare din „*Domnul Vogt*”. Iar afurisitul ăsta de Wilhelm, după cum știi, la scrisoarea mea insistentă, trimisă în urmă cu câteva luni, nu mi-a răspuns decît că a irosit cele 300 de exemplare trimise lui, dar că la Berlin mai există câteva. Astăzi îi scriu din nou.

Tussy, ca și întreaga familie de altfel, este foarte încîntată de perspectiva de a te vedea aici la noi. Tussy este o mare admiratoare a ta, a d-nei Lizzie și a „națiunii invinse”. Să-mi scrii însă cînd vii.

Salut.

Al tău,
K. M.

În „*Le Curé de Village*”²⁾ al lui Balzac se spune :

¹⁾ J. Ch. P. Bonaparte. — *Nota red.*

²⁾ — „*Preotul de țară*”. — *Nota trad.*

„Si le produit industriel n'était pas *le double en valeur* de son *prix de revient en argent*, le commerce n'existerait pas“. Qu'en dis-tu ¹⁾.

Nerodul ²⁾ l-a descoperit pe Serno, dar nu-l tratează prea aspru. E numai mirat că S[erno] mi s-a adresat mie și nu lui.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

136

Marx către Engels la Manchester

Londra, 15 decembrie 1868
După miezul-noapții

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat un document ²²⁵ și te rog ca, făcînd abstracție de absurditățile pe care le cuprinde, să-l studiezi *in mod serios*, să notezi *observațiile tale în limba franceză* și să mi-l *înapoiezi pînă sîmbăta viitoare cel tîrziu!*

D-I Bakunin — în această istorie el trage sforile în culise — este atît de binevoitor, încît acceptă să ia mișcarea muncitorească sub conducerea *rușilor*.

Această porcărie durează de două luni. Dar abia astă-seară bătrînul Becker ³⁾ a informat în scris Consiliul General. De astă dată nerodul ⁴⁾ are dreptate. Această asociație trebuie, după cum scrie bătrînul Becker, să umple lipsa de „idealism“ din Asociația noastră. Idealismul rus!

Astă seară în Consiliul General a domnit, mai ales printre franchezi, o mare indignare în legătură cu acest document. Eu cunoșteam de mult porcăria asta. Am considerat-o născută moartă și, din considerație pentru bătrînul Becker, am vrut s-o las să moară în liniște.

¹⁾ — „Dacă produsul industrial nu ar constitui dublul prețului său de cost în bani, comerțul nu ar putea exista“. Ce zici de asta? — *Nota trad.*

²⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

³⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

⁴⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

Chestiunea a devenit însă mai serioasă decît mi-am închipuit. Iar asemenea considerente, cum este respectul față de bătrînul Becker, nu mai sînt admisibile. Consiliul a hotărît astă seară să dezavueze *in mod public* — la Paris, New York, în Germania și Elveția — această asociație intrusă. Am fost însărcinat ca (pînă marțea viitoare) să formulez o hotărîre prin care refuzăm recunoașterea acestei asociații¹⁾.

Îmi pare rău de toată povestea asta mai ales pentru bătrînul Becker. Dar Asociația noastră nu se poate sinucide de dragul bătrînului Becker.

Al tău,
K. M.

Strohn îmi scrie de la Düsseldorf că fratele său, Eugen, a murit subit la Hamburg.

Poți să-mi trimiți „Guardian” în care este vorba de falimentele înregistrate în industria bumbacului din Manchester etc. ?

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

137

Engels către Marx la Londra

Manchester, 18 decembrie 1868

Dragul meu Maur,

Îți mulțumesc foarte mult pentru Ténot²⁾ și pentru procesul lui Baudin²⁰⁴. De îndată ce-l voi citi și pe acesta din urmă, ți le trimit pe amîndouă. „Provinces” poți să n-o mai trimiți, am comandat ambele cărți la librărie, fiindcă asemenea lucrări trebuie totuși să le ai. Uitarea completă a legilor cauzalității atît în evenimentele revoluționare, cît și în cele contrarevoluționare este o consecință necesară a oricărei reacțiuni victorioase ; în Germania, generația tînăra nu știe absolut nimic despre anul 1848, în afară

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 209. — *Nota red.*

²⁾ E. Ténot. „Parisul în decembrie 1851”. — *Nota red.*

de jalnica lamentare a lui „Kreuz-Zeitung”, preluată, din 1849 pînă în 1852, de toate celelalte ziare; acolo istoria încetează brusc cu sfîrșitul anului 1847. Dezbaterile de la primăria arondismentului X sînt într-adevăr strașnice, niciodată nu le-am citit într-o formă atît de completă²²².

Anunțul despre moartea lui E. Strohn l-am citit întîmplător în „Köln[ische] Z[ei]tung”. A murit de reumatism articular.

Documentul de la Geneva este foarte naiv. Bătrînul Becker niciodată n-a rezistat tentației de a lua parte la agitația oricăror grupuri care se ceartă; cînd doi sau trei se incaieră, el trebuie neapărat să fie între ei; dacă îl preveneai la timp, s-ar fi abținut, desigur. Acum va fi uimit de efectul negativ al bunelor sale intenții. Că Internaționala nu va accepta această șarlatanie e limpede ca lumina zilei. În cazul acesta ar trebui să existe două consilii generale și chiar două congrese; ar fi un stat în stat, și din primul moment ar izbucni un conflict între Consiliul practic de la Londra și cel teoretic, „idealist”, de la Geneva. În cadrul Internaționalei nu pot exista două organizații internaționale (profesionale), așa cum nu pot exista două consilii generale. Și cine vă dă, de fapt, dreptul să recunoașteți un așa-zis birou central fără împuterniciri, ai cărui membri aparțin aceleiași națiuni și care se constituie (în paragraful 3 al statutului este omis cuvîntul „se”, și pe bună dreptate!) ca birou național al țării lui! Și fiindcă acești domni nu au fost împuterniciți de nimeni, în afară de ei înșiși, ar vrea ca Internaționala să le dea aceste mandate. Dacă Internaționala refuză să facă acest lucru, cine va recunoaște „grupul de inițiativă”, cu alte cuvinte „biroul central”, drept reprezentant al său? Consiliul Central al Internaționalei a trecut prin cel puțin trei alegeri succesive, și toată lumea știe că reprezintă marea masă a muncitorilor; dar acești „inițiatori” pe cine reprezintă?

Și chiar dacă facem abstracție de problema formală a alegerilor, ce reprezintă numele celor care formează acest grup de inițiativă? Acest grup care susține că „misiunea lui specială este de a studia problemele politice și filozofice etc. etc.”? Ei vor reprezenta, fără îndoială, știința. Găsim oare printre ei oameni despre care se știe că și-au dedicat întreaga viață studierii acestor probleme? Dimpotrivă. Nu vom găsi printre ei nici un nume al cărui purtător să fi îndrăznit pînă acum să pretindă titlul de om de știință. Dacă n-au nici un mandat ca reprezentanți ai democrației sociale, de o mie de ori mai puțin îl au ca reprezentanți ai științei¹⁾.

Restul l-ai spus tu în observațiile făcute. Ca și tine, și eu consider că toată această poveste este un proiect local genevez,

¹⁾ În original aceste două paragrafe sînt în limba franceză. — *Nota red.*

născut mort. Ar putea căpăta vitalitate dacă voi v-ați năpusti cu vehemență împotriva lui, acordându-i astfel importanță. Cred că cel mai bine ar fi să respingeți calm, dar cu fermitate, pretențiile acestor oameni de a pătrunde în Internațională și să le spuneți că, întrucît și-au ales un cîmp special de activitate, vom aștepta să vedem ce vor reuși să facă; de asemenea să le mai spuneți că deocamdată nimic nu împiedică pe membrii unei asociații să devină și membrii altei asociații. Și cum indivizii nu au efectiv alt cîmp de activitate decît *vorburia*, foarte curînd se vor plictisi de moarte unul de altul și, fiindcă e de presupus că din afară (în *aceste condiții*) nu vor dobîndi noi adepți, toată șandramaua se va dărîma, desigur, foarte curînd. Dacă însă te vei năpusti cu violență împotriva acestei intrigi rusești, n-ai să faci decît să asmuți inutil pe filistinii idealști, foarte numeroși printre muncitori (în special în Elveția), dăunînd Internaționalei. Cînd ai de-a face cu un rus (și aici e vorba de patru¹⁾), fără a mai socoti femeile, nu trebuie să-ți pierzi niciodată cumpătul.

Niciodată nu am citit ceva mai jalnic decît acest program teoretic. Siberia, stomacul și tînăra poloneză au făcut din Bakunin un bou desăvîrșit.

În ce privește călătoria mea, probabil că nu se va realiza înainte de Anul nou, fiindcă blestematul ăsta de proiect de contract tot nu este încă gata.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

---

¹⁾ Bakunin, Jukovski, Elpidin și Alekseev. — *Nota red.*

138

Marx către Engels la Manchester

Londra, 19 decembrie 1868¹⁾

Dragă Fred,

Mulțumiri pentru observațiile tale! În seara când ți-am scris eram iritat. Dar a doua zi dimineața m-am calmat și am luat hotărârea să tratez chestiunea cu diplomatie, exact în spiritul sfaturilor date de tine.

Cartea lui *Ténot* „*Provinces*” este mult mai bună. Cuprinde multe amănunte pe care noi nu le-am cunoscut. Dacă parizienii ar mai fi rezistat o zi, două, imperiul s-ar fi dus pe copcă. Mișcarea (republicană) în rindul populației rurale a fost mult mai amplă decât știam noi.

Anexez „*Réveil*”, ziarul lui Ledru-Rollin. Delescluze este geniul lui rău, republican de factură veche, un măgar. El este comisarul guvernului provizoriu, care i-a atras pe belgieni în capcană la Risquons Tout. Așadar, un trădător sau un dobitoc fără pereche. Probabil a doua variantă.

Planul prostesc al muncitorilor de a oferi un banchet lui R. Johnson nu a fost realizat *datorită nouă*²²⁶. Conningsby, de la care a pornit inițiativa, este o secătură. Individul a făcut un voiaj de plăcere în Statele Unite și acolo a fost plătit de Seward pentru a organiza această recepție în cinstea lui R. J[ohnson] la Londra. Este același muncitor care a scris cândva în „*Times*” că sub raport politic muncitorii sînt mulțumiți și nu doresc drepturi electorale.

Ar fi foarte bine dacă mi-ai putea trimite cîteva lire pentru săptămîna asta din ajunul crăciunului.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. IV, 1931*

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Scrisoarea poartă o ștampilă ovală : „Asociația Internațională a Muncitorilor. Consiliul Central. Londra”. — *Nota red.*

139

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 23 decembrie 1868

Dragă Fred,

Fiindcă mă aflu acum în City, îți confirm numai primirea minutului tău cadou de Crăciun. Nici nu-ți poți imagina ce bucurie a fost în toată casa.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1869

140

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 1 ianuarie 1869

Dragă Fred,

La mulți ani!

Din scrisoarea lui Lafargue, pe care ți-o trimit alăturat, vei vedea că de Anul nou am primit un dar deosebit: titlul de bunic.

Din cele două numere din „*Cloche*” și „*Diable à quatre*” publicate la *Paris*, pe care le anexez, îți dai seama ce ton vehement se folosește acolo. Cum poate fi comparat cu limbajul opoziției din Prusia! Aceste fițuici — și printre reprezentanții lor se număra chiar și Rochefort — erau un produs caracteristic al regimului lui Bonaparte. Iar acum au devenit cea mai periculoasă armă împotriva lui.

În numerele anexate din „*Vorbote*” vei afla despre scandalul de la Basel²²⁷. Indivizii ăștia blestemați — mă refer la purtătorii noștri de cuvânt de acolo — au un talent deosebit de a face *Asociația Internațională a Muncitorilor* răspunzătoare pentru orice scandal între patroni și muncitori. Totodată însă nu iau *nici un fel de măsuri* pentru caz de război, de pildă înființarea unor sindicate. În schimb, fac tot mai multă gălăgie. Guvernul cantonal intervine. Și astfel, orice intimplare neînsemnată ia amploare. Apoi urmează un apel către *Asociația Internațională a Muncitorilor*, în genere, și către *Consiliul General de la Londra*, în special, de a plăti imediat cheltuielile de război din Elveția. Și atunci „bătrînul” Becker scrie să nu ne „compromitem” din nou, ca în afacerea de la Geneva etc. Dar despre aceasta și despre intermezzo-ul rus-internațional — în scrisoarea următoare¹⁾.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 209—210. — *Nota red.*

Întreaga familie îți trimite felicitări de Anul nou. Tussy e de părere că bietul Fred trebuie să se simtă destul de rău în acest anotimp.

Adio.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

141

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 3 ianuarie 1863

Dragul meu Maur,

La mulți ani ! și cele mai sincere felicitări pentru darul de Anul nou primit de la Paris. Cred că tu și soția ta nici nu vă mai puteți privi fără să izbucniți în râs, gândindu-vă la noul vostru titlu.

În ce privește istoria de la Basel, din „Vorbote” nu mă prea pot dumiri, așa că aștept cu nerăbdare știrile suplimentare promise, de asemenea și în privința evoluției bakuniadei. Discursurile lui B[akunin] din „Kolokol” ¹⁾ sînt foarte proaste ²²⁸. Se pare că individul n-a mai învățat nimic de la potop încoace. Mi s-a părut interesant să aflu că tot mai este alături Herzen. Acesta a feștelit-o de tot, altfel nu renunța el la „Kolokol” ²²⁹. În general, individul scrie acum într-o franceză proprie, de-a dreptul îngrozitoare — și omul trăiește într-o țară unde se vorbește franceza. Franceza lui Bakunin este mult mai bună.

Mulțumesc pentru „Cloche” și „Diable à 4”, într-adevăr este o mare impertinență. Citeva milioane orleaniste aruncate acum generalilor ar fi mai mult decît binevenite.

Multe salutări și felicitări întregii familii.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Cuvîntul „Kolokol” este scris de Engels în limba rusă. — *Nota red.*

142

Marx către Engels la Manchester

Londra, 13 ianuarie 1869

Dragă Fred,

Îți mulțumesc pentru numerele din „Zukunft”. (Thesmar și Georgios Jung !)

Am amînat de pe o zi pe alta intenția de a-ți scrie din cauza unui guturai cronic, care de aproape două săptămîni îmi ține, efectiv, în stare de asediu ochii, urechile, nasul și tot capul. Dar cum în acest afurisit anotimp cețos nu există nici o speranță să mă vindec curînd, consider că nu e cazul să mai amîn. Oare și la voi la Manchester e o vreme tot atît de frumoasă ca aici? Nu-i de mirare că sinuciderile se țin lanț. Numai că irlandezul, chiar dacă ar fi în al șaptelea cerc al iadului²³⁰, ar spune că „mai degrabă ar ucide pe cineva decît să se sinucidă”.

Te-a vizitat tînărul Th. von Gimborn din Emmerich, fabricant in nuce¹⁾? N-am înțeles prea bine ce vrea. Mai întîi mi-a spus că vrea să se angajeze pentru un timp oarecare, să zicem șase luni, ca tehnician sau chiar ca simplu muncitor într-o fabrică pentru a studia organizarea muncii etc. în fabricile din Anglia. Acum văd că nu mai e vorba decît de vreo două săptămîni într-o fabrică producătoare de mașini agricole. Nu cumva, pînă la urmă, Gimborn nu vrea decît să pună mîna pe unele secrete ale fabricilor engleze? Asta nu-i va merge prea ușor.

Și acum, o succintă dare de seamă cu privire la „întîmplările internaționale”.

a) „*Alianța internațională a democrației socialiste*”: La 22 decembrie 1868, hotărîrea unanimă a Consiliului General, în care se spune: 1. Toate articolele din regulamentul Alianței etc. care precizează relațiile ei cu Asociația Internațională a Muncitorilor sînt declarate nule și neavenite; 2. Alianța internațională etc. nu este recunoscută ca filială a Asociației Internaționale a Muncitorilor²³¹. Expunerea de motive a acestei hotărîri (redactată de mine), formulată în termeni strict juridici, reflectă contradicția dintre statutul preconizatei Alianțe și statutul nostru etc. Un ultim argument, în care bătrînul Becker ar fi trebuit să simtă o aluzie la prostia sa, arată că Congresul de la Bruxelles¹⁵¹ a clarificat mai

¹⁾ — în germene. — *Nota trad.*

de mult această problemă în legătură cu *Liga păcii și libertății*²⁹. La cererea acesteia de a fi recunoscută de Asociația Internațională, Congresul a declarat : întrucît Liga susține că are aceleași principii și urmărește același scop ca și Asociația Internațională, existența ei nu are nici o „rațiune“, și, în sfîrșit, în încheierea acestei expunerii de motive se spune : „Mai mulți membri ai grupului de inițiativă de la Geneva“ au votat chiar ei în acest sens la Bruxelles.

Între timp am primit scrisori de la Bruxelles, Rouen, Lyon etc. exprimînd aprobarea necondiționată a hotărîrii Consiliului General. Nici un glas nu s-a ridicat în favoarea grupului de inițiativă de la Geneva. Că acest grup nu a procedat prea cinstit reiese chiar și din faptul că ei ne-au adus la cunoștință constituirea lor și activitatea pe care o desfășoară abia *după* ce au încercat să-i atragă de partea lor pe cei de la Bruxelles etc. Eu consider chestiunea încheiată, deși încă nu avem nici un răspuns de la Geneva în legătură cu „sentința“ noastră. Încercarea, în orice caz, a eșuat.

b) *Ad vocem* ¹⁾ *Bakunin* :

Pentru a înțelege mai bine conținutul scrisorii sale²³², pe care ți-o trimit alăturat, trebuie să știi următoarele : În primul rînd, această scrisoare s-a încrucișat pe drum cu „mesajul“ nostru cu privire la „Alianță“. De aceea B[akunin] se mai leagănă în iluzia că îl vom lăsa în pace să facă ce pofteste. Apoi : în corespondența sa anterioară cu Borkheim, rusul Serno era categoric *împotriva* lui Bakunin. În răspunsul *meu* către Serno doream să-l folosesc pe acest tînăr pentru a obține informații în privința lui Bak[unin]. Dar cum nu am încredere în nici un rus, am făcut-o în felul următor : „Ce mai face vechiul meu prieten (nu știu dacă mai îmi este sau nu) B[akunin] etc. etc.“ Rusul Serno s-a grăbit imediat să-i transmită lui B[akunin] conținutul scrisorii, iar B[akunin] a profitat de aceasta pentru o ieșire sentimentală !

c) *Ad vocem bătrînul Becker* :

Acesta s-a încurcat rău de tot. Mai întîi ne trimite o scrisoare pe patru pagini, datată Geneva, 21 decembrie, în legătură cu istoria de la Basel²⁾, dar *fără nici un fapt precis*. Totuși pretindea ca noi să acționăm *fără înlîzriere*. Totodată îi scrie lui Lessner că noi (Consiliul General) ne-am „compromis“ în problema de la Geneva și că acest lucru nu trebuie să se mai repete. Sau, cum spune el textual (în scrisoarea către Lessner), „Consiliul General, ca și dum-

¹⁾ În legătură cu. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 207. — *Nota red.*

nezeu, există numai în credința proștilor?" La Geneva se vorbește de noi numai ridicînd din umeri etc.

La aceasta B[ecker] primește răspuns de la Jung, care îi scrie că epistola sa pe patru pagini nu conține *nimic*. Cum poate crede că pentru un asemenea nimic se pot obține bani de la Londra?

În scrisoarea sa din 21 decembrie, Becker anunțase un nou raport amănunțit. În locul acestuia primim „*Vorbote*”. După cum ai văzut și tu, „*Vorbote*” prezintă de fapt numai un raport despre „terminarea” lock-outului țesătorilor de panglici, fără însă să explice cituși de puțin cum s-a desfășurat mai departe conflictul. Pe scurt, pînă în momentul de față nu știm nimic, în afară de ceea ce a publicat „*Vorbote*”. Pe baza acestui material nu numai că nu se poate cere un ajutor de la *trade-unionuri*, dar nici nu se poate publica ceva în legătură cu această chestiune în numele Consiliului General. Doar nu ne putem expune riscului de a primi din partea cămătarilor din Basel un răspuns că facem zarvă fără a fi în cunoștință de cauză?

În cele din urmă, săptămîna trecută, Consiliul General a hotărît să le tragă un perdaf atît lui Becker cît și lui Perret (corespondentul francez pentru Geneva) pentru că nu ne-au dat încă materialul necesar cu privire la istoria de la Basel. Cu aceasta am terminat deocamdată. Îmi pare rău de bătrînul Becker. Trebuie însă să simtă că ținem friul în mînă, deși ne-am străduit, atît cît a fost cu putință, să ne abținem de la orice intervenție directă.

d) *Greve la Rouen, Viena etc. (ale filatorilor de bumbac)*²³³ :

Au izbucnit acum vreo 6—7 săptămîni. Interesant în afacerea asta este faptul că nu cu mult înainte, proprietarii fabricilor de țesătorie (și ai filaturilor) au ținut la Amiens un congres general prezidat de primarul din Amiens. La propunerea unui oarecare om de afaceri numit Vidal, care a trăit multă vreme în Anglia, s-a hotărît să li se facă englezilor concurență în Anglia etc. Și anume prin amenajarea unor depozite pentru firele franțuzești etc. în Anglia, cu scopul de a fi vîndute atît în Anglia, cît și negustorilor de peste mare care fac comerț direct cu Anglia. Iar acest lucru urma să se realizeze prin *reducerea în continuare a salariilor*, întrucît era un fapt recunoscut că numai reducîndu-se salariile (în comparație cu cele din Anglia) se poate face față în Franța (avînd în vedere taxele vamale existente) concurenței engleze. Și într-adevăr, după acest congres de la Amiens a început reducerea salariilor la Rouen, Viena etc. Așa se explică grevele. Noi, bineînțeles, i-am încunoștințat pe acești oameni, prin intermediul lui Dupont, despre starea proastă a afacerilor de aici (în special a comerțului cu bumbac) și, legat de aceasta, de greutatea de a procura

bani în *momentul de față*. Între timp, după cum vei vedea din scrisoarea alăturată (din Viena), greva de la Viena a luat sfârșit. Celor de la Rouen, unde conflictul continuă, le-am trimis deocamdată o chitanță în valoare de 20 l. st. pentru a ridica banii de la lucrătorii în bronz din Paris, care ne datorează acești bani încă din timpul lock-outului de la ei⁸³. În general, muncitorii francezi acționează mult mai rațional decât cei din Elveția și, totdată, sînt mult mai modești în pretențiile lor.

În speranța că guturaiul nu te-a dus la un asemenea grad de deprimare și abrutizare ca pe mine.

Al tău,
K. Moro

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

143

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 ianuarie 1869

Dragul meu Maur,

Te rog să mă ierți că îți răspund cu o asemenea întârziere și atât de lapidar, dar în ultimul timp, în casa noastră toate merg pe dos. De-abia s-a făcut ceva mai bine Sarah¹⁾, că a făcut Lizzie o gastrită cronică pe care am tratat-o timp îndelungat, și, nu i-a trecut bine asta, cînd, din cauza unei răni la degetul mare de la picior s-a trezit cu o inflamație a vaselor limfactice pe toată laba și de-a lungul gambei ; s-ar fi putut să iasă o poveste foarte urită, dar acum merge spre vindecare. Cînd mai era încă în pat, Mary Ellen²⁾ s-a întors foarte bolnavă de la părinții ei, unde mersese pentru cîteva zile. Abia miine, cînd vine Gumpert, vom afla despre ce este vorba ; el se teme să nu fie scarlatină ; totuși pînă acum

¹⁾ Sarah Parker. — *Nota red.*

²⁾ Mary Ellen Burns. — *Nota red.*

nu a apărut nici o urmă de erupție. Pe lângă toate astea am mai primit și o serie de invitații stupide pe care nu le-am putut refuza, la birou multă muncă, într-un cuvânt, înțelegi că am la griji cu nemiluita.

Cele mai calde salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Sper că ai primit la timp vinul, precum și numerele din „Social-Demokrat“, Ténot ¹⁾ etc.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

144

Marx către Engels la Manchester

Londra, 23 ianuarie 1869

Dragă Fred,

Noi toți sperăm că în casa cu nr. 86 din Mornington Street lucrurile merg din nou bine. Scarlatina bîntuie, pare-se, în toată Anglia. Poate Gumpert s-a înșelat totuși în privința lui Mary Ellen. Tussy îi trimite d-nei Burns cele mai calde salutări.

În schimb, la noi în casă s-a instalat guturaiul și tusea. Mie mi-a fost atît de rău, încît două săptămîni „am vărsat“ aproape încontinuu, ca să mă exprim în limbajul elegant al d-nei Blind. Ieri am ieșit din casă pentru prima oară, iar astăzi fumez *de probă* o țigară.

Jennychen, care tușește și ea zdravăn, îți trimite fotografia alăturată. Te roagă să i-l înapoiezi pe Büchner ²⁾; l-a studiat pe Darwin ³⁾ și acum vrea să-l cunoască și pe marele B[üchner]. Cru-

¹⁾ E. Ténot. „Parisul în decembrie 1851“. — *Nota red.*

²⁾ L. Büchner. „Șase prelegeri despre teoria darvinistă a transformării speciilor“. — *Nota red.*

³⁾ Ch. Darwin. „Originea speciilor prin selecție naturală“. — *Nota red.*

cea (de pe fotografia lui Jennychen) este crucea insurecției poloneze din 1864²³⁴.

Confirmarea primirii vinului se oferise s-o trimită Tussy și pînă în momentul de față e și convinsă că a făcut-o.

Alăturat îți trimit două scrisori de la Borkheim. Ca să-și găsească totuși un debușeu pentru „posibilitățile sale superioare” și să nu-mi împueze mie urechile, i-am recomandat să scrie pentru „Zukunft” „*Scrisori din Rusia*”. Nous verrons¹⁾.

Din „Money Market Review” reiese că Knowles plătește 7 șilingi și 6 pence la 1 l. st.²⁾ Cum îi mai merge drăguțului ăștia? Salutări cordiale întregii familii.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

145

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7, Southgate
25 ianuarie 1869

Dragul meu Maur,

Te anunț doar în mare grabă că, în sfârșit, sîntem din nou cu toții pe picioare și că, din fericire, alarma dată de Gumpert în privința scarlatinei a fost falsă. Astăzi trebuie să studiez temeinic proiectul de contract cu G. E[rmén], pe care l-am primit chiar acum, pentru a lichida chestiunea cît mai repede posibil; de aceea îți scriu numai aceste cîteva rînduri. De îndată ce se clarifică situația și lucrurile ajung într-o fază în care nici o încurcătură nu mai e de temut, vin la Londra pentru cîteva zile.

Multe salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

¹⁾ Vom vedea. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 194—195. — *Nota red.*

Sper că, de cînd cu tusea lui Jenny, ai anulat imediat aranjamentul cu lecțiile ?

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

146

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7, Southgate
26 ianuarie 1869

Dragul meu Maur,

Astăzi la ora două ziua s-a stins din viață Ernest Jones în urma unei congestii pulmonare. Era bolnav de joi, iar vineri medicii au declarat că nu mai există nici o șansă.

Încă unul dintre vechii prieteni !

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

147

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 28 ianuarie 1869

Dragă Fred,

Vestea morții lui E. Jones a produs o mîhnire profundă în întreaga noastră casă, întrucît el era unul dintre puținii vechi prieteni.

Îți trimit un număr din „Vorbote” și o mică broșură pe care am primit-o astăzi de la Berlin. Autorul, care a și expediat-o, semnează pe plic cu titlul de docent în științele agricole.

Lui Jennychen aproape i-a trecut tusea. Eu în ultimele zile am avut niște crize violente, astăzi însă se pare că răceala a luat forma unui guturai destul de serios și cu asta pare că se va termina.

Liebknecht îmi scrie că în Elveția și Germania e pe cale să se pornească o revoltă împotriva lui Becker (bătrînul nostru) și că un scandal public mai poate fi împiedicat *numai* dacă B[ecker] rupe relațiile cu Bakunin și renunță la aerele lui dictatoriale. Oamenii sînt foarte nemulțumiți de felul cum administrează el banii, precum și de dările lui de seamă privind utilizarea lor. Lieb[knecht] mă îndeamnă să-i scriu eu, pe cale particulară, lui Becker, căci este foarte încăpățînat. Dar e o chestiune delicată. Wilhelm pleacă în mai la Viena. Ultimele 50 de exemplare din „*Domnul Vogt*”, potrivit indicației mele, le-a dat lui Kugelman în păstrare.

Afacerea Gurney²⁰⁷ mă amuză teribil. Am studiat în toate detaliile povestea asta murdară, de aceea nu am descoperit nimic nou în dezbaterile de la Mansion House¹⁾, cu excepția marelui Edwards.

Să-mi comunicîți cu cîteva zile înainte data sosirii tale, ca să-l invit într-o seară pe profesorul Beesly.

Salut.

Al tău,
Karlo Moro

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

148

Engels către Marx la Londra

Manchester, 29 ianuarie 1869

Dragul meu Maur,

În sfîrșit, pot să-ți scriu mai pe larg.

Onorabilul Gimborn nu a apărut. Judecînd după descrierea făcută de tine, se pare că, într-adevăr, individul nu urmărește decît să adulmece cîte ceva în privința industriei.

¹⁾ — primărie. — *Nota trad*

Grupul Bakunin, cel de sex masculin și cel feminin (deosebirea dintre ele, respectiv dintre sexe, Bakunin vrea, de altfel, s-o desființeze), a sucombat, pare-se, în tăcere. Toată această poveste a fost pusă la cale, deși cu o viclenie tipic rusească, totuși prostește; prea se vedea coada vulpii, și muncitorii nu pot fi, în nici un caz, ademeniți în felul acesta. Bătrînul Becker, pur și simplu, nu poate renunța la mania sa de „a organiza”, și este tocmai omul indicat pentru a cădea în cursă. Că face și multe alte prostii, asta o cred, mi-ar place însă ca în această privință să avem și altă sursă de informații în afară de Wilhelm, care nu e niciodată în stare să vadă faptele așa cum sînt. Apropo, de la Anul nou Wilh[elm] nu mi-a mai trimis fițuica lui ¹⁾; dacă își închipuie că eu am să m-apuc s-o „cumpăr” ²⁾, se înșală amarnic. Sînt foarte bucuros că nu trebuie să citesc săptămînal sfaturile lui pline de învățăminte, cum că nu trebuie să facem revoluție înainte de a fi restabilit Bundestagul, orbul Welf ³⁾ și stimatul prinț elector de Hessen ⁴⁾ și înainte de a fi săvîrșit răzbuarea noastră legitimă împotriva nelegiuitului Bismarck.

Istoria de la Basel nu e rea de loc. În general, în Elveția lucrurile merg bine. E drept că toate astea au importanță numai pentru că acolo se face pe față tot ceea ce pe restul continentului este ținut, rai mult sau mai puțin, sub obroc. Dar și asta este deja foarte mult. Chiar și legiferarea direct de către popor capătă acolo sensul de a crea o opoziție dominației directe sau indirecte a burgheziei în consiliile legislative ²³⁵. Datorită faptului că pînă la grevele de la Geneva, muncitorii elvețieni aproape că nu au existat ca partid politic independent, fiind doar o anexă a burgheziei radicale, ei au ales în consilii numai burghezi radicali, în timp ce, pe de altă parte, țărani ai căror și ei ușor sub influența burgheziei cultivate. Pentru micile cantoane această situație poate fi destul de bună, dar devine, firește, superfluă și stînjenitoare de îndată ce intră în mișcare masa proletarietului și începe să domine în cadrul ei.

Îmbucurătoare sînt în cazul grevelor de la Basel contribuțiile venite din întreaga Austrie, pînă la Timișoara. E de neiertat că bătrînul Becker, cu declamațiile lui încurcate, a folosit atît de prost această istorie.

De-abia acum am reușit să mă uit puțin prin broșura lui Vogt ⁵⁾

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

²⁾ — în original „koofen” — „cumpăr” în dialect. — *Nota trad.*

³⁾ Georg al V-lea. — *Nota red.*

⁴⁾ Ludwig al III-lea. — *Nota red.*

⁵⁾ K. Vogt. „Cercetări asupra microcefalilor sau a omului-maimuță”. — *Nota red.*

și am văzut că, după părerea lui, caii se trag din purici. Dacă este așa, atunci din ce se trage măgarul care a scris această broșură?

Astăzi îți înapoiez numerele din „Soc[ial]-Dem[okrat]” împreună cu câteva numere din „Zukunft”.

E foarte bine dacă la K[ugelman] mai există 50 de exemplare din „Domnul Vogt”. Când Vogt va ține din nou prelegeri la Berlin, K[ugelman] să trimită acolo o parte din exemplare și să dea un anunț la ziar. Pariez că asta îl va face pe Vogt să-și ia tălpășița.

Sam Moore studiază acum cu mult zel prima ediție a lucrării tale ¹⁾ editată la Dunker și înțelege totul foarte bine. Problemele dialectice cu privire la teoria banilor etc. și le-a însușit pe de-a-n-tregul și a declarat că, sub raport teoretic, este cea mai bună parte din toată cartea.

Cu bunul meu Gottfried ²⁾ chestiunea continuă să se tergiverseze. Dacă îmi va fi însă cât de cât posibil, joia viitoare, seara, vin la Londra și rămân pînă duminică seara.

Fotografiile au plăcut foarte mult.

Gumpert are cartea lui Büchner ³⁾, o voi lua zilele acestea. O evit cât pot pe soția lui, care este tot mai contaminată de filistinism.

Trebuie să recunoaștem că lassalleenii se pricep mult mai bine să facă agitație decît bunul nostru Wilhelm cu dobitocii lui din partidul popular. Este foarte neplăcut că ei i-au eclipsat cu totul, pare-se, pe Wilh[elm] și Bebel, iar masele sînt îngrozitor de proaste și conducătorii sînt niște secături.

Mîine va avea loc procesiunea impresionantă a înhumării lui Jones în același cimitir unde se odihnește și Lupus. E, într-adevăr, mare păcat de omul acesta. Frazele lui burgheze nu erau decît prefăcătoare, iar aici la Manchester nu cred să existe cineva care să-l poată înlocui printre muncitori. Organizația de aici începe iar să se dizolve, iar muncitorii ajung tot mai mult la remorca burgheziei. În afară de aceasta, printre politicieni el era singurul englez cultivat care, în fond, era cu totul de partea noastră.

Apropo de Beesly! Care mai este situația cu articolul pentru „Westminster” ? ⁴⁾ Bate fierul cît e cald.

Am făcut și eu un pic de guturai. Pe o astfel de vreme e greu să scapi. Sper că și tu te simți acum mai bine.

¹⁾ K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 507, 516. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

³⁾ L. Büchner. „Șase prelegeri despre teoria darvinistă a transformării speciilor”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 160. — *Nota red.*

Multe salutări soției și fetelor tale. Cum se simte d-na Lafargue și baby ¹⁾ ?

Al tău,
F. E.

Că rusul ²⁾ a anunțat imediat „K. Marx, Opere, vol. 1” ³⁾ e de asemenea bine.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

149

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 29 ianuarie 1869

Dragă Fred,

Fratele lui Eichhoff a vrut să reediteze broșura mea „18 brumar” (și să plătească pentru asta).

Am considerat însă că se cuvine să-i scriu lui Meissner ca să-i cer, ca să zic așa, autorizația (lui nu-i plac broșurile). Îmi scrie că nimeni în afară de el nu are dreptul să publice lucrarea, căci vrea să fie și să rămână editorul meu ex officio ⁴⁾. Deci trebuie să-i trimit lui lucrarea, cu unele mici modificări.

Intrebare : poți să-mi procuri un exemplar din „Ludovic Bonaparte” ? Nu s-a găsit vreun exemplar printre cărțile rămase de la Lupus ?

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

²⁾ N. F. Danielson. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 152. — *Nota red.*

⁴⁾ — din oficiu. — *Nota trad.*

150

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 13 februarie 1869

Dragă Fred,
Mulțumesc pentru numerele din „Zukunft“.

Alăturat îți trimit o scrisoare din Lugau, precum și statutul lor ¹⁾ etc. Întrucît momentan sînt foarte ocupat cu cartea mea ²⁾ — am reluat lucrul pe care timp de cîteva săptămîni l-am întrerupt din pricina gripei —, ar fi foarte bine dacă, în măsura în care nu ești și tu absorbit de treburi, mi-ai întocmi un scurt raport (dacă e posibil în englezește, pentru a-l putea prezenta Consiliului General) cu privire la documentele anexate ²³⁶. Acești bravi mineri din Lugau sînt primii din Germania care iau legătura directă cu noi, și trebuie să le luăm apărarea în mod oficial.

Salut.

Al tău,
K. M.

De îndată ce nu mai ai nevoie de documente, trimite-mi-le înapoi.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

151

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 15 februarie 1869

Dragă Fred,

Alăturat primești istoria cu împrumuturile din timpul lui Westbury etc. Cărticica o poți păstra, dar scrisoarea în engleză, ane-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 186—188. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul“. — *Nota red.*

xată trebuie să mi-o înapoiezi. Lui Borkheim i-am spus că-mi trebuie informația pentru un *cunoscut din Olanda*.

Nu uita să-mi trimiți cât mai curînd posibil cartea lui Foster „Foreign Exchanges”. De îndată ce-o citesc ți-o restitui. Aici nu am de unde s-o procur.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

152

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 17 februarie 1869

Dragul meu Maur,

Raportul ¹⁾ ți-l pregătesc pentru marțea viitoare, deși nu știu ce vă interesează în mod deosebit. Restitui alăturat scrisoarea din Lugau.

Multe mulțumiri pentru istoria lui Westbury. Restitui alăturat scrisoarea către Borkh[eim]. Îl voi întreba în legătură cu aceasta pe agentul meu de schimb.

Anexez un extras din Bakunin ²³⁷ făcut de ilustrul Gaudissart împreună cu observațiile. După cum vezi, pasajele cele mai tari, pe care ni le-a citat în rusește, există numai în închipuirea lui. Dar pe alocuri panslavismul e cam prea gros, și deosebit de caracteristic sînt amenințările la adresa polonezilor. De altfel și descompunerea imperiului rus este prezentată astfel încît Rusia Mare să rămîină totuși centrul confederației slave.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ F. Engels. „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 366—372. — Nota trad.). — Nota red.

153

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 februarie 1869

Dragul meu Maur,

Multe mulțumiri pentru pipă, pe care o voi încerca astă seară. Îți trimit alăturat raportul ¹⁾). Documentele ți le voi înapoia mâine. Asociațiile de mineri, care s-au păstrat din timpul evului mediu — mai dăinuie încă prostiile medievale sub formă de „norme cu privire la îmbrăcăminte și la organizarea parăzilor, la festivități și sărbători religioase” —, există încă în toate minele din Germania.

Intrucît foița lui Liebk[necht] ²⁾ este totuși organul de presă al acestor muncitori din Lugau, ai putea, după ce-l citești, să trimiți raportul lui Wilhelm ca să-l traducă, punîndu-i condiția expresă să nu-l publice în *mai mult de două numere*. Dacă-l împarte pe mai multe numere își pierde orice valoare. Originalul, dacă mai ai nevoie de el, poate să ți-l înapoieze.

Am aflat de la Wehner că mirșăviile poliției din Hannover iau o amploare tot mai mare, deschiderea scrisorilor, în special ale ofițerilor din Hannover intrați în serviciul saxon, a devenit un fenomen cotidian. De fapt, ce să faci și Stieber cu cei 400 000 de taleri fond secret, pe care i le-a aprobat parlamentul prusian din veniturile exprincipilor !

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ F. Engels. „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia”. — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

154

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 24 februarie 1869

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru raport ¹⁾. E limpede ca un cristal. N-am schimbat nimic, am șters numai fraza de încheiere (mai bine zis câteva cuvinte din ea). L-am citit ieri la Consiliul Central. A fost adoptat. Mai întâi va fi trimis la „*Times*” (sau, mai precis, va fi dus acolo de Eccarius). Dacă „*Times*” nu-l acceptă, la „*Daily News*”. Apoi tăietura din ziarul englez va fi trimisă la „*Zukunft*”, „*Social-Demokrat*” și lui *Wilhelm* ²⁾. Bieții muncitori din Lugau vor fi foarte mulțumiți că se scrie despre ei în presa engleză.

Anexez rezoluțiile etc., șase bucăți ²³⁸. În această privință lucrurile se prezintă în felul următor. Hotărîrea Congresului (de la Bruxelles) ne-a obligat să tipărim rezoluțiile de la Bruxelles. Sub pretext că hotărîrile de la Geneva constituie o parte a programului, am dat la tipar și acea parte din rezoluții prezentată la Congresul de la Geneva de către Consiliul Central de la Londra și adoptată de Congresul de la Geneva; propunerile francezilor însă, precum și amendamentele etc., de asemenea adoptate, care nu erau decît o flecăreală prostească, le-am omis. Această parte este scrisă, deci, de mine. La întocmirea rezoluției din 1868 însă nu am participat. Singura frază care îmi aparține din această rezoluție este primul paragraf „cu privire la urmările folosirii mașinilor” ²³⁹.

Faptul că Bakunin îi revendică pe frații „slavi” din Kurlanda și Lituania este prea de tot. Nici pretențiile sale la Silezia nu sînt rele.

Care mai e situația cu cartea lui Foster „*Exchanges*” ?

Bun băiat și Meissner ăsta, i-am trimis „*Ludovic Bonaparte*” ³⁾ cu câteva zile înainte de venirea ta la Londra ²⁴⁰. L-am rugat să-mi confirme neîntîrziat primirea cărții. Pină acum, nici un cuvînt.

---

¹⁾ *F. Engels*. „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia”. — *Nota red.*

²⁾ *Liebkecht*. — *Nota red.*

³⁾ *K. Marx*. „Oprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. — *Nota red.*

Wilhelm nu se schimbă de loc. Din cele 50 sau 60 de exemplare despre care mi-a scris că i le-a trimis lui Kugelmann, acesta a primit de fapt numai 6 bucăți mari și late !

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

155

Engels către Marx la Londra

Manchester, 25 februarie 1869

Dragul meu Maur,

I-am trimis chiar acum lui Borkheim un cec de 162 l. st. și 10 șilingi, din care 100 l. st. pentru achitarea datoriei către el și 62 l. st. și 10 șilingi pentru tine, ceea ce, împreună cu cele 25 l. st. pe care ți le-am adus eu, fac 87 l. st. și 10 șilingi, adică $\frac{1}{4}$ din cei 350 l. st. La începutul lui martie sau de îndată ce voi putea, în cursul lunii martie vei primi din nou 87 l. st. și 10 șilingi, apoi la începutul lui iulie din nou ș.a.m.d.

Sper că raportul ¹⁾ va apărea în presa engleză, deși în sinea mea am convingerea că nu se va întâmpla așa ceva și că va rămâne numai în „Bee-Hive“. În cel mai bun caz, indivizii vor face prescurtări serioase.

Rezoluțiile ²⁸⁸ nu le-am citit încă. La prima vedere pare curios că nu sînt tipărite totodată și rezoluțiile de la Lausanne din 1867.

N.B. în legătură cu banii : n-am avut de ales decît să-i trimit fie prin Borkheim, fie pe altă cale, ceea ce ar fi iscat discuții aici la birou ; și, din două rele, l-am ales pe cel mai mic. Pe viitor, firește, nu se va mai întâmpla.

Fraza de încheiere din raport a fost destinată, firește, numai ziarului lui Liebknecht ²⁾ și cititorilor lui.

¹⁾ F. Engels. „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia“. — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt“. — *Nota red.*

Cartea lui Foster „Exchanges” ți-o trimit astăzi prin compania „Globe Parcel Express”; am socotit că poșta nu prezintă destulă siguranță pentru a trimite pe această cale o carte de neînlocuit. Dacă nu o primești pînă sîmbătă dimineață, să reclami imediat la „Globe Parcel Express”, 150 Cheapside, sau 150 Leadenhall Street. Cel mai bine ar fi s-o înapoiezi pe aceeași cale. Pentru expedierea de cărți *mai mari*, „Globe” este calea cea mai ieftină, chiar și în comparație cu vagonul poștal.

În legătură cu exemplarele ¹⁾ l-aș înșfăca pe Wilhelm de guler și i-aș cere categoric o explicație. La fel și în ce-l privește pe Meissner. Individul are, evident, unele șovăieli, dar cum Eichhoff este dispus să tipărească lucrarea, va trebui să se hotărască într-un fel sau altul ²⁾.

Aici plouă tot timpul.

Apropo. I-am scris lui B[orkheim] în privința lui Bak[unin] spunîndu-i să ridice problema dacă, în general, e posibil ca noi, cei din vest, să colaborăm în vreun fel cu această bandă de pansla-viști atîta timp cît ei propovăduiesc hegemonia lor slavă; cu siguranță că miine, cînd te vei duce după bani, îți va citi scrisoarea; de altfel, i-am spus ca în această privință să se sfătuiască cu tine.

Cele mai calde salutări alor tăi.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

156

Marx către Engels la Manchester

Londra, 1 martie 1869

Anexez două numere din „Lanterne” și unul din „Réveil”.

Dragă Fred,

Mulțumesc pentru bani. Mi i-a dat Borkheim sîmbătă. Mi-a citit scrisoarea primită de la tine și apoi răspunsul lui. Este foarte

¹⁾ K. Marx. „Domnul Vogt” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 219—220. — *Nota red.*

mîndru că, după cum pretinde, a descoperit că tu folosești greșit genurile (greșeală care s-ar repeta destul de des).

Simbătă seara l-am primit și pe Foster ¹⁾. Cartea este, fără îndoială, importantă pentru vremea ei. În primul rînd, pentru că găsești dezvoltată întreaga teorie a lui Ricardo, și chiar mai bine decît la Ricardo, asupra banilor, a cursului schimbului etc. În al doilea rînd, pentru că poți să-ți dai seama cum dobitocii, Banca Angliei, Comisia de cercetare ²⁴¹ și teoreticienii se dau de ceasul morții să rezolve problema: Anglia este debitoarea Irlandei, deși cursul schimbului este întotdeauna în defavoarea Irlandei și se exportă banii din Irlanda în Anglia. Foster le rezolvă enigma: totul se explică prin deprecierea banilor de hirtie irlandezi. Ce-i drept, încă înaintea lui cu doi ani (1802), Blake a lămurit complet această deosebire dintre cursul *nominal* și cel *real* al schimbului; de altfel, Petty ²⁴² spusese tot ce era necesar în legătură cu această chestiune, numai că cei care au venit după el au dat din nou uitării această chestiune.

Amnistia din Irlanda este cea mai mirșavă din toate cîte au fost pînă acum. Mai întii, majoritatea celor amnistiați ispășiseră aproape termenul de detențiune, după scurgerea căruia toți deținuții sînt puși în libertate pe baza unor tickets of leave ²⁾. În al doilea rînd, cea mai mare parte dintre căpetenii au fost reținuți „pentru că” fenianismul, fiind de origine „americană”, delictul este cu atît mai grav. Tocmai de aceea sînt eliberați yankeii-irlandezi de felul lui Costello, iar anglo-irlandezii sînt ținuți în închisoare.

Dacă vreodată un munte a născut un șoarece, atunci, fără îndoială, acesta este actualul guvern al tuturor talentelor ²⁴³, și încă în toate prvințele.

Ți-am trimis mai de mult un raport al lui Pollock și Knox ²⁴¹ (același jalnic magistrat al poliției din Londra, fost colaborator la „Times”, care s-a evidențiat în mod atît de strălucit în scandalul din Hyde-Park) cu privire la modul cum sînt tratați „condamnații” irlandezi în Anglia. Unul dintre acești „condamnați” demască în „*Irishman*” nemaiauzitele infamii ale lui John Bull și minciunile dobitocului de Knox.

Întrucît starea sănătății Laurei nu este chiar atît de bună cum ne inchipuiam, m-am gîndit să plec pentru cîteva zile la Paris. I-am scris acest lucru lui Lafargue ³⁾. Și, ca urmare, un necunoscut, respectiv un agent de poliție, s-a interesat la el acasă dacă domnul Marx a sosit, întrucît „trebuie să-i facă o comunicare”. Cît de bine

¹⁾ J. L. Foster. „Schiță cu privire la principiile schimbului comercial”. — *Nota red.*

²⁾ — certificate de buna purtare. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 527—528. — *Nota red.*

se păstrează secretul corespondenței la Paris — lucrurile nu s-au schimbat! Acum nu mai plec.

Din cinci examene (în Franța), Lafargue a fost scutit de trei și a primit permisiunea sau mai mult indicația să le susțină pe celelalte două la Strasbourg. De altfel, am impresia că se lasă prea mult absorbit de politică, ceea ce ar putea sfârși prost, întrucît toți prietenii săi sînt blanquiști. Îl voi pune în gardă. Dar întii să-și dea examenele.

Despre caracterul clicii lui te poți convinge din prospectul pe care ți-l anezex²⁴⁵. Le lipsesc cei 250 l. st. pentru cauțiune. Toată povestea are și o parte bună: l-a mai scos pe Lafargue de sub influența lui Moilin, după cum se vede din următoarele:

„Am vorbit cu Moilin în privința cauțiunii; a promis să ne împrumute suma necesară, dar în ultimul moment a refuzat, întrucît a vrut să-l numească pe el redactor-șef. Nu a pretins asta direct, dar a lăsat să se înțeleagă. Tridon mi-a spus: Moilin este un diplomat, de altfel are capul lui Fouché; de aceea nu trebuie niciodată să te cerți cu el: e bine să-l observi cu atenție, să afli ce vrea, pentru a fi întotdeauna în gardă”.

În legătură cu cartea mea despre Proudhon¹⁾, Lafargue scrie:

„Blanqui are un exemplar din această carte și-l împrumută tuturor prietenilor săi. Așa a citit-o și Tridon și a fost încîntat cînd a văzut ce perdaf îi trage Maurul lui Proudhon. Blanqui are cea mai mare considerație pentru dumneavoastră... El a găsit pentru Proudhon cea mai nostimă poreclă din cîte cunosc, îi spune higrmetru²⁾”.

După ce John Bull s-a compromis atît de strașnic prin concesiile făcute în tratatul de la Alabama²⁴⁶, în cele din urmă unchiul Sam i-a mai tras și un picior în spate. Asta este în întregime *opera irlandezilor* din America, după cum m-am convins eu însumi din presa yankeilor. Poate se convinge și profesorul Beesly că irlandezii din Statele Unite nu sînt = 0.

Salut.

Al tău,
K. M.

În calitate de specialist în gramatica comparată vei găsi, probabil, forme interesante în următorul extras dintr-o cronică scoțiană

---

¹⁾ K. Marx. „Mizeria filozofiei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 65—179. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ În original, cele două citate din scrisorile lui Lafargue sînt în franceză. — Nota red.

de la începutul secolului al XV-lea²⁴⁷ cu privire la moartea ducelui de Rothesay (fiul regelui Robert al III-lea) :

„Be quhais deith, succedit gret displeseir to hir son, David Duk of Rothesay : for, during hir life, he was haldin in virtews and honest occupation : eftir hir deith (adică a reginei Annabella) he began to rage in all maner of insolence : and fulyeit virginis, matronis, and nunnis, be his unbridillit lust. At last, King Robert, informit of his young and insolent maneris, send letteris to his brot-hir, the Duk of Albany, to intertene his said son, the Duk of Rothesay, and to leir him honest and civill maneris. The Duk of Albany, glaid of thir writtingis, tuk the Duk of Rothesay betwix Dundee and Sanct Androis, and brocht him to Falkland, and inclusit him in the tour thairof, but ony meit or drink. It is said, ane woman, havand commiseratioun on this Duk, leit meill fall daun thraw the loftis of the toure : be quhilkis, his life wes certane dayis savit. This woman, fra it wes knawin, wes put to deith. On the same maner, ane othir woman gaif him milk of hir paup, thraw ane lang reid ; and wes slane with gret cruelte, fra it wes knawin. Than wes the Duk destitute of all mortall supplie ; and brocht, finalie, to sa miserable and hungry appetite, that he eit, nocht allanerlie the filth of the toure quhare he wes, bot his awin fingaris : to his gret marterdome. His body wes beryit in Lundonis, and kithit mirakles mony yeris eftir ; quhil, at last, King James the First began to punis his slayaris : and fra that time furth, the miraklis ceissit”¹⁾.

¹⁾ „Iar după moartea reginei s-au abătut multe necazuri asupra fiului ei, David, duce de Rothesay ; căci cită vreme a fost ea în viață, a dus o viață plina de virtute și de cinste ; după moartea ei” (anume a reginei Annabella), „el a înnebunit de-a binelea, dedându-se la toate viciile posibile : necinstea fecioare, femeii măritate și călugărițe. În cele din urmă, încunoștințat de purtarea ușuratică și nerușinată a lui, regele Robert trimite o scrisoare fratelui său, ducele de Albany, cu rugămintea de a da povește bune fiului său, ducele de Rothesay, și de a-l îndruma pe calea unei vieți cinstitute și a unei purtări cuviincioase. Ducele de Albany, bucuros de această scrisoare, l-a prins pe ducele de Rothesay între Dundee și Sanct Andrew și l-a dus la Falkland, unde l-a închis într-un turn, lăsându-l fără mâncare și fără apă. Se povestește că o femeie, făcându-i-se milă de duce, i-a aruncat făină prin crenelele turnului, amînându-i cu cîteva zile moartea. Dar cum s-a aflat de aceasta, femeia a fost condamnată la moarte. La fel, o altă femeie i-a dat, cu ajutorul unui tub lung, lapte de la sînul ei, și cînd s-a aflat a fost și ea ucisă cu multă cruzime. Atunci ducele, lipsit de orice hrană, a fost împins pînă acolo de foamea lui cumplită, încît minca nu numai toate gunoaietele din turnul în care se găsea, dar și-a ros și propriile lui degete, ceea ce i-a pricinuit dureri neînchipuite. Cadavrul său a fost înhumat la Londra și apoi mulți ani la locul acela au apărut tot felul de năluci ; pînă cînd regele Iacob I i-a pedepsit pe ucigașii ducelui și de atunci nălucile n-au mai apărut”. — *Nota trad.*

După cum se vede, „*Times*” nu publică raportul ¹⁾. Dar, în ultimă instanță, îl va publica „*Morning Advertiser*”, care din prostie publică orice.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931*

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

157

Marx către Engels ²⁴⁸
la Manchester

[Londra] 2 martie 1869

Dragă Fred,

Trebuie să-mi trimiți fie cărtuția din Lugau, fie — mai bine zis — în *germană* paragrafele din statut pe care le citezi.

Voi traduce eu însumi totul, deoarece pe Wilhelm nu-l consider competent și nici nu vreau să-i înmînez numai lui lucrarea ²⁾.

Al tău,
K. M.

Apropo. Într-un pamflet scris de un expert contabil și adresat d-lui Gladstone ²⁴⁹ se constată că cel puțin 1/10 din societățile de asigurare pe viață (toate societățile de asigurare au la un loc un capital nominal de 100 000 000 l. st.), sînt *falimentare* și nu valorează nici cit hîrtia pe care-și tipăresc anunțurile.

Ce vor spune de asta domnii burghezi care s-au delectat atît de mult cu *perspectivele* (în 20 sau aproape 20 de ani) falimentului trade-unionurilor ?

Vor tăcea chitic.

Publicat pentru prima oară
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931*

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ *F. Engels*. „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 222. — *Nota red.*

158

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 3 martie 1869

Dragă Fred,
Iterum Crispinus ! ¹⁾

Scumpul nostru Wilhelm își are procedeele lui specifice.

Întii reproduce din „*Revue der N[eu]en Rh[einischen] Z[eitung]*” articolul lui Eccarius despre „*Croitoria la Londra*”, fără să-l întrebe în prealabil pe Eccarius și fără să citeze ca sursă revista. Apoi îi scrie lui Eccarius că ar vrea să publice articolul în broșură. E[ccarius] îi răspunde că în acest caz e nevoie de al doilea capitol, fiindcă — fapt pe care Wilhelm, în graba lui de a copia, l-a scăpat din vedere — în cei 19 ani care s-au scurs de atunci, situația s-a schimbat complet.

Și iată și cea de-a doua ispravă a lui Wilhelm :

Îi scrie lui Eccarius să-i trimită numărul din „*Revue*” în care a apărut articolul tău „*Războiul țărănesc german*”.

Așadar, Wilhelm vroia să publice articolul tău *fără știrea ta și tot fără să citeze „Revue”*.

Din fericire, Ecc[arius] mi-a comunicat toate acestea ieri seară la Consiliul Central. I-am spus că îți voi scrie, și pînă una-alta să nu-i trimită nimic.

În ceea ce privește chestiunea în sine, eu mai am un exemplar de rezervă, pe care aș putea să-l trimit lui Wilhelm. De asemenea, cred că, chiar și în cazul cînd vom publica mai tîrziu împreună articole din lucrările noastre, publicarea articolului în foiața lui W[ilhelm] nu are ce să strice, iar efectul imediat va fi foarte bun.

Dar nu trebuie în nici un caz să-i permitem lui Wilhelm să publice articolul ca pe o lucrare scrisă special pentru el, și nu ca o reproducere după „*Revue*”.

Comunică-mi urgent arbitrium ²⁾ al tău.

Altă curiozitate. Ai văzut probabil în „*A[llgemeine] Z[eitung]*” din A[ugsburg] că noi doi figurăm în calitate de colaboratori ai unui ziar muncitoresc editat de Oberwinder la Viena ³⁾.

¹⁾ Ecce iterum Crispinus — iată același Crispinus (inceputul satirei a IV-a a lui Juvenal). În sens figurat : „din nou aceeași persoană”. — *Nota trad.*

²⁾ — hotărîrea. — *Nota trad.*

³⁾ „*Die Volksstimme*”. — *Nota red.*

Lucrurile stau astfel : Cu vreo lună înainte de Anul nou, Oberwinder l-a rugat pe Wilhelm să-mi scrie că ar vrea să scoată un almanah și că are nevoie de biografia mea. Spunea să-i trimit lui O[berwinder] cele necesare. I-am trimis pur și simplu datele cerute și câteva documente („Procesul de la Köln“ etc. ¹⁾). Și mai mult n-am mai auzit despre povestea asta.

Acum, cu câteva săptămîni în urmă, îmi scrie O[berwinder] că nu a ieșit nimic din ideea cu almanahul. Dar că va publica materialul trimis de mine într-un ziar pe care intenționează să-l scoată. După cum pretinde el, s-au și asigurat vreo 6—7 mii de abonați. Mă ruga să colaborez. *Eu am uitat să-i răspund*, îi voi răspunde însă astăzi.

În general, consider că nu strică să cîștigăm puțin teren la Viena.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo. Ce înțeleg dobitocii de negustori germani prin :

- 1) Primage ?
- 2) Courtage pentru reimbours ? ²⁾

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

159

Engels către Marx la Londra

Manchester, 3 martie 1869

Dragul meu Maur !

Vezi cită dreptate am avut cînd te-am sfătuit să nu pleci în nici un caz la Paris. Ar fi o prostie să te dai pe mîna acestor canalii, mai ales că nimeni nu va protesta, iar legea cu privire la

¹⁾ K. Marx. „Dezvăluiri asupra procesului comuniștilor de la Colonia“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 429—501. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 230—237. — *Nota red.*

securitate continuă să fie în vigoare²⁵⁰. Lafargue ar face bine să se ducă cit mai curînd la Strasbourg și să-și dea examenele; odată terminată treaba asta, poate să mai întreprindă cîte ceva. Faptul că s-a eliberat de sub influența lui Moilin este extrem de important; cu siguranță că acest iezuit l-ar fi virit în incurcătură. Ceea ce scrie L[afargue] despre Blanqui este foarte îmbucurător.

Moore mi-a spus că Beesly a publicat în recentul număr din „Fort[nightly]” un articol despre problema socială, care reprezintă o culme a confuziei²⁵¹.

În pasajul citat în scoțiana veche¹⁾, nou a fost pentru mine din punct de vedere filologic numai participium praesentis²⁾ havand, avînd, ceea ce demonstrează că în Scoția mai exista la începutul secolului al XV-lea această formă, care în Anglia dispăruse de mult.

Greșeala aceea în limba rusă am făcut-o într-adevăr. Am cam uitat declinarea rusă.

Materialele din Lugau îți vor parveni astăzi prin poștă. Întrucît nu mai știi ce pasaje am citat, nu ți le mai pot nici indica, dar broșurile au un fel de index pe care l-am întocmit pentru mine și cu ajutorul căruia le vei putea găsi.

Cum se numește pamfletul în legătură cu societățile de asigurare pe viață?²⁴⁹ Trebuie neapărat să ni-l procurăm.

Așadar, Wilhelmchen a apelat la voi împotriva lui Schw[eitzer]²⁵². Va fi o poveste nostimă, căci Schw[eitzer] nu se lasă prins cu una, cu două. Scandalul va fi, de altfel, drăguț; nu mai primești „So[cial]-Dem[okrat]”? Tocmai acum Eichh[off] ar trebui să ne țină la curent cum se cuvine. Îți trimit zilele acestea cîteva articole publicate de el (și cu siguranță de nimeni altcineva) în „Zukunft”.

Între timp, în Essen a fost ales social-democratul Hasenclever, susținut și de Liebk[necht], cu o majoritate de 900 de voturi peste ceea ce *au obținut laolaltă* landratul și candidatul național-liberal. Și la Hannover (se pare la Celle) sint șanse să fie ales unul.

De altfel, se pare că Wilh[elm] a început să se miște și în Saxonia are succes. Dacă dobitocul ăsta ar renunța la istoriile lui prostești sud-germane, federaliste și welfe, ar putea, în ciuda obtuzității sale, realiza ceva, datorită suspiciunii care domnește în rîndurile conducătorilor lassalleeni împotriva lui Schw[eitzer], căci conștiința încărcată a lui Schw[eitzer] îl dezarmează și pe el cînd lucrurile ajung la extrem. Dar cu partidul lui popular și cu ardoarea lui restauraționistă nu poate găsi ecou în rîndurile muncitorilor nord-germani.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 228. — *Nota red.*

²⁾ — participiul prezent. — *Nota trad.*

Comic este că acum, deodată, se pregătește să plece la Berlin, recunoscînd, așadar, că acolo *se poate* considera în siguranță!

De altfel, nu văd cum voi, în calitate de Consiliu General, vă veți putea declara competenți în această chestiune — chiar dacă ambii participanți sînt de acord —, poate numai dacă ei declară că sînt gata să se supună hotărîrii unor arbitri în problema organizației și conducerii sindicatelor etc.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

160

Engels către Marx la Londra

Manchester, 4 martie 1869

Dragul meu Maur,

În chestiunea articolului¹⁾ te las pe tine să procedezi cum crezi de cuviință. În ce mă privește însă, *nu cred* că lucrarea, publicată în ziarul iui Liebk[necht]²⁾ sub formă de fragmente pe o coloană sau poate două, ar putea fi de vreun folos, căci în felul acesta tipărirea ei s-ar întinde pe vreo doi ani. Ar fi cu totul altceva și ar avea alt efect dacă el ar vrea s-o publice sub forma unei broșuri *ieftine*, pentru muncitori. I-aș propune, întrucît tot e certat cu Schw[eitzer], să publice în ziarul său ultimul capitol din broșura mea cu caracter militar³⁾ și, de asemenea, să-l întrebă pe Meissner la ce preț îi permite să vîndă restul (m-a întrebat o dată despre acest lucru prin Moore, însă de atunci nu am avut nici un prilej să-i scriu și întrebarea lui a rămas fără răspuns). În caz că

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 230—231. — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 38—93. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

publică articolul, trebuie să indice și sursa. Eu personal nu am *nici un* exemplar și nici tu nu-l poți da pe al tău : trebuie să păstrăm măcar unul !

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

161

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 5 martie 1869

Dragă Fred,

Micul document pe care-l anexez a sosit *ieri* (deși este datat 27 februarie)²⁵³. De îndată ce-l citești, trimite-mi-l înapoi, deoarece marța viitoare trebuie să-l prezint în fața Consiliului. Domnilor din „Alianță“ le-a trebuit mult timp ca să alcătuiască acest opus.

Pentru noi ar fi fost, fără îndoială, mai plăcut dacă și-ar fi păstrat „numărutele lor legiuni“ din Franța, Spania și Italia.

Bakunin își face următorul calcul : dacă aprobăm „programul său radical“, poate să bată toba și, în oarecare măsură, să ne compromită. Dacă ne declarăm împotriva, va face zarvă că sintem contrarevoluționari. În afară de aceasta : dacă admitem „Alianța“, Bakunin va avea grijă ca la Congresul de la Basel să fie susținut de o bandă de neisprăviți. Cred că trebuie răspuns în felul următor²⁵⁴.

Conform § 1 din statut poate fi admisă orice asociație muncitorească „care urmărește același scop, și anume : apărarea, dezvoltarea și *deplina eliberare a clasei muncitoare*“.

Intrucât gradul de dezvoltare al diferitelor detașamente muncitorești din aceeași țară, precum și al clasei muncitoare din diferite țări este în mod necesar foarte diferit, și mișcarea reală se manifestă în forme teoretice foarte diferite.

Unitatea de acțiune generată de Asociația Internațională a Muncitorilor, schimbul de idei prin intermediul diferitelor organe ale secțiilor din toate țările, în sfârșit, discuțiile directe la con-

gresele comune vor duce treptat și la crearea unui program teoretic comun pentru întreaga mișcare muncitorească.

De aceea, în ceea ce privește programul „Alianței”, Consiliul General nu este obligat să-l supună unei examinări critice. El nu are sarcina de a cerceta dacă acest program este expresia științifică adecvată a mișcării muncitorești. Consiliul trebuie doar să se lămurească dacă *tendința generală a programului* nu contravine tendinței generale a Asociației Internaționale a Muncitorilor, respectiv eliberarea deplină a clasei muncitoare.

Această imputare se poate referi numai la o frază din program, § 2 ; „ea urmărește în primul rînd egalitatea politică, economică, socială a *claselor*” ; luată textual, „egalitatea claselor” nu este altceva decît ideea exprimată cu alte cuvinte a „armoniei dintre capital și muncă”, propovăduită de socialiștii burgezi. Nu „egalitatea claselor”, care logic este imposibilă, ci „desființarea claselor”, care este istoric necesară, este scopul final spre care tinde Asociația Internațională a Muncitorilor. Din contextul în care se găsește în program această frază reiese însă că ea e o simplă scăpare din condei. Consiliul General nu se îndoiește, așadar, cîtuși de puțin că această frază, care ar putea duce la regretable neînțelegeri, va fi îndepărtată din program ²⁵⁵.

Cu această condiție, conform principiilor Asociației Internaționale a Muncitorilor, fiecare secție este răspunzătoare pentru propriul ei program. Așadar, nimic nu stă în calea transformării secțiilor Alianței în secții ale Asociației Internaționale a Muncitorilor.

De îndată ce acest lucru va fi fost făcut, va trebui, conform regulamentului, să se trimită Consiliului General lista noilor secții care au intrat în Asociație, precizîndu-se țara, reședința și numărul membrilor.

Acest din urmă punct — numărarea legiunilor lor — nu va fi de loc pe placul acestor domni. Cînd vei trimite înapoi scrisoarea, scrie-mi ce schimbări ai vrea să introduci în acest proiect de răspuns.

În legătură cu Liebknecht, m-am gîndit din nou la chestiunea asta. Să publici în neisprăvita lui foiță ¹⁾ nu face. Publicarea lucrării sub formă de broșură prin intermediul lui Wilhelm este o iluzie. Ce părere ai, n-ar fi bine să-i scriu lui Eichhoff, poate că fratele lui ar publica mai ieftin lucrarea ? În acest caz ai putea să donezi onorariul Consiliului General, care are foarte multă nevoie de bani ? Eu mai am (*în afară de colecția „Revue”* ²⁾, care

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

²⁾ „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue”. — *Nota red.*

e completă) un exemplar din caietul nr. 6, unde se află „Războiul țărănesc”. L-aș putea trimite la Berlin. Scrie-mi neîntirziat în legătură cu aceasta.

De altfel, Wilhelm poate reproduce ultimul paragraf din broșură, care cuprinde probleme militare. Tranzacția cu Meissner (în cazul acesta Wilhelm ar trebui să plătească bani peșin! — și apoi Meissner e foarte susceptibil în asemenea probleme) este imposibilă.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

162

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7 martie 1869

Dragul meu Maur,

Răspunsul pentru rus ¹⁾ și adepții lui este tocmai așa cum trebuie să fie. În propria lor adresă, indivizii nu îndrăznesc să vă propună să adoptați programul lor, ei vor doar să vă antreneze indirect la o critică cu caracter teoretic. O cursă rusească naivă în care aici, firește, nu va cădea nimeni. În general însă, e limpede că oamenii ăștia au dat înapoi pe toată linia, și putem fi pe deplin mulțumiți. Procedeu prin care îi siliți pe acești indivizi să organizeze pentru voi o trecere în revistă a forțelor lor de luptă este foarte amuzant și va avea asupra capetelor lor de panglicari efectul unui duș rece.

După părerea mea, istoria cu „Războiul țărănesc” ar trebui oferită, măcar din politețe, mai întâi lui Meissner, iar dacă lui nu-i convine s-o publice ca broșură populară, ieftină, vom putea oricând să tratăm cu Eichhoff. Tot trebuie să-i scrii în legătură cu „18 brumar”, așa că ai putea cu aceeași ocazie să atingi și problema asta. Dacă M[eissner] tergiversează lucrurile cu „18 brumar”

¹⁾ Mihail Bakunin. — *Nota red.*

sau dacă se teme, lucrarea trebuie luată de la el și dată lui Eichhoff]. Altfel se pierde timpul și pierdem un prilej favorabil.

Am descoperit la Charles ¹⁾ un exemplar din „18 brumar” și l-am confiscat pe loc. Am recitit lucrarea și mi-am dat imediat seama că trebuie publicată *neîntârziat în limba franceză*. Asta va produce cu totul alt efect decât dacă apare numai ediția germană și îți vei cuceri imediat un nume în rîndurile francezilor ; și atunci traducerea cărții tale ²⁾ va fi, fără îndoială, asigurată. Gîndește-te cui i-ai putea încredința traducerea, și, în orice caz, fă demersuri în această direcție. Dacă va fi tipărită la Bruxelles, se va bucura de o largă răspîndire în Franța.

Înainte de a trimite „Războiul țărănesc”, trimite-mi mie exemplarul ca să corectez greșelile de tipar și să văd dacă nu e cumva nevoie de o prefață etc., respectiv de unele note pentru ignoranți. Nu sînt sigur că spaniolul Bergenroth este Bergenroth al doamnei Jung. Îmi amintesc că, după cîte am auzit, acesta ar fi plecat în America.

Ad vocem ³⁾ Oberwinder ! I-ai scris lui Angerstein, care ni s-a adresat nouă mai demult ? Tipul ăsta are și acum un ziar ⁴⁾ la Viena. Ar fi bine să evităm un scandal inutil cu O[berwinder]. Wilh[elm] ar trebui să ne informeze în ce relații se află aceste două persoane și cu ce se ocupă acum A[ngerstein], pe care tot el ni l-a recomandat.

Nu știi nimic despre primage ⁵⁾ în materie de curs al polițelor sau de practică a polițelor. În transportul de mărfuri înseamnă o suprataxă adăugată la taxa obișnuită, de pildă se plătesc 36 de șilingi per tonă încărcătură și 10% primage, deci, în realitate, 39 de șilingi și 6 pence. Dacă mi-ai arăta pasajul unde ai găsit termenul, poate m-aș lămuri.

Curtaj pentru rembours ⁶⁾ este și ea o expresie foarte nefericit formulată și n-ar fi fost rău dacă aș fi avut tot contextul. Probabil înseamnă curtaj, adică suma convenită misitului pentru încasarea unei cambii protestate.

Ziarul din Augsburg ⁷⁾ e din nou plin de comunicări despre Internaționala de la Geneva. Clossmann, pare-se, s-a luat de capul lui Becker ⁸⁾. E foarte bine.

¹⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ — În legătură cu. — *Nota trad.*

⁴⁾ „Allgemeine Volkszeitung”. — *Nota red.*

⁵⁾ — premiu, recompensă. — *Nota trad.*

⁶⁾ — despăgubire, restituirea datoriei. — *Nota trad.*

⁷⁾ „Allgemeine Zeitung”. — *Nota red.*

⁸⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

Cum merg lucrurile la Basel? Becker scrie trei-patru broșuri despre toate aceste istorii, dar, după cum se pare, aici nu trimite niciodată vreuna.

Schorlemmer, pentru variație, și-a ars din nou fața. O sticlă de bromură de fosfor pe care o prepara i-a explodat sub nas. E foarte bine ornamentat, încolo rănilor nu sînt grave.

Al tău.

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în *Intregime*
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

163

Marx către Engels la Manchester

Londra, 14 martie 1869

Dragă Fred,

Din scrisoarea lui Meissner anexată aici poți să-ți dai seama cum stau lucrurile cu „Ludovic Bonaparte”. Întrucît Meissner mi-a spus direct (verbal) că el nu tipărește broșuri decît rareori și numai pentru a face un serviciu cuiva, lucru pe care tu nu ești obligat să-l știi, ar fi bine dacă i-ai scrie tu direct în legătură cu „Războiul țărănesc”. Dacă nu, îi scriu lui Eichhoff, cu care am relații pe linie de Internațională.

Liebknicht are talentul să grupeze în jurul lui pe cei mai proști oameni din Germania. Exempli causa ¹⁾ autorul articolului „Scopurile democratice și muncitorii germani” ²⁵⁶. Rahatul ăsta poate fi citit chiar și în gînd numai în dialect sud-german. Dobitocul le cere muncitorilor să i-l ia de pe cap pe Bismarck și atunci le promite că vor avea „deplină libertate de acțiune” și satisfacerea altor revendicări socialiste! Groaznic.

Autorul articolului din „Zukunft” este infinit mai viclean și mai priceput în problemele nord-germane. Dar și el ajunge la concluzia că muncitorii sînt cei care trebuie să scoată castanele din foc pentru domnii democrați și să nu se ocupe deocamdată cu ase-

¹⁾ — De exemplu. — Nota trad.

menea fleacuri cum sînt sindicatele. Dacă acești domni sînt adepții atît de înfocați ai unor acțiuni *revoluționare* directe, de ce nu dau ei exemplu în această privință, în loc să scrie articole prudente, rezervate pe un ton moderat în „Zukunft“ ! Și cu o asemenea porcărie vor ei să trezească pasiuni revoluționare ! Cu astea nu fac nici o ispravă !

Am răspuns la scrisoarea primită de la Geneva ¹⁾. În textul francez am adoptat un ton categoric și destul de ironic. Din ferici-re, englezii, care cunosc, firește, numai traducerea mea în limba engleză, nu au sesizat acest lucru.

Domnii aceștia au trimis, în afară de scrisoarea oficială pe care ți-am comunicat-o, o *scrisoare personală* pe patru pagini către Eccarius, în care se spune că numai datorită eforturilor lui Becker, Bakunin și ale autorului scrisorii, Perret, a fost posibilă evitarea unei *rupturi directe*. Programul lor „revoluționar” a exercitat în cîteva săptămîni în Italia, Spania etc. o influență mai mare decît „Asociația Internațională a Muncitorilor” într-un an de zile. Dacă respingem „programul lor revoluționar”, provocăm o *sciziune* între țările *mișcării muncitorești „revoluționare”* (pe care le enumerăm : Franța, unde ei au în total doi corespondenți, Elveția (!), Italia, unde muncitorii, cu excepția adepților noștri, se tirăsc la remorca lui Mazzini, și Spania, unde sînt mai mulți popi decît muncitori) și țările în care clasa muncitoare *se dezvoltă încet* (de pildă Anglia, Germania, Statele Unite și Belgia). Așadar, o sciziune între mișcarea muncitorească vulcanică și plutonică, pe de o parte, și cea aqueous ²⁾ de cealaltă parte.

Faptul că elvețienii reprezintă tipul revoluționar este de-a dreptul amuzant.

Cît de mult trebuie să se fi prostit bătrînul Becker ca să creadă în mod serios că Bakunin a elaborat un „program”.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către Biroul Central al Alianței democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 373—374. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ diluată. — Nota trad.

164

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 15 martie 1869

Dragul meu Maur,

Îți inapoiez scrisoarea lui Meissner. Pentru astăzi numai următoarele :

Eu am fost mai de mult de părere că „Bonaparte“ ¹⁾ ar trebui publicat, de fapt, împreună cu cele trei articole ale tale din „Revue” cu privire la perioada din februarie 1848 pînă în 1850 ²⁵⁷, dar m-am temut că s-ar pierde prea mult timp. Întrucît însă Meissner *însuși* tergiversează lucrurile, eu *aș face acum* acest lucru. În felul acesta ar ieși o carte mai voluminoasă, de vreo 10—12 coli, și completă.

Dacă îi scrii de îndată lui M[eissner], cu siguranță că va mai fi timp.

Miine îți scriu mai mult.

Al tău,

F. E.

Lizzie este la pat, bolnavă de bronșită și răcită serios ; astăzi se simte ceva mai bine.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ K. Marx. „Otsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. — *Nota red.*

165

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 18 martie 1869

Dragul meu Maur,

Referitor la „Războiul țărănesc”¹⁾ îi voi scrie lui Meissner.

Se pare că Wilhelm — judecînd și după numerele din „Soc[ial]-Dem[okrat]” (pe care ți le trimit zilele acestea înapoi) — a obținut victoria în Saxonia. În schimb trebuie să recunoaștem că lassalleenii desfășoară o activitate plină de energie și, cu mijloace limitate, știu să realizeze de zece ori mai mult decît partidul popular²⁾. Nici chiar în timpul cît Schweitzer se afla în închisoare, în „Social-Demokrat” nu au apărut asemenea tîmpenii ca cele pe care le publică Wilh[elm].

Dar ce poate spune Wilhelm în legătură cu faptul că la Celle *particulariștii din Hannover*, învinși în prima etapă a alegerilor, în a doua etapă au votat pentru național-liberalul Planck, adept al lui Bismarck, pentru ca, datorită lor, acesta să intre în Reichstag în locul muncitorului Yorck ! Toate acestea însă nu-l tulbură nicidecum pe Wilhelm.

În faimosul articol al lui Huxley din „Fortn[ightly]”³⁾ nu este aproape nimic altceva decît gluma referitoare la comtism. Comiștii sînt, pare-se, teribil de furioși din cauza aceasta și, după cum îi scrie lui Moore un geolog⁴⁾, prieten de-al lui de la Londra, intenționează să publice o replică fulminantă.

Ce părere ai de propunerea mea de a publica articolele din „N[eue] Rh[einische] Z[eitung]”⁵⁾ înainte de „Bonaparte”⁶⁾ ? dar de traducerea lor în franceză ?

Multe mulțumiri pentru Castille⁷⁾. Abia ieri m-am putut apuca să-l citesc. Evident, autorul nutrește pe ascuns simpatii bonapartistice. Totuși, faptul că insurecția din iunie este înțeleasă acum de toată lumea așa cum a fost ea în realitate, constituie un mare progres.

Tony Moilin este adorabil. Acest homme de⁸⁾ 1869, care decretează fără drept de apel că nimeni nu trebuie să cîștige mai puțin

1) F. Engels. „Războiul țărănesc german”. — Nota red.

2) Vezi volumul de față, p. 196. — Nota red.

3) Dakyns. — Nota red.

4) K. Marx. „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. — Nota red.

5) H. Castille. „Masacrele din iunie 1848”. — Nota red.

6) — om al anului. — Nota trad.

de 2 400 fr. ! Acest doctor naiv, cu pretențiile lui fantastice, m-a făcut să mă prăpădesc de ris. Dacă Laf[argue] l-ar mai lua și acum cit de cit în serios, nevastă-sa și-ar bate joc de el.

Știu că trebuie să-ți scriu și în legătură cu o poveste lungă de tot, momentan nu-mi pot însă aminti despre ce era vorba și trebuie să mă grăbesc să ajung acasă ca să aflu ce a spus Gumpert despre Lizzie, care zace în pat de duminică.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

166

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 20 martie 1869

Dragă Fred,

Sperăm cu toții că în viitoarea scrisoare ne vei da vești mai bune despre starea sănătății lui Mrs. Lizzy. Tussy ¹⁾ te roagă în mod special să-i transmiți cea mai caldă compasiune din partea ei. E o vreme afurisită. Nici Jennychen nu reușește să scape de guturai, iar eu de câteva zile am iarăși guturai și o tuse care mă înnebunește.

Copiii pleacă săptămîna aceasta (vineri sau sîmbătă) la Paris, la familia Lafargue. Povestea Laurei este următoarea : cu două sau trei săptămîni înainte de naștere a căzut. Din cauza acestei căzături a trebuit să stea în pat pînă acum o săptămîină-două și cu multă greutate a fost pusă în afara pericolului.

Am de gînd să cer *naturalizarea*, pentru ca, în calitate de cetățean englez, să fiu în siguranță cînd plec la Paris. Dacă nu plec eu, nu va ieși niciodată ediția franceză a cărții mele ⁴⁴. Prezența mea este absolut necesară. Potrivit legii lui Palmerston, după șase luni, dacă vrei, poți să renunți din nou la cetățenia engleză. Le-

¹⁾ Eleanor Marx. — Nota red.

gea nu ocrotește pe nici un naturalizat la întoarcerea în țara sa dacă este vorba de o încălcare a legii săvârșite înainte de naturalizare în țara lui natală. Cu excepția acestui caz însă, cel naturalizat are drepturi egale cu englezul în raporturile sale cu statele străine. Într-adevăr, nu văd de ce să nu vizitez Parisul fără *permisiunea* domnului Bonaparte, dacă am posibilitatea.

Multe mulțumiri lui Schorlemmer pentru a doua ediție a „chimiei”. Miine, ca distracție duminicală, voi începe să recitesc partea a doua, chimia organică (și presupun că aici trebuie căutate schimbările).

În ce privește „*Ludovic Bonaparte*”¹⁾, nu sînt de părere să fie precedat de articolele din „*Revue*” scrise înainte de 1850. Pe de o parte, nu vreau să-i ofer lui Meissner un nou pretext de aminare. Pe de altă parte, mi-ar fi foarte ușor să prelucrez această parte, adăugînd unele fapte care au devenit cunoscute mai tîrziu. Dar pentru asta mai este timp. De Paepe s-a interesat zadarnic la Bruxelles de un editor francez pentru „*L[udovic] Bonap[arte]*”. Pentru o asemenea operație, domnii aceștia cer ca autorul să le pună la dispoziție *bani*.

Blanqui, care se află acum la Paris, a făcut, acasă la Lafargue, niște glume foarte bune în legătură cu panaceul curat șarlatanesc al lui Moilin²⁾. Franța, zicea el, este întotdeauna nerecunoscătoare față de oamenii ei mari. Acest Moilin, de pildă, a rezolvat într-un mod nemaipomenit de simplu problema secolului, iar Parisul continuă să-și vadă liniștit de treburi, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

Castille a fost unul din insurgenții din iunie, ca atare a fost deportat la Cayenne și s-a întors de acolo după amnistia generală. Cînd a scris prima ediție a cărții sale a fost de *bonne foi*³⁾. Între timp a fost cumpărat de guvern și determinat să scoată această a doua ediție, ca o contracarare a scrierilor lui Ténoc. Modificările constau, în primul rînd, în faptul că, în general, tonul a devenit burhez, uneori prețios și moralist; în al doilea rînd, în înlăturarea pasajelor îndreptate împotriva eroilor din decembrie; în al treilea rînd, în introducerea unor afirmații discret apologetice la adresa lui Bonaparte. Cu toate acestea, fondul rămîind neschimbat, lucrarea este, după cum spui tu, utilă. Nu e de loc rău că domnul Bonaparte stimulează istoriografia să se ocupe și de perioada dinainte de 2 decembrie. Lupta dintre diferitele partide, acest „*Et tu Brute!*”⁴⁾, pe care și-l spun reciproc, va contribui

1) K. Marx. „*Opsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte*”. — *Nota red.*

2) Vezi volumul de față, p. 241. — *Nota red.*

3) — de bună credință. — *Nota trad.*

4) — „*Și tu Brutus!*” — *Nota trad.*

pentru a-i împiedica pe bătrînii porci de cîine de la 1848 și din perioada anterioară de a se mai ocupa cu „mașinații revoluționare”. — I-am trimis lui Beesly prin poștă, with a few random notes¹⁾ făcute de mine, pamfletul lui Vermorel, pe care ți l-am trimis și ție (împreună cu Castille), ca să-l răsfoiască. Mi l-a înapoiat, însoțit de alăturata scrisoare, pe cît de stupidă, pe atît de didactică. Îmi face impresia că filozofia pozitivă înseamnă necunoaștere a tot ce este pozitiv. Celălalt bilet alăturat l-am primit de la Borkheim pentru „rudele mele olandeze”.

Raportul cu privire la „asociațiile minerilor”²⁾ l-am găsit ieri, în numărul de miercurea trecută al lui „Social-Demokrat”, unde a apărut în întregime. Nu știu dacă „Zukunft” l-a publicat. Poate că raportul nu s-a situat la înălțimea și la gradul de erudiție proprii numai politiciii sociale. Nu am primit încă ziarul lui Wilhelm³⁾ pe săptămîna aceasta.

Apropo. Foarte curînd va avea loc aici o demonstrație în amintirea lui E. Jones. Inițiativa pornește de la secția din Clerkenwell a fostei Ligi pentru reformă²⁰⁸. Conducătorii acesteia — Weston, Lucraft etc. — sînt membri ai Consiliului nostru General. Comitetul de organizare mi-a oferit un fotoliu prezidențial la una din cele cinci tribune din Trafalgar Square, de la care se vor rosti discursuri adresate maselor. Am refuzat, desigur, cît se poate de politicos. În schimb, n-am putut să nu promit o mică contribuție bănească on behalf of myself and friends⁴⁾ la cheltuielile demonstrației. Baniii trebuie depuși marțea viitoare. Așadar, dacă tu și cu Moore doriți să contribuiți cu ceva, trebuie s-o faceți pînă atunci.

Adio.

Al tău,
Maur

care pe zi ce trece seamănă tot mai mult cu un maur „albit” la spălat.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — cu unele note marginale. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels.* „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia”. — *Nota red.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

⁴⁾ — din partea mea și a prietenilor mei. — *Nota trad.*

167

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 martie 1869

Dragul meu Maur,

Lizzie a avut pleurită, dar i-a trecut surprinzător de repede — abia marțea trecută s-a putut constata exudatul de pe plămînul drept și azi dimineață a dispărut deja complet. Astăzi s-a ridicat pentru prima oară din pat. Printr-o intuiție surprinzătoare, încă de duminică i-am sugerat lui Gumpert diagnosticul de pleurită, el însă a consultat-o, n-a găsit nimic, a declarat că este vorba de o bronșită (care, de altfel, n-a lipsit nici ea) și de un catar al plămînilor; i-a fost, desigur, cam neplăcut cînd s-a declarat totuși pleurita. Bineînțeles, eu nu susțin că boala exista chiar și atunci cînd el n-a putut-o depista.

Poor Löhrrchen must have had a hard time of it¹⁾ ! Zece săptămîni de lehuzie, într-adevăr nu e o glumă; bine că a trecut. Le rog pe Tussy și pe Jenny, cînd ajung acolo, să-i transmită calde salutări din partea mea, de asemenea și lui Lafargue.

Lămuririle cu privire la Castille mi-au fost de mare folos. Îți înapoiez înțelepciunea solomoniană a lui Beesly²⁵¹. Cea mai pură vorbărie goală. La acest gen de comtism în curînd se va putea aplica tot mai mult afirmația unui cetățean oarecare din Bonn cu privire la hegelieni, și anume că pentru ei este suficient să știe cîte ceva despre nimic, pentru a fi în stare să scrie despre orice.

În Germania, transformarea forțelor naturii, respectiv a căldurii, în forță mecanică etc. a oferit prilej pentru apariția unei teorii cît se poate de absurde, care, de altfel, în oarecare măsură, reiese inevitabil și din vechea ipoteză a lui Laplace, dar acum este demonstrată, ca să spunem așa, matematic: pămîntul se răcește tot mai mult, temperatura din cadrul universului se uniformizează tot mai mult și, de aceea, pînă la urmă va veni un moment cînd orice viață va deveni imposibilă și întregul univers va fi alcătuit numai din niște sfere înghețate, care se vor învîrți una în jurul celeilalte. Acum aștept doar ca preoții să-și însușească această teorie ca ultimul cuvînt al materialismului. Ceva mai stupid nici nu se poate imagina. Întrucît, potrivit acestei teorii, în universul existent cantitatea de căldură care trebuie să se transforme în alte

¹⁾ — Biata Löhrrchen trebuie să fi suferit foarte mult. — *Nota trad.*

forme de energie depășește tot mai mult cantitatea celorlalte forme de energie care se pot transforma în căldură, atunci, firește, starea fierbinte inițială, de la care pornește răcirea, este absolut inexplicabilă, ba chiar absurdă, și de aceea implică existența lui Dumnezeu. Primul impuls al lui Newton se transformă într-o primă încălzire. Și, totuși, teoria aceasta este considerată ca cea mai subtilă și mai înaltă încununare a materialismului. Iar acești domni își construiesc mai degrabă o lume care începe printr-o absurditate și sfârșește printr-o absurditate, decît să vadă în aceste concluzii lipsite de sens dovada că pînă acum așa-zisa lor lege a naturii nu le este cunoscută decît pe jumătate. Teoria este însă teribil de răspîdită în Germania.

N-am văzut încă numărul din „Zuk[un]ft“ !

Îți voi trimite mîine mărci poștale în valoare de o liră pentru demonstrația în memoria lui E. Jones.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

168

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 28 martie 1869

Dragul meu Maur,

Trebuie să ai un guturai strașnic din moment ce astăzi n-a sosit obișnuita scrisoare de duminică. Îți trimit alăturat cecul pentru Union Bank of London, 87.10. l. st. pe perioada martie-iunie ¹⁾, precum și o liră în mărci poștale, pe care am uitat să ți-o trimit luni, pentru cheltuielile mitingului.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 186. — *Nota red.*

Săptămîna aceasta m-am ocupat puțin de limba olandeză-friziană și am găsit niște lucruri foarte interesante sub raport filologic. Poți să afli ce înseamnă *snieuntojown*? Este ciudat că frizienii din apus *pronunță* acum în multe cazuri exact așa cum scriu englezii, de pildă *great*, *hearre* (a auzi) etc. Dar de cele mai multe ori e un lucru întîmplător și de dată mai recentă, întrucît vechea limbă friziană din aceași regiune este cu totul alta.

Lizzie se simte iarăși bine.

Calde salutări. Fetele au plecat la Paris? Ce scriu despre Löhrenchen? Și tu ești deja un Briton never shall be slaves? ¹⁾

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

169

Marx către Engels ²⁵⁸ la Manchester

[Londra] 29 martie 1869

Dear Fred,

Multe mulțumiri pentru cec și pentru mărcile poștale. Lui Luffcraft i-am plătit marțea trecută. Ai văzut în „Times” de sîmbăta trecută scurta dare de seamă despre demonstrație? Acolo se spune că o bandă de germani („oamenii noștri !”) au purtat un drapel roșu cu inscripția : „Proletari din toate țările, murdăriți-vă !”, ceea ce în engleză are sensul de : „Golani din toate țările, murdăriți-vă !”

După cum bine ai presupus, sînt înnebunit și idiotizat de guturai.

Copiii au plecat vineri seara (spre groaza englezilor, în good Friday ²⁾). Azi dimineață am primit o scrisoare de la ei. Au sosit cu bine la Paris, dar în timpul călătoriei au avut furtună pe mare.

¹⁾ — britanic care niciodată nu va fi sclav (vers din cîntecul național englez „Rule Britannia”. Aluzie la intenția lui Marx de a se naturaliza englez) (vezi volumul de față, p. 242. — *Nota red.*). — *Nota trad.*

²⁾ — vinerea Patimilor. — *Nota trad.*

Freeborn Briton ¹⁾ nu sînt încă. La un asemenea lucru cauți să te împotrivești cît poți.

Nimic mai drăguț decît modul în care onorabilul Wilhelm încearcă să iasă basma curată din afacerea cu exemplarele „Vogt” ²⁾. La indemnul meu, Kugelmann i-a scris în legătură cu aceasta. La prima scrisoare nici un răspuns, la o a doua scrisoare, Kugelmann a primit alăturata mîzgăleală, care, pe scurt, se reduce la următoarele : dacă eu (Liebknecht) am avizat 60 de exemplare, dar au sosit numai 6, trebuie să știți că eu mint întotdeauna și cu aceasta povestea se consideră încheiată. Dacă însă C. Hirsch din Berlin v-a indicat acest număr (el nu știe, firește, că eu l-am înștiințat pe Kugelmann ³⁾), atunci asta e cu totul altceva, și trebuie întreprinse cercetări.

La ce subterfugii recurge individul ăsta reiese și dintr-o scrisoare a lui Hirsch către Kugelmann. Printre altele, Hirsch îi scrie lui K[u]gelmann ²⁵⁹ : „Liebknecht dorește, probabil, să lăsați cărțile respective să circule la Hannover, pentru a deschide ochii partidului democrat de acolo în privința activității domnului Vogt etc.” Așadar, Wilhelm i-a ascuns lui Hirsch faptul că eu am cerut informații despre starea de lucruri, precum și faptul că am cerut ca exemplarele rămase să fie trimise într-un loc sigur.

Kugelmann scrie : „Duelul verbal care are loc între Liebknecht și Schweitzer îmi amintește mai puțin de Luther și Eck decît de pater José și rabinul Iuda ⁴⁾ ...” „Dar mi s-a părut că și rabinul și călugării, ca și unii, și-alții put”.

Referitor la acest duel verbal am primit (astăzi) de la Bebel ²⁶⁰ scrisoarea pe care o anexez. Wilhelm nu îndrăznește să-mi scrie — va trebui să mai curgă multă apă pe gîrlă — de cînd cu scrisoarea referitoare la cele 60 de exemplare.

Grozavi indivizi ! Mai întîi se viră cu bună știință într-o situație din care, în mod inevitabil, trebuie să iasă ciomăgiți. Și pe urmă îmi cer să intervin eu ca un deus ex machina și să resping cu distincție rezoluția propusă de Schweitzer cu privire la adoptarea programului „Internaționalei”, dacă această rezoluție va fi adoptată de adunarea generală a lui Schweitzer ! Și toate acestea după ce Wilhelm et Co. nu au mișcat un deget pentru „Internațională” de la Congresul de la Nürnberg ¹⁵⁴ încoace ; într-atîta n-au făcut nimic, încît bieții oameni din Lugau au considerat necesar să se adreseze direct Londrei ⁵⁾. Pe Bebel îl consider un om util și ac-

1) — Britanic născut liber. — *Nota trad.*

2) Vezi volumul de față, p. 216. — *Nota red.*

3) Vezi volumul de față, p. 532. — *Nota red.*

4) Personaje din poezia lui H. Heine. „Dispută”. — *Nota red.*

5) Vezi volumul de față, p. 188—189. — *Nota red.*

tiv, dar a avut deosebitul ghinion de a-și alege „teoreticianul” în persoana domnului Wilhelm.

Neglijența și păcătoșenia acestor indivizi se vede și din următorul fapt: pînă acum nu mi-au comunicat absolut nici un fapt pentru a-și argumenta acuzațiile lor de înaltă trădare etc. împotriva lui Schweitzer. Grozavi oameni de afaceri.

„Lloyd's Paper”, în numărul de sîmbăta trecută, aduce mari elogii rezoluțiilor noastre și, în general, „Asociației Internaționale”.

Am primit o scrisoare de la Dietzgen, tăbăcar bine instalat la Siegburg. Ți-o trimit de îndată ce-i voi răspunde. Cugetările lui Dietzgen apar la Meissner — căruia i-a garantat cheltuielile pentru tipărire — sub titlul: „Munca cerebrală. Expunere a unui reprezentant al muncii fizice etc.”

Salut. Salutări lui Mrs. Lizzy și celor doi prieteni ¹⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

170

Engels către Marx la Londra

Manchester, 2 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Astăzi nu-ți pot scrie prea mult pentru că de cîtva timp sufăr de o conjunctivită cronică (nu prea grav) și nu pot să mă ocup decît de treburile strict necesare.

L'homme propose et la femme dispose ²⁾. Aseară am pus deoparte ca să-ți trimit un teanc de numere din „Zukunft”, precum și B. Becker despre Lassalle, astăzi dimineată însă s-a făcut curățenie în cameră și am uitat de ele. Ziarul „Z[ukunft]” a publicat totuși povestea din Lugau ³⁾ la rubrica foiletoane.

¹⁾ Samuel Moore și Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

²⁾ — Bărbatul propune și femeia dispune. — *Nota trad.*

³⁾ F. Engels. „Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 366—372. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

Prostia lui Wilh[elm] depășește orice limită. Semnalul de alarmă tras de Bebel a fost, într-adevăr, mișcător ²⁸⁰. După cum vei afla din „Z[ukunft]”, prietenii lui din Hannover, particulariștii, au votat la alegerea din Lüneburg *împotriva* lui Yorck (lassalleeian) și *pentru* candidatul național-liberal. *Împotriva* muncitorilor toate canaliile astea sînt întotdeauna unite, dar pe Liebkn[echt] acest lucru nu-l deranjează. Aștept nerăbdător teribila dispută.

Referitor la „Vogt”, în locul tău i-aș scrie direct berlinezului Hirsch. În felul acesta ai ajunge, în sfîrșit, la sursa directă.

Lizzie se simte mai bine, dar nu are încă voie să iasă din casă și trebuie să se supraalimenteze. Cum se simte Mrs. Lafargue? Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

171

Engels către Marx la Londra

Manchester, 4 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Cum de au putut Applegarth și Odger să accepte propunerea lui Lloyd Jones de a fi asociați și directori la ziarul proiectat, „Citizen Newspaper” ²⁸¹ ? Și cum de a putut Lloyd Jones să ocupe dintr-o dată un asemenea post de conducere ? El trebuia doar să fie redactorul acestui „cult” ziar mic-burghez al muncitorilor. O lămurire în această privință ar fi foarte binevenită, și cu cît mai repede, cu atît mai bine, căci măgarul de Kyllmann merge din casă în casă cu prospectul.

Ieri a avut, în sfîrșit, loc mutarea pe care o plănuisem de mult a cartierului meu oficial din Dover Street la 86 M[ornington]

S[reet], spre marea bucurie a lui Lizzie, care ieri a ieșit pentru prima oară din casă după boală.

Nu-mi scrii de loc ce vești ai despre sănătatea lui Löhrrchen. Căde salutări.

Al tău,
F. E.

Întrucît, după cum se vede, nu ai descoperit ce înseamnă snieuntojown, să-ți spun eu : simbătă seara. Dar de unde vine ? Aceasta este acum întrebarea.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

172

Marx către Engels la Manchester

Londra, 5 aprilie 1869

Dear Fred,

Nu înțeleg nimic din cuvîntul snieunt (litera care urmează nu o pot descifra) jown. Îți pot doar explica, potrivit etimologiei lucus a non lucendo ¹⁾, că în limba daneză snoe înseamnă a se în-virti, iar jeon — neted, lustruit.

Te felicit pentru energia cu care ai tăiat cordonul ombilical ce te lega de Dover Street.

Laura este din nou perfect sănătoasă. Jennychen se întoarce mîine sau poimîine „din cauză de treburi”. Tussy rămîne pentru cel puțin două luni la Paris. Este extrem de încîntată, după cum vezi din scrisoarea alăturată, de Fouschtra ²⁾, cel mai tînăr membru al familiei Lafargue.

Duelul verbal dintre Wilhelm-Bebel-Schweitzer nu s-a sfîrșit chiar atît de rău ²⁰²; faptul că din 11 000 de votanți 4 500 s-au abținut și nu au votat *pentru* Schweitzer nu poate fi numit chiar un triumf al acestui domn.

¹⁾ Textual : crîng, pentru că în el nu e lumină. Procedeu cunoscut de comparare nu prin asemănare, ci prin contrast. — *Nota trad.*

²⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

În ceea ce privește „Citizen”, printre ai cărui colaboratori se numără și dr. Engel din Berlin și dr. Brentano, se pare că s-a născut mort, sau, cum a spus bătrînul Werner, „zace pe patul de moarte”. De profesie, Lloyd Jones este un vechi croitor, care a figurat deja într-o grevă din 1824. Predică de mult cooperația și face burtă. Odger și Applegarth sînt amîndoi posedați de furia de mijlocitori și de zelul respectabilității. Noi i-am tras o săpu-neală pe cinste d-lui Applegarth în Consiliul Central. În ceea ce privește în special *colaborarea* lui Odger, ea nu merge niciodată înai departe de prospectul de reclamă și lumea de aici rîde de promisiunile lui deșarte.

Bonapartistul „*Peuple*” (redactat direct cu participarea lui Boustrapa)²⁶³ denunță în două numere consecutive „Internaționala” noastră pentru teroarea exercitată nu de mult la Geneva (cu ocazia grevei tipografilor)²⁶⁴ și în același timp își bate joc de neputința noastră. Bineînțeles, ar fi foarte bine să putem sprijini exploziile vulcanice pe un cîmp de acțiune atît de important și în același timp atît de îngust *dacă am avea mijloacele necesare*. Dar să amesteci întotdeauna atît de direct „Internaționala”, așa cum face Becker¹⁾ et Co., fără nici o pregătire, fără a avea asigurate fonduri, fără a ține seama de conjunctura favorabilă sau defavorabilă din Europa, toate acestea înseamnă totuși să te compromiți. Îți voi trimite numerele respective din „*Peuple*”, după ce le voi prezenta miine la Consiliu.

Oberwinder mi-a trimis prospectul gazetei sale²⁾ în vederea abonamentelor. Apare de două ori pe lună și costă 45 de creițari pe trimestru. Așadar, dacă trimit înapoi lista semnată, în care trec un abonament pentru tine, unul pentru Moore, unul pentru Borkheim și unul pentru mine, trebuie să trimitem în total suma de 3 guldeni. Ca să trimitem banii separat fiecare pentru cîte un exemplar, pur și simplu nu se poate.

Îți trimit alăturat „*Lanterne*” și „*Cloche*”, precum și „*Werker*”.

Trimite-mi, te rog, numerele din „*Zukunft*”, ca să aflu cîte ceva despre Reichstag.

De asemenea, dacă se poate, trimite-mi ziare din Manchester în care se analizează prețurile la bumbac. Domnul deputat liberal al Manchesterului³⁾ face, pare-se, agitație sau îi pune pe alții să facă agitație la Stockport etc. printre muncitori ca să ceară ei

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

²⁾ „*Die Volksstimme*”. — *Nota red.*

³⁾ Thomas Bazley. — *Nota red.*

direct de la guvern dezvoltarea *producției de bumbac* în India. Așadar, protection in another form ¹⁾).

O felicit pe Mrs. Lizzy cu prilejul însănătoșirii ei.

Salut.

Al tău,
Maur

Sper că ți-a trecut inflamația de la ochi.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

173

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Liebkn[echt] a avut din nou norocul prostului. Rezultatul de 6 500 de voturi față de 4 500 înseamnă o înfringere colosală pentru Schw[eitzer] ²⁰², chiar dacă nu a fost o victorie directă pentru Wilhelm. „Kölner Zeitung“ pretinde că Schw[eitzer] ar fi fost absolut consternat și că, deși înainte declarase că se va retrage în caz că ar avea împotriva lui o minoritate considerabilă, totuși n-a făcut acest lucru.

În orice caz, campania lui Schw[eitzer] pentru instaurarea regatului croitorilor a eșuat și poziția pe care o are în propria lui Uniune pare să fi fost serios zdruncinată. N'est pas dictateur qui veut ²⁾. Prin aceasta a început procesul de descompunere specific lassalleanismului și acum se va desfășura rapid. Cu raportul 6 500 : 4 500 trebuie să urmeze fie o sciziune, fie renunțarea la o organizație „închegată“ și la dictatura personală a lui Schw[eitzer]. Și în acest sens cutezanța prostească a lui Liebk[necht] a fost de folos. Faptul că în *aceste* condiții acceptă un nou armistițiu ²⁰⁵ nu i-l iau în nume de rău, deși în legătură cu ei doi se adeverește pentru a treia oară zicala : „ei se ceartă, ei se-mpacă“.

¹⁾ — tarif vamal protecționist într-o altă formă. — *Nota trad.*

²⁾ — Nu oricine dorește poate fi dictator. — *Nota trad.*

Îți trimit alăturat numerele din „Zukunft“. Din păcate, în acest ziar articolul despre dezbaterile din Reichstag în legătură cu regulamentul cu privire la meșteșuguri ⁶⁴ este foarte prost redactat. Nu poate exista ceva mai comic, începînd cu prelegerea lui Schw[eitzer] despre revendicările socialiste, sfîrșind cu declarația că el este pentru libertatea meșteșugurilor și pînă la Wagener, Miquel et Co. Trăncăneală infantilă și atîta tot. Incomparabil mai bun *Bebel*.

Pe B. Becker ¹⁾ i-l trimit astăzi lui *Lessner*. Am auzit că în ultimul număr din „Fortnightly“ există un articol despre acest lucru ²⁶⁶.

Îți voi trimite imediat numărul din „Zukunft“ în care este vorba de Schw[eitzer] și L[ieb]knecht, în cazul în care aduce mai multe amănunte; presupun că L[ieb]knecht] a trimis imediat o dare de seamă la ziar.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ B. Becker. „Dezvăluiri asupra tragicului sfîrșit al lui Ferdinand Lassalle“.
— *Nota red.*

174

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 7 aprilie 1869

Dear Fred,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Wilhelmchen. După ce o citești, trimite-mi-o înapoi. Ce să-i scriu în legătură cu „Războiul țărănesc” ?

Chiar acum a sosit Strohn. Așadar, adio.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

175

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Îți restitui alăturat scrisorile de la Tussy și Wilhelmchen. Acesta din urmă rămîne credincios principiului său de a manifesta cel mai mare dispreț față de orice fapte. În general, cine acordă vreo importanță faptelor, cine „ține seama de ele”, nu este decît un vînător de succes, un bismarckian. Așadar, chiar dacă „porcăriile” lui Schweitzer ar crește ca ciupercile, tot nu ne-ar da nici un fapt, deoarece, conform principiilor partidului popular, în toate aceste fapte important este un singur lucru, și anume că Wilhelm le declară „porcării”. Așa se explică și rezultatul că, pe măsură ce porcăriile lui Schweitzer devin mai colosale,

încercările de a lupta împotriva lor devin mai slabe. Logica individului acesta este tot atât de amuzantă ca și speranța cu care tot se mai mîngieie că tu vei declara că el este îngerul luminii, iar Schweitzer — satana.

Bine este și că are de gînd să vîndă broșura ¹⁾ de 4—5 coli cu 1 ¹/₂ groși, dînd și asigurarea expresă : fără profit. „Le représentant a dit : avec du fer et du pain on va jusqu'en Chine. Il n'a pas parlé de chaussures” ²⁾. Și nici Wilhelm n-a spus cine urmează să suporte paguba dacă aceste cărți se vînd cu 1/3—1/4 din prețul lor de cost.

Nu i-am scris încă lui Meissner și nici nu pot să-i pretind să facă minunile cu care se grozăvește Liebknecht. Dacă Wilh[elm] se sfătuiește mai întîi cu un om competent în privința cheltuielilor de tipărire, dacă fixează un preț rațional și se asigură că poate acoperi cheltuielile de tipărire, nu sint împotriva ca el să tipărească lucrarea ; spune-i, așadar, că de îndată ce poate îndeplini aceste condiții, să-mi scrie și apoi vom aranja și celelalte amănunte.

Snieuntojown este sun-jown-to-jown, adică simbătă seara (Sonnabend-zu-abend) ³⁾.

Cuvîntul mi-a dat multă bătaie de cap ; în general, în limba vest-friziană sint lucruri foarte grele.

Agitația lui Bazley în favoarea acordării unui ajutor de către stat pentru extinderea culturii bumbacului nu a luat încă un caracter atât de oficial încît ziarele să publice ceva care să merite atenție. Data viitoare îți voi trimite însă cîteva extrase în legătură cu greva din Preston ²⁸⁷ provocată chiar de către patroni pentru a determina încetarea lucrului în toate fabricile de acolo. Întrucît patronii nu au căzut de acord dacă să introducă ziua de lucru incompletă sau să se înceteze complet activitatea — unii patroni ar fi continuat totuși activitatea, iar ceilalți ar fi fost nemulțumiți —, singura formă în care se putea stabili o unitate de acțiune era greva, pentru că *împotriva propunerii de scădere a salariilor nu poate fi nici un fabricant*. Și cel mai teribil lucru este că acești indivizi, care după propria lor mărturisire au pierdut timp de doi ani 1—2 pence per pfund de fire sau de țesături și totuși nu au vrut să închidă fabricile sau să introducă ziua incompletă de lucru,

¹⁾ F. Engels. „Războiul țărănesc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 7, București, Editura politică, p. 353—448. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ — „Reprezentantul a spus : cu fier și piine ajungi pînă în China. Despre încălțămînt n-a vorbit”. — Nota trad.

³⁾ Vezi volumul de față, p. 247, 251. — Nota red.

declară acum că reducerea salariilor cu 10 %, adică o economie de 1/10—1/6 penny la liră, este o problemă de viață și de moarte !
Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

176

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 aprilie 1869

Dear Fred,

I-am scris astăzi imediat lui Wilhelmchen în sensul indicațiilor tale. Am adăugat că ar fi bine ca prețul să fie stabilit chiar și numai cu un minimum *peste cost*, pentru ca acest surplus să poată fi folosit pentru plata carnetelor individuale de membru (1 penny bucata). În urma hotărârilor luate la Lausanne și la Bruxelles, delegații nu sînt admiși la congres dacă alegătorii lor nu au achitat impozitele imperiale.

Cel mai mult mi-a plăcut în „*Zukunft*” hotărîrea *Tribunalului suprem* cu privire la libertatea de întrunire a supușilor prusieni. Asta depășește cu mult tribunalele franceze. Și acest păduchios de Kirchmann, cu păduchioșii lui de recenzenți, este foarte reușit. Același Kirchmann a demonstrat cu cîțiva ani în urmă nemurirea sufletului ¹⁾). În orice caz, operele lui nu sînt nemuritoare.

Scrisoarea alăturată ²⁸⁸ arată starea de spirit care domnește în rîndurile muncitorilor din Provincia renană în legătură cu Congresul de la Barmen-Elberfeld. Schweitzer a uitat că Robespierre nu răspundea la acușări decît atunci cînd era sigur de el sau cînd

¹⁾ J. Kirchmann. „Despre nemurire”. — *Nota red.*

putea riposta prin ghilotină. În general însă, Coruptibilul n-ar trebui să și-l aleagă de model pe Incorruptibil.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

177

Engels către Marx la Londra

Manchester, 14 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Îți restitui alăturat scrisoarea celor din Solingen, care este interesantă și pentru că demască lăudăroșenia lui Liebk[necht] în legătură cu „înființarea unor secții ale Internaționalei la Solingen și Bourscheid”. Secția din Solingen²⁶⁹ exista deja, iar secția din Bourscheid o organizează cei din Solingen.

Articolul despre insurecția din Creta, apărut în „Diplomatic Review”, este cel mai bun lucru publicat de această revistă în ultima vreme, de asemenea și scrisoarea lui Urquhart către Fuadpașa. Dar, ca întotdeauna, nu se indică din ce sursă provine afirmația pe care o face Brunnov în depeșa din Grecia, respectiv dacă această depeșă se găsește în vreo publicație oficială, lucru puțin probabil (poate doar în una greacă), sau dacă a ajuns în mîna lui Urquhart pe căi particulare. Ar fi interesant de știut acest lucru pentru eventualitatea că o vom cita mai tirziu. Afirmația aceasta coincide întru totul cu ceea ce am susținut eu întotdeauna, și anume că Rusia nu va începe războiul înainte de a fi gata cele două căi ferate spre Marea Neagră și spre Prut. Rușii construiesc acum ca niște apucați și împrumută bani ca nebunii — în ultimii 3 ani, circa 47 000 000 l. st. ! Acestea reprezintă în cea mai mare parte viitoarele cheltuieli de război.

Judecînd după aceste tratative, Beust¹⁾ pare a fi de fapt un

¹⁾ Friedrich Ferdinand conte de Beust. — *Nota red.*

Palmerston austriac, și această împrejurare de asemenea poate grăbi începutul acțiunilor militare.

Eichhoff nu-ți mai trimite ziarul „Soc[ial]-Dem[okrat]“ ? Ar fi totuși extrem de important să vedem — în propriul lui ziar — ce atitudine are acum Schweitzer.

Ai citit, probabil, articolul despre Lassalle din „Fortnightly“²⁶⁹ și ai văzut că în el se vorbește despre tine ca despre adevăratul părinte al socialismului lassalleian și al oricărui alt socialism¹⁾. Cine este acest Ludlow ? Dacă l-am putea convinge să scrie în „Fortnightly“ un articol despre cartea ta²⁾, ar fi, totuși, mai bine decât nimic. — Răspunsul dat de Congreve lui Huxley este cel mai plicticos, mai stupid și mai penibil lucru pe care l-am citit vreodată ; dacă aceasta este înalta înțelepciune a comiștilor, atunci pot să se spînzure cu toții.

Încă nu-mi pot supune ochiul la prea mari eforturi, și astăzi iarăși mă jenează din cauză că aseară am citit prea mult la lumina lămpii ; așa că închei. Simbătă am primit de la Tussy o scrisoare foarte drăguță.

Calde salutări soției tale și lui Jenny.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

178

Marx către Engels²⁷⁰ la Manchester

Londra, 15 aprilie 1869

Dear Fred,

Jennychen a sosit cu bine miercuri. La înapoiere au avut o asemenea ceață pe mare, încît vaporul a fost la un pas de naufragiu.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 536—537. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului“. — *Nota red.*

Biletul alăturat este de la Wilhelm ¹⁾. În primul rînd vei vedea ce răspunde la întrebarea mea în legătură cu „porcăriile” pe care i le repropoază lui Schweitzer. „Aspectul politic” al chestiunii se reduce la cele două articolașe alăturate referitoare la campania electorală. Trebuie să mi le restitui, pentru că și Wilhelm, la rîndul lui, mi le cere înapoi și se pare că este singurul lui „material de acuzare” politic.

Lafargue mi-a trimis traducerea în limba franceză a „Manifestului Comunist” făcută de el, pe care trebuie s-o revedem. Îți trimit astăzi prin poștă manuscrisul. Deocamdată chestiunea nu este urgentă. N-aș vrea, în nici un caz, ca Lafargue să dea prea devreme de bucluc. Dar dacă mai curînd sau mai tîrziu lucrarea va fi tipărită în Franța, anumite părți, cum este, de pildă, cea referitoare la socialismul german sau „adevărat”, vor trebui reduse la cîteva rînduri, întrucît acolo nu prezintă interes.

Revenind la afacerea Wilhelm. *Eu* i-am scris în ce condiții ești dispus să-i încredințezi lui editarea „Războiului țărănesc” ²⁾. Iar *el* îți scrie că *Eccarius* (care nu știa nimic de toate acestea) i-a comunicat că tu vrei să-i trimiți lucrarea și că el *nu* poate îndeplini condițiile puse de tine. Apoi îmi scrie că-i datorează lui *Eccarius* 30 de taleri pentru două trimestre și să i-i avansez *eu*, promițînd pe „cuvînt de onoare” că îi va restitui la un termen neprecizat. Nu sînt în nici un caz dispus să fac această operație, întrucît am împrumutat deja o sumă ceva mai mare decît aceasta prietenului meu Dupont.

Ludlow este barrister at law ³⁾, unul dintre colaboratorii principali la „*Spectator*”, cooperator, cuvios, dușman declarat al comiștilor. Din cauza colaborării lui Beesly, Harrison etc. s-a retras oficial de la „*Commonwealth*”-ul nostru. Mi-a trimis încă mai de mult cîteva din micile lui broșuri; este prieten cu Jones Lloyd sau Lloyd Jones, cum l-o fi chemînd pe croitorul ăsta. Acum cîteva zile, după ce am văzut numărul respectiv din „*Fortnightly*” ⁴⁾, i-am trimis *my last available copy* of „*Das Kapital*” ⁴⁾. (Anexez recipisa de primire nr. 1.) Știam, bineînțeles, că citește în limba germană. Totodată i-am trimis și o scrisoare ⁵⁾, în care l-am cam ironizat pe seama articolului său, în care spune mai întîi că Lassalle propagă *principiile mele în Germania*, iar pe urmă că eu propag *principiile lui Lassalle în Anglia*. (Răspunsul la anexa nr. 2.) Sper că prin intermediul lui, pînă la urmă, va apărea o

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 255—256. — *Nota red.*

³⁾ — avocat. — *Nota trad.*

⁴⁾ — ultimul meu exemplar disponibil din „*Capitalul*”. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 536. — *Nota red.*

recenzie a cărții mele în vreun ziar englez. Ludlow este și un mare admirator al lui Ricardo, ceea ce astăzi, când Mill a terfelit totul, este o excepție.

Astăzi, by accident ¹⁾, am găsit prin casă două exemplare din „*Nepotul lui Rameau*” și îți trimit și ție unul. Această capodoperă inimitabilă te va delecta din nou. „Destrămarea conștiinței conștientă de sine și exprimându-se — spune *old* ²⁾ Hegel — este risul ironic asupra existenței — în fapt ca și asupra confuziei întregului și asupra sa însăși; ea este în același timp ecoul care se aude încă pe sine al acestei întregi confuzii... Este natura ce se rupe ea însăși, a tuturor raporturilor și sfîșierea conștientă a acestora... În această latură a reîntoarcerii în sine, *vanitatea* tuturor *lucrurilor* este *propria* lui *vanitate*, adică el ³⁾ însuși este van... ca conștiință-de-sine revoltată, el își cunoaște însă propria sa dezbinare și în această cunoaștere el s-a ridicat nemijlocit deasupra ei... Fiecare parte a acestei lumi ajunge în aceasta la faptul că spiritul ei este exprimat, sau că se vorbește despre ea cu spirit, și se spune despre ea ceea ce este. *Conștiința onestă*” (rol pe care în dialog și-l asumă Diderot însuși) „ia fiecare moment ca pe o esențialitate stabilă, și este lipsa de gândire necultivată de a nu ști că tocmai astfel ea face contrariul. Conștiința ruptă este însă conștiința pervertirii, și anume a pervertirii absolute; conceptul este ceea ce domină în ea, care unește gândurile ce stau, pentru onestitate, unul departe de celălalt și al cărei limbaj este deci plin de spirit. Conținutul vorbirii spiritului despre și peste el însuși este deci perversiunea tuturor conceptelor și realităților, înșelarea universală a lui însuși și a celorlalți, și nerușinarea de a enunța această înșelare este, tocmai de aceea, cel mai înalt adevăr... Pentru conștiința liniștită care situează onest melodia binelui și răului în egalitatea tonurilor, adică la unison, această vorbire apare «ca o mixtură de înțelepciune și nebulie»” ²⁷¹ etc. (urmează un pasaj din Diderot).

Mai amuzant decât comentariul lui Hegel este cel al d-lui Jules Janin, din care găsești excerpte în postfața broșurii. Pe acest „cardinal de la mer” ⁴⁾ îl supără în „Rameau”-ul lui Diderot lipsa concluziilor morale și, de aceea, a pus lucrurile la punct, descoperind izvorul tuturor pervertirilor pe care le găsim la Rameau în necazul acestuia de a nu fi „gentilom din naștere”. Porcăria à la Kotzebue, compusă de el pe această bază, se joacă la Londra în

¹⁾ — din întâmplare. — *Nota trad.*

²⁾ — bătrînul. — *Nota trad.*

³⁾ Spiritul. — *Nota red.*

⁴⁾ — „cardinal al mării”. — *Nota trad.*

chip de melodramă. De la Diderot la Jules Janin — așa ceva se numește la fiziologi metamorfoză regresivă. Spiritul francez *dinaintea* de revoluția franceză și *din timpul* lui Ludovic-Filip!

Îl voi întreba pe Collet de unde știe de sentința lui Brunnow¹⁾. Nu m-ar mira dacă ar fi luat-o dintr-o scrisoare a legăției engleze de la Atena publicată în vreo Carte albastră. Într-o Carte albastră din 1839 am găsit și o declarație a lui Brunnow cu privire la afacerea siriano-egipteană²⁾.

Eichhoff mi-l trimite întotdeauna pe Schweitzer²⁾ în cantități mari. Probabil că în curînd va sosi din nou.

D-l Thornton a publicat o carte voluminoasă despre „Capital and Labour”³⁾. Încă nu am văzut-o, dar, judecînd după extrasele apărute în „Daily News”, el prezice dispariția capitalului, ca forță separată de muncă, numai într-un viitor îndepărtat.

Îngrijește-ți ochiul.

Salut!

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

179

Engels către Marx²⁷³ la Londra

Manchester, 16 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Îți restitui alăturat cele două corespondențe ale lui Ludlow și cele două „porcării”⁴⁾. De la Wilhelm nu mi-ai trimis decît puținele rînduri adresate mie, nu și cele adresate ție, la care te referi. Dacă Wilh[elm] nu dispune de altceva în afară de acestea, este totuși o minune că la Barmen²⁸² nu i-a mers și mai rău. În cîteva zile îți trimit rapoartele din „Zuk[un]ft” cu privire la adu-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 258. — *Nota red.*

²⁾ „Social-Demokrat”. — *Nota red.*

³⁾ — „Capital și muncă”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 260. — *Nota red.*

narea generală, apărute cu mare întârziere și din care reiese că în Uniunea lui Schweitzer terenul era deja pregătit și că rebeliunea ar fi izbucnit și fără Wilh[elm].

Correspondența lui Ludlow este foarte folositoare.

Multe mulțumiri pentru „Rameau“, care va fi o delectare. Acum nu citesc aproape nimic. Ca să mi se vindece, în sfârșit, ochiul, mi-am redus și lucrările de birou.

Wilh[elm] se înșală amarnic dacă-și închipuie că, pe baza vorbăriei lui, am să-i trimit „Războiul țărănesc“ pentru ca apoi să apară într-o bună zi și să strige că dacă nu-i trimit atîția și atîția bani, ultimele coli nu mai pot fi tipărite. Scrisoarea lui este de-a dreptul absurdă, iar pretenția ca tu să-i plătești onorariile pe care le datorează e pur și simplu o nerușinare.

Fowler, magistratul local aflat în solda guvernului, care la timpul său a dispus ca fenienii să fie aduși în fața tribunalului legați unul de altul, și-a dat demisia. Respectiv, părăsindu-și soția și cei doi copii, a șters-o cu nevasta președintelui sesiunii trimestriale a judecătorilor de pace, Milne (fiica bogatului bancher răposat Brooks, care posedă un capital în valoare de 80 000 l. st., fiind liberă să dispună de acești bani cum vrea); aceasta, la rîndul ei, lasă pe capul scumpului ei soț cinci copii. Povestea a stîrnit o mare consternare în rîndurile filistinilor.

Salut.

Al tău,

F. E.

Această ultimă istorioară nu poate fi explicată decît etimologic: fowler de la fowl = pasăre.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

180

Marx către Engels la Manchester

[Londra, 16 aprilie 1869]

E. = Eichhoff — B. = Borkheim. Eu i-am scris lui Wilhelm ¹⁾ să înceteze cu vorbăria și mizgăleala lui răutăcioasă împotriva lui Eichh[off], întrucît acum B[orkheim] însuși și-a recunoscut eroarea. Wilhelm nu știe, firește, că eu cunosc de la Kugelmann și de la old Becker ²⁾ *propriile lui* bănuieli împotriva lui E[ichhoff].

Sper că ai primit manuscrisul lui Lafargue ³⁾. În scrisoarea ta de astăzi nu-mi pomenești despre acest lucru.

Apropo : „*Hermann*” este acum organul oficial al lui Stieber. Juch a fost nevoit să-l vîndă sub presiunea numeroșilor lui creditori. În numărul de astăzi, chiar pe prima pagină, Stieber a și început să tipărească mandate de arestare, de exemplu împotriva unui oarecare Jaeger, învinuit de întrerupere clandestină de sarcină. Aici Stieber este, firește, reprezentat de un „adjunct al lui Stieber” ⁴⁾ național-liberal. Voi descoperi eu numele acesta „tăi-nuit” cu atîta grijă.

Încearcă să faci niște spălături cu alcool la ochi. Mie mi-a ajutat. La început doare puțin. Prima oară să diluezi alcoolul cu puțină apă. Vei vedea atunci cît poți să suporti. De altfel, nu riști nimic făcînd această încercare.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 260. — *Nota red.*

⁴⁾ Heinemann. — *Nota red.*

181

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Alăturat îți restituie scrisoarea lui Liebk[necht]. În legătură cu „Războiul țărănesc” i-am scris pe un ton strict comercial și acum aștept să-mi comunice cum va pune el de acord deficitul ziarului cu secarea sursei de fonduri pentru editarea de broșuri.

Manuscrisul ¹⁾ lui Lafargue este aici, nici nu m-am putut încă uita prin el ; de altfel, și eu sînt de părere că avant tout ²⁾ el trebuie să-și dea examenul.

Marele Thesmar din Köln este acum aici. S-a prezentat atît lui Gumpert, cît și lui Borchardt sub numele de Themar, dar pînă la urmă a recunoscut că e Thesmar. Dacă poți să-mi trimiți numărul din „Zukunft” în care scrie că s-a emis un mandat de arestare împotriva lui pentru delapidare, te rog s-o faci, altminteri voi fi nevoit să-i scriu lui Schneider.

Al tău,
F. E.

Referitor la un alt individ ³⁾ ciudat care s-a prezentat la Borchardt în calitate de „redactor al lui «N[eue] Rh[einische] Z[eitung]»” îți va scrie Borchardt personal.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 260. — *Nota red.*

²⁾ — înainte de toate. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 271. — *Nota red.*

182

Marx către Engels la Manchester

Londra, 24 aprilie 1869

Dear Fred,

De about ¹⁾ 12 zile mă chinuie îngrozitor vechea mea boală de ficat. Înghit vechiul medicament dat de Gumpert, dar fără nici un rezultat pînă acum. Din pricina asta sint complet paralizat sub raport intelectual. Starea aceasta se repetă în fiecare primăvară. Dacă nu reușesc să mă descotorosesc de ea, îmi vor apărea din nou carbuncule. Așa că întrebă-l pe Gumpert dacă nu cunoaște vreun remediu nou pentru mine. De 8 zile n-am fumat. Ța suffit ²⁾ ca să-ți dai seama în ce stare sint.

Abia peste citeva zile voi putea primi de la Dupont informațiile pentru Borchardt. Numerele din „Zukunft“ nu le pot găsi.

Apropo. Pe noul „adjunct al lui Stieber“, actualul redactor al lui „Hermann“, îl cheamă, sau își spune el, „Dr.“ Heinemann; pretinde că vine de la Manchester. Știi ceva despre el?

Mi-a scris onorabilul „Hillmann“ din Elberfeld. Luni îți trimit scrisoarea lui. Îl condamnă pe Liebknecht pentru că a încheiat din nou un armistițiu cu Schweitzer, ceea ce a anulat roadele victoriei. Onorabilul Hillmann a fost în 1867 contra-candidatul lui Schweitzer ²⁷⁴. Hinc illae lacrimae ³⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
Intr-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — aproximativ. — *Nota trad.*

²⁾ — Asta este suficient. — *Nota trad.*

³⁾ — Așa se explică aceste lacrimi. — *Nota trad.*

183

Engels către Marx la Londra

Manchester, 25 aprilie 1869

Dragul meu Maur,

Pentru ficatul tău este recomandabilă în primul rînd schimbarea aerului și a modului de viață de pînă acum. De aceea, fără întîrziere, să faci ceea ce se cuvine, respectiv să te urci imediat în tren și să vii încoace pentru o săptămîină, două. Acum am destul timp liber și vom putea hoinări în voie. Apoi, vei putea fi consultat și tratat de Gumpert și, ținînd seama de „starea” ta, vei fi îndrituit să refuzi invitații la „ceai”. Foarte curînd îți vei reveni și-ți vei recăpăta capacitatea de muncă ; în cîteva săptămîni vei putea lucra mai mult decît în luni de zile în starea în care te afli acum. Așadar, telegrafiază-mi mîine la birou cu ce tren sosești și caută să sosești aici seara. Este metoda cea mai simplă și cu *siguranță* te vei vindeca.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

184

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 26 aprilie 1869

Dear Fred,

Best thanks for the invitation¹⁾. Dar mi-e absolut cu neputință to leave at this moment²⁾. Soția mea tușește foarte rău și aștept

¹⁾ — Multe mulțumiri pentru invitație. — *Nota trad.*

²⁾ — să plec în acest moment. — *Nota trad.*

să-i treacă ; de îndată ce va putea să călătorească va pleca la Paris, s-o aducă pe Tussy. Poate că atunci voi veni cu Tussy.

În plus, săptămîna asta trebuie rezolvate unele probleme în Internațională, și prezența mea e absolut necesară.

În sfîrșit, oricît mi-e de rău, trebuie să termin cîteva pagini de manuscris, pentru că întotdeauna este mai greu să continui o anumită temă pe care ai întrerupt-o decît să începi una nouă.

With all that ¹⁾, dacă nu-mi va fi mai bine, va trebui să întrerup.

Mîine îți scriu mai mult.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

185

Marx către Engels

la Manchester

[Londra] 1 mai 1869

Dear Fred,

Vei putea înțelege scrisoarea alăturată adresată secretarului nostru din Belgia ²⁾ cînd vei citi „Cigale“, pe care ți-l anexez, organul de presă al Secției franceze ; după modelul acesteia s-a format o secție la Bruxelles și una (Comité de l'avenir ³⁾) la Geneva, numărînd all together ⁴⁾ cîțiva zeci de oameni sub conducerea lui Pyat.

Soția mea este încă foarte bolnavă, dar speră că marți va putea pleca la Paris.

¹⁾ — Cu toate acestea. — *Nota trad.*

²⁾ Marie Bernard. — *Nota trad.*

³⁾ — Comitet al viitorului. — *Nota trad.*

⁴⁾ — toate la un loc. — *Nota trad.*

Este iarăși aproape de bătaia lui Thomas ¹⁾ : respectiv închiderea poștei. Cred că mâine voi ajunge, în sfârșit, să-ți scriu mai pe larg.

Salut !

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

186

Engels către Marx la Londra

Manchester, 2 mai 1869

Dragul meu Maur,

Ți-aș fi scris mai de mult dacă nu aș fi tot așteptat să-ți îndeplinești promisiunea de a scrie „mîine mai mult”.

Sper că pe vremea asta frumoasă, soția ta se simte mai bine, călătoria nu cred să-i facă rău ; de cele mai multe ori o schimbare de aer are un efect binefăcător asupra tusei ca efect al laringitei.

Îți poți imagina ce bucurie a stîrnit aici vestea că vei veni împreună cu Tussy, you are now in for it ²⁾ și va trebui neapărat s-o aduci cu tine. Dacă nu va putea veni decît la cîteva zile după plecarea ta, nu-i nimic, vom merge s-o luăm de la gară. Căci, din considerente de sănătate, tu ai putea veni mai curînd. Nu scrii cum te simți. În locul tău aș lăsa totul la o parte și aș veni cît mai repede ; de ce să aștepti ca boala să devină cronică și să te chinui atîta timp cînd în orice zi ai putea începe tratamentul.

Al tău,
F. E.

Calde salutări soției tale și lui Jenny.
„Cigale” nu a sosit.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ O aluzie, se pare, la ceasul din turnul Westminster din Londra. — *Nota red.*

²⁾ acum ai promis. — *Nota trad.*

187

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 7 mai 1869

Dragul meu Maur,

Se pare că ficatul tău își face zdravăn de cap de nici nu apari și nici nu dai vreun semn de viață. Cum stau lucrurile și când veniți? Soția ta s-a însănătoșit?

De la Wilh[elm] ¹⁾ nici un răspuns. I-am scris pe un ton strict de afaceri, așa că nu-i mai merge să recurgă la subterfugii. Dacă nu primesc curînd un răspuns, trebuie să facem în așa fel încît să tipărească Eichhoff ²⁾ lucrarea ³⁾. W. ⁴⁾, de asemenea, nu dă, după cum se vede, nici un semn de viață.

Îți trimit astăzi prin poștă citeva numere din „Zukunft“ și, alături, îți restitui, cu mulțumiri, scrisoarea belgiană. Este ciudat că pretutindeni pe continent, oamenii, bizuindu-se pe Internațională, s-au pornit pe greve, fără să se gîndească, totodată, că trebuie să umple casa generală cu fonduri pentru sprijinirea luptei.

Sper că mîine va sosi, în sfîrșit, acel mult promis „mîine“ cînd vei reuși, „în sfîrșit“, să-mi scrii ceva mai pe larg despre tine.

În cursul dezbaterilor referitoare la regulamentul cu privire la meșteșuguri ⁶⁴, Wilhelm a jucat un rol absolut lamentabil. Toate propunerile au venit fie din partea lui Schweitzer, fie din partea lui Bebel, iar Wil[helm] a tăcut inteligent, aici fiind vorba de cunoștințe precise. Și Schweitzer a fost grozav cînd a demonstrat că interzicerea muncii de duminică = cu creșterea consumului muncitorului = cu creșterea salariului.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
• Tradus din limba germană

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Albert Eichhoff. — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Războiul țărănesc german“. — *Nota red.*

⁴⁾ Wilhelm Eichhoff. — *Nota red.*

188

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 mai 1869

Dragă Fred,

Ți-ai explicat bine motivul principal al tăcerii mele încăpăținate, respectiv punind-o *pe seama ficatului*. Totuși, au mai intervenit și diferite alte motive. D'abord ¹⁾ soția mea a fost foarte bolnavă. Marțea trecută, de îndată ce și-a mai revenit, a plecat la Paris, dar când a ajuns acolo era complet surdă. Parisul și-a luat prostul obicei de a imita întru totul starea vremii din Londra. Dacă plouă aici, plouă și acolo etc. În al doilea rînd, a venit Eichhoff ²⁾, care se mai află și acum aici. N-a venit singur, ci însoțit de un trio, un inginer, un negustor și un bancher, toți din Berlin. Ei vor să găsească, și se pare că au și reușit, mai multe nume pentru a deschide o bancă, ce a fost deja concesionată, în Prusia orientală. În sfîrșit, au mai intervenit și masacrele din Belgia ²⁷⁶. Cînd au început să sosească din toate părțile adrese, așa cum vei vedea și din ziarele alăturate, a fost necesar, în sfîrșit, ca și *Consiliul Central* să-și spună cuvîntul în această problemă cu adevărat importantă. Am fost însărcinat cu redactarea adresei ³⁾. Dacă aș fi refuzat această sarcină, ea i-ar fi revenit lui Eccarius, care este cum nu se poate mai neindicat pentru a întocmi un asemenea document demonstrativ. Așadar, am acceptat. Dacă în starea actuală a ficatului meu, oricum îmi era destul de greu să elaborez documentul în limba engleză — este necesar un anumit stil retoric pentru lucruri de genul acesta —, închipuie-ți ce chin a fost să-l traduc apoi și în limba franceză. Dar, dacă trebuie, n-ai ce-i face și l-am făcut și în franceză. La început am vrut să le trimit belgienilor adresa în originalul englez, dar Bernard, secretarul nostru belgian (francez de origine) a declarat (marțea trecută) în fața patres conscripti ⁴⁾ adunați că decît să-i lăsăm pe belgieni — care știu numai pe jumătate limba engleză, iar franceză nu știu de loc — să traducă singuri, mai bine să renunțăm cu totul. Așa-

¹⁾ — În primul rînd. — *Nota trad*

²⁾ Wilhelm Eichhoff. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Masacrele din Belgia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 375—380. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

⁴⁾ — senatorilor ; aici : membrilor Consiliului General. — *Nota trad.*

dar, I had to give way ¹⁾). Vei primi, ca să te delectezi, povestea în ambele limbi. Traducerea în limba germană, care nu mă interesează, am lăsat-o în seama lui Eccarius, care este interesat și din punct de vedere material.

E drept că este un joc de copii să scrii în limba franceză, cu sau fără dureri de ficat, dacă-i servești publicului o franceză ca cea a d-lui Urquhart din „Diplomatic Review”, pe care ți-o trimit astăzi. O limbă atât de stilcită, încît nici măcar perla marelui și ilustrului Gaudissart ²⁾) nu se poate compara cu ea.

După plecarea soției mele aș fi putut veni imediat la tine și aș fi cîștigat, desigur, timp, întrucît mi-aș fi înzdrăvenit mai repede trupul ăsta blestemat. Jennychen însă s-a bucurat la gîndul că în scurta absență a soției mele, plecată la Paris, voi fi la dispoziția ei exclusivă și apoi va fi și ea mai liberă. De aceea trebuie să rămîn aici. Apropo de Jenny, ea pretinde că tu le știi pe toate și de aceea vrea să afle de la tine: Why did Mr. „Excelsior”, of the Alpine Club, not marry „Lady Clara Vere de Vere” ³⁾ ?

Despre Frenchy ⁴⁾) — Borchardt mi-a cerut informații ⁵⁾) prin intermediul fiicei lui mijlocii — am aflat abia acum, după ce am pierdut mult timp, că este un lumpacius vagabundus care, ce-î drept, a avut o slujbă neînsemnată la „Glowworm”, o publicație păcătoasă și foarte neînsemnată. Comunică acest lucru preotului medic sau medicului preot.

Nu uita să-mi raportezi despre dr. Heinemann din Manchester, adjunctul lui Stieber la „Hermann”.

As to Wilhelm ⁶⁾): Eichhoff i-a adus lui Eccarius onorariul de 10 l.st. (cred că Eichhoff] a plătit din buzunarul lui) pentru „moin Mill” ⁷⁾, dar mi-a comunicat confidențial că „moin Mill” ar fi tipărită, dar zace acum la editorul ⁷⁾) din Leipzig, care pentru cheltuielile de tipărire cere pur și simplu *dublul* sumei stabilite de d-l Wilhelm. Așadar, pe tine intuiția nu te-a înșelat cînd ai luat măsurile necesare. Meissner mi-a scris de mai bine de două săp-

¹⁾ — a trebuit să cedez. — *Nota trad.*

²⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

³⁾ — De ce nu s-a căsătorit domnul „Excelsior” de la clubul aștin cu „Lady Clara Vere de Vere” ? — *Nota trad.* (Excelsior — eroul poemului cu același nume de Henry Longfellow, „Lady Clara Vere de Vere” — poezie de Alfred Lord Tennyson. — *Nota red.*)

⁴⁾ — franțuzul. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 265. — *Nota red.*

⁶⁾ — Referitor la Wilhelm Liebknecht. — *Nota trad.*

⁷⁾ Otto Wigand. — *Nota red.*

tămîni că va începe să tipărească²⁷⁷, dar nothing of the sort !¹⁾ asta-i totuși prea de tot.

După cum ne comunică Eichhoff, în Germania domnește acum în asemenea măsură specula cu creditele și febra financiară, încît totul este absorbit de această problemă fiind vorba de clasele de sus. În ce-i privește pe muncitorii din Berlin, el îi prezintă ca pe cei mai lamentabili din întreaga Germanie. După cum spune el, chiar și cei importați acolo sînt foarte curînd corupți de tonul orașului și de micile plăceri „ieftine”. Bismarck, Duncker, Schulze-Delitzsch și dr. Max Hirsch își dispută întiietatea în acest domeniu.

Păduchele Mende al bătrînei Hatzfeldt este un fost improvizator și declamator nomad. E o vită, care aparține întru totul lumpen-proletariatului.

Hasenclever s-a lăsat prins de Schweitzer. Pe Bebel, Eichhoff îl laudă foarte mult.

Harney din Boston — actualmente subsecretar sau ceva de felul acesta în Ministerul de Interne al lui Commonwealth of Massachusetts (ei spun și acum oficial „Commonwealth”, și nu „Republic”) — a trimis Consiliului Internaționalei 1 l. st. drept cotizație de membru, precum și o scrisoare în care se interesează foarte amabil de tine. El scrie, de asemenea, să-i trimit un exemplar din „Capitalul”; speră că va găsi un traducător și un editor la New York.

Un francez care a tradus diverse volume din Hegel și Kant i-a scris lui Lafargue că ar vrea să traducă cartea în franceză, dar — ce fantezie! — contra unui onorar de 60 l. st., sumă pentru care s-ar angaja să găsească și editor.

„International”, organul bonapartist de aici, a avut impertinența să publice știrea că reședința Consiliului General al „Internaționalei” nu ar mai fi la Londra; conducerea ar fi trecut acum în mîna „d'un personnage très haut placé”²⁾ din Paris.

N-ar strica dacă ați putea și voi să ne trimiteți *something*³⁾ din Manchester pentru lista de subscripție în favoarea belgienilor, și asta cît mai curînd.

Apropo. În raportul cu privire la folosirea muncii copiilor în agricultură (au apărut numai două volume. Raportul I și Declarațiile martorilor oculari) membrii comisiei parlamentare de cerce-

1) — nici vorbă de așa ceva. — *Nota trad.*

2) — „unui personaj foarte sus-pus”. — *Nota trad.*

3) — *ceva*. — *Nota trad.*

tare prezintă în rezumatul trimis în prealabil diverse date, absolut în spiritul meu, cu privire la modul în care au fost expropriati muncitorii de pământurile obștei.

Calde salutări lui Mrs. Lizzy, King Cole sau Coal¹⁾ și lui Jollymayer²⁾.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

189

Engels către Marx la Londra

[Manchester, 10 mai 1869]

Dragul meu Maur,

Am primit scrisoarea și cele două colete. Multe mulțumiri. Alăturat îți trimit urgent pentru ședința de mîine 1 l.st. în mărci poștale din partea noastră, a celor de aici, pentru subscripția voastră belgiană. Pamfletul irlandez a produs aici o adevărată senzație. Întrebă-l pe Eichhoff dacă „Războiul țărănesc”³⁾ poate fi tipărit la fratele lui⁴⁾. Lui Meissner îi este evident frică.

Aici ne aflăm în plină criză industrială și, cu toată săptămîna de muncă incompletă, se produce în continuare prea mult. Singurul mijloc de care dispun fabricanții pentru a ajunge la un acord în privința introducerii săptămîinii de muncă incomplete și a încetării lucrului este o *grevă* a muncitorilor. În direcția asta se desfășoară de două luni o activitate sistematică. Greva din Preston⁵⁾ a fost o primă încercare, după care urmează reducerea salariilor cu 5 0/0 în Lancashire-ul de est²⁷⁸. Dacă muncitorii o acceptă, va

¹⁾ Samuel Moore. — *Nota red.*

²⁾ Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Războiul țărănesc german”. — *Nota red.*

⁴⁾ Albert Eichhoff. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 256. — *Nota red.*

urma o a doua scădere și tot așa *pînă cînd* vor face greva, pentru că fabricanții asta așteaptă. Despre această formă de grevă, bunul Watts n-a pomenit de loc în broșura lui ¹⁾, et pour cause ²⁾).

Cînd veniți ?

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

190

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 mai 1869

Dear Fred,

Soția mea se întoarce abia în cursul săptămîinii viitoare, așa încît nu pot să fiu la Manchester la data stabilită.

Eichhoff a plecat ieri. În privința „Războiului țărănesc”, el propune ca fratele lui ³⁾ să tipărească lucrarea și la următorul tîrg de cărți, după ce va scădea comisionul și cheltuielile lui, să verse restul în folosul „Internaționalei”. Pretinde că, în măsura în care depinde de fratele lui, poți considera propunerea ca *definitivă*.

Referitor la „Domnul Vogt” : Liebknecht, cînd a fost arestat la Berlin, a lăsat totul în dezordine și n-a aranjat nimic nici înainte de expulzarea lui. Așa că „nu-și mai amintește” ce s-a întîmplat cu „Vogt”. Eichhoff a descoperit, în sfîrșit, că un anticar a anunțat încă în urmă cu doi ani cartea în catalogul lui de vînzare. S-a dus la individul ăsta, pe nume Kampfmeyer. Acesta a vîndut tot, și „nu-și amintește nici el” cum au ajuns cărțile în posesia lui. Deci tot ce ne-a spus Liebknecht nu-i decît poezie, ca să ne exprimăm mai delicat.

Mizerabilă mai este presa de aici ! Nu numai că parcă toate publicațiile s-au înțeles să treacă sub tăcere fiecare cuvînt al

¹⁾ J. Watts. „Trade societies and strikes. Machinery. And co-operative societies”. — *Nota red.*

²⁾ — și pe bună dreptate. — *Nota trad.*

³⁾ Albert Eichhoff. — *Nota red.*

adresei noastre oficiale cu privire la Belgia ¹⁾ (după ce săptămîna trecută au fost publicate intenționat în întregime cele cîteva rînduri idioate concepute în spiritul lui Cherval, probabil de „un agent al poliției” din cadrul Comitetului special din Bruxelles ²⁾), dar au trecut complet sub tăcere și adresa noastră ³⁾ (elaborată de mine și adoptată marțea trecută) către American Labor Union ²⁷⁹, deși este îndreptată împotriva războiului dintre Statele Unite și Anglia. În ea se spun însă și lucruri care nu sînt pe placul acestor ticăloși.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

191

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 mai 1869

Dragul meu Maur,

Te felicit, în orice caz, că n-ai venit de săptămîna trecută pe vremea asta păcătoasă. De data aceasta însă sper că vei veni.

Despre „Războiul țărănesc” vom vorbi cînd ne vom vedea.

Adresa referitoare la belgieni este bună, cea către americani este și mai bună ⁴⁾. Am citit-o în „Bee-Hive”.

¹⁾ K. Marx. „Masacrele din Belgia”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 268. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Apel adresat Uniunii naționale a muncitorilor din Statele Unite” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 381—383. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx. „Masacrele din Belgia” și „Apel adresat Uniunii naționale a muncitorilor din Statele Unite”. — *Nota red.*

Adu totuși cu tine și cele două volume conținând raportul statului-major general prusian din 1866⁹. Vreau să le compar cu cele austriece⁸, ca să dau în vileag enormele exagerări ale prusienilor.

Așadar, comunică-mi cât mai curînd posibil cînd veniți. Sper că între timp starea ficatului tău s-a mai îmbunătățit.

Se încheie poșta.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

192

Marx către Engels²⁸⁰ la Manchester

[Londra] 21 mai 1869

Dear Fred,

Tussy și soția mea s-au întors miercuri de la Paris și eu aveam intenția să plec mâine, împreună cu Tussy, la Manchester. Dar între timp am fost împiedicat de considerente de ordin economic.

Diferitele călătorii la Paris ale lui Jenny, Tussy și ale soției, precum și pregătirile necesare în acest scop au adus, firește, după ele cheltuieli suplimentare. La aceasta se adaugă, în al doilea rînd, diversele sume, în total 14 l.st., pe care le-am dat cu împrumut, întrucît mi-a fost absolut cu neputință să evit acest lucru în actualul nefericit concurs de împrumuturi. Dupont, cel mai harnic dintre oamenii de aici, nu numai că n-a avut de lucru, dar în plus îi este și soția bolnavă pe moarte. Este un om atît de discret, încît nu împrumută de la nimeni decît dacă este la mare ananghie și este foarte corect, își achită întotdeauna datoriile. De aceea i-am împrumutat 6 l.st. Apoi a venit Lessner, care este într-o situație foarte grea în urma morții soției lui, survenită după o boală îndelungată. N-am putut să-l refuz, mai ales că și eu am fost multă vreme datornicul lui. Deci i-am dat 5 l.st. În sfîrșit, onorabilul Liebknecht îi scrie (după ce mi-a scris zadarnic mie în legătură cu asta) lui Eccarius să-mi ceară să-i dau eu un avans. I-am explicat lui E[ccarius] că l-am refuzat deja pe Wilhelm. Dar E[cca-

rius] a început să se vaiete — și într-adevăr așa stau lucrurile — că va fi dat afară din casă dacă nu-i avansează cel puțin 2 l.st. pentru chiria pe care o datorează. Așadar, am trebuit să-i dau și, în același timp, i-am scris lui Wilhelm să-mi înapoieze această sumă. Deci 14 l.st. out of pocket¹⁾. Totuși mai aveam 15 l.st. pe care le țineam de rezervă. Ieri a venit însă un oarecare Drengler (nomen omen²⁾) din City cu o scrisoare din partea d-lui Zitschke din New York, care acum 13 ani mi-a împrumutat 15 l.st. și apoi a dispărut pe neașteptate din Londra în urma săvârșirii unei delapidări (era un agent care se ocupa cu trimiterea emigranților la New York). Turns now up again³⁾ și-mi cere să-i achit vechea datorie, pe care o consideram lichidată datorită încercărilor lui financiare. Am fost obligat să mă execut, mai ales că între timp s-a împrietenit cu d-l Heinzen, care ar fi în stare să mă dea la ziarul „Pionier” dacă aș refuza să plătesc. Și astfel am rămas pe drojdie.

Fox a murit la Viena în urma unei boli de plămîni care a durat cinci zile. Familia lui a rămas în mizerie. Mi-au parvenit scrisori din Viena în care se spune acest lucru. Mama lui Fox (Peter Fox era nom de plume⁴⁾), numele lui adevărat era Peter Fox André) este o femeie bogată, dar l-a lăsat complet în voia soartei fiindcă s-a căsătorit cu fosta ei cameristă (acum bătrînă) și fiindcă era ateu. I-am scris acestei femei, *ameninînd-o* că dacă ea nu dă familiei nimic, la Londra va fi organizată o colecție publică pentru fiul ei.

Meissner mi-a trimis acum o săptămînă o coală din „18 brumar” și mi-a promis că acum va merge „repede”. Dar coala a doua tot n-a sosit încă. Se pare că tărăgănează cît poate povestea asta. Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — scoase din buzunar. — *Nota trad.*

²⁾ — numele spune tot. — *Nota trad.*

³⁾ — Și iată că apare acum din nou. — *Nota trad.*

⁴⁾ — numele de scriitor. — *Nota trad.*

193

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 23 mai 1869

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat primele jumătăți din cele 3 bancnote de cîte 5 l.st. promise, celelalte jumătăți vor urma într-o scrisoare pe care o voi expedia după închiderea poștei și care va sosi, deci, cu poșta următoare. Acum te rog să fii bun și să-mi scrii cu ce tren sosiți marți ²⁸¹, ca să vă aștept.

De la Euston Sq[uaire]	Plecare	9	Sosire	2
"	"	10	"	3
"	"	12	"	5,35
" Kings Cross Great North	"	10	"	3,10
"	"	12	"	6
" St. Pancras, Midland	"	9	"	2,40
"	"	10	"	3

Sper că veniți cel mai târziu la ora 3, ca să mai putem lua masa împreună. Vremea s-a schimbat și ea, este frumos și cald, și astăzi, pentru prima oară, nu mai stau lângă foc, ci în fața ferestrei deschise.

Calde salutări soției și fetelor tale.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

194

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 16 iunie 18[69]

Dear Fred,

Alaltăieri am ajuns cu bine, după o călătorie cu trenul de 5 ore. De la Manchester (pe linia pe care am mers eu) trebuie să iei bilet pînă la *stația Kentish Town*. De acolo se ajunge direct la locuința mea. Stația următoare, St. Pancras, este mai aproape de centrul orașului.

Aseară am fost la Internațională. O scrisoare de la Paris. Vreo 3—4 dintre oamenii noștri (Murat, Varlin etc.) au fost arestați. Ne scriu că diversele șolticării, ca devastarea chioșcurilor etc., au fost puse la cale de *agenții de poliție*, lăsați să facă ce vor, pentru ca apoi să se repeadă la publicul care nu intervenise în nici un fel. Se urmărea provocarea unei „ciocniri sîngeroase”.

Astăzi vă trimit înapoi geamantanul.

Găsești înăuntru o mapă de scrisori care-ți aparține și care m-a însoțit în călătorie, în timp ce un blocnotes de-al meu a rămas la Manchester.

Calde salutări tuturor.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

195

Engels către Marx la Londra

Manchester, 22 iunie 1869

Dragul meu Maur,

Nu știi dacă și la voi vremea este tot atît de frumoasă ca aici, dar ziua s-a micșorat atît de mult, încît în ziua cea mai lungă a

trebuie să aprindem lampa de la ora 4 după-masă. Și dracul mai poate citi ori scrie cînd nici nu știi dacă este zi sau noapte.

Tussy este foarte bine dispusă. Azi dimineață toată familia a fost la cumpărături, iar mîine seară au de gînd să meargă la teatru. A citit „Hermann și Dorothea” ¹⁾, deși cu un oarecare efort, din pricina vorbăriei goale a filistinilor idilici. Acum i-am dat noua „Edda”, în care o să găsească unele povești frumoase, apoi va putea citi din vechea „Edda” cîntecele lui Sigurd și Gudrun ²⁾. De asemenea, cîntă cu sirg la pian. Am citit cu ea și Kjömpviser ³⁾ daneze.

Așadar, tot succesul lui Wilhelm constă în descoperirea că linia masculin-feminină și cea pur feminină a lassalleenilor s-au unit! ²⁸³ Frumos rezultat al eforturilor lui! Firește — avînd în vedere rapiditatea cu care se desfășoară lucrurile —, Schweitzer va fi reales și atunci el va fi din nou ales pe baza votului universal. Și în legătură cu acest eveniment Wilh[elm] păstrează o tăcere încăpățînată.

Cartea „Pederast” ⁴⁾ pe care mi-ai trimis-o este foarte ciudată. Conține niște dezvăluiri nemaipomenite din domeniul nefirescului. Pederastii încep să-și numere rindurile și constată că ei constituie o putere în stat. Nu le lipsea decît o organizație, dar, judecînd după aceste date, se pare că în secret ea există deja. Și pentru că toate vechile și chiar noile partide, de la Rösing și pînă la Schweitzer, numără asemenea bărbați importanți, victoria lor este iminentă. „Guerre aux cons, paix aux trous-de-cul” — aceasta va fi deviza lor. Mare noroc că noi personal sîntem prea bătrîni pentru a ne teme că, în cazul victoriei acestui partid, va trebui să plătim tribut învingătorilor cu trupurile noastre. Dar tînăra generație! De altfel, numai în Germania este posibil să apară un asemenea flăcău care să transtorne porcăria într-o teorie și să lanseze invitația: întroite ⁴⁾ etc. Din păcate, n-are curajul încă să recunoască deschis că și el este unul dintre „acea” și coram publico ⁵⁾ trebuie să acționeze „din față”, chiar dacă nu „din față înăuntru”, cum s-a exprimat el o dată din greșeală. Dar așteaptă să recunoască legislația penală din Germania de nord droits de cul, atunci lucrurile vor sta cu totul altfel. Nouă, bieții oameni obișnuiți să acționăm „din față”, cu înclinarea noastră puerilă pentru femei, ne va fi destul de greu. Singurul lucru la care Schweitzer ar mai putea fi bun ar fi ca să obținem de la acest filistin ciudat

¹⁾ Goethe. „Hermann și Dorothea”. — *Nota red.*

²⁾ — cîntece eroice. — *Nota trad.*

³⁾ K. H. Ulrichs. „Argonauticus”. — *Nota red.*

⁴⁾ — intrați. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în fața publicului. — *Nota trad.*

datele personale ale înalților și iluștrilor pederăști, pe care le-ar putea afla cu ușurință, avînd în vedere înrudirea lui spirituală cu aceștia.

Schorlemmer pleacă la sfîrșitul săptămîinii pentru vreo lună în Germania și trece prin Grimsby și Rotterdam.

Grevele de la fabricile de bumbac de aici au încetat de azi dimineață, cînd cei din Oldham au mers la lucru. Așadar, nimic nu mai îngreădește supraproducția.

Se închide poșta. Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

196

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 26. iunie 1869

Dear Fred,

Îți confirm primirea primelor jumătăți de bancnotă în sumă de 90 l. st. și-ți mulțumesc.

Alăturat două scrisori pentru Tussy. Trebuie să-i răspundă lui Collet.

Din alăturata scrisoare de la Eichhoff reiese, din păcate, că fratele lui a început să se teamă. Scrie-mi ce-i de făcut.

Am primit, în sfîrșit, ultimele coli ¹⁾ de corectură și le-am și înapoiat, am trimis, de asemenea, prefața. Acum reiese că amînarea se explică prin două cauze: 1) d-l Wigand, editorul, tipărește la Leipzig, și 2) d-l Meissner, la rîndul lui, nu l-a supravegheat. El a crezut, după cum se vede, că eu de săptămîni de zile aș fi primit ultimele coli direct de la Leipzig. Neglijență germană!

Nobilul Wilhelm ²⁾ păstrează o tăcere adîncă.

Astăzi, în sfîrșit, se pare că vremea se îmbunătățește.

¹⁾ K. Marx. „Optrsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

Am primit de la Society of Arts²⁸⁴ o invitație la o serată la muzeul Kensington pentru 1 iulie. O asemenea serată are loc numai o dată pe an și vine toată aristocrația londoneză, începînd cu cea de la curte și terminînd cu etc. etc. Așadar, Jennychen va avea prilejul să vadă toată această adunătură.

Adio.

Al tău,
K. M.

Făcînd ordine pe raftul cu cărți, mi-a căzut din nou în mină o mică ediție veche a lui La Rochefoucauld, „Réflexions etc.”²⁸⁵ Răsfoind-o, spicuiesc :

„Gravitatea este un mister al trupului, născocit pentru a ascunde defectele spiritului”. Prin urmare, *Sterne* a șterpelit-o de la La Rochefoucauld !

Tot atît de drăguțe :

„Avem cu toții destulă tărie pentru a îndura suferințele altora”.

„Bătrînilor le place să dea sfaturi bune pentru a se consola că nu mai sînt în stare să dea exemple proaste”.

„Regii procedează cu oamenii ca și cu monedele ; ei le stabilesc valoarea după bunul lor plac ; și sintem nevoiți să-i acceptăm după cum sînt cotați, și nu după adevărata lor valoare”.

„Cînd viciile ne părăsesc, ne mîngîiem cu credința că noi sîntem cei care le părăsim”.

„Cumpătarea este lincezeala și lenea sufletului, după cum ambiția este activitatea și înflăcărea lui”.

„Iertăm adesea pe aceia care ne plictisesc, dar nu-i putem ierta pe aceia pe care îi plictisim noi”.

„Amanții nu se plictisesc niciodată cînd sînt împreună fiindcă vorbesc întotdeauna despre ei înșiși”.

Am fost miercurea trecută la mitingul trade-unionurilor la Exeter Hall²⁸⁶. Beesly a ținut o cuvîntare într-adevăr grozavă și deosebit de impertinentă, amintind de zilele din iunie (era în 24 iunie) etc. Ziarele au asasinat-o, firește, adică au trecut-o sub tăcere. În plus, s-a mai făcut vinovat de crima de a fi vorbit foarte disprețuitor despre ziariștii englezi.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

197

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 27 iunie 1869

Dragul meu Maur,

Îți trimit în mare grabă celelalte jumătăți de bancnotă. Mulțumește-i lui Jenny în numele meu și al lui Tussy pentru cele două scrisori ale ei. Ție îți scriu mai mult miine sau marți, de asemenea ți-l trimit înapoi pe Eichhoff. E, totuși, o porcărie că atunci cînd muncitorii germani găsesc, în sfîrșit, un editor, acesta nu poate rezista,

Calde salutări din partea noastră, a tuturor, vouă tuturor. Sam Moore este condamnat ca astă seară la ceai să fie hrănit de Tussy, care are de gînd să-i dea o tartină cu melasă ca să-și murdărească barba cu sirop. Asta-i ultima noutate.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară (fragment)
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

198

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 1 iulie 1869

Dragul meu Maur,

Ura ! Astăzi am încheiat socotelile cu drăguțul comerț și sînt un om liber²⁸⁷. În această privință m-am înțeles aseară în linii mari cu scumpul Gottfried¹⁾ ; a cedat în toate problemele. Tussy

¹⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

și cu mine am sărbătorit azi dimineață prima mea zi liberă printr-o lungă plimbare pe cîmp. În plus, starea ochiului meu este simțitor mai bună și, dacă-l voi cruța cît de cît, se va vindeca în curînd complet.

Bilanțul și avocații mă vor mai ține, desigur, cîteva săptămîni în tensiune, totuși nu va mai trebui să pierd atîta timp ca pînă acum.

Se pare că, într-adevăr, Beesly s-a schimbat foarte mult în bine ¹⁾. Cînd te gîndești cu cît respect vorbea el despre presa engleză încă în seara cînd a fost la tine.

Ți-l trimit înapoi pe Eichhoff. Se pare că Wilh[elm] ²⁾ se ascunde acum în spatele lui pentru a obține iertarea. Între timp a fost din nou declarat război între Schw[eitzer] și Wilh[elm], iar în Uniunea generală a muncitorilor germani a avut loc o rebeliune. Dar, oricum, e grozavă pretenția ca noi să luăm fățiș atitudine în favoarea lui Wilh[elm] și a partidului popular. Ar trebui să i se recomande lui Wilh[elm] să citească „Manifestul” în problema poziției partidului muncitoresc, dacă lectura sau altceva i-ar mai putea ajuta! Sînt foarte curios să văd cum va evolua această încercare, care în orice caz va da naștere la niște birfeli amuzante. Pretenția lui Schw[eitzer] ca banda lui să se lase vîndută la mezat ca o turmă de oi a fost într-adevăr colosală.

Presupun că ai primit luni ambele jumătăți de bancnotă.

Deputații irlandezi s-au purtat iarăși mizerabil cu ocazia propunerii lui Moore, iar d-l Bruce s-a compromis din nou în chip amuzant ³⁾.

După cele comunicate de Eichh[off] mă întreb dacă, în general, mai este indicat să-i scriu lui Meissner referitor la o ediție populară a cărții mele ³⁾. Ce părere ai? În orice caz, dacă nu se pot vinde cărți de 5 groși, atunci cele de 8—10 groși vor putea fi și mai greu difuzate. În această situație numai o broșurică de 1—2 coli, costînd 2 1/2 groși ar putea fi utilă, dar pentru asta este nevoie de multă muncă și Meissner nu are nici un interes. Ce părere ai? Sau poate vrei să discuți cu el personal, dacă tot îl vei vizita pe Meissner în Germania?

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 283. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

Jenny mai este probabil încă la mare cu nobilii ei Monroe ?
Calde salutări tuturor din partea celor de aici.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

199

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 3 iulie 1869

Dear Fred,

Mii de felicitări pentru fuga ta din robia egipteană !¹⁾

În cinstea acestui eveniment am băut „un pahar în plus”, dar seara târziu, nu ca jandarmii prusieni, înainte de răsăritul soarelui.

Îți trimit alăturat o scrisoare bogată în conținut, primită de la Wilhelm. Din ea vei putea vedea că s-a declarat dintr-o dată *tutorele* meu și îmi prescrie o sumedenie de lucruri pe care „**trebuie**” să le fac.

Trebuie să mă duc la congresul lor din august, *trebuie* să mă arăt muncitorilor germani ; *trebuie* să trimit *neîntârziat* carnetele de membru ale Internaționalei (după ce ei timp de trei luni de zile *n-au răspuns* la o întrebare pe care le-am pus-o în două rînduri referitor la acest lucru), *trebuie* să modific „Manifestul Comunist” ! *trebuie* să mă duc la Leipzig !

Nu ți se pare extrem de naiv faptul că în aceeași scrisoare în care mi se plînge că *nu-mi* poate restitui cele 2 l. st. (pe care i le-am avansat lui Eccarius în locul lui) se oferă să-mi trimită *bani pentru călătoria* în Germania ? E incorijibil !

Împotriva ta este pare-se cuprins de o indignare morală. I-am și răspuns că a interpretat greșit scrisoarea ta. Omul ăsta nu poate înțelege în ruptul capului că convingerile și priceperea în

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 285. — *Nota red.*

afaceri nu sînt nicidecum diametral opuse, așa cum își închipuie el pe baza experienței acumulate cu ziarele și cum ar trebui, după părerea lui, să creadă și alții dacă nu vor să se compromită.

Wilhelm al nostru este un tip sanguin și un mincinos. Așa se explică și toate noile lui exagerări în descrierea victoriei repurtate asupra lui Schweitzer. Totuși, este aici și un simbul de adevăr. Schweitzer nu s-ar fi întors în biserica bătrînei Hatzfeldt dacă situația în propria-i Uniune nu i-ar fi fost zdruncinată. Pe de altă parte, el însuși a grăbit descompunerea generală prin absurdă înscenare a ultimei lovitură de stat²⁸³. Sper că în urma acestei istorii, mișcarea muncitorească germană va depăși, în sfîrșit, stadiul lassalleanismului, această boală a copilăriei, iar urmele bolii vor dispărea datorită izolării sectanților.

În ceea ce privește diferitele „porunci absolute” ale lui Wilhelm, i-am răspuns următoarele :

Nu simt de loc nevoia de a mă arăta muncitorilor germani și nu mă duc la congresul lor. Numai după ce vor adera cu adevărat la „Internațională” și își vor forma o organizație de partid așa cum se cuvine — iar congresul de la Nürnberg¹³⁴ a arătat cît de puțină crezare trebuie să se acorde unor simple promisiuni, tendințe etc. — se va găsi cu timpul vreo ocazie. În afară de aceasta, trebuie să se înțeleagă odată limpede că pentru noi „partidul popular”⁹⁰ poate la fel de puțin ca și biserica lassalleană constitui noua organizație. Dacă am veni acum, am fi nevoiți să vorbim *împotriva partidului popular*, ceea ce nu le-ar conveni, desigur, nici lui Wilhelm și nici lui Bebel ! Și dacă ei înșiși — mirabile dictu¹⁾ — ar accepta acest lucru, atunci ar trebui să ne folosim toată *influența noastră* direct împotriva lui Schweitzer et Co., în loc ca această cotitură să fie rezultatul atitudinii muncitorilor înșiși.

În ceea ce privește modificarea „Manifestului”, ne vom gîndi la acest lucru de îndată ce vom primi hotărîrile congresului lor etc.

N-are decît să-și țină cele 2 l. st. și să nu-și facă griji în privința banilor pentru călătoria mea. Poziția pe care s-au situat în ceea ce-l privește pe Becker²⁾ o aprob.

Atît despre aceasta.

Cu Meissner cel mai bine ar fi, desigur, să vorbesc cînd mă voi întîlni cu el. De altfel, dacă ai timp (adică dacă nu este dăunător pentru ochiul tău), termină totuși ceva, este mai ușor să tratezi cînd ai un manuscris, decît *fără* el. Atîta știu, că Meissner

¹⁾ — În mod miraculos. — *Nota trad.*

²⁾ Johann Philipp Becker (vezi volumul de față, p. 304). — *Nota red.*

preferă 5 coli, și nu 2. Cu cât broșura este mai mică, cu atât vânzarea ei este mai dificilă, după cum mi-a spus chiar el.

Ce spui de poziția adoptată de virtuosul Gladstone și de puritanul Bright în afacerea Overend, Gurney et Co. ? ²⁰⁷

Grozave sînt și explicațiile lui Bruce în legătură cu masacrul din Mold ²⁸⁰, nu chiar atît de inocent cum a fost prezentat de ziarele din Manchester. Așadar, *nu e nevoie să se dea citire* legii cu privire la răzvrătiri ²⁸⁰. Este suficient ca un vînător de vulpi amator din rîndurile judecătorilor de pace, care nu este plătit de stat, să-i șoptească ofițerului la ureche să deschidă focul. Și nici acest lucru nu este necesar. Soldații pot recurge la puștile lor pentru autoapărare (a cărei necesitate o apreciază ei înșiși). Dar atunci ar trebui modificate și legile cu privire la dreptul de port-armă ²⁸¹, pentru ca fiecare să poată recurge la propria sa armă pentru autoapărare împotriva soldaților.

Afacerea Gurney și atitudinea guvernului față de aceasta, precum și față de afacerea de la Mold, în sfîrșit escrocheria miniștrilor cu Lamuda și alți porci de ciine împotriva legii cu privire la trade-unionuri au risipit definitiv vraja care plutea în jurul numelui Gladstone-Bright printre muncitorii de aici, din Londra.

Laura a fost două săptămîni bolnavă la pat, acum se pare că s-a restabilit. Au renunțat la locuința lor și în octombrie se vor muta într-un cartier unde aerul este mai bun (Montmartre sau așa ceva).

Cele mai calde salutări tuturor.

El
Moro

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

200

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 6 iulie 1869

Dragul meu Maur,

Ți-l înapoiez pe Wilhelm. Este, într-adevăr, nebun dacă poate să-ți ordone că *trebuie, trebuie, trebuie* să faci atîtea. Dar mereu vechea poveste. Ori de cîte ori se încalca cu Schw[eiter], tu *trebuie* să te grăbești să-i vii în ajutor. Și acest lucru va mai continua.

În privința Congresului de la Basel²⁹², sper că i-ai spus răspicat că nu vor fi admiși decît reprezentanții organizațiilor care *au aderat realmente*. Ar fi păcat dacă el și Bebel ar trebui excluși din cauza unui viciu de formă.

În ceea ce privește scrisoarea mea, plingerea lui că primește „reproșuri în loc de bani” este copia exactă a plîngerii lui Bismarck cînd i-au fost respinse impozitele: „Domnilor, noi cerem piine și dv. ne dați pietre”. Cel mai mult l-a „supărat” pe d-l W[ilhelm] că l-am întrebat cum e cu puțință ca în *aceeași* scrisoare să declare că are banii necesari pentru editarea „Războiului țărănesc” și, totodată, că nu are bani pentru ziar¹⁾. Și apoi cum explică el că în urmă cu un an și jumătate ziarul era deja „asigurat”, iar acum tot nu este încă rentabil? În legătură cu aceasta, Monsieur W[ilhelm] păstrează o tăcere îndărătnică și își exprimă numai indignarea lui morală față de faptul că i-am reamintit de acțiunile pe care chiar el, de *bunăvoie*, a promis să mi le *trimită neîntîrziat*, acțiuni pe care, bineînțeles, nu le voi vedea nici acum, tocmai pentru că W[ilhelm] spune că, „firește, le voi primi”. Am pomenit de acțiuni numai cu scopul de a-l determina pe Wilh[elm] să vorbească despre situația financiară a ziarului. De altfel, mie mi-e destul de clar că W[ilhelm] și consorții au aranjat atît de prost lucrurile, încît, *de îndată ce ziarul devine rentabil*, tipograful sau oricare alt creditor să-l poată confisca, iar lor să le facă vînt. Într-un asemenea caz d-lui W[ilhelm] nu i-ar strica de loc să aibă aici niște acționari care să ridice pretenții în favoarea lui. Dacă smintitul ăsta mi-ar fi dat un răspuns satisfăcător (ceea ce însă mă îndoiesc că ar fi cu puțință), ar fi primit și bani. Dar nu am de gînd să-i dau bani la o simplă cerere în care, pe deasupra, se

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — Nota red.

mai și contrazice, și fără ca el să se scuze măcar pentru neglijența anterioară sau să spună vreun cuvint despre situația ziarului. Nu trebuie să-l învățăm pe W[ilhelm] așa.

Cît de premature au fost strigătele lui de triumf se vede din cele 4 numere din „Social-Demokrat” pe care mi le-ai trimis astăzi. Că Schw[eitzer] minte și el zdravăn, asta este cert. Se pare însă că în momentul de față el a salvat totuși cea mai mare parte din masa membrilor de rînd. Totuși, situația lui se înrăutățește tot mai mult, și dacă ar avea alt adversar decît pe Wilh[elm], acest proces s-ar accelera simțitor. Dar, firește, vorbăria grandilocventă pe care W[ilhelm] o tipărește acum drept „discurs” al său nu va ajuta prea mult. Bebel însă îl atacă direct pe Schweitzer și prezintă unele lucruri fatale pentru acesta, de aceea n-ar fi exclus ca Schw[eitzer] să obțină pînă la urmă o parte din fondul welf, care se află la dispoziția lui Stieber²⁹³.

În orice caz, cu Wilh[elm] nu va ieși nimic atîta timp cît nu-și va separa definitiv organizația de partidul popular⁹⁰ și nu va ajunge să se situeze față de acești oameni cel mult pe poziția de aliat independent. E grozav, de asemenea, că vrea să includă numele Internaționalei în titlul micului său ziar, care ar deveni atunci organ al partidului poporului și, în același timp, al Asociației generale a muncitorilor! Organ al filistinilor germani și al muncitorilor europeni!

Un alt punct de vedere tare frumuseț al lui Wilh[elm] este că de la „statul actual” nu trebuie nici să se accepte și nici să se *cucerească* concesiile pentru muncitori. Al dracului succes va repurta el în rîndurile muncitorilor cu așa ceva.

Pentru Meissner imi este absolut imposibil să-ți pregătesc ceva la timp. Pînă cînd închei bilanțul trebuie să alerg cel puțin de 2—3 ori pe săptămînă în oraș, și se pare că în săptămînile viitoare chiar și mai des, pentru că trebuie să controlez cu minuțiozitate operația. Deși starea ochiului meu este mult mai bună, trebuie totuși să-l cruț dacă nu vreau să se înrăutățească din nou. În plus, trebuie pus acum o dată pentru totdeauna ordine într-o grămadă de alte chestiuni bănești, în situația mea financiară personală etc. și acest lucru imi ia, de asemenea, foarte mult timp. Și apoi vreau ca și în acest caz special să cunosc dinainte părerea lui Meissner, pentru că, după cum spui tu, este cam susceptibil în asemenea situații.

Spune-i lui Jenny că îi voi răspunde de îndată ce va sosi aici berea aceea; deocamdată n-a sosit.

Tussy spune că va scrie miine. Acum ea citește cîntecele populare sirbe în traducere germană și se pare că-i plac foarte mult;

m-a scutit de lecțiile de pian cu Mary Ellen ¹⁾, spre marele avantaj al acesteia. Cînd vremea este frumoasă și nu trebuie să merg în oraș, ieșim în fiecare dimineață să ne plimbăm citeva ore, altfel, dacă avem timp, ne ducem seara.

Din broșura lui Tridon ²⁾ m-a interesat mai ales partea a doua, pentru că nu cunosc lucrările mai recente despre prima revoluție. Prima parte este, în orice caz, foarte confuză, mai ales în ceea ce privește centralizarea și descentralizarea; este oricum bine că „Renaissance” ²⁴⁶ a fost deocamdată aminată, altfel oamenii s-ar fi luat curînd de păr între ei. Ideea că dictatura Parisului asupra Franței, care a dus la eșecul primei revoluții, s-ar mai putea repeta astăzi cu alt rezultat te face, desigur, să zîmbești.

Explicațiile date de Bruce cu privire la Mold ²⁸⁹ au dovedit, în orice caz, că ideea existentă pînă acum despre legislația engleză este sub acest raport complet greșită și că aici se împărtășește întru totul punctul de vedere prusian. E bine ca și muncitorii să știe acest lucru.

Sper că în curînd vei putea să-mi dai vești mai bune despre sănătatea Laurei. În orice caz, fac foarte bine că se mută.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

201

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 iulie 1869

Dear Fred,

Marțea trecută, seara, am sosit la Paris, iar luni (12 iulie) am plecat de acolo ²⁹⁴. Am reușit să-mi păstrez *incognito*-ul ; cînd am

¹⁾ Maryl Ellen Burns. — *Nota red.*

²⁾ E. M. G. Tridon. „Gironde et Girondins”. — *Nota red.*

debarcat la Dieppe am trecut prin fața funcționarilor vamali și ai poliției fără să întîmpin nici o piedică din partea lor, în timp ce, oricît ar părea de ciudat, unor oameni nevinovați (printre care și unui yankeu cu păr foarte negru, luat drept italian) li s-a cerut pașaportul, iar domnii francezi trebuiau, potrivit ultimului regulament, să-și spună numele. La Paris am locuit sub numele de A. Williams pe Rue St. Placide, Maison meublée (stradă vecină cu cea pe care locuiește Lafargue).

Laurechen a suferit de o boală realmente periculoasă. Acum este în convalescență, iar miine pleacă cu Paul etc. la Dieppe, unde timp de o lună va face băi de mare și, după aceea, poate vor veni în Anglia. Am plecat la Paris, în urma unei scrisori din partea bătrînului Lafargue, ca să văd care este status rerum¹⁾ și apoi (din Paris) să-i scriu²⁾ bătrînului după ce voi fi stat de vorbă cu tînărul. Din cauza stării sănătății Laurei, Lafargue, cum era și firesc, a fost cu totul absorbit de treburile casnice, a promis totuși în mod solemn că va lua măsurile necesare de îndată ce Laura se va fi restabilit complet. Bătrînul a făcut și el multe gafe în scrisorile trimise la Paris. Voi vedea ce-mi va răspunde acum.

Le petit³⁾ a părăsit Parisul (unde a participat incognito la toate tulburările care au avut loc etc.) și a plecat la Bruxelles, dar în aceste împrejurări absența lui nu m-a supărat de loc. De aceea s-a „amînat” și povestea cu ziarul.²⁴⁵

Nu l-am văzut nici pe Schily și nici pe altcineva, ci m-am limitat numai la familie, cu care am colindat aproape întreg Parisul. Cartierul în care locuiesc ei (Faubourg St. Germain etc.) nu este prea schimbat și haussmanizat²⁰⁵. Aceleași străzi înguste și urit mirositoare. În schimb, de partea cealaltă a Senei totul este foarte schimbat, și asta începe chiar cu fațada Louvrului.

Femeile mi s-au părut mult mai urite.

Căldura a fost insuportabilă, mai ales în tren.

Spre marele necaz al opoziției democratice (inclusiv al ireconciliabililor), cel mai mare interes l-a stîrnit *succintul* discurs al d-lui Raspail²⁰⁶, în care acesta cere să fie pus în libertate comitetul său electoral. A vorbit despre nedreptatea justiției. Aici a fost întrerupt. Dar el a continuat: Negați nedreptățile care mi s-au făcut de către Restaurație? De către *acest ridicol Ludovic-Filip?* etc. A mai spus că este împotriva pedepselor, că ar fi gata să arunce în foc Codul civil și Codul penal; că deocamdată pedepsele funcționarilor ar trebui transformate în pedepse bănești (respec-

1) — starea de lucruri. — *Nota trad.*

2) Vezi volumul de față, p. 557. — *Nota red.*

3) — Micuțul (Louis-Auguste Blanqui). — *Nota trad.*

tiv să li se rețină din salariu) și să se înceapă cu d-l prefect al poliției, respectiv pentru „orgiile diabolice ale bățăușilor”. Stilul bătrînului contrastează în mod pregnant cu trîncăneala prolixă a tinerilor vanitoși. De altfel, a doua zi guvernul a și pus în libertate comitetul său.

Ședințele Corpului legislativ au fost relativ foarte furtunoase. De aceea Bonaparte a prorogat sesiunea.

Tussychen trebuie să-mi scrie și ce planuri are în privința șederii la Manchester. Schnaps ¹⁾, un băiețel adorabil, vă trimite calde salutări.

Adio, bătrîne.

Il
Moro

Salutări lui Mrs. Burns.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteiung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

202

Marx către Engels ²⁹⁷ la Manchester

[Londra] 17 iulie 1869

Dear Fred,

Aici căldura este ucigătoare. Și la voi e la fel ?

Îți trimit alăturat un teanc întreg de materiale de la Eichhoff, Wilhelm ²⁾, Fritzsche. Drăguțul Wilhelm — el, care cu multă amabilitate dispune întotdeauna de ceea ce nu-i aparține — îi recomandă, firește, lui F[ritzsche] să vină la mine, ca să mă roage să-i aranjez un împrumut de 300 l. st. de la trade-unionurile de aici ! Iar pentru plățirea datoriei garantează el ! Și, în mod gratuit, mă pune în penibila situație de a trebui să-l refuz pe F[ritzsche] !

¹⁾ Charles-Étienne Lafargue. — Nota red.

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — Nota red.

În afară de aceasta, se pare că el nici măcar nu citește ca lumea scrisorile care i se trimit. I-am trimis 900 de carnete și i-am spus că cotizația anuală este 1 penny de carnet. Din aceste 900 de carnete, 500 i le-am pus la dispoziție gratuit, pentru ca, în general, indiviziiăștia să poată fi reprezentați la congres²⁹². Și acum mă întrebă dacă trebuie plătite cotizații anuale fixe?

Faptul că Schweitzer este nevoit să-i îngăduie lui Mende să înceapă în „Social-Demokrat” cearta cu „Internaționala” dovedește, desigur, cât se poate de limpede condițiile grele în care s-a reîntors în sinul bătrinei Hatzfeldt²⁹³. Căci el știe mai bine decât oricine cât de periculoasă este această operație pentru el!

De altfel, bătrînul măgar Becker¹⁾ n-avea nici un motiv să amestece în mod oficial „Internaționala” în acest proces de descompunere a bisericii lassalleene, ci trebuia să păstreze rezerva necesară. Dobitocul ăsta bătrîn face foarte mult rău prin setea lui de activitate.

Poetul de familie Freiligrath m-a amuzat grozav cu „Hoțul” și „Corsarul”²⁾ — omulețul vienez.

Calde salutări tuturor.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

203

Engels către Marx²⁹⁹ la Londra

Manchester, 18 iulie 1869

Dragul meu Maur,

Sînt bucuros că voiajul tău s-a sfîrșit cu bine.

Calde mulțumiri pentru cele trimise. Mîine îți restitui scrisorile.

Dacă Schw[eitzer] atacă Internaționala, trebuie totuși să ne gîndim serios dacă nu este cazul să fie sancționat pentru acest lucru.

Ce tablou dezgustător oferă descompunerea mlaștinii lassalleene. Așadar, Fritzsche a vrut 1 800 de taleri de la Schw[eitzer] și,

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

²⁾ Este vorba, probabil, de poeziile lui F. Freiligrath „Înmormîntarea banditului” și „Romanta piratului”. — *Nota red.*

pentru că acesta i-i refuză, tu trebuie să-i procuri 3 000 de taleri ! Individul este, evident, un ticălos la fel de mare ca și Schw[eitzer]. Încă de la început Lass[alle] a încurajat corupția, care a luat o amploare tot mai mare. Dar de unde are Schw[eitzer] banii, dacă nu de la prusieni ?

Pretenția ca muncitorii englezi să-i procure lui Fritzsche 450 l. st., și asta încă înainte ca el și consorții să se fi raliat la Asociația Internațională a Muncitorilor, este într-adevăr grozavă. Sint absolut convins că *tocmai de aceea* Wilh[elm] ¹⁾ ți l-a trimis pe Fr[itzsche] pe cap.

Faimoasa scrisoare pe care mi-a adresat-o acum mai bine de doi ani ³⁰⁰ ai citit-o încă de mult. Dovada adusă de el că n-a putut și nu i-a fost îngăduit să acționeze altfel a constatat într-o simplă afirmație. Strașnică este și afirmația pe care o face cum că el și consorții nu au nimic comun cu partidul popular în afară de nume ⁹⁰. Omul ăsta e incorigibil !

Căldura ? Groaznică. Ieri jumătate din noapte am stat întins pe podea, pentru că efectiv era prea cald ca să mă culc în pat. E atît de cald, încît după aceste cîteva rînduri am transpirat.

Ți-l trimit alăturat pe Kugelmann. Ce părere ai de planurile lui ? Karlsbadul ar fi *exceptional* pentru tine, dar în timpul ăsta Jenny va sta la Hannover ? Cum trebuie să înțeleg ?

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
in : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

204

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 iulie 1869

Dragul meu Maur,
Întreaga familie, inclusiv Tussy, s-a dus să-l vadă trecînd pe
prîntul de Wales ²⁾). Grozavă treabă pe o asemenea arșiță.

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Albert Edward. — *Nota red.*

Cum își poate îngădui Wilh[elm] ¹⁾ să-i spună în mod oficial lui Schw[eitzer] că „Consiliul General al Asociației Generale a Muncitorilor” are exact aceeași părere ca și el, Wilh[elm] ³⁰¹ ? Mi se pare cam prea de tot dacă, așa cum presupun, a făcut-o fără incuviințarea ta.

Că Schw[eitzer] și-a pierdut mulți adepți din rindurile maseilor reiese și din faptul că nu a îndrăznit să publice cifrele exacte ale voturilor ³⁰². În rest însă — ca polemist —, el este superior tuturor adversarilor lui. Gluma cu republica „roșie” a fost foarte bună, de asemenea felul în care s-a folosit de „partidul popular” al lui Wilhelm pentru a dovedi că W[ilhelm] trădează interesele muncitorilor în favoarea democraților burghezi ; Wilh[elm] s-a ferit să răspundă la vreunul din aceste două puncte, în general în polemica respectivă a fost mai slab decât de obicei. Cît de stupid din partea lui, de pildă, să reproducă *tocmai acum* după „Demokratische Correspondenz” a suabului Mayer ²⁾ o preaslăvire a republicii *burgheze* America în legătură cu calea ferată de la Oceanul Pacific ! ³⁰³

Și ce drept are Wilh[elm] să-l prevină pe Schw[eitzer] că la Congresul de la Basel va fi dat afară ?

Monsieur Bonaparte se pare că și-a pierdut complet mințile. Face o gafă după alta Mai întii mesajul cu pretensele lui concesi, apoi neașteptata prorogare a sesiunii, acum acest minister de măscărici. Dacă și-ar fi pus în gând să-i demonstreze și celui mai prost dintre francezi că vrea să compromită Franța în fața întregii lumi, n-ar fi putut s-o facă mai bine. Este metoda cea mai indicată pentru a zdruncina încrederea de care se bucură chiar și în rîndul majorității lui, al miniștrilor și prefectilor lui, al judecătorilor și ofițerilor lui. Și pentru că tot devotamentul acestor indivizi se bazează pe mituire și este condiționat de succesele lui, îl vor trăda mult mai repede decât Senatul și Corpul legislativ al bătrînului Napoleon în 1814 și 1815 ³⁰⁴. Căci, într-adevăr, nu-i prea greu să-ți pierzi respectul față de d-l Louis.

Unde este „18 brumar” ? Nu se vede, nu se aude nimic de el ³⁾. Apropo ! Trebuie să-mi trimiți un exemplar și pentru Charles ⁴⁾, căci i l-am luat pe al lui (vechea ediție), promițînd că-i voi da altul.

Ce planuri ți-ai făcut în vederea călătoriei ? Jenny scrie că se înapoiază simbătă și că atunci, foarte repede, se va hotări data plecării tale. La mine încheierea bilanțului se mai târăgănează. Ieri spuneau că va mai dura cel puțin două săptămîni, prin care eu înțeleg

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Karl Mayer. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 282. — *Nota red.*

⁴⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

cel puțin încă trei săptămîni. Mă tem că voi fi țintuit aici pînă prin 20 august.

Biografia ¹⁾ pe care mi-a înapoiat-o Kugelmann o voi prelucra pentru foiletonul lui „Zukunft“ și i-o voi trimite. Spune-mi dacă vrei s-o vezi și tu în prealabil.

Închei din cauza căldurii. Sincere salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

205

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 22 iulie 1869

Dear Fred,

Impertinența lui Wilhelm ²⁾, care își îngăduie să emită bule de excomunicare în numele Consiliului General, este, într-adevăr, colosală. I-am scris încă mai de mult că eu personal nu vreau să mă amestec în acest scandal (bătrîna scroafă Hatzfeldt nu dorește nimic mai mult decît să mă vadă și pe mine antrenat), cu atît mai mult cu cît sînt tot atît de categoric împotriva clicii lassalleene, ca și împotriva „partidului popular“. Am adăugat că Wilhelm ar putea anunța (asta împotriva lui Schweitzer) că numai reprezentanții membrilor *efectivi* vor fi admiși la Basel (conform hotărîrilor Congresului de la Bruxelles). Acest lucru l-a și făcut într-o notă apărută în *penultimul* număr ³⁰⁵.

După ce a încercat zadarnic să mă convingă să iau oficial atitudine împotriva lui S[chweitzer], acum are neobrăzarea să mă amestece în acest scandal. I-am scris, de îndată ce am primit ultimul număr din „Wochenblatt“, o scrisoare cît se poate de dură

¹⁾ F. Engels. „Karl Marx“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 387—392. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

în care i-am amintit de câte ori m-a compromis și i-am declarat deschis că îl voi *dezavua în mod public* dacă își va mai permite asemenea obrăznicii. (Este o impertinență care, în plus, se bazează și pe o *minciună*, întrucît Consiliul General nu a pus niciodată în discuție problema Schweitzer și, deci, cu atît mai puțin a putut lua o hotărîre în această privință.)

Acum totul depinde de felul cum va proceda S[chweitzer], care a fost provocat cu atîta brutalitate. De d-l Wilhelm am să mă „descotorosesc” dacă mă mai amestecă și pentru a treia oară în vreo porcărie. Individul acesta nu poate nici măcar invoca drept scuză că merge alături de noi și la bine și la rău. Face prostii pe cont propriu, ne trădează oricînd crede de cuviință și ne identifică cu el de îndată ce nu mai vede alt mijloc de scăpare.

De vreo șase zile am un carbuncul foarte inflammat pe brațul stîng, lucru extrem de neplăcut pe „această caniculă”.

Am mai avut și altă neplăcere „familiară”. De la o vreme am observat că soția mea nu mai iese la socoteală cu banii pe care i-i dau săptămînal, deși cheltuielile nu au crescut de fel. Pentru că nu vreau în ruptul capului să ajung din nou la datorii și pentru că banii pe care i-am dat luna trecută se cheltuiseră toți, i-am cerut o explicație. Atunci a ieșit la iveală cît de stupide pot fi femeile. În lista de datorii pe care mi-a întocmit-o ca să ți-o trimit¹⁾ a trecut sub tăcere aproximativ 75 l. st., pe care încerca să le plătească *by and by*²⁾ din banii de gospodărie. Am întreat-o de ce a făcut asta? Răspuns: se jena să indice o sumă atît de mare. După cum se vede, femeile au în permanență nevoie de tutelă.

Jennychen s-a întors ieri. Deși a trecut deja o jumătate de an, d-na Monroe tot nu i-a plătit încă. Scoțienii se despart greu de bani!

În privința călătoriei nu știu ce să fac. După cum știi, scopul principal al călătoriei mele este s-o distrez pe Jennychen, care are mare nevoie de acest lucru. Dar boala lui Kugelmann mi-a răsturnat toate planurile. Nu m-aș fi dus la Karlsbad³⁾ ca să-i țin companie în timpul bolii, nici dacă aș fi plecat singur. Dar să mai închid și fata în casă ca doamnă de companie a d-nei Kugelmann, asta nu merge. Să-mi scrii ce părere ai în privința asta.

Descoperirea d-lui Schweitzer că Comitetul de la Geneva este alcătuit în majoritatea sa din muncitori este grozavă²⁹⁸! Bakunin și Schweitzer consilieri de stat!

1) Vezi volumul de față, p. 185. — *Nota red.*

2) — treptat. — *Nota trad.*

3) Karlovy-Vary. — *Nota red.*

Sovăielile lui Bonaparte se vor solda în curînd cu trădarea în rîndurile generalilor săi.

Scandalul izbucnit între Prusia și Rusia nu este, pare-se, întru totul „înscenat“.

Luni i-am scris lui Meissner pe un ton destul de dur ¹⁾).

Laura și Lafargue cu fiul s-au stabilit acum la Dieppe. Scrisoarea mea din Paris către bătrînul Lafargue a produs efectul dorit ²⁾).

Salut.

Al tău,
Maur

Atît din scrisorile lui Liebknecht, cît și din cele ale lui Fritzsche reiese clar că drăguțul Wilhelm i-a recomandat acestuia să mi se adreseze mie pentru bani.

Ce idee își fac, în general, germanii despre mijloacele noastre financiare, poți să-ți dai seama și din alăturata scrisoare de la Kugelman referitoare la Bracke. Acești indivizi nu ne-au trimis niciodată nici măcar un pfennig. Consiliul General n-a plătit chiria pe cinci luni și este dator și secretarului lui. Ciudată idee !

N-am de ce să citesc biografia ³⁾). La Kugelman se pare că asta este un fel de manie.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

206

Marx către Engels ³⁰⁶ la Manchester

[Londra] 24 iulie 1869

Dear Fred,

Astăzi nu pot să-ți scriu mai mult de cîteva rînduri. Carbunul este în plin proces de dezvoltare, purulent și deci foarte

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 282. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 556. — *Nota red.*

³⁾ *F. Engels.* „Karl Marx“ (vezi *K. Marx* și *F. Engels.* Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 387—397. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

dureros, în schimb însă va trece repede. Trebuie să mă apuc iar să înghit arsenic.

Astăzi dimineață am primit alăturata mîzgăleală de la Liebknecht. Nu știu de ce să mă mir mai mult, de impertinența prostească sau de prostia impertinentă? Acest om cumsecade consideră, așadar, că *minciuna oficială*, de felul celei despre niște inexistente rezoluții ale Consiliului General, lui îi este, bineînțeles, îngăduită, fiind însă extrem de condamabilă în gura lui Schweitzer. Dar de ce s-a *împăcat el* la Lausanne cu monstrul de Schweitzer? Iar teoria lui despre acțiune! Ea constă în faptul că d-l Wilhelm își poate permite să uzeze „cu de la sine putere” de numele meu și de cel al Consiliului General atunci cînd socoate necesar. Și apoi, ce curaj de filistin! Pretinde că este adversarul lui Lassalle și de aceea ia atitudine în favoarea „adevăraților” lassalleeni și împotriva celor „neadevărați”! Căci Bracke al lui reproșează lui Schweitzer că a făcut din teoria creditului de stat a lui Lassalle un simplu mijloc de agitație, în timp ce el însuși nu crede în acest panaceu. M-a amestecat, spune el, și pe mine în „luptă”! Iar eu i-am scris: în „scandal”.

Salut.

Al tău,
K. M.

Îmi pare rău că nu am cunoscut lucrarea *dr. Gustav Klemm* „*Uneltele de muncă și armele, apariția și dezvoltarea lor*”, 1858, înainte de publicarea primului meu volum. Ceea ce indicam eu la rubrica „Procesul muncii” și, mai departe, la „Diviziunea muncii”³⁰⁷ își găsește aici confirmarea pe baza unui bogat material.

Publicat pentru prima oară
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

207

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 25 iulie 1869

Dragul meu Maur,

Nu-ți face griji în privința celor 75 l. st.; de îndată ce G[ottfried] ¹⁾ îmi va plăti următoarea rată, adică de îndată ce bilanțul va fi încheiat și contractele vor fi semnate, ți le voi trimite. Numai să ai grijă ca pe viitor să nu se mai întâmple așa ceva, căci tu știi că socotelile noastre sînt făcute la bănuț și nu avem nici o margine ca să ne putem permite extravagante. De la 1 iulie țin și eu evidența tuturor cheltuielilor, ca să-mi pot da seama cît se duce pentru toate nimicurile astea și să știu unde ar putea fi reduse cheltuielile în caz de nevoie.

Noul carbuncul este o dovadă că trebuie să iei neîntîrziat iarăși arsenic. Nu mai amîna nici o zi. Ar fi trebuit să iei carbuncul de la subraț pe care l-ai avut aici drept un semnal și să începi cura de arsenic. Tratamentul cu arsenic nu te stînjenește cu nimic în modul tău de viață obișnuit, așadar continuă-l liniștit 3—4 luni, ca să scapi o dată de porcăria asta.

În ce privește călătoria, în locul tău, eu aș pleca de îndată ce Jenny va fi gata și carbuncul se va vindeca. Itinerariul ți-l vei putea întocmi așa cum vei găsi de cuviință și-l poți vizita și pe onorabilul Kugelman. Deci — făcînd în așa fel încît călătoria ta să nu coincidă sau să coincidă numai în parte cu perioada lui de tratament — scapi cel mai ușor de povestea cu Karlsbadul. În orice caz, amicul Kugelman este înclinat spre ipohondrie cînd e vorba de starea sănătății lui, și la Karlsbad, desigur, n-ar fi un tovarăș de băi prea vesel. Întrucît eu oricum nu voi fi liber înainte de 15—20 august, ar fi o nebunie să contăm pe vreo combinație posibilă între noi. Iar dacă voi termina mai curînd, vom avea destul timp să vedem ce putem aranja.

În privința d-nei Monroe, eu aș lua unele măsuri mai serioase. Jenny ar trebui să meargă acolo și să-i spună de-a dreptul că are nevoie de bani. Poate d-na M[onroe] așteaptă înmînarea unei note formale de plată: Mrs. M[onroe] to Miss Marx. To one halfyear's

¹⁾ Gottfried Ermen. — Nota red.

tuition pp. 1) Dar dacă vizita lui Jenny nu ajută la nimic, în locul tău, eu i-aș scrie o scrisoare politicoasă, dar categorică. Acestor scoțieni trebuie să le arăți că te pricepi la afaceri și atunci le vei inspira mai mult respect.

Impertinența bravului Wilhelm depășește, într-adevăr, orice limite. Și încă mai vrea să-ți demonstreze că el s-a menținut cu minciuna lui „în limitele scrisorii tale” ! Cît de încărcată îi este conștiința se vede și din faptul că folosește expresia, atît de necesarîtă lui, „a face socoteala”, și apoi, în încheiere, apelurile înduioșătoare la inima ta bună. Acest cap sec pretinde ca noi și întreaga Internațională să ne conformăm tuturor schimbărilor lui de atitudine în problema Schweitzer, să încheiem pace cînd o încheie el, să-l atacăm pe S[chweitzer] cînd îl atacă el și, în plus, să-i permitem să mintă în numele Internaționalei atunci cînd el consideră „necesar” acest lucru. În afară de aceasta, ar vrea să impună el Congresului pe cine să admită și pe cine nu.

Tot e bine că în povestea cu Vogt — „din considerente de partid” — el ți-a „lăsat” *Ńie* dreptul la apărare ! Omul ăsta își închipuie, într-adevăr, că este o persoană importantă.

Și cît de stupidă este și povestea cu inspectorii de fabrică ! Guvernul vrea să introducă pur și simplu cițiva pe ici, pe colo, dar Liebknecht l-a *împiedicat* să facă acest lucru, dintr-o bună înțelegere a intereselor muncitorilor, ca să nu fie corupți prin această reformă ! Liebknecht l-a *împiedicat* pe Bismarck. Ce, e glumă ? Despre subtilitatea acestei politici nici nu mai avem ce vorbi.

Mulțumiri pentru „18 brumar”, pe care l-am primit ieri. Cartea se citește mult mai bine în formatul ăsta frumos și fără greșeli de tipar. Prefața este foarte bună. Atît ea, cît și cartea însăși nu va constitui nici o bucurie pentru Wilh[elm]. Modul în care sînt tratate democrația și, în primul rînd, social-democrația nu-i dau în nici un caz apă la moară, ci va fi pentru el ca un duș rece. În schimb, nu mai poate spune acum că nu are o lucrare de agitație ; să vedem ce va face cu ea.

Citesc acum „*Journals, Conversations and Essays on Ireland*” a d-lui Senior (1843—1858). Conține unele fapte și unele mărturisiri foarte nostime, dar prezintă numai un interes special, fiind scrise de un bărbat atît de „respectabil”. În această constă pentru mine valoarea celor două volume, editate în 1868. Nu cred că tu ai putea găsi ceva nou acolo ³⁰⁸.

Dacă Schw[eitzer] nu ar avea o conștiință atît de încărcată și dacă nu ar fi făcut prostia de a *amenința* recent Internaționala,

¹⁾ — D-na Monroe îi datorează d-șoarei Marx pentru lecțiile pe o jumătate de an etc. — *Nota trad.*

fără îndoială că ar fi profitat de bula de excomunicare³⁰¹ emisă de Liebk[necht] și ar fi interpelat Consiliul General referitor la acest lucru ; și în acest caz *ar fi trebuit* totuși să-l dezavuați pe d-l Wilh[elm]. Dar de ce, în loc să-l excomunică pe Schweitzer în numele Asociației Internaționale a Muncitorilor, nu îl atacă Wilhelm pe Schweitzer în legătură cu amenințarea lui și nu încearcă, servindu-se de această amenințare, să pună Consiliul General în situația de a lua atitudine împotriva amenințării lui Schw[eitzer] ? Tipul ăsta este prea neajutorat.

Povestea cu Bracke e și ea grozavă³⁰⁰. Acești robi ai lui Lassalle cer întotdeauna bani și iar bani. După părerea mea, ar fi cît se poate de neînțelept din partea Asociației Internaționale a Muncitorilor să trimită *fie și numai un pfennig* germanilor înainte ca ei să fi plătit măcar un timp cotizațiile convenite. Trebuie neapărat să se pună capăt demoralizării care a început de pe timpul lui Lassalle și datorită lui.

Alăturat îți trimit înapoi scrisorile lui Kugelmann și Wilh[elm]. În legătură cu călătoria ta, îi vei scrie, desigur, personal lui K[u]gelmann]. Trimite-mi înapoi scrisoarea adresată mie de către K[u]gelmann] ca să-i pot răspunde, nu scap niciodată fără un pic de fleacreală pe teme medicale.

Tussy citește „Götz von Berlichingen“, pe urmă îi dau „Egmont“. Din cauza căldurilor, plimbările aproape au încetat. Astăzi, parcă este ceva mai răcoare.

Calde salutări din partea noastră, a tuturor, către voi toți.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

208

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 27 iulie 1869

Dear Fred,

Din ziarele trimise alăturat citește cu atenție „Vorbote” și, îndeosebi, ceea ce am subliniat eu pe pag. 105, 106.

Vei vedea acolo că bătrînul Becker ¹⁾ nu se poate dezbăra de obiceiul de a face pe grozavul ³¹⁰. Dă peste cap întregul nostru statut și denaturează spiritul lui prin *sistemul de organizare a grupelor după criteriul limbii*, transformînd sistemul nostru apărut în mod firesc într-o cîrpăceală artificială a unor grupări arbitrare pe bază de limbă în locul unor adevărate grupări după criteriul statului și al naționalității. O uneltire ultrareacționară, demnă de panslaviști ! Și toate acestea pentru că noi i-am îngăduit provizoriu, pînă cînd „*Internaționala*” se întărește în Germania, să rămînă centrul foștilor lui corespondenți.

Am căutat imediat să zădărnicesc încercarea lui de a se prezenta la Congresul de la Eisenach ca centru pentru Germania.

Bebel mi-a trimis 25 de taleri pentru belgieni din partea Asociației culturale a muncitorilor germani. I-am confirmat astăzi primirea banilor și am profitat de ocazie ca să-i scriu despre planurile fanteziste ale lui Becker.

I-am atras atenția asupra articolului 6 din Statut ³¹¹, care recunoaște numai comitetele centrale naționale care întrețin legături directe cu Consiliul General, iar acolo unde, din cauza condițiilor polițienești, acest lucru nu este cu putință, grupele locale din fiecare țară sînt obligate să corespundă direct cu Consiliul General. I-am explicat absurditatea pretenției lui Becker și, la sfîrșit, i-am spus că dacă Congresul de la Eisenach ar adopta — quoad the *International* ²⁾ — propunerea lui Becker, noi am anula-o imediat în mod public, întrucît *contravine Statutului*.

De altfel, Bebel și Liebknecht mi-au scris că din proprie inițiativă ei i-au comunicat încă mai de mult lui B[ecker] că nu-l recunosc și că vor purta corespondență direct cu Londra.

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

²⁾ — referitor la *Internațională*. — *Nota trad.*

Becker, în sine, nu este periculos. Dar secretarul lui, Remy, după cum mi se comunică din Elveția, i-a fost impus de d-l Bakunin și este o unealtă a acestuia. Rusul ăsta vrea, după cum se vede, să devină dictatorul mișcării muncitorești europene. Să bage de seamă. Altminteri va fi excomunicat în mod oficial.

Al tău,
Maur

De îndată ce primesc exemplarele ¹⁾ de la Meissner, le voi trimite prietenilor din Manchester și lui Charles Roesgen.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

209

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 29 iulie 1869

Dear Fred,

Îți trimit alăturat scrisoarea de la Kugelmann.

Cu brațul merge mai bine. Am început să iau arsenic.

„Bee-Hive” se află acum sub controlul lui Samuel Morley, și de atunci tot ce i se pare lui prea antiburghez în dările de seamă cu privire la ședințele noastre este scos. Așa s-a întâmplat cu întreaga mea expunere despre dreptul de succesiune prin testament și dreptul de succesiune ab intestato la romani și la germani, pe care am ținut-o la ultima ședință a Consiliului General ³¹².

În timpul șederii mele la Paris ²⁾, băieții au făcut prostii, adică au admis să fie primiți 5 membri de la Societatea Bronterre

¹⁾ K. Marx. „Oprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris : Londra. — *Nota red.*

O'Brien ³¹³, niște indivizi pe cît de proști și de ignorați, pe atît de puși pe ceartă și de înfumurați din pricina înțelepciunii lor de adepți ai unei secte secrete.

Salut.

Al tău,
K. M.

Jennychen și-a primit „bănișorii” ¹⁾. Draga de ea este foarte fericită că i-a „cîștigat singură”.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

210

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 30 iulie 1869

Dragul meu Maur,

Se pare că bătrînul Becker a înnebunit de-a binelea. Cum poate el decreta că sindicatele *trebuie* să fie adevărata uniune a muncitorilor și baza oricărei organizări, că celelalte uniuni *trebuie* să dăinuie numai un timp alături de ele etc. Și toate acestea într-o țară unde nici măcar nu există încă sindicate adevărate. Și ce „organizare” încurcată ! Pe de o parte, fiecare profesiune este centralizată într-un organ conducător național, pe de altă parte, diferitele profesii din fiecare localitate sînt, de asemenea, centralizate într-un organ conducător local. Așastă formă de organizare este cel mai bun mijloc de a eterniza permanentele zizanii. De fapt, nu este vorba decît de dorința vechiului meseriaș german de a-și salva în fiecare oraș „cîrciumioara” lui, pe care o consideră baza unității organizării muncitorilor. Dacă vor mai fi prezentate multe propuneri de felul acesteia, atunci la Congresul de la Eisenach ³¹⁴ ne vom pierde timpul cu discuții deșarte.

Unicul scop al planurilor internaționale este, firește, acela de a-i asigura lui Becker conducerea pretutindeni unde se vorbește limba germană (el a și anexat Mülhausen din Alsacia, vezi „Vor-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 299 și 301. — *Nota red.*

bote", p. 109, sub titlul „Basel"). În realitate, toată această grozavă organizare cu centrul la Geneva va suferi un eșec din pricina legilor germane, întrucît B[ecker], ca de obicei, a uitat că socola de acasă nu se potrivește cu cea din țîrg. Încercarea lui de a introduce pretutîndeni comitete centrale după criteriul limbii, adică de a-i subordona Parisului pe muncitorii din Geneva și Amsterdamului pe cei din Anvers (în ipoteza că Geneva nu intenționează să conducă și toată Franța și Belgia, fapt la care foarte probabil a și visat libera Genevă), nu are, desigur, alt scop decît să fundamenteze pretențiile lui la conducerea grupurilor de limbă germană. Noroc că aceste chestiuni ¹⁾ urmează să fie hotărîte de Congresul de la Eisenach, și nu de cel internațional de la Basel ²⁾.

De altfel, nu vreau nicidecum să afirm că am înțeles prea bine planul lui Becker; limba lui germană și logica lui te fac să-ți stea mîntea-n loc.

Este absolut limpede că în spatele tuturor acestora se află grăsunul Bakunin. Dacă acest rus blestemat are într-adevăr de gînd ca prin intrigi să se strecoare la conducerea mișcării muncitorești, ar fi timpul să i se bage mințile în cap și să se pună problema dacă, în general, un panslavist poate fi membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Individul acesta poate fi cu ușurință pus cu botul pe labe. Să nu creadă că mai poate juca mult timp în fața muncitorilor rolul comunistului complotist, iar în fața rușilor pe cel al înfocatului naționalist-panslavist. Ar fi foarte indicat să i se strecoare cîteva aluzii lui Borkheim, care se ocupă acum de el; B[orkheim] nu va înțelege, desigur, decît o aluzie foarte transparentă.

Ai observat, bineînțeles, că onorabilii elvețieni vor să se discute la congres și „legiferarea direct de către popor” ³⁾. Va fi foarte vesel.

Este, totuși, o rușine că în Anglia, după aproape 40 de ani de mișcare muncitorească politică, singurul ziar muncitoresc existent să poată fi cumpărat de un burghez ca S. Morley. Dar, din păcate, se pare că este o lege a mișcării proletare ca pretutîndeni o parte dintre conducătorii muncitorilor să fie în mod inevitabil pervertiți, deși acest fenomen nu este nicăieri atît de răspîndit ca în Germania, și asta datorită lui Lassalle.

Tussy îl citește acum pe Firdusi ²⁾ într-o foarte reușită prelucrare a lui Schack. Pînă acum îi place foarte mult, rămîne însă de văzut dacă va reuși să termine acest volum uriaș...

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 304. — Nota red.

²⁾ Firdusi. „Legendele eroilor”. — Nota red.

La sfârșitul săptămînii viitoare sper să termin, în fine, cu drăguțul de Gottfried și apoi voi avea aproape două săptămîni libere.

De aceea, dacă vrei să faci un plan de călătorie, fă-l și comunică-mi-l și mie ; ne-am putea întilni undeva în Germania sau în Olanda, dacă vrei, sau am putea chiar să plecăm împreună din Londra. La sfârșitul lunii august trebuie să mă întilnesc cu mama la Ostende, cam pe la 20 sau 25. Tussy ar putea rămîne în acest timp aici împreună cu Lizzie. Ce părere ai ?

Al tău,
F. E.

Bani primești de îndată ce pun în ordine problemele cu G[ottfried] E[rmen], dacă este posibil și mai repede, respectiv dacă scoate el banii mai devreme. Trimite ceea ce am anexat lui Tussy, scriind adresa pe plic cu o caligrafie schimbată ; va fi foarte mirată de unde vine ?

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

211

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 2 august 1869

Dear Fred,

Din cauza lui Kugelmann, tot planul meu de călătorie a fost dat peste cap.

Dacă aş ajunge *înainte* ca el să fi plecat la Karlsbad, ar face tot ce i-ar sta în putință ca să mă ia și pe mine în această localitate plicticoasă și costisitoare, sau din pricina mea ar renunța la propriul lui plan, pe care însă trebuie să și-l realizeze din motive de sănătate.

De aceea i-am scris ¹⁾ că *la sfârșitul lunii august va trebui să plec în Olanda pentru niște probleme familiale și apoi poate voi avea ocazia să-l văd la Hannover, după reîntoarcerea lui. Altă soluție n-am găsit. Pentru amânarea călătoriei mai aveam următoarele motive :*

In primul rând : familia Lafargue vine, probabil, zilele acestea la Londra.

In al doilea rând : dacă plec de aici, Consiliul General n-o va scoate nicidecum la capăt cu lucrările de pregătire a Congresului de la Basel ²⁾,

Am impresia că Tussy vrea să se instaleze temeinic la Manchester. Absența ta de două săptămîni îi oferă un pretext nimerit pentru acest lucru. Desenul i-l voi expedia dintr-una din stațiunile balneare de aici din Anglia ³⁾.

Îți trimit alăturat niște scrisori de la Bebel și Wilhelm.

Sper că în cadrul călătoriei tale vei trece și prin Londra.

Al tău,
Maur

Pînă acum n-am văzut ca Meissner să fi anunțat „Optsprezece brumar”. Deviza lui este : „Chi va piano va sano” ³⁾.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

212

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 3 august 1869

Dragul meu Maur,

Îți restituî alăturat scrisorile lui Wilh[elm] și Bebel și îți mai trimit și un cec de 100 l. st. pentru Union Bank of London, cu ajutorul căruia sper că datoriile vor fi lichidate pentru totdeauna.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 564. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 308. — *Nota red.*

³⁾ — „Încet-încet, departe ajungi”. — *Nota trad.*

Dacă Jenny, după cum îmi spune Tussy, este liberă și în septembrie, poți să-ți amâni călătoria pînă în această lună. Eu am avut impresia că, din cauza lui Jenny, nu ai decît o singură lună în cadrul căreia *trebuie* să faci călătoria.

Între Schw[eitzer] și cei din Leipzig va ieși un scandal de toată frumusețea. Acuzația adusă lui Bebel că s-ar fi lăsat mituit de welfi și amenințarea adepților lui Schweitzer că vor cucerii prin forță victoria la congres ne îndrituiesc să ne așteptăm la o poveste foarte nostimă.

Mare prostia din partea lui Wilh[elm] că l-a lăsat pe Goegg să semneze și el apelul pentru convocarea congresului, expunîndu-se astfel unui atac din partea ziarului „Social-Demokrat”³¹⁷. Dar Wilh[elm], pur și simplu, nu se poate lipsi de republicanii lui mic-burghezi.

Documentele mele urmează să fie semnate de azi într-o săptămînă dacă vor termina avocații. Așadar, în nici un caz nu voi putea pleca de aici înainte de miercuri, 11, luna aceasta. Neapărat te voi vedea la Londra, fie la dus, fie la întors.

Calde salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

În zadar m-am tot uitat și eu pînă acum să văd anunțul cu privire la „Optsprezece brumar”.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

213

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 august 1869

Dear Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 100 l. st. pe care le-am primit. De acum înainte voi urmări cu atenție ca asemenea neînțelegeri să nu se mai repete.

Nu mă simt bine de loc. Povestea cu brațul e pe cale să se vindece. Starea generală proastă o pun pe seama vremii, în schimb înghit medicamentul pentru ficat al lui Gumpert.

Ieri a avut loc o ședință tragicomică la Consiliul General. Somații în legătură cu achitarea carnetelor de membru, a chiriei, a salariului restant al secretarului etc. Pe scurt, internațional bankruptcy ¹⁾, astfel încît nu văd cum vom putea trimite un delegat. *Pe de altă parte*, a sosit o scrisoare din Geneva, din partea franceză, prin care Consiliul General este invitat politicos să emită o circulară în cele trei limbi, chemînd toți membrii (și încă imediat) să strîngă bani în vederea cumpărării unei clădiri la Geneva (pentru întruniri), care nu va costa decît 5 000 l. st. și va deveni proprietatea „Internaționalei”. Modestă, nu-i așa, pretenția domnilor ăștia, care nici măcar cotizația lor de 1 penny de persoană nu și-au plătit-o încă.

Becker, șeful limbii germane ²⁾, trimite 280 de pence pentru „Myriadele” lui.

În esență, întreaga poveste se reduce la următoarele: comitele locale (incluzînd și comitetele centrale) cheltuiesc prea mulți bani și impun cotizații prea mari oamenilor pentru necesitățile lor naționale și locale ca să mai rămînă ceva și Consiliului General. Se găsesc întotdeauna bani pentru tipărirea unor adrese stupide către spanioli ³¹⁶ etc. și pentru alte ineptii. Ne vom vedea siliți ca la viitorul congres să declarăm în scris sau verbal că în felul acesta nu mai putem conduce Consiliul General; să facă însă bine ca, înainte de a-i desemna pe urmașii noștri, să ne plătească *datoriile*, care, dacă majoritatea secretarilor noștri nu ar suporta personal *cheltuielile de corespondență*, s-ar ridica la o sumă mult mai mare.

Dacă aș ști că în vreuna din localități există oameni pe care ne putem baza că nu ne vor băga în tot felul de povești stupide, aș accepta cu cea mai mare plăcere mutarea Consiliului în alt loc. Povestea începe să devină plictisitoare.

Salut.

Maurul

Beesly s-a căsătorit la 24 iulie.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germana

¹⁾ — faliment internațional. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 306. — *Nota red.*

214

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 10 august 1869

Dear Freddy,

Sînt în mare încurcătură în privința lui Tussy, și asta fiindcă alde Lafargue ne-au anunțat că vor sosi aici marțea sau miercurea viitoare. Dacă *nu-i* comunic lui Tussy că vine aici adoratul ei Fouchtra ¹⁾, îmi va reproșa. Dacă îi comunic, voi provoca în sufletul ei un conflict tragic între dorința de a rămîne, conform înțelegerii, la Mrs. Lizzy și dorința de a-l vedea pe Fouchtra. Te las pe tine să rezolvi această dilemă după cum vei crede de cuviință.

În ziarul poliției franceze, „*L'International*”, a apărut articolul „*La Dictature Universelle*” ²⁾, îndreptat împotriva Asociației Internaționale a Muncitorilor, articol determinat de numărul mare de greve care au izbucnit, una după alta, în Franța. Acest articol al lui Jerusalem se încheie astfel :

„Orice ar fi, acum se știe că depinde de Ligă să facă să înceteze viața socială atunci cînd intenționează acest lucru, totul se poate opri la un singur cuvînt al ei. Dacă s-ar găsi un ministru ambițios care ar ști să-i cîștige bunăvoința, ne putem da seama ce ar fi în stare să facă împotriva rivalilor care l-ar stingheri. Sîntem pe deplin convinși că același ministru, după ce și-a atins scopul, s-ar grăbi în primul rînd să nimicească prin măsuri radicale Liga. Nu știm dacă ar avea succes ; însă pentru moment noi declarăm că Liga internațională este într-adevăr dictatura universală. Să așteptăm pînă cînd [casele] ³⁾ ei vor fi pline” ⁴⁾.

Dacă tipul vrea să aștepte pînă atunci, va avea mult de așteptat.

Partea din cuvîntarea lui Wilhelm (ținută la *Berlin*) ²⁹³ publicată în anexă, în pofida prostiilor pe care le conține, dovedește incontestabila șiretenie cu care prezintă lucrurile, într-o lumină avantajoasă pentru el. De altfel, e frumos de tot ! Pentru că Reichstagul poate fi folosit *numai ca mijloc de agitație, niciodată* nu poți face agitație acolo pentru ceva rațional și care este direct în interesul muncitorilor. Iluzia bunului Wilhelm că din moment

¹⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

²⁾ — „*Dictatura universală*”. — *Nota trad.*

³⁾ Manuscrisul deteriorat. — *Nota red.*

⁴⁾ În manuscris, de la „oricum ar fi...” pînă la „vor fi pline” — în limba franceză. — *Nota red.*

ce lui Bismarck „îi place” să se exprime prietenos despre muncitori, el nu se va împotrivi unor *măsuri reale în favoarea muncitorilor* este pur și simplu fermecătoare! „Ca și cînd” — cum ar spune Bruno Bauer — d-l Wagener nu se declară în mod teoretic în Reichstag *pentru* legea cu privire la reglementarea muncii în fabrici, iar în *practică* este împotriva ei, aceasta „întrucît în condițiile prusiene este inutilă”! „Ca și cînd” dacă domnul Bismarck ar vrea și ar *putea* într-adevăr să facă ceva pentru muncitori, nu ar obține *punerea în aplicare* a legislației existente în Prusia! Chiar și prin simplul fapt că acest lucru se întîmplă în Prusia, „Saxonia” liberală etc. *ar fi nevoită* să-i urmeze exemplul. Wilhelm nu înțelege că actualele guverne, deși cochetează cu muncitorii, își dau foarte bine seama că singurul lor sprijin este burghezia și că de aceea o pot speria cu fraze prietenoase la adresa muncitorilor, dar că nu *ar putea* niciodată acționa cu adevărat împotriva acesteia.

Dobitocul ăsta crede în viitorul „*stat al democrației*”! Prin aceasta el înțelege cînd Anglia constituțională, cînd Statele Unite burgheze, cînd lamentabila Elveție. N-are habar de politica revoluționară. Ceea ce aduce el — urmînd exemplul lui Schwabemayer ¹⁾ — drept dovadă a energiei democratice este construirea căii ferate din California. Dar ea a fost construită datorită faptului că, prin intermediul Congresului, burghezia și-a *dăruit* ei înseși o suprafață uriașă de „pămînt al poporului”, prin urmare i-a expropriat pe muncitori, că, pentru a reduce salariile, ei au importat culii chinezi și, în sfîrșit, că au creat o nouă castă — „aristocrația financiară”.

Apoi consider o impertinență din partea lui Wilhelm că amestecă numele tău și al meu în problema Brass ³¹⁹. Eu m-am declarat *fățîș* împotriva relațiilor lui cu Brass și totodată l-am avertizat — *viva voce* ²⁾ — că dacă se va ajunge la un scandal, *îl vom dezavua în mod public*.

Următoarele paragrafe din „*Memoirs of cavalier*” de Daniel DeJoe ³²⁰ te vor interesa.

1. Vorbînd despre trecerea în revistă a armatei de către cardinalul Richelieu la Lyon, el spune :

„*Pedestrașii francezi*, comparați cu infanteria pe care am văzut-o pînă acum în armata germană și suedeză, nu erau demni să fie numiți soldați. Pe de altă parte, comparați cu trupele savoiarde și italiene, erau trupe bune”.

¹⁾ Karl Mayer. — *Nota red.*

²⁾ — verbal. — *Nota trad.*

2. Vorbind despre începutul amestecului lui Gustav Adolf în ciorba germană :

„La început, ei” (principii germani protestanți) „erau dispuși să i se alătore, la urmă, negăsind în ei curajul să se bată cu împăratul, de a cărui putere aveau o atît de îndreptățită teamă. doreau victoria suedezilor și *ar fi fost foarte încîntați dacă treaba ar fi fost făcută de un altul ; dar, ca germani adevărați, doreau mai degrabă să fie salvați de alții decît să se salveze singuri, și de aceea șovăiau și duceau tratative*”.

Sper să te văd luna viitoare.

Salut.

Maurul

Nu uita micul blocnotes pe care l-am lăsat la voi. Am cîteva note în el. De asemenea, nu-l uita pe onorabilul Dühring.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană,
franceză și engleză

215

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 12 august 1869

Dragul meu Maur,

Am tăiat nodul gordian referitor la Schnaps¹⁾ comunicîndu-i pur și simplu lui Tussy cum stau lucrurile. Nu știu dacă prin această comunicare i-am creat o problemă sufletească, dar acum, din păcate, are alte necazuri : de vinerea trecută are fără întrerupere niște dureri cumplite de dinți, din pricina aceluiași dinte care a mai chinuit-o și altă dată foarte rău. Pînă acum a răbdat cu un stoicism uimitor durerile, dar nopțile nedormite și îndelungata încordare a nervilor își fac totuși efectul și astăzi arată

¹⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

cam istovită. Mi-a spus că voi ați fi împotriva ca ea să-și scoată dintele; totuși am trimis-o astăzi cu Lizzie, situația nemaiputînd continua așa, la unul dintre cei mai buni dentiști de aici și am rugat-o să asculte de sfatul lui. După ce a consultat-o îndelung, acesta a spus că speră să poată salva dintele, dar că, dacă durerea nu încetează pînă sîmbătă dimineața, va trebui totuși să-l extragă. În orice caz, nu se poate ca din 6 în 6 luni copilul să rabde această durere persistentă, care-i zdruncină sistemul nervos; starea generală a sănătății ei suferă mult mai mult decît merită acest dinte. Cred, totuși, că în curînd îți voi putea da vești mai bune.

Acum trebuie să mă duc la Casa Schiller⁴⁷ să văd ce s-a întîmplat la Eisenach. Se pare că sîmbătă cele două partide s-au despărțit în mod pașnic, și deci s-a reușit măcar să se evite o încăierare generală¹⁾.

Cît de proști și de ticăloși sînt urquhartiștii reiese din faptul că ei nu amintesc niciodată de cartea lui St. Clair, fost căpitan în Regimentul 28, și Ch. Brophy „A Residence in Bulgaria“, 1869.

Această carte este scrisă de doi indivizi, dintre care unul este St. C[lair], un fost ofițer, participant la războiul Crimeii, care cunoaște limbile turcă, poloneză, rusă și bulgară și care a trăit în această țară trei ani, iar celălalt — un an și jumătate, și acum sînt amîndoi tot acolo. Cartea este deosebit de vioi și de plastic scrisă și este mai valoroasă decît oricare altă lucrare din cîte cunosc în acest domeniu. Indivizii sînt deosebit de lipsiți de judecăți pentru niște englezi, deși au și ei lipsuri în probleme de economie și chiar și în cele politice. Știu însă *să vadă*. Ei au sosit acolo — cel puțin Brophy — în calitate de prieteni ai creștinilor și și-au schimbat complet părerea în favoarea turcilor. Dar cum ei descoperă și punctele nevralgice ale sistemului turcesc de guvernare (cu toate că și în această privință au unele puncte comune cu Urquhart), adepții lui Urquhart nu îndrăznesc să pomească de o carte care este mai valoroasă decît întreaga lor „Free Press“, chiar și din propriul lor punct de vedere. Faptele expuse în această lucrare sînt mai de preț pentru mine decît toată trîncăneala urquhartiștilor, iar în ceea ce privește descrierea politicii duse de ruși și de francezi la Constantinopol, ciungul Collet îi poate invidia pe acești oameni. În plus, lucrarea este astfel scrisă, încît se poate citi, și citi cu interes, iar foloase va aduce mai multe decît întreaga colecție a lui „Free Press“ pe zece ani cu expunerile ei pe ton de oracol.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 309. — *Nota red.*

Alaltăieri am terminat cu G[ottfried] E[rmen]. Totul este semnat. În sfârșit am scăpat *complet* de acest bărbat cumsecade.

Calde salutări din partea tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

216

Engels către Marx la Londra

Manchester, 16 august 1869

Dragul meu Maur,

Ieri seară am primit o telegramă din care am aflat că mama sosește abia miercuri seara la Ostende. Întrucît acum trebuie să mai aștept o scrisoare de acasă care să-mi dea indicații mai amănunțite și întrucît mai există un motiv care mă obligă să fiu miine aici, ți-am telegrafiat astăzi că voi sosi abia miercuri. De asemenea, mă tem că dacă între timp vine familia Lafargue, nu voi mai putea să dorm la tine, căci oricum casa ta este prea plină ; în cazul acesta, aș vrea să știu dacă m-aș putea aranja pe undeva aproape de tine.

Lui Tussy i s-a scos dintele ; dentistul a constatat că una din cele 3 rădăcini era inflamată, așa că a trebuit neapărat să-l extragă. Acum i-au trecut durerile.

Mă gîndesc să vin cu trenul de Midland, care pleacă la 3 și 30 și ajunge la Londra la 8 și 50.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

217

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 16 august 1869

Dragul meu Maur,

Confusion worse confounded!¹⁾ O nouă telegramă de acasă anunță că mama nu va sosi nici mâine la Ostende, din cauza unei ușoare indispoziții, și că amănunte voi afla abia joi. Pentru că, după cum se vede, istoria cu Ostende se amână pe un timp nedeterminat, am hotărît ca, dacă nu intervine nimic, să plec joi cu Tussy și Lizzie în Irlanda și să petrec acolo 10—14 zile. Îmi voi schimba planul numai dacă voi primi o scrisoare de la mama, care ar putea sosi cel mai târziu joi, dar, după cum se prezintă lucrurile, nu prea cred.

Calde salutări

Al tău,
F. E.

Amănunte joi.

Cît pe ce să uit esențialul. Îți trimit alăturat o bancnotă de 10 l. st., din care 5 l. st. contribuția lui Moore și 5 l. st. a mea, pentru Internațională. Lui Moore trimite-i chitanța direct pe adresa: S. M[oore], 25 Dover Street, Oxford Road, Manchester.

Y/D 69 237, Manchester, 30 ianuarie 1868.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Confuzia este și mai conuză (*John Milton*. „Paradisul pierdut“, cartea a 2-a, p. 996). — *Nota trad.*

218

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 17 august 1869

Dear Fred,

Aici totul este pregătit pentru sosirea ta.

Nu uita să iei bilet sau numai pînă la *Kentish Town Station* (lîngă noi), sau, dacă iei pînă la St. Pancras Station, cel puțin să cobori la *Kentish Town Station*.

D-l Lafargue nu-și anunță, din principiu, niciodată ziua sosirii, pe motiv că astfel se evită îngrijorarea în eventualitatea unei amînări. E și ăsta un principiu !

Sper că biata Tussychen este acum iarăși complet sănătoasă.

Îți trimit alăturat *Schweitzeriana*³²¹, cu care te poți delecta pe drum.

Al tău,

K. M.

Alăturat niște exemplare (din „18 brumar”) pentru : 1. Charles¹⁾ 2. Schorlemmer, 3. Moore, 4. Gumpert.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

219

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 18 august 1869

Dear Fred,

Scrisoarea ta m-a cam dezamăgit, întrucît speram cu toții să te vedem astă-seară aici. Planul cu Irlanda este foarte bun (Lizzie și Tussy i-ar putea admira pe „condamnați” în carne și oase), numai

¹⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

să nu intervină ceva între timp. Astă-seară sosește familia Lafarge, la ora 10 pleacă din Dieppe.

Am primit cele 10 l. st., dar nu-ți pot trimite chitanțele *pînă sîmbătă*, cînd va avea loc ședința subcomitetului. Baniș au sosit tocmai la timp¹⁾.

Dupont a comunicat ieri că sindicatele franceze (respectiv cele din Paris, și anume muncitorii din industria bronzului) au înapoiat 45 l. st., adică i le-au trimis lui pentru a ne fi restituite³²². Încă de mult, prin intermediul nostru, acești bani le-au fost parte împrumutați, parte donați de trade-unionurile locale. (La indicația noastră s-au mai trimis cu un prilej 20 l. st. de la Paris la Rouen.) În urma insistențelor mele, cîțiva delegați vor vizita trade-unionurile de aici și, cu ocazia restituirii banilor, vor căuta să le influențeze. În general, sindicatele pariziene s-au comportat admirabil. Tot ieri a sosit și o scrisoare de la Ludwig Neumayr, trimisă din Eisenach³²³, cu următorul conținut :

„La Congresul de la Eisenach s-a hotărît ca muncitorii din Germania să fie îndemnați să adere la Asociația Internațională a Muncitorilor, primind carnete de membru direct de la centru. Deoarece Joh. Ph. Becker din Geneva m-a numit agent al secției de limbă germană a Asociației Internaționale a Muncitorilor pentru *Wiener-Neustadt* și împrejurimi, rog să mi se dea instrucțiuni cu privire la modul în care trebuie să procedez acum. Cu salutări frățești social-republicane etc. Adresa : L[udwig] N[eumayr], redactor la «*Wiener-Neustädter Wochenblatt*», *Wiener-Neustadt*, Austria”.

Aceasta este o lovitură pentru bătrînul Becker și mai ales pentru „*casa* grupurilor după criteriul limbii”. Dar prietenia personală nu trebuie să prejudicieze cauzei.

Îți amintești probabil de *Werner* (legătorul de cărți) din Leipzig, căruia i-am scris din Manchester. De atunci el lucrează cu rivnă pentru noi.

Tot ieri am primit o veste cu privire la aderarea unui grup (italian) din Triest la Asociație. De asemenea și a unuia din *Barcelona* ; anexez un exemplar din organul de presă²⁾ al acestui nou grup.

La Poznan — după cum a relatat Zabicki — greva muncitorilor polonezi (dulgheri etc.) a fost încununată de succes datorită ajutorului primit din partea tovarășilor din Berlin³²⁴. Această luptă împotriva domnului capital — chiar și în forma ei cea mai minoră,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 310 și 317. — *Nota red.*

²⁾ „*Federacion*”. — *Nota red.*

a grevei — pune capăt în cu totul alt fel prejudecăților naționale decât declarațiile pacifiste ale domnilor burghezi.

Sper să primesc de la Tussy câteva rînduri privind starea sănătății ei. Calde salutări d-nei Lizzie.

El
Moro

Foarte regretabilă este moartea subită a lui Sylvis (41 de ani), președintele Uniunii muncitorilor americani, tocmai *înainte* de convocarea congresului Uniunii muncitorilor, pentru a cărui pregătire a cutreierat aproape un an întreg Statele Unite în lung și-n lat, făcînd agitație. O parte din munca lui s-a irosit degeaba.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

220

Engels către Marx la Londra

Manchester, 5 septembrie 1869

Dragul meu Maur,

Ieri la prînz m-am întors acasă, venind de la Ostende. Am ajuns la Londra la ora 6 și 1/4 dimineața, am găsit un tren la ora 7 1/2 și am plecat mai departe, pentru că n-am putut dormi aproape de loc toată noaptea și nu mai eram bun de nimic. Și apoi m-am gîndit că, probabil, tu și cu Jenny¹⁾ ați plecat. Abia aici am aflat că sînteți încă acasă. Această amîinare a călătoriei tale mi se pare cam ciudată, nu-mi vine să cred că numai Congresul de la Basel²⁾ este de vină și îmi pun întrebarea dacă nu cumva este vorba de bani. Cînd ai cerut cele 75 l. st., ți-am trimis 100, presupunînd că restul îl vei putea folosi pentru călătorie, dar cum n-am precizat expres acest lucru, poate le-ai dat altă întrebuințare ; dacă așa stau lucrurile, *telegrafiază-mi mîine dimineață*

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 322. — *Nota red.*

(dacă este posibil înainte de ora 10) și comunică-mi *cît îți trebuie*. Noi vom pleca, cu siguranță, mâine seară la Dublin, și între orele 11 și 12 voi fi în oraș ca să aranjez treburile financiare; atunci voi putea rezolva și treaba asta.

Am stat câteva zile la Engelskirchen. În Germania oamenii se protestează din ce în ce mai mult. Mișcarea muncitorească se apropie amenințătoare și toți cochetează cu ea, descoperind tot felul de panacee; mintea lor însă n-a devenit mai ascuțită, dimpotrivă. De pildă, onorabilul meu frate ¹⁾ voia să rezolve problema socială „amortizînd munca”, exact așa cum amortizează capitalul fix al fabricii — clădiri, mașini etc. —, și anume majorînd *prețul* fiecărui pfund de fire cu cîte un groș, de pildă, iar cu suma astfel obținută să recompenseze pe muncitorii bătrîni, bolnavi și invalizi. Omul ăsta de treabă a rămas foarte mirat cînd i-am explicat ce nespus de naivă și de absurdă este această poveste, și în cele din urmă a promis că va citi cartea ta ²⁾. Referitor la casa de bani a minerilor din Prusia, mi-a dat un articol din revista statistică a lui Engel din care reiese că cele mai infame ticăloșii ale staturilor saxone acolo *nu* există, dar că în rest totu-i la fel ³²⁵.

Cel mai mare bărbat din Germania este, fără îndoială, Stroussberg. Individul ăsta va ajunge curînd împăratul Germaniei. Oriunde te duci, toată lumea vorbește numai despre Stroussberg. De altfel, individul nu este chiar atît de rău. Fratele meu, care a dus tratative cu el, mi l-a descris în culori foarte vii. Are mult umor și cîteva trăsături geniale și este, în orice caz, superior lui Hudson, regele căilor ferate. Cumpără acum toate întreprinderile industriale posibile și reduce pretutindeni imediat ziua de muncă la 10 ore, fără să scadă salariul. Totodată este pe deplin conștient că va sfîrși prin a se ruina complet. Principiul lui de bază este: să-i înșele numai pe acționari, dar cu furnizorii și cu ceilalți industriași să fie corect. La Köln i-am văzut portretul expus, nu-i de loc rău, un om plin de viață. Trecutul lui este foarte nebulos, unii pretind că a făcut studii juridice, alții că a ținut un bordel la Londra.

Wilhelmchen a decăzut atît de rău, încît nici nu mai îndrăznește să spună că Lassalle te-a copiat, și încă în mod greșit. În felul acesta întreaga biografie a fost ciuntită și numai el știe de ce o mai publică ³²⁶.

Apoi drept organ de presă al muncitorilor din Elveția ³²⁷ nu l-a proclamat nici măcar pe „*Vorbote*”, ci pe lamentabilul „*Fel-leisen*”. Frumoasă societate. Referitor la asta vezi și dezbaterea

¹⁾ probabil Rudolf Engels. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

asupra Partidului muncitoresc social-democrat, democrat-social sau social-democrat + partidul democrat-social din cadrul Congresului de la Eisenach. Iar Rittinghausen este profetul acestei societăți!²⁸

Despre „Otsprezece brum[ar]” Wilh[elm] tot nu pomeniște nimic. Căci și aici ar trebui „să omită” unele lucruri, „care l-ar putea jigni” pe el și pe alții!

Calde salutări din partea noastră, a tuturor, vouă, tuturor.

Al tău,
F. E.

Alăturata imagine este destinată zoologului Vogt. Liebknecht poate să i-o transmită prin prietenul lui Goegg. În față este democratică și în spate socialistă, așadar perfect ortodoxă și democrat-socialistă.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

221

Marx către Engels la Manchester

Hannover, 25 septembrie 1869

Dragă Fred,

Am primit astăzi două vești neplăcute de acasă. Micul Schnappi¹⁾ se simte foarte rău și în timpul scurtei noastre absențe a pierdut din greutate 1 pfund și jumătate. Kugelmann insistă — și scrie astăzi în acest sens la Londra — să fie chemat la consult dr. West din Londra, un pediatru celebru și, după cum crede el, profesor la spitalul lui Lafargue (St. Bartolomew). În al doilea rînd, Laura este din nou în interesantă circumstanțe²⁾, ceea ce este foarte prost atît pentru ea, cît și pentru Lafargue.

¹⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

²⁾ — însărcinată. — *Nota trad.*

Sîntem aici de o săptămînă. Am stat cîteva zile în Belgia (Bruges și Lüttich¹⁾), apoi am plecat la Köln. De aici i-am făcut o vizită gînditorului Dietzgen la Siegburg. Apoi, mai departe, la Bonn și de acolo am plecat cu vaporul la Mainz. Pe Jennychen călătoria asta a încîntat-o. Din păcate, plăcerea călătoriei ne-a fost întunecată de o societate sîciitoare. La Bonn, spre seară, l-am vizitat pe Hagen. Nu l-am găsit acasă. A venit în dimineața următoare, chiar în momentul plecării noastre. Sub pretextul că vrea să ne conducă pînă la Rolandseck, ne-a rămas pe cap pînă la Mainz. La Mainz am petrecut o zi la Stumpf, care are cea mai drăguță familie (fiică și soră). Cu această ocazie am făcut o escapadă la Wiesbaden. La Ems n-am fost. O zi am petrecut-o la Aachen, la Karl Philips.

Cu ocazia acestui tur prin Belgia, a vizitei făcute la Aachen și a călătoriei pe Rin în sus, m-am convins că vom avea de dus o luptă energetică, în special în regiunile catolice, împotriva preoților. În această direcție voi și acționa prin intermediul Internaționalei. Acești ciini (de exemplu, episcopul Ketteler la Mainz, preoții la Congresul de la Düsseldorf etc.) cochetează, acolo unde li se pare nimerit, cu problema muncitorească²⁹. De fapt, în 1848 noi am lucrat pentru ei, căci numai ei au beneficiat de roadele revoluției în perioada reacțiunii.

Pe oriunde am trecut, nimeni nu știe nimic despre „L[udovic] Bonaparte” al meu. În legătură cu asta i-am trimis lui Meissner un bilețel nu prea amabil. Pînă acum nu mi-a răspuns³⁰.

Liebknecht mi-a scris iarăși referitor la „Războiul țărănesc” al tău, care urmează să fie publicat ca o lucrare de propagandă. Întrucît de data aceasta va apărea sub auspiciile Comitetului Central de la Eisenach, te sfătuiesc să faci corecturile necesare și să trimiți fără întîrziere lucrarea. Avînd în vedere că peste cîteva zile mă voi întîlni cu siguranță cu Wilhelm, scrie-mi cu *prima poștă* ce intenții ai.

Feuerbach i-a scris în același spirit — *mutatis mutandis*³⁾ — ca și Ruge³⁾ despre cartea⁴⁾ mea lui Kapp la New York, și acesta i-a transmis, la rîndul lui, cele scrise lui Meyer⁵⁾ al nostru la St. Louis.

1) Liège. — *Nota red.*

2) — cu deosebiriile corespunzătoare. — *Nota trad.*

3) Vezi volumul de față, p. 622. — *Nota red.*

4) Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

5) Sigfrid Meyer. — *Nota red.*

Jennychen nu a primit încă nici o dispoziție de a se întoarce la locul ei de muncă¹⁾. Situația este neplăcută. În primul rînd, e greu să scapi prea repede de aici. Și apoi, schimbarea îi priește grozav scumpei fetei. Arată strașnic.

Cele mai calde salutări lui Mrs. Burns și lui Tussychen.
Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

222

Engels către Marx la Hannover

Manchester, 27 septembrie 1869

Dragul meu Maur,

Intrucît cu Eichhoff²⁾ n-a ieșit nimic, mai bine să tipărească Wilh[elm] „Războiul țărănesc“, decît să nu fie reeditat de loc. De aceea vreau chiar acum să recitesc broșura. De altfel, Wilh[elm] poate să-mi scrie chiar el în legătură cu acest lucru, încă nu mi-a răspuns la ultima scrisoare și nu văd de ce trebuie să-i fac eu avansuri.

În privința medicinei, Lafargue este mai prost decît mă așteptam. Tu ești într-adevăr dator să intervii cu toată energia, altfel se poate întîmpla o adevărată nenorocire³⁾.

Acum o săptămîină, joi, ne-am întors cu bine din Irlanda : am fost la Dublin, în munții Wicklower, la Killarney și Cork. Am

¹⁾ la familia Monroe. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 275 și 282. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 322. — *Nota red.*

petrecut foarte bine, iar cele două femei s-au întors niște hiberniores¹⁾ și mai înfocate decât au fost la plecare. Vremea, în general, a fost bună. După cum scriu ziarele, la voi timpul este acum și mai prost decât aici.

Din cartea lui Trench „Realities of Irish Life” am aflat secretul pentru care Irlanda este atât de „suprapopulată”. Acest om cumsecade demonstrează pe bază de exemple că în medie pământul este în așa fel lucrat de țărani irlandezi, încît cheltuiala de 10—15 l. st. per acru, care *se recuperează complet* în 1—4 ani, face să crească plata arendei de la 1 șiling la 20 de șilingi și de la 4 șilingi de acru la 25—30 de șilingi. Acest profit ajunge inevitabil în buzunarul landlorzilor.

D-l Trench mai poate fi foarte bine controlat prin afirmațiile făcute de el lui Senior, pe care acesta le-a publicat. Tr[en]ch îi spune liberalului Senior că dacă ar fi țaran irlandez, ar fi și el ribbonist !³³¹

De la Engelskirchen³³² i-aș fi făcut o vizită lui Dietzgen, dar chiar atunci șoseaua spre Siegburg era inundată și legătura era efectiv întreruptă.

Jenny nu poate oare scrie familiei Monroe ? Eu cred totuși că lucrurile s-ar putea aranja.

În ultimii 14 ani, comerțul Irlandei s-a dezvoltat enorm de mult. Portul Dublin este de nerecunoscut. Pe cheiul din Queens-town am auzit vorbindu-se foarte mult italiana, precum și sirba, franceza și daneza, respectiv norvegiana. Într-adevăr, sînt foarte mulți „italieni” la Cork, cum se spune în comedie. Dar țara, ca atare, pare absolut depopulată, și prima idee care-ți vine este că aici sînt mult prea puțini oameni. Pretutindeni te ciocnești de starea de război. Soldații din regimentul regal irlandez circulă peste tot în mici detașamente, cu cuțite de vinătoare și uneori cu revolvere la șold și cu bastoane de poliști în mină ; la Dublin circula chiar prin centrul orașului o baterie trasă de cai, lucru pe care nu l-am văzut niciodată în Anglia, și la tot pasul soldați.

Lucrul cel mai rău la irlandezi este că devin coruptibili de îndată ce încetează să mai fie țărani și ajung în rindurile burgheziei. Este adevărat că acest lucru se observă la majoritatea națiunilor de țărani. Dar în Irlanda acest proces are un caracter deosebit de supărător. De aceea și presa este atât de lamentabilă.

Moore este în Tirol, se va înapoia, probabil, săptămîna viitoare.

---

¹⁾ — irlandeze. — *Nota trad.*

Te vei duce, cred, la Hamburg și te vei vedea cu Meissner ? ³³³
 Dacă da, să-i amintești că mă ocup de o lucrare despre Irlanda
 și când va fi gata i-o voi oferi lui ³³⁴.

Calde salutări lui Jenny și lui Kugelmann.

Tussy și Lizzie transmit de asemenea salutări.

Al tău,
 F. E.

[Pe ultima pagină a scrisorii]
 Domnului dr. Marx

Publicat pentru prima oară
 într-o formă prescurtată
 în : „Der Briefwechsel zwischen
 F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
 Stuttgart, 1913, în întregime
 în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
 Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
 Tradus din limba germană

223

Marx către Engels la Manchester

Hannover, 30 septembrie 1869

Dear Fred,

Ieri seară a sosit scrisoarea ta.

Astăzi am primit de la Londra vești mai bune în legătură cu sănătatea lui Schnappy ¹⁾. Laura și Lafargue vor să plece din Londra de îndată ce starea micuțului le va permite. Așa stînd lucrurile, consider că Tussy trebuie să se *înapoieze* imediat la Londra. Laura se va supăra foarte rău dacă Tussy nu va face nici o încercare să se vadă cu familia Lafargue înainte de plecarea acesteia la Paris.

Chiar acum am stat de vorbă un ceas întreg cu o delegație formată din patru lassalleeni, pe care mi-a trimis-o secția de aici a Uniunii generale a muncitorilor germani. Am avut, desigur, o atitudine foarte rezervată și plină de diplomație, dar le-am spus oamenilor sub rosa ²⁾ ceea ce era necesar ³³⁵). Ne-am despărțit

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 322. — *Nota red.*

²⁾ — confidențial. — *Nota trad.*

buni prieteni. Invitația de a ține o prelegere la ei, pe care mi-au făcut-o în numele Uniunii, am refuzat-o, bineînțeles.

Duminică va veni altă delegație din Braunschweig: Bracke, Bonhorst, Spier³³⁶. Asta îmi place mai puțin.

Liebnecht scrie că din cauza prusienilor nu poate veni³³⁷.

Dar: 1) această călătorie la Hamburg îmi va lua două zile în loc de patru ore; 2) numai pentru drum trebuie să fac o cheltuială suplimentară de aproximativ 40 de taleri. Nu vreau și nici nu-mi pot permite acest lucru¹⁾.

Trebuie să închei, pentru că poșta este deschisă numai pînă la ora 2 fără 15 (prima tură) și acum este deja 1 și 10.

Voi vorbi cu Meissner referitor la cartea ta²⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

224

Engels către Marx

la Londra

Manchester, vineri 22 octombrie 1869

Dragul meu Maur,

În mare grabă îți trimit alăturat fotografiile, din care Jenny își poate alege una. Am avut o gripă cumplită ca urmare a schimbării subite de temperatură, dar încep să mă simt mai bine.

Cartea lui Wakefield³⁾ este citată de Butt⁴⁾ ca „Cronica irlandeză”, precum și ca „Descrierea Irlandei”, 2 volume, 1812 sau 1813.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 566. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Istoria Irlandei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 497—538. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ E. Wakefield. „An account of Ireland, statistical and political”, 2 volume, Londra, 1812. — *Nota red.*

⁴⁾ J. Butt. „The Irish people and the Irish land”, Dublin, 1867. — *Nota red.*

Cartea lui Young se numește „Călătorie prin Irlanda”, 2 volume, fără menționarea datei.

Romanul lui Ranc ¹⁾ nu e rău de loc.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

225

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 23 octombrie 1869

Dear Fred,

Calde mulțumiri pentru fotografii.

Și eu sufăr de o gripă gravă.

Pe A. Young l-am și comandat, iar pentru Wakefield voi scrie aceleași persoane (Adams).

Judecînd după scrisoarea lui Lafargue, la Paris au loc mari frămîntări.

Din Petersburg mi s-a trimis o carte voluminoasă, de 500 de pagini, a lui Flerovski, despre situația țăranilor și muncitorilor ruși ³³⁸. Din păcate, în *limba rusă*. Omul ăsta a lucrat 15 ani la această carte.

Marele Bakunin pleacă acum la Neapole, în calitate de delegat la un congres al ateistilor, organizat acolo împotriva conciliului ecumenic ³³⁹.

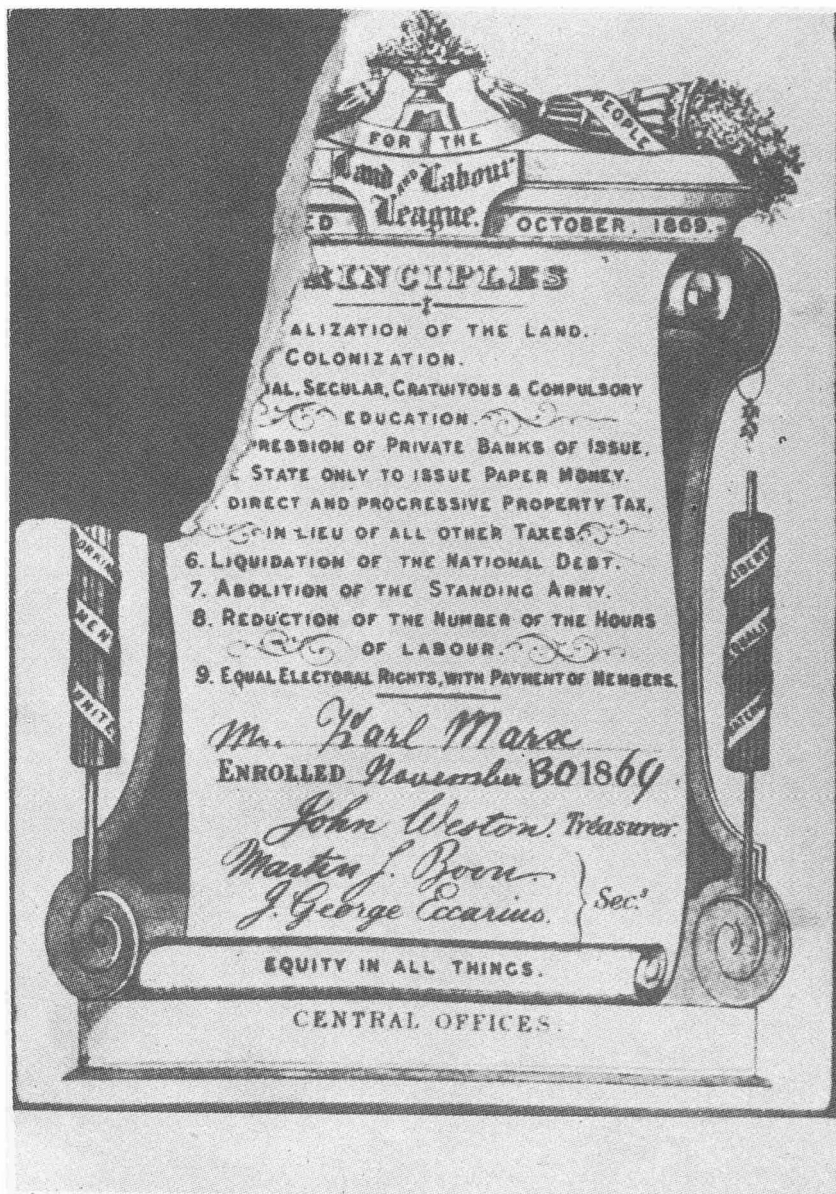
Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ A. Ranc. „Le Roman d'une conspiration”. — Nota red.

Carnet de membru al Ligii pământului și muncii, care a aparținut lui Marx (30 noiembrie 1869)

226

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 24 octombrie 1869

Dragul meu Maur,

Am scăpat cu bine — în linii mari — de gripă, reducând cantitatea de bere, stînd serile în casă și bînd ceai din sămînță de in cu lămîie și miere.

Pe Wakefield l-am descoperit, din fericire, aici la biblioteca de împrumut — respectiv în catalog, în realitate nu a fost de găsit. Oamenii caută însă să-i dea de urmă, îți voi mai scrie despre asta. Sînt *două tomuri voluminoase in quarto*. În general, consider că un mare număr de lucrări de care dispun aici, în special pentru perioada 1500—1800, sînt foarte necesare și unele foarte importante, așa că, dacă se găsește W[akefield] și dacă reușesc să procur Young, voi avea nevoie numai de materialele care au apărut foarte recent. Sadler ¹⁾ avem, de asemenea, aici.

Pentru Flerovski — numele nu este slav, și mai ales nu este rus, nici un cuvînt rus nu începe cu fl, în afară de flangovii, flot, flankirovat ²⁾ etc. — va trebui, probabil, să apelezi la serviciile lui Gaudissart ³⁾; pentru că, deși în trei luni se poate învăța atîta rusă ca să poți citi o asemenea carte, acum nu ai timp pentru așa ceva. Pune-l pe G[audissart] să o răsfoiască, și dacă este ceva de capul ei, atunci eventual vara viitoare mă voi folosi de ea pentru a mă ocupa din nou puțin de limba rusă, de îndată ce voi termina cu Irlanda. De la Irlanda la Rusia il n'y a qu'un pas ⁴⁾.

Îți trimit alăturat plicul celei de-a doua scrisori a ta din Hannover ⁵⁾, care păstrează urme ale atenției acordate de prusieni, deși nu pot înțelege cum de au avut timp să facă acest lucru dacă tu ai predat scrisoarea cu numai 10 minute înainte de închiderea poștei. Deși, de atunci și pînă la plecarea trenului au putut rupe puțin timp pentru o ocupație atît de plăcută.

Din exemplele pe care ni le oferă istoria Irlandei se poate vedea ce nenorocire este pentru un popor să subjuge alt popor.

¹⁾ M. T. Sadler. „Irlanda, suferințele ei și mijloacele de înlăturare a lor”. — *Nota red.*

²⁾ — de, din flanc, flotă, a flanca. — *Nota trad.*

³⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

⁴⁾ — nu-i decît un pas. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

Toate mîrșăviile englezilor își au originea în colonia irlandeză Pale³⁴⁰. Epoca lui Cromwell mai trebuie s-o studiez ; în orice caz însă, nu mă îndoiesc că și în Anglia lucrurile ar fi luat altă întorsătură dacă n-ar fi existat necesitatea de a stăpîni Irlanda cu mijloace militare și de a crea o nouă aristocrație.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

227

Marx către Engels la Manchester

Londra, 30 octombrie 1869

Dear Fred,

Alăturata scrisoare de la Bonhorst și Goegg³⁴¹ trimite-mi-o înapoi după ce o citești.

Faptul că Serno și-a pus capăt zilelor este firesc. Dar faptul că Bakunin, cu care a fost pînă la sfîrșit în relații proaste, i-a confiscat imediat hîrțiile este o descoperire împotriva firii³⁴². Apropo. Secretarul¹⁾ comitetului nostru francez din Geneva s-a săturat pînă peste cap de B[akunin] și se plînge că acesta dezorganizează totul prin „tirania” lui. În „Égalité” d-l B[akunin] arată că muncitorii germani și englezi nu au nevoie de individualitate și de aceea acceptă comunismul nostru autoritar. În schimb, B[akunin] reprezintă *colectivismul anarhist*³⁴³. Anarhie este, în orice caz, în capul lui, în care există o singură idee clară, că B[akunin] trebuie să fie vioara întii.

Ca să înțelegi pe deplin scrisoarea lui Goegg și Bonhorst, trebuie să știi că filistinii (sau, mai exact, reprezentanții lor) de prin Elveția, Austria și Germania țipă cît îi ține gura în legătură cu

¹⁾ Henri Perret. — Nota red.

rezoluția Congresului de la Basel referitoare la *proprietatea funciară*.

Absurditatea și slăbiciunea (de care profită Schweitzer, care este mai înțelept) cu care Wilhelm ¹⁾ și consorții răspund la văică-reala suabului Mayer ³⁴⁴ și a celorlalți care-l susțin și care sînt ostili partidului popular sînt revoltătoare. Nici unuia dintre dobitocii ăștia nu i-a trecut pînă acum prin cap să-i întrebe pe gălăgioșii liberali dacă nu cumva în Germania, alături de mica proprietate a țăranilor, există și marea proprietate funciară, care formează baza economiei feudale perimate, dacă nu cumva, în cazul unei revoluții, ea va trebui să fie înlăturată, chiar și numai pentru a se lichida actuala economie a statului, și dacă acest lucru poate fi făcut cu metoda învechită de la 1789 ? ³⁴⁵ Quond non ²⁾). Măgării îl cred pe suabul Mayer că problema pămîntului prezintă un interes practic nemijlocit numai pentru Anglia !

Crearea *Ligii pămîntului și a muncii* (inițiată, de altfel, nemijlocit de Consiliul General) ³⁴⁶ trebuie considerată ca o consecință a Congresului de la Basel, datorită căreia partidul muncitoresc se desprinde complet de burghezie, punctul de plecare fiind naționalizarea pămîntului. Eccarius a fost numit în calitate de secretar activ (alături de Boon în calitate de secretar onorific) și pentru aceasta i se va plăti.

Am fost însărcinat de Consiliul General să scriu cîteva cuvinte adresate clasei muncitoare din Anglia, în legătură cu manifestația de simpatie față de deținuții irlandezi care a avut loc duminica trecută. Nu sînt de loc dispus de așa ceva acum, cînd sînt atît de ocupat, dar trebuie s-o fac. În descrierea apărută în ziarele londoneze, manifestația a fost complet denaturată. În realitate, a fost grozavă ³⁴⁷.

Calde salutări d-nei Lizzy, precum și oaspeților de duminică.

Al tău,
K. M.

Prusienii au lipit la loc atît de prost scrisoarea pe care ți-am expediat-o din Hannover, parte din lipsă de timp, parte de necaz că n-au găsit nimic în ea ³⁾.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ — Dar nu este așa. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

228

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 1 noiembrie 1869

Dragul meu Maur,

Rezoluția cu privire la proprietatea funciară a făcut adevărate minuni. Pentru prima oară de când și-a început Lassalle activitatea de agitație, această rezoluție îi obligă pe flăcăii aștia din Germania să gîndească, ceea ce pînă acum era considerat absolut superfluu. Acest lucru se vede limpede din scrisoarea lui Bonhorst. În general, scrisoarea mi-a plăcut: în ciuda tonului afectat și a frazei semidocte, are un anumit umor popular sănătos, iar în problema ipotecii a atins tocmai punctul nevralgic³⁴⁸. De altfel, în afara problemei principale a mării proprietăți funciare, oamenii uită în general că există diferite categorii de țărani: 1) țăranul arendaș, căruia îi este indiferent dacă pămîntul aparține statului sau marelui proprietar funciar; 2) proprietarul, în primul rînd chiaburul, împotriva existenței căruia trebuie instigați zilerii și muncitorii agricoli, în al doilea rînd țăranii mijlocași, care vor deveni de asemenea reacționari și care nu sînt prea numeroși, și, în al treilea rînd, țăranul sărac, împovărat de datorii, care poate fi atras datorită ipotecii. În plus, se poate spune că deocamdată proletariatul nu este interesat să pună problema micii proprietăți funciare.

Ciudat: pe filistinul nostru Goegg propriii lui adepți îl alungă acum din cauză că este prea comunist! În spatele acestui lucru se ascunde bunul Ladendorff Beust¹⁾, deși pe hîrtie este comunist, e ușor de prins în undiță dacă i se spune că banii au fost dați nu în mod special în acest scop, ci pentru a revoluționa Germania în general. Dar noi trebuie să sprijinim menținerea în viață a nefericitului „Felleisen”, despre care se poate spune numai că cu cit se duce mai curînd dracului, cu atît e mai bine.

Din materialele germane ai putea să-mi trimiți ceea ce este mai caracteristic, ca să fiu, totuși, oarecum la curent.

Prusienii au dat iarăși o superbă lovitură prusiană, distrugînd monumentul ridicat la Celle în memoria celor căzuți la Langensalza. N-a existat vreodată o acțiune mai servilă decît interpelarea d-lui Miquel în legătură cu aceasta. Roon a profitat de ocazie pentru a constata că în Prusia este suficient un ordin de la superior, pentru ca un soldat să poată călca în picioare orice sentință judecătorească³⁴⁹.

¹⁾ Friedrich von Beust. — Nota red.

Îmi pare rău de Serno, se pare că acest rus a fost, într-adevăr, un om cumsecade. Dar și mai rău îmi pare de Goegg, care este convins că Serno¹⁾ folosește o franceză clasică, or, noi am avut suficiente dovezi în această privință.

Este un adevărat noroc că „Bee-Hive” demonstrează acum că ținta lui burgheză este pe cât de impertinentă, pe atât de stupidă. Un număr atât de infect ca cel de ieri n-am mai văzut vreodată³⁵⁰. Această ploconire în fața lui Gladstone și tot tonul burghez-protector-filantropic va duce curind la pieire acest ziar și va apărea nevoia de un ziar cu adevărat muncitoresc. Este foarte bine că tocmai în momentul cînd muncitorii se dezmeticesc din amețeala lor liberală, singurul lor ziar se îmburgezește tot mai mult. Totuși, Sam Morley ar putea să aibă atîta minte ca să nu pună acolo niște indivizi atât de proști și să nu permită să imprime ziarului o tentă burgheză atât de groasă și de vizibilă.

Demonstrația feniană de la Londra²⁾ a arătat încă o dată cît preț se poate pune pe publicitatea oficială a presei. Se întrunesc vreo 200 000 de oameni și are loc cea mai impresionantă demonstrație pe care a văzut-o Londra de ani de zile, dar fiindcă așa cereau interesele respectabilității, toată presa londoneză, fără excepție, își permite s-o prezinte ca pe un eșec lamentabil.

În legătură cu actuala grevă a filatorilor din Bolton³⁵¹, un proprietar de filatură i-a spus direct lui Sam Moore: Nu ne interesează nicidecum o reducere a salariilor cu 5 %. Ceea ce vrem și ceea ce intenționăm să obținem este o reducere a producției (așadar greva).

Pe Wakefield tot nu l-am găsit încă aici. Dar înainte de a avea nevoie de el, va trebui în primul rînd să studiez cu mai multă atenție baza, și anume istoria dintre 1600 și 1700.

Pentru a completa sursele mele irlandeze cu elementul comic, am descoperit aici la Foreign library³⁾ „Irland” a lui Jacobus Venedey!

Calde salutări. Aici este o vreme mizerabilă.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 197. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 330. — *Nota red.*

³⁾ — biblioteca de literatură străină. — *Nota trad.*

229

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 6 noiembrie 1869

Dear Fred,

Îți trimit un număr din „Pionier”, unul din „Volksstaat” și diverse numere din „Social-Demokrat”.

Din „Pionier” vei vedea că, după părerea lui Heinzen, am scris „Capitalul” numai pentru ca el să nu-l înțeleagă³⁵².

Schweitzer — profitînd de prudența lui Liebknecht în ceea ce privește pe prietenii lui democrați¹⁾ — vrea să lase impresia că polemica împotriva proprietății funciare ar constitui primul cuvînt din profesiunea de credință a lui Lassalle! Quelle impudence!²⁾ De altfel, în legătură cu aceasta, Bonhorst l-a săpunit bine într-un număr din „Volksstaat”, pe care nu-l pot găsi³⁵³. Nu știu dacă tu primești ziarul „Volksstaat”.

E bine că Bonhorst a fost arestat³⁵⁴.

Nimic mai ridicol decît panica în care au intrat domnii respectabili în legătură cu ceremonia de astăzi a reginei³⁵⁵. Totul este împînzit cu poliție, ca în Franța. Întreaga alarmă a fost stîrnită de o glumă proastă. Și anume, încă în urmă cu cîteva săptămîni, niște agitatori, ca să facă o glumă, au pus în circulație manifeste în care îi cheamă pe muncitorii flămînzi din East-End să iasă cu toții în întîmpinarea reginei și să n-o lase să treacă.

Familia mea s-a întors chiar acum de la acest spectacol. În rîndurile publicului domnește o răceală de gheață. După cum mi se spune, în împrejurarea de față, această doamnă avea o privire nefiresc de fixă și de posomorită.

Zilele acestea îți voi trimite un volum peste care am dat în-templător și în care sînt tot felul de pamflete despre Irlanda. La Ensor (pe care l-am citat și în „Capitalul”³⁵⁶) sînt o grămadă de picanterii. Ensor a fost un economist de origine engleză (tatăl lui mai trăia în Anglia pe vremea cînd s-a născut el), era protestant, și, cu toate acestea, unul dintre cei mai convinși repealeri dinainte de 1830. Propria lui indiferență față de chestiunile religioase îi permite să aere cu mult umor catolicismul împotriva protestanților. Primul pamflet din volum este al lui Arthur O'Connor. M-am așteptat la mai mult din partea lui, pentru că acest O'Connor a jucat un rol important în 1798³⁵⁷ și am găsit unele articole destul

¹ Vezi volumul de față, p. 330. — *Nota red.*

²) — Ce impertinență! — *Nota trad.*

de bune scrise de el despre economia lui Castlereagh în „Political Register” al lui Cobbett. Tussy trebuie să-l răsfoiască cît de cît pe Cobbett, ca să vadă ce a scris despre Irlanda.

Săptămîna aceasta am pierdut trei zile împreună cu Tussy ca să fac ordine în camera mea de lucru. Era o harababură imposibilă.

Salut.

Al tău,
K. M.

Tussy trimite familiei cele mai calde urări.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

230

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 9 noiembrie 1869

Dragul meu Maur,

Vodevilul despre regență este îndrăzneț de tot³⁵⁸. Nu m-aș fi așteptat ca imperiul să înghită așa ceva. De aici se vede ce se poate realiza printr-o atitudine curajoasă; dar, firește, Guido și Wilhelm ai noștri¹⁾ nu vor urma acest exemplu.

„Réforme”, ca și „Réveil” și „Rappel”, are forțe slabe, totuși e drept că, în momentul de față, o oarecare declamație este de scuzat. Dar acești indivizi sînt totalmente confuzi. În special Raspail. Ideea de a alege chiar acum un guvern provizoriu este bună ca o glumă la adresa lui Bonap[arte], altminteri este, firește, o absurditate. Se spune că Bonap[arte] este din nou bolnav, se pare că și din punct de vedere fizic este un om sfîrșit.

Schimbarea rapidă a lui Schw[eitzer], care s-a agățat imediat de rezoluția Congresului de la Basel cu privire la proprietatea funciară și vrea să lase să pară că el și Lassalle au propovăduit întotdeauna acest lucru, este cum nu se poate mai impertinentă³⁵³,

¹⁾ Este vorba de Guido Weiss și Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

dar foarte iscusită cînd este vorba de niște nătăfleți à la Wilh[elm]. Totuși ce pot face și ei cu această secătură, care e destul de deștept ca să aibă întotdeauna o atitudine corectă în probleme teoretice și care știe că ei sînt neputincioși de îndată ce apare o problemă de teorie. De altfel, eu nu văd aici „Volksstaat”.

Nu credeam că Monsieur Carey este o lectură atît de amuzantă. Am impresia că poveștile lui din domeniul științelor naturii se citesc foarte ușor și are multe lucruri care să te facă să rîzi. Totuși nu mi-l închipuiam atît de prost și de ignorant. Printre altele, el a descompus carbonul, care ar consta din acid carbonic și din zgură! Așa se descompune și ea în aburi. Geologia arată că plantele și chiar ferigile ar fi existat cu mult înainte de a fi existat vreun animal! Descompunerea metalelor pentru el este un fleac, căci cu ajutorul bateriei voltaice le „descompune” în cositor și cupru, din care sînt formate. Și alte sute de lucruri asemănătoare. Tot astfel și descoperirile lui senzaționale în domeniul istoriei. Individul își închipuie că în South Lancashire și, printre altele, în Forest of Rossendale (regiune industrială cu o populație densă) renta ar fi atît de ridicată pentru că solul este aici foarte roditor! Ți-am făcut o sumedenie de observații pe margine etc., și de îndată ce voi termina de citit teoria rentei îți voi scrie părerea mea despre aceasta și îți voi trimite înapoi cartea. Apariția rentei el o explică tot cu ajutorul unei istorii fanteziste ca și Ricardo, de asemenea ideea lui despre *felul cum s-au petrecut de fapt lucrurile* este tot atît de plată ca și toate încercările economiștilor de a-și reprezenta acest lucru. Dar asta nu are nici o legătură cu teoria rentei propriu-zisă. Ce înțelege Carey prin „cel mai bun pămînt” vei vedea din faptul că, după cum spune el însuși, chiar și în statele de nord *numai în cazuri excepționale rentează acum* să cultivi așa-numitul cel mai bun pămînt.

Se închide poșta. Calde salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Mîine primești vodevilul înapoi.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

231

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 12 noiembrie 1869

Dear Fred,

Săptămîna aceasta mi-a apărut ceva cam suspect la subțîoara brațului sting (ca la Manchester)²⁸¹ și pe picior. Imediat am început să iau din nou arsenic. Și în afară de aceasta, Tussy mă obligă acum în fiecare zi, după ora 1 sau 2, să fac plimbări lungi cu ea. În sfîrșit, astăzi am introdus *pentru prima oară* jachetele de flanel, pentru că în această stare o răceală n-ar fi de loc de dorit.

Admiri vitejia francezilor și vorbești oarecum disprețuitor despre noi, bravii germani. Ceea ce riscăm noi vei vedea din extravaganța anexată.

La Stuttgart, Freiligrath, conform obiceiului său, s-a fotografiat din nou în fel și chip ca statuie etc. Cea mai reușită icoană a acestui erou de carnaval³⁵⁹ este, vorbotenus¹⁾, un desen *în chip de leu călare pe o cămilă*. Aceasta este, probabil, o replică la cămila lui Heine care învinge leul.

Săptămîna viitoare Liebknecht intră pentru trei luni la închisoare și i-a trimis lui Borkheim o scrisoare disperată în care cere bani.

Ceea ce mă îngrijorează la francezi este afurisita confuzie din capetele lor. Scrisoarea deschisă a lui Ledru-[Rollin] este, în adevăratul sens al cuvîntului, mesajul unui pretendent³⁶⁰. Se pare că el ia într-adevăr au sérieux²⁾ dictatura asupra Franței cu care l-a însărcinat Heinzen. Pe de altă parte, „Zukunft” este atît de generos, încît îi oferă d-lui Acollas, pe care nu-l cunoaște nimeni la Paris, o funcție în guvernul provizoriu, pentru că el le-a cerut francezilor ca, în locul învechitelor drepturi ale omului și cetățeanului din 1793, să accepte programul d-lui dr. J. Jacoby. O mină spală pe alta. Găsesc însă că old Jacoby nu-și joacă cum trebuie nici chiar rolul pe care și l-a luat singur. Nu ar fi trebuit ca el, cu ocazia incidentului hannovrez³⁴⁹, să fi cerut guvernului prusian format din plutonieri — iar Prusia și acum este un „stat militarist” — să arunce peste bord asemenea decorații inutile și totodată costisitoare cum sînt camerele, tribunalele civile și altele

¹⁾ — literalmente. — *Nota trad.*

²⁾ — în serios. — *Nota trad.*

de acest fel? Numai retrăgîndu-te fără un cuvînt în propria ta indignare morală nu poți atrage pe nimeni de partea ta.

Domnii ruși — după cum a citit Borkheim într-un ziar din Moscova — au bombardat, ca să le mai treacă timpul, o insulă din apropierea țărmlui Coreii³⁶¹. În ziarele engleze nu se pomenește nici un cuvînt despre asta. Dacă lucrurile vor continua astfel, domnii aceștia vor pune în curînd mina pe Japonia.

Au mers foarte bine ultimele mitinguri din Irlanda, unde preoții au fost luați de guler și izgoniți de la tribuna vorbitorilor. În locul unei declarații în problema Irlandei¹⁾, pentru care nu s-a ivit un prilej potrivit, am cerut ca marțea viitoare²⁾ (pentru a putea fi date rezoluții) să se introducă în ordinea de zi următoarele :

1. Atitudinea guvernului englez față de problema amnistiei irlandeze.

2. Atitudinea clasei muncitoare engleze față de problema irlandeză.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931.

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

232

Engels către Marx la Londra

Manchester, 17 noiembrie 1869

Dragul meu Maur,

Sper că arsenicul și mișcarea vor veni repede de hac „suspectului”. Și mai sper, de asemenea, că în urma veșnicilor recidive vei ajunge, în sfîrșit, la concluzia că trebuie să treci la un mod mai rațional de viață. Tu singur îți otrăvești singele, făcînd imposibilă digestia normală. Și cu siguranță nici cantitativ (și nici ca-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 330. — *Nota red.*

²⁾ 16 noiembrie 1869. — *Nota red.*

litativ) munca ta nu dă rezultatele pe care le-ai putea obține în condiții normale.

Drama idilică „Fericire familială coram Philistaco ¹⁾” este într-adevăr fermecătoare. Nu știi ce să admiri mai întâi: ineptia frazelor și a versurilor (întreruptă doar de tîmpeniile echivoce ale bețivului Karl Beck), sau lipsa de tact a familiei care publică așa ceva ca „manuscris pentru prieteni” (făcînd-o deci *publică pentru neprieteni*). Dar cum de acest nobil Freiligrath permite să se publice cuvintele temerare ale sensibilului Walesrode că poetul Freiligrath] a căpătat (prin cerșit ⁴⁶⁾ și cite ceva din bunurile pă-mîntești, asta nu prea pot s-o înțelege. Aș fi vrut să văd fețele membrilor familiei cînd s-au rostit aceste cuvinte.

Monsieur Ledru-[Rollin] nu contează, desigur, pe nimic altceva decît pe dictatură. Dacă micuțul Louis Blanc își face și el din nou apariția ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, de ce n-ar face-o și ceilalți? Într-un moment ca acesta din presa burgheză nu poți afla ce se petrece în realitate și nici chiar presa revoluționară nu poate da informațiile necesare. Desigur, este o mare confuzie, dar la fel de sigur este și că criza nu este chiar atît de aproape. Și totuși un general a spus la Paris: *Nous avons encore un Empereur, mais l'empire n'existe plus* ²⁾.

Rușilor le merge bine în Asia. În prezent duc un război încununat de succes cu hanul din Kașgar ³⁾, care înainte era supus chinezilor, dar acum s-a declarat independent. Dacă îl supun, se vor izbi direct de țări care se află sub stăpînire engleză (Ladak, Kashmir) și sînt la o distanță de circa 200 de mile de granița engleză. Ai remarcat, desigur, comunicarea lui Vambery (reprodusă în ziarele engleze după „A[llgemeine] Z[eitung]” din A[ugsburg]) cu privire la escrocheriile din Buhara (unde, conform tratatului, pentru mărfurile rusești se plătește o taxă vamală de 3⁰ 0, iar pentru cele englezești de 40⁰/0), Afganistan etc. Prostia lui John Bull devine, datorită îngîmfării lui, tot mai mare.

Cea mai grozavă glumă a irlandezilor este că l-au prezentat pe O'Donovan Rossa în calitate de candidat pentru Tipperary. Dacă acest lucru reușește, Gladstone se va trezi într-o încurcătură de toată frumusețea. Și acum s-a mai dat și o nouă amnistie în Italia ³⁶².

Amănunte despre dezbaterile etc. din Internațională ⁴⁾ sper să citesc duminica viitoare în „Bee-Hive”. Dacă ai unele documente,

¹⁾ — În fața filistinului. — *Nota trad.*

²⁾ — Avem încă împărat, dar imperiul nu mai există. — *Nota trad.*

³⁾ Mohammed Yakub Beg. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 341. — *Nota red.*

trimite-mi-le. Duminica trecută „Bee-Hive“ n-a publicat nimic despre Internațională, în schimb a scris despre nunta fiicelor ducelui of Abercorn.

Cartea lui Prendergast „Cromwellian Sett[lement]“ este epuizată. Așadar, îți voi fi foarte îndatorat dacă mi-o comanzi neîntârziat la un anticar. Lucrarea lui Butt „Irish people“ nu există la Londra. Nici alte pamflete irlandeze, de exemplu cele ale lordului Rosse și Lifford, nu pot fi găsite. Acestea sînt răspunsurile pe care le-a primit librarul meu de la comisionarul lui din Londra, și, în plus, mi-a spus că, în general, comerțul cu cărți englez nu s-ar putea angaja să procure cărțile apărute în Irlanda, pentru că nu există obiceiul de a avea un comisioner la Dublin, ci numai la Londra. Așadar, îi voi scrie acum direct lui Duffly la Dublin.

Am mai găsit aici, respectiv în *catalog*, și alte materiale foarte utile despre Irlanda : „Memoriile“ lui Wolfe Tone etc. Dar de îndată ce cer aceste lucruri la bibliotecă reiese că acestea, ca și Wakefield, nu sînt de găsit. Probabil că vreun bătrînel o fi luat vreodată toată grămada și a înapoiat-o toată o dată, și tot teancul o fi zăcînd rătăcit pe undeva. În orice caz trebuie să găsim aceste lucrări. În „Irish History and Irish Character“, Goldwin Smith se vedește a fi un înțelept gînditor al burgheziei. Providența a sortit Irlanda să fie o țară de pășuni, profetul Léonce de Lavergne¹⁾ a prezis acest lucru, ergo pereat²⁾ poporul irlandez.

Despre Carey am vrut să scriu astăzi, dar am fost întrerupt. Cu proxima ocazie.

Calde salutări tuturor doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ L. de Lavergne. „Agricultura Angliei, Scoției și Irlandei“, Edinburgh și Londra, 1855. — *Nota red.*

²⁾ — așadar să piară. — *Nota trad.*

233

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 18 noiembrie 1869

Dear Fred,

Îți trimit astăzi prin biroul pentru expedierea cărților un pachet conținând 1) un volum de pamflete despre Irlanda ¹⁾ (în special *Ensor of some value* ²⁾), 2) „Social-Demokrat” și „Volksstaat” și 3) trei exemplare din „Raport cu privire la Congresul de la Basel” pentru tine, Moore și Schorlemmer. Nu știu dacă nu le-am mai trimis o dată. În acest caz, exemplarele ar putea fi date altor persoane.

Voi îndeplini însărcinările pe care mi le-ai dat.

„Bee-Hive” n-a publicat de loc darea de seamă (a lui Eccarius) despre ultima ședință, sub pretext că a primit-o prea târziu. Adevăratul motiv a fost că ziarul

1) *n-a vrut să anunțe* că la ședința următoare a Consiliului General începe discuția despre problema irlandeză ;

2) raportul conținea lucruri neplăcute pentru el (respectiv pentru d-l Potter) referitoare la Liga pământului și a muncii ³⁶⁶. Adevărul e că *a căzut* cu brio candidatura d-lui Potter ca membru în comitetul acestei ligi.

Marțea trecută am deschis discuțiile referitoare la punctul 1, *atitudinea guvernului britanic față de problema amnistiei irlandeze*. Am ținut un discurs de aproximativ o oră și un sfert în exclamațiile de aprobare ale celor de față ³⁶⁸ și apoi am propus adoptarea următoarei rezoluții la acest punct :

„Se hotărăște

că în răspunsul la cererile irlandezilor de eliberare a patrioților irlandezi (răspuns cuprins în scrisoarea către d-l O’Shea etc. etc.), d-l Gladstone jignește în mod conștient națiunea irlandeză ;

că el leagă amnistia politică de condiții care sînt deopotrivă de umilitoare și pentru victimele regimului nedrept, cît și pentru poporul căruia îi aparțin ;

că Gladstone, în pofida poziției sale oficiale, a aplaudat cu entuziasm rebeliunea proprietarilor de sclavi americani ³⁶⁴, iar acum se apucă să predice poporului irlandez doctrina supunerii pasive ;

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 334. — *Nota red.*

²⁾ — de oarecare valoare. — *Nota trad.*

că întreaga lui politică față de problema amnistiei este manifestarea cea mai autentică și mai consecventă a acelei „politici de cuceriri” prin a cărei vehementă denunțare d-l Gladstone i-a răsunat pe rivalii lui toryi ³⁶⁵ ;

că *Consiliul General al «Asociației Internaționale a Muncitorilor»* își exprimă admirația pentru modul curajos, hotărît și inimos în care desfășoară poporul irlandez mișcarea pentru amnistie ;

că această rezoluție trebuie adusă la cunoștința tuturor secțiilor *«Asociației Internaționale a Muncitorilor»* și tuturor organizațiilor muncitorești din Europa și America cu care aceasta are legături ¹⁾).

Harris (urmașul lui O'Brien) a declarat că *sprijină rezoluția*. Președintele (Lucraft) însă a arătat ceasul (nu avem voie să ținem ședință decît pînă la ora 11) ; de aceea s-a amînat pe marțea viitoare. Dar, în mod neoficial, Lucraft, Weston, Hales etc., în fact întregul Consiliu, s-au declarat deocamdată de acord.

Un alt adept al lui O'Brien — Milner — a declarat că limba în care e scrisă rezoluția ar fi prea slabă (adică nu suficient de declamatoare) ; în afară de aceasta, el cere ca tot ce am spus în motivare să includem în rezoluție. (Frumoasă poveste !)

Așadar, marți vor continua dezbaterile, ai timp să-mi spui, respectiv să-mi scrii, ce dorești să *schimbăm* sau să *adăugăm* în rezoluție. În cazul acesta, dacă, de exemplu, ai vrea să mai introduci un paragraf despre amnistiiile din întreaga Europă, de exemplu Italia, scrie-l direct sub formă de rezoluție.

Un incident la ultima ședință a Consiliului. D-l Holyoake — *be every man his own Cromwell* ²⁾ — apare și, după ce pleacă, își prezintă candidatura prin Weston. În primul rînd s-a explicat că trebuie să primească mai întîi carnetul de membru al A[sociației] I[nternaționale] a M[uncitorilor], pentru că altfel candidatura lui nu poate *fi propusă*. El voia, pur și simplu, să facă pe grozavul și să poată figura la viitorul congres general în calitate de delegat ! Dezbaterea asupra admiterii lui va fi furtunoasă, pentru că are mulți prieteni în rîndurile noastre și intrigantul ofensat va putea să ne joace unele feste. Ce tactică trebuie adoptată după părăsirea ta ?

Alăturat îți trimit mîzgăleala lui Liebknecht, care și în scrisoarea adresată lui Borkheim se plînge îndurerat că noi nu-l sus-

¹⁾ În original, pasajul de la „se hotărăște” pînă la „are legături” este în limba engleză. — *Nota red.*

²⁾ — fiecare este propriul lui Cromwell (proverb englez). — *Nota trad.*

ținem nici moral, nici material. Return ¹⁾ alăturat a doua scrisoare a lui Wilhelm adresată lui Borkheim.

La Dundee a fost înființată o secție a „Internaționalei“, de asemenea, o nouă secție la Boston. (N[oua] A[nglie].)

Încă n-am scăpat cu totul de carbuncule.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo de L. Blanc. Când a fost aici, Reclus ³⁶⁶ a fost și pe la L. B[anc] și după vizita lui mi-a spus: Micuțul face în pantaloni de frică numai la gândul că ar trebui să se întoarcă în Franța. Blanc se simte afurisit de bine aici în calitate de „petit grand homme“ ²⁾ scăpat de primejdie și — după cum i-a spus direct lui R[eclus] — și-a pierdut complet încrederea în francezi.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

234

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 noiembrie 1869

Dragul meu Maur,

Sper că Eccarius îl va obliga pe Potter să accepte ³⁾ acest lucru, chiar și mai tirziu, tocmai din cauza Ligii pământului și a muncii ³⁴⁶.

După părerea mea, unele adaosuri referitoare la amnistiiile din restul Europei n-ar face decît să slăbească ⁴⁾ rezoluția, pentru că, în afară de Rusia (ar fi foarte bine să se pomenească numai despre ea), ar trebui să se vorbească și despre Prusia din cauza celor condamnați cu prilejul conspirației welfilor ³⁶⁷. În schimb, aș mai cizela puțin stilul : la alineatul 2, înainte de cuvîntul „victime“, aș

¹⁾ — Înapoiez. — *Nota trad.*

²⁾ — „mic om mare“. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 341. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 342. — *Nota red.*

mai adăuga „deținuți” sau așa ceva, pentru ca de la început să fie limpede despre ținere este vorba.

Alineatul 3. E îndoielnic că se poate spune „în pofida poziției”, și, în loc de „se apucă să”, așa spune „dimpotrivă, o cotește spre”.

Alineatul 4. „Privind” mi se pare mai *direct* decât „față de”.

Lizzie ți-a acordat imediat un vote of thanks ¹⁾ pentru rezoluție și îi pare rău că nu va putea fi marți de față.

Povestea cu Holyoake este neplăcută ²⁾. Individul acesta oscilează realmente între burghezia radicală și muncitori. Problema este următoarea: Componența Consiliului General este de așa natură, încât trebuie să ne temem de infiltrarea acestei bande, sau nu? Dacă îl acceptați pe H[olyoake], pot să mai vină și alții și dacă așa vor sta lucrurile, povestea va deveni serioasă. Și când va fi un moment mai greu, acești domni vor veni, desigur, și la ședințe și vor căuta să pună mina pe conducere. Iar după câte știu, pentru clasa muncitoare ca atare d-l H[olyoake] nu a făcut absolut nimic niciodată. Apriori toate argumentele sînt împotriva primirii lui, dacă însă prin respingerea candidaturii lui s-ar putea ajunge la o sciziune în Consiliu, pe cînd primirea lui nu ar aduce din punct de vedere practic decât schimbări neînsemnate în componența Consiliului General, atunci fie! Totuși nu-mi prea pot imagina un Consiliu al muncitorilor din care să facă parte și acest individ.

Lui Wilh[elm] ³⁾ i-am trimis încă înainte de primirea scrisorii tale de ieri 5 l.st. împreună cu cîteva rînduri reci. Omul ăsta e, într-adevăr, prea nerușinat. Mai întii mă insultă în fel și chip și apoi mai trebuie să-l și sprijin moral și material, să-i trimit articole pentru fițuica ⁴⁾ lui, pe care, fără să-mi spună un cuvînt, încetează să mi-o mai trimită. Dacă îi scrii, fii drăguț și dă-i să înțeleagă că, dacă vrea articole de la mine, să facă bine și să-mi scrie mie direct. Asta ar mai lipsi — să-i curăț cizmele d-lui Wilhelm. Scrisorile ți le restitui alăturat.

Multe mulțumiri pentru pamfletele irlandeze și pentru rapoarte ⁵⁾, cele două exemplare le voi preda lui M[ooore] și lui Sch[orlemmer].

Cînd a fost Reclus la Londra ³⁶⁶ și cum stau lucrurile cu traducerea franceză a cărții tale ³⁶⁸? De cînd m-am întors aici, n-am mai auzit un cuvînt despre acest lucru.

Să trecem acum la *Carey*.

¹⁾ — vot de mulțumire. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 343. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁴⁾ „Volksstaat”. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 341. — *Nota red.*

Mi se pare că întreaga controversă nu are nici o legătură cu economia politică propriu-zisă. Ric[ardo] spune că renta este diferența dintre venitul adus de terenurile mai fertile și venitul adus de terenurile cele mai puțin fertile. Exact același lucru îl spune și Carey.

Continuarea urmează prin poșta următoare !

Al tău.

F. E.

Așadar, amîndoi sînt de acord asupra rentei. Controversa este numai cum și în ce fel apare ea.

Dar la Ricardo descrierea procesului prin care ia naștere renta (Carey, p. 104) este tot atît de neistorică ca și toate celelalte digresiuni istorice similare ale economiștilor și ca marea robinsonadă a lui Carey despre Adam și Eva de la p. 96 și urm. În ceea ce privește vechii economiști, inclusiv Ricardo, faptul mai poate fi oarecum scuzat ; ei nu se străduiau de loc să dobîndească cunoștințe istorice, și întreaga lor concepție se vedește a fi la fel de puțin istorică ca și concepția celorlalți iluminiști din secolul al XVIII-lea, la care asemenea digresiuni pretins istorice sînt întotdeauna doar niște turnuri de frază care le permit să explice în mod rațional apariția unui lucru oarecare, la ei oamenii primitivi gîndind și acționînd întotdeauna ca niște iluminiști din secolul al XVIII-lea. Dar cînd Carey, care are pretenții la crearea unei teorii istorice proprii, ni-i prezintă pe Adam și Eva ca pe niște yankei locuind într-o pădure virgină, nu se poate aștepta că i se va da crezare : el nu are o astfel de scuză.

Întreaga controversă s-ar reduce la zero dacă, în naivitatea sa, Ric[ardo] n-ar fi numit pămîntul mai productiv pur și simplu „fertil”. După părerea lui Ric[ardo], va fi cultivat mai întîi pămîntul cel mai fertil și avînd poziția cea mai avantajoasă. Întocmai așa trebuie să-și închipuie lucrurile și un burghez cu judecată, locuitor al unei țări în care pămîntul se cultivă de secole. Acum Carey se cramponează de cuvîntul „fertil” și-i atribuie lui Ric[ardo] afirmația că mai întîi sînt cultivate terenurile care sînt *prin ele însele* cele mai productive. Carey spune : Nu, dimpotrivă, terenurile care sînt *ca atare* capabile să producă cel mai mare venit (ca valea Amazonului, delta Gangelui, Africa tropicală, Borneo și Noua Guinee etc.) nu sînt nici astăzi cultivate ; primii coloniști încep să cultive întotdeauna terenurile care *se drenează de la sine*, respectiv terenurile situate pe înălțimi și pe coastele dealurilor, pentru că nu pot proceda altfel ; iar acestea, prin însăși natura lor, *sînt cele mai sărace*. Și atunci cînd Ric[ardo] spune :

fertil și avînd poziția cea mai avantajoasă, el spune același lucru, dar fără să-și dea seama că se exprimă neglijent și că cele două calificative legate prin „și” pot conține o contradicție. Cînd însă Carey ne dă, la p. 138, o schiță și afirmă că R[icardo] îi plasează pe primii săi coloniști în văi, în timp ce C[arey] îi plasează pe înalțimi (în schiță, pe picururile unor stînci pleșuve și pe coaste de deal impracticabile, cu o înclinație de 45 de grade), pur și simplu îl calomniază pe R[icardo] ³⁸⁹.

Singurul lucru din carte care poate fi folosit îl constituie exemplele cu caracter istoric date de Carey, în măsura în care se referă la America. Ca yankeu, a trecut și el prin procesul de colonizare pe care a putut să-l urmărească de la început ; prin urmare cunoaște această problemă. Totuși și aici există, desigur, mult material necritic care va trebui în prealabil analizat. Dar de îndată ce ajunge la Europa, trece la niște construcții arbitrare și se face de ris. Faptul că C[arey] este părtinitor și în ceea ce privește America se vede din zelul cu care caută să demonstreze că pămîntul necultivat nu numai că nu are nici o valoare, dar are chiar o valoare negativă (anume că valoarea pămîntului ar fi, ca să spunem așa, de minus 10 dolari per acru), și proslăvește cu același zel spiritul de sacrificiu al societăților, care, deși se îndreaptă spre o ruină sigură, transformă totuși pămîntul pustiu într-un lucru folositor pentru omenire. Asemenea afirmații debitate într-o țară în care se practică o speculă colosală cu pămîntul par de-a dreptul caraghioase. În lucrarea aceasta nu se pomenește nicăieri de *pămîntul preeriilor*, de altfel, în general, este o problemă puțin abordată. Întreaga poveste despre valoarea negativă a pămîntului pustiu și toate argumentele bazate pe cifre sînt dezmințite, de altfel, în modul cel mai categoric de America însăși. Căci, dacă ar fi cum spune el, America nu numai că ar trebui să fie țara cea mai săracă, dar de la un an la altul ar trebui să devină *relativ* tot mai săracă, dat fiind că se risipește în zadar tot mai multă muncă pe acest pămînt lipsit de valoare.

În ceea ce privește definiția pe care o dă el rentei : „suma primită sub formă de rentă este dobînda la valoarea muncii cheltuite, minus diferența dintre forța productivă (a pămîntului care produce rentă) și forța productivă a unor pămînturi mai noi care poate fi realizată prin aplicarea aceleiași cantități de muncă folosite și pentru primul” ¹⁾ — p. 165, 166 —, aceasta poate fi justă pe alocuri și înăuntrul anumitor limite, mai ales în America. În orice caz, renta este un lucru atît de complicat și la formarea ei contribuie atîtea alte împrejurări, încît chiar și în aceste cazuri definiția nu

¹⁾ În original, fraza între ghilimele este în limba engleză. — *Nota trad.*

poate fi valabilă decît ceteris paribus ¹⁾, adică pentru două terenuri *alăturate*. Că în rentă intră și dobînda la valoarea muncii cheltuite, asta o știe și Ricardo tot atît de bine ca și Carey. Dacă Carey declară că pămîntul ca atare este mai rău decît un lucru lipsit de valoare, atunci renta *trebuie*, bineînțeles, să fie dobînda la valoarea muncii cheltuite sau — cum scrie el la p. 139 — ea este un furt. În ca fel furtul se transformă în dobîndă, acest lucru C[arey] a omis, bineînțeles, să ni-l arate.

Apariția rentei în diferite țări, și chiar în una și aceeași țară, nu mi se pare de loc un proces atît de simplu cum și-l imaginează atît Ric[ardo] cît și C[arey]. La Ric[ardo], după cum am mai spus, acest lucru este scuzabil; este povestea cu pescarul și vînătorul aplicată în domeniul agriculturii. Aceasta nu este nici măcar o *dogmă* economică; C[arey] însă vrea să facă din teoria sa cu privire la apariția rentei o dogmă și s-o demonstreze în fața lumii ca atare, dar pentru aceasta e nevoie de cu totul alte studii istorice decît cele ale d-lui Carey. Se prea poate să fi existat chiar unele locuri în care renta să fi luat naștere pe calea arătată de Ricardo, altele în care ea să fi luat naștere pe calea arătată de Carey și, în sfîrșit, altele în care apariția rentei să fi avut loc pe cu totul alte căi. Lui Carey i se mai poate aduce obiecția că acolo unde trebuie să se țină seama de friguri, și încă de friguri tropicale, economia politică se poate spune că-și încetează acțiunea. Afară doar dacă prin teoria sa asupra populației, el înțelege următorul lucru: o dată cu creșterea populației, cei ce formează surplusul vor fi siliți să muncească pămînturile cele mai fertile, adică cele situate în regiunile cele mai nesănătoase, și aici ori răzbesc, ori crapă; în felul acesta el ar restabili în cele din urmă armonia dintre el și Malthus.

În nordul Europei renta n-a luat naștere nici pe calea arătată de Ricardo și nici pe cea preconizată de Carey, ci pur și simplu din servituțile feudale, pe care ulterior libera concurență le-a redus la nivelul economic cuvenit. În Italia însă, ea a luat naștere altfel, vide ²⁾ Roma. Este imposibil să calculezi ce parte din rentă reprezintă în țările cu civilizație veche renta inițială, propriuzisă, și ce parte reprezintă dobînda la munca investită, deoarece acest raport variază de la caz la caz. De altminteri, nici nu este necesar, de vreme ce s-a dovedit că renta poate crește și fără să investești muncă în pămînt. Bunicul lui sir Humphrey de Trafford, din vechiul Trafford de lingă Manchester, era atît de înglodat în datorii, încît nu vedea nici o ieșire. Nepotul său, după ce a plătit

¹⁾ — celelalte împrejurări rămînînd neschimbate. — *Nota trad.*

²⁾ — vezi. — *Nota trad.*

toate datoriile, are un venit anual de 40 000 l.st. Dacă scădem din această sumă cele circa 10 000 l.st. care provin din terenurile de construcție, rămân 30 000 l.st. venit anual de pe pământul care acum 80 de ani aducea, poate, un venit de 2 000 l.st. Dacă mai socotim apoi 3 000 l.st. dobândă la munca investită și la capital, ceea ce e mult, rămîne un spor de 25 000 l.st., adică de cinci ori valoarea anterioară, inclusiv ameliorările. Și toate acestea nu pentru că s-a investit muncă aici, ci pentru că s-a investit muncă în altceva, în ceva învecinat, pentru că pământul respectiv este situat în imediata apropiere a unui oraș ca Manchester, unde laptele, untul și legumele sînt bine plătite. Același lucru se întîmplă și pe scară largă. Din momentul în care Anglia a devenit o țară importatoare de cereale și de vite, și chiar mai înainte, densitatea populației a constituit un factor determinant, respectiv de creștere a rentei, cu totul independent de munca investită, în general, în pămînturile acestei țări. Vorbind de pămînturile cu poziția cea mai avantajoasă, Ricardo ia în considerare și legăturile cu piața, Carey însă le ignorează. Dar dacă el ar spune: pământul însuși are numai o valoare negativă, dar poziția lui are o valoare pozitivă, prin aceasta el ar recunoaște ceea ce tăgăduiește, adică faptul că pământul, tocmai pentru că poate fi monopolizat, are sau poate avea o valoare, independent de munca investită în el. Dar despre acest lucru C[arey] nu pomeneste nimic.

De asemenea, nu are nici o importanță dacă munca investită în pământ în țările civilizate este în mod regulat rentabilă sau nu. Cu mai bine de 20 de ani în urmă am afirmat cîndva că nu există în societatea actuală nici o unealtă de producție care să poată dura 60—100 de ani, că nu există nici o fabrică, nici o clădire etc. care la sfîrșitul existenței să fi acoperit cheltuielile pentru producerea ei ³⁷⁰. Sînt și astăzi de părere că, în general, acest lucru este cit se poate de exact. Și dacă atît C[arey] cit și eu avem dreptate, aceasta nu dovedește nimic nici în ceea ce privește rata profitului, nici în ceea ce privește apariția rentei, ci numai că producția burgheză, chiar măsurată cu propria ei unitate de măsură, este putredă.

Aceste note marginale asupra lui C[arey] îți vor fi, fără îndoială, de ajuns. Ele sînt foarte dezordonate, deoarece n-am făcut extrase. În ceea ce privește încadrarea istoric-materialist-naturalistă, întreaga ei valoare este egală cu valoarea celor doi pomi, pomul vieții și cel al cunoașterii, pe care Carey, ce-i drept, i-a sădit în opera lui paradiziacă, nu pentru Adam și Eva ai lui — silii să trudească în sudoarea frunții în pădurile seculare ale Americii —, ci pentru urmașii lor. Ignoranța și neglijența nu pot fi

comparate aici decît cu impertinența, care-i permite să-și facă debutul cu asemenea prostii.

N-o să-mi ceri, desigur, să citesc și celelalte capitole. Nu sînt decît o simplă galimatie iar greșelile grosolane nu mai sînt atît de frecvente. Îți voi trimite cartea luni sau marți, cînd mă duc în oraș ; pe aici nu se găsește o cutie poștală destul de mare ca s-o pot pune.

Ziarul lui Wilh[elm] ¹⁾ este, într-adevăr, o rușine. Nu mai vorbesc despre trîncăneala popilor în legătură cu obștea liberă ³⁷¹, dar toate știrile despre propriile lor uniuni etc. sînt publicate întotdeauna cu o întîrziere de 8—14 zile. Schw[eitzer] convoacă pe data de 9 o adunare la *Leipzig* și pe data de 10 telegramele triumfătoare apar deja în „Social-Demokrat”. Pe data de 12 în „Social-Demokrat” a apărut știrea că Liebknecht a primit 1 000 de taleri de la bancherul Fränkel. Pînă în 17, *nici un răspuns !!* Și pentru o asemenea prostie și neghiobie să ne asumăm noi răspunderea !

Lui Tussy îi voi scrie zilele acestea.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

235

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 26 noiembrie 1869

Dear Fred,

Săptămîna asta nu prea am fost în apele mele și povestea de la subraț continuă să mă supere. Din cauza asta nu ți-am mulțumit pînă acum pentru notele cu privire la Carey, al cărui volum l-am primit tot ieri.

¹⁾ „Volksstaat”. — *Nota red.*

Chiar în lucrarea împotriva lui Proudhon ³⁷², în care acceptam încă întru totul teoria rentei a lui Ric[ardo], am arătat ceea ce era fals în ea și din punctul lui de vedere (al lui R[icardo]).

„După ce presupune producția burgheză ca fiind o condiție necesară pentru existența rentei, Ricardo aplică totuși noțiunea sa despre rentă proprietății funciare din toate timpurile și din toate țările. Este greșeala comună tuturor economiștilor care prezintă relațiile de producție burgheze ca pe niște categorii veșnice” ¹⁾. D-l Proudhon, firește, a transformat imediat teoria lui R[icardo] în expresia morală a egalității și de aceea în rentă, așa cum a definit-o R[icardo], a văzut „un imens cadastru, alcătuit în slujba unui scop superior, din puncte de vedere opuse, de către proprietari și arendași..., iar rezultatul final al acestui cadastru trebuie să fie egalizarea posesiunii asupra pământului etc.”.

La aceasta eu am făcut, între altele, următoarea observație :

„Numai în cadrul relațiilor societății existente poate avea o valoare practică un cadastru oarecare format de rentă. Or, noi am demonstrat că numai în țările cele mai avansate din punct de vedere industrial și comercial *arenda* plătită de arendaș proprietarului este o expresie, mai mult sau mai puțin exactă, a *rentei*. În plus, această arendă cuprinde adesea și *dobînda* plătită proprietarului pentru capitalul investit în pământ. Poziția terenurilor, vecinătatea orașelor și încă multe alte împrejurări influențează mărirea arende și modifică renta... Pe de altă parte, renta nu poate constitui un indice *constant* al gradului de fertilitate al unui teren, deoarece aplicarea modernă a chimiei schimbă în fiecare clipă natura terenului, iar cunoștințele geologice încep tocmai în zilele noastre să *răstoarne toată vechea evaluare a fertilității relative...* Fertilitatea nu este o calitate atât de naturală cum s-ar crede: ea este strîns legată de *relațiile sociale* actuale”.

În ceea ce privește progresul agriculturii în Statele Unite, d-l Carey ignorează faptele cele mai îndeobște cunoscute. De exemplu, agrochimistul englez Johnston arată în notele sale despre Statele Unite : emigranții agricoli care au plecat din Anglia în statul New York au părăsit un pământ mai prost pentru unul mai bun (mai bun nu în sensul lui Carey, de pământ care trebuie abia ameliorat, ci în sens chimic și, totodată, economic), emigranții agricoli din statul New York care s-au stabilit mai întii de partea cealaltă a Marilor Lacuri, să zicem, de pildă, în Michigan, au părăsit un pământ mai bun pentru unul mai prost etc. Coloniștii din Virginia

¹⁾ În original toate citatele din „Mizeria filozofiei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 168, 164, 169) sînt în limba franceză. — *Nota trad*

au exploatat într-un mod atît de sălbatic pămîntul cel mai favorabil pentru cultivarea produsului lor principal, tutunul — favorabil atît ca *poziție*, cît și ca *fertilitate* —, încît au trebuit să se strămute în Ohio, unde pămîntul era mai puțin indicat pentru cultivarea acestui produs (nu însă și pentru grîu etc.). Naționalitatea imigranților a jucat și ea un rol în așezarea lor. Cei din Norvegia și din regiunile păduroase ale Angliei și-au ales ținutul nordic, aspru și păduros, din Wisconsin; yankeii s-au stabilit în preeriile din aceeași regiune etc.

Preeriile, atît cele din Statele Unite, cît și cele din Australia, sînt, într-adevăr, ca un ghimpe infipt în inima lui C[arey]. După părerea lui, un pămînt care nu este complet acoperit de păduri este prin natura lui neroditor, așa sînt, prin urmare, și toate finețele naturale.

Culmea este că ambele concluzii principale trase de Carey (cu privire la Statele Unite) sînt în directă contradicție cu dogma sa. *În primul rînd*, datorită influenței diabolice a Angliei, oamenii, în loc să facă agricultura în comun pe pămîntul excepțional de bun al Noii Anglii, s-au împrăștiat pe pămînturile mai proaste (!) din vest. Așadar, trecerea de la un pămînt mai bun la altul mai prost. (De altfel, fiindcă veni vorba, împrăștierea lui C[arey], în opoziție cu asocierea, este copiată în întregime după Wakefield.) *În al doilea rînd*, în sudul Statelor Unite, nenorocirea este că proprietarii de sclavi (pe care, de altfel, d-l C[arey], în calitatea lui de propovăduitor al armoniei de interese, îi apără în toate scrierile sale anterioare) încep să cultive prea devreme pămîntul mai bun și-l lasă deoparte pe cel mai prost. Așadar, au început cu pămîntul cel mai bun, ceea ce n-ar fi trebuit să se întimplă! Dacă C[arey] s-ar fi convins el însuși din acest exemplu că adevărații cultivatori (în cazul nostru sclavii) nu se lasă conduși de nu știu ce considerente de ordin economic și nici de alte motive care depind de ei, ci se supun numai unei *constrîngerii exterioare*, s-ar fi putut ușor convinge că această împrejurare are loc și în alte țări.

Conform teoriei lui, cultivarea pămîntului în Europa ar fi trebuit să pornească din munții Norvegiei și de aici să se extindă spre țările mediteraneene, în loc să se dezvolte în sens invers.

Există un fapt economic neplăcut: în opoziție cu toate celelalte mașini perfecționate, mașina-pămînt, care după părerea lui Carey se *îmbunătățește neconținut*, își *scumpește* produsele (cel puțin în anumite perioade), în loc să le *ieftinească* (aceasta a fost una din împrejurările care l-au influențat pe Ricardo; el nu vedea mai departe de istoria prețurilor cerealelor din perioada 1780—1815 din Anglia); de acest fenomen Carey încearcă să se descotoro-

sească cu ajutorul unei teorii a banilor cit se poate de absurdă și de fantezistă.

Ca propovăduitor al armoniei de interese, el a vrut să demonstreze în primul rînd că nu există nici un antagonism între capitalist și muncitorul salariat. Al doilea pas l-a constituit încercarea de a dovedi armonia care există între proprietarul funciar și capitalist; pentru a fundamenta acest lucru, proprietatea funciară este privită *ca un fenomen normal* acolo unde încă nu s-a dezvoltat. Despre importanta și hotărîtoarea deosebire dintre o colonie și o țară cu civilizație veche, despre faptul că în aceasta din urmă masa poporului, ca urmare a existenței *proprietății funciare*, este exclusă de la pămînt, indiferent dacă pămîntul este fertil sau nefertil, cultivat sau necultivat, în timp ce în colonie pămîntul, relativ vorbind, mai poate fi însușit de către cel care-l cultivă, Carey nu pomeneste nimic. Acestei deosebiri nu i se atribuie nici un rol în dezvoltarea rapidă a coloniilor. Neplăcuta „*problemă a proprietății*”, și încă în cea mai neplăcută formă a ei, ar fi stricat toată armonia.

În ceea ce privește răstălmăcirea intenționată în sensul că, de vreme ce într-o țară cu producție dezvoltată fertilitatea naturală a solului este un factor esențial pentru producția de plusvaloare (sau, cum spune Ricardo, influențează asupra ratei profitului), rezultă, invers, că pe terenurile cele mai fertile de la natură ar trebui să existe și producția cea mai bogată și mai dezvoltată — așa, de exemplu, în Mexic producția ar trebui să fie la un nivel mai ridicat decît în Noua Anglie —, la această chestiune am răspuns în „*Capitalul*”, la p. 502 și urm.³⁷³

Singurul merit al lui Carey este că el susține trecerea de la pămîntul mai prost la pămîntul mai bun într-un mod tot atît de unilateral cum susține și Ric[ardo] contrarul, pe cînd în realitate întotdeauna sînt cultivate în mod simultan categorii de pămînt de un grad inegal de fertilitate; de aceea, la germani, slavi, celți, repartizarea parcelelor de pămînt de diferite calități între membrii obștii se făcea cu foarte multă atenție, ceea ce mai tirziu a îngreuiat atît de mult împărțirea acestor pămînturi comune. În ceea ce privește însă dezvoltarea istorică a culturilor agricole — în funcție de o seamă de împrejurări —, ea a avut loc cînd simultan în ambele direcții, cînd, în anumite perioade, într-o direcție sau alta.

Transformarea *dobînzii* la capitalul investit în pămînt înti-o parte componentă a *rentei diferențiale* are loc tocmai datorită faptului că proprietarul funciar primește dobîndă la un capital care a fost investit în pămînt nu de *el*, ci de *arendaș*. Și Carey declară

că acest fapt, cunoscut în toată Europa, nu există din punct de vedere economic, deoarece în *Statele Unite* sistemul de arendare încă nu este dezvoltat. Or, acest lucru se petrece și acolo, numai că sub află formă. Speculantul de terenuri, și nu arendașul, înca-sează pînă la urmă, în *prețul* pămîntului, capitalul cheltuit de arendaș. De fapt, istoria pionierilor și a speculanților de terenuri din Statele Unite amintește deseori de marile ticăloșii care s-au comis în Irlanda, de exemplu.

Dar, la naiba cu acest domn Carey! Trăiască O'Donovan Rossa!

Ultima ședință de marți s-a desfășurat într-o atmosferă foarte încinsă, a fost o ședință vehementă și furtunoasă³⁷⁴. D-l Muddlehead¹⁾, sau cum dracu îl cheamă pe acest individ — cartist, vechi prieten cu Harney —, din prudență i-a adus cu el pe Odger și Applegarth. În schimb, au lipsit Weston și Lucraft, pentru că s-au dus la un bal irlandez. Ziarul „Reynolds's” a publicat în numărul lui de simbătă rezoluția mea²⁾ împreună cu extrase din cuvîntarea pe care am rostit-o (cît a putut să noteze Eccarius, care nu este stenograf) și le-a publicat chiar pe prima pagină a ziarului, imediat după articolul de fond. Se pare că acest lucru i-a cam speriat pe cei ce cochetează cu Gladstone. Așa se explică apariția lui Odger și lunga cuvîntare dezlinată a lui Mottershead, căruia Milner (și el tot irlandez) i-a tras o praftură pe cinste. Applegarth ședea lîngă mine și, de aceea, nu a îndrăznit să vorbească *împotriva*, a vorbit mai curînd *pentru*, călcîndu-și, evident, pe inimă. Odger a declarat că dacă rezoluția ar fi pusă imediat la vot, el ar fi nevoit să voteze pentru. Dar ar fi ușor de obținut unanimitatea dacă s-ar introduce cîteva mici modificări etc. Drept răspuns — pentru că tocmai pe el voiam să-l amestec — i-am propus să prezinte *el* modificările respective la viitoarea ședință! La ultima ședință, cu toate că lipseau mulți dintre membrii noștri cei mai de încredere, am fi reușit deci ca rezoluția să fie adoptată cu *un singur* vot contra. Marți vom fi cu toții.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

¹⁾ Aici și mai departe Marx ia în bătaie de joc numele Mottershead, folosind rezonanța lui asemănătoare cu a cuvîntului englez „muddlehead” — „zăpăcit”. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 342. — *Nota red.*

236

Engels către Marx la Londra

Manchester, 29 noiembrie 1869

Dragul meu Maur,

Frumos lucru dacă pînă și în singurul domeniu în care era de presupus că *trebuie* să aibă unele cunoștințe, și anume în istoria colonizării Statelor Unite, Carey nu face doi bani. Așadar, în fond nu mai rămîne nimic din individul ăsta.

Alegerile din Tipperary constituie un eveniment³⁶². Ele îi silesc pe fenieni să renunțe la conspirații sterile și la fabricarea unor puciuri mărunte și să se avînte în acțiuni practice, care, cu toată legalitatea lor aparentă, sînt totuși mult mai revoluționare decît tot ce au făcut de la nereușita lor insurecție³⁷⁵ încoace. În fact, ei își însușesc modul de a proceda al muncitorilor francezi, și asta constituie un progres enorm. Numai de-ar merge mai departe pe drumul pe care au pornit. Spaima pe care a trezit-o în rîndurile filistinilor această nouă cotitură și care străbate prin toată presa liberală este cea mai bună dovadă că de data aceasta s-a pus punctul pe i. Caracteristic este „Solicitor's Journal”, care relevă cu groază că în Imperiul britanic alegerea unui deținut politic *nu cunoaște precedent!* Cu atît mai rău, căci unde, în afară de Anglia, găsești o țară în care acest caz să nu fie la ordinea zilei! Onorabilul Gladstone este, desigur, grozav de supărat.

Acum ar trebui să citești din cînd în cînd ziarul „Times”. În opt zile *trei* editoriale în care i se cere guvernului, sau el își cere singur, să pună capăt exceselor presei naționale irlandeze.

Aștept cu nerăbdare dezbaterile voastre de mîine seară și rezultatul lor, care, de altfel, este neîndoielnic¹⁾. Ar fi foarte bine dacă ar fi antrenat și Odger. Sper că, în afară de el, își va depune candidatura pentru Southw[ark] și Bradlough, și ar fi mult mai bine dacă ar fi ales acesta din urmă. În general, dacă muncitorii englezi nu vor urma exemplul țăranilor din Tipperary, atunci stau prost de tot.

Am mai găsit aici la Free Library²⁾ și la Chetham Library³⁾ (pe care le cunoști)³⁷⁶ o sumedenie de izvoare foarte prețioase

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 356—357. — *Nota red.*

²⁾ — biblioteca publică. — *Nota trad.*

³⁾ — biblioteca Chetham. — *Nota trad.*

(în afară de cărțile care conțin informații din surse indirecte); din păcate însă nu l-am găsit nici pe Young, nici pe Prendergast și nici ediția engleză, apărută sub îngrijirea guvernului englez, a colecției Brehon Law³⁷⁷. În schimb, l-am descoperit din nou pe Wakefield, precum și diverse lucrări ale bătrînului Petty. Săptămîna trecută am studiat cu rîvnă tratatele bătrînului sir John Davies (attorney general pentru Irlanda în timpul lui Iacob³⁷⁸); ele constituie principala sursă. Nu știu dacă le-ai citit, dar sînt sigur că citate din ele ai întîlnit de sute de ori. Este pur și simplu o rușine că nu poți avea întotdeauna la dispoziție izvoarele originale; din ele te poți edifica incomparabil mai bine decît citindu-i pe cei care le-au prelucrat și care redau într-o formă confuză și nebuloasă tot ce în original este clar și simplu. Din aceste tratate reiese limpede că încă *anno 1600* proprietatea comună asupra pămîntului *era în vigoare* în Irlanda; în pledoariile sale în legătură cu confiscarea pămînturilor din Ulster asupra cărora se pierduse dreptul de proprietate, d-l Davies a invocat drept dovadă faptul că pămîntul nu aparține unor posesori individuali (țăranilor), ci aparține fie lordului, care a pierdut dreptul de proprietate asupra lui, fie, din capul locului, coroanei. N-am citit niciodată ceva mai interesant decît această pledoarie. Reîmpărțirea pămîntului se făcea la fiecare doi-trei ani. Într-o altă broșură, el descrie foarte exact veniturile etc. căpeteniilor de clan. N-am întîlnit niciodată citate din aceste lucrări, și dacă tratatele îți pot fi de folos, îți voi scrie mai pe larg despre ele. Cu această ocazie l-am prins cu una bună pe d-l Goldwin Smith. Omul ăsta nu l-a citit de fapt niciodată pe Davies și face cele mai absurde afirmații pentru a-i prezenta pe englezi în culori favorabile. Dar n-am să-l las pe acest individ.

Nu am reușit să procur astăzi mesajul solemn al nobilului Ludovic-Napoleon, în schimb am primit dulcile speranțe ale cinsti-tului Prévost-Paradol³⁷⁹, care își inchipuie că este iarăși în timpul domniei lui Ludovic-Filip și că de astăzi începe împărăția constituțională de o mie de ani. E incorigibil!

Astă seară am vrut să-l silesc pe onorabilul Dido¹⁾ să răspundă la scrisoarea lui Tussy care a sosit abia astăzi, dar canalia a fugit afară în ploaie și zăpadă ca să se eschiveze de la această îndatorire și acum se închide poșta, așa că Tussy va trebui să aibă răbdare pînă mîine. Dar ea, desigur, se gîndește mult mai mult

¹⁾ Cîinele lui Engels. — *Nota red.*

la O'Donovan R[ossa], care zace în închisoarea Chatham, decît la bătrînul ei tovarăș, care intră chiar acum, ud și murdar, și va fi, de asemenea, condamnat să fie închis în pivniță.

Calde salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

237

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 decembrie 1869

Dear Fred,

Rezoluția a fost adoptată în unanimitate, în ciuda nenumărate-
lor amendamente *redacționale* ale lui Odger. Am cedat într-un
singur punct, și anume am acceptat să fie omis cuvîntul „delibe-
rat” înaintea cuvîntului „insultă” ¹⁾. Am făcut acest lucru pe motiv
că orice declarație publică făcută de un prim-ministru *eo ipso* ²⁾
este considerată indiscutabil ca fiind deliberată. Adevăratul motiv
a fost că știam că dacă va fi acceptat primul paragraf, orice îm-
potrivire ulterioară va fi zadarnică. Îți trimit două numere din
„National Reformer” în care este publicată o dare de seamă cu
privire la primele două ședințe, dar despre ultima încă nimic.
Darea asta de seamă este proastă și în ea sînt multe lucruri de-a
dreptul false (din pricina unei înțelegeri greșite), totuși este mai
bună decît dările de seamă ale lui Eccarius din „Reynolds's”. Sînt
scrise de Harris, al cărui proiect valutar atotsalvator îl găsești, de
asemenea, în ultimul număr din „National Reformer”.

În afară de Mottershead, care a avut o atitudine de John Bull,
și Odger, care, ca de obicei, a făcut-o pe diplomatul, delegații

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 341. — *Nota red.*

²⁾ — ca atare. — *Nota trad.*

englezi s-au comportat excelent. Marți începe dezbaterea generală asupra atitudinii clasei muncitoare engleze față de problema irlandeză³⁸⁰.

În problema asta vom avea de luptat nu numai cu prejudecățile, ci și cu prostia și nimicnicia conducătorilor irlandezi din Dublin. „*Irishman*” (Pigott) știa despre dezbateri și despre rezoluție nu numai din „*Reynolds's*”, pe care-l primește și-l citează deseori. Ea (rezoluția) i-a fost trimisă direct de către un irlandez¹⁾ încă la 17 noiembrie²⁾. Până astăzi, în mod intenționat, nici un cuvânt. Măgarul ăsta a procedat în același fel cu prilejul discuțiilor noastre și al petiției în favoarea celor 3 oameni din Manchester³⁸¹. Problema „irlandeză” trebuie privită ca ceva cu totul aparte, despărțită de restul lumii, și mai ales faptul că muncitorii englezi simpatizează cu irlandezii trebuie trecut sub tăcere! Ce vită încălțată! Și asta când e vorba de „*Internațională*”, care are organe de presă în toată Europa și în Statele Unite! Săptămîna aceasta a primit în mod oficial rezoluția semnată de secretarii-corespondenți pentru diferite țări. Ea a fost trimisă și la „*People*”³⁾. Vom vedea. Mottershead primește „*Irishman*” și cu siguranță va profita de această ocazie pentru a-și bate joc de „*nobilul caracter*” al irlandezilor.

Dar am să-i joc o festă lui Pigott. Îi scriu astăzi lui Eccarius să trimită rezoluția cu semnături etc. lui Isaac Butt, în calitate de președinte al Asociației muncitorilor irlandezi. Butt nu este Pigott.

Pentru a-ți explica scrisoarea de la Applegarth, pe care ți-o trimit alăturat, mai adaug următoarele :

După încheierea ultimei ședințe, la care el s-a comportat foarte bine, m-a luat deoparte și mi-a comunicat următoarele : Un eminent membru al Camerei comunelor⁴⁾ i-a scris că ar fi însărcinat de un eminent membru al Camerei lorzilor (lordul Leachfield !) să-l întrebe dacă a votat la Basel pentru totala desființare a proprietății private²⁹². Răspunsul va fi hotărîtor pentru atitudinea față de Applegarth a protectorilor lui parlamentari. El (A[pplegarth]) vrea să dea un răspuns categoric acestor indivizi, iar eu trebuie să-i scriu pe scurt „*motivele*”, și chiar a doua zi. Am fost foarte ocupat și, în plus, mă supără încă brațul, iar după ședința de marți seara a fost o ceață scîrboasă care mi-a agravat guturaiul. Așadar, i-am scris miercuri lui A[pplegarth] că nu pot s-o fac, dar sint gata, dacă primește răspuns, să-l sprijin.

1) Probabil J. Milner. — *Nota red.*

2) În manuscris : decembrie. — *Nota red.*

3) Probabil „*The New York Irish People*”. — *Nota red.*

4) A. J. Mundella. — *Nota red.*

Cu încăpăținarea lui de englez nu a vrut să accepte și mi-a scris alăturata scrisoare. Așadar, vrînd-nevrînd am fost obligat ieri să-i trimit o scrisoare de 8 pagini, scrise mărunț, despre proprietatea privată și necesitatea desființării ei, pe care va trebui s-o rumege îndelung. Omul acesta este foarte important pentru că este recunoscut de către ambele Camere ale parlamentului ca reprezentant oficial al trade-unionurilor engleze.

Alăturat îți trimit și o scrisoare de la Bracke. Nu am nimic împotriva lui Bonhorst, i-am spus numai lui Kugelmann că eu îl consider un fel de Catilina. Kugel[mann], cu tactul care-l caracterizează, i-a comunicat acest lucru lui Bracke într-o formă amplificată.

Tussy îi mulțumește din toată inima lui Dido ¹⁾ pentru scrisoare și transmite tuturor salutări.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels, Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

238

Engels către Marx la Londra

Manchester, 9 decembrie 1869

Dragul meu Maur,

În dările de seamă apărute în „N[ational] Ref[ormer]” ²⁾ și s-au atribuit, fără îndoială, și unele absurdități. Dar se pare că fără aceasta nu se poate. „Bee-Hive” ignorează, după cum văd, întreaga dezbateră. Și asta se numește publicitate, întocmai ca vechea didascalie „pentru minte, suflet și publicitate”.

Mă cam așteptam la povestea cu „Irishman”. Irlanda rămîne încă sacra insulă, ale cărei aspirații nu trebuie amestecate cu luptele de clasă profane ale restului lumii păcătoase. În parte, asta

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 355. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 356. — *Nota red.*

este, desigur, o adevărată manie la acești oameni, dar, în parte, și tot atât de sigur, este o tactică conștientă din partea conducătorilor pentru a-și menține dominația asupra țăranilor. La aceasta se adaugă faptul că o națiune de țărani trebuie să-și aleagă întotdeauna reprezentanții în publicistică din rîndurile burgheziei orășenești și ale ideologilor ei, și, în acest sens, Dublin este pentru Irlanda cam ceea ce este Copenhaga pentru Danemarca (mă refer la Dublinul *catolic*). Iar pentru acești domni, întreaga mișcare muncitorească este o pură erezie, și țăranul irlandez nu trebuie nici măcar să știe că muncitorii socialiști sînt singurii lor aliați în Europa.

În general, „Irish[man]” de săptămîna asta este foarte prost. Dacă ziarul era de acord să dea înapoi în felul acesta la prima amenințare cu suspendarea lui Habeas Corpus Act³⁸², cu atât mai deplasat a fost zornăitul de arme din numerele anterioare. Și acum a mai intervenit și teama că ar putea fi aleși și alți deținuți politici ! Pe de o parte, irlandezii sînt puși în gardă, și pe bună dreptate, să nu se lase antrenați în acțiuni ilegale ; pe de altă parte, sînt împiedicați să facă singurul lucru legal care este necesar, care are un caracter revoluționar și care ar desființa cu succes practica tradițională de a alege avocați carieriști pentru a inspira respect liberalilor englezi. De asemenea, este evident că, în chestiunea asta, lui Pigott îi este teamă să nu i-o ia alții înainte.

De altfel cred că îți amintești că O'Connell îi asmuțea întotdeauna pe irlandezi împotriva cartiștilor, deși sau tocmai pentru că și aceștia aveau înscrisă pe stindardul lor revendicarea de a se desființa Uniunea³⁸³.

Întrebarea pusă lui Applegarth este copioasă. Din ea se vede că împutiții ăștia de lorzi și de membri ai parlamentului își închipuie că au întreaga mișcare muncitorească în buzunarul lor, pentru că Odger și Potter le fac ochi dulci și „Bee-Hive” s-a lăsat cumpărat. Acești domni vor avea o surpriză neplăcută. Deocamdată este bine că, după cît se pare, noile alegeri nu vor avea loc prea curînd și pînă atunci domnii aceștia vor avea timp să se compromită. Îți trimit înapoi scrisorile lui Applegarth și Bracke.

Din alăturata misivă din Solingen³⁸⁴ îți dai seama cît de mult mi se cere. Ce este de făcut ? Dacă le trimit oamenilor 50—100 de taleri, nu le servește la nimic, și mai mult nu pot să risc, pentru că, pînă la urmă, nu încape îndoială că sînt bani aruncați. Care este părerea ta ?

Respectabilii domni din „tiers parti” se și văd în fotolii ministeriale și au reușit să se compromită într-un mod strălucit. Ei votează plini de elan pentru reabilitarea prefecților d-lui Forcade de

Laroquette ³⁸⁵. Acționînd în felul acesta, nu văd de ce mai este în general nevoie de o schimbare a miniștrilor, dacă tot ce au făcut miniștrii actuali este all right.

Pe de altă parte, Louis ¹⁾ este sigur că i-a speriat din nou atît de tare cu stafia roșie pe burghezi, încît el va scăpa numai cu vorbe goale. Lucrurile iau o întorsătură grozavă.

Ce indivizi păcătoși sînt prusienii ăștia. E destul să sufle din spre Paris o adiere vag constituțională, ca să facă imediat mici concesi. Eulenburg ia pe seama statului cheltuielile de reprezentare ale deputaților care sînt funcționari etc. În schimb, Camphausen jefuiește anual Camera cu $8\frac{2}{3}$ milioane, care pînă acum, potrivit legii, *trebuiau* să fie folosite pentru amortizarea datoriei publice; el suprimă amortizarea, în afară de cazul cînd *guvernul* și Camera iau hotărîrea de a se efectua amortizarea. Liberalii ăștia proști au *cerut chiar ei* acest lucru mai de mult și acum trebuie să voteze pentru el.

China, a cărei piață se extinde treptat, va reuși, se pare, să salveze, cel puțin pentru un timp, comerțul cu bumbac. Comunicatele care sosesc de acolo sînt mult mai optimiste, deși în China au fost trimise multe mărfuri în consignație; de atunci, aici domnește iarăși o atmosferă de avînt și se lucrează intens. Bineînțeles, asta va face să crească din nou prețul bumbacului și tot profitul va intra în buzunarul importatorilor. Dar cel puțin ei lucrează aici fără pierdere.

Cu Gottfried ²⁾ mi-am încheiat acum toate socotelile. Ieri mi-a plătit tot ce mai trebuia să-mi dea și acum, desigur, ne vom uita cam peste umăr unul la celălalt.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Ce teamă îi este lui Blacke să facă o apreciere despre oamenii pe care ar trebui totuși să-i cunoască foarte bine. Se pare că e mai curînd blînd decît hotărît.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

²⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

239

Marx către Engels
la Manchester

Londra, 10 decembrie 1869

Dear Fred,

D'abord ¹⁾ referitor la povestea cu Solingen. (Este nevoie în cazul acesta de 2 l. st. ? Cred că una ar fi de ajuns.)

Și pe mine, și Consiliul Central, și Congresul de la Basel etc., oamenii ăștia ne-au torturat cu apelurile lor. Ei singuri recunosc că cooperativa lor de producție prezintă numai un interes local. Când știu ce sacrificii reclamă grevele etc. de proporții *internationale*, când știu cât de sărace sînt sutele de cooperative de producție franceze și engleze, cum se pot aștepta ca străinătatea să le doneze fie și numai un *single farthing* ²⁾ ? Au văzut de cît tolos *le-au fost înflăcăratele apeluri* ale lui Becker ³⁾.

Pe de altă parte, acești oameni din Solingen sînt un sprijin *pentru tine și pentru mine* în Provincia renană. Ei (conducătorii) au făcut parte din Lligă ⁴⁾. În prioadă de hegemonie a lui Lassalle, același Carl Klein, în timp ce marchizul Itzig ⁵⁾ era plecat la Köln, a rostit un toast în cinstea noastră, redactorii de la „N[eu]e Rh[einische] Z[ei]tung” și Itzig a fost obligat de a face *bonne mine à mauvais jeu* ⁶⁾. Mai departe : cooperativa lor a fost solidă și s-a menținut cîțiva ani. În virtutea absurdei legislații prusiene, ei au fost nevoiți să-și fixeze capitalul și, în consecință, să-și reducă *capitalul circulant*. Apoi, burghezii renani, cînd s-au supărat, au hotărît să-i ruineze, în parte prin *vînzarea obligațiilor* pe care le dețineau, în parte prin *refuzarea oricărui credit comercial* (nu în obligații).

Așadar, acest lucru are totuși o importanță generală, iar pentru noi, una personală.

Eu propun următoarele :

Să le trimiți băieților ăștia *50 de taleri pentru obligații* și, totodată, să le spui că trebuie să înțeleagă și ei că printre burghezii englezi din Manchester tu nu poți face *nimic* pentru ei. De asemenea să le scrii — și acest lucru *corespunde adevărului* — că la

¹⁾ — Mai întii. — *Nota trad.*

²⁾ — singur pfennig. — *Nota trad.*

³⁾ Lassalle. — *Nota red.*

⁴⁾ figurat : să facă haz de necaz. — *Nota trad.*

Londra eu mi-am dat toată osteneala pentru a-i ajuta, dar în zadar. Le mai spui, în sfârșit, — și voi încerca imediat acest lucru — că voi încerca să obțin bani pentru ei de la *burghezii germani*. Voi scrie imediat — acest lucru, firește, nu-l spui — lui Menke la Hamburg în acest scop. S-ar putea ca Menke (este milionar și a umplut „Capitalul” de la început și pînă la sfârșit cu „corecturi”, pe care mi le-a arătat chiar el) să facă ceva. Pentru oamenii ăștia, 2 000 de taleri sînt un fleac. Ei vor trimite mai întii, firește, pe cineva la Solingen pentru a vedea cum stau lucrurile. Dacă afacerea nu este viabilă, atunci nu trebuie și nu are rost să fie sprijinită. În caz contrar, sînt sigur că acești oameni (Menke et Co.) vor da bani.

În legătură cu problema irlandeză. Marțea trecută ¹⁾ n-am fost la Consiliul Central. Aveam intenția să deschid dezbaterile, dar, dată fiind starea actuală a sănătății mele, familia nu m-a lăsat să ies din casă pe timp de ceață.

În ce privește darea de seamă ²⁾ apărută în „National Reformer”, nu numai că mi se atribuie absurdități, dar și ceea ce este redat exact, în fond este inexact. Dar n-am vrut să cer o rectificare. În primul rînd, pentru că prin aceasta l-aș fi jignit pe reporter (Harris). Și, în al doilea rînd, pentru că, atîta timp cît nu mă amestec, toate aceste dări de seamă n-au nici un caracter oficial. Dacă aș face o rectificare, ar însemna că, implicit, recunosc că restul este exact. Or, adevărul este că întreaga dare de seamă este inexactă. În afară de aceasta, am motive să evit ca aceste dări de seamă să se transforme în probe juridice împotriva mea, ceea ce s-ar întîmpla dacă m-aș apuca să rectific unele detalii.

Marțea viitoare voi prezenta problema în felul următor: cu totul independent de orice frazeologie „internaționalistă” și „umanitară” pe tema: dreptate pentru Irlanda — căci în Consiliul Internațional este de la sine înțeles —, interesul absolut și direct al clasei muncitoare din Anglia cere ruperea actualei ei legături cu Irlanda. Aceasta este convingerea mea fermă, fondată pe motive pe care, în parte, nu le pot dezvălui muncitorilor englezi. Mult timp am crezut că ascensiunea clasei muncitoare din Anglia va face posibilă răsturnarea regimului din Irlanda. Acest punct de vedere l-am susținut întotdeauna în „New York Tribune” ³⁸⁷. O studiere mai aprofundată a acestei probleme m-a convins acum de contrariul. Clasa muncitoare din Anglia nu va rea-

¹⁾ 7 decembrie 1869. — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 356. — Nota red.

liza nimic pînă cînd nu va scăpa de Irlanda. Hotărîtoare trebuie să fie mișcarea din Irlanda. Iată de ce problema irlandeză are o importanță atît de mare pentru mișcarea socială în general.

Din Davies am citit multe extrase. Cartea însă am răsfoit-o numai la British Museum. De aceea mi-ai face un mare serviciu dacă mi-ai copia pasajele referitoare la *proprietatea comună*. *Trebuie neapărat să-ți procur Curran's „Speeches”* ¹⁾, editate de Davies (Londra, James Duffy, 22 Paternoster Row). Am vrut să ți le dau cînd ai fost la Londra. Acum cartea circulă printre membrii englezi ai Consiliului Central²⁾, și dumnezeu știe cînd o voi vedea înapoi. Pentru perioada 1779—1800 (Uniunea³⁾) este deosebit de importantă nu numai datorită *discursurilor* lui Curran (în special *pledoariile*; eu îl consider pe Curran singurul mare avocat (avocat al poporului) din secolul al XVIII-lea; este caracterul cel mai nobil, în timp ce Grattan este o ȳcătură parlamentară), ci și pentru că în ea găsești *toate izvoarele* cu privire la „*irlandezii uniți*”. Această perioadă prezintă cel mai mare interes atît sub aspect științific, cît și dramatic. În primul rînd, mîrșăviile săvîrșite de englezi în 1588—1589 se repetă (poate chiar în proporții și mai mari) în 1788—1789. În al doilea rînd, chiar în mișcarea irlandeză se poate ușor distinge o mișcare de clasă. În al treilea rînd, politica infamă a lui Pitt. În al patrulea rînd — și acesta va fi un lucru foarte neplăcut pentru domniile engleze —, o dovadă că Irlanda a suferit un eșec, pentru că, de fapt, din punct de vedere revoluționar, *irlandezii erau prea înaintați pentru plebea engleză, pe care se sprijineau regele și biserica*, și, în același timp, pe de altă parte, reacțiunea engleză din Anglia (ca pe vremea lui Cromwell) își avea rădăcinile în subjugarea Irlandei. *Acestei perioade* trebuie să i se consacre cel puțin un capitol³⁸⁸; John Bull să fie țintuit la stîlpul infamiei.

Trimit alăturat ceva cu privire la poveștile din Franța și, ca un contrast, ceva în legătură cu Freiligrath!

Aș fi bucuros dacă mi-ai trimite banii pentru următorul trimestru *cît mai curînd posibil*.

Apropo. Tussy s-a apucat de a foolish work³⁾: brodează pentru voi o pernă de sofa ca dar de Crăciun. Nu cred că va termina înainte de Anul nou. Nu-i permite nici mamei ei, nici lui Jennychen, nici lui Lenchen⁴⁾ să facă măcar o împunsătură și de aceea de săptămîni de zile nu se ocupă de *nimic altceva*. *Este, desigur,*

¹⁾ — „*Discursurile*” lui Curran. — *Nota trad.*

²⁾ Este vorba de Consiliul General al Internaționalei I. — *Nota red.*

³⁾ — o muncă nebunească. — *Nota trad.*

⁴⁾ Helene Demuth. — *Nota red.*

un mare secret și tu nu trebuie, firește, să-i arăți nici prin cea mai vagă aluzie că știi ceva despre acest lucru. Tussy m-ar mânca de viu.

Salutări d-nei Lizzy.

Al tău,
K. Maurul

Din ziarele franceze pe care ți le trimit, „Gaulois” — pe jumătate bonapartist, pe jumătate opoziționist — este absolut stupid. „Père Duchêne” te va ului prin insolența lui. Și într-o asemenea situație, scoafa de Eugénie îndrăznește să iasă pe primul plan³⁶⁹. Vrea neapărat să fie spinzurată.

Apropo! Traducerea „Capitalului” avansează³⁶⁸. Dar acum Keller a întrerupt-o. Vrea să editeze mai întâi „18 Brumaire”¹⁾, considerînd că în actualele împrejurări acest lucru este posibil și că este important pentru Franța.

În ceea ce privește actuala mișcare irlandeză, există trei momente importante: 1) Opoziția față de avocați, politicieni de profesie și palavragii; 2) Opoziția față de arbitrariul popilor, acești *nobili domni* care, ca și în timpul lui O’Connell, ca și în perioada 1789—1800, sînt niște trădători; 3) Ridicarea clasei muncitorilor *agricoli* împotriva clasei fermierilor la ultimul miting. (Fenomen asemănător cu cel din 1795—1800.)

„Irishman” s-a ridicat numai în urma interzicerii presei *feniene*. Mult timp a fost în opoziție față de fenieni. Luby și ceilalți de la „Irish People” etc. au fost oameni cultivați care au tratat religia ca pe o bagatelă. Guvernul i-a băgat la închisoare și atunci pe scenă și-au făcut apariția Pigott et Co. „Irishman” își va păstra o oarecare importanță numai pînă cînd acești oameni vor ieși din închisoare. Pigott știe acest lucru, deși acum își face un *capital politic* din declamațiile în apărarea „celor condamnați în chip barbar”.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. — Nota red.

240

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 12 decembrie 1869

Dear Fred,

Chiar înainte de închiderea poștei am descoperit pe masa mea scrisoarea celor din Solingen; deci am uitat să ți-o trimit cu scrisoarea de ieri și ți-o trimit acum¹⁾).

Totodată anexez un extras trimis de Beesly, căruia îi lipsește însă continuarea. Foaia cu portrete — *Paris* — este a lui Jenny-chen, așa că după ce o vezi trebuie să mi-o restitui.

Salut.

Al tău,
Maur

În legătură cu „*Bee-Hive*” vor fi adoptate diferite hotărâri, în primul rînd pur și simplu pentru a le avea menționate în registrul nostru de procese-verbale și apoi pentru a le publica atunci cînd se va ivi o ocazie²⁾).

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

241

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 decembrie 1869

Dragul meu Maur,

Îți trimit tot ce am găsit la Davies³⁾ și la alții despre proprietatea funciară irlandeză în jurul anului 1600. Curînd se închide poșta, așa că astăzi trebuie să fiu foarte concis.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 359 și 361. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 431. — *Nota red.*

³⁾ *J. Davies*. „Tratate istorice”. — *Nota red.*

Referitor la cei din Solingen, totul e în regulă. Faptul că pentru *noi amîndoi* acești oameni prezintă un interes deosebit a fost de la bun început și părerea mea ¹⁾). Săptămîna viitoare voi pleca, probabil, la Barmen, pentru că mama mea ține neapărat să mai petrec o dată crăciunul acasă, și este foarte posibil să mă duc și la Solingen și să-i cunosc personal pe acești oameni.

Rectificarea dărilor de seamă inexacte nu ar fi, firește, de nici un folos ²⁾). Ar trebui să facem acest lucru în fiecare săptămîină.

Cartea lui Curran o am aici într-o ediție mult mai completă, probabil, dar îmi voi procura bucuros și noua ediție. Deocamdată sînt încă foarte ocupat cu vechile istorii pînă în 1660, dar de îndată ce voi termina cu aceasta, perioada 1782—1800 va prezenta, firește, un foarte mare interes pentru mine. Întîi vreau însă să termin cu vechea poveste, mai ales că îmi dau seama că peste tot vechile relații din 1172—1600 sînt prezentate cu totul inexact și abia încetul cu încetul ajung la izvoarele originale.

N-ai auzit încă nimic de Prendergast? În curînd voi avea neapărată nevoie de această carte, fără ea îmi va fi foarte greu. Mîine mai mult.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

242

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 16 decembrie 1869

Dragul meu Maur,

Anexez aici cecul așteptat. De data aceasta am putut să-ți trimit 100 de lire sterline, întrucît la ultimul bilanț s-a făcut o mică greșeală în dauna mea, pentru care, ulterior, sir Godfrey ³⁾ a trebuit să mă despăgubească ; va prinde bine de crăciun.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 361. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 362. — *Nota red.*

³⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

Blestematul Giraldus Cambrensis fuge de mine ca o flacăra rătăcitoare. Am neapărat nevoie de cartea acestui individ, pentru că este prima sursă străină, deci autentică, cu privire la situația Irlandei în perioada venirii englezilor, iar citatele pe care le-am văzut mă fac să presupun că voi mai găsi și alte lucruri interesante. Cartea n-a fost nicăieri de găsit, se numește „Hibernia expugnata”, dar prima parte, care mă interesează pe mine, se găsește în ediția de la *Frankfurt* (!) a lucrării „*Britannia*” a lui Camden ; dacă se mai găsește și în altă ediție, nu știu³⁹⁰. Aici, bineînțeles, ediția de la *Frankfurt* nu se găsește, în ediția engleză de la *Free Library* nu există Giraldus, dintr-o altă ediție care se găsește la biblioteca de împrumut s-a pierdut volumul al treilea, în care ar putea figura ; așadar, singura mea speranță este *Chetham Library*, unde mă voi duce mâine. De altfel, această goană după izvoare este totuși mult mai plăcută decît a fost goana după clienți la bursa aia afurisită.

Cărțile lui Petty : „*Political Anatomy of Ireland*” și „*Political Survey of Ireland*” sînt lucrări diferite sau numai două ediții diferite ? Cea de-a doua se găsește aici.

Am aici o ediție mai tirzie a lui Kane ; ediția ta, din cauza vechimii (1846), nu poate fi, din păcate, prea mult folosită³⁹¹.

Despre fiecare perioadă scriu imediat ce termin cu studierea ei. În felul acesta mi-e mai clară în minte legătura dintre epoci și pot să-mi fac o imagine mai pregnantă despre temă în general ; în afară de aceasta, există și posibilitatea de a introduce schimbări. Acesta este motivul pentru care mă orientez, în general, cu atîta rigurozitate după perioadele istorice în studierea succesivă a izvoarelor. Pînă în 1600 am aproape totul gata.

Pe lingă aceasta citesc cartea lui Cannon despre campania lui Grant împotriva Richmondului. Grant este un măgar încăpățînat, care avea atît de puțină încredere în el însuși și în armata sa, încît, deși avea un efectiv de două ori mai mare decît Lee, n-a îndrăznit niciodată să execute împotriva acestuia nici cele mai simple manevre de flanc dacă nu-l putea slăbi în prealabil prin atacuri frontale de mai multe zile și menține pe poziția inițială. El se baza pe un calcul aritmetic simplu : dacă el pierde trei oameni acolo unde Lee pierde unul, oricum Lee își va epuiza efectivul mai repede decît el. Niciodată n-a mai fost un măcel atît de sîngeros ca atunci. Tirul s-a prelungit zile întregi în păduri și a scos din rînduri sumedenie de oameni, terenul păduros

facea foarte dificilă orice învăliure și aceasta constituie singura scuză a lui Grant.

Calde salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

243

Marx către Engels la Manchester

Londra, 17 decembrie 1869

Dear Fred,

Îți mulțumesc foarte mult pentru cele 100 l. st. Ieri nu am putut confirma primirea din cauza sosirii neașteptate a lui Strohn. Bietul om în mai a avut iarăși o hemoragie puternică. De atunci, din cauza sănătății, a trebuit să colinde prin Elveția etc.; arată jalnic și este foarte demoralizat. Medicii îl sfătuiesc să se căsătorească. De aici, Strohn se întoarce la Bradford și dorește să-ți trimită Urninge, sau cum se numește cartea aceea despre pe-deraști ¹⁾.

De îndată ce pleacă Strohn (luni) am să umblu eu prin oraș ca să fac rost de *Prendergast*. Săptămîna trecută n-am putut merge din cauză că a fost o vreme mizerabilă și n-am putut risca să ies din casă, fiindcă nu mi-am revenit pe deplin de pe urma bolii. Îmi amintesc vag că în introducere *P[rendergast]* prezintă perioada anglo-normandă, după cum mi s-a părut, într-o formă necritică, zugrăvind-o în culori trandafirii ireal-optimiste. De aceea trebuie neapărat s-o procurăm, ca să consulți și tu această carte, chiar referitor la prima perioadă.

Rezoluția noastră cu privire la Irlanda ²⁾ a fost trimisă tuturor trade-unionurilor care țin legătura cu noi. Numai un singur trade-union — o mică secție a tăbăcarilor — a protestat, spunînd că este o rezoluție politică și că nu intră în sfera de acțiune a Consiliului. Le vom trimite o delegație pentru a-i lămuri. D-î Odger și-a dat seama acum cit de util a fost pentru el faptul că,

¹⁾ K. Ulrichs. „Argonauticus”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 341. — *Nota red.*

În pofida oricăror considerente diplomatice, a votat *pentru* rezoluție. Ca urmare, cei 3 000—4 000 de alegători irlandezi din Southwark i-au promis voturile lor.

Din „*Égalité*”, pe care ți-l trimit alăturat și pe care trebuie să-l primesc înapoi, îți dai seama cât de impertinent devine il Signor Bakunin³⁹². Flăcăul ăsta dispune acum de patru organe de presă ale *Internaționalei* („*Égalité*”, „*Progrès*” la Le Locle, „*Federacion*” la Barcelona și „*Eguaglianza*” la Neapole). El încearcă să prindă rădăcini în Germania prin intermediul unei alianțe cu *Schweitzer*, iar la Paris, lingușindu-se pe lângă ziarul „*Le Travail*”. Socoate că a sosit momentul să înceapă o luptă deschisă cu noi. Își dă aere de santinelă a adevăratului spirit proletar. Dar îl așteaptă o decepție. Săptămîna viitoare (din fericire, Consiliul Central nu ține ședințe pînă marți, după Anul nou, așa încît în cadrul subcomitetului putem acționa liber, fără *binevoitorul* amestec al englezilor) vom trimite Consiliului federal romand¹⁾ la Geneva o adresă în care îi vom amenința, și pentru că acești domni (dintre care, de altfel, o parte importantă, și poate cea mai mare parte, este *împotriva* lui Bakunin) știu că, la nevoie, în conformitate cu hotărîrile ultimului congres, noi îi putem *suspenda*³⁹³, vor trebui să se gîndească serios la acest lucru.

Punctul principal în jurul căruia va gravita adresa noastră, este: singurul reprezentant al secțiilor din Elveția romandă este pentru noi *Consiliul federal* de acolo. El trebuie să ne adreseze în *particular* cererile și pretențiile lor prin intermediul secretarului *Perret*. Consiliul federal nu are absolut nici un drept să renunțe la funcțiile lui, transmițîndu-le ziarului „*Égalité*” (care nu există *pentru noi*), și să ceară Consiliului Central să se ambaleze în explicații și într-o polemică publică cu acest locțiitor. Dacă *răspunsurile* Consiliului General urmează sau nu să fie publicate în organele secțiilor *Internaționalei*, aceasta depinde întru totul de hotărîrea Consiliului General, care răspunde *nemijlocit* numai în fața Congresului. Este o ocazie nimerită să ne răfuim cu anumiți intriganți care uzurpă o autoritate ce nu li se cuvine și vor să subordoneze *Internaționala* conducerii lor personale.

În ceea ce privește zarva făcută de cazaci²⁾ în legătură cu *buletinul*, lucrurile se prezintă astfel:

La Congresul de la Bruxelles s-a luat o hotărîre prin care sîntem obligați să publicăm „în cîteva limbi” un buletin cu privire la greve etc. „*ori de cîte ori permit mijloacele (ale Consi-*

¹⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Mihail Bakunin și adepții lui. — *Nota red.*

Iiului General)³⁹⁴. Dar cu condiția ca, la rîndul nostru, să primim cel puțin o dată la trei luni rapoarte, documente etc. din partea consiliilor federale. Cum însă noi, pe de o parte, n-am primit aceste rapoarte și, pe de altă parte, *nici n-am avut mijloace* ca să tipărim buletine, această hotărîre a rămas, firește, literă moartă. De fapt, ea a devenit superfluă ca urmare a înființării numeroaselor ziare internaționale, care schimbă informații între ele („*Bee-Hive*” în calitate de registru al grevelor engleze etc.).

La Congresul de la Basel s-a pus din nou această problemă. Congresul a tratat hotărîrea de la Bruxelles cu privire la buletin ca *inexistentă*. Altminteri ar fi însărcinat pur și simplu Consiliul Central s-o îndeplinească (ceea ce din nou, avînd în vedere lipsa mijloacelor, ar fi rămas literă moartă). A fost vorba de un buletin de alt gen (nu o trecere în revistă a grevelor etc., ci mai curînd o tratare a problemelor generale ale mișcării). Dar la congres acest punct nu a fost pus la vot. Așadar, în momentul de față nu există *nici* o hotărîre în această problemă. Dar ar fi o politică grozavă să i se aducă publicului la cunoștință, printr-un răspuns către „*Égalité*”, că hotărîrile adoptate înainte la Bruxelles au rămas neîndeplinite 1) pentru că membrii nu și-au plătit cotizația și 2) pentru că consiliile federale nu și-au îndeplinit obligațiile!

În privința lui Schweitzer, d-l B[akunin], care înțelege germana, știe că S[chweitzer] și banda lui *nu* fac parte din Internațională. El știe că Schweitzer a *respins în mod public* propunerea lui Liebknecht de a apela la Consiliul General în calitate de arbitru²⁵². Întrebarea pusă de Bakunin este cu atît mai mîrșavă, cu cît prietenul său Ph. Becker, președintele grupelor de limbă germană³⁹⁵, face parte din Consiliul federal de la Geneva și-i poate da acolo informațiile necesare. Scopul lui Bakunin este numai de a-și asigura sprijinul lui Schweitzer. Mais il verra !¹⁾

I-am scris amănunțit despre această poveste lui De Paepe (pentru a înștiința Comitetul Central de la Bruxelles). De îndată ce se vîră rusul ăsta undeva, se duce totul dracului.

Borkheim s-a apucat acum să învețe de zor limba turcă.

Pleci în Germania ?

Salut. .

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Dar va vedea el ! — *Nota trad.*

1870

244

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 9 ianuarie 1870

Dragul meu Maur,

La mulți ani !

Joi la prînz m-am înapoiat, după ce la Barmen îmi stricasem de-a binelea stomacul, devorînd în neștire³⁹⁶. Acolo oamenii sînt mai mult decît fericiți, vreau să spun filistinii. Pericolul de război a fost acum, în sfîrșit, îndepărtat. Ludovic-Nap[oleon] a dat încă o dovadă strălucită a înaltei sale înțelepciuni, făcînd concesiile pline de tact³⁹⁷, Bismarck și-a redobîndit capacitatea de muncă, încrederea a revenit, comerțul *trebuie* să progreseze și, în felul acesta, anul 1870 trebuie să fie pentru filistinul german un an cu adevărat binecuvîntat. Cum de sînt în stare oamenii să-și piardă din ce în ce mai mult, cu fiecare an ce trece, judecata, mi-e cu neputință să înțeleg.

Pe bătrînul croitor și general al revoluției, Hühnerbein, vederea noastră l-a bucurat foarte mult. Mai are și azi un exemplar complet din „N[eue] Rh[einische] Z[eitung]“, legat în roșu, lucru demn de reținut. Îți transmite salutări ; are două fete foarte drăguțe.

La Solingen¹⁾ n-am fost, și asta din următoarele motive :

1) în timpul sărbătorilor mi-ar fi fost foarte greu să lipsesc chiar și numai pentru o zi ;

2) o inițiere mai profundă în elementele afacerii nu puteam pretinde fără a mă angaja eu însumi cu o sumă mai mare de bani, lucru de care nu aș fi fost în stare, și

3) ca tovarăș de partid ar fi trebuit totuși să-i cred cît de cît pe oameni pe cuvînt și n-aș fi putut cere prea insistent să mi se prezinte toate documentele și garanțiile, așa cum ar fi putut-o face o persoană *absolut străină* ; în același timp, bazîndu-se pe raportul *meu*, Menke ar fi renunțat, poate, să trimită pe cineva acolo și m-ar fi împovărat astfel cu o responsabilitate pe care prefer s-o evit.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 365. — *Nota red.*

Acum aștept răspunsul tău, iar apoi le voi scrie acestor oameni ¹⁾. Dacă nu m-aș fi simțit atât de epuizat și mai ales îngrijorat din cauza lui Lizzie, pe care am lăsat-o bolnavă și de la care n-am avut în tot acest timp nici o veste, la întoarcere aș mai fi trecut o dată pe la tine.

Ziare n-am citit în această perioadă aproape de loc, văd însă că, prin mijlocirea lui Mende, Hatzfeldt a aruncat iarăși anatema asupra lui Schw[eitzer] ³⁹⁸; în curînd se va sfîrși și cu episodul Schw[eitzer]. Alte amănunte din ziare voi afla, desigur, de la tine.

La Köln l-am vizitat pentru cîteva minute pe Klein ²⁾. A fost foarte distant; oamenii aceștia s-au îmburghezit în așa măsură, încît se pare că pur și simplu îi inoportunăm. Au acum o uniune anti-ultramontană, din care fac parte, firește, Creti și Pleti ³⁾ (ceea ce, după traducerea lui Ewald, înseamnă cretani și filistini).

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

245

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 ianuarie 1870

Dragul meu Maur,

Sper că acum, după ce infamul furuncul a fost operat ⁴⁾, te simți din nou bine. Este totuși o poveste scîrboasă. Continuă să iei arsenic pînă cînd toate simptomele vor dispărea și apoi încă cel puțin trei luni de zile. Zilele acestea mă voi duce la Gumpert

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 577. — *Nota red.*

²⁾ Johann Jacob Klein. — *Nota red.*

³⁾ — Cretanii și palestinienii, potrivit Bibliei, dregătorii regelui David (Biblia, Cartea a doua a lui Samuil, cap. 8, versetul 18); în sens figurat: „adunătură pestriță”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 630. — *Nota red.*

și îl voi întreba care e părerea lui¹⁾, fii însă atît de bun și anunță-mă mai înainte cît timp ai întrerupt tratamentul cu arsenic și cînd l-ai reluat, pentru a putea răspunde la întrebările lui elementare.

Dă-mi voie să-ți spun că ar trebui să fii și tu convins că o schimbare a modului de viață este necesară chiar în interesul celui de-al doilea volum al tău⁴⁾. Cu asemenea veșnice întreruperi în lucru n-ai să-l mai termini niciodată, pe cînd dacû vei face mai multă mișcare în aer liber, care te va vindeca de furunculoză, ai să-l duci totuși, mai devreme sau mai tîrziu, la bun sfîrșit.

Din păcate, acum, cînd personalul care lucrează în depozit la ambalare nu mai este în subordinea mea, nu mai am, ca înainte, posibilitatea de a trimite vin. Trebuie să aștept, ca și în ce privește „Brauneberger”, pînă cînd găsesc o ladă gata ambalată, și, în general, totul depinde de întîmplare. Din acest motiv și lădița cu Porto pe care ți-o trimit astăzi arată atît de jalnic. Este o ladă veche pentru unt de la Renshaws, în care, fiind foarte îngustă, n-am putut pune mai mult de 5 sticle; de altfel, scîndurile subțiri nici n-ar fi suportat o greutate mai mare. Cîtva timp însă te vei putea folosi de ea.

Istoria cu Pierre-Bonaparte inaugurează strălucit noua eră la Paris³⁹⁹. Louis²⁾ are décidément³⁾ ghinion. Pentru burghezi aceasta a însemnat o spulberare cît se poate de brutală a iluziilor, ca și cînd întregul eșafodaj de corupții și escrocherii, ridicat cu trudă și cu perseverență de-a lungul unei perioade de 18 ani, ar dispărea subit de îndată ce nobilul Ollivier ar prelua conducerea. Guvern constituțional cu acest Bonaparte, acești generali, prefecți, polițiști și toată banda din decembrie! Teama acestor indivizi, respectiv a burghezilor, nu-și găsește nicăieri o expresie mai pregnantă ca în scrisoarea lui Prévost-Paradol publicată în numărul de luni al lui „Times”⁴⁰⁰.

Toată această istorie n-are decît un cusur, și anume faptul că îi conferă lui Rochefort o aureolă cu totul exagerată. Este adevărat însă că republicanii oficiali sînt și ei mult prea ticăloși.

John Bright merită felicitări. Sărmanul este încă atît de neajutorat în noua lui funcție înaltă, încît, ignorînd orice precauții, le promite irlandezilor free land⁴⁾ și opening of the prison doors⁵⁾⁴⁰¹. Asta, firește, numai pentru ca în ziua următoare, la cea mai mică încercare de a-l crede pe cuvînt, să-și retragă promisiunea. Cît

1) Vezi volumul de față, p. 631. — *Nota red.*

2) Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

3) — categoric. — *Nota trad.*

4) — libertatea pămîntului. — *Nota trad.*

5) — deschiderea porților închisorilor. — *Nota trad.*

privește free land — dacă o luăm în sensul de free trade¹⁾ pe care i-l dă Bright —, aceasta a și fost introdusă de Encumbered Estates Court²⁾.

Într-una din bibliotecile de aici am descoperit în cele din urmă un exemplar din Prendergast³⁾ și sper că voi reuși să-l obțin. Spre norocul sau spre nenorocul meu se așteaptă să apară acum și vechile legi irlandeze, așa încît voi avea de furcă și cu ele³⁷⁷. Cu cît pătrund mai adînc în esența problemei, cu atît îmi devine mai clar că invazia engleză a frustrat Irlanda de orice posibilitate de dezvoltare, aruncînd-o cu secole înapoi, și anume chiar în secolul al XII-lea ; să nu uităm apoi că și cele trei secole de invazii și de jafuri săvîrșite de danezi o dăduseră mult înapoi ; toate acestea însă încetaseră cu mai bine de o sută de ani înainte de invazia englezilor.

În ultimii ani cercetările legate de Irlanda vădesc ceva mai mult spirit critic, mai ales lucrările lui Petrie consacrate celor mai vechi timpuri ; omul acesta m-a obligat să citesc și cite ceva în limba celtică-irlandeză (firește, cu traducerea alături), și treaba pare să nu fie totuși prea dificilă, dar mai mult nu mă voi lăsa prins de asemenea lucruri, căci și așa am destule tîmpenii filologice în cap. Cum sînt tratate vechile legi voi vedea zilele acestea, cînd voi primi cartea.

Te felicit pentru progresele tale la limba rusă Borkheim va fi încîntat, și este bine și pentru că eu am uitat aproape tot ce învățasem, și cînd și tu vei uita ceea ce știi, voi putea eu s-o iau iarăși de la capăt.

Calde salutări soției tale și fetelor. Lafargue este într-adevăr teribil de grăbit⁴⁾.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — libertatea comerțului. — *Nota trad.*

²⁾ — Tribunal pentru domeniile grevate de datorii. — *Nota trad.*

³⁾ J. Prendergast. „The Cromwellian Settlement of Ireland“, Londra, 1865. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 631. — *Nota red.*

246

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 22 ianuarie 1870

Dear Fred,

Îți scriu astăzi numai these few lines ¹⁾, pentru că brațul stâng mi-e imobilizat de bandaje și poultrices ²⁾ și nu răspunde la comanda mea.

Totul a pornit de la un abces provenit din inflamarea gangliilor, la care s-au mai adăugat câteva fleacuri rezolvate ieri cu ajutorul lanțetei. Astăzi lucrurile stau mult mai bine, doctorul a fost foarte mulțumit.

Vinul de Porto, care a sosit ieri, mi-e de mare folos.

Cred că nu-ți inchipui că în a few weeks ³⁾ am învățat atîta rusă, nu vreau să spun, cită ai uitat tu, ci cită ai mai ști dacă ai fi uitat de trei ori mai mult. Sînt abia la început.

Așadar, Herzen a murit. Aproximativ chiar atunci cînd am terminat „Tiurma ⁴⁾ etc.” ⁴⁰²

În „Internațională” s-au petrecut tot felul de povești, mai ales în legătură cu intrigile lui Bakunin ³⁹². Dar sînt prea multe ca să-ți scriu despre ele acum.

Mișcările de la Paris sînt amuzante ⁵⁾. Cum Ollivier este pe deasupra și freetrader ⁶⁾, omul este, firește, întru totul pe placul inimii filistinului englez, care uită întotdeauna că ceea ce-i convine lui prima facie ⁷⁾ trebuie să provoace repulsie francezilor adevărați.

My compliments to Mrs. Lizzie and all of them ⁸⁾.

Al tău,
Maur

Ce spui de stratagemile la care recurge „Zukunft”, încercînd să iasă din lagărul pur politic !

¹⁾ — aceste cîteva rînduri. — *Nota trad.*

²⁾ — comprese. — *Nota trad.*

³⁾ — în cîteva săptămîni. — *Nota trad.*

⁴⁾ Cuvîntul „Tiurma” a fost scris de Marx cu caractere ruse. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 372. — *Nota red.*

⁶⁾ — liber-schimbist. — *Nota trad.*

⁷⁾ — la prima vedere. — *Nota trad.*

⁸⁾ — Complimente d-nei Lizzie și tuturor celorlalți. — *Nota trad.*

Apropo. Mai am un bilețel de la Liebknecht pentru tine, care a sosit în timpul cît ai lipsit din Anglia. Acum însă nu pot da de el în maldărul de hîrtii. Data viitoare.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

247

Engels către Marx la Londra

Manchester, 25 ianuarie 1879

Dragul meu. Maur,

Aam simțit o adevărată ușurare cînd am aflat că de data aceasta n-a fost vorba decît de un abces glandular, și nu de un furuncul. Faptul că și ganglionii (axillaris) au fost afectați a constituit, probabil, numai un fenomen secundar, avînd în vedere temperamentul tău categoric antilinfatic, și nu a avut nici o importanță. Prelungirea acestui proces ca urmare a faptului că ai tratat toată povestea asta ca pe o furunculoză explică pe deplin situația.

Lucrarea lui Prendergast am obținut-o, în sfîrșit, și, așa cum se întimplă întotdeauna, două exemplare deodată ; respectiv și W. H. Smith & Sons au procurat un exemplar. Astă-seară o termin de citit. Valoarea cărții se datorește numeroaselor extrase din documente netipărite. Nu este de mirare că s-a și epuizat. Longman & Co. au fost, probabil, furioși la culme cînd s-au văzut nevoiți să-și pună numele pe o asemenea carte, și cum în Anglia ea n-a avut cu siguranță prea mulți cumpărători (cei de la Mudie nu au *nici un exemplar*), ei au făcut, desigur, tot posibilul pentru a o da cît mai repede la topit sau, ceea ce este încă și mai probabil, au vîndut-o vreunei companii de landloizi irlandezi (în același scop) și, fără îndoială, o a doua ediție nu vor mai tipări. Referirile la perioada anglo-normandă ale autorului sînt juste în măsura în care arată că în această perioadă irlandezii și anglo-irlandezii, care trăiau la o oarecare depărtare de Pale³⁴⁰, au continuat să

отъ семьи, голодныхъ мы здѣсь не видимъ. Чѣмъ дальше въ дѣсь, тѣмъ больше денегъ, въ Сибирѣ не платятъ нѣтъ денегъ. У насъ здѣсь, — говоритъ пѣтъ, — не то, что у насъ въ Россіи, здѣсь голодныхъ не платятъ. народъ у насъ много гдѣ и дѣтъ не платятъ, худыя люди здѣсь не платятъ, народъ платитъ часто, а названіе русскіихъ называютъ финотинками — предвѣтное названіе, давшее народомъ, который никакой другой, крокъ команой (буны не платятъ). Если не хотите посмотреть на богатство и роскошь сибирскаго рабочаго, то посмотрите на золотые финотинки. Когда рабочіе возвращаются въ деревню, они платятъ такъ, что и вашему брату не всегда удается такъ прозабыть. Финотинки называютъ мушкетерами, «финотинки» называютъ финотинки и вѣ одинъ день издерживаютъ сто два рубля. Выпить случая, что платятъ рабочіе получить приращеніе за дѣтъ восемьсотъ рублей и черезъ вѣтъ сидятъ на одной конейке изъ стѣды денегъ. Много и случаевъ по добрымъ расчетамъ, но одно вѣтъ подалось подозрительнымъ, что вѣтъ отъ индустриальности переходятъ благосостоянію изъ одной голы въ новгородъ, что у насъ рабочаго человека необходимо съѣтъ, что безработца ничего не съѣтъ. Тамъ рознь, тамъ богатство, гдѣ и бѣдность, рознь и благосостоянію добъ вещи несобственнаго человека, получающаго благосостояніемъ, не платитъ себя съѣтъ; человекъ, котораго съѣтъ, вѣтъ не будетъ платитъ благосостояніемъ, потому что онъ будетъ гдѣтъ и нравственно уна съѣтъ. — Окончательно запутавшись въ лабиринтъ противорѣчивыхъ расчетовъ и излагая на дѣтъ, и отправился на золотыя промысла, чтобы посмотреть на дѣтъ и сдѣтъ и лично наблюдать доброту до платитъ.

Handwritten notes in the left margin:
1) 100 руб.
2) 100 руб.
3) 100 руб.
4) 100 руб.
5) 100 руб.
6) 100 руб.
7) 100 руб.
8) 100 руб.
9) 100 руб.
10) 100 руб.
11) 100 руб.
12) 100 руб.
13) 100 руб.
14) 100 руб.
15) 100 руб.
16) 100 руб.
17) 100 руб.
18) 100 руб.
19) 100 руб.
20) 100 руб.
21) 100 руб.
22) 100 руб.
23) 100 руб.
24) 100 руб.
25) 100 руб.
26) 100 руб.
27) 100 руб.
28) 100 руб.
29) 100 руб.
30) 100 руб.
31) 100 руб.
32) 100 руб.
33) 100 руб.
34) 100 руб.
35) 100 руб.
36) 100 руб.
37) 100 руб.
38) 100 руб.
39) 100 руб.
40) 100 руб.
41) 100 руб.
42) 100 руб.
43) 100 руб.
44) 100 руб.
45) 100 руб.
46) 100 руб.
47) 100 руб.
48) 100 руб.
49) 100 руб.
50) 100 руб.
51) 100 руб.
52) 100 руб.
53) 100 руб.
54) 100 руб.
55) 100 руб.
56) 100 руб.
57) 100 руб.
58) 100 руб.
59) 100 руб.
60) 100 руб.
61) 100 руб.
62) 100 руб.
63) 100 руб.
64) 100 руб.
65) 100 руб.
66) 100 руб.
67) 100 руб.
68) 100 руб.
69) 100 руб.
70) 100 руб.
71) 100 руб.
72) 100 руб.
73) 100 руб.
74) 100 руб.
75) 100 руб.
76) 100 руб.
77) 100 руб.
78) 100 руб.
79) 100 руб.
80) 100 руб.
81) 100 руб.
82) 100 руб.
83) 100 руб.
84) 100 руб.
85) 100 руб.
86) 100 руб.
87) 100 руб.
88) 100 руб.
89) 100 руб.
90) 100 руб.
91) 100 руб.
92) 100 руб.
93) 100 руб.
94) 100 руб.
95) 100 руб.
96) 100 руб.
97) 100 руб.
98) 100 руб.
99) 100 руб.
100) 100 руб.

Handwritten notes in the right margin:
1) 100 руб.
2) 100 руб.
3) 100 руб.
4) 100 руб.
5) 100 руб.
6) 100 руб.
7) 100 руб.
8) 100 руб.
9) 100 руб.
10) 100 руб.
11) 100 руб.
12) 100 руб.
13) 100 руб.
14) 100 руб.
15) 100 руб.
16) 100 руб.
17) 100 руб.
18) 100 руб.
19) 100 руб.
20) 100 руб.
21) 100 руб.
22) 100 руб.
23) 100 руб.
24) 100 руб.
25) 100 руб.
26) 100 руб.
27) 100 руб.
28) 100 руб.
29) 100 руб.
30) 100 руб.
31) 100 руб.
32) 100 руб.
33) 100 руб.
34) 100 руб.
35) 100 руб.
36) 100 руб.
37) 100 руб.
38) 100 руб.
39) 100 руб.
40) 100 руб.
41) 100 руб.
42) 100 руб.
43) 100 руб.
44) 100 руб.
45) 100 руб.
46) 100 руб.
47) 100 руб.
48) 100 руб.
49) 100 руб.
50) 100 руб.
51) 100 руб.
52) 100 руб.
53) 100 руб.
54) 100 руб.
55) 100 руб.
56) 100 руб.
57) 100 руб.
58) 100 руб.
59) 100 руб.
60) 100 руб.
61) 100 руб.
62) 100 руб.
63) 100 руб.
64) 100 руб.
65) 100 руб.
66) 100 руб.
67) 100 руб.
68) 100 руб.
69) 100 руб.
70) 100 руб.
71) 100 руб.
72) 100 руб.
73) 100 руб.
74) 100 руб.
75) 100 руб.
76) 100 руб.
77) 100 руб.
78) 100 руб.
79) 100 руб.
80) 100 руб.
81) 100 руб.
82) 100 руб.
83) 100 руб.
84) 100 руб.
85) 100 руб.
86) 100 руб.
87) 100 руб.
88) 100 руб.
89) 100 руб.
90) 100 руб.
91) 100 руб.
92) 100 руб.
93) 100 руб.
94) 100 руб.
95) 100 руб.
96) 100 руб.
97) 100 руб.
98) 100 руб.
99) 100 руб.
100) 100 руб.

Порядочная горнякъ сказалъ и своему спутнику, поднявшись шагомъ на узкой тропинкѣ, круто взвивавшейся по обрыву скалистой горы. Подо мною, въ бѣдѣ, образъ осенней степи, покрытой горью снѣга, надо мною почти отвѣсно поднимался черная скала и на ней рисовались росшия и дѣржавшия деревья. На узкой тропѣ понижуюсь осторожно (доплоты лопали, отрывались камни, указавъ по обрыву, какъ пушечное бѣдро, разбавленъ на куски и египетскими летѣла съединствомъ, какъ у разорвавшейся бомбы. Несмотря на подобное обложіе на лошади, сознание опасности такъ утомало нервы, какъ будто бы я самъ варабаласъ по крутизнѣ. Каждую минуту я контролировалъ сокращающуюся тропинку. Еще нѣсколько шаговъ и мы подошли къ чаужайку, среди которой стояла небольшая бѣлка †). Отъ сонки этой до золотогой финотинки считалось съ нѣсколькими пядями идти. Очутившись на ровной вѣстѣ, я приотвѣсилъ отдохнуть и пустилъ лошадь свою, но сама сѣдлакъ нѣсколько шаговъ, какъ лошадь варабаласъ, наострила буйи

†) Словомъ называлась въ Сибирѣ конусообразная гора.

Pagină din cartea lui N. Flerovski „Situația clasei muncitoare din Rusia“, cu însemnările marginale ale lui Marx.

ducă aproape aceeași viață trîndavă de dinaintea invaziei și că războaiele din această perioadă au avut (cu rare excepții) un caracter mai blind, și nu caracterul realmente pustiitor pe care l-au luat în secolul al XVI-lea și care a devenit apoi regulă. Dar teoria sa că amabilitatea imensă a irlandezilor și în special a irlandezelor ar dezarma pe loc orice intrus, oricît de dușmănos, este thoroughly Irish¹⁾, pentru că gîndirea irlandeză nu cunoaște nuanțele.

Giraldus Cambrensis a apărut într-o nouă ediție : Giraldi Cambrensis Opera, edidit J. S. Brewer, London, Longman & Co. 1863, cel puțin 3 volume ; n-ai putea să afli pentru mine cit costă totul și dacă n-ar putea fi procurată ieftin second hand²⁾ întreaga ediție sau măcar volumul care conține „Topographie Hiberniae“ și, în orice caz, „Hibernia expugnata“ ?⁴⁰³

Pentru ca cele afirmate în legătură cu Cromwell să nu mă compromită, va trebui să studiez serios istoria Angliei din acea perioadă. Acest lucru nu-mi va strica, e drept, dar îmi ia timp.

Mulțumiri pentru ziarele franceze, pe care le citesc cu interes și pe care mîine le voi trimite înapoi împreună cu cîteva numere din „Zukunft“. Ziarul acesta devine din ce în ce mai mohorît și mai anost atît pentru cei care-l citesc, cit și pentru cei care-l scriu.

Se încheie poșta, așadar adio. Calde salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — pe de-a-ntregul irlandeză. — *Nota trad.*

²⁾ — aici : de la anticar. — *Nota trad.*

248

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 27 ianuarie 1870

Dear Fred,

Sînt și acum under treatment ¹⁾ cu arest la domiciliu. Lucrurile s-au complicat întrucîtva prin ivirea unor mici furuncule în apropierea abcesului, care era aproape de mărimea unui ou. Dar in a few days all will be quite right ²⁾.

Este ciudat cum diferă părerile medicilor. Dr. Maddison, care lucra la Edinburgh la un spital de boli de piele și care și astăzi, în afară de consultațiile sale particulare, conduce secția respectivă într-un spital din Londra, spune că în ambele spitale erau categoric împotriva arsenicului în tratamentul furunculelor, în schimb îl folosesc în tratarea erupțiilor cutanate. Atîta timp cît sînt sub supravegherea lui, care va înceta săptămîna aceasta, iau, firește, medicamentele prescrise de el. De îndată ce se va termina și cu asta, voi lua cu regularitate arsenic timp de 3 luni, pentru că trebuie să termin o dată cu boala.

Anexez alăturat biletul de la Wilhelm de care ți-am amintit ³⁾. Dacă îi scrii, transmite-i totodată (în legătură cu mizgăleala adresată mie, pe care ți-o trimit) 1) că dacă toate jurnalele se ocupă de „18 brumar” tot atît de mult ca ziarul său ⁴⁾, adică absolut de loc, nu este de mirare că nimeni n-are habar de această lucrare; 2) că dacă (îmi face impresia că e vorba de un pretext) cartea nu se găsește la Leipzig, nu trebuie să mi se reclame mie acest lucru, ci *direct lui Meissner*.

Îți trimit scrisoarea doctorului J. Jacoby către Kugelman și biletul lui K[ugelman]. Lucrurile s-au petrecut astfel: în suplimentul la nr. 18 al ziarului „Zukunft” (din 22 ianuarie), K[ugelman] a dat de speech ⁵⁾-ul lui Jacoby, în care acesta declară adeziunea sa la socialism, iar în corpul ziarului din aceeași dată este expusă istoria mitingului în care a fost rostit acest discurs

¹⁾ — în tratament. — *Nota trad.*

²⁾ — în cîteva zile totul va fi în ordine. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 375. — *Nota red.*

⁴⁾ „Volksstaat”. — *Nota red.*

⁵⁾ — discursul. — *Nota trad.*

și la care Schweitzer, cu ajutorul bandei sale, a pus mîna pe funcția de președinte și, după ce J[acoby] și-a încheiat discursul, i-a reproșat, printre altele, că și-ar fi împrumutat concepțiile de la mine. După aceea, Kugelmann, cu obișnuitul lui zel, i-a scris de îndată lui Jacoby, l-a felicitat și totodată i-a tras un perdaf pentru că a citat tot soiul de indivizi, ignorîndu-mă tocmai pe mine, care îi furnizasem conținutul propriu-zis al discursului. Hence J[acoby]s reply ¹⁾ 404.

Comic este doar că, în timpul mitingului, J[acoby], răspunzîndu-i lui Schweitzer, a spus că și eu „în operele mele am folosit de nenumărate ori lucrările predecesorilor mei”. Prin urmare, dacă eu citez cu conștiinciozitate orice nume care a contribuit cît de cît la dezvoltarea mișcării, înseamnă că J[acoby] are voie să ia de la mine esența noii lui credințe, fără să mă citeze. Și apoi eu nu sînt „predecesorul” septuagenarului Jacoby. Un simplu popularizator și vulgarizator nu are „predecesori”. Totuși, e bine că Jacoby, ca și Arnold Ruge, a trecut la comunism ²⁾. Numai cu „libertatea” nu mai merge acum!

Îți trimit ultimul număr din „Democratic News”. Deocamdată ziarul nu face două parale, dar e scos de oamenii noștri și l-ar putea *contracara* pe „Bee-Hive”, cu atît mai mult cu cît nu costă decît o jumătate de penny. Tu și cu Moore ai trebui să vă abonați fiecare cu cîte 12 exemplare, pentru că și membrilor Consiliului General li s-a impus o subscripție asemănătoare. Pe urmă, unul din voi doi ar putea să trimită prin mine, la o săptămîină sau două, corespondențe foarte scurte despre Lancashire etc. pentru această foiță.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Așa se explică răspunsul lui Jacoby. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 622. — *Nota red.*

249

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 1 februarie 1870

Dragul meu Maur,

Abia aseară am primit respectivelor numere din „Zukunft“, așa încât abia astăzi îți pot restitui „Jacobyana“¹⁾). Motivul pentru care acest bătrîn evreu nu te-a citat este foarte clar; el s-a rușinat ca un ciine mops, dar ar fi trebuit totuși să știe că, de vreme ce Schw[eitzer] fusese ales președinte sau chiar dacă era numai de față, Jacoby nu va putea evita, desigur, învinuirea de plagiat; dar în prostia lor, vulpii aceștia bătrîni au întotdeauna impresia că totul se va termina cu bine. Dacă convertirile la credința noastră vor continua și în viitor în același ritm, în curînd îl vom pune în umbră pe bătrînul dumnezeu, pe spinarea căruia, potrivit unei zicale renane, trăiesc tot felul de „persoane ciudate“.

Pentru „Democr[atic] News“ voi căuta să fac rost de ceva subvenții. Un abonament pentru 12 numere nu rezolvă situația, întrucît aici nu avem literalmente ce să facem cu atîta maculatură. De asemenea nu prea știu nici ce am putea relata de aici.

Lui Wilh[elm]²⁾ îi voi comunica tot ce e necesar; bănuiesc că în fițuica lui³⁾ n-a vorbit *niciodată* despre „18 brumar“. Dacă nu cumva întreaga ediție s-a epuizat, afirmația că la Leipzig nu se găsește nici un exemplar este, desigur, o minciună. Apropo, ce se aude cu traducerea franceză a acestei lucrări și a cărții tale⁴⁾?

Îi voi trimite lui Wilh[elm] „Războiul țărănesc“, dar prefața o voi scrie abia cînd lucrarea va fi editată ca broșură separată. Să scriu o prefață pentru un foileton care poate fi tărăgănat timp de 6 luni sau mai mult, nu are sens^{4b)}.

A fost un adevărat noroc că, în pofida lui G. Flourens, la înmormîntarea lui Noir nu au izbucnit nici un fel de tulburări. Furia de care a fost cuprins „Pays“ dovedește cumplita decepție a bonapartiștilor⁴⁾. Căci nu se putea dori ceva mai mult decît ca întreaga masă revoluționară din Paris să fie surprinsă în flagrant delict, în cîmp deschis în afara Parisului, ba chiar în afara

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 379. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ „Volksstaat“. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 622. — *Nota red.*

zidurilor de fortăreață, care nu au decît cîteva deschizături. O jumătate de duzină de tunuri postate în fața deschizăturilor valului de apărare, un regiment de infanterie în formație de trăgători și o brigadă de cavalerie pentru atac și urmărire, și într-o jumătate de oră întreaga mulțime neînarmată — cele cîteva revolve pe care le-ar putea avea unii în buzunare nu contează — este imprăștiată, zdrobită sau luată ca prizonieri. De altfel, întrucît erau 60 000 de soldați, mulțimea ar fi putut chiar să fie lăsată să pătrundă în interiorul valului de apărare, pe care după aceea să-l ocupe soldații, să mitralieze și să strivească sub copitele cailor mulțimea aflată în spațiul deschis al Champs Elysées-ului și în Avenue de Neuilly. Dumnezeu mare! 200 000 de muncitori neînarmați, aflați în cîmp deschis, trebuiau să cucerească Parisul păzit de 60 000 de soldați!

Ziarele franceze au sosit azi dimineață. Calde mulțumiri.

Ai citit traducerea completă a lucrării „Pămînt și libertate” (o lucrare rusească) ?⁴⁰⁷ Eu am acum un exemplar, dacă vrei, ți-l pot trimite și ție.

Calde salutări soției tale, lui Jenny și Tussy.

Al tău.

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

250

Engels către Marx la Londra

Manchester, 9 februarie 1870

Dragul meu Maur,

Ori ești iarăși bolnav, ori îți distrugi din nou sănătatea lucrînd peste puteri, altminteri ai da un semn de viață.

Blestematele :

„Ancient Laws of Ireland. — Senchus Mor”. — Part I and II, Dublin, printed for Her Majesty, Stationery office³⁷⁷, din care

partea a II-a a apărut acum 3—4 săptămîni, urmează să fie „*rețipărite*” și mă țin pe loc. Query ¹⁾): se poate procura așa ceva la Londra de la anticar ?

Așadar, Rochefort a fost arestat fără multă vilvă. După cum se vede, Ollivier dorește un conflict ; încercările de a ridica bariade vor apărea, desigur, ca lovituri puse la cale de „bluzele albe” ⁴⁰⁸. Și dacă Olliv[ier] nu dorește un conflict, îl dorește Bonaparte, în spatele lui.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

251

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 februarie 1870

Dear Fred,

Sîmbăta trecută am ieșit iarăși, pentru prima oară, din casă, dar imediat, din cauza afurisitei vremi cețoase, mi s-au inflammat amigdalele. Organismul meu este, firește, sensibilizat după o sechestrare de cîteva săptămîni. Pe la noi suflă acum un vînt din nord-est, care în împrejurările date îmi prelungește arestul. Sper însă ca încă în cursul acestei săptămîni gîtul meu să fie iarăși în regulă.

Duminică a fost la mine little ²⁾ Dakyns (geologul). L-am invitat pentru duminica viitoare. Cascheta scoțiană era singurul obiect din îmbrăcămîntea lui care amîntea de pungașul Felix Holt ⁴⁰⁹. Era vesel ca întotdeauna, iar Tussy a fost delighted ³⁾ să-l vadă.

¹⁾ — Întrebare. — *Nota trad.*

²⁾ — micul. — *Nota trad.*

³⁾ — încîntată. — *Nota trad.*

În ce privește cărțile noi — cum ar fi legile irlandeze ¹⁾ — etc., aici cu greu ar putea fi procurate de la anticar.

Laura ne scrie astăzi, printre altele, că agitația începută în iunie anul trecut la Paris este în continuă creștere. În special de la asasinarea lui Victor ²⁾ Noir, femeile din mediul muncitoresc se arată deosebit de vehemente, și tu știi ce înseamnă acest lucru la Paris.

Smintitul tânăr Flourens este feciorașul răposatului Flourens, *sécraire perpétuel de l'Académie* ³⁾, care în tot timpul vieții sale de aproape 100 de ani a fost întotdeauna de partea fiecărui guvern, devenind pe rând bonapartist, legitimist, orleanist și iarăși bonapartist. În ultimii săi ani de viață s-a făcut din nou remarcat prin combaterea fanatică a lui Darwin.

Apropo de Napoleon I. Într-unul din numerele din „*Cloche*”, pe care le ai și tu, este un extras din memoriile nu știu cărui autor referitor la comportarea jalnică a acestui erou ⁴⁾. Jennychen ar vrea să aibă citatul. A avut o dispută pe această temă în casa Monroe, unde unii au încercat să nege faptele.

Din cartea ⁴⁾ lui Flerovski am citit primele 150 de pagini (e vorba de Siberia, Rusia de nord și Astrahan). Aceasta este prima lucrare în care se spune adevărul despre situația economică a Rusiei. Autorul este un adversar categoric a ceea ce numește el „optimismul rus”. Eu nu am avut niciodată o părere prea strălucită despre acest Eldorado comunist, dar Fl[erovski] întrece totuși toate așteptările. Într-adevăr este de mirare și constituie în orice caz semnul unei cotituri faptul că așa ceva poate fi tipărit la Petersburg.

„*La noi sînt puțini proletari ; în schimb, grosul clasei muncitoare este constituit din oameni ai muncii a căror soartă este mai rea decît a oricărui proletar*” ⁵⁾.

Modul de expunere este cu totul original, pe alocuri amintește îndeosebi de Monteil. Se vede că omul acesta a călătorit mult și a făcut observații personale. O ură înveșunată împotriva moșierilor, capitaliștilor și funcționarilor. Nici o doctrină socialistă, nici un misticism agrar (deși el este adept al proprietății în obște), nici o exaltare nihilistă. Ici-colo, unele banalități inofensive, care se potrivesc totuși cu nivelul oamenilor cărora le e destinată cartea. În orice caz, aceasta este cea mai importantă carte care a apărut

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 381. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris : Louis. — *Nota red.*

³⁾ — secretar permanent al Academiei. — *Nota trad.*

⁴⁾ N. Flerovski. „Situația clasei muncitoare în Rusia”. — *Nota red.*

⁵⁾ În manuscris fraza citată a fost scrisă de Marx în limba rusă. — *Nota red.*

după lucrarea ta „Situția clasei muncitoare din Anglia”. Și viața de familie a țăranilor ruși — cu cotonogeala nevestelor, cu rachiul și cu țitocarele lor — e bine descrisă. Așadar, mi-ar prinde bine dacă mi-ai trimite acum minciunile fanteziste ale cetățeanului Herzen ¹⁾.

Îți amintești, probabil, că, sub influența lui Bakunin, „*Égalité*” a atacat Consiliul General, a lansat diverse interpelări în mod public și a amenințat că va întreprinde și alte acțiuni ²⁾. Ca răspuns, Comitetului romand de la Geneva și tuturor celorlalte comitete din țările de limbă franceză care corespundea cu noi le-a fost trimisă o adresă ³⁾ elaborată de mine. Rezultatul: toată banda lui Bakunin s-a retras de la „*Égalité*”. Bak[unin] însuși și-a stabilit reședința la Tessin și va continua să-și urzească intrigile în Elveția, Spania, Italia și Franța. Armistițiul încheiat între noi se apropie acum de sfârșit, întrucît el știe că cu ocazia ultimelor evenimente de la Geneva, eu l-am atacat violent și l-am denunțat. Vita aceasta își inchipuie, într-adevăr, că noi sintem „*prea burghezi*” și de aceea incapabili să înțelegem și să apreciem sublimele lui concepții despre „dreptul de succesiune”, „egalitate” și despre înlocuirea actualului sistem de state prin „*l'Internationale*”. Formal, „*Alliance de la Démocratie Socialiste*”, înființată de el, a fost dizolvată, practic însă, ea continuă să ființeze. Din alăturata copie a unei scrisori (pe care va trebui să mi-o trimiți înapoi) adresate de H. Perret, *sécétaire du Conseil Romand* ⁴⁾, lui Jung ⁴¹¹ vei vedea că în realitate catastrofa s-a produs la Geneva înainte ca circulara noastră să fi ajuns acolo. Aceasta însă a consolidat noua stare de lucruri. „*Consiliul*” *belgian* (Bruxelles) s-a declarat oficial întru totul de acord cu atitudinea adoptată de noi față de „*Égalité*”, dar secretarul Consiliului belgian, Hins (cumnatul lui De Paepe, dar este certat cu el), i-a trimis lui Stepney o scrisoare în care ia partea lui Bakunin iar pe mine mă acuză că sprijin partidul reacționar printre muncitorii din Geneva etc. etc.

Ai observat cumva într-unul din numerele din „*Marseillaise*” pe care ți le-am trimis că d-l K. Blind făcea reclamă d-lui K. Blind în coloanele ziarului amintit, afirmînd că numitul Blind, care a fost trimis la Paris ca „trimis” împreună cu generalul Schurz

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 386. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 368. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴⁾ — secretar al Consiliului romand. — *Nota trad.*

(Schütz nu suna destul de bine)¹⁾, a fost expulzat din Paris de Bonaparte și este și acum expulzat și că, în plus, mai înainte fusese *membru al Adunării naționale germane!*⁴⁾²

My compliments to Mrs. Lizzie and friends²⁾.

K. M.

[*Post-scriptumul lui Eleanor Marx*]

Dragul meu Engels,

Îți sînt foarte îndatorată pentru declarația trimisă. Situația îmi convine de minune, așa că nu voi întirzia nici o clipă să fac demersurile necesare. Îmi vei da, desigur, o recomandare.

Cu mulțumiri și calde salutări tuturor.

La revedere³⁾.

Tussy

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

252

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 11 februarie 1870

Dragul meu Maur,

Nu sînt prea încîntat de povestea cu inflamarea amigdalelor, după ce ai avut abcesul acela ganglionar. Toate acestea arată în orice caz că lucrurile nu stau prea bine cu sistemul tău limfatic. Dacă nu te restabilești curînd, eu l-aș consulta totuși pe Allen, care la timpul său a pus un diagnostic atît de bun complicațiilor mele ganglionare. La tine maladia este în mod evident cronică, pe cînd la mine a fost cel mult acută, dar dacă e mai bine, cu atît mai bine.

Alături îți trimit ceea ce am scris pentru L[iebknecht] ca prefață la „Războiul țărănesc“⁴⁾. Cum de data aceasta nu este posibil

¹⁾ În locul numelui Schütz (cuvîntul „Schütz“ înseamnă „trăgător“) în ziar a fost tipărit „Schurz“ („șorț“). — *Nota red.*

²⁾ — Complimente d-nei Lizzie și prietenilor. — *Nota trad.*

³⁾ În manuscris acest post-scriptum este în limba engleză. — *Nota red.*

⁴⁾ *F. Engels*. „Prefață [la ediția a doua a «Războiului țărănesc german»]“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 424—432. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

să nu ne referim la anul 1866, lucru care pînă acum a fost evitat, rezultă că trebuie să cădem de acord asupra celor ce urmează a fi spuse în această problemă. De asemenea, și observațiile referitoare la alte probleme sînt binevenite.

Urmează răspunsul lui Wilhelmchen. Leit Wilhelm. El n-a știut de loc că „18 brumaire” a apărut. În schimb, ar trebui ca eu să-i trimit *neîntîrziat* adresa mea. Fiindcă el nu mi-a mai trimis ziarul lui ¹⁾, eu ar fi trebuit să mă mut, pentru a-i oferi o scuză. Și acum, în semn de pocăință, îmi trimite pe cap toate numerele restante din „Volksstaat”, începînd cu cel de la 1 octombrie!

Am să te rog să-mi înapoiezi cît mai repede aceste două documente, pentru a-i putea trimite lui Wilhelmchen tot ce am să-i dau și să mă lase în pace.

Astăzi ți-am expediat per Globe Parcel Co. toate numerele din „Cloche”, „Lanterne”, „Marseillaise”, „Figaro” etc. pe care le aveam aici. Și respectivul caiet din „Cloche” se află acolo. Jennychen colecționează toate aceste lucruri, așa încît este preferabil să le aibă pe toate la un loc. N-am reținut aici decît un număr din „Marseillaise”, în care se vorbește despre fulmicoton⁴¹³; vreau să-l mai consult pe Chlormeier²⁾ în această problemă.

Dakyns voia să vină la tine încă înainte de crăciun și i-a scris lui Moore pentru a-i cere adresa ta. Acesta însă, care lasă deseori de dorit în ceea ce privește cunoașterea oamenilor și aprecierea situațiilor, i-a descris în așa fel posibilitatea de a te găsi acasă, încît i-am spus imediat că îl va speria absolut inutil pe bietul D[akyns]. De aceea voiam chiar data trecută să-ți dau adresa lui D[akyns], însă am uitat; dar i-am spus imediat lui M[ooore] să nu-i mai vîre în cap lui Dakyns asemenea absurdități.

Fraza citată din Flerovski³⁾ este prima frază în limba rusă pe care o înțeleg în *întregime* fără a recurge la dicționar. Care este titlul rus al cărții? Am să mi-o procur. Ceea ce voiam eu să-ți trimit nu este cartea lui *Herzen*, ci traducerea germană a cărții „Pămînt și libertate” a nobilului *Lilientfeld*⁴⁾, în care sînt expuse și urmările proaste pe care le-a avut eliberarea pentru țărani, precum și decăderea producției agricole⁴⁰⁷ provocată de aceasta. Eu ți-am scris despre carte încă acum mai bine de un an⁵⁾; între timp Borkheim și-a procurat-o și el și, după cite mi se pare, ți-a

¹⁾ „Volksstaat”. — *Nota red.*

²⁾ Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 383. — *Nota red.*

⁴⁾ — în manuscris: *Lilienthal*. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 99. — *Nota red.*

tradus unele pasaje din ea. De îndată ce o termin de citit, ți-o trimit.

Îți trimit, de asemenea, înapoi scrisoarea lui Perret. De fapt este bine că Bakunin s-a stabilit la Tessin. Acolo el nu poate să facă prea mult rău, și este o dovadă că la Geneva steaua lui a apus. Cum în fiecare mișcare există asemenea nulități vanitose și ambițioase, la urma urmelor este bine că ele se asociază într-o manieră proprie și apoi își fac apariția cu fanteziile lor care au pretenția de a transforma lumea. Atunci întreaga omenire își va putea da seama că totul nu este decît o gogoriță. Și este mai bine așa, decît ca lupta să rămînă pe terenul unor ciorovăieli particulare, unde oamenii care au ceva de făcut nu pot ține niciodată piept celor care toată ziua urzesc intrigi. Indivizii însă nu trebuie scăpați din ochi, pentru a nu reuși să ocupe undeva terenul de luptă fără a întîmpina nici o rezistență. Spania și Italia vor trebui să le fie, desigur, cedate, cel puțin deocamdată.

Ar fi foarte bine dacă respectabilul Rochefort, sau, cum îi spune Lizzie, Rushforth ¹⁾, ar fi pus pentru cîtva timp la popreală ⁴⁰⁸. Presa mică este un lucru foarte bun, dar cînd mătură totul din cale, mi se face lehamite de ea. Toată literatura de acest gen poartă încă amprenta provenienței ei din bas-empire ²⁾. Iar atunci cînd Rochef[ort] predică unitatea dintre burghezi și muncitori, el este de-a dreptul comic. Pe de altă parte, conducătorii „serioși” ai mișcării sînt și ei, într-adevăr, prea „serioși”. E pur și simplu surprinzător. Afluența de *capete* care pînă în 1848 se alăturaseră proletariatului venind din rindurile altor clase pare să fi încetat de atunci cu totul, și asta în toate țările. După cît se pare, muncitorii vor trebui să se bizuie din ce în ce mai mult *pe ei înșiși*.

Ce face l'illustre Gaudissart ³⁾ ? N-am mai auzit nimic despre el. Iarăși n-are nici o ocupație ?

Calde salutări.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Joc de cuvinte : Rochefort — nume de familie, „Rushforth” — „impetuoasă mișcare înainte”. — *Nota trad.*

²⁾ Imperiul perioadei de declin (denumire folosită pentru Imperiul bizantin) ; aici — cel de-al doilea Imperiu în Franța. — *Nota red.*

³⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

253

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 12 februarie 1870

Dear Fred,

Ieri am primit vizita lui Allen. Nimic altceva decît o simplă răceală, dar el mă sfătuiește să prelungesc arestul la domiciliu pînă cînd vîntul rusesc, „which blows no good to anybody”¹⁾, va înceta.

Prefața ta²⁾ este foarte bună. Nu știu ce ar mai putea fi modificat sau adăugat. În ce privește tratarea anului 1866 sînt întru totul de acord. Grozavă dubla lovitură dată lui Wilhelm cu partidul lui popular³⁾ și lui Schweitzer cu banda lui de ticăloși.

Cît despre scuzele invocate de Wilhelm³⁾, niciodată nu poți ști dacă minte în mod deliberat sau dacă în capul lui confuz totul se învîrte ca o morișcă. Fapt este că de la Hannover eu i-am scris lui Meissner să trimită exemplare⁴⁾ lui Wilhelm, la „Zukunft” și lui Schweitzer, iar acesta din urmă să publice *imediat* un anunț detaliat. Mai departe : prietenii lui Wilhelm — Bonhorst și Bracke, în timpul vizitei lor la Hannover⁵⁾, *au văzut* noua ediție și mi-au relatat că au căzut de acord cu Meissner asupra editării unei ediții populare mai ieftine. Meissner mi-a scris despre acest lucru. Am convenit ca în această ediție să apară 2 000 de exemplare, din care 1 000 urmau să-i fie cedate lui Bonhorst etc. la prețul de cost. Ei și-au asumat obligația de a plasa cele 1 000 de exemplare. De atunci n-am mai auzit nimic de această treabă. Hai să facem o încercare cu Wilhelm. Scrie-i lui Wilhelm și îndeamnă-l să-i scrie lui Meissner și să-l întrebe cum se face că n-a anunțat apariția lui „18 Brumar” nici în „Volksstaat” și nici în „Zukunft” și ditto de ce, în ciuda indicațiilor pe care i le-am dat de la Han-

¹⁾ — „care nu-i este nimănuui prielnic”. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels*. „Prefață [la ediția a doua a «Războiului țărănesc german»]” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 424—432. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 386. — *Nota red.*

⁴⁾ Ediția a doua a cărții lui K. Marx „Oprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 8, Editura politică, București, 1960, p. 115—217. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

nover, nu i-a trimis exemplare nici lui și nici lui Weiss la „Zukunft”. Răspunsul lui M(eissner) îmi va oferi totodată prilejul de a avea o explicație serioasă cu el în privința indolenței lui ¹⁾.

Sînt întru totul de acord cu observațiile tale privind presa radicală franceză ²⁾. Nu degeaba a fost Proudhon socialistul perioadei imperiului. Convingerea mea fermă este că, deși primul impuls va porni din partea Franței, Germania este mult mai coaptă pentru o mișcare socială și îi va depăși net pe francezi. Pe aceștia din urmă îi așteaptă o stare de mare confuzie și autoamăgire dacă vor continua să se considere „poporul ales”.

Apropo, Jennychen a auzit ieri șoptindu-se la Monroe că d-l John Bull Bright *nu este la țară*, așa cum anunță ziarele, ci în oraș sub supravegherea unui *medic psihiatru*. Ramolismentul cerebral has again set in ³⁾. Cu prilejul sinuciderii lui Castlereagh, Cobbett observă că Anglia, during one of its most critical epochs, was governed by a madman ⁴⁾ ⁴¹⁴. Și același lucru se repetă acum, în timpul crizei irlandeze.

Consider divin faptul că Bouverie, this incarnation of pure whiggism ⁵⁾, apreciază ca fiind ilegală procedura adoptată față de O'Donovan ⁴¹⁵. B[ouverie] spumegă de furie că la împărțirea funcțiilor nu a fost luat în considerație.

Titlul cărții lui N. Flerovski este :

„Положение рабочего класса въ Россіи.“ С.-Петербургъ. Н. П. Полякова. 1869⁶⁾.

Ce mă amuză foarte mult la Flerovski este polemica lui împotriva *dărilor directe* percepute de la țărani. O reproducere întocmai după mareșalul Vauban și după Boisguillebert. De fapt, el simte că situația țăranilor este analogă cu situația lor din epoca vechii monarhii franceze (începînd de la Ludovic al XIV-lea). Ca și Monteil, el intuiește bine caracterul fiecărui popor : „kalmîkul sincer”, „mordvinul” (pe care îl compară cu irlandezul) „plin de poezie în pofida murdăriei”, „tătarul epicureic, îndemînatic, vioi”, „talentatul malorus” etc. Ca bun rus ce este, își sfătuiește compatrioții ce trebuie să facă pentru a transforma *ura* pe care o nutresc împotriva lor toate aceste populații în contrarul ei. Ca exemplu de ură menționează, printre altele, cazul unei colonii de *ruși*

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 446. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 387. — *Nota red.*

³⁾ — s-a instalat din nou. — *Nota trad.*

⁴⁾ — în timpul uneia dintre cele mai critice perioade ale ei, a fost condusă de un dement. — *Nota trad.*

⁵⁾ — această intruchipare a whiggismului pur. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „Situația clasei muncitoare în Rusia”. St. Petersburg. Ed. N. P. Polea-kov. — *Nota trad.*

autentici strămutate din Polonia în Siberia. Acești oameni știau doar rusește, nu pricepeau nici un cuvânt polonez, dar se socoteau polonezi și nutreau față de ruși o ură cu adevărat poloneză etc.

Din cartea lui reiese, incontestabil, că situația actuală din Rusia nu mai poate dura, că eliberarea iobagilor a grăbit, bineînțeles, procesul de destrămare și că Rusia se află în fața unei cumplite revoluții sociale. De aici reiese și baza reală a nihilismului școlăresc, la modă astăzi printre studenții ruși etc. La Geneva s-a format — *by the by* ¹⁾ — o nouă colonie de studenți ruși exilați, care în programul lor declară război panslavismului și în locul lui proclamă „Internaționala” ⁴¹⁶.

Intr-un capitol special Flerovski arată că „rusificarea” naționalităților străine este o pură amăgire optimistă, *chiar și în răsărit*.

Pe Lilienthal nu e nevoie să mi-l trimiți ²⁾. Gaudissart ³⁾ îl are în limba rusă și germană. Alaltăieri m-a anunțat că s-a întors. După cum a informat-o mai de mult soția lui pe soția mea, se pare că el ar fi găsit o nouă slujbă. Mă miră însă că nu a amintit de acest lucru în ultima lui scrisoare.

Anexez alăturat copia scrisorii lui Hins către Stepney ⁴⁾, pe care trebuie să mi-o trimiți înapoi. În răspunsul meu i-am tras o săpuneală zdravănă acestui individ. Cît de exacte sînt informațiile pe care le deține el o dovedesc, printre altele, următoarele puncte. El spune că în *raportul nostru despre Congresul de la Basel* am fi trecut sub tăcere dezbaterile cu privire la dreptul de succesiune. Probabil că acest lucru i l-a băgat în cap Bakunin și el îl crede, deși a avut în mînă raportul nostru și știe destul de bine englezește pentru a-l citi! Vorbește de scrisoarea trimisă „de mine” la Geneva, unde n-am scris nici un rînd! Mașinațiile lui Bakunin le-am demascat în scrisoarea expediată la Bruxelles, unde, în afară de circulara trimisă de Consiliul General la Geneva ⁵⁾, trebuia să trimit un raport general și să comunic numirea unui nou secretar pentru Belgia (Serrailleurs, ouvrier bottier ⁶⁾ din Marsilia). El ne acuză că am fi provocat criza de la Geneva, care — după cum arată ziarul „Égalité” — se terminase de peste o săptămînă, cînd

¹⁾ — Între altele. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 386. — *Nota red.*

³⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

umul de față, p. 573. — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ — cizmar. — *Nota trad.*

a ajuns misiva noastră acolo etc. Consiliul federal general belgian s-a declarat, în pofida lui Hins, întru totul de acord cu noi.

Ciudat e că și old Becker ¹⁾ declară împreună cu alți bakuniști că iese din comitetul redacțional al lui „*Égalité*” ⁴¹⁷. În același timp, el afirmă în al său „*Vorbote*” exact contrarul celor declarate de Bakunin în „*Égalité*”. Un bătrîn încurcă lume !

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931*

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

254

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 17 februarie 1870

Dragul meu Maur,

I-am scris lui Wilh[elm] ²⁾ tot ce era necesar ³⁾. Sînt foarte curios să văd cum o va scoate la capăt.

De mult n-am mai citit ceva mai caraghios decît scrisoarea lui Flourens despre faptele eroice săvîrșite de el la Belleville, unde „timp de 3 ore a ținut în mînă o întreagă suburbie”. Magnific este începutul, unde îi îndeamnă pe oameni să-l urmeze, dar numai 100 merg alături de el și chiar și aceștia se topec, rămînînd curînd 60, care apoi se volatilizează și ei, pînă cînd, în cele din urmă, numai el „cu un tinăr” își croiesc drum spre teatru.

Povestea cu Bright este foarte ciudată. El a mai avut o dată, mai de mult, un asemenea atac și a fost nevoit să stea 2 ani la țară, unde s-a ocupat cu pescuitul.

Povestea cu rușii metamorfozați în polonezi este pe de-a-ntregul specific irlandeză. De Flerovski am nevoie, dar, din păcate, deocamdată nu am timp să-l rumeg.

Ți-l trimit înapoi pe Hins. Scrisoarea îți este adresată în mod evident exclusiv ție.

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 388. — *Nota red.*

Ieri am participat la un banchet distins, de douăsprezece persoane, printre *toryi declarați*, negustori, fabricanți, proprietari de imprimerii de stambă etc. Toți aceștia au căzut de acord asupra următoarelor :

1) că de 3 ani, aici, în Lancashire, the hands had been always in the right and the masters always in the wrong (Shorttime versus reduction of wages) ¹⁾ ;

2) că the Ballot was now necessary to protect the Conservative voters, ²⁾ și

3) că în 25 de ani Anglia va deveni republică, iar dacă prințul de Wales ³⁾ nu va deveni foarte popular, acest lucru se va întâmpla chiar mai curînd.

Este foarte nostim cum oamenii aceștia dovedesc rațiune în momentul în care partidul lor este out of office ⁴⁾ și cum o pierd subit de îndată ce partidul este la putere.

Apropo. Cred că știi că în procesul de divorț al lui Lady Mordaunt, „some other person” ⁵⁾, cu care ea se afla în criminal connection ⁶⁾, este prințul de Wales.

Așadar, muntele Gladstone a zămislit cu bine șoarecele său irlandez ⁴¹⁸. De fapt, nu-mi dau seama ce pot avea toryi împotriva acestui proiect, care îi menajează atît de mult pe landlorzii irlandezi, predînd în cele din urmă interesele lor în mîinile încercate ale juriștilor irlandezi. Și totuși, chiar și această minimă limitare a libertății de evicțiune va avea ca urmare încetarea emigrației excesive și stagnarea procesului de transformare a pămînturilor arabile în pășuni. Dar dacă bunul Gladstone își închipuie că, deschizînd această nouă perspectivă a unor procese continue, va lichida problema irlandeză, asta este foarte amuzant.

S-ar putea face rost de textul proiectului? Ar fi foarte important pentru mine să pot urmări discuțiile purtate în jurul fiecărei clauze.

Voi, la Londra, habar n-aveți de modul lamentabil în care funcționează telegraful de cînd exploatarea lui a fost preluată de guvern. Din discursul lui Gladstone a apărut ieri în ziarele locale numai o treime, și aceasta denaturată pînă la transformarea lui într-o pură absurditate ⁴¹⁹. Ultimele știri telegrafice întîrzie cu 24 de

¹⁾ — muncitorii au avut întotdeauna dreptate, iar patronii niciodată (reducerea timpului de lucru fără scăderea salariului). — *Nota trad.*

²⁾ — votul secret era acum necesar pentru a-i apăra pe alegătorii conservatori. — *Nota trad.*

³⁾ Albert Edward. — *Nota red.*

⁴⁾ — în opoziție. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „cealaltă persoană”. — *Nota trad.*

⁶⁾ — relații condamnabile. — *Nota trad.*

ore mai mult decât înainte, așa încît, dacă vrei să știi ceva, trebuie să aștepti sosirea ziarelor de la Londra. O telegramă expediată joi de aici cu destinația Nottingham a sosit luni.

După cum știi, acum 3—4 ani între istoricii prusieni și cei austrieci a izbucnit un mare scandal în legătură cu pacea de la Basel⁴²⁰, deoarece Sybel susținea că Prusia a fost nevoită s-o încheie, întrucît Austria a trădat-o în Polonia¹⁾. Acum Sybel vine iarăși cu o litanie lungă pe această temă, pe care o publică în revista lui istorică și care are la bază arhivele austriece²⁾. Deși acolo fiecare rind dovedește că Rusia a ațîțat Prusia și Austria una împotriva alteia, împingîndu-le totodată în războiul împotriva Franței din 1792, că le exploatează, le jefuiește și le domină pe amîndouă, cretinul de Sybel nu observă nimic din toate acestea, mulțumindu-se ca în tot acest sos dezgustător de înșelăciune, nerespectare a tratatelor și ticăloșie, în care s-au afundat deopotrivă de adînc cu toții, el să nu caute decât un singur lucru: dovedi că Austria s-a comportat mai mîrșav decât Prusia. Nu cred să mai existe pe lume un asemenea bou. Minia lui se îndreaptă nu împotriva Rusiei, ci numai împotriva Austriei, și chiar și politica complet nedisimulată și limpede ca lumina zilei a Rusiei în această problemă, el și-o explică prin motive puerile, ca, de pildă, nemulțumirea provocată de duplicitatea Austriei.

Din lucrarea lui Flerovski³⁾, după părerea mea, rezultă în orice caz că prăbușirea puterii ruse va avea loc într-un timp foarte scurt. Urquhart ar spune, desigur, că ea a fost scrisă la indicația rușilor, pentru a induce lumea în eroare.

Calde mulțumiri lui Tussy pentru ministrul prusian al culturii pe care mi l-a trimis cu ocazia zilei de Sf. Valentin⁴²¹.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ H. Sybel. „Oestreich und Deutschland im Revolutionskrieg”. Erg. H. zur „Geschichte der Revolutionszeit 1789 bis 1795”. („Austria și Germania în războiul revoluționar”. Fascicul suplimentar la „Istoria perioadei revoluționare 1789—1795”). — *Nota red.*

²⁾ H. Sybel. „Polens Untergang und der Revolutionskrieg”. („Prăbușirea Poloniei și războiul revoluționar”). — *Nota red.*

³⁾ H. Flerovski. „Situația clasei muncitoare din Rusia”. — *Nota red.*

255

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 19 februarie 1870

Dear Fred,

Deși încă mi se mai interzice să ies seara pe o asemenea vreme, aseară am fost totuși la Gaudissart ¹⁾. De fapt, el îmi scrisese că are să-mi comunice lucruri foarte importante, dar că nu poate să se care cu documentele la mine. Despre ce era vorba? Despre o scrisoare monstruoasă referitoare la problemele ruse, un nemai-pomenit talmeș-balmeș de vrute și nevrute cu care el a fericit „Zukunft” ²⁾ și pe care acesta din urmă nu i l-a publicat, refuzând totodată să-i răspundă la scrisorile lui incendiare, în care cerea „explicații” în privința acestei comportări. Mai departe: o scrisoare din partea editorului ³⁾ ziarului local „Hermann”, în care acesta îl invita să scrie pentru ziarul său articole împotriva Rusiei. Judecând după toate acestea, se pare că pe Bismarck l-au infuriat totuși foarte mult atacurile lui Katkov.

În sfârșit, un articol publicat în ziarul lui Katkov ³⁾, în care acesta 1) îl suspectează pe Bakunin de niște mașinații bănești, 2) spune că este corespondentul său din Siberia și 3) îi reproșează că din Siberia sau cu puțin înainte de deportarea lui acolo — nu-mi amintesc exact — i-ar fi scris țarului Nicolae o *scrisoare extrem de umilă* ⁴⁾. Gaudissart îmi va trimite o copie după acest articol, pe care apoi ți-o voi transmite și ție.

Gaudissart s-a apucat din nou de afaceri, dar încă nu are un nou birou în City. În afară de aceasta trebuie să organizeze iar toată treaba de la început.

Astă seară — deși experiența de ieri nu mi-a priit — va trebui să ies iarăși în oraș. Sînt summoned la subcommittee ⁴⁾. Și treaba este de fapt importantă, pentru că cei din Lyon l-au dat afară din societatea lor pe Richard, iar Consiliul General trebuie totuși să ia o hotărîre decisivă. Richard, pînă acum leader ⁵⁾ la Lyon, un om tînăr de tot, este foarte activ. În afară de infeo-

¹⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

²⁾ Heinemann. — *Nota red.*

³⁾ „Moskovskie Vedomosti”. — *Nota red.*

⁴⁾ — invitat la ședința subcomitetului. — *Nota trad.*

⁵⁾ — conducător. — *Nota trad.*

dation¹⁾ al lui față de Bakunin și, legat de aceasta, de aerele de deșteptăciune pe care și le dă, nu știu ce altceva i s-ar putea reproșa. După cât se pare, ultima noastră circulară²⁾ a făcut mare senzație, și atât în Elveția, cât și în Franța a început goana după bakuniști. Totuși est modus in rebus³⁾ și voi avea grijă să nu se facă vreo nedreptate⁴²⁴.

În discursul lui Gladstone, tot ce e mai bun este lunga introducere, în care el spune că și „bineintenționatele” legi ale englezilor în practică au întotdeauna un efect exact contrar. Ce dovadă mai convingătoare vrea acest individ că Anglia nu este merită să fie legiuitorul și cîrmuitorul Irlandei!

Măsurile lui sînt pur și simplu o cîrpăceală. Scopul lor principal este să-i ademenească pe avocați prin perspectiva proceselor, iar pe landlorzi prin perspectiva „ajutorului de stat”.

Scandalul electoral în legătură cu Odger are două aspecte pozitive: porcii de whigi și-au dat pentru prima oară seama că trebuie să accepte intrarea muncitorilor în parlament dacă nu vor să intre toryi în el. În al doilea rînd, el constituie o lecție pentru d-l Odger & Co. Cu tot Waterlow-ul⁴²⁵, el ar fi reușit, *dacă o parte din muncitorii irlandezi nu s-ar fi abținut de la vot* din cauza atitudinii lui atât de echivoce în timpul dezbatărilor din Consiliul General, lucru pe care ei îl cunoșteau din „Reynolds's”⁴⁾.

Proiectul de lege irlandez îl vei primi săptămîna viitoare.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo! D-l Siebel sau Sybel⁵⁾, cum i-o fi spunînd, pare să fi uitat că prusienii i-au lăsat pe austrieci cu buzele umflate participînd fără ei *la cea de-a doua împărțire a Poloniei*. Procedeu murdar la care au recurs prusienii cu acel prilej a fost dezvăluit încă într-o lucrare poloneză din 1794, pe care am citit-o în traducere germană; iar maniera grosolană în care Rusia, în timpul războiului antiacobin, a păcălit cele două mari puteri germane și a făcut

¹⁾ — atașamentul. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura Politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ — în toate este o măsură (*Horajiu*, „Satire”, cartea 1, satira întii.) — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 352. *Nota red.* № 2 .q .š1s1 šb lumlov isv (†

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 393. *Nota red.* № 2 .q .š1s1 šb lumlov isv (†

din ele uneltele și pionii ei este foarte bine prezentată într-un pamflet polonez din 1848, scris în limba franceză. *Numele* celor doi autori amintiți îmi scapă, dar îi am notați în caietele mele.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

256

Marx către Engels ⁴²⁶ la Manchester

[Loudra] 21 februarie 1870

Dear Fred,

Îți trimit extrasul făcut de Borkheim din articolul lui Katkov. Din scrisoarea lui Gaudissart, *pe verso*, vei vedea ce propuneri insolente îmi face, exploatând afirmațiile pe care le-am făcut față de el, în mod cu totul întâmplător — în seara când am fost la el ¹⁾ —, cu privire la Flerovski. Ce să-i răspund acestui tinăr dornic de fapte mari ?

Îți trimit și o scrisoare de la Imandt. Am impresia că creanța prusiană s-a prescris. Care este părerea ta ? Nu este oare asta în legătură cu forma garanției pe care a dat-o el profesorilor universității ? ²⁾

Astăzi i-am scris lui De Paepe despre măgăriile săvârșite de guvernul englez față de deținuții fenieni. Lucrurile acestea trebuie să ajungă neapărat în presa de pe continent ⁴²⁷.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 394. — *Nota rea.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 584. — *Nota red*

257

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 22 februarie 1870

Dragul meu Maur,

Dacă Imandt s-ar fi adresat imediat, la fel ca și consulul nord-german, unui avocat, ar fi aflat, desigur, că pentru o datorie contractată în străinătate nu se poate intenta acțiune în Scoția — doar în această privință Scoția nu constituie o excepție printre toate celelalte țări ? Articolul 2 262 din Codul civil spune referitor la prescripție că *orice acțiune* se prescrie în termen de 30 de ani ; articolul 2 265 spune că atunci când e vorba de posesiunea de *bună-credință* a unui bun imobil, termenul de prescriere este de 10, respectiv 20 de ani ⁴²⁸ ; articolul 2 271 : acțiunea celor care predau științe sau arte pentru lecțiile pe care le dau cu *luna* se prescrie în termen de 6 *luni*. Cum ultimul articol nu poate fi aplicat, reclamația a fost făcută în mod evident numai cu scopul de a *întrerupe* prescripția în Prusia renană, sau, poate, pentru a se încerca dacă Imandt nu poate fi intimidat și determinat să plătească de teama unui scandal. Este posibil, de asemenea, ca garanția lui să aibă la bază cuvîntul de onoare dat, și în acest caz el s-ar compromite serios. Potrivit articolului 2 244, *chemarea în judecată* întreprinde prescripția.

Dezvăluirile lui Katkov referitoare la Bakunin nu au prea mare valoare ¹⁾. *Cui* îi erau adresate pocăitele scrisori nu se spune. Tapatul de bani reprezintă la ruși un mijloc de existență prea obișnuit pentru ca un rus să-i facă altuia imputări pe această temă. Iar faptul că B[akunin] a folosit cele 6 000 de ruble împrumutate pentru a fugi, și nu pentru a plăti oțcupcicul ²⁾, este de-a dreptul ridicol. Nici faptul că un deportat în Siberia i se adresează și el lui Katkov, deși nu are nimic comun cu acesta, nu prezintă prea mare importanță. Pe B[akunin] asta îl va infuria, dar nu cred că lui Gaudissart ³⁾ toate acestea îi vor fi de mare folos.

Lui G[audissart] îi poți spune referitor la intențiile lui legate de Flerovski că dacă un editor englez este dispus să se lanseze în treaba asta, el își va căuta un traducător care traduce *at the*

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 394. — *Nota red.*

²⁾ Cuvîntul „oțcupcic” a fost scris de Engels cu litere latine. — *Nota red.*

³⁾ Sigismund Borkheim. — *Nota red.*

market rate ¹⁾, care se deosebește fundamental de ceea ce G[audissart] numește „bine plătit”, și care va termina totul în 2—3 luni, și nu va avea nevoie de un an întreg. G[audissart] să nu-și închipuie că el este singurul om care știe rusește. Pentru a reveni asupra celorlalte puncte mai e destul timp în cazul că el va găsi într-adevăr un editor. De altfel, n-ar fi rău de loc dacă G[audissart] ar face un sondaj printre editorii londonezi. Dacă ar găsi pe cineva, ceea ce nu prea cred, această relație ar putea fi folosită mai târziu. Propunerea de a scrie o prefață poți s-o respingi sub pretextul foarte plauzibil că ar fi un gest arogant din partea ta să recomanzi publicului cititor englez o carte străină înainte ca tu însuși să-ți fii prezentat printr-o ediție engleză a unei cărți ²⁾ proprii.

Apropo, de ce nu-l pui pe Eccarius să se ocupe în „Volksstaat” de ticăloșiile care se petrec în închisori ?

Despre cea de-a doua împărțire a Poloniei, întreprinsă în spațele Austriei, Sybel a amintit ³⁾, ce-i drept, dar este, de asemenea adevărat că el caută să aducă noi dovezi că Prusia era îndreptățită să procedeze astfel din cauza unor trădări săvârșite anterior de Austria. Raționamentul lui este următorul : dacă Prusia se aliază cu Rusia împotriva Austriei, totul este în ordine, dar dacă Austria încearcă să se alieze cu Rusia împotriva Prusiei, atunci e vorba de trădare. Marii germani și austrieci Arneth, Vivenot și compania susțin acum exact contrarul ; așa încît cele două școli de istorici chițibușari adoptă acum față de Rusia o atitudine tot atît de stupidă ca cele două puteri germane la vremea respectivă.

De blestematele legi irlandeze n-am făcut rost nici pînă acum. L-am descoperit pe Giraldus Cambrensis, se găsește la Bohn în traducere, costă 5 șilingi. În momentul de față mă ocup de Wakefield ⁴⁾, la care, printre tot felul de fleacuri, găsești un material foarte bun despre climă, sol etc. Omul acesta afișează un aer extrem de erudit, citează de preferință din maculatura germană, olandeză, daneză etc.

De mult n-am mai ris cu atîta poftă ca ieri, cînd am citit în „Volksstaat” scrisoarea lui Moses ⁵⁾ din Paris, despre Flourens și celelalte „forțe” noi, care îi înlocuiesc și îi înlătură pe bătrîni — Blanqui etc. Vita asta bătrînă nu se schimbă de loc. Wilhelm ⁶⁾ la fel : cele mai recente știri ale lui din numărul din 19 februarie

¹⁾ — la prețul obișnuit. — *Nota trad.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 393. — *Nota red.*

⁴⁾ E. Wakefield. „An account of Ireland, statistical and political”. — *Nota red.*

⁵⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

⁶⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

sînt : Hannover, 13 ianuarie ; Lörrach, 23 ianuarie ; München, 25 ianuarie ; Ernstthal, 17 ianuarie !

În Franța evenimentele se precipită. Jules Favre n-a fost în stare de nimic mai bun decît să se declare vehement împotriva tuturor violențelor și în favoarea progresului, fie el și limitat, dar pașnic ⁴²⁹.

Mutarea mea la Londra la sfîrșitul verii viitoare este acum un lucru hotărît. Lizzie mi-a declarat că cu cît va pleca mai repede din Manchester, cu atît va fi mai bine ; a avut unele altercații cu rudele ei și acum totul o calcă pe nervi aici. Casa am închiriat-o pînă în septembrie, așadar începînd din iulie și pînă în septembrie treaba trebuie rezolvată.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

258

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 5 martie 1870

Dear Fred,

Săptămîna trecută am primit vestea morții celui mai mic dintre copiii Lafargue ⁴³⁰. De vină a fost, în bună parte, temperatura neobișnuit de scăzută de la Paris. Copilul a fost stinted from the beginning ¹⁾

În ce privește problema feniană, aici au intervenit între timp o serie de elemente noi. O scrisoare pe care am trimis-o la „Internationale” din Bruxelles și în care îi atacam și pe republicanii francezi pentru orientarea lor îngust naționalistă a fost publicată, iar redacția anunță că săptămîna aceasta își va face cunoscute

¹⁾ — de la început bolnăvicios. — Nota trad.

observațiile ⁴⁸¹. Trebuie să știi că în scrisoarea circulară a Consiliului Central către cei din Geneva ¹⁾ — care a fost comunicată și celor din Bruxelles ²⁾ și principalelor centre ale Internaționalei din Franța — am dezvoltat pe larg ideea importanței problemei irlandeze pentru mișcarea clasei muncitoare în general (ca rezultat al repercusiunilor ei asupra Angliei).

La scurt timp după aceasta Jennychen și-a ieșit la un moment dat din fire din cauza unui articol infam publicat de „Daily News”, oficiosul guvernului Gladstone, în care acest jurnal ticălos se adresează fraților „liberali” din Franța, avertizându-i să nu confunde cazul lui Rochefort cu cel al lui O'Donovan Rossa. „Marseillaise” a căzut, într-adevăr, în cursă, i-a dat dreptate lui „Daily News” și, în plus, a publicat un articol, mizerabil scris de palavrăgiul Talandier, în care acest exprocureur de la République ³⁾, actualmente profesor de limba franceză la școala militară de la Woolwich (ditto ex-profesor particular în casa lui Herzen, căruia i-a scris un necrolog patetic), îi atacă pe irlandezi pentru catolicismul lor și le aduce învinuirea că prăbușirea lui Odger — acuzat de a fi participat la comitetul lui Garibaldi ⁴² — ar fi opera lor. Mai mult, adaugă că ei sînt partizanii lui Mitchel, deși acesta s-a situat de partea proprietarilor de sclavi, ca și cînd Odger nu ar fi partizanul lui Gladstone, deși acesta, la rîndul lui, acționează și mai categoric în favoarea proprietarilor de sclavi! ³⁶⁴

Ca urmare, Jennychen — ira facit poetam ⁴⁾ — a scris, în afară de o scrisoare particulară, și un articol pentru „Marseillaise”, care a fost publicat ⁴³³. În plus, ea a primit de la redactorul respectivei redacții o scrisoare, a cărei copie ți-o trimit. Astăzi ea va scrie din nou la „Marseillaise” și, pornind de la răspunsul dat de Gladstone (săptămîna aceasta) la interpelarea în legătură cu tratamentul aplicat deținuților, inserează extrase dintr-o scrisoare a lui O'Donovan Rossa (vezi „Irishman”, 5 februarie 1870). Gladstone este prezentat aici francezilor nu numai ca o lepădătură, așa cum reiese din scrisoarea lui Rossa (întrucît Gladstone] este răspunzător de fapt — și în perioada guvernării torșilor — de tot tratamentul la care sînt supuși prizonierii), dar și, în calitate de autor al seriei de lucrări: „Prayers”, „The Propagation of the Gospel”, „The Functions of Laymen in the Church” și „Ecce Homo”, ca un ipocrit ridicol.

¹⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 387. — Nota red.

³⁾ — ex-procuror al Republicii. — Nota trad.

⁴⁾ — minia îl face pe poet. — Nota trad.

Cu ajutorul acestor două ziare — „*Internationale*” și „*Marseillaise*” — le vom smulge englezilor masca în fața continentului. Dacă one day or the other ¹⁾ vei găsi ceva potrivit pentru unul din aceste ziare, va trebui să iei și tu parte la frumoasa noastră operă.

Starea sănătății nu mi-a permis pînă acum să particip la ședințele Consiliului Central. Dar marțea viitoare, dacă nu plouă mă voi duce. Dezbaterile din Camera americană a reprezentanților cu privire la problema deținuților fenieni ⁴³⁴ au fost, după cîte îmi dau seama, ignorate în modul cel mai consecvent de presa engleză.

D-l W. Liebknecht se arată de data aceasta în toată strălucirea lui. Mai întii îți solicită foarte insistent lucrarea ta „Războiul țărănesc”. Acum tergiversează și în locul ei publică, în nr. 17 din „*Volksstaat*”, un articol semnat Hamburg, provenit de la clica de propagandă a lui *Heinzen* și îndreptat împotriva noțiunii de deosebire de „clasă”.

Quant à ²⁾ Meissner și „18 Brumaire”, il observe un silence semnificativ ³⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.*
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

259

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 7 martie 1870

Dragul meu Maur,

Starea în care mi-a parvenit ieri scrisoarea ta e foarte suspectă și, ceea ce este și mai suspect, a sosit cu o oră întregă mai târziu decît de obicei. Cum duminica poșta se distribuie aici nu-

¹⁾ — Într-o zi sau alta. — *Nota trad.*

²⁾ — Cit despre. — *Nota trad.*

³⁾ — el păstrează o tăcere semnificativă. — *Nota trad.*

mai o *singură* dată, faptul pare foarte ciudat. Nu cumva pe onorabilul domn Bruce îl interesează corespondența noastră ?

Simbătă după-amiază, cînd am citit la rubrica „Irishman in Paris” povestea cu „Marseillaise”, mi-am dat imediat seama în ce parte a lumii trebuie căutat Mr. Williams, dar nu-mi puteam explica numele, oricît de stupid ar fi acest lucru din partea mea ⁴³⁵. Toată povestea asta este foarte nostimă, iar naiva scrisoare conținînd naiva propunere a lui Rochefort de a-l ruga pe O'D[onovan] R[ossa] să scrie pentru „Mars[eillaise]” îi oferă lui J[enny] cea mai bună ocazie de a aborda problema tratamentului deținuților și de a le deschide ochii filistinilor de acolo asupra acestei situații.

De ce nu propui ca scrisoarea circulară a Consiliului General către cei din Geneva ¹⁾ să fie publicată ? Secțiunile centrale din Geneva, Bruxelles etc. citesc asemenea materiale, dar atîta timp cît nu sînt publicate, ele nu părăd în mase. De asemenea, ar trebui să apară în limba germană în organele de presă respective. În general, *voi nu publicați nici pe departe atît cît trebuie.*

Trimite-mi, te rog, pentru cîteva zile ²⁾ respectivele numere din „Marseillaise” și „Internationale”. Succesul lui Jennychen a stîrnit aici aplauze unanime și s-a băut în sănătatea lui Mr. J. Williams cu all due honors ³⁾. Sînt foarte curios cum va evolua în viitor această poveste. Imbecilul corespondent al lui „Irish[man] in Paris” ar trebui să încerce dacă nu poate publica asemenea lucruri în ziarele prietenului său Ollivier.

Acum cîteva zile librarul meu mi-a trimis pe neașteptate „Senchus Mor. Vechile legi irlandeze”, și anume nu în noua ediție, ci în *prima*. Așadar, numeroasele mele demersuri s-au soldat cu un succes. Atîtea dificultăți pentru o carte pe a cărei copertă interioară este indicat *Longman*, în calitate de firmă londoneză, și care a fost editată de guvern ! Încă n-am izbutit să parcurg toate vechiturile astea pentru că între timp m-am apucat de diferite materiale moderne (despre secolul al XIX-lea) și mai întii trebuie să le termin pe acestea.

Cu Meissner am căzut la o înțelegere în privința împărțirii ciștigului ⁴³⁶.

Chiar acum am primit din Barmen o telegramă aproape ininteligibilă, fără nici o dată, din care reiese doar că mama este grav bolnavă. Nu știu dacă nu cumva o fi pe drum vreo scrisoare sau

¹⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 399—401. — *Nota red.*

³⁾ — toată cinstea cuvenită. — *Nota trad.*

dacă s-o fi pierdut vreo telegramă anterioară⁴³⁷. Nici astăzi n-am primit fițuica¹⁾ lui Liebknecht. Aceasta fiind situația, este foarte posibil să fiu nevoit să plec peste câteva zile în Germania ; if so²⁾, la întoarcere ne vom vedea. Sper însă că totul se va aranja.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

260

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 9 martie 1870

Dragă Fred,

Îți trimit două numere din „*Internationale*”. Nu trebuie să mi le înapoiezi, pentru că mi s-au trimis 5 copii of each number³⁾.

Din nr. II nimic nu-mi aparține în afară de traducerea materialului faptic din „*Irishman*”⁴³⁸.

As to Nr. 1⁴⁾ i-am scris acest lucru în grabă lui De Paepe ca o scrisoare particulară, din care el urma să încropească un articol. În loc să procedeze astfel, el a copiat-o⁵⁾ de la un cap la altul, adăugînd în paranteze absurdități, ca, de exemplu, că prin pedeapsa corporală aplicată lui O'Donovan trebuie să se înțeleagă biciuirea lui !

Ai citit mîzgăleala lui Huxley despre faptul că nu există nici o deosebire între anglo-saxoni (vulgo englezi) și celți ?⁴³⁹ Dumii-

¹⁾ „Volksstaat”. — *Nota red.*

²⁾ — dacă se va întimpla așa. — *Nota trad.*

³⁾ — exemplare din fiecare număr. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Referitor la nr. 1. — *Nota trad.*

⁵⁾ K. Marx. „Guvernul englez și fenienii întemnițați” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 433—438. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

nica viitoare el își va ține cea de-a doua prelegere pe această temă. Little ¹⁾ Dakyns ne-a trimis biletele de intrare.

Noi sîntem aici mult disturbed ²⁾ de tăcerea pe care o păstrează cei de la Paris³⁾ de cînd ne-au anunțat știrea morții survenite ⁴⁾. Sper că nu s-a întimplat vreo nenorocire.

Strohn a fost alaltăieri aici, a plecat în aceeași zi pe continent. Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
In : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

261

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 martie ⁵⁾ 1870

Dear Fred,

Pentru că știi că povestea asta te interesează, îți scriu în mare grabă (îndată se va închide poșta) următoarele : Jennychen a trimis la „Mars[eillaise]”, împreună cu câteva observații introductive pe marginea ultimei declarații făcute de Gladstone în Camera comunelor referitor la problema deținuților, un extras dintr-o scrisoare mai veche a lui O'Donovan Rossa, publicată în numărul din 5 februarie (cred că aceasta este data) al lui „Irishman”. „Mars[eillaise]” (procedînd într-o manieră specific franceză, lasă să se înțeleagă că scrisoarea provine din „Newgate”) o publică marți seara într-o ediție specială, într-un număr care nu cuprinde decît articole consacrate „deținuților politici” și care costă 50 de cen-time ⁴⁰⁾. Urmează reproducerea (retroversiunea în limba engleză).

¹⁾ — Micul. — *Nota trad.*

²⁾ — foarte neliniștiți. — *Nota trad.*

³⁾ Paul și Laura Lafargue. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 399. — *Nota red.*

⁵⁾ În manuscris : 9 februarie, rectificat de Engels — 10 martie. — *Nota red.*

astă seară, în „*Echo*” etc. Ziarul lui Levy, „*Telegraph*”, vorbește și el despre acest lucru în corespondența sa din Paris. „*Irishman*” n-are decît să se plîngă că n-a fost citat ca sursă. J[ennychen] va folosi însă împrejurarea pentru a arăta *în ce mod* tănuiește presa engleză *faptele* care apar în ziarele irlandeze, publicîndu-le numai atunci cînd sosesc de la Paris ca știri extraordinare. În cîrînd, presa engleză își va da seama că zilele idilice ale minciunii sistematice și ale trecerii sub tăcere au trecut de mult.

„*Pays*” menționează că creșterea prețului de vînzare al lui „*Mars[eillaise]*” la 50 de centime este contrar oricăror norme, întrucît „marfa provenită din închisori se vinde întotdeauna mai ieftin decît cealaltă”.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

262

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 martie 1870

Dragul meu Maur,

Mr. J. Williams¹⁾ a reputat un succes extraordinar și bine-meritat. Trucul de care a uzat „*Mars[eillaise]*” publicînd scrisoarea ca original a indus în eroare întreaga presă engleză și l-a silit în cele din urmă și pe „*Irishman*” să-și recunoască vina față de „*Mars[eillaise]*” și „*Internationale*”. Trecerea sub tăcere și-a trăit traiul și Mr. Bruce — chiar dacă îl pune pe infamul „*Daily News*” să-l prezinte din nou pe O'D[onovan] R[ossa] ca „ordinary convict and nothing else”²⁾ —, răspunzînd la iminenta interpelare, va trebui, probabil, să adopte cu totul alt ton. Bravo Jenny! Lizzie fîi

¹⁾ Jenny, fiica lui Marx. — *Nota red.*

²⁾ — „un deținut obișnuit și nimic altceva”. — *Nota trad.*

este de asemenea deosebit de recunoscătoare pentru articolele ¹⁾ din „Internationale”, care i-au plăcut extrem de mult.

Cele două scrisori alăturate mi-au sosit din Solingen. Îi scrisesem onorabilului Moll ²⁾, adresându-mă per tu, întrucît am presupus că este fratele lui Jupp ³⁾ și vechi membru al Ligii ⁴⁾, și de aici tonul de intimitate. După cum vezi, amîndoi am și devenit obiectul unor mituri. Nu știu absolut nimic despre istoria în legătură cu Schapper, care grozav aduce a birfeală de circiumă, ca și despre cea în legătură cu bătrînul meu. Bătrînul meu se pare că s-a ferit să-mi încredințeze mie plata salariilor sau orice alte plăți, căci, după părerea lui, nu prea mă pricep la socoteli ⁴⁴¹. Întrucît va trebui să le răspund cît mai curînd acestor oameni, n-ai putea să-mi spui dacă între timp ai aflat ceva despre Menke ?

Toată săptămîna am fof pe punctul de a pleca din cauza mamei mele, dar, din fericire, lucrurile merg mai bine ⁵⁾.

Pasajul care urmează este suficient pentru a-ți da seama că amplul Land-Bill dat de blîndul Gladstone ⁴¹⁸ este o adevărată porcărie :

„Contractele de arendă amintite (și anume acelea pe care acum landlorzii le impun pe alocuri în Irlanda arendașilor) sînt tot atît de nesigure ca și contractele de arendă care nu garantează termenul de arendă. Ele nu contribuie cîtuși de puțin la înlăturarea sentimentului de nesiguranță. Pentru ca arenda să aibă o valoare oarecare în acest sens, ea ar trebui să fie — abstracție făcînd de amănuntele subdivizării și subarendării — liberă și nelimitată, în primul rînd ea n-ar trebui să ridice *nici un fel de piedici în calea vînzării părții care revine arendașului*. Dar actualele contracte de arendă reprezintă tocmai contrarul — ele sînt împovărate de clauze și stipulații, care stabilesc modul de cultivare a pămîntului și de repartiție a produsului, reglementează prin interdicții și prescripții activitatea arendașului și anulează complet dreptul fundamental de înstrăinare liberă a pămîntului. Despre fiecare rînd din aceste documente se poate spune fără nici o exagerare că conține o capcană juridică pentru cei imprudenți, și există într-adevăr puțini, dacă în general există vreunul, care ar putea para efectul clauzei finale a acestei legi, *potrivit căreia, în cazul încălțării vreuniei din stipulațiile prevăzute în contract, arenda este*

¹⁾ K. Marx. „Guvernul englez și feniienii întemnițați” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 433—438. — *Nota trad.*)
— *Nota red.*

²⁾ Friedrich Moll. — *Nota red.*

³⁾ Joseph Moll. — *Nota red.*

⁴⁾ Liga comuniștilor. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 590. — *Nota red.*

anulată. Contractele de arendă de acest fel nu oferă garanții. Ele sînt tot atît de nesigure și chiar mai periculoase decît contractele de arendă care nu garantează termenul de arendă¹⁾.

Și cine spune acest lucru : Mr. Gallwey, Agent (!!) of the Kenmare Estate, at the Killarney Board of guardians²⁾, 4 noiembrie 1869. Dar domeniul Kenmare aparține marchizului of Landsdowne, al cărui reprezentant pentru toate domeniile lui irlandeze este respectabilul „real”³⁾ Trench⁴⁾ ! Așadar, o autoritate mai mare nici nu se poate dori. Și aceste arende sînt contractele by which, after the passing of this bill, every Irish tenant is to be held bound⁵⁾, cu ajutorul nobilului Gladstone.

Ați primit vești de la familia Lafargue ?

Calde salutări tuturor.

Al tău.

F. E

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

263

Marx către Engels la Manchester⁶⁾

Londra, 19 martie 1870

Dear Fred,

Îți trimit un număr din „Marseillaise”, pe care însă va trebui să mi-l înapoiezi împreună cu cele anterioare. Nici eu nu l-am ci-

¹⁾ În original, de la : „contractele de arendă”... pînă la : „termenul de arendă” — textul este în limba engleză. — *Nota red.*

²⁾ D-l Gallwey, reprezentant (!!) al domeniului Kenmare, la Consiliul pentru asistența săracilor din Killarney. — *Nota trad.*

³⁾ Engels face aluzie la cartea lui Trench „Realities of Irish Life”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 324. — *Nota red.*

⁵⁾ — prin care, după adoptarea acestui proiect de lege, fiecare arendaș irlandez se va vedea legat. — *Nota trad.*

⁶⁾ Scrisoarea a fost scrisă pe o hîrtie cu antetul : General Council of the International Working Men's Association, 256, High Holborn, London, W. C. ; hîrtia purta și ștampila : International Working Mens Central Council London. — *Nota red.*

tit încă. Articolul a fost scris de Jennynchen în colaborare cu mine¹⁾, pentru că ea nu are timp. Acesta este și motivul pentru care nu-ți răspunde la scrisoare, iar lui Mrs. Lizzy îi transmite deocamdată mulțumiri pentru shamrock⁴⁴² numai prin intermediul meu.

Din scrisoarea alăturată primită de Jenny de la Pigott îți vezi da seama că Mrs. O'Donovan, căreia Jenny i-a trimis o scrisoare personală împreună cu un număr din „Mars[eillaise]”²⁾, a luat-o drept bărbat, deși ea se iscălise Jenny Marx. La rugămintea lui Jenny, astăzi i-am răspuns lui Pigott, și cu acest prilej i-am și expus pe scurt my views of the Irish Question³⁾.

Observația ta în legătură cu manevrele⁴⁾ lui Bruce a și fost folosită de Jenny în scrisoarea pe care a trimis-o ieri la „Mars[eillaise]”. Sintem în posesia raportului lui Knox et Pollock²⁴⁴ (dar nu l-am parcurs) și ditto „things not generally known”⁵⁾. În schimb, m-ai îndatora dacă mi-ai trimite *imediat*: 1) lucrarea lui Lassalle împotriva lui Schulze-Delitzsch și 2) cartea dementului friz „Clement”⁶⁾.

Senzația stîrnită la Paris și Londra de cea de-a doua scrisoare a lui J[ennynchen] (care conține traducerea prescurtată a scrisorii lui O'Donovan) nu-l lasă să doarmă pe respingătorul și insistentul (dar abil mînuitor al vorbei și al condeiului) Talandier. El i-a denunțat în „Marseillaise” pe irlandezi drept idioți catolici. Acum tot el este acela care le ia apărarea, și tot atît de vehement, comentînd tot ce au spus „Times”, „Daily Telegraph” și „Daily News” referitor la scrisoarea lui O'Donovan⁴⁴³. Cum cea de-a doua scrisoare a lui Jennynchen nu a fost semnată (by accident⁷⁾), el se mîngîie, în mod evident, cu ideea că va fi luat drept expeditorul tainic al scrisorii. Speranțele i-au fost spulberate de cea de-a treia

¹⁾ al treilea articol din seria celor scrise de Jenny Marx în problema irlandeză. — *Nota red.*

²⁾ cuprinzînd cel de-al doilea articol din seria celor scrise de Jenny Marx în problema irlandeză. — *Nota red.*

³⁾ — punctul meu de vedere în problema irlandeză. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 405. — *Nota red.*

⁵⁾ — „lucruri în general puțin cunoscute”. — *Nota trad.*

⁶⁾ F. Lassalle. „Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder: Capital und Arbeit” („Domnul Bastiat-Schulze von Delitzsch, Julian economist, sau: Capital și Muncă”); K. J. Clement. „Schleswig, das urheimische Land des nicht dänischen Volks der Angeln und Friesen und Englands Mutterland, wie es war und ward” („Schleswig, patria străbună a poporului de origine nedaneză, a anglilor și frizilor, patria Angliei, așa cum a fost și cum a devenit”). — *Nota red.*

⁷⁾ — intimplător. — *Nota trad.*

scrisoare a lui J[ennychen]. Individul este du rest, teacher of French at the military school of ¹⁾ Sandhurst.

Marțea trecută am participat iarăși pentru prima oară la ședința Consiliului General ⁴⁴⁴. Împreună cu mine a fost și escrocul Felix Holt ²⁾. I-a plăcut foarte mult, pentru că, într-adevăr, în mod excepțional a fost ceva interesant. După cum se știe, proletarii „pozitivști” din Paris trimiseseră la Congresul de la Basel un delegat ³⁾. S-a pus în discuție dacă să fie admis sau nu, pentru că reprezenta o societate filozofică, și nu o organizație muncitorească (deși el și compania aparțin „personal” cu toții clasei muncitoare). În cele din urmă a fost admis ca delegat din partea unor membri ai „*Internaționalei*”. Băieții aceștia s-au constituit acum la Paris ca secție a *Internaționalei* — un eveniment în jurul căruia comiștii londonezi și parizieni au făcut mare zarvă. Ei aveau impresia că au reușit să provoace o fisură. Când „proletarii pozitivști” și-au anunțat afilierea, Consiliul General le-a amintit în modul cel mai politic că Consiliul nu le poate confirma afilierea decât după examinarea programului lor. Ca urmare, ei au trimis un program — tipic comtisto-ortodox — care a fost discutat marțea trecută. Ședința a fost prezidată de Mottershead ⁴⁾, vechi cartist (deși irlandofob), foarte inteligent, dușman personal și cunoscător al comtismului. După lungi dezbateri s-a hotărât că, fiind muncitori, ei pot fi admiși ca o simplă secție, dar nu ca „secție pozitivistă”, întrucât principiile comtismului contravin direct principiilor statutului nostru. În rest, îi privește cum își vor pune de acord concepțiile lor filozofice particulare cu principiile statutului nostru.

Despre mizgălelile din Solingen — data viitoare.

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.

¹⁾Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ în rest profesor de franceză la școala militară din... — *Nota trad.*

²⁾ Dakyns (vezi volumul de față, p. 382). — *Nota red.*

³⁾ Gabriel Mollin. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 350. — *Nota red.*

264

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 21 martie 1870

Dragul meu Maur,

Scrisoarea ta de alaltăieri mi-a fost predată *abia astăzi*, iar starea plicului (ți-l trimit) nu lasă nici o îndoială în privința faptului că Bruce, acest porc de ciine, și-a virit nasul în corespondența noastră. De aceea *nu*-ți trimit aceste rinduri prin poștă, dar în același timp îți voi expedia și prin poștă citeva rinduri, împreună cu scrisoarea lui Pigott, pe care ți-o înapoiez.

Închide cu grijă plicurile și sigilează-le, *după* ce le-ai lipit, cu ceară roșie, în așa fel încît sigiliul să atingă *toate cele patru colțuri* ale plicului. Plicurile pe care le folosești acum nu sînt bune de așa ceva, căci cele patru colțuri trebuie să fie foarte aproape unul de altul pentru a face posibilă această operație. În felul acesta treaba se complică, și, neavînd destul timp la dispoziție, indivizii vor lăsa probe evidente, pentru care pot fi denunțați în mod public. Despre problemele *mai importante* scrie-mi, deocamdată, pe adresa lui Schorlemmer, Owens College, Manchester, sau 172 Brunswick Street, Manchester, sau S. Moore, 25 Dover Street, Oxford Street, Manchester, iar adresele să nu le scrii tu. Cînd e vorba de chestiuni *absolut secrete*, cel mai bun lucru este să trimiți un pachet per Globe Parcel & Co., ca în cazul de față. În felul acesta ai putea să-mi comunicî și o altă adresă, căci pe adresa la care locuiești *nu* pot fi trimise asemenea lucruri. Din fericire, în curînd voi veni la Londra și atunci se va sfîrși cu toate aceste manevre. Chiar acum am terminat de scris avizul de reziliere a contractului pentru casa în care locuiesc. În orice caz, guvernul acestor ticălos nu-și poate dori o sursă mai bună pentru a se informa asupra activității desfășurate de întregul partid proletar decît corespondența noastră; în ea găsește și unele lucruri pe care le-ar putea fructifica predîndu-le colegilor săi de pe continent. Tocmai pentru acest motiv trebuie să fim foarte prudenți. Corespondența noastră nu trebuie să-i aducă serviciu lui Stieber.

Cît despre Jenny, nu poate exclama: victoire sur toute la ligne! ¹⁾ Fără ea, onorabilul Gladstone nu ar fi aprobat *niodată* o nouă anchetă. Modul în care Moore ²⁾ s-a lăsat și de data asta

¹⁾ — victorie pe toată linia. — *Nota trad.*

²⁾ George Henry Moore. — *Nota red.*

tras pe sfoară de Gl[adstone] reiese din compararea notei optimiste, care aparține în mod evident lui Moore, publicată în „Irishman”, la pag. 608, cu discursul ținut joi de Gl[adstone], în care acesta își asumă răspunderea pentru problemele de conținut, formă etc.⁴⁴⁵

Scrisoarea pe care am primit-o din Solingen ¹⁾ a fost supusă și ea unei tentative de perlustrare, probabil la Köln, însă fără succes, pentru că sigiliul a fost bine pus.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

În grabă, indivizii au lipit *greșit* cele patru colțuri ale plicului, așadar dovada este perfectă.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

265

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 24 martie 1870

Dear Fred,

Îți trimit două numere din „Marseillaise” (într-unul din ele este și J. W[illiams] ²⁾) și „Het Volk”, despre care îți voi spune mai multe în cursul scrisorii.

Indivizii de aici ar trebui să fie mai atenți cu perlustrarea scrisorilor. Au trecut vremurile onorabilului Graham ⁴⁴⁶. În ce mă privește, de îndată ce voi avea o dovadă absolut sigură, îi voi scrie direct dirigintelui poștei. Il ne faut pas se gêner ³⁾.

Mă credeam complet restabilit și în ultimele două săptămîni am lucrat iarăși intens, dar acum m-am pomenit d'abord ⁴⁾ cu o tuse mizerabilă cauzată de vîntul de martie care suflă de la răsărit —

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 405. — *Nota red.*

²⁾ cel de-al patrulea articol al lui Jenny Marx în problema irlandeză. — *Nota red.*

³⁾ — Nu trebuie să ne jenăm. — *Nota trad.*

⁴⁾ — mai întâi. — *Nota trad.*

mă mai chinuie și acum —, iar de alaltăieri am din nou niște senzații neplăcute la șoldul drept, așa încît de două zile mă mișc și stau anevoie. *A tous les diables !* ¹⁾

Anexez scrisoarea *coloniei de ruși* de la Geneva. Noi am admis afilierea secției lor, iar eu am *acceptat* cererea lor de a-i reprezenta în Consiliul General ⁴¹⁶ și le-am trimis și o scurtă scrisoare de răspuns (o scrisoare oficială însoțită de *una particulară*), cu în-cuviințarea de a o publica în ziarul lor ²⁾. Mă aflu într-o situație destul de comică — activez în calitate de reprezentant al tinerei Rusii ! Omul nu știe niciodată încotro duc drumurile lui și în ce strange fellowship ³⁾ poate să nimerească. În răspunsul oficial, eu îl elogiez pe Flerovski și insist asupra faptului că principala sarcină a secției ruse este de a milita în favoarea Poloniei (adică de a elibera Europa de propria ei vecinătate). În privința lui Bakunin am considerat indicat să nu suflu nici un cuvînt nici în scrisoarea oficială, nici în cea confidențială ⁴⁴⁷. Ceea ce însă nu le voi ierta niciodată acestor băieți este că au făcut din mine un „*véné-rable*”. Ei își închipuie, în mod evident, că eu am între 80 și 100 de ani.

Scrisoarea pe care mi-a trimis-o editorul ziarului „*Volk*” ⁴⁾ — și pe care și-o anexez — nu precizează în adresa de pe plic altceva decît : „den Her Karl Marx, *Algemeen Correspondent voor Nederland der Internationale Arbeiders Vereeniging, London*” ⁵⁾. De-funcția aceasta de „*Algemeen Correspondent voor Nederland*” n-am auzit pînă acum. Înainte însă de a intra cumva în legătură cu „d-l Philipp von Roesgen von Floss”, am considerat că este mai sigur să scriu mai întîi secției noastre flamande din Anvers și să cer explicații în legătură cu această lungă titulatură ⁶⁾.

Calde salutări lui Mrs. Lizzy.

Al tău,
Maur

Apropo. Old Becker ⁷⁾ i-a scris, în sfîrșit, lui Jung (mi-a scris și mie citeva rînduri ⁴⁴⁸, la care voi răspunde mîine). Toate tîm-peniile pe care le-a săvîrșit le prezintă drept niște profunde șî

¹⁾ — La toți dracii ! — *Nota trad.*

²⁾ „*Narodnoe Delo*”. — *Nota red.*

³⁾ — societate ciudată. — *Nota trad.*

⁴⁾ „*Het Volk*”. — *Nota red.*

⁵⁾ „d-lui Karl Marx, *corespondentul general pentru Țările de Jos în Asociația Internațională a Muncitorilor de la Londra*”. — *Nota trad.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 592. — *Nota red.*

⁷⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

conștiente machiavelisme. Le bon homme !¹⁾ Mai e apoi faptul interesant că Bakunin, care pînă acum, după cum spune Becker, l-a hulit cît a putut pe Herzen, după moartea acestuia a început de îndată să-i înalțe imnuri de slavă⁴⁹⁾. *În felul acesta el și-a atins scopul*, și anume ca banii destinați propagandei, about ²⁾ 25 000 de franci anual, pe care *bogatul* Herzen îi primea din Rusia (de la partidul lui de acolo), să fie trecuți acum pe numele lui Bakunin. Se pare că B[akunin] apreciază genul acesta de „moștenire”⁴⁵⁾, în ciuda antipatiei lui față de l'héritage³⁾.

Rasa *napoleoneană* a decăzut foarte mult dacă se străduiește să dovedească unde trebuie și unde nu trebuie să primește palme⁴⁵⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană.

266

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 26 martie 1870

Dear Fred,

Îți înapoiez scrisorile „falsului” Moll⁴⁾. De Menke n-am mai auzit nimic. Dacă le scrii băieților, spune-le totuși că : 1) Lessner le-a scris în repetate rînduri că *Consiliul Central* nu poate face nimic în această problemă ; 2) Își pot da și singuri seama că societatea lor cooperatistă nu prezintă absolut nici un interes pentru englezi și 3) Consiliul Central este asaltat din toate colțurile Europei cu cereri de bani, în timp ce el nu obține din nici o parte a continentului contribuții bănești.

Rîndurile pe care le-am primit azi dimineață de la tine nu le-am înțeles. Probabil pentru că, din cauza suferințelor trupești, mintea nu-mi mai e suficient de lucidă.

¹⁾ — Nătărăul. — *Nota trad.*

²⁾ — aproximativ. — *Nota trad.*

³⁾ — moștenire. — *Nota trad.*

⁴⁾ Friedrich Moll (vezi volumul de față, p. 405). — *Nota red.*

Ar fi bine dacă miine seară (firește, în caz că poșta lucrează duminica, aici nu se practică acest lucru) ai putea să-mi trimiți 5 l. st. în contul trimestrului următor. Soția mea m-a anunțat prea târziu, respectiv într-un moment când nu mai aveam nici un ban în casă, că luni la ora 2 trebuie plătit gazul.

Mi se pare că la Manchester²⁸¹ am lăsat numărul din „*Queens Messenger*” în care este biografia lui Clanricarde. Cum în cadrul dezbaterilor în jurul lui Coercionbill⁴⁵² irlandez, animalul ăsta are o atitudine foarte impertinentă, ar fi foarte oportun ca J. Williams¹⁾ să le ofere francezilor o pereche pentru Pierre Bonaparte.

Ai mai văzut vreodată o vreme atât de mizerabilă ca cea din iarna și toamna asta? Nu-i de mirare că nu mă pot pune pe picioare.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

267

Engels către Marx la Londra

Manchester, 27 martie²⁾ 1870

Dragul meu Maur,

Dacă nu ai înțeles cele citeva rinduri pe care ți le-am trimis alaltăieri, înseamnă că a dispărut ceea ce eu anexasem la scrisoare. Pe 24 îmi scriai că, dacă ai deține o dovadă absolut certă că scrisorile noastre sînt perlustrate, ai face demersurile cuvenite. Ei bine, însuși plicul acestei scrisori era dovada cea mai evidentă,

¹⁾ Jenny Marx. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris : 29 martie. — *Nota red.*

ceara roșie a fost desprinsă cu un fier încălzit și apoi întinsă din nou pe plic atît de neglijent, încît se ștersese orice urmă de ștampilă, iar marginile colțurilor dezlipite n-au fost nici măcar acoperite la loc cum trebuie. Ți-am trimis, așadar, imediat *acest* plic pentru a-ți da posibilitatea de a lua de îndată măsuri. Și cum plicul nu se găsea în scrisoare, înseamnă că a fost sustras. Dacă însă el arăta așa cum l-ai trimis tu, atunci, firește, nu e nevoie să mai pui ceară roșie pe scrisori și poți, cu același succes, să le trimiți complet deschise. Deoarece cazul acesta mă interesează, te rog să-mi spui cum stau lucrurile.

Din fericire, am bani în casă și îți trimit 5 l. st., S/7, 29 808, Manchester, 16 ianuarie 1869, Bank-of-England-Note. Din păcate, fiind duminică, nu pot să trimit scrisoarea recomandată: cîinii care interceptează scrisorile sînt în stare și să fure banii. Voiam încă de ieri să trimit restul, dar simbăta banca se închide atît de devreme, încît n-aș fi ajuns la timp în oraș. Îi voi trimite miine.

Nu-mi amintesc să fi văzut „Queens Messenger” cu biografia lui Clanricarde¹⁾. Știu numai că ți-am trimis înapoi într-un pachet toate numerele din „Queens Messenger” pe care nu le-ai luat cu tine, precum și numerele din „Cloche” și „Lanterne”, dar voi mai căuta o dată.

D-l Philipp von R[oesgen] von Fl[oss] a făcut deja de mai multe ori pe grozavul în „Werker”; caligrafia precisă, tipic olandeză, te lasă să ghicești un scrib de notariat ratat. În orice caz, se recomandă prudentă înainte de a i se decerna persoanei diploma²⁾ de lid³⁾ al I[nternaționalei]⁴⁾.

De-ar ști prietenul tău Collet că acum ai devenit și agent bona fide⁵⁾ și declarat al rușilor⁶⁾. Este însă un gest foarte drăguț din partea acestor băieți, care sînt, pare-se, cu totul alt gen de ruși decît toți ceilalți cu care am avut de-a face pînă acum. Încercarea de a lua sub protecția lor restul slavilor le poate fi îngăduită pînă cînd poziția cîștigată în Austria și Ungaria va fi asigurată, și atunci totul va înceta de la sine. În privința Omladinei sîrbești, ei sînt de asemenea bine informați, este un fel de uniune studentească cu tendințe aproximativ tot atît de clare ca odinioară Bur-schenschaft-ele noastre⁴⁵³.

Informația în legătură cu Bakunin este minunată. Dar asta îl

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 413. — *Nota red.*

²⁾ — carnetul personal. — *Nota trad.*

³⁾ — membru. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 412 și 591. — *Nota red.*

⁵⁾ — de bună credință. — *Nota trad.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 411. — *Nota red.*

face inofensiv, căci rușii care-l plătesc nu-i permit să meargă mai departe decît Herzen.

Se pare că la voi vremea este mai urită decît la noi ; aici este, ce-i drept, destul de frig și vîntul suflă cînd din nord-vest, cînd din est, dar în general este frumos, așa încît pot să fac zilnic o plimbare în toată regula. Doar acum vreo opt zile, cînd a fost odată cald, m-am ales cu o gripă îngrozitoare, de care am scăpat bind trei zile în șir ceai de sămînță de in.

Scrisorile olandeze și ruse ți le voi trimite înapoi cu a doua poștă, așa încît miine după-masă le vei primi.

Într-o bună zi am frunzărit corespondența de anul trecut și am găsit că aproximativ cu începere din lunile iulie-august scrisorile tale, la început doar unele, apoi, mai tîrziu, toate, fără excepție, poartă urme mai mult sau mai puțin evidente că au fost deschise. Cea pe care am primit-o astăzi dimineață, chiar dacă a fost deschisă, a fost, cel puțin, închisă la loc cum se cuvine.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

268

Engels către Marx la Londra

Manchester, 28 martie 1870

Dragul meu Maur,

Ieri ți-am trimis într-o scrisoare, pe care, fiind duminică, n-am putut s-o expediez recomandată, o bancnotă de 5 l. st., S/7, 29 808, Manchester, 16 ianuarie 1869, pe care sper că ai primit-o împreună cu scrisoarea. Acum anexează 82 l. st. și 10 șilingi — draft on demand on Union Bank of London, drawn by Manchester and County

Bank to order of F. E[ngels] and endorsed to you¹⁾, și, de asemenea, diverse scrisori olandeze și ruse. Roesgen de aici²⁾ susține că nu este nicidecum rudă cu cel din Rotterdam³⁾. Acesta din urmă n-o nimerește de loc rău cu confuziile lui — dreptul divin al *regelui* și al poporului, protestul împotriva comunismului actual, apărarea monarhiei constituționale împotriva republicii (deși la acest punct, *în ce privește Olanda*, există un atom de intuiție istorică) și, în sfârșit, taxa vamală protecționistă. Să te tot cheme Ph[ilipp] von R[oesgen] von Fl[oss]. Nu e rău, de asemenea, că el îi reproșează burgheziei faptul că ea ar vrea mai întâi *hunne eigene beurs vullen*⁴⁾ și apoi *het door her uitgezogen land aan den daarop vlammdenden Pruis verkoopen*⁵⁾. Ar trebui să i-o tritem lui Bismarck.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

269

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 aprilie 1870

Dragul meu Maur,

Calde mulțumiri pentru rapoartele parlamentare. Unele au venit în întâmpinarea dorințelor mele, pe altele nu le știam și au fost foarte bine venite. Îți trimit câteva numere din „Zukunft“ pentru a-ți oferi prilejul să admiri josnicia depășind orice limită cu care au acționat național-liberalii în timpul dezbaterilor în problema delictelor politice (Codul penal). Ceva ce întrece orice imaginație.

¹⁾ — poliță plătită la vedere, trasă asupra Băncii unite din Londra și emisă de Banca din Manchester și din comitat, din ordinul lui F. E[ngels] și transmisă prin gir la ordinul tău. — *Nota trad.*

²⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

³⁾ Philipp von Roesgen von Floss. — *Nota red.*

⁴⁾ — să-și umple propria-i pungă. — *Nota trad.*

⁵⁾ — să vindă țara pe care a secătuit-o prusianului care jinduiește după ea.
— *Nota trad.*

Cîinii ăștia lași își inchipuie că, desființînd pedeapsa cu moartea pentru infracțiuni *penale* — și asta numai pe hîrtie —, au săvîrșit o faptă eroică atît de impresionantă, încît acum pot să-i ferece liniștiți pe criminalii politici în închisori și să-i trateze ca pe *common convicts* ¹⁾ ⁴⁵⁴. Grație stării de asediu, pentru crimele *politice* continuă să existe praful de pușcă și gloanțele.

Îți trimit o scrisoare amuzantă de la Wilhelm, pe care te rog să mi-o trimiți înapoi ca să-i pot răspunde. După cum vezi, omul lasă impresia că eu îl copiez. Încă nu și-a pus bine pe picioare fițuica lui de la Leipzig ²⁾ și vrea să fondeze un *cotidian* ⁴⁵⁵ la Berlin. Pentru individul ăsta cerul este întotdeauna plin de viori; dar ele n-au strune și cutia de rezonanță este spartă ³⁾.

Pe Wakefield ⁴⁾ — 1 600—1 700 de pagini în quarto — l-am terminat, în sfîrșit, după mai multe intreruperi.

Cartea este scrisă mizerabil și încă și mai mizerabil tipărită — aproape toate cifrele și datele sînt greșite —, dar în ce privește materialul, n-am mai întilnit ceva asemănător în practica mea. Niciodată n-am văzut o lucrare cuprinzînd date atît de complete referitoare la o anumită țară. Unde mai pui că individul are spirit de observație și este și destul de onest. Copioasă este teama manifestată de englezi în anii 1808—1812 în privința Irlandei. Depeșele trimise în India au fost interceptate de francezi și publicate; în acestea lordul W. Bentinck declară că *Irlanda este pierdută pentru Anglia*.

Bate ora 8; trebuie să alerg să predau scrisoarea la poștă.

Salutări.

A) tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — deținuți de drept comun. — *Nota trad.*

²⁾ „Volksstaat“. — *Nota red.*

³⁾ Expresie idiomatică în limba germană : „ihm hängt der Himmel voller Geigen“, care corespunde în limba română expresiei : „a vedea totul în roz“. — *Nota red.*

⁴⁾ E. Wakefield. „An account of Ireland, statistical and political“. In two volumes. London 1812. — *Nota red.*

270

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 aprilie 1870

Dear Fred,

Ți-l trimit înapoi pe Wilhelm. Din alăturata scrisoare de la Borkheim vei vedea cită lipsă de tact vădește acest Wilhelm în ce mă privește. Nu agreez de loc sentimentalismul acesta grobian, și cum Wilhelm este originar din Darmstadt, prin urmare nu are nici măcar scuza de a se fi născut în Westfalia, i-am trimis un răspuns destul de dur.

În mod intenționat el n-a observat că în articolul ¹⁾ tău „partidul popular” și „național-liberalii” sînt tratați ca cei doi poli ai aceleiași obtuzități.

Marți m-am dus iarăși pentru prima oară la Consiliul Central ²⁾, și cu această ocazie m-am văzut cu Pfänder, care face din nou parte dintre membri (a fost reales), dar pînă acum încă nu s-a dus la ședințe ⁴⁵⁶. El mi-a spus că în urmă cu vreo 8 zile a fost chemat la Schapper, care este grav bolnav. Schapper voia să mă vadă; dar Pfänder *nu* mi-a transmis acest lucru, întrucît, din cauza porcăriei de la șold, merg cam anevoie. Dacă m-ar fi înștiințat, m-aș fi dus. În aceeași seară (marți), Lessner a anunțat că Schapper ar fi în articulo mortis ³⁾. Sper ca situația să nu fie chiar atît de alarmantă.

Dacă tot sînt în domeniul medicinei, să-ți mai spun că ultima erupție o consider ca un fenomen ulterior, care se repetă cu destulă regularitate, pentru a dispărea apoi o dată cu încălzirea vremii. Așadar, cred că pentru anul acesta mi-am făcut porția. Acum însă, o dată cu vremea caldă, au început, ca de obicei, crizele de ficat (sau ce-o fi), așa că înghit medicamentul lui Gumpert. Kugelman susține că singura modalitate de a mă pune iarăși pe picioare cum trebuie ar fi ca la sfîrșitul verii să fac o cură la Karlsbad ⁴⁾. Totul se datorește proastei alimentații, aceasta, la rîndul ei, proastei digestii, determinată de proasta funcționare a ficatului. De aceea te rog să-l consulți pe Gumpert în

---

¹⁾ F. Engels. „Prefață la ediția a doua a «Războiului țărănesc german». — *Nota red.*

²⁾ Consiliul General. — *Nota red.*

³⁾ — în comă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Karlovy Vary. — *Nota trad.*

această privință. Spune-i însă că propunerea cu Karlsbadul vine din partea medicului meu din Anglia, căci s-ar putea ca, împotriva voinței și conștiinței lui, numele de „Kugelman” să-l determine să nu analizeze obiectiv problema. Eu îmi dau seama că, de fapt, ar trebui administrat un mijloc preventiv decisiv, căci, cu fiecare an ce trece, devenim cu un an mai bătrâni și această infirmitate nu-mi prieste nici mie, nici activității mele.

Știi că Meyen a murit ?

Numerele din „Zukunft” dau, într-adevăr, o frumoasă imagine a prezentului prusiano-liberal ! Dar „Zukunft” ¹⁾ însuși va deveni „Prezent”. Așadar, în calitate de „Viitor”, ziarul a dat, de fapt, faliment. În noua sa formă apare sub auspiciile lui Sonnemann din Frankfurt (avîndu-l, ca și pînă acum, pe Weiss în calitate de redactor-șef). El trebuie să reprezinte, din punct de vedere pur politic, partidul popular la Berlin. Quelle imbécilité ! ²⁾ Încetînd cochetarea cu „problema socială”, el își va pierde cu totul și puțina influență și cercul de cititori pe care le avea în rîndul muncitorilor, iar intensificarea nuanței sud-germane nu îi va aduce cu siguranță prozeliți dintre „cetățenii” prusieni și, mai ales, berlinezi.

Îți trimit două numere dintr-un ziar muncitoresc ³⁾ din Viena și un număr din „Égalité” și te rog să mi le trimiți pe toate înapoi după ce le citești.

Este admirabilă „construcția” pe care o înalță în „Volkswille” ovreiașul Leo Frankel (corespondentul lui Schweitzer la Paris. Nu știu, mai este ?) pe baza explicațiilor date de mine părților constitutive ale valorii. De pildă : (forța de muncă + muncitorul salariat — salariul = muncitorul independent).

Din „Égalité” îți vei da seama că la Congresul Elveției romande de la La Chaux-de-Fonds s-a ajuns la un război deschis între bakuniști, conduși de Guillaume (vita aceasta, care se autointitulează profesor, este redactorul ziarului „Progrès” din Locle, mesagerul personal al lui Bakunin), și *Consiliul romand* (Geneva) ⁴⁵⁷. Expunerea este foarte confuză. Marți seara Jung a prezentat raportul oficial al Consiliului federal al Elveției romande, scris de rusul Utin, care îndeplinește funcția de secretar la Congresul romand. Anti-bakuniștii, care reprezintă 2 000 de persoane, au fost puși în minoritate și de aceea s-au văzut obligați să se scindeze din cauza bakuniștilor, care reprezintă 600 de persoane, dar care per fas et nefas ⁴⁾, printre altele cu ajutorul unor mandate falsificate, și-au

¹⁾ Joc de cuvinte : „Zukunft” — numele ziarului „Zukunft” = „viitor”. — *Nota trad.*

²⁾ — Ce prostie ! — *Nota trad.*

³⁾ „Volkswille”. — *Nota red.*

⁴⁾ — pe căi permise și nepermise. — *Nota trad.*

asigurat un număr mai mare de delegați. S-a ajuns la declarații violente în legătură cu intrigile lui Bakunin, dezvăluite, printre alții, de Utin. Acum Consiliul romand, sprijinindu-se pe hotărîrea ultimului Congres³⁹³ (de la Basel), cere ca Consiliul Central să adopte o hotărîre. Noi am răspuns: toate datele factice împreună cu *procecele-verbale ale ședințelor* trebuie trimise aici. De asemenea l-am însărcinat pe Jung să-i scrie lui Guillaume, pentru ca și el să-și prezinte documentele justificative.

Recent a trebuit să adoptăm o hotărîre și în legătură cu un conflict izbucnit la Lyon⁴²⁴. În sfârșit, o clică din Basel (condusă de procurorul Bruhin) ne-a reclamat altă clică (mai proletară). Ultimul caz, fiind considerat ca avînd un caracter cu *totul local*, a fost deferit lui J. Ph. Becker, imputernicit cu atribuții de arbitru.

La Paris, Lafargue a făcut cunoștință cu o rusoaică¹⁾ foarte instruită (prietena amicului său Jaclard, un tînăr admirabil). Ea i-a spus că *Flerovski* — deși, în timpul adierilor liberale, cartea lui a trecut bariera cenzurii — a fost, totuși, deportat în Siberia tocmai pentru această carte. Traducerea cărții mele a fost confiscată și interzisă încă înainte de a fi editată⁴⁵⁸.

Chiar în cursul acestei săptămîni sau la începutul celei viitoare vei primi „*Landlord and Tenant Right in Ireland. Reports by Poor Law Inspectors* 2). 1870”, precum și „*Agricultural Holdings in Ireland. Returns* 3). 1870”.

Rapoartele inspectorilor pe baza legii cu privire la asistența săracilor sînt interesante. Ele arată, printre altele, ca și „*Reports on Agricultural Wages*” 4), pe care le ai la tine și care au fost întocmite de aceiași inspectorii, că conflictul dintre labourers on the one hand, farmers und tenants 5), de altă parte, a început de pe vremea foametei⁴⁵⁹. Cît despre rapoartele cu privire la „*salariii*” — presupunînd că datele actuale referitoare la salarii sînt exacte, ceea ce, comparînd cu alte surse, pare probabil —, din ele rezultă fie că *tarifele anterioare ale salariilor* au fost indicate la un nivel *prea coborît*, fie că în *rapoartele parlamentare* anterioare pe aceeași temă, pe care ți le voi căuta printre documentele mele parlamentare, datele erau indicate la un nivel *prea ridicat*. În genere însă, se confirmă cele spuse de mine în capitolul referitor la Irlanda⁴⁶⁰, și anume că creșterea salariilor este mai mult decît compensată de urcarea prețurilor la mijloacele de trai, și că, cu

1) A. W. Korvin-Krukovskaia. — *Nota red.*

2) — „*Drepturile landlorzilor și arendașilor în Irlanda. Rapoarte ale inspectorilor pe baza legii cu privire la asistența săracilor*”. — *Nota trad.*

3) — „*Arendarea pămîntului în Irlanda. Raport*”. — *Nota trad.*

4) — „*Rapoarte cu privire la salariile din agricultură*”. — *Nota trad.*

5) — muncitori, de o parte, fermieri și arendași. — *Nota trad.*

excepția sezonului de toamnă etc., surplusul relativ de muncitori agricoli, în ciuda emigrației, s-a refăcut, ajungînd din nou la nivelul inițial. Important în „*Landlord and Tenant Right Reports*” este, de asemenea, faptul că progresul înregistrat în folosirea mașinilor a transformat în pauperi un mare număr de țesători manuali.

Ți-aș rămîne îndatorat dacă mi-ai comunica foarte pe scurt cîte ceva despre bogs, peats¹⁾ etc. din Irlanda. În toate cărțile albastre pe care le-am citit, „bog” apare cînd pe deal, respectiv pe povirnișuri, cînd la șes. Cum stau de fapt lucrurile? Ce înțeleg irlandezii prin townlands²⁾?

Din cele două rapoarte ale inspectorilor pe baza legii cu privire la asistența săracilor reiese limpede: 1) o dată cu foametea, aici, ca și în Anglia, a început clearing a lui estates von labourers Wohnungen³⁾ (a nu se confunda cu suppression der 40 sh. freeholders⁴⁾ după 1829)⁴⁰¹;

2) că Encumbered Estates proceedings⁵⁾ a pus în locul turned out flotten landlords⁶⁾ o masă întregă de mici cămătari. (Conform aceluiași raport, ponderea landlorzilor a scăzut cu 1/6.)

Dacă tu și Moore ați putea să-mi trimiteți cîteva l. st. pentru Dupont, ar fi foarte bine. Soția lui are tuberculoză și este internată în spital, iar el a fost dat afară de la atelierul unde lucra. *Pretextul*: orientarea lui politică; *adevărata cauză*: el este autorul tuturor *invențiilor* pe care și le-a însușit fabricantul lui. Pentru acesta (convins că a stors din el tot ce se putea stoarce) el era de mult persona ingrata. Dar domnul fabricant s-a păcălit, pentru că Dupont a făcut o invenție absolut nouă, care soluționează o problemă de mult nerezolvată în producția de pianе. Eu i-am mai dat lui Dupont cîteva l. st., pentru că săptămîni de-a rîndul el împreună cu cele trei fetițe ale lui au fost nevoiți să se hrănească numai cu piine uscată. Nu va fi nevoie să-l ajutăm decît cîteva săptămîni, pînă cînd își va găsi o nouă slujbă. Cine va scrie cîndva istoria muncitorilor concediați din cauza *invențiilor*!

Unde mai pui că nenorocitul mai are de suferit și din cauza invidiei parizienilor și a calomniilor lansate de secția franceză, care, bineînțeles, l-a și acaparat de îndată pe Flourens.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹⁾ — mlaștinile, zăcămintele de turbă. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 424. — *Nota red.*

³⁾ — curățirea domeniilor de locuințele muncitorilor agricoli. — *Nota trad.*

⁴⁾ — lichidarea freeholderilor de 40 de șilingi. — *Nota trad.*

⁵⁾ — procedura în cazul domeniilor grevate de datorii. — *Nota trad.*

⁶⁾ — landlorzilor scăpătați alungați. — *Nota trad.*

Apropo. Stirling (Edinburgh) — traducătorul Logicii ¹⁾ lui Hegel, primul înscris în Anglia pe lista de subscripție pentru monumentul lui Hegel — a scris o mică broșură îndreptată împotriva lui Huxley și a *protoplasmei* lui. Ca scoțian, tânărul acesta și-a însușit, firește, falsul misticism religios și ideologic al lui Hegel (acesta este și motivul pentru care l-a îndemnat pe Carlyle să-și declare public azeziunea la hegelianism). Cunoștințele sale în domeniul dialecticii hegeliene îi permit însă să demonstreze ce slăbiciuni vedește Huxley când începe să filozofeze. Argumentația lui — în pamfletul respectiv — împotriva lui Darwin se reduce la cele spuse în urmă cu câțiva ani la adunarea naturaliștilor de la Hannover ²⁾ de ticălosul berlinez ³⁾ (hegelian of the old school ³⁾).

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

271

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 15 aprilie 1870

Dragul meu Maur,

Ți-l trimit înapoi pe Bork[heim]. Bravului Wilh[elm] ⁴⁾ nu i-a dat prin minte că declarațiile lui fanfaronarde relative la tine îți vor fi comunicate *ipsissimis verbis* ⁵⁾. Va rămîne toată viața o vită.

Duminică seara îți voi înapoia ziarele. Mîine voi căuta să-l văd pe Gumpert, dar cum el însuși suferă de cîtva timp de nervi din cauza „surmenajului“ (de ce fel ?), s-ar putea ca în timpul sărbătorilor să fie plecat. Între timp, ți-aș propune să încerci cîteva zile la rînd să faci plimbări lungi — 3—4 ore fără întrerupere — și, *weather permitting* ⁶⁾, în fiecare zi să mergi pe jos nu mai puțin

¹⁾ Aluzie la cartea lui J. Stirling : „The secret of Hegel : being the hegelian system in origin, principle, form and matter“. — *Nota red.*

²⁾ Franz Eilhard Schulze. — *Nota red.*

³⁾ — hegelian din vechea școală. — *Nota trad.*

⁴⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁵⁾ — textual. — *Nota trad.*

⁶⁾ — dacă vremea permite. — *Nota trad.*

de o oră, două, iar apoi în fiecare săptămână, cel puțin o dată sau de două ori, să faci câte o plimbare lungă. Eu acum, dacă nu mă plimb o oră sau chiar mai mult, nu mai sînt în stare să lucrez ca lumea; mișcarea are un efect formidabil și cu siguranță îți va ajuta cît de cît și la ficat. În rest sînt întrutotul de părerea lui Kugelmann].

Fränkelchen ¹⁾ este tipul ovreiașului. A învățat la Paris „la formule” ²⁾ și livrează marfă bună ³⁾. Nostim e că el consideră cheltuielile generale, în care include uzura mașinilor, uleiuri, cărbune (în cazul cînd acestea nu constituie materia primă), renta funciară etc. ca parte a plusvalorii.

Bogs nu sînt altceva decît simple turbării sau mlaștini, întîlnite mai ales în două tipuri de relief: 1) la șes, în depresiuni (foste bazine lacustre) sau în văile din care, cu timpul, scurgerea apelor a încetat; 2) pe înălțimi care se termină pe platouri sau suprafețe ușor vălurite ca urmare a defrișărilor, unde mușchiul, iarba, bălăriile etc. s-au prefăcut într-un covor cilțos, care reține o mare cantitate din apa căzută sub formă de ploaie. Unele dintre mlaștinile din cîmpie sînt străbătute chiar de cîte un fluviu mare, care însă nu le secătuieste (ca în multe locuri de pe malurile Shannon-ului sau în bălțile pe care Dunărea le formează în Bavaria). Foarte adesea se întîmplă ca asemenea mlaștini să fie rezervoarele unor riuri (Bog of Allen, din care au izvorît cu debitul lor inițial, acum mult redus, Boyne, Barrow, diferiți afluenți ai acestora, precum și ai lui Shannon). Chat Moss, între Liverpool și Manchester — știi despre ce e vorba — reprezintă, după cum confirmă și Wakefield, un adevărat model de mlaștină irlandeză. Se află la o înălțime de cel puțin 30—40 de picioare deasupra Mersey-ului și Irwell-ului, care o înconjură în semicerc, așa încît drenarea se face foarte ușor, și cu toate acestea numai aproximativ $\frac{1}{3}$ a fost secată, deși operația asta se face de prin 1800. Totul depinde de proprietarii funciari, o asemenea întindere nu poate fi, desigur, asanată decît în mod sistematic și prin constringere. Și în Olanda vei găsi asemenea cazuri — turbăriile sînt în toată Europa la fel. Irlandezii numesc acum mlaștinile de șes red bog ⁴⁾, iar pe cele de munte black bog ⁵⁾. Infiltrarea apei poate duce la formarea — chiar și pe versanții foarte abrupti, cu o înclinație de 30—40 de grade — a unor asemenea locuri mlaștinoase, care cu timpul se transformă în turbării. Pe versanții abrupti stratul de turbă este,

¹⁾ Leo Frankel. — *Nota red.*

²⁾ — „formula”. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 420. — *Nota red.*

⁴⁾ — mlaștină roșie. — *Nota trad.*

⁵⁾ — mlaștină neagră. — *Nota trad.*

firește, subțire, pe cei mai plăți el poate deveni din ce în ce mai gros. Bineînțeles, grosimea maximă o atinge pe înălțimile plane.

Townlands sînt unitățile administrative inferioare din Irlanda, la baza cărora stau pretutindeni vechile formațiuni irlandeze de clan și care în nord și vest s-au păstrat, în majoritatea cazurilor, neschimbate. Comitatele reprezintă domeniile principilor locali (Donegal, domeniul lui *the O'Donnell*, căruia, la rîndul lui, îi era supus un altul, de exemplu Mac Swine și oamenii lui; Tyrone — al lui *the O'Neill*, Fermanagh — al lui *the Maguire* etc.). Baroniile reprezintă diferitele clanuri, și în cadrul acestora există *ballybetaghs* (așa scrie Davies ¹⁾) sau, în traducerea engleză, *townlands*, mărci sătești aflate în posesiunea comună a locuitorilor. În Ulster, de pildă, acestea au fost păstrate în întregime în vechile granițe, în alte părți — mai mult sau mai puțin. Parohiile, epitropiile săracilor și alte instituții speciale engleze au fost intercalate între *barony* și *townland* abia mai tîrziu.

Concluziile pe care le-ai tras din rapoartele parlamentare ²⁾ coincid și cu rezultatele cercetărilor mele. Nu trebuie să uităm însă că procesul de izgonire a așa-numiților *freeholders* de 40 de șilingi încă de la începutul anului 1846 coincide și se îmbină cu cel de izgonire a muncitorilor agricoli; și aceasta pentru că pînă în 1829, pentru a deveni *freeholder*, trebuia să închei un contract de arendă pe 21 sau 31 de ani *plus durata vieții unei generații* (dar nu mai mult), căci omul putea fi considerat *freeholder* numai dacă în tot timpul vieții lui *nu putuse fi alungat de pe parcela lui*. Contractele acestea nu excludeau aproape niciodată o nouă împărțire a terenurilor. În 1846 ele mai erau, în parte, în vigoare, țărani rămînînd, ca urmare, pe pămînturile domeniilor. Aceeași era situația și pe terenurile deținute pe atunci de intermediari (care de cele mai multe ori aveau contracte pe 64 de ani, plus durata vieții a trei generații, sau chiar pe 99 de ani); în majoritatea cazurilor, abia în perioada 1846—1860 au revenit în posesiunea proprietarului lor. Așa că aceste procese se îmbină, mai mult sau mai puțin, și de aceea *landlordul* irlandez nu era pus niciodată sau era pus numai uneori în situația de a hotărî dacă tocmai muncitorii agricoli trebuie alungați mai degrabă decît micii arendași tradiționali. În fond, atît în Anglia, cît și în Irlanda, chestiunea se reduce la un singur lucru: pămîntul trebuie să fie lucrat de muncitorii care locuiesc pe teritoriul *altor epitropii ale săracilor*, pentru ca *landlordul* și arendașii lui să fie scutiți de impozitul pentru asistența săracilor ⁴⁶³. Despre acest lucru vorbește și Senior, sau, mai exact, fratele

¹⁾ J. Davies. „Historical tracts”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față p. 422. — *Nota red.*

său Edward, Poor Law Commissioner ¹⁾ în Irlanda : The great instrument which is clearing Ireland, is the Poor Law ²⁾).

Suprafața terenurilor vândute de la instituirea tribunalului pentru domeniile grevate de datorii se ridică, potrivit datelor culese de mine, la 1/5 din întreaga suprafață ; de fapt, cumpărătorii erau în cea mai mare parte cămătari, speculanți etc., *mai ales catolici irlandezi*. În parte, și crescători de vite îmbogățiți. Cu toate acestea în Irlanda nu mai sînt acum *decît vreo 8 000—9 000 de proprietari funciari*.

Ce părere ai de felul cum s-a compromis întreaga burghezie europeană, care crede cu sfințenie în imperiul liberal și de curînd i-a conferit lui Ludovic Bonaparte cununa de lauri pentru trecerea sinceră la constituționalism. Acum reiese limpede că el apreciază pe față situația ca fiind de așa natură, încît își poate rezerva dreptul la o lovitură de stat, vulgo un plebiscit într-un moment favorabil pentru el ⁴⁶⁴. A doua oară nu i se va mai putea reproșa că a încălcat constituția. Acesta este și un comentariu la „gouvernement direct par le peuple” ³⁾ pe care o introduc acum elvețienii ⁴⁶⁵ și pe care francezii n-o vor cu nici un chip. Cum se spune „plebiscit” în limba elvețiană : veto sau referendum ? Ar trebui să-l întrebăm pe Wilhelm]. Ad vocem Wilhelm — ai văzut în numărul 27 al lui „Volksstaat” faimosul anunț : *Cine a împrumutat de la mine „Statistica lui Kolb” ? W. Liebknecht*. Nu numai că încurcă totul, dar mai și anunță public acest lucru.

„Zukunft” — excelent ⁴⁾). Măgarii !

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — comisarul pentru asistența săracilor. — *Nota trad.*

²⁾ — principalul instrument de depopulare a Irlandei este legea cu privire la asistența săracilor. — *Nota trad.*

³⁾ — „guvernare direct de către popor”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 421. — *Nota red.*

272

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 19 aprilie 1870

Dragul meu Maur,

Vineri ¹⁾ am uitat să-ți scriu că n-am avut nici un ban în casă și de aceea n-am putut trimite nimic pentru bietul Dupont. Anexez la această scrisoare o bancnotă de 5 l. st., S/6 11 916, Leeds, 15 iulie 1869, pentru el. Sper să-i ajungă pînă cînd își va găsi din nou o slujbă.

Scrie-mi cum stau lucrurile cu Schapper.

Pe Gumpert încă nu l-am văzut. Dar sînt ferm convins că dacă pe vremea asta minunată ai face multă mișcare, te-ai simți extraordinar de bine și ar fi un excelent tratament prealabil curei de la Karlsbad ²⁾. Ieri am făcut cu Schorlemmer o plimbare de vreo 17—18 mile, fă și tu la fel și în curînd vei uita cu desăvîrșire că ai un ficat.

Astăzi îți trimit înapoi două numere din „Marseillaise”, „Égalité” și ziarul din Viena ³⁾; de asemenea adaug cîteva extrase din „Ex[aminer] and Times” referitoare la Irlanda, remarcabile mai ales pentru că provin de la un metodist care prin ism-ele sale (antialcoolism etc.) este legat de ism-iștii de aici, altminteri „Exam[iner]” nu le-ar fi publicat desigur. O să am nevoie de ele mai tîrziu. Așadar, poți să mi le înapoezi cînd se va ivi vreo ocazie.

Apropo, ce face Mr. Williams ⁴⁾? Tussy scrie că continuă să lucreze, dar n-am mai văzut nimic.

Pe Flerovski ⁵⁾ l-am comandat de multă vreme, dar n-am mai auzit despre el, presupun deci că lucrarea a fost confiscată și nu mai poate fi procurată.

Calde salutări.

Al tău,
F. E. •

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV.
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ 15 aprilie 1870. — *Nota red.*

²⁾ — Karlovy Vary. — *Nota trad.*

³⁾ „Volkswille”. — *Nota red.*

⁴⁾ Jenny — fiica lui Marx. — *Nota red.*

⁵⁾ N. Flerovski. „Situația clasei muncitoare în Rusia”. — *Nota red.*

273

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 19 aprilie 1870

In all haste ¹⁾

Dear Fred,

Îți trimit două parlamentaries on Ireland ²⁾ și ultimul număr din „*Égalité*”, ditto „*La Solidarité*”. Din alăturata scrisoare de la Perret ⁴⁶⁶, ex-secretar al Comitetului federal de la Geneva, — pe care *pînă vineri* trebuie s-o am înapoi — vei vedea cum acționează vita ³⁾ moscovită. El, firește, a fost constrins acum să apeleze — ceea ce s-a și întimplat —, prin secretarul său general Robert, și la Consiliul Central. Îți trimit și această scrisoare ⁴⁶⁷. Cum crezi că trebuie să procedăm cu indivizii ăștia ?

Mr. Williams sends you his compliments. One of his articles he had sent to „*Reynolds's*”. He went to town to find another copy for you, but it was not to be got ⁴⁾. Următoarele două articole ⁵⁾ împreună cu *alte* numere din „*Marseillaise*” he shall forward you this week ⁶⁾.

Soția mea i-a dus azi dimineață lui Dupont cele 5 l. st. Best thanks for it. His wife is dying in the Hospital ⁷⁾.

L-am vizitat pe Schapper. Are o congestie pulmonară gravă, a slăbit foarte mult, dar s-ar putea să scape.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹⁾ — *In mare grabă*. — *Nota trad.*

²⁾ — rapoarte parlamentare cu privire la Irlanda. — *Nota trad.*

³⁾ Mihail Bakunin. — *Nota red.*

⁴⁾ — Mr. Williams (Jenny — fiica lui Marx) îți trimite salutări. Și-a trimis unul din articole la „*Reynolds's*”. A fost în oraș ca să caute alt exemplar pentru tine, dar n-a găsit. — *Nota trad.*

⁵⁾ articolul șase și șapte din seria de articole ale lui Jenny Marx despre problema irlandeză. — *Nota red.*

⁶⁾ — și le va trimite săptămîna aceasta. — *Nota trad.*

⁷⁾ — Calde mulțumiri. Soția lui este pe moarte la spital. — *Nota trad.*

Manevrelor puse la cale de Bakunin în paginile lui „*Marseillaise*” le vom pune capăt cu ajutorul lui *Flourens*, care i-a dibuit pe cei din „secția franceză” și ni s-a alăturat nouă. He is a man of very great resolution. Learned. Too sanguine ¹⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4. 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

274

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 aprilie 1870

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez scrisorile din Elveția. Cei din Geneva au fost în orice caz cam indolenți, altminteri n-ar fi ajuns din nou în situația neplăcută ca în privința lor bakuniștii să aibă formal dreptate. Asta nu poate fi, firește, o piedică pentru ca dreptatea celor din Geneva să triumfe ; deocamdată însă, Consiliul nu are nici un temei să intervină, întrucît genevezii au cerut votarea în secții și, de aceea, voi va trebui să așteptați pentru a lua o hotărîre pînă cînd lucrurile se vor clarifica într-un fel sau altul. Bakuniștii nu vor accepta, probabil, acest referendum, căci, după cît se pare, regulamentul lor federal⁴⁶⁸ nu pomenește nimic în acest sens ; în felul acesta ei se vor da de gol, întrucît va reieși încercarea lor de a sacrifica unitatea Internaționalei și, implicit, Internaționala însăși, de dragul unui formalism gol. Și aceasta va constitui un temei suficient pentru a interveni. În caz contrar, de data aceasta cei din Geneva trebuie să caute să obțină majoritatea în plebiscitul lor. Pînă atunci Consiliul General ar putea cel mult să suspende *ambele* comitete centrale și să le înlocuiască printr-unul provizoriu neutru (Becker ²⁾ etc.).

În fond, este clar că Alianța, chiar dacă va fi tolerată de Consiliul General, nu-și are locul în cadrul unei organizații locale cum

¹⁾ — Este un om foarte hotărît. Cult. Prea violent. — *Nota trad.*

²⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

ar fi Suisse Romande ¹⁾, întrucît aceasta dorește să întrețină corespondență cu toate țările și să aibă pretutindeni subsecții. Ea va trebui, așadar, fie să iasă din cadrul ei, fie să renunțe la caracterul ei internațional. Or, dacă în Elveția lucrurile vor evolua, se va ajunge cu siguranță în situația ca Alianța să iasă complet din Internațională sau să fie dată afară din ea. Domnilor din Geneva ar trebui, desigur, să li se vire în cap că nu pot fi ajutați dacă nu se ajută singuri. În cazul cînd Bakunin ar reuși să atragă de partea lui majoritatea muncitorilor din Elveția romandă, ce-ar mai putea face Consiliul General? Singurul lor punct vulnerabil este totala abținere de la orice politică, dar nici această cale nu e absolut sigură.

Domnii din Geneva ar putea, de asemenea, să și-l mai țină acasă pe *dumnezeul* lor ⁴⁶⁹.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

275

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 28 aprilie 1870

Dragă Fred,

Ieri am fost din nou la Schapper. Mă tem că se sfirșește curînd. El însuși vorbea despre moartea lui ca despre un fapt cert, ba chiar mi-a povestit că a sfătuit-o pe soția lui să-l înmormînteze duminica viitoare. Are tuberculoză pulmonară. Vorbea și avea într-adevăr o atitudine foarte demnă. Atîta timp cît soția și băiatul lui mai mare se aflau în cameră a dus conversația (nu poate vorbi decît cu greutate) în limba franceză. Je ferai bientôt la dernière grimace ²⁾. Și-a bătut joc de bătrînul Oborski, care în ultimele luni a trecut la catolicism și-și face rugăciunea, precum și de Ruge, care crede iarăși în nemurirea sufletului. În cazul acesta, spunea

¹⁾ — Elveția romandă. — *Nota trad.*

²⁾ — În curînd voi face ultima grimasă. — *Nota trad.*

el, pe lumea cealaltă sufletul lui Schapper se va lua la bătaie cu sufletul lui Ruge. Îi făcea plăcere să glumească pe seama istoriilor de odinioară, a întilnirilor cu L[ouis] Bonaparte, dr. Conneau, Persigny, g[eneralul] Cavaignac etc., a celor de mai tirziu cu Willich etc. Era liniștit la gândul că fiica lui este căsătorită, că băiatul lui mai mare, Karl, e pe propriile lui picioare (este legător), că cei doi mai mici (giuvaergii) cîștigă fiecare 1 l. st. per week¹⁾. Pe cel mai mic spera să-l ia fratele lui (la Nassau). Soției i-a lăsat prin testament avutul lui nu prea mare, ea urmînd să trăiască împreună cu cei doi băieți mai mici. „Spune-le tuturor oamenilor noștri că am rămas credincios principiilor. Nu sînt un teoretician... În perioada reacțiunii m-am zbatut destul ca să-mi întretin familia. Am trăit ca un simplu muncitor și mor ca un proletar“. L-am salutat din partea ta și i-am spus că dacă ți-ai fi închipuit că boala este gravă ai fi venit să-l vezi. Asta l-a bucurat vizibil. Schapper are 57 de ani. Tot ce este într-adevăr bărbătesc în caracterul lui iese acum iarăși în evidență, în mod limpede și pregnant.

Cînd m-am întors de la Schapper, în drum am mai făcut o vizită unui bolnav. Borkheim mi-a scris alaltăieri cîteva rînduri, în care-mi spunea că toată săptămîna a zăcut bolnav acasă, că va mai trebui, cu siguranță, să mai stea o săptămîină în pat și apoi să plece la țară etc. Din felul în care m-a întîmpinat soția lui, mi-am dat seama imediat că situația e serioasă. Borkheim a avut febră tifoidă, acum se pare că este pe cale să se însănătoșească. Nu încapе îndoială că plămîinii îi sînt atinși. Medicul englez — unul din medicii de spital de aici — a prezis toate astea și acum repetă că el speră și este chiar sigur că de data aceasta Borkheim va scăpa, dar dacă nu va renunța la modul lui nesăbuit de viață, nu mai are nici un an de trăit.

Fapt e că de la 4^{1/2} sau 5 dimineața pînă pe la 9, Borkheim studiază cu furie limba rusă etc., iar de la 7 seara pînă la 11 o ia iar de la capăt. Tu știi cum polemizează el cu dumnezeu și cu dracul și cum, de cînd este în posesia unei biblioteci destul de cuprinzătoare, ține morțiș să ajungă cu orice preț un învățat.

Doctorul îi cere ca cel puțin 2 ani de zile să lase la o parte orice ocupație ce nu ține de *slujbă*, iar timpul liber să și-l petreacă cu lecturi ușoare și *alte amuzamente*. Dacă nu, este *iremediabil* pierdut. El n-are atîta forță fizică încît să lucreze cît doi.

Am stat cu el about 10 minutes²⁾. Arăta îngrozitor de extenuat și de slăbit. I-am spus că tu, atîta timp cît erai prins cu

¹⁾ — pe săptămîină. — *Nota trad.*

²⁾ — vreo 10 minute. — *Nota trad.*

treburile, te ocupai numai very moderately¹⁾ de alte lucruri. Am făcut-o intenționat, întrucît știu că are o mare considerație pentru tine. Cînd am coborît din nou în camera de zi la soția lui, i-am reprodus conversația. Ea mi-a spus — iar eu i-am promis să fac tot ce depinde de mine în această privință — că tu îi poți face un mare serviciu, scriindu-i soțului ei. În primul rînd, asta l-ar remonta în chip deosebit — atîta atenție din partea ta — și, în al doilea rînd, s-ar lăsa convins dacă l-ai sfătui să nu se distrugă muncind peste puteri.

După cît îmi dau eu seama, Borkheim este în clipa de față hors de danger²⁾, dar trebuie să fie foarte atent. Apropo. S-a supărat grozav pe Liebknecht pentru că acesta a tipărit mai întîi scrisoarea lui Bakunin⁴⁷⁰, iar apoi i-a scris lui (B[orkheim]) că el (B[orkheim]) trebuie acum să răspundă. Bun băiat Wilhelm ăsta, întotdeauna gata să facă o gafă, și apoi îi pune pe alții să lucreze ! C'est un imbécile³⁾.

Flourens a fost deja de cîteva ori pe la mine. E un băiat foarte simpatic. Caracteristic la el este audacity⁴⁾. Dar are și cunoștințe temeinice în domeniul științelor naturii. Timp de un an a ținut prelegeri de etnologie la Universitatea din Paris⁵⁾, a cutreierat tot sudul Europei, Turcia, Asia Mică etc. E plin de iluzii și așteaptă cu nerăbdare revoluția, but a very jolly fellow with all that⁶⁾, nu din școala bărbaților „serioși”. A fost propus pentru Consiliul nostru, la ale cărui ședințe a asistat timp de 2 ani ca invitat. Ar fi foarte bine dacă ar rămîne mai mult pe aici. Merită să te ocupi de el. Dar dacă după plebiscit Bonaparte va acorda o amnistie, se va întoarce la Paris. Ieri seara, loja francmasonilor francezi, „secția franceză” etc. au dat un banchet în cinstea lui și a lui Tibaldi. L. Blanc, Talandier etc. au ținut și ei să participe. Toată adunătura revoluționară franceză de aici îi face curte, dar el este pe deplin edificat în privința acestor domni.

Multe mulțumiri pentru explicațiile pe care mi le-ai dat în legătură cu Irish Bog⁷⁾. Am făcut rost, pentru propriul meu amuzament, de raportul cu privire la *Game Laws Convictions*⁸⁾ (*Anglia și Wales*) pe anul 1869. Numărul total de condamnări: 10 345. Acestea sînt, așadar, *crimele agrare* cu caracter special comise de

¹⁾ — foarte moderat. — *Nota trad.*

²⁾ — în afara pericolului. — *Nota trad.*

³⁾ — E un imbecil. — *Nota trad.*

⁴⁾ — îndrăzneala. — *Nota trad.*

⁵⁾ G. Flourens. „Histoire de l'homme”. — *Nota red.*

⁶⁾ — dar, cu toate acestea, un băiat foarte vesel. — *Nota trad.*

⁷⁾ Vezi volumul de față, p. 426. — *Nota red.*

⁸⁾ — condamnările în baza legii pentru protecția vînatului. — *Nota trad.*

englezi și velși. De ce nu abrogă d-l Gladstone și Constituția din Anglia ?

Ai avut dreptate intuind în scrisoarea lui Pigott prezența unui pericol. Din alăturatul număr din „*Flag of Ireland*” (cuprinzând și scrisoarea corespondentului de la Paris al lui „*Irishman*”) se poate vedea duplicitatea individului. P[igott] — știind că noi primim aici ziarul „*Irishman*” — publică în „*Flag*” această porcărie.

O dată cu „*Flag*” îți trimit 5 numere din unele publicații spaniole ale „*Internaționalei*”, respectiv două numere din „*Federacion*”, un număr din „*Obrero*” și un număr din „*Solidaridad*”.

Numerele din „*Marseillaise*” le voi trimite abia simbătă. Mai am de făcut unele note cu privire la afacerea Creuzot etc. pentru Consiliul Central ⁴⁷¹.

Marțea trecută Consiliul Central a aprobat în unanimitate propunerea mea (supported by ¹) Mottershead): to sever our connexion with the „*Bee-Hive*” and to *publish* that resolution ²). În timp ce-mi argumentam propunerea, în fața mea ședea cu capul plecat d-l Applegarth. El și cu Odger fac parte din comitetul de redacție al lui „*Bee-Hive*”. Am demascat ziarul ca fiind vîndut burgheziei (S. Morley etc.) și am amintit în mod special atitudinea adoptată de el față de rezoluțiile și dezbaterile noastre cu privire la problema irlandeză etc. ³) Conform hotărîrii Consiliului, marțea viitoare trebuie să prezint rezoluția în forma ei definitivă ⁴).

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931*

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹) — susținută de. — *Nota trad.*

²) — de a rupe relațiile noastre cu „*Bee-Hive*” și de a publica această hotărîre. — *Nota trad.*

³) „Rezumatul unei cuvîntări rostite de Karl Marx în legătură cu ziarul „*Bee-Hive*” (vezi *K. Marx și F. Engels. Opere*, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 625—626. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴) *K. Marx*. „Proiect de rezoluție al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la ziarul „*Bee-Hive*” (vezi *K. Marx și F. Engels. Opere*, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 455. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

276

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 29 aprilie 1870

Dragul meu Maur,

I-am scris ¹⁾ lui Borkheim imediat și am expediat pe adresa : 10, Brunswick Garden, Kensington W. Dacă adresa nu este corectă, fii așa de bun și înștiințează-l.

Aș fi venit, într-adevăr, cu plăcere să-l văd pe Schapper și încă aș mai face acest lucru dacă din scrisoarea ta n-aș presupune că probabil a și murit. Schapper a avut întotdeauna ceva pur revoluționar și dacă bietului om i se apropie totuși acum sfârșitul, mă bucur că cel puțin pînă în ultima clipă are o atitudine atît de demnă. Dacă după pneumonie a făcut tuberculoză, nu mai e cu siguranță nimic de făcut și de-acum încolo sfârșitul este aproape.

Scrisoarea lui Bakunin este într-adevăr foarte naivă ⁴⁷⁰. Ce nenorocire ar fi pentru omenire — dacă asta nu ar fi o minciună grosolană — ca în Rusia să existe 40 000 de studenți revoluționari, care să nu aibă în spatele lor un proletariat sau măcar o țărănime revoluționară și care să nu aibă în față altă carieră decît dilema : Siberia sau emigrația în Europa de vest. Dacă există ceva care să poată duce la ruină mișcarea vest-europeană, aceasta ar fi tocmai importul celor 40 000 de nihilști ruși, mai mult sau mai puțin cultivați, ambițioși, flămînzi, în majoritate aspiranți la gradul de ofițeri ai unei armate inexistente, pe care noi ar trebui să le-o punem la dispoziție ; cu totul remarcabilă e propunerea de a pune proletariatul european sub comanda rușilor, pentru a aduce unitatea în rîndurile sale ! Unde mai pui că, oricît ar exagera B[akunin], este totuși limpede ca lumina zilei că pericolul este iminent. În fiecare an sfînta Rusie ²⁾ va azvîrli o parte din acești ruși „fără carieră” și, sub pretextul principiului internațional, ei se vor vîri pretutindeni în sufletul muncitorilor, vor pune mîna pe rolurile de conducători, vor aduce în secții intrigile și scandalurile lor personale, inevitabile la ruși, și atunci Consiliul General va avea de lucru berechet. Pe mine m-a frapat de la început faptul că Utin s-a și priceput să-și asigure o poziție pe lingă cei

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 431. — *Nota red.*

²⁾ Cuvintele „sfînta Rusie” au fost scrise de Engels în limba rusă. — *Nota red.*

din Geneva. Și rușii ăștia se mai pling că la ei acasă toate posturile sînt ocupate de nemți!

Lui Wilhelm i-am spus, pe tonul cel mai prietenos, totul în legătură atît cu comportarea lui anterioară, cît și cu cea de acum, din Reichstag. Bonhorst a fost arestat la Eschweiler pe motiv că nu avea acte de identitate, asta după ce legea cu privire la desființarea pașapoartelor a fost, totuși, aprobată de *Reichstag*, iar monsieur Liebknecht lasă să-i scape această ocazie de a interpela guvernul în legătură cu o ilegalitate flagrantă și de a-l sili să recunoască că, atunci cînd e vorba de muncitori, legile de acest fel nu au nici o valabilitate. Și măgarii ăștia se mai așteaptă ca muncitorii să-i realeagă. I-am scris, de altfel, și lui Bracke, care mi-a cerut bani pentru „partid”, cît de important este ca ei să prezinte și să sprijine pretutindeni candidații din rîndurile muncitorilor ¹⁾. Wilh[elm] e în stare să spună că acest lucru nici n-ar fi necesar.

Am primit, și-ți mulțumesc, ziarele spaniole și „Flag”. Cînd în toamna anului 1849 treceam pe lîngă insula Mallorca, nici n-aș fi îndrăznit să visez că peste 20 de ani vom avea acolo un ziar ²⁾. Pe atunci cuibul ăsta era considerat un pustiu corsican.

Pigott rămîne același individ dubios. În Irlanda ei trebuie să aibă o „republică”, dar francezii trebuie să rămînă sub Bonaparte. Cartea mea ³⁾, dacă va fi editată, vor trece-o sub tăcere tot așa cum fac acum cu articolele despre Irlanda din „Marseillaise” ⁴⁾.

Vechile legi irlandeze prin care scormonesc acum constituie o nucă greu de spart. În primul rînd, textul în sine nu este prea clar prin faptul că presupune cunoașterea *întregului* drept vechi irlandez, care acum nu mai există; 2) este mult denaturat; 3) traducerea este proastă, iar pe alocuri de-a dreptul greșită; și totuși din text reiese limpede că relațiile agrare nu erau chiar atît de simple cum le descrie — pătînior — bunul *Davies* ⁵⁾. Legile, în măsura în care au fost publicate, se referă numai la relațiile complexe, nu la cele simple. De altfel încă nu am terminat treaba asta, din cînd în cînd sînt obligat să cercetez și textul celtic, și, cum nu am nici măcar o gramatică, nu avansez prea repede. Un lucru îmi este însă clar, și anume că editorii, cu toate cunoștințele lor de limbă celtică, nu înțeleg conținutul mai bine decît mine.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 608. — *Nota red.*

²⁾ „El Obrero”. — *Nota red.*

³⁾ *F. Engels*. „Istoria Irlandei” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 494—538. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

⁴⁾ Articolele lui Jenny Marx referitoare la problema irlandeză. — *Nota red.*

⁵⁾ *J. Davies*. „Historical tracts”. — *Nota red.*

Materialele acestea au fost publicate pe cheltuiala statului de către Commissioners for the publication of the Ancient Laws and Institutes of Ire[an]d¹⁾ 472. Este, fără indoială, o afacere teribil de rentabilă. *Din ce document parlamentar se poate afla cât se cheltuiește anual cu retribuirea acestor indivizi?* Stau degeaba din 1852, nu fac nimic în afară de angajarea unor lucrători auxiliari, și aceste două volume reprezintă tot ce a apărut pînă acum. Calde salutări vouă tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

277

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 29 aprilie 1870

Dragă Fred,

Poor²⁾ Schapper a murit ieri dimineață la ora 9.

Îți trimit alăturat 3 numere din „*Marseillaise*” cu articolele lui J. Williams³⁾. Va trebui să mi le *înapoiezi* (împreună cu numerele elvețiene din „*Égalité*” și „*Solidarité*”) ca să întocmesc o notă pentru Consiliul General⁴⁾, pentru care n-am găsit timp pînă acum. (*Ziarele spaniole nu e nevoie să mi le restitui.*) De asemenea, ultimul număr din „*Vorboten*”. Din el vei vedea că Becker⁵⁾ a rupt-o fățiș cu Bakunin. (*Nu e nevoie să-l restitui.*)

¹⁾ — membrii comisiei pentru publicarea vechilor legi și instituții din Irlanda. — *Nota trad.*

²⁾ — Bietul. — *Nota trad.*

³⁾ Jenny Marx. Vezi volumul de față, p. 439. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 433. — *Nota red.*

⁵⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

În sfârșit one copy ¹⁾ din traducerea rusă a „Manifestului Comunist” pentru tine. Am văzut în „Werker” etc. că apare și acesta în editura „Kolokol” moștenită de Bakunin, de aceea am comandat la Geneva șase exemplare ⁴⁷³. Pentru noi prezintă, oricum, interes.

Addio old boy. Compliments to ²⁾ Mrs. Lizzy, Jollymeyer ³⁾ and Moore.

Old
Nick

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

278

Engels către Marx ⁴⁷⁴ la Londra

[Manchester] 1 mai 1870

Dragul meu Maur,

Poor ⁴⁾ Schapper ! Rîndurile vechilor noștri tovarăși se subțiază din ce în ce mai mult ⁵⁾. Weerth, Weydemeyer, Lupus, Schapper — dar, ce să-i faci, à la guerre comme à la guerre ⁶⁾. Nu poți să-mi faci rost de o fotografie de-a lui ? Sau, dacă se poate, de două, știi că și cei din Solingen vor una.

Mulțumesc pentru ziare. Mîine îți voi trimite înapoi tot ce ai cerut. Aș fi trimis de mult numerele din „Égal[ité]” și „Solid[arité]”, mi-am închipuit însă că Consiliul General a primit mai multe exemplare. Ziarele spaniole care vădesc, în orice caz, un punct de vedere specific spaniol trădează totuși influența frazeologiei lui Bakunin.

L-am văzut ieri pe Gumpert. Cînd m-a întreat de tine și i-am spus că iar te supără ficatul, a izbucnit imediat : *de ce nu pleacă la Karlsbad ?* Acum ai și răspunsul lui ⁷⁾. E de părere că cel mai

¹⁾ — un exemplar. — *Nota trad.*

²⁾ — Adio, bătrîne. Complimente lui. — *Nota trad.*

³⁾ Carol Schorlemmer. — *Nota red.*

⁴⁾ — Bietul. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față p. 436. — *Nota red.*

⁶⁾ — la război ca la război. — *Nota trad.*

⁷⁾ Vezi volumul de față, p. 419—420. — *Nota red.*

bine ar fi să mergi la începutul verii sau abia spre toamnă, pentru că în iulie-august este foarte multă lume și îngrozitor de cald. Prințul moștenitor al Prusiei¹⁾ se află momentan acolo, n-ai vrea să-i ții companie? E un om „cultivat”.

Rezoluția în legătură cu „Bee-Hive”²⁾ îi va face multă plăcere lui Sam Moore, care pînă acum era abonat la „B[ee-Hive]” și era indignat de porcăria asta de ziar. Vreau să i-l recomand pe „Reynolds's”, sau știi tu altul mai bun? Mai există „Democr[atic] News”?

Îți trimit ultimele știri de la Wilh[elm]³⁾. Este convins că Prusia ar fi *singurul* adversar *serios* al revoluției în Germania, dar nu admite de loc că ea ar fi un adversar *serios*. Pauvre hère⁴⁾!

Lizzie, căreia i-am tradus imediat cele trei articole ale lui Williams⁵⁾, este entuziasmată de ele și îi mulțumește călduros lui Mr. Williams.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

De cîtva timp scrisorile tale ajung din nou într-o stare ireproșabilă. În orice caz au devenit mai prudenți.

Sper că se va avea grijă să apară în presă un necrolog cum se cuvine despre Schapper. Nu știu dacă Ecc[arius] este omul potrivit pentru a da acestui minunat tip de vechi conspirator cinstea cuvenită.

Publicat pentru prima oară
în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Frederic Wilhelm. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Proiect de rezoluție al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la ziarul «Bee-Hive»”. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁴⁾ — Sărmanul! — *Nota trad.*

⁵⁾ — articolele șase, șapte și opt din seria de articole ale lui Jenny Marx cu privire la problema irlandeză. — *Nota red.*

279

Marx către Engels la Manchester ¹⁾

[Londra] 7 mai 1870

Dear Fred,

Săptămîna aceasta s-au petrecut aici tot felul de lucruri interesante. Totuși, în momentul de față, poșta engleză este prea inquisitive ²⁾, iar eu nu mă simt de loc tentat să-i furnizez în mod indirect știri. Așadar, despre acestea îți voi relata mai târziu, cînd ne vom întîlni.

„*Marseillaise*” nu a sosit astăzi. Probabil că a fost confiscată. Miercurea trecută am anunțat telegrafic ziarul că joi va primi textul francez al rezoluției Consiliului General ³⁾ și că nu e nevoie să o traducă din limba engleză. Bineînțeles, această telegramă a ajuns imediat în mîinile poliției franceze, iar Pietri a considerat, probabil, că apariția dezvăluirilor noastre cu o zi înainte de plebiscit este contraindicată.

Inspidele telegrame ale lui Reuter-Havas ne-au oferit, în sfîrșit, mult așteptata ocazie de a declara public în paginile ziarelor pariziene că așa-numita London French Branch nu face parte din *Internațională* ⁴⁷⁵.

„*Standard*” a publicat ieri și alaltăieri două articole mizerabile împotriva *Internaționalei*, dictate direct de la Legația franceză, ca și articolele din ziarul francez „*L'International*”, care apare la Londra.

Toate ziarele londoneze au primit din partea lui Bruce indicația — pe care, firește, ele o respectă cu o fidelitate de cîine — de a nu pomeni în coloanele lor nici un cuvînt referitor la măsurile adoptate pe tăcute săptămîna trecută în legătură cu *Flourens* și *Consiliul General al Internaționalei* (și unul și altul sînt puși în aceeași oală).

¹⁾ Scrisoarea a fost scrisă pe o hirtie cu antetul: General Council of the International Working Men's Association, 256, High Holborn, London, W. C.; hirtia purta și ștampila: International Working Mens Central Council London. — *Nota red.*

²⁾ — curioasă. — *Nota trad.*

³⁾ K. Marx. „Declarația Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la persecuțiile împotriva membrilor secțiilor franceze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 456—459. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

Zece mii de exemplare din numerele menționate mai sus ale lui „*Standard*” au fost trimise în Franța. E și ăsta un mijloc de plată, sau Société du 10 Décembre⁴⁷⁶ a învățat peste noapte englezește?

Marțea trecută se răspindise la Londra zvonul că vom fi arestați în sala în care ne ținem ședințele. Din acest motiv și-au făcut în mod excepțional apariția și unii reporteri de la ziare în căutare de noutăți.

În Anglia, indivizii aceștia, în momente de panică, uită imediat propriile lor legi și se lasă induși în eroare de presă, în parte ignorantă, în parte conștient mincinoasă.

Să presupunem, de hatirul poliției, că toate știrile lansate de Grandperret, Reuter și „*Journal officiel*” ar fi literă de evanghelie. Cu toate acestea, guvernul englez nu ar putea face *nimic*, decât cel mult să se acopere de ridicol.

De extrădarea lui Flourens — „*Gaulois*” spune că acest lucru ar fi fost cerut — nici vorbă nu poate fi deocamdată⁴⁷⁷. Între Franța și United Kingdom¹⁾ nu există decât o singură convenție cu privire la extrădare, cea din 1843. În 1865 guvernul francez a declarat că peste 6 luni o va anula pentru că practic nu poate fi aplicată din cauza legilor engleze cu privire la dovezi. Din această cauză, în 1866 au fost modificate unele formalități referitoare la dovezi, fără nici o schimbare în conținutul convenției. În aceasta din urmă sînt specificate foarte exact crimele care atrag după sine extrădarea, printre altele asasinatul (paricidul, infanticidul și otrăvirea) și tentativa de asasinat, nota bene, tentativa în sensul qu'il y avait un *commencement d'exécution* „the direct consequence of which would probably be the death of the individual whose life was attacked”²⁾.

Așadar, potrivit *acestui* tratat Beaury, de exemplu, *nu* ar putea fi extrădat dacă ar fugi în Anglia, și cu atît mai puțin Flourens.

Singura problemă este dacă un străin poate fi condamnat *aici* de către un tribunal englez pentru *complicity in a conspiracy to commit the crime of murder abroad*³⁾.

Pînă în 1828 nimeni — fie el englez sau străin — nu putea fi urmărit *aici* pentru murder committed out of the United Kingdom⁴⁾. De acest lucru au profitat amatorii englezi de dueluri.

1) — Regatul Unit. — *Nota trad.*

2) — că există un început de executare „a cărei consecință directă ar fi probabil moartea persoanei la a cărei viață s-a atentat”. — *Nota trad.*

3) — *complicitate la o conspirație pentru comiterea unei crime în străinătate.* — *Nota trad.*

4) — o crimă comisă în afara Regatului Unit. — *Nota trad.*

Conform paragrafului 9 din secțiunea a 7-a a legii emise de George al IV-lea se prevedea „that if any of H.M.'s. «Subjects» should be charged with murder or with any accessory to murder committed on land out of the United Kingdom he should be *triable* for such offences in the United Kingdom” 1).

Legea privește pe amatorii englezi de dueluri și de aceea se referă numai la „*supușii* majestății sale”.

Așa se explică de ce în 1858, la procesul doctorului Bernard, acesta a afirmat „that the Court had no jurisdiction” 2). Servila curte și-a rezervat dreptul de a lua o hotărâre în această problemă și, lăsînd-o deschisă, încheierea sa a fost că în prealabil a Plea of Not Guilty should be recorded 3). Achitarea lui a zădărnicit orice rezolvare a acestei probleme juridice.

Imediat după complotul organizat de Orsini în 1858, Palmerston a prezentat în Camera comunelor bill-ul cu privire la *conspirații* 478, „whith the object of making *conspiracy* to commit murder either within the United Kingdom or within the territory of any Foreign State a *felony*” 4). Emiterea acestui bill a fost motivată pe considerentul că :

1) „conspirația este considerată doar un *delict*” și, potrivit legii engleze, o conspirație urmărind asasinatul este echivalată cu o conspiracy to blacken a man's character 5) ;

2) iar procurorul general — sir R. Bethell — a demonstrat foarte temeinic „that the 9 Geo. IV Sect. 7 only applied to *national born British subjects*, and that *Foreigners resident in this United Kingdom could conspire to commit murder abroad with impunity*” 6).

După cum se știe, bill-ul cu privire la conspirații a căzut, și o dată cu el a căzut și lordul Palmerston for the time being 7).

Așadar, tot tapajul făcut de presa engleză și franceză este pur și simplu stupid. În cel mai rău caz, Flourens ar putea fi urmărit pentru contravenție, cu scopul de a se obține astfel, în sfîrșit, o sentință judecătorească definitivă, potrivit secțiunii a 7-a, para-

1) — „că dacă unul dintre „*supușii*” majestății sale este acuzat de crimă sau complicitate la o crimă comisă în afara Regatului Unit, pentru asemenea delict el sa poată fi *deferit* justiției în Regatul Unit”. — *Nota trad.*

2) — „că curtea n-ar fi competentă”. — *Nota trad.*

3) — trebuie examinată cererea de achitare formulată de apărare. — *Nota trad.*

4) — „cu scopul de a declara drept *crimă* orice *conspirație*, urmărind asasinatul fie în Regatul Unit, fie pe teritoriul oricărui alt stat străin”. — *Nota trad.*

5) — o conspirație urmărind calomnierea unui om. — *Nota trad.*

6) — „că secțiunea a 7-a, paragraful 9 al legii lui George al IV-lea se referă numai la *supușii* de origine engleză și că străinii care trăiesc în Regatul Unit ar putea pune la cale în străinătate conspirații cu scopul de a comite asasinat fără a fi pedepsiți”. — *Nota trad.*

7) — pentru un timp. — *Nota trad.*

graful 9 al legii emise de George al IV-lea, să se înregistreze un eșec sigur și să se creeze nevoia imperioasă de a se prezenta proiectul bill-ului cu privire la conspirații. Gladstone va face pe dracu-n patru ca să obțină ceea ce Palmerston n-a reușit.

Dacă acest complot — în vederea asasinării lui Badinguet ¹⁾ — nu este doar o simplă născocire a poliției, el este în orice caz cea mai mare absurditate omenește posibilă. Din fericire, imperiul nu mai poate fi salvat nici chiar prin prostia dușmanilor lui.

Agentul lui Bakunin — Robin —, care se află actualmente la Paris și este membru al Federației de la Paris (*a Internaționalei*) ⁴⁷⁹, s-a grăbit să prezinte imediat acolo propunerea de a se recunoaște *Consiliul romand* drept adevăratul organ reprezentativ și de a se anunța oficial în „*Marseillaise*” că numai adepții acestuia sînt cu adevărat membri ai *Internaționalei*. Dar noi reușisem să-i prevenim pe oamenii noștri de la Paris ²⁾. Așa încît propunerea lui Robin a căzut cu brio. S-a hotărît că *Federația pariziană* nu este împuternicită să intervină, această chestiune fiind de competența Consiliului General de la Londra. Faptul este însă caracteristic pentru modul de a acționa al d-lui Bakunin.

Complotul de la Paris a constituit o lovitură groaznică pentru planul, pus de mult la punct, de a se ține *congresul la Paris* și de a muta cu acest prilej și Consiliul General acolo.

Am primit de la Bakunin primele 5 numere din „Kolokol” împreună cu suplimentul francez. Programul rus este, în însăși esența sa, foarte caracteristic ⁴⁸⁰. Ziarul acesta nu va fi în nici un caz expresia unui partid *exclusivist* (Выражение какой-либо исключительной партии), ci a tuturor oamenilor cumsecade (честных людей), care doresc „eliberarea Rusiei” și sînt „nemulțumiți de actuala stare de lucruri”. Nici o goană după principii, înainte de toate *practica*. La rîndul nostru, noi, ca și Europa de vest și Statele Unite, trebuie, dimpotrivă, să ne limităm *exclusiv* la propaganda *teoriei* d-lui Bakunin (respectiv la absența oricărei teorii), și anume într-un mod care ar presupune că toate națiunile ar fi fost deja desființate. De aceea el ne și interzice orice amestec atît în politica internă, cît și în cea externă. Mare șmecher!

Borkheim se întreamează încet, dar merge spre bine. Joi am trecut din nou pe la el (cu ocazia acestei plimbări m-am ales cu un guturai infect, care mă scoate din minți). Era foarte încîntat de scrisoarea ta. Din scrisoarea lui „alăturată” poți să vezi cîtă

¹⁾ Porecla dată lui Napoleon al III-lea, care în 1846 a evadat din închisoare îmbrăcat în hainele pietrarului Badinguet. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 602. — *Nota red.*

nevoie simte de a se face ridicol. Ce aroganță! El — un arlechin înăscut — îl judecă pe Lever! Era atît de condescendent, încît din cînd în cînd izbucnea în ris, invocînd apoi drept scuză boala. Și cită naivitate! Își închipuie că i s-ar putea face rost par douzaines¹⁾, ca ciupercile, de romane gen „Harry Lorrequer”. După asta i-am trimis „Peter Simple”²⁾, pe care îl găsește, într-adevăr, „mult mai bun”.

Schapper a fost înmormintat miercuria trecută. Scrie-mi ce ți-a rămas în minte din datele lui biografice. Ar trebui totuși făcut un scurt necrolog.

Compliments to Mrs. Lizzy, Moore, Jollymeyer³⁾.

El Moro

(Pe zi ce trece barba îmi albește tot mai mult.)

Împreună cu scrisoarea aceasta mai primești: două numere din „*Égalité*” și din pamfletele cu privire la plebiscit:

„*Aux Electeurs*”, „*Par Alceste*” (bine scris),

„*Le Plébiscite Impérial*” par Rogeard (foarte slab).

„*Le Plébiscite de Boquillon*” par A. Humbert (unul dintre redactorii de la „*Marseillaise*”, o farsă grozavă) (în stilul muzicii lui Offenbach).

Publicat pentru prima oară

în: „*Der Briefwechsel zwischen*

F. Engels und K. Marx”, Bd. IV.

Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

280

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 8 mai 1870

Dragul meu Maur,

Prin simulacrul de complot pe care l-a pus la cale, am impresia că d-l Pietri și-a greșit rău socotelile. Farsele acestea prostești și învechite de tip polițist nu mai sînt crezute nici chiar de către polițiști. Prea merge totul lin. Ticălosul acesta de Bonaparte are

¹⁾ — cu duzinile. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Marryat*. „*Peter Simple*”. — *Nota red.*

³⁾ Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

pentru toate bolile un singur remediu; cu ocazia plebiscitelor poporului trebuie să i se administreze o doză de atentate, așa cum un medic șarlatan începe orice tratament serios prin prescrierea unui laxativ puternic. Sint nerăbdător să văd rezultatele tratamentului; deocamdată am informații numai despre votul de la Paris, prea bun pentru ca printr-o potlogărie funcționarească să poată fi falsificat în întregime ⁴⁶⁴.

„Daily News” și „Observer” au anunțat deschis că poliția engleză a pregătit toate cele necesare pentru poliția franceză și că i-a telegrafiat. Însămintată de fenieni, poliția engleză și-a smuls complet masca și a devenit mai josnică decât oricare alta. N. B. Folosește totuși pentru plicuri hirtie mai subțire, căci vreau să deschid și să închid plicurile acestea groase fără să las vreo urmă.

Faptele eroice săvârșite de poliția engleză în legătură cu Internaționala și cu Fl[ourens] ar trebui totuși să fie publicate în Franța și în Germania ¹⁾.

10 000 de exemplare = 40 l. st. este al naibii de puțin; îmi închipuiam că „Standard” se vinde mai scump. Aici însă modul acesta de corupere a intrat de mult în uz.

Se pare că Flerovski n-a fost confiscat, cel puțin la Leipzig se găsesc exemplare. Măgarul meu de librar a cerut nu textul rus, ci o traducere engleză care nu există. Așa se explică de ce n-am primit cartea.

Așadar, sub conducerea lui Bakunin, „Kolokol” ²⁾ va fi și mai grozav decât pe vremea lui Herzen.

Cu Monsieur Wilhelm ³⁾ nu mai e de trăit. Ai văzut, probabil, cum, „din pricina absenței zețarului” (care este deci și adevăratul redactor), „Războiul țărănesc” a apărut într-o formă atît de neglijentă, încît nici Grandperret n-ar fi fost în stare să facă așa ceva, și, unde mai pui, că vita asta își permite să dea la textul meu, fără a indica autorul, note care reprezintă niște adevărate aberații și pe care *toată lumea mi le va atribui mie*. I-am mai interzis o dată să procedeze astfel și s-a ofensat, însă acum a mers atît de departe cu idioțenia lui, încît nu i se mai poate tolera. Ad vocem ⁴⁾. Hegel, individul spune: cunoscut marelui public ca descoperitor (!) și ca apologet (!!) al *ideii de stat* regalo-prusace (!!!) ⁴⁸¹ De data aceasta i-am spus-o de la obraz și i-am trimis spre

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 439—442. — *Nota red.*

²⁾ Cuvîntul „Kolokol” a fost scris de Engels cu caractere rusești. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁴⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

publicare o declarație scrisă în termeni cît se poate de eufemistici în împrejurările date. Vita aceasta s-a învîrtit ani de zile, neajutorat, în jurul contradicției ridicole dintre drept și putere, asemenea unui infanterist care s-a pomenit deodată instalat pe un cal focos și împins în manej — și ignorantul acesta are nerusina să vrea să desființeze un om ca „Hegel” prin cuvîntul „prusac” și, pe deasupra, mai și induce în eroare publicul, care poate crede că eu aș fi spus acest lucru. M-am săturat. Dacă W[ilhelm] nu-mi va publica declarația, mă voi adresa superiorilor săi: „Comitetului”¹⁾, și dacă și acesta se va eschiva, atunci voi interzice continuarea tipăririi. Prefer să nu se tipărească nimic, decît, datorită lui Wilh[elm], să se spună că sînt un măgar.

Alături ți-l trimit înapoi pe Borkheim. Domnul acesta este, într-adevăr, deosebit de generos din moment ce îl găsește pe Lever amuzant. „Boquillon”²⁾ este foarte nostim, restul încă n-am citit.

În legătură cu Schapper nu-ți pot spune nimic în plus față de ceea ce ții și tu sau de ceea ce poți afla mult mai bine de la Pfänder³⁾.

„Kölnische Zeitung” se lasă convins că fundul Oceanului Atlantic ar fi acoperit cu protoplasmă, „o mucozitate care se mișcă și se hrănește prin sine însăși”.

Owen a găsit în lutul londonez craniul unei păsări uriașe, asemănătoare marilor păsări fără aripi din Noua Zeelandă.

Partea cea mai bună a vechilor legi irlandeze³⁷⁷ o constituie dreptul familiei. Slobode vremuri trebuie să fi fost pe atunci: poligamia se practica, sau cel puțin era tolerată, iar concubinele erau împărțite în 6—7 categorii, printre care așa-zisa „imris”, „whom he (the man) has with the consent of her husband”⁴⁾. Extrem de naive sînt, de asemenea, și prevederile cu privire la repartiția averii. Dacă amîndoi, bărbatul și (prima sau principala) femeie au aceeași avere, ei dispun de ea în comun. Dacă bărbatului îi aparține totul, iar femeii nimic, atunci dispune numai bărbatul. Dacă întreaga avere aparține femeii, iar bărbatului nimic, atunci „femeia ia locul bărbatului, iar bărbatul pe acela al femeii”. Oricum, mai civilizată decît în actualele legi engleze.

¹⁾ Comitetul din Braunschweig al Partidului muncitoresc social-democrat. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 443. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 443. — *Nota red.*

⁴⁾ — „Pe care el (bărbatul) o avea cu consimțămîntul soțului”. — *Nota trad.*

Era, de asemenea, reglementat statutul juridic al bărbaților întreținuți.

Al tău,
F. E.

De păr alb să nu mai vorbim. Mie barba mi-a încărunțit foarte tare, dar cuvenitele semne de distincție încă nu vor să apară.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

281

Marx către Engels la Manchester 1)

[Londra] 10 mai 1870

Dear Fred,

Ieri am primit alăturata mizgăleală de la Wilhelm. E un incorigibil bătăran din sudul Germaniei.

Citind-o, vei vedea d'abord 2) că vita aceasta nu i-a scris niciodată 3) lui Meissner și în același fel s-a achitat de toate însărcinările pe care i le-am dat. Dar tocmai de aceea va trebui acum să-i scriu cu „regularitate”, iar tu trebuie să pleci la „Stuttgart”, întrucît el tot voia să prezinte candidatura ta în Reichstagul Germaniei de nord ! 482

Îi scrisesem că dacă despre Hegel nu este în stare să spună nimic, ci doar să repete vechile porcării puse în circulație de Rotteck-Welcker, ar face mai bine să tacă din gură. Asta numește el a-l trata pe Hegel „în mare grabă și nu prea ceremonios etc.”. Iar dacă scrie stupizenii în notele la articolele lui Engels, „Engels

1) Scrisoarea a fost scrisă pe o hirtie cu antetul : General Council of the International Working Men's Association, 256, High Holborn, London, W.C. ; hirtia purta și ștampila : International Working Mens Central Council London. — *Nota red.*

2) — mai întîi. — *Nota trad.*

3) Vezi volumul de față, p. 388. — *Nota red.*

poate (!) să spună mai *pe larg* (!!)". Omul acesta este, într-adevăr, din cale-afară de prost.

În circulara ¹⁾, care a ajuns la el pe o cale atît de „romantică”, se spune că Consiliul General își rezervă dreptul de a se exprima *public* în privința lui Schweitzer etc., *de îndată* ce va considera oportun. Wilhelm răstălmăcește toate acestea în sensul că noi „intenționăm să ne declarăm public” — în favoarea lui Wilhelm.

În legătură cu viitorul congres, ce părere ai de propunerea lui Bebel : Mainz sau Mannheim ? ⁴⁸³ Mai degrabă Mainz. Treaba ar fi bună pentru că în Germania domnia Bakunin & Co. ar fi total neputincioși.

Nerușinatul ăsta de Wilhelm, care abia l-a învrednicit pe „Bonaparte” ²⁾ al meu cu o notiță apărută în fițuica lui ³⁾, îmi cere permisiunea de a reproduce articolele mele referitoare la revoluția franceză ⁴⁾.

Din numărul de *duminica* trecută al lui „*Marseillaise*” vei vedea că „*Opinion nationale*”, ziarul lui Plon-Plon, a descoperit că *originalul francez*, scris de mine, al declarației noastre ⁵⁾ a fost în mod neîndoios elaborat la *Paris!* De altfel mă bucur că ziarul acesta a renunțat, în sfîrșit, la protecția pe care ne-o acorda pînă acum și care ne era deosebit de nesuferită.

Capitolul relativ la femeii din vechiul drept irlandez nu poate fi nici pe departe comparat cu ceea ce au făcut celții în acest domeniu în *Wales*. Aceasta era (pînă în secolele XI-XII) aplicarea întocmai a fanteziilor lui Fourier.

Cu ocazia zilei mele, Kugelmann mi-a trimis două tapete din cabinetul de lucru al lui Leibniz, ceea ce m-a amuzat grozav. De fapt, casa lui L[eibniz] a fost dărîmată iarna trecută și proștii de hanovrezi — care ar fi putut face la Londra afaceri bune cu aceste relicve — au aruncat totul. Cele două tapete reprezintă cîte o scenă din mitologie, unul pe Neptun în carul său etc., iar celălalt pe Venus, Amor etc., totul purtînd amprenta lipsei de

¹⁾ K. Marx. „Comunicare confidențială” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 441—454. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Oprește brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 115—217. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ „*Volksstaat*”. — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx. „Luptele de clasă în Franța, 1848—1850” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 9—113. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ K. Marx. „Declarația Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la persecuțiile împotriva membrilor secțiilor franceze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 456—459. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

gust a epocii lui Ludovic al XIV-lea. În schimb, se confirmă buna calitate (soliditatea) manufacturii de atunci, în comparație cu cea de acum. Amîndouă tapetele le-am atîrnat în camera mea de lucru. You know my admiration for¹⁾ L[eibniz].

Sînt încă atît de chinuit de strașnicul guturai pe care l-am contractat cu ocazia ultimei vizite făcute lui Borkheim, încît fiicele mele mi-au *interzis* să mă duc astă seară la ședința Consiliului General și mă amenință că, în caz de nesupunere, îi vor expedia lui Fred Engels a savage denunciation of my conduct²⁾. În momentul de față prezența mea acolo este, într-adevăr, foarte necesară. Enfin, nous verrons³⁾ !

Apropo. Nu de mult am cumpărat cu 4 1/2 șilingi ediția în paisprezece volume a lui *Swift* (din 1760). De aceea, oricînd ai nevoie să consulți scrierile lui Swift în legătură cu chestiunile irlandeze, îți pot trimite volumele respective.

Nu crezi că ar fi timpul să ne interesăm aici de o locuință pentru tine, iar tu să ne dai unele indicații in that line⁴⁾ ?

Salut.

Al tău,
K. M.

Alegerile din Franța — în măsura în care au vreun sens — au decurs grozav de bine. Ca întotdeauna, republicanii și-au vădit și de această dată marea lor neghiobie, îndemnîndu-i pe bieții soldați să voteze contra. A quoi bon ?⁵⁾ Pentru ca guvernul să repete vechea glumă, să depisteze elementele dubioase și să le stirpească. Foarte curînd cei 4 000 de soldați care au votat contra vor dispărea din Paris, împrăștiați parte în Alger, parte în garnizoanele disciplinare din orașele îndepărtate de provincie !

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Cunoști admirația pe care o am față de. — *Nota trad.*

²⁾ — un denunț vehement în privința comportării mele. — *Nota trad.*

³⁾ — În sfîrșit, vom vedea ! — *Nota trad.*

⁴⁾ — În acest sens. — *Nota trad.*

⁵⁾ — La ce bun ? — *Nota trad.*

282

Engels către Marx la Londra

Manchester, 11 mai 1870

Dragul meu Maur,

Respectiva scrisoare a lui Liebknecht nu a sosit, va sosi, desigur, mâine.

Organizarea congresului în Germania prezintă unele dificultăți, întrucît noi nu cunoaştem de loc legile care acţionează acolo, în schimb ştim foarte bine ce practici poliţieneşti domnesc acolo. Un lucru însă este incontestabil, şi anume că în cel mai rău caz congresul ar putea fi *împrăştiat* de poliţie; lăsînd la o parte posibilitatea unor arestări de 24 de ore, în rest oamenii ar fi în siguranţă şi n-ar mai rămîne decît să se stabilească *dinainte* unde ar urma să se întrunească din nou congresul în cazul cînd ar fi împrăştiat: în Belgia sau în Elveţia. Altminteri, Mainz ar fi un loc foarte bun, Mannheim de asemenea, căci guvernul din Baden este atît de incolţit de partidul poporului şi de cel ultramontan, încît e puţin probabil să întreprindă ceva.

Dacă Wilh[elm] a procedat în felul acesta cu „Războiul ţărănesc”, ce va face cu articolele tale ?¹⁾

N-ai putea să-mi culegi material pentru o notă despre obiceiurile matrimoniale la velşi, indicînd totodată şi sursa²⁾ ? Acum l-aş putea folosi, căci peste cîteva zile voi începe să scriu pe această temă.

Vandalismul vădit de burghezi în ceea ce priveşte casa lui Leibniz este un fenomen foarte obişnuit. În orice caz te felicit pentru relicvele primite.

De Swift nu cred că voi avea nevoie înainte de a veni la Londra.

Rezultatul alegerilor în marile oraşe din Franţa este foarte îmbucurător. În celelalte localităţi s-au comis falsuri şi ele nu trebuie luate în consideraţie. În ce priveşte îndemnul adresat de republicani armatei de a vota „contra”, ar fi avut un oarecare sens numai în eventualitatea unei acţiuni directe, ceea ce în

¹⁾ K. Marx. „Luptele de clasă în Franţa. 1848—1850” (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 7, Bucureşti, Editura politică, 1960, p. 9—113. — *Nota trad.*)
— *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de faţă, p. 448. — *Nota red.*

cazul de față *nu* se propunea. Așa cum s-au petrecut lucrurile, soldații vor avea de suferit, iar la Paris vor fi trimise regimente „sigure”.

Dacă tu și ai tăi vreți să cercetați împrejurimile în căutarea unei locuințe pentru mine, nouă, celor de aici, ne va prinde foarte bine. Aici am asigurată casa pînă la sfîrșitul lui septembrie, prin urmare dacă mă mut la sfîrșitul lui august, va fi tocmai la timp. Afară de aceasta, pînă atunci va mai trebui să studiez o mare cantitate de material, or, aici am condiții mai bune decît la Londra. Ce fel de casă mi-ar trebui, tu știi : cel puțin 4, dacă nu 5 dormitoare (pentru că Pumps¹) crește) și, în afară de camera mea de lucru, încă două camere de zi plus bucătăria etc. În măsura posibilului, peste drum să nu fie nici o clădire mai înaltă. Ar fi de dorit ca locuința să nu fie mai sus decît este apartamentul tău, pentru că Lizzie, fiind astmatică, are oroare de scări. Dacă găsești ceva, voi veni la Londra. N-am nevoie de o locuință atît de mare ca a ta, m-aș mulțumi și cu încăperi mai mici.

Calde salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Am impresia că și această scrisoare a ta a fost deschisă și lipită prost la loc, cu prea mult lipici, din care cauză s-a mai lipit de ea o scrisoare, lăsînd urme.

Nu știi cumva o gramatică irlandeză și se poate găsi la vreun anticar? Mi-ar fi foarte neplăcut dacă aș fi citat incorect un cuvînt celt, de pildă, la genitiv sau la nominativ plural, în loc de nominativ singular.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹ Mary Ellen Burns. — *Nota red*

283

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 11 mai 1870

Dear Fred,

Abia astăzi mi-am dat seama din scrisoarea tă că am uitat să anexez și scrisoarea lui Wilhelm. Ți-o trimit acum, ditto o scrisoare de la Bracke etc., pe care trebuie să o am înapoi pînă marți, cînd sper să fiu iarăși pe picioare. Mainz, Darmstadt, Mannheim ? ⁴⁶³ Nu ar fi mai bine Mannheim ? Mainz este o fortăreață prusiană.

Cît privește velșii, în caietele mele *nu* găsesc ceea ce este cel mai important. Iată ce am :

„Comunitatea de bunuri excludea instabilitatea celtică a căsătoriei cunoscută încă din antichitate și, totodată, și *dreptul de vot al femeilor* în adunarea tribului” (*W. Wachsmuth. „Istoria obiceiurilor din Europa”, partea a doua, Leipzig, 1833*).

Wachsmuth își fundamentează expunerea pe legile regelui Dyonwall Moelmud și ale lui Howel Dda. „*Leges Molmutinal. Traducere de Will[iam] Probert* : «*Vechile legi din Cambria*, conținînd triadele legislative ale, lui D. Moelmud și Howel cel Bun, comentarii la triade, codul cu privire la educație și legile cu privire la vînătoare din Wales», Londra 1823” și „*Edward Davies. «Studii despre celți», Londra 1804*”.

În caietele mele am găsit notat ca o curiozitate :

„Legi cu privire la verificarea castității. Este suficientă mărțuria unei singure persoane, de pildă a fetei, cu privire la virginitatea ei”. „Un bărbat care-și alungă concubina de dragul alteia trebuie să plătească atîția denari cîți sint necesari pentru a acoperi posteriorul reclamantei. O femeie care reclamă un bărbat că a siluit-o apucă cu mîna stîngă membrul acestuia, iar dreapta o pune pe relicve și astfel jură că a spus adevărul”.

Pentru întretinerea unor „*relații imorale cu regina* se aplică o pedeapsă dublă în favoarea regelui”.

Primul capitol al cărții despre dreptul cutumiar se referă la femeii. „Dacă femeia lui doarme la alt bărbat și *el o bate*, el pierde dreptul la despăgubiri... Se stipulează exact tot ce-i era permis femeii — diferit, în funcție de rang — *să înstrăineze*. Femeia țăranului (taenigh) nu avea voie să-și înstrăineze decît salba de la gît și *să dea cu împrumut* numai sita, și asta nu mai

departe decît acolo unde vocea ei, atunci cînd cerea să i se înapoieze sita, putea fi auzită. Femeia nobilului (nihilms) avea voie să-și înstrăineze mantia, cămașa, pantofii etc., iar cu împrumut putea să dea toate obiectele casnice. Impotența, rîia și respirația urît mirositoare a bărbatului erau pentru soție suficiente motive de divorț¹⁾.

Foarte galanți indivizi, celții ăștia. Și, în plus, niște dialecticieni innăscuți, pentru că totul este compus în *triade*. Material despre drepturile matrimoniale pot căuta în Wachsmuth la Museum, cînd voi începe iar să ies din casă.

Cu ocazia aceasta am mai găsit în caietele mele citate din unele scrieri despre Irlanda, pe care cu siguranță le-ai văzut și tu sau care, intrucît ai alte surse mai bune, nu-ți sînt de mare folos. O carte, al cărei titlu nu-l pot citi cum trebuie, „*Cgygia*” sau „*Ogygia*”, de R. O'Flaherty, Londra 1685.

Dr. Charles O'Conor: „*Scriptores Rerum Hibernicarum*”. Buckingham (1814—1826, 4 volume).

„*The antiquities and history of Ireland*”, de Jam. Ware, Londra 1705; Ware, „*Two books of the writers of Ireland*”. Dublin 1709⁴⁸⁴.

În privința lui Bakunin există două alternative: ori afacerea a eșuat, ori lucrurile au fost aranjate astfel pour sauver les apparences¹⁾). La o cercetare mai atentă constat că redactorul este Ogarev²⁾). În primele numere, Bak[unin] n-a publicat decît o scrisoare, în care adoptă o poză de nepărtinire, acuză redacția, printre altele, de lipsă de principialitate etc., se dă plin de importanță drept socialist și internaționalist etc. Dar, with all that³⁾, cele scrise de el se reduc la următoarele: în teorie toate coalițiile sînt condamnabile, în practică însă Og[arev] are în orice caz dreptate. Ceea ce se impune în primul rînd în momentul de față este răsturnarea puterii țariste, iar pentru aceasta ar fi necesară unirea tuturor partidelor care îi sînt ostile etc. etc. Mai tîrziu ele n-au decît să se bată între ele etc. Așadar, în Rusia, socialiștilor le este permis să facă „politică”, dar în Europa occidentală — cu nici un preț!

Poți să reții materialele rusești pe care ți le trimit astăzi pentru că le am în dublu exemplar.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹⁾ — pentru a salva aparențele. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 442. — *Nota red.*

³⁾ — după toate acestea. — *Nota trad.*

Am să caut o gramatică irlandeză de îndată ce voi putea să ies iarăși din casă.

De starea ultimei scrisori *nu* poșta este vinovată.

Publicat pentru prima oară
 într-o formă prescurtată
 în : „Der Briefwechsel zwischen
 F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
 Stuttgart, 1913 ; în întregime
 în : Marx-Engels, Gesamtausgabe.
 Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
 Tradus din limba germană

284

Engels către Marx la Londra

Manchester, 15 mai 1870

Dragul meu Maur,

Mainz nu este chiar atât de rău, guvernul din Hessen este mereu pe picior de război cu guvernatorul prusian, iar prusienii trebuie să declare mai întâi starea de asediu în oraș pentru a putea face ceva. Darmstadt are un proletariat prea puțin numeros și, pe lângă asta, și o mică curte, așa încît nu intră în discuție. Mannheim nu are nici el atîta proletariat cît are Mainz și, în general, ar fi bine, cred, ca congresul să se țină sub nasul soldaților prusieni. În eventualitatea că va fi împrăștiat, toată societatea aceasta strălucită se va îndrepta spre Bruxelles, unde chiar și persoanele care în Prusia sînt compromise pot ajunge în 24 de ore prin Strassbourg, Metz și Luxemburg, iar ceilalți prin Köln sau Saarbrücken și Luxemburg. Apropo, Internaționala ar trebui să încerce să se consolideze în Luxemburg, căci acolo sînt mulți mineri, tăbăcari etc. Treaba asta ar trebui să pornească de la Saarbrücken sau Aachen, iar comitetul¹⁾ să fie însărcinat cu ea.

Calde mulțumiri pentru materialul celtic²⁾. Am să-mi fac timp cîteva ore ca să caut unele amănunte la Chetham Library, unde voi găsi cu siguranță ceva.

„Ogygia”⁴⁸⁴ este o lucrare supărător de necritică ; ici-colo mai găsești unele observații de valoare, pentru că individul a avut la dispoziție scrieri vechi, astăzi pierdute, dar pentru a-l

¹⁾ Comitetul din Braunschweig al Partidului muncitoresc social-democrat. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 451. — *Nota red.*

verifica ar trebui să buchisești cel puțin 3 ani *codicele* irlandeze. „Letopiseșele” doctorului Ch. O’Conor sînt surse mai mult sau mai puțin bune, însă cuprind mai ales perioade mai tîrzii; dar el a tipărit și „Analele de la Ulster” cu o traducere latină, ditto primul volum din „Analele celor 4 magistrii”, nu știu însă dacă cuprinde întregul letopiseș. Dar „Analele celor 4 magistrii”, opera sa de căpetenie, a fost editată și tradusă în 1856 de dr. O’Donovan și o am aici; ieri am terminat primul volum ⁴⁸⁵.

Ware (sir Jam. Ware cred că era judecător sau așa ceva în timpul lui Carol I) este, dintre autorii mai vechi, fără îndoială, cel mai bun și a avut la dispoziție, în traducere, manuscrise care astăzi s-au pierdut; a scris în latină (Waraeus); îl am aici în engleză și latină.

Nu pot citi mult timp cărți irlandeze, respectiv paralel cu traducerile engleze, fără să cunosc, fie și superficial, legile foneticii și sintaxei acestei limbi. Am descoperit aici o gramatică irlandeză mizerabilă datînd din 1773 ¹⁾, am studiat-o alaltăieri și am învățat cîte ceva din ea, dar nici măcar autorul n-are habar de legile propriu-zise ale limbii irlandeze. Singura gramatică bună este cea a dr. John O’Donovan, amintit mai sus, cel mai bun cunoscător al Irlandei din secolul nostru. Dacă te mai duci pe la Museum, ai putea s-o ceri o dată, ca să vezi cam cît ar costa (O’D[onovan] are mania de a nu tipări decît cărți voluminoase și scumpe în quarto): O’D[onovan] „Irish Grammar”! În afară de aceasta ai mai putea consulta:

„Genealogies, Tribes, and Customs of Hy-Fiachrak”, editată de Societatea irlandeză de arheologie 1844 (probabil de O’Donovan), și

„Tribes and Customs of Hy-Many” ⁴⁸⁶ (ditto), vezi dacă conțin ceva referitor la relațiile *sociale* și dacă sînt cărți voluminoase și scumpe; dacă nu și dacă în ele găsesc ceva material, mi le voi procura.

Mai există apoi o ediție (a lui O’Donovan) din „Leabhar na-Ceart” („Book of Rights”) și ți-aș rămîne îndatorat dacă cu vreun prilej oarecare ai putea s-o frunzărești și să-mi spui dacă pot scoate de acolo ceva material — N. B. *numai* referitor la relațiile *sociale*, în rest nu mă interesează nimic —, de asemenea dacă este o ediție scumpă, de lux. Judecînd după citatele pe care le am în fața mea, nu voi găsi mare lucru acolo.

Cu aceasta însă cred că am epuizat aproape tot ceea ce prezintă importanță în *literatura veche*, atît cît a fost publicat.

¹⁾ Charles Vallancey. „A grammar of the iberno-celtic, or irish language”, the second edition, Dublin 1782. — *Nota red.*

Ogarev a fost redactor la „Kolokol” împreună cu Herzen și este un filistin și un poet absolut obișnuit. Dacă B[akunin] a fost într-adevăr cel care a primit banii, și nu Ogarev, atunci Og[arev] îi va fi cu siguranță vîrit pe gît în calitate de controlor.

În ultimele zile am lucrat iarăși mult în micul balconaș din fața biroului pătrat, unde stăteam împreună acum 24 de ani ; locul acesta îmi place foarte mult pentru că, datorită ferestrelor colorate, are întotdeauna o lumină plăcută³⁷⁶. Bătrînul Jones, bibliotecarul, mai există și el, dar e foarte bătrîn și nu mai face nimic ; nu l-am mai văzut pe acolo.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Scrisoarea lui Wilh[elm] (pe care ți-o înapoiez împreună cu cea din Braunschweig) este, într-adevăr, tot ce am citit vreodată mai stupid. Ce vită ! Sînt însă curios să văd ce-mi va răspunde. În încheiere l-am sfătuit să mai chibzuiască dacă nu s-ar cuveni ca, atunci cînd vrei să înveți ceva pe alții, să înveți mai întii tu însuși acel lucru.

Din ce documente parlamentare se poate afla cîți bani se cheltuiesc anual pentru Commissioners for the publication of the ancient Laws and Institutes of Ireland¹⁾ ?⁴⁷² Treaba asta este o afacere colosală (în mic). Ar fi, de asemenea, important de știut ce parte din acești bani este alocată 1) pentru remunerarea trîndavilor membri ai comisiei, 2) ca salariu pentru subalternii într-adevăr productivi, pentru cheltuieli de tipărire etc. Toate astea trebuie să existe totuși pe undeva, în vreun document parlamentar. Indivizii aceștia primesc salarii *din 1852* și pînă acum n-au fost publicate decît *două volume* ! 3 lorzi, 3 judecători, 3 preoți, 1 general și 1 specialist în problemele Irlandei, decedat și el de mult.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — membrii comisiei pentru publicarea vechilor legi și instituții din Irlanda. — *Nota trad.*

285

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 16 mai 1870 ⁴⁸⁷

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat insistenta mizgăleală a lui Wilhelm !⁴⁸⁸

Smintitul acesta începe să devină insuportabil. I-am scris în ultima scrisoare că Borkheim este foarte bolnav, că doctorul i-a interzis continuarea oricărei activități publicistice chiar și multă vreme *după ce* se va restabili, ca din această cauză ar trebui sistată tipărirea elucubrațiilor lui Bakunin ⁴⁷⁰, la care de altfel nici n-ar fi trebuit să se porceadă etc. !

Și ce face vita ? Publică în numărul din „*Volksstaat*”, care a sosit astăzi, un articol calomnial care îl vizează direct pe Borkheim, scris de vagabondul Neceaev ⁴⁸⁹. Mă tem literalmente ca nu cumva treaba asta să-l irite atît de mult pe B[orkheim], încît să-i fie fatal. B[orkheim] mi-a scris alaltăieri că ar vrea să mă vadă. Nu am putut să-i îndeplinesc dorința pentru că tușesc și am un guturai îngrozitor. În schimb însă s-a dus soția mea ieri pe acolo. Este încă foarte slăbit, iar doctorul i-a interzis în mod expres să se enerveze. Probabil că numărul din „*Volksstaat*” primit astăzi a provocat o scenă de toată frumusețea !

I-am scris imediat lui W[ilhelm], dobitocul ăsta de treabă, și i-am tras o săpuneală zdravănă. Totodată am relevat că considerațiile făcute de el cu privire la tine sînt „prea puerile” pentru a merita un răspuns. El însă ar putea fi sigur că „aprecierile asupra lui Hegel sau anything else” ¹⁾ îți sînt absolut indiferente, la fel ca și faptul „care” și „ce gen de studii de tot felul” „le desconsideră întrucitva” el, W[ilhelm]. Afirmarea acestui flăcău că „de 22 de ani” duce „o viață agitată, fără o clipă de răgaz” este savuroasă. Noi știm bine că din 22 de ani, vreo 15 i-a petrecut în inactivitate.

Îți trimit „*Echo*”, pe care va trebui să-l păstrezi pentru declarațiile de dezavuare ale „*secției franceze*” pe care le conține, și „*Marseillaise*”, „*Internationale*” (Bruxelles) și alte organe de presă de-ale noastre ²⁾. Împrejurările au fost, în sfîrșit, atît de favorabile

¹⁾ — orice altceva. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Proiect de rezoluție al Consiliului General cu privire la „Secția federală franceză de la Londra” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 460. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

incît să ne ofere ocazia de a le da în mod oficial acestor canalii un picior în spate.

Mayence ! soit ¹⁾

Faptul că Bracke *publică* în „*Volksstaat*“ extrase din scrisoarea particulară pe care i-ai adresat-o tu ²⁾, mi se pare un peu indiscret ³⁾. Intenția însă a fost bună și cred chiar că, sub aspect politic, procedeul a fost just. În felul acesta ei voiau, în mod evident, să lovească în Schweitzer.

În legătură cu prăpădita aceea de comisie pentru publicarea legilor din Irlanda au apărut în „*Irishman*“ tot soiul de date. Voi căuta să descopăr ceea ce este esențial în toate acestea.

Dacă starea sănătății mele *nu* se va schimba *curînd*, așa încît să nu mai fiu împiedicat să lucrez, voi veni poate, pentru o săptămîină-două, la Manchester. Căci, dacă nimic nu ajută, s-ar putea ca schimbarea de aer să fie de folos.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în întregime
fn : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

286

Engels către Marx la Londra

Manchester, 17 mai 1870

Dragul meu Maur,

Nu prea cred că Liebk[necht] îți va trimite scrisoarea mea, întrucît conținutul ei este exact opusul celor ce spune W[ilhelm] despre sine. M-am ferit cît am putut să folosesc vreo expresie jignitoare, însă toată scrisoarea se învîrte, după cum e și firesc, în jurul faptului neplăcut că sub numele *meu* Wilh[elm] scrie despre lucruri de care (cum s-a stabilit acum) habar n-are. Și asta îl va „jigni“, desigur.

Cum de a putut să tipărească porcăria de scrisoare a lui Neceaev ⁴⁾, toată numai injurii, fără să cuprindă nimic altceva în

¹⁾ — Mainz ! fie ! — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 607. — *Nota red.*

³⁾ — puțin cam indiscret. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 456. — *Nota red.*

afară de cele mai stupide platitudini rusești à la Herzen, rămâne și astăzi de neînțeles. Numai prin colosala lene, care-l obligă să umple paginile ziarului cu ce se nimereste, numai să nu muncească el, s-ar mai putea explica acest lucru.

Pentru a pune capăt acestei „stări”, cel mai bine ar fi dacă ai veni aici încă în cursul acestei săptămîni, și să vii împreună cu Tussy. Schimbările de aer ți-au făcut întotdeauna bine, iar mișcare vei putea face aici mai bine decît acolo. Și apoi, în cel mai rău caz, îl poți consulta și pe Gumpert. Adu-o însă pe Tussy cu tine. În vederea sosirii ei, Lizzie a și copt currantbread¹⁾, și toată casa jubilează de cînd le-am spus că te voi ruga să o aduci cu tine. Dacă ați putea veni mîine, tant mieux²⁾, și în acest caz telegrafiază-ne; în felul acesta vom ști la timp pentru a vă putea pregăti camera. Dacă nu, veniți joi. Ne va face bine la amîndoi să străbătem în lung și-n lat cîmpurile și să ne amuzăm de toate fleacurile cîte s-au întimplat de cînd am fost eu ultima oară la Londra⁴⁹⁰. Lizzie a promis că se va duce la culcare împreună cu Tussy în fiecare seară — Sundays always excepted³⁾ — în mod necondiționat la ora 11, așa încît nici acest punct nu prezintă dificultăți. În sfîrșit, consider că Rüdeshheimer-ul meu din 1857 se află acum chiar în perioada cînd trebuie băut și pentru asta am nevoie de sprijinul tău.

Așadar, sau mîine o telegramă și „han selv”⁴⁾, cei drept, nu cu 22 000 de oameni, cum a spus „han selv”, dar cu Tussy, sau poimîine.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Bracke mi-a cerut lămuriri în privința publicării scrisorii⁵⁾ și mi-a fixat un termen în care o pot interzice; am lăsat să treacă termenul pentru că mi-era indiferent.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — cozonac cu stafide. — *Nota trad.*

²⁾ — cu atît mai bine. — *Nota trad.*

³⁾ — cu excepția duminicilor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „el însuși”. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 457. — *Nota red.*

287

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 18 mai 1870

Dear Fred,

Luni pornim spre tine pentru două săptămîni, nu mai mult, pentru că Tussy își intrerupe cursurile. Săptămîna aceasta nu se poate, pentru că sweet ¹⁾ Jennychen are vacanță pînă luni și, prin urmare, nu trebuie s-o lăsăm singură în această perioadă.

Din alăturata porcărie a lui Heinzen — mincinoasa legendă despre relațiile mele cu Lassalle — se vede foarte limpede cine stă în spatele lui Heineke, slugoiul cel zdravăn ⁴⁹¹. Este vorba de bătrîna Hatzfeldt, care operează, probabil, prin intermediul lui Weber-junior, aflat în prezent la New York. De altfel, Heineke se înșală dacă își închipuie că îl voi învrednici fie și cu un singur cuvînt de răspuns. De ani de zile dorește acest lucru, dar în zadar!

Membrii noștri francezi demonstrează ad oculos ²⁾ guvernului francez care este deosebirea dintre o societate politică secretă și o asociație cu adevărat muncitorească. Nici n-a apucat bine să-i aresteze pe toți membrii comitetelor din Paris, Lyon, Rouen, Marsilia etc. ⁴⁷⁷ (o parte din ei au fugit în Elveția și Belgia), că un număr dublu de comitete s-au prezentat în ziare (și încă menționînd și adresele lor particulare) cu cele mai îndrăznețe și mai categorice declarații, recomandîndu-se drept succesori ai acestora. Guvernul francez a făcut, în sfîrșit, ceea ce noi doream de atîta timp, și anume a transformat problema politică: imperiu sau republică, într-o problemă de vie ou de mort ³⁾ pentru clasa muncitoare!

În general plebiscitul este acela care dă imperiului ultima lovitură! Cum în favoarea imperiului au fost atîția „da” avec la phrase constitutionnelle ⁴⁾, Boustrapa ²⁰³ își închipuie că acum va putea restaura nestingherit imperiul sans phrase, c'est à dire le régime du Décembre ⁵⁾. La Paris — potrivit tuturor știrilor neoficiale —

¹⁾ — drăguța. — *Nota trad.*

²⁾ — în mod vizibil. — *Nota trad.*

³⁾ — de viață sau de moarte. — *Nota trad.*

⁴⁾ — cu frazeologia constituțională. — *Nota trad.*

⁵⁾ — fără fraze, adică regimul din decembrie. — *Nota trad.*

société du 10 Décembre ⁴⁷⁶ este pe deplin refăcută și acționează în modul cel mai energic.

Salut.

Al tău,
K. M.

Mutarea congresului la Mainz — ieri unanimously voted ¹⁾ — o să-l facă pe Bakunin să țopăie !

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

288

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 mai 1870

Dragul meu Maur,

Așadar, luni. Dacă ai fi venit ieri, ai fi putut s-o iei și pe Jen-nychen cu tine. Cîteva nopți pînă duminică ar fi putut să doarmă împreună cu Tussy, că doar trebuie să vadă și ea o dată Manchesterul, pînă cînd nu ne mutăm noi.

Acest Bonaparte este, într-adevăr, un măgar incorigibil. Vita aceasta n-are habar de nici o mișcare istorică ; toată istoria este un talmeș-balmeș de întimplări fără legătură între ele, în care rolul hotărîtor îl au jalnicele coțcării ale bătrînului șarlatan, și ce coțcării ! Pentru fiecare emergency ²⁾ are întotdeauna una și aceeași rețetă. Că și-a reorganizat banda lui din 10 decembrie, este... ³⁾.

Old Heinzen este, într-adevăr, amuzant. Douăzeci de ani și mai bine unul și același cîntec, este de-a dreptul mișcător. Nu trebuie decît să spui : „comunist“ și Heinzen sare în sus ca o broască în stare de catalepsie cînd atingi masa pe care zace. Se recunoaște aici, fără îndoială, mîna bătrînei Hatzfeldt, iar toată po-

¹⁾ — votată în unanimitate. — *Nota trad.*

²⁾ — situație dificilă. — *Nota trad.*

³⁾ Manuscrisul deteriorat. — *Nota red.*

vestea a fost pusă, desigur, la cale în America, pentru că în Germania nimeni nu cunoaște tonul lui Heinzen, adică tonul în care trebuie să fluieri pentru a-l face pe old H[einzen] să joace. Miturile lansate în legătură cu tentativa de revoluție a lui Lassalle, care a eșuat la Köln din cauza noastră, sînt prea stupide.

Comportarea muncitorilor francezi este formidabilă. Oamenii aceștia sînt acum iarăși în plină acțiune și acesta este elementul lor, domeniul în care sînt maestri.

Calde salutări ¹⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

289

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 5 Iulie 1870

Dear Fred,

Te rog să mă scuzi că de cînd m-am întors la Londra am întrerupt corespondența. There was so much international and other business pressing upon me ²⁾.

Dupont, care își ține un copil (sugar) la cumnatul lui, altul la Serrailier, iar al treilea este la el ³⁾ — toți sînt fetețe —, a primit între timp două offers ⁴⁾, una de la Paris, cealaltă de la Manchester, pentru un post de administrator sau supraveghetor principal (la fabricile de instrumente de suflat). În privința nr. I, eu l-am sfătuit să refuze, pentru că acolo nu numai că ar fi curînd arestat, dar ar fi și antrenat în quarrels ⁵⁾ cu diferitele clici locale. În schimb, l-am sfătuit insistent să accepte nr. II, cu toate că el nu era încîntat. Așadar, a acceptat postul de la J. Higham, 131, Strangeways, Manchester (Brass Musical Instruments).

¹⁾ Din manuscris lipsește semnătura. — *Nota red.*

²⁾ — Au fost atîtea probleme pe plan internațional și altele care m-au presat. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 428. — *Nota red.*

⁴⁾ — oferte. — *Nota trad.*

⁵⁾ — certuri. — *Nota trad.*

Dificultatea o constituie însă faptul că trebuie să-l ia cu el pe cel de-al doilea copil, iar pe ceilalți doi să-i aducă în săptămânile imediat următoare. De aceea are nevoie de o mică casuță la Manchester și de o femeie de încredere pentru îngrijirea copiilor și domestic management¹⁾. Venitul lui este deocamdată de 3 l. st. weekly²⁾. N-ar putea Lizzie, în mod direct sau indirect, să-l ajute în această privință ?

În politică, Dupont se manifestă ca un adevărat caracter, în viața particulară însă este colosal de slab. În primul rînd nu suportă alcoolul, și chiar și o cantitate cît de mică îi provoacă o stare de agitație. Secondly³⁾ se lasă ușor dirijat și exploatat de cei din jur.

Va veni, probabil, la Manchester chiar în cursul acestei săptămîni. În orice caz, îți voi comunica dinainte ziua sosirii lui.

Din alăturata scrisoare de la Meissner te vei lămuri cum stau lucrurile acolo. La scrisorile insistente ale lui Kugelman, care la 12 august pleacă la Karlsbad⁴⁾ și așteaptă să-l înștiințez dacă trebuie să-mi închirieze o locuință, am răspuns prin scrisoarea lui Meissner. I-am amintit că Meissner mi-a spus în prezența lui că sînt perspective sigure pentru o a doua ediție⁵⁾ și că plata se va face de paște, și am adăugat că, în actualele condiții, nu aș putea spune nici cînd, nici dacă în general voi putea pleca la Karlsbad. Așa se explică alăturata scrisoare a lui Meissner. Încă n-am răspuns, pentru că mai așteptam un răspuns din Dublin în legătură cu fotografia lui O'D[onovan] Rossa.

Lafargue m-a anunțat că un tînăr rus, Lopatin, va veni cu o scrisoare de recomandare de la el. L[opatin] mi-a făcut o vizită sîmbătă, iar eu l-am invitat pentru duminică (a stat la noi de la ora 10 dimineața pînă seara la 12) și s-a întors luni la Brighton, unde locuiește.

Este încă foarte tînăr, a stat 2 ani la închisoare, apoi 8 luni într-o fortăreață din Caucaz, de unde a evadat. Este fiul unor nobili săraci și, pe cînd studia la Universitatea din Petersburg, a fost nevoit să-și cîștige piinea dînd meditații. Acum duce o viață foarte modestă, făcînd traduceri în limba rusă. Locuiește la Brighton, pentru că acolo poate să se scalde în mare pe gratis, la o anumită depărtare de plaja oficială, de două-trei ori pe zi.

O minte deschisă, *critică* ; un caracter vesel, stoic, de țăran rus care se mulțumește cu atît cît are. Punctul său slab : *Polonia*. De-

1) — conducerea gospodăriei. — *Nota trad.*

2) — pe săptămîină. — *Nota trad.*

3) — în al doilea rînd. — *Nota trad.*

4) — Karlovy Vary. — *Nota trad.*

5) a volumului I al „Capitalului”. — *Nota red.*

spre ea vorbește exact așa cum vorbește un englez — say an English chartist of the old school ¹⁾ — despre Irlanda.

El mi-a povestit că întreaga istorie a lui Neceaev ²⁾ (23 de ani) este o minciună sfruntată. Neceaev nu a stat *niciodată* într-o închisoare rusăască, iar guvernul rus nu a pus *niciodată* la cale un asasinat împotriva lui.

Realitatea este aceasta. Neceaev (unul dintre puținii agenți ai lui Bakunin în Rusia) făcea parte dintr-o societate secretă. Un alt tînăr X ³⁾, bogat și entuziast, susținea materialicește această societate via Neceaev. One fine morning ⁴⁾ X i-a declarat lui Neceaev că nu mai dă nici o copeică, întrucît nu știe în ce fel sint cheltuiți banii lui. Atunci d-l Neceaev (poate pentru că nu putea să dea socoteală despre bani) a propus tovarășilor lui din societatea secretă să-l asasineze pe X, pentru că pe viitor acesta și-ar putea schimba concepțiile și deveni un trădător. Și într-adevăr l-a ucis. Așadar, el este urmărit de guvern pur și simplu *ca un asasin* ordinar.

La Geneva Lopatin i-a cerut mai întîi personal socoteală lui Neceaev (în legătură cu minciunile lui), iar acesta s-a justificat invocînd avantajele politice ale unei știri senzaționale pentru așa-zisa cauză. Apoi Lop[atin] i-a relatat toată povestea lui Bakunin, care i-a spus că el, fiind „bon vieillard” ⁵⁾, a crezut totul. Apoi B[akunin] i-a cerut lui Lop[atin] să repete toate acestea în prezența lui Neceaev. Lopatin a pornit-o imediat cu B[akunin] la Neceaev, unde scena s-a repetat. Neceaev a tăcut. Atîta timp cît Lop[atin] se afla la Geneva, Neceaev a avut o purtare foarte modestă, nici nu crîcnea. Dar de îndată ce Lop[atin] a plecat la Paris, mascarada a început din nou. La scurtă vreme după aceea Lop[atin] a primit o scrisoare jignitoare din partea lui Bakunin referitoare la această afacere. I-a răspuns pe un ton și mai jignitor. Rezultatul: Bakunin a scris o scrisoare pater, peccavi ⁶⁾ (este aici, în posesia lui Lopatin), dar pretinde că il est un bon vieillard crédule ! ⁷⁾ (En passant ⁸⁾ : L[opatin] spune că fraze întregi de-ale lui Borkheim în limba rusă sînt complet ininteligibile, pure ineptii, nu numai greșite din punct de vedere gramatical, dar nu înseamnă „absolut nimic” ! Și nebunul de Borkheim, care, după

¹⁾ — să zicem un cartist englez din vechea școală. — *Nota trad.*

²⁾ Cuvîntul „Neceaev” a fost scris de Marx cu caractere rusești. — *Nota red.*

³⁾ Ivan Ivanov. — *Nota red.*

⁴⁾ — Într-o bună dimineață. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „un bătrîn cumsecade”. — *Nota trad.*

⁶⁾ — de scuze. — *Nota trad.*

⁷⁾ — el este un bătrînul cumsecade și credul. — *Nota trad.*

⁸⁾ — Apropo. — *Nota trad.*

cum mi-a comunicat înainte de întâlnirea cu Lop[atin], prin intermediul prietenului lui Eichhoff, și-a trimis între timp maculatura la Berlin, unui german de acolo — pe care poliția berlineză îl folosește ca interpret rus —, pentru a primi de la el un atestat oficial că el știe să scrie rusește. Talentul acestui Gaudissart al nostru pentru comicul inconștient este totuși unrivalled !¹⁾.)

Am aflat de la L[opatin] că Cernișevski²⁾ a fost condamnat în 1864 la 8 ani de travaux forcés³⁾ în minele din Siberia ; mai are deci încă doi ani de suportat. Prima instanță judecătorească a fost destul de cinstită pentru a declara că nu i se poate imputa absolut *nimic* și că pretinsele scrisori secrete subversive, instigatoare la complot, sînt niște *forgeries*⁴⁾ evidente (ceea ce și erau). Dar, la ordinul împăratului, *senatul* a binevoit să anuleze această sentință, și acest om viclean, „care este atît de abil — se spune în sentință — încît își prezintă scrierile sub o formă inatacabilă din punct de vedere legal, izbutind totuși să otrăvească opinia publică”, a fost trimis în Siberia. Voilà la justice russe⁵⁾.

Flerovski stă mai bine. El se află doar în deportare administrativă, într-un mic cătun nenorocit între Moscova și Petersburg !

Ai avut fler cînd ai susținut că *Flerovski* este un *pseudonim*. Totuși Lopatin spune că acest nume, deși nu este de origine rusă, se întilnește adesea la preoții ruși (respectiv la monks⁶⁾), care îl consideră ca fiind traducerea rusă a lui Fleury și care au aceeași pasiune pentru numele care sună frumos ca și evreii). Vocația lui Lopatin o constituie științele naturii. Aceasta a fost specialitatea lui. S-a ocupat însă și cu afaceri comerciale și ar fi un noroc dacă i s-ar putea face rost de ceva în genul acesta. Am să vorbesc despre aceasta cu Borkheim și cu Pohl. Despre Paris etc. data viitoare.

Al tău,
Maur

Apropo. Jennychen te întrebă dacă să te citeze ca autor al notei⁷⁾ ?

¹⁾ — fara pereche. — *Nota trad.*

²⁾ Cuvîntul „Cernișevski” a fost scris de Marx cu caractere rusești. — *Nota red.*

³⁾ — munca silnică. — *Nota trad.*

⁴⁾ — *falsuri*. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Asta-ı justiția rusească. — *Nota trad.*

⁶⁾ — călugări. — *Nota trad.*

⁷⁾ *F. Engels*. „Însemnări pentru prefața la o culegere de cîntece irlandeze” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963 p. 541—542. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

Încă ceva, ea — este foarte încăpățînată — nu-mi permite să schimb, fără o permisiune specială din partea ta, nici un cuvînt din manuscris !

My best compliments to Mrs. Lizzy.

[*Post-scriptumul fiicei lui Marx, Jenny*]

5 iulie 1870

Dragă Engels,

Mii de mulțumiri pentru scrisoarea dumitale și pentru extrem de interesantele note. Sper însă că d-l Risse nu le va împăna cu anecdotele lui evreiești, din care pare să aibă un bogat stoc la îndemînă. În legătură cu fotografia lui O'D[onovan] Rossa i-am scris lui Pigott. În caz că nu se va putea găsi o fotografie bună, eu aș putea, firește, să-i trimit lui Kugelmann, așa cum erai și dumneata de părere, copia apărută în „Irishman”.

Multe mulțumiri !

Cu multă afecțiune,
Jenny ¹⁾

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

290

Engels către Marx⁴⁹² la Londra

Manchester, 6 iulie 1870

Dragul meu Maur,

Instrucțiunile tale referitoare la Dupont²⁾ sînt atît de neclare, încît nu pot întreprinde nimic. Să-i închiriez o locuință — dar cum să fie, mobilată sau nemobilată ? Despre asta nu pomenești nimic și totuși acesta este esențialul. Apoi, o menajeră de încredere este al naibi de greu de găsit și încă în grabă, și, în al treilea rînd, Lizzie nu poate ieși din casă din cauza genunchiului, care nu se vindecă atît de repede cum ar trebui pentru că nu stă liniștită și nu are răbdare.

¹⁾ În original scrisoarea lui Jenny este în limba engleză. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 461. — *Nota red.*

Așa stînd lucrurile, mi se pare că planul lui Dupont de a veni aici de la început cu un copil este absolut inaplicabil. Cred că cumnatul lui sau Serrailier l-ar mai putea găzdui și pe cel de-al treilea copil încă o săptămînă-două, și, în acest caz, cel mai bun lucru ar fi ca la început el să vină aici *singur*, și în acest caz voi putea porni de îndată să colind cu el în căutarea unei case, iar între timp noi vom începe să ne interesăm de o menajeră. Cum el tot trebuie să se ducă să-și aducă copiii sau să trimită pe cineva după ei, este indiferent dacă va fi vorba de doi sau de trei copii.

Dacă este de acord cu acest plan, scrie-mi neîntîrziat ca să-i pot găsi în apropiere de fabrica lui o cameră mobilată cu pensiune pentru o săptămînă, dacă asta dorește — presupun că are în vedere numai un bedroom ¹⁾, și nu intenționează să plătească și pentru o cameră de zi? Scrie-mi, de asemenea, cînd sosește. Aștept, așadar, un răspuns neîntîrziat la toate acestea ca să știu ce am de făcut. Dar, așa cum am mai spus, a aduce imediat copilul aici ar fi cea mai mare prostie, *l-ar costa mult mai mulți bani* și în primele zile l-ar stingheri foarte mult. Unde să găsească așa, bătînd din palme, o menajeră dacă nu vrea s-o ia pe prima care-iese în cale?

Quoad ²⁾ Karlsbad, sint de părere, așa cum am mai spus, să te duci vara asta. Pot să-ți pun la dispoziție pentru această călătorie 40 l. st. Ai neapărat nevoie de această cură, chiar dacă n-ai să poți scăpa cu totul de Kugelmann și de efuziunile lui. C. Roesgen a fost și el acolo, l-am văzut ieri; după cum spune, treaba asta n-ar costa scump, mai ales că în timpul curei „nu se ivește nici o ocazie de a cheltui bani”. Cura i-a făcut foarte bine la ficat (care, în comparație cu al tău, este perfect sănătos); arată, ce-i drept, ceva mai slab, însă are o mină mult mai sănătoasă. Așadar, hotărăște-te; afară de K[u]gelmann] o să mai întilnești, desigur, acolo și alți bolnavi de ficat interesanți și cînd te vei întoarce să treci prin Hamburg și să-i scuturi lui Meissner cojocul. Așadar, hotărăște-te repede și aruncă-te cu ochii închiși în izvorul termal din Karlsbad și în entuziasmul fierbinte al lui K[u]gelmann]. N. B. Pentru evitarea unor eventuale dificultăți legate de pașaport la granița austriacă, ar fi, poate, bine dacă ai călători însoțit de medicul tău curant.

Cele povestite de Lopatin privitor la diverse russkie dela ³⁾ sint foarte interesante și demne de reținut. Faptul că Neceaev s-a dovedit a fi o secătură ordinară este foarte binevenit.

¹⁾ — cameră de dormit. — *Nota trad.*

²⁾ — referitor la. — *Nota trad.*

³⁾ Cuvintele „russkie dela” = „afaceri rusești” au fost scrise de Engels cu caractere rusești. — *Nota red*

Jennychen n-are nevoie să menționeze că eu sînt autorul notei ¹⁾, întrucît K[ugelmann] îmi cunoaște foarte bine scrisul ; de altfel, poate proceda cum crede de cuviință, iar în ceea ce privește modificările, poți face ce vrei. De anecdotele evreiești, de care se teme ea, nu va putea scăpa în nici un caz.

Apropo de Dupont. Lizzie are în vedere pentru el o persoană foarte potrivită, numai s-o putem găsi, mă tem că înainte de duminică sau luni nu vom da de ea. Este vorba de verișoara ei, Anna Kane, o persoană nici tînără, nici drăguță, însă foarte cinstită. Tussy o cunoaște ; pînă vineri ne-ar fi greu să aflăm unde se găsește în momentul de față și de aceea nu o vom putea, desigur, vedea înainte de sfîrșitul acestei săptămîni sau începutul celei viitoare.

„Vechile legi din Wales” ⁶⁹ le-am găsit și le-am parcurs aici în ediția oficială a comisiei pentru editarea vechilor legi. Sînt lucruri foarte nostime acolo. Dacă în noaptea nunții bărbatul constată că mireasa lui nu este fecioară și rămîne la ea pînă dimineața, atunci el nu are dreptul să primească nimic din averea ei, sed si, postquam illam vitiatam deprehenderit, surrexerit ad pronubos, pene erecto, et testaretur eis se illam vitiatam invenisse et non concubuerit cum illa ad crastinum nusque, illa nihil ab eo in crastinum habebit. Si mammae et crines et menses apparuerint, tunc lex pronunciat neminem posse certe scire num virgo sit necne ²⁾ ; de aceea ea trebuie să aducă șapte martori, printre care părinții, frații și surorile ei. Dacă însă ea nu vrea sau nu poate să facă acest lucru, atunci cămașa ei trebuie să fie despîcată pînă la șold și să fie pusă să se țină cu mîna de coada unsă cu grăsime a unui vițel de un an, și dacă se poate ține de coada lui, ea îl va păstra în locul părții ei de argyoren (avere personală) ; dacă nu se poate ține, să nu-i rămînă nimic.

Am pus acum în fereastră un bilet cu „To be let” ³⁾. N-ați găsit încă nimic ?

¹⁾ F. Engels. „Insemnări pentru prefața la o culegere de cintece irlandeze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 541—542. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ — dacă însă el a găsit-o vătămată va merge, cu membrul în erecție, la cel care a mijlocit căsătoria și va arăta că a găsit-o vătămată și că nu a dormit cu ea pînă dimineața, că el nu o va ține pînă a doua zi. Dacă însă ea are sîni, pilozități și mense, așa prevede legea, că nimeni nu poate ști cu siguranță că ea a fost sau nu fecioară. — Nota trad.

³⁾ — „De închiriat”. — Nota trad.

Ce se aude cu catalogul bibliotecii din Londra? Este ceva foarte important pentru mine, pentru că eu trebuie să știu la ce pot renunța să citesc aici.

Cele mai călduroase salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

291

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7 iulie 1870

Dragul meu Maur,

Ieri am fost nevoit să-ți scriu în mare grabă în legătură cu Dupont, fără să pot cîntări bine lucrurile împreună cu Lizzie; toată ziua am avut treabă în oraș, iar seara „ballot”¹⁾ la club, așa încît abia seara tirziu am putut discuta totul în liniște cu Lizzie, cu care prilej a reieșit că nu există nici un motiv ca să se apeleze la Serrailier sau la cumnatul lui D[upont] în legătură cu fetița, căci lor le va fi destul de greu acum să-i țină la ei pe ceilalți copii. Fetița poate foarte bine să doarmă cu Mary Ellen²⁾ și nu ne va deranja de loc. De asemenea, în primele zile Dupont poate să locuiască la mine, pînă cînd se va instala cît de cît, și, de altfel, este mult mai bine să aranjez totul împreună cu el, decît singur, fără el. Lizzie spune că așternut are suficient, chiar și în afară de cel folosit în timpul cît Mary Ellen a fost bolnavă de scarlatină, pe care, firește, încă n-aș vrea să-l întrebuițez.

Toate acestea nu le puteam ști ieri dimineață cînd ți-am scris, dar pentru ca tu să primești chiar astăzi împreună cu scrisoarea mea de ieri și alte vești, ți-am telegrafiat azi dimineață:

Duponts little girl welcome to stay with us, direct them both to my home, advise time of arrival³⁾.

¹⁾ — votare secretă. — *Nota trad.*

²⁾ Mary Ellen Burns. — *Nota red.*

³⁾ — Fetița lui Dupont este binevenită la noi, îndrumă-i la mine acasă, anunță data sosirii. — *Nota trad.*

Sper că ai primit această telegramă *înainte* de a fi vorbit ceva cu D[upont]. Trebuie să-l convingi că nu are de ce să se jeneze să accepte propunerea mea (dacă este necesar, adică să-l convingi). În felul acesta el nu-și ușurează numai lui însuși situația, ci și mie, prin faptul că vine o dată cu micuța la mine. Roagă-l, așadar, în numele meu, să se aranjeze așa cum propun eu și anunță-mă numai cînd sosește, ca să-l pot întîmpina la gară.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

292

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 iulie 1870

Îngrozitoare caniculă !

Dear Fred,

După primirea telegramei tale i-am comunicat lui Dupont cele necesare. Pleacă luni la ora 11 din Euston Station.

Te sfătuiesc să lași copilul să doarmă împreună cu el scurtul răstimp pe care îl va petrece la voi. De la boala și moartea mamei, copiii au fost cam neglijați și s-ar putea ca la școală să fi luat ceva care mișcă prin păr. Cel puțin așa are impresia partea feminină de aici.

Mîine îți voi trimite ziarele franceze cu rapoartele referitoare la proces⁴⁹³. Va trebui să le am înapoi cît mai curînd posibil. Ovreașul Frankel și-a cucerit laurii. Atît la acuzați, cît și la ziare etc. vei observa tendința de a-și atribui lor (Parisului) meritul de a fi creat *Internaționala*.

În legătură cu catalogul din Londra voi merge miine să-l văd pe Beesly.

Salut.

Al tău,
K. M.

(Verte ¹⁾)

Jenny nu a primit încă nici un răspuns din Irlanda afară de alăturata scrisoare de la Pigott ²⁾. Individul scrie în așa fel, de parcă ar răspunde la un anunț-reclamă. Jennychen este too gentle ³⁾ pentru el. Il lui faut the ferocious Irish girl ⁴⁾. Și dacă aici străinii au în general prejudecăți în privința irlandezilor, de toate astea nu sînt oare vinovați naționaliștii obtuzi de felul lui P[igott] ?

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Verso. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 639. — *Nota red.*

³⁾ — prea gentilă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — El are nevoie de sălbatica fată irlandeză. — *Nota trad.*

Partea a doua
Scrisori
ale lui Marx și Engels
către diverse persoane
Ianuarie 1868—iulie 1870

1868

1

Engels către Jenny Marx
la Londra

Manchester, 3 ianuarie 1868

Dragă doamnă Marx,

Trebuie să vă rog să mă scuzați că nu am răspuns atîta timp la scrisoarea d-voastră. Crăciunul este însă singura perioadă din tot cursul anului care mă face să simt că și în afara afacerilor stau cu un picior în tabăra burheziei, și aici, la Manchester, asta înseamnă mîncare și băutură multă, indigestie și, în mod inevitabil, proastă dispoziție și pierdere de timp. Acum toate acestea s-au cam terminat și încep din nou să-mi revin.

Mi-a părut rău numai că pe moment n-am putut face rost de o ladă mai mare și am fost nevoit să iau ce se găsea în warehouse¹⁾ — data viitoare mă voi descurca mai bine.

Trimit alăturat ultimele vești primite de la Siebel. *Scrisoarea* aceasta, precum și una anterioară adresată Maurului, vă rog să mi le înapoiăți cît mai curînd, căci pe data de 8 va trebui să-i scriu; n-avem poștă decît de două ori pe lună și bietul om se bucură foarte mult cînd vede că se mai gîndește cineva la el. În ciuda bolii, el își face conștiincios datoria. Articolul din „Barmer Z[eitun]g” este scris de el. Ar fi bine dacă Maurul mi-ar spune ce părere are despre povestea cu „Kölnische Zeitung”²⁾; dacă crede că ar fi mai bine să-i scriu lui M[eissne]r în privința aceasta, pot s-o fac, trimițîndu-i totodată un extras din „Barmer Zeitung”.

Pater peccavi³⁾ a lui Hofstetten este extrem de amuzantă. Bineînțeles, el are impresia că pretutindeni dă numai de Liebknecht⁴⁾. În orice caz, încercarea acestor domni de a trece sub tăcere și în același timp de a exploata cartea⁵⁾ a fost acum zădărnicită.

Zilele acestea îi voi scrie lui Wilhelmchen. De la Kugelmann n-am mai primit nici o știre referitoare la soarta articolelor suabe⁶⁾.

1) — depozit. — *Nota trad.*

2) — Pocăința. — *Nota trad.*

3) Vezi volumul de față, p. 476. — *Nota red.*

4) Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

5) Vezi volumul de față, p. 9. — *Nota red.*

Pe baza articolelor ³ apărute pînă acum, Meissner ar putea deja să elaboreze un anunț foarte bun, care acum, cînd crăciunul a trecut, ar fi foarte potrivit. Ar trebui mai ales incluse pasajele în care economiștii sînt somați să se apere.

Sper că Maurul a scăpat de furuncul. Atît însă nu este de ajuns, el trebuie să facă ceva ca să termine o dată cu această porcărie. Cel de-al doilea volum ¹¹ nu are decît de cîștigat — chiar și în ceea ce privește termenul la care trebuie să fie gata — dacă un timp toate forțele vor fi aruncate în lupta împotriva furunculelor. Ce-ar fi dacă ar lua iarăși arsenic ?

Multe salutări Maurului și întregii familii și calde urări cu prilejul Anului nou de la

Al dv.,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. IV,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

2

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 11 ianuarie 1868

Dragă Kugelmann,

În primul rînd adresez cele mai bune urări cu prilejul Anului nou scumpei dumitale soții, lui Fränzchen și dumitale personal. Apoi my best thanks pentru Jupiter ⁴⁹⁵ și pentru energia și interesul cu care faci propagandă și duci de nas presa germană ⁷. Cum cînta prietenul nostru Weerth, din păcate mort prea de timpuriu :

„Pe lume nimic nu-i mai plăcut
Decît dușmanii să ți-i muști,
Și de acești flăcăi stingaci!
Să-ți rîzi cît mai răutăcios !⁸)

Am tot respectul pentru autoritatea dumitale medicală, cred însă că îi subapreciezi pe medicii *englezi, germani și francezi* pe care i-am consultat și îi mai consult încă aici pe rînd dacă crezi că ei

¹⁾ G. Weerth. „Kein schöner Ding ist auf der Welt“. — *Nota red.*

nu pot deosebi anthraxul (furunculul antracoid) de furunculul obișnuit și asta aici, în Anglia — patria furunculului antracoid, care este de fapt o boală a proletariatului ! Și dacă medicii nu ar face deosebirea, atunci ar face-o bolnavul, unul ca mine, de exemplu, care cunosc ambele variante ale acestor scirboșenii, pentru că impresia subiectivă este foarte diferită, deși, după câte știu, nici un medic n-a reușit pînă acum să delimiteze exact din *punct de vedere teoretic* cele două variante. De-abia de cîțiva ani se ține de mine porcăria asta. Înainte habar n-aveam de ea. În clipa în care îți scriu nu sînt încă complet restabilit și nici nu mi-am recăpătat puterea de muncă ! Iarăși săptămîni întregi pierdute și numai pour le roi de Prusse ¹⁾ !

Cît privește recenzia d-lui Dühring ²⁾, ceea ce dă ea la iveală este înainte de toate teama ! M-ai îndatora dacă mi-ai putea procura cartea lui Dühring : „Gegen die Verkleinerer Carey's“, ditto cea a lui von Thünen : „Der isolirte Staat mit Bezug auf die Landwirthschaft“ (sau ceva în genul acesta), indicîndu-mi totodată prețul lor. Aici comenzile de acest fel durează prea mult.

În sfîrșit trebuie să te rog să-mi trimiți about 12 copies ³⁾ după fotografiile mele (numai fullfaced ⁴⁾). Aproximativ o duzină de prieteni mă sîcîie din cauza lor.

Alăturat trimit pentru Mrs. Kugelman fotografia fiicei mele mai mari, Jenny, și a lui Eleanor, care-i transmite calde salutări lui Fränzchen.

Ad vocem ⁵⁾ Liebknecht : lasă-l numai a little time ⁶⁾ să facă pe le petit grand homme ⁷⁾. Tout s'arrangerà pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles ⁸⁾.

Aș mai fi avut de povestit o serie întreagă de întîmplări prin care am trecut în ultimul timp. Amin însă pentru data viitoare, cînd poziția necesară la scris nu mă va mai stingheri atît.

Salut.

Al d-tale,
K. Marx

¹⁾ Textual : „pentru regele Prusiei“ ; în sens figurat : „de florile mărului“. — *Nota red.*

²⁾ E. Dühring. „Marx. Capitalul. Critica economiei politice“. — *Nota red.*

³⁾ — vreo 12 copii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — din față. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

⁶⁾ — puțin timp. — *Nota trad.*

⁷⁾ — micul om mare. — *Nota trad.*

⁸⁾ — Toate se vor aranja cît se poate de bine în cea mai bună dintre lumi posibile. — *Nota trad.*

Unul din prietenii mei ¹⁾ de aici, care se ocupă mult de frenologie, a declarat ieri văzînd fotografia soției dumitale : foarte spiritală ! Vezi dar că frenologia nu este o artă lipsită de fundament, cum o considera Hegel ⁴⁹⁶.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2. nr. 4, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

3

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 30 ianuarie 1868

Dragă Kugelmann,

Am fost tăiat, ciopîrțit etc., pe scurt tratat în toate privințele secundum legem artis ²⁾, și cu toate acestea porcăria apare mereu, așa încît de două luni — cu excepția a 2—3 zile — sînt complet imobilizat. Simbăta trecută am ieșit pentru prima oară iarăși din casă, luni recidivă. Sper că săptămîna aceasta totul se va termina, dar cine îmi garantează că nu vor apărea noi cratere ? Este o fatalitate. În plus — treaba asta are repercusiuni și asupra capului. Prietenul meu, dr. Gumpert din Manchester, insistă asupra tratamentului cu arsenic. Dumneata ce părere ai ?

Coppel al dumitale încă n-a sosit aici.

Kertbény este un german ungar al cărui nume adevărat este, între nous ³⁾, Benkert. Germanilor unguri le place să-și maghiarizeze numele. Nu-l cunosc personal. Cum prin 1860 a avut un scandal cu Vogt, m-am adresat lui pentru unele date, însă nu am primit nimic care să poată fi folosit. (Materialul meu ungar provine parte de la Szemere, parte din propria-mi experiență la Londra.) Mai tîrziu el mi s-a adresat în legătură cu un conflict pe care l-a avut Kossuth. Din informațiile pe care le-am cules despre el nu a reieșit nimic suspect sub aspect politic. Pare să fie un individ care se viră în toate și are mania scrisului. Ereziile debitate

¹⁾ Probabil. Schapper. — *Nota red.*

²⁾ — după toate regulile artei. — *Nota trad.*

³⁾ — între noi. — *Nota trad.*

quant a ¹⁾ Bonaparte pot fi găsite la mulți dintre barbarii din răsărit, altminteri oameni cumsecade. În orice caz watch him ²⁾). De asemenea, cred că ar fi mai diplomatic să nu i se arate neîncredere (motiv pentru care îi și trimit prin intermediul dumitale nota biografică cerută). „Între timp” însă, de îndată ce voi putea sta într-o poziție care să-mi permită să scriu, voi „solicita” și alte informații în legătură cu el.

În privința „plagiaturii” ai intuit perfect care e adevărul. Am scris în mod intenționat într-o manieră grosolană, oribilă, pentru ca bănuielile lui Hofstetten să cadă asupra lui Liebknecht și astfel originea articolului să rămână o taină. Aceasta entre nous.

Știi, desigur, că Engels și Siebel au publicat și ei articole referitoare la cartea mea ³⁾ în „Barmer Zeitung”, „Elberfelder Zeitung”, „Frankfurter Börsenzeitung” și — spre necazul lui Heinrich Bürgers — în „Düsseldorfer Zeit[ung]”. Siebel este persoana din Barmen cu care voiam să-ți fac cunoștință. Acum însă, din motive de sănătate, el se află la Madeira.

Săptămîna trecută, sîmbătă, trecînd în revistă cărțile germane recent apărute, „Saturday Review” — ziarul „aristocratic cu profil cultural” — a publicat o notă despre cartea mea. După cum vei vedea din pasajul următor, am scăpat relativ foarte bine: „The author's views may be as pernicious as we concede them to be, but there can be no question as to the plausibility of his logic, the vigour of his rhetoric, and the charm with which he invests the driest problems of political economy” ⁴⁾ ⁴⁹⁷. Uf!

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen. Vă vom trimite alte fotografii, întrucît acum s-a constatat că acuarelele folosite, care în prima zi arată bine, se preling apoi imediat, lăsînd pete.

Scrie-mi ori de cîte ori îți permite timpul. Cînd ești bolnav și ai multe neazuri, scrisorile prietenilor sînt foarte binevenite. Salut.

Al d-tale,
K. M.

¹⁾ — în legătură cu. — *Nota trad.*

²⁾ — supravegheați-l. — *Nota trad.*

³⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

⁴⁾ — „Concepțiile autorului pot fi, desigur dăunătoare, după cum le considerăm și noi, însă ceea ce nu poate fi contestat este claritatea logicii sale, vigoarea retoricii și farmecul pe care-l conferă și celor mai aride probleme de economie politică”. — *Nota trad.*

[Note autobiografice] ⁴⁹⁸

Karl Marx, doctor în filozofie, născut la Trier în 5 mai 1818. 1842—1843, inițial colaborator, apoi redacteur en chef la „*Rheinische Zeitung*” (Köln). În timpul cît ziarul a fost condus de el, guvernul l-a supus unei duble cenzuri; după cenzura cenzorului propriu-zis, supracenzura președintelui guvernului. În cele din urmă a fost interzis printr-un ordin ministerial. M[arx] părăsește Germania și pleacă la Paris.

În 1844 publică la Paris împreună cu A. Ruge „*Deutsch-Französische Jahrbücher*”, interzise în Germania.

Apoi „*Sfînta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co.*”. (Frankfurt am Main, Literarische Anstalt.)

În ianuarie ¹⁾ 1845, la insistențele guvernului prusian, M[arx] este expulzat din Franța de către Guizot, pleacă la Bruxelles, înființează în 1846 Asociația muncitorilor germani de la Bruxelles, ține acolo prelegeri de economie politică ⁴⁹⁹, colaborează la ziarul francez „*Réforme*” (Paris) etc.

1847: „*Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a lui Proudhon*”.

Ditto: „*Discurs asupra liberului schimb*” și alte pamflete.

În 1848, împreună cu F. Engels: „*Manifestul Partidului Comunist*”. Este arestat și expulzat din Belgia, este invitat printr-o scrisoare din partea guvernului provizoriu să revină în Franța. În aprilie 1848 părăsește Franța, înființează la Köln:

„*Neue Rheinische Zeitung*” (iunie 1848—mai 1849). M[arx] este alungat din Prusia, după ce guvernul l-a urmărit în zadar pe cale judiciară. De două ori achitat de Curtea cu juri (prima dată proces de presă, a doua oară pentru instigare la rebeliune). Pledoariile lui M[arx] sînt tipărite în: „*Două procese politice*”, Köln.

1849. Ultimul număr, roșu, din „*N[eue] Rh[einische] Z[eitung]*”.

M[arx] pleacă la Paris. Este expulzat de acolo în septembrie 1849, urmează să aibă domiciliu forțat în Bretagne (Morbihan), refuză, este expulzat din Franța, se mută la Londra, unde locuiește și acum.

1850 publică: „*Neue Rhein[ische] Zeit[ung], Pol[itisch]-ök[onomische] Revue*” (Hamburg).

1851—1852: colaborator al ziarului cartist din Londra „*The People's Paper*”, la ziarul lui Ernest Jones: „*Notes to the People*” etc.

¹⁾ În manuscris: decembrie. — Nota red.

1852 : „*Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte*”, New York.

„*Dezvăluiri asupra procesului comuniștilor de la Colonia*”, Basel. Întrucît această ediție a fost confiscată la granița germană, scoate o nouă ediție la Boston, 1853.

1853—1854 : „*Flysheets against Lord Palmerston*”¹⁾.

1859 : „*Contribuții la critica economiei politice*”, Berlin.

1860 : „*Domnul Vogt*”.

1851—1860 colaborează în mod regulat la ziarul anglo-american „*Tribune*” (New York). Colaborează la „*Putnam's Review*” (New York) și la noua „*Cyclopaedia Americana*” (New York).

În 1861, după amnistie, vizitează Berlinul ; guvernul prusian refuză să-l reintegreze în drepturile de cetățean.

În 1865 publică din însărcinarea Consiliului Central al Asociației Internaționale a Muncitorilor : „*Adress to the Working Class of Europe*”²⁾.

1867 : „*Capitalul. Critica economiei politice*”. Volumul întâi, Hamburg.

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în cartea : „*Scrisorile
lui Marx către Kugelmann*”, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

4

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 6 martie 1868

Dragă prietene,

De îndată ce Coppel a plecat, starea sănătății mele s-a înrăutățit din nou. Nu cred ca ea să fi fost influențată de plecarea lui. Post, nu propter³⁾. (De altfel, în felul lui, el este un om foarte simpatic, însă mina lui prea sănătoasă nu se „prea” poate armoniza cu starea în care mă aflu acum.) Așadar, iată cauza tăcerii mele, iată de ce n-am anunțat nici măcar primirea lui

¹⁾ K. Marx. „*Lord Palmerston*”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „*Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor*”. — *Nota red.*

³⁾ — după, nu din cauza. — *Nota trad.*

Thünen¹⁾. Acesta din urmă are ceva înduioșător. Un iuncher din Mecklenburg (de altfel cu un mod de a gândi specific *german*) care consideră proprietatea sa Tellow ca o întruchipare a *satului în general*, iar *Schwerin* din Mecklenburg ca întruchipare a *orașului*, și, pornind de la aceste premise, își construiește singur, cu ajutorul observațiilor, calculului diferențial și evidenței contabile practice etc. teoria ricardiană a rentei funciare. Faptul este demn de respect și totodată ridicol.

Acum înțeleg tonul ciudat de stingherit pe care-l are d-l Dühring în recenzia sa. În genere, tipul e foarte impertinent și înfipt și face pe revoluționarul în economia politică. A făcut două isprăvi. În primul rînd a publicat (luînd ca punct de plecare pe Carey) o „*Fundamentare critică a economiei politice*” (circa 500 de pagini) și o nouă „*Dialectică naturală*” (îndreptată împotriva celei a lui Hegel). Cartea mea²⁾ l-a îngropat sub ambele aspecte. El a scris, totuși, o notă referitoare la ea din ură față de Roscher etc. De altfel, parte cu bună știință, parte din neînțelegerea problemelor, el a făcut o serie de afirmații eronate. El știe foarte bine că metoda mea de cercetare *nu* este cea hegeliană, întrucît eu sînt materialist, iar Hegel idealist. Dialectica lui Hegel reprezintă baza oricărei dialectici, dar numai *după* înlăturarea formei ei mistice, or, tocmai aceasta caracterizează metoda *mea*. Cît despre Ricardo, ceea ce l-a supărat pe d-l Dühring este tocmai faptul că în expunerea mea *nu* există punctele slabe pe care Carey și nenumărați alții înaintea lui le-au scos în evidență în polemica cu Ricardo. De aceea, de recredință, el caută să pună pe seama mea limitele lui Ricardo. But never mind³⁾. Trebuie să-i fiu totuși recunoscător, pentru că este primul specialist care s-a pronunțat în genere asupra cărții mele.

În volumul al II-lea¹¹ (care, probabil, nu va apărea niciodată dacă starea sănătății mele nu se va schimba) va fi analizată, între altele, și proprietatea funciară, iar concurența numai în măsura în care acest lucru îl va cere tratarea celorlalte teme.

În timpul bolii (care sper că în curînd va trece definitiv) nu am putut să scriu, dar am înghițit o cantitate enormă de „material” statistic și de altă natură, care numai el singur ar fi putut îmbolnăvi un om al cărui stomac n-ar fi obișnuit cu o asemenea hrană și n-ar avea o digestie atît de rapidă.

Situația mea este foarte penibilă, întrucît n-am mai putut cîștiga nici un ban din colaborări și, totuși, din cauza copiilor,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 476. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

³⁾ — Dar nu face nimic. — *Nota trad.*

trebuie să păstrez în permanență anumite aparențe. Dacă n-aș avea de predat aceste două afurisite de volume (în afară de asta să caut un editor *englez*), pentru care Londra este singurul loc potrivit, aș pleca la Geneva, unde cu mijloacele de care dispun aș putea trăi foarte bine. Cea de-a doua fiică a mea¹⁾ se căsătorește la sfârșitul acestei luni.

Salutări lui Fränzchen.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 6. 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

5

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 17 martie 1868

Dragă prietene,

Scrisoarea dumitale m-a impresionat neplăcut și totodată plăcut (după cum vezi, mă mențin întotdeauna în cadrul contradicțiilor dialectice).

Neplăcut, pentru că știu care e situația dumitale și m-aș simți îngrozitor să accept asemenea cadouri *suportate de familia dumitale*. De aceea consider aceste 15 l. st. un împrumut pe care îl voi restitui la timp.

Plăcut, nu numai pentru că văd în aceasta un semn al marii dumitale prietenii (și în această lume agitată, prietenia este singurul lucru important în viața personală) ci și pentru că m-ai ajutat să ies dintr-o mare încurcătură cauzată de apropiata nuntă. În ultimele 4 luni am cheltuit atîția bani — lăsînd la o parte medicamentele și doctorul — pentru Blue Books¹⁷³, Enquêtes și Yankee Reports etc. on Banks²⁾, încît realmente nu mi-a mai rămas nimic pentru fiica mea³⁾.

Poți să-ți inchipui că problema mutării de la Londra la Geneva am dezbătut-o adesea nu numai în sinea mea și cu familia mea,

¹⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

²⁾ — anchete și rapoarte americane etc. asupra băncilor. — *Nota trad.*

³⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

ci și cu Engels. Aici trebuie să cheltuiesc anual 400—500 l. st. La Geneva aş putea trăi cu 200 l. st. Dar dacă ții seama de toate împrejurările, acest lucru este deocamdată *imposibil*. Lucrarea nu mi-o pot termina decât la Londra. Și *numai aici* pot spera să obțin, în sfârșit, de pe urma acestei lucrări un profit pecuniar corespunzător sau măcar onorabil. Pentru aceasta însă se impune să rămân deocamdată *aici*. Ca să nu mai spun că dacă plec de aici în această perioadă critică, întreaga mișcare muncitorească, pe care o influențez din culise, ar nimeri pe miini foarte proaste și ar apuca pe o cale greșită.

Așadar, *soarta* mă leagă deocamdată, all drawbacks notwithstanding ¹⁾, de Londra. În ce-l privește pe Coppel, îl nedreptățești. Dacă n-aș fi fost bolnav, el m-ar fi amuzat, iar familiei nu-i strică niciodată un asemenea divertisment.

La ziarul lui Liebknecht, nici Engels, nici eu nu am scris pînă acum nimic. (Engels i-a trimis acum două articole despre cartea mea ²⁾.) Corespondent la Londra este de obicei Eccarius. Borkheim a scris un articol împotriva lui Herzen & Co. ³⁾.

Scrisoarea lui M[eyer] ⁴⁾ mi-a produs o mare bucurie. E drept însă că cercetările mele el le-a înțeles în parte greșit. Altminteri și-ar fi dat seama că eu am prezentat *marea industrie* nu numai ca mamă a antagonismului, ci și ca generatoarea condițiilor materiale și spirituale necesare rezolvării acestor antagonisme, rezolvare care, desigur, nu poate avea loc *pe cale pașnică, idilică*.

În ceea ce privește legea pentru reglementarea muncii în fabrici — prima condiție pentru ca clasa muncitoare să se poată dezvolta și mișca în mod liber —, eu o *cer statului ca lege coercitivă* nu numai împotriva fabricanților, ci și împotriva muncitorilor înșiși. (La p. 542, nota 52, menționez împotrivirea muncitoarelor față de limitarea timpului de muncă.) De altfel, dacă d-l M[eyer] va da dovadă de aceeași energie ca și Owen, el va putea înfringe această împotrivire. Că *fabricantul izolat* (abstracție făcînd de încercările lui de a influența asupra legislației) nu poate face mare lucru în această chestiune, am spus-o de asemenea la p. 243: „În genere însă, lucrul acesta nu depinde de buna sau reaua voință a capitalistului individual etc.” și ibidem în nota 114 ⁵⁰⁰. Că, cu toate acestea, capitalistul individual poate avea

¹⁾ — În ciuda tuturor inconvenientelor. — *Nota trad.*

²⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «Demokratisches Wochenblatt» (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 251—258. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ S. Borkheim. „Russische politische Flüchtlinge in West-Europa”. — *Nota red.*

⁴⁾ Gustav Meyer (vezi volumul de față, p. 43). — *Nota red.*

totuși o influență, au dovedit-o cu prisosință fabricanți ca Fielden, Owen etc. Principala lor activitate trebuie să fie, desigur, de ordin public. Cît privește Dollfusii din Alsacia, aceștia sînt niște șarlatani care se pricep să stabilească cu muncitorii lor prin intermediul contractelor încheiate relații patriarhale care sînt totodată relații de dependență, foarte avantajoase pentru patroni. Ei au fost demascați în mod vehement în ziarele pariziene și tocmai de aceea unul dintre acești Dollfusi a propus și a și reușit de curînd să treacă prin Corps législatif unul dintre cele mai infame paragrafe ale legii cu privire la presă, și anume acela care prevede că „la vie privée doit être murée”⁷⁰.

Calde salutări scumpei dumitale soții.

Al d-tale,
K. M.

Apropo: Ai văzut că în 6 numere din „Soc[ial]-Dem[ocrat]” dușmanul meu personal, Schweitzer, m-a copleșit cu *elogii* pentru cartea mea⁵⁰¹. Asta o va necăji îngrozitor pe bătrîna tîrfă Hatzfeldt.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în „Die Neue
Zeit”, Bd. 2, nr. 6, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

6

Marx către Ludwig Kugelman la Hannover

Londra, 6 aprilie 1868

Dragă Kugelman,

Joia trecută tînăra pereche¹⁾ s-a căsătorit civil (întrucît aici căsătoria *religioasă* nu este obligatorie prin lege) și a plecat să-și petreacă luna de miere în Franța. Vă transmite dumitale și doamnei Gertrud calde salutări.

Coppel a trecut pe la mine. Din păcate, nu l-am putut primi pentru că eram înfășurat în cataplasme. Engels a fost aici ca să asiste la cununie și a plecat ieri. La insistențele lui m-am hotărît să fac tratamentul cu arsenic, pentru că trebuie totuși să pun o

¹⁾ Paul și Laura Lafargue. — *Nota red.*

dată capăt acestei stări. Unul din prietenii lui din Manchester s-a vindecat complet într-un timp relativ scurt urmînd acest tratament. Eu am avut anumite rețineri față de arsenic pentru că urmărisem în „Gazette medicale” o dezbatere pe această temă la care au participat medici francezi.

Aici, la ordinea zilei este acum problema irlandeză. Gladstone & Co. au exploatat-o, firește, numai pentru a veni din nou la putere, și, în primul rînd, pentru a avea o *lozincă electorală* (electoral cry) în viitoarele alegeri, care se vor desfășura pe baza dreptului de vot pentru toți care posedă o casă sau cel puțin o parte dintr-o casă (household suffrage)⁵⁰². Această întorsătură a lucrurilor este dăunătoare în primul rînd pentru partidul muncitoresc, căci intriganții din rîndul muncitorilor care aspiră să intre în noul parlament, ca, de pildă, Odger, Potter etc., au găsit acum un nou *pretext* pentru a se alătura liberalilor burghezi.

Toate acestea însă reprezintă *pedeapsa* prin care Anglia — prin urmare și clasa muncitoare engleză — își ispășește marea crimă săvîrșită veacuri de-a rîndul împotriva Irlandei. Dar, în the long run¹⁾, lucrurile vor lua o întorsătură favorabilă clasei muncitoare engleze. Și anume: *English established church in Ireland* — or what they use to call here the *Irish church*²⁾ — este bastionul religios al *landlordismului englez* în Irlanda și, totodată, un post înaintat al bisericii de stat în însăși Anglia (mă refer aici la biserica de stat ca *proprietar funciar*). O dată cu prăbușirea bisericii de stat în Irlanda are loc și prăbușirea ei în Anglia, iar ambelor le va urma (în cădere) *landlordismul* mai întii în Irlanda, apoi în Anglia. Am fost însă întotdeauna convins că revoluția socială trebuie să înceapă *temeinic* chiar de la bază, adică de la proprietatea funciară³⁾.

În afară de aceasta, toată povestea are consecințe foarte utile și iată de ce: de îndată ce biserica irlandeză va părăsi scena, fermierii irlandezi *protestanți* din provincia Ulster se vor alătura fermierilor catolici din celelalte trei provincii ale Irlandei și mișcării lor. Or, pînă acum acest antagonism *religios* a putut fi exploatat de *landlordism*.

Alaltăieri am primit o scrisoare de la Freiligrath (invitațiile de nuntă i-au fost, bineînțeles, expediate). În această scrisoare apare următoarea frază stranie⁵⁰³. De altfel, cred că îți va face mai multă plăcere dacă îți voi trimite chiar scrisoarea, ceea ce și

¹⁾ — cu timpul. — *Nota trad.*

²⁾ — *biserica de stat engleză din Irlanda* — sau, cum se obișnuiește aici să i se spună, *biserica irlandeză*. — *Nota trad.*

³⁾ Joc de cuvinte: „Grund” — bază, pămînt; „Grundeigentum” — proprietate funciară. — *Nota trad.*

fac. Dar va trebui să mi-o *restitui*. Pentru a putea înțelege întreaga scrisoare, adaug următoarele: cu puțin înainte de apariția cărții mele, la Berlin a apărut lucrarea lui G. *Struve* și *Gustav Rasch* „*Zwölf Streiter der Revolution*”¹⁾. În această cărțuie, Freiligrath e preamărit ca „unul” dintre cei 12 apostoli și totodată, cu această ocazie, se demonstrează amănunțit că el nu a fost *niciodată* comunist și numai din prea multă condescendență a intrat în relații cu niște monștri ca Marx, Engels, Wolff ș.a.⁵⁰⁴ Dat fiind că acolo era terfelit și numele lui Wolff, i-am scris lui Freiligrath⁵⁰⁵, cerindu-i explicații, cu atât mai mult cu cât știam că G. Rasch (o lichea) prezidează comitetul berlinez care adună pomeni pentru el. Mi-a răspuns foarte sec și cu o evazivă șiretenie filistină. Ulterior i-am trimis cartea mea, dar fără dedicație, așa cum fusese înainte obiceiul între noi. Se pare că a înțeles aluzia.

Salutări călduroase scumpei dumitale soții și lui Fränzchen. Dacă va fi cumva posibil, voi veni în orice caz să vă fac o vizită.

Al d-tale,
K. Marx

Apropo. Borkheim te va vizita în a few days²⁾. Nu uita că, deși sîntem în relații camaraderești, eu am întotdeauna față de el anumite rezerve!

Ziarul lui Liebknecht³⁾ denotă prea multă mărginire „sud-germanică”. (El nu are destul simț dialectic pentru a ataca pe două fronturi deodată.)

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 6, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — „Doisprezece luptători ai revoluției”. — *Nota trad.*

²⁾ — peste câteva zile. — *Nota trad.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

7

Marx către Laura și Paul Lafargue la Paris

Londra, 11 aprilie 1868

Scumpul meu Cacadou,

Tu știi că sint cam leneș la scris ; de data aceasta însă necazurile cu mâna mea stîngă sint de vină pentru păcatele mîinii drepte. Așa stînd lucrurile, resimt cu atît mai mult lipsa secretarului meu, care și-ar fi putut adresa lui însuși, în numele meu, cele mai ferme cătoare scrisori.

M-am bucurat aflînd din mîzgălitura (scuză-mi „expresia”, dar sint încă sub impresia maculaturii lui Borkheim¹⁾) ta și a soțului tău că savurați din plin călătoria de nuntă și că tot ce vă înconjură, primăvara, soarele, aerul și distracțiile Parisului concură la fericirea voastră. Cît despre sus-amintitul soț, faptul că mi-a trimis cărți în împrejurări atît de critice dovedește mai elocvent decît orice cuvinte amabilitatea înnăscută a acestui „tînăr”. Acest simplu fapt este suficient pentru a dovedi că el aparține unei rase mai bune decît cea europeană²⁾. Și dacă tot am atins problema „cărților” : ai putea să-i faci o vizită lui Guillaumin⁵⁰⁶ (Rue Richelieu 14) și să procuri de la el *bulletins de librairie*³⁾ (cele economice) din 1866—1868. Ai putea merge și la *Librairie Internationale* (Boulevard Montmartre 15) și să ceri cataloagele lor (1865—1868). Bineînțeles, dacă vei reuși să primești mult rîvnitele lucruri, să nu le trimiți, ci să le aduci cu tine cînd te vei întoarce în aceste plicticoase locuri.

Aștept de la Meissner trei exemplare din cartea mea⁴⁾. Cînd vor sosi, două le voi trimite lui César De Paepe, unul pentru el, celălalt pentru Altmeyer. Dacă cumva îți poți face timp să-l vezi pe Schily (adică dacă îi scrii — Rue St. Quentin 4 — să te caute), întreabă-l, te rog, ce s-a întîmplat cu cele trei exemplare ; am trimis unul pentru Jaclard, unul pentru Taine, unul pentru Reclus. Dacă Jaclard nu a putut fi găsit, ai putea să-i dai exemplarul său lui Altmeyer, pentru că Meissner **nu se grăbește de loc** cu expedierea exemplarelor. În acest caz însă ar trebui să fiu înștiințat. Tu, scumpul meu copil, te vei gîndi, desigur, că îndrăgesc cărțile

¹⁾ S. Borkheim. „Ma perle devant le Congrès de Genève”. — *Nota red.*

²⁾ Aluzie la poezia lui J. Seume „Sălbaticul”. — *Nota red.*

³⁾ — *liste de cărți*. — *Nota trad.*

⁴⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

din cale-afară, din moment ce-ți dau asemenea însărcinări într-un moment atît de nepotrivit. Dar te înșeli amarnic. Eu sînt o mașină blestemată să le înghită și apoi să le arunce afară, într-o formă modificată, în grămada de gunoi a istoriei. Este o treabă destul de plicticoasă, însă, oricum, de preferat situației lui Gladstone, care are nevoie de o zi întreagă pentru a se încadra în acea „stare de spirit” numită „seriozitate”.

Aici ne simțim destul de singuri. Mai întii ai dispărut tu împreună cu „potolitul” din sud, iar apoi ne-a părăsit Engels. În lipsa unei „distracții” am primit ieri seară vizita Lormier-ilor. Am jucat cu Louis două partide de șah și l-am lăsat să cîștige una. Ce crezi că mi-a spus la despărțire pe tonul cel mai serios cu putință ciudatul băiat Caliban? „*Sans rancune, j'espère*”¹⁾. Și acum, scumpul meu Cacadou, adio.

Old Nick

Dragă Lafargue,

Nu ți se pare că e mult mai plăcut să stai la Paris with a young lovable wife²⁾ decît să te ocupi de politică? Cînd tatăl³⁾ dumitale va sosi la Paris, transmite-i cele mai bune urări din partea mea și nu uitați, atît dumneata, cît și Laura, să-i faceți șederea cît mai plăcută. Are nevoie să fie distrat pentru a mai uita de necazurile ce i le pricinuieste vederea și aceasta nu se va putea decît dacă tînăra pereche îi va consacra în întregime pușinul timp pe care îl are de petrecut împreună cu bătrînul domn. Îți scriu în limba germană, pentru a putea împărtăși sau nu, după cum vei găsi de cuviință, conținutul acestor rînduri secretarului intim⁴⁾. Și acum cele mai călduroase salutări.

Al d-tale.

K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Annali”, an. I, Milano, 1958

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile engleză
și germană

¹⁾ — „Fără ranchiună, sper!” — *Nota trad.*

²⁾ — în compania unei tinere și fermecătoare femei. — *Nota trad.*

³⁾ François Lafargue. — *Nota red.*

⁴⁾ Laura. — *Nota red.*

8

Marx către Ludwig Kugelmann⁵⁰⁷
la Hannover

Londra, 17 aprilie 1868

Dragă Kugelmann,

Mă vei considera desigur, un mare ticălos pentru că răspund cu o asemenea întârziere la scrisoarea scumpei dumitale soții ¹⁾, precum și la amabilele rînduri trimise de dumneata. Lucrurile stau însă astfel. Vechii „trandafiri de singe” (pentru a mă exprima poetic) m-au atacat cu o asemenea abilitate tactică, încît n-am putut găsi o poziție care să-mi permită să scriu. Aș fi putut, ce-i drept, să dictez. Știi însă cum se întîmplă în asemenea cazuri, omul speră mereu că a doua zi îi va fi bine. Așa se explică de ce am tot amînat și de ce acum îți scriu doar cîteva rînduri.

Am să vin în Germania pentru cîteva zile, dar cînd va fi aceasta încă, *nu știu*, în nici un caz însă prea curînd. Oricum, voi veni într-o perioadă cînd nu vei fi plecat.

Mi-ai făcut un mare serviciu scriindu-i lui Virchow, deși mă indoiesc că el ar avea răbdarea și timpul necesar pentru a se angaja la o temă care îi este străină. Știu că eu am depus mari eforturi pentru a-i citi la Manchester lucrarea „Cellularpathologie”, și aceasta din cauza stilului lui.

Despre cartea mea se vorbește în următoarele numere din „*Social-Demokrat*”: nr. 10 (22 ianuarie 1868), nr. 11 (24 ianuarie), nr. 12 (26 ianuarie), nr. 14 (31 ianuarie), nr. 15 (2 februarie), nr. 24 (23 februarie), nr. 25 (26 februarie), nr. 30 (8 martie) și încă într-un număr pe care nu-l am, dar care nu conține decît extrase ⁵⁰⁸.

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen. Meyer ²⁾ mi-a făcut aici o vizită.

Al d-tale,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în cartea: „Scrisorile
lui Marx către Kugelmann”, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Gertrud Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ Gustav Meyer. — *Nota red.*

9

Marx către Joseph Dietzgen⁵⁰⁹

la Petersburg

[Londra, 9 mai 1868]

„Cînd mă voi vedea scăpat de povara economică voi scrie o „Dialectică”. Adevăratele legi ale dialecticii se găsesc încă la Hegel; e drept însă că într-o formă mistică. Nu trebuie decît să fie înlăturată această formă.

Publicat pentru prima oară
în „Der Volksstaat” nr. 3
din 9 ianuarie 1876

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

10

Marx către Ludwig Kugelmann

la Hannover

Londra, 24 iunie 1868

Dragă prietene,

Întîmplări de tot felul m-au împiedicat să-ți scriu.

Nici acum nu pot scrie decît cîteva rînduri.

Două dintre fiicele mele, cea mai mare și cea mai mică ¹⁾ s-au îmbolnăvit amîndouă de scarlatină. Mi-am amintit acum că la Hannover mi-ai vorbit despre un tratament ce se aplică de îndată ce criza a trecut și începe procesul de descuamare. Ai vrea să fii atît de amabil să-mi dai neîntîrziat cîteva lămuriri în această privință ?

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.

Al d-tale,
K. Marx

---

¹⁾ Jenny și Eleanor Marx. — *Nota red.*

Liebknicht se afundă din ce în ce mai mult în stupiditatea sud-germană. El nu are destul simț dialectic pentru a ataca pe două fronturi deodată ¹⁾.

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în cartea : „Scrisorile
lui Marx către Kugelmann”, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

11

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 2 iulie 1868

Dragă Kugelmann,

Calde mulțumiri pentru scrisoarea dumitale. Copiii se întreamează văzînd cu ochii, deși (astăzi este a 9-a zi) încă nu pot ieși din casă.

În ce privește cartea mea ²⁾, alaltăieri am primit 5 numere din „Elberfelder Zeitung”, în care apare o critică foarte binevoitoare scrisă de dr. Schnacke. (Îmi amintesc de acest nume din 1848, însă nu-l cunosc personal.) Expunerea lui este foarte confuză. Pe de altă parte, mi se comunică de la Berlin că în numărul din iunie al revistei ³⁾ sale, măscăriciul Faucher își bate joc de cartea mea.

Faptul că năduful acestor domni izbucnește în sfîrșit este un lucru bun.

Cînd și dacă voi veni în Germania, asta încă n-o știu. În sfîrșit, am scăpat de furuncule.

Engels va veni în mod sigur aici în august sau septembrie.

Salut! și my compliments to Mrs. Kugelmann and the little one ⁴⁾.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 7, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 486. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ „Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte”. — *Nota red.*

⁴⁾ — complimente doamnei Kugelmann și micuței. — *Nota trad.*

12

Marx către Sigfrid Meyer
la New York

4 iulie 1868

1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londra

Dragă prietene,

Scrisoarea dumatilă din 20 mai a sosit în timpul îndelungatei mele absențe din Londra ¹⁰⁹. De aceea îți răspund cu atita înfirziere.

În ce privește legăturile pe care Liebknecht le-ar avea cu New Yorkul, eu nu știu nimic, dar îi voi scrie și-l voi întreba.

Anexez o imputernicire pentru Sorge ¹⁾. Noi ținem legătura direct cu Whaley, Sylvis and Jessup.

„Commonwealth” a încetat de mult să mai existe. Rapoartele săptămânale cu privire la dezbaterile Consiliului Central apar în „Bee-Hive”, deși acest ziar, un organ trade-unionist obtuz, are o orientare mult prea diferită pentru a putea reprezenta concepțiile noastre.

Pină acum cartea mea ²⁾ a fost comentată în presa germană — și în majoritatea cazurilor într-un mod foarte favorabil — în „Zukunft”, „Beobachter” din Stuttgart, „Staatszeitung” din Württemberg, „Börsenzeitung” din Frankfurt, ditto „Hamburger Börsenzeitung”, „Anzeiger” din Hamburg etc., în diferite publicații din Hannover și Provincia renană — Westfalia. Cronici deosebit de amănunțite au apărut sub forma unei serii de articole în „Social-Demokrat” (Berlin) al lui Schweitzer și „Elberfelder Zeitung”. Aceste două publicații, deși ultima este o publicație burgheză de orientare liberală, iau direct atitudine în favoarea mea.

Publicațiile de mare tiraj ale burgheziei și reacțiunii, ca, de pildă, „Kölnische”, „Augsburger”, „Neue Preussische”, „Vossische” etc., păstrează o tăcere încăpăținată.

Din partea taberei economiei politice oficiale a apărut pină acum numai un referat scris de *dr. Dühring* ³⁾ (docent la Universitatea din Berlin, adept al lui Carey) și publicat la începutul acestui an în „Hildburghäuser Ergänzungsblättern” (tonul referatului, deși rezervat, este în general favorabil). Numărul din iunie

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 499. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ E. Dühring. „Marx. Capitalul. Critica economiei politice”. — *Nota red.*

al revistei economice editate de Faucher și Michaelis¹⁾ publică, de asemenea, un articol pe această temă. D-l Faucher se limitează, firește, la niște observații de genul celor la care te poți aștepta din partea unor clovni și mășcărici plătiți ai adepților germani ai lui Bastiat.

M-aș bucura foarte mult dacă din cînd în cînd mi-ai trimite cîteva ziare. Îndeosebi mi-ai face un mare serviciu dacă mi-ai putea procura unele materiale antiburgheze privind proprietatea funciară și, respectiv, relațiile agrare în Statele Unite. Întrucît în volumul al II-lea tratez *renta funciară*, materialele abordînd în special critica „Armoniilor” lui H. Carey ar fi binevenite.

Salut.

Al d-tale,
K. Marx

[Împuternicire pentru F. A. Sorge, scrisă în limba engleză]

Londra, 4 iulie 1868

Îl recomandăm pe d-l Sorge tuturor prietenilor Asociației Internaționale a Muncitorilor și, totodată, îl împuternicim să acționeze în numele și în interesul acestei Asociații.

Din însărcinarea Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor.

Karl Marx
secretar pentru Germania

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană
și engleză

13

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 11 iulie 1868

Dragă prietene,

Copiii se pun repede pe picioare, deși sînt încă slăbiți.

Multe mulțumiri pentru cele trimise. Lui Faucher să nu-i scrii în *nici un caz*, altminteri acest mannequin piss¹²⁴ o să și-o ia

¹⁾ „Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte”. — Nota red.

în cap. Tot ce a reușit să obțină individul acesta este ca, în cazul în care ar apărea o a doua ediție, să-i aplic lui Bastiat, în pasajul referitor la *mărimea valorii*, câteva lovituri zdravene⁵¹⁰ pe deplin meritate. N-am făcut acest lucru deoarece volumul al III-lea¹¹ va cuprinde un capitol special și amănunțit consacrat reprezentanților „economiei vulgare”. De altfel vei remarca, desigur, că Faucher și consorții deduc „valoarea de schimb” a propriilor lor mîzgăleli nu din *cantitatea de forță de muncă cheltuită*, ci din *lipsa acestei cheltuiiri*, adică din „munca economisită”. Iar onorabilul Bastiat nici măcar n-a făcut singur această „descoperire” atît de apreciată de respectivii domni, ci, după cum îi stă în obicei, s-a mulțumit s-o „copieze” de la autori mult mai vechi. Bineînțeles, sursele sale nu sînt cunoscute de Faucher și consorții.

În ceea ce privește „Centralblatt”¹⁾, autorului articolului i se pare că-mi face cea mai mare concesie posibilă admitînd că dacă în general prin cuvîntul valoare se înțelege ceva, atunci neapărat concluziile mele trebuie să fie acceptate. Nenorocitul nu vede că dacă din cartea mea ar lipsi cu totul capitolul referitor la „valoare”⁵¹¹, analiza relațiilor reale pe care o prezint ar conține în orice caz o dovadă suficientă pentru demonstrarea raportului real de valoare. Toată pălăvrăgeala pe tema necesității de a demonstra noțiunea de valoare se datorește numai unei desăvîrșite ignoranțe atît în ceea ce privește problema în discuție, cît și metoda științifică. Că orice națiune care ar înceta să muncească, să nu zic timp de un an, dar chiar și câteva săptămîni, s-ar duce de ripă, asta o știe orice copil. Tot atît de bine se știe și că masele de produse care corespund diferitelor mase de necesități reclamă mase diferite și cantitativ determinate din munca socială totală. Că această *necesitate a repartizării* muncii sociale în proporții determinate nu poate fi nicidecum suprimată printr-o *anumită formă* a producției sociale, ci își poate schimba doar *modul de manifestare*, este self-evident²⁾. În genere, legile naturii nu pot fi suprimate. Ceea ce se poate schimba în funcție de stadiile, diferite din punct de vedere istoric, în care se găsește societatea este numai *forma* în care se manifestă aceste legi. Iar forma de manifestare a acestei repartizări proporționale a muncii în cadrul unei orînduiri sociale în care corelația muncii sociale se prezintă ca *schimb privat* între produsele individuale ale muncii este *tocmai valoarea de schimb* a acestor produse.

¹⁾ „Literarisches Centralblatt für Deutschland”. — *Nota red.*

²⁾ — de la sine înțeles. — *Nota trad.*

Sarcina științei constă tocmai în a arăta în ce fel își croiește drum legea valorii. Dacă, așadar, am încerca „să explicăm” dintr-o dată toate fenomenele care aparent contrazic legea, ar trebui să prezentăm știința înainte științei. Este tocmai greșeala pe care a comis-o Ricardo presupunând, în primul său capitol despre valoare ¹⁾, ca fiind date toate categoriile posibile — care abia urmează să fie dezvoltate —, și aceasta pentru a demonstra concordanța lor (ihr Adäquatsein) cu legea valorii.

Pe de altă parte, istoria teoriei dovedește, ce-i drept, după cum bine ai observat, că concepția mai clară sau mai puțin clară, mai îmbicsită de iluzii sau mai riguros științifică despre raportul de valoare a fost întotdeauna aceeași. Întrucât însuși procesul de gândire decurge din relațiile existente, fiind el însuși un proces natural, gândirea cu adevărat rațională nu poate fi decât întotdeauna aceeași, ea deosebindu-se numai ca grad, în funcție de maturitatea dezvoltării ei, deci și a organului cu care se gîndește. Toate celelalte nu sînt decît vorbe goale.

Economistul vulgar habar n-are că relațiile de schimb reale, cotidiene și mărimile de valoare nu pot fi *nemijlocit identice*. Caracteristica societății burgheze constă tocmai în faptul că nu există apriori o reglementare socială conștientă a producției. Ceea ce este rațional și, din punct de vedere natural, necesar se impune doar ca o medie care acționează orbește. Iar economistul vulgar își închipuie că a făcut o mare descoperire atunci cînd, în loc să dezvăluie legătura internă a fenomenelor, afirmă cu emfază că în manifestarea lor lucrurile arată altfel. În realitate, el face caz de faptul că se cramponează de aparență, pe care o consideră drept un adevăr definitiv. Atunci de ce mai avem, în genere, nevoie de știință?

Dar problema mai are în cazul de față și un alt substrat. Odată înțeleasă corelația lucrurilor, înainte de prăbușirea practică se năruie orice convingere teoretică în necesitatea permanentă a rînduieiilor existente. Așadar, eternizarea acestei confuzii absurde reprezintă interesul absolut al claselor dominante. Și pentru ce altceva ar fi plătiți palavragiilor sicofanți, care nu au nici un alt atu științific în afara pretenției că în economia politică este în genere interzis să gîndești?

Dar satis superque ²⁾. În orice caz, din toate acestea reiese clar la ce grad de decădere au ajuns acești popi ai burgheziei; muncitori și chiar fabricanți și negustori mi-au înțeles cartea și

¹⁾ D. Ricardo. „On the principles of political economy, and taxation” (D. Ricardo. „Despre principiile economiei politice și impunerii”, București, Editura Academiei R.P.R., 1959. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ — destul și prea destul. — Nota trad.

s-au putut orienta în materialul pe care-l cuprinde ea, în timp ce asemenea „cărțurari” (!) se plîng că le solicit intelectul nepermis de mult.

Cît privește articolul lui Schweitzer, eu nu v-aș sfătui să-l reproduceți, deși el a dat un material bun pentru ziarul său ¹⁾.

În cazul în care mi-ai putea trimite cîteva numere din „Staats-Anzeiger”, ți-aș rămîne foarte îndatorat.

Adresa lui Schnacke o poți afla cu siguranță dacă te vei informa la „Elberfelder Zeitung”.

Calde salutări soției și lui Fränzchen.

Al d-tale,
K. M.

Apropo. Am primit o recenzie ²⁾ a lui Dietzgen la cartea mea ; o trimit lui Liebknecht.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 7, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

14

Engels către Ludwig Kugelmann la Hannover

York, 31 iulie 1868

Dragă Kugelmann,

Faptul că momentan mă aflu pentru cîteva zile într-o călătorie însoțind-o pe scumpa mea soție ³⁾ la mare, la Bridlington (pariez că nu ghicești cum se pronunță numele acestei localități), precum și graba mea de a trimite alăturatul articolaș ⁴⁾ vor scuza, cu siguranță, această mîzgăleală. Ar fi grozav dacă respectivul aranjament ar reuși și dacă K[er]t[b]én[y] nu a mai născocit cumva ceva ⁵⁾. Am conceput alăturata mîzgălitură în termeni cît mai apropiați de

¹⁾ „Social-Demokrat”. — *Nota red.*

²⁾ J. Dietzgen. „Karl Marx. «Capitalul. Critica economiei politice»”. — *Nota red.*

³⁾ Lydia Burns. — *Nota red.*

⁴⁾ F. Engels. „Karl Marx” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 387—392. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 110. — *Nota red.*

spiritul fițuicii ¹⁾, dar am impresia că pe ici, pe colo ar mai putea fi atenuată. M[arx] optează pentru titlul : „Un *socialist* german” ²⁾, ceea ce ar fi foarte bine, numai Monsieur K[er]t[b]én[y] să nu ridice obiecții ; acest lucru trebuie în primul rînd evitat și de aceea prefer propunerea dumitale „mai blîndă”.

M[arx] a reținut deocamdată scrisoarea dumitale, și cum astăzi oricum s-a făcut deja tîrziu și la hotel toată lumea se grăbește să meargă la culcare, va trebui să răspund săptămîna viitoare. Fotografia lui Lupus am pus-o demult deoparte pentru dumneata, din fericire este una din copiile mai vechi și mai bune ; de curînd am comandat iarăși 24 de copii, însă cu timpul negativul s-a șters atît de mult, încît fotografiile au ieșit foarte proaste. Cît despre mine, acum vreo două săptămîni mi-a plesnit un mic vas de sînge pe conjunctiva ochiului stîng, lăsîndu-mi pe globul ochiului (partea sud-vestică) o pată roșie care încă n-a dispărut și cu care nu mi-ar face plăcere să mă immortalizez. De aceea va trebui să mai așteptați un timp.

N. B. Fiți bun și introduceți la locul cuvenit cele două corecturi notate A și B și adăugate aici ulterior. Ar fi de dorit ca K[er]t[b]én[y] să nu știe cine este autorul articolului și nici să vadă manuscrisul original.

Așadar, pe săptămîna viitoare.

Al d-tale,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

15

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 10 august 1868

Dragă Kugelmann,

După ce am primit scrisoarea dumitale m-am interesat în toate părțile, dar zadarnic. În clipa de față este imposibil să găsești la trade-unionurile de aici bani pentru sprijinirea grevelor din străi-

¹⁾ „Die Gartenlaube”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 113. — *Nota red.*

nătate⁵¹². Datele referitoare la fabrica din Londra, inserate în ziarele din Hannover pe care mi le-ai trimis ultima oară, mi-au fost de mare folos.

În momentul de față familia mea se află la mare; lucru cu atât mai necesar, cu cât cele două fete¹⁾ se resimt, totuși, de pe urma bolii. Lafargue, care a luat aici la Londra examenul de chirurg, va mai opera câteva săptămâni în spitalul lui în calitate de asistent, după care va pleca la Paris, unde va trebui totuși să mai susțină o dată examenul pentru doctoratul francez.

În clipa de față sînt ocupat mai mult cu economia personală decît cu cea generală. Engels s-a oferit, ce-i drept, să-mi fie girant cu o dobîndă de 5% pentru un împrumut de 100—150 l. st., prima jumătate plătitibilă în ianuarie, a doua în iulie, însă pînă acum n-am reușit încă să găsesc un creditor.

Trag „serios” nădejde ca în anul viitor, la sfîrșitul lui septembrie, stadiul lucrărilor mele să-mi permită să renunț pentru totdeauna la Londra în favoarea continentului. Voi pleca de îndată ce mă voi putea dispensa de muzeul de aici²⁾. Costul ridicat al vieții de aici devine cu timpul tot mai apăsător. E drept că nici viața într-un mic oraș de pe continent nu este prea tentantă. Totuși „calmul este prima îndatorire a cetățeanului”⁵¹³ și aceasta este singura metodă de a ajunge la calm. Aici au fost tot soiul de scandaluri cu așa-numita secție franceză a Asociației Internaționale a Muncitorilor și în cadrul ei, dar despre acestea te voi informa în scrisoarea următoare³⁾.

Acum sînt solus⁴⁾ și mi se pare ciudat să n-aud larma făcută de copii.

Salut.

Al d-tale,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 7, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Jenny și Eleanor Marx. — *Nota red.*

²⁾ Biblioteca de la „British Museum”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 517. — *Nota red.*

⁴⁾ — singur. — *Nota traa.*

16

Marx către Friedrich Lessner⁵¹⁴

la Londra

Londra, 11 august 1868

Dragă Lessner,

Din cauza greșelilor de ortografie am copiat în întregime apelul, pe care îl anexez. Va trebui ca acum să-l transcrii cu *mîna ta*.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

17

Marx către Georg Eccarius și Friedrich Lessner

la Bruxelles

Londra, 10 septembrie ¹⁾ 1868

Dragă Eccarius și Lessner !

First my thanks to Lessner for his long and interesting letter ²⁾.

Nu trebuie să permiteți ca congresul să se prelungească mai mult decît săptămîna aceasta. Pînă acum — as far as England is concerned ³⁾ — nu s-a înregistrat nimic compromițător.

Dacă belgienii și francezii vor insista iarăși să înscrie pe ordinea de zi o serie de noi probleme, dați-le să înțeleagă că acest lucru nu se poate, întrucît :

1) germanii sînt foarte slab reprezentați, deoarece cam în aceiași timp în Germania se țin congresele lor ⁵¹⁵ ;

¹⁾ În original : „10 august”. — *Nota red.*

²⁾ — În primul rînd, mulțumirile mele lui Lessner pentru ampla și interesanta lui scrisoare. — *Nota trad.*

³⁾ — În măsura în care este vorba de Anglia. — *Nota trad.*

2) Anglia nu este aproape de loc reprezentată din cauza campaniei pentru reforma electorală ;

3) elvețienii germani nu sînt încă de loc reprezentați, deoarece s-au afiliat abia acum, iar secțiunile mai vechi și-au epuizat mijloacele cu prilejul grevei de la Geneva ;

4) discuțiile se vor purta acum, în mod unilateral, în limba franceză ;

5) în consecință, trebuie să se evite *luarea unor hotărîri în probleme general teoretice*, pentru că acest lucru va putea stîrni mai tîrziu proteste din partea celor care nu sînt belgieni sau francezi.

Bineînțeles, publicul se interesează mai ales de problema războiului. Declarațiile stufoase și frazele bombastice nu fac în cazul de față nici un rău. În rezoluția ce urmează a fi adoptată în această problemă trebuie să se spună că clasa muncitoare nu este încă suficient organizată pentru a exercita o influență hotărîtoare asupra mersului evenimentelor ; dar că, în numele clasei muncitoare, congresul protestează și îi denunță pe instigatorii la război ; că un război între Franța și Germania este un război civil, care va ruina ambele țări, precum și Europa în general. Observația că războiul nu poate aduce foloase decît guvernului rus este puțin probabil că va fi admisă de domnii francezi și belgieni ¹⁾.

Salutări prietenului Becker ²⁾.

K. Marx

Dacă se pune pe tapet problema creditului reciproc, Eccarius trebuie pur și simplu să declare că muncitorii din Anglia, Germania și din Statele Unite nu au nimic de-a face cu dogmele proudhoniște și că problema creditelor este o problemă secundară.

Rezoluțiile congresului trebuie comunicate telegrafic ziarelor din Londra. Așadar, aveți grijă, nimic compromițător !

K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Deutsche Worte”, Jg. XVIII, 1898

Se tipărește după textul revistei
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 132. — *Nota red.*

²⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

18

Marx către Sigfrid Meyer
la New York

1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill
Londra, 14 septembrie 1868

Dragă Meyer,

Trimit alăturat numărul din „*Times*” care conține cel de-al patrulea raport anual al Consiliului General¹⁾ (scris de *mine*) și extrem de interesantul *first leader*²⁾ din „*Times*” referitor la acest document. Este pentru prima oară când acest ziar renunță la tonul de moquerie³⁾ față de clasa muncitoare și o ia „foarte” au séri-eux⁴⁾. Difuzai această știre. Comunicați-o și lui Jessup.

Ți-am rămas dator cu răspunsul la cele două scrisori, prima adresată mie, cea de-a doua lui Eccarius, care, în lipsa acestuia (încă nu s-a întors de la Bruxelles) mi-a fost predată mie.

În legătură cu prima scrisoare este vina d-tale dacă *Sorge* (care îmi este *complet necunoscut*) a primit mandatul⁵⁾. Dacă nu doreai decît o recomandare într-un scop anumit, trebuia să scrii clar acest lucru. Tonul scrisorii d-tale m-a făcut să cred că *Sorge* ar fi *omul dumitale și al lui A. Vogt*. Așadar, pe viitor mai multă atenție! Apoi ai făcut o a doua greșeală predîndu-i lui S[orge] mandatul, în loc să-mi scrii în prealabil mie pentru a-mi anunța neînțelegera ivită!

Greșeala s-a comis, însă ea poate fi totuși îndreptată.

Congresul de la Bruxelles a mutat iarăși Consiliul General la Londra. Acesta însă trebuie considerat acum ca *un nou Consiliu*, care *revizuieste* toate *vechile* documente. Scrie-mi, așadar, dacă d-ta și A. Vogt doriți mandate. Scrie-mi, de asemenea, *în ce mod* să-i retragem lui S[orge] mandatul sau cum să-i comunicăm că noul Consiliu General a numit noi împuterniciți.

Drury a fost pe aici cîtva timp. Nu demult, cu puțin înainte de Congresul de la Bruxelles, el a fost *propus* aici în calitate de

¹⁾ K. Marx: „Al patrulea raport anual al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—347. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ — *prim editorial*. — *Nota trad.*

³⁾ — *batjocură*. — *Nota trad.*

⁴⁾ — *în serios*. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 491. — *Nota red.*

împuternicit al *I[n]ternational W[orkingmen's] A[ssociation]*¹⁾ pe lângă American Labor Union²⁾ și la congresul acesteia. *Noi nu am fost atunci de acord* cu această propunere pentru că venea din partea unor oameni pe care îi socoteam *suspecți*. Deocamdată supravegheați-l mai îndeaproape pe acest om, d-ta personal sau prietenii d-tale.

Din ziarul „Commonwealth” nu mai există nici un exemplar. În ultimii ani în Anglia *nu* au mai apărut lucrări cu *caracter agitatoric* în spiritul nostru. *Cartea mea*³⁾ încă *n-a fost tradusă în limba engleză*. Eccarius, în general un om foarte destoinic, dar, în același timp, foarte ambițios, *în mod deliberat nu a pomenit nimic despre ea în „Commonwealth”* și nici cu alte ocazii. Simte o adevărată plăcere să-și însușească expunerile mele. La Congresul de la Bruxelles, în cuvîntarea lui pe tema mașinismului, Lessner a vorbit despre *cartea mea*. Corespondentul de la „Daily News” consențează acest lucru. Eccarius însă, care are misiunea de a face cunoscute ziarului „Times” ședințele congresului, a trecut faptul *sub tăcere*. Comportarea lui este cu atît mai stupidă cu cît mie îmi datorează tot ceea ce știe și nu numai atît, ci și funcția lui de secretar general al Consiliului General. Eu am fost singurul care l-a apărut (și la „Commonwealth”) împotriva atacurilor din partea englezilor și francezilor¹⁸⁴. Individul știe din proprie experiență — și se bazează pe acest fapt — că eu nu am în vedere decît cauza și trec peste prostiile cu caracter personal! *Nu* îi voi da scrisoarea d-tale.

Cu cît veți putea insera în presa americană mai multe extrase din traducerea engleză a cărții mele, cu atît va fi mai bine. Trimite-mi-le și mie!

Îți trimit alăturat o carte de vizită. Ea ne-a fost trimisă împreună cu o scrisoare, cu scopul de a stabili relații cu noi. Adresa: G. W. Randall, Secret. Workingmen's Institute, 3 Tremont Row, Room 52, Boston N. E.

Cunoștințelor mele din America le-am pierdut urma de ani de zile. Mai țin legătura doar cu Meyer⁴⁾ din St. Louis, prietenul lui J. Weydemeyer al nostru (mort anul trecut).

Scrie-mi tot ce poți afla în problema relației existente între căile ferate și proprietatea funciară. Ai văzut, probabil, că la Con-

¹⁾ — *Asociației Internaționale a Muncitorilor*. — *Nota trad.*

²⁾ — *Uniunea muncitorilor americani*. — *Nota trad*

³⁾ *Volumul I al „Capitalului”*. — *Nota red.*

⁴⁾ *Hermann Meyer*. — *Nota red.*

gresul de la Hamburg ¹³¹ Asociația generală a muncitorilor germani a adoptat o rezoluție specială în care cartea mea este aprobată.

Scrie-i lui Randall din însărcinarea mea, în calitate de secretar pentru Germania al Consiliului General.

Calde salutări lui A. Vogt și d-tale personal.

Al d-tale,
K. Marx

Trimit două numere din „*Times*”, unul pentru d-ta, celălalt pentru Jessup.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

19

Marx către Hermann Jung la Londra

Londra, 14 septembrie 1868

Dragă Jung,

„*Times*” publică astăzi rapoartele lui Eccarius din zilele de 9 și 10.

Comentind dezbateră în problema mașinismului, el *denaturează* cuvântarea lui Lessner, redată mult mai bine în „*Daily News*”. După cum ai văzut în „*Daily News*”, Lessner a citat cartea mea ¹⁾. Eccarius *trece sub tăcere* acest citat.

Ba mai mult. În „*Daily News*” se consemnează că rezoluția cu privire la mașini etc. a fost *propusă de Consiliul General* ²⁾. În „*Times*”, d-l Eccarius o transformă în *propunere personală* a sa ³⁾.

¹⁾ Volumul I al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Proiect de rezoluție cu privire la urmările folosirii mașinilor de către capitaliști, propus de Consiliul General Congresului de la Bruxelles” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 339. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 131. — *Nota red.*

Iată un punct în care trebuie să intervii. Egoismul lui are nevoie de un puff to set him right again ¹⁾).

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în cartea : Jaeckh, G. „Die Internationale“,
Leipzig, 1904

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

20

Marx către Nikolai Franțevici Danielson la Petersburg

7 octombrie 1868
1, Modena Villas, Maitland Park,
Londra N. W.

Stimate domn,

Răspunzînd amabilei dv. scrisori ⁵¹⁶, vă comunic următoarele :

1. Nu este nevoie să așteptați volumul al II-lea ¹¹, a cărui apariție se va mai tărăgăna poate șase luni. Eu nu-l pot termina atîta timp cît anumite anchete oficiale organizate în cursul anului trecut (și în 1866) în Franța, Statele Unite și Anglia nu s-au încheiat sau n-au fost publicate. De altfel, volumul I formează un tot omogen.

2. Vă trimit alăturat fotografia mea.

3. În Statele Unite nu există literatură socialistă. Există numai ziare muncitorești.

4. Cît privește lucrările mele, scrise în diferite limbi și publicate în diferite locuri, nici măcar eu nu am o colecție completă a lor. Majoritatea nu se mai găsesc în comerț.

Așadar, neputînd da curs cererii dv. în această privință — la plus belle fille de France ne peut donner que ce qu'elle a ²⁾ —, mă văd nevoit să mă limitez la o scurtă notă asupra activității mele publicistice și politice, pe care o veți putea eventual folosi în prefața traducerii dv.

Dr. K. Marx, născut în 1818 la Trier (Prusia renană).

1842—1843 : Redacteur en chef la „*Rheinische Zeitung*“ (Köln).

¹⁾ — lovitură, pentru a-l pune la locul lui. — *Nota trad.*

²⁾ — cea mai frumoasă fată din Franța nu poate da decît ceea ce are. — *Nota trad.*

Acest ziar a fost interzis de guvernul prusian. M[arx] pleacă la Paris, editează aici împreună cu Arnold Ruge : „*Deutsch-Französische Jahrbücher*“ (Paris, 1844). La sfârșitul anului 1844 M[arx] este expulzat din Franța de către Guizot, pleacă la Bruxelles. Publică împreună cu Friedrich Engels : „*Sfinta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co.*“ (Frankfurt pe Main, 1845). (Această lucrare, ca și articolele lui M[arx] din „*Deutsch-Französische Jahrbücher*“, este îndreptată împotriva misticismului ideologic al filozofiei hegeliene și în general împotriva filozofiei speculative.) La Bruxelles, Marx mai publică : „*Mizeria filozofiei. Răspuns la „Filozofia mizeriei» a d-lui Roudhon*“ (Bruxelles și Paris 1847).

„*Discurs asupra liberului schimb*“ (Bruxelles 1848¹⁾). În sfârșit, la începutul anului 1848, împreună cu Friedrich Engels, „*Manifestul Partidului Comunist*“ (Londra).

La scurt timp după izbucnirea revoluției din februarie, M[arx] este expulzat din Belgia, dar în același timp este invitat de guvernul provizoriu francez să se reîntoarcă în Franța, pleacă la Paris și în aprilie 1848 la Köln (Germania), unde editează :

„*Neue Rheinische Zeitung*“ (din iunie 1848 pînă în mai 1849). Tot aici :

„*Două procese politice*“ (Köln 1849). (Broșura conține relatarea dezbaterilor de la proces și pledoariile²⁾ lui M[arx] în fața Curții cu juri. În primul proces M[arx] era acuzat de ultragiul la adresa procurorului regal, în cel de-al doilea, după lovitura de stat prusiană (Manteuffel), de instigare la rebeliune. Ambele procese s-au soldat cu achitarea lui Marx de către jurați.)

În cursul lunii mai 1849, „*Neue Rh[einische] Z[ei]tung*“ este interzis de guvernul prusian, iar M[arx] este expulzat din Prusia. Pleacă iarăși la Paris. Este din nou expulzat din Franța, la sfârșitul lunii octombrie 1849 pleacă la Londra, unde locuiește și acum. În această perioadă editează :

„*Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomische Revue*“ (1850, Hamburg și New York).

„*Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte*“ (New York, 1852).

„*Dezvăluiri asupra procesului comuniștilor de la Colonia*“ (1853, două ediții, una la Basel, una la Boston, Statele Unite).

¹⁾ În manuscris : 1847. — Nota red.

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Procesul «Noii gazete renane» și K. Marx. „Procesul împotriva Comitetului districtual al democraților din Renania“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 245—264, 265—284. — Nota trad.). — Nota red.

Karl Marx
(1867)

„Lordul Palmerston” (Londra, Birmingham, Glasgow, 1853—1854).

„Contribuții la critica economiei politice” (Berlin, 1859).

„Domnul Vogt” (Londra, 1860).

1851—1861 — colaborări permanente în limba engleză la „New York Tribune”, „Putnam's Review” și „New American Cyclopaedia”.

1864 : „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”, intitulat „Apel către muncitorii Europei”, și Statutul¹⁾ Asociației, adoptate ulterior (1866) la Congresul Asociației Internaționale a Muncitorilor de la Geneva. De atunci și pînă în prezent Marx este membru permanent al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor și secretarul acesteia pentru Germania.

1867 : „Capitalul etc.”

Al dv. devotat,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în „Minușje godi” nr. 1, 1908

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

21

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

1, Modena Villas, Maitland Park,
Londra, 12 octombrie 1868

Dragul meu prieten,

Nu pot de loc să înțeleg de ce păstrezi cu atîta perseverență tăcere. Oare ultima mea scrisoare²⁾ să fie cauza ? Sper că nu. În orice caz n-am făcut-o intenționat. Nu trebuie s-o declar acum în mod expres, căci o știi și dumneata : ești cel mai apropiat prieten pe care-l am în Germania și eu nu sînt în stare să pricep cum se poate ca inter amicos³⁾ să se țină seama atît de strict de aseme-

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”, „Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 5—14, 15—18. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 496. — *Nota red.*

³⁾ — între prieteni. — *Nota trad.*

nea fleacuri. Cu atît mai puțin ai dumneata *acest drept* față de mine, știind cît de îndatorat îți sînt. Dumneata ai făcut pentru cartea mea ¹⁾ — lăsînd la o parte sprijinul dat mie personal — mai mult decît toată Germania la un loc ²⁾.

Dar poate că taci cu atîta înverșunare pentru a-mi dovedi că nu faci parte din tagma celor așa-numiți prieteni care tac atunci cînd lucrurile merg prost și vorbesc cînd ele merg bine. Totuși nu era nevoie de o asemenea demonstrație din partea dumitale.

Cînd vorbesc despre „bunul mers al lucrurilor”, am în vedere în primul rînd propaganda pe care a făcut-o cartea mea și aprecierea de care s-a bucurat ea din partea muncitorilor germani since you wrote me last ³⁾. În al doilea rînd însă, am în vedere uimitoarele progrese înregistrate de Asociația Internațională a Muncitorilor, mai ales în Anglia.

Acum cîteva zile, un editor ⁴⁾ din Petersburg mi-a făcut o surpriză, comunicîndu-mi că traducerea în limba rusă a „Capitalului” se află acum sub tipar ⁴⁸. El mi-a cerut o fotografie pentru coperta interioară, și n-am putut să refuz „bunilor mei prieteni”, rușii, un lucru atît de mic. Este o ironie a soartei faptul că rușii, cu care de 25 de ani mă războiesc necontenit, și nu numai în limba germană, dar și în franceză și engleză, au fost întotdeauna „binefăcătorii” mei. În 1843—1844, la Paris, aristocrații ruși de acolo m-au purtat pe brațe. Lucrarea mea îndreptată împotriva lui Proudhon (1847) ⁴⁾, ca și cea editată de Duncker (1859) n-a fost nicăieri atît de cerută ca în Rusia. De asemenea, prima națiune străină care traduce „Capitalul” este cea rusă. Dar să nu exagerăm. Tinerii aristocrați ruși se instruiesc în universitățile germane și la Paris. Ei aleargă întotdeauna după tot ce are mai bun Occidentul. Țsta e cel mai pur rafinament, aidoma celui care caracteriza în secolul al XVIII-lea o parte a aristocrației franceze. „Nu sînt făcute pentru croitori și cizmari” — spunea pe atunci Voltaire despre ideile sale iluministe. Asta nu-i împiedică pe aceiași ruși să devină niște ticăloși de îndată ce ocupă o funcție de stat.

Am multă „bother” just now ⁵⁾ în Germania din cauza zizaniilor dintre conducători, după cum veți vedea din alăturatele scrisori pe

¹⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ — de cînd mi-ai scris ultima dată. — *Nota trad.*

³⁾ N. P. Poleakov. — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx. „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 65—179. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 3—175. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ — „bătaie de cap” tocmai acum. — *Nota trad.*

care te rog să ai amabilitatea să mi le trimiți înapoi ¹⁾). Pe de o parte Schweitzer, care mă numește papă în partibus infidelium ²⁾, pentru ca eu să-l proclam împărat al muncitorilor din Germania. Pe de altă parte Liebknecht, care uită că Sch[weitzer] în point of fact ³⁾ l-a obligat să-și amintească că pe lume există o mișcare proletară diferită de mișcarea democrată mic-burgheză.

Sper că atît dumneata, cît și familia sînteți bine. Sper că nu am căzut în dizgrația scumpei dumitale soții. Apropo. Asociația feministă internațională, duce ⁴⁾ doamna Goegg (read ⁵⁾ Geck ⁶⁾) a trimis Congresului de la Bruxelles ¹⁵¹ o epistolă în care întreabă dacă și doamnele pot să ni se alăture? S-a răspuns, firește, politicos afirmativ. Așadar, dacă tăcerea dumitale se va prelungi, voi trimite soției dumitale un mandat de corespondent al Consiliului General.

Din cauza ficatului am suferit mult în timpul caniculei, dar acum sînt deocamdată sănătos.

Salut.

Al d-tale,
Karl Marx

P.S.I. Revoluția din Spania ¹⁶⁵ a venit ca un deus ex machina, pentru a împiedica războiul franco-prusian, altminteri inevitabil și pustiitor.

P. S. II. Mi-ai scris cîndva că urmează să primesc o carte a lui Büchner ⁷⁾. Cînd și cum ?

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 7, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 155. — *Nota red.*

²⁾ — „în țara necredincioșilor” — formulă ce se adăuga la titlul unui episcop catolic numit în funcție pur nominală, de episcop într-o țară necreștină. — *Nota trad.*

³⁾ — realmente. — *Nota trad.*

⁴⁾ — conducătoarea. — *Nota trad.*

⁵⁾ — citește. — *Nota trad.*

⁶⁾ Joc de cuvinte: Goegg — nume de familie „Geck” — „extravagant”. — *Nota trad.*

⁷⁾ *Ludwig Büchner*. „Șase prelegeri asupra teoriei darviniste a transformării speciilor”. Leipzig, 1868. — *Nota red.*

22

Marx către Johann Baptist von Schweitzer

la Berlin

(Ciornă)

Către von Schweitzer

Londra, 13 octombrie 1868

Stimate domn,

Dacă la scrisoarea dv. din 15 septembrie n-ați primit nici un răspuns, totul se datorește unei neînțelegeri, a cărei vină o port eu. Din scrisoarea dv. eu am înțeles că vreți să-mi trimiteți „proiectele” dv. pentru a lua cunoștință de ele. Le-am așteptat. Apoi a avut loc Congresul dv.¹⁸³, și am considerat (fiind și foarte ocupat) că răspunsul mai suferă amănare. Ca secretar al Internaționalei pentru Germania, încă înainte de a primi scrisoarea dv. din 8 octombrie am lansat în repetate rînduri apeluri de pace. Mi s-a răspuns (trimițîndu-mi-se, ca dovadă, extrase din „Social-Demokrat”) că dv. sînteți acela care provocați războiul. Am declarat că în acest duel¹⁾ eu trebuie să mă limitez la rolul de „judecător imparțial”.

Cred că nu pot răspunde mai bine mării încrederi pe care mi-o exprimați în scrisorile dv. altfel decît spunîndu-vă deschis, fără ocolișuri diplomatice, părerea mea în legătură cu starea de lucruri creată. Presupun că și dv., ca și mine, aveți în vedere numai interesele cauzei.

Recunosc fără rezerve inteligența și energia cu care activați în mișcarea muncitorească, și acest fapt nu l-am ascuns niciodată nici unuia din prietenii mei. Ori de cîte ori am avut prilejul să mă pronunț în public — în Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor și la Asociația comuniștilor germani de aici —, v-am considerat un om al partidului nostru și nu am pomenit niciodată un cuvînt despre divergențele noastre.

Și cu toate acestea asemenea divergențe există.

D’abord²⁾, în ce privește Uniunea lassalleană, aceasta a fost înființată într-o perioadă de reacțiune. Lassalle — și acesta va rămîne în veci meritul său — a trezit din nou la viață mișcarea muncitorească din Germania, care lincezise timp de vreo 15 ani. El a făcut însă mari greșeli. S-a lăsat prea mult influențat de con-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 155. — *Nota red.*

²⁾ — în primul rînd. — *Nota trad.*

dițiile nemijlocite din acel moment. A făcut dintr-un mic punct de plecare — disputa sa cu un pigmeu de talia lui Schulze-Delitzsch — punctul central al agitației sale : ajutorul acordat de stat în opoziție cu ajutorul reciproc. În felul acesta el n-a făcut decît să reia lozincă lansată în 1843 și în anii următori de *Buchez*, conducătorul socialismului *catolic*, împotriva adevăratei mișcări muncitorești din Franța. Fiind prea inteligent pentru a considera această lozincă altceva decît un expedient tranzitoriu, Lassalle nu i-a putut găsi altă justificare decît (pretinsa) ei aplicabilitate imediată. În acest scop el a fost nevoit să afirme că respectiva lozincă va putea fi aplicată în viitorul *apropiat*. În felul acesta „statul” s-a transformat în statul prusian, și, ca urmare, el s-a văzut silit să facă concesiile monarhiei prusiene, reacțiunii prusiene (partidului feudal) și chiar clericilor. El a îmbinat lozincă lui *Buchez*, care preconiza ajutorul acordat de stat asociațiilor, cu lozincă cartistă a votului universal, ignorînd faptul că în Germania condițiile erau altele decît în Anglia. El a ignorat, de asemenea, învățămintele lui *bas empire*¹⁾ în legătură cu votul universal în Franța. În plus — ca orice om care susține că are în buzunar un panaceu pentru suferințele maselor —, el a dat de la bun început agitației sale un caracter religios, de sectă. Într-adevăr, orice sectă este religioasă. Mai departe, fiind întemeietor de sectă, el a negat orice legătură firească cu mișcarea muncitorească anterioară atît din Germania, cît și din străinătate. El a făcut aceeași greșală ca și *Proudhon*, și anume n-a căutat baza reală a agitației sale în adevăratele elemente ale mișcării de clasă, ci a încercat să orienteze cursul acesteia din urmă potrivit unei anumite rețete doctrinare.

Din tot ce scriu eu aici post festum²⁾, cea mai mare parte i-am adus cu mult înainte la cunoștință lui Lassalle, încă în 1862, cînd el a venit la Londra și mi-a cerut să conduc împreună cu el noua mișcare.

Dv. ați aflat din proprie experiență în ce constă opoziția dintre mișcarea de sectă și mișcarea de clasă. Secta își vede rațiunea ei de a fi și punctul ei de onoare nu în ceea ce are *comun* cu mișcarea de clasă, ci în *lozincă specială* care o *deosebește* de această mișcare. De aceea, cînd ați propus la Hamburg să se convoace un congres în vederea înființării de syndicate, ați putut înfrînge rezistența sectelor numai amenințînd că renunțați la mandatul de președinte. Ba mai mult, ați fost nevoit să vă dedublați, declarînd că o dată ați acționat în calitate de șef de sectă, iar altă dată ca reprezentant al mișcării de clasă.

¹⁾ — imperiul perioadei de declin (denumire folosită pentru Imperiul bizantin); aici — cel de-al doilea Imperiu în Franța. — *Nota trad.*

²⁾ Textual : după serbare ; aici, în sensul de ulterior. — *Nota trad.*

Dizolvarea Uniunii generale a muncitorilor germani v-a dat prilejul de a face un mare pas înainte, de a declara și dovedi, s'îl le fallait ¹⁾, că acum s-a atins un nou stadiu de dezvoltare, că s-au coapt condițiile pentru dizolvarea mișcării de sectă în mișcarea de clasă și pentru lichidarea oricărui sectarism. Cît privește conținutul real al sectei, aceasta, ca toate sectele muncitorești anterioare, l-ar aduce în mișcarea generală ca pe un element prin care o îmbogățește. În loc de aceasta, dv. ați cerut de fapt mișcării de clasă să se subordoneze unei mișcări de sectă. Inamicii dv. au tras de aici concluzia că vreți să păstrați cu orice preț „propria” dv. „mișcare muncitorească”.

Cît privește Congresul de la Berlin, în primul rînd, nu era nici o grabă, pentru că legea împotriva coalițiilor nu fusese încă votată. Așadar, dv. trebuia să vă înțelegeți cu liderii *din afara* cercurilor lassalleene și împreună cu ei să elaborați planul și să convocați congresul. În loc să procedați astfel, le-ați lăsat doar alternativa : ori să *vi se ralieze* fățiș, ori să *vi se împotrivească*. Congresul însuși s-a dovedit a nu fi altceva decît o ediție lărgită a Congresului de la Hamburg.

Cît privește proiectul de statut ¹⁹⁾, eu îl consider principial greșit, și cred că în domeniul sindicatelor am cel puțin tot atîta experiență ca oricare dintre contemporanii mei. Fără a mai intra aici în amănunte, țin doar să remarc că o organizare bazată pe *centralism* este adecvată societăților secrete și mișcărilor sectare, dar contravine esenței trade-unionurilor. Chiar dacă o asemenea organizare ar fi posibilă — dar eu o declar tout bonnement ²⁾ imposibilă —, ea n-ar fi de dorit, cel puțin pentru Germania, unde muncitorul crește din fragedă pruncie în spiritul unei discipline birocratice, crede în autoritate, în organele conducătoare și, prin urmare, trebuie, în primul rînd, să fie *deprins* cu ideea *autonomiei*.

Dar planul dv. este și din alte puncte de vedere nepractic. În „Uniune” există trei autorități independente, de origini diferite : 1) *comitetul*, ales de *sindicate* ; 2) *președintele* (în cazul de față o persoană absolut superfluă), ales *prin vot general* ; 3) congresul, ales de *organizațiile locale*. Prin urmare, pretutindeni coliziuni, și aceasta, chipurile, favorizează „acționarea rapidă”. {În statutul Asociației Internaționale a Muncitorilor figurează și un președinte al Asociației. În realitate însă, el n-a avut niciodată altă funcție decît aceea de a prezida ședințele Consiliului General. La propunerea mea, această funcție onorifică, pe care am refuzat-o în 1866, a fost complet desființată în 1867 și înlocuită cu aceea de preșe-

¹⁾ — la nevoie. — *Nota trad.*

²⁾ — pur și simplu. — *Nota trad.*

dinte (chairman), care este ales în cadrul fiecărei ședințe săptămânale a Consiliului General. Și *Consiliul londonez al trade-unionurilor*³² are doar un chairman. O funcție permanentă deține acolo doar *secretarul*, deoarece munca pe care o depune presupune continuitate} Lassalle a comis o mare greșeală împrumutînd din Constituția franceză din 1852 funcția de președinte „ales prin vot universal!” Și asta tocmai în mișcarea sindicală! Aceasta se ocupă mai ales de problemele financiare, și vă veți convinge curînd că aici încetează orice dictatură.

Cu toate acestea, oricare ar fi greșelile de organizare, o practică rațională ar reuși, poate, mai mult sau mai puțin, să le înlăture. În calitate de secretar al Internaționalei eu sînt gata să intervin — în condiții rezonabile¹⁾, se înțelege — ca mediator între dv. și majoritatea de la Nürnberg, care a aderat direct la Internațională. Am scris în același sens și la Leipzig²⁾. Nu tăgăduiesc greutățile pe care le implică situația dv. și nu uit niciodată că acțiunile fiecăruia dintre noi depind mai mult de împrejurări decît de propria noastră voință.

În orice caz vă promit să fiu imparțial — este de datoria mea. Pe de altă parte însă, nu vă pot promite că într-o bună zi nu voi publica — atunci cînd voi considera că interesele mișcării muncitorești o reclamă în mod absolut —, ca *persoană particulară*, o critică deschisă la adresa prejudecăților lassalleene, așa cum am făcut, cînd a fost cazul, cu cele proudhoniste³⁾.

Încredințindu-vă de cele mai bune sentimente, rămîn

al dv. devotat,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 1, nr. 1, 1896

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 155. — *Nota red.*

²⁾ — lui Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Mizeria filozofiei”. „Despre Proudhon”. — *Nota red.*

23

Marx către Hermann Jung

la Londra

[Londra] 19 octombrie 1868

Dragă Jung,

Vă rog, nici un scandal care să poată avea repercusiuni asupra „Internaționalei”. N-aveți decît să insultați, dacă nu mai suportați, dar fără încăierări.

Cel mai bun lucru ar fi ca împotriva acestor indivizi (Besson și Le Lubez) să se deschidă o acțiune pentru calomniile aduse în scrisoare⁵¹⁷. Treaba asta s-ar putea aranja cu Merriman. Veți vedea cum se vor mai tîri lașii aceștia, căci, odată ajunși în fața tribunalului, s-ar ivi riscul de a fi interpelați public în legătură cu banda lor suspectă.

Al d-tale,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

24

Marx către Ludwig Kugelmann

la Hannover

Londra, 26 octombrie 1868

Dragul meu prieten,

Pentru că în clipa de față, cînd tocmai a sosit scrisoarea dumei-tale, am o vizită pe cap, nu scriu decît cîteva rînduri.

Adresa lui Kertbény : Nr. 11/III (ce înseamnă III, nu știu, probabil etajul) Behrenstrasse.

Și acum permite-mi să spun cîteva cuvinte. Pentru că atît dume-neata, cît și Engels ați fost de părere că acest lucru este util, am cedat și am acceptat reclama¹⁾ din „Gartenlaube”. Convingerea

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 110. — *Nota red.*

mea pleda însă *categoric împotriva*. Și acum te rog *insistent să renunți definitiv* la această glumă! Nu va avea alt rezultat în afară de acela că soiul acesta de indivizi de teapa lui Keil și alții de la „Daheim“ ar crede că sînt și eu unul din șleahta „marilor bărbați“, literați și de alt fel și că am nevoie de protecția lor sau mi-o doresc.

Consider toate acestea ca ceva mai degrabă dăunător decît util și *sub demnitatea* unui om de știință. De pildă : *editorii Dicționarului enciclopedic al lui Meyer* mi-au cerut de mai mult timp o biografie. Nu numai că nu le-am trimis-o, dar nici măcar nu am răspuns la scrisoare. Fiecare cu felul lui de a fi.

Cît despre Kertbény, este un neisprăvit îngîmfat, confuz și pi-sălog, și cu cît ai mai puțin de-a face cu el, cu atît mai bine.

Salut.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit“,
Bd. 2, nr. 7, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

25

Marx către William Jessup la New York

Londra, 28 octombrie 1868
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Stimate domn,

Conținutul scrisorii dv. către d-l Eccarius, din data de 3 luna curentă, a fost comunicat de către acesta, conform regulamentului, Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. D-l Eccarius a fost din nou numit secretarul nostru corespondent pentru America, însă momentan este prea bolnav pentru a-și putea îndeplini funcția.

Consiliul General a numit pe domnii S. Meyer și August Vogt în calitate de corespondenți germano-americani, iar pe d-l Pelle-tier în calitate de corespondent franco-american. Vi-i recomand pe acești cetățeni.

Întrucît Consiliul General este el însuși ales în fiecare an de congresul general, se înțelege de la sine că toate numirile făcute de el, în cazul că nu sînt reinnoite, sînt valabile numai pentru anul în curs.

Cu salutări frățești.

Al dv.,
Karl Marx

William J. Jessup, secretar-reprezentant pentru statul New York, Uniunea națională a muncitorilor,
11 Norfolk Street, New York City.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după o copie
a manuscrisului
Tradus din limba engleză

26

Marx către Sigfrid Meyer și August Vogt la New York

Londra, 28 octombrie 1863

Dragii mei Meyer și Vogt,

Din alăturatul mandat pentru Meyer (am anexat unul și pentru d-ta) ⁵¹⁸ veți vedea că dorința voastră a fost satisfăcută încă de la 13 octombrie. „Bee-Hive” din 13 octombrie ¹⁾ anunță numirea lui Meyer. În conformitate cu hotărîrea Consiliului General, corespondenții germani urmează să țină în scris legătura cu mine, Pelletier (pentru francezi) cu Dupont, iar Jessup cu Eccarius. Eu însumi am propus acest aranjament, întrucît nu am timp pentru o corespondență mai amplă. Puteți să-i încredințați ²⁾ lui Jessup aceste rînduri, prezentîndu-i totodată mandatele voastre.

În legătură cu Eccarius s-a ivit o neînțelegere. *Eu nu m-am certat niciodată* cu el, dimpotrivă, l-am apărat *pînă în ziua de azi* împotriva atacurilor din partea englezilor etc. *El* însă — egoismul lui exagerat, deseori mărginit, se explică, poate, prin condițiile lui de viață — face din cînd în cînd unele lucruri stupide și supărătoare, cărora în general nu le dau nici o atenție, dar cîteodată îmi

¹⁾ În manuscris greșit : 10 octombrie. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 513. — *Nota red.*

pierd răbdarea. Atunci îi trag un perdaf și all is right again ¹⁾ pînă la noi incidente. Bietul de el, acum este foarte bolnav și întotdeauna se folosește de asemenea momente pentru a spune pater peccavi ²⁾. De lucrurile la care, judecînd după scrisoarea lui Vogt, face aluzie Liebk[necht], habar n-am. *Eu cel puțin* nu am scris niciodată cuiva un cuvînt împotriva lui Eccarius, excepție făcînd scrisoarea mea către Meyer, într-un moment cînd scrisorile primite din partea unor delegați ai noștri la Congresul de la Bruxelles care îl denunțau pe E[ccarius] m-au făcut să-mi ies din fire ³⁾. Dar se prea poate ca E[ccarius] să-i fi scris, fără știrea mea, lui Liebk[necht] într-un sens care l-a făcut pe acesta să-i trimită lui V[ogt] rîndurile de care am pomenit. Este însă ciudat, pentru că tocmai în acea perioadă am avut mult de furcă cu englezii din cauza lui Eccarius, căruia i-am luat apărarea.

În ce-l privește pe *Sorge*, nu mai este nevoie să se întreprindă nimic. Rîndurile mele către Jessup atestă caracterul temporar al mandatelor.

Carnete de membru nu mai există, trebuie tipărite altele noi. Liebknecht exagerează prea mult cu patriotismul sud-german și, de asemenea, ar trebui să nu mai publice acele absurdități referitoare la „stat și societate” ⁴⁾ care reprezintă exact contrariul concepțiilor noastre. Salut. Sînt foarte grăbit.

Al dv.,
Marx

Apropo. Îl cunoașteți pe Dietzgen? S-a întors acum de la Petersburg în Provincia renană, pentru a deschide acolo o mică tăbăcărie. Este unul dintre cei mai geniali muncitori pe care-i cunosc, respectiv din corespondență. Personal nu-l cunosc.

La Petersburg apare acum o traducere rusă a cărții mele ¹⁷⁸. Sau poate că v-am mai anunțat o dată acest lucru?

[Anexă]

256 High Holborn, W. C.

Cetățeanul A. Vogt a fost numit la 13 octombrie 1868 secretar-corespondent pentru anul 1868—1869 al Asociației Internaționale

¹⁾ — totul este din nou în ordine. — *Nota trad.*

²⁾ — părinte, am păcătuit. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 500—501. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 158—159. — *Nota red.*

a Muncitorilor (secția germană din America) prin hotărîrea Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor.

[Londra] 13 octombrie 1868

Din însărcinarea Consiliului General
Karl Marx
 secretar pentru Germania

Publicat pentru prima oară
 în : K. Marx și F. Engels.
 Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934
 Publicat pentru prima oară în întregime

Se tipărește după manuscris
 Tradus din limba germană

27

Marx către Bassot la Paris

30 octombrie 1868
 1, Modena Villas, Maitland Park,
 Haverstock Hill, Londra

Stimate domn,

M-am adresat firmei „Frank” — editurii — pentru a-mi încasa suma de bani ce îmi revine ; noul proprietar, d-l Vieweg, mi-a spus să mă adresez dv., întrucît dv. sînteți moștenitorul d-lui Frank ¹⁾. Vă rog să aveți amabilitatea și să-i predați d-lui *Paul Lafargue*, aducătorul acestei scrisori, suma obținută din vînzarea broșurii mele „*Philosophie de la Misère etc. contre M. Proudhon*” ²⁾ de la data încetării activității d-lui Frank sau mai degrabă a firmei d-lui Frank.

Am onoarea să vă salut.

Mr. Bassot, 58, rue de Bondy, Paris

Karl Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
 Tradus din limba franceză

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 151, 152, 169—170. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 65—179. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

28

Marx către Hermann Jung
la Londra

Londra, 14 noiembrie 1868

Dragă Jung,

Înainte de plecarea d-tale la Bruxelles, ți-am dat o *circulară secretă* (exemplarul lui Stepney) a „Statelor Unite ale Europei”, în care se vorbește de necesitatea de a acționa în colaborare cu „*International Workingmen's Association*”⁵¹⁹. Întrucît Gustav Vogt — respectiv ziarul acestuia — face acum pe grozavul și ia atitudine împotriva noastră, te rog să-mi înapoiezi acest document. Îl voi folosi în ziarul¹⁾ lui Liebknecht împotriva lui G. Vogt.

Cum se face că în ultimele două numere din „*Bee-Hive*” nu se spune nici o vorbă despre rezoluțiile congreselor de la Geneva și Bruxelles?²³⁸

Salutări d-tale și familiei.

Al d-tale,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

29

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 5 decembrie 1868

Dragă Kugelmann,

Ai cumva adresa lui Dietzgen? Mi-a trimis de o bună bucată de timp fragmentul unui manuscris despre „Esența muncii cerebrale”²⁾, care, în ciuda unor anumite confuzii și a unor repetări prea dese, conține multe lucruri excelente și — ca produs al gândirii independente a unui muncitor — chiar multe lucruri demne de admirație. Nu i-am răspuns imediat ce am parcurs fragmentul,

¹⁾ „*Demokratisches Wochenblatt*”. — *Nota red.*

²⁾ J. Dietzgen. „*Das Wesen der menschlichen Kopfarbeit*”. — *Nota red.*

pentru că voiam să aflu și părerea lui Engels. I-am trimis de aceea și lui manuscrisul. A durat mult pînă cînd l-am văzut înapoi ¹⁾. Și acum *nu pot să dau de scrisoarea* lui Dietzgen, cu noua lui adresă. În ultima lui scrisoare de la Petersburg îmi scria că se va întoarce în Provincia renană și se va stabili acolo. Ai primit cumva adresa lui? Dacă o ai, te rog să mi-o trimiți neîntîrziat. Conștiința — de acest gen de lucruri nu scapi niciodată de tot — mă chinuie că l-am lasat pe D[ietzgen] atîta timp să aștepte un răspuns. Dumnezeu mi-ai promis, de asemenea, că-mi vei împărtăși cîte ceva în legătură cu persoana lui.

Am primit prelegerile despre darvinism ale lui Büchner. Individul este evident un „compilator” și probabil de aceea se și numește „Büchner” ²⁾. Trăncăneala inconsistentă pe tema istoriei materialismului este în mod cert copiată din Lange ³⁾. Modul în care un chiștoc ca el îl tratează, de pildă, pe *Aristotel*, cercetător al științelor naturii, dar de un alt rang decît B[üchner], este într-adevăr uluitor. La fel de naiv este el și cînd spune despre Cabanis, „ai aproape impresia că-l auzi pe Karl Vogt” ⁵²⁰. Ca și cum Cabanis ar fi fost acela care l-a copiat pe Vogt!

Am făgăduit de mult să-ți scriu cîteva cuvinte despre secția franceză ¹²⁰. Această secție de netrebni e alcătuită pe jumătate, sau chiar în proporție de două treimi, din întreținuți și din indivizi de aceeași teapă; ei sînt cu toții, după ce oamenii noștri au părăsit această secție, niște cavaleri ai frazei revoluționare, care îi asasinează (firește, de la „o distanță neprimejdioasă”) pe împărați și regi, îndeosebi pe Ludovic-Napoleon. În ochii lor, noi sîntem, bineînțeles, reacționari, și împotriva noastră au întocmit un act de acuzare în toată regula și l-au supus spre examinare Congresului de la Bruxelles în ședințe închise. Furia acestor escroci a fost sporită datorită faptului că Félix Pyat, un ratat, autor de melodrame de mina a patra, care a participat la revoluția din 1848 doar ca „toastmaster” (așa-i numesc englezii pe cei *angajați* să rostească toasturile la dineurile de gală sau să se ocupe de ordinea toasturilor), a pus stăpînire pe ei. El are într-adevăr mania de „a urla în șoaptă” și de a poza în conspirator periculos. Cu ajutorul acestei bande, Pyat voia să-și subordoneze *Asociația Internațională a Muncitorilor*. Pentru el era foarte important să ne compromită. Și iată că la un miting deschis, pe care *secția franceză*

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 151, 152, 169—170. — *Nota red.*

²⁾ În original joc de cuvinte: „Buchmacher” — „cel care face cărți”, „compilator”; Büchner — nume de familie. — *Nota red.*

³⁾ F. Lange. „Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart”. — *Nota red.*

l-a anunțat cu surle și trâmbițe drept miting al *Asociației Internaționale a Muncitorilor*, Ludovic-Napoleon, zis Badinguet ¹⁾, a fost formal condamnat la moarte, urmînd ca sentința să fie adusă la îndeplinire, bineînțeles, de nu se știe ce Brutuși ²⁾ parizieni. Întrucît presa engleză nu a acordat nici o atenție acestei farse, am fi trecut-o și noi sub tăcere. Un membru al bandeii, un anume Vésinier, specialist în literatură de șantaj, a expus însă pe larg toată această ticăloșie în ziarul belgian „*La Cigale*”. Acest ziar se dă drept organ al Internaționalei și e un fel de ziar „comic”, cum, desigur, nu mai există altul în Europa. Propriu-zis nu e comic decît prin seriozitatea lui. Din „*La Cigale*”, povestea a ajuns în „*Pays, Journal de l'Empire*”. Pentru Paul de Cassagnac a fost, bineînțeles, o adevărată plească. Atunci noi, respectiv Consiliul General, am publicat în „*La Cigale*” o notă oficială de șase rînduri, arătînd că F. Pyat nu are *nimic* comun cu *Internaționala*, că nu este nici măcar membru al ei. *Hinc illae irae* ³⁾. Acest război al șoarecilor cu broaștele s-a terminat prin aceea că secția franceză s-a separat plină de indignare de noi și acționează acum pe cont propriu, sub egida lui Pyat. Pentru a-și întări pozițiile, au întemeiat aici, la Londra, așa-numita *Uniune agitatorică germană*, constituită din vreo duzină și jumătate de membri, în frunte cu Weber, un ceasornicar semidement, vechi emigrant din Palatinat ⁴⁾. Ei bine, acum ai aflat tot ce se poate spune despre acest eveniment solemn, măreț și important. Și încă ceva. Spre satisfacția noastră, Blanqui, prin intermediul unuia dintre prietenii săi, l-a ridiculizat cumplit pe Pyat, tot în „*La Cigale*”, spunînd despre el că este ori maniac, ori agent al poliției ⁵⁾.

De la Schweitzer am primit ieri seară o scrisoare, în care anunță că iar va fi trimis la Cachot ⁶⁾ și că izbucnirea unui război civil, adică a unui război între el și W. Liebknecht este inevitabilă. Trebuie să spun că sub un anumit aspect, Schweitzer are dreptate, și anume în ce privește lipsa de competență a lui Liebknecht. Ziarul lui ⁶⁾ este, într-adevăr, lamentabil. Cum de un om pe care timp de 15 ani l-am tot dăscălit (el a fost dintotdeauna prea leneș ca să citească) este în stare să tipărească asemenea lucruri ca, de pildă, „*Societate și stat*”, în care „*socialul*” (altă categorie fru-

¹⁾ Poreclă dată lui Napoleon al III-lea, care în 1846 a evadat din închisoare în veșmintele zidarului Badinguet. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 101. — *Nota red.*

³⁾ — De aici furia lor. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 168, 170. — *Nota red.*

⁵⁾ — închisoare. — *Nota trad.*

⁶⁾ „*Demokratisches Wochenblatt*”. — *Nota red.*

mușică) este tratat ca secundar, iar „politicul” ca esențial, ar fi complet inexplicabil dacă Liebknecht nu ar fi un german din sud și dacă, după cum se pare, nu m-ar fi confundat dintotdeauna cu vechiul lui superior, „nobilul” *Gustav Struve*.

Lafargue și soția lui se află de două luni la Paris. Dar cei de acolo nu vor să-i recunoască titlurile în medicină pe care le-a obținut la Londra și îi cer să mai susțină cinci noi examene „pariziene” !

Datorită unei înțelegeri ¹⁾, în anul care vine situația mea „economică” (nu politică-economică) va intra într-un stadiu satisfăcător.

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.

Al d-tale,

K. Marx

Soția dumitale participă și ea la marea campanie germană pentru emanciparea femeilor? Cred că femeile germane ar trebui să înceapă prin a-și îndemna bărbații la propria lor emancipare.

Publicat pentru prima oară
intr-o forma prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 12, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

30

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 12 decembrie 1868

Dragă prietene,

Aș fi vrut să-ți scriu mai pe larg, însă neprevăzute „afaceri” externe m-au împiedicat s-o fac. Dumneata însă nu trebuie să vezi în aceasta un motiv de a nu mai pune iarăși mîna pe condei.

Scrisoarea lui Freund (o restituți alăturat cu mulțumiri) m-a interesat foarte mult ²⁾. A sosit timpul ca în Germania să se ridice și alții afară de actualii „exponenți” ai științei.

Tot acum îți inapoiez și portretul lui Dietzgen. Biografia lui nu este chiar așa cum mi-am închipuit-o eu. Ceva îmi spunea întotdeauna că el n-a fost „un muncitor ca Eccarius”. Într-adevăr, pentru genul de concepție filozofică cum este cea elaborată de el este

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 185—187. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 193. — *Nota red.*

nevoie de o anumită liniște, timp liber, de care un every day workman ¹⁾ nu are parte. Eu am la New York doi muncitori foarte buni : cizmarul A. Vogt și inginerul de mine Sigfrid Meyer ; amîndoi au locuit înainte la Berlin. Un al treilea muncitor, care ar putea ține prelegeri despre cartea mea ²⁾, este *Lochner*, tîmplar (common working man ³⁾), care se află aici la Londra de about ⁴⁾ 15 ani.

Spune-i scumpei dumitale soții că nu „am bănuît-o” niciodată că s-ar afla în subordinea generalei Geck ⁵⁾. Întrebarea mea n-a fost decît o glumă. De altfel, doamnele nu pot să se plîngă de „*Internațională*”, pentru că aceasta a ales o doamnă, Madame Law, ca membră în *Consiliul General*. Lăsînd gluma la o parte, la ultimul congres al lui „*Labor-Union*” ²⁷⁹ american s-a vădit un foarte mare progres, printre altele, datorită faptului că femeilor-muncitoare li s-a recunoscut egalitatea deplină în drepturi, în timp ce englezii, și într-o măsură și mai mare galanții francezi, au dovedit în această privință un spirit egoist, îngust. Oricine se pricepe cît de cît la istorie știe, de asemenea, că marile transformări sociale nu sînt posibile fără fermentul feminin. Progresul social poate fi apreciat cu exactitate după situația socială a sexului frumos (inclusiv a celor urîte).

În ceea ce privește „settlement” ⁶⁾, nici vorbă nu putea fi ca eu să preiau o afacere înainte de a-mi termina cartea. Altminteri, de mult aș fi putut scăpa de toate dificultățile. Situația se prezintă pur și simplu astfel — însă rămîne între noi — : pe de o parte, eu am discutat toate acestea cu familia mea, pe de altă parte, Engels, fără știrea mea, stabilind împreună cu asociatul lui care îi vor fi veniturile (pentru că în iunie se retrage din afaceri), a stipulat anumite condiții în favoarea mea și, ca urmare, începînd din anul viitor ⁷⁾ voi putea să lucrez liniștit.

Calde salutări.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în „*Die Neue Zeit*”,
Bd. 2, nr. 11, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — muncitor care trudește zilnic. — *Nota trad*

²⁾ Volumul I al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

³⁾ — simplu muncitor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — vreo. — *Nota trad.*

⁵⁾ Marie Goegg (joc de cuvinte : „*Geck*” — smintit ; Goegg — nume de familie). — *Nota red.*

⁶⁾ — „înțelegerea”. — *Nota trad.*

⁷⁾ Vezi volumul de față, p. 185. — *Nota red.*

31

Marx către Asher & Co.

la Londra

(Ciornă)

[Londra, după 12 decembrie 1868]

Singurul loc unde se mai pot procura câteva exemplare din „*Domnul Vogt*” este Berlinul. Cel puțin acolo se mai găseau acum câteva săptămîni câteva *exemplare*.

Singurul loc unde se mai puteau găsi acum câteva săptămîni exemplare din „*Domnul Vogt*” este Berlinul. Voi scrie acolo și, dacă se mai poate procura vreun exemplar, va fi trimis pe adresa : <Messrs. Asher> ¹⁾, 11 Unter den Linden.

Al dv. sincer,
K. M.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

32

Engels către Hermann Engels

la Barmen

Manchester, 18 decembrie 1868

Dragă Hermann,

F. Ris și-a deschis la Mittlöden o firmă sub numele „N. Dürst. Fiii” (fiii celui din Köln) și de acolo s-a mutat la Zürich. Mai înainte a lucrat, pare-se, la Dürst, iar tînărul Dürst, care pe atunci se afla aici, a vorbit în termeni foarte elogioși despre el. Potrivit datelor furnizate de banca din Glarus, Ris are deschis acolo un credit de 10 000 de franci.

E. Burghardt este nepotul și ginerele lui Burgh[ardt] de la firma „Burghardt, Frenels & Co.” (înainte a fost asociatul lui „Burgh[ardt], Aders & Co.”), pe care probabil că-l cunoști. A avut aici o firmă și a dat faliment, cu siguranță, odată, dacă nu chiar de două

¹⁾ În manuscris, aceste două cuvinte sînt șterse. — *Nota red.*

ori, dar nu s-a ales cu nimic de pe urma aceasta. Cu ani în urmă îl întâlneam uneori seara în cîte o circiumă ; de cînd s-a căsătorit, aproape că nu l-am mai văzut de loc și habar n-am ce a mai făcut între timp. Dar voi pentru ce aveți nevoie de un agent la München ?

Spune-i mamei că nici pînă acum nu am primit de la G. E[rmen] proiectul de contract ; el dă vina pe avocat ¹⁾. Poanta este următoarea : el vrea să mă facă să retrag de pe acum din afacere o sumă considerabilă, pentru ca atunci să mă aibă la mină. Dar nu sînt nici eu chiar atît de naiv.

Fii bun și trimite-mi în cursul lunii ianuarie contul meu curent, pentru că de îndată ce voi pune în ordine socotelile cu G. E[rmen] aș vrea foarte mult să-mi achit datoriile. Să mă anunți, de asemenea, dacă trebuie să trimit banii lui Funke sau vouă.

Dacă aș fi vrut să împing lucrurile la extrem, riscînd să rup relațiile cu G. E[rmen], și apoi să fiu nevoit să încep o afacere nouă, sînt convins că aș fi *putut* scoate circa 750 l. st. mai mult. Dar mie nici prin cap nu mi-a trecut să mă leg iarăși pentru 10 ani — căci pe o perioadă mai scurtă nu merită totuși să începi o nouă afacere — de drăgălașul comerț.

Trimit un teanc de fotografii, din care două să trimiteți la Engelskirchen, iar restul le puteți împărți acolo. Mamei să-i dați cîte una din fiecare fel.

Calde salutări mamei, soției tale și tuturor fraților și surorilor, sărbători fericite.

Calde salutări.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Deutsche Revue”, Jg. 46, Bd. II, 1921 ;
în întregime în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 197 și 204. — *Nota red.*

33

Marx către Hermann Jung
la Londra

[Londra] 28 decembrie 1868

Dragă Jung,

Imediat după ce ai plecat, am primit o scrisoare de la Bakunin, care mă asigură de deosebita lui prietenie.

Din scrisoare îmi dau seama că el i-a scris iarăși pe larg lui De Paepe, pentru a-l atrage în *Alliance Internationale*. De aceea se impune ca voi să-i trimiteți cât mai repede lui De Paepe o copie a hotărârii noastre cu privire la Alliance¹⁾, pentru a preîntîmpina o discordie sau reclamații ulterioare pe tema lipsei de informații prompte. Totodată va trebui, bineînțeles, să-i spuneți că din cauza actualei stări de lucruri din Elveția și pentru a evita orice aparență de sciziune, noi *n-am vrut să publicăm rezoluția*, ci ne limităm să o comunicăm confidențial respectivelor Consilii Centrale din diferite țări.

Nu uitați să-l invitați din timp pe *Applegarth*⁵²² pentru ședința de sîmbătă. Ar fi, desigur, bine să faceți același lucru și cu *Odger*.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în cartea : Jaeckh, G. „Die Internationale”,
Leipzig, 1904

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ K. Marx. „Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

1869

34

Engels către Emil Blank
la Engelskirchen

Manchester. 4 februarie 1869

Dragă Emil,

Chiar acum am primit de la mama trista veste că scumpa noastră Marie Bartels a murit luni seara de scarlatină. Vestea m-a zguduit profund, am rămas consternat. Eu o știam, ca de altfel pe toți copiii tăi, de când era mică, o știam mai bine decât pe copiii celorlalți frați și surori ai mei și de aceea atașamentul meu față de ea era mai puternic și mai cald; am mai văzut-o ultima oară la nunta ei, unde era atât de fericită, avea în fața ei un lung șir de ani fericiți, și iată că acum totul s-a sfârșit! Îmi închipui ce trebuie să fie în sufletul tău și al Mariei ¹⁾, ce trebuie să simtă bietul Robert ²⁾ cu cei doi copilași ai lui! Ție și Mariei, timp de mai bine de douăzeci de ani, v-a suris norocul, nu prea ați avut ocazia să cunoașteți viața sub aspectul ei tragic, încît acest trăsnet din senin v-a lovit, probabil, de două ori mai greu. În asemenea cazuri cuvintele de mîngiere nu ajută la nimic, trebuie să plîngi ca un copil, pînă cînd timpul va vindeca rănile. Eu nu-ți scriu ca să te consolez, ci numai pentru că știu cită mîngiere aduc unui om lovit dovezile de compasiune din partea celor de la care este în drept să le aștepte. Vă rog să mă credeți că vă împărtășesc durerea și că compasiunea mea este pornită din suflet.

Salutări Mariei, sărmanului Robert și tuturor copiilor tăi. Din toată inima.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
în: K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Marie Blank. — *Nota red.*

²⁾ Robert Bartels. — *Nota red.*

35

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 11 februarie 1869

Dragă prietene,

Întârzierea cu care sosește această scrisoare se explică prin două împrejurări. În primul rînd, din cauza afurisitei de vremi ce-toase de aici — nothing but mist ¹⁾ — m-am ales cu o gripă deosebit de gravă, care m-a chinuit aproape o lună. În al doilea rînd, am comandat cu cel puțin 7 săptămîni în urmă fotografiile alăturate, însă din cauza aceleiași vremi și a atmosferei întunecate, fotografiile, pînă nu de mult, nu au putut fi copiate de pe placă.

Alăturata scrisoare de la A. Ruge ²⁾ a primit-o la Bradford prietenul meu Strohn de la unul din prietenii lui de afaceri. Este evident că Ruge n-a putut face față „Negării negației“. Trebuie să-mi înapoiezi imediat scrisoarea, pentru că Strohn trebuie s-o predea din nou adresantului ei.

Casierul de aici al Consiliului nostru General — Cowell Stepney, un om foarte bogat și distins, dar devotat cu trup și suflet. deși într-un mod cam bizar, cauzei muncitorești — a cerut unui prieten de la Bonn relații în legătură cu literatura (germană) consacrată problemei muncitorești și socialismului. En réponse ³⁾, acesta i-a trimis o prezentare (scrisă) întocmită de dr. Held, profesor de economie politică la Bonn. Notele sale marginale vădesc extrema mărginire a acestor mandarini savanți. Despre mine și Engels, el (Held) scrie acolo următoarele: „Engels. «Situția clasei muncitoare etc.», cel mai bun produs al literaturii socialiste-comuniste germane“. „În strînse legături cu Engels este Karl Marx. El este autorul operei celei mai științifice, celei mai savante pe care a dat-o în genere socialismul, anume «Capitalul etc.». Desi a apărut abia de curînd, cartea aceasta este totuși un ecou (!) al mișcării din ajunul anului 1848. De aceea o menționez aici alături de cartea lui Engels. Această operă este totodată (!) extrem de interesantă și pentru zilele noastre, pentru că (!!) aici poate fi studiat izvorul din care și-a luat Lassalle ideile sale fundamentale“. Frumos, nimic de zis !

¹⁾ — nimic altceva decît ceață. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 622. — *Nota red.*

³⁾ — Ca răspuns. — *Nota trad.*

Un docent de economie politică de la o universitate germană îmi scrie că l-am convins pe deplin, dar... dar situația sa îi impune, „ca și altor colegi“, să *nu-și exprime* convingerea.

Lașitatea acestor mandarini savanți, pe de o parte, conspirația tăcerii organizată de presa burgheză și reacționară, pe de altă parte, îmi aduc mari prejudicii. Meissner îmi scrie că la tirgul de toamnă a ieșit prost cu socotelile. Îi mai *lipsesc* peste 200 de taleri pentru a-și acoperi cheltuielile. Și adaugă: Dacă în câteva orașe mari ca Berlinul etc. s-ar fi făcut măcar jumătate din ceea ce a făcut Kugelmann la Hannover, acum am fi scos o a doua ediție.

La 1 ianuarie am devenit bunic, a little boy¹⁾ a fost darul de Anul nou. Lafargue a reușit, în sfârșit, să facă să i se recunoască trei examene și mai are numai două de susținut în Franța.

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.

Al d-tale,
Karl Marx

Crucea pe care o poartă în fotografie fiica mea mai mare, Jenny, este crucea insurecției poloneze din 1864²³⁴.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Ed. 2, nr. 12, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

36

Marx către Laura și Paul Lafargue la Paris

Londra, 15 februarie 1869

Dragă Paul și iubită Cacadou,

Cunoașteți părerea lui Falstaff despre bărbații bătrâni. Toți sînt niște cinici²⁾. Așa încît nu vă veți mira dacă voi trece peste faptul de netăgăduit al îndelungatei mele tăceri. Încep direct cu medias res³⁾ și întorc spatele spre păcatele trecutului.

¹⁾ — un băiețel (Charles-Étienne Lafargue). — *Nota trad.*

²⁾ *Shakespeare*. „Henric al IV-lea”, partea a doua, actul III, scena a doua. — *Nota red.*

³⁾ — esența lucrurilor (*Horatius* „Arta poetică”). — *Nota trad.*

În primul rînd trebuie să vă spun deschis că sînt foarte îngrijorat de sănătatea Laurei. Nu pot să-mi explic de ce de atîta timp duce această viață retrasă. Faptul că ea nu se arată nici prietenilor mei, cum ar fi, de pildă, Dupont, îmi sporește temerile. De îndată ce se vor mai aranja anumite lucruri, voi veni la voi cu unicul scop de a-mi vedea copilul. După publicarea lui „Otsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” ¹⁾, la Paris nu aș fi cu totul în siguranță. De aceea, în scrisorile voastre să nu faceți nici o aluzie la planul meu secret.

Micului Fouchtra ²⁾ îi sînt foarte recunoscător pentru faptul că își dă toată osteneala să-l țină la curent pe bunicul lui cu literatura contemporană. Cartea lui Vermorel ³⁾ mi-a făcut mare plăcere. În general, împărtășesc același punct de vedere cu el în aprecierea persoanelor care în 1848 au jucat un rol pentru care nu fuseseră predestinate prin selecția naturală. Pe unii, totuși, el îi ia prea în serios, de pildă pe Odilon Barrot, la nullité grave ⁴⁾. Lui îi lipsesc acele nuanțe mai rafinate de clasă, ai cărei reprezentanți — mai mult sau mai puțin inconștienți, ca în cazul lui Ledru-Rollin — sînt acești bărbați provizorii, dar nu providențiali ⁵⁾. Il y a quelque chose qui cloche ⁶⁾ — încercările lui repetate de a apăra, și încă într-un mod foarte abil, acest ciudat amestec de chevalier d'industrie ⁷⁾, utopist și critic. Mă refer la *E. Girardin*. În ceea ce privește critica lui — nu cea adusă oamenilor, ci cea adusă măsurilor lor —, la fiecare pas iese la iveală ignoranța și aroganța proudhoneană.

Referitor la ouvrier artiste ⁸⁾, trebuie să spun că nu este pe gustul meu. Singurul lucru care mi-a plăcut este portretul lui Blanqui, pe care i l-am trimis lui Beesly, pentru a-l vindeca de ciudațele prejudecăți pe care i le-a infiltrat cartea acestei vieille cotte ⁹⁾ Daniel Stern ¹⁰⁾. Odată, cînd a luat masa la noi, m-a întrebat naiv dacă Blanqui nu este cumva unul dintre oamenii *nerespectabili* de teapa lui Bradlaugh. N-am putut face altceva decît să rid pe infundate de această apreciere — gen John Bull — a

¹⁾ K. Marx. „Otsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 115—217. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

²⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

³⁾ Vermorel. „Militanții anului 1848”. — *Nota red.*

⁴⁾ — nulitatea gravă. — *Nota trad.*

⁵⁾ Joc de cuvinte bazat pe consoanța cuvintelor „provisional” — „provizoriu” (aluzie la Ledru-Rollin și la alți membri ai guvernului provizoriu al Republicii franceze în 1848) și „providențial” — „providențial”. — *Nota red.*

⁶⁾ — Aici ceva nu este în regulă. — *Nota trad.*

⁷⁾ — aventurier. — *Nota trad.*

⁸⁾ — muncitor-artist. — *Nota trad.*

⁹⁾ — bătrîne cocote. — *Nota trad.*

¹⁰⁾ D. Stern. „Istoria revoluției de la 1848”. — *Nota red.*

caracterelor revoluționare. L-am întrebat și eu dacă eroul lui, Catilina, era un om „respectabil” ? ⁵²³

În „Le Peuple” ⁵²⁴ cel mai mult mă amuză faptul — bun exemplu de ironie a istoriei — că acești proudhoniști erudiți sînt siliți să apară în calitate de *gens de lettres* ¹⁾, un rol pe care ei îl disprețuiesc atît de mult și care pentru ei este totuși singurul rol adevărat, singurul pentru care sînt potriviți.

Relatarea plină de vervă a lui Paul despre aventura lui cu domnișoara Royer ⁵²⁵ l-a amuzat pe Engels, ca și pe umila mea persoană. În orice caz, insuccesul lui nu m-a surprins deloc. Cred că el își mai amintește că atunci cînd am citit prefața scrisă de ea la lucrarea lui Darwin, i-am spus imediat că are de-a face cu o burgheză. Lupta pentru existență din sinul societății engleze — războiul tuturor contra tuturor, *bellum omnium contra omnes* ⁵²⁶ — l-a adus pe Darwin la concluzia că lupta pentru existență este legea dominantă a regnului „animal” și vegetal. Darwinismul ²⁾, dimpotrivă, consideră că acest lucru este un argument hotărîtor pentru a demonstra că societatea omenească nu se va elibera niciodată de natura ei animalică.

În legătură cu „Mizeria filozofiei”, efectiv nu văd ce-aș mai putea face. Treaba asta a fost de la bun început ratată. Primirea cărților ar fi trebuit să fie confirmată imediat cu mulțumiri, însă acum este prea târziu pentru ca lucrurile să poată fi îndreptate. I-am scris lui Meissner să-l caute pe Vogler, dar n-o să ne alegem cu mare lucru cînd vom da de urma acestui vagabond. Partea cea mai proastă este că Vieweg nu numai că a reținut cartea, dar a și confiscat-o. Dacă o va anunța din nou la prețul de doi franci exemplarul, va reuși, poate, s-o vindă. Lafargue ar trebui să vorbească cu el în acest sens ¹⁸³.

Mă tem că pentru noul ziar care se proiectează ²⁴⁵ nu voi putea face prea mult. În orice caz voi încerca să fac tot ce-mi stă în putință. Cowell Stepney nu va avansa niciodată cei 12 000 de franci. Este un smintit plin de solitudine, care își risipește veniturile în modul cel mai grotesc. „Social-Economist”, o publicație deosebit de stupidă scoasă de bătrînul Holyoake, care este propriul său Cromwell ³⁾, subzistă pe spezele lui Stepney. Nu există trăsnaie cu iz filantropic în care să nu-și vîre nasul sau mai degrabă buzunarul. Dar dacă vrei să-l atragi într-o acțiune de proporții mai mari, nu mai are nici voință, nici putere.

¹⁾ — literați. — *Nota trad.*

²⁾ Este vorba de darvinismul social. — *Nota red.*

³⁾ „Be every man his own Cromwell” („Fiecare este propriul său Cromwell”). — *Nota trad.*

Internaționala noastră face mari progrese în Germania. Noul nostru plan, propus de mine, de a se permite numai primirea individuală în organizație și de a se vinde cu un penny carnetele de membru, pe verso-ul cărora sînt tipărite, în limbile germană, franceză și engleză, principiile noastre, își confirmă justetea. Pe zi ce trece, Jung seamănă tot mai mult cu un mic proprietar. Tonul onctuos, afectat și infatuat cu care lasă să cadă cuvintele de aur sau cu care își deapănă firul nesfîrșit al povestirilor devine de nesuportat. Dupont i-a spus toate astea și a adăugat că el (Jung) ar avea chiar obiceiul să-și vîre mîinile în buzunare în timp ce vorbește și să-și zornăie banii. În realitate însă, nu e el chiar atît de rău.

Vechea mea cunoștință — rusul Bakunin — a pus la cale un mic și drăgălaș complot împotriva Internaționalei. După ce s-a certat cu Ligue de la Paix et de la Liberté și la ultimul ei Congres de la Berna⁵²⁷ a rupt relațiile cu ea, a intrat în secția romandă a Asociației noastre de la Geneva. Foarte curînd el l-a prins în mreje pe bătrînul și bravul nostru Becker¹⁾, care este întotdeauna dornic de acțiune, de ceva senzațional, însă nu prea este înzestrat cu simț critic, este un entuziast de tipul lui Garibaldi, foarte ușor influențabil. Bakunin a urzit, așadar, în taină planul „Alianței internaționale a democrației socialiste”, care trebuia totodată să reprezinte o secție a Internaționalei noastre și o nouă Asociație internațională independentă, cu „misiunea specială de a elabora cele mai înalte principii filozofice etc.” ale mișcării proletare. În felul acesta, printr-o lovitură abilă, Asociația noastră urma să ajungă efectiv sub conducerea și la dispoziția inițiativei supreme a rusului Bakunin. Modul în care s-a pus pe treabă este foarte elocvent. Fără știrea noastră, ei și-au trimis noul program²⁵⁵ — cu numele bătrînului Becker în fruntea semnăturilor — la Paris, Bruxelles etc. și tot acolo și-au trimis și 10 emisari. Abia în ultimul moment au transmis aceste documente Consiliului General de la Londra. Printr-o hotărîre oficială²⁾, noi am măturat din cale acest ou de cuc moscovit. Toate secțiile noastre au aprobat hotărîrea. Bineînțeles, bătrînul Becker îmi poartă acum pică (și Schily de asemenea), dar, cu toată prietenia ce i-o port lui Becker, nu puteam permite ca această primă încercare de a dezorganiza Asociația noastră să reușească.

V-a povestit Dupont că nobilul Vésinier a fost izgonit din ilustra secție franceză, fiind demascat ca un calomniator ordinar

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

și josnic ¹⁾? En revanche, el a devenit eroul recunoscut al lui „La Cigale”, care a atacat deschis „l'équivoque Conseil Général à Londres” et ses acolytes à Bruxelles ²⁾.

Și acum, dragii mei copii, rămîneți cu bine, sărutați-l pe micul Fouchtra din partea mea și nu-l uitați pe

Old Nick

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

37

Marx către Hermann Jung la Londra

[Londra] 17 februarie 1869

Dragă Jung,

Trimit alăturat documentul în limba germană ³⁾.

Scrisoarea lui Lafargue către dumneata și scrisoarea către Stepney. Cred că ar fi mai bine ca pe aceasta din urmă să nu o predați. În schimb, trimite-i lui Stepney alăturatul program. Probabil că el va subscrie o sumă oarecare ⁵²⁸.

Salut.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 132. — *Nota red.*

²⁾ — „echivocul Consiliu General de la Londra” și pe acoliții lui din Bruxelles.

— *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 219. — *Nota red.*

38

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 3 martie 1869

Dragă Kugelmann,

Afurisitul de fotograf m-a dus iarăși de nas săptămîni de-a rîndul și nici pînă azi nu mi-a trimis noua serie de copii. Dar nu vreau ca din această cauză să-mi mai amîn răspunsul.

Cît privește „Domnul Vogt”, eu am vrut să pun la loc sigur, pentru cazuri extreme, exemplarele care mai pot fi salvate din miinile lui Liebknecht (i-am trimis 300 de exemplare de la Londra la Berlin, adică toate cîte se mai găseau pe atunci). De aceea mi-am luat libertatea să le depozitez la dumneata. Dar, Orindur, dezleagă-mi taina aceasta a naturii !¹⁾

Liebknecht ți-a trimis în total 6 exemplare, însă mie mi-a spus că a trimis 50. N-ai vrea să încerci să lămurești dumneata această saradă ?

Quételet este acum *prea bătrîn* pentru a ne mai lansa în vreo experiență cu el. În trecut el și-a cîștigat mari merite demonstrînd că, prin recurența lor periodică și prin cifrele lor medii periodice, chiar și întîmplărilor aparente ale vieții sociale le e proprie o necesitate internă. Ceea ce nu i-a reușit însă *niciodată* a fost interpretarea acestei necesități²⁾. Încercările lui n-au marcat nici un fel de progrese, el n-a făcut decît să extindă materialul observațiilor și calculelor sale. Astăzi el nu se află nici cu un pas mai departe decît era *înainte* de 1830.

Volumul II¹¹ nu-l voi termina, probabil, înainte de venirea verii. Atunci îmi voi lua manuscrisul și voi veni în Germania împreună cu fiica mea²⁾ și tot atunci am să te văd și pe dumneata. Sau, mai exact, îți voi face o vizită.

În Franța are loc o mișcare foarte interesantă.

Parizienii s-au apucat iarăși să studieze în toată legea trecutul lor revoluționar imediat, pentru a se pregăti pentru noua luptă revoluționară care se apropie. Mai întii *originea imperiului*, apoi *lovitura de stat din decembrie*, care fusese complet dată uitării,

¹⁾ Parafrazare a unei replici din drama lui Adolph Müllner „Vina”, actul II, scena a cincea. — *Nota red.*

²⁾ Jenny Marx. — *Nota red.*

după cum reacțiunea din Germania reușise să spulbere în întregime amintirea anului 1848—1849.

Așa se explică de ce cărțile lui *Ténot* consacrate loviturii de stat au făcut atîta senzație la Paris și în provincie, încît într-un timp scurt au apărut 10 ediții. Au urmat apoi cu duzinile alte cărți referitoare la aceeași perioadă. *C'était la rage*¹⁾ și de aceea s-a transformat curînd într-o afacere de speculă în comerțul cu cărți.

Aceste lucrări au pornit din partea *opozității* — *Ténot*, de pildă, este un *homme du „Siècle”*²⁾ (mă refer la ziarul burghezo-liberal, nu la secolul nostru). Toți ticăloșii liberali, ca și cei neliberali care fac parte din opoziția oficială au sprijinit această *mouvement*³⁾. Aceeași atitudine a adoptat și democrația republicană, oameni ca, de pildă, *Delescluze*, care înainte era adjunctul lui *Ledru-Rollin*, iar acum redactează la Paris în calitate de patriarh republican ziarul „*Réveil*”.

Pînă acum toți se delectau cu aceste dezvăluiri postume sau, mai degrabă, amintiri, toți — afară de bonapartiști.

Dar atunci a urmat reversul medaliei.

Mai întîi guvernul francez însuși a publicat prin renegatul *Hippolyte Castille*: „*Les Massacres de Juin 1848*”. Aceasta a fost ca o lovitură de măciucă pentru domnii *Thier*, *Falloux*, *Marie*, *Jules Favre*, *Jules Simon*, *Pelletan* etc., pe scurt pentru șefii a ceea ce se numește în Franța „*l'Union Libérale*”⁵³⁰, pentru cei care vor să escamoteze viitoarele alegeri — bătrînii cîini mîrșavi!

Apoi veni rîndul partidului socialist, care „demască” opoziția și pe democrații republicani de modă veche.

Printre altele: *Vermorel*: „*Les Hommes de 1848*” și „*L'Opposition*”.

Vermorel este proudhonist.

În sfîrșit apar blanquiștii, de exemplu *G. Tridon*: „*Gironae et Girondins*”.

Și astfel clocotește întregul cazan al vrăjitoarei-istoria.

Cînd se va ajunge și *la noi* atît de departe!

Ca să vezi ce bine este informată poliția franceză:

Intenționam să plec la începutul săptămînii viitoare la Paris pentru a-mi vedea fiica.

¹⁾ — A fost o furie. — *Nota trad.*

²⁾ Joc de cuvinte: „Un homme du «Siècle»” — „colaborator al lui «Siècle»”, dar și „om al secolului”. — *Nota trad.*

³⁾ — mișcare. — *Nota trad.*

Simbăta trecută un agent de poliție s-a interesat la Lafargue dacă domnul Marx a sosit pentru că ar avea un comision pentru el. Forewarned !¹⁾

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.
Ce face madame Tenge ?

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
intr-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 13, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

39

Marx către Heinrich Oberwinder la Viena (Clornă)

3 martie 1869
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill. Londra, W.C.

Mult stimate domn,

Vă rog să scuzați întârzierea cu care răspund la scrisoarea dv. din 14 februarie și care se datorează stării proaste a sănătății mele.

Nu mai e nevoie să vă asigur că urmăresc cu mult interes mișcarea muncitorească din Viena. De aceea, dacă aș dispune de timpul și forțele mele, m-aș oferi îndată să colaborez la ziarul dv.²⁾ Capacitatea mea de muncă însă este permanent zdruncinată de boală. Puținul timp liber care îmi rămîne după munca la cel de-al doilea volum al lucrării mele „Capitalul”¹¹ îmi este absorbit de treburile Asociației Internaționale a Muncitorilor.

De aceea nu vă pot promite că voi colabora la ziarul dv. într-un viitor apropiat.

Cu deosebită stimă.

Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Avertizat ! — *Nota trad.*

²⁾ „Die Volksstimme”. — *Nota red.*

40

Engels către Friedrich Lessner
la Londra86, Mörnington St.,
Manchester, 4 aprilie 1869

Dragă Lessner,

M-am bucurat grozav primind vești de la tine. Îți trimit alăturat fotografia cerută. Pe Becker ¹⁾ l-am pus special deoparte, împreună cu alte lucruri, încă de acum o săptămână pentru a i-l trimite Maurului, dar dimineața femeile le tot schimbau locul și așa se face că pînă azi am uitat de ele. Miine însă am să iau pachetul cu mine în oraș și pe Becker ți-l trimit direct ție.

Complimentele pe care mi le-ai făcut fără ca eu să le merit în vreun fel m-au rușinat cu atît mai mult cu cit, din păcate, în ultimii 18 ani nu am putut face aproape nimic în folosul *direct* al cauzei noastre, nevoit fiind să-mi dedic tot timpul activității „burgeze”. Sper însă că în curînd lucrurile se vor schimba și peste cîteva luni voi fi iarăși stăpîn pe timpul meu, iar atunci îmi voi face cu siguranță datoria, pentru a-ți merita complimentele ; pentru mine va fi întotdeauna o bucurie să lupt alături de un vechi camarad cum ești tu pe același cîmp de bătaie, împotriva aceluiași dușman. Tu ai dreptate, lucrurile merg acum mai bine ca oricînd, iar noi, Maurul și cu mine, am avut dreptate atunci, cu mai mulți ani în urmă, cînd toată stupida adunătură democrată se plîngea de reacțiune și de indiferența poporului față de ei, iar noi am prevăzut că această perioadă de reacțiune va fi urmată de uriașa dezvoltare industrială din ultimii 18 ani și am declarat că rezultatul ei va fi o ascuțire a contradicției dintre muncă și capital, o și mai înverșunată luptă de clasă. Ca să nu mai spun că poți să te prăpădești de ris vîzînd cum acești stupizi democrați sînt acum trași pe sfoară în toată legea și cum în nici o țară de pe glob nu se mai găsește un singur locșor ca lumea pentru ei. Partidul progresist din Germania, republicanii în Franța, radicalii în Anglia, toți au încurcat-o. Nu există nimic mai comic decît aceste

---

¹⁾ B. Becker. „Enthüllungen über das tragische Lebensende Ferdinand Lassalle's”. — *Nota red.*

complimente dulci-acrișoare pe care sînt nevoiți să le facă mișcării sociale, deși știi foarte bine că într-o bună zi această mișcare socială îi va pune cu botul pe labe.

Al tău vechi prieten,

F. Engels

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

41

Marx către John Malcolm Ludlow la Londra

[Londra] 10 aprilie 1869
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.

Stimate domn,

Întrucît apreciez meritele dv. față de clasa muncitoare, mi-aș fi făcut mai de mult o plăcere din a vă trimite ultima mea lucrare : „Capitalul” (volumele II și III încă nu au apărut¹⁾), dacă aș fi știut că citiți în limba germană.

În articolul dv. despre Lassalle din „Fortnightly”²⁾ spuneți mai întii că Lassalle a propagat principiile mele în Germania, iar apoi că eu propag „principiile lassalleene” în Anglia. Aceasta ar însemna, într-adevăr, ceea ce francezii numesc „un échange de bons procédés”³⁾.

În volumul pe care vi-l trimit veți vedea în prefață, la p. VIII, în prima notă de subsol, cum arată adevărata stare de lucruri, și anume că „Lassalle a împrumutat din scrierile mele, aproape cuvînt cu cuvînt, toate tezele teoretice generale”, dar că eu „nu am nici o legătură cu aplicațiile lor practice”³⁾ ⁵³¹. Rețeta sa practică — societăți cooperatiste sprijinite de stat — eu o numesc, din politețe, produsul *lui*. În realitate însă, ea provine de la d-l *Buchez*, un fost saint-simonist, autorul lucrării „Histoire Parlementaire de

¹⁾ J. M. Ludlow. „Ferdinand Lassalle, the German Social-Demokrat”. — Nota red.

²⁾ — Aici în sens figurat : „o mînă spală pe alta”. — Nota trad.

³⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 11. — Nota red.

la Révolution Française", căreia pe timpul lui Ludovic-Philippe i-a făcut cu mult zel reclamă. Monsieur Buchez, care îi proslăvea pe Robespierre și Sfînta Inchiziție, își expunea concepțiile, de pildă, în revista „L'Atelier", opunîndu-le vederilor radicale ale comunismului francez din acea vreme.

Pentru că dv. citați răspunsul meu către Proudhon : „*Misère de la Philosophie*", nu se poate să nu știți, din ultimul capitol al acestei lucrări, că în 1847, cînd toți teoreticienii economiei politice și toți socialiștii erau de acord în privința unui singur punct — condamnarea *trade-unionurilor* —, eu am demonstrat necesitatea lor istorică.

Al dv. devotat,
Karl Marx

J. M. Ludlow, Esq.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

42

Marx către fiica sa Eleanor la Paris

[Londra] 26 aprilie 1869

Scumpa mea micuță Quoquo ¹⁾,

Trebuie, într-adevăr, să-mi cer scuze pentru îndelungata mea tăcere. Am de lucru pînă peste cap.

Dar mai întii despre animalele tale. Sambo aproape că nu se mai desparte de mine ; el trebuie, totuși, într-un fel sau altul, să compenseze absența maestrului său suprem. Blacky se comportă în continuare ca un gentleman, în orice caz ca unul foarte plicticos. Tommy a făcut iarăși tot ce i-a stat în putință pentru a dovedi justețea teoriei malthusiene. Am impresia că astăzi Helene ²⁾ va stîrpi noua generație a acestei bătrîne vrăjitoare. Whiskey, această mare și cumsecade personalitate, nu a putut fi la început de loc consolată ; la fel ca și Calipso, era disperat din cauza plecării tale. Refuza cele mai ademenitoare oase, nu a părăsit niciodată dormi-

¹⁾ Eleanor Marx era numită în glumă de familie Quoquo — după numele unui prinț chinez. — *Nota red.*

²⁾ Helene Demuth. — *Nota red.*

torul tău și prezenta toate simptomele de grea suferință a unui „suflet ales”. Cînd ți se rostește numele, intră în criză. — Dicky s-a dovedit a fi un foarte bun cîntăreț, noi amîndoi ne cultivăm talentele muzicale prin „exerciții” în comun. Uneori însă cînd încep să fluier, Dicky mă tratează așa cum l-a tratat Luther pe diavol — îmi întoarce... Jocko și-a făcut din nou apariția, dar este într-o dispoziție cît se poate de proastă. După ce a constatat că ai plecat, și-a dat friu liber spleenului, respingînd orice încercare de alinare din partea Helenei. O altă sursă de supărare pentru Jocko a fost și faptul că grădinarul a aranjat grădinița — un univers pe care Jocko îl considera pe bună dreptate locul și domeniile lui. Acum Jocko simte lipsa micilor coline, vizuine și gropi și a întregii dezordini plăcute care îl încînta atît de mult.

În ce le privește pe celelalte „animale” — în măsura în care nu fac parte din specia necuvîntătoarelor, ba mai degrabă sînt foarte guralive și se pricep grozav să-și trîmbeze faptele —, despre acestea n-am să pomenesc acum nici un cuvînt.

Vineri seara am cinat la Beesly. Afară de mine au mai fost acolo un procuror, Crompton, precum și Jung și Dupont. Jung ne-a informat asupra acțiunilor întreprinse de el, ne-a povestit ce „cuvîntări fericite” (textual) a rostit el aici și ce „primejdioase atacuri verbale” a lansat el dincolo. În lumea aceasta zguduită de „Weltschmerz”, de nemulțumire și neliniște, ți se umple inima de fericire cînd dai de un individ care este „fericit” și care, pe deasupra, posedă nu numai o cămașă, ci și pe Sarah și alte lucruri bune.

Mîine vă trimit „Irishman”.

Multe mulțumiri lui Cacadou ¹⁾ pentru scrisoarea pe care mi-a trimis-o.

Multe sărutări lui Fouschtra ²⁾.

De asemenea, salutări Africanului ³⁾. Îi va face mare plăcere să audă — dacă nu cumva a și aflat din zierele franceze — că Grant l-a numit pe primul ambasador „negru” al Statelor Unite.

Adio, micuța mea Quoquo.

Al tău,
Old Nick

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în „Voins-tvuiușcii
materialist”, cartea a 4-a, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Laura Lafargue. — Nota red.

²⁾ Charles-Étienne Lafargue. — Nota red.

³⁾ Paul Lafargue. — Nota red.

43

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 11 mai 1869

Dragă Kugelmann,

Va trebui să îmi ierți îndelungata mea tăcere. În primul rînd am fost multe săptămîni de-a rîndul chinuit de *boala mea de ficat*, care îmi dă de furcă întotdeauna în lunile de primăvară și care m-a supărat cu atît mai mult cu cît m-a făcut aproape complet inapt pentru munca intelectuală. În al doilea rînd însă, am tot așteptat de la o zi la alta fotografia pe care mi-ai cerut-o și pe care d-l Fahrenbach, un ticălos german, nu mi-a dat-o nici pînă în ziua de azi.

Soția mea și cea mai mică dintre fete¹⁾ se află pentru moment la Paris, în vizită la familia Lafargue, așa încît noi cei de aici ne simțim foarte singuri.

De pamfletele (mele) împotriva lui Palmerston²⁾ nu am putut, să-ți fac rost, oricîtă bunăvoință am avut, iar materialele publicate de Urquhart și îndreptate împotriva Rusiei și a lui Palmerston³⁾, deși conțin și unele lucruri exacte, totul este stricat de gărgăunii marelui „David”.

Articolul dumitale³⁾ l-am trimis lui Engels. Neavînd legătură cu respectabile press⁴⁾, o să ne fie greu să-ți venim în ajutor în acest domeniu, but we shall try⁵⁾.

Mi-am pus în gînd ca pe la sfîrșitul lunii august să te vizitez împreună cu fiica mea⁶⁾ și să ne instalăm împreună undeva în Germania⁵⁾, oriunde vei voi dumneata, pînă la sfîrșitul lunii septembrie, și asta chiar cu riscul de a nu-mi termina manuscrisul⁷⁾. Mai mult timp, firește, n-aș putea rămîne.

Am citit scrisoarea dumitale către Borkheim; după cum ai observat pe bună dreptate, despre masacrele din Belgia nu se poate pălăvrăgi la fel ca despre noaptea Sf. Bartolomeu. Dar și

1) Eleanor Marx. — *Nota red.*

2) K. Marx. „Lordul Palmerston” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 9, București, Editura politică, 1959, p. 365—435. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

3) Vezi volumul de față, p. 556. — *Nota red.*

4) — presa respectabilă. — *Nota trad.*

5) — dar vom încerca. — *Nota trad.*

6) Jenny Marx. — *Nota red.*

7) Volumul II al „Capitalului”. — *Nota red.*

dumneata subapreciezi importanța și sensul deosebit al acestor evenimente. Trebuie să știi că Belgia este singura țară în care sabia și pușca au cu *regularitate*, an de an, ultimul cuvânt cu ocazia fiecărei greve⁵³⁴. Lucrul acesta este recunoscut deschis într-o adresă a Consiliului General de aici, pe care am scris-o eu în limbile franceză și engleză¹).

Pină miine, probabil, va fi tipărită (textul englez). Imediat am să ți-o trimit !

Tocmai am terminat de scris și o altă adresă, tot în limba engleză, pentru Consiliul General de aici al Asociației Internaționale, către National Labor Union din United States²) cu privire la războiul cu Anglia, pe care chiar acum vor să-l pună în scenă republicanii burghezi de dincolo de ocean.

D-l Meissner, deși are de la sfârșitul lunii ianuarie manuscrisul (tipărit și corectat) al lui „Optrsprezece brumar“, amină mereu tipărirea. Foarte plăcut, nimic de zis. Așteaptă, din stupide considerente de ordin editorial, și astfel ratează momentul cel mai propice.

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.

Al d-tale,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
intr-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit“,
Bd. 2, nr. 13, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

44

Engels către Hermann Engels la Engelskirchen

Manchester, 13 mai 1869

Dragă Hermann,

Cele mai calde urări de bine cu ocazia înmulțirii familiei, eveniment care mă bucură cu atât mai mult cu cât, o dată cu el, s-a destrămat, în sfârșit, vraja ce v-a pricinuit atâtea griji. You will now have to make up for lost time³).

¹) K. Marx. „Masacrele din Belgia“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 375—380. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²) K. Marx. „Apel adresat Uniunii naționale a muncitorilor din Statele Unite“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 381—383. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³) — Acum o să recuperați timpul pierdut. — *Nota trad.*

Contul curent este exact, ceea ce nu pot să înțeleg însă este cum se face că procentele de 5% pentru 27.924.294 taleri reprezintă 1 396.25.5 taleri în loc de 1 396.7.6. Dar cum aici nu este vorba de o sumă mai mare decât prețul unei sticle de vin de Mosela, nu merită să se mai facă multe schimbări.

Tratatul pentru încheierea contractului cu Gottfr[ied]¹⁾ nu au avansat nici un pas. Avocații lungesc îngrozitor toată povestea; avocatul meu mă sfătuiește să nu mă grăbesc pentru că G[ottfried] ar fi mai interesat decât mine să încheie contractul, și această părere o împărtășesc și eu, întrucât, de îndată ce intru în posesia banilor mei, pot, în cel mai rău caz, să fondez o firmă nouă și să-i fac lui concurență, iar pentru așa ceva n-aș avea nevoie să mă apuc mai întâi să string multe probe și date, căci pe toate le am în cap. Deocamdată mi-am retras din afacere cea mai mare parte din capitalul meu și l-am plasat în acțiuni, și anume am făcut acest lucru în așa fel încât acum el este foarte strîmătorat cu banii, iar eu am cumpărat chiar de la el acțiuni în valoare de aproximativ 2 400 l. st.; la început el m-a îndemnat să mai retrag din bani, însă a simțit că se sufocă cînd am retras circa 7 500 l. st. și astfel s-a văzut nevoit să-mi vîndă acțiunile de mai sus, căci avea tocmai din cele care mă interesau.

Îmi pare foarte rău că, în ce privește istoria cu reforma sistemului de greutate la voi⁵³⁵, m-am înșelat atît de mult. Îmi închipuiam că o asemenea reformă nu va fi introdusă decât în mod integral și va fi obligatorie pentru toți. În fclul acesta v-ați fi izolat complet de piața din afara Germaniei, iar eu de aici am tras concluzia că pe voi nu prea vă interesează afacerile din afara Germaniei. Dacă nu aș fi raționat astfel, atunci, așa cum i-am mai spus încă acum doi ani lui Adolf²⁾ și anul trecut mamei, v-aș fi întrebat mai întâi pe voi dacă nu v-ar conveni să vă lansați în afaceri în afara granițelor Germaniei și, în caz că da, în ce condiții am fi putut încheia un aranjament. Așa însă, eu am presupus contrarul și, ca urmare, am încheiat tîrgul cu G. E[rm]en], și acum, după ce treaba asta s-a aranjat, mama îmi scrie că voi ați făcut această reformă a sistemului de greutate *numai* pentru Germania. În acest caz, în locul vostru, eu n-aș mai fi făcut-o de loc, pentru că în Olanda, Elveția, Austria, Italia etc. se cere orice în afară de sistemul de greutate, și dacă vă veți extinde afacerile în afara granițelor Germaniei veți avea tot atîtea greutate și tevatură ca și înainte.

¹⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

²⁾ Adolf von Grisesheim. — *Nota red.*

Mama îmi scrie că la 1 aprilie, în contul activului, au fost trecuți 4 000 de taleri. În felul acesta, pasivul contului meu s-ar reduce la circa 17 000 de taleri, din care se mai scad cops¹⁾ care au fost cumpărate la prețuri ieftine și care în curînd vor fi bobinate. Această sumă vă voi remite-o la începutul lunii iulie în taleri, pentru că a sosit momentul să profit, în sfîrșit, și eu de pe urma cursului. Dacă însă preferați lire sterline, n-am nimic împotriva, cu condiția să împărțim cinstit, jumătate-jumătate, tot profitul pe care l-ați realizat începînd din 1860 de pe urma cursului la remizele mele, precum și polițele cu 35—38% pe care mi le-ați vîrit pe gît atunci.

Cît privește bobinele de fire, nici vorbă nu poate fi să le primiți direct de la filatori, pentru că acești oameni nu știu și nici nu vor să știe nimic de expediere și avizare. Primele de 1½% va trebui să le plătiți unei case de comision oarecare, care va ieși în cîștig, deoarece aici în calitatea firelor apar, totuși, modificări, despre care voi habar n-aveți etc. De pildă, numărul 45 l-am cumpărat ani de zile de la „Samuel Taylor & Son” din Oldham, acum însă, dintr-o dată, același fir pe care l-ați folosit și voi și noi, cumpărat la „John Wagstaffe & Co.” din Stalybridge, revine mult mai ieftin, și așa se face că acum cumpăr iarăși acest sort. Numărul 55 și firele mai fine sînt toate de la „John Knowles” din Bolton (înainte „J. & G. Knowles”), și va trebui ca și voi să rămîneți la acest fir sau la acela al fratelui său, „G. Knowles & Son” din Bolton. Indiferent dacă îți vei căuta tu singur un comisionar sau dacă vei dori să-ți recomand eu unul, de îndată ce v-ați stabilit la unul, eu pot să-i explic omului totul verbal. În general, am înregistrat întotdeauna în facturi numele filatorilor.

Scotocind printre hîrțile mele, am dat de contractul original cu P[eter] Ermen din 1862 și voiam să vi-l trimit, dar am văzut că se referă exclusiv la afacerea de aici, prin urmare vouă nu v-ar fi de nici un folos, și deci îl țin la mine. În caz că veți avea, totuși, nevoie de el, știți unde se află. Partea care se referă la afacerea de acolo o aveți la voi.

G. E[rm]en] îi spunea de curînd nepotului său Heinrich²⁾: „Cu Anton³⁾ nu se mai poate aranja nimic, pentru că nu-i mai stă capul

¹⁾ — fire rascuite. — *Nota trad.*

²⁾ Henry Ermen. — *Nota red.*

³⁾ Anton Ermen. — *Nota red.*

la nimic". După aprecierile mele, individul acesta ne-a provocat aici, direct și indirect, pagube între 1 000 și 2 000 l. st. anual.

Calde salutări Emmei și micuților, precum și mamei.

Al tău,
Friedrich

Bobinele de fire costă $\frac{45}{16 \frac{3}{4} \text{ d.}}$, $\frac{55}{21 \frac{3}{4} \text{ d.}}$

Publicat pentru prima oară
intr-o formă prescurtată
în „Deutsche Revue”, Jg. 46,
Bd. II, 1921 ; în întregime în :
K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

45

Marx către Paul Lafargue la Paris

Manchester, 2 iunie 1869

Dragul meu Paul,

Bineînțeles că *poți să dispui de numele meu după cum vei voi*. Cu câteva obiecții doar. În primul rînd : pentru moment nu mă simt în stare să preiau lucrarea pe care mi-o propui, iar Engels mai suferă încă de pe urma unei conjunctivite, care cu siguranță îl va mai împiedica un timp să scrie. În caz că s-ar ivi o problemă foarte urgentă, noi înșine am apela, firește, la „Ren[aissance], dar treaba asta s-ar putea face și fără ca numele meu să figureze printre cele ale redactorilor. O colaborare pur nominală la editarea acestui ziar nu ar fi de nici un folos practic. Obiecția cea mai serioasă pe care o am este însă de natură exclusiv personală și eu las la aprecierea dumatăle să hotărăști în această problemă. Datorită ziarului pe care intenționați să-l scoateți, atît dumneata cît și prietenii dumatăle veți avea, probabil, conflicte juridice cu guvernul, iar tatăl dumatăle, care, mai devreme sau mai tîrziu, va constata că numele meu apare printre cele ale redactorilor acestui ziar, își va închipui, probabil, că eu te-am împins spre o activitate politică prea timpurie și că te-am împiedicat să faci cele necesare

(pe care insist în continuare să le faci ¹⁾) pentru a-ți da examenele în medicină și a te consacra acestei profesii. Această presupusă influență exercitată de către mine, el ar considera-o, și pe bună dreptate, ca o încălcare a înțelegerii pe care am încheiat-o în mod expres între noi.

În ce privește temerile lui Le Petit ²⁾, ele sînt total neîntemeiate. Pentru a se pregăti în vederea unei invazii în Franța, Prusia, *beneficiind* de cele mai favorabile condiții, ar avea nevoie de cel puțin o lună, și nu de 8 zile. Dar acum pentru Prusia condițiile sînt departe de a fi favorabile : în realitate nu există o *unitate germană*. Ea ar putea fi realizată numai printr-o revoluție germană, prin înlăturarea dinastiei prusiene, care a fost, este și va trebui să fie întotdeauna sluga moscoviților. Numai prăbușirea „Prusiei” ar putea aduce Germaniei adevărata centralizare.

Prusia nu s-a contopit cu Germania. Dimpotrivă, ea a cucerit o parte din Germania și o tratează — atît teritoriile direct anexate, cît și cele incluse cu forța în Confederația Germaniei de nord — ca pe o țară cucerită. De aici și marea nemulțumire care domnește în teritoriile recent cucerite. În cazul unui *război de ofensivă (nu defensiv)* împotriva Franței, Prusia s-ar vedea silită să folosească o mare parte a armatei sale pentru a ține în frîu aceste teritorii, care pentru ea sînt cu atît mai periculoase cu cît sînt străbătute de mijloace de comunicație — căile ferate, telegraful etc. — care o leagă de Franța ; căile de retragere dinspre Rin se află tot pe aceste teritorii. În ce privește contingentele de militari recrutate din Hannover, Schleswig-Holstein, Saxonia, electoratul Hessen, Nassau etc., pe ele nu se poate conta, căci s-ar dovedi a fi un izvor de slăbiciune, și nu unul de forță.

În afară de aceste teritorii, fie anexate direct, fie incluse forța în Confederația Germaniei de nord, mai există și *Germania de sud* (Baden, Württemberg, Bavaria, Hessen-Darmstadt), care numără 9 000 000 de oameni. Aici masele populare sînt pînă în măduva oaselor antiprusiene. De aceea, în cazul unui război împotriva Franței, Prusia ar trebui să detașeze o parte a armatei sale pentru a se asigura dinspre cea parte a Germaniei de sud care, pe o distanță considerabilă, are graniță comună cu Franța.

Și, în sfîrșit, Prusia ar fi nevoită să concentreze împotriva Austriei o puternică armată de observație. Nu uitați că dinastia Habsburg a fost sensibil lovită de ultimele jigniri și pierderi pricinuite de parvenitul prusian. Chiar dacă am accepta *ipoteza cu totul absurdă* că dinastia Habsburg ar fi dispusă să ierte cele întîmplate,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 226 și 291. — *Nota red.*

²⁾ — Micuțul (Louis-Auguste Blanqui). — *Nota trad.*

ea n-ar fi totuși în stare să sprijine Prusia. Împăratul ¹⁾ Austriei nu mai are nici o influență asupra situației internaționale. Parlamentul ungar este acum cel care decide, iar el ar decide în favoarea Franței și împotriva Prusiei. La fel ar proceda și parlamentul din Viena. Așa stînd lucrurile, Prusia nu ar putea, și nici n-ar trebui, să se bazeze pe cabinetul de la Viena, oricît de binevoitoare ar fi atitudinea acestuia, ci s-ar vedea mereu silită să opună o puternică armată de observație armatei pe care Austria ar concentra-o, desigur, în Boemia.

Observați astfel de prime abord ²⁾ că o mare parte din forța militară a Prusiei, aparent considerabilă, nu ar putea fi concentrată împotriva Franței, ci, dimpotrivă, ar trebui dispersată în diferite direcții.

În afară de Rusia, care nu este în stare să pună la dispoziție armata ei în caz de *extremă urgență*, Prusia nu ar avea alt aliat. Or, pînă să-și mobilizeze Rusia contingentele și pînă să ajungă în Prusia, campania ar fi deja încheiată.

Însăși ideea că în asemenea împrejurări Prusia s-ar încumeta să întreprindă *singură* — și așa ar trebui să facă -- o invazie în Franța, și încă într-o Franță revoluționară, este absurdă.

Am avut pînă acum în vedere numai aspectul pur militar și diplomatic al acestei probleme, dar nu încapă nici cea mai mică îndoială că în cazul unei revoluții în Franța, Prusia ar trebui să acționeze exact ca în 1848. În loc să-și arunce forțele în afara granițelor țării, ea s-ar vedea silită să le folosească în *expeditions à l'intérieur* ³⁾ !

Dacă în 1848 mișcarea din Germania a paralizat guvernul prusian, ce s-ar întimpla acum, cînd masele populare din Prusia și din alte părți ale Germaniei sînt mult mai evoluute și, în același timp, guvernul prusian, ca și celelalte guverne germane, a încetat să-și exercite puterea în mod absolut și este imobilizat de cătușele unui constituționalism ridicol ?

În ce privește clasa muncitoare din Germania, ea este, după părerea mea, mai bine organizată decît cea franceză. Ideile ei sînt mai *internaționale* decît în oricare altă țară. *Ateismul* ei este mai pronunțat decît în oricare altă țară. Simpatia pentru Franța este generală.

În cazul unei revoluții în Franța, Prusia nu poate *face nimic*. (De curînd un reprezentant ⁴⁾ al muncitorilor în *Reichstagul* Ger-

¹⁾ Franz Joseph I. — *Nota red.*

²⁾ — la prima vedere. — *Nota trad.*

³⁾ — expediții în interiorul țării. — *Nota trad.*

⁴⁾ Johann Baptist von Schweitzer. — *Nota red.*

maniei de nord a amenințat cu o apropiată revoluție franceză). Prusia ar putea deveni un adversar periculos pentru Franța numai în cazul unei *invazii imperiale în „patrie”*.

Adio,
Old Nick

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

46

Marx către fiica sa Jenny⁵³⁶

la Londra

[Manchester] 2 iunie 1869

My dear Emperor !

Povestea pe care am avut-o la subraț nu a fost un carbuncu, ci un fel de abces, care m-a supărat grozav. De ieri însă merge rapid spre vindecare. Am avut noroc că asta s-a întâmplat la Manchester, altminteri ar fi putut să iasă o treabă urită. Acum pot să spun că mă simt din nou bine.

Sper că săptămîna viitoare vom fi împreună. Tussy își va mai prelungi, probabil, șederea la Manchester. După viața retrasă pe care a dus-o la Paris, aici se simte liberă, aidoma unei păsări care tocmai a învățat să zboare.

Sper că plecarea lui Lessner în Brazilia nu este încă un lucru cert. Îmi pare foarte rău că nu pot face nimic pentru el. După cit se pare, cu obișnuita ta bunătate, ți-ai sacrificat duminica trecută petrecindu-ți-o într-un nesfârșit tete-à-tête. În legătură cu ziarul lui Lafargue, mă simt cam stinjenit. Pe de o parte i-aș veni cu plăcere în întîmpinare lui Blanqui, pe de altă parte, treburile pe care le am nu-mi permit să fac prea multe pentru ei, însă mai presus de orice mă tem ca nu cumva *bătrînul* Lafargue să mă bănuiască că i-am împins prea de timpuriu fiul în activitatea politică și că-l îndemn să-și neglijeze obligațiile profesionale. Așa cum se prezintă lucru-

rile, el nu prea are motive să se bucure de relațiile cu familia Marx ¹⁾).

Și acum, dragă By-Bye, la revedere și multe salutări tuturor.

Al tău admirator,
Old Nick

Publicat pentru prima oară
în „Annali”, an. 1, Milano, 1958

Se tipărește după textul culegerii
Tradus din limba engleză

47

Marx către fiica sa Jenny la Londra

Manchester, 10 iunie 1869

Scumpa mea fetiță,

Eram ferm hotărît să părăsesc ieri Manchesterul. Dar, sub pretext că în prima săptămînă a șederii mele aici ²⁸¹ am tot fost bolnav, Engels a insistat foarte mult să rămîn pînă luna viitoare, iar eu am cedat. Engels este prea bun cu mine pentru ca eu să nu-i satisfac acest mic capriciu.

În timpul călătoriei noastre de trei zile la Devonshire-Arms, lîngă abația Bolton am cunoscut un tip extrem de straniu, d-l Dakyns, un geolog stabilit temporar în această parte a Yorkshire-ului, unde face prospecțiuni geologice. De altfel, după cum, probabil, știi, din dispoziția guvernului și sub conducerea profesorului Ramsay din Jermyn Street se lucrează la un atlas geologic al întregii Anglii. Moore este și el geolog. Prin intermediul lui, Engels și Schorlemmer l-au cunoscut pe Dakyns, care locuiește într-o casă de fermier undeva, într-un colț îndepărtat al Yorkshire-ului. Această casă a fost cîndva o abație, iar etajul ei inferior mai servește și acum drept capelă. Pentru a-l vedea pe Dakyns am pornit-o către acel colț al lumii. D[akyns] aduce grozav a țăran german, este pipernicit, pe față i se întinde veșnic un suris larg, capul are, ca formă, ceva de maimuță, și nimic nu trădează specificul britanic, afară doar de dinții de sus ieșiți în afară, care îmi amintesc de răposata d-nă Seiler. Hainele lui par a fi ale unui biet argat „prost îmbrăcat” și cit se poate de neglijent. De cravată sau alte aseme-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 543. — *Nota red.*

nea accesorii ale civilizației, nici vorbă. Prima impresie pe care o face este aceea a unui clovn grosolan, căruia îi citești în ochi bună-tatea inimii și care are mereu pe buze un zîmbet blind, dar că este dotat cu un intelect, asta n-ai spune. Și, cu toate acestea, el este un mare savant, ba chiar un entuziast în domeniul lui. Numele lui începe deja să răzbată prin marea masă a rivalilor. Naiv ca un copil și de loc pretențios, el este oricînd gata să împărtășească primului venit care vrea să-l tragă de limbă descoperirile lui științifice. În jurul lui roiesc întotdeauna alți cîțiva geologi, care n-au alt gînd decît ca, însușindu-și cercetările lui, să stoarcă de la el bani sau glorie. Într-adevăr, o dată l-am întilnit în societatea a doi indivizi de soiul acesta, dintre care unul, pe nume Ward, era un tînăr timid, iar celălalt, pe nume Green, un tip impertinent și insistent. Am luat prînzul la el la fermă — duminica trecută — în camera care se află exact deasupra capelei. Această cameră cu ziduri mari (subînțeleg înconjurată de ziduri groase) servea, pare-se, înainte ca loc de întrunire a călugărilor ; de aici se văd niște copaci falnici și un grup de munți, așezați în amfiteatru, îngrămădiți unul peste altul și învăluiți în acea piclă albăstruie care o entuziasmează atît de mult pe Currer Bell ¹⁾). În timpul prînzului, foarte vesel și bun, în pofida simplității lui rustice, cîntecul monoton al tineretului care se auzea din adîncurile capelei, estompat de zidurile groase și răsunînd parcă din depărtare, mi-a amintit întrucîtva corul religios din „Faust” ²⁾).

Iată deci că prietenul nostru Dakyns este ceva în genul lui Felix Holt ⁴⁰⁹, fără afectarea acestuia, în schimb cu știința lui (fapropo, conservatorii de aici spun : „Felix Holt este un ticălos [rascal]”, în loc de „radical”). O dată pe săptămîină, el îi invită pe tinerii din fabrică, le oferă bere și tutun și stă de vorbă cu ei pe teme sociale. E un comunist „din instinct”. Firește, nu m-am putut abține să nu glumesc puțin pe socoteala lui și să-l previn împotriva unei întîlniri cu d-na Eliot, care va pune imediat stăpînire pe el și-l va transforma în proprietatea ei literară. Dakyns îi și scrisese lui Moore că dorește să intre în „Internațională”. De aceea eu i-am adus un carnet de membru, iar el a plătit 10 șilingi pentru taxa de intrare, ceea ce pentru el reprezintă o sumă considerabilă. Oamenii aceștia nu primesc decît 150 l. st. pe an și depun o muncă fizică și intelectuală foarte grea. Dacă s-ar pune problema concurenței, guvernul n-ar mai fi în stare să angajeze oameni de acest calibru cu o asemenea remunerație ; cei mai mulți

¹⁾ Pseudonimul scriitoarei Charlotte Brontë. — *Nota red.*

²⁾ Este vorba, probabil, de opera lui Ch. Gounod „Faust”. — *Nota red.*

dintre ei însă sînt însuflețiți de un mare entuziasm „geologic” și folosesc această ocazie care li se oferă pentru a face muncă de cercetare. Ei au autorizații care îi obligă pe toți proprietarii funciari, fermieri etc. să le permită accesul pe pămînturile și fermele lor, pentru a examina formația solului. Dakyns, un mucalit pus mereu pe șotii, se instalează adesea în curtea vreunui fermier, își scoate instrumentele și se așterne pe lucru; cînd vine țaranul începe să-l ocărăscă pe intrusul obraznic și îi pune în vedere că, dacă n-o șterge de acolo, o să facă cunoștință cu colții ciinelui său sau o să încaseze cîteva cu imblăciul. Dakyns face pe nîznaiul, își vede mai departe de treabă și-l provoacă pe plugar cu cîteva glume răutăcioase. Cînd comedia ajunge la punctul culminant, își scoate și el permisul și cerberul se imblînzește. În timpul vizitei pe care i-am făcut-o, el a profitat de acest prilej ca să-mi dea ultimul număr din „Fortnightly Review”, pentru a citi acolo un articol al lui Huxley⁵⁸⁷ în care acesta, vesel și senin, îl face cu ou și cu oțet pe bătrînul Congreve. Dakyns este și el un dușman declarat al comiștilor sau pozitiviștilor. Ca și mine, este și el de părere că, în afară de aroganță, aceștia nu au nimic pozitiv. Pe prietenul meu Beesly el îl numără printre „doctrinariii” care iau gărgăunii lor fantastici drept știință. Același număr din „Fortnightly” publică al doilea articol al lui Mill referitor la cartea lui Thornton „Capital and Labour”. Citind recenzia, mi-am dat seama că amîndoi sînt pe o măsură — niște caracude. Dakyns este vecin cu noi, adică locuiește în Kilburn (cînd stă la Londra) la tatăl lui, care e avocat.

Ieri seara am fost la inevitabilul ceai de la familia Gumpert. Trecerea anilor a lăsat pe fața doamnei Gumpert urme de neșters. În viața mea n-am văzut un om care să se schimbe atît de rapid. Fățărnicia nasului grecesc a cedat acum locului evreiesc clasic; s-a smochinit și s-a uscat toată, iar glasul a căpătat acel timbru gutural care reprezintă, într-un anumit grad, blestemul poporului ales. Povestind cit îi e de silă să călătorească cu omnibuzul sau să asiste la focurile de artificii publice sau să meargă la teatru, chiar și în primele rînduri din față — și toate astea numai din cauza mirosului urît pe care-l emană oamenii de rînd —, ea spune: „Mie îmi place mulțimea curată, nu murdară”. [„I like the clean million, but not the dirty million“]. M-am prefăcut că am înțeles „milionul curat” și am spus că deseori omenirea preferă un milion curat de lire sterline unui milion oarecare de oameni, fie ei spălați sau nespălați.

Și acum, dragul meu copil, adio. Transmite tuturor cele mai bune urări din partea mea. Luni voi pleca cu siguranță de aici. Tussy arată splendid și dacă va mai rămîne un timp la Manchester, îi va prinde bine.

Al tău,
Old Nick

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în „Voinstvuiușcii
materialist” nr. 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

48

Engels către Elisabeth Engels la Engelskirchen

86, Mornington Street, Stockport
Road, Manchester, 1 iulie 1869

Dragă mamă,

Astăzi este prima mea zi de libertate și nu o pot folosi mai bine decît scriindu-ți imediat ție. Ieri, în sfîrșit, am ajuns la un acord cu G[ottfried] E[rmen] în toate problemele principale. Proiectul de contract în formularea dată de avocatul lui era de așa natură, încît în forma respectivă eu nu l-aș fi semnat niciodată. M-am obligat ca timp de 5 ani să nu-i fac concurență, adică să nu fabric sau să vînd bumbac albit, colorat sau apretat. Pînă aici totul e în ordine. Dar iată că avocatul lui a aranjat lucrurile de așa manieră, încît în cazul în care eu aș încălca vreuna sau alta dintre condiții, să fiu obligat să plătesc dintru bun început o amendă de 100 l. st., care ar putea ajunge uneori pînă la 1 000 l. st. Aceasta ar însemna ca, plătiind aceste amenzi, eu să-i înapoiez lui G. E[rmen] *mai mult* decît cele 1 750 l. st. pe care le-am primit de la el, ca să nu mai vorbesc de cheltuielile de judecată. Avocatul meu m-a sfătuit în mod expres să nu accept aceste condiții și așa se face că am anulat toată povestea, adică aproape jumătate din proiect. Apoi mai era un punct în discuție, și anume cel prin care se stipula ca firma E[rmen] & E[ngels] să fie condusă în continuare de către Gottfried. Avocatul meu mi-a spus că dacă mă declar în mod oficial de acord cu această prevedere, în cazul unui faliment as putea fi considerat ca fiind încă asociat și, ca urmare, tras la răs-

pundere. De aceea am cerut ca în această privință consimțămîntul meu *oficial* să fie de asemenea limitat la 5 ani, și aceasta numai atîta timp cît Ermen va participa la afacere ca asociat activ.

Gottfr[ied] al meu, care la început se arăta extrem de grăbit să pornească tratativele, a început foarte curînd să tergiverseze lucrurile, ba o dată chiar a lăsat proiectul acasă, unde a zăcut timp de trei săptămîni, fără să sufle un cuvînt despre treaba asta, așa încît eu am primit cel de-al doilea proiect de contract (care este încheiat între G. E[rmén], Anton E[rmén] și mine și reglementează problema împărțirii firmei în cazul retragerii mele) abia cu vreo trei săptămîni în urmă, și, din pricina obișnuitelor formalități avocățești, abia acum o săptămînă am putut începe tratativele. Mai mult, în ultimele zile G. E[rmén] pare să mă evite cît poate, ca și cînd ar vrea să amine toată povestea pînă cînd mă voi fi retras din afaceri, sperînd că atunci ar putea s-o scoată mai ușor la capăt cu mine. Abia ieri dimineață am început tratativele; G[ottfried] a cedat *în toate punctele*, și atunci eu i-am făcut o concesie obligîndu-mă ca timp de 5 ani să nu filez și să nu răsucesc fire de bumbac *sub nr. 40*; mi-am rezervat însă dreptul de a face *comerț* cu astfel de fire, dar numai în stare *brută*. Pe mine această concesie nu mă afectează, practic, cîtuși de puțin și de aceea i-am și făcut această plăcere. Cu excepția cîtorva probleme juridice de formă, chestiunea este rezolvată, și cred că în 3 săptămîni totul *poate* fi tranșat; pe de altă parte însă, mă pot aștepta și ca lucrurile să se prelungească pînă în august, pentru că mai întîi trebuie să se încheie bilanțul și apoi avocații întotdeauna amină totul la infinit.

Ieri după-amiază am fost cu Gottfr[ied] în fabrică și am inspectat depozitul și recepția, apoi ne-am dus la el acasă, unde mi-am pus în față o sticlă cu un vin de Scharzhofberg grozav. Gottfried este la fel de bucuros ca și mine că am lichidat socotelile și că acum el a rămas unicul proprietar al firmei, ca și pentru faptul că nu are nici un conflict cu mine, căci 1) dacă m-aș fi asociat cu frații mei, atunci, după cum îmi spune avocatul, noi am fi putut conduce *și aici* firma E[rmén] & E[ngels], în timp ce lui i-am fi putut interzice acest lucru, 2) în general el se teme grozav de concurență și 3) acum iese la iveală că un timp el va mai avea mare nevoie de mine, pentru ca firma să nu facă greșeli grave, motiv pentru care el m-a și invitat să trec pe la birou ori de cîte ori doresc și m-a rugat să le mai dau uneori oamenilor cîte un sfat, ceea ce, bineînțeles, am acceptat. El a angajat pentru corespondență un tînăr din Stuttgart, care însă lucrează acolo

numai de 3 săptămîni și, desigur, nu prea are experiență. Va avea destulă bătaie de cap.

G[ottfried] nu și-a lichidat socotelile nici cu Charles ¹⁾, al cărui contract expiră peste o săptămînă; sînt curios dacă vor ajunge la vreo înțelegere. Acum 5 ani, lui Charles i s-a promis un comision, pe care însă nu l-a primit, și acum el cere în schimb o despăgubire de 1 000 l. st., pe care G[ottfried] nu i-o va da niciodată.

Pe Anton, se pare, de asemenea, că nu vrea să-l mențină ca asociat. Cel puțin prin cel de-al doilea proiect de contract, acestuia i se anulează participarea ca asociat în același fel ca și cu mine, or, G[ottfried] nu s-ar osteni să facă acest lucru dacă nu l-ar dori într-adevăr. Pe de o parte, Gottfried și-a dat seama că A[nton] nu face două parale în afaceri, adică atunci cînd e vorba de cîștigat bani, iar pe de alta, în spatele lui, Anton sustrage permanent sume mari de bani, pe care le trimite Juliei ²⁾ lui, încît G[ottfried] se teme că într-o bună zi s-ar putea apuca să scoată bani direct din bancă din moment ce el — Anton — are drept de semnătură. Cînd Anton a intrat în afaceri, G[ottfried] i-a avansat 500 l. st., care reprezentau capitalul lui Anton, însă domnul Anton, care trebuia să cedeze firmei din beneficiul lui cîte 250 l. st. pe an, nu numai că nu a făcut acest lucru, dar a prăpădit de mult și cele 500 l. st.

Noua mea libertate îmi place grozav de mult. De ieri sînt cu totul alt om și mă simt întinerit cu zece ani. În loc să străbat străzile mohorîte ale orașului, azi dimineață, fiind o vreme minunată, m-am plimbat cîteva ore pe cîmp. La masa mea de scris, în camera aranjată confortabil, unde se poate deschide geamul fără ca fumul să lase peste tot pete negre, cu flori în fereastră și cîteva copaci în fața casei, se lucrează cu totul altfel decît în camera mea întunecoasă de la întreprindere, cu vederea spre curtea unei circiumi. Locuiesc la 10 minute de club, destul de departe de cartierul clienților germani și de alt fel ai camerelor mobilate pentru a fi sigur că nu voi fi asaltat. Seara, pe la 5—6, iau masa acasă, bucătăria este foarte bună, și de cele mai multe ori mă duc după aceea pentru cîteva ore la club să citesc ziare etc. Mă voi organiza însă ca lumea abia cînd nu va mai trebui să alerg în oraș din cauza bilanțului etc.

Și acum, rămii cu bine, dragă mamă; transmite calde salutări tuturor; iar dacă vă faceți unele planuri de călătorie, comuni-

¹⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

²⁾ mai tîrziu soția lui Anton Ermen. — *Nota red.*

cați-mi-le și mie ca să mă pot orienta pe cît posibil după ele ; dată fiind actuala mea situație, nu este nevoie să țineti cont de mine.

Fiul tău iubitor,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
în „Deutsche Revue”, Jg. 46,
vol. II, 1921

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

49

Marx către François Lafargue la Bordeaux

Londra, 7 iulie 1869

Dragul meu prieten,

Scrisoarea dumitale mă obligă să plec fără întârziere la Paris ¹⁾. Acolo voi putea să-mi fac o părere asupra stării de lucruri și să acționez în sensul indicat de dumneata. Împărtășesc întru-totul punctul dumitale de vedere. Îți voi scrie de la Paris, unde voi rămîne două sau trei zile. Veștile despre starea sănătății dumitale ne-au întristat foarte mult alît pe mine, cît și pe familia mea, care te iubește din inimă. Transmite, te rog, cele cuvenite soției.

Cu totul al dumitale,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în limba originalului
în „Annali”, an. 1, Milano, 1958

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

---

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 556—557. — Nota red.

50

Engels către Ludwig Kugelmann
la Hannover86 ¹⁾, Mornington Street, Stockport
Road, Manchester, 10 iulie 1869

Dragă Kugelmann,

După cum o dovedesc cele alăturate, mă țin totuși de cuvint, și m-aș fi ținut mai de mult dacă nu s-ar fi întâmplat următoarele: 1) eu aveam, ce-i drept, alăturata fotografie a lui Lupus, dar nu aveam nici una de-a mea și abia iarna trecută, după repetate încercări, a ieșit una acceptabilă, 2) pe urmă am constatat că am rătăcit fotografia lui Lupus și, oricât am căutat-o, n-am mai dat de ea. Așadar, 3) i-am cerut fotografului, care avea negativul, să mai facă 24 de fotografii ale lui Lupus, care însă au ieșit mizerabil, pentru că negativul era șters și dintr-acelea n-am vrut să trimit. În sfârșit, 4) am găsit-o iarăși pe cea inițială și les voici ²⁾ pe amîndouă.

Cu părere de rău am aflat de la Marx că a trebuit să faci o operație și că vara aceasta vrei s-o consacri exclusiv refacerii sănătății, ceea ce este, desigur, foarte indicat și, în bună parte chiar plăcut. Să sperăm că te vei pune din nou pe picioare, numai că, în felul acesta, prietenul nostru Schorlemmer, care se află de două săptămîni în Germania și peste vreo 10—12 zile va trece prin Hannover și va voi să-ți facă o vizită, n-o să te găsească acasă. La sfîrșitul acestei luni sau la începutul celei următoare Marx va pleca, probabil, în Germania împreună cu fiica sa Jenny. Ce voi face eu, încă nu știu, și asta pentru că:

La 30 iunie a.c. mi-a expirat contractul cu asociatul meu de pînă acum. După calculele pe care mi le făcusem eu inițial, atunci cînd am încheiat contractul scontam ca la lichidare să mă aleg de pe urma nobilului comerț cu o sumă suficientă pentru a putea trăi din ea, chiar dacă, potrivit noțiunilor de pe aici, foarte modest, și să spun, așadar, adio comerțului. Planurile mele nu s-au realizat, firește, întru totul, însă după tratative de tot soiul duse cu asociatul meu am căzut pînă la urmă de acord ca eu să-i permit să folosească timp de 5 ani numele meu în afacerile încheiate de firmă și m-am obligat ca pe parcursul aceleiași perioade

¹⁾ În manuscris: 89. — *Nota red.*²⁾ — iată-le. — *Nota trad.*

să nu-i fac nici o concurență, lucru pentru care el mi-a oferit o sumă frumoasă, așa încît în cele din urmă am ajuns tot acolo unde doream să ajung.

Așadar, cu începere de la data de întii a acestei luni m-am retras din afaceri, iar timpul îmi apaține. În sfîrșit, din nou, adică deocamdată numai teoretic, pentru că pînă se încheie bilanțul și pînă ce avocații pun în ordine documentele necesare, nu pot pleca de aici și va trebui să mai pierd încă mult timp pentru a pune totul în ordine. Cred însă că luna viitoare voi fi gata, și dacă îmi vei da de știre unde te vei găsi la acea dată, s-ar putea să ne întîlnim cu toții undeva în Germania. Nu mai e, desigur, nevoie să spun cît sînt de bucuros că am scăpat de afurisitul de comerț și pot iarăși să-mi văd liniștit de treburi. Asta cu atît mai mult cu cît chiar acum în Europa se petrec lucruri din ce în ce mai grave și într-o bună zi se prea poate ca furtuna să izbucnească tocmai cînd te aștepți mai puțin.

După cît se pare, secta lassalleană intenționează, nu fără o dialectică ironie, să ajungă la adevărata ei dizolvare pe calea reunificării nominale⁵³⁸. Se prea poate ca, pentru moment, Schw[eitzer] să mai aibă de partea lui majoritatea oamenilor, dar nici un partid și nici o sectă nu rezistă atunci cînd conducătorul îi este în repetate rînduri destituit. Ca să nu mai spun că de data aceasta, cînd clica respectivă, de o murdărie fără seamăn, se va apuca să-și spele rufele ei soioase, vor ieși la iveală tot felul de lucruri ciudate, care nu pot fi decît în detrimentul lui Schw[eitzer]. Dizolvarea sectei lassalleene, precum și ieșirea muncitorilor saxoni și a celor din Germania de sud de sub tutela „partidului poporului” constituie amîndouă condiții esențiale pentru crearea în Germania a unui partid cu adevărat muncitoresc. Lassalleenii se vor ocupa acum ei singuri de treburile lor și se vor minca între ei, dar de absurditățile republicanofilistine de tip sud-german, pe care Liebknecht le-a băgat sistematic în capul muncitorilor, de asta va fi mult mai greu de scăpat. Să ne gîndim chiar și numai la idiotenia de a scrie pe frontispiciul ziarului¹⁾ lui : organ al partidului poporului, adică al filistinilor sud-germani ! Dacă Bebel ar avea măcar o cît de mică cultură teoretică, nu s-ar fi putut întîmpla, în nici un caz, așa ceva ; mie mi-a făcut impresia unui tip destoinic, căruia nu i se poate reproșa altceva decît tocmai lipsa aceasta de cultură. Și după toate astea Liebk[necht] vine și ne cere să luăm fățiș atitudine în favoarea lui și a partidului poporului, împotriva lui Schw[eitzer] ! Dar este totuși de la sine înțeles că 1) cu partidul poporului, care este un partid burghez,

¹⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — Nota red.

noi avem mult mai puține lucruri comune decât cu lassalleenii lui Schw[eitzer], care sînt totuși o sectă a muncitorilor, și 2) că Marx, în calitatea lui de secretar al Asociației Internaționale a Muncitorilor pentru Germania, are îndatorirea de a trata cu considerația cuvenită pe oricare șef pe care un număr suficient de muncitori îl proclamă conducătorul lor și îl aleg în parlament.

Cît privește scrisorile dumitale, te rog ca de acum înainte să mi le trimiți întotdeauna pe adresa indicată mai sus.

Nu de mult am primit de la Marx lucrarea dumitale despre tratarea prin ventilație a bolilor însoțite de erupții. După părerea mea, dumneata aplici într-o măsură încă mult prea mică această metodă. Aici se obișnuiește ca ferestrele dormitorului să rămînă deschise cam de 3—12 țoli, nu se folosesc paravane etc. și se are în vedere doar ca bolnavul să nu stea *direct în curent*. Și asta atît vara cît și iarna. În plus, ar mai fi extractum carnis¹⁾ și vin de porto în doze considerabile, în rest aproape nici un fel de medicamente. În felul acesta a fost tratată de febră tifoidă anul trecut, în luna noiembrie, servitoarea mea, iar în vara trecută cele două fiice necăsătorite ale lui Marx, bolnave de scarlatină. Aveam impresia că acest tratament se practică de mult și pe scară largă și în Germania, dar, potrivit spuselor dumitale, se pare totuși că aici mai predomină vechea metodă de a ține bolnavul la căldură și în aer închis.

Aștept pe curînd vești de la dumneata.

Calde salutări.

Al d-tale,
F. Engels

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

51

Marx către François Lafargue la Bordeaux

Paris, 10 iulie 1869

Dragul meu prieten,

Am sosit aici joi seara și mă voi întoarce la Londra luni.

¹⁾ — extracte de carne. — *Nota trad.*

Judecînd după scrisoarea dumată, pe care am mai citit-o încă o dată, se pare că aveți impresia că soția mea se află încă aici. Este o eroare ¹⁾.

În ce mă privește, eu am fost deosebit de afectat de faptul că Laura este încă suferindă, cu sănătatea foarte șubrezită.

Încep prin a menționa acest fapt pentru că el explică aparenta nepăsare manifestată de Paul al nostru. Paul nu și-a întrerupt studiile, dar a neglijat să ia măsurile necesare pentru a-și da examenele.

La reproșurile pe care i le-am făcut pe acest motiv, el mi-a răspuns, de altfel pe bună dreptate: „Înainte de a mă putea gândi la viitor, a trebuit să mă îngrijesc de prezent. Starea sănătății Laurei reclama din partea mea cele mai atente îngrijiri. Nu-mi puteam permite nici măcar să lipsesc de lîngă ea un timp ceva mai îndelungat. Pentru a nu vă neliniști nici pe dv. și nici familia mea, am hotărît să vă ascundem adevărata stare de lucruri. Laura și cu mine am făcut totul pentru ca d-na Marx să nu bănuiască nimic”.

Am stat de vorbă cu un medic foarte bun care frecventează casa lui Paul. El mi-a spus că Laura va trebui neapărat să meargă la mare și a recomandat Dieppe-ul, întrucît o călătorie mai lungă i-ar dăuna.

Afară de asta, Paul mi-a promis ca la întoarcerea de la Dieppe să facă tot posibilul pentru a-și da examenul de doctor într-un timp cît mai scurt.

Trebuie să-ți spun deschis că starea sănătății fiicei mele mă îngrijorează serios.

Nepotul ²⁾ nostru este un băiat încîntător. Nu am văzut încă niciodată un cap de copil de o asemenea frumusețe.

Transmite, te rog, salutări soției dumată.

Primește, dragul meu prieten, cele mai calde salutări de la

al d-tale,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 277. — *Nota red.*

²⁾ Charles-Étienne-Lafargue. — *Nota red.*

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 15 iulie 1869

Dragă Kugelmann,

Scrisoarea dumitale din 2 iunie a sosit aici în timp ce mă aflam la Manchester²⁸¹. Cei de acasă au uitat să mi-o trimită, iar mai târziu au uitat complet de existența ei. *Abia acum* mi-a ajuns în mână, după ce mi-ai atras atenția prin scrisoarea din 6 iulie. Chiar și ultima dumitale scrisoare am primit-o abia ieri, pentru că, știind-o pe Laura mea bolnavă, am stat o săptămână *incognito* la Paris, unde, by the by¹⁾, mișcarea este în vizibilă creștere. Altminteri, aflînd că ești bolnav, m-aș fi grăbit să-ți scriu.

În legătură cu „18 Brumaire”, asigurările date de Meissner sînt pur și simplu vorbe în vînt. Manuscrisul se află la el de la sfîrșitul lunii ianuarie. Prefața nu o avea, firește, deoarece nu trimisese ultimele două coli de corectură. Pe acestea le-am primit, în cele din urmă, la 23 iunie și în aceeași zi le-am trimis înapoi cu corectura făcută și însoțite de prefață. Așadar, iarăși trei săptămîni și mai bine pierdute, înainte de a intra de-a binelea în sezonul mort al comerțului de carte.

În Germania voi sosi abia prin septembrie⁵³³. Fac această călătorie mai ales pentru fiica mea²⁾. Cu toate acestea aș vrea în orice caz să-ți fac și dumitale o vizită la Helgoland (trec prin Hannover).

În legătură cu biografia³⁾ scrisă de Engels, te rog să fii amabil să mi-o trimiți înapoi, întrucît va trebui s-o refacă, fiind destinată de astă dată unui alt public.

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.

Al d-tale,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în: „Scrisorile lui Marx
către Kugelmann”, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — În treacă-t fie zis. — *Nota trad.*

²⁾ Jenny Marx. — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Karl Marx” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1G, București, Editura politică, 1963, p. 387—392. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

53

Engels către Hermann Engels
la Engelskirchen

Manchester, 15 iulie 1869

Dragă Hermann,

Halal camarad, nimic de zis. În ce privește faptul că în problema cursului am corespondat cu tine numai în calitatea ta de procurist *al mamei*, asta era ceva de la sine înțeles ¹⁾. Însă tocmai *pentru* că tu ești procuristul ei, nu poți să vii deodată și să-mi spui că în această problemă ar trebui să mă adresez direct mamei. Ar fi într-adevăr frumos dacă ai abandona afacerile care îți sînt încredințate ori de cîte ori cealaltă parte ar fi de altă părere decît tine sau cînd nu ai avea suficiente argumente. Nu, băiete, orice s-ar întimpla, tu trebuie să-ți faci datoria.

Și acum la subiect: ce a însemnat înțelegerea noastră de a calcula totul la 6 taleri și 20 de groși de argint? Nimic altceva decît că ambele părți, atît mama cît și eu, am renunțat la profitul care revenea de pe urma cursului la 10 000 l. st. Dar cum totuși de pe urma cursului mama a obținut un profit important la cele 7 000 l. st. pe care eu i le restituiseam, am considerat că ar fi foarte firesc să profit și eu cu ceva din mica sumă rămasă. Tu însă rezolvi problema mult mai simplu, susținînd pur și simplu că mama ar fi singura în drept să aibă un profit de pe urma cursului.

De altfel, după cît se pare, tu nu ții de loc seama de faptul că, prezentînd-o, pe bună dreptate, pe mama ca singura parte interesată propriu-zis, îți tai singur craca de sub picioare. Eu trebuie să-i restitui mamei 1 000 l. st., dar cînd am cerut informații mi s-a răspuns să trimit acești bani sub formă de polițe lui R. Funke & Co., indiferent cu ce termen de plată. Așa am și făcut și deci aveam dreptul ca, la trei zile de la expirarea termenului, aceste polițe să-mi fie calculate la întreaga sumă. Ce a făcut după asta Funke cu polițele, în urma înțelegerii încheiate între R. F[unke] & Co. și E[rmen] & E[ngels], Barmen (două firme cu care, după cum spui tu, n-am nici în clin, nici în mîncă), înțelegerile despre care n-am știut nimic și care nici nu mă interesează, nu mă privește cîtuși de puțin, după cum nu mă privește nici ce a făcut cu aceste polițe banca la care le-a scontat F[unke]. Acum cred că, în sfîrșit, te-ai lămurit cum stau lucrurile.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 540. — *Nota red.*

De „înșelătorie” nici vorbă nu poate fi. Dar negustorii de profesie, la fel ca și avocații de profesie, se deprind repede să privească cauza pe care o reprezintă numai din unghiul care convine cel mai mult punctului lor de vedere, în timp ce atunci când te ocupi de probleme științifice, primul lucru de care trebuie să te dezbari este tocmai această însușire. Povestea cu scontul m-a făcut să bănuiesc că în treaba asta nu ești chiar imparțial și de aceea de atunci am considerat că de interesele mele ar trebui să mă ocup eu singur și ceva mai mult.

În ce privește dorința ce mi-aș fi exprimat-o ca socoteala să se facă, pentru a-ți fi *ție* mai ușor, în taleri, nu îmi amintesc de loc de așa ceva. Tu pierzi din vedere un singur lucru, și anume că toată argumentarea ta, bazată numai pe faptul că, spre norocul meu, cele 10 000 l. st. au rămas aici la Manchester, dovedește, de asemenea, că în caz că cursul ar fi fost stabilit la 6 taleri și 12 groși de argint, eu aș fi fost obligat să calculez în *taleri*, întrucît nu puteam pretinde ca mama să piardă bani cu acest prilej. Ce valoare mai poate avea argumentul că la un curs ridicat eu trebuie să plătesc în lire sterline, iar la unul scăzut în taleri vei înțelege, desigur, și singur.

Aș vrea, de altfel, să te întreb la ce curs i-ați calculat mamei firele răsucite și firele de mătase pe care vi le-am cumpărat eu — la cursul curent sau la cel de 6 taleri și 20 de groși de argint —, deși, dacă mă gîndesc la zelul cu care te străduiești ca mama să profite de pe urma cursului, nu mă îndoiesc că ai ales prima variantă.

Dar destul. Cum se pare că ți-ai pierdut răbdarea și în general lucrul acesta nu merită atîta osteneală, am să-ți fac pe plac și voi plăti în lire sterline. După cum m-am înțeles cu Gottfr[ied]¹⁾, cu începere de la 1 august mi se va plăti din două în două luni cîte 1 000 l. st., iar din primele sume încasate voi căuta pe cît posibil să mă achit față de mama. S-ar putea, desigur, ca G[ottfried] să rețină prima rată pînă cînd se va încheia bilanțul și vor fi semnate contractele, ceea ce mai poate dura încă două săptămîni, de aceea te rog să nu contezi în mod cert pe data indicată de mine. Așadar, fii atît de drăguț și trimite-mi contul meu curent pînă la 30 iunie; contul meu de aici este foarte încurcat din cauza numeroaselor retrageri de bani, așa încît prefer să nu mă bazez pe el, și asta cu atît mai mult cu cît nu am încă un extras propriu, iar la birou n-aș putea controla decît în mare grabă. Rămîne deci ca aproximativ întregul sold să-l primești 1) în august circa 8 000—9 000 l. st., 2) în octombrie 1 000 l. st. și 3) în decem-

¹⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

brie restul; de aceea te rog să mă anunți din timp unde și sub ce formă dorești să primești polițele.

Chiar acum a sosit scrisoarea ta din 13, am să semnez documentul de îndată ce voi ieși în oraș și îl voi întâlni pe viceconsul, și asta se va întâmpla, probabil, mâine. Fii, te rog, atât de bun și interesează-te ce trebuie să fac ca să scap de noi misive din partea tribunalului districtual regal Bochum în probleme ce privesc Asociația unită din Engelsburg. Din cînd în cînd îmi sosește aici cîte o circulară voluminoasă scrisă pe hîrtie de concețt groasă și ordinară, cu un sigiliu cît o monedă de doi taleri; circulara îmi este adresată mie ca „act oficial, scutit de taxe poștale”, iar poșta engleză, căreia puțin îi pasă de tribunalul districtual Bochum, mă impune apoi la o taxă de 3—5 șilingi. Acum o săptămînă am primit un asemenea pachet cuprinzînd o listă cu numele tuturor acționarilor Asociației unite din E[ngelsburg] și proiectul de constituire, precum și invitația de a-mi spune părerea în această privință. Am aflat cu acest prilej că s-ar putea ca vreodată să am plăcerea să primesc 3 $\frac{601}{672}$ Kux ¹⁾ împăr-

șite la 8; consider însă că această comunicare este totuși cam prea scump plătită prin taxa poștală de 4 șilingi și 8 pence. Dacă aș putea măcar să descifrez numele bravului judecător districtual care semnează, i-aș scrie o scrisoare foarte politicoasă în care l-aș ruga să aibă bunătatea și să mă lase în pace cu acțiunile Asociației unite din Engelsb[urg]; se pare însă că funcționarii prusieni își scriu numele atât de neciteț tocmai pentru a fi cruțați de orice răspuns. Fă-mi, așadar, plăcerea și comunică-i omului acestuia cu nume neciteț că aici scutirea de taxe poștale de care beneficiază tribunalele districtuale Dortmund și Bochum nu este recunoscută și că i-aș fi recunoscător dacă, conform procurii, va trimite pe adresa mamei toate comunicările.

Cu firma lucrurile stau astfel: G[ottfried] crede de cuviință să o mențină atîta timp cît o veți menține voi, pentru că altminteri voi ați putea să atacați o parte din moștenirea firmei E[rmen] & E[ngels] din Manchester. Am considerat nu numai inutil, dar chiar neindicat să intervin în favoarea noastră, pentru că voi aveți 1) promisiunea lui P. Ermen, care vă garantează drepturile aici, 2) recomandările juriștilor, în care am toată încrederea. Atîta timp cît trăiește P. E[rmen], voi n-aveți de ce vă teme din partea lui G. E[rmen]; dacă aș fi știut aș fi drepturile voastre nu sînt atît de solide, cu atît mai mult m-aș fi ferit ca prin ofertele făcute să-1 atrag atenția lui G[ottfried] asupra acestui lucru, pe

¹⁾ — cotă-parte într-o exploatare minieră. — Nota trad.

de altă parte nu cred că G. E[rmén] ar fi acceptat să se angajeze ca nici după moartea lui P. E[rmén] să nu vă conteste drepturile.

Noi însă îl mai avem la mână prin faptul că eu i-am cedat dreptul asupra firmei numai pe o perioadă de 5 ani și, deși i-am promis ca nici pe viitor să nu-i fac greutăți, totul — ca, de exemplu, păstrarea discreției asupra secretelor de afaceri etc. — depinde totuși în întregime de comportarea lui, respectiv și de cea față de voi, lucru pe care, de altfel, i l-am și spus direct.

La cele 10 000 l. st., pe care le-am și plasat în acțiuni, am câștigat la 30 iunie, datorită creșterii cursului, cel puțin 170 l. st. neto. În medie îmi vor aduce un profit de 5 7/8 % la capitalul investit. E vorba mai ales de acțiuni ale societăților de gaz, hidraulice și de căi ferate, toate societăți engleze.

Pe zi ce trece mă bucur tot mai mult de libertatea mea. Din păcate, mai am încă prea multă alergătură pentru a mă putea apuca temeinic de studierea anumitor probleme, însă curînd se va aranja și asta.

În legătură cu problema firelor am vorbit cu cumpărătorul lui Schunck și i-am trimis o notă a cărei copie v-o trimit alăturat și vouă pentru a fi în temă. În ce privește firele de mătase, calitatea lor s-a schimbat atît de mult de cînd am cumpărat eu ultima dată, încît, dacă aveți nevoie, cel mai bun lucru ar fi să comandați în prealabil niște probe. La fel, în cazul firelor răsucite, cel mai nimerit lucru ar fi să-l *obligați* pe Schunck să livreze sorturile indicate în lista mea, căci sînt aceleași sorturi pe care noi le folosim aici de 20 de ani, și *pentru voi ele sînt de neînlocuit* atîta timp cît nu-și schimbă calitatea.

Calde salutări Emmei, micuților și tuturor fraților și surorilor. Alăturat două rînduri către E. Blank.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în ziarul „Deutsche Revue”,
Jg. 46, Bd. II, 1921 ;
în întregime în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă. 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

54

Engels către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Manchester, 27 iulie 1869

Dragă Kugelmann,

Îți trimit alăturat biografia ¹⁾, pe care am adaptat-o pentru „Zukunft” și în care am introdus o referire la „18 Brum[aire]”. Sint foarte bucuros că va fi în prealabil copiată acolo, pentru că este mult mai bine dacă Weiss nu știe că e scrisă de mine.

În legătură cu călătoria îți va scrie Marx, dacă nu cumva ți-a și scris. La Karlsbad ²⁾ precis nu-l vei convinge să meargă, iar în ceea ce mă privește, povestea cu încheierea bilanțului etc. se tergiversează atât de mult, încît nu pot de loc să-mi dau seama cînd aș putea pleca, în orice caz însă înainte de 15—20 august mai mult ca sigur că nu. E o treabă foarte scîrboasă, dar dat fiind că mă chinui pentru ultima oară cu comerțul, nu trebuie să mă lamentez prea mult. Așa stînd lucrurile, probabil că anul acesta nu vă voi putea vedea, căci la Karlsbad mi-ar fi greu să ajung.

Intrucît vreau să trimit încă astăzi biografia trebuie să închei aici. Așadar — pe data viitoare. Sper că cura la Karlsbad va avea un efect binefăcător asupra calcului d-tale biliar. Una din cumnatele mele din Barmen a suferit și ea cîndva de așa ceva, a scăpat însă și acum este iarăși durdulie, grasă și vioaie.

Al d-tale,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ F. Engels. „Karl Marx” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, Bucure.,¹ Editura politică, 1963, p. 387—392. — Nota trad.) — Nota red.

²⁾ Karlovy Vary. — Nota red.

55

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra] 30 iulie 1869

Dragă prietene,

De vreo 12 zile mă chinuie (și încă n-am scăpat de tot) un abces (ca un carbuncle) pe brațul stîng, care seamănă cu cel pe care l-am avut la subțioara stîngă pe cînd mă aflam la Engels la Manchester. Totuși nu acesta este motivul pentru care am amînat pînă acum răspunsul la scrisoarea dumitale din 17 ale acestei luni. Cum nu voiam cu nici un chip să-ți stric planurile și fiind și eu interesat să mă aflu în societatea dumitale, am făcut tot felul de demersuri pentru a aranja lucrurile în sensul dorit de dumneata. Este însă *absolut imposibil*. La sfîrșitul lunii august va trebui să plec în *Olanda* la rudele mele¹⁾, unde vreau să pun la punct o serie întregă de probleme care mă interesează extrem de mult și sînt foarte importante pentru mine. Propunerea mea de a amîna această întîlnire pentru altă dată a fost categoric respinsă, pentru că oamenii cu care urmează să stau de vorbă sînt toți legați de afacerile lor și nu dispun decît de un anumit interval de timp pentru întîlnirea de la Zalt-Bommel.

Prin urmare, voi părăsi Londra la sfîrșitul lunii august. Scrie-mi, te rog, cînd te reîntorci la Hannover, iar eu voi încerca să-mi planific restul călătoriei țînînd seama de cele comunicate de dumneata.

Calde salutări scumpei dumitale soții și lui Fränzchen.

Al d-tale,

K. M.

P. S. La toate acestea trebuie să mai adaug că în cursul lunii august vor veni la Londra Lafargue cu soția și băiețelul.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Familia Philips. — *Nota red.*

56

Marx către Hermann Jung
la Londra

[Londra] 13 august [1869]

Dragă Jung,

Chiar acum am primit scrisoarea dumatăle (ora 2).

Pleacă negreșit⁵³⁹. Trimiterea lui Applegarth de către propria lui uniune va dovedi continentalilor că muncitorii englezi nu au față de Internațională o atitudine atât de indiferentă, cum susțin gurile rele. Păcat numai că Applegarth nu participă la actualele noastre dezbateri și că, de aceea, nu poate reprezenta punctul nostru de vedere.

Dacă nu vom lua măsuri, s-ar putea ca dobitocii din Denmark Street să provoace un dezastru. Ar trebui să i se scrie și polonezului¹⁾ nostru — adresa lui n-o am.

Al dv. devotat,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în : „Congresul de la Basel
al Internaționalei I
din 6—11 septembrie 1869”, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

57

Marx către Laura Lafargue
la Londra

Hannover, 25 septembrie 1869

Scumpa mea Cacadou !

Îmi pare rău că nu pot să serbez acasă ziua de naștere a scumpului meu puișor, gândurile lui Old Nick sînt însă alături de tine⁵⁴⁰.

Tu ești închisă
în inima mea²⁾.

M-am bucurat aflînd din scrisoarea lui Mönmchen³⁾ (scrisă, ca întotdeauna, în stilul ei foarte amuzant : mama este un adevărat

¹⁾ Antoni Zabicki. — *Nota red.*

²⁾ Versuri dintr-o poezie populară germană de prin 1200. Rîndurile citate sînt scrise în limba germană. — *Nota red.*

³⁾ Soția, Jenny Marx. — *Nota red.*

virtuoz al stilului epistolar) că acum o duci mai bine cu sănătatea. Sper că în curînd și Schnappy ¹⁾, micuțul nostru drag, se va simți mai bine. În ce mă privește, împărtășesc întru totul părerea lui Kugelmann că ar trebui consultat *imediat* dr. West (sau, în caz că el lipsește, un alt medic). Sper că în această situație atît tu cît și Lafargue vă veți supune autorității mele părintești, de care, după cum foarte bine știți, nu fac uz de obicei. Nimic nu este mai greu de tratat decît un copilaș. În nici un alt caz nu este atît de imperios necesar să se întreprindă imediat ceva și în nici un alt caz amînarea nu este atît de periculoasă. Sub nici un motiv nu vă este îngăduit să vă grăbiți să plecați la Londra. Copilului i-ar putea fi, într-adevăr, fatal și nici ție nu ți-ar face bine. În această privință, orice medic v-ar da același sfat.

Mă bucur că Congresul de la Basel ²⁹² și-a încheiat lucrările și că, în general, totul a mers relativ bine. Mă simt îngrijorat de fiecare dată cînd partidul trebuie să se expună astfel în public „cu toate plăgile lui”. Nici unul dintre personaje nu s-a arătat à la hauteur des principes ²⁾, dar idiotenia claselor sus-puse a făcut să pălească greșelile clasei muncitoare. Nu a fost tîngușor german, oricît de mic, prin care să trecem și în a cărui gazetuță locală să nu dăm de materiale masive consacrate lucrărilor „acestui îngrozitor congres”.

Noi, aici, sîntem cam incurcați. Familia Kugelmann nici nu vrea să audă de plecarea noastră. Pe de altă parte, Jenny se întremează rapid, grație schimbării de aer și de mediu.

Cu Liebknecht mă voi întilni, probabil, peste cîteva zile la Braunschweig. Eu nu prea înclin să merg la Leipzig, iar el nu poate veni la Hannover, căci, după cît se pare, prusienii intenționează să-i pună la dispoziție în mod gratuit o locuință pentru perioada sesiunii Reichstagului ³³⁷.

Multe mulțumiri lui Paul pentru amănunțita lui scrisoare ⁵⁴¹. Cele mai calde salutări întregii familii și sute de sărutări pentru tine și pentru micul și dragul meu Schnappy.

Adio, copil drag !

Întotdeauna al tău,
Old Nick

[Pe ultima pagină a scrisorii este scris de Marx: Laurci].

Publicat pentru prima oară
în limba germană
în „Die Neue Zeit”,
Ed. 1, nr. 2, 1907—1908

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

²⁾ — la înălțimea principiilor. — *Nota trad.*

58

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 12 octombrie 1869

Dragă Kugelmann,

Îți scriu în mare grabă pentru că chiar acum au sosit Tussychen și Engels. Din aceste rinduri vei vedea că am ajuns cu bine în Anglia în cursul zilei de ieri. Am avut tot felul de aventuri pe mare și pe uscat, despre care Jennychen va raporta mai amănunțit.

Deocamdată, calde salutări întregii familii din partea noastră.

Al d-tale,
K. M.

Salutări speciale doamnei contese ¹⁾ și lui Käuzchen ²⁾. De asemenea, salutări din partea lui Engels, Lafargue, Mrs. Marx etc. Micuțul ³⁾ este din nou bine.

Publicat pentru prima oară
în întregime în limba rusă
în : „Scrisorile lui Marx
către Kugelmann“, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

59

Marx către Paul și Laura Lafargue
la Paris

Londra, 18 octombrie 1869

Scumpul meu Paul și scumpa mea Laura,

Vă trimit astăzi manuscrisul d-lui Keller ⁵⁴². Nu pot să-i gădesc adresa, așa că va trebui s-o aflați voi, cu ajutorul lui Schily, de la M. Hess.

¹⁾ Gertrud Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

³⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

Spuneți-i d-lui Keller să continue lucrul. În general sînt mulțumit de traducerea lui, deși îi lipsește eleganța și e făcută cam prea neglijent.

Cel mai bun lucru ar fi dacă mi-ar trimite fiecare capitol *prin voi*. Capitolul al IV-lea va avea o altă împărțire.

Modificările pe care le-am introdus în acest al II-lea capitol nu sînt obligatorii, însă ele arată cum aș dori să se facă corecturile.

La cuvîntul „*Verwertung*” ¹⁾ țineți seama de observația mea de la pagina 12 a manuscrisului său. În legătură cu acest cuvînt, el va trebui să scrie o notă pentru cititorii francezi.

Mă îndoiesc că numărul mare de *cuvinte tipărite cu majuscule* va fi pe placul tipografilor francezi.

În limba germană noi folosim cuvîntul „*Prozess*” (procès) pentru mișcări economice, așa cum voi spuneți chemical procès ²⁾, si je ne me trompe pas ³⁾. El îl traduce prin phenomena ⁴⁾, ceea ce este o absurditate. Dacă nu poate găsi alt cuvînt, trebuie să-l traducă întotdeauna prin „*mouvement*” ⁵⁾ sau ceva analog.

Sărutați-l pe scumpul Schnappy ⁶⁾ din partea mea.

Al vostru,
Old Nick

Am primit o scrisoare din Petersburg. Un rus mi-a trimis lucrarea lui (în limba rusă ⁷⁾) despre situația țărănimii și în general a clasei muncitoare din acea țară învăluită în neguri ³³⁸.

[Notă scrisă de Paul Lafargue]

Faire remarquer à Keller que les mots pointillés sont maintenus dans le texte ⁸⁾.

Publicat pentru prima oară
în „*Annali*”, an. 1, Milano, 1938

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ — „*Valorificare*”. — *Nota trad.*

²⁾ — proces chimic. — *Nota trad.*

³⁾ — dacă nu mă înșel. — *Nota trad.*

⁴⁾ — fenomen. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „mișcare”. — *Nota trad.*

⁶⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

⁷⁾ În manuscris: în germană. — *Nota red.*

⁸⁾ — Să i se atragă atenția lui Keller că cuvintele punctate au fost păstrate în text. — *Nota trad.*

60

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 29 noiembrie 1869

Dragă Kugelmann,

Acum vreo 5 săptămîni Jennychen ți-a trimis o scrisoare¹⁾, de fapt două scrisori, una adresată ție și una doamnei contese²⁾. În această scrisoare se afla un portret al lui G. Weerth — și pentru că acest portret ar fi greu de înlocuit, dat fiind că un altul nu avem, Jennychen ar vrea să afle cît mai curînd dacă cele expediate de ea v-au parvenit sau nu.

Noi avem unele suspiciuni în legătură cu inviolabilitatea și securitatea traficului poștal, și asta pentru că o scrisoare pe care eu i-am trimis-o lui Engels³⁾ din Hannover a fost în mod indubitabil deschisă și apoi foarte clumsily⁴⁾ lipită la loc. Engels a păstrat plicul, pentru ca eu să mă conving cu propriii mei ochi.

Îndelunga și într-o oarecare măsură condamnabila mea tăcere va trebui să ți-o explici prin faptul că am avut de pus la punct o mulțime de lucruri cu care rămăsesem în urmă, nu numai în legătură cu studiile mele științifice, ci și quoad⁵⁾ *Internaționala*; că, pe lângă toate acestea, a trebuit să mă apuc să învăț rusește din cauza unei cărți⁶⁾ ce mi-a fost trimisă din Petersburg și în care este descrisă situația clasei muncitoare (of course, peasants included⁷⁾) din Rusia; și, în sfîrșit, că starea sănătății mele era departe de a fi mulțumitoare.

Cred că ai citit în „*Volksstaat*” rezoluțiile împotriva lui Gladstone, propuse de mine în problema amnistiei irlandeze⁸⁾. L-am atacat acum pe Gladstone așa cum mai înainte îl atacasem pe Palmerston⁹⁾, și acest lucru a făcut senzație aici. Demagogilor

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 625—627. — *Nota red.*

²⁾ Gertrud Kugelmann. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

⁴⁾ — nefîndemantic. — *Nota trad.*

⁵⁾ — referitoare la. — *Nota red.*

⁶⁾ N. Flerovskî. „Situația clasei muncitoare în Rusia”, Petersburg, 1869. — *Nota red.*

⁷⁾ — bineînțeles, inclusiv a țărănimii. — *Nota trad.*

⁸⁾ K. Marx. „Proiect de rezoluție a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la atitudinea guvernului englez în problema amnistiei irlandezilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 411—412. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁹⁾ K. Marx. „Lordul Palmerston” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 9, București, Editura politică, 1959, p. 365—435. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

refugiați de pe aici le place să-i atace pe despoții continentali de la o depărtare care îi pune la adăpost de orice primejdie. Pe mine treburile de felul acesta mă încintă numai atunci când se petrec vultu instantis tyranni ¹⁾.

Trebuie să spun însă că intervenția mea în problema amnistiei irlandeze, ca și propunerea pe care am făcut-o ulterior în Consiliul General de a se pune în discuție poziția adoptată de clasa muncitoare engleză față de Irlanda și de a se lua o hotărâre ²⁾ în această privință urmăreau, firește, și alte scopuri în afară de dorința de a mă pronunța clar și răspicat în favoarea irlandezilor asuprași și împotriva asupritorilor lor.

Ajung din ce în ce mai mult la convingerea — și acum totul este să sădim această convingere în rindurile muncitorilor englezi — că clasa muncitoare engleză nu va fi niciodată în stare să întreprindă în Anglia pași hotărâți înainte atîta timp cît nu va rupe definitiv cu politica dusă de clasele dominante față de Irlanda, nu va face cauză comună cu irlandezii și, mai mult chiar, nu-și va asuma inițiativa de a cere desființarea Uniunii proclamate în 1801 ³⁸ și înlocuirea ei printr-o Uniune federativă liberă. Iar această politică trebuie promovată nu numai din spirit de solidaritate cu irlandezii, ci și pentru că reprezintă interesele proletariatului englez. Dacă nu va proceda astfel, poporul englez va rămîne la remorca claselor dominante, pentru că va *trebui* să facă front comun cu ele împotriva Irlandei. Orice mișcare populară în Anglia va fi paralizată din cauza vrajbei în care se află cu irlandezii, și să nu uităm că chiar în Anglia aceștia reprezintă o parte foarte însemnată a clasei muncitoare. *Prima condiție* a eliberării proletariatului din Anglia — răsturnarea oligarhiei funciare engleze — rămîne irealizabilă, deoarece pozițiile deținute de aceasta în Anglia nu pot fi distruse atîta timp cît ea deține în Irlanda avanposturi puternic întărite. De îndată ce poporul irlandez va lua această cauză în propriile lui mîini, de îndată ce va deveni propriul său legiuitor și cîrmuitor și va dobîndi autonomia, lichidarea aristocrației funciare (în majoritatea cazurilor, *unele și aceleași persoane* cu landlorzii englezi) va fi mult mai lesne de îndeplinit acolo decît aici, deoarece în Irlanda aristocrația funciară nu constituie numai o problemă pur economică, ci, în același timp, o problemă *națională*, iar landlorzii nu sînt acolo, ca în Anglia, demnitarii și reprezentanții tradiționali ai țării, ci asupritorii urîți de moarte ai naționalității. Actualele relații cu Irlanda paralizează

¹⁾ — în fața tiranului însuși. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 341—343. — *Nota red.*

nu numai dezvoltarea socială internă a Angliei, ci și politica ei externă, în special politica ei față de Rusia și de Statele Unite ale Americii.

Și deoarece clasa muncitoare din Anglia are în mod incontestabil ponderea hotărâtoare în balanța eliberării sociale în general, important este ca punctul de sprijin să se afle chiar în Anglia. La drept vorbind, republica engleză din timpul lui Cromwell a eșuat, în fond, tot din cauza Irlandei⁵⁴³. Non bis in idem! 1) Irlandezii i-au jucat guvernului englez o festă delicioasă alegînd în parlament pe „convict felon”²⁾ O'Donovan Rossa³⁾. Ziarele guvernamentale au și început să amenințe cu o nouă abrogare a lui Habeas Corpus Act³⁸², cu reintroducerea sistemului de teroare! Adevărul este că Anglia n-a guvernat și nu va putea guverna niciodată Irlanda — atîta timp cît se menține actuala situație — altfel decît recurgînd la cea mai mîrșavă domnie a terorii și la cea mai josnică corupție.

În Franța lucrurile se prezintă deocamdată bine. Pe de o parte, gălăgioșii de pe vremuri, demagogi și democrați de toate nuanțele, se compromit, pe de altă parte, Bonaparte a fost tîrit într-un vîrtej de concesi, în care își va frînge fără nici o îndoială gîtul.

Iată ce menționează referitor la scandalul cu Eulenburg din Camera prusiană „*Observer*” (săptămînal aflat în slujba *guvernului*) în numărul de ieri: Napoleon a spus: „*Grattez le Russe, et vous trouverez le Tartare*”⁴⁾. Cît despre Prusia, nici măcar nu mai e nevoie s-o zgrîri pentru a da de ruși.

Apropo. Prenumele lui Reich, doctor în medicină, este Eduard și, după cum reiese din prefața la cartea lui, se pare că locuiește la Gotha⁵⁴⁴.

Calde salutări doamnei contese și lui Fränzchen.

Al tău,
K. Marx

Nu s-ar putea să primim broșura editată la Bielefeld cu prilejul jubileului lui Freiligrath?

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „*Die Neue Zeit*”,
Bd. 2, nr. 13, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1) — Acest lucru nu trebuie să se mai repete! — *Nota trad.*

2) — „complotistul condamnat”. — *Nota trad.*

3) Vezi volumul de față, p. 340 și 354. — *Nota red.*

4) — „Zgriiați-l puțin pe rus și veți da de tătari”. — *Nota trad.*

1870

61

Marx către Hermann Jung
la Londra

[Londra] 8 ianuarie 1870

Dragul meu Jung,

Mai întâi „funeraliile” lui Shaw ⁵⁴⁵, iar apoi alte evenimente m-au împiedicat să trimit mai curînd la Geneva „scrisoarea circulară” ¹⁾.

În text au intervenit „des changements” ²⁾ — am șters unele fraze, am adăugat altele și pe alocuri am îndreptat formulările. Ca urmare va trebui să copiezi din nou totul (cît mai repede posibil), pentru ca textul pe care îl trimit astăzi la Bruxelles să fie identic cu cel trimis la Geneva. De îndată ce ai făcut toate acestea, predă-i materialul lui Dupont.

Salutări familiei dumitale.

Al d-tale devotat,
Karl Marx

În afara copiei „scrisorii circulare” de la Geneva am mai scris și un raport complet către Comitetul din Bruxelles, „pour les encourager” et aussi un peu ³⁾ pentru a le arăta clar ce absurditate teoretică se predică la Geneva ⁵⁴⁶.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ K. Marx, „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ — „unele schimbări”, — *Nota trad.*

³⁾ — „pentru a-i încuraja” și de asemenea puțin. — *Nota trad.*

62

Marx către César De Paepe
la Bruxelles

Londra, 24 ianuarie 1870

Dragă cetățene De Paepe,

Vă scriu with some difficulty ¹⁾, căci brațul stîng îmi este bandajat. Pe la sfîrșitul lunii trecute mi-a apărut la subțioară un abces ganglionar. Am neglijat povestea asta și iată-mă acum plătind pentru acest păcat. La cîteva zile după ce am trimis scrisoarea la Bruxelles ⁵⁴⁶, durerea a devenit insuportabilă și am încăput pe mîna medicilor. Am fost nevoit să suport două operații. Acum mă simt mai bine, dar mai urmez un tratament și nu pot ieși din casă.

Vă scriu această scrisoare pentru a vă cere un serviciu personal. Știți, probabil, că o parte a burgheziei engleze a înființat un fel de „*Land League*” ²⁾ ⁵⁴⁷, în opoziție cu „*Land and Labour League*” ³⁾ a muncitorilor ⁵⁴⁷. Scopul ei oficial este transformarea proprietății funciare engleze într-o proprietate parcellară și crearea unei noi țărănimi, spre binele poporului. Scopul real este însă atacul împotriva aristocrației funciare. Ei vor să aducă pămîntul în circuitul liberei circulații, pentru a-l trece astfel din mîinile moșierilor în cele ale capitaliștilor. În acest scop ei publică, sub titlul „*Cobden Treaties*”, o serie de tratate populare, în care zugrăvesc mica proprietate în culorile cele mai trandafirii. Calul lor de bătaie este *Belgia* (în special *flamanzii*). S-ar putea crede că în această țară, țăraniii trăiesc ca în paradis. Ei au luat legătura cu d-l Laveleye, care le furnizează date pentru perorațiile lor. Cum în volumul al II-lea al „*Capitalului*” tratez problema proprietății funciare ⁵⁴⁸, cred că ar fi indicat să analizez mai amănunțit structura proprietății funciare din *Belgia* și cea a agriculturii belgiene. Ați vrea să fiți atît de amabil și să-mi comunicați *titlurile celor mai importante cărți* pe care ar trebui să le consult? ⁵⁴⁸

În ultimele săptămîni, din cauza bolii, n-am mai putut asista, bineînțeles, la ședințele Consiliului General ⁴⁾. Ieri seară am primit vizita subcomitetului (comitetului executiv) de care aparțin. Printre altele mi s-a adus la cunoștință conținutul unei scrisori

¹⁾ — cu oarecare greutate. — *Nota trad.*

²⁾ — „*Liga pămîntului*”. — *Nota trad.*

³⁾ „*Liga pămîntului și a muncii*”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 572. — *Nota red.*

trimise de d-l Hins la Stepney. Cum Stepney presupunea că eu voi fi în stare să iau parte la ședința Consiliului General (din 25 ianuarie), nu mi-a trimis nici un extras din această scrisoare. Știu de ea numai din auzite ⁵⁵⁰.

În primul rînd, la Bruxelles există probabil impresia că catastrofa de la Geneva, schimbările intervenite în redacția lui „Égalité” ⁴¹⁷ s-ar datora hotărîrilor luate de Consiliul General¹⁾. Este o eroare. Jung a fost atît de ocupat cu ceasornicăria lui, încît înainte de 16 ianuarie nu și-a putut face timp să copieze și să expedieze hotărîrile la Geneva. În acest interval de timp, el a primit două scrisori din partea lui H. Perret, secretarul Comitetului romand. Prima, datată 4 ianuarie, are un caracter oficial și este o comunicare a Comitetului romand către Consiliul General, în care se spune că cîțiva redactori de la „Égalité” au hotărît să deschidă o campanie publică împotriva Consiliului General și a comitetelor din Elveția, cu care nu erau de acord în unele privințe, dar că ei acționau împotriva voinței Comitetului romand.

A doua scrisoare, purtînd o dată mai tîrzie, dar sosită și ea înainte ca Jung să fi trimis hotărîrile Consiliului General, este o scrisoare confidențială adresată de Perret lui Jung. Vă citez textual extrase din cuprinsul ei, pentru a vă pune în temă. Fiind vorba de o scrisoare particulară, nu mai este nevoie să subliniez că aceste extrase nu pot fi aduse la cunoștința Consiliului belgian și că numele autorului trebuie să rămînă necunoscut ⁵⁵¹.

„...Bakunin a părăsit Geneva. Cu atît mai bine. Oamenii aceștia au provocat sciziunea din rîndurile noastre. Ei au fost conducătorii *Alianței*. Democrații aceștia sînt autoritari, nu admit să fie contrașiși; așa sînt Bakunin, Perron și Robin; toți trei au făcut parte din conducerea lui «Égalité». Prin atacurile lui personale, Bakunin ne-a lipsit de 200 sau 300 de abonați din Geneva. Robin este și mai autoritar decît el; își pusese în cap să schimbe totul la noi, dar nu va reuși, noi nu vrem să ne lăsăm tutelați de acești domni, care se consideră de neînlocuit. Ei au încercat să exercite presiuni asupra comitetului federal, dar fără succes; nu vrem să ne lăsăm antrenați de ei în aventuri, să admitem sciziunea în secțiile noastre. Credeți-mă, tocmai în momentul de față *Alianța* reprezintă un pericol pentru noi. La Geneva, planul ei era — iar eu bănuiam de mult asta — să aducă în conducerea tuturor societăților oameni ai *Alianței* pentru ca astfel să-și subordoneze federația. Dacă ați ști de ce mijloace uzează: au calomniat în secții pe cei care nu vor să li se supună; au făcut totuși pentru a

¹⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande”. — *Nota red.*

zădărnici candidatura mea la Basel ; cu Grosselin au făcut același lucru... Vedeți dv., prin manevrele lor, ei urmăreau să trimită la Basel numai membri ai Alianței : Heng, Brosset, Bakunin. Aceasta nu le-a reușit întru totul. Apoi el ¹⁾ a cerșit mandate de la Lyon, de la Neapole ; toate aceste mijloace nu dovedesc o înaltă ținută morală. Ei au plecat înaintea noastră pentru a-și pregăti intrigile la Basel... la congres s-a petrecut un fapt pe care îl intuiseam, dar pentru care nu aveam nici o dovadă certă. Martinaud, delegat al secției din Neuchâtel, a avut un mandat semnat de fratele lui Guillaume, un mandat contrafăcut, fals ; *avem dovezile în mână*. Pe atunci secția din Neuchâtel nu era încă definitiv constituită, iar comitetul provizoriu ne-a scris că nu-i cunoaște nici pe Guillaume, nici pe Martinaud. Acesta e profitul moral al apostolilor *Alianței*, căci Guillaume și cu încă câțiva din Le Locle se numără printre prietenii ei. În afară de aceasta, editarea ziarului «*Progrès*» a însemnat pentru «*Égalité*» reducerea numărului de abonați, or, ziarul nostru a fost fondat prin contribuția noastră comună și noi avem datoria să-l sprijinim.

Ultima noutate : aventurierii *Alianței* și-au anunțat chiar acum retragerea de la «*Égalité*» ; aceștia sînt : Perron, Robin și încă câțiva, mai mult sau mai puțin capabili. O mică lovitură de stat à la Bakunin și à la Robin. *Au vrut să constrîngă comitetul federal să concedieze un membru al redacției care s-a arătat nesupus și a dezaprobat atacurile împotriva diferitelor comitete și a Consiliului General. Noi nu vrem să folosim forța în interesul acestor oameni, va trebui să mai ducem încă pe ascuns o luptă împotriva lor ; se pare însă că Alianța pierde mulți membri, se duce de ripă — cu atît mai bine !*"

Acestea au fost extrasele din scrisoarea lui P[erret].

Dacă d-l Hins nu a transmis încă pînă acum scrisoarea mea (și hotărîrile Consiliului General) Consiliului belgian ⁵⁴⁶, *ar fi bine dacă ar scoate complet pasajul care se referă la Bakunin*. Nu mai am nici o copie, dar știu că am scris totul într-un moment de iritare provocată de boala mea. De aceea nu mă îndoiesc că d-l Hins critică tocmai forma acestui pasaj. În ce privește însă conținutul, faptele, acestea nu au nici o legătură cu modul me defectuos de exprimare și nici cu buna părere pe care o are d-l Hins despre Bakunin. Realitatea este că *Alianța* creată de Bakunin și dizolvată numai *nominal* reprezintă un pericol pentru *Asociația Internațională*, un element dezorganizator.

Mi se spune că în pasajul referitor la Bakunin, d-l Hins s-ar fi arătat nemulțumit și de cuvintele „credulului Richard”. Este

¹⁾ Bakunin. — *Nota red.*

vorba de o *slip of the pen*¹⁾, pe care o regret cu atît mai mult cu cît Richard este unul dintre cei mai activi membri ai Asociației. Am folosit aceste cuvinte vrînd să spun că, în corespondența citată, el a acceptat cu prea multă credulitate păreri pe care, în fond, nu le-a verificat niciodată. De altfel, în momentul în care eu scriam aceste cuvinte, Richard mai dăduse o dovadă de nechibzuință. El a trimis Consiliului o scrisoare care conținea sentința deja formulată împotriva unor persoane aparținînd unei secții așa-zis disidente din Lyon și în care acești oameni erau stigmatizați ca *ticăloși, trădători și excluși* din Asociație. Ni se cere să transcriem această sentință, s-o ștampilăm și s-o semnăm, iar apoi s-o trimitem înapoi prin poștă. Și toate acestea fără dovezi, fără documente, fără a li se acorda acuzaților dreptul de a se apăra!

Mi s-a mai spus că d-l Hins s-ar fi plîns că în „raportul cu privire la Congresul de la Basel“, scris în limba engleză, s-a omis tot ce se referea la problema dreptului de succesiune. Este vorba în mod indubitabil de o neînțelegere. La paginile 26—29 va găsi atît raportul Consiliului General²⁾, cît și raportul comitetului numit la Basel, precum și o scurtă prezentare a dezbaterilor în această problemă. De altfel, raportul englez asupra lucrărilor congresului a fost scris de Eccarius. Consiliul a numit o comisie pentru verificarea acestui raport. Deși am fost numit membru al acestei comisii, am refuzat să particip la lucrările ei pentru că nu am asistat la congres și, deci, nu sînt în măsură să apreciez exactitatea raportului. Toată colaborarea mea s-a limitat la corecturi de ordin pur stilistic.

În sfîrșit, dacă hotărîrile adoptate de Consiliul General nu au norocul să fie pe plăcul d-lui Hins, în schimb ele au satisfăcut în mod cert Consiliul romand, din moment ce, cu două săptămîni înainte de adoptarea lor, a luat hotărîrea de a se elibera de sub dictatura Alianței.

Cu totul al dv.,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în întregime
fn : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

¹⁾ — o scăpare din condei. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Raportul Consiliului General cu privire la dreptul de succesiune“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 393—395. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

63

Engels către Carl Klein și Friedrich Moll ⁵⁵²

la Solingen

86, Mornington Street, Stockport
Road, Manchester, 8 februarie 1870

Dragi prieteni,

Vă rog mult să mă iertați pentru întârzierea cu care răspund la scrisoarea voastră din 3 decembrie ³⁸⁴. N-am altă scuză decît că aș fi vrut grozav să scriu ceva într-adevăr plăcut, iar pentru asta trebuia, în primul rînd, să culeg unele date în interesul direct al asociației voastre. Dacă nu am totuși nici acum vești prea îmbucurătoare, vina nu este, după cum veți vedea, a mea.

Încă din 1848—1849 păstrez frumoase amintiri despre Solingen. Pe atunci muncitorii din Solingen nu numai că erau categoric cei mai înaintați și mai hotărîți muncitori din Provincia renană, așa cum a dovedit-o, printre altele, și istoria de la Elberfeld; eu personal le sînt deosebit de îndatorat pentru că coloana din Solingen cu care am pornit la Elberfeld m-a susținut și apărut acolo împotriva lașului și trădătorului Comitet de securitate al burgheziei „radicale”. Dacă n-ar fi fost ei, burghezii aceștia m-ar fi băgat la închisoare, unde aș fi rămas, probabil, ca jertfă expiatoare ⁵⁵³ a domnilor prusieni. Știu, de asemenea, foarte bine că în toată perioada marșurilor triumfale ale lui Lassalle, cei din Solingen s-au purtat nu ca niște neofiți ai noii învățăături, ci ca oameni care de ani de zile fac parte din mișcarea socialistă și care, deși consideră posibilă ralierea la noua uniune ¹⁾, nu au nimic de învățat de la ea. La fel de bine știu și că, chiar într-o perioadă cînd Lassalle era divinizat ca un mesia, prietenul Klein a avut curajul să-i amintească atît lui, cît și muncitorilor că cei de la „Neue Rhein[ische] Zeitung” ¹¹ au contribuit totuși și ei cu ceva la crearea unei mișcări de sine stătătoare a muncitorilor.

Avînd în vedere toate acestea, m-am simțit cu atît mai îndurerat vîzînd că mijloacele mele nu-mi permit să vin în ajutorul asociației voastre cu eficiența necesară. Puținii bani de care dispun au o destinație atît de strictă, încît cu cea mai mare bunăvoință — și asta este cu siguranță valabil cel puțin pentru anii imediat următori — nici mie nu-mi vor ajunge pentru propriile

¹⁾ Uniunea generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

mele nevoi. Vedeți, așadar, că nu dispun decît de veniturile mele, iar acestea nu sînt nici ele prea strălucite, dacă ne gîndim la condițiile de aici. Pentru a-mi dovedi însă cel puțin bunele mele intenții, trimit alăturat 50 de *taleri* în bancnota prusiană I. Lit. C. N. 108, 126, rugîndu-vă să-mi trimiteți în schimb titlul de obligație corespunzător, iar procentele să nu mi le remiteți mie, ci fondului de rezervă al asociației.

Împreună cu Marx, cu care am discutat această problemă¹), am chibzuit cum am putea procura, într-un fel sau altul, bani pentru asociație. Marx cunoaște și el o serie de oameni care dispun de mijloace și pe a căror bunăvoință se poate conta. Dar persoana prin intermediul căreia urma să punem la cale treaba asta a plecat pentru mai multe luni și *pînă atunci* nu se poate face nimic. Iată care e planul nostru: în eventualitatea că am reuși să trezim interesul acestor oameni față de problemele voastre, le-am putea cere să trimită pe cineva la Solingen pentru a cerceta personal situația asociației. Într-un asemenea caz s-ar impune ca respectivei persoane să i se prezinte toate registrele și documentele, să i se dea — și cu toată franchețea — toate lămuririle necesare. Altminteri nu se poate pretinde ca oamenii să investească bani într-o afacere, și eu însumi dacă aș fi în situația de a avansa o sumă mai mare, primul lucru pe care l-aș face ar fi să plec la Solingen, unde aș ridica aceeași pretenție. În probleme de afaceri, fiecare are datoria de a cerceta personal situația, pentru că oricine se poate înșela și cu atît mai mult cel direct interesat. În plus, s-ar mai cere ca respectiva persoană — care, se înțelege, n-ar avea pe nimeni cunoscut la Solingen — să-și dea cuvîntul de onoare că nu va face uz de informațiile primite. Apoi, dacă omul se va convinge de soliditatea afacerilor și de încrederea ce poate fi acordată conducerii asociației, să sperăm că se va obține o sumă frumușică în obligații.

Vă prezint toate acestea, firește, numai ca un plan de operații al nostru și n-aș vrea să vă faceți de pe acum mari speranțe în această privință, pentru că este limpede că noi nu putem dispune de banii altora. N-aș vrea pentru nimic în lume ca, scontînd asemenea perspective, care s-ar putea realiza în cel mai bun caz abia peste luni de zile, sau poate niciodată, asociația să se lanseze în afaceri care i-ar bloca toate fondurile, punîndu-se singură într-o situație dificilă. Nu pot promite decît că în această

¹ Vezi volumul de față, p. 361. — *Nota red.*

problemă noi vom face tot ce ne stă în putință ; nutresc cele mai bune gânduri pentru succesul asociației și prosperitatea tuturor membrilor ei.

Calde stringeri de mână,
Friedrich Engels

Actuala mea adresă este cea indicată mai sus.

Publicat pentru prima oară
în întregime în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

64

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 17 februarie 1870

Dragă Kugelmann,

Ieri, după mult timp, am ieșit pentru prima oară din nou la aer.

Dar mai întâi partea practică : fiu așa de bun și trimite *direct* 1 exemplar din „Vogt”¹⁾ lui Asher și Co., Unter den Linden 11, Berlin. M-aș bucura dacă la expedierea cărții ai primi, în schimb, o recipisă, pe care, de asemenea, te rog, să mi-o *trimiți*. Apoi ți-aș rămîne îndatorat dacă ai putea stabili cu aproximație *în ce perioadă* ți-a scris C. Hirsch cele referitoare la „Vogt”.

Broșura pe care mi-ai trimis-o este una din acele pledoarii prin care păturile privilegiate din provinciile ruso-germano-baltice încearcă în momentul de față să trezească simpatia germanilor²⁾. *Canaliile* astea, care s-au remarcat întotdeauna prin zelul cu care au servit diplomația, armata și poliția rusă și care, atunci cînd aceste provincii poloneze au revenit Rusiei, și-au vindut cu inima ușoară naționalitatea în schimbul recunoașterii prin lege a dreptului de a-și exploata țărani, și-au ridicat acum glasul, pentru că își văd amenințată poziția lor privilegiată. Vechile privilegii de castă, luteranismul ortodox și exploatarea la sînge a țăranilor, iată

¹⁾ K. Marx. „Domnul Vogt” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 170. — *Nota red.*

ce numesc ei *cultură germană*, pentru a cărei apărare trebuie acum să se pună în mișcare Europa. Așa se explică și ultimele cuvinte ale broșurii — *proprietatea funciară ca bază a civilizației* —, proprietatea funciară fiind constituită, după cum mărturisește însuși jalnicul autor de pamflete, în cea mai mare parte din domenii senioriale sau din gospodării țărănești impuse la plata unor anu-mite dări.

În citatele lui — în măsura în care se referă la proprietatea în obște din Rusia —, individul își arată atît ignoranța, cît și cloven foot¹⁾. Schédo-Ferroti este unul dintre indivizii care fac din proprietatea în obște cauza situației deplorabile a țăranilor ruși (firește, în the interests of the landlordism²⁾), la fel cum înainte *desființarea iobăgiei* în Europa de vest — și nu faptul că iobagii își pierd pămînturile — a fost proclamată cauză a pauperismului. De același calibru este și cartea rusească „*Pămînt și libertate*”. Autorul ei este un iuncher închistat de la Marea Baltică, von Lilienfeld³⁾. Factorul care a ruinat țăranimea rusă este același care a ruinat și țăranimea franceză în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea etc., și anume *impozitele către stat și obrocul plătit marilor proprietari funciari*. Proprietatea în obște nu numai că nu a provocat mizeria, ci, dimpotrivă, ea a fost singura care a ameliorat-o.

De altfel, afirmația că *proprietatea în obște* este de origine *mongolă* reprezintă, din punctul de vedere al istoriei, o minciună. După cum am arătat în diverse ocazii în lucrările mele⁶⁶, aceasta este de origine *indiană* și de aceea o întîlnim la toate popoarele de cultură europeană la începutul dezvoltării lor. Forma specific *slavă* (nu *mongolă*) a acesteia în Rusia (întîlnită și la *slavii de sud care nu sînt ruși*) prezintă cele mai multe asemănări, mutatis mutandis⁴⁾, cu varianta *veche germană* a proprietății în obște indiene.

Dacă polonezul *Duchiński* a declarat la Paris că marele trib rus nu este *slav*, ci *mongol* și dacă a încercat să-și dovedească afirmația făcînd paradă de erudiție, faptul este, privit prin prisma unui polonez, explicabil. Lucrurile nu stau însă așa. Nu țăranimea rusă, ci numai nobilimea rusă prezintă în proporție masivă elemente mongolo-tătare. Francezul *Henri Martin* și-a preluat teoria de la *Duchiński*, iar „entuziastul Gottfried Kinkel” l-a tradus pe

1) — copita de măgar. — *Nota trad.*

2) — în interesul landlordismului. — *Nota trad.*

3) În manuscris : Lilienthal. — *Nota red.*

4) — cu schimbările corespunzătoare. — *Nota trad.*

Martin⁵⁵⁴ și a devenit un adept fervent al Poloniei, pentru a determina partidul democrat să uite omagiile servile pe care i le-a adus lui Bismarck.

Faptul că, în schimb, în *politica* dusă față de Europa și America, statul rus reprezintă *mongolismul*, este un adevăr ajuns acum, firește, o platitudine, așadar accesibil chiar și unor oameni ca Gottfried, precum și iuncherilor închistați, filistinilor, popilor și profesorilor din ținuturile baltice. De aceea scandalul provocat de germano-baltici trebuie cu orice preț exploatat, căci el pune într-o situație „neplăcută” marea putere germană care e *Prusia*. Tot ce din punctul nostru de vedere stîrnește antipatie față de acei „reprezentanți ai culturii germane” apare, dimpotrivă, în ochii Prusiei, ca demn de a fi apărat.

Încă un exemplu de crasă ignoranță dovedită de autorul de pamflete ! După părerea lui, cedarea posesiunilor rusești din America de Nord nu a fost altceva decît un șiretlic diplomatic al guvernului rus, care, în treacăt fie zis, was very hard pressed for costs¹⁾ ⁵⁵⁵. Poanta este însă următoarea : recent Congresul american a publicat documentele referitoare la respectiva tranzacție. Printre ele se află un raport al însărcinatlui cu afaceri american, în care comunică textual la Washington : din punct de vedere *economic*, această nouă achiziție nu are nici o valoare — dar datorită ei yankeii îi vor închide Angliei, dintr-o parte, accesul la mare și vor accelera procesul de retrocedare a întregii părți britanice a Americii de Nord către Statele Unite. Iată unde era buba !

Cu corespondența pe care o porți cu Jacoby²⁾ sînt, în principiu, de acord, dar am fost pur și simplu șocat de laudele exagerate aduse activității mele. Est modus in rebus³⁾ ! Asta dacă îți neapărat să lauzi. Bătrînul Jacoby merită el însuși să i se aducă laude. Care alt old radical⁴⁾ din Europa a mai dat dovadă de atîta cinste și de atîta curaj încît să se situeze direct pe pozițiile mișcării proletare ? Că măsurile de trecere și propunerile parțiale preconizate de el nu valorează mare lucru, asta este ceva cu totul secundar. Între noi fie vorba — take all in all⁵⁾ —, pentru mișcarea socială eu mă aștept la mai mult din partea Germaniei decît din partea Franței !

1) — se zbătea în mari dificultăți financiare. — *Nota trad.*

2) Vezi volumul de față, p. 378—379. — *Nota red.*

3) — Totul are o măsură ! — *Nota trad.*

4) — bătrîn radical. — *Nota trad.*

5) — în ultimă instanță. — *Nota trad.*

Cu intrigantul Bakunin am avut un scandal în toată legea. Dar despre asta în scrisoarea următoare.

Complimente à Madame la Comtesse ¹⁾ și lui Fränzchen.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 13, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

65

Marx către Charles Dobson Collet⁵⁵⁶ la Londra

Londra, 19 februarie 1870

Stimate domn,

Cînd mi-a sosit ultima dv. scrisoare, eram grav bolnav și de aceea mi-a fost absolut imposibil să vă răspund.

Suma minimă a împrumuturilor pentru construirea de căi ferate în Rusia se ridică la 100 000 000 l. st. Această sumă provine mai ales din Olanda, Frankfurt pe Main, Londra, Berlin și Paris.

După cum reiese din presa moscovită, guvernul rus intenționează ca, în *decursul următorilor doi ani*, să strîngă, dacă va fi posibil, *nu mai puțin de 50 000 000 l. st.*

În ce privește ultimul împrumut pentru construirea de căi ferate, în valoare de 12 000 000 l. st., istoria lui este următoarea :

După cum știți, probabil, guvernul rus a încercat în permanență, dar fără succes, să împrumute bani, mai întii de la Thompson și Bonar, apoi de la Baring. Cum se afla într-o mare criză financiară, el a reușit, în cele din urmă, să obțină de la *Rothschild*, prin intermediul agentului său *Bleichröder* din Berlin, un împrumut de circa două milioane l. st.

Pentru a primi și alte garanții suplimentare privind rambursarea acestui împrumut, *Rothschild* a propus să se lanseze ultimul împrumut pentru construirea de căi ferate ⁵⁵⁷.

Iată condițiile stabilite de el :

1) 4 % comision pentru el — ceea ce la 12 000 000 l. st. revine la frumoasa sumă rotundă de 480 000 l. st. ;

¹⁾ Gertrud Kugelmann. — Nota red.

2) Alte 5 000 l. st., care urmează să-i fie plătite anual timp de 80 de ani, pentru osteneala ce și-a dat de a plăti cupoanele.

Rothschild a procedat cu mare prudență. El a limitat contribuția engleză la împrumut la numai 4 000 000 l. st., din care a trecut o parte în contul lui, în timp ce restul l-a plasat în special misișilor de bursă asociați și prietenilor din City. Urmarea a fost că în momentul în care obligațiile au fost aruncate pe piața liberă, creșterea rapidă a prețului lor cu o dobândă de 4% n-a fost decât un simplu joc de copii.

Dar așteptările lui Rothschild au fost cu mult depășite. El s-a văzut într-atît de copleșit de cferte, încît și-a exprimat regretul că n-a lansat de la început un împrumut de 20 000 000 l. st.

Dificultățile financiare prin care trece actualmente guvernul rus pot fi deduse din următoarele fapte :

Cam cu un an în urmă guvernul rus a emis o „serie” de bani de hîrtie în valoare de 15 000 000 de ruble, care *urmasu să fie retrase din circulație* într-un anumit număr de ani. Pretextul oficial pentru noua emisiune a fost că, prin această operație, 15 000 000 de ruble din vechile asignate de hîrtie vor fi retrase de pe piață și înlocuite cu o valută mai solidă. Dar abia a fost emisă această „serie” ca mijloc de plată al statului, că, într-o notă scurtă și seacă, *ziarul oficial din Petersburg* ¹⁾ a și comunicat că deocamdată nu vor fi retrase *nici un fel de asignate de hîrtie*.

În *ultimele luni* guvernul rus a emis iarăși nu mai puțin de 12 noi „serii” din acești noi bani de hîrtie, în valoare totală de 36 000 000 de ruble.

Cursul valutei ruse la Londra este acum de 28—29 de pence per rublă, în timp ce *cursul normal* trebuie să fie de 40 de pence per rublă.

Una din cauzele acestei situații este *recunoscută chiar de presa rusă*, care relevă că din cauza unor repetate recolte proaste în provinciile din nord-est și, mai ales, din cauza *reînvierii concurenței americane*, exportul rusesc de cereale a scăzut cu 1/3.

Al dv. sincer,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXIX, ed. rusă, 1948

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ „Sankt-Peterburgskie Vedomosti”. — *Nota red.*

Marx către Peter Imandt⁵⁵⁸ la Dundee

[Londra] 23 februarie 1870

Dragă Imandt,

După cîte știu, în Scoția nu sînt exigibile datoriile contractate în străinătate, și asta ți-o poate confirma, cred, primul avocat bun de pe acolo.

Referitor la prescripție ¹⁾, Codul civil spune în art. 2 262 că *toate acțiunile se prescriu după trecerea a 30 de ani*; în art. 2 265: pentru cel care dobîndește un imobil, fiind de *bună-credință*, termenul de prescripție este de 10, respectiv 20 de ani; în art. 2 271: acțiunile învățătorilor și profesorilor de științe și arte pentru lecțiile pe care le predau *lunar* se prescriu după trecerea a *6 luni*.

Toate insistențele prusienilor nu sînt, în mod evident, decît o *simplică tentativă de intimidare*, iar tu trebuie pur și simplu să le rizi în nas acestor indivizi. Neplăcut ar fi numai cazul în care angajamentul ar fi fost luat pe *cuvînt de onoare*. Din punct de vedere juridic, aceasta n-ar schimba cu nimic situația, dar ar fi o treabă compromițătoare. Să sperăm însă că lucrurile nu se vor prezenta astfel.

Dronke, după cum știi probabil, a dat un faliment răsunător, după care a dispărut; unii spun că iarăși bagă în sperieți Liverpoolul, alții că s-ar învîrta prin Spania sau prin Paris. În orice caz, știrile cele mai sigure și mai plauzibile le vei afla *via Schily*.

Ticălosul de Biscamp continuă să strălucească în „*Allgemeine Zeitung*” din Augsburg și în „*Weser-Zeitung*”, precum și în „*Post*”, care de la Anul nou este editat aici de Juch („*Hermann*” a trecut în mîinile bismarckienilor” ²⁾). Nu citesc nimic din toate acestea și cu atît mai puțin întretin relații personale cu careva de acolo. După cîte știu, persoana din Kurhessa ³⁾ locuiește somewhere ⁴⁾ prin împrejurimile Londrei și este iarăși „soț”. Întrucît tu... ⁵⁾

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 397—399. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 264. — *Nota red.*

³⁾ Elard Biscamp. — *Nota red.*

⁴⁾ — pe undeva. — *Nota trad.*

⁵⁾ Sîrșitul scrisorii lipsește. — *Nota red.*

67

Marx către Laura și Paul Lafargue
la Paris

Londra, 5 martie 1870

Dragii mei Laura și Paul,

Sînteți, cu siguranță, foarte supărați, și pe bună dreptate, din cauza tăcerii mele prelungite, dar trebuie să mă iertați pentru că ea se datorește, în primul rînd, bolii mele și, în al doilea rînd, muncii suplimentare depuse pentru a recupera timpul pierdut.

Trista veste pe care mi-a dat-o Paul nu m-a surprins ¹⁾. Cu o seară înainte de a sosi scrisoarea lui, le spuneam celor de acasă că sînt foarte îngrijorat din cauza copilășului. Eu însumi am avut prea mult de suferit de pe urma unor asemenea pierderi, ca să nu vă împărtășesc durerea în toată profunzimea ei. Mai știu însă din aceeași experiență personală că toate banalitățile înțelepte și cuvintele de consolare rostite în asemenea cazuri, în loc să aline adevărata durere, nu fac decît s-o amplifice.

Sper că ne veți da vești bune despre micuțul Schnappi ²⁾, favoritul meu. Sărmanul și drăguțul băiețel a suferit, probabil, mult din cauza frigului, pe care „la nature mélaniaque” ³⁾ ⁵⁵⁹ îl suportă greu. Apropo, un oarecare domn de Gobineau a publicat il y a à peu près dix ans ⁴⁾ o lucrare în patru volume intitulată „Sur l'inegalité des races humaines” ⁵⁾, scrisă în special în scopul de a dovedi că „la race blanche” ⁶⁾ reprezintă un fel de zeităte printre celelalte rase umane și că, la rîndul lor, familiile nobile ale „rasei albe” sînt, bineînțeles, la crême de la crême ⁷⁾. Tare mă tem că d-l Gobineau, dans ce temps-là „premier secrétaire de la légation de France en Suisse” ⁸⁾, se trage nu dintr-un vechi războinic franc, ci dintr-un hussier ⁹⁾ francez modern. Oricum ar fi și cu toată ura ce o poartă „rasei negre” (oamenii de teapa lui se simt întotdeauna satisfăcuți cînd descoperă pe cineva pe care, după părerea lor, sînt îndreptățiți să-l disprețuiască), el declară totuși că „le nègre”

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 399. — *Nota red.*

²⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

³⁾ — „persoane cu tenul smead”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — în urmă cu aproape zece ani. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „Despre inegalitatea raselor umane”. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „rasa albă”. — *Nota trad.*

⁷⁾ — crema cremei. — *Nota trad.*

⁸⁾ — pe atunci „prim-secretar al Legației Franței în Elveția”. — *Nota trad.*

⁹⁾ — portar. — *Nota trad.*

ou „le sang noir“ ¹⁾ ar fi la source matérielle de l'art ²⁾ și că întreaga creație artistică a națiunilor albe ar depinde de amestecul avec „le sang noir“ ³⁾.

Am rămas foarte încântat de ultima scrisoare pe care am primit-o de la dulcea mea ex-secretară ⁴⁾ și m-a amuzat copios descrierea făcută de Paul seratei de la Moilin ⁵⁰⁰.

Ce „grand inconnu“ ⁶⁾ pare să fi descoperit, în sfârșit, secretul de a păstra „gloria“, care, frivolă, îi scăpa întotdeauna printre degete tocmai când reușea s-o apuce de coadă. El a descoperit că, dacă vrei să cucerești lumea, n-ai decît să te limitezi la cei patru pereți, între care poți să te proclami președinte și să ai un auditoriu corespunzător care va jura in verba magistri ⁶⁾.

Aici acasă, după cum bine știți, fenienii sînt stăpîni atotputernici. Tussy este „centrul lor principal“ ⁵⁶¹. Din însărcinarea lor, Jenny publică în „Marseillaise“ sub pseudonimul J. Williams. În ce mă privește, eu nu numai că am tratat aceeași temă în „Internationale“ ⁷⁾ din Bruxelles, dar am și obținut adoptarea de către Consiliul General a unor rezoluții împotriva temnicerilor lor ³⁴⁷. Într-o scrisoare circulară ⁸⁾, adresată de Consiliu comitetelor noastre de corespondență, eu am expus punctele principale ale problemei irlandeze ⁹⁾.

Vă dați, desigur, seama că nu m-am lăsat condus numai de sentimente de umanitate. Mai am și alte motive. Pentru a grăbi evoluția socială a Europei, trebuie grăbit crahul Angliei oficiale, iar pentru aceasta lovitura trebuie dată în Irlanda. Ea este punctul cel mai slab al Angliei. Dacă se duce Irlanda, s-a dus și „imperiul“ britanic, iar lupta de clasă din Anglia, pînă acum somnolentă și apatică, va îmbrăca forme violente. Dar Anglia este metropola landlordismului și a capitalismului din întreaga lume.

Ce se mai aude de Blanqui ? E la Paris ?

De traducătorul meu, d-l K[eller] ¹⁰⁾, nu mai știți, desigur, nimic. Mă aflu în aceeași situație dificilă.

¹⁾ — „negrul“ sau „sîngele negru“. — *Nota trad.*

²⁾ — sursa materială a artei. — *Nota trad.*

³⁾ — cu „sîngele negru“ — *Nota trad.*

⁴⁾ Laura Lafargue. — *Nota red.*

⁵⁾ — Acest „mare necunoscut“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — cu cuvintele maestrului. — *Nota trad.*

⁷⁾ K. Marx. „Guvernul englez și fenienii întemnițați“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 433—438. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁸⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁹⁾ Vezi volumul de față, p. 399. — *Nota red.*

¹⁰⁾ Vezi volumul de față, p. 567. — *Nota red.*

Cartea lui Flerovski despre „Situția clasei muncitoare din Rusia” este o carte deosebită. Sînt, într-adevăr, bucuros că am ajuns acum s-o citesc cu destulă ușurință, folosindu-mă de dicționar. Este pentru prima oară că situația economică a Rusiei este prezentată în întregul ei. O lucrare conștiințioasă. Autorul a călătorit timp de 15 ani, de la granița de apus a țării pînă la cea de răsărit a Siberiei, de la Marea Albă la Marea Caspică, cu unicul scop de a studia faptele și a demasca minciunile convenționale. Bineînțeles că și el este robul acestor iluzii referitoare la perfectibilitate perfectible de la naționa russe, et le principe providential de la *propriété communale* dans sa forme russe¹⁾. Dar să facem abstracție de toate acestea. După ce îi studiezi lucrarea, rămii cu convingerea fermă că în Rusia izbucnirea unei revoluții sociale de o extraordinară amploare este inevitabilă și iminentă, dar, îmbrăcînd, firește, acele forme inferioare, corespunzătoare actualului grad de dezvoltare al moscoviților. Acestea sînt vești bune. Rusia și Anglia sînt cei doi mari pilaștri ai actualului sistem european. Toate celelalte au o importanță secundară, chiar și la belle France et la savante Allemagne²⁾.

Engels va părăsi Manchesterul și, la începutul lunii august, se va stabili definitiv la Londra³⁾, ceea ce pe mine nu poate decît să mă bucure.

Și acum, rămîneți cu bine, dragii mei copii. Nu uitați să-l sărutați pe micuțul curajos Schnappi din partea lui

Old Nick al lui

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

---

¹⁾ — nemărginita capacitate de perfecționare a națiunii ruse și la principiul providențial al *proprietății în obște* în forma ei rusească. — *Nota trad.*

²⁾ — frumoasa Franță și erudita Germanie. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 397. — *Nota red.*

Engels către Rudolf Engels la Engelskirchen

Manchester, 8 martie 1870

Dragă Rudolf,

Telegrama ta am primit-o astăzi, cu câteva minute înainte de ora 5, de unde am dedus că n-a făcut mai mult de trei ore, fiind înregistrată la prinz, la 13,52. Veștile tale sînt bune și sper că așa vor fi și de acum înainte.

Scrisoarea lui Hermann, expediată sîmbătă, a ajuns aici abia astăzi dimineață, probabil că, din cauza furtunilor, vaporul de duminică de la Ostende a întirziat. În condiții normale ar fi trebuit să o primesc ieri după-masă, cu câteva ore înaintea telegramei lui Hermann, și în acest caz veștile voastre s-ar fi completat reciproc ¹⁾. Situația mi se pare deosebit de alarmantă și ceea ce e mai rău e că se mai poate prelungi încă foarte mult; iar mama, la vîrsta ei, ar avea mult de suferit, chiar dacă de data aceasta totul se va termina cu bine.

Că doctorul se arată pe deplin mulțumit, asta eu înțeleg în sensul că el raportează totul la condițiile existente; dar o hemoragie care durează de miercuri pînă marțea următoare mi se pare, oricum, foarte gravă. Să sperăm însă că lucrurile vor evolua în modul cel mai fericit, și anume că, dacă trece peste criza aceasta, boala nu se va mai repeta.

Eu sînt pregătit să plec în orice moment, și dacă va trebui să vin acolo, aș putea pleca de aici, în funcție de ora cînd primesc telegrama voastră, fie după-amiază, urmînd să ajung acolo în seara următoare, fie seara tîrziu cu vaporul care face curse zilnice de la Ostende, pentru ca în aceeași zi s-o pornesc la Köln, unde ar trebui, desigur, să rămîn peste noapte.

Încercați, pe cît posibil, să-i întrețineți mamei buna dispoziție și curajul.

Calde salutări.

Al tău,
Friedrich

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 402. — *Nota red*

69

Marx către Wilhelm Bracke
la Braunschweig

[Londra, 24 martie 1870]

Dragă prietene,

V-am trimis ieri 3 000 cards of membership¹⁾ pe adresa lui Bonhorst.

Comunicările pe care vreau să vi le fac în legătură cu cele petrecute în „Internațională” nu sînt deloc lipsite de interes. Ele vă vor parveni pe cale indirectă²⁾. Conform prevederilor statutului, toate comitetele naționale care țin legătura cu Consiliul General trebuie să-i trimită acestuia trimestrial rapoarte asupra situației din mișcare. Amintind de acest lucru, vă rog ca la întocmirea acestor rapoarte să aveți în vedere că ele nu sînt scrise pentru marea public și de aceea faptele trebuie prezentate fără a fi înfrumusețate și absolut obiectiv.

De la Borkheim și din ultima scrisoare de la Bonhorst am aflat că cei din „Eisenach” stau prost cu finanțele⁵⁶³. Spre consolare pot să-ți comunic că finanțele Consiliului General sînt sub zero, iar mărimile *negative* sînt în continuă creștere.

Publicat pentru prima oară
în cartea: W. Bracke.
„Der Braunschweiger Ausschuss
der sozialdemokratischen Arbeiter Partei
in Lötzen und vor dem Gericht”,
Braunschweig, 1872

Se tipărește după textul cărții
Tradus din limba germană

70

Marx către Philippe Coenen⁵⁶⁴
la Anvers

Londra, 24 martie 1870
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, London

Cetățene,

Ieri am primit numărul de probă al ziarului „*Het Volk*” care apare la Rotterdam și o scrisoare³⁾ din partea editorului lui,

¹⁾ carnete de membru. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 593. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 411—413. — *Nota red.*

Philipp von Roesgen von Floss, care mă roagă, printre altele, să-i procur un carnet de membru al *Internaționalei*. Eu nu-l cunosc nici pe d-l Ph. v[on] R[oesgen] v[on] F[lloss], nici nu știu care este situația noastră la Rotterdam. Presupun că dv. sînteți mai bine informat și de aceea vă rog să-mi răspundeți la următoarele două întrebări: 1) Care este situația *Internaționalei* la Rotterdam? 2) Este recomandabil ca Consiliul General să stabilească relații cu d-l Phil. von Roesgen von Floss?

Cu salutări frățești,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

71

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra] 26 martie 1870

Dragă Kugelmann,

Astăzi îți scriu numai câteva rânduri, căci a sosit un francez exact în momentul cînd mă pregăteam din nou, după mult timp, să-ți scriu. De omul acesta n-am să mai scap astăzi după-masă și poșta se închide la 5 1/2.

Iar miine este duminică, așa că eu, ca un bun creștin ce mă aflu, îmi pot permite să las lucrul și să-ți scriu mai detaliat mai ales despre problema rusă, care evoluează frumos de tot.

Jennychen, our illustrious ¹⁾ J. Williams, este în posesia unei valoroase ediții a operelor lui papa Goethe ²⁾. By the by ²⁾, ea a fost de curînd invitată la madame Vivanti, soția unui bogat negustor italian. Acolo se strînsese o societate numeroasă, printre care și cîțiva englezi. Jennychen a citit din Shakespeare și a avut un mare succes.

Je te prie de saluer Madame la comtesse de ma part et de la remercier des lignes aimables qu'elle a bien voulues m'adresser. Elle n'a pas la moindre raison de regretter d'avoir préféré le latin

¹⁾ — celebrul nostru. — *Nota trad.*

²⁾ — în treacăt fie spus. — *Nota trad.*

au français⁵⁸⁶. Cela ne révèle pas seulement un goût classique et hautement développé, mais explique encore pourquoi Madame ne se trouve jamais au bout de son latin¹⁾.

De asemenea calde salutări lui Fränzchen.

Maurul

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în : „Scrisorile
lui Marx către Kugelmann”, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză

72

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 28 martie 1870

Dragă Kugelmann,

Cum din cauza unui abces apărut pe șoldul drept îmi este imposibil să stau mult timp pe scaun, îți trimit alăturat *scrisoarea destinată Comitetului din Braunschweig, lui Bracke și consorții*, ca să nu trebuiască s-o scriu de două ori. Ar fi preferabil ca, după ce o citești, să o predai personal, amintind totodată că această comunicare are un caracter confidențial și nu este destinată publicității²⁾.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 15, 1901—1902

Se tipărește după textul
apărut în revistă
Tradus din limba germană

¹⁾ — Te rog să o saluți pe doamna contesă (Gertrud Kugelmann) din partea mea și să-i mulțumești pentru amabilele rînduri pe care mi le-a adresat. Doamna nu are nici cel mai mic motiv să regrete că a preferat latina limbii franceze. Preferința ei nu numai că denotă un gust clasic foarte elevat, ci explică de ce Madame nu ajunge niciodată în impas. — *Nota trad.*

²⁾ Odată cu această scrisoare, Marx a trimis și „Comunicare confidențială”, redactată de el (vezi *K. Marx și F. Engels*, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 459. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

73

Marx către Sigfrid Meyer și August Vogt⁵⁶⁷
la New York

Londra, 9 aprilie 1870

Dragă Meyer, dragă Vogt,

Vă trimit câteva fotografii luate din toate pozițiile ; într-una din ele apar împreună cu fiica mea mai mare, Jenny. Toate au fost date la copiat de Kugelmann după unele fotografii mai vechi. Je ne suis pas l'auteur responsable de ces folies¹⁾.

În primul rînd, în legătură cu lungul interval în care nu v-am scris deloc, din alăturatul bilet de la Eccarius veți vedea că Consiliul General mi-a transmis un votum of condolence⁵⁶⁸ pentru starea proastă a sănătății mele. (După cum vedeți, mă exersez în dialectul german din Pennsylvania.) Într-adevăr, din cauza permanentelor recidive de la începutul lunii decembrie și pînă acum nu am fost în stare să particip decît la două din ședințele Consiliului General, așa încît, pentru toate problemele mai importante ale acestuia, subcomitetul se întrunea *la mine*. În aceste condiții, clipele libere (și încă nu m-am restabilit complet) mi-au fost literalmente absorbite de muncă, fapt pentru care a trebuit să-mi limitez corespondența la absolut strictul necesar.

*În primul rînd ad vocem*²⁾ *Sorge*: I-a trimis lui Eccarius, ca secretar general, două scrisori. E[ccarius] le-a adus la cunoștința Consiliului General, iar acesta i-a recomandat lui E[ccarius] să mi le înmîneze mie, ca să le rezolv eu, ca secretar pentru secțiunile germane din Statele Unite. Eu am tergiversat cu bună știință totul, întrucît știam că Meyer se afla într-o călătorie prin Indiile occidentale, iar de adresa particulară a lui Vogt nu puteam da.

De scrisorile particulare trimise de *Sorge* lui Eccarius n-am habar. Probabil că abordează exclusiv probleme financiare, remunerarea lui E[ccarius] pentru colaborarea la „Arbeiter-Union”. Eccarius e înclinat să-și considere funcția de secretar general ca un mijloc *de a face bani*, ceea ce adesea ne compromite *pe noi germanii* în fața francezilor și englezilor. Vezi, de pildă, alăturatul bilet pe care mi l-a trimis Lessner. Acesta este și motivul pentru care nu-l voi înștiința pe E[ccarius] de scrisoarea lui Meyer⁵⁶⁹,

¹⁾ — Nu sînt eu autorul care răspunde de aceste trăsni. — *Nota trad.*

²⁾ — referitor la. — *Nota trad.*

respectiv în ea se află două cuvinte cărora E[ccarius] nu poate să le reziste, și anume că Sorge ar avea „*mijloace bănești*”.

În ce privește cele două scrisori oficiale ale lui Sorge, ele sînt scrise în numele Asociației generale a muncitorilor germani („Labor Union” nr. 5) și poartă *semnătura* „secretar corespondent”.

Într-una din scrisori se cer rapoarte ale Consiliului General și alte cîteva fleacuri obișnuite.

Cealaltă scrisoare nu conține nimic esențial, în afara informației că această asociație a intrat în „Internațională”.

Astăzi îi voi scrie d-lui Sorge cîteva rînduri și îi voi trimite cele 15 exemplare din ultimul raport ¹⁾ pe care le-a cerut.

Cu cîtva timp în urmă am primit de la un oarecare *Robert William Hume (Astoria, Long Island) New York*, în legătură cu rezoluțiile Consiliului General cu privire la amnistia irlandeză ²⁾, o scrisoare detaliată, mai bună decît tot ce am primit noi pînă acum de la englezi și americani. La propunerea mea, el a fost numit corespondent pentru Anglia și America, obligație pe care el și-a asumat-o. De aceea vă rog să luați legătura cu el, iar eu îi voi adresa în acest scop cele cîteva rînduri alăturate.

Citind alăturatul extras din numărul din 2 aprilie al ziarului „*Marseillaise*”, veți vedea că F. Carl și F. Jubitz — persoane pe care noi cei de aici nu le cunoaștem — au trimis la Paris o adresă în numele muncitorilor germani. Aș vrea să știu dacă ei sînt membri ai organizațiilor voastre. Ceea ce ni s-a părut suspect aici, în Consiliul General, a fost faptul că în această adresă nu se pomenește nici un cuvînt despre Internațională, ba mai mult, se creează impresia că ea nici n-a existat.

Din New York am primit oferta generalului *Cluseret*, care propune Consiliului General să-l numească corespondent pentru Franța. Nu știu dacă oferta i-a fost acceptată, dar cred că am auzit ceva în legătură cu asta. Este un tip neros, superficial, insistent și infatuat. Așa, de pildă, în una din ultimele scrisori trimise ziarului „*Marseillaise*”, el se prezintă drept reprezentant recunoscut al muncitorilor din New York! Cu toate acestea, individul ne poate fi de oarecare folos tocmai datorită relațiilor lui cu „*Marseillaise*”. Pentru cazul în care ați vrea să intrați în legătură cu acest „erou”, chiar și numai pentru a vedea cîte parale

¹⁾ „Report of the fourth annual Congress of the International Working Men's Association, held at Basle, in Switzerland”, Londra. 1869. — *Nota red.*

²⁾ *K. Marx*. „Proiect de rezoluție a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la atitudinea guvernului englez în problema amnistierii irlandezilor” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 411—412. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

face, vă trimit alăturat un *credential*¹⁾, care vă poate fi și în alte împrejurări of use²⁾.

Banii trimiși de Meyer lui Stepney au fost predați Consiliului General. Stepney este un englez de treabă, însă foarte pedant. El mi-a trimis scrisoarea lui M[eyer] împreună cu banii anexați, așa încît a trebuit să expediez iarăși totul înapoi Consiliului General.

Poimîine (11 aprilie) am să vă trimit documentele Internaționalei pe care le am la îndemină. (Astăzi s-a făcut prea tîrziu pentru a mai prinde poșta.) De asemenea vă mai trimit cîteva din documentele de la „Basel“.

Printre cele trimise veți găsi și cîteva exemplare din rezoluțiile Consiliului General din 30 noiembrie cu privire la *amnistia irlandeză*, care au fost elaborate de mine și pe care le cunoașteți, precum și o broșură irlandeză despre tratamentul la care sînt supuși fenienii întemnițați.

Am avut de gînd să propun și alte rezoluții cu privire la necesitatea transformării actualei Uniuni³⁾ (adică a înrobirii Irlandei) în a free and equal federation with Great Britain⁴⁾. Dar deocamdată, promovarea în continuare a acestei inițiative, as far as public Resolutions go⁴⁾, a fost suspendată din cauza absentării mele forțate de la ședințele Consiliului General. Nici un alt membru al acestuia din urmă nu cunoaște în suficientă măsură situația din Irlanda și nu se bucură de suficientă autoritate în rîndurile membrilor *englezi* ai Consiliului General pentru a mă putea înlocui în susținerea acestei acțiuni.

Totuși, timpul nu s-a scurs în zadar; eu vă rog să acordați o atenție deosebită celor ce urmează:

După ani de zile de studiere a problemei irlandeze am ajuns la concluzia că lovitura decisivă împotriva claselor dominante din Anglia (lovitură hotărîtoare pentru mișcarea muncitorească din întreaga lume) trebuie dată *nu în Anglia, ci numai în Irlanda*.

La 1 ianuarie 1870⁵⁾ Consiliul General a lansat o circulară secretă⁶⁾, redactată de mine în limba franceză (în Anglia, numai ziarele franceze, nu și cele germane, au priză la publicul cititor), cu privire la legătura dintre lupta națională a irlandezilor și mișcarea de eliberare a clasei muncitoare, deci cu privire la

1) — o scrisoare de recomandare. — *Nota trad.*

2) — de folos. — *Nota trad.*

3) — într-o uniune liberă și egală în drepturi cu Marea Britanie. — *Nota trad.*

4) — în măsura în care este vorba de rezoluții publice. — *Nota trad.*

5) În manuscris : 1 decembrie 1869. — *Nota red.*

6) K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

poziția pe care Asociația Internațională trebuie s-o adopte în problema irlandeză.

În continuare, vă comunic aici pe scurt punctele principale. Irlanda este citadela *aristocrației funciare engleze*. Exploatarea acestei țări îi asigură nu numai principala sursă a avuției materiale, ci și cea mai importantă forță *morală*. De fapt, aristocrația engleză intruchipează *dominația Angliei asupra Irlandei*. De aceea Irlanda reprezintă principalul mijloc cu ajutorul căruia aristocrația engleză își menține *dominația în Anglia propriu-zisă*.

Pe de altă parte, dacă armata și poliția engleză ar părăsi miine Irlanda, de îndată ar izbucni acolo an agrarian revolution ¹⁾. Dar răsturnarea aristocrației engleze în Irlanda va determina și va avea în mod necesar drept urmare răsturnarea ei și în Anglia, creîndu-se în felul acesta condițiile prealabile pentru o revoluție proletară în Anglia. Întrucît în Irlanda *problema agrară* constituie pînă în ziua de azi *forma exclusivă* a problemei sociale, întrucît ea este o problemă de existență, o *problemă de viață și de moarte* pentru imensa majoritate a poporului irlandez, care, totodată, nu poate fi separată de problema *națională*, lichidarea Irlandei aristocrației funciare engleze este o operație infinit mai ușor de îndeplinit în Irlanda decît în Anglia propriu-zisă. Asta fără să mai vorbim de firea mai pătimașă și spiritul mai pronunțat revoluționar al irlandezilor în comparație cu englezii.

În ceea ce privește *burghezia* engleză, trebuie relevat în primul rînd că, la fel ca și aristocrația engleză, ea are tot interesul să transforme Irlanda de la un cap la altul într-o simplă pășune, care să aprovizioneze the English market ²⁾ cu carne și lînă la prețuri cît mai ieftine posibil. De asemenea, ea urmărește ca, prin evicțiune și emigrare forțată, să reducă populația Irlandei într-atît, încît *capitalul englez* (capitalul fermierilor) să poată funcționa cu toată „garanția” în această țară. Ea este tot atît de interesată în clearing the estate of Ireland ³⁾, pe cît era în the clearing of the agricultural districts of ⁴⁾ Anglia și Scoția.

Nu trebuie să uităm nici de veniturile de cîte 6 000—10 000 l. st. ale proprietarilor funciari care nu trăiesc pe domeniile lor și nici de celelalte sume încasate în Irlanda care iau acum, an de an, drumul Londrei.

Burghezia engleză are interese mult mai mari în actuala economie a Irlandei. Datorită concentrării tot mai accentuate a parcelor arendate, Irlanda furnizează în permanență populație

¹⁾ — o revoluție agrară. — *Nota trad.*

²⁾ — piața engleză. — *Nota trad.*

³⁾ — curățirea domeniilor în Irlanda. — *Nota trad.*

⁴⁾ — curățirea districtelor agricole din. — *Nota trad.*

excedentară pieței muncii din Anglia, făcînd în felul acesta să scadă salariile și să se înrăulească situația materială și morală a clasei muncitoare engleze.

În sfîrșit, lucrul cel mai important ! În toate centrele industriale și comerciale din Anglia există azi o clasă muncitoare *scindată* în două tabere *dușmane* : proletariatul englez și proletariatul irlandez. Muncitorul englez de rînd îl urăște pe muncitorul irlandez pentru că vede în el un concurent din cauza căruia scade nivelul lui de trai. Față de muncitorul irlandez, el se simte membru al națiunii *dominante*, și tocmai de aceea el se transformă într-o unealtă a aristocraților și capitaliștilor săi îndreptată *împotriva Irlandei*, consolidînd totodată, în felul acesta, dominația *asupra lui însuși*. Împotriva muncitorului irlandez el are prejudecăți de ordin religios, social și național ; are față de el aproape aceeași atitudine pe care *poor whites*¹⁾ o au față de *niggers*²⁾ în fostele state sclavagiste din Uniunea americană. Irlandezul *pays him back with interest in his own money*³⁾. El vede în muncitorul englez un complice și o unealtă oarbă a *dominației engleze în Irlanda*.

Acest antagonism este întreținut în mod artificial și amplificat cu ajutorul presei, al predicilor de la amvon, al revistelor umoristice, într-un cuvînt prin toate mijloacele de care dispun clasele dominante. *În acest antagonism rezidă secretul slăbiciunii clasei muncitoare engleze*, în pofida organizării ei, secretul menținerii la putere a clasei capitaliștilor. Iar capitaliștii sînt perfect conștienți de acest lucru.

Dar răul nu se oprește aici. El trece peste ocean. Antagonismul dintre englezi și irlandezi constituie fundamentul nemărturisit al conflictului dintre Statele Unite și Anglia. El face cu neputință orice colaborare serioasă și sinceră între clasele muncitoare din cele două țări. El oferă guvernelor din cele două țări posibilitatea de a atenua acuitatea conflictului social ori de cîte ori au poftă s-o facă, ațîțînd o țară împotriva celeilalte și, în case of need⁴⁾, declanșînd un război între ele.

Anglia, ca metropolă a capitalului, ca putere pînă în prezent dominantă pe piața mondială, este deocamdată țara care prezintă pentru revoluția muncitorească cea mai mare importanță și, în plus, este *singura* țară în care condițiile materiale ale acestei revoluții au atins un anumit grad de maturitate. De aceea declanșarea cît mai grabnică a revoluției sociale în Anglia constituie obiectivul

¹⁾ — săracii albi. — *Nota trad.*

²⁾ — negrii. — *Nota trad.*

³⁾ — îi plătește cu aceeași monedă și chiar cu dobîndă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — la nevoie. — *Nota trad.*

principal al Asociației Internaționale a Muncitorilor, iar unica modalitate de a-l realiza este cucerirea independenței Irlandei.

Internaționalei îi revine, așadar, sarcina de a pune pretutindeni pe primul plan conflictul dintre Anglia și Irlanda și de a se situa pretutindeni, deschis, de partea Irlandei. Sarcina specială a Consiliului Central de la Londra este de a sădi în clasa muncitoare engleză convingerea că *eliberarea națională a Irlandei nu constituie pentru ea question of abstract justice or humanitarian sentiment* ¹⁾, ci *the first condition of their own social emancipation* ²⁾.

Acestea ar fi, în mare, principalele teze ale circularei, care dau totodată și explicația motivului pentru care au fost adoptate rezoluțiile Consiliului Central cu privire la amnistia irlandeză. Curînd după aceea am trimis ziarului „*Internationale*” ³⁾ (organul Comitetului nostru Central belgian de la Bruxelles) un vehement articol anonim, în care demascam tratamentul la care îi supun englezii pe fenieni etc. și-l atacam pe Gladstone etc. Totodată îi învinuiam acolo pe republicanii francezi („*Marseillaise*” a publicat o mîzgălitură stupidă despre Irlanda, scrisă aici de caraghiosul de Talandier ⁴⁾) pentru faptul că, în egoismul lor național, ei își concentrează toată furia împotriva imperiului francez.

Efectul nu s-a lăsat așteptat. Sub semnătura „J. Williams” (în scrisoarea particulară adresată redacției ea s-a prezentat sub numele de Jenny Williams), fiica mea Jenny a scris o serie de articole ⁵⁾ pentru ziarul „*Marseillaise*”, publicînd, printre altele, și scrisoarea lui O'Donovan Rossa. Hence immense noise ⁶⁾. Ca *îlrmare*, după ani de zile de refuzuri cinice, Gladstone a fost, în sfîrșit, silit să accepte deschiderea unei anchete parlamentare în problema tratamentului aplicat deținuților fenieni. Jenny este acum regular correspondent ⁷⁾ al ziarului „*Marseillaise*” on Irish affairs ⁸⁾. (*Aceasta, bineînțeles, rămîne între noi.*) Guvernul englez și presa engleză spumegă de furie văzînd că în Franța problema irlandeză se află la ordre du jour ⁹⁾ și că acum întregul continent le urmărește și le demască via Paris pe aceste canale.

¹⁾ — o problemă de justiție abstractă sau de umanitarism. — *Nota trad.*

²⁾ — *prima condiție a propriei ei eliberări sociale.* — *Nota trad.*

³⁾ K. Marx. „Guvernul englez și fenienii întemnițați” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 433—438. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 399. — *Nota red.*

⁵⁾ Articolele lui Jenny Marx referitoare la problema irlandeză. — *Nota red.*

⁶⁾ — Faptul a făcut mare vîlvă. — *Nota trad.*

⁷⁾ — corespondent permanent. — *Nota trad.*

⁸⁾ — pentru problemele irlandeze. — *Nota trad.*

⁹⁾ — ordinea zilei. — *Nota trad.*

Două muște dintr-o singură lovitură. Pe liderii și gazetarii etc. irlandezi de la Dublin i-am făcut să intre în relații cu noi, ceea ce *Consiliul General* n-a reușit niciodată !

Voi, în America, aveți vaste posibilități de a acționa în același spirit. *Unirea muncitorilor germani cu cei irlandezi* (bineînțeles și cu acei muncitori englezi și americani care sînt de acord cu acest lucru) constituie obiectivul cel mai important pe care îl puteți realiza acum. Acest lucru trebuie făcut în numele Internaționalei. Se impune ca însemnătatea socială a problemei irlandeze să fie relevată și recunoscută.

Data viitoare vă voi scrie în special despre situația mișcării muncitorești engleze.

Salut et fraternité !¹⁾

Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în întregime în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă. 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

74

Marx către Paul și Laura Lafargue la Paris

[Londra] 18 aprilie 1870

Dragă Paul-Laurent²⁾,

Trimit alăturat mandatul pentru M. H. Verlet⁵⁷⁰. Nu-l lăsați să dea noii secții pe care vrea să o întemeieze vreun „nume” de sectă, nici comunistă, nici de alt fel. Il faut éviter les „*étiquettes*” sectaires dans l'Association Internationale³⁾. Năzuințele și tendințele generale ale clasei muncitoare izvorăsc din condițiile ei reale de existență și de aceea aceste năzuințe și aceste tendințe sînt proprii întregii clase a muncitorilor, deși în capetele acestora mișcarea ia cele mai diferite forme, mai mult sau mai puțin fantastice, mai mult sau mai puțin corespunzătoare condițiilor. Cei care înțeleg cel mai bine sensul ascuns al luptei de clasă ce se desfășoară

¹⁾ — Salutare și frăție ! — *Nota trad.*

²⁾ Pseudonimul literar al lui Paul Lafargue. — *Nota red.*

³⁾ — Trebuie evitate „*etichetele*” sectare în Asociația Internațională. — *Nota trad.*

șoară sub ochii noștri — comuniștii — sînt ultimii care ar face greșeala să aprobe sau să promoveze sectarismul.

Ar fi bine ca Mr. Verlet să intre în legătură cu prietenul nostru Jules Johannard, 126, rue d'Aboukir.

O problemă care ar trebui rezolvată cît mai repede cu putință și pe care și-ar putea-o asuma Paul-Laurent este publicarea în „*Libre Pensée*” a unei traduceri corecte și fidele a *statutului Internaționalei*. Actuala traducere franceză, scoasă de primul nostru comitet din Paris, Tolain et Co., abundă în greșeli făcute cu bună știință. Indivizii aceștia au lăsat la o parte tot ce nu le convenea. Dacă se va face o traducere corectă, ar fi bine să mi-o trimiteți înainte de a fi publicată ⁵⁷¹.

În Germania, înaltele aprecieri aduse de Verlet lui Büchner ar provoca stupeoare ⁵⁷². În țara noastră însă, el este considerat, și pe bună dreptate, doar un *vulgarizator*.

Știți ce entuziasmat m-am arătat eu de „Roman de Conspirație”. De aceea am fost realmente încîntat aflînd că Paul-Laurent ⁵⁷³ îl apreciază și el atît de mult.

Acum va trebui să adaug cîteva cuvinte care îl vor cam supăra pe Paul-Laurent, dar n-am ce-i face.

Tatăl vostru mi-a scris la Hannover o scrisoare la care încă nu am răspuns, întrucît nu știam ce să spun.

Sînt absolut convins că Paul a abandonat orice intenție de a-și termina sau continua studiile de medicină. În timp ce mă aflam la Paris, eu i-am scris tatălui său în cu totul alt sens, simțindu-mă îndreptățit să procedez astfel în urma promisiunilor făcute de Paul ¹). De aceea acum sînt într-o situație foarte neplăcută față de d-l Lafargue aîné ²). Dar lucrurile nu pot rămîne astfel. Eu nu văd altă soluție decît să-i scriu că nu am asupra iubitului său fiu mai multă influență decît el însuși. Dacă voi mai vedeți vreo soluție, dacă cunoașteți vreun alt mijloc de a lămuri situația în care mă aflu, vă rog să-mi dați și mie de știre.

Părerea mea este, deși nu cred și nici nu mă aștept că ea va fi acceptată și urmată, ca Paul-Laurent să plece cum figlio ³) la Bordeaux la părinții voștri și să încerce să se pună de acord cu ei prin toate mijloacele pe care le oferă o întîlnire directă.

Al vostru devotat ⁴)

Publicat pentru prima oară
în „Annali”, an. 1, Milano, 1958

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹) Vezi volumul de față, p. 556. — *Nota red.*

²) — senior. — *Nota trad.*

³) — cu fiul. — *Nota trad.*

⁴) În dreptul semnăturii, scrisoarea este ruptă. — *Nota red.*

75

Marx către Paul și Laura Lafargue
la Paris

Londra, 19 aprilie 1870

Dragă Paul-Laurent,

Îl voi ruga pe Dupont să-ți susțină candidatura marțea viitoare ⁵⁷⁴.

Între timp țin să vă atrag atenția că în comitetul vostru s-a strecurat *Robin*, unul din agenții lui *Bakunin*, care la Geneva a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a *discredita Consiliul General* (el l-a atacat fățiș în „*Égalité*” ³⁹²) și pentru a pregăti la dictature de Bakounine sur l'Association Internationale ¹). El a fost trimis la Paris cu scopul special de a acționa și acolo în același spirit. De aceea individul trebuie supravegheat îndeaproape, fără însă ca el să bănuiască că este supravegheat. ⁵⁷⁵

Pentru a vă pune în temă, trebuie să vă expun pe scurt intri-gile lui Bakunin.

Bakunin face parte din *Internațională* doar de vreun an și jumătate. C'est un nouveau venu ²). La Congresul de la Berna ³) (*septembrie* 1868) ținut de *Ligue de la Paix et de la Liberté* ⁵⁷⁶ (el era membru al comitetului executiv al acestei organizații burgheze internaționale, întemeiată în scopul de a contracara activitatea Internaționalei proletare), el a jucat unul din rolurile lui de șarlatan, în care se simte la largul său. A propus o serie de rezoluții, în sine stupide, dar care au menirea ca, prin radicalismul lor fanfaron ⁵⁷⁷, să bage spaima în les crétins bourgeois ⁴). În felul acesta a decurs, întrunind o majoritate de voturi, retragerea lui cu mare zarvă din Ligă, după care el a popularizat triumfător acest mare eveniment în presa europeană. Se pricepe la reclame aproape tot atît de bine ca Victor Hugo, qui — comme Heine dit — n'est pas simplement égoïste, mais Hugoïste ⁵).

Mai tirziu a intrat în Asociația noastră, în secția romandă. Primul pas făcut a fost o conspirație. A întemeiat „*l'Alliance de la Démocratie Socialiste*”. Programul acestei societăți ²²⁵ nu este alt-

¹) — dictatura lui Bakunin în Asociația Internațională. — *Nota trad.*

²) — El este un nou-venit. — *Nota trad.*

³) În manuscris : Lausanne. — *Nota red.*

⁴) — cretinii burghezi. — *Nota trad.*

⁵) — care — cum spunea Heine — nu este pur și simplu un egoist, ci un Hugolst. — *Nota trad.*

ceva decît seria de rezoluții prezentate de Bakunin la Congresul de la Berna ¹⁾ al Ligii păcii. Organizația lui avea un caracter de sectă, iar sediul ei era la Geneva, constituită ca o asociație *internățională*, care ținea congrese generale proprii, care trebuia să ființeze ca o organizație internațională de sine stătătoare și trebuia *totodată* să reprezinte o parte componentă integrală a *Internationalei* noastre. Într-un cuvînt, Asociația noastră urma să se transforme treptat, cu sprijinul acestei societăți secrete foarte active, într-un instrument în mîna rusului Bakunin. Ca pretext s-a invocat că noua societate ar fi fost întemeiată special în scopul de „à faire la propagande théorique” ²⁾. De fapt este foarte amuzant, dacă te gîndești că Bakunin și apostolii lui habar n-au de teorie. Dar programul lui Bakunin însemna „Teoria”. El cuprindea în fapt trei puncte.

1. Prima cerință a revoluției sociale ar fi *desființarea dreptului de succesiune*, *vieillesse* St.-Simoniste ⁵⁷⁸, dont le charlatan et *l'ignoramus* Bakounine se faisait l'éditeur responsable ³⁾. E limpede: dacă ar exista posibilitatea ca revoluția socială să se desfășoare într-o singură zi par décret plébiscitaire ⁴⁾, imediat am desființa proprietatea funciară și capitalul, în felul acesta nemai-avînd nici un motiv să ne ocupăm de *le droit d'héritage* ⁵⁾. Pe de altă parte, dacă o asemenea posibilitate există (și este, desigur, absurd să presupui că ar exista), *proclamarea desființării dreptului de succesiune* n-ar fi o faptă demnă de a fi luată în serios, ci o amenințare necugetată, care ar uni întreaga țărănime și mica burghezie în jurul reacțiunii. Să ne închipuim, de pildă, că yankeii nu ar fi avut puterea de a desființa prin forță sclavagismul. Ce prostie ar fi fost să proclame *desființarea dreptului de succesiune asupra sclavilor!* Toată această teorie trebuie pusă pe seama aceluia idealism perimat care consideră actuala jurisprudență ca bază a situației noastre economice, în loc să admită că situația noastră economică reprezintă baza și originea jurisprudenței noastre! În ceea ce-l privește pe Bakunin, el nu urmărea altceva decît să-și improvizeze un program propriu. Voilà tout. C'était un programme d'occasion ⁶⁾.

2. „*L'égalité des différentes classes*” ⁷⁾. Dacă presupunem, pe de o parte, existența în continuare a *claselor*, iar pe de alta *egali-*

¹⁾ În manuscris: Lausanne. — *Nota red.*

²⁾ — „a face propagandă teoretică”. — *Nota trad.*

³⁾ — frază saint-simonistă răsuflată, asupra căreia șarlatanul și ignorantul Bakunin își revendică dreptul de editor responsabil. — *Nota trad.*

⁴⁾ — printr-un plebiscit. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *dreptul de succesiune*. — *Nota trad.*

⁶⁾ — Asta-i tot. Era vorba de un program de ocazie. — *Nota trad.*

⁷⁾ „*Egalitatea diferitelor clase*”. — *Nota trad.*

atea dintre membrii acestora, ajungem la un nonsens, care dovedește ignoranța nerușinată și superficialitatea acestui individ, care consideră că „misiunea lui specială” este de a ne lămuri pe noi în privința „teoriei”.

3. Clasa muncitoare nu trebuie să se ocupe de *politică*. Ea poate doar să se organizeze în trade-unionuri. Într-o bună zi, cu ajutorul *Internaționalei*, acestea vor lua locul tuturor statelor existente. Vedeți ce caricatură a făcut el din toată învățătura mea! Întrucît transformarea actualelor state în asociații reprezenta țelul nostru final, noi trebuie să le permitem guvernelor, acestor mari trade-unionuri ale claselor dominante, să facă orice le place, căci a te ocupa de ele ar însemna a le recunoaște. Într-adevăr! La fel vorbeau și vechii socialiști: nu vă este îngăduit să vă ocupați de problema salariului pentru că vreți să desființați munca salariată. A lupta cu capitalistul pentru creșterea salariului ar echivala cu recunoașterea sistemului muncii salariate! Măgarul acesta n-a înțeles nici măcar atîta lucru că orice mișcare de clasă ca mișcare de clasă a fost și este întotdeauna în mod necesar o mișcare *politică*.

Acesta este, așadar, tot bagajul teoretic al lui Mohamed-Bakunin, un Mohamed fără Coran.

În taină el și-a continuat activitatea conspirativă. A avut cîțiva adepți în Spania și Italia și cîțiva prostănaci la Paris și Geneva. Bunul și bătrînul Becker¹⁾ a fost destul de prost ca să se lase prezentat de Bakunin drept un fel de actor principal. Acum își regretă greșeala.

Consiliul General a fost pus în temă și solicitat să aprobe statutul „*Alianței*” abia după ce Bakunin a considerat că planurile sale sînt un fait accompli²⁾. Dar s-a înșelat. Într-un document redactat într-o manieră foarte îngrijită, Consiliul General a declarat că „*Alianța*” reprezintă un instrument de dezorganizare și a refuzat orice legătură cu ea. (O să vă trimit acest document³⁾.)

Cîteva luni mai tîrziu, *Comité Directeur*⁴⁾ al „*Alianței*” a adresat Consiliului General o scrisoare cu următorul conținut: marii bărbați sînt de acord să-și dizolve organizația și să se contopească cu *Internaționala*, dar pe de altă parte noi trebuie să răspundem categoric cu *Oui ou Non!*⁵⁾ dacă acceptăm principiile lor funda-

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

²⁾ — un fapt împlinit. — *Nota trad.*

³⁾ K. Marx. „Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴⁾ — comitetul de conducere. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *Da sau Nu!* — *Nota trad.*

mentale ! În caz contrar se va ajunge la o sciziune directă, iar răspunderea pentru un asemenea eșec ne va reveni nouă !¹⁾

Răspunsul nostru a fost că Consiliul General nu este papa de la Roma, că noi admitem ca fiecare secție să-și aibă propriile ei concepții teoretice asupra mișcării, în ipoteza că ele nu ar conține nimic care să contravină direct statutului nostru. Într-un mod mai delicat am lăsat să se înțeleagă că considerăm „teoria” lor drept o escrocherie. Am insistat ca „l'égalité des classes”²⁾ să fie transformată în „l'abolition des classes”³⁾, ceea ce s-a și întâmplat²⁵⁵. Le-am cerut să ne dea o dénombrement⁴⁾ a membrilor Alianței, ceea ce ei n-au făcut. (Veți primi și acest al doilea document⁵⁾.)

În felul acesta Alianța a fost *nominal* dizolvată. În fapt, ea continuă să existe ca imperium in imperio⁶⁾. Secțiile ei nu întrețineau nici un fel de legături cu Consiliul General, limitându-se doar să conspire împotriva lui. Alianța acționa supunându-se dictaturii lui Bakunin, care a pregătit totul pentru a frapper son grand coup au Congrès de Bâle⁷⁾. Pe de o parte, el a determinat comitetul de la Geneva să pună *la question d'héritage*⁸⁾. Noi am primit provocarea⁵⁷⁹. Pe de altă parte, el a complotat pretutindeni pentru a ne discredită, cu scopul de a muta sediul Consiliului General de la Londra la Geneva. La congres ce saltimbanque figurait comme „délégué de Naples et de Lyon”⁹⁾ (în acest din urmă oraș apostolul lui este *Albert Richard*, altminteri un tânăr foarte activ și cumsecade). De unde are individul acesta bani pentru toate mașinațiile lui secrete, pentru călătoriile, trimeri de agenți etc., asta rămîne deocamdată un mister. Sărac ca un șoarece de biserică, el n-a câștigat niciodată în toată viața lui nici un ban prin muncă proprie.

La congres a suferit o înfringere. După congres a început să ne atace fățiș în monitorul lui particular „*Le Progrès*” (Le Locle) pe care îl editează lacheul lui, James Guillaume, un institutor elvețian, și în „*Égalité*” (Genève)³⁹². Un timp ne-am mulțumit să rămînem în expectativă, dar apoi am trimis o circulară Consiliului

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 234—236. — *Nota red.*

²⁾ „egalitatea dintre clase”. — *Nota trad.*

³⁾ — „desființarea claselor”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — date privind numărul. — *Nota trad.*

⁵⁾ *K. Marx*. „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către Biroul Central al Alianței democrației socialiste” (vezi *K. Marx* și *F. Engels* Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 373—374. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁶⁾ — stat în stat. — *Nota trad.*

⁷⁾ — a da la Congresul de la Basel marea lui lovitură. — *Nota trad.*

⁸⁾ — problema succesiunii. — *Nota trad.*

⁹⁾ — acest saltimbanc a figurat ca „delegat al Neapolului și al Lyonului”. — *Nota trad.*

federal de la Geneva¹⁾. (O copie a acestui document se află la *Varlin*.) Dar chiar înainte de a sosi circulara noastră, Consiliul federal de la Geneva, care niciodată nu s-a înțeles prea bine cu Bakunin și *Alianța*, a rupt relațiile cu el. Robin et Co. au fost excluși din redacția lui „*Égalité*”. Consiliul federal al Elveției romande a anunțat pronunțământul său împotriva intrigilor *Alianței* și ale dictatorului ei moscovit.

Între timp Bakunin s-a mutat de la Geneva la Tessin. Situația lui materială s-a schimbat. Herzen a murit subit. Bakunin, care în ultimul timp îl atacase vehement (probabil pentru că nu putea dispune de punga lui Herzen), a devenit dintr-o dată apologetul fervent al lui Herzen în presa franceză etc.⁴⁴⁹ De ce? Pentru că Herzen (deși milionar) primea anual de la „*panslavistes démocrates*” din Rusia o sumă destul de impresionantă pentru ziarul său „*Cloche*” și pentru „*propagande russe*”⁴⁵⁰. Cu toate că era un dușman inveterat al „*dreptului de succesiune*”, Bakunin visa totuși să moștenească poziția și banii lui Herzen. Panegiricele la adresa răposatului i-au adus ziarul „*Cloche*”, bani etc.

În același timp, la Geneva s-a stabilit o colonie de emigranți ruși⁴¹⁶, adversari ai lui Bakunin, pentru că cunoșteau ambițiile personale ale acestui om foarte mediocru (în ciuda perfecțiunii atinse ca intrigant) și pentru că știau că în lucrările sale „*ruse*” el propagă teorii care contravin întru totul principiilor *Internaționalei*.

Recentul Congres al Elveției romande de la La Chaux-de-Fonds (5 aprilie acest an) a fost folosit de Bakunin și acoliții săi pentru a provoca o sciziune fățișă⁴⁵⁷. Congresul s-a scindat în două congrese: pe de o parte, Congresul bakuniștilor, care proclama abținerea de la orice fel de politică și reprezenta aproximativ 600 de persoane; pe de altă parte, Congresul Comitetului federal de la Geneva, care reprezenta 2 000 de persoane. Outine (c'est un des jeunes Russes) dénonça publiquement les intrigues de Bakounine²⁾. Oamenii săi (ai lui Bakunin) s-au constituit într-un „comitet federal central” pour la Suisse Romande³⁾ și au fondat propriul lor organ de presă, „*La Solidarité*”, pe care îl editează James Guillaume, valet de chambre⁴⁾ al lui Bakunin. „*Principiul*” acestui ziar este „*Bakunin*”. Ambele partide au apelat la Consiliul General⁵⁾.

În felul acesta, blestematul de moscovit a reușit să provoace

¹⁾ K. Marx. „Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ — Utin (unul dintre tinerii ruși) a dezvăluit intrigile lui Bakunin. — *Nota trad.*

³⁾ — pentru Elveția romandă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — valetul. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 420—422. — *Nota red.*

un mare scandal public în rîndurile noastre, să facă din propria persoană o lozincă, să infecteze Asociația Muncitorilor cu otrava sectarismului și, prin intrigile sale, să paralizazeze capacitatea noastră de acțiune.

El nutrește speranța de a-și vedea pozițiile serios consolidate la viitorul nostru congres. Pentru a atrage asupra sa atenția Parisului, el a intrat în corespondență cu „Marseillaise”. Dar noi am vorbit cu Flourens, care va pune capăt acestei stări de lucruri¹⁾.

Sinteți acum suficient de informați pentru a putea contracara intrigile lui Bakunin în secțiile noastre din Paris.

Îi mulțumesc lui Laurent²⁾ pentru scrisoare⁵⁸⁰. Pe viitor căutați să găsiți pentru scrisorile voastre un plic care să nu poată fi deschis atît de ușor. Vedeți dacă nu cumva mai aveți articolul din „Queen's Messenger” despre lordul Clanricarde. Avem nevoie de el aici și nu-l găsim nicăieri.

Al vostru,
Old Nick

Publicat pentru prima oară
în „Annali”, an. 1, Milano, 1958

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

76

Engels către Wilhelm Bracke⁵⁸¹

la Braunschweig

[Manchester, 28 aprilie 1870]

Sînt foarte mulțumit de raportul de casă precis și detaliat. Aici în Anglia, din cauza proastei administrări a fondurilor de casă și a unei contabilități defectuoase, precum și din cauza nelipsitelor: reproșuri — meritate sau nemeritate — de delapidare etc., s-au dus de ripă sub ochii mei atîtea tentative de afiliere la mișcarea muncitorească și la organizațiile ei, încît în acest caz consider că pot pretinde că aprecierea pe care o fac cu privire la importanța acestui aspect este competentă. Pentru a economisi un pfennig, muncitorii trebuie să-și impună tot felul de privațiuni și de aceea ei sînt pe deplin îndreptățiți să știe ce se întîmplă cu fiecare pfennig atîta timp cît nu au încă nevoie de fonduri *secrete* și cît asemenea fonduri nici nu există. Eu consider că tocmai în Germania acest lucru prezintă cea mai mare importanță, și asta de cînd și acolo exploatarea muncitorilor de către unii agitatori necinstiți a

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 428. — *Nota red.*

²⁾ Laura Lafargue. — *Nota red.*

ajuns un lucru la ordinea zilei. Afirmăția că prin publicarea unor asemenea rapoarte de casă am trăda adversarilor slăbiciunile partidului nostru este complet nefondată. Dacă adversarii ar vrea să aprecieze forța unui partid muncitoresc judecînd după partea lui slabă specifică — situația financiară —, fără îndoială că ei s-ar înșela. Iar prejudiciul pe care l-ar aduce tăinuirea acestor lucruri în *propriile* rînduri este infinit mai mare decît cel care ar putea rezulta din publicarea lor.

B[onhorst] se plînge de apatia muncitorilor, dar mie mi se pare mai degrabă că în Germania lucrurile merg nesperat de bine. Fiecare succes este cucerit, firește, cu mari eforturi, iar celor care depun aceste eforturi li se pare întotdeauna că lucrurile avansează prea încet. Dar faceți o comparație între anii 1860 și 1870, între actuala stare de lucruri din Germania și cea din Franța și Anglia — cu tot avansul pe care îl aveau față de noi aceste două țări. Muncitorii germani au în parlament mai bine de o jumătate de duzină de deputați, în timp ce francezii și englezii *nici unul*. Îmi permit cu această ocazie să menționez că *noi toți cei de aici* considerăm extrem de important ca în noile alegeri să candideze cît mai mulți muncitori și cît mai mulți să fie aleși în Reichstag.

Publicat pentru prima oară
în „Der Volksstaat”
nr. 39 din 14 mai 1870

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

77

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

[Londra, 8 mai 1870]

Dragă Kugelmann,
Întrucît din cauza unei tuse scîrboase momentan sînt complet incapabil să scriu, ai aici doar my best thanks for the fine birthday presents ¹⁾).

Yours truly ²⁾,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXVI, ed. rusă, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — cele mai calde mulțumiri din partea mea pentru frumoasele cadouri primite cu ocazia zilei mele de naștere. — *Nota trad.* (Vezi volumul de față, p. 448 și 635. — *Nota red.*)

²⁾ — Al dumatile devotat. — *Nota trad.*

78

Marx către fiica sa Jenny
la Londra

Manchester, 31 mai 1870

Scumpul meu copil,

Începuse să ne cam neliniștească încăpăținată tăcere păstrată la Londra. Scrisoarea ta⁵⁸² însă a risipit norii de pe cer. Nu cred că vom rămîne aici mai mult decît pînă la începutul săptămîinii viitoare.

Răceala nu mi-a trecut încă complet, însă starea generală a sănătății s-a îmbunătățit uimitor datorită schimbării aerului. Pe Gumpert îl văd aproape zilnic, iar sfaturile lui sînt cu atît mai prețioase cu cît încasează mai puțin pentru ele.

Aici totul este ca înainte. De cînd a scăpat de „afurisitul de comerț”, Fred este foarte vesel. Cartea lui despre Irlanda¹⁾ — care, în treacăt fie zis, îi răpește ceva mai mult timp decît presupunea el inițial — va fi extrem de interesantă. Celebra „Dabliu”²⁾, care este atît de inițiată în istoria irlandeză modernă și care joacă un rol atît de important în cadrul ei, va găsi acolo un material arheologic magistral prezentat.

Cartea lui Lange se deosebește de un „Irish Stew”³⁾ prin aceea că nu e decît un sos lung și fără consistență⁴⁾. Individul acesta arogant, care nu e bun de nimic, așteaptă în mod vădit de la mine unele complimente în schimbul „dulcegăriilor” lui, dar se înșeală amar. Cît a înțeles el din „Capitalul” o dovedește limpede descoperirea pe care a făcut-o el că teoria mea asupra „valorii” nu are nimic comun cu cele spuse de mine în legătură cu „ziua de muncă” etc.

Prietenul nostru Gumpert se transformă din ce în ce mai mult într-un flecar liberal, care colportează toate zvonurile din oraș, un tip de duzină. Ceea ce nu este prea surprinzător dacă ne gîndim la familia pe care el însuși a adus-o pe lume și la cea pe care a „moștenit-o”. Din aștia sînt cu duimul.

¹⁾ *F. Engels*. „Istoria Irlandei” (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 494—538. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Denumirea engleză a literei „W” (aluzie la pseudonimul lui Jenny Marx „J. Williams”). — *Nota red.*

³⁾ — „tocană irlandeză”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 611—613. — *Nota red.*

Tussy arată splendid și este într-o dispoziție excelentă. A constatat cu mare satisfacție că efectivul animalelor domestice din Mornington Palace ⁶⁸⁸ s-a îmbogățit cu o nouă serie de pui de găină etc. Bineînțeles, l-a supus pe Fred unui interogatoriu încrucișat în legătură cu „scrisorile de amenințare”; lui i s-a părut periculos să trateze o asemenea problemă în scrisori expediate prin poștă, care ar putea nimeri în miinile vreunui Stieber. Adevăratul Stieber se ocupă cu mult zel la Paris de clocirea unui nou complot în care „Asociația Internațională a Muncitorilor” urmează să joace rolul principal, iar eu trebuie, firește, să apar în calitate de vechi protejat al lui și de „adevăratul șef care conduce din umbră”.

În timp ce scriu aceste rinduri, nesuferitul de Fred mă conturbă mereu citindu-mi „fragmente” din vechile Saga nordice. Apropo de Saga nordice, nu cumva duminica trecută Mõhmchen ¹⁾ a asistat la prelegerea poetică ținută de K. Blind?

Micul Dakyns a sosit aici sîmbătă seara și a rămas pînă duminică. Vizita a fost făcută de dragul lui Tussy și al meu. Bravui gnom ridea tot timpul în hohote. Îmbrăcămintea lui părea mai jalnică ca oricînd — guler tare de hirtie, fără cravată, pălărie albă murdară în locul șepcii scoțiene și un fel de pantofi albi, din cei care se poartă la mare. În timpul plimbării pe care am făcut-o duminică — Schorlemmer și Moore au venit și ei, firește, succesul repurtat în fața întregului public a fost mai mult decît un succès d'estime ²⁾. El a provocat pur și simplu senzație.

Și acum, celebră Dabliu, salut-o călduros pe Mõhmchen și pe Lenchen ³⁾. Aici simt grozav lipsa lui „Marseillaise” și a tuturor știrilor din Paris. Cei de la Casa Schiller ⁴⁷ îl consideră pe „Le Temps” drept cel mai plicticos dintre toate ziarele franceze. Afară de asta, editorul lui este un oarecare Nefftzer, un alsacian.

Adio, celebritatea mea,
Old Nick

Publicat pentru prima oară
în limba rusă în „Voinstvuișcii
materialist” nr. 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Soția lui Marx, Jenny. — Nota red.

²⁾ — succes de complezență. — Nota trad.

³⁾ Helene Demuth. — Nota red.

79

Marx către Victor-P. Le Lubez⁵⁸⁴

la Londra

(Ciornă)

86, Mornington Street, Stockport
Road, Manchester, 14 iunie 1870

Domnul meu,

Am primit de la Londra scrisoarea dv. din 11 iunie.

Aș dori să-mi precizați de la cine dețineți *absurda* informație că eu aș fi corespondentul de la Londra al ziarului „Volksstaat” și autorul unui articol despre dv. Permite-ți-mi o remarcă — eu îmi folosesc timpul pentru probleme de un interes mai larg.

Rămîn, domnul meu, al dv. etc.,

K. M.

Mr. Le Lubez

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXVI, ed. rusa, 1935

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

80

Marx către Ludwig Kugelmann⁵⁸⁵

la Hannover

Londra, 27 iunie 1870

Dragă împărate Wenzel ¹⁾,

După o lună întreagă petrecută la Manchester, săptămîna aceasta m-am reîntors acasă, unde am găsit ultima ta scrisoare.

Într-adevăr, în privința datei plecării mele nu pot să-ți dau nici un răspuns, ba chiar nu pot răspunde măcar la întrebarea — pe care, de altfel, nu mi-ai pus-o — *dacă în general voi mai pleca ?*

Anul trecut scontam ca după paști să apară a doua ediție a cărții ²⁾ mele și, în consecință, să încasez *banii* pentru prima ediție. Dar după cum vei vedea din alăturata scrisoare de la Meis-

¹⁾ Porecla lui Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ Volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

sner¹⁾), primită astăzi, problema aceasta este de lungă durată. (Scrisoarea te rog să mi-o trimiți înapoi.)

În ultimul timp, domnii profesori germani s-au văzut nevoiți să pomenească ici și colo câte un cuvânt despre mine, chiar dacă într-un mod deosebit de stupid, ca, de exemplu, A. Wagner într-o broșură despre proprietatea funciară, sau Held (Bonn) într-o broșură despre casele rurale de credit din Provincia renană.

D-l Lange („Über die Arbeiterfrage etc.”, ediția a II-a) îmi aduce mari elogii, dar numai pentru a se pune pe sine în valoare. Într-adevăr, d-l Lange a făcut o mare descoperire: întreaga istorie trebuie încadrată într-o singură mare lege a naturii. Această lege a naturii se reduce la fraza (— în această interpretare expresia lui Darwin devine o frază goală —) „struggle for life”, „lupta pentru existență”, iar conținutul acestei fraze este legea malthusiană a populației, sau, mai exact, a suprapopulației. Așadar, în loc de a analiza acest „struggle for life” așa cum s-a manifestat de-a lungul istoriei în diferite forme sociale determinate, nu ne rămâne altceva de făcut decât să transformăm fiecare luptă concretă în fraza „struggle for life”, iar aceasta frază în „fantezia cu privire la populație” a lui Malthus. Trebuie să recunoaștem că aceasta este o metodă foarte convingătoare pentru ignoranța infumurată, afectat științifică, lăudăroasă și pentru lenea de a gândi.

Ceea ce spune același Lange despre metoda hegeliană și despre felul cum o aplic eu este într-adevăr un infantilism. În primul rând, el nu înțelege rien²⁾ din metoda lui Hegel și, de aceea, în al doilea rând, înțelege și mai puțin modul meu critic de a o aplica. Într-o privință îmi aduce aminte de Moses Mendelssohn. Acest prototip al superficialității i-a scris lui Lessing, întrebându-l cum de i-a putut trece prin minte să-l ia au sérieux³⁾ „pe Spinoza, acest ciine mort”!⁵⁸⁶ Tot așa și d-l Lange se miră că Engels, eu etc. îl luăm au sérieux pe ciinele mort Hegel, după ce Büchner, Lange, dr. Dühring, Fechner etc. au convenit că ei pe poor deer⁴⁾ l-au îngropat de mult! Lange este atît de naiv, încît afirmă că în materialul empiric eu „mă mișc uluitor de liber”. El habar n-are că această „mișcare liberă în cadrul materialului” nu este nimic altceva decât o parafrază a metodei de tratare a materialului, și anume a metodei dialectice.

Calde mulțumiri doamnei contese⁵⁾ pentru rîndurile ei amabile. Într-o vreme „cînd oamenii buni sînt din ce în ce mai pu-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 462. — *Nota red.*

²⁾ — nimic. — *Nota trad.*

³⁾ — în serios. — *Nota trad.*

⁴⁾ — sârmanul dobitoc. — *Nota trad.*

⁵⁾ Gertrud Kugelmann. — *Nota red.*

țini", asemenea gesturi sînt, într-adevăr, o binefacere. Dar acum, sêrieusement parlant ¹⁾, mă bucur întotdeauna cînd citeva rînduri din partea scumpei tale soții îmi amintesc de momentele plăcute pe care le-am petrecut în cercul vostru.

În ce privește insistența cu care Meissner îmi cere volumul al II-lea ²⁾, trebuie să spun că nu numai din cauza bolii am întrerupt lucrul în tot timpul iernii, ci și pentru că am găsit necesar să mă apuc să tocesc limba rusă, deoarece pe parcursul expunerii problemei agrare a reieșit că relațiile de proprietate funciară din Rusia trebuie studiate în mod expres chiar din sursele originale. În plus, guvernul englez a publicat în legătură cu problema agrară din Irlanda o serie de Cărți albastre (a căror editare a fost curînd sistată) pe tema relațiilor agrare din toate țările. În sfîrșit — între noi fie vorba — aș fi vrut ca mai întîi să apară cea de-a doua ediție a volumului I. Dacă aceasta ar coincide cu redactarea definitivă a volumului al II-lea, m-ar stînjiți teribil.

Best compliments on Jenny's part and my own to all the members of the Kugelman family ³⁾.

Al d-tale.

K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 17, 1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

81

Marx către Hermann Jung⁵⁸⁷

la Londra

[Londra] 14 iulie 1870³⁾

Dragă Jung,

Trimit alăturat programul. Problemele sînt dispuse de așa manieră, încît să *uşureze munca* viitorului congres. Înțelegeți cu siguranță la ce mă refer.

Al d-tale devotat,

K. M.

¹⁾ — serios vorbind. — *Nota trad.*

²⁾ — Calde sa'utări din partea lui Jenny și a mea personal tuturor membrilor familiei Kugelman. — *Nota trad.*

³⁾ Scrisoarea poartă o ștampilă ovală: „Asociația Internațională a Muncitorilor. Consiliul Central. Londra”. — *Nota red.*

I. Despre necesitatea de a se anula datoria publică. Discuție asupra dreptului la despăgubire.

II. Despre raportul dintre acțiunea politică și mișcarea socială a clasei muncitoare.

III. Mijloace practice pentru transformarea proprietății funciare în proprietate obștească (*vezi nota*).

IV. Transformarea băncilor de emisiune în bănci naționale.

V. Condițiile producției cooperatiste pe scară națională.

VI. Despre datoria clasei muncitoare de a contribui la elaburarea unei *statistici generale a muncii* în conformitate cu hotărârile Congresului de la Geneva din 1866.

VII. O nouă dezbateră la congres a problemei mijloacelor în vederea înlăturării războiului.

Notă la punctul III. Consiliul General belgian a propus discutarea următoarei probleme :

„Mijloacele practice pentru înființarea de secții ale *muncitorilor agricoli* în cadrul *Internaționalei* și pentru cimentarea solidarității dintre proletarii agricoli și proletarii din celelalte ramuri industriale”.

Consiliul General al Asociației Internaționale este de părere că această problemă intră la punctul III.

Cele ce urmează *nu sînt destinate publicării*, ci trebuie doar să fie comunicate în scris diferitelor secții.

Înștiințare confidențială către toate secțiile

1. Consiliul General cere tuturor secțiilor să dea instrucțiuni formale delegaților lor în legătură cu oportunitatea mutării sediului Consiliului General în anul 1870—1871.

2. În cazul că se optează pentru mutare, Consiliul General recomandă Bruxelles-ul ca sediu al Consiliului General în anul mai sus menționat.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în limba rusă
în „Kommunisteskkii International”
nr. 29 din 10 octombrie 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile engleză
și franceză

ANEXE

Your favorite virtue jollity
 — man quality in man to mind his own business
 — woman — in woman not to mislay things
 — chief characteristic knowing everything by halves
 Idea of happiness William Hazlitt 1848.
 — — misay to go to death
 The vice you cannot exceed of any sort
 — detect Cant

your aversion }
 The character you } affected study of women
 most dislike } Spurgeon

Favorite occupation } chaffing & being chaffed
 — then none

— Her name too many to name on
 Post. Rhinoceros, Shakspeare, Aristotle
 Free writer Gutherie, D. D. Emerson.
 Tolson Blue Bell

Colon any one not unlike
 Dick, cold: salad, hot: Irish stew
 means not to have any.
 motto take it easy.

F. Engels

Pagină din albumul fiicei lui Marx, Jenny, cuprinzând „Mărturisirile“ lui Friedrich Engels

1

Jenny Marx către Johann Philipp Becker la Geneva

1, Modena Villas, Maitland Park,
[Londra, după 10 ianuarie 1868]

Dragă domnule Becker,

Vă rog să nu fiți supărat pe mine că nu v-am mulțumit pînă acum pentru ultima dv. scrisoare atît de amabilă. Din păcate, motivul tăcerii mele este destul de trist. Sărmanul meu soț zace iarăși de săptămîni de zile, legat de miini și de picioare, copleșit de vechea lui boală grea, dureroasă și periculoasă din cauza repetatelor recidive. Nimic nu-l deprimă mai mult decît faptul de a fi iarăși și iarăși condamnat la inactivitate, și asta tocmai acum, cînd sînt atîtea de făcut, cînd se cere partea a doua, cînd, în sfîrșit, lumea începe iar să fiarbă și să ardă, chiar dacă deocamdată e amenințată doar de „focul grec”, și nu de „cocoșul roșu”. Trîntorii și paraziții au buzunarele doldora de bani și sînt sănătoși tun, iar oamenii care aparțin lumii noi și care și-au închinat întreaga viață luptei pentru această lume sînt bolnavi, săraci, neputincioși, ferecați în „handcuffs”¹⁾. „Shame, Shame”²⁾ — cum strigă englezii la mitinguri. Dv. nici nu vă inchipuiți cît de des și cu cîtă sinceră considerație și admirație își amintește soțul meu de dv. După părerea lui, micul dv. ziar³⁾ este în mod cert cea mai bună și mai eficientă publicație, și de cîte ori ne sosesc știri de la grădinița noastră de copii din patrie sau, mai bine zis, de la „Gartenlaube”⁴⁾, el exclamă: „Ah, dacă germanii ar avea mai mulți oameni ca bătrînul Becker !!” În calitatea mea de secretar interimar i-am scris lui Schily și i-am trimis scrisoarea persoanei care s-a oferit să facă traducerea⁵⁸⁸. De altfel, prin intermediul lui Schily, Moses Hess s-a oferit și el ca traducător⁴⁴ și a încercat să lanseze deo-

¹⁾ — cătușe. — *Nota trad.*

²⁾ — „Rușine, rușine”. — *Nota trad.*

³⁾ „Der Vorbote”. — *Nota red.*

⁴⁾ Joc de cuvinte bazat pe consonanța dintre cuvîntul „Kindergarten” — „grădiniță de copii” și titlul revistei mic-burheze germane „Gartenlaube” — „chioșc”. — *Nota trad.*

camdată citeva ballons d'essais ¹⁾ în „Courrier français” ⁵⁹. A trecut însă mult timp de cînd nu mai avem nici un semn de viață de la nici unul din cei doi domni, iar respectiva problemă, după cum reiese din scrisoarea de care v-am vorbit mai sus, nu mai suportă nici o amîinare. Hess, cu cultura lui filozofică și orientarea în arta dialectică a salturilor și echilibristicii, ar fi fost de preferat altor simpli traducători, dar, pe de altă parte, misticul nostru Rabbi Rabbuni nu este întotdeauna un om de nădejde (nu e prea ortodox) și adesea este neglijent, așa încît n-ar fi de loc bine ca de dragul lui să se respingă alte oferte. Schily va apărea acum în calitate de chargé d'affaires ²⁾ și va stabili care este omul potrivit.

Ultimul dv. articol despre haimanalele din Liga păcii ⁵⁸⁹ a fost extraordinar și, pe dumnezeul meu (numele bunului dumnezeu îi vine omului nolens-volens ³⁾) pe buze, chiar dacă în inima lui, acesta și-a pierdut de mult locul de cinste), este cel mai bun din cîte am văzut vreodată.

„Goegg” se mai află și acum în amețitorul său turneu propagandistic. Borkheim n-a găsit nimic mai bun de făcut decît să-i dea 100 de franci drept cheltuieli de călătorie. Dacă bani n-î stau bine în buzunar, ar face mai bine să-i investească în altceva. După părerea mea, există lucruri mai bune de făcut decît să sprijini asemenea apostoli. Iată-l, așadar, pe Amand ⁴⁾ plecînd de la Engels din Manchester cu rezultate total diferite de cele scontate. Vă trimit spre amuzamentul dv. un pasaj din scrisoarea ⁵⁾ lui Engels care se referă la acest episod. „Pe deasupra am mai primit ieri și vizita exdictatorului Amand Goegg, care călătorește în interesul ridicolei Ligi a păcii și care mi-a stricat toată seara. Din fericire, a venit întîmplător și Schorlemmer” (un chimist foarte renumit și unul din „oamenii noștri”), „care a rămas uimit de acest exemplar de fosilă a republicii federale; nu crezuse posibil să existe așa ceva. Prin repetarea la nesfîrșit a acelorași fraze, dobitocul s-a arătat de zece ori mai prost decît este și a pierdut orice tangență cu lumea rațiunii omenești sănătoase (nu mai vorbesc de gîndirea propriu-zisă). Pentru acest gen de oameni nu există încă sub soare nimic interesant în afară de Elveția și de cantonul Baden. De altfel, s-a convins destul de repede că ai avut dreptate în primul răspuns dat la cererea lui de sprijin, și anume: cu cît am locui mai departe unii de alții și cu cît am avea mai puțin de-a face unii cu alții, cu atît ne-am înțelege mai bine. A recunoscut

¹⁾ — baloane de încercare. — *Nota trad.*

²⁾ — însărcinat cu afaceri. — *Nota trad.*

³⁾ — vrînd-nevrînd. — *Nota trad.*

⁴⁾ Goegg. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 14—15. — *Nota red.*

că Blind s-a purtat ca un *laș* în problema Vogt, dar m-a asigurat că este totuși un om de treabă și a amenințat chiar că intenționează să te împace cu Blind ! Vogt, pretinde el, nu este într-adevăr un politician, este însă un tip minunat și foarte cumsecade, care pur și simplu scrie uneori niște aiureli fără să se gîndească ; că, dacă noi doi am sta o oră-două de vorbă cu el, lucrurile s-ar aranja ; admite că Vogt e bonapartist, dar nu un bonapartist plătit. La care i-am răspuns : *toți* bonapartiștii sînt plătiți ; nu există nici unul neplătit, și dacă el îmi poate indica măcar *unul* neplătit, atunci aș fi gata să accept posibilitatea ca Vogt să nu fie un bonapartist plătit, altminteri nu. Asta l-a uluit, dar în cele din urmă a descoperit unul — *Ludwig Bamberger* ! De altfel, spune el, lui Vogt i-a mers mereu foarte prost ; soția sa este fiica unui țaran de prin părțile Bernei cu care s-a căsătorit *din virtute*, după ce i-a făcut un copil. Se pare că vulpoiul de Vogt l-a îmbrobodit strașnic pe acest dobitoc. Dar cînd Sch[orlemmer] și cu mine i-am explicat că nici ca naturalist Vogt n-a realizat nimic, ai fi putut să vezi cum s-a înfuriat ; oare nu s-a ocupat el de popularizare ! Țsta nu-i un merit ?”

Acestea au fost relatările lui Engels. Goegg a plecat cu buzele umflate. Acum își caută norocul prin alte orașe. Nu mai știți nimic de Bakunin ? Soțul meu i-a trimis, ca unui vechi hegelian ce se află, cartea ¹⁾ lui — dar nici un răspuns, nici un semn de viață. A primit-o ? În rușii ăștia niciodată nu poți avea pe deplin încredere. Dacă nu țin cu „tătucul” din Rusia, atunci țin sau sînt ținuți de „tătucul cel bun” ²⁾, ceea ce, la urma urmei, e totuna. Ori cu capu-n piatră, ori cu piatra-n cap.

Aici lucrurile se prezintă bine, englezii se tem și de umbra lor ; dacă vreunul aude sărînd un dop, i se pare că izbucnesc focuri grecești ; dacă vede un nevinovat băț de chibrit, John Bull își face socoteala : stai, e îmbibat cu glicerină, parafină, nicotină și dumnezeu mai știe ce și o ia la goană, într-un cuvînt, toți fug, iar pînă la urmă fug și contabilii adevărați de cei falși, de așa-numiții „specials”, care acum mențin ordinea pe străzi cu ajutorul bastoanelor de plumb. Irlanda figurează pe primul loc în programul politic, în sprijinul Irlandei urlă *englezii* la mitinguri, ba chiar a devenit aproape de bon ton să jeluiești *teii* de șapte secole ai dragului Erin ³⁾ — și toate acestea au pornit de la un băț de

¹⁾ Volumul întii din „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ Joc de cuvinte : „Herzens-Väterchen” — „tătuc bun” și „tătucul Herzen” aluzie la legăturile de prietenie dintre Bakunin și Herzen”. — *Nota red.*

³⁾ Vechea denumire a Irlandei. — *Nota red.*

chibrit și un ștreang⁵⁹⁰. Cît de ușor pot fi băgați în sperieți domnii aceștia !? Groaza de scurtă durată inspirată prin mijloace fizice a realizat mai mult decît secole întregi de presiuni morale¹⁾.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

2

Laura Marx către Engels la Manchester

[Londra] 13 ianuarie 1868

Dragă Engels,

Maurul este iarăși chinuit de vechii lui dușmani, carbuncului, și de cînd i-a apărut ultimul îi vine foarte greu să șadă ; de aceea m-a rugat să-ți scriu în locul lui aceste cîteva rînduri.

Referitor la articolul pentru „Fortnightly Review”¹⁶, trebuie să-ți spun că nu este vorba numai de o scurtă notă de felul cronicilor literare inserate în genere la sfîrșitul acestei reviste, ci de un articol de amploarea celor publicate în mod obișnuit acolo.

Aș mai vrea, de asemenea, să te rog să trimiți înapoi, cît mai curînd posibil, numerele mai vechi din „Courrier français”²⁾.

Transmit cele mai calde salutări din partea noastră a tuturor, și în speranța că ultimele și numeroasele festivități cu prilejul crăciunului „cărora a trebuit să li te supui” nu ți-au zdruncinat sănătatea, rămîn, dragă Engels,

a d-tale afectuoasă,
Laura Marx

Publicat pentru prima oară
în cartea : Friedrich Engels,
Paul et Laura Lafargue.
„Correspondence”. Tome 1, Paris, 1956

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Aici manuscrisul se întrerupe. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 6, 17, 18. — *Nota red.*

3

Friedrich Engels⁵⁹¹

Mărturisiri

[Londra, începutul lunii aprilie 1868]

Înșușirea preferată : voioșia.

Înșușirea preferată la bărbați : să nu-și vîre nasul în treburile altora.

Înșușirea preferată la femei : să pună lucrurile la locul lor.

Trăsătura dumneavoastră caracteristică : știu totul pe jumătate.

Concepția despre fericire : Chateau Margaux 1848 ¹⁾.

Concepția despre nefericire : să trebuiască să mergi la dentist.

Viciul pe care-l scuzați : excesele de tot felul.

Viciul pe care-l detestați : fățarnicia.

Aversiuni : femei afectate, înfumurate.

Persoana pe care o suportați cel mai greu : Spurgeon ²⁾.

Ocupația preferată : a tachina și a fi tachinat.

Eroul preferat : nici unul.

Eroina preferată : prea multe pentru a putea numi vreuna.

Poetul preferat : Reineke de Vos ³⁾, Shakespeare, Ariosto etc.

Scriitorul preferat : Goethe, Lessing, dr. Samelson ⁴⁾.

Floarea preferată : clopoței albaștri.

Culoarea preferată : toate în afară de cea de anilină.

Mîncarea preferată : rece : salată ; caldă : irish stew ⁵⁾.

Maxima preferată : a nu avea nici una.

Deviza preferată : totul cu calm.

F. Engels

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Marcă de vinuri ; indicînd această dată, Engels face aluzie la evenimentele revoluționare din 1848. — *Nota red.*

²⁾ Predicator baptist fanatic. — *Nota red.*

³⁾ Engels se referă la Goethe ; poemul acestuia „Reineke Fuchs” își are originea în versiunea germană a cunoscutului roman medieval „Roman de Renart”. — *Nota red.*

⁴⁾ Oculist german din Manchester, membru al unui club literar (în această perioadă Engels suferea de ochi). — *Nota red.*

⁵⁾ Tocană irlandeză. — *Nota trad.*

4

Arnold Ruge către Steinthal ⁵⁹²

la Manchester

7, Park Crescent Brighton 25.I.1869

Mult stimate domnule Steinthal,

O dată cu această scrisoare vă expediez în banderolă cartea lui Marx despre capital.

Mulțumirile mele pline de recunoștință! Cartea aceasta m-a preocupat tot timpul fără încetare, chiar dacă, în afară de ea, am mai avut și multe alte lucruri de făcut.

Este o lucrare care va face epocă și care aruncă o lumină strălucitoare, adeseori revelatoare, asupra evoluției și pieirii, asupra chinurilor facerii și a îngrozitoarelor zile pline de durere prin care trece societatea în diferitele ei perioade.

Explicarea *plusvalorii* prin muncă neplătită, a expropriării muncitorilor care lucau pentru ei înșiși și a iminenței exproprierei a *expropriatorilor* este clasică.

În una din ultimele pagini, 745, se spune: „Modul de producție și de însușire capitalist, deci proprietatea *capitalistă* este prima negație a proprietății private *individuale*, bazată pe munca proprie. Negația acestei negații restabilește apoi proprietatea individuală, dar pe baza realizărilor erei capitaliste, respectiv a *cooperării muncii libere și a proprietății comune asupra pământului și asupra mijloacelor de producție produse de munca însăși!*” ⁵⁹³

Marx este un om de o vastă erudiție, cu un extraordinar talent dialectic. Cartea depășește orizontul multor oameni și ziariști; dar se va impune cu siguranță și, în ciuda structurii ei stufoase, ba chiar datorită acesteia, va exercita o puternică influență.

Referindu-se la religie, la pag. 608 autorul face următoarea remarcă perfect valabilă: „După cum în religie omul este dominat de produsul propriei sale minți, tot astfel în producția capitalistă el este dominat de produsul propriei sale miini” ⁵⁹⁴.

Și pentru a-l elibera, nu este nicidecum suficient să-i repeți adevăruri arhicunoscute; într-adevăr, dacă se întâmplă să rămână

fără stăpîn, ca francezul sau spaniolul, el singur își cocoată iar unul în cap.

Și acum — mult noroc pe anul 1869 ! Să fie la fel ca cei dinaintea lui. Cele mai calde salutări d-nei Steinthal și d-lui Heydemann !

Cu totul al dv.,
dr. A. Ruge

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”,
Bd. 2, nr. 12, 1901—1902

Se tipărește după copia manuscrisului
transcrisă de Gertrud Kugelman
Tradus din limba germană

5

Jenny Marx către Ludwig Kugelman la Hannover

Londra, 15 septembrie [1869]

Dragă domnule Kugelman !

Aș fi răspuns de mult la prietenoasele rînduri pe care mi le-ați trimis din Karlsbad ¹⁾ dacă n-aș fi sperat zi de zi să primesc vești mai amănunțite de la scumpii noștri vilegiaturiști. După prima și ultima lor scrisoare din Lüttich le-am pierdut complet urma. Cred însă că acum, după ce au cutreierat țara în lung și-n lat, săptămîna aceasta vor poposi la dv. ⁵⁹⁵, și de aceea vă trimit, pentru a le citi împreună, numărul de astăzi al ziarului „Times” și unul mai vechi din „Pall Mall Gazette”. Presa de aici a păstrat o tăcere mormintală în privința Congresului ²⁾, cu excepția unui articol absolut confuz și stupid care a apărut în „Pall Mall” și pe care îl anexez. Astăzi pentru prima oară „Times” a spart gheața, și anume printr-un articol foarte binevoitor, obiectiv și concis, care aici, și mai ales în Franța, va face senzație datorită cuvîntării rostite de delegatul ³⁾ american. În unele întorsături de frază expresii și „eccariade” am impresia că îl simt pe „George” ⁴⁾ al nostru, dacă, în general, îl putem bănuși de atîta tact ⁵⁹⁶.

Aici între timp s-a adunat un vraf întreg de ziare și scrisori, iar eu nu știu literalmente dacă merită osteneala și cheltuielile

¹⁾ Karlovy Vary. — *Nota trad.*

²⁾ Congresul de la Basel al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — *Nota red.*

³⁾ Andrew Cameron. — *Nota red.*

⁴⁾ Eccarius. — *Nota red.*

expedierii pe continent. Conținutul lor a devenit acum în majoritatea cazurilor perimat. Lessner a scris trei rapoarte foarte bune și amănunțite despre congres, iar Liebknecht două mizgăleli de scrisori, pe care e mai bine să nu le citești⁵⁹⁷. Eccarius comunică ciudatul fapt — aflat de la un american care pretinde că știe de la Mr. Slack, corespondentul la Londra al ziarului „New York Tribune” — că „Bright a scris tuturor redacțiilor ziarelor din Londra, cerându-le să nu publice *nici un fel* de rapoarte referitoare la dezbaterea noastră”. Aceasta ar explica într-o oarecare măsură tăcerea pe care a păstrat-o presa. Dacă „Times” va mai publica câteva rapoarte, ceilalți conducători de turmă vor face la fel, și în acest caz succesul congresului este asigurat. Oricum rezultatele lui vor fi mai bune decât cele ale Congresului de la Eisenach, la care nu s-a realizat nimic altceva, în afara ajutorului dat „marelui nostru maestru Ferdinand”¹⁾, ca pe lângă „Social-Demokrat”, care joacă rolul de „monitor” oficial al lui, să mai scoată și un al doilea oficios — fițuica²⁾ lui Liebknecht. Chiar și la Basel ei au încercat iarăși să aducă pe prim plan deplorabilul scandal cu Schweitzer, așa încât s-ar fi putut crede că „Internaționala” n-ar avea altă misiune decât să *internaționalizeze* principiile „de aramă”³⁾ minus *organizarea riguroasă*⁵⁹⁸.

Cîteva scrisori particulare care prezintă interes le voi trimite la Hannover de îndată ce voi afla că iubiții „hoinari” au ajuns la dv. Laura împreună cu soțul ei și cel mai scump omuleț⁴⁾ sînt la noi de exact patru săptămîni și încep să se pregătească pentru reîntoarcerea acasă, la Paris. Din păcate, nici mama și nici fiul nu se simt atît de bine cum aș dori eu. Micul și dragul băiețel e chinuit de apariția primilor dinți, însoțită de tulburările respective. Mutrișoara lui simpatică s-a subțiat și micșorat și în fețișoara palidă ochișorii strălucitori par și mai mari. Este un băiețel tare vioi și blind, iar noi vom simți mult lipsa acestei maimuțici.

Transmiteți calde complimente scumpei dv. soții și sărutați-o pe Fränzchen, iar dv. priimiți un salut prietenesc de la

a dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în limba italiană
în „Movimento Operaio” nr. 2, 1955

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Ferdinand Lassalle. — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

³⁾ Aluzie la Lassalle. — *Nota red.*

⁴⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

6

Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra] 30 octombrie 1869

Dragul meu „doctor” !!!

Vă mulțumesc mult pentru scrisoarea dv. și pentru copia portretului scumpei dv. mame. Este o copie uimitor de reușită — mai bună decît fotografia originală. M-am bucurat foarte mult de primirea ei. Am fost încîntată să aflu că vă simțiți mai bine — fie ca timpul să vă aline treptat durerea provocată de marea pierdere suferită. Gîndiți-vă „Nimic n-o mai atinge” ¹⁾. Nu e oare o mîngiere în aceste gînduri ?

I-am scris cîteva rînduri d-nei Menke. Vă sînt foarte îndatorată că mi-ați amintit la timp, deși trebuie să vă spun că, spre cîntea mea, încă înainte de a primi rîndurile dv., mă gîndisem că ar trebui să-i scriu lui „Mariechen”, ...dar, cum se spune, drumul spre iad este pavat cu intenții bune. Maurul i-a scris și el cîteva rînduri. Se simte mult mai bine și a scăpat aproape complet de tusea supărătoare care l-a chinuit atît de rău la Hannover. Vă trimite calde salutări și speră că îl veți scuza că nu vă scrie ; acum este foarte prins cu studierea unei cărți (care a apărut recent în limba rusă și îi dă destulă bătaie de cap) despre situația țărănimii ruse ²⁾, care, după cum se pare, se prezintă exact invers decît a descris-o fantezistul Carey ³⁹⁹, adică oricum, numai demnă de invidiat nu. „În Rusia fericirea e o floare rară”. Cartea aceasta a apărut chiar la timp, este foarte importantă. Maurul are de gînd să facă cunoscute în cel de-al doilea volum al său ¹¹ faptele cuprinse în ea. Între timp traducerea în limba franceză a primului volum continuă ³⁹⁸. Într-o lună, la capitolul al treilea ⁶⁰⁰ se va putea începe corectura, în orice caz așa scrie Paul (Lafargue), care acum cîteva zile i-a făcut o vizită traducătorului. El l-a găsit pe d-l Keller (traducătorul) — după cum scrie Paul — lucrînd de zor „dans une pauvre maison, dans une chambre plus pauvre encore, ou ne se trouve [nt] que deux chaises, une table, un lit et quelques planches pour des livres” ³⁾. Este un om tînăr, inteligent, un entuziast.

¹⁾ Shakespeare. „Macbeth”, actul 3, scena a II-a. — *Nota red.*

²⁾ V. Flerovski. „Situația clasei muncitoare din Rusia”. — *Nota red.*

³⁾ — „într-o casă sărăcicioasă, într-o cameră și mai sărăcicioasă, în care nu se aflau decît două scaune, o masă, un pat și cîteva rafturi de cărți”. — *Nota trad.*

Paul este încântat de el și-i admiră mai ales ale sale „grand pouvoir travailleur et énergie” ¹⁾ — și, într-adevăr, cine n-ar face-o? Pentru a-și continua studiile (se ocupă cu diferite științe, dar în special cu științele sociale), tânărul acesta trăiește aproape în mișerie. Tatăl său este un fabricant foarte avut, a căruia fabrică el i-a condus-o timp de șapte ani; cum însă „profesiunea lui de supraveghetor de ocași” îi repugna, d-l Keller a renunțat la această slujbă. În casa lui, Paul a mai întâlnit încă alți doi socialiști. „Le parti socialiste”, il nous écrit, „se constitue à Paris et commence à tenir le haut du pavé, quoiqu'il n'ait pas de journal, il a les réunions publiques et l'agitation personnelle” ²⁾. Nu încapă nici o îndoială că partidul socialist s-a ridicat pe ruinele unor Simon, Pelletan, Bancel, Gambetta. Poporul francez a descoperit că butoaiile goale fac zgomotul cel mai mare — el i-a văzut pe acești demagogi buni de gură luînd-o la sănătoasa și nu va mai avea încredere în bunele lor intenții, în speranțele lor că „cine o ia la sănătoasa astăzi, mâine va putea din nou să lupte”.

La Londra evenimentul săptămîinii a fost o demonstrație a feniienilor organizată cu scopul de a cere guvernului eliberarea deținuților irlandezi ³⁴⁷. Cum Tussy s-a întors din Irlanda mai irlandofilă ca oricînd ⁶⁰¹, nu s-a lăsat pînă cînd nu ne-a convins pe Maurul, mama și pe mine să mergem împreună cu ea în Hyde Park, unde avea loc manifestația. Parcul acesta, cel mai mare din Londra, devenise o unică masă compactă de bărbați, femei și copii, pînă și în virfurile copacilor era lume. Numărul persoanelor prezente a fost apreciat de ziare la circa 70 000, dar cum e vorba de ziare engleze, această cifră este, fără îndoială, mult redusă față de cea reală. Unii demonștrânți purtau drapele roșii, verzi și albe cu tot felul de lozinci ca: „Păstrați-vă praful de pușcă uscat! Nesupunerea în fața tiranilor este o datorie față de Dumnezeu”. Mai sus chiar decît steagurile zburau însă o mare mulțime de bonete roșii iacobine, ale căror posesori cîntau „Marsilieza” — privește și sunete care au făcut ca pentru obișnuiții cluburilor vinului de porto să-și piardă din savoare. — A doua zi, luni, toate zia-rele i-au atacat vehement pe acești „venetici” afurisiți și au blestemat ziua în care au venit în Anglia pentru a-l demoraliza pe cumsecadele John Bull cu drapelele lor roșii ca sîngele, cu corurile lor gălăgioase și alte monstruoziități...

¹⁾ — „mare putere de muncă și energie”. — *Nota trad.*

²⁾ — „Partidul socialist”, ne scrie el, „se consolidează la Paris și tinde să fie pe primul plan; deși nu are nici un ziar, el ține adunări publice și face agitație”. — *Nota trad.*

A sosit ora ceaiului de după-amiază și i-am promis lui Tussy să coc niște castane ; așadar, mulțumiți steiei dv. bune sau mai degrabă castanelor că această mizgăleală nu se prelungește la nesfârșit. (V-ați inchipuit, desigur, că nu mă voi mai opri niciodată.)

Cu cele mai calde salutări din partea tuturor celor de aici rămîn, dragă „doctore”,

a dv. foarte devotată,
Jenny Marx

Veți fi, desigur, surprins văzînd că mă adresez dumneavoastră cu răsunătorul dv. titlu. Credeți-mă că nu vă invidiez pentru aceasta. În „noua noastră societate” nu va fi prea mare nevoie de duhovnici ai trupului ; toți vor da faliment împreună cu frații lor, duhovnicii sufletului ; pînă atunci vă doresc noroc — bucurați-vă de titlurile dv. atîta timp cît vor mai dura ! Anexez fotografia lui Weerth.

Publicat pentru prima oară
în limba italiană
în „Movimento Operaio” nr. 2, 1955

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

7

Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelman la Hannover

Londra, 27 decembrie 1869

Dragul meu doctor,

Sper că nu vă inchipuiți că, rămînînd credincioasă preceptelor unora dintre înaintașii mei, sînt însetată de răzbunare. Singurul motiv pentru care nu am răspuns atîta timp la amabila dv. scrisoare este că nu am avut nici măcar o singură oră la dispoziție. În fiecare zi, pînă la ora 2, sînt, după cum știți, ocupată ¹⁾ ⁶⁰², și cum biata noastră Helene ²⁾ s-a simțit foarte rău, mi-am petrecut deseri după-amiezele cu treburi gospodărești ; afară de asta am frunzărit cîteva sute de ziare, scoțînd pentru Maur extrase referitoare la escrocheriile concernelor financiare etc. (De altfel Overend și Gurney ²⁰⁷ au fost chiar acum achitați. Burghezia din întreaga țară jubilează de cînd a aflat de eliberarea acestor „martiri”, față de

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 187. — *Nota red.*

²⁾ Helene Demuth. — *Nota red.*

care, potrivit spuselor ei, s-a păcătuțit mai mult decit au păcătuțit ei inșiși. Nu m-aș mira de loc dacā acești gentlemeni-escroci ar intra curind din nou in parlament pentru a promulga legi pentru compatrioții lor. Atitudinea judecātorului față de acuzați a fost atit de evident pārtinitoare, incit i-a șocat chiar și pe obtuzii jurați, care la un moment dat au și protestat.) Dupā cum vedeți, tăcerea mea are o scuză. Cu toate acestea, trebuie să vă mărturisesc cā eu — dupā cum ați presupus și dv. — nu mă inchin vreunui zeu al răzbunării, dar nici nu mă simt tentatā să venerez „blindețea mielului”. Ca să vă dovedesc cā nu obișnuiesc să rāsplătesc „rāul cu bine”, v-am condamnat la pedeapsa de a inghiți un amestec extrem de nedigerabil — o adevăratā plum-pudding englezească; pentru realizarea acestei performanțe vă vor fi iertate toate păcatele.

Toți cei de acasă — cārorā eu mă raliez din tot sufletul — vă transmit cele mai bune urări cu ocazia Anului nou. Ne-a părut foarte rău aflind cā v-ați îmbolnăvit și sperām cā între timp v-ați mai întremat. Maurul se simte pentru moment binișor, adicā relativ bine. Acum cîteva zile a sosit la noi, pentru cîteva ore, Engels. Era in drum spre Barmen, unde intenționa să petreacă crāciunul împreună cu mama sa. Arāta splendid și era foarte bucuros cā a scāpat de birou, unde se simțea ca peștele pe uscat. Lucrează de zor la cartea lui despre Irlanda ¹⁾. La întrebările dv. referitoare la această carte nu pot să vă dau nici un rāspuns pentru cā habar nu am de conținutul ei. Am impresia cā va fi ceva in genul lucrării lui „Situăția clasei muncitoare din Anglia”. Ne-am bucurat foarte mult aflind cā, in problema irlandeză, ne împārtășiți vederile. Noi sîntem cu toții fenieni convinși. Cind am primit știrea alegerii lui O'Donovan, am dansat cu toții de bucurie. Tussy era de-a dreptul nebunā de fericire ³⁶². Vă puteți imagina ce stupoare a provocat in Anglia știrea alegerii unui fenian. La inceput presa, cu excepția lui „Reynolds's” și „National Reformer”, nu făcea decit să se jeluiascā in cor : „A fost ales un criminal notoriu — grozāvia grozāviilor !” Dupā ce au repetat pe toate tonurile aceste cuvinte magice, membrii bandei corupte s-au luat la harțā — ziarele torylor il ocārau pe Gladstone și declarau cā această alegere ar fi rodul politicii sale —, organele de presă ale whigilor tunau și fulgerau împotriva lipsei de recunoștință și deplingeau destinul unei țări in care mesajele de pace și bunāvoința sînt astfel rāsplătite, in care trădarea este purtatā la vedere ziua-n amiaza mare și asasi-

¹⁾ F. Engels. „Istoria Irlandei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politicā, 1963, p. 494—538. — Nota trad.). — Nota red.

nilor li se înalță osanale. Guvernul britanic a trimis imediat mii de soldați în insula-soră.

Trebuie să recunoaștem că, așa cum spun toryi, măsurile luate de Gladstone în vederea despărțirii bisericii de stat⁶⁰³ au și dat roade. Fanatismul religios piere de moarte naturală, ostilitățile dintre protestanți și catolici se apropie de sfârșit, în tabăra orangiștilor⁶⁰⁴ a apărut o fisură, iar orangiștii, ribboniștii⁶⁰⁵ și fenienii s-au aliat împotriva dușmanului comun, guvernul britanic. Ca urmare, scade influența preoțimii, care nu mai ține în mînile ei mișcarea irlandeză; alegerea lui O'Donovan Rossa s-a petrecut literalmente în directă opoziție cu partidul clerical. Așa, de exemplu, cînd acești gentlemen, care sînt împotriva eliberării deținuților politici, au organizat întruniri unde au ticluit un fel de lege cu privire la pămînt, populația i-a împrăștiat cu forța, declarînd că, atîta timp cît deținuții nu vor fi puși în libertate, nu se va ajunge la nici o înțelegere cu guvernul britanic. Văzînd că guvernul rămîne surd la demonstrațiile organizate în favoarea amnistiei, poporul l-a ales în parlament pe fenianul O'Donovan Rossa, sfidînd guvernul britanic și pe agitatorii irlandezi de profesie, laici și clerici de a căror fățarnicie se convinsese în sfârșit.

În acest timp însă, cei mai nobili dintre irlandezi lîncezesc în închisorile britanice. Suferințele îndurate de acești oameni nu pot fi rediate. O'Donovan Rossa a fost ținut odată 35 de zile într-o celulă întunecoasă, cu mînile legate la spate zi și noapte, fără ca strînsoarea să-i fie slăbită nici măcar atunci cînd își lua hrana, o zeamă lungă din fulgi de ovăz, care îi era pusă pe podeaua celelei. De altfel, în general, dragul meu doctor, Anglia este în momentul de față o țară a groazei. În cartierul East End din Londra a izbucnit tifosul exantematic — în casele de muncă săracii mor pe capete. Medicii, căroro *cadavrele* săracilor nu le mai ajung, își fac acum experiențele pe *cei vii*; eu mai păstrez încă vie în memorie amintirea acelor timpuri cînd presa engleză se arăta extrem de indignată de vivisecțiile practicate în Franța asupra animalelor. Săptămîna trecută în Wales s-a petrecut ceva îngrozitor. Un țaran din Wales a răspîndit zvonul că fiica lui, o fetiță de 12 ani, n-ar fi mîncat nimic timp de 2 ani. Cu toate că, în schimbul expunerii copilului, nefericitul om primea bani, este foarte posibil (în Wales mai există și astăzi credința în vrăjitorii etc.) ca el să fie pe jumătate nebun și să creadă în propria-i povestire. Faptul că, după cum se spune, medicii din cele mai bune spitale londoneze i-au dat crezare pare de neconceput. Oricum ar fi, ei au format o comisie și au trimis în Wales un infirmier de la spitalul Guy's, care s-o țină sub observație timp de două săptămîni pe fala care ține un asemenea post. Zilnic medicii

aceștia informau publicul asupra stării sănătății fetei. Au ținut-o șase zile fără să-i dea să mănince, iar în a șaptea zi nefericitul copil a murit. Cu o noapte înainte de a muri copilul, doctorul Davies l-a anunțat pe tatăl fetei că nu există nici un pericol și atunci când acest gentleman a fost interogat, el a declarat că nu a prescris hrană pentru că nu voia să-l „supere” pe tată. Excesiv de politicoș și de grijuliu! Am să încerc să vă procur toate datele în legătură cu acest caz. Judecînd după el, nimeni nu-și poate face o impresie bună despre tagma medicilor din Anglia. Sint convinsă că dacă cineva ar declara că poate trece *nevătămat* peste niște bare de fier incandescente sau se poate arunca pe fereastră fără să pătească nimic, s-ar găsi medici care să cerceteze cazul. Într-o bună zi ne vom întoarce la ordalii ⁶⁰⁵. Cu cele mai bune urări de Anul nou

rămîn a dv. sinceră,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în limba italiană
în „Movimento Operaio” nr. 2, 1955

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

8

Jenny Marx către Engels la Manchester

[Londra, în jurul datei de 17 ianuarie 1870]

Dragă domnule Engels,

Rar se întîmplă ca un colet să sosească atît de à propos ¹⁾ ca cel de ieri. Tocmai fusese despachetată lada și cele 50 de siluete zvelte stăteau aliniate în bucătărie, cînd au venit dr. Allen și asistentul lui, un doctor scoțian tînăr, pentru a-l opera pe bietul Maur, așa încît imediat după operație, Maurul împreună cu cei doi Esculapi ai lui și-au putut veni în fire gustînd din savurosul vin de Braunenberg. De data aceasta povestea a fost iarăși foarte neplăcută. Timp de 8 zile am folosit toate metodele, comprese, ulei de busuioc etc. etc., care înainte ajutaseră de atîtea ori: totul în zadar. Abcesul creștea mereu, durerile deveniseră insuportabile și nici vorbă să înceapă supurația. Era necesar să se intervină pe cale chirurgicală și de aceea în cele din urmă Maurul s-a

¹⁾ — la timp. — *Nota trad.*

hotărit să facă inevitabilul pas de a consulta un doctor. Chiar imediat după ce i s-a făcut o incizie foarte adîncă, el a simțit o mare ușurare, și deși azi dimineață nu scăpase complet de dureri, în general este totuși mult, mult mai bine și probabil că în cîteva zile se va restabili. Acum va trebui să prezint o adevărată listă a păcatelor lui. De cînd s-a întors din Germania, și în special după campania de la Hannover ⁵⁹⁴, s-a simțit rău, tușea mereu și, în loc să se îngrijească, a început să studieze cu desperare limba rusă, ieșea prea puțin la aer, mîncă pe apucate, iar carbunculul de sub braț l-a arătat abia după ce se umflase serios și se întărise. Dacă ai știi, dragă domnule Engels, de cite ori de-a lungul anilor mi-am dorit în sinea mea să fii aici !! Multe lucruri ar fi fost altfel ! Sper că acum, această ultimă experiență îl va pune pe gînduri. Dar te rog, dragă domnule Engels, ca în scrisorile dumitale să nu-i faci acum *nici un fel de observații* în acest sens. În momentul de față este foarte irascibil și s-ar supăra grozav pe mine. Eu însă am simțit o mare nevoie de a-mi spune păsul, pentru că sînt complet neputincioasă să schimb ceva în modul lui de viață. Poate Gumpert ar putea discuta odată serios cu el cînd va mai veni iar la Manchester. Gumpert este singurul medic în care mai are încredere. În casa noastră domnește acum un dispreț general față de întreaga medicină și față de toți medicii ; și totuși ei continuă să fie un rău necesar, de care nu te poți lipsi. Ce spuneți de cel de-al doilea dar de Anul nou pe care ni l-a făcut Laura ! ¹⁾ Sper că ritmul acesta alert va lua o dată sfîrșit, altminteri în curînd o să începem să cîntăm :

1, 2, 3, 4, 5—6. . . . .
10 little nigger-boys ! ²⁾

Publicat pentru prima oară
în Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 632—633. — *Nota red.*

²⁾ — 10 negri mititei ! — *Nota trad.*

9

Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra] 30 ianuarie 1870

Dragul meu doctor,

Vă scriu aceste rânduri pentru a vă explica de ce nu v-a răspuns Maurul la scrisori. Timp de vreo trei săptămîni a avut sub braț niște carbuncule, care au fost atît de dureroase, încît bietul Maur nici nu putea mișca brațul. Medicul l-a operat de două ori ¹⁾. Operația i-a adus aproape pe loc o ușurare. Sînt bucuroasă că astăzi vă pot spune că scumpul nostru pacient este din nou aproape sănătos, deși se mai simte, firește, încă foarte slăbit ca urmare a durerilor mari pe care le-a avut. Acum, cînd totul a trecut, mă gîndesc că a fost totuși bine că s-a ajuns la o criză, pentru că Maurul a fost chinuit luni de zile de această boală. Vă amintiți, probabil, că la Hannover el era departe de a fi sănătos și la fel a fost pînă astăzi — uneori ceva mai bine, alteori ceva mai rău.

Corespondența dv. cu Jacoby l-a amuzat grozav ²⁾. Judecînd după prolixul răspuns al acestui onorabil domn, se pare că scrisorile dv. l-au lovit destul de greu.

Trebuie să confirm și primirea scrisorii pe care mi-ați trimis-o mie și al cărei conținut a fost pentru mine o adevărată surpriză ; ard de nerăbdare să aflu care este hotărîrea definitivă luată de filistinii de la „Asociația artiștilor“. Dacă ne gîndim că această asociație este formată din crema societății din Hannover, „cultura“ claselor sus-puse, care le face pe acestea să se considere mult superioare clasei muncitoare, ar trebui să fie într-adevăr ceva demn de toată lauda ! Păcat numai că aceste capete pătrate au reușit să vă necăjească și să vă răpească atîta timp.

Trebuie să vă cer iertare dv. și scumpei Trautchen ³⁾ că nu v-am anunțat mai curînd venirea pe lume în familia Lafargue a unui alt mic cetățean. La 2 ianuarie Paul ne-a anunțat sosirea unei fetețe în rue du Cherche-Midi. Este mai mică decît fratele ei ⁴⁾ exact cu un an, amîndoi copiii au aceeași zi de naștere ⁵⁾. Acum

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 630. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 378—379. — *Nota red.*

³⁾ Doamna Gertrud Kugelmann. — *Nota red.*

⁴⁾ Charles-Étienne Lafargue. — *Nota red.*

⁵⁾ 1 ianuarie. — *Nota red.*

cîteva zile Laura ne-a scris că se simte mult mai bine. O dată cu scrisoarea ei au sosit o serie de ziare franceze extrem de interesante — „Marseillaise”, „Cloche”, „Réforme”, „Rappel” și „Pays”. Ziarele acestea redau excepțional de bine actuala situație din Franța. Tumultul și agitația care domnesc în capitală sînt de necrezut. Toate partidele, ba chiar toți indivizii se iau de pîr. Rochefort e la cușite cu foștii lui prieteni și adepți Vermorel, Villemessant etc. etc., pe care îi denunță public ca mouchards ¹⁾, iar aceștia, la rîndul lor, îi plătesc cu aceeași monedă în organul lor „Figaro”. În ce-i privește pe Bancel, Gambetta, Pelletan, Favre etc. etc., toată această clică de flecari lăudăroși a dispărut cu desăvîrșire, nu mai înseamnă nimic.

Poporul a învățat din experiență la ce se poate aștepta din partea fanfaronilor de „stînga”. Nici unul dintre ei nu a îndrăznit să apară la înmormîntarea lui Victor Noir ³⁹⁹ sau să ridice glasul în parlament. Cu sprijinul bravului bătrîn Raspail, Rochefort i-a distrus, condamîndu-i să vegeteze mai departe ca niște cadavre vii. Orice ar spune Liebknecht ⁰⁰⁶, Rochefort domină categoric Parisul; în modul înțelept în care a acționat pentru a împiedica o ciocnire cu armata în ziua funeraliilor a fost remarcat de toți. Dacă Liebknecht ar citi „Pays”, ar vedea că Cassagnac și, implicit, guvernul nu-și ascund furia — „*que le peuple ne savait pas mourir pour ses convictions*”, „*qu'ils n'ont pas élevé dans l'air le drapeau rouge*” ²⁾. Înainte, se lamentează furibundul clovn Cassagnac, „*les révolutionnaires étaient des hommes de coeur, des hommes de principes qui se battaient pour des idées, et qui savaient bien que ni canons, ni fusils, ni bayonettes ne tiendraient devant la poitrine nue du peuple qui réclame son droit*” ³⁾ ⁰⁰⁷. Acest „piept gol” ar fi fost într-adevăr o desfătare pentru tunurile și armamentul eroului din decembrie ⁴⁾, cu atît mai mult cu cît cei 100 000 de soldați staționau în suburbiile Parisului, unde nu puteau fi ridicate baricade și unde, prin urmare, nu ar fi fost expuși unei lupte corp la corp cu poporul, ca pe străzile înguste ale Parisului. Apoi „Volksstaat” publică și el o prezentare inexactă a grevei din Creuzot ⁰⁰⁸. Nu este adevărat că muncitorii cer salarii mai mari și reducerea zilei de muncă. Ei nu cer decît ca administrarea fondului lor de asigu-

¹⁾ — copoi ai poliției. — *Nota trad.*

²⁾ — „că poporul nu a înțeles să moară pentru convingerile lui”, „că n-au înălțat stîndardul roșu”. — *Nota trad.*

³⁾ — „revoluționarii erau oameni curajoși, oameni cu principii care luptau pentru ideile lor și știau foarte bine că nici tunurile, nici puștile, nici baionetele nu rezistă în fața *pieptului gol* al poporului, care își cere drepturile”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

rare reciprocă să se afle în miinile lor, și nu în cele ale d-lui Schneider; apoi ei cer să nu fie concediat tovarășul lor de muncă *Assi*, ci să fie îndepărtat un șef de echipă care le făcea șicane. Acestea sînt adevăratele cauze ale grevei. Guvernul francez și presa oficială declară că greva ar fi fost provocată „à l'excitation artificielle” ¹⁾. D-l Guérout, de la „Opinion Nationale”, „montre les sociétés secrètes dominant donnant des mots d'ordre et des consignes” ²⁾⁶⁰⁹. Prin aceste societăți se subînțelege, firește, Internaționala, de la care *Assi*, conducătorul grevei, ar fi primit 55 000 frs. „Times” publică aceste afirmații și le susține. Aș fi vrut să fie adevărate! Mare păcat că în activitatea pe care o desfășoară Internaționala nu poate ține pasul cu strălucitele fantezii ale acestor oameni de onoare.

Semnificativ este faptul că o parte din soldații trimiși la Creuzot au fraternizat imediat cu minerii. Patru dintre ei, după cît se pare, vor fi deferiți justiției pentru că au încercat să-și convingă camarazii să treacă de partea poporului.

În Yorkshire a avut de asemenea loc o grevă: muncitorii cer autoadministrarea propriilor fonduri de asigurare și protestează împotriva refuzului patronilor de a recunoaște muncitorilor dreptul de asociere. Cum în Anglia legea cu privire la asociere a fost legiferată în 1824, patronii acționează în directă contradicție cu legile în vigoare; guvernul, nesocotindu-le, la cererea lor, le pune la dispoziție soldați.

Amănuntele grevei sînt exact aceleași ca la Creuzot — libera Anglie constituțională nu se deosebește prin nimic de Franța cîrmuită despotice —, ambele țări au oricînd la dispoziție soldați gata să-i împuște pe cei care au curajul să se considere suficient de inteligenți pentru a-și administra singuri fondurile — economiile lor adunate cu greu.

Potrivit aprecierilor unui corespondent trimis la Creuzot de un ziar englez, muncitorii pierd prin această grevă zilnic 8 000 l. st. (salarii), în timp ce pierderile suferite de întreprinzători se cifrează la aproximativ 40 000 l. st. zilnic !!!

Vă rog să-i transmiteți lui Trautchen calde salutări din partea mea și multe mulțumiri pentru scrisoarea pe care mi-ați trimis-o. Îi voi scrie foarte curînd. Vă rog, de asemenea, să-i spuneți că o rog să-i înmîneze „Ciufului” ³⁾ o mică brătară care-i era destinată. Întrucît ea este un dușman declarat al comuniștilor, va ști să prețuiască respectul meu față de proprietatea privată. Lăsînd totuși

¹⁾ — „printr-o agitație artificială”. — *Nota trad.*

²⁾ — „atrage atenția asupra puternicelor societăți secrete care dau cuvinte de ordine și indicații”. — *Nota trad.*

³⁾ Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

gluma la o parte, nu aş dori literalmente să văd brăţara la mîna lui Trautchen — este mult prea „primitivă”.

Cu cele mai prieteneşti salutări „doamnei contese” ¹⁾, Ciufului şi maestrului mişcării plastice ²⁾ din partea Maurului rămîn sincer

a dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în limba italiană
în „Movimento Operaio” nr. 2, 1955

Se tipăreşte după manuscris
Tradus din limba engleză

10

Jenny Marx (fiica) către Ludwig şi Gertrud Kugelmann la Hannover

[Londra] 8 mai 1870

Multe, multe mulţumiri, dragul meu domn şi draga mea doamnă Kugelmann, pentru frumoasele daruri pe care mi le-aţi trimis. Nici nu ştiu ce m-a încîntat mai mult, gravurile sau cîntecele — ochii şi urechile îmi sînt la fel de solicitate. Maurul s-a bucurat grozav de butonii de manşete, iar florile sînt, într-adevăr, foarte măiestrit lucrate. La fel de încîntat este şi de tapetul lui Leibniz, căruia i-a şi găsit un loc în camera lui de lucru, unde l-am fixat pe perete deasupra căminului ³⁾. Din păcate, hirtia albastră a tapetului a deteriorat frumoasa gravură care reprezenta moartea lui Cezar, căci culoarea albastră a trecut din ea. În general, gravurile, din cauza felului în care au fost împachetate, s-au cam degradat. „Povestea” lui Kaulbach s-a rupt pe alocuri. Sperăm însă că meşterul care va înrăma tabloul îl va repara. Lada a sosit abia ieri după-masă (simbătă), aşadar a făcut foarte mult pe drum.

În sfîrşit la urmă, dar nu ultimul ca importanţă, trebuie să vă mulţumesc pentru amabilele dv. scrisori şi pentru bunele urări cu ocazia zilei mele ⁴⁾. Mi-a părut foarte rău cînd am aflat că dv., dragă „doctore”, vă simţiţi iarăşi rău, dar sper să primesc curînd

¹⁾ Gertrud Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ Ludwig Kugelmann (aluzie la tratamentul propus de Kugelmann lui Marx).
— *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de faţă, p. 448. — *Nota red.*

⁴⁾ 1 mai. — *Nota red.*

vești mai bune. Nici Maurului nu-i merge grozav, este foarte răcit. Toți ceilalți locuitori din Modena Villas, inclusiv cele patru pisici și un ciine, sînt sănătoși, dar foarte agitați de sîmbăta trecută, cînd de la Paris a sosit știrea că ar fi fost descoperit un complot împotriva lui Bonaparte. Știți, desigur, din ziarele germane că imbecilul guvern francez a încercat mai întii să amestece Internaționala în această afacere și că un mare număr de membri ai ei din secțiile de la Paris și Lyon au fost arestați⁴⁷⁷. Lacheii presei engleze și franceze au folosit, bineînțeles, de îndată acest prilej pentru a se năpusti cu violență împotriva Internaționalei și pentru a cere guvernelor lor să interzică această odioasă asociație, izvorul tuturor relelor. Cu toate acestea, guvernul francez s-a văzut silit să declare că Internaționala nu are nimic de-a face cu complotul și că crima pentru care sînt urmăriți membrii ei constă exclusiv în faptul că ei aparțin unei „societați ilegale”. Maurul a scris o declarație¹⁾, care a fost aprobată în unanimitate de Consiliul General și în care el respinge orice complicitate a Internaționalei în respectiva afacere.

Conform afirmațiilor guvernului francez, d-l Gustave Flourens este serios implicat în acest complot și, întrucît acest domn se află în Anglia, guvernul francez a cerut în taină guvernului englez să-l predea; cu toate acestea, d-l Gladstone, care știe foarte bine că acest lucru l-ar costa funcția lui de prim-ministru (cum i s-a întimplat lui Palmerston în cazul Simon Bernard²⁾), declară că guvernul nu poate interveni în nici un fel în această afacere fără a avea și alte dovezi de vinovăție împotriva d-lui Flourens. Realitatea e că guvernul francez nu deține dovezi împotriva d-lui Flourens. Căci, presupunînd că s-ar fi dovedit că el ar fi trimis bani la Paris pentru a înarma poporul cu bombe în eventualitatea unei insurecții, aceasta totuși nu înseamnă că el are ceva de-a face cu proiectata tentativă de asasinare a împăratului. Sîmbăta trecută (de ziua mea), cînd ne-a parvenit știrea despre „complotul” descoperit, d-l Flourens se afla la noi acasă. Puteți să vă imaginați că ziua mea nu a fost nici liniștită, nici veselă. Pe atunci noi încă nu știam că d-l Flourens nu putea fi arestat imediat³⁾. El este fiul renumitului naturalist cu același nume, a scris el însuși o carte de etnografie și a ținut cursuri la Collège de France. Este o întruchipare cu totul neobișnuită a savantului și omului de acțiune.

¹⁾ K. Marx. „Declarația Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la persecuțiile împotriva membrilor secțiilor franceze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 456—459. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 449. — Nota red.

³⁾ Vezi volumul de față, p. 438. — Nota red.

Latura pozitivă a complotului este că el l-a obligat pe eroul din decembrie ¹⁾ să-și lepede masca liberală și să-și arate adevărata lui față. La Paris domnește un regim de „teroare albă”. Ieri au fost confiscate toate ziarele opoziției, populația a fost adusă în pragul disperării. Nimeni nu știe ce se va întâmpla astăzi.

Eu scriu în continuare pentru „Marseillaise”, iar câteva din corespondentele mele au fost citate în „Irishman”, ziarul național al Irlandei ¹⁰. În momentul de față aștept știri din Irlanda referitoare la tratamentul aplicat deținuților politici. Dacă nu primesc curînd un răspuns, încep să cred că scrisoarea pe care am adresat-o soțiilor deținuților a fost interceptată de guvernul britanic. Din nefericire, am semnat-o cu adevăratul meu nume!

A sosit momentul în care se ridică poșta!

Sărutați-o din partea mea pe scumpa Fränzchen, pe buna mea Trautchen, și cu multe și călduroase mulțumiri pentru amabilitatea dv. rămîn

cu respect a dv.,

Jenny

Mama și Tussy vă trimit calde salutări — am uitat să vă comunic că dr. Gans ne-a vizitat de trei ori. Ne-a trimis bilete la câteva spectacole de operă.

Publicat pentru prima oară
în limba italiană
în „Movimento Operaio” nr. 2, 1955

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

11

Jenny Marx către Engels

la Manchester

[Londra, 12 iulie 1870] marți seara

Dragă domnule Engels,

Tocmai m-am întors acasă dintr-o nouă inspecție și mă și grăbesc să vă raportez. Am găsit acum o casă de care sîntem cu toții încîntați, pentru că este splendid situată. Jenny și Tussy au fost și ele cu mine și amîndouă o găsesc deosebit de drăguță. Bineînțeles, din cauza poziției și a confortului este ceva mai scumpă decît Shrewsbury Villa, pentru care proprietarul cere nu mai puțin de 55 l. st. Casa în care locuim acum costă 60 l. st. *Este în imediata vecinătate a lui Primrose Hill*, așa încît toate camerele care dau

¹⁾ Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

în stradă au o perspectivă largă, foarte frumoasă și mult aer. Apoi, de jur împrejur pe străzile alăturate sînt tot felul de shops¹⁾ și deci soția dv. își va putea face singură toate cumpărăturile. Să trecem acum la aranjamentul interior. La subsol este o bucătărie mare, frumoasă, cu o sobă mare. Alături o cameră de baie foarte spațioasă, cu o cadă mare și un șemineu, spălătorie, dulapuri de tot felul, coalcellar²⁾ și un *beci adînc*, care, deși în momentul de față nu are încă rafturi, ar putea fi totuși transformat într-o pivniță de vinuri foarte bună și răcoroasă, apoi o grădină mică, foarte mică, atît cît să poți atirna rufe la uscat etc. Apoi rez-de-chaussée³⁾ cu două odăi foarte drăguțe, despărțite prin uși cu două canaturi; camera din spate, în loc de fereastră, are o greenhouse⁴⁾ deosebit de plăcută sau, dacă vreți, o fereastră dublă, datorită căreia camera pare foarte luminoasă și primitoare. Bel étage⁵⁾ în față — o cameră mare, foarte frumoasă și alături una mai mică, care nu are uși cu canaturi. La etajul al doilea, trei dormitoare: două foarte spațioase, al treilea ceva mai mic, totul în perfectă stare. Cele două odăi de jos au fost recent tapetate. Nu cred că ați putea găsi o casă mai bună ca aceasta, care, sînt convinsă, îi va plăcea foarte mult soției dv., căci este foarte veselă și plăcută. Aproape că nu e nevoie să ieși din casă pentru a lua aer și a vedea mii de oameni.

Bineînțeles, este extrem de important ca dv. să veniți împreună cu soția să o vedeți, și asta cît mai repede posibil, căci o casă atît de bine situată se va ocupa cu siguranță repede. Dacă însă casa nu vă va conveni, am mai găsit alte două în apropiere, care însă nu au o poziție atît de frumoasă. Cel mai bine ar fi ca soția dv. să vină imediat și să o vadă personal. Dv. știți că ne bucurăm cu toții din inimă să o vedem în mijlocul nostru. Scrieți-ne imediat în această privință, ca să știm dacă trebuie să mai călăm sau dacă vreți să veniți.

Vreau să expediez chiar astă seară aceste rînduri, pentru ca în cursul zilei de mîine dv. să puteți cîntări totul bine.

De aceea vă trimit doar un salut în grabă.

A dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1) — magazine. — *Nota trad.*

2) — pivniță de cărbuni. — *Nota trad.*

3) — parterul. — *Nota trad.*

4) — seră. — *Nota trad.*

5) — La primul etaj. — *Nota trad.*

12

Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra] 17 iulie 1870

Dragul meu doctor,

Sper că nu puneți tăcerea mea pe seama lenei sau a neglijenței. Adevărul este că de îndată ce am primit scrisoarea dv. i-am scris d-lui Pigott, redactorul lui „Irishman”, pentru a mă interesa de unde aş putea procura o fotografie a lui O'Donovan Rossa. D-l Pigott mi-a răspuns că nu este în măsură să-mi dea vreo informație în această privință (guvernul britanic nu permite ca portretele fenienilor să fie puse în vânzare), dar că a trimis scrisoarea mea d-nei Rossa, pentru că s-ar putea ca această doamnă să-mi procure o fotografie a soțului ei. Am așteptat în fiecare zi o scrisoare din partea d-nei Rossa, însă zadarnic — și cum am impresia că nu are nici un sens să mai aștept, scriu aceste rânduri pentru a vă întreba dacă copia anexată¹⁾, care a apărut acum citva timp în „Irishman”, i-ar putea fi de folos d-lui Rissé? Este, desigur, o fotografie nu prea reușită, dar oricum mai bine decât nimic. Ar fi mare păcat să renunțăm la extraordinara idee de a publica fotografia lui Rossa. Publicarea ei l-ar supăra grozav pe John Bull, pentru că guvernul britanic nu se teme de nimic mai mult decât de faptul că s-ar putea afla pe continent despre josnicul tratament aplicat fenienilor întemnițați. Într-adevăr, inspecția făcută la închisoare n-a avut alt scop decât de a mușamaliza adevărurile neplăcute care ieșiseră la iveală. În ajunul inspecției, inițiate, chipurile, pentru a clarifica lucrurile, deținuții *sînt supravegheați mai sever ca oricînd*, pentru ca nu cumva să-și poată informa prietenii despre tratamentul la care sînt supuși. Acum citeva zile, d-na Luby, soția unui deținut, și-a vizitat soțul pentru a-i anunța moartea mamei lui (durerea pricinuită de suferințele fiului ei i-a grăbit d-nei Luby sfîrșitul) și, deși biata femeie nu-și văzuse soțul de *trei* ani, nu i s-a permis să-l vadă între patru ochi, ci numai în prezența unui gardian. D-na Luby a fost introdusă într-o cușcă mare de fier prevăzută cu gratii groase, Luby a fost trecut din celula lui într-o altă cușcă

¹⁾ La începutul scrisorii, L. Kugelmann a scris: „Fotografia lui Rossa lipsește”. — *Nota red.*

tot cu gratii groase, situată la oarecare depărtare de cea în care fusese adusă soția lui. Un supraveghetor stătea chiar lângă deținut, atent și pregătit să intervină în caz că acesta ar fi scăpat vreun cuvânt în legătură cu tratamentul aplicat deținuților. Dar sârmanul Luby nici nu avea nevoie să se plîngă — făptura-i palidă, prăbușită și slăbită trăda mult prea grăitor povestea lui de groază. Fapt este că d-na Luby nici măcar nu și-a recunoscut soțul, într-atît de schimbat și de îmbătrînit arată. Din moment ce prietenii deținuților sînt cu atîta grijă ținuți la distanță, iar mărturiile deținuților nu sînt date publicității, nu este greu de ghicit că întreaga comisie se va dovedi a fi de la un cap la altul o șarlatanie în toată regula. Întrucît la viitoarea inspecție, direcția închisorii, supraveghetorii și gardienii vor prezenta lucrurile după cum vor găsi ei de cuviință, scribii plătiți ai presei vor putea zugrăvi la sfîrșit binefacerile vieții din închisorile engleze în culorile cele mai strălucitoare și vor înfiera declarațiile făcute de O'Donovan Rossa ca pe niște minciuni afumate.

În legătură cu notele la prefața cărții d-lui Rissé ⁶¹² m-am adresat lui Engels, care, cu obișnuit^a-i amabilitate și promptitudine mi-a trimis imediat observațiile ¹⁾ alăturate, care, cred eu, vor interesa publicul german.

Referitor la Karlsbad trebuie să vă spun că, din păcate, din cauza trișorului ²⁾ de la Paris, nu s-a ales nimic din îndelung proiectata noastră călătorie. În împrejurările actuale a călătorii fără pașaport este ceva absolut imposibil, iar de obținerea unui pașaport nici vorbă nu poate fi. Guvernul britanic refuză să elibereze pașapoarte chiar și englezilor naturalizați. Maurul vă va scrie însă personal despre aceasta. Spuneți-i lui Trautchen că-i voi scrie și ei peste cîteva zile, pentru a da friu liber dezamăgirii ce m-a cuprins; spuneți-i, vă rog, de asemenea, că, după părerea mea, s-a lenevit peste măsură. De luni de zile nu mai am nici o veste de la ea.

Ce părere aveți despre război? Noi încă nu ne-am revenit din surprinderea și indignarea provocate de întorsătura pe care au luat-o lucrurile. Nu este de loc ușor să te împaci cu gîndul că poporul francez, în loc să lupte pentru lichidarea imperiului, se jertfește pentru extinderea granițelor lui, că, în loc să-l spînzure

¹⁾ F. Engels. „Insemnări pentru prefața la o culegere de cîntece irlandeze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 541—542. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Napoleon al III-lea. — Nota red.

pe Bonaparte, se adună sub steagul lui. Cine ar fi visat așa ceva acum câteva luni, când la Paris revoluția părea o realitate. Această recrudescență a *șovinismului* în secolul al XIX-lea este, într-adevăr, o farsă îngrozitoare ! ⁶¹³

Este timpul să duc la poștă această lungă scrisoare. Calde salutări scumpei Trautchen și lui Fränzchen. Rămîn, dragul meu „doctor”,

a dv. devotată,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în limba italiană
în „Movimento Operaio” nr. 2, 1955

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

Adnotări
și
indici

Adnotări

- 1 Marx a fost bolnav în tot cursul lunii decembrie 1867. — 5.
- 2 În nr. 303 din 27 decembrie 1867 al ziarului „Der Beobachter” a fost publicată o recenzie a lui Engels la volumul I al „Capitalului” lui Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 242—244).
- Este vorba de Asociația culturală a muncitorilor comuniști germani de la Londra, care a fost înființată în februarie 1840 de K. Schapper, J. Moll și alți militanți din rindurile Ligii celor drepte. După organizarea Ligii comuniștilor, rolul conducător în Asociație îl aveau comunitățile locale ale Ligii. În 1847 și 1849—1850, Marx și Engels au depus o activitate intensă în cadrul Asociației. La 17 septembrie 1850, Marx, Engels și o seamă de adepți ai lor s-au retras din Asociație ca urmare a faptului că în lupta dintre majoritatea Organului central al Ligii comuniștilor, condus de Marx și Engels, și minoritatea sectară-aventuristă (fracțiunea Willich-Schapper), cea mai mare parte din membrii Asociației s-au situat de partea minorității. De la sfârșitul deceniului al 6-lea, Marx și Engels au participat din nou la activitatea acestei Asociații. O dată cu întemeierea Internaționalului I, Asociația, printre ai cărui conducători se numără și Lessner, a devenit secția germană a Internaționalului la Londra. Asociația culturală din Londra a continuat să existe pînă în 1918, cînd a fost interzisă de guvernul englez. — 5.
- 3 Este vorba de recenziile lui Engels la volumul I al „Capitalului” lui Marx, publicate într-o serie de ziare, printre care și „Der Beobachter”, menționate mai sus. Marx intenționa să trimită aceste recenzii lui Meissner, pentru a-i servi la conceperea și publicarea unui anunț editorial în legătură cu apariția volumului I al „Capitalului”. — 5, 474.
- 4 Pe cit se pare, Marx se referă la articolul său „Plagiatorii”, publicat fără semnătură în suplimentul la nr. 291 din 12 decembrie 1867 al ziarului „Die Zukunft” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 236—241). Articolul a fost scris cu prilejul cuvîntării rostite de Lassalleanul Hofstetten la adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani din 24 noiembrie 1867. În cuvîntarea sa, Hofstetten a reprodus aproape textual pasaje din „Capitalul” lui Marx, denaturîndu-le sensul și fără a indica nici lucrarea, nici numele autorului. — 5.
- 5 Problemele rentei funciare sînt analizate de Marx în volumul al III-lea al „Capitalului” (vezi K. Marx. „Capitalul”, vol. III, partea a II-a, București, E.S.P.L.P., 1955, secțiunea a șasea). — 5.

- 6 Este vorba de seria de articole ale generalului american Cluseret cu privire la situația din Statele Unite ale Americii, publicate în numerele din septembrie 1867 ale ziarului „Le Courrier français”. În aceleași numere au apărut și unele articole ale lui Vermorel, redactorul-șef al ziarului, în care erau criticate concepțiile lui Cluseret (vezi volumul de față, p. 17, 18 și 620). — 6, 17, 620.
- 7 Cu prilejul apariției volumului I al „Capitalului”, Engels a depus toate eforturile pentru a rupe conspirația tăcerii urzită de știința și presa burgheză în jurul cărții lui Marx. Un sprijin important i-a dat Kugelmann; datorită legăturilor sale, acesta a reușit să organizeze difuzarea cărții și popularizarea ei în presa burgheză și democratică. Kugelmann a înlesnit publicarea unor recenzii, nesemnate, ale lui Engels, printre altele în ziarele „Der Beobachter”, „Staats-Anzeiger für Württemberg” etc. — 7, 474, 506.
- 8 „Österreichs Kämpfe im Jahre 1866. Nach Feldacten bearbeitet durch das K. K. Generalstabs-Bureau für Kriegsgeschichte”. Bände I—V, Wien, 1867—1868. Volumele I și II ale acestei lucrări au apărut pentru prima oară în 1867. Pasajul menționat de Engels se află în vol. I, p. 60—61. — 7, 277.
- 9 Este vorba de cartea „Der Feldzug von 1866 in Deutschland. Redigirt von der kriegsgeschichtlichen Abteilung des Grossen Generalstabes”. Cartea a apărut în fascicula la Berlin în 1867. — 7, 18, 277.
- 10 Engels se referă la recenzia lui Dühring la primul volum al „Capitalului” lui Marx, care a fost publicată în 1867 în revista „Ergänzungsblätter zur Kenntniss der Gegenwart”, vol. III, fascicula 3, p. 182—186. — 7.
- 11 Planul de editare a întregului „Capital”, expus de Marx în prefața la prima ediție germană a volumului I, prevedea publicarea a încă două volume, volumul al II-lea urmînd să fie alcătuit din două cărți, consacrate analizei procesului de circulație a capitalului (cartea a II-a) și formelor procesului capitalist în ansamblu (cartea a III-a), iar în ultimul volum, al III-lea (cartea a IV-a), Marx își propunea să trateze istoria teoriilor economice (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 11). După moartea lui Marx, Engels a pregătit pentru tipar și a publicat manuscrisele prevazute pentru cartea a II-a, sub forma volumului al II-lea, iar pe cele rezervate pentru cartea a III-a, sub forma volumului al III-lea al „Capitalului”. — 8, 21, 65, 373, 474, 480, 493, 503, 532, 534, 536, 577, 613, 625.
- 12 Engels se referă la critica nimicitoare a concepțiilor economice vulgare ale lui Roscher, făcută de Marx în volumul I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 107, 172, 219, 229, 240, 274, 335, 374, 624). — 8, 11.
- 13 Este vorba de recenzia la volumul I al „Capitalului” lui Marx, pe care Engels își propusese s-o scrie pentru ziarul „Schwäbischer Merkur” (vezi volumul de față, p. 6). După cum se vede din scrisoarea menționată în text, pe care i-a trimis-o la 28 noiembrie 1867 lui Kugelmann, locotenent-colonelul Seubert, la rugămintea acestuia, s-a oferit să acorde tot sprijinul pentru publicarea recenziilor lui Engels în unele ziare germane, printre care și „Schwäbischer Merkur”. — 8.

- 14 „*Demokratisches Wochenblatt*” — ziar muncitoresc german; sub această denumire a apărut din ianuarie 1868 pînă în septembrie 1869 la Leipzig, sub conducerea redacțională a lui W. Liebknecht. Începînd din decembrie 1868, ziarul a devenit organul de presă al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani, condusă de A. Bebel. Inițial, ziarul se afla întrucîtva sub influența ideilor mic-burghize ale partidului popular, dar în scurt timp, datorită eforturilor lui Marx și Engels, a început să ducă lupta împotriva lassalleanismului, să propage ideile Internaționalei, publicînd principalele ei documente, și a jucat un rol important în crearea Partidului muncitoresc social-democrat german. La Congresul de la Eisenach din 1869, ziarul a fost declarat organ central al Partidului muncitoresc social-democrat și și-a schimbat denumirea în „*Der Volksstaat*”. — 8.
- 15 După cum se știe din scrisoarea adresată de Liebknecht lui Jenny Marx la 3 ianuarie 1868, el avea de gînd să părăsească Leipzig și să se stabilească la Viena, unde urma să colaboreze la presa locală. Engels se temea că burghezia prusiană și guvernul ar putea profita de această împrejurare pentru a-l persecuta pe Liebknecht. — 8.
- 16 Este vorba de intenția lui Engels de a scrie o recenzie la volumul I al „*Capitalului*” lui Marx pentru „*The Fortnightly Review*”. Recenzia a fost scrisă în mai—iunie 1868, dar a fost respinsă de redacție (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333). — 8, 15, 22, 37.
- 17 Un fragment din scrisoarea de față a fost publicat în cartea: „*Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx*”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 9.
- 18 Este vorba de recenziile la volumul I al „*Capitalului*” lui Marx pentru presa austriacă (vezi și volumul de față, p. 8). — 9.
- 19 Engels se referă la critica teoriei lui Carey făcută de Marx în volumul I al „*Capitalului*” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 572—573 și urm.). — 9.
- 20 Engels se referă la subcapitolul „Așa-numita acumulare primitivă” din capitolul șase al primei ediții germane a volumului I al „*Capitalului*”. În ediția a doua germană și în cea următoare a volumului I, acestui subcapitol îi corespunde capitolul douăzeci și patru din secțiunea a VII-a (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 719—766). — 10.
- 21 Vezi adnotarea 11.
- 22 Este vorba de difuzarea volumului I al „*Capitalului*” lui Marx în Austria. Aici, în această perioadă, se observă o dezvoltare a mișcării muncitorești și naționale, ca urmare a avîntului înregistrat în viața politică și economică după constituirea, în 1867, a Imperiului austro-ungar și introducerea unei noi Constituții, în care erau prevăzute unele libertăți burghize și adoptarea unei serii de reforme burghize. — 12.
- 23 Liebknecht a fost corespondentul din Londra al cotidianului „*Allgemeine Zeitung*” din Augsburg cu începere din 1860 pînă în 1862, cînd s-a mutat la Berlin. — 12.
- 24 Este vorba despre acțiunile editurii ziarului „*Demokratisches Wochenblatt*”. — 12.
- 25 În 1862 Liebknecht a început să colaboreze la „*Norddeutsche Allgemeine*

Zeitung', dar, convingându-se curînd că se află sub influența lui Bismarck, Liebknecht a rupt legăturile cu acest ziar. — 25.

- 26 F. Pyat. „Adresse des Democratres Français à leurs Frères d'Irlande et d'Angleterre", Paris, 2 Décembre 1867. Adresa și scrisoarea de însoțire trimisă de Pyat redactorului-șef al lui „Times" au fost publicate în acest ziar la 8 ianuarie 1868, sub titlul comun „The French Democrats and the Fenians" („Democrații francezi și fenienii“).

Fenienii — revoluționari mic-burghezi irlandezi. Primele organizații feniene au apărut în 1857 în Irlanda și în S.U.A., unde uneau laolaltă pe emigranții de origine irlandeză. Programul și activitatea fenienilor reflectau protestul maselor populare din Irlanda împotriva jugului colonial englez. Fenienii cereau să se acorde independența națională țării lor, să fie instaurată republica democratică, să se acorde țăranilor-arendași dreptul de proprietate asupra pământului lucrat de ei etc. Programul lor politic urma să fie înfăptuit printr-o insurecție armată. Dar activitatea lor complotistă s-a dovedit ineficace. În 1867 fenienii au pregătit o insurecție armată, dar în luna septembrie a aceluiași an guvernul englez a reușit să aresteze pe conducătorii mișcării feniene și să-i trimită în judecată. Fenienii au fost supuși unor represiuni în masă, ziarele lor au fost suspendate, iar Habeas Corpus Act a fost suspendat (vezi adnotarea 382). Campania pornită în Anglia în apărarea fenicilor condamnați a fost sprijinită de Consiliul General al Internaționalei I. — 13.

- 27 În corespondența confiscată de poliția franceză cu prilejul percheziției efectuate la membrii conducerii Secției din Paris a Internaționalei la sfîrșitul anului 1867 a fost găsită o scrisoare din 23 noiembrie 1867 a lui E. Dupont, secretar-corespondent pentru Franța, către A. Murat, membru al conducerii. În această scrisoare, membrii francezi ai Asociației erau informați despre campania desfășurată în apărarea fenienilor arestați. Autoritățile franceze au încercat să folosească această scrisoare pentru a acuza Internaționala de a fi organizat complotul fenienilor. La procesul împotriva membrilor conducerii Secției din Paris, care a avut loc la 8 martie 1868, li s-a adus acuzația ca au creat o asociație fără să fi primit autorizația necesară din partea autorităților. Tribunalul a declarat dizolvată Secția din Paris a Internaționalei și a condamnat pe membrii conducerii la plata unor amenzi. — 13, 17.

- 28 Este vorba despre numeroasele articole ale lui Engels consacrate analizei operațiilor militare din timpul asediului și apărării Sevastopolului, care sînt cuprinse în seria corespondențelor sale privind războiul Crimeii (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 10 și vol. 11, București, Editura politică, 1961), precum și despre seria de articole privind mersul războiului austro-prusian din 1866 — „Însemnări despre războiul din Germania" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 177—201). — 13.

- 29 *Liga păcii și a libertății* (Ligue de la Paix et de la Liberté) — organizație pacifistă burgheză înființată în 1867 în Elveția de republicanii burghezi și mic-burghezi și de liberali. În 1867—1868, la activitatea acestei Ligi a luat parte și Bakunin. La început, Liga, sub influența lui Bakunin, a încercat să folosească în scopuri proprii mișcarea muncitorească și Asociația Internațională a Muncitorilor. Goegg acționa la Londra din însărcinarea Ligii. După ce încercările lui de a-i influența pe Marx, Engels și pe prietenii acestora au eșuat, el, cu ajutorul lui Odger și Cremer, conducători ai Consiliului din Londra al trade-unionurilor, a înființat un comitet al Ligii la Londra, cu scopul de a exercita presiuni asupra Consiliului General și a

satisface pretențiile Ligi la conducerea mișcării muncitorești internaționale (vezi volumul de față, p. 16). — 14, 210.

- 30 Engels se referă la poziția pe care s-a situat K. Blind, democrat mic-burghez, în polemica din jurul demascării agentului bonapartist K. Vogt. Blind era autorul pamfletului anonim „Avertisment”, îndreptat împotriva lui Vogt și reprodus în iunie 1859 în „Des Volk” și în „Allgemeine Zeitung”. Dar întrucât nu voia să se pronunțe pe față împotriva lui Vogt, Blind a negat că el ar fi autorul pamfletului. Poziția lășă a lui Blind a fost demascată de Marx în pamfletul său „Domnul Vogt” și în „Scrisoarea către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1962, p. 516—532, și Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 24—27). — 15.
- 31 Propunerea lui Marx cu privire la desființarea funcției de președinte al Consiliului General a fost adoptată în ședința Consiliului General din 24 septembrie 1867. Congresul de la Basel al Internaționalei (septembrie 1869) a confirmat această hotărâre. — 16, 156.
- 32 Consiliul trade-unionurilor de la Londra a fost ales pentru prima oară la o conferință a delegaților diferitelor trade-unionuri care a avut loc în mai 1860. Conducând numeroasele trade-unionuri din capitală, Consiliul din Londra exercita influență asupra întregii clase muncitoare din Anglia. În prima jumătate a deceniului al 7-lea, el a condus acțiunea muncitorilor englezi împotriva intervenției în S.U.A., pentru apărarea Poloniei și Italiei, iar mai târziu pentru legalizarea trade-unionurilor. Rolul conducător în Consiliul din Londra îl dețineau liderii trade-unionurilor unite ale dulgherilor și tâmplarilor (Cremer și apoi Applegarth), ale cizmarilor (Odger), ale zidarilor (Coulson și Hawell), ale mecanicilor (Allen). Consiliul trade-unionurilor din Londra întreținea legături cu Internaționala prin membrii săi care făceau parte din Consiliul General. — 16, 511.
- 33 Este vorba de un articol al lui Eccarius despre Congresul de la Geneva al Ligii pacii, care a apărut în „The Bee-Hive Newspaper” nr. 325 din 4 ianuarie 1868. — 16.
- 34 Această expresie o întâlnim în prefața la ediția a doua a „Enciclopediei științelor filozofice” a lui Hegel: „Lessing a spus la vremea sa că Spinoza este tratat ca un ciine mort”. Hegel avea în vedere convorbirea care a avut loc între Lessing și Jacobi, la 7 iunie 1780. În cursul acestei convorbiri, Lessing a spus: „Căci oamenii continuă să vorbească despre Spinoza ca despre un ciine mort”. Vezi F. H. Jacobi. Werke, Bd. IV, Abt. I, Leipzig, 1819, S. 68. — 17.
- 35 Luînd-o înaintea Consiliului General, căruia îi revenea atribuția de a pregăti congresele anuale, conducerea secției din Paris a publicat, încă la 11 decembrie 1867, în ziarul „Le Courrier français”, un program pentru Congresul de la Bruxelles al Internaționalei I. Acest program, care avea un caracter vădit proudhonist, era menit să abată congresul de la examinarea problemelor arzătoare privind organizarea clasei muncitoare.
- În ședința Consiliului General din 21 ianuarie 1868 au fost aprobate în prealabil problemele care urmau să figureze pe ordinea de zi a Congresului de la Bruxelles (vezi și adnotarea 151). — 17.
- 36 *Downing Street* — strada din centrul Londrei unde se află reședința oficială a guvernului englez. — 17.
- 37 Între 17 martie și 12 aprilie 1861 Marx a fost la Berlin, unde a dus tratative cu Lassalle în legătură cu planul de a scoate împreună un ziar în

Germania și, totodată, a făcut demersuri pentru a-și redobîndi cetățenia prusiană, pe baza decretului de amnistie. În timpul șederii sale la Berlin, Marx a asistat la una din ședințele Camerei inferioare a Landtagului prusian, în loja rezervată ziariștilor. — 37.

- 38 Marx se referă la revendicarea de a se anula Uniunea anglo-irlandeză din 1801, care fusese impusă Irlandei de către guvernul englez după înăbușirea răscoalei de eliberare națională din 1798 a irlandezilor. Uniunea, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1801, a lichidat ultimele urme de autonomie a Irlandei și a desființat parlamentul irlandez. Începînd din deceniul al 3-lea al secolului trecut, în Irlanda a luat o mare amploare mișcarea pentru desființarea Uniunii anglo-irlandeze. Dar liberalii burghezi, care se aflau în fruntea mișcării (O'Connell și alții), priveau agitația pentru desființarea Uniunii ca un simplu mijloc pentru a obține mici concesiuni pentru burghezia irlandeză din partea guvernului englez. Sub influența mișcării de masă, liberalii irlandezi au fost nevoiți în 1840 să înființeze Asociația repealer-ilor (a partizanilor desființării Uniunii), pe care s-au străduit s-o orienteze pe calea unui compromis cu clasele guvernante din Anglia. — 18, 363, 596.
- 39 Este vorba de războiul civil din S.U.A. din 1861—1865. — 19.
- 40 Este vorba de scrisoarea lui Liebknecht către Engels din 20 ianuarie 1868, care a fost anexată la scrisoarea de față. — 21, 23.
- 41 Nota în legătură cu volumul I al „Capitalului” lui Marx a fost publicată în „Saturday Review” din 25 ianuarie 1868. — 23.
- 42 O parte din prefața la volumul I al „Capitalului” lui Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 11—17) a apărut în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 1 și 2 din 4 și 11 ianuarie 1868. Extrase din această prefață au fost publicate și în ziarele „Die Zukunft” nr. 12 din 4 septembrie 1867, „Der Beobachter” din 7 septembrie 1867, precum și în „The Bee-Hive Newspaper” nr. 308 din 7 septembrie 1867 (în traducerea lui Eccarius), „Le Courrier français” nr. 106 din 1 octombrie 1867 (în traducerea lui Paul și a Laurei Lafargue), „La liberté” nr. 15 din 13 octombrie 1867, „Liberté e Giustizia” nr. 11 din 27 octombrie 1867, în revista „Der Vorbote” nr. 9—11 din septembrie, octombrie și noiembrie 1867 și în alte organe de presă. — 23.
- 43 Marx se referă la partizanii lui Lassalle, care făceau parte din Uniunea generală a muncitorilor germani.
- Uniunea generală a muncitorilor germani — prima organizație națională a muncitorilor germani, înființată la 23 mai 1863, la Congresul asociațiilor muncitorești de la Leipzig. Din momentul întemeierii ei, Uniunea s-a aflat sub influența puternică a lui Lassalle, care a participat nemijlocit la crearea ei și a fost primul ei președinte. Uniunea și-a limitat scopul la lupta pentru votul universal și la activitatea parlamentară pașnică. Respingînd lupta economică de fiecare zi a clasei muncitoare, Uniunea lassalleană se pronunța pentru crearea unor asociații de producție subvenționate de stat, pe care le considera ca principalul mijloc pentru soluționarea contradicțiilor sociale. Situîndu-se pe o poziție naționalistă în problemele de politică externă, Uniunea sprijinea totodată politica reacționară a guvernului prusian și unificarea de sus a Germaniei, pe calea unor războaie dinastice. O dată cu constituirea Asociației Internaționale a Muncitorilor, Uniunea generală a muncitorilor germani a devenit o piedică în calea cre-

- rii unui partid cu adevărat muncitoresc în Germania. Lupta consecventă dusă de Marx și Engels împotriva activității oportuniste a conducerii las-salleene a Uniunii a determinat ieșirea din Uniune, la începutul deceniului al 8-lea, a muncitorilor germani înaintați. La Congresul de la Getha, din 1875, a avut loc unificarea Uniunii generale a muncitorilor germani cu Partidul muncitoresc social-democrat german, fondat în 1869 și condus de Bebel și Liebknecht. — 23.
- 44 Marx acorda o mare importanță publicării traducerii în limba franceză a „Capitalului”. El considera acest lucru ca fiind important pentru eliberarea francezilor de „concepțiile greșite în care i-a ferecat Proudhon” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 31, București, Editura politică, 1971, p. 490).
În legătură cu aceasta, încă din 1867, prin intermediul lui V. Schily, au fost purtate la Paris tratative cu E. Reclus, care s-a apucat de traducerea lucrării împreună cu Moses Hess. Judecînd după cele spuse de Schily în scrisoarea trimisă lui Marx la 24 ianuarie 1868, E. Reclus și M. Hess intenționau să facă nu atît o traducere a „Capitalului”, cît o prescurtare și o adaptare a lui pentru publicul francez. Tratativele, care au durat aproape trei ani, n-au dus la nici un rezultat. „Capitalul” a fost editat în limba franceză în 1874—1875 (vezi adnotarea 368). — 24, 242, 617.
- 45 Recenzia lui Engels la volumul I al „Capitalului” lui Marx a fost publicată în „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt”, în ianuarie 1868. Această recenzie nu a fost găsită. — 25.
- 46 La sfîrșitul lunii aprilie 1867, la Londra a fost înființat un comitet însărcinat cu efectuarea unei colecte pentru F. Freiligrath, care, o dată cu lichidarea filialei din Londra a Băncii generale a Elveției, al cărei salariat era, a rămas fără mijloace de existență. La 26 aprilie, comitetul, care era compus din emigranți mic-burhezi germani, a adresat un apel de a subscrie către „toți prietenii poeziei germane” din Anglia și din alte țări. Asemenea comitete au fost alcătuite în numeroase orașe din Germania și la New York. Dări de seamă amănunțite despre felul cum evoluează subscripția au fost publicate în ziarul „Hermann”. — 25, 339.
- 47 Casa Schiller, înființată la Manchester în noiembrie 1859, cu prilejul sărbătoririi a 100 de ani de la nașterea marelui poet german Fr. Schiller, năzuia să devină centrul vieții culturale și sociale a coloniei germane din Manchester. La început, Engels, care adoptase o atitudine critică față de activitatea acestei asociații, ce purta amprenta birocratismului prusian, s-a ținut deoparte. Abia în 1864, după ce în statut au fost introduse unele modificări, Engels a acceptat să facă parte din conducere, iar apoi să devină președinte al Casei Schiller, căreia i-a consacrat mult timp, exercitînd o influență considerabilă asupra activității ei. În 1867—1868 Engels s-a ocupat în mod deosebit de treburile Casei Schiller, în legătură cu construirea unui nou local. În 1868, pe cînd Engels era plecat din Manchester, comitetul de conducere l-a invitat pe K. Vogt să țină o conferință ceea ce l-a determinat pe Engels să renunțe la postul de președinte și de membru al comitetului de conducere (vezi volumul de față. p. 130, precum și K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 348—349). În numele conducerii comitetului, Davidson l-a rugat pe Engels să revină asupra hotărîrii, dar Engels n-a acceptat. În aprilie 1870 Engels a fost din nou ales în conducerea Casei Schiller, dar n-a mai participat prea intens la activitatea ei. — 26, 46, 103, 315.

- 48 Judecînd după cele spuse de Kertbény în scrisoarea către Marx din 17 ianuarie 1868, el intenționa să publice în „Illustrirte Zeitung” o scurtă nota biografică despre Marx, precum și portretul acestuia în legătură cu apariția volumului I al „Capitalului”. Portretul lui Marx, Kertbény l-a descoperit în mod întîmplător la un fotograf din Hannover, dar date biografice despre Marx n-a putut găsi nicăieri. În scrisoarea sus-menționată, el îl ruga pe Marx să-i trimită scurte date biografice pentru a scrie nota proiectată. Dar Kertbény n-a reușit să-și realizeze intenția. — 26.
- 49 Engels se referă la capitolul trei („Producția plusvalorii absolute”) a primei ediții germane a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua germană și în cele următoare ale volumului I, acestui capitol îi corespunde secțiunea a treia (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 190—314). — 27.
- 50 Engels se referă la articolul „Das Preussische und das Schweizer Heersystem”, publicat în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 2 din 11 ianuarie 1868. Seria de articole ale lui K. Grün „Armées permanentes ou milices” a fost publicată în „Les États-Unis d'Europe”, la începutul anului 1868. În articolul al patrulea din această serie, apărut în nr. 7 din 16 februarie al acestui ziar, era analizat sistemul militar din sudul Germaniei. — 27.
- 51 Este vorba de teritoriile anexate de Prusia la posesiunile sale în urma victoriei obținute în războiul austro-prusian din 1866 — ducatele Schleswig și Holstein, regatul Hannover, electoratul Hessen-Kassel, marele ducat Nassau, Frankfurt pe Main. — 27, 46.
- 52 Într-o scrisoare trimisă la 26 ianuarie 1868 din Saint-Louis, Meyer îi comunica lui Marx despre moartea soției lui Weydemeyer — Luise Weydemeyer. — 30.
- 53 Articolul lui Engels menționat aici nu a fost găsit. — 30.
- 54 Bătălia hotărîtoare în războiul austro-prusian s-a dat la 3 iulie 1866 la Königgrätz (azi Hradec Králové), nu departe de satul Sadova. Bătălia de lângă Sadova s-a încheiat printr-o mare înfrîngere a armatelor austriece și a constituit o dovadă a creșterii forței militare și economice a Prusiei. — 31.
- 55 Engels se referă la convorbirea dintre Schurz și Bismarck care a avut loc la Berlin în ianuarie 1868. Schurz l-a asigurat pe Bismarck că Napoleon al III-lea nu se bucură de popularitate în America și că S.U.A. nu-l vor sprijini dacă Germania va fi antrenată într-un război cu Franța. Prima perioadă a activității lui Schurz a fost prezentată într-o formă satirică de Marx și Engels în pamfletul „Marii bărbați ai emigrației” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 267—271). — 31.
- 56 Este vorba de apropiata căsătorie a Laurei, fiica lui Marx, cu Paul Lafargue, ai cărui părinți locuiau la Bordeaux. — 31.
- 57 Îndeplinind rugămîntea lui Marx, la începutul lunii martie 1868 Engels a scris o recenzie la volumul I al „Capitalului” pentru „Demokratisches Wochenblatt” sub forma a două articole, care au fost publicate în acest ziar la 21 și 28 martie 1868, fără semnătură (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 251—258). — 33.
- 58 Articolul lui S. Borkheim „Russische politische Flüchtlinge in West-Europa” (capitolele I și II) a fost tipărit în nr. 5 și 6 ale ziarului „Demokratisches

„Wochenblatt“ din 1 și 8 februarie 1868. Continuarea articolului a fost publicată în nr. 17 și 20 din 25 aprilie și 6 mai 1868. — 33, 115.

- 59 Este vorba de un articol al lui Moses Hess despre volumul I al „Capitalului“, pe care el a început să-l pregătească încă din noiembrie 1867 pentru a fi publicat în presa franceză. Marx îl sfătuia să expună pe scurt în acest articol teoria valorii după „Capitalul“. În 1858, Hess, timp de câteva luni, a încercat să publice articolul în diferite ziare, printre care și „Le Courrier français“ și „La Morale indépendante“. Soarta acestui articol nu e cunoscută. — 36, 618.
- 60 Este vorba despre dările de seamă apărute în presă despre conferințele ținute de W. Eichhoff în lunile martie-mai 1868 la Berlin pe tema: „Cauzele crizelor comerciale contemporane“. Dări de seamă despre conferințele lui Eichhoff au apărut în „Zukunft“ și „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“. În aceste conferințe erau citate pasaje din „Capitalul“ și „Manifestul Partidului Comunist“. — 36, 38, 57, 82.
- 61 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962 p. 50, 131. — 37.
- 62 Engels se referă la o informație apărută la 3 martie 1868 în ziarul „Times“, în care se spunea că guvernul țarist a dat instrucțiuni reprezentanților săi în Turcia și în țările balcanice să depună toate eforturile pentru a nu se ajunge la o ciocnire cu Turcia. — 38.
- 63 Engels i-a trimis lui Marx o scrisoare de la Angerstein din Viena, cu data de 9 martie 1868, în care acesta îi propunea lui Engels să colaboreze la un nou ziar muncitoresc; o propunere analogă a primit și Marx (vezi volumul de față, p. 41—42). — 38, 41.
- 64 Într-o scrisoare — care pînă astăzi nu a fost găsită — adresată lui Liebknecht, ca și într-o recenzie la volumul I al „Capitalului“ lui K. Marx, publicată în „Demokratisches Wochenblatt“ la 21 și 28 martie 1868, Engels recomanda deputaților muncitorilor ca, înainte de a se prezenta la dezbaterile din Reichstag în jurul noului regulament al meșteșugurilor, să studieze cu atenție „Capitalul“ lui Marx, care le oferă un excelent material în acest scop (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 256). În primăvara anului 1869, cu prilejul dezbaterii lui în Reichstag, proiectul de regulament al meșteșugurilor a fost supus unei critici vehemente din partea deputaților aleși de muncitori. Urmînd indicațiile lui Engels, Bebel, într-o strălucită cuvîntare, a cerut reglementarea muncii în fabrici: introducerea zilei de lucru de 10 ore, repaus duminical, instituirea inspecției muncitorești, libertate de asociere pentru organizațiile sindicale ș.a.m.d. Din numeroasele amendamente prezentate n-a fost adoptată decît propunerea lui Bebel cu privire la desființarea cartîlor de muncă. La 29 mai proiectul a fost adoptat. Informînd la 13 aprilie 1869 Consiliul General despre atitudinea avută de deputații muncitorilor în Reichstagul Germaniei de nord, Marx a relevat îndeosebi această cuvîntare a lui Bebel. — 39, 74, 254, 270.
- 65 Marx se referă la următoarele lucrări ale lui Maurer: „Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadt-Verfassung und der öffentlichen Gewalt“. München, 1854; „Geschichte der Markenverfassung in Deutschland“. Erlangen, 1856; „Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe

- und der Hofverfassung in Deutschland". Bände I—IV, Erlangen, 1862—1863 ; „Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland". Bände I—II, Erlangen, 1865—1866. — 40, 45.
- 66 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 22 ; K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 92. — 40, 580.
- 67 Este vorba, pe cât se pare, de urmatoarele scrieri ale lui Fraars : „Klima und Pflanzenwelt in der Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte Beider". Landshut, 1847 ; „Historisch-encyklopädischer Grundriss der Landwirtschaftslehre". Stuttgart, 1848 ; „Geschichte der Landwirtschaft". Prag, 1852 ; „Die Natur der Landwirtschaft". Bände I—II, Munchen, 1857 ; „Die Ackerbaukrisen und ihre Heilmittel". Leipzig, 1866. Vezi volumul de față, p. 50. — 41.
- 68 Duhring a dezvăluit plagiatul lui Wagener în lucrarea sa „Die Schicksale meiner sozialen Denkschrift für das preussische Staatsministerium". Berlin, 1868. — 42.
- 6 „Ancient Laws and Institutes of Wales". Volumes I—II, 1841. — 42, 467.
- 70 Este vorba de proiectul articolului 11 din legea presei, prezentat Corpului legislativ la 11 februarie 1868 de un grup de deputați, printre care și Dollfus, și adoptat la 6 martie în următoarea formulare : „Publicarea în presa periodică a oricăror informații care se referă la viața particulară constituie o încălcare a legii și se pedepsește cu o amendă de 500 de franci". — 43, 483.
- 71 Editorul ziarului „Irishman", P. Pigott, și proprietarul ziarului „Weekly News", A. Sullivan, au fost condamnați în 1867 și 1868 la închisoare pe diferite termene pentru că au publicat articole în apărarea fenienilor. — 43.
- 72 Este vorba de vestita școală de medicină de pe lângă spitalul Bartholomews din Londra. — 44.
- 73 Marx prezintă aici un extras din legea a X-a, capitolul 18, din „Lex Baiuvaiorum". „Lex Baiuvaiorum" — cod de drept cutumiar al tribului germanic al barbarilor, datînd din secolul al VIII-lea. — 44.
- 74 Este vorba de o corespondență din Rusia apărută în ziarul „Times" din 17 martie 1868. — 46.
- 75 Hunsrück — munți în Provincia renană. — 49.
- 76 Tacit. „Despre originea și țara germanilor", cap. 26. — 49.
- 77 *Leges barbarorum* — documente de drept cutumiar al triburilor germanice, întocmite în secolele V—IX. — 49.
- 78 C. Fraas. „Geschichter der Landwirtschaft", Prag. 1852, S. 12. — 50.
- 79 Este vorba de lucrarea lui Schorlemmer „Researches on the Hydrocarbons of the Series C_nH_{2n} + 2", căreia el i-a dat citire în ședința din 14 mai 1868 a Academiei de Științe din Londra (Royal Society) (vezi adnotarea 118). — 51, 77.
- 80 Între 1 și 5 aprilie 1868, Engels a fost la Londra, cu prilejul căsătoriei fiicei lui Marx, Laura, cu Paul Lafargue. — 53.

- 81 Engels se referă la un articol apărut în „*Demokratisches Wochenblatt*” nr. 14 din 4 aprilie 1868 : „*Auswanderung und Burgerrecht*”, în legătură cu tratatul dintre Confederația Germaniei de nord și S.U.A. cu privire la cetățenia emigranților germani. Proiectul acestui tratat a fost pus în discuția Reichstagului Germaniei de nord în aprilie 1868. — 53.
- 82 Marx se referă la articolele sale apărute în „*New York Daily Tribune*” din anii 1856—1857, în care făcea o caracterizare a băncii franceze pe acțiuni „*Crédit Mobilier*” — „*Crédit Mobilier din Franța*” (serie de articole) și „*Crédit Mobilier*” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 12, București, Editura politică, 1962, p. 21—37, 205—212, 292—295). — 55.
- 83 La Geneva, în martie-aprilie 1868, au declarat grevă 3 000 de muncitori din construcții. Muncitorii cereau reducerea zilei de lucru la 10 ore, majorarea salariilor, înlocuirea plății cu ziua prin plată cu ora ; din inițiativa Comitetului Central al secțiilor din Geneva ale Internaționalei, greviștii au primit ajutoare și din partea muncitorilor din alte ramuri ale industriei. Mulțumită sprijinului acordat de Consiliul General, care a organizat colecte printre muncitorii din Anglia, Franța și Germania, muncitorii genevezi au câștigat greva.
- Greva lucrătorilor în bronz din Paris a început în februarie 1867, la întreprinderile „*Barbedienne*”. Lucrătorii cereau să li se stabilească tarife fixe. La 25 ianuarie, asociația de ajutor reciproc a lucrătorilor în bronz („*Société de crédit et de solidarité des ouvriers du bronze*”) a trimis membrilor săi o circulară în care îi îndemna să se pregătească pentru o grevă generală de solidaritate. Ca răspuns la această inițiativă, proprietarii a 120 de întreprinderi s-au întrunit la 14 februarie și au adoptat o rezoluție, în care se cerea, sub amenințare cu lock-out, ca pînă la 25 februarie asociația de ajutor reciproc să fie dizolvată. La adunarea generală din 24 februarie a lucrătorilor în bronz, la care au participat aproape 3 000 de oameni, s-a adoptat hotărîrea de a porni lupta împotriva patronilor. O informare în acest sens a fost transmisă Consiliului General la Londra, prin delegați ai asociației lucrătorilor în bronz special însărcinați cu această misiune. Din inițiativa lui Jung, Dupont și a altor membri ai Consiliului General s-a început strîngerea de fonduri pentru sprijinirea muncitorilor parizieni. Mișcarea largă de solidaritate cu lucrătorii în bronz din Paris, organizată de Consiliul General, a acordat un sprijin important participanților la grevă și a subminat pozițiile patronilor. La 24 martie, reprezentanții Uniunii patronilor au consimțit să introducă tarife fixe pentru diferitele feluri de lucrări. — 55, 212.
- 84 Evenimentele din bazinul Charleroi (Belgia) au avut loc în primăvara anului 1868. Drept răspuns la măsura luată de către proprietarii minelor de cărbune de a reduce producția și de a micșora salariile cu 10%, muncitorii au declarat grevă și au încetat lucrul. În ziua de 26 martie, la Charleroi s-a produs o ciocnire sîngeroasă între muncitorii greviști și trupe ale jandarmeriei. 22 de muncitori, printre care și 5 femei, au fost arestați și defereți justiției. Secția belgiană a Internaționalei a desfășurat o amplă campanie de sprijinire a greviștilor atât în Belgia, cât și în afara granițelor ei. Ea a organizat mitinguri de protest. În paginile ziarelor „*Tribune du Peuple*”, „*Liberté*” etc., evenimentele de la Charleroi erau expuse pe larg, iar la 12 aprilie 1868 a fost publicat un manifest adresat de secție către muncitorii din Belgia și din alte țări ; s-a ținut în mod regulat legătura cu Consiliul General, care la rîndul său a publicat un apel în care cauza mișcărilor din Charleroi era declarată cauza întregii Internaționale, și a orga-

nizat acțiunea de ajutorare a greviștilor. În urma acestor evenimente, în Belgia numărul membrilor Internaționalei a crescut considerabil.

În legatură cu greva de la Geneva a muncitorilor din construcții vezi adnotarea 83.

La *Bologna* a avut loc între 14 și 17 aprilie 1868 o grevă generală a muncitorilor, care revendicau o reducere și o așezare echitabilă a impozitului pe venit. Greva a fost însoțită de minguri și de o demonstrație, în cursul careia muncitorii au aruncat cu pietre în geamurile primăriei orașului. Pentru împrăștierea demonstrației a fost chemată armata. Numeroși muncitori au fost arestați. — 56, 101.

85 „*Conspect asupra «Capitalului»* lui Karl Marx. Volumul I”, întocmit de F. Engels în cursul anului 1868, s-a păstrat sub forma unui manuscris, care cuprinde aproximativ primele două treimi ale acestei lucrări, inclusiv capitolul „*Mașinile și marea industrie*” (vezi K. Marx și F. Engels. *Opere*, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 259—309). — 57.

86 Kugelmann, care întreținea corespondență cu vestitul naturalist german Virchow în legatură cu unele probleme de ginecologie, a încercat să-i trezească acestuia interesul pentru „*Capitalul*” lui Marx. — 57.

87 Apelul „*Internationale Arbeiterassociation. Zuruf an alle Arbeiter deutscher Sprache*”, adresat de J. Ph. Becker pentru ajutorarea materială a muncitorilor constructori din Geneva aflați în grevă, a fost publicat la 11 aprilie 1868 la Geneva. — 58.

88 Marx se referă la „*Cronica politică*” a ziarului „*Demokratisches Wochenblatt*” nr. 15 și 16 din 11 și 18 aprilie 1868. — 60.

89 Marx se referă la prima parte a variantei sale la cartea a III-a a „*Capitalului*”, scrisă în 1864—1865. O caracterizare a acestei părți din manuscris a fost făcută mai târziu de Engels în prefața la prima ediție germană a volumului al III-lea al „*Capitalului*” (vezi K. Marx și F. Engels. *Opere*, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 7—15). — 61.

90 Este vorba de prima sesiune a parlamentului vamal, care și-a desfășurat lucrările între 27 aprilie și 23 mai 1868.

Parlamentul vamal — organ conducător al Uniunii vamale, reorganizată după războiul din 1866 și după încheierea, la 8 iulie 1867, a tratatului dintre Prusia și statele din sudul Germaniei, în baza căruia a fost creat acest organ. Parlamentul vamal era alcătuit din membri ai Reichstagului Confederației Germaniei de nord și din deputați speciali aleși din partea statelor din sudul Germaniei: Bavaria, Baden, Württemberg și Hessen. În acest parlament, deputații din partea muncitorilor erau Bebel și Liebknecht. Parlamentul trebuia să se ocupe exclusiv de problemele comerțului și ale politicii vamale: tendința lui Bismarck de a lărgi treptat competența acestui parlament, extinzând-o asupra altor probleme, de ordin politic, s-a lovit de împotrivirea directă a reprezentanților Germaniei de sud.

Partidul popular german, înființat în 1865, era format din elemente democratice din rindul micii burghezii și, în parte, din reprezentanți ai burgheziei, îndeosebi ai burgheziei din statele germane de sud. În opoziție cu național-liberalii, Partidul popular german era împotriva instaurării hegemoniei prusiene în Germania și susținea planul așa-zisei „*Germanii mari*”, în care urmau să intre atât Prusia, cât și Austria. Acest partid, care ducea o politică antiprusiană și lansa lozinci general-democratice, era în același

- timp exponentul tendințelor particulariste ale unor state germane. Propagînd ideea unui stat federativ german, el se pronunța în același timp împotriva unificării Germaniei sub forma unei republici democratice unite, centralizate. — 64, 132, 241, 287, 290, 295, 388.
- 91 Marx se referă la teoria rentei funciare absolute (vezi K. Marx. „Capitalul”, vol. III, partea a II-a, București, Editura politică, 1955, p. 706—728). — 68.
- 92 În primul manuscris al cărții a III-a a „Capitalului”, care a fost scrisă de Marx în 1864—1865, textul este împărțit în șapte mari capitole. După moartea lui Marx, Engels, pregătind acest manuscris pentru tipar, a înlocuit împărțirea pe capitole prin împărțirea pe secțiuni. În volumul al III-lea al „Capitalului”, editat de Engels, capitolului menționat în scrisori îi corespunde secțiunea a doua : „Transformarea profitului în profit mijlociu” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 145—213). — 68.
- 93 În prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”, menționat aici, modificările pe care le suferă compoziția capitalului sînt analizate în subcapitolul c) din capitolul VI. În edițiile a doua și cele următoare ale volumului I, acestui subcapitol îi corespunde capitolul douăzeci și trei („Legea generală a acumulării capitaliste”) din secțiunea a șaptea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 622—708). — 69
- 94 Aici, prin capital productiv Marx înțelege capitalul industrial, în opoziție cu capitalul comercial. Mai tîrziu el a dat, în secțiunea întii a volumului al II-lea al „Capitalului”, o definiție specială a capitalului productiv (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 24, București, Editura politică, 1967, p. 31—192). — 69.
- 95 Parc în Londra. După ce s-a mutat de la Manchester, Engels a locuit în apropiere de acest parc. — 70.
- 96 După cum se vede din scrisoarea trimisă de W. Schily lui Marx la 26 aprilie 1868, este vorba de datele biografice pe care le cerea E. Reclus pentru a scrie un articol despre Marx. — 70.
- 97 Este vorba despre un articol apărut în „Mannheimer Zeitung” despre „Capitalul” lui Marx ; se pare că acest articol a fost publicat cu sprijinul lui Siebel. — 73.
- 98 Marx se referă la datele prezentate la p. 186 din prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”. La pregătirea ediției a doua germane a acestui volum, apărută în 1872, Marx, pe baza unor informații suplimentare primite de la Engels, a prezentat date exacte și a îndreptat unele greșeli faptice care se strecuraseră în prima ediție (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 231—232). — 75, 80.
- 99 Este vorba despre cartea : H. E. Roscoe. „Kurzes Lehrbuch der Chemie nach den neuesten Ansichten der Wissenschaft. Deutsche Ausgabe, unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von Carl Schorlemmer”. Braunschweig, 1867. Despre izomerii alcoolilor se vorbește la p. 297—298. — 78.
- 100 Este vorba despre un proces scandalos care s-a judecat în Austria, în mai 1868, și care a demonstrat descompunerea morală a aristocrației din această țară. Baroneasa Julia Ebergény, amanta contelui Chorinsky, a fost acuzată

- de ucidera soției acestuia. Scrisorile primite de ea de la Chorinsky, care au fost prezentate drept probe la proces, au oferit temeuri pentru suspectarea contelui de complicitate la omor. — 79.
- 101 Marx se referă, pare-se, la un episod relatat de Plutarh în „Vieți parralele”. — 80.
- 102 Engels se referă la cuvântarea rostită de E. Lasker la 18 mai 1868 în prima sesiune a parlamentului vamal (în legătură cu parlamentul vamal vezi adnotarea 90). — 82.
- 103 Marx se referă la capitolul al doilea („Transformarea banilor în capital”) din prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua germană și în cele următoare ale acestui volum, capitolului respectiv îi corespunde secțiunea a doua (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 160—189). — 84.
104. Este vorba de primul capitol, „Marfa și banii”, din prima ediție a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua germană și în cele următoare ale acestui volum, capitolului respectiv îi corespunde secțiunea întâi (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 59—159). — 84.
- 105 „Currency principle” („Principiul circulației banilor”), sau „școala banilor” — una din variantele școlii care a formulat teoria cantitativă a banilor. Reprezentanții acestei școli susțineau că valoarea și prețul mărfurilor sînt determinate de cantitatea de bani aflată în circulație. Ei își propuneau să mențină o circulație bănească fermă și considerau că singurul mijloc pentru realizarea acestui scop este ca bancnotele să aibă în mod obligatoriu acoperire în aur și ca emisiunea lor să fie reglementată în conformitate cu importul și exportul de metale nobile. Pornind de la aceste premise teoretice false, adepții lui „currency principle” considerau că crizele economice de supraproducție se datorează exclusiv nerespectării legilor circulației banilor proclamate de ei. „Currency principle” s-a bucurat de o mare popularitate în Anglia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dar încercările guvernului englez de a se sprijini pe această teorie (Bank Act din 1844) n-au dat rezultate și n-au făcut decît să confirme totala ei inconsistență științifică și inutilitate practică (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 172—175, precum și K. Marx. „Capitalul”, vol. III, partea a II-a, București, Editura politică, 1955, p. 525—540). — 84.
- 106 A. Smith. „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”. Edinburgh, 1814, vol. I, p. 441. — 84.
- 107 Turgot. „Réflexions sur la formation et la distribution des richesses”. În : „Oeuvres de Turgot. Nouvelle édition par E. Daire”. Tome premier, Paris, 1844, p. 43. — 84.
- 108 Referatul despre salariu a fost prezentat de Marx la Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra. — 85.
- 109 De la 29 mai și pînă pe la 15 iunie 1868, Marx, împreună cu fiica sa Eleanor, au fost în vizită la Engels, la Manchester. — 87, 491.

- 110 La Congresul de la Lausanne din 1867 al Internaționalei s-a luat hotărârea ca congresul general ordinar din 1868 să aibă loc la Bruxelles. Dar, întrucît Camera deputaților din Belgia a menținut în vigoare legea din 1835 cu privire la străini, potrivit căreia orice străin suspect din punct de vedere politic poate fi expulzat din această țară, la ședința Consiliului General din 25 mai 1868 Marx a pus problema renunțării la ideea convocării congresului la Bruxelles. Textul rezoluției întocmite de Marx, în care se prevedea schimbarea locului de întrunire a congresului, acesta urmînd să se țină la Londra (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 334), a fost citit în ședința Consiliului din 2 iunie. Declarația făcută de ministrul de justiție al Belgiei, Jules Barat, la 16 mai 1868 în Camera deputaților, că deputații nu trebuie să permită convocarea congresului la Bruxelles, protestul secției locale a Internaționalei în legătură cu această declarație, protest publicat în ziarul „Tribune du Peuple” nr. 5 din 24 mai 1868, precum și scrisoarea lui De Paepe și Vandenhouten, conducătorii secției, l-au determinat pe Marx să prezinte, în ședința din 16 iunie 1868 a Consiliului General, o nouă rezoluție, potrivit căreia congresul u ma să se țină tot la Bruxelles. — 87.
- 111 Engels nu și-a pus în aplicare intenția de a scrie un al doilea articol despre „Capitalul” pentru revista „The Fortnightly Review”. — 89, 96, 111.
- 112 În nr. 25 din 21 iunie 1868 al ziarului „La Cigale” din Bruxelles a apărut o corespondență a lui P. Vésinier din Londra, în care erau prezentate în mod denaturat dezbaterile din ședința de la 9 iunie a Consiliului General în legătură cu schimbarea locului de întrunire a congresului și care conținea unele aserțiuni calomnioase la adresa lui Dupont și Jung, membri ai Consiliului. În legătură cu aceasta, secția centrală din Bruxelles a adoptat în unanimitate, la 22 iunie, o hotărîre prin care își declina orice răspundere pentru articolul lui Vésinier și își exprima protestul împotriva divulgării în presă a unor probleme de ordin intern ale Internaționalei. Protestul secției belgiene împotriva insinuărilor calomnioase ale lui Vésinier la adresa lui Dupont și Jung a fost publicat în nr. 26 din 28 iunie al ziarului „La Cigale”. — 89.
- 113 A. Smith. „Avuția națiunilor”, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 37 și 41. — 90.
- 114 Recurgînd aici la o parafrază din „Fenomenologia spiritului” a lui Hegel (vezi G.W.F. Hegel. „Fenomenologia spiritului”, București, Editura Academiei R.P.R., 1965, p. 178), Marx subliniază că la Smith elementele unei concepții profund științifice s-au îmbinat cu reprezentările cele mai vulgare. — 90.
- 115 Este vorba de pregătirea materialelor pentru lucrarea lui Eichhoff „Die Internationale Arbeiterassociation. Ihre Gründung. Organisation, politisch-soziale Tätigkeit und Ausbreitung”. La 6 iunie 1868, Eichhoff s-a adresat lui Marx cu rugămintea de a-l ajuta să scrie un articol în legătură cu istoria Asociației Internaționale, în vederea popularizării ideilor și a activității ei practice. În ciuda situației grele în care se afla familia lui în urma îmbolnăvirii copiilor, Marx a pregătit și la 27 iunie a trimis la Berlin un mare pachet conținînd diverse materiale: documente ale Asociației, tăieturi din ziare și din broșuri în legătură cu activitatea acesteia, precum și extrase și note scrise de mîna lui. Din cauza abundenței materialelor trimise, lucrarea a luat proporțiile unei broșuri. Ea a fost scrisă de Eichhoff în colaborare directă cu Marx. Din scrisorile lui Eichhoff se știe că, în

- afară de faptul că materialele scrise de mîna lui Marx au fost toate incluse în broșura, el a răspuns la numeroasele întrebări puse de Eichhoff, i-a dat sfaturi, i-a făcut propuneri și a scris chiar el o parte din textul broșurii. Între 12 și 22 iulie 1868, Marx a corectat șpalturile și a redactat lucrarea. La 29 iulie broșura a fost gata și în august a ieșit de sub tipar. — 93.
- 116 Respectivul articol al lui Engels nu a fost găsit. — 96.
- 117 Este vorba de recenzia la volumul I al „Capitalului”, care a fost publicată în revista — editată în colaborare cu Faucher — „Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte”, Vol. XX, Berlin, 1868, p. 206, sub titlul „Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie von Karl Marx. Erster Band. Buch I. Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg, Otto Meissner, 1867”. — 98, 104, 120.
- 118 Marx se referă la două fascicule din „Proceedings of the Royal Society” nr. 94 din 1867 și nr. 102 din 1868, în care erau publicate cercetările lui Schorlemmer în legătură cu punctele de fierbere ale hidrocarburilor din seria CnH_{2n+2}. — 100.
- 119 Asociația culturală a muncitorilor comuniști germani de la Londra (vezi adnotarea 2), împreună cu alte câteva organizații din acest oraș, organiza în fiecare an întruniri festive consacrate aniversării insurecției proletariatului parizian din iulie 1848; la aceste întruniri luau parte și membrii Consiliului General. — 101.
- 120 În legătură cu declarația — menționată în scrisoare — făcută de F. Pyat la 29 iunie la un miting din Londra, Consiliul General, în ședința sa din 7 iulie 1868, a luat, la propunerea lui Marx, hotărîrea de a dezavua poziția lui Pyat, publicînd „Rezoluția Consiliului General cu privire la cuvîntarea lui Felix Pyat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 335). După ce rezoluția a apărut în presă, în Secția federală franceză de la Londra, care a luat ființă în toamna anului 1865 și care, alături de proletari, cuprindea în rîndurile sale și elemente mic-burgheze, s-a produs o sciziune. Reprezentanții elementelor proletare (E. Dupont, H. Jung, P. Lafargue și alții) s-au retras din această secție, exprimîndu-și dezaprobarea față de tactica ei aventuristă și provocatoare. Grupul Pyat, pierzînd legătura cu Internaționala, a continuat să acționeze în numele ei și, în repetate rînduri, a acordat sprijin grupărilor antiproletare care luptau împotriva liniei lui Marx în Consiliul General. La 10 mai 1870 Consiliul General s-a delimitat în mod oficial de acest grup (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 460). — 101, 114, 126, 518.
- 121 În scrisoarea Comitetului de la Bruxelles din 23 iunie 1868 se făcea cunoscută hotărîrea secției centrale din Bruxelles de a-și declina orice răspundere pentru articolul publicat de Vésinier în nr. 25 din 21 iunie 1868 al ziarului „La Cigale”, care conținea aserțiuni calomnioase la adresa Consiliului General și a membrilor săi Dupont și Jung (vezi adnotarea 112), și se protesta împotriva divulgării în presă a unor chestiuni de ordin intern ale Internaționalei. Acestei scrisori, semnată de De Paepe, Metens, Delesalles și Rochard, i s-a dat citire în ședința Consiliului General din 7 iulie 1868. — 101.
- 122 Este vorba de cei 9 membri ai celui de-al doilea birou al Secției din Paris a Internaționalei, care în martie 1868 au fost aleși în locul celor 15 mem-

- bri ai primului birou aflați în închisoare (vezi adnotarea 27). În mai 1868, cei 9 membri au fost condamnați la 3 luni închisoare și 100 de franci amendă. — 101.
- 123 „Der Feldzug der preussischen Main-Armee im Sommer 1866”. Bielefeld und Leipzig, 1867. — 103.
- 124 Este vorba de intenția lui Kugelmann de a-i scrie lui Faucher în legătură cu o recenzie la „Capitalul” lui Marx (vezi adnotarea 117). Marx îl compară, în mod ironic, pe Faucher cu Mannequin piss — vestită sculptură din secolul al XVII-lea din Bruxelles. — 104, 492.
- 125 Marx se referă la un articol anonim apărut în „Literarisches Centralblatt für Deutschland” nr. 28 din 4 iulie 1868, sub titlul: „Marx, Karl. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie (in 3 Bdn). Erster Bd. Buch I. Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg, 1867. O. Meissner”. — 104.
- 126 Articolul lui J. Dietzgen „Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie” von Karl Marx. Hamburg, 1867” a fost trimis de Marx lui W. Liebknecht și publicat în „Demokratisches Wochenblatt” în suplimentul la nr. 31, și în nr. 34, 35 și 36 din 1, 22 și 29 august și 5 septembrie 1868. — 105.
- 127 Este vorba de cartea lui Schmalz „Staatswirthschaftslehre in Briefen an einen teutschen Erbprinzen”. Th. I, Berlin, 1818, S. 274—275, și traducerea ei în limba franceză „Economie politique. Ouvrage traduit de l'allemand”. T. I., Paris, 1826, p. 304.
- Demagogi* erau numiți în Germania, în deceniul al 3-lea al secolului al XIX-lea, participanții la mișcarea opoziționistă din rîndurile intelectualității germane. Cuvîntul a intrat în uz după Conferința de la Karlsbad a miniștrilor statelor germane, care a avut loc în august 1819 și la care s-au luat o serie de hotărîri speciale în vederea luptei împotriva uneltirilor „demagogilor”. — 106.
- 128 Plagiatul lui Bastiat a fost demascat de Marx în articolul „Plagiatul meu după F. Bastiat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 336—337). — 106.
- 129 Este vorba de cartea lui C. Boruttau „Gedanken über Gewissens-Freiheit”. Königsberg, 1867. Cartea este dedicată „domnișoarei Otilia Schurzel din Moscova”. — 108.
- 130 E. Jones și-a pus candidatura la alegerile parlamentare din 1868, din partea muncitorilor din Manchester, dar n-a fost ales (vezi volumul de față, p. 126, 159, 178). — 108.
- 131 În 1868, sub influența experienței pe care le-o oferea mișcarea muncitorească, și mai cu seamă sub înriurirea exercitată de Internațională și de ideile „Capitalului” lui Marx, partea înaintată a Uniunii generale a muncitorilor germani (vezi adnotarea 43) a început să renunțe la dogmele lassalleene. Conducătorii lassalleenilor, temîndu-se să nu-și piardă influența în rîndurile muncitorilor, au fost nevoiți să recurgă la o manevra. În programul adunării generale a Uniunii, care urma să aibă loc la Hamburg, publicat în „Zukunft” nr. 266 din 10 iulie 1868 și în „Social-Demokrat” nr. 98 din 21 august 1868, au fost incluse unele puncte, cum este cel privitor la agitația pentru libertate politică deplină, la „Capitalul” lui Marx și la colaborarea internațională a clasei muncitoare. O apreciere a acestui program a fost făcută de Marx în scrisoarea de răspuns „Către președintele și consiliul de conducere al Uniunii generale a muncitorilor germani” (vezi K. Marx

și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 340). Într-o scrisoare adresată lui Engels, Marx spunea în legătură cu răspunsul său că i-a felicitat pe lassalleeni „pentru renunțarea la *programul lui Lassalle*” (vezi volumul de față, p. 124).

La adunarea de la Hamburg (22—26 august 1868) au fost adoptate hotărâri importante: a fost aprobată în principiu mișcarea grevistă, s-a recunoscut în mod unanim că „prin lucrarea sa «Capitalul», Marx a adus un serviciu de neprețuit clasei muncitoare” și, în sfârșit, s-a arătat că e necesar ca clasa muncitoare din diferite țări să desfășoare acțiuni comune. În realitate însă, conducătorii lassalleenilor au continuat să împiedice aderarea Uniunii la Internaționala și s-au menținut pe vechile lor poziții. — 109, 112, 138, 145, 148, 502.

132 Engels se referă la scrisoarea lui Liebknecht către Marx din 29 iulie 1868, în care îi dădea informații în legătură cu acordul încheiat la Berlin, în iulie 1868, între Liebknecht și Schweitzer. În cursul întrevederii sale cu Schweitzer, Liebknecht i-a făcut cunoscută intenția sa și a lui Bebel de a recomanda apropiatului congres al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani de la Nürnberg (vezi adnotarea 134) să recunoască programul Internaționalei și a insistat asupra necesității ca Uniunea lassalleenilor să adere la Asociația Internațională, considerînd că în felul acesta vor fi lichidate discordiile dintre lassalleeni și adepții lui Bebel și Liebknecht, iar unificarea va deveni posibilă. — 110.

133 Este vorba de scrisoarea lui Kugelmann către Engels din 26 iulie 1868, în care îi aducea la cunoștință că, după spusele lui Kertbény, Keil din Leipzig a fost de acord cu publicarea biografiei lui Marx în „Gartenlaube”. Dar articolul biografic scris de Engels n-a fost publicat de redacție. În iulie 1869 Engels l-a refăcut, pentru a fi publicat în ziarul „Die Zukunft”, unde a apărut în numărul 185 din 2 august 1869 sub titlul „Karl Marx” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 387—392). — 110.

134 La 23 iulie 1868, Bebel, în numele Uniunii asociațiilor muncitorilor germani, a trimis Consiliului Internaționalei o invitație la Congresul de la Bruxelles, în care scria: „Printre problemele importante care figurează pe ordinea de zi, locul principal îl ocupă problema programului... Noi... intenționăm să propunem congresului să adopte programul Asociației Internaționale a Muncitorilor și... să propunem totodată afilierea organizației noastre la Asociația Internațională a Muncitorilor”.

Congresul de la Nürnberg al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani de sub conducerea lui Bebel a avut loc în zilele de 5—7 septembrie 1868. Consiliul General a trimis ca reprezentant al său oficial la acest congres pe Eccarius. În afară de acesta au mai fost prezenți încă cîțiva reprezentanți ai Internaționalei. Cu majoritate de voturi (69 contra 46), congresul a adoptat hotărîrea de a adera la Asociația Internațională și a adoptat un program în care erau recunoscute principiile de bază ale acesteia. Congresul a ales un comitet compus din 16 împuterniciți pentru aplicarea acestei hotărîri ei au fost confirmați de Consiliul General la 22 septembrie 1868 în calitate de Comitet executiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor din Germania. Congresul de la Nürnberg a adoptat, de asemenea, hotărîrea cu privire la organizarea sindicatelor și a ascultat raportul lui Liebknecht în problema înarmării, în care acesta cerea desființarea armatelor existente. — 112, 125, 148, 156, 248, 287.

- 135 Congresul solidarității frățești a muncitorilor de toate naționalitățile din Austro-Ungaria, care urma să se țină la Viena în septembrie 1868, a fost interzis de guvernul austro-ungar. — 112.
- 136 Observațiile lui Marx se referă la articolul biografic scris de Engels despre el (vezi adnotarea 133). În prima observație este vorba despre „Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe”, cotidian care a apărut la Köln de la 1 ianuarie 1842 pînă la 31 martie 1843. Ziarul a fost fondat de unii reprezentanți ai burgheziei renane cu o stare de spirit opoziționistă față de absolutismul prusian. Din aprilie 1842, Marx a devenit colaborator al ziarului, iar cu începere din luna octombrie a aceluiași an a fost unul dintre redactorii lui. În acest ziar au apărut o serie de articole ale lui Engels. În timpul cît Marx a fost redactor al lui „Rheinische Zeitung”, ziarul a căpătat un caracter democrat-revoluționar tot mai pronunțat. Guvernul a supus „Rheinische Zeitung” unei cenzuri deosebit de severe, iar apoi l-a suspendat. — 113.
- 137 Este vorba de apelul prezidiului Uniunii generale a muncitorilor germani: „An die Vorstands-Mitglieder des Allgemeinen deutschen Arbeiter-Vereins”, care a fost publicat, sub semnătura lui W. Riehl, în „Social-Demokrat” nr. 90 din 2 august 1868 (vezi și adnotarea 145). — 114.
- 138 Marx reflectează dacă n-ar fi indicat ca, în legătură cu viitorul congres al Internaționalei ce urma să se țină la Bruxelles în 1869, Consiliul General sa-și mute sediul la Geneva. — 115.
- 139 Engels se referă la hotărîrea adoptată de Comitetul Central al Ligii comuniștilor de la Londra la 15 septembrie 1850 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 595—600) prin care atribuțiile Comitetului Central erau transmise Comitetului de circumscripție din Köln.
- Liga comuniștilor — prima organizație comunistă internațională a proletariatului; a fost întemeiată sub conducerea lui Marx și Engels la începutul lunii iunie 1847, la Londra. Principiile programatice și organizatorice ale Ligii au fost elaborate cu participarea directă a lui Marx și Engels. Din însărcinarea celui de-al doilea Congres al Ligii (29 noiembrie—8 decembrie 1847), care a adoptat în unanimitate principiile comunismului științific elaborate de ei, Marx și Engels au scris documentul programatic „Manifestul Partidului Comunist”, care a fost publicat în februarie 1848 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 461—500).
- Platforma politică a Ligii comuniștilor în rezoluția din 1848—1849 au constituit-o „Revendicările partidului comunist în Germania” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 5, București, Editura politică, 1963, p. 3—5). Centrul conducător și îndrumător pentru membrii Ligii comuniștilor era acum „Neue Rheinische Zeitung”, al cărui redactor-șef era Marx.
- După înfringerea revoluției, în anii 1849—1850 Liga comuniștilor a fost reorganizată și și-a continuat activitatea. În „Adresa organului central către Liga comuniștilor”, scrisă de Marx și Engels în martie 1850 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 331—338), s-a făcut un bilanț al revoluției din 1848—1849 și s-a trasat sarcina de a se crea un partid de sine stătător al proletariatului; în „Adresă” a fost expusă într-o formă dezvoltată ideea revoluției neîntrerupte.
- În vara anului 1850, în cadrul Comitetului Central al Ligii comuniștilor s-au adîncit divergențele principiale în problema tacticii. Hotărîrea menționată mai sus a fost adoptată cu scopul de a-i feri pe muncitorii de influ-

ența vătămătoare a fracțiunii sectare și aventuriste Willich-Schapper, care încerca să impună Ligii tactica dezlănțuirii imediate a revoluției, fără a ține seama de legitățile obiective și de situația reală din Germania și din celelalte țări ale Europei. Prin acțiunile ei, fracțiunea oferea un pretext pentru provocările polițienești împotriva Ligii comuniștilor. Dar mutarea Comitetului Central la Köln a avut și unele consecințe negative: Comitetul de circumscripție din Köln s-a dovedit a nu fi în stare să conducă întreaga Ligă; în afară de aceasta, Comitetul Central, stabilindu-și sediul la Köln, se afla în primejdia unor ingerințe din partea poliției prusiene. Persecuțiile polițienești și arestările operate în rîndul membrilor Ligii au dus, în mai 1851, la încetarea de fapt a activității Ligii comuniștilor în Germania. La propunerea lui Marx, curînd după procesul comuniștilor de la Köln, la 17 noiembrie 1852, Liga s-a dizolvat, dar membrii ei și-au continuat activitatea de educare a cadrelor în vederea viitoarelor lupte revoluționare.

Liga comuniștilor a jucat un important rol istoric ca școală a revoluționarilor proletari, ca germene al partidului proletar, ca precursor al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 116. 361.

140 Vezi adnotarea 133.

141 Într-o scrisoare trimisă lui Marx la 7 august 1868, John Morley, redactorul-șef al lui „Fortnightly Review”, invocă drept motiv pentru refuzul de a publica recenzia lui Engels la volumul I al „Capitalului” lipsa de spațiu pentru materiale de acest gen. — 118.

142 Marx a fost la odihnă la Ramsgate cam de pe la 21 pînă la 24 august 1868. — 121.

143 Engels se referă la Bernhard Becker, pe care în testamentul său, Lassalle îl recomandă ca succesori la postul de președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani. Pe coperta interioară a cărții sale, „Dezvăluiri asupra tragicului sfîrșit al lui Ferdinand Lassalle”, Becker se intitulează el însuși „succesor al lui Lassalle în virtutea testamentului acestuia”. — 122.

144 Este vorba de o serie de lucrări ale lui Marx și Engels (declarațiile către redacțiile ziarelor „Social-Demokrat” și „Berliner Reform”, broșura „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”, articolul „Președintele omenirii”) în care sînt demascate poziția politică a lui Schweitzer și afirmațiile calomnioase ale lui B. Becker (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 38—85 și 96—100). — 122.

145 Invitația oficială de a participa, în calitate de invitat de onoare, la adunarea generală de la Hamburg a Uniunii generale a muncitorilor germani (vezi adnotarea 131) i-a fost trimisă lui Marx în numele președintelui și al consiliului de conducere al Uniunii la 13 august 1868. Textul scrisorii a fost publicat în nr. 95 din 14 august 1868 al ziarului „Social-Demokrat”, de asemenea i s-a dat citire în ședința Consiliului General din 18 august 1868. — 123.

146 În 1868 membrii din Neapole ai Internaționalei au întreținut legături cu Asociația Internațională a Muncitorilor prin intermediul lui Dupont, membru al Consiliului General, pe care l-au trimis ca delegat al lor la Congresul de la Bruxelles al Asociației Internaționale.

Secția din Neapole a Internaționalei s-a constituit definitiv în 1869. Aceasta a fost prima secție mai numeroasă a Asociației Internaționale în Italia, cuprinzînd un mare număr de muncitori. Secția se afla sub influența puternică a bakuniștilor. La începutul anului 1871 secția s-a dizolvat.

Dar cu ajutorul lui Cafiero, care primise instrucțiuni de la Engels, ea a fost reorganizată și a stabilit o legătură permanentă cu Consiliul General. Cafiero îi informa cu regularitate pe membrii secției despre scrisorile primite de la Engels și despre documentele Internaționalei. Curînd, secția din Neapole a început să joace rolul de secție centrală în Italia, dar în august 1871 a fost nimicită de poliție. — 125.

147 Marx se referă la comunicările trimise de secțiile din Italia ale Internaționalei în legătură cu situația din această țară. Printre altele, la 18 august 1868, în ședința Consiliului General, s-a dat citire unei scrisori în care se făcea cunoscut că „la Bologna și în împrejurimi adunările sînt interzise, militanții din conducerea asociațiilor muncitorești sînt aruncați în închisoare”.

În apropiere de *Mentana*, la 3 noiembrie 1867, armata franceză, acționînd împreună cu garda papală, formată din mercenari, a învins trupele lui Garibaldi, care porniseră un nou marș asupra Romei, cu scopul de a o elibera de sub ocupația franceză și a o include în statul italian. — 125.

148 În urma arestării membrilor conducerii Secției din Paris a Internaționalei (vezi adnotările 27 și 122), la Congresul de la Bruxelles și-au trimis delegați, în primul rînd, asociațiile profesionale ale muncitorilor francezi care aderaseră la Asociația Internațională a Muncitorilor. La congres au participat peste zece delegați ai asociațiilor profesionale din Franța, printre care se aflau reprezentanți ai mecanicilor, tinichigiilor, macaragiilor, tipografilor, legătorilor de cărți, zugravilor, pietrarilor, lucrătorilor în bronz etc. — 125.

149 Ultima ședință a Consiliului General al Internaționalei înainte de Congresul de la Bruxelles a avut loc la 1 septembrie 1868. La ședință, pe lîngă alte probleme, a fost dezbătut și aprobat în unanimitate raportul pe care Consiliul General urma să-l prezinte la Congresul de la Bruxelles (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—347). — 126.

150 La începutul lunii septembrie 1868, Engels și-a petrecut cîteva zile cu mama sa la Ostende. În timpul călătoriei sale s-a întîlnit cu Marx la Londra. — 126.

151 Este vorba de cel de-al treilea Congres al Internaționalei, care a avut loc la Bruxelles între 6 și 13 septembrie 1868. La acest congres au participat aproape 100 de delegați ai muncitorilor din Anglia, Franța, Germania, Belgia, Elveția, Italia și Spania. Marx, care participase direct la pregătirea congresului, n-a luat parte la lucrările lui. La congres, în ședința din 7 septembrie 1868, s-a dat citire raportului anual al Consiliului General, care fusese scris de Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—347). Congresul a adoptat hotărîrea deosebit de importantă cu privire la necesitatea ca bogățiile subsolului, caile ferate, pădurile, precum și pămîntul arabil să fie trecute în proprietate obștească. Această hotărîre, care dovedea că majoritatea proudhoniștilor francezi și belgieni au trecut pe pozițiile colectivismului, a marcat victoria obținută în Internațională de socialismul proletar asupra reformismului mic-burghez. Congresul a adoptat, de asemenea, o serie de rezoluții scrise de Marx cu privire la ziua de muncă de 8 ore, la folosirea mașinilor, la atitudinea față de congresul Ligii burghezo-pacifiste a păcii și libertății (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 220, 573—574), precum și o rezoluție propusă de un grup de delegați germani în care se recomandă muncitorilor din toate țările să studieze „Capitalul” lui Marx și să sprijine traducerea lui din limba germană în alte limbi (vezi adnotarea 154). — 127, 507.

152 Este vorba de numărul din 9 septembrie 1868 al ziarului „Times”, în care, sub titlul „International Working Men's congress”, a fost publicată prima corespondență a lui Eccarius despre Congresul de la Bruxelles și în care a apărut, de asemenea, textul scris de Marx „Al patrulea raport anual al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—347). Articolul de fond din acest număr al ziarului era consacrat, de asemenea, Congresului de la Bruxelles al Internaționalei. Corespondențele ulterioare au fost publicate în numerele din 11, 14, 15 și 17 septembrie ale ziarului „Times”. — 127.

153 Marx se referă la atitudinea adoptată de sindicatele belgiene și de proudhoniștii francezi împotriva sindicatelor la congresele de la Geneva și de la Lausanne ale Internaționalei I.

Congresul de la Geneva, primul Congres al Asociației Internaționale a Muncitorilor, a avut loc între 3 și 8 septembrie 1866. La congres au participat 60 de delegați, care reprezentau Consiliul General, diferite secții ale Internaționalei și asociații muncitorești din Anglia, Franța, Germania și Elveția. În calitate de raport oficial al Consiliului General la congres au fost citite „Instrucțiunile pentru delegații Consiliului Central provizoriu în legătură cu diferite probleme”, întocmite de Marx. În aceste „Instrucțiuni”, Marx acorda o deosebită atenție sindicatelor, care erau privite nu numai ca niște centre „ale luptei de guerilă dintre muncă și capital”, ci și ca centre de organizare a clasei muncitoare în lupta pentru desființarea sistemului însuși al muncii salariate. Proudhoniștii, care dispuneau la congres de o treime din voturi, au opus „Instrucțiunilor” un program amplu în legătură cu toate punctele de pe ordinea de zi și cu o deosebită ardoare s-au pronunțat împotriva sindicatelor. Totuși, din cele nouă puncte ale „Instrucțiunilor” formulate de Marx, șase — printre care și cel cu privire la sindicate — au fost adoptate ca rezoluții ale congresului.

Congresul de la Lausanne al Internaționalei a avut loc între 2 și 8 septembrie 1867. Marx, fiind ocupat cu pregătirea pentru tipar a volumului I al „Capitalului”, n-a participat la congres. Participanții la congres au ascultat raportul Consiliului General și dări de seamă din diferite localități, care dovedeau că în țările respective pozițiile Internaționalei s-au întărit. Cu toată împotrivirea Consiliului General, proudhoniștii au impus congresului ordinea lor de zi: au fost discutate pentru a doua oară problemele cooperației, ale muncii femeilor, ale învățământului, precum și o serie de probleme particulare, care au abătut atenția congresului de la examinarea problemelor cu adevărat arzătoare înscrise pe ordinea de zi propusă de Consiliul General. Proudhoniștii au reușit să determine adoptarea unora dintre rezoluțiile lor, dar n-au reușit să acapareze conducerea Internaționalei. Congresul a reales Consiliul General în vechea lui componență și a hotărât ca sediul lui să rămână la Londra. — 128.

154 La Congresul de la Bruxelles al Internaționalei, în ședința din 11 septembrie 1868, un grup de delegați germani a propus următoarea rezoluție cu privire la „Capitalul” lui Marx: „Noi, delegații germani la Congresul muncitoresc internațional de la Bruxelles, recomandăm muncitorilor din toate țările lucrarea lui K. Marx «Capitalul», care a apărut anul trecut; stăruim ca ea să fie tradusă în toate limbile în care n-a fost încă tradusă. Lui Marx îi revine meritul excepțional de a fi primul dintre economiști care a prezentat o analiză științifică a capitalului și a părților lui componente”. Rezoluția a fost adoptată în unanimitate de congres, și la 15 septembrie 1868 a fost publicată în „Times” într-o corespondență a lui Eccarius.

- În ziarul „Demokratisches Wochenblatt” nr. 37 din 12 septembrie 1868 a fost publicată cuvîntarea rostită de Liebknecht la Congresul de la Nürnberg al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani. În cuvîntarea sa, Liebknecht a înfierat complotul tăcerii pe care știința și presa burgheză l-au urzit în jurul volumului I al „Capitalului” lui Marx. — 129, 132.
- 155 Marx se referă la cuvîntarea rostită de M. Hess la ședința din 11 septembrie 1868 a Congresului de la Bruxelles al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Hess s-a pronunțat împotriva teoriei proudhoniste a „creditului gratuit”, invocînd critica făcută de Marx acestei teorii în „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon”. — 130, 132.
- 156 F. Engels. „Către conducerea «Cercului Schiller»” (vezi K. Marx și F. Engels Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 348—349; vezi și adnotarea 47). — 130.
- 157 Problema corespondențelor lui Eccarius apărute în ziarul „Times” (vezi adnotările 158, 159) n-a fost examinată în ședințele Consiliului General din cauză ca Eccarius a fost mult timp bolnav. — 131.
- 158 În scrisoarea sa din 11 septembrie 1868, Lessner, care-l informa aproape zilnic pe Marx despre lucrările Congresului de la Bruxelles al Internaționalei, scria : „Miercuri a fost dezbătută problema mașinilor, am luat cuvîntul și cu acest prilej am amintit de cartea ta și am citit cîteva extrase din ea... «Daily News» a publicat cîte ceva în legătură cu aceasta. Reporterul acestui ziar s-a apropiat de mine și mi-a pus cîteva întrebări cu privire la titlul cărții și la capitolul din care am citit. Citirea extraselor din «Capitalul» a fost urmată de aplauze. Amicul Eccarius însă a socotit că nu e cazul să dea atenție acestui fapt sau că nu e indicat să-l menționeze în darea sa de seamă publicată în «Times». — 131.
- 159 Textul rezoluției germane cu privire la război prezentată la Congresul de la Bruxelles a fost publicat în întregime în procesele-verbale ale congresului, apărute în suplimentul ziarului „Le Peuple belge” din 22 septembrie 1868 și în nr. 10 din octombrie 1868 al revistei „Vorboten”. Textul incomplet și inexact al rezoluției, la care se referă Marx, a fost publicat în corespondența lui Eccarius apărută în ziarul „Times” cu data de 17 septembrie 1868. — 132.
- 160 Congresul de la Bruxelles al Asociației Internaționale a ales o comisie specială pentru examinarea acuzațiilor aduse de Vésinier (vezi adnotările 112 și 121) împotriva unor membri ai Internaționalei. La 3 noiembrie 1868, în ședința Consiliului General, s-a dat citire unei scrisori din Bruxelles în care comisia aducea la cunoștință că Vésinier nu a prezentat nici un fel de dovezi și că ea n-a descoperit nici un fel de fapte pe care s-ar putea întemeia acuzațiile aduse de el. Membrii comisiei s-au pronunțat în favoarea hotărîrii adoptate de congres de a-l exclude pe Vésinier din Internațională, ca fiind un calomniator. — 132.
- 161 Este vorba de articolul lui J. Ph. Becker „Was wir wollen und sollen”, publicat în 1866 în nr. 1 al revistei „Vorboten”. Înainte de Congresul de la Nürnberg al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani, acest articol a fost tipărit ca program al Internaționalei în „Deutsche Arbeiterhalle”, organul de presă al Ununii, și apoi a fost reprodus în „Demokratisches Wochenblatt”, suplimentul la nr. 31—32 și în nr. 33 din 1, 8 și 15 august 1868. În el erau expuse într-o formă inclicată și confuză țelurile și sarcinile mișcării muncitorești internaționale, ale celei germane și elvețiene. Dar la Congresul de la Nürnberg acest articol n-a figurat pe ordinea de zi. Greșeala a fost îndreptată încă

- înainte de congres. În „Demokratisches Wochenblatt” nr. 35 din 29 august au fost publicate principalele teze programatice ale Internaționalei, care au fost adoptate de congres fără nici un fel de modificări. La congres, delegații Stuttgartman, Eichelsdorfer și Sonneman au declarat că numai din greșeală programul lui Becker a fost programul Internaționalei. Într-o scrisoare trimisă lui Marx la 20 septembrie 1868, Liebknecht scria în legătură cu această chestiune: „Neînțelegera s-a produs din cauză că eu n-am fost de față... Eu am dat dispoziție să se publice «Manifestul constitutiv», dar Bebel nu l-a putut găsi. El i-a cerut lui Becker «Programul» și a primit nenorocitul ăsta de document, care ne-a pus într-o situație desperată la Nürnberg. Când am descoperit greșeala, era prea târziu, cu atât mai mult cu cât noi nu putem să-l dezavuăm, așa cum s-ar fi convenit, pe bătrînul Becker. Din fericire, adversarii noștri au fost atât de derutați de atacurile noastre, încît au uitat să profite de absurditatea acestui pseudoprogram. Acum chestiunea s-a lamurit, și oamănii noștri știu că în asemenea împrejurare greșeala era scuzabilă”. — 132.
- 162 În acest timp, primul ministru al Prusiei, Bismarck, fiind bolnav, nu se mai ocupa de rezolvarea treburilor curente, iar regele Prusiei, Wilhelm I, după cum informa presa, făcea lungi călătorii prin țară, mergea la parăzi militare, unde primea defilarea trupelor, organiza festivități, recepții etc. — 134.
- 163 Este vorba de congresul general al muncitorilor germani care a fost convocat de Schweitzer și Fritzsche în calitate de deputați ai Reichstagului, de acord cu adunarea generală de la Hamburg a Uniunii generale lassalleene a muncitorilor germani (vezi adnotarea 131), care a avut loc la 26 septembrie 1868 la Berlin. La congres au participat 206 delegați, reprezentînd peste 142 000 de muncitori, domiciliați în cea mai mare parte în orașele din nordul Germaniei. Asociațiilor muncitorești care făceau parte din organizația de la Nürnberg, de sub conducerea lui Bebel și Liebknecht, nu li s-a îngăduit, în general, să-și trimită reprezentanții la acest congres. În urma Congresului de la Berlin au fost înființate câteva sindicate, care erau alcătuite după modelul organizației sectare a lassalleenilor și erau grupate într-o uniune generală, în fruntea căreia se afla Schweitzer. Această organizație era pe de-a-ntregul subordonată Uniunii generale a muncitorilor germani. Marx l-a criticat cu asprime pe Schweitzer pentru această organizare a congresului, care a dus la dezbinarea sindicatelor muncitorești din Germania (vezi volumul de față, p. 39), și pentru statutul adoptat de congres, ale cărui prevederi erau în totală contradicție cu țelurile și caracterul mișcării sindicale. — 136, 138, 147, 156, 508.
- 164 La ședința Consiliului General din 8 octombrie 1867, Fox, Carter și Shaw au luat cuvîntul împotriva lui Eccarius, învinuindu-l că a prezentat în mod denaturat dărmile de seamă despre Congresul de la Lausanne, publicate în „Times” din 6, 9, 10 și 11 septembrie 1867. — 136, 501.
- 165 Este vorba de revoluția burgheză din Spania din 1868—1874, care a început la 18 septembrie 1868 printr-o răscoală a flotei militare din Cádiz împotriva monarhiei reacționare a Isabellei a II-a. La această răscoală au luat parte activă masele populare, cărora li s-au alăturat, aproape în întregime, trupele guvernamentale. Ca rezultat al răscoalei, în această țară puterea a trecut în mîinile burgheziei și ale moșierilor îmburgheziți, care au format la 3 octombrie un guvern provizoriu, în frunte cu generalul Serano. Cortesurile constituante, convocate în 1869, au adoptat o constituție burghezomonarhică, care consfințea introducerea votului universal în această țară. În condițiile unei înverșunate lupte de clasă, în 1873 în Spania a fost în-

- staurată o republică federativă burghezo-democratică. Dar în 1874 marea burghezie și moșierimea au restaurat dinastia de Bourbon. — 139, 144, 150, 155, 507.
- 166 Este vorba de interzicerea, la 16 septembrie 1868, de către poliția din Leipzig, a Uniunii generale a muncitorilor germani (vezi adnotarea 43), al cărei centru se afla la Leipzig, și de interzicerea secției locale din Berlin a Uniunii. Dar după numai trei luni, la 10 octombrie 1868, un grup de lassalleeni, în frunte cu Schweitzer, a refacut Uniunea sub aceeași denumire, mutându-i sediul la Berlin. În noul statut, publicat în „Social-Demokrat” nr. 129 din 11 octombrie 1868, era exprimată hotărârea de a se respecta cu strictețe legile prusiene și de a se acționa numai pe cale pașnică, legală. Supunându-se legilor prusiene, conducerea Uniunii a lichidat secțiile locale. — 139.
- 167 Este vorba de apelul lui Schweitzer către membrii Uniunii generale a muncitorilor germani în legătură cu dizolvarea Uniunii de către poliția din Leipzig în septembrie 1868. Apelul a fost publicat în „Social-Demokrat” din 20 septembrie 1868. — 140, 145.
- 168 În regatul Neapolelui, revoluția burgheză din 1848 a început la 12 aprilie 1848 prin izbucnirea unei răscoale populare în Sicilia împotriva monarhiei feudal-absolutiste a lui Ferdinand al II-lea din dinastia de Bourbon — cel mai reacționar regim din Italia din acea vreme. Această răscoală a fost semnalul pentru izbucnirea revoluției din 1848—1849 în celelalte state italiene. Ferdinand al II-lea a fost nevoit să introducă în guvern reprezentanți ai burgheziei liberale, care se afla în fruntea mișcării, să dea o constituție, sa-și trimită trupele să participe la războiul național de eliberare împotriva statului austriac. Dar foarte curând, burghezia liberală a pornit pe calea înțelegerii cu reacțiunea feudală. La 15 mai Ferdinand al II-lea a săvârșit o lovitură contrarevoluționară la Neapole, în urma căreia toate cuceririle revoluției au fost anulate. În septembrie 1848—mai 1849, trupele guvernamentale au inabuşit cu cruzime mișcarea revoluționară din Sicilia. — 140.
- 169 Într-o scrisoare trimisă lui Marx în jurul lui 16 septembrie 1868, Liebknecht îi propunea să scrie un apel către muncitorii germani, în care să-i îndemne la unitate și să-i critice pe adversarii unității social-democrației. — 141.
- 170 La sfârșitul lunii septembrie 1868, Engels a scris articolul „Cu privire la dizolvarea Uniunii lassalleene a muncitorilor”, în care prezenta extrase din broșura sa „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 350—353). — 141.
171. Este vorba despre cuvântarea rostită de B. Becker, președintele Uniunii generale lassalleene a muncitorilor germani, la întrunirea din 22 martie 1865 a secției din Hamburg a Uniunii. Această cuvântare conținea o calomnie la adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor, precum și la adresa lui Marx, Engels și Liebknecht. Cuvântarea lui Becker a fost publicată în suplimentul ziarului „Social-Demokrat” nr. 39 din 26 martie 1865. Marx a dat în vileag calomnia lui Becker în articolul „Președintele omenirii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 96—100). — 142.
- 172 Urmind sfatul lui Marx, la începutul lunii octombrie 1868, Engels a scris o completare la articolul său „Cu privire la dizolvarea Uniunii lassalleene a muncitorilor”, în care demască plagiatul comis de B. Becker în broșura menționată în prezenta scrisoare (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 354). — 143.

173 „Report from the select Committee on the Bank Acts; together with the Proceedings of the Committee, Minutes of Evidence, Appendix and Index Ordered, by the House of Commons, to be printed, 1 July 1858”.

Cărțile albastre (Blue Books) — denumire generică dată publicațiilor care cuprind materiale ale parlamentului englez și documente diplomatice ale Ministerului de Externe. Cărțile albastre, a căror denumire vine de la culoarea copertei lor, au început să fie editate în Anglia încă din secolul al XVIII-lea și constituie principalul izvor oficial privind viața economică și diplomatică a acestei țări. — 143, 481.

174 Este vorba de acordul dintre trade-unionurile engleze realizat la primul congres național din 1868, care a fost convocat în legătură cu lupta pentru depina legalizare a trade-unionurilor. De atunci, congresele au început să fie convocate în mod regulat și curînd a fost creat organul executiv al congresului — Comitetul parlamentar, care conducea această luptă.

În legătură cu *Consiliul trade-unionurilor din Londra* vezi adnotarea 32

Asociația muncitorilor din Londra a luat ființă în 1866, din inițiativa lui Potter și a adepților lui, cu scopul de a organiza o mișcare pentru reprezentarea trade-unionurilor în parlamentul englez. Platforma lui Potter a avut de la bun început un caracter reformist, împăciuitorist; cochetînd cu muncitorii, el și partizanii lui sprijineau în mod formal revendicarea votului universal, dar în realitate erau dispuși să facă concesii burgheziei și să accepte orice reformă, oricît de ciuntită, a dreptului de vot. Activitatea efectivă a asociației înființate de Potter era îndreptată împotriva mișcării pentru votul universal, condusă de Liga pentru reformă (vezi adnotarea 208), a) cărei program și a cărei tactică au fost elaborate sub influența nemijlocită a lui Marx, care urmărea promovarea de către clasa muncitoare a unei politici de sine stătătoare și independente față de partidele burgheze.

Prin *trade-unionuri* unificate se subînțelege aici Uniunea națională a trade-unionurilor (United Kingdom Alliance of organised Trades), care a fost înființată în iunie 1866, la conferința delegaților trade-unionurilor de la Sheffield. Uniunea, care grupa laolaltă 53 de trade-unionuri, cu un număr total de aproape 60 000 de membri, a ființat pînă la sfîrșitul anul 1870. — 145.

175 În legătură cu hotărîrile Congresului de la Nürnberg vezi adnotarea 134. — 145

176 Este vorba de conferința ținută de K. Vogt în septembrie 1868 la „Casa Schiller” din Manchester. În legătură cu aceasta, vezi scrisoarea lui Engels „Către conducerea «Cercului Schiller»” (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 348—349). — 149.

177 Este vorba de Constituția franceză din 1852, introdusă după lovitura de stat a lui Bonaparte. — 156.

178 Într-o scrisoare trimisă lui Marx la 30 septembrie 1868, Danielson îi comunica: „Importanța pe care o prezintă ultima dv. lucrare — «Capitalul. Critica economiei politice» — l-a determinat pe unul dintre editorii de aici (N. P. Poleakov) să treacă la traducerea acestei lucrări în limba rusă datorită diferitelor circumstanțe secundare, ar fi de dorit ca o dată cu volumul I să apară și volumul al II-lea. De aceea, în calitate de imputernicit al editurii, cu adînc respect vă rog să-mi trimiteți, dacă socotiți că acest lucru este cu puțință, colile din volumul al II-lea pe măsură ce apar”. — 152, 515.

- 179 Este vorba de nr. 112 din 25 septembrie 1868 al ziarului „Social-Demokrat”, în al cărui supliment a fost publicat proiectul de statut al sindicatelor lassalleene, care a fost adoptat la congresul general al muncitorilor germani, ținut la Berlin în 1868 (vezi adnotarea 163). — 155, 158, 510.
- 180 Adresa, scrisă de Marx din însărcinarea Consiliului General și aprobată în ședința acestuia din 13 octombrie 1868, nu s-a păstrat. — 157.
- 181 Engels se referă, probabil, la două mici corespondențe care au apărut în „Kölnische Zeitung” nr. 284 din 12 octombrie 1868, la rubrica „Vermischte Nachrichten” („Diverse știri”) și care erau datate: „Essen, 8 octombrie” și „Gladbach, 10 octombrie”. — 158.
- 182 Este vorba de articolul „Der Staat und die soziale Frage”, publicat în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 41 din 10 octombrie 1868. — 159.
- 183 Este vorba de difuzarea cărții lui Marx „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon”, scrisă în 1847 la Bruxelles. Cartea a fost tipărită concomitent la două edituri, la Bruxelles la Vogler, membru al Ligii comuniștilor, și la Paris la Frank, care în 1865 a vândut întreprinderea sa editorului Vieweg. În 1868, în urma intensificării luptei împotriva elementelor proudhoniste din Internaționala I, cartea a început să fie mult cerută, iar exemplarele ei au devenit o raritate bibliografică. Dată fiind această situație, în octombrie 1868 Marx a adresat o scrisoare editorului din Paris, care, după cum se vede din textul scrisorii, întreprinsese de fapt vânzarea acestei cărți. Rezultatul tratativelor duse de Lafargue în legătură cu această problemă nu ne sînt cunoscute. — 160, 529.
- 184 Aceste cuvinte sînt citate de Marx dintr-o scrisoare a lui Vieweg din 12 octombrie 1868. — 160.
- 185 Este vorba de broșura lui Charras „Monsieur Napoléon Bonaparte (Jérôme)”, apărută anonim în Elveția în 1861. — 161.
- 186 Este vorba de legea reacționară prusiană cu privire la syndicate din 11 martie 1850. În legătură cu mutarea sediului Uniunii generale a muncitorilor germani la Berlin (vezi adnotarea 166). — 162.
- 187 Este vorba de Liga comuniștilor (vezi adnotarea 139). — 162.
- 188 Engels se referă la Asociația democrată a muncitorilor, care a fost înființată la Berlin în octombrie 1868, ca urmare a scindării Uniunii muncitorilor din Berlin, aflată sub influența progresiștilor. Un rol însemnat în înființarea asociației a avut V. Eichhoff, care întreținea o legătură permanentă cu Marx și era corespondentul din Berlin al Consiliului General al Internaționalei I. La propunerea lui Eichhoff, noua Asociație a aderat la organizația din Nürnberg a asociațiilor muncitorilor germani, aflată sub conducerea lui Bebel și Liebknecht, și a adoptat programul acesteia, bazat pe principiile Internaționalei I. Asociația a întreținut, de asemenea, o strînsă legătură cu secția din Berlin a Asociației Internaționale. Pentru a sublinia caracterul ei proletar, Asociația a ales ca președinți doi muncitori — Wilcke și Kämmerer. Asociația democrată a muncitorilor a dus o luptă susținută împotriva lassalleenilor; la întrunirile ei lua cuvîntul și Liebknecht. În 1869 Asociația a aderat la Partidul muncitoresc social-democrat, înființat la Congresul de la Eisenach. — 162.

- 189 Unele fapte din memoriile lui Ludovic al II-lea, principe elector de Hessen, în legătură cu politica dusă de Bismarck în timpul războiului austro-prusian din 1866 au fost publicate de Liebknecht în „*Demokratisches Wochenblatt*” nr. 40 din 3 octombrie 1868.
- Liebknecht a publicat scrisoarea unui necunoscut din Hannover în apărarea dinastiei hannovreze, rasturnată în cursul războiului austro-prusian din 1866, în suplimentul nr. 42 al lui „*Demokratisches Wochenblatt*” din 17 octombrie 1868. — 163.
- 190 Este vorba de capitolul șase („Procesul de acumulare a capitalului”) din prima ediție germană a volumului I al „*Capitalului*”. În ediția a doua germană și în cele următoare, acestui capitol îi corespunde secțiunea a șaptea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 576—767). — 163.
- 191 Într-o scrisoare adresată lui Marx la 15 octombrie 1868, Kugelmann îi făcea cunoscut că G. Hansen, profesor de economie politică la Berlin, a făcut o apreciere asupra „*Capitalului*”, a cărui apariție, potrivit afirmației lui, constituie „cel mai important eveniment al acestui secol”. Totodată, Hansen se interesa dacă Marx n-ar fi de acord să ocupe o catedră de economie politică la universitate. — 166.
- 192 Este vorba de două poezii ale lui Freiligrath, grupate sub titlul comun „*Lui Joseph Weydemeyer*” și publicate în nr. 2 al revistei lui Weydemeyer „*Die Revolution*”. — 165.
- 193 Este vorba de mitingul convocat din inițiativa Secției franceze din Londra (vezi adnotarea 120) la 20 octombrie 1868. Această manifestare a emigranților mic-burghezi, în frunte cu Pyat, era îndreptată în mod nemijlocit împotriva hotărârii adoptate de Congresul de la Bruxelles la 12 septembrie 1868 cu privire la Liga păcii și libertății, care avea o orientare pacifistă burgheză. În rezoluția Congresului de la Bruxelles cu privire la Ligă se spunea că existența acestei Ligi pacifiste, care are pretenția să conducă mișcarea muncitorească internațională, este superfluă, din moment ce există o Asociație Internațională a Muncitorilor. Ligii i se propunea să se afilieze la Asociație, iar membrii ei să se înscrie în secțiile Internaționalei. La 20 octombrie 1868, Marx a informat Consiliul General despre mitingul care urma să aibă loc. Consiliul a transmis mai departe această problemă pentru a fi examinată în organul său executiv — Subcomitetul —, acordându-i acestuia împuterniciri speciale pentru a demasca, în caz de nevoie, pe organizatorii mitingului. — 165.
- 194 Este vorba, probabil, de greva calfelor de croitori din Anglia, care a izbucnit în martie 1866. Această grevă era condusă de Consiliul General al Internaționalei, împreună cu comitetul executiv al sindicatului calfelor de croitori. Patronii londonezi au încercat, prin intermediul unor agenți, să recruteze calfe în Belgia, Franța și Elveția. În legătură cu aceasta, Consiliul General a publicat în ziarele belgiene, franceze și elvețiene un apel către calfele de croitori, îndemnându-le să nu accepte să plece în Anglia, avînd în vedere că acolo izbucnise greva. Planul patronilor a fost zădărnicit; ei au fost nevoiți să facă concesiile și să accepte o majorare a salariilor. — 166.
- 195 Este vorba de manuscrisul lucrării „*Esența muncii cerebrale a omului*”, al cărei autor, J. Dietzgen, a trăit la Petersburg din 1863 pînă în 1869. — 167.

- 196 În scrisorile trimise lui Marx la 31 octombrie și 1 noiembrie, W. Eichhoff dădea lămuriri în legătura cu acuzația ce-i fusese adusă ca întreține legături cu poliția prusiană. Aceste banuieli au fost provocate de prezentarea inexactă a cuvintării rostite de Eichhoff la prima ședință a Asociației democrației a muncitorilor din 15 octombrie 1868, publicată în ziarul „Zukunft” și apoi reprodușă în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 43 din 24 octombrie 1868. — 167.
- 197 Este vorba de „Adresa către democrații din Spania” (Adresse an die Demokraten Spaniens”), trimisa în octombrie 1868 în numele social-democraților din Saxonia, în legătură cu revoluția din Spania (vezi adnotarea 165). Adresa a fost publicată în suplimentul la nr. 44 al lui „Demokratisches Wochenblatt” din 31 octombrie 1868. — 168.
- 198 Este vorba de „Adresa către poporul și Congresul Statelor Unite ale Americii” („Adressé au peuple et au Congres des États-Unis d’Amérique”), careia i s-a dat citire la 2 noiembrie 1868 la mitingul convocat la Londra de către democrații mic-burghezi Pyat, Le Lubez, Weber și alții. „Adresa” a fost publicată în ziarele „La Cigale” nr. 45 din 8 noiembrie 1868 și „L’Espègle” nr. 45 din 8 noiembrie 1868. — 171.
- 199 „Sistemul cetelor” menționat aici a fost descris de Marx la p. 684—687 ale primei ediții germane a volumului I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 701—704). — 173.
- 200 Engels citează „Romance del conde Claros, hijo de Reynolds de Montalvan”. Această romanță a fost publicată în colecția de romane vechi spaniole „Silva de romances viejos”, editată de Jakob Grimm la Viena în 1831. — 173.
- 201 Adunarea convocată la Paris la 10 octombrie 1868 de o serie de economiști și ziariști francezi, printre care și Horn, a fost consacrată problemei: „capitalul și dobînda din punctul de vedere al muncii”. O dare de seamă în legătură cu această adunare a fost publicată în nr. 285 din 11 octombrie 1868 al ziarului „Figaro”, la rubrica „Chronique de Paris”. — 175.
- 202 Marx menționează articolul lui W. T. Thornton „A new Theory of Supply and Demand”, apărut în ziarul „Fortnightly Review”, XXXIV, 1 octombrie 1866, și citează articolul „The «Law» of Demand and Supply”, publicat sub inițialele „J. E. C.” în revista „Economist” nr. 1 210 din 3 noiembrie 1866, p. 1 280. — 175.
- 203 L. Büchner. „Sechs Vorlesungen über die Darwin’sche Theorie von der Verwandlung der Arten”. Zweite Auflage. Leipzig, 1868, S. 374—375. — 176.
- 204 La 3 decembrie 1851, doctorul V. Baudin, deputat în Adunarea legislativă, a făcut apel la muncitorii din suburbia pariziană Saint-Antoine să opună împotriva armată loviturii de stat a lui Ludovic-Napoleon. El a luat parte la luptele de baricade și a fost ucis. În memoria lui Baudin, în 1868 a avut loc la mormîntul lui o manifestație a republicanilor. Unele ziare, care au publicat liste de subscripție pentru monumentul lui Baudin, au fost date în judecată, sub acuzația că au incitat la ură împotriva guvernului. Inițiatorii listelor de subscripție au fost condamnați. Monumentul a fost dezvelit abia în 1872.
- Marx a folosit darea de seamă a ședințelor de judecată a procesului în primă instanță, din 13 și 14 noiembrie 1868: „Affaire de la souscription Baudin”, care a apărut la Paris în 1868.

- Campania banchetelor* — mișcare pentru reforma legii electorale în Franța din 1847, în ajunul revoluției. La această mișcare, alături de liberalii burhezi, au luat parte activă și elemente burghezo-democratice. O apreciere a acestei mișcări a fost făcută de Engels într-o serie de articole (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 389—391, 400—407, 410—413, 427—430, 434—440 etc.). — 176, 199, 202.
- 205 *Legea bancară din 1844* — lege emisă de guvernul Peel, potrivit căreia Banca Angliei era împărțită în două departamente de sine stătătoare cu fonduri independente : departamentul bancar, care se ocupa de operații pur bancare, și departamentul de emisiune, care se ocupa cu punerea în circulație a bancnotelor. Bancnotelor urma să li se asigure acoperirea sub forma unui fond special, care trebuia să fie disponibil în orice moment. Totuși, în perioadele de criză economică acută — din 1847, 1857 și primăvara anului 1866 —, guvernul englez a fost nevoit să suspende în mod temporar aplicarea legii din 1844 și să sporească cantitatea de bancnote fără acoperire în aur. — 176.
- 206 Marx se referă la capitolul „Scindarea profitului în dobândă și beneficiul întreprinzătorului. Capitalul purtător de dobândă” din manuscrisul cărții a treia a „Capitalului”, scrisă în 1864—1865. În volumul al III-lea al „Capitalului”, editat de Engels, acestui capitol îi corespunde întreaga secțiune a cincea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 342—449 ; K. Marx. „Capitalul”, vol. III, partea a II-a, București, E.S.P.L.P., 1955). — 177.
- 207 Este vorba de declararea în stare de faliment, în 1866, a unora dintre cele mai mari bănci engleze : „Overend”, „Garny et Co.” Acest faliment, care a ruinat un mare număr de deponenți, a stîrnit o profundă indignare în întreaga țară și a constituit obiectul unui proces, care s-a încheiat în decembrie 1869 prin achitarea directorilor companiei. — 178, 216, 288, 627.
- 208 *Liga pentru reformă* a fost înființată în primăvara anului 1865 la Londra, din inițiativa și cu participarea directă a Consiliului General al Internaționalei, în calitate de centru politic al conducerii mișcării de masă a muncitorilor pentru a doua reformă electorală. Din organele conducătoare ale Ligii — consiliul și comitetul executiv — au făcut parte membri ai Consiliului General și, în primul rînd, liderii trade-unionurilor engleze. Programul mișcării pentru reformă, conduse de Ligă, și tactica ei față de partidele burgheze au fost elaborate sub influența nemijlocită a lui Marx, care urmărea promovarea de către clasa muncitoare engleză a unei politici de sine stătătoare și independentă față de aceste partide. În opoziție cu revendicarea burgheziei de a extinde dreptul de vot numai asupra capilor de familie — chiriaș sau proprietar al unei locuințe —, la insistențele lui Marx, Liga pentru reformă a formulat revendicarea votului universal pentru întreaga populație adultă de sex bărbătesc. Această lozincă cartistă, reluată acum de Internaționala, a găsit un larg ecou în rîndurile clasei muncitoare engleze și a asigurat Ligii sprijinul trade-unionurilor, pînă atunci indiferente din punct de vedere politic. Liga avea o rețea de filiale în toate marile orașe industriale din Anglia și din provincie. Totuși, din cauza șovăielilor manifestate de radicalii burghezi din conducerea Ligii pentru reformă, care se temeau de mișcarea de masă, precum și din cauza conciliatorismului liderilor oportuniști ai trade-unionurilor, Liga nu a putut urma linia trasată de Consiliul General : burghezia engleză a reușit să scindeze mișcarea și în 1867 a fost înfăptuită o reformă ciuntită, care acorda drept de vot numai micii burghezii și vîrfurilor clasei muncitoare, în timp ce marea masă a clasei muncitoare a rămas în continuare lipsită de drepturi politice. — 178, 244.

- 209 Aluzie la activitatea desfașurată de Bradlaugh în parlamentul englez. În biserica Sf. Ștefan, una din clădirile palatului Westminster, se țin, începînd din secolul al XVI-lea, ședințele Camerei comunelor. — 178.
- 210 Atacurile calomnioase lansate de „Le Constitutionnel”, ziar burghez francez, împotriva insurecției muncitorilor parizieni din iunie 1848 au fost demascate de Marx în paginile lui „Neue Rheinische Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 5, București, Editura politică, 1963, p. 158, 159 și 478).
În legătura cu procesul fenienilor vezi adnotarea 26. — 179.
- 211 Scrisoarea lui Marx din 9 noiembrie 1868 către C. D. Collet, editorul lui „The Diplomatic Review”, revistă pentru probleme de politică externă, a fost publicată sub forma unui articol avînd titlul: „Cum a înlesnit scrisoarea adresată de d-l Gladstone Băncii Angliei în 1866 acordarea unui împrumut de șase milioane lire sterline Rusiei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 358—360). Redactorii lui „The Diplomatic Review” au publicat acest articol al lui Marx precedat de o notă introductivă, în care-l prezentau pe Marx ca autor al „Capitalului” și al unei serii de articole cu privire la politica externă. — 183.
- 212 Este vorba de o declarație a lui Marx către Asociația culturală comunistă a muncitorilor germani din Londra (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 361—362) care a fost scrisă la 23 noiembrie 1868 în legătură cu poziția adoptată de această Asociație față de Congresul de la Berlin al lassalleenilor, din 1868, și de organizația muncitorească creată de Bebel și Liebknecht la Congresul de la Nurnberg (vezi adnotările 134 și 163). — 183.
- 213 Este vorba de răspunsul trimis de Schweitzer la 2 decembrie 1868 la o scrisoare a lui Marx cu data de 13 octombrie 1868 (vezi volumul de față, p. 508—511). În scrisoarea sa, Schweitzer apăra proiectul de statut al sindicatelor lassalleene, care fusese aspru criticat de Marx, precum și linia politică urmată de Uniunea generală a muncitorilor germani, condusă de el. Schweitzer a declarat cu acest prilej că el are mai mult drept decît Liebknecht să conducă mișcarea muncitorească germană și că întreaga conducere a luptei muncitorilor germani ar trebui să fie concentrată în miinile lui. — 188.
- 214 Scrisoarea din 15 noiembrie 1868 a minerilor saxoni din Lugan, Nieder-Würschnitz și Oelsnitz, care au luat în mod unanim hotărîrea de a adera la Internațională și i-au împuternicit pe Bachman și pe Jungnickel să se adreseze în acest sens Asociației Internaționale a Muncitorilor, i-a fost trimisă lui Marx și i s-a dat citire în ședința din 24 noiembrie 1868 a Consiliului General al Internaționalei. — 188.
- 215 În scrisoarea trimisă Consiliului General la 29 noiembrie 1868, J. Ph. Becker făcea cunoscut că într-o circulară a lui Bebel, președintele Uniunii asociațiilor muncitorilor germani, în care acesta populariza hotărîrea Congresului de la Nürnberg (vezi adnotarea 134) cu privire la aderarea la Internațională se făcuse o greșeală, întrucît se afirma că plata cotizației de membru al Asociației Internaționale nu este obligatorie. Această problemă a fost examinată în ședința Consiliului General din 15 decembrie 1868, în cadrul căreia Marx a comunicat că el i-a scris lui Liebknecht și i-a cerut să anuleze această declarație. — 189.
- 216 Este vorba de criza de bumbac care a fost provocată de întreruperea livrărilor de bumbac din America ca urmare a blocadei organizate de flota stu-

- telor din nord împotriva statelor sclavagiste din sud în timpul războiului civil din S.U.A. din 1861—1865. În Anglia foamea de bumbac a apărut în ajunul crizei de supraproducție și s-a împletit cu aceasta. — 192.
- 217 Cifrele prezentate de Marx au fost luate din articolul „A Phase of the Cotton Trade during the Civil War”, publicat, sub inițialele „J. E.”, în revista „Economist” nr. 1181 din 14 aprilie 1866, p. 447. — 192, 196.
- 218 Marx citează aceste cuvinte din scrisoarea lui Kugelmann din 9 decembrie 1868. — 193.
- 219 Este vorba de conferința lui Huxley „On the Physical Basis of Life”, ținută la Edinburgh în ziua de 8 noiembrie 1868. Conferința a fost publicată în revista „Fortnightly Review” nr. XXVI din 1 februarie 1869. — 196.
- 220 „Banda pucioasei” — numele unei asociații studențești de la Universitatea din Jena din secolul al XVIII-lea, care avea o proastă reputație din pricina scandalurilor provocate de membrii ei. Mai târziu, expresia „banda pucioasei” a devenit un nume comun folosit pentru desemnarea zurbagiilor. În 1849—1850, la Geneva, un grup de emigranți mic-burghezi germani era cunoscut sub această denumire. În 1859 democratul mic-burghez și agentul bonapartist Karl Vogt, în articolele sale calomnioase, făcea o legătură între activitatea acestei „bande a pucioasei” și activitatea lui Marx și a adepților sai. Marx, în pamfletul „Domnul Vogt”, a respins această calomnie (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1962, p. 428—437). — 197.
- 221 Este vorba de revoluția din februarie 1848 în Franța. — 200.
- 222 Este vorba de ședința deputaților „partidului ordinii” din Adunarea legislativă franceză, care a avut loc la primăria arondismentului X din Paris la 2 decembrie 1851. La această ședință a fost adoptată hotărârea de a-l demite pe Ludovic-Napoleon din funcția de președinte și de a transmite întreaga putere în mâinile Adunării. Deputații au refuzat să se adreseze muncitorilor pentru a le cere să sprijine revoluția. Această încercare legală de a împiedica lovitură de stat a fost numaidecât lichidată de poliție și de armată, care i-au arestat pe participanții la ședință.
- O dare de seamă în legătură cu această ședință a fost publicată în cartea: E. Ténot. „Paris en décembre 1851. Étude historique sur le coup d'État”. Paris, 1868, p. 142—164. — 200, 203.
- 223 Marx se referă la Adunarea națională de la Frankfurt — adunare a reprezentanților întregii Germanii — care a fost convocată după revoluția din martie din Germania și care și-a început ședințele la 18 mai 1848 la Frankfurt pe Main. Principala sarcină a acestei adunări consta în a lichida fărâmișarea politică a țării și a elabora o Constituție pentru întreaga Germanie. Dar din cauza lășității, a șovăielilor majorității liberale a adunării, a ezitărilor manifestate de aripa de stînga, mic-burgheză, adunarea s-a temut să ia în mâinile ei conducerea supremă a țării și n-a adoptat o poziție hotărâtă în problemele fundamentale ale revoluției germane din 1848—1849. Ea n-a făcut nimic pentru a ușura consecințele înfringerii suferite de masele populare, n-a sprijinit mișcarea de eliberare națională din țările vecine. Adunarea nu s-a hotărât să mobilizeze forțele poporului pentru a stăvili ofensiva contrarevoluției și a apăra Constituția elaborată de ea. Cînd marile state germane și-au revocat deputații, iar deputaților din aripa de stînga, care au rămas pe loc, autoritățile orașenești le-au interzis să țină ședințe la Frankfurt pe

- Main, cei de stînga și-au ales Stuttgartul ca sediu pentru viitoarele ședințe și au încercat să organizeze o mișcare pentru apărarea Constituției imperiale, dar la 18 iulie 1849 au fost împiaștiați de armată. Activitatea Adunării naționale de la Frankfurt a fost aspru criticată de Marx și Engels în articolele lor din „*Neue Rheinische Zeitung*”. — 200.
- 224 Marx se referă la „*Accounts relating to Trade and Navigation for the Year ended December 31, 1861*”, publicată sub formă de supliment la revista „*Economist*” din 1 martie 1862. — 200.
- 225 Este vorba de programul și statutul Alianței democrației socialiste „*Programme et Règlement de l'Alliance Internationale de la Démocratie Socialiste*”. Aceste documente au fost editate la Geneva în 1868, sub forma de foi volante, în limbile franceză și germana. La 29 noiembrie 1868, J. Ph. Becker le-a trimis spre aprobare Consiliului General al Internaționalei. La 15 decembrie, Consiliul General s-a pronunțat împotriva primirii Alianței în Asociație, iar la 22 decembrie a aprobat în unanimitate, cu mici modificari, o scrisoare circulară scrisă de Marx după un schimb de pareri cu Engels — „*Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste*” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365), în care era demascată tactica scizionistă a Alianței (vezi volumul de față, p. 203—204). Scrisoarea circulară a fost trimisă tuturor secțiilor Asociației sub formă de comunicare confidențială. — 201, 530, 602.
- 226 În noiembrie 1868, liderii reformiști ai mișcării trade-unioniste din Anglia, Applegarth și alții, au participat la crearea comitetului pentru organizarea, în numele muncitorilor, a unui banchet în onoarea lui Johnson, ambasadorul american la Londra. La ședința din 1 decembrie a Consiliului General s-a dat citire unei scrisori primite din partea acestui comitet, care îi propunea să trimită acolo un reprezentant al său. Marx, care era împotriva participării Consiliului și a muncitorilor la organizarea unui asemenea banchet, a subliniat în cuvîntarea sa că Johnson nu este reprezentantul clasei muncitoare din America și că muncitorii nu trebuie să meargă la remorca aristocrației și burgheziei. Consiliul General a hotărît să trimită la ședințele de organizare a comitetului pe Shaw și pe Jung pentru a duce muncă de lămurire împotriva unor demonstrații de acest fel. Mulțumită activității depuse de reprezentanții Consiliului General în cadrul comitetului, încercarea de a-l sărbători pe Johnson în numele muncitorilor nu a reușit. — 205.
- 227 Marx îi trimite lui Engels numerele din noiembrie și decembrie ale revistei „*Vorbote*”, conținînd o descriere a grevei muncitorilor de la fabricile de panglici din Basel începută la 9 noiembrie 1868 (vezi și volumul de față, p. 211). O caracterizare amănunțită a acestei lupte economice a muncitorilor din Basel a fost făcută de Marx în „*Raportul prezentat de Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor la cel de-al IV-lea Congres general de la Basel*” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 396—398). — 207.
- 228 Este vorba de cuvîntările rostite de Bakunin — și publicate în „*Kolokol*” nr. 14—15 din 1 decembrie 1868 — în favoarea rezoluției prezentate de el la 23 septembrie 1868 la congresul Ligii păcii și libertății (vezi adnotarea 29) la Berna, cu prilejul examinării proiectului de program al Ligii.
„*Kolokol*” — ziar democrat-revoluționar rus; a fost editat în anii 1857—1867 de A. I. Herzen și N. I. Ogarev în limba rusă și în anii 1868—1869

- în limba franceză cu suplimente în limba rusă; pînă în 1865 a apărut la Londra, iar după aceea la Geneva. După moartea lui Herzen, S. G. Necceev, care era bun prieten cu Bakunin, a încercat să continue editarea ziarului; au apărut 6 numere, în lunile aprilie-mai 1870. — 208.
- 229 Herzen și-a făcut cunoscută hotărîrea de a nu mai colabora la editarea ziarului „Kolokol” în „Scrisoarea către N. Ogarev”, publicată în „Kolokol” nr. 14—15 din 1 decembrie 1868. — 208.
- 230 În „Divina comedie” a lui Dante, în cel de-al șaptelea cerc al infernului se aflau ce-i care-și asupreau aproapele (tiranii, ucigașii, tilhari), sinucigașii etc. — 209.
- 231 K. Marx. „Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365). — 209.
- 232 Este vorba de scrisoarea trimisă de Bakunin lui Marx la 22 decembrie 1868. — 210.
- 233 În decembrie 1868, în urma reducerii salariilor în industria bumbacului, în diferite regiuni ale Franței au izbucnit o serie de greve, dintre care cea mai însemnată a fost cea de la Sotteville-lès-Rouen. Cu sprijinul secției din Rouen a Internaționalei I, greviștii au fost ajutați de muncitorii din alte ramuri ale industriei din Rouen și Paris. Secția din Rouen s-a adresat Consiliului General, cerîndu-i ajutor. Problema grevei din Rouen și din Vienne a fost examinată în ședința Consiliului din 5 ianuarie 1869. La propunerea lui Marx a fost adoptată în unanimitate o hotărîre prin care se exprima protestul împotriva procedeelelor arbitrare ale patronilor francezi. Consiliul a adresat un apel muncitorilor englezi, cerîndu-le să ajute pe muncitorii din Rouen împotriva cărora fabricanții declaraseră lock-out, și a luat o serie de măsuri pentru sprijinirea materială a greviștilor.
- Istoricul grevei de la Rouen a fost prezentat în mod amănunțit în „Raportul prezentat de Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor la cel de-al IV-lea Congres general de la Basel” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 396—410). — 211.
- 234 Este vorba de o cruce — simbol al luptei de eliberare națională a poporului polonez — pe care Jenny Marx a primit-o în dar de ziua ei de naștere din partea unui răscolat polonez. Jenny a purtat această cruce pe o panglică verde în semn de doliu după fenienii executați în noiembrie 1867. — 214, 527.
- 235 În Elveția, care începînd din 1848 pînă în zilele noastre este o republică burgheză, sub forma unei federații alcătuite din 22 de cantoane, atribuțiile legislative sînt îndeplinite de Consiliul federal și de Consiliile cantonale. Un anumit rol în prezentarea și aprobarea proiectelor de legi îl are așa-zisa legiferare direct de către popor — plebiscitul național. — 217.
- 236 La rugămintea lui Marx, Engels a întocmit un „Raport cu privire la asociațiile minerilor de la minele de cărbuni din Saxonia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 366—372), pe baza materialelor trimise de minerii saxoni din Lugau, Nieder-Würschnitz și Oelsnitz, care s-au adresat Consiliului General și lui Marx personal, exprimîndu-și dorința de a se afilia la Internațională (vezi adnotarea 214). Raportul, scris de Engels în limba engleză, a fost prezentat de Marx în ședința Consiliului General din 23 februarie 1869. O expunere sumară a raportului a apărut în ziarul „Bee-Hive” nr. 385 din 27 februarie 1869. Alte

- ziare engleze — „Times”, „Daily News”, „The Morning Advertiser” — au refuzat să publice documentul. La începutul lunii martie 1869 Marx a tradus chiar el manuscrisul lui Engels în limba germană. Această traducere a apărut în ziarele „Social-Demokrat” nr. 33 din 17 martie 1869, „Demokratisches Wochenblatt” nr. 12 din 20 martie 1869 și „Die Zukunft” nr. 67 și 68 din 20 și 21 martie 1869. — 220.
- 237 Este vorba de materialele pregătitoare ale lui Borkheim pentru seria lui de articole „Scrisori din Rusia”, scrise pentru ziarul „Zukunft” (vezi adnotarea 422). Aceste materiale nu s-au păstrat, dar, judecând după articolele lui Borkheim, printre scrierile lui Bakunin folosite de el figura și apelul „Către ruși, polonezi și toți prietenii slavi”, care a fost publicat în suplimentul la numărul din 15 februarie 1862 al ziarului „Kolokol”. La acest articol se referă, în primul rând, observația lui Marx că „panslavisml este cam prea gros” (vezi și volumul de față, p. 222). — 221.
- 238 „The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868”, London [1869]. — 223, 224, 517.
- 239 K. Marx. „Proiect de rezoluție cu privire la urmările folosirii mașinilor de către capitaliști, propus de Consiliul General Congresului de la Bruxelles” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 339). — 223.
- 240 Engels a fost la Marx, la Londra, aproximativ între 4 și 7 februarie 1869. — 223.
- 241 Marx se referă la „Comisia specială” a Camerei comunelor din Anglia, care a fost instituită în vederea cercetării acțiunii așa-zisului „Bank Restriction Act” din 1797. Acest act stabilea cursul forțat al bancnotelor emise de Banca Angliei și anula convertibilitatea. În 1819 guvernul englez a adoptat o nouă lege prin care se reintroducea convertibilitatea. Efectiv convertibilitatea a fost reintrodusă în 1821. — 226.
- 242 Aici la Marx s-a strecurat, pare-se, o inexactitate. Lucrarea lui W. Blake „Observations on the Principles which regulate the Course of Exchange ; and on the Present Depreciated State of the Currency”, în care se explica diferența dintre cursul nominal al cambiilor și cel real, a apărut la Londra în 1810. În 1802 a fost publicată la Londra lucrarea lui G. Thornton „An Inquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain”. În capitolele în care vorbește despre cursul real și cel nominal al cambiilor, W. Blake se referă în repetate rânduri la lucrarea lui G. Thornton. Scrierile lui William Petty care tratează despre diferența dintre cursul real și cel nominal al cambiilor sînt menționate de Marx în „Teorii asupra plusvalorii” (vezi K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii”, partea I, București, Editura politică, 1959, p. 270—271). — 226.
- 243 Marx compară cabinetul Gladstone (1868—1874) cu „guvernul tuturor talenților”; sub această denumire ironică este cunoscut guvernul Aberdeen (decembrie 1852—ianuarie 1855). O caracterizare a „guvernului tuturor talenților” a fost făcută de Marx și Engels în articolul „Fostul guvern englez” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 11, București, Editura politică, 1961, p. 25—32). — 226.

- 244 Este vorba de raportul lui A. Knox și J. Pollock „Report of the Commissioners on the Treatment of the Treason-Felony Convicts in the English Convict Prisons”. London, 1867. — 226, 408.
- 245 Este vorba de proiectul de editare a gazetei politice săptămânale „La Renaissance”, care urma să apară cu începere din 1869. Printre colaboratorii care luseseră propuși pentru această publicație figurau blanchiști (Jaclard, Tridon etc.) și republicani (Ranc). Lafargue a luat parte activă la pregătirile pentru editarea gazetei. El a scris două articole: unul în care critica proudhonismul și al doilea în care făcea o scurtă expunere a principiilor de bază ale „Manifestului Partidului Comunist”. Lafargue a încercat să-l atragă și pe Marx să colaboreze la această gazetă. Editarea gazetei a rămas în stare de proiect. — 227, 291, 292, 529.
- 246 Este vorba, probabil, de tratativele în vederea obținerii de despăgubiri pentru prejudiciile pricinuite Statelor Unite ale Americii de către crucișătorul englez „Alabama” în timpul războiului civil din America. Un acord în acest sens a fost definitiv încheiat în 1871 la Washington. — 227.
- 247 Marx citează un fragment din cronica scoțiană a secolului al XVI-lea a poetului și cronicarului Hector Boethius, în traducerea făcută de scriitorul scoțian Bellendent în dialectul scoțian („scotch”) al limbii engleze. Traducerea a fost editată la Edinburgh în 1536 sub titlul „The History and Chronicles of Scotland”, iar apoi reeditată în 1821. Cît despre cronica însăși, ea a fost scrisă în limba latină și editată pentru prima oară la Paris în 1527 sub titlul „Scotorum Historiae a prima gentis origine cum aliarum et rerum et gentium illustratione non vulgari” și reeditată cu completări în 1574. — 227.
- 248 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 229.
- 249 Este vorba de broșura: An Actuary. „Life Assurance Companies: their Financial Condition. Discussed, with Reference to Impending Legislation in a Letter Addressed to the Right Hon. W. E. Gladstone, M. P., first Lord of the Treasury”, London, 1869, p. 6. — 229, 232.
- 250 Este vorba de legea cu privire la siguranța publică, cunoscută sub denumirea de lege cu privire la suspecți (loi des suspects), care a fost adoptată de Corpul legislativ francez la 19 februarie 1858. Legea acorda guvernului și împăratului dreptul nelimitat de a întemnița și deporta în diferite localități din Franța și Algeria sau de a expulza definitiv de pe teritoriul Franței toate persoanele bănuite de atitudine ostilă față de cel de-al doilea Imperiu. — 232.
- 251 E. S. Beesly. „The Social Future on the Working Class”. În „Fortnightly Review”, T. V., nr. XXVII din 1 martie 1869. — 232, 245.
- 252 Este vorba de o declarație a lui Liebknecht din 18 februarie, apărută în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 8 din 20 februarie 1869. În această declarație, Liebknecht propunea să fie ales Consiliul General al Internaționalei ca arbitru în conflictul dintre Schweitzer și Uniunea generală a muncitorilor germani, aflată sub conducerea lui, de o parte, și Bebel, Liebknecht și asociațiile muncitorești conduse de ei, de altă parte. Informația în legă-

- tură cu refuzul lui Schweitzer de a accepta Consiliul General ca arbitru în această problemă a fost publicată în ziarul „Social-Demokrat” nr. 24 din 24 februarie 1869. — 232.
- 253 Este vorba de scrisoarea adresată de Biroul central al Alianței democratice socialiste la 27 februarie 1869, Consiliului General. Aceasta era a doua adresă către Consiliul General în care Alianța democrației socialiste declară că e dispusă să dizolve Alianța internațională, cu condiția ca Consiliul General să aprobe programul ei și să primească în Internațională diferitele secții ale Alianței.
- Mai jos Marx citează din „Statutul Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 563). — 234.
- 254 Proiectul de răspuns: „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către Biroul Central al Alianței democrației socialiste”, expus de Marx în scrisoarea de față, a fost adoptat în unanimitate în ședințele Consiliului din 9 martie 1869. Acest document a fost scris de Marx în limbile engleză și franceză (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 373—374). — 234.
- 255 În aprilie 1869, la insistențele Consiliului General, articolul 2 din programul Alianței a fost modificat după cum urmează: „Ea va lupta în primul rînd pentru desființarea totală și definitivă a claselor și pentru egalitatea politică, economică și socială a persoanelor de ambe sexe”. — 235.
- 256 Articolul „Die demokratischen Ziele und die deutschen Arbeiter”, scris de un necunoscut, a fost publicat în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 34, 36, 47 și 48 din 22 august, 5 septembrie, 21 și 28 noiembrie 1868 și în nr. 10 din 6 martie 1869. — 238.
- 257 Este vorba de trei articole ale lui Marx: „Înfringerea din iunie 1848”, „13 iunie 1849” și „Consecințele lui 13 iunie 1849”, care au fost publicate în 1850 în nr. 1, 2 și 3 ale revistei „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue” și care au constituit apoi partea principală din lucrarea sa „Luptele de clasă în Franța. 1848—1850” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, vol. 7, p. 9—113). — 240, 241.
- 258 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 247.
- 259 Mai jos sînt citate extrase dintr-o scrisoare adresată de Hirsch lui Kugelmann la 8 februarie 1869 și din scrisoarea lui Kugelmann către Marx din 22 martie 1869. — 248.
- 260 Este vorba de o discuție pornită de Bebel și Liebknecht împotriva lui Schweitzer la adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani care a avut loc între 28 și 31 martie 1869 la Barmen-Elberfeld. Amploarea luată de mișcarea muncitorească din Germania, succesele obținute de Liebknecht, Bebel și adepții lor în propaganda desfășurată printre muncitorii germani au dus la apariția unei opoziții puternice în rîndurile Uniunii lassalleene împotriva tacticii politice și a dictaturii lui Schweitzer. Sub presiunea muncitorilor, Schweitzer a fost nevoit să satisfacă cererea membrilor din Leipzig ai Uniunii de a organiza o discuție deschisă cu Liebknecht și de a-l invita, pe acesta și pe Bebel, la adunarea de la Barmen-Elberfeld (vezi adnotarea

- 262). Temindu-se să nu-și piardă influența în cadrul Uniunii, Schweitzer intenționa să pună în discuția adunării propunerea de a stabili legături mai strînse cu Internaționala. Bebel, care în ajunul adunării Uniunii lassalleene venise la Barmen-Elberfeld împreună cu Liebknecht, în scrisoarea din 27 martie 1869, menționată în text, i-a atras lui Marx atenția asupra manevrelor demagogice ale lui Schweitzer : „Am auzit aici atâtea despre mirșăviile lui Schweitzer, că ni s-a făcut părul maciucă. Acum e cum nu se poate mai limpede că Schweitzer propune programul Internaționaliei numai cu scopul de a ne da o grea lovitură și de a ne zdrobi sau de a atrage de partea lui majoritatea elementelor opoziționiste. De aceea vă rog, în numele meu, al lui Liebknecht și al prietenilor de aici, ca deocamdată să nu luați în seamă rugămintea de a aproba respectiva hotărîre a adunării sau, în cel mai rău caz, să-i răspundeți lui Schweitzer cit se poate de prudent”. — 248, 250, 257.
- 261 În „Bee-Hive” nr. 390 din 3 aprilie 1869 a fost publicată o informație în legătură cu conferința asociațiilor cooperatiste care avusese loc la Leeds și în cursul căreia Lloyd Jones, unul dintre frunțașii mișcării cooperatiste din Anglia, a ținut o cuvîntare în care a vorbit despre necesitatea de a se înființa un organ comun al cooperativelor și trade-unionurilor, sub denumirea de „Citizen Newspaper”. Acest proiect nu a fost înfăptuit. — 250.
- 262 Este vorba de discuția la care au participat Liebknecht, Bebel și Schweitzer, la adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani ținută între 28 și 31 martie 1869 la Barmen-Elberfeld (vezi adnotarea 260). Luînd cuvîntul la această adunare, Bebel și Liebknecht i-au adus lui Schweitzer învinuirea că întreține legături cu guvernul lui Bismarck, precum și că încearcă să împiedice crearea unui partid muncitoresc unic în Germania. Din dezbaterile adunării s-a văzut că autoritatea lui Schweitzer a fost serios zdruncinată; mai mult de o treime din numărul delegaților nu i-au dat vot de încredere. Adunarea a adoptat o serie de hotărîri avînd ca scop limitarea puterilor dictatoriale ale lui Schweitzer și democratizarea vieții interne a Uniunii. În cadrul adunării a fost prezentată propunerea de a convoca un congres al social-democraților din Germania, „în vederea creării unei organizații unice”. La propunerea lui Schweitzer, adunarea a adoptat hotărîrea de a stabili legături mai strînse cu Internaționala, în măsura în care legile germane permit acest lucru. În realitate însă, conducerea a continuat să promoveze o politică sectară și să împiedice afilierea Uniunii la Internațională. — 251, 253, 262.
- 263 *Boustrapa* — poreclă dată lui Ludovic Bonaparte, compusă din primele silabe din numele orașelor Boulogne, Strasbourg și Paris. Această poreclă era o aluzie la încercările lui de a pune la cale un puci bonapartist la Strasbourg (30 octombrie 1836) și la Boulogne (6 august 1840), precum și la lovitură de stat de la Paris din 2 decembrie 1851, care a dus la instaurarea dictaturii bonapartiste în Franța. — 252, 459.
- 264 Greva muncitorilor tipografi din Geneva a început în martie 1869, în urma refuzului proprietarilor de tipografie de a satisface revendicarea muncitorilor cu privire la majorarea salariilor, revendicare veche de zece ani. Greva era condusă de Comitetul federal romand și de secția din Geneva a Internaționalei, cu sprijinul cărora a fost ogranizată ajutorarea materială a greviștilor de către muncitorii din Elveția, Franța, Germania și Italia. În timpul grevei, presa burgheză elvețiană și străină (inclusiv cea bonapartistă) a desfășurat o campanie de calomnii împotriva greviștilor și a Inter-

naționalei. Între altele, Marx se referă la un articol al lui C. Gaumont, apărut în ziarul „Le Peuple” din 29 și 30 martie 1869.

O descriere amanunțită a grevelor a fost făcută de Marx în „Raportul prezentat de Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor la cel de-al IV-lea Congres general de la Basel” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 398—400). — 252.

- 265 La 3 aprilie 1869, în „Demokratisches Wochenblatt”, la rubrica „Viața politică”, se comunica : „Întrucît azi avem toate motivele să sperăm că se va ajunge, dacă nu la o fuziune, cel puțin la o unificare a diferitelor fracțiuni ale social-democrației, de acum înainte ne vom abține de la orice atacuri împotriva lui Schweitzer, pentru a nu complica eforturile în direcția unificării. Totodată sperăm, bineînțeles, că și cealaltă parte va înceta atacurile împotriva noastră”. — 253.
- 266 Este vorba de articolul „Ferdinand Lassalle, social-democrat german”, publicat de unul dintre fondatorii socialismului creștin în Anglia, J. M. Lallow, în „Fortnightly Review” nr. XXVIII din 1 aprilie 1869 (vezi volumul de față, p. 536—537). — 254, 259, 260.
- 267 Greva muncitorilor din industria bumbacului de la Preston (Lancashire) a început în martie 1869, în urma hotărîrii provocatoare a patronilor de a reduce salariile cu 10%. Datorită sprijinului material acordat de muncitorii din alte orașe ale Angliei — sprijin organizat de Consiliul General și de trade-unionuri —, greva a durat pînă în august 1869. Informațiile în legătură cu mersul grevei au fost publicate în mod regulat în paginile ziarului „Bee-Hive”. — 256.
- 268 Este vorba de o scrisoare adresată lui Marx la 6 aprilie 1869, de către Moll, din însărcinarea secției din Solingen a Internaționalei. În această scrisoare, Moll comunica : „Adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani care a avut loc la Barmen-Elberfeld a năruit, după cum știi, într-o măsură considerabilă, cultul personalității doctorului Schweitzer, a risipit perdeaua de fum ce se țesuse în jurul autoritarului dictator. Adunarea s-a pronunțat pentru afiliere la Asociația Internațională, în măsura în care legile existente îngăduie acest lucru. În cadrul adunării, Bebel și Liebknecht s-au pronunțat cu hotărîre pentru principiile Internaționalei, aducîndu-i, alături de alți delegați, acuzații lui Schweitzer. Acesta nu s-a mai apărut, deși înainte de adunare își propusese acest lucru. Din cuvîntările delegaților se vede că în Uniune sînt multe elemente viabile ; secția noastră, ca și întreaga Asociație Internațională, se va întări, deoarece organizațiile muncitorești care acum sînt fărîmițate se vor afilia la Internațională.” — 257.
- 269 Secția din Solingen a Internaționalei I a fost înființată în 1866. Membrii acestei secții au întreținut în mod regulat legătura cu Consiliul General și cu Marx personal ; cei mai activi dintre ei — Klein, Moll și alții — au participat la congresele Internaționalei. Din inițiativa acestei secții, în toamna anului 1867 a fost înființată o cooperativă a muncitorilor pentru producția de articole din fier și oțel. — 258.
- 270 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 259.
- 271 G. Hegel. „Phänomenologie des Geistes”. În : Werke, Bd. II, Zweite unveränderte Auflage. Berlin, 1841, S. 381—385 (vezi G. W. F. Hegel. „Feno-

- menologia spiritului", București, Editura Academiei R.P.R., p. 295—297). — 261.
- 272 „Correspondence, 1839—1841, relative to the Affairs of the East, and the Conflict between Egypt and Turkey", 4 Parts. — 262.
- 273 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 263.
- 274 La 12 februarie 1867, la Barmen-Elberfeld, în timpul alegerilor pentru Reichstagul Germaniei de nord, contesa Hatzfeld, care conducea un mic grup de lassalleeni ce se desprinsese în 1867 din Uniunea generală a muncitorilor germani, a organizat o campanie împotriva lui Schweitzer. Drept contracandidat al lui Schweitzer a fost desemnat Hillmann, dar el n-a fost sprijinit de muncitori. Schweitzer, care a primit un număr mai mare de voturi, n-a fost nici el ales în Reichstag. — 266.
- 275 Este vorba de singeroasele acte de represiune comise de autoritățile belgiene în aprilie 1869 împotriva muncitorilor greviști de la uzinele siderurgice „Coquerill" din Seraing și împotriva minerilor din Frameries. Aceste evenimente au fost discutate în ședințele Consiliului General al Internaționalei din 20 și 27 aprilie și din 4 mai 1869. Marx a fost însărcinat să întocmească, în numele Consiliului, un protest împotriva atrocităților săvârșite de autorități în Belgia. La propunerea lui s-a hotărât ca Consiliul General să nu se limiteze la întocmirea de apeluri, ci să organizeze o amplă campanie de protest și de sprijinire materială a greviștilor. O caracterizare amănunțită a evenimentelor din Belgia a fost făcută în apelul „Masacrele din Belgia" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 375, 380). — 271
- 276 Marx citează aceste cuvinte din scrisoarea trimisă lui de Eccarius la 29 aprilie 1869, în care acesta îi făcea cunoscut că a apărut broșura sa „Eines Arbeiters Widerlegung der national-ökonomischen Lehren John Stuart Mill's", Berlin, 1869. Această lucrare a fost scrisă de Eccarius cu sprijinul substanțial al lui Marx și publicată pentru prima oară în ziarul „The Commonwealth" la sfârșitul anului 1866—începutul anului 1867. — 272.
- 277 Este vorba de ediția a doua a lucrării lui Marx „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte". — 273.
- 278 Știrea cu privire la reducerea salariilor în Lancashire-ul de est a fost publicată în „Bee-Hive" nr. 395 din 8 mai 1869. — 274.
- 279 Apelul Consiliului General al Internaționalei către Uniunea națională a muncitorilor din America a fost scris de Marx în primăvara anului 1869 în legătură cu pericolul izbucnirii unui război între Anglia și S.U.A. și a fost prezentat de el în ședința din 11 mai a Consiliului General. În limba engleză acest apel a fost publicat în foaie volantă cu titlul: „Address to the National Labour Union of the United States", de asemenea a apărut în ziarul „Bee-Hive" nr. 396 din 15 mai 1869; în limba germană apelul a fost publicat în „Demokratisches Wochenblatt" nr. 21 din 22 mai 1869 și în „Vorbote" nr. 8 din august 1869.
- Uniunea națională a muncitorilor* a fost înființată în S.U.A. în august 1866, la Congresul de la Baltimore; o participare activă la crearea Uniunii a avut-o W. Sylvis, militant de seamă al mișcării muncitorești americane.

- Uniunea a stabilit foarte curînd legătura cu Asociația Internațională a Muncitorilor. La Congresul de la Chicago din august 1867 al Uniunii naționale a muncitorilor, Trevellick a fost ales delegat la congresul ordinar al Asociației Internaționale a Muncitorilor, dar el n-a participat la acest congres. În 1869, un delegat al Uniunii, Cameron, a participat la ultimele ședințe ale Congresului de la Basel al Internaționalei, iar în august 1870, la Congresul de la Cincinnati, Uniunea a adoptat următoarea rezoluție: „Uniunea națională a muncitorilor se declară de acord cu principiile Asociației Internaționale a Muncitorilor și-și exprimă intenția de a se afilia într-un viitor apropiat la asociația amintită”. Dar această hotărîre n-a fost înfăptuită. — 276, 521.
- 280 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 277.
- 281 Marx împreună cu fiica sa cea mai mică, Eleanor, a stat la Engels, la Manchester, din 25 mai pînă în 14 iunie 1869; Eleanor a rămas la Manchester pînă la începutul lunii octombrie. — 279, 337, 414, 558.
- 282 „Edda” — culegere de legende mitologice și eroice și de cîntece ale popoarelor scandinave; s-a păstrat sub forma unui manuscris din secolul al XIII-lea care a fost descoperit în 1643 de episcopul islandez Sveinsson (așanumita „Vechea Edda”) și sub forma unui tratat despre poezia skalzilor, alcătuit la începutul secolului al XIII-lea de poetul și cronicarul Snorri Sturluson („Noua Edda”). Cîntecele „Edeiei” reflectau starea societății scandinave în perioada de descompunere a orînduirii gentilice și de migrațiune a popoarelor. Printre ele se întîlnesc figuri și subiecte din creația populară a vechilor germani. — 281.
- 283 La 18 iunie 1869, Schweitzer, președintele Uniunii generale a muncitorilor germani, și Mende, președintele Uniunii lassalleene a muncitorilor germani, care se afla sub influența contesei Hatzfeldt (vezi adnotarea 274), au publicat în „Social-Demokrat” nr. 70 din 18 iunie 1869 un apel în care membrii ambelor uniuni erau îndemnați să se unească pe baza statutului lassalleean din 1863 și au cerut să se pună la vot această chestiune și să se aleagă un președinte al Uniunii fuzionate. Speculînd năzuințele spre unitate ale muncitorilor din ambele uniuni, Schweitzer, prin această manevră, pe care contemporanii au calificat-o drept o „lovitură de stat”, a reușit să obțină anularea principiilor de conducere mai democratice stabilite de adunarea generală de la Barmen-Elberfeld din primăvara anului 1869 (vezi adnotarea 262), reorganizarea Uniunii pe baza statutului lassalleean, care acorda președintelui Uniunii puteri dictatoriale, și alegerea sa ca președinte al Uniunii fuzionate. Această „lovitură de stat” a provocat indignare în rîndurile membrilor Uniunii generale a muncitorilor germani și a grăbit retragerea din rîndurile ei a membrilor celor mai înaintați. — 281, 287.
- 284 *Societatea artelor și meserilor* (Society of Arts) — societate burghezo-iluministă cu caracter filantropic, fondată în 1754 la Londra. — 283.
- 285 F. La Rochefoucault. „Reflexions ou sentences, et maximes morales”. Paris, 1789, p. 56, 5, 20, 126, 39, 63 și 65—67. Prima ediție a acestei cărți a apărut în 1665. — 283.
- 286 La 23 iunie 1869 Marx a participat la un miting de masă al trade-unionurilor, organizat la Londra, la Exeter-Hall, în scopul sprijinirii proiectului de lege cu privire la lărgirea drepturilor trade-unionurilor. — 283.

- 287 La 1 iulie 1869 Engels își încetează activitatea la firma din Manchester și începînd din acest moment se consacră exclusiv activității de partid, științifice și publicistice. — 284.
- 288 În ședința din 29 iunie 1869 a Camerei comunelor, deputatul irlandez Moore a dezvăluit o serie de fapte în legătură cu tratamentul barbar la care autoritățile engleze îi supun pe feniienii irlandezi înlemnițați și a cerut îmbunătățirea condițiilor de detențiune pentru feniienii care în timpul răscoalei din 1867 se aflau în stare de arest, fără să fi fost judecați sau anchețați și fără să li se intenteze acțiune. În răspunsul la interpelarea lui Moore, ministrul de interne al Angliei, Bruce, a încercat în mod demagogic să conteste faptele prezentate de Moore și să justifice măsurile aplicate de guvernul englez. În discursurile lor, membrii irlandezi ai parlamentului, deși și-au exprimat dorința de a se aplica un tratament uman deținuților, în general au încercat să justifice actele de represiune ale guvernului englez împotriva feniienilor. Camera, cu majoritate de voturi, a respins propunerea lui Moore. — 285.
- 289 Este vorba de o ciocnire a minerilor englezi — care protestau împotriva reducerii salariilor și împotriva purtării samavolnice a administratorului minei — cu poliția și armata în apropiere de Mold în Denbighshire. La 28 mai 1869, un grup numeros de muncitori au încercat să elibereze pe tovarășii lor arestați și au fost întîmpinați cu o salvă de gloanțe. Cinci persoane au fost ucise și numeroase altele rănite. Tribunalul a considerat ca justificată măcelărirea unor muncitori neînarmați și a condamnat pe „răzvrătiți” la zece ani muncă silnică. În Camera comunelor, ministrul de interne, Bruce, a declarat că soldații au dreptul să tragă din proprie inițiativă în mulțime atunci cînd sînt în legitimă apărare. — 288, 291.
- 290 *Legea cu privire la răzvrătiri (Riot Act)*, care a intrat în vigoare în 1715, interzicea orice „adunări cu caracter subversiv” a mai mult de 12 persoane; în caz de încălcare a legii, reprezentanții autorităților erau obligați să dea un avertisment special și să facă uz de forță dacă persoanele respective nu se împrăștiau în decurs de o oră. — 288.
- 291 *Legea cu privire la deținerea de arme (Arms Act)* considera că oricine deține arme fără permis este un contravenient la ordinea publică și, ca atare, este pasibil de judecată și condamnare. Sub George al III-lea, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, a fost emis un act care interzicea și învățarea mînuirii armelor fără un permis prealabil. — 288.
- 292 Congresul ordinar al Internaționalei I a avut loc la Basel între 6 și 11 septembrie 1869. Marx n-a participat la congres, dar a luat parte activă la pregătirea lui. S-au păstrat manuscrisele proceselor-verbale ale cuvîntărilor rostite de el în cadrul ședințelor Consiliului General cu prilejul examinării diferitelor probleme de pe ordinea de zi a congresului: problema agrară (6 iulie 1869), problema dreptului de succesiune (20 iulie) și cea a învățămîntului general (10 și 17 august) (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 605—613).
- Congresul de la Basel a examinat pentru a doua oară problema pămîntului și, cu majoritate de voturi, s-a pronunțat pentru desființarea proprietății private asupra pămîntului și trecerea lui în proprietate obștească; au fost adoptate și hotărîri cu privire la unificarea sindicatelor pe scară națională și internațională, precum și o serie de hotărîri cu privire la întărirea organizatorică a Internaționalei și lărgirea împuternicirilor Consiliului General. La Congresul de la Basel, în problema desființării dreptului de succesiune s-a

- produs o primă ciocnire fățișă între adepții socialismului științific al lui Marx și partizanii anarhismului bakunist. — 289, 294, 307, 320, 357, 566.
- 293 Este vorba de cuvântarea rostită de Liebknecht la ședința Asociației democratice a muncitorilor din Berlin la 31 mai 1869 „Ueber die politische Stellung der Sozial-Demokratie” și de articolul lui Bebel „An Herrn Dr. Schweitzer in Berlin”, care au fost publicate în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 27 din 3 iulie 1869. Capitolul de încheiere al raportului lui Liebknecht a apărut în suplimentul la nr. 32 din 7 august 1869 al aceleiași publicații. — 290, 312.
- 294 De la 6 pînă la 12 iulie 1869, Marx, sub numele de Williams, s-a aflat la Paris, la Laura și Paul Lafargue. — 291.
- 295 Aluzie la omul politic francez G. Haussmann, sub conducerea căruia a fost înfăptuită reconstrucția Parisului, avînd drept scop crearea unor cartiere bine organizate, cu străzi lungi, largi și drepte. Prin această reconstrucție se mai urmărea și preîntîmpinarea luptelor de baricade ale muncitorilor în timpul insurecțiilor. — 292.
- 296 La alegerile pentru Adunarea națională din Franța, care au avut loc în mai-iunie 1869, în pofida măsurilor de represiune ale lui Napoleon al III-lea, opoziția antibonapartistă a obținut un succes remarcabil. În timpul sesiunii extraordinare din iulie 1869, circa 100 de deputați din partea opoziției liberele și a centrului-stînga au semnat o declarație cu privire la necesitatea de a se constitui un guvern responsabil și de a se lărgi drepturile Adunării legislative. În ședințele din 5 și 8 iulie a luat cuvîntul deputatul Raspail, care a demascat încălcările grosolane ale libertății alegerilor de către autoritățile bonapartiste (în scrisoarea de față Marx citează unele fragmente din aceste cuvîntări). În mesajele sale din 12 iulie, Napoleon al III-lea promitea că vor fi lărgite drepturile Adunării, iar ministrii vor fi aleși din rîndurile deputaților, dar nu pomenea nimic despre problema responsabilității guvernului, subliniind prin aceasta că puterea sa imperială este de nezdruccinat. La 13 iulie 1869, el a prorogat sine die Adunarea legislativă, iar la 17 iulie a înlocuit jumătate din numărul miniștrilor, introducînd, ca o concesie, persoane care în parte erau pe placul marii burghezii și a clericalilor, dar nu făceau parte din opoziție. — 292.
- 297 Fragmente din scrisoarea de față au fost publicate pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 293.
- 298 În nr. 81 din 14 iulie 1869 al ziarului „Social-Demokrat” a fost publicat un articol cu titlul „Schwindel” („Șarlatanie”), în care erau prezentate rezoluția adoptată de Comitetul Central al secției de limbă germană din Geneva la 1 iulie 1869. În această rezoluție, deși fuzionarea uniunilor lassalleene era aprobată (vezi adnotarea 283), se criticau principiile antidemocratice pe baza cărora era constituită Uniunea generală a muncitorilor germani, precum și instaurarea dictaturii lui Schweitzer. Autorul articolului din „Social-Demokrat” (probabil Mende) îl învinuia pe J. P. Becker, președintele Comitetului Central de la Geneva, și Asociația Internațională a Muncitorilor că se amestecă în treburile Uniunii generale a muncitorilor germani. — 294, 298.
- 299 Un fragment din scrisoarea de față a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 294.
- 300 Este vorba de scrisoarea trimisă de Liebknecht lui Engels la 11 decembrie 1867. — 295.

- 301 Este vorba de o notă publicată în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 29 din 17 iulie 1869, în care se spunea : „Totodată vă putem asigura că Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor are exact aceeași părere despre d-l von Schweitzer ca și noi, dar în momentul de față el consideră că e indicat să intervină în mod activ pentru a menține întru totul independența mișcării muncitorești germane. Dar dacă d-lui Schweitzer îi va trece prin cap să-și facă apariția la viitorul congres al Internaționalei, așa cum a declarat, va fi pur și simplu dat afară”. — 296, 303.
- 302 Engels se referă la rezultatele votului de încredere acordat lui Schweitzer la adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani care a avut loc la Barmen-Elberfeld (vezi adnotarea 262). — 296.
- 303 Este vorba de articolul „Was Bürger drüben können und hüben könnten”, publicat în suplimentul la nr. 29 din 17 iulie 1869 al publicației „Demokratisches Wochenblatt”. — 296.
- 304 La începutul lunii aprilie 1814, după ce trupele coaliției antifranceze au pătruns în Paris, Talleyrand a pregătit convocarea senatului, care a proclamat detronarea lui Napoleon I. În iunie 1815, după înfringerea armatei lui Napoleon la Waterloo, majoritatea Camerei reprezentanților a cerut abdicarea lui de la tron. — 296.
- 305 Este vorba de o notă apărută în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 28 din 10 iulie 1869. — 297.
- 306 Fragmente din această scrisoare au fost publicate pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 299.
- 307 Marx se referă la subcapitolele „Procesul muncii și procesul de valorificare” și „Diviziunea muncii și manufactura” din prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”. În a doua ediție germană și în cele următoare le corespund capitolele cinci și doisprezece (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 190—211 și 347—379). — 300.
- 308 La pregătirea celei de-a doua ediții germane a volumului I al „Capitalului”, care a apărut în 1872, Marx a folosit lucrarea lui N. W. Senior menționată aici (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 717 și 736). — 302.
- 309 După cum se vede din scrisoarea trimisă de Kugelmann lui Marx la 17 iulie 1869, este vorba de intenția lui Bracke de a adresa Consiliului General al Internaționalei I cererea de a finanța propaganda împotriva lui Schweitzer în Germania. — 303.
- 310 Este vorba despre planul de organizare a partidului, expus de J. P. Becker în memoriul publicat în „Vorbote” nr. 7 din iulie 1869. Planul acesta a fost aspru criticat de Marx, Engels și Bebel (vezi și volumul de față, p. 306—307). — 304.
- 311 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 564. — 304.
- 312 Este vorba de ședința Consiliului General din 20 iulie 1869, convocată în scopul pregătirii Congresului de la Basel, în cadrul căreia Marx a rostit

- o cuvîntare în problema desființării dreptului de succesiune. O dare de seamă despre această ședință a Consiliului General a fost publicată, într-o formă denaturată, în nr. 406 din 24 iulie 1869 al ziarului „Bee-Hive”. Cuvîntarea lui Marx, care s-a păstrat, fără denaturări, în registrul de procese-verbale al Consiliului General, în consemnarea făcută de Eccarius, este reprodusă în ediția de față (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 607—610). — 305.
- 313 Este vorba de Liga națională pentru reformă, întemeiată în 1849 la Londra de către liderii mișcării cartiste Bronterre O'Brien, Reynolds etc. Liga și-a pus drept scop să lupte pentru dreptul votului universal și pentru realizarea unor reforme sociale. În 1866 a aderat la Internațională și și-a desfășurat activitatea sub conducerea Consiliului General, după ce s-a transformat într-o filială a Ligii pentru reformă. Conducătorii Ligii naționale pentru reformă, Alfred Walton și George Milner, erau membri ai Consiliului General; ei au participat la o serie de congrese ale Internaționalei.
În legătură cu vizita lui Marx la Paris vezi adnotarea 294. — 306.
- 314 *Congresul de la Eisenach* — congresul general al social-democraților din Germania, Austria și Elveția a avut loc la Eisenach între 7 și 9 august 1869. La acest congres au participat 263 de delegați, care reprezentau peste 150 000 de muncitori; aici a fost înființat partidul revoluționar independent al proletariatului german, sub denumirea de Partidul muncitoresc social-democrat. Congresul a adoptat un program care cuprindea, cuvînt cu cuvînt, principiile fundamentale ale statutului Internaționalei I. Deși în programul partidului se manifesta influența lassalleanismului, în linii mari el era bazat pe principii marxiste. Congresul a declarat că Partidul muncitoresc social-democrat este o secție a Internaționalei. Întrucît legile prusiene interziceau existența în țară a oricărei asociații care ar întreține legături cu alte organizații, și în special cu cele din străinătate, la congres s-a luat hotărîrea ca aderarea la Internațională să se facă în mod individual. Congresul a examinat, de asemenea, problema principiilor organizatorice de constituire a partidului. Planul de organizare a partidului, prezentat de J. Ph. Becker (vezi adnotarea 310), nu a găsit sprijin în rîndurile participanților la congres. A. Bebel, care a prezentat raportul în problema programului și în cea organizatorică, a subliniat necesitatea de a se adopta un asemenea statut al partidului încît posibilitatea instaurării dictaturii unei singure persoane să fie exclusă. Statutul adoptat avea la baza sa principii democratice.
La Congresul de la Eisenach s-a pus „temelia solidă a unui partid muncitoresc cu adevărat social-democrat” (vezi V. I. Lenin. Opere complete, vol. 23, București, Editura politică, 1964, p. 389). — 306.
- 315 În nr. 7 din iulie 1869 al revistei „Vorbote” se publica o informație despre adunarea secției din Nürnberg a Asociației Internaționale a Muncitorilor. La această adunare, care avea drept obiectiv stabilirea unor legături mai strînse între organizațiile muncitorești din Bavaria, au participat reprezentanții a 13 asociații muncitorești. Printre altele a fost adoptată o rezoluție cu privire la lupta pentru „legiferarea direct de către popor”. În comentariul său pe marginea acestei rezoluții, J. P. Becker propune ca ea să fie pusă în discuție la Congresul de la Eisenach (vezi adnotarea 314). — 307.
- 316 Din iulie pînă la începutul lunii septembrie 1869, Consiliul General, în frunte cu Marx, desfășoară o amplă muncă de pregătire pentru apropiatul Congres de la Basel al Internaționalei (vezi adnotarea 292). În ședințele Consiliului este amplu examinat programul congresului, Marx ia în repetate

- rinduri cuvîntul pentru a lămuri unele probleme de pe ordinea de zi. S-au păstrat ciornele proceselor-verbale cu cuvîntările rostite de el în şedinţele Consiliului General cu prilejul examinării problemei agrare (6 iulie 1869), a problemei dreptului de succesiune (20 iulie) şi a învăţămîntului general (10 şi 17 august) (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 16, Bucureşti, Editura politică, 1963, p. 605—613). La 3 august, în şedinţa Consiliului General, Marx dă citire raportului, pregătit de el, cu privire la dreptul de succesiune, care este aprobat şi prezentat la congres în numele Consiliului. La sfîrşitul lunii august—începutul lunii septembrie, Marx, din însărcinarea Consiliului General, scrie „Raportul prezentat de Consiliul General al Asociaţiei generale a muncitorilor la cel de-al IV-lea Congres general de la Basel”, în limbile engleză şi germană (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 16, Bucureşti, Editura politică, 1963, p. 396—410), precum şi rezoluţiile cu privire la învăţămînt şi la dreptul de succesiune. — 309.
- 317 Este vorba de apelul publicat în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 29 din 17 iulie 1869 şi adresat social-democraţilor germani în legătură cu convocarea la Eisenach a unui congres muncitoresc pe întreaga Germanie, cu scopul de a întemeia un partid muncitoresc independent în Germania. Apelul a fost semnat de reprezentanţi ai organizaţiilor muncitoreşti din Germania, Austria şi Elveţia. Printre semnăturile membrilor Comitetului Central al asociaţiilor muncitoreşti germane din Elveţia figura şi semnătura lui Goegg, un democrat mic-burghez. „Social-Demokrat” a semnalat acest lucru la rubrica „Viaţa politică”, în nr. 84 din 21 iulie 1869. — 310.
- 318 Este vorba de mesajul de salut din 21 octombrie 1868 al Comitetului Central din Geneva către revoluţionarii spanioli: „Asociaţia Internaţională a Muncitorilor din Geneva către muncitorii din Spania”. Apelul a fost publicat sub formă de foaie volantă în limbile germană şi franceză şi în nr. 12 din decembrie 1868 al revistei „Vorbote”. — 311.
- 319 Marx se referă la afirmaţia făcută de Liebknecht în cuvîntarea rostită la şedinţa din 31 mai 1869 a Asociaţiei democratice a muncitorilor din Berlin (vezi adnotarea 293), potrivit căreia Brass, redactorul ziarului „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, a pus la dispoziţia lui Liebknecht, Marx şi Engels paginile ziarului său pentru propaganda în favoarea ideilor socialismului şi comunismului, dar Liebknecht a refuzat această propunere.
- În legătură cu colaborarea lui Liebknecht la „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” vezi adnotarea 25. — 313.
- 320 D. Defoe. „Memoirs of a Cavalier or a Military Journal of the Wars in Germany and the Wars in England from the Year 1632, to the Year 1648”. London, 1720, p. 19, 16. — 313.
- 321 Aici este vorba, probabil, de nr. 93, 94 şi 95 din 10, 13 şi 15 august 1869 ale ziarului „Social-Demokrat”, cuprinzînd articole despre Congresul de la Eisenach (vezi adnotarea 314). — 318.
- 322 Este vorba de comunicarea făcută de Dupont la şedinţa Consiliului General din 17 august 1869 că s-a primit din partea lucrătorilor în bronz din Paris suma pe care o datorau trade-unionurilor londoneze (vezi adnotarea 83). — 319.
- 323 Aceste cuvinte sînt citate de Marx din scrisoarea trimisă de Neumayer Consiliului General la 14 august 1869. — 319.

- 324 Comunicarea despre care este vorba în text — a lui Zabicki în legătură cu greva declarată în 1869 la Poznan de muncitorii de la fabricile de țimplărie și de cărămidă — a fost făcută în ședința Consiliului General din 17 august 1869, la care a participat și Marx. Zabicki spunea că „muncitorii constructori (polonezi) din Poznan au câștigat prima lor grevă; ei au fost sprijiniți de muncitorii din Berlin”. — 319.
- 325 Articolul lui Hiltrop „Ueber die Reorganisation der Knappschaftsvereine”, despre care vorbește Engels, a fost publicat în nr. 4, 5 și 6 din aprilie, mai și iunie 1869 ale revistei „Zeitschrift des königlich preussischen statistischen Bureaux”. Engels s-a ocupat de statutul asociațiilor de breaslă (al caselor de întrajutorare) ale minerilor de la minele de cărbune în urma rugăminții lui Marx, care în februarie 1869 a pregătit un raport special pentru Consiliul General (vezi adnotarea 236). — 321.
- 326 La 21 august 1869 Liebknecht a reproduș în suplimentul la nr. 34 al lui „Demokratisches Wochenblatt” biografia lui Marx, care fusese scrisă de Engels și publicată la 2 august în ziarul „Zukunft” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 387—392). La publicarea textului, Liebknecht a omis următoarele cuvinte (tipărite aici cu litere cursive) : „*Tot conținutul scrierilor sale (ale lui Lassalle. — Nota red.) l-a împrumutat, și încă într-o formă denaturată; el a avut un precursor, care îi era indiscutabil superior din punct de vedere intelectual, despre a cărui existență, e drept, nu a pomenit, vulgarizându-i totodată operele; numele acestuia este Karl Marx.*” — 321.
- 327 Este vorba de o notă publicată de Liebknecht în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 35 din 28 august 1869. — 321.
- 328 Engels vorbește despre dezbaterile care au avut loc la Congresul de la Eisenach (vezi adnotarea 314) în legătură cu denumirea ce urma să fie dată partidului. În urma unor discuții îndelungate, la care a participat și Rittinghausen, un democrat mic-burghez german, s-a adoptat denumirea : „Partidul muncitoresc social-democrat” („Sozial-demokratische Arbeiterpartei”). O dare de seamă în legătură cu acest congres a fost publicată în „Demokratisches Wochenblatt” nr. 33 și în suplimentele la nr. 33 și 34 din 14 și 21 august 1869. — 322.
- 329 În deceniul al șaptelea al secolului trecut, în Provincia renană din Prusia, în Baden și în alte landuri ale Germaniei, preoții catolici, printre care și Ketteler, episcop de Mainz, au desfășurat o agitație demagogică în favoarea votului universal, a legislației muncitorești etc. Propaganda catolică tindea să împiedice răspândirea ideilor socialiste în rândurile clasei muncitoare germane. La 6 septembrie 1869 s-a deschis la Düsseldorf congresul comunităților catolice, la care, printre altele, a fost adoptată o rezoluție cu caracter declarativ : „Să se ceară tuturor creștinilor din toate părțile sociale să se îngrijească de clasa muncitoare și să contribuie la propășirea ei economică și morală”. — 323.
- 330 Este vorba de a doua ediție a lucrării lui Marx „Oprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. În răspunsul său la scrisoarea lui Marx, de al cărei text Institutul de marxism-leninism nu dispune încă, Meissner i-a comunicat, la 28 septembrie 1869, că la el „au mai rămas doar 25 de exemplare din «Brumar», celelalte au fost trimise”. — 323.

331 Vezi N. W. Senior. „Journals, Conversations and Essays relating to Ireland”. Vol. II, London, 1868, p. 208.

Ribboniștii (de la cuvântul ribbon — panglică) — membrii unor asociații secrete ale țăranilor irlandezi, care puitau ca emblemă o fișie de pinză verde. Mișcarea ribboniștilor, care a apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea în nordul Irlandei, a fost una din formele de protest ale poporului împotriva samavolnicilor landlorzilor englezi și față de alungarea cu forța a arendașilor de pe pământuri. Ribboniștii au atacat reședințele landlorzilor și au omorât pe cei mai odioși dintre ei și dintre vătăfi. Totuși, acțiunile lor au avut un caracter pur local, izolat, fiind lipsite de un program de acțiune comun. — 325, 629.

332 Engels a fost în vizită la niște rude la Engelskirchen de la 19 august și pînă la începutul lui septembrie 1869. — 325.

333 Marx a purtat tratative cu Meissner la Hamburg în zilele de 8 și 9 octombrie 1869. — 326.

334 Lui Engels i-a venit ideea de a scrie o lucrare de istorie a Irlandei încă din vara anului 1869. Pentru a cunoaște mai bine această țară, el a întreprins în cursul lunii septembrie o călătorie prin Irlanda. A studiat o vastă literatură și diferite izvoare istorice: opere ale unor autori din antichitate și din evul mediu, anale, vechi culegeri de legi, acte legislative, monumente ale folclorului și ale literaturii, note de călătorii, numeroase lucrări de istorie, arheologie, economie, geografie, geologie etc. Lista bibliografică pentru istoria Irlandei întocmită de Engels s-a păstrat și numără peste 150 de titluri. Materialele pregătitoare pentru această lucrare ocupă cea mai mare parte din cele 15 caiete cu însemnări din acea perioadă, fără a mai socoti notele, fragmentele scrise pe foi separate, extrasele din ziare. Pentru a consulta izvoarele irlandeze, Engels a fost nevoit să studieze limba irlandeză veche. Un ajutor permanent în studierea istoriei Irlandei i l-a dat Marx, care acorda o mare importanță acestei lucrări. Concepțiile lui Marx și Engels asupra principalelor probleme ale istoriei Irlandei s-au format în cursul discuțiilor dintre ei.

În mai 1870, Engels a trecut la redactarea lucrării pe baza materialului studiat. El intenționa ca, folosind exemplul oferit de istoria Irlandei, să demaște sistemul și metodele dominației coloniale engleze, să dea în vileag gravele ei consecințe pentru destinele istorice nu numai ale națiunii asuprite, dar și ale celei asupritoare, să critice lucrările unor istorici, economiști și geografi englezi care înfățișau în mod denaturat — în spirit rasist-șovinist — istoria Irlandei și realitatea irlandeză.

Engels a reușit să scrie în întregime numai primul capitol — „Condiții naturale”. Capitolul al doilea — „Vechea Irlandă” — a rămas neterminat (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 495—538), iar următoarele două capitole, Engels n-a mai apucat să le scrie, deși în linii generale strânsese materialul necesar pentru toate capitolele lucrării (primele două capitole și o parte din aceste materiale pregătitoare au fost publicate pentru prima oară în „Arhiva Marx-Engels”, vol. X, 1948). Imprejurările care l-au împiedicat pe Engels să termine istoria Irlandei au fost războiul franco-prusian și Comuna din Paris. — 326.

335 O relatare despre această convorbire, în cursul căreia au fost atinse principalele probleme ale mișcării muncitorești, a fost publicată de un membru al delegației, I. G. Haman, casier al sindicatului muncitorilor metalurgiști, în ziarul „Der Volksstaat” la 27 noiembrie 1869. Marx a vorbit despre impor-

tanța sindicatelor ca „școală a socialismului”. El a menționat că în syndicate muncitorii se pregătesc să devină socialiști pentru că aici, zi de zi, observă lupta care se dă între muncă și capital. El a subliniat importanța pe care o prezintă pentru mișcarea muncitorească existența unui organ de presă independent. „Totmai organul de presă al sindicatelor — spunea Marx — constituie un mijloc de legătură între muncitori, tocmai în paginile lui trebuie să fie dezbătute diferitele păreri «pentru» și «contra». Problemele salariului în diferite ramuri industriale trebuie să fie supuse dezbaterii, să fie culese, pe cât e posibil, părerile muncitorilor de diferite specialități. În nici un caz însă organul de presă nu trebuie să devină proprietatea unei singure persoane. Dacă vrem ca el să-și îndeplinească misiunea, trebuie să fie proprietatea unui colectiv. Se pare că nici nu e cazul să insistăm asupra motivelor pentru care problema trebuie pusă în felul acesta; ele sînt atît de evidente, încît oricine trebuie să înțeleagă acest adevăr: dacă vrei ca sindicatul tău să prospere, trebuie să admiti această teză ca una din condițiile principale”. „În încheierea acestei convorbiri — releva Haman —, K. Marx ne-a mai recomandat ca niciodată să nu ne cramponăm de vreo personalitate, ci să avem întotdeauna în vedere cauza pentru care luptăm, iar concluziile noastre trebuie să servească interesele acestei cauze. «Îndiferent dacă e vorba de Liebknecht, de dr. Schweitzer sau chiar de mine, întotdeauna trebuie să aveți în vedere cauza, numai în ea veți găsi adevărul»”. Din păcate, la notarea convorbirii, Haman a săvîrșit o serie de denaturări serioase ale ideilor lui Marx în spiritul lassalleean, printre altele în problema raportului dintre partidul politic al clasei muncitoare și sindicate ș.a.m.d.

În legătură cu *Uniunea generală a muncitorilor germani* vezi adnotarea 43. — 326.

336 În legătură cu conținutul convorbirii lui Marx cu delegația Comitetului din Braunschweig a Partidului muncitoresc social-democrat vezi adnotarea 341. — 327.

337 În iulie 1865, „din motive politice”, Liebknecht a fost expulzat de poliția berlineză în afara granițelor statului prusian; în 1867 a fost ales deputat în Reichstagul Germaniei de nord din partea Saxoniei și în această calitate beneficia de imunitate parlamentară. Dar în septembrie 1869 el n-a putut să vină la Marx la Hannover, întrucît poliția prusiană, profitînd de o întrerupere a activității parlamentare (de la 22 iunie 1869 pînă la 11 februarie 1870), a putut să-l aresteze. La început Marx s-a gîndit că se va putea întîlni cu Liebknecht la Budapesta, apoi la Hamburg. Dar întîlnirea n-a mai avut loc. — 327, 566.

338 Cartea lui Flerovski „Situația clasei muncitoare în Rusia” (Petersburg, 1869) i-a fost trimisă lui Marx de Danielson la 30 septembrie (12 octombrie) 1869. Acesta își exprima speranța că Marx va găsi în ea materialul necesar pentru capitolele următoare ale lucrării sale clasice „Capitalul”. Lucrarea lui Flerovski a constituit pentru Marx un serios imbold de a studia limba rusă. Unele aprecieri ale lui Marx cu privire la cartea lui Flerovski sînt publicate în volumul de față, p. 383—384, 589 etc. — 328, 568.

339 Este vorba despre *congresul ateistilor* (anticiericalilor), care a fost convocat la Neapole la 8 decembrie 1869 de către reprezentanții democrației mic-burgheze, apropiați de Liga păcii și a libertății (vezi adnotarea 29), ca o contracarare a *conciiliului ecumenic* care și-a ținut lucrările la Vatican între 8 decembrie 1869 și 20 octombrie 1870 și care a adoptat principiul infaili-

bilității papale în problemele de dogmă. Congresul ateștilor a fost dizolvat de autoritățile napolitane. — 328.

340 *Pale* (textual: „Îngrăditură”) — denumire dată în evul mediu coloniei engleze din Irlanda care luase ființă în urma cuceririi, în secolul al XII-lea, a părții de sud-est a insulei de către feudații anglo-normanzi. Această colonie, la granițele căreia cuceritorii au făcut fortificații (de unde denumirea), a servit englezilor ca bază pentru războaiele neîntrerupte, purtate împotriva populației din partea necucerită a Irlandei, care s-au încheiat, în secolele XVI—XVII, prin cucerirea întregii țări. — 330, 376.

341 După Congresul de la Basel (vezi adnotarea 292), reprezentanții partidului popular din Germania și organul de presă al sindicatelor muncitorești germane din Elveția, ziarul „Felleisen”, al cărui redactor-șef era Goegg, a pornit o campanie împotriva hotărârilor adoptate de congres cu privire la desființarea proprietății funciare private, întrucât le considera ca fiind comuniste prin caracterul lor. Străduindu-se să împace partidul popular și adepții mic-burghezi ai ziarului „Felleisen” cu hotărârile Congresului de la Basel, Goegg a publicat în paginile ziarului „Der Volksstaat” din 9 octombrie 1869 o amplă declarație asupra concepțiilor sale politice. El încerca să diminueze importanța hotărârilor Congresului de la Basel, spunând că abia la viitorul congres urmează să fie examinate măsurile practice în vederea aplicării lor și că aceste măsuri nu au cîtuși de puțin un caracter comunist. Marx i-a trimis, probabil, lui Engels acest articol al lui Goegg, pe care-l numește goeggiana.

Totodată, Liebknecht și ziarul „Volksstaat”, temîndu-se de o ruptură cu democrații mic-burghezi din statele Germaniei de sud, nu au desfășurat o propagandă amplă în favoarea hotărîrilor de la Basel cu privire la trecerea pămîntului în proprietate obștească; „Volksstaat” a arătat în repetate rânduri că aceste hotărîri sînt aplicabile în practică numai în Anglia, unde există marea proprietate funciară, și nu sînt potrivite pentru Germania și Franța, unde domină mica proprietate țărănească.

Pe o poziție mai justă s-a situat Comitetul Central al partidului eisenachian. La 3 octombrie 1869, Bonhorst, Bracke și Spier, în cursul unei întrevederi avute cu Marx la Hannover, au examinat în mod special problema posibilităților de aplicare în practică în Germania a hotărîrilor Congresului de la Basel și tactica partidului social-democrat față de țărănime. În legătură cu aceasta, la 25 octombrie 1869, Bonhorst i-a scris lui Marx o scrisoare, în care îl ruga să expună problema într-un mod atît de popular, încît acest material să poată fi folosit „ca o călăuză în munca de agitație în rîndurile țărănilor germani” (vezi adnotarea 348). Asupra acestei scrisori a lui Bonhorst îi atrage Marx atenția lui Engels. — 330.

342 Știrea că moștenirea literară a lui A. A. Serno-Solovievici, care s-a sinucis la 16 august 1869, a trecut în posesia lui Bakunin, Marx a găsit-o în „Égalité” nr. 37 din 1 octombrie 1869, unde a apărut un anunț prin care persoanele care dispuneau de manuscrise, scrisori sau alte documente ale defunctului erau rugate să le pună la dispoziția ziarului, în vederea publicării lucrărilor lui și a întocmirii unei biografii. — 330.

343 Este vorba, probabil, de corespondențele din Lyon și din Paris, prelucrate de Bakunin și publicate în „Égalité” nr. 39 din 16 octombrie 1869 la rubrica „Nouvelles de l'étranger” („Știri din străinătate”). — 330.

- 344 Aici Marx se referă, printre altele, la articolul lui Greulich „Urletele Meyerilor împotriva Congresului de la Basel”, publicat în „Volksstaat” nr. 5 din 16 octombrie 1869. — 331.
- 345 „*Invechitul procedeu din 1789*” numește Marx măsurile prin care pământurile confiscate de la feudali au fost trecute în proprietatea țăranilor (parcelarea) în timpul revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Marx și Engels considerau că acest mijloc de rezolvare a problemei agrare nu e potrivit pentru un partid proletar, fiindcă ar duce la crearea unei clase țărănești mic-burgheze și ar face ca țăranii să fie angrenați într-un lung proces de pauperizare treptată și de ruinare (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 271). V. I. Lenin a acordat o atenție specială acestei scrisori cu prilejul conspectării corespondenței (vezi V. I. Lenin. „Conspectul «Corespondenței lui K. Marx și F. Engels din anii 1844—1883»”. Moscova, 1959, p. 100—101). — 331.
- 346 *Liga pământului și a muncii* a fost întemeiată la Londra în octombrie 1869 cu participarea Consiliului General. Din comitetul executiv al Ligii au făcut parte peste 100 de membri ai Consiliului. În programul întocmit de Eccarius în conformitate cu indicațiile date de Marx și redactate de el (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 613—619), alături de unele revendicări general-democratice (reforma sistemului financiar și fiscal, a învățământului public etc.) a fost inclusă și naționalizarea pământului, reducerea zilei de muncă, precum și unele revendicări cartiste, cum este votul universal și înființarea de colonii agricole.
- Considerind că Liga poate juca un rol în revoluționarea clasei muncitoare engleze, Marx o considera o cale pentru crearea unui partid proletar de sine stătător în Anglia. Dar încă din toamna anului 1870 în cadrul Ligii s-a intensificat influența elementelor burgheze și treptat ea și-a pierdut legătura cu Internaționala. — 331, 343.
- 347 În vara și toamna anului 1869, în Irlanda s-a desfășurat o largă mișcare pentru amnistierea feniilor întemnițați (vezi adnotarea 26) ; în cadrul mitingurilor de masă au fost adoptate petiții către guvernul englez, căruia i se cerea să-i elibereze pe revoluționarii irlandezi. Șeful guvernului englez, Gladstone, a răspuns acestor revendicări ale irlandezilor printr-un refuz. La 24 octombrie 1869 a avut loc la Londra o grandioasă demonstrație în apărarea feniilor (vezi descrierea amănunțită a acestei demonstrații în volumul de față, p. 625—627), în urma căreia Consiliul General a luat hotărârea de a lansa un apel către poporul englez, chemându-l în apărarea deținuților irlandezi, și a numit în acest scop o comisie, alcătuită din Marx, Lucraft, Jung și Eccarius. La propunerea lui Marx, acestei probleme i s-a dat o mai mare amploare, și în noiembrie 1869 Consiliul General a organizat o largă discuție în legătură cu atitudinea guvernului britanic față de deținuții irlandezi. În cursul discuției, Marx a luat de două ori cuvântul (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 619—625) și a întocmit „Proiectul de rezoluție a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la atitudinea guvernului englez în problema amnistierii irlandezilor” (vezi Opere, vol. 16, p. 411—412, și volumul de față, p. 341), proiect care a și fost adoptat de Consiliul General la 30 noiembrie 1869. — 331, 586, 626.
- 348 Într-o scrisoare adresată lui Marx la 25 octombrie 1869 (vezi adnotarea 341), Bonhorst scria : „Dumneavoastră trebuie, de asemenea, să știți mai bine decât alții care este punctul cel mai nevralgic al țăranului german. Dacă fi

promitem să-i facem o operație în acest punct, el o să fie cu trup și suflet alături de noi... Astfel, eu socot că... o minunată posibilitate în acest sens ne-ar oferi-o ipotecile. Și, într-o măsură absolut egală, ridicarea productivității solului. Asigurările mutuale. Capacitatea de a concura cu marile latifundii. Școli. Toate trebuie să se întemeieze pe principiul sprijinirii de către stat". — 332.

- 349 Este vorba de dărîmarea, în pofida existenței unei hotărîri judecătorești, la 16 octombrie 1869, din ordinul autorităților militare prusiene, a monumentului ridicat în memoria unor locuitori ai orașului Zell (Hannover), participanți la lupta împotriva prusienilor de la Langensalz (Thüringen), la 27 iunie 1866, în timpul războiului austro-prusian, în care Hannover a luptat de partea Austriei. Lupta s-a încheiat prin înfrîngerea prusienilor. Cu prilejul dezbaterii în jurul acestei chestiuni în Reichstagul Germaniei de nord, ministrul de război, von Rood, a declarat: „Prusia este un stat militar, și autoritățile militare din Zell n-au făcut decît să-și exercite dreptul lor suprem” (vezi „Volksstaat” nr. 11 din 6 noiembrie 1869). — 332, 337.
- 350 Este vorba de numărul din 30 octombrie 1869 al ziarului „Bee-Hive”, în care a fost publicat articolul de fond „Miniștrii și politica lor față de fe-nienii întemnițați”. În acest articol se justifică politica lui Gladstone față de mișcarea de eliberare națională a irlandezilor. — 333.
- 351 Greva filatorilor din Bolton, provocată de înrăutățirea situației muncitorilor ca urmare a scăderii producției industriale și a reducerii salariilor cu 5%, a durat de la 29 octombrie pînă la 4 noiembrie 1869 și s-a încheiat prin înfrîngerea muncitorilor. — 333.
- 352 Este vorba, pare-se, de articolul „Redactorul nostru”, publicat în „Der Pionier” nr. 42 din 13 octombrie 1869, care cuprindea atacuri împotriva „Capitalului” lui Marx. — 334.
- 353 Poziția inconsecventă a lui Liebknecht în propagarea hotărîrilor adoptate de Congresul de la Basel (vezi adnotarea 341) a fost folosită de Schweitzer, care, într-o serie de articole provocatoare publicate în ziarul „Social-Demokrat”, i-a acuzat pe eisenachieni că înșală clasa muncitoare, că abandonează programul socialist și că se află la remorca partidului popular. Bonhorst a răspuns la acuzațiile lui Schweitzer în articolul „Un dictator faimos și una din «marionetele» de la Braunschweig în lumina hotărîrilor de la Basel”, în care arăta că Uniunea generală lassalleană a muncitorilor germani s-a mulțumit numai să declare că se călăuzește după principiul socialiste, dar nu întreprinde nimic pentru înfăptuirea lor. Schweitzer, scria Bonhorst, nu va reuși niciodată să se erijeze în apărător al intereselor proletariatului de la sate, întrucît el beneficiază de sprijinul iuncherilor prusieni. Atacurile presei democratice împotriva Congresului de la Basel, sublinia în concluzie Bonhorst, nu fac decît să arate pe unde trece linia despărțitoare dintre partidul social-democrat și tovarășii lui de drum din partidul popular. Articolul lui Bonhorst a fost publicat în „Der Volksstaat” nr. 8 și 9 din 27 și 30 octombrie 1869. — 334, 335.
- 354 Bonhorst a fost arestat la Magdeburg la 27 octombrie 1869 sub acuzația că a desfășurat propagandă împotriva guvernului și a fost condamnat la patru săptămîni închisoare. — 334.
- 355 La 6 noiembrie 1869 a avut loc la Londra, în prezența reginei Victoria, ceremonia solemnă a inaugurării unui nou pod peste Tamisa (Blackfriars-bridge) și a viaductului Holborn. — 334.

- 356 Marx, în volumul I al „Capitalului”, citează lucrarea lui G. Ensor „An Inquiry concerning the Population of Nations: containing a Refutation of Mr. Malthus's Essay on Population”. London, 1818 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 735). — 334.
- 357 Arthur O'Connor, liderul mișcării naționale de eliberare din Irlanda, a fost unul dintre conducătorii organizației revoluționare secrete „Irlandezii uniți”, care-și propusese să constituie o republică irlandeză independentă. În mai-iunie 1798, „Irlandezii uniți” s-au răscolit împotriva dominației engleze. O'Connor a fost arestat în ajunul răscoalei, iar în 1803 a emigrat în Franța. Răscoala a fost înăbușită cu cruzime și Irlanda și-a pierdut ultimele rămășițe de libertate (vezi adnotarea 38). — 334.
- 358 Este vorba, probabil, de broșura „La Régence de Decembrostein”, Paris, 1869. — 335.
- 359 Marx îl compară în mod ironic pe Freiligrath cu fabricantul Klassen-Kapellmann, consilier municipal la Köln, care și-a câștigat o scandalosă celebritate în 1865. Împreună cu alți membri ai partidului progresist, el a participat la pregătirea, în iulie 1865, a unui banchet în cinstea deputaților progresiști din Camera reprezentanților a landtagului prusian, care se aflau în opoziție față de guvernul prusian. După ce banchetul a fost interzis, Klassen-Kapellmann, temându-se să nu fie arestat, a plecat pentru zilele respective în Belgia. Oaspeții care au venit au găsit localul închis și au fost nevoiți să se adune în grădina zoologică. Adunarea a fost împrăștiată de poliție. — 337.
- 360 Marx vorbește despre apelul adresat alegătorilor din Franța de către Ledru-Rollin, care a participat la revoluția din 1848—1849 și care pînă la începutul anului 1870 a trăit în emigrație la Londra. Caracterizînd acest apel ca pe „mesajul unui pretendent”, Marx face aluzie la faptul că în alegerile prezidențiale de la 10 decembrie 1848 din Franța, Ledru-Rollin și-a pus candidatura, ca reprezentant al democraților mic-burghezi, la postul de președinte. Scrisoarea lui Ledru-Rollin datată 7 noiembrie 1869 a fost publicată în „Le Réveil” din 10 noiembrie 1869, sub titlul „Aux électeurs”. — 337.
- 361 Nota în legătură cu incidentul care a avut loc în regiunile de coastă ale Coreii la 17 aprilie 1869 a fost publicată în ziarul „Moskovskie vedomosti” din 23 septembrie 1869. — 338.
- 362 Jeremy O'Donovan Rossa, unul dintre conducătorii mișcării de eliberare națională, care se afla în închisoare, a fost ales deputat în Camera comunelor din Anglia din partea comitatului Tipperary la 25 noiembrie 1869.
- Amnistia din Italia* — Engels se referă la amnistia parțială acordată în Italia în noiembrie 1869 pentru unele delictе politice legate de încălcarea îndatoririlor de serviciu în garda națională etc. — 339, 354, 628.
- 363 Cuvîntarea în legătură cu politica guvernului britanic față de deținuții irlandezi, pe care Marx a rostit-o în două ședințe ale Consiliului General, la 16 și 23 noiembrie 1869, a fost consemnată de Eccarius, secretarul Consiliului, în registrul de procese-verbale (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 619—624). — 341.
- 364 Este vorba de discursul rostit de Gladstone la 7 octombrie 1862 la Newcastle. În acest discurs, Gladstone saluta pe Davis ca președinte al conferinței statelor sclavagiste din sud, care au început războiul civil din America (1861—1865). Discursul a fost publicat în „Times” din 9 octombrie 1862. — 341, 400.

365 Guvernul liberal al lui Gladstone a venit în locul guvernului tory, de sub conducerea lui Disraeli, în decembrie 1868. Una din lozincile demagogice ale liberalilor care le-au asigurat victoria în alegerile parlamentare a fost promisiunea făcută de Gladstone de a rezolva problema irlandeză. În toiu luptei electorale, în ședințele Camerei comunelor, reprezentanții opoziției criticau politica dusă de conservatori în Irlanda, pe care o comparau cu politica de cucerire practică față de Anglia însăși în secolul al XI-lea de Wilhelm Cuceritorul. — 342.

366 Elisée Reclus, geograf francez, membru al Asociației Internaționale a Municipitorilor, a fost la Londra în iulie-august 1869 și a participat la două ședințe ale Consiliului General. — 343, 344.

367 Amnistia din Rusia, al cărei decret a fost semnat la 25 mai (6 iunie) 1868, a fost extinsă asupra unor persoane care fuseseră condamnate pentru delictе politice pînă la 1 ianuarie 1866. Ea privea totodată pe unii deținuți de origine străină, care, potrivit decretului imperial, fuseseră expulzați fără drept de întoarcere în Rusia. În urma acestei amnistii puteau să se întoarcă acasă și unii polonezi care suferiseră condamnări privative de libertate pe o perioadă mai mică de 20 de ani.

Complotul welfilor — este vorba de evenimentele survenite după războiul austro-prusian din 1866 în Hannover, care și-a pierdut independența și a fost anexat la Prusia. Fostul rege al Hannoverului, Georg al V-lea, vrînd să readucă pe tron dinastia welfilor, a organizat în Franța, în vara anului 1867, așa-zisa Legiune a welfilor, formată din emigranții hanovrezi. La 8 aprilie 1868, cîțiva ofițeri care au luat parte la crearea legiunii au fost condamnați de organele judecătorești prusiene la 10 ani detențiune. Dar guvernul prusian, care urmărea să-și consolideze pozițiile în Hannover, la începutul lunii mai a aceluiași an a acordat o amnistie pentru membrii de rînd ai Legiunii welfilor. — 343.

368 Este vorba de traducerea în limba franceză a volumului I al „Capitalului” de către C. Keller, membru al secției din Paris a Internaționalei I. Keller a început lucrul în octombrie 1869. El a trimis manuscrisul traducerii lui Marx, care a făcut unele îndreptări (vezi, de exemplu, volumul de față, p. 567—568). Keller a luat parte la acțiunile Comunei din Paris, iar după zdrobirea ei a emigrat în Elveția. Lucrarea a rămas neterminată. Traducerea completă a volumului I al „Capitalului” în limba franceză a fost făcută de J. Roy și a fost editată la Paris în 1872—1875 sub formă de fascicule separate, care apoi au fost broșate într-o carte (în legătură cu traducerea franceză a „Capitalului” vezi și adnotarea 44). — 344, 364, 625.

369 D. Ricardo. „On the Principles of Political Economy, and Taxation. Third edition”. London, 1821. O critică amănunțită a teoriei lui Ricardo cu privire la renta funciară a fost făcută de Marx în „Teorii asupra plusvalorii” (vezi „Teorii asupra plusvalorii”, partea a II-a, București, Editura politică, 1960, p. 195—288). — 346.

370 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 27, București, Editura politică, 1966, p. 298—299. — 348.

371 Engels se referă la referatul „Vom Rechte, das mit uns geboren”, prezentat la Asociația generală pentru apărarea drepturilor din Berlin de către Schäfer, un propovăduitor al ideii comunităților religioase libere. Scopul

- acestor comunități „era să educe în popor o înaltă conștiință”. Referatul a fost publicat în „Volksstaat” nr. 12 (supliment), 13, 14 și 15 din 10, 13, 17 și 20 noiembrie 1869. — 349.
- 372 K. Marx. „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1958, p. 65—179). — 350.
- 373 Marx se referă la prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”. Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 518. — 352.
- 374 Marx scrie despre ședința Consiliului General din 23 noiembrie 1869, în care a fost continuată discuția în legătură cu politica guvernului britanic față de deținuții politici irlandezi (vezi adnotarea 347). — 353.
- 375 Engels se referă la răscoala armată care a fost pregătită în primăvara anului 1867 de revoluționarii fenieni irlandezi (vezi adnotarea 26). Autoritățile engleze, având cunoștință de pregătirea răscoalei, au înăbușit fără greutate acțiunile izolate întreprinse în diverse comitate; numeroși conducători ai fenienilor au fost arestați și deferiți justiției. — 354.
- 376 *Biblioteca Chatam* — cea mai veche bibliotecă din Manchester; a fost fondată în 1653. Marx a lucrat la această bibliotecă împreună cu Engels în 1845, când a fost pentru prima oară în Anglia. — 354, 455.
- 377 *Brehon Law* — denumire generică a Codului de drept cutumiar celt; numele vine de la brehon (judecător irlandez). Brehon Law a fost în vigoare în Irlanda până în 1605, când au fost abrogate de guvernul englez. Editarea lor a fost începută de o comisie specială, instituită de guvernul englez în 1852. Primele trei volume de „Ancient Laws of Ireland” au apărut în 1865, 1869 și 1873 și au alcătuit culegerea „Senchus Mor”. Editarea legilor a durat până în 1901. — 355, 374, 381, 445.
- 378 J. Davies. „Historical Tracts”. London, 1786. Engels expune conținutul a două tratate ale lui Davies: „A letter from sir John Davies to Robert Earl of Salisbury”, 1607, și „A letter from sir John Davies to Robert Earl of Salisbury concerning the State of Ireland”, 1610. — 355.
- 379 Engels vorbește despre discursul rostit de Napoleon al III-lea la 29 noiembrie 1869, la deschiderea sesiunii extraordinare a Adunării naționale franceze (și publicat la 30 noiembrie 1869 în „Journal des Débats” și în alte ziare franceze), precum și despre discursurile rostite de Prévost-Paradol la Edinburgh în cursul călătoriei întreprinse de el în Anglia în noiembrie 1869 (publicate în presa engleză, precum și într-o serie de ziare franceze, printre care „Journal des Débats” din 16 și 18 noiembrie 1869). — 355.
- 380 Este vorba de cel de-al doilea punct („atitudinea clasei muncitoare din Anglia față de problema irlandeză”) al discuției cu privire la Irlanda, care figura pe ordinea de zi a ședinței Consiliului General (vezi volumul de față, p. 338). Discuțiile la acest punct au fost aminate din cauza bolii lui Marx; ulterior Consiliul General n-a mai revenit asupra acestei probleme. În scrisoarea trimisă lui Engels la 10 decembrie 1869, Marx și-a expus punctul de vedere asupra poziției pe care se situa clasa muncitoare din Anglia față de Irlanda (vezi volumul de față, p. 343). — 357.

- 381 După înăbușirea răscoalei din 1867 din Irlanda (vezi adnotarea 375) numeroși fenieni au fost arestați și deferiți justiției. La 18 septembrie 1867, la Manchester a fost organizată evadarea a doi conducători fenieni arestați, Kelley și Deasy. Condamnarea la moarte a irlandezilor prinși asupra faptului a stîrnit un larg val de proteste în Irlanda și în Anglia. În această mișcare s-au încadrat și membri ai Consiliului General. Urmărind elaborarea unei tactici unice a proletariatului în problema națională și în propagarea ideilor internaționalismului proletar în rîndurile muncitorilor englezi, Marx a insistat ca în Consiliul General să aibă loc o discuție publică în problema irlandeză, la care să fie invitați să participe și reprezentanți ai presei irlandeze și engleze. Discuția a fost începută la 19 noiembrie, iar la 20 noiembrie, într-o ședință extraordinară, Consiliul General a adoptat memoriul „Fenienii întemnițați la Manchester și Asociația Internațională a Muncitorilor”, care fusese scris de Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 234—235). — 357.
- 382 *Habeas Corpus Act* — lege potrivit căreia orice mandat de arestare trebuie să fie motivat, iar arestatul să fie deferit justiției în scurt interval de timp (de la 3 pînă la 20 de zile) sau să fie pus în libertate — a fost adoptat de parlamentul englez în 1679. Dispozițiile cuprinse în *Habeas Corpus Act* nu sînt aplicabile în cazurile de înaltă trădare și pot fi suspendate printr-o hotărîre a parlamentului. — 359, 571.
- 383 În deceniul al 3-lea al secolului al XIX-lea cererea de a se anula Uniunea (Repeal of Union) (vezi adnotarea 38) a fost cea mai populară lozincă din Irlanda. — 359.
- 384 Este vorba despre scrisoarea adresată de Klein și Moll lui Engels la 3 decembrie 1869. Ei îi scriau despre dificultățile materiale pe care le întîmpină cooperativa pentru producția de articole din fier și oțel din Solingen (vezi adnotarea 269) și îl rugau să-i ajute. Pe această scrisoare, care se păstrează la Arhiva centrala de partid a Institutului de marxism-leninism figurează următoarea însemnare făcută de Engels: „Am răspuns la 8 februarie 1870. Am trimis printr-o recomandată 50 de taleri, cu indicația ca dobinda să fie alocată la fondul de rezervă al cooperativei”. — 359, 577.
- 385 La 30 noiembrie 1869, în ședința Adunării legislative, republicanul burghez Favre a făcut o interpelare în legătură cu o serie de acte ilegale ale guvernului: amînarea ședințelor Adunării, amestecul autorităților în desfășurarea alegerilor pentru Adunarea națională din mai-iunie 1869 etc. Fapte deosebit de scandaloase au fost date în vileag în ședința din 7 decembrie, în care a fost validat mandatul deputatului Durand. Ministrul de interne Forcade-Laroquette a luat cuvîntul în apărarea lui Durand. Favre a prezentat propunerea de a se institui o anchetă în legătură cu rezultatele obținute în alegeri de către Durand. Deputați liberali care făceau parte din grupul parlamentar al burgheziei franceze, așa-zisul „al treilea partid”, nu l-au sprijinit pe Favre și s-au abținut de la vot. Propunerea lui Favre a fost respinsă cu 135 de voturi din 221. — 359.
- 386 Apelurile prin care Comitetul Central al grupului secției de limbă germană cerea să se acorde ajutor cooperativei din Solingen au fost publicate în „Vorbote” nr. 11 din 1868 și nr. 10 din 1869. — 361.
- 387 Vezi, între altele, articolul lui Marx „Emigrația forțată...”, publicat în primăvara anului 1853 în „New York Daily Tribune” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1967, p. 586—592). — 362.

- 388 Marx îi recomandă lui Engels să trateze această perioadă într-un capitol separat din lucrarea sa de istorie a Irlandei (vezi adnotarea 334). Pentru a-l ajuta, probabil, pe Engels la elaborarea acestei lucrări, Marx a făcut extrase speciale din istoria Irlandei din 1776 pînă în 1801; reflecțiile extrase de el în prezenta scrisoare au fost făcute pe baza acestor extrase. Engels intenționa să includă subcapitolul „Rascoala și Uniunea. 1780—1801” în capitolul „Dominația engleză”. — 363.
- 389 Marx face aluzie, probabil, la prezența împărătesei Eugenie de Montijo, la 9 decembrie 1869, la ședința cabinetului de miniștri al Franței, fapt care a provocat o profundă indignare în cercurile liberale și democratice cu stare de spirit opoziționistă din Paris. — 364.
- 390 Lucrarea lui Giraldus Cambrensis „Expugnatio Hibernica” (în manuscrisul lui Engels: „Hibernia Expugnata”) a fost editată la Londra în 1867 în volumul V al operelor sale — „Giraldi Cambrensis. Opera”. Cartea lui Camden „Britannia” a apărut la Frankfurt în 1590, cuprinzînd în anexă altă lucrare, tot de Camden, „Hiberniae et insularum Britanniae adiacentium descriptio”. — 367.
- 391 În text s-a strecurat, pare-se, o inexactitate, întrucît prima ediție a cărții lui R. Kane „The Industrial Resources of Ireland” a apărut în 1844, iar a doua în 1845. — 367.
- 392 Întrucît la Congresul de la Basel nu a reușit să pună mina pe conducerea Internaționalei I, Bakunin și-a schimbat tactica și a pornit o luptă deschisă împotriva Consiliului General. Adepții lui au acaparat majoritatea în redacția săptămînalului „Égalité” și încă de la 6 noiembrie 1869, în nr. 49, au publicat un articol de fond în care Consiliul General era acuzat că n-a respectat articolele 2 și 3 din Regulament în legătură cu editarea de către Consiliu a unui buletin informativ cu privire la situația muncitorilor din diferite țări. La 13 noiembrie a apărut un al doilea articol, în care se propunea crearea unui consiliu federal separat pentru Anglia, chipurile, cu scopul de a ușura Consiliului General exercitarea funcției sale de conducere a treburilor generale ale Internaționalei. La 28 noiembrie ziarul a publicat un articol care preconiza abținerea de la politică, iar la 11 decembrie, într-un articol de fond intitulat „Réflexions”, a criticat cu asprime Consiliul General pentru poziția adoptată de el în problema irlandeză. Asemenea critici la adresa Consiliului General au apărut și în ziarul „Progrès”. Problema criticilor apărute în „Égalité” și „Progrès” a fost discutată pentru prima oară în ședința din 14 decembrie 1869 a Consiliului. La 1 ianuarie 1870, în ședința extraordinară a Consiliului, a fost aprobat textul, scris de Marx, al scrisorii circulare adresate Consiliului federal al Elveției romande și trimis tuturor secțiilor Internaționalei (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421). — 369, 375, 602, 605.
- 393 Este vorba de rezoluțiile adoptate de Congresul de la Basel la 9 septembrie 1869 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 40). Rezoluțiile au fost publicate în „Report of the Fourth Annual Congress of the International Working Men’s Associations”. London, [1869], p. 21. — 369, 421.
- 394 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 414—415 și 565. — 370.

- 395 Marx se referă la Comitetul Central al secțiilor germane din Elveția, în frunte cu J. Ph. Becker. Din noiembrie 1865 acest comitet a servit ca centru organizatoric pentru secția care unea nu numai pe muncitorii germani din Elveția, dar și pe cei din Germania, Austria și din țările în care se aflau muncitori emigranți germani. — 370.
- 396 Engels a plecat la Barmen, la mama sa, la sfârșitul lunii decembrie 1869 și s-a înapoiat la Manchester la 6 ianuarie 1870. — 371.
- 397 Este vorba, probabil, de venirea la putere în Franța, la 2 ianuarie 1870, a guvernului liberal Olivier. În Germania acest fapt era apreciat ca un pas spre reglementarea raporturilor dintre Franța și Confederația Germaniei de nord. — 371.
- 398 Engels se referă la cartea lui F. Mende „Herr J. B. von Schweitzer und die Organisation des Lassalle'schen All[gemeinen] deutschen Arbeitervereins”. Leipzig, 1869. Mende conducea un mic grup de lassalleeni care, sub influența d-nei Hatzfeldt, s-a desprins din Uniunea generală a muncitorilor germani și în 1867 a format „Uniunea generală lassalleeană a muncitorilor germani”; în 1872 această Uniune a încetat, de fapt, să mai existe. — 372.
- 399 La 10 ianuarie 1870, prințul Pierre Napoleon Bonaparte l-a ucis în casa sa pe gazetarul Victor Noir, colaborator la ziarul republican „Marseillaise”. Noir a venit la Pierre Napoleon în calitate de martor al blanquistului Pascal Grousset, colaborator la ziarul „Marseillaise”, care-l provocase pe prinț la duel pentru ultraj. Omorul a fost săvârșit la câteva zile după venirea la putere a guvernului liberal Olivier, cu ajutorul căruia burghezia liberală spera să introducă o serie de reforme. Uciderea lui Noir a stîrnit o mare indignare în cercurile democratice și a dus la întărirea considerabilă a mișcării republicane în Franța. — 373, 633.
- 400 La Engels este, în mod vădit, o greșeală. Articolul lui Prévost-Paradol a apărut luni 17 ianuarie 1870 în ziarul „Journal des Débats”. — 373.
- 401 Este vorba de discursul rostit de J. Bright, ministrul comerțului în guvernul liberal al lui Gladstone, la 11 ianuarie, în cadrul unei întruniri care a avut loc în orașul Birmingham. Discursul a apărut în „Times” din 12 ianuarie 1870. — 373.
- 402 Marx vorbește despre cartea lui Herzen „Închisori și deportări”, publicată pentru prima oară la Londra și la Paris în 1854. Ulterior ea a constituit un capitol separat din cartea „Amintiri și cugetări”; pe marginile paginilor din exemplarul care i-a aparținut lui Engels se găsesc însemnări făcute de el privind sensul în limba germană al cuvintelor rusești. De această carte s-a folosit și Marx cînd a studiat limba rusă. — 375.
- 403 În 1863 a apărut al treilea volum de opere complete ale lui Giraldus Cambrensis: „Giraldi Cambrensis. Opera”. Voluminis. I—VII, Londini, 1861—1877. Volumele I—IV au fost editate de J. S. Brewer, iar volumele V—VII de J. F. Dimock.
- Lucrările lui Giraldus Cambrensis „Expugnatio Hibernica” și „Topographia Hibernica” au fost publicate în vol. V, apărut în 1867 (vezi și volumul de față, p. 366). — 377.
- 404 La 20 ianuarie 1870, la o adunare a alegătorilor din Berlin, democratul burghez Jacoby, deputat în landtagul prusian, a rostit o cuvîntare în le-

gătură cu scopurile mișcării muncitorești, în care a spus: „Din punctul de vedere al unui viitor istoric al culturii, apariția unei asociații muncitorești, fie ea oricât de mică, va prezenta mai multa valoare decât batalia de la Sadova”. La 23 ianuarie, după ce a primit o dare de seamă asupra acestei adunări, Kugelmann i-a scris lui Jacoby: „De ce dv., care v-ați referit la Aristotel, De Maistre, Owen, von Gentz și John Stuart Mill..., ați trecut sub tăcere numele lui Karl Marx, cercetătorul în comparație cu care toți cei menționați, cu excepția lui Aristotel, sînt pur și simplu niște pigmei; dv. treceți sub tăcere numele cugetătorului pe care pe drept cuvînt îl putem numi conștiința secolului al XIX-lea. Doctrina lui dv. «n-ați dezvoltat-o», dar lucrările lui care au făcut epocă, cum sînt, bunăoară, «Manifestul Partidului Comunist» și «Capitalul», v-au oferit pentru expunerea dv. materialul esențial”. La 24 ianuarie Jacoby i-a răspuns lui Kugelmann și, recunoscînd meritele incontestabile ale lui Marx, a căutat să-și justifice atitudinea prin faptul că el a expus doctrina lui Marx într-o formă populară și că, într-o asemenea formă de expunere, n-ar fi fost prea nimerita folosirea unui „aparat științific”. Aceste scrisori ale lui Kugelmann și Jacoby au fost trimise de Marx lui Engels. — 379.

- 405 Prima încercare de a traduce în limba franceză cartea lui Marx „Oprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” a fost făcută de Keller în decembrie 1869, întrerupîndu-și în acest scop munca de traducere în limba franceză a „Capitalului” (vezi adnotarea 368). Lucrarea lui Keller a rămas neterminată. „Oprezece brumar” a fost publicată pentru prima oară în limba franceză în ianuarie-noiembrie 1891, în „Le Socialiste”, organul Partidului muncitoresc din Franța; în același an lucrarea a apărut în volum la Lille. — 380.
- 406 Este vorba de proiectele de reeditare a lucrării lui Engels „Războiul țărănesc german”. Într-o scrisoare trimisă lui Engels la 20 decembrie 1869, Liebknecht cerea să i se îngăduie să publice această lucrare în „Volksstaat” și s-o editeze apoi într-o broșură separată. Engels a acceptat propunerea lui Liebknecht și, totodată, la rugămintea lui, a scris o prefață. În ziarul „Volksstaat”, între 2 aprilie și 25 iunie au fost publicate prefața și cinci capitole ale acestei lucrări, iar în octombrie 1870 „Războiul țărănesc german” a fost editat sub formă de broșură. — 380.
- 407 Engels vorbește despre lucrarea lui P. Lilienfeld „Zemlea i volem” („Pămînt și libertate”), care a apărut la Petersburg în 1868. Traducerea ei germană „Land und Freiheit” a fost publicată în cartea: J. Eckardt. „Russlands ländliche Zustände seit Aufhebung der Leibeigenschaft”. Leipzig, 1870. — 381, 386.
- 408 Este vorba de arestarea lui Rochefort la 8 februarie 1870 în La Villette (cartier muncitoresc al Parisului) pentru un articol publicat în numărul de doliu al ziarului „Marseillaise”, apărut la 12 ianuarie 1870 în legătură cu uciderea lui Victor Noir (vezi adnotarea 399).
- „Bluzele albe” — așa erau denumiți în Franța agenții de poliție. În iunie 1869, prefectura poliției din Paris a încercat să provoace o acțiune stihnică a muncitorilor; „bluzele albe” puneau la cale manifestații cu caracter provocator, ridicau baricade, cîntau „La Marseillaise” etc. Engels își exprimă temerea că provocări de acest fel s-ar putea repeta și după arestarea lui Rochefort. — 382.

- 409 *Felix Holt* — erou al romanului „Felix Holt, radicalul”, al scriitoarei engleze G. Eliot. — 382.
- 410 S-ar putea să fie vorba de cartea : P. Lanfrey. „Histoire de Napoléon I”. Tomes I—IV, Paris, 1867—1870. Extrase din capitolul 7 al volumului al IV-lea al acestei cărți : „Le guet-apens de Bayonne” au fost publicate în nr. 44—46 ale ziarului „La Cloche” din 1—3 februarie 1870. — 383.
- 411 Este vorba de o scrisoare trimisă de Perret lui Jung la 4 ianuarie 1870. O parte din conținutul ei este citat de Marx în scrisoarea sa către De Paepe din 24 ianuarie 1870 (vezi volumul de față, p. 574—575). — 384.
- 412 Marx se referă la nota publicată în „Marseillaise” din 2 februarie 1870, sub semnătura unuia dintre redactorii acestui ziar, U. de Fonviell. În această notă, inspirată de Blind, se spune că Blind a fost arestat în mod ilegal în 1849 în Franța și băgat la închisoare, deși, în calitate de reprezentant oficial al guvernului revoluționar din Baden, el beneficia de imunitate diplomatică.
În legătură cu *Adunarea națională* vezi adnotarea 223. — 385.
- 413 Este vorba de un articol al lui A. Naquet : „La Révolution de la science. De la fabrication du coton-poudre et de son application, soit comme poudre de guerre, soit comme poudre de mine”. — 386.
- 414 Este vorba, probabil, de un articol al lui Cobbett din 21 august 1822. Articolul a apărut în „Cobbett's Weekly Register”, vol. 43, nr. 8 din 24 august 1822. — 389.
- 415 Este vorba de discursul rostit de Bouverie în Camera comunelor la 10 februarie 1870 în legătură cu propunerea guvernului de a i se retrage lui O'Donovan Rossa dreptul de a participa la ședințele Camerei comunelor (vezi adnotarea 362). Discursul său a fost publicat în „Times” din 11 februarie 1870, la rubrica dezbateri parlamentare. — 389.
- 416 Marx vorbește aici de un grup de emigranți politici ruși din rindul tinerilor raznocinți ruși, adepți ai marilor democrați revoluționari Cernîșevski și Dobroliubov. În primăvara anului 1870, ei au format la Geneva secția rusă a *Internaționalei I*. Un rol important în acțiunea de pregătire și de creare a acestei secții l-a avut A. A. Serno-Solovievici, membru al *Internaționalei*, decedat în 1869. La 12 martie 1870, comitetul secției a trimis Consiliului General programul și statutul său, precum și o scrisoare adresată lui Marx pe care-l ruga să reprezinte secția în Consiliul General al *Asociației Internaționale a Muncitorilor*. Programul secției ruse definea sarcinile care-i stăteau în față în felul următor : „1. Să propage în Rusia prin toate mijloacele raționale posibile — ale căror particularități decurg din însăși situația țării — ideile și principiile *Asociației Internaționale*. 2. Să contribuie la organizarea unor secții internaționale în masele muncitorilor ruși. 3. Să sprijine stabilirea unei legături trainice, solidare între clasele de oameni ai muncii din Rusia și din Europa occidentală și, prin sprijin reciproc, să contribuie la o înfăptuire mai deplină a idealurilor de eliberare” („Narodnoe delo” nr. 1 din 15 aprilie 1870).
- În ședința Consiliului General din 22 martie 1870, secția rusă a fost primită în *Internațională* și Marx și-a luat obligația de a o reprezenta în Consiliul General. Secția rusă a acordat un important ajutor lui Marx și Engels în lupta lor împotriva activității scizioniste desfășurate de bakuniști. Membrii secției ruse — N. Ultin, A. Trusov, E. Bartenev, G. Bartenev, E. Dmi-

- trieva, A. Korvin-Krukovskaia — au participat activ la mișcarea muncitorească elvețiană și internațională. Secția a încercat să stabilească legături cu mișcarea revoluționară din Rusia. Secția și-a încetat efectiv activitatea în 1872. — 390, 412, 606.
- 417 Încă înainte de a primi scrisoarea circulară a „Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi adnotarea 392), acesta din urmă a reușit să obțină unele schimbări în componența redacției ziarului „Égalité” și, după plecarea bakuniștilor, acest ziar a început să sprijine linia Consiliului General. Comunicarea în legătură cu plecarea de la „Égalité” a celor șapte membri ai comitetului redacțional („Aux sections romandes”) a apărut în nr. 2 din 8 ianuarie 1870 al ziarului, iar în nr. 3 din 15 ianuarie 1870 a fost publicată declarația redactorilor; printre semnatarii acestei declarații figura și J. Ph. Becker. — 391, 574.
- 418 Engels vorbește despre *Land Bill-ul*, prezentat de Gladstone spre dezbateri parlamentului englez la 15 februarie 1870, sub pretextul ajutorării arendașilor irlandezi. Cuprinzând diferite clauze și îngrădiri, acest proiect de lege lăsa de fapt neatins bazele marii proprietăți funciare a landlorzilor englezi în Irlanda; el le oferea și pe viitor posibilitatea de a-și spori renta și de a-i alunga pe arendașii irlandezi de pe pământuri, prevăzând doar plata unei anumite despăgubiri pentru lucrările de ameliorare și stabilind în acest scop o anumită procedură judiciară. Această lege a fost adoptată în august 1870. Landlorzii au sabotat în fel și chip aplicarea ei și au încălcat-o sub diferite pretexte. Ea a contribuit în mare măsură la concentrarea marii gospodării fermiere în Irlanda și la ruina micilor arendași irlandezi. — 392, 406.
- 419 Este vorba de discursul rostit de Gladstone în Camera comunelor la 15 februarie 1870 și publicat în „Times” din 16 februarie și în „Manchester Examiner and Times” din 17 februarie 1870. — 392.
- 420 Este vorba de *Tratatele de pace separate de la Basel din 1795*, încheiate între Republica Franceză, pe de o parte, Prusia și Spania, pe de altă parte. Semnarea acestor tratate, care izolau Anglia și Austria, a dus la dezmembrarea primei coaliții antifranceze din care făceau parte toate cele patru țări: Anglia, Austria, Spania și Prusia. — 393.
- 421 Ziua sfântului Valentin era prăznuită în Anglia la 14 februarie ca sărbătoare a tinereții și a păcălelilor. — 393.
- 422 În cursul anilor 1869—1870 în ziarul „Zukunft” au fost publicate o serie de articole ale lui Borkheim sub titlul „Russische Briefe”. Marx se referă, probabil, la scrisoarea a XI-a, care a fost publicată sub titlul „Ein russischer Penny-a-liner” în nr. 44, 45, în suplimentul la nr. 47 și în nr. 58 ale ziarului „Zukunft” din 22, 23, 25 februarie și din 10 martie 1870. — 394.
- 423 Este vorba de „Spovedania” lui Bakunin către Nicolaie I, scrisă în 1851, pe când se afla închis în fortăreața Petropavlovsk. În „Spovedanie”, Bakunin face act de căință în fața țarului pentru rătăcirile sale și califică activitatea sa revoluționară ca o „sminteală politică”. Marx îi comunică lui Engels unele date din articolul apărut în nr. 4 din 6 ianuarie 1870 al ziarului „Moskovskie vedomosti”. — 394.
- 424 La 8 martie 1870, făcând uz de dreptul său de reglementare a conflictelor dintre diferitele secții ale Asociației (vezi adnotarea 393), Consiliul General, în urma raportului prezentat de subcomitet, a adoptat o hotărâre în legă-

- tură cu conflictul care izbucnise la Lyon între membrii vechii secții din acest oraș (Chettel și alții), care aderaseră la republicanii francezi de stînga, și grupul bakunistului Richard. Consiliul General a considerat că toate acuzațiile aduse erau nefondate și a confirmat pe Richard în postul de secretar-corepondent al Asociației Internaționale a Muncitorilor. În declarația Consiliului General cu privire la această chestiune se vorbea despre necesitatea de „a evita cu grijă” „animozitățile personale”, care duc la sciziuni, și de a concentra toate eforturile „pentru a se obține cît mai curînd triumful principiilor Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — 395, 421.
- 425 În februarie 1870, în alegerile parlamentare din Southwark, voturile au fost împărțite între trei candidați: Beresford din partea partidului conservator, Odger din partea muncitorilor și Waterlow din partea partidului liberal; primul a obținut 4 686 de voturi, Odger — 4 382 și Waterlow — 2 966. — 395.
- 426 Această scrisoare a fost scrisă de Marx pe dosul unei scrisori ce-l fusese trimisă de Borkheim la 19 februarie. Borkheim îi comunica lui Marx că are intenția să traducă în limba engleză lucrarea lui Flerovski „Situția clasei muncitoare în Rusia” și îi propunea lui Marx să-i scrie o prefață. — 396.
- 427 La 21 februarie Marx a trimis ziarului „Internationale” materiale care demascău comportarea neomenoasă a guvernului englez față de participanții la mișcarea irlandeză de eliberare națională. Marx credea că materialele trimise de el vor fi prelucrate de către De Paepe, care va scrie pe baza lor un articol. Dar redacția a publicat cuvînt cu cuvînt materialul lui Marx, pe care l-a împărțit numai în două părți, care au fost tipărite la 27 februarie și 6 martie 1870 în nr. 59 și 60 ale ziarului sub titlul „Guvernul englez și fenienui întemnițați” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 433—438). — 396.
- 428 Engels citează articole din *Codul civil* al lui Napoleon I, care a fost adoptat în 1804 și a fost introdus și în regiunile cucerite de francezi din vestul și sud-vestul Germaniei. Codul a rămas în vigoare în Provincia renană și după alipirea ei la Prusia. Articolul 2 265, citat de Engels în întregime, are următorul cuprins: „Cel ce dobîndește de bună-credință și cu formele convenite un bun imobil capătă drept de proprietate după scurgerea unui termen de 10 ani dacă proprietarul real locuiește în circumscripția Curții de apel în care se găsește proprietatea și a unui termen de 20 de ani dacă își are domiciliul în afara acestei circumscripții”. — 397.
- 429 Engels se referă la cuvîntarea rostită de Favre la 21 februarie 1870 în ședința Adunării legislative și publicată în „Journal des Débats” din 22 februarie 1870. — 399.
- 430 Este vorba de moartea fetiței lui Lafargue, născută la 1 ianuarie 1870. Copilul a murit la sfîrșitul lunii februarie. — 399.
- 431 În încheierea primului articol al lui Marx „Guvernul englez și fenienui întemnițați”, apărut la 27 februarie 1870 în „Internationale” nr. 59 (vezi adnotarea 427), redacția ziarului a publicat următoarele: „În numărul viitor al ziarului nostru vom publica rezultatele anchetei în legătură cu *asasinarea* lui Michael Terbert, precum și considerațiile noastre în problema atît de importantă a fenienui întemnițați. E de prisos să mai spunem că împărțîșim întru totul indignarea corespondentului nostru în legătură cu tratamentul atroce aplicat deținuților”. — 400.

- 432 Articolul lui A. Talandier „L'Irlande et le catholicisme”, îndreptat împotriva mișcării irlandeze de eliberare națională, a fost publicat în „Marseillaise” nr. 58 din 16 februarie 1870; conținutul — în formă prescurtată — al unui articol din „Daily News” a apărut în nr. 60 al lui „Marseillaise” din 18 februarie 1870. Necrologul lui Herzen, semnat de Talandier, a fost publicat întâi în ziarul parizian „Democratie” și apoi reprodus de „Internationale” din Bruxelles în nr. 56 din 6 februarie 1870. — 400.
- 433 Acesta este primul din seria de articole scrise de Jenny Marx în legătură cu problema irlandeză și publicate sub pseudonimul J. Williams în „Marseillaise” între 1 martie și 24 aprilie 1870. Cel de-al treilea articol din această serie, Jenny l-a scris împreună cu Marx. Articolele au fost publicate în anexele la volumul 16 al Operelor lui K. Marx și F. Engels (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 631—656). — 400.
- 434 La 15 februarie 1870, Camera reprezentanților a Congresului S.U.A. a adoptat o rezoluție care cerea președintelui să prezinte o informare cu privire la cetățenii americani deținuți în închisorile britanice sub învinuirea de a fi aderat la mișcarea fenienilor. — 401.
- 435 În nr. 36 al publicației „Irishman” din 5 martie 1870, sub titlul „Irishman in Paris”, a fost publicată o corespondență din Paris. În această corespondență se aduceau elogiul primului articol în legătură cu problema irlandeză publicat de Jenny Marx în „Marseillaise”. Articolul lui Jenny a fost publicat sub pseudonimul J. Williams; cu numele „Williams”, Marx semna, din motive conspirative, unele dintre scrisorile lui, dar el pune inițiala A., de aceea Engels scrie că „nu-mi puteam explica numele”. — 402.
- 436 Este vorba de ediția a doua a lucrării lui Engels „Războiul țărănesc german” (vezi adnotarea 406). — 402.
- 437 Scrisoarea în care era vorba despre boala mamei, care începuse să se simtă rău miercuri 2 martie, a fost trimisă de Hermann Engels lui Friedrich Engels la 5 martie 1870. El îl ruga să vină și îl anunța că i-a trimis o telegramă. La scrisoare era anexată o copie a scrisorii lui Hermann către Emil Blank, care conținea diferite amănunte. — 403.
- 438 În articolul său, Marx a folosit materiale din „Irishman” nr. 34 din 19 februarie 1870 (vezi adnotarea 427). — 403.
- 439 Prima conferință pe tema „Strămoșii și predecesorii poporului englez” a fost ținută de Huxley la Manchester la 9 ianuarie 1870. Ziarul „Manchester Examiner and Times” din 12 ianuarie 1870 a publicat date amănunțite despre această conferință sub titlul „Profesor Huxley on political ethnology”. — 403.
- 440 În ediția specială a ziarului „Marseillaise” din 9 martie 1870 au fost publicate scrisori ale militanților mișcării republicane și de eliberare națională din Franța, Spania și alte țări care au fost închiși sau se mai aflau încă în închisoare. „Marseillaise” a publicat scrisorile lui Rochefort, Raul Rico, O'Donovan Rossa și scrisoarea postumă a lui Victor Noir. Ziarul a publicat scrisoarea lui O'Donovan Rossa sub titlul: „Scrisoarea cetățeanului O'Donovan Rossa, deputat fenian în parlamentul britanic, condamnat la muncă silnică și deținut în închisoarea Newgate”. — 404.
- 441 Engels îl înștiințează pe Marx despre scrisoarea lui Moll din 28 februarie 1870 și despre scrisoarea lui Klein cu aceeași dată. Despre istoria cu Schap-

- per, Klein îi relatează lui Engels următoarele: în timpul șederii lui Schapper și a lui Engels la Solingen, în 1849, Schapper i-a spus o dată lui Engels: „Frate Engels, de ce te porți cu mănuși cu acești ciini, trage sabia și taie-le capul”. În continuare, Klein scrie că, pe vremea cind era tânăr, Engels le-a plătit muncitorilor salariul „după principiul comunist”. — 406.
- 442 Shamrock (frunză de trifoi) — emblema națională a Irlandei, simbolizînd sfînta treime a bisericii creștine. — 408.
- 443 Articolul lui A. Talandier „Marseillaise” și presa engleză”, purtînd data de 14 martie 1870 a fost publicat în „Marseillaise” din 15 martie; articolul conținea o cronică a articolelor publicate în „Times” la 10 martie, în „Daily Telegraph” și „Daily News” la 11 martie 1870. — 408.
- 444 Marx se referă la ședința din 15 martie 1870 a Consiliului General; fiind bolnav, Marx nu a participat la ședințele din 11 ianuarie 1870 ale Consiliului. — 409.
- 445 După publicarea în „Marseillaise” a celor trei articole ale lui Jenny Marx cu privire la tratamentul aplicat deținuților politici irlandezi în închisorile engleze (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 631—640), la 17 martie 1870, Moor, deputat în Camera comunelor din partea Irlandei, a cerut guvernului să instituie „o amplă anchetă, liberă și publică” în această problemă. Sub presiunea opiniei publice, răspunzîndu-i lui Moor, Gladstone a fost nevoit să accepte instituirea unei asemenea anchete, dar a făcut o rezervă esențială privind caracterul comisiei și a declarat că „își asumă răspunderea pentru forma anchetei”. Totodată, lui Gladstone i s-a dat dreptul să numească nu o comisie parlamentară, ci o comisie regală, care să nu fie obligată să răspundă în fața parlamentului. Cererea lui Moor și răspunsul lui Gladstone au fost publicate în „Times” din 18 martie; la 19 martie, în „Irishman”, la rubrica „Treatment of political prisoners”, sub titlul „Probable Inquiry” a apărut nota menționată de Engels în care, în pofida declarației lui Gladstone, se vorbea despre instituirea unei comisii parlamentare. — 411.
- 446 J. R. G. Graham — ministru de interne al Angliei (1841—1846); în 1844, pentru a face pe placul guvernului austriac, a ordonat departamentului poștelor să dea poliției spre perustrare corespondența revoluționarilor italieni emigranți. — 411.
- 447 Răspunsul oficial dat de Marx membrilor secției ruse — „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către membrii Comitetului secției ruse cu sediul la Geneva” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 439—440) a fost publicat la 15 aprilie 1870 în numărul 1 al ziarului „Narodnoe Delo”. — 412.
- 448 Marx se referă la două scrisori ale lui Becker: cea adresată lui Jung la 12 martie, în care Becker își justifică atitudinea în conflictul dintre Consiliul General și „Égalité” (vezi adnotările 392 și 417), și cea adresată lui Marx la 13 martie 1870. — 412.
- 449 La 2 și 3 martie, Bakunin a publicat în nr. 72 și 73 ale ziarului „Marseillaise” o scrisoare-necrolog în care îl numea pe Herzen prietenul și compatriotul său, iar moartea acestuia o aprecia ca pe o „pierdere uriașă pentru prietenii lui, pentru cauza eliberării Rusiei și... a eliberării întregii omeniri”. El scria că timp de 30 de ani a fost strîns legat de Herzen și că „Herzen,

Ogarev și cu mine am avut întotdeauna același țel". Necrologul a fost publicat integral în numerele 10, 11 și 12 din 5, 12 și 19 martie 1870 ale ziarului „Progrès”. — 413, 606.

- 450 Este vorba de banii dați lui Herzen în 1858 de către moșierul rus P. A. Bahmetiev pentru propagandă (așa-numitul fond Bahmetiev). În 1869, la insistențele lui Bakunin și Ogarev, Herzen a consimțit să împartă acest fond în două părți, dintre care una a fost dată de Ogarev lui Neceaev. În 1870, după moartea lui Herzen, Neceaev a primit de la Ogarev și cealaltă parte a fondului. — 413, 606.
- 451 Aluzie la depozițiile martorilor apărării în procesul asasinării ziaristului francez V. Noir de către prințul Pierre Bonaparte (vezi adnotarea 399). La procesul care a avut loc în martie 1870, ei au arătat că P. Bonaparte a fost palmuit de Noir. — 413.
- 452 *Coercion bill* (legea excepțională) a fost prezentată de Gladstone în Camera comunelor la 17 martie 1870 și la aceeași dată a fost și adoptată; prin acest bill, drepturile constituționale în Irlanda erau suspendate, era introdusă starea de asediu și autoritățile engleze erau investite cu împuterniciri excepționale în vederea reprimării mișcării de eliberare națională în Irlanda.

Vorbind despre Clanricarde, Marx se referă la intervenția acestuia din 21 martie 1870, cu prilejul discutării proiectului de lege în Camera lordilor. Clanricarde a acuzat guvernul Gladstone că promovează o politică prea indulgentă față de Irlanda și a cerut promovarea unei politici de mână forte pentru restabilirea „ordinii sociale” în Irlanda. — 414.

- 453 *Omladina* (sau Uniunea tineretului srb) — organizație politică a burgheziei liberale existentă în 1866—1872 în orașul Novi-Sad, care făcea parte din Austro-Ungaria. Proclamînd oficial sarcini cultural-educative, *Omladina* cerea unirea politică a tuturor păminturilor sârbe. Împotriva curentului liberal dominant în *Omladina*, curent care ignora aspectul de clasă al problemei, s-a ridicat aripa democrată, în frunte cu S. Markovič. Lupta internă ascuțită a dus la dizolvarea *Omladinei*.

Burschenschaft-ele — organizații studențești germane; în timpul războiului de eliberare națională împotriva lui Napoleon au luptat pentru unificarea Germaniei. Alături de ideile progresiste, în aceste organizații erau larg răspîndite ideile naționalismului extremist. — 415.

- 454 Între 22 februarie și 28 martie 1870, în Reichstagul Germaniei de nord a avut loc discutarea „Codului penal”. În cursul dezbaterilor, la 1 martie, Reichstagul a votat desființarea pedepsei capitale; la 15 martie liberalii au propus ca pentru deținuții politici detențiunea în ocnă să fie înlocuită cu detențiunea în fortăreață, dar în cazul cînd delictul politic „este săvîrșit cu intenții absolut necinstite”, să se mențină detențiunea în ocnă. Reichstagul a adoptat această propunere, care dădea guvernului posibilitatea de a-i trimite pe deținuții politici la ocnă. Dezbaterile în jurul „Codului penal” s-au încheiat la 25 mai 1870, dar, la insistențele guvernului, la 23 mai a fost reintrodusă pedeapsa cu moartea. — 418.
- 455 În scrisoarea adresată lui Engels la 5 aprilie 1870, Liebknecht vorbește despre intenția sa de a pleca la Berlin și de a încerca să fondeze un cotidian leftin. În aceeași scrisoare Liebknecht aducea elogii prefeței lui Engels la lucrarea „Războiul țărănesc german” și afirma că concepțiile expuse de Engels coincid cu ale sale. El dorea, de asemenea, să publice darea de seamă scrisă

de el despre problema agrară în Germania, în legătură cu hotărârile Congresului de la Basel cu privire la desființarea proprietății private asupra pământului (vezi adnotările 341 și 353). — 418.

456 Karl Pfänder a fost ales membru al Consiliului General la 1 noiembrie 1864 și a rămas în această funcție până în 1867. La 18 ianuarie 1870 Pfänder a fost ales din nou membru al Consiliului General, dar până la 12 aprilie 1870 nu a participat la activitatea Consiliului. — 419.

457 După reorganizarea redacției ziarului „Égalité” (vezi adnotările 392 și 417), bakuniștii, încercând să-și recucerească pozițiile pierdute, și-au asigurat o majoritate formală de voturi la Congresul ordinar al Federației române care s-a ținut la La Chaux-de-Fonds la 4—6 aprilie 1870. Pe ordinea de zi a congresului figura problema atitudinii clasei muncitoare față de lupta politică, dar bakuniștii, în opoziție cu secțiunile de la Geneva, invocând textul francez denaturat al statutului, s-au pronunțat pentru abținerea totală de la lupta politică. La insistențele lui Bakunin, lucrările congresului au început cu primirea în Federația română a secțiilor nou create. În problema primirii secției create de Bakunin la Geneva sub denumirea „Alianța democrației socialiste. Secția centrală”, în iunie 1869, care conducea de fapt organizația internațională secretă Alianța democrației socialiste, și a secției bakuniste de la La Chaux-de-Fonds s-a dat o luptă înverșunată. Activitatea scizionistă a lui Bakunin a fost demascată de Utin, unul dintre conducătorii secției ruse de la Geneva. S-a produs o sciziune; delegații secției de la Geneva și alți adepți ai Consiliului General și-au continuat lucrările independent. Știrea despre sciziunea de la La Chaux-de-Fonds, la care se referă Marx, a fost publicată în nr. 15 din 9 aprilie 1870 al ziarului „Égalité”.

Adepții Alianței și-au luat denumirea de congres romand, au ales un nou comitet federal și și-au mutat sediul la La Chaux-de-Fonds. În felul acesta, în Elveția romandă s-au creat două comitete federale — unul la Geneva și unul la La Chaux-de-Fonds. Bakuniștii au început să editeze ziarul „La Solidarité”, care a apărut mai întâi la Neuchâtel, avind ca redactor pe J. Guillaume, iar apoi la Geneva de la 11 aprilie 1870 până la 12 mai 1871, și în continuare a ziarului „Progrès”. La începutul lunii aprilie 1870, reprezentanții Consiliului Federației române și adepții Alianței au trimis Consiliului General rapoarte amănunțite cu privire la Congresul de la La Chaux-de-Fonds și au cerut să se adopte o hotărâre în problema sciziei. La 12 aprilie Consiliul General l-a însărcinat pe Jung să stringă material suplimentar și, după ce în aprilie-mai a primit date complete, a adoptat la 28 iunie 1870 rezoluția propusă de Marx prin care se mențineau funcțiile vechiului Consiliu federal. Consiliului federal bakunist i s-a propus să-și schimbe denumirea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, adnotarea 375). — 420, 606.

458 Este vorba despre editarea în limba rusă a volumului I al „Capitalului” lui Marx, de care intenționa să se ocupe editorul N. Poleakov din Petersburg, în numele căruia Danielson a tratat cu Marx la 18 septembrie 1868 (vezi volumul de față, p. 503—505). La sfârșitul anului 1869 traducerea a fost începută de Bakunin, dar după multe tergiversări a abandonat această muncă. La începutul anului 1870, la traducerea „Capitalului” a lucrat Lopatin. El a tradus capitolele 2—5 din prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”, cărora le corespund secțiunile II, III, IV, V și VI din ediția a doua germană a acestui volum. La sfârșitul anului 1870, fără a fi terminat traducerea, Lopatin a plecat în Rusia pentru a organiza evadarea lui Cernișevski din

Siberia. La sfârșitul anului 1871, traducerea volumului I a fost terminată de Danielson. Prima ediție rusă a volumului I al „Capitalului”, care a fost și prima ediție apărută în străinătate, a văzut lumina tiparului la 27 martie (8 aprilie) 1872 la Petersburg.

Știrile privind confiscarea traducerii ruse a volumului I al „Capitalului” cuprinse în scrisoarea respectivă nu corespundeau realității. — 421, 506.

- 459 Este vorba de marea foamete din 1845—1847 din Irlanda. Foametea a izbucnit din cauza proastei recolte de cartofi și din cauza exportului masiv de produse agricole. Potrivit datelor din 1851, în perioada 1841—1851, ca urmare a foametei și a alungării micilor arendași de pe pământurile lor („curățirea domeniilor”), în Irlanda au murit peste un milion de oameni și circa un milion au emigrat. — 421.
- 460 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 704—718. — 421.
- 461 *Freeholderi* — categorie de mici proprietari funciari în Anglia. Freeholderii plăteau landlordului o mică rentă funciară fixă în bani și aveau dreptul de a dispune liber de parcelele lor. Pentru freeholderi a fost stabilit un cens electoral de avere scăzut, de 40 de șilingi (2 l. st.) venit anual net. În 1829 acest cens de avere a fost majorat de cinci ori și freeholderii cu un venit net de 40 de șilingi au pierdut dreptul la vot. În deceniile al 4-lea și al 5-lea ale secolului al XIX-lea, procesul ruinerii freeholderilor și trecerii pământurilor lor în miinile landlorzilor, care dădeau acest pământ în arendă marilor fermieri, arendașilor-capitaliști, s-a intensificat. — 422.
- 462 Este vorba despre congresul naturaliștilor, savanților și medicilor germani care a avut loc la Hannover la 18—23 septembrie 1865. La una din ședințele congresului, Schultze a atacat teoria lui Darwin. — 423.
- 463 Potrivit legilor cu privire la asistența săracilor existente în Anglia începând din secolul al XVI-lea, în fiecare parohie se percepe un impozit special pentru săraci; locuitorii din parohie lipsiți de mijloace de trai pentru ei și familiile lor primeau ajutor prin intermediul casei de ajutor pentru săraci. În 1834, în Anglia a fost adoptată o nouă „lege cu privire la asistența săracilor”, care admitea o singură formă de ajutor — internarea în casele de muncă, având regim de închisoare, supranumite de popor „bastilii pentru săraci”. — 425.
- 464 Engels se referă la pregătirea de către cel de-al doilea Imperiu a așa-numitului plebiscit cu ajutorul căruia Napoleon al III-lea voia să-și consolideze pozițiile. La 25 aprilie 1870, guvernul a publicat textul noii Constituții, care constituia un compromis între regimul autoritar și cel parlamentar. Prin decretul din 23 aprilie se cerea poporului francez ca, în cadrul plebiscitului, să răspundă la întrebarea: „Aprobă reformele liberale introduse de împărat în Constituția din 1860 cu sprijinul organelor supreme ale statului și ratifică senatus-consultul din 20 aprilie 1870?” Întrebarea era în așa fel formulată, încât răspunsul afirmativ însemna aprobarea totală a întregului sistem politic al celui de-al doilea Imperiu. Rezultatul plebiscitului, care a avut loc la 8 mai 1870, a fost: circa trei milioane și jumătate de cetățeni s-au pronunțat împotriva imperiului (1 894 681 de oameni s-au abținut, 1 577 939 au votat împotriva). Majoritatea voturilor împotriva imperiului erau ale soldaților francezi; numai la Paris au răspuns negativ la plebiscit 46 000 de soldați. — 426, 444.

- 465 Engels folosește expresia „gouvernement direct par le peuple”, avînd în vedere așa-numita legiferare direct de către popor, referendumurile privind unele probleme ale vieții interne a cantoanelor elvețiene (vezi adnotarea 235). Astfel, de pildă, la 6 februarie 1870, în cantonul Tessin a avut loc un referendum în legătură cu apropiata schimbare a Constituției cantonale (problemele împărțirii administrative, reprezentării consiliului cantonal etc.); la 20 februarie, în cantonul Zürich a avut loc un referendum în legătură cu proiectul de lege cu privire la impozite etc. — 426.
- 466 Marx îi trimite lui Engels scrisoarea adresată de Perret lui Jung la 15 aprilie 1870 în care Perret vorbește amănunțit despre sciziunea produsă la Congresul de la La Chaux-de-Fonds (vezi adnotarea 457) și despre activitatea de subminare desfășurată de bakuniști în secțiunile din Elveția ale Internaționalei. — 428.
- 467 La 7 aprilie 1870 Comitetul federal creat de bakuniști la Congresul de la La Chaux-de-Fonds (vezi adnotarea 457), cu reședința în acest oraș, a adresat o scrisoare Consiliului General, cerîndu-i să aplaneze conflictul dintre noul comitet și Consiliul federal romand. În scrisoarea semnată de secretarul comitetului federal cu sediul la La Chaux-de-Fonds, Robert, se aducea la cunoștință și faptul că bakuniștii au început să editeze o nouă publicație, „La Solidarité”. — 428.
- 468 „Statuts pour la Fédération des Sections Romandes adoptés par le Congrès Romands, tenu à Genève... les 2, 3 et 4 janvier 1869” („Statutul federației secțiilor romande adoptat la Congresul romand care a avut loc la Geneva... 2, 3 și 4 ianuarie 1869”). — 429.
- 469 Engels se referă la cuvîntarea rostită de Dupleix la Congresul de la La Chaux-de-Fonds; acesta l-a acuzat pe adeptii lui Bakunin de ateism și a declarat că muncitorii nu doresc, chipurile, să fie atinsă problema credinței lor. — 430.
- 470 La 16 și 20 aprilie 1870 Liebknecht a publicat în „Volksstaat” nr. 31 și 32 articolul lui Bakunin „Briefe über die revolutionäre Bewegung in Russland”. I („Scrisori despre mișcarea revoluționară din Rusia”. Scrisoarea întâi). — 432, 434, 456.
- 471 La 12 aprilie 1870 Consiliul General i-a însărcinat pe Marx și pe Dupont cu redactarea unei moțiuni de protest în numele Asociației Internaționale a Muncitorilor împotriva sentinței aspre date participanților la greva din martie 1870 de la uzina metalurgică „Schneider” din Creusot. Dar intrucît la sfîrșitul lunii aprilie în Franța membrii Internaționalei au devenit ținta persecuțiilor polițienești, Consiliul General a trebuit să-și schimbe planurile și, în locul moțiunii de protest, să publice declarația întocmită de Marx „Cu privire la persecuțiile împotriva membrilor secțiilor franceze” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 456—459). — 433.
- 472 Comisia pentru publicarea vechilor legi și prescripțe irlandeze a fost creată de guvernul englez în 1852. În ceea ce privește activitatea acestei comisii vezi lucrarea lui Engels „Istoria Irlandei” (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 522—523). — 436, 455.
- 473 Este vorba de prima ediție rusă a lucrării lui Marx și Engels „Manifestul Partidului Comunist”, care a apărut în 1849 la Geneva, în traducerea lui

- Bakunin. Cartea a fost tipărită în tipografia revistei „Kolokol”. Inexactitățile din traducerea lui Bakunin, care pe alocuri denaturau conținutul acestui important document-program al partidului proletar, au fost corectate în traducerea făcută de Plehanov, care a apărut la Geneva în 1882. — 437.
- 474 Fragmentul din scrisoarea respectivă a fost publicat pentru prima oară în lucrarea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 437.
- 475 La 3 mai 1870, secția franceză de la Londra (vezi adnotarea 120) a organizat un banchet în cinstea lui Flourens, care fugise din Franța întrucât era amenințat să fie arestat. Știrea despre acest banchet a fost transmisă în Franța, Germania și în alte țări de către agențiile Havas și Reuter și a apărut, printre altele, în „Journal des Débats” la 5 mai. În ea se preciza că banchetul a fost prezidat de d-l Le Lubez, președintele Asociației Internaționale; or, Le Lubez fusese exclus pentru calomnie din Internațională încă în 1866. La 10 mai 1870 Consiliul General a aprobat „Proiectul de rezoluție al Consiliului General cu privire la «secția federală franceză» de la Londra” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 460). — 439.
- 476 *Société du 10 décembre* („Societatea 10 decembrie”) — organizație bonapartistă, formată mai ales din elemente declasate. Marx a făcut o analiză amănunțită a acestei societăți în lucrarea sa „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 168—170). — 440, 460.
- 477 În legătură cu pregătirea plebiscitului din Franța (vezi adnotarea 464), la sfârșitul lui aprilie 1870 în întreaga țară s-au operat arestări în rândurile socialiștilor sub acuzarea că sînt membri ai Asociației Internaționale a Muncitorilor, precum și pentru „participarea” la complotul montat de Pietri, prefectul poliției din Paris, împotriva lui Napoleon al III-lea (așa-numitul proces de la Blois). La 5 mai 1870 „Journal officiel” a publicat rechizitoriul procurorului general al celui de-al doilea Imperiu, Grandperret, care a acuzat de participare la acest pretins complot o serie întreagă de persoane, printre alții și pe Flourens. În aceeași zi „Gaulois” a comunicat că Flourens, care se afla în acel timp în Anglia, este, chipurile, urmărit de poliția engleză și este silit să se ascundă. — 440, 459, 636.
- 478 După atentatul revoluționarului italian Orsini împotriva lui Napoleon al III-lea, în februarie 1858 Palmerston a prezentat în Camera comunelor *bill-ul* cu privire la *conspirații*, prin care emigranții politici, ca și cetățenii englezi, erau aspru pedepsiți pentru participarea la comploturi politice. Pentru introducerea acestui *bill* se invoca amenințarea guvernului francez, care acuza Anglia că acordă azil emigranților politici. Sub presiunea mișcării de protest a maselor, *bill-ul* a fost respins de Camera comunelor, iar Palmerston a fost nevoit să demisioneze. — 441.
- 479 *Federația de la Paris* a Asociației Internaționale a Muncitorilor a fost înființată la 18 aprilie 1870 la adunarea generală a membrilor secțiilor de la Paris a Internaționalei I, adunare prezidată de Varlin. Adunarea, la care au participat 1 200—1 300 de persoane, a adoptat statutul federației. Persecuțiile polițienești și arestările care au avut loc în întreaga Franță în legătură cu plebiscitul ce urma să aibă loc (vezi adnotarea 464) au subminat însă activitatea federației. — 442.

- 480 Marx se referă la articolul-program al noii redacții a revistei „Kolokol” „Către cititorii ruși din partea redacției”, publicat în numărul 1 al revistei din 2 aprilie 1870. — 442.
- 481 La 2 aprilie 1870, ziarul „Volksstaat”, al cărui redactor responsabil era Liebknecht, a început să publice lucrarea lui Engels „Războiul țărănesc german”. Când a publicat capitolul al II-lea, redacția a scăpat o greșeală gravă : la 4 mai ziarul a publicat sfârșitul acestui capitol, iar pagina premergătoare lui a fost omisă și publicată abia în numărul din 7 mai cu următoarea notă din partea redacției : „Pasajul din numărul de față ar fi trebuit publicat înainte de partea apărută în numărul trecut. Această regretabilă greșeală se datorește faptului că zețarul nostru care se ocupă de paginarea ziarului a lipsit (acest zețar se află în turneu de agitație)”.
- Nota lui Liebknecht cu privire la Hegel menționată de Engels a fost publicată în „Volksstaat” din 30 aprilie 1870. — 444.
- 482 Marx îi relatează lui Engels conținutul scrisorii lui Liebknecht din 7 mai 1870, în care Liebknecht îi transmitea lui Engels prin Marx invitația de a participa la Congresul de la Stuttgart al Partidului muncitoresc social-democrat german care urma să aibă loc la 4—7 iunie 1870. — 446.
- 483 Este vorba despre propunerea lui Bebel și Liebknecht de a ține congresul ordinar al Asociației Internaționale a Muncitorilor în Germania, la Mainz sau Mannheim. Liebknecht i-a scris lui Marx despre acest lucru la 7 mai 1870. La 9 mai comitetul din Braunschweig al Partidului muncitoresc social-democrat a trimis Consiliul General propunerea oficială de a ține congresul în Germania. — 447, 451.
- 484 Este vorba despre cărțile : R. O'Flaherty. „Ogygia : seu, Rerum Hibernicarum Chronologia”. În tres partes. Londini, 1685 ; „Rerum Hibernicarum Scriptores Veteres”. Tomes I—IV, Buckingham, 1814—1826. Ed. C. O'Conor ; J. Ware. „Inquiries concerning Ireland, and its Antiquities”. Dublin, 1705 ; J. Ware. „Two Books of the Writers of Ireland”. Dublin, 1704. — 452, 453.
- 485 „Analele de la Ulster” au fost întocmite de diferiți cronicari în secolele XV—XVII și cuprind evenimentele începând de la jumătatea secolului al V-lea ; au fost publicate de C. O'Conor în volumul al IV-lea al culegerii „Rerum Hibernicarum Scriptores”.
- „Analele celor patru magiștri” au fost întocmite în 1632—1636 la mănăstirea Donegal de către patru călugări-cronicari. Prima parte a „Analelor” a fost publicată în volumul al III-lea al culegerii lui C. O'Conor. Integral „Analele celor patru magiștri” au fost publicate de J. O'Donovan cu traducerea în limba engleză în 1856, „Annala Rioghachta Eireann. Annals of the Kingdom of Ireland, by the Four Masters, from the earliest Period to the Year 1616”. — 485.
- 486 Este vorba despre cărțile : „The Genealogies, tribes, and customs of Hy-Fiachrach, commonly called O'Dowda's country. With a translation and notes... by John O'Donovan”. Dublin, 1844, și „The Tribes and customs of Hy-Many, commonly called O'Kellys country... With a translation and notes... by John O'Donovan”. Dublin, 1843. — 454.
- 487 Când a fost publicată pentru prima oară în : Marx-Engels. Gesamtausgabe. Dritte Abteilung, Bd. 4, 1931, și în : K. Marx și F. Engels. Opere, ed. rusă, vol. XXIV, această scrisoare a fost datată greșit 16 martie 1870. — 456.

- 488 Marx îi trimite lui Engels scrisoarea lui Liebknecht din 11 mai 1870, în care Liebknecht dădea explicații în legătură cu nota despre Hegel și alte greșeli care s-au strecurat cu prilejul publicării în „Volksstaat” a lucrării lui Engels „Războiul țărănesc german” (vezi adnotarea 481). Liebknecht promitea să menționeze ulterior că nota nu este a lui Engels, ci a redacției. El considera că nu este obligatoriu să se publice o declarație specială a lui Engels (vezi volumul de față, p. 443—444). — 456.
- 489 La 16 martie 1870, ziarul „Volksstaat” nr. 22 a publicat articolul lui Borkheim „Scrisoarea lui Neceaev” (articolul a fost publicat în limba germană paralel cu traducerea în limba rusă făcută chiar de Borkheim). Articolul era semnat : „Autorul lui «Russische Briefe» aparut în ziarul berlinez «Zukunft» ; sub aceeași semnătură au fost publicate în 1869—1870 în „Zukunft” articolele lui Borkheim despre Rusia (vezi adnotarea 422). La 14 mai redacția ziarului „Volksstaat” a publicat începutul scrisorii de răspuns a lui Neceaev, despre care îi scrie Marx lui Engels. — 456.
- 490 În drum spre Germania, Engels l-a vizitat pe Marx la Londra la sfârșitul lunii decembrie 1869. — 458.
- 491 Marx îi trimite lui Engels articolul anonim „Das Treiben der deutschen Kommunisten” („Uneltimele comuniștilor germani”), apărut în ziarul american „Pionier” din 27 aprilie 1870. Redactor responsabil al acestui ziar, care era editat la New York de către democrații emigranți mic-burgezi germani, era Heinzen. Alarmat de succesele Partidului muncitoresc social-democrat german și ale ziarului „Volksstaat”, organul de presă al acestui partid, autorul articolului a lansat diverse calomnii la adresa lui Marx, Engels, Liebknecht și Eccarius, opunind comuniștilor „democrația revoluționară germană”. Dorind să-și „întărească” poziția, autorul a înșirat o sumedenie de fapte „autentice” din activitatea lui Marx, Engels, W. Wolff și a altor membri ai Ligii comuniștilor din perioada revoluției din 1848—1849 și din perioada emigrației. Printre altele, în legătură cu Lassalle, în articol se spunea că în 1849 acesta făcuse toate pregătirile în vederea insurjecției de la Köln, dar ca Marx l-ar fi înșelat, chipurile, promițându-i că va pregăti acțiuni asemănătoare la Düsseldorf și în alte localități, dar nu a făcut acest lucru.
- Marx îl numește pe Heinzen *Heineke* — personaj din cîntecul cu același nume, care este o parodie după așa-numita literatură grobiană din secolul al XVI-lea. Marx i-a dat această poreclă lui Heinzen pentru prima oară în 1847 în lucrarea „Critică moralizatoare și morala critică”, în care articolele lui Heinzen sînt comparate cu producțiile acestei literaturi (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1960, p. 333—362). — 459.
- 492 Fragmente din această scrisoare au fost publicate pentru prima oară în cartea : „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. IV, Stuttgart, 1913. — 465.
- 493 Este vorba despre al treilea proces intentat membrilor federației din Paris a Internaționalei, arestați de poliția franceză în ajunul plebiscitului (vezi adnotările 464 și 477). Procesul a avut loc între 22 iunie și 5 iulie 1870. Acuzarea de complot a eșuat, acuzații nu au fost condamnați pentru participare la pretinsul complot, ci pentru apartenență la Internațională. — 469.
- 494 Așa cum se vede din scrisoarea lui Siebel către Engels scrisă în ianuarie 1868, este vorba de propunerea lui Siebel de a publica, cu ajutorul lui Meissner, o recenzie la volumul I al „Capitalului” în „Kölnische-Zeitung”. — 473.

- 495 Este vorba despre o copie a unui bust al lui Zeus dăruită de Kugelmann lui Marx. — 474.
- 496 Vezi observațiile lui Hegel cu privire la frenologie, în Werke. Bd. II. „Phänomenologie des Geistes“. 2. Aufl., Berlin, 1841, S. 251—271 (vezi și Hegel „Fenomenologia spiritului“, București, Editura Academiei R.P.R., 1965, p. 174—203). — 476.
- 497 Citatul din „Saturday Review“ dat aici, ulterior a fost folosit parțial de Marx în ediția a doua germană a volumului I al „Capitalului“, care a apărut în 1872 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 22, nota 1). — 477.
- 498 Datele autobiografice anexate de Marx la scrisoarea de față se publică după o copie scrisă de mîna lui Kugelmann. — 478.
- 499 Marx se referă la prelegerile ținute de el în a doua jumătate a lunii decembrie 1847 la adunările Uniunii muncitorilor germani din Bruxelles. Printre manuscrisele postume ale lui Marx s-a păstrat un manuscris intitulat „Salariul“, care conține materialul pregătit pentru ultima sau pentru o serie din ultimele prelegeri pe această temă (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 593—616). La începutul anului 1848, Marx a încercat să publice la Bruxelles lucrarea scrisă pe baza prelegerilor ținute de el, dar editarea a fost întreruptă ca urmare a expulzării lui Marx din Belgia. Lucrarea a fost publicată pentru prima oară de Marx sub forma unor articole de fond în „Neue Rheinische Zeitung“ din 5—8 și 11 aprilie 1849, sub titlul „Muncă salariată și capital“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 441—472), dar publicarea acestor articole a fost întreruptă din cauză că Marx a trebuit să plece pentru un timp din Köln, iar apoi și din cauză că „Neue Rheinische Zeitung“ și-a încetat apariția.
- Uniunea muncitorilor germani* a fost înființată de Marx și Engels la sfîrșitul lunii august 1847 la Bruxelles, în scopul pregătirii politice a muncitorilor germani care trăiau în Belgia și al propagării în rîndurile lor a ideilor comunismului științific. Sub conducerea lui Marx și Engels și a adepților lor, Uniunea a devenit centrul legal de unire a forțelor proletare revoluționare din Belgia. Cele mai bune elemente ale Uniunii au intrat în comunitatea de la Bruxelles a Ligii comuniștilor. Activitatea Uniunii muncitorilor germani de la Bruxelles a încetat curînd după revoluția burgheză din 1848 din Franța, ca urmare a arestării și expulzării membrilor ei de către poliția belgiană. — 478.
- 500 Aici și mai sus Marx citează prima ediție germană a volumului I al „Capitalului“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 280 și 562, nota 52). — 482.
- 501 Este vorba despre articolul „Lucrarea lui Karl Marx“, publicată în „Social-Demokrat“ nr. 10—12, 14, 15, 24 din 22, 24, 26 și 31 ianuarie, 2 și 23 februarie 1868. — 483.
- 502 Marx se referă la alegerile pentru parlament din Anglia care urmau să aibă loc în noiembrie 1868 pe baza legii cu privire la reforma electorală din 1867. Potrivit acestei legi, de extinderea drepturilor electorale beneficiau, alături de clasele posedante și vîrfurile clasei muncitoare. În timpul alegerilor Gladstone a făcut, în scopuri electorale, promisiunea grandilocventă de a reglementa problema irlandeză, care la acea dată devenise deosebit de

acută datorită noului avînt al mișcării revoluționare din Irlanda. Unii lideri ai muncitorilor englezi (Odger, Cremer, Howel ș.a.), contaminați de ideile burgheze, în timpul alegerilor au sprijinit platforma liberalilor în problema irlandeză, aducînd astfel un mare prejudiciu mișcării muncitorești din Anglia. — 484.

- 503 Marx are în vedere următoarea frază din scrisoarea lui Freiligrath din 3 aprilie 1868 referitoare la „Capitalul”; „Știu că pe Rin mulți negustori și fabricanți tineri sînt entuziasmați de cartea ta. În mediul acesta își va atinge adevăratul ei scop...” — 484.
- 504 G. Struve und G. Rasch. „Zwölf Streiter der Revolution”. Berlin, 1867, S. 59—61. — 485.
- 505 Marx se referă la scrisoarea adresată de el lui Freiligrath la 20 iulie 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 31, București, Editura politică, 1970, p. 500—501).
În ceea ce privește colecta de bani pentru Freiligrath vezi adnotarea 46. — 485.
- 506 *Guillaumin & Co.* — editură din Paris care edita literatură economică. — 485.
- 507 Un fragment din scrisoarea de față a fost publicat pentru prima oară în revista „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 7, 1901—1902. — 488.
- 508 Extrasele din volumul I al „Capitalului” au fost publicate în „Social-Demokrat” nr. 39 din 29 martie 1868. — 488.
- 509 Citatul este dat după articolul lui J. Dietzgen „Sozialdemokratische Philosophie”, care a fost publicat în ziarul „Volksstaat” nr. 3 din 9 ianuarie 1876. — 489.
- 510 Critica concepțiilor vulgare ale economistului burghez francez Bastiat și ale adepților lui germani a fost făcută de Marx în postfața la ediția a doua germană (1872) a volumului I al „Capitalului”, precum și într-o serie de pasaje din textul acestui volum (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 22, 75, 95, 96, 205, 417, 573). — 493.
- 511 Marx se referă la primul capitol („Marfa și banii”) din ediția întii germană a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua și în edițiile ulterioare ale acestui volum îi corespund secțiunea întii (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 49—160). — 493.
- 512 După cum se vede din scrisoarea adresată de Kugelmann lui Marx la 2 august 1868, este vorba de ajutorul material acordat țesătorilor hanovrezi din Linden aflați în grevă. Kugelmann îi comunica lui Marx: „Muncitorii de la țesătoria de aici, în număr de circa 1 000, au declarat acum cîteva zile o grevă pe deplin îndreptățită. Ei lucrează aproximativ 14 ore pe zi și primesc 3 șilingi pe săptămînă. O grevă de asemenea proporții are loc aici pentru prima oară și este foarte important ca ea să se încheie cu succes... Pentru Germania, un ajutor venit din Anglia pentru țesătorii aflați în grevă ar fi *deosebit de important*. Și un asemenea fapt ar produce un efect moral uriaș asupra ambelor părți”. Această corespondență a fost discutată la ședința din 4 august 1868 a Consiliului General al Internaționalei. — 497.
- 513 „*Calmul este prima îndatorire a cetățeanului*” — cuvinte din apelul ministrului prusian Schulenburg-Kenert adresat populației Berlinului la 17 octombrie 1806, după înfringerea de la Jena. — 497.

- 514 La scrisoarea de față a fost anexat textul „Apelului adresat muncitorilor germani de la Londra”, scris de Lessner în numele Asociației culturale a muncitorilor comunisti germani de la Londra în legătură cu Congresul de la Bruxelles al Internaționalei I din septembrie 1868 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 602—603). — 498.
- 515 Este vorba de Congresul de la Nürnberg al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani (vezi adnotarea 134) și de Congresul muncitoresc lassallean de la Berlin (vezi adnotarea 163). — 498.
- 516 Marx se referă la scrisoarea adresată lui de Danielson la 18 septembrie 1863, în numele editorului N. P. Poleakov din Petersburg, care își asumase editarea în limba rusă a volumului I al „Capitalului” (vezi adnotarea 453). Datele privind activitatea lui publicistică și politică, pe care Marx i le-a trimis lui Danielson, au fost folosite în prefața la această ediție. — 503.
- 517 Așa cum se vede din scrisoarea adresată de Jung, membru al Consiliului General, lui Marx la 19 octombrie 1868, este vorba despre adunarea secției franceze de la Londra (vezi adnotarea 120), în cadrul căreia Jung se pregătea să demaște calomniile răspindite de Le Lubez și Besson, membri ai acestei secții, la adresa Internaționalei. Aceștia sprijineau declarațiile calomnioase ale lui Vésinier, care îi acuza pe membrii biroului din Paris, Tolain, Fribourg și Limousin, de bonapartism, și în scrisoarea adresată lui Jung în octombrie 1868 protestau împotriva hotărârii Congresului de la Bruxelles de a-l exclude pe Vésinier din Internațională (vezi adnotarea 160). Scrisoarea lui Besson și Le Lubez conținea, de asemenea, atacuri la adresa membrilor Consiliului General Jung și Dupont. — 512.
- 518 Împuternicirile Consiliului General pentru Vogt, pe care Marx le-a anexat la scrisoarea trimisă de el lui Meyer și Vogt la 28 octombrie 1868, se publică după copia scrisorii lui Marx către Jessup din 28 octombrie 1869. — 514.
- 519 Este vorba de adresa confidențială a biroului Comitetului Central permanent al Ligii păcii și a libertății din 22 septembrie 1868. Adresa a fost publicată sub formă de manifest, semnat de președintele biroului și redactorul organului de presă al Ligii, „Les États-Unis d'Europe”, G. Vogt. Adresa cere Ligii „să devină expresia politică pură a mărețelor interese și principii economice și sociale care astăzi se dezvoltă cu succes și sînt răspindite de marea Asociație Internațională a Muncitorilor din Europa și America” — 517.
- 520 L. Buchner. „Sechs Vorlesungen über die Darwin'sche Theorie von der Verwandlung der Arten...”. Zweite Auflage, Leipzig, 1868, S. III, IV, 321—322, 374—375. — 518.
- 521 Este vorba despre articolul blanquistului G. Tridon „La Commune révolutionnaire de Paris”, publicat în ziarul „Cigale” nr. 29 din 19 iulie 1868. — 519.
- 522 Este vorba despre ședința din 5 ianuarie 1869 a Consiliului General al Internaționalei, în cadrul căreia s-a discutat problema lock-outului declarat de fabricanții din industria textilă din Rouen și problema lock-outului de la Basel (vezi adnotările 227 și 233). — 524.
- 523 Marx face aluzie aici la articolul lui Beesly „Catilina ca lider al partidului”, publicat în revista „Fortnightly Review”, tom. I, 15 mai—1 august 1865, în care Catilina era prezentat ca revoluționar. — 529.

- 524 Se pare că Marx se referă la ziarul francez „Le Peuple”, organul de presă al proudhoniștilor, citat în cartea lui Vermorel; ziarul a apărut la Paris în 1848—1850, la început sub denumirea „Le Représentant du Peuple”, iar din septembrie 1848 până la 13 iunie 1849 sub denumirea „Le Peuple”; redactor al ziarului a fost P. J. Proudhon. — 529.
- 525 Așa cum se vede din scrisoarea lui Lafargue către soția lui Marx, Jenny, din decembrie 1868, este vorba despre tratativele duse de Lafargue cu scriitoarea franceză Royer în legătură cu traducerea în limba franceză a volumului I al „Capitalului”. Tratativele cu Royer nu au dat rezultate, întrucât din cauza concepțiilor ei burgheze a trebuit să se renunțe la serviciile ei în legătură cu traducerea „Capitalului” în limba franceză vezi și adnotările 44 și 368. — 529.
- 526 „Bellum omnium contra omnes” („razboiul tuturor împotriva tuturor”) — Expresie a filozofului englez T. Hobbes care se întâlnește în lucrările „Despre cetățean” și „Leviathan”. — 529.
- 527 Congresul de la Berna al Ligii păcii și a libertății (vezi adnotarea 29) a avut loc în septembrie 1868. — 530.
- 528 Este vorba de proiectul editării ziarului francez „La Renaissance” — „Pour paraître le 24 février 1869. La Renaissance, Journal politique hebdomadaire” (vezi adnotarea 245 și volumul de față, p. 528—529). — 531.
- 529 Este vorba de cartea lui A. Quételet „Sur l’homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale”. Tomes I—II, Paris, 1835. Marx a folosit traducerea engleză a acestei cărți, care a apărut la Edinburg în 1842. — 532.
- 530 *Union libérale* — coaliție a republicanilor, orleaniștilor și a unei părți a legitimiștilor care s-a format pe terenul opoziției generale față de imperiu în timpul alegerilor pentru Corpul legislativ în 1863. Încercarea de a organiza o nouă uniune liberală în timpul campaniei electorale din 1869 a eșuat din cauza divergențelor dintre partidele care au constituit această coaliție în 1863. Republicanii burghezi moderați (J. Favre, Simon etc.) au optat în 1869 pentru alianță cu monarhiștii și au sprijinit candidatura orleanistului Dufaure, care însă nu a fost ales. — 533.
- 531 Marx citează prima ediție germană a volumului I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 11, nota 1). — 536.
- 532 Este vorba despre o serie de materiale diplomatice publicate de D. Urquhart, om politic și diplomat englez, începând din deceniul al 4-lea al secolului al XIX-lea, precum și de lucrările lui de politică externă. Aceste materiale au apărut în diverse publicații al căror redactor era Urquhart: în revista „The Portfolio”, în ziarele „The Morning Advertiser”, „The Free Press”, care în 1866 și-a schimbat denumirea în „The Diplomatic Review”, precum și sub formă de cărți și broșuri.
- Aprobând unele critici formulate de Urquhart la adresa politicii externe a lui Palmerstone, Marx l-a criticat totodată pe Urquhart pentru concepțiile lui antidemocratice și a subliniat în permanență deosebirea radicală dintre concepțiile sale de revoluționar proletar și pozițiile reacționare ale urquhartiștilor (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 28, București, Editura politică, 1967, p. 308, 316, 547 etc.) — 539.

- 533 Marx și fiica sa Jenny au stat în Germania aproximativ de la 10 septembrie până la 10 octombrie 1869. — 539, 558.
- 534 Este vorba de repre iunile singeroase la care autoritățile belgiene i-au supus pe muncitorii din Charleroi în primăvara anului 1868 și pe muncitorii din Seraing și Frameries în aprilie 1869 (vezi adnotările 84 și 275). — 540.
- 535 Reforma sistemului de greutate despre care se vorbește în text este legată, evident, de introducerea în 1868 în Germania a unui sistem unic de măsuri și greutate. — 541.
- 536 Scrisoarea de față a fost scrisă pe pagina a patra a scrisorii fiicei lui Marx Eleonor către sora sa Jenny. Scrisoarea a fost publicată pentru prima oară în culegerea „Annali”, an. I, 1958. — 536.
- 537 În revista „Fortnightly Review” nr. XXX din 1 iunie 1869 au apărut articolele: T. Huxley „The Scientific Aspects of Positivism” și J. St. Mill „Thornton on Labour and its Claims”. — 549.
- 538 Engels se referă la unirea Uniunii generale a muncitorilor germani, condusă de Schweitzer, cu Uniunea generală lassalleană a muncitorilor germani, care era condusă de Mende și se afla sub influența contesei Hatzfeldt (vezi adnotarea 283). — 555.
- 539 Marx îi recomandă insistent lui Jung, membru al Consiliului General, să participe la adunarea trade-unionului unit al dulgherilor și țimplarilor, la care urma să se discute alegerea unui delegat la Congresul de la Basel. La 17 august 1869 Jung a adus la cunoștința Consiliului General că acest trade-union va trimite un delegat la congres. La Congresul de la Basel trade-unionul țimplarilor a fost reprezentat de secretarul său general Applegarth, membru al Consiliului General. — 565.
- 540 La 26 septembrie 1869 Laura Lafargue, fiica mijlocie a lui Marx, a împlinit 24 de ani. „Kakadou” (după numele unui croitor dintr-un vechi roman) și „Puișorul” — porecle date Laurei în familie. — 565.
- 541 Marx vorbește de scrisoarea lui P. Lafargue în care acesta relatează despre modul în care s-a desfășurat prima ședință a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor după Congresul de la Basel, ședință care a avut loc la 14 septembrie 1869. — 566.
- 542 Este vorba de traducerea franceză a capitolului II din volumul I al „Capitalului”, pe care Keller, autorul traducerii, i-a trimis-o lui Marx la 16 octombrie 1869, pentru a o verifica. — 567.
- 543 În timpul revoluției burgheze din Anglia din secolul al XVII-lea, în Irlanda a izbucnit o răscoală în urma căreia cea mai mare parte a insulei s-a despărțit aproape complet de Anglia. Această răscoală a fost reprimată în 1649—1652. „Pacificarea” Irlandei s-a făcut cu o cruzime neobișnuită și s-a încheiat cu exproprierea în masă a pământurilor în folosul noilor landlorzi englezi, ceea ce a dus la întărirea elementelor burghezo-moșierești din Anglia și la pregătirea terenului pentru restaurarea monarhiei în 1660. — 571.
- 544 Această frază din scrisoarea lui Marx este răspunsul la rugămintea lui Kugelmann de a-i trimite adresa lui Reich, căruia Kugelmann voia să-i trimită volumul I al „Capitalului” lui Marx. Kugelmann i-a dăruit lui Marx cartea

lui Reich „Ueber die Entartung des Menschen, ihre Ursachen und Verhütung”. Erlangen, 1868, cu prilejul vizitei făcute de Marx în Germania în septembrie-octombrie 1869. Prefața cărții poartă mențiunea : Gotha, 5 mai 1868. — 571

- 545 La 5 ianuarie 1870, Marx, făcînd parte din delegația Consiliului General, a participat la funeraliile lui Robert Shaw, muncitor zugrav, membru al Consiliului. Necrologul scris de Marx din însărcinarea Consiliului General a fost publicat în ziarul belgian „Internationale” nr. 53 din 16 ianuarie 1870 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 422—423). — 572.
- 546 Raportul către Consiliul federal belgian scris de Marx în calitate de secretar-corespondent provizoriu pentru Belgia a fost trimis de el lui De Paepe împreună cu adresa „Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421) și cu necrologul lui Shaw (vezi adnotarea 545). — 572, 573, 575.
- 547 *Land League* — este vorba de Asociația pentru reforma agrară (Land Tenure Reform Association), înființată în iulie 1869 sub egida lui J. St. Mill. Această organizație își propunea să reinvie clasa micilor țărani, dînd șomerilor în arendă mici parcele din pămînturile aflate în paragină.
În legătură cu *Land and Labour League* vezi adnotarea 346. — 573.
- 548 În procesul muncii, planul inițial al lui Marx a suferit modificări. Problemele privind proprietatea funciară și renta au fost expuse în volumul al III-lea al „Capitalului” (vezi K. Marx. „Capitalul”, vol. III, partea a II-a, București, Editura politică, 1955, secțiunea a 6-a, precum și adnotarea 11). — 573.
- 549 De Paepe a comunicat titlurile lucrărilor tratînd despre proprietatea funciară în Belgia în scrisoarea adresată lui Marx la 1 februarie 1870. — 573.
- 550 Este vorba de scrisoarea lui Hins către Stepney din 21 ianuarie 1870, trimisă lui Marx de Eccarius la 27 ianuarie 1870. — 574.
- 551 Scrisoarea personală a lui Perret către Jung era datată tot 4 ianuarie 1870. Scrisoarea se păstrează la Arhiva centrală de partid a Institutului de marxism-leninism de pe lingă C.C. al P.C.U.S. Fragmentul următor din această scrisoare s-a păstrat de asemenea în copie, scrisă de fiica lui Marx Jenny. Sfirșitul fragmentului a fost copiat de Marx. — 574.
- 552 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în revista „Borba klassov” nr. 5 din 1931. — 577.
- 553 Este vorba de evenimentele revoluționare care au avut loc la Elberfeld în mai 1849. Engels a fost însărcinat de Comitetul de securitate al orașului cu conducerea lucrărilor de fortificații și cu ridicarea baricadelor, precum și cu comanda artileriei. Temîndu-se de influența lui Engels, burghezia locală a cerut comitetului de securitate arestarea lui. Muncitorii din Solingen, cu a căror coloană venise Engels la Elberfeld, și muncitorii din Elberfeld, indignați de atitudinea burgheziei, s-au ridicat în apărarea lui Engels. Nevrînd să provoace o sciziune în tabăra insurgenților, la 15 mai Engels a plecat de la Elberfeld la Köln. — 577.
- 554 Teoria originii mongole a poporului rus a fost formulată de Duchinski în lucrările publicate în 1854—1861, printre care „Les origines slaves. Pologne et Ruthénie”. Paris, 1861. H. Martin expune această teorie în lucrarea sa „La

- Russie et l'Europe", editată la Paris în 1866 și tradusă în limba germană de Kinke! în 1869. — 581.
- 555 Prin tratatul din 30 martie 1867 posesiunile Rusiei din America de Nord (Alaska) au revenit S.U.A. în schimbul a 7 200 000 de dolari (11 000 000 de ruble la cursul din acea vreme). — 581.
- 556 Această scrisoare reprezintă răspunsul la scrisoarea lui Collet din 26 ianuarie 1870, care îl ruga pe Marx să-i comunice amănunte despre împrumutul rus al căilor ferate. — 582.
- 557 Obligațiile împrumutului rus al căilor ferate, în valoare de 12 000 000 l. st., au fost puse în vânzare de Rothschild la Paris la 27 ianuarie 1870. — 582.
- 558 Scrisoarea de față, din care s-a păstrat un fragment, reprezintă răspunsul la scrisoarea din 18 februarie 1870 a lui Peter Imandt, fost membru al Ligii comuniștilor, aflat în emigrație la Dandy în Scoția. Imandt îl ruga pe Marx să-i dea un sfat în legătură cu faptul că guvernul prusian, prin intermediul consulului Confederației Germaniei de nord, îi cerea să plătească pentru cursurile de teologie pe care le audiase la Universitatea din Bonn în anii 1844—1845. Înainte de a-i răspunde lui Imandt, Marx s-a consultat cu Engels în această problemă (vezi volumul de față, p. 397—398). — 584.
- 559 Aluzie la originea lui Lafargue, care s-a născut la Santiago de Cuba; bunica lui din partea tatălui era mulatră, iar bunica din partea mamei indiană. — 585.
- 560 Întrunirea de la socialistul mic-burghez francez Moilin, la care s-au discutat planurile unor reforme sociale, a fost descrisă de Lafargue în scrisoarea către Marx din ianuarie 1870. — 586.
- 561 *Fenieni* — vezi adnotarea 26.
Centrul principal (Head Centre) se nunea în structura frăției feniene conducătorul organizației secrete a fenienilor. — 586.
- 562 Publicînd textul scrisorii în cartea „Der Braunschweiger Ausschuss der sozialdemokratischen Arbeiter-Partei in Lötzen und vor dem Gericht“, Bracke a arătat că scrisoarea a fost trecută pe o foaie de hîrtie purtînd antetul Consiliului General: „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, 256, High Holborn, London, W.C.“. — 591.
- 563 Este vorba de scrisoarea lui Bonhorst către Marx din 21 februarie 1870 și despre scrisoarea lui Bonhorst din 17 martie 1870 pe adresa lui Borkheim, pe care acesta i-a trimis-o lui Marx la 21 martie. Despre situația financiară grea a Partidului muncitoresc social-democrat din Germania, Bonhorst i-a scris și lui Engels (scrisoarea din 17 martie 1870). — 591.
- 564 Această scrisoare se publică după o copie făcută de o mîna necunoscută. La începutul scrisorii este copiat antetul Consiliului General: „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, 256, High Holborn, London, W.C.“. — 591.
- 565 Această frază reprezintă răspunsul dat lui Kugelmann, care în scrisoarea din 21 martie 1870 îl rugase pe Marx să-i comunice din timp dacă Jenny are Operele complete ale lui Goethe; Kugelmann intenționa să i le dăruiască cu prilejul zilei ei de naștere. — 592.

- 566 Marx face, probabil, aluzie la o poveste despre un băiețel pe care a auzit-o în familia Kugelmann. Băiețelul se plingea în permanență : „Ah, dacă în loc de latină aş fi învățat franceza!” Gertrude Kugelmann a repetat această expresie în scrisoarea către Marx. — 593.
- 567 Un fragment din această scrisoare a fost publicat pentru prima oară în revista „Die Neue Zeit”, J. g. 25, Bd. 2, Stuttgart, 1906—1907. — 594.
- 568 Dat fiind că în iarna 1869—1870 Marx a fost grav bolnav, el nu a participat decît la trei ședințe ale Consiliului General : din 14 decembrie, 4 ianuarie și 15 martie. La 29 martie, la propunerea lui Lucaft, Consiliul General a adoptat hotărîrea „cu privire la exprimarea compasiunii față de Marx în legătură cu boala sa”. Această notărire i-a fost comunicată lui Marx de către Eccarius la 4 aprilie 1870. — 594.
- 569 Scrisoarea către Eccarius din 26 martie 1870, despre care vorbește Marx, i-a fost trimisă lui Marx de către Meyer, care îi lăsa lui Marx dreptul de a dispune de ea după cum va crede de cuviință. — 594.
- 570 La 12 aprilie 1870 Verlet a primit împuternicirea de corespondent al Asociației în Franța din partea Consiliului General, la propunerea lui Marx. — 600.
- 571 Prima ediție în limba franceză a „Statutului provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (Congrès Ouvrier. Association Internationale des Travailleurs. Règlement Provisoire”) a fost scoasă de secția franceză a Internaționalei, înființată la Paris în 1864 de către Tolain, Fribourg și alți muncitori de orientare proudhonistă. Traducerea, care a apărut în primele zile ale lunii ianuarie 1865, conținea o serie de inexactități și denaturări ; printre altele, în primul paragraf al preambulului la Statut („lupta pentru eliberarea clasei muncitoare nu este lupta pentru privilegiul și monopolul de clasă, ci lupta pentru drepturi și îndatoriri egale și pentru desființarea oricărei dominații de clasă”) au fost omise cuvintele „pentru desființarea oricărei dominații de clasă” ; în paragraful al treilea („eliberarea economică a clasei muncitoare este, prin urmare, țelul măreț căruia trebuie să-i fie subordonată, ca un mijloc, orice mișcare politică”) au fost omise cuvintele „ca un mijloc”.
- În noiembrie 1866, după Congresul de la Geneva, care a aprobat „Statutul provizoriu”, Marx și Lafargue au editat o traducere corectată a Statutului Asociației Internaționale a Muncitorilor împreună cu Regulamentul de organizare, dar această ediție nu a fost larg răspîndită în Franța deoarece aproape întregul tiraj a fost confiscat de poliție.
- La 19 aprilie, răspunzînd propunerii lui Marx, Lafargue i-a scris că Statutul nu poate fi publicat în „Libre pensée” deoarece ziarul este înregistrat ca publicație pur literară. Cu toate acestea, Lafargue a reușit să publice textul corectat al Statutului, care a apărut la Paris după 20 aprilie 1870. Traducerea a fost corectată de Lafargue. Dat fiind că în Franța persecuțiile polițienești se intensificau, iar editarea Statutului trebuia accelerată, Lafargue nu a reușit să-i trimită lui Marx corectura. În iunie 1870, traducerea lui Lafargue a fost publicată pentru a doua oară în : „Procès de l'Association Internationale des travailleurs. Première et deuxième commission du Bureau de Paris”. Deuxième édition. Paris, Juin 1870. — 601.
- 572 Marx se referă la articolul lui H. Verlet „Force et matière”, publicat în „Libre pensée” nr. 13 din 16 aprilie 1870. În articol se dădea o înaltă apreciere cărții lui Büchner „Kraft und Stoff”, din care în 1869 a apărut la Leipzig a zecea ediție. — 601.

- 573 Marx se referă la articolul lui Lafargue despre cartea lui A. Ranc „Istoria unui complot”, apărut în „Libre pensée” nr. 13 din 16 aprilie 1870. — 601.
- 574 În scrisorile lor din 18 și 19 aprilie 1870, Laura și Paul Lafargue îi anunțau pe Marx despre înființarea la Paris a Consiliului federal al Asociației Internaționale a Muncitorilor (vezi adnotarea 479). Lafargue considera că pentru el personal este indicat să nu intre în consiliul nou creat, ci să fie reprezentantul Consiliului General de la Londra pe lângă federația din Paris. El îl ruga pe Marx ca la proxima ședință să ceară să i se acorde aceste imputerniciri. Consiliul General i-a dat lui Lafargue aceste imputerniciri la 17 mai 1870. — 602.
- 575 În scrisoarea de răspuns, Laura Lafargue îi comunica lui Marx că avertizările lui privind activitatea scizionistă a lui Robin au fost transmise lui Frankel. — 602.
- 576 În legătură cu *Liga păcii și libertății* vezi adnotarea 29. — 602.
- 577 Este vorba despre rezoluțiile propuse de Bakunin la Congresul de la Berna din 1868 al Ligii păcii și a libertății în legătură cu discutarea proiectului de program al Ligii. Pentru a-și susține propunerile, Bakunin a luat de mai multe ori cuvântul la congres. Cuvântările și declarația lui Bakunin și a partizanilor lui cu privire la ieșirea din Liga păcii au fost publicate la 1 decembrie 1868 în ziarul lui Herzen „Kolokol” nr. 14—15 (vezi și adnotarea 288). — 602.
- 578 Revendicarea desființării dreptului de succesiune a fost formulată de adepții lui Saint-Simon, care la sfârșitul deceniului al 3-lea al secolului al XIX-lea au popularizat și dezvoltat doctrina acestuia. În 1830, pe baza conferințelor ținute de Bazard la Paris, a fost editată lucrarea „Doctrina de Saint-Simon, în care erau expuse concepțiile saint-simoniștilor asupra dreptului de succesiune („Doctrina de Saint-Simon. Première année. Exposition. 1829”. Paris, 1830, pp. 143—169). — 603.
- 579 Este vorba de includerea de către Consiliul General a problemei dreptului de succesiune pe ordinea de zi a Congresului de la Basel al Internaționalei (vezi adnotarea 292). În prealabil, în vara anului 1869, în cadrul Consiliului General s-a desfășurat o amplă discuție pe această temă, iar la 3 august Consiliul a aprobat „Raportul Consiliului General cu privire la dreptul de succesiune”, întocmit de Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 393—395). Raportul lui Marx a fost citit la 11 septembrie 1869 de către Eccarius. — 605.
- 580 Marx se referă la scrisoarea Laurei Lafargue din 18 aprilie 1870. Numind-o Laura Laurent, Marx face aluzie la pseudonimul literar al lui Paul Lafargue — Paul Laurent. — 607.
- 581 La 3 mai 1870 Bracke și Bonhorst i-au cerut lui Engels permisiunea de a publica în „Volksstaat”, organul de presă al Partidului muncitoresc social-democrat, scrisoarea lui din 28 aprilie 1870 către Bracke, pe motiv că ea prezintă un interes general și este importantă pentru toți tovarășii de partid. În cazul când nu ar fi fost de acord, Engels urma să le scrie până la 10 mai. La 14 mai un fragment din scrisoarea lui Engels a fost publicat în „Volksstaat”. — 607.
- 582 Este vorba de scrisoarea trimisă de Jenny Marx la Manchester, la 30 mai 1870. — 609.

- 583 Casa în care a locuit Engels în ultimii ani la Manchester și unde au stat Marx și Eleanor în mai-iunie 1870 se afla pe Mornington Street, 86. — 610.
- 584 Această scrisoare a fost scrisă de Marx ca răspuns la scrisoarea lui Le Lubez din 11 iunie, în care acesta îl întreba pe Marx dacă nu este autorul corespondenței apărute în „Volksstaat” din 11 mai 1870. În această corespondență, intitulată : „Din Anglia”, erau demascate acțiunile provocatoare ale așa-numitei secții franceze de la Londra și îndeosebi faptul că la banchetul dat la 3 mai 1870 la Londra în cinstea lui Flourens, această secție a acționat în numele Internaționalei (vezi adnotarea 475). — 611.
- 585 Această scrisoare a fost publicată pentru prima oară într-o formă prescurtată în revista „Die Neue Zeit”, Jg. 20, Bd. 2, Stuttgart, 1901—1902. — 611.
- 586 Se pare că este vorba de discuția pe care Lessing a avut-o cu Jakobi la 7 iunie 1870 (vezi adnotarea 34). — 612.
- 587 La această scrisoare Marx a anexat textul : „Comunicare confidențială tuturor secțiilor” în legătură cu schimbarea sediului Consiliului General în 1870—1871 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 469—470). — 613.
- 588 Este vorba despre scrisoarea lui Card către Marx datată 10 ianuarie 1868 (vezi volumul de față, p. 23—24). — 617.
- 589 Articolul lui J. Ph. Becker „Zur Friedens- und Freiheitsliga” a fost publicat fără semnătură în revista „Vorboten” nr. 12 pe decembrie 1867.
În ceea ce privește Liga păcii și a libertății, vezi adnotarea 29. — 618.
- 590 Jenny Marx face aluzie la explozia unui butoi cu pulbere la închisoarea Klarkenwels din Londra, produsă în decembrie 1867 de către un grup de partizani ai feniienilor, în scopul eliberării acestora, precum și la executarea prin spânzurare, la 23 noiembrie 1867, la Manchester, a trei feniieni arestați în timpul atacului armat împotriva dubei închisorii, în scopul eliberării conducătorilor mișcării feniene.
În legătură cu feniienii vezi adnotările 26 și 381. — 620.
- 591 „Mărturisirile” lui F. Engels, scrise pe un ton de gluma, se publică pentu prima oară în volumul de față, după manuscrisul care s-a păstrat în albumul fiicei mai mari a lui Marx, Jenny. — 621.
- 592 Scrisoarea lui Ruge către Steinthal din 25 ianuarie 1869 a fost transmisă lui Marx la 4 februarie de către Strohn, cu care Steinthal era în relații de prietenie. Marx a adus la cunoștința lui Engels, Borkheim și Kugelmann conținutul scrisorii. Lui Kugelmann i-a trimis scrisoarea la 11 februarie 1869 (vezi volumul de față, p. 526—527). — 622.
- 593 Ruge citează inexact p. 744—745 din volumul I al „Capitalului” lui Marx ediția germană din 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 766). — 622.
- 594 Vezi K Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966 p. 631. — 622, 631.
- 595 La jumătatea lunii septembrie—începutul lunii octombrie 1869, Marx și fiica sa Jenny au fost la Hannover în vizită la familia Kugelmann. În timpul acestei călătorii, ei au vizitat orașele Bruges, Liège, Aachen și

- Köln; l-au vizitat pe Dietzgen la Sieburg, iar apoi au plecat la Bonn și Mainz, unde au petrecut o zi la socialistul german P. Stumpf, au vizitat localitatea Wiesbaden. Marx și Jenny au sosit la Hannover în jurul datei de 18 septembrie 1869 (vezi volumul de față, p. 323). — 623.
- 596 În raportul lui Eccarius cu privire la primele ședințe ale Congresului de la Basel (vezi adnotarea 292), publicat în „Times” din 15 septembrie 1869, cuvântarea rostită la congres de delegatul american Cameron a fost reprodusă integral. — 623.
- 597 Este vorba despre scrisorile lui Lessner către Marx, scrisori care relatau amănunțit despre desfășurarea Congresului de la Basel. Lessner a trimis în total cinci scrisori, la 6, 7, 8, 9 și 11 septembrie 1869. Din scrisorile lui Liebknecht despre congres s-a păstrat o singură scrisoare, cea din 7 septembrie 1869. — 624.
- 598 În raportul prezentat la ședința din 7 septembrie a Congresului de la Basel, Liebknecht s-a referit la divergențele dintre el și Schweitzer, criticând totodată concepțiile lui Lassalle. În același timp, în paginile ziarului „Volksstaat”, organul de presă al Partidului muncitoresc social-democrat german, al cărui redactor era Liebknecht, se întâlneau unele teze lassalleaniste, îndeosebi așa-numita lege de „aramă” a salariului. — 624.
- 599 Este vorba de cartea lui H. Ch. Carey „Principles of Social Science”. Mai amănunțit despre această carte vezi volumul de față, p. 344—353. — 625.
- 600 Este vorba de capitolul al treilea („Producția plusvalorii absolute”) din prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua și în edițiile germane ulterioare ale acestui volum, acestui capitol îi corespunde întreaga secțiune a treia (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 190—322). — 625.
- 601 Eleanor Marx a făcut o călătorie prin Irlanda împreună cu Engels și soția acestuia, Lizzy Burns, între 6 și 23 septembrie 1869. — 626.
- 602 Începând din ianuarie 1869, Jenny Marx a dat lecții copiilor în familia Monroe (vezi volumul de față, p. 187). — 627.
- 603 Este vorba de bill-ul promulgat de Gladstone în 1869 cu privire la separarea bisericii de stat în Irlanda. — 629.
- 604 *Orangiști* — membri ai unei organizații reacționare teroriste create în Irlanda în 1795 de către landlorzi și clerul protestant în scopul luptei împotriva mișcării de eliberare națională a poporului irlandez. Ordinul orangiștilor se ocupa sistematic cu ațîțarea protestanților împotriva irlandezilor catolici. Ordinul și-a luat acest nume în memoria lui Wilhelm de Orania, care a reprimat răscoala irlandeză din 1688—1689. — 629.
- 605 *Ordall* sau „judecata dumnezeiască” — probă judiciară practică în evul mediu prin folosirea fierului înroșit, apei clocotite etc. în scopul stabilirii vinovăției sau nevinovăției acuzaților. — 630.
- 606 În „Cronica politică” a ziarului „Volksstaat” nr. 7 din 22 ianuarie 1870 era apreciată negativ poziția lui Rochefort, care s-a străduit să preîntîmpine vărsări de sînge inutile în ziua funeraliilor lui V. Noir. Rochefort era caracterizat ca „om lipsit de principii, inconsecvent”, „frondeur”, și nu revoluționar. — 633.

- 607 Jenny Marx citează articolul de fond al lui Cassagnac publicat în ziarul „Pays” din 15 ianuarie 1870. — 633.
- 608 Este vorba de greva muncitorilor de la uzina metalurgică și constructoare de mașini „Schneider” din Creusot, care a avut loc în a doua jumătate a lunii ianuarie 1870 și la care au participat peste 10 000 de muncitori. Greva a început în semn de protest împotriva concedierii membrilor delegației care s-a prezentat pentru a duce tratative cu administrația în legătură cu trecerea casei pensiilor sub conducerea muncitorilor. După ce la Creusot au fost aduse trupele guvernamentale, greva a luat un caracter politic. Prin arestări în masă, guvernul bonapartist a reușit să o reprime. Unul dintre conducătorii grevei a fost muncitorul mecanic Adolphe-Alfonse Assi. Desfășurarea grevei a fost descrisă în „Volksstaat” nr. 8 din 26 ianuarie 1870. — 633.
- 609 Jenny Marx citează articolul lui Guérout „Les Grèves”, publicat în ziarul „Opinion nationale” din 28 ianuarie 1870. — 634.
- 610 În nr. 40 din 2 aprilie 1870 al ziarului „Irishman” au fost publicate extrase din cel de-al doilea articol al lui Jenny Marx în problema irlandeză. Cel de-al șaselea articol „Crimele agrare din Irlanda” a fost publicat în întregime în „Irishman” nr. 45 din 7 mai 1870.
Despre articolele lui Jenny Marx în problema irlandeză vezi adnotarea 433. — 637.
- 611 Este vorba de culegerea de cîntece irlandeze, intitulată „Erins-Harfe”, pe cuvintele „Melodiilor irlandeze”, ale poetului Thomas Moore. Culegerea a fost alcătuită și editată la Hannover în 1870 de către cîntărețul Joseph Rissé, pe care Marx și Jenny l-au cunoscut în 1867 cu prilejul vizitei facute familiei Kugelman. Remarca lui Engels menționată în scrisoarea de față se pare că nu a fost folosită în prefață. — 640.
- 611 Scrisoarea a fost scrisă cu două zile înainte de izbucnirea războiului franco-prusian care a început la 19 iulie 1870. Fiind indusă în eroare de presa bonapartistă, Jenny apreciază inexact starea de spirit din Franța în ajunul războiului. Demonstrațiile șoviniste au fost organizate la Paris și în provincie de către guvern cu ajutorul agenților de poliție și al elementelor declasate. Paul Lafargue i-a comunicat lui Marx în iulie 1870 că la Paris „poliția este nevoită să mimeze entuziasmul pentru a face să se creadă că există...”. — 641.

Indice de lucrări și articole ale lui K. Marx și F. Engels citate sau menționate

Karl Marx

- Adresa Consiliului General către Consiliul federal al Elveției romande (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 413—421). — 369, 384—390, 395, 400, 402, 572, 574, 586, 596, 606.
- Al patrulea raport anual al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—347). — 127, 131, 500.
- Apel adresat Uniunii naționale a muncitorilor din Statele Unite (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 381—383).
  - Adress to the National Labour Union of the United States. London 1869. — 276, 540.
- Asociația Internațională a Muncitorilor și Alianța democrației socialiste (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 363—365). — 530, 604.
- Capitalul. Critica economiei politice. Vol. III, Cartea a III-a ; Procesul de ansamblu al producției capitaliste. Editat sub îngrijirea lui Friedrich Engels (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 25, București, Editura politică, 1969).
  - Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Bd. 3, Buch 3 ; Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. Hrsg. von Friedrich Engels, Hamburg 1894. — 8, 493, 536.
- Capitalul. Critica economiei politice. Cartea I, vol. I ; Procesul de producție a capitalului (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966).
  - Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Bd. I. Buch I ; Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg 1867. — 8, 11, 15, 21, 23, 29, 32, 34, 39, 41, 44, 46, 53, 73, 75, 80, 84, 109, 112, 114, 117, 118, 129, 131, 133, 136, 152, 159, 169, 173, 183, 193, 220, 237, 242, 259, 260, 273, 285, 300, 321, 323, 334, 345, 352, 362, 398, 421, 473, 477, 485, 488, 490, 493, 501, 503, 505, 515, 521, 526, 534, 536, 580, 611, 619, 622.

- Capitalul. Critica economiei politice. Vol. II, Cartea a II-a ; Procesul de circulație a capitalului. Editat sub îngrijirea lui Friedrich Engels (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 24, București, Editura politică, 1967).
- Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Bd. 2, Buch 2 : Der Circulationsprocess des Kapitals. Hrsg. von Friedrich Engels. Hamburg 1885. — 11, 21, 23, 75, 150, 154, 177, 373, 491, 503, 532, 536, 539, 573, 613.
- Către președintele și Consiliul de conducere al Uniunii generale a muncitorilor germani (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, p. 340). În : Der Social-Demokrat, din 28 august 1868. — 124.
- Comunicare confidențială (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 441—454). — 447, 593.
- Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către Biroul Central al Alianței democrației socialiste (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 373—374). — 236, 238, 605.
- Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor către membrii Comitetului secției ruse cu sediul la Geneva (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 439—440).
- Glavnii Sovet Mejdunarodnovo Tovarișestva Rabocih. Cilenam Comiteta Ruscoi Secții v Geneve. În : Narodnoe Delo, din 15 aprilie 1870. — 412.
- Contribuții la critica economiei politice (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 13, București, 1962, p. 3—175). — 36.
- Zur Kritik der Politischen Oekonomie. Erstes Heft. Berlin 1859. — 36, 218, 479, 505, 506, 580.
- Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 1, București, Editura de stat pentru literatură politică, 1957, p. 413—427). În : Deutsch-Französische Jahrbücher. Paris 1844. — 503.
- Crédit mobilier (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 12, București, Editura politică, 1962, p. 205—212).
- The French Crédit mobilier. În : New-York Daily Tribune din 20 mai și 1 iunie 1857. — 54.
- Crédit mobilier francez (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 12, București, Editura politică, 1962, p. 292).
- The French Crédit mobilier. În : New-York Daily Tribune din 21, 24 iunie, 11 iulie 1856 și 28 septembrie 1857. — 54.
- Cum a înlesnit scrisoarea adresată de d-l Gladstone Băncii Angliei în 1866 acordarea unui împrumut de șase milioane Rusiei (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică 1963, p. 358—360).
- How Mr. Gladstone's Bank Letter of 1866 procured a Loan of Six Millions for Russia. În : The Diplomatic Review, din 2 decembrie 1868: — 182.

- Declarație trimisă Asociației culturale a muncitorilor germani din Londra (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 361—362).
  - Herrn C. Speyer, Sekretär des Deutschen Arbeiterbildungsvereins. — 183.
- Declarația Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la persecuțiile împotriva membrilor secțiilor franceze (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, Editura politică, 1963, p. 456—459). — 439, 447, 636.
- Despre legăturile Asociației Internaționale a Muncitorilor cu organizațiile muncitorești engleze (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 355—357). În : *Demokratisches Wochenblatt*, din 17 octombrie 1868. — 152, 159.
- Despre Proudhon [Scrisoare către J. B. Schweitzer] (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 28—35).
  - Ueber P. Y. Proudhon. În : *Der Social-Demokrat*, din 1, 3 și 5 februarie 1865. — 511.
- Dezvaluiri asupra procesului comuniștilor de la Colonia (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 429—501). — 231, 479.
- Discurs asupra liber-schimbismului, rostit la ședința publică de la 9 ianuarie 1848 a Asociației democratice din Bruxelles (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 447—460).
  - Discours sur la question du libre échange, prononcé a l'Association Démocratique de Bruxelles, dans la séance publique du 9 janvier 1848 [Bruxelles 1848]. — 478, 504.
- Domnul Vogt. Londra, 1860 (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 14, București, Editura politică 1963, p. 421—738). — 23, 60, 136, 164, 200, 216, 218, 224, 248, 250, 275, 479, 505, 521, 532, 579.
- Emigrația forțată. — Kossuth și Mazzini. — Problema emigranților. — Corupția electorală din Anglia. — D-l Cobden (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 579—585). În : *New-York Daily Tribune*, din 22 martie 1853. — 363.
- Fenienii întemnițați la Manchester și Asociația Internațională a Muncitorilor (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 234—235).
  - A. M. G. Hardy, secrétaire d'État de Sa Majesté. În : *Le Courrier français*, din 24 noiembrie 1867. — 399.
- Lordul Palmerston (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 9, București, Editura politică, 1959, p. 365—435).
  - În : *The People's Paper*, din 22 și 29 octombrie, 5, 12 și 19 noiembrie, 10, 17 și 24 decembrie 1853.

- Palmerston and Russia. 1st ed., London 1853, 2nd ed., London 1854.
- Palmerston and the treaty of Unkiar Skelessy. London 1854. — 479, 505, 539, 570.
- Luptele de clasă în Franța. 1848—1850 (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 9—113). În : Neue Rheinische Zeitung Politisch-ökonomische Revue. Januar-Oktober 1850. H. 1, 2, 3 și 5/6. — 240, 241, 243, 447, 449.
- Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor, înființată la 28 septembrie 1864 în adunarea publică ținută la St. Martin's Hall, Long Acre, Londra (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică 1963, p. 5—14).
- Address. În : Address and provisional rules of the Working Men's International Association, established September 28, 1864, at a public meeting held at St. Martin's, Long Acre, London, 1864. — 479, 505.
- Masacrele din Belgia (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 375—380).
- The Belgian massacres. To the workmen of Europe and the United States. London 1869. — 271, 276, 540.
- Mizeria filozofiei. Răspuns la „Filozofia mizeriei” a d-lui Proudhon (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1958, p. 65—179)
- Misère de la philosophie. Réponse à la philosophie de la misère de M. Proudhon. Paris, Bruxelles 1847. — 160, 163, 227, 350, 478, 504, 506, 511, 516, 529, 537.
- Guvernul englez și fenienii întemnițați (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 433—438).
- Le Gouvernement anglais et les prisonniers fénians. În : L'Internationale, du 27 februarie și 6 martie 1870. — 403, 406, 586, 599.
- Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 115—217).
- Der 18te Brumaire des Louis Napoleon. În : Die Revolution. Eine Zeitschrift in zwangslosen Heften. New York 1852. Erstes Heft. — 139, 143, 219, 223, 240, 243, 479, 504.
- Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. Zweite Ausgabe. Hambu g 1869. — 237, 238, 278, 282, 287, 296, 302, 305, 309, 318, 322, 364, 378, 380, 386, 388, 401, 447, 528, 540, 558, 563.
- Ordinea de zi a Congresului de la Mainz al Internaționalei (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 470). — 613—614

- Plagiatorii (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 236—241). În : Die Zukunft, din 12 decembrie 1867. —5, 473, 477.
- Plagiatul meu după F. Bastiat (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică 1963, p. 336—337). — 106.
- Prefață la ediția a doua (1869) a lucrării „Op:sprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 384—386). — 282, 302, 558.
- Prefață la ediția întâi (a vol. I al „Capitalului”), (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 11—18).
  - *Das Kapital*. Kritik der politischen Oekonomie. Von Karl Marx. Erster Band. Hamburg 1867. În : Demokratisches Wochenblatt, din 4 și 11 ianuarie 1868. — 23, 536.
- Proiect de rezoluție a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la atitudinea guvernului englez în problema amnistierii irlandezilor (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 411—412). — 331, 341, 343, 356, 368, 586, 590.
  - The British government and the Irish political prisoners. În : Reynold's Newspaper, din 21 noiembrie 1869. — 353, 356.
  - International Working Men's Association. 256, High Holborn. În : National Reformer, din 28 noiembrie 1869. — 356, 358, 362.
  - În : Der Volksstaat, din 27 noiembrie 1869. — 569.
- Proiect de rezoluție a Consiliului General cu privire la „Secția federală franceză de la Londra” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 460). — 456.
- Proiect de rezoluție la urmările folosirii mașinilor de către capitaliști, propus de Consiliul General Congresului de la Bruxelles (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 339). — 502.
- Proiectul de rezoluție a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la ziarul „Bee-Hive” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 455). În : Der Volksstaat din 11 mai 1870. — 365, 433, 438.
- Raportul Consiliului General cu privire la dreptul de succesiune (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 393—395). În : Der Vorbote din octombrie 1869.
- Report of the General Council. În : Report of the fourth annual congress of the International Working Men's Association, held at Basle, in Switzerland. From the 6th to 11th September 1869. — 576, 605.

- Rezoluția Consiliului General cu privire la cuvîntarea lui Félix Pyat (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 335). — 101, 519.
- Rezoluția privind schimbarea locului unde să se țină Congresul Internațional în 1868 (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 334). — 87.
- Rezumatul cuvîntărilor rostite de Karl Marx în legătură cu politica guvernului britanic față de deținuții irlandezi (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 619—625).
  - International Working Men's Association, 256, High Holborn. În : National Reformer din 28 noiembrie 1869. — 356, 358, 362.
  - The British government and the Irish political prisoners. În : Reynold's Newspaper, din 21 și 28 noiembrie 1869. — 353.
- Rezumatul unei cuvîntări de Karl Marx în legătură cu dreptul de succesiune (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 607—610).
  - The International Working Men's Association. În : The Bee-Hive din 24 iulie 1869. — 305.
- Rezumatul unei cuvîntări rostite de Karl Marx în legătură cu ziarul „Bee-Hive” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 625—626). — 433.
- Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 15—18).
  - Provisional rules of the Association. În : Address and provisional rules of the Working Men's International Association, established September 28, 1864 at a public meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre, London, 1864. — 504—505.

Friedrich Engels

- Către conducerea „Cercului Schiller” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 348—349). — 130.
- Conспект asupra „Capitalului” lui Karl Marx. Volumul I (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 259—309). — 57.
- Cu privire la dizolvarea Uniunii Lassalleene a muncitorilor (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 350—353). În : Demokratisches Wochenblatt, din 3 octombrie 1868. — 141, 145, 148.
- Însemnări pentru prefața la o culegere de cîntece irlandeze (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 541—542). — 467, 640.

- Istoria Irlandei (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 494—538). — 327, 435, 609, 628.
- Karl Marx (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 387—392). În : Die Zukunft, din 11 august 1869. — 563.
  - În : Demokratisches Wochenblatt, din 21 august. — 297, 299, 323, 558.
- Panslavismul democrat (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 301—319). În : Neue Rheinische Zeitung, din 15 februarie 1849. — 152, 170, 171, 172.
- Prefață la ediția a doua (1870) a „Războiului țărănesc german” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 424—432).
  - În : Der Volksstaat, din 2 și 6 aprilie 1870. — 380, 385, 388.
  - În : Der deutsche Bauernkrieg, Leipzig 1870. — 419.
- Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83). — 123, 141, 142, 233, 236.
- Schiță a unei critici a economiei politice (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 1, București, Editura de stat pentru literatură politică, 1957, p. 544—571) — 12.
- Situația clasei muncitoare din Anglia. După observații proprii și izvoare autentice. Leipzig 1865 (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 239—532). — 53, 384, 526, 628.
- Raport cu privire la asociațiile minerilor din minele de cărbuni din Saxonia (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 366—372). În : Demokratisches Wochenblatt, din 20 martie 1869. — 221, 222, 223, 224, 229, 244, 249.
- Războiul țărănesc german (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 353—448). În : Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue. Din mai pînă în octombrie 1850. — 230, 233, 236, 237.
  - În : Der Volksstaat, din 2 pînă în 31 aprilie, 4 pînă în 28 mai și 4 pînă în 25 iunie 1870. — 444, 449.
- Der deutsche Bauernkrieg. 2. Abdr. Leipzig 1870. — 237, 241, 255, 256, 260, 263, 265, 270, 274, 276, 289, 323, 324, 380.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Beobachter” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 242—244).
- Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band. Hamburg, Meissner 1867. În : Der Beobachter, din 27 decembrie 1867. — 5, 7, 8, 491.

- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Demokratisches Wochenblatt” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, Editura politică, 1963, p. 251—258).
  - Das Kapital von Marx. În : Demokratisches Wochenblatt, din 21 și 28 martie 1868. — 32, 39, 482.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Düsseldorfer Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 231—233).
  - Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band. Hamburg, Meissner 1867. În : Düsseldorfer Zeitung, din 17 noiembrie 1867. — 477.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Elberfelder Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 229—230).
  - Karl Marx über das Capital. (Hamburg, Verlag von Otto Meissner, I. Band, 1867). În : Elberfelder Zeitung, din 2 noiembrie 1867. — 477.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „The Fortnightly Review” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333). — 13, 25, 26, 46, 51, 53, 78, 82, 89, 91, 93, 96, 98, 109, 117, 118, 620.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Staats-Anzeiger für Württemberg” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 245—247).
  - Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band. Hamburg Meissner 1867. În : Staats-Anzeiger für Württemberg din 27 decembrie 1867. — 491.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Die Zukunft” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 221—223).
  - Karl Marx. Das Kapital. Erster Band. Hamburg, Meissner 1867. 784 Seiten 80. În : Die Zukunft, din 30 octombrie 1867. — 491.

Karl Marx și Friedrich Engels

- Manifestul Partidului Comunist (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 461—500). — 260, 285, 286, 437, 478, 504.
  - Manifest komunisteskoii partii. Geneva 1869. — 437.
- Procesul „Noii gazete renane” și Procesul împotriva comitetului districtual al democraților din Renania (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 245—264, 265—284). În : Zwei politische Prozesse Verhandelt vor den Februar-Assisen in Köln.

I. Der erste Pressprozess der Neuen Rheinischen Zeitung.

II. Prozess des Kreis-Ausschusses der rheinischen Demokraten. — Köln 1849 — 478, 504.

Friedrich Engels și Karl Marx

— Sfânta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co. (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 3—238).

— Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik. Gegen Bruno Bauer & Consorten. Frankfurt a.M. Literarische Anstalt 1845. — 478. 504.

Indice cuprinzînd lucrările altor autori, citate și menționate de Marx și Engels

La lucrările citate de Marx și Engels au fost indicate, în măsura în care acest lucru a putut fi stabilit, edițiile presupuse că ar fi fost folosite de ei. În unele cazuri, în special acolo unde izvoarele bibliografice nu sînt precizate, nu se menționează ediția. Legile și documentele sînt indicate numai atunci cînd se citează din ele. Unele izvoare nu au putut fi identificate.

I. Opere și lucrări

- Accounts relating to trade and navigation for the year ended december, 31, 1861. În : *The Economist* din 1 martie 1862, Anexe. — 199.
- Adresse an die Demokraten Spaniens. În : *Demokratisches Wochenblatt*, din 31 octombrie 1868, Anexe. — 168.
- Adresse au peuple et au Congrès des États-Unis d'Amérique. În : *La Cigale*, din 8 noiembrie 1868 ; *L'Espiègle*, din 8 noiembrie 1868. — 171.
- Affaire de la souscription Baudin. Appel. 3-ème éd. Paris 1868. — 176, 199, 202.
- Allgemeiner Deutscher Arbeiter-Congress. În : *Der Social-Demokrat*, din 30 septembrie, 2, 4 și 7 octombrie 1868. — 162.
- An Actuary. Life assurance companies : their financial condition. Discussed, with reference to impending legislation, in a letter addressed to the Right Hon. W. E. Gladstone, M. P., first Lord of the treasury. London 1869. — 229, 232.
- The ancient laws of Cambria : containing the institutional triads of Dyonwal Moelmud, the laws of Howel the Good, triadical commentaries, code of education, and the hunting laws of Wales. Translated from the Welsh, by William Probert. London 1823. — 451.
- Ancient laws and institutes of Wales ; comprising laws supposed to be enacted by Howel the Good, and anomalous laws. Vol. 1—2. 1841. — 42, 467.
- Ancient laws of Ireland. *Senchus Mor*. Vol. 1—2. Dublin 1865, London 1869. — 355, 374, 381, 383, 398, 402, 435, 445.

- An die deutschen Social-Demokraten. În : Demokratisches Wochenblatt, din 17 iulie 1869. — 310.
- An die Vorstands-Mitglieder des Allgemeinen deutschen Arbeiter-Vereins. În : Der Social-Demokrat, din 2 august 1868. — 114.
- An Herrn Karl Marx in London. Berlin, 6 iulie 1868. În : Der Social-Demokrat, din 14 august 1868. — 123.
- Annala Rioghachta Eireann. Annals of the Kingdom of Ireland, by the Four Masters, from the earliest period to the year 1616. Edited by John O'Donovan. 2nd. ed. Vol. 1—7. Dublin 1856. — 454.
- Annales IV Magistrorum. Ex ipso O'Clerii Autographo in Bibliotheca Stowense. Nunc primum editit. C. O'Conor. În : Rerum Hibernicarum Scriptorum. T. 3. Buckinghamiae 1826. — 454.
- Annales du sénat et du Corps législatif. Paris 1869. — 293.
- Annales Ultonienses, ab anno D. CCCC XXXI, ad annum D. MC XXXI, ex Codice Bodleiano : itemque indicem generalem. Nunc : primum editit. C. O'Conor. În : Rerum Hibernicarum Scriptorum. T. 4. Buckinghamiae 1826. — 454.
- Annual statement of the trade and navigation of the United Kingdom with foreign countries and British possessions in the year 1861. London 1862. — 200.
- Aycard, M : Histoire du crédit mobilier 1852—1867. [Paris] 1867. — 54.
- Bakounine [M] : Discours au deuxième Congrès de la Paix, à Berne. În : Kolokol (La Cloche), din 1 decembrie 1868. — 208, 602.
- Herzen. In La Marseillaise, din 2 și 3 martie 1870 ; Le Progrès din 5, 12 și 19 martie 1870. — 412, 605, 606.
- Bakunin, Michail : Aufruf an die Slaven. Koethen 1848. — 171.
- Briefe über die revolutionäre Bewegung in Russland. I. În : Der Volksstaat, din 16 și 20 aprilie 1870. — 432, 434, 455.
- Bakunin Бакунинъ, М.: Редакторамъ „Колокола“.
- În : Колоколъ, din 9 aprilie 1870. — 452.
- Русскимъ подьскимъ и всъмъ славянскимъ друзьямъ.
- În : Колоколъ, din 15 februarie 1862. — 221, 223.
- Balzac, Honoré de : Le curé de village. — 200.
- Bastiat, Frédéric : Harmonies économiques. Deuxième édition. Paris 1851. — 105.
- Bebel, August : An Herrn Dr. Schweitzer in Berlin. În : Demokratisches Wochenblatt, din 3 iulie 1869. — 290.
- Becker, Bernhard : Enthüllungen über das tragische Lebensende Ferdinand Lassalle's. Schleiz 1868. — 122, 123, 127, 142, 249, 254, 535.

- [Rede des Vereinspräsidenten, Bernhard Becker, gehalten in der Versammlung der Hamburger Mitglieder des Allgemeinen Deutschen Arbeiter-Vereins la 22 martie 1865]. În : Der Social-Demokrat, din 26 martie 1865. — 142.
- Becker, Johann Philipp* : Die Internationale Arbeiter-Association und die Arbeiterbewegung in Basel im Winter 1868—1869. Genf 1869. — 237.
- (anonim) An die deutschen Sozial-Demokraten. În : Der Vorbote, din iulie 1869. — 304.
- (anonim) Zur Friedens- und Freiheitsliga. În : Der Vorbote, din decembrie 1867. — 618.
- (anonim) Was wir wollen und sollen. În : Der Vorbote, din ianuarie 1866. — 132.
- Programm der Internationalen Arbeiter-Association. În : Demokratisches Wochenblatt, din 1, 8 și 15 august 1868. — 132.
- Beesly, Edward Spencer* : Catiline as a party leader. În : The Fortnightly Review. Vol. 1 din 15 mai pîna la 1 august 1865. — 528.
- The social future of the working class. În : The Fortnightly Review, din 1 martie 1869. — 232, 245.
- [*Biscamp, Elard* :] Grossbritannien. London, 25 septembrie. În : Allgemeine Zeitung, din 29 septembrie 1868. — 152.
- Blake, William* : Observations on the principles which regulate the course of exchange ; and on the present depreciated state of the currency. London 1810. — 226.
- Blanc, Jean-Joseph-Louis* : [Korrespondenz über den Brüsseler Kongress der Internationalen Arbeiterassoziation]. În : L'Opinion nationale, din 10 septembrie 1868. — 137.
- Boethius, Hector* : The History and chronicles of Scotland. Edinburgh 1536. — 227, 232.
- Boisguillebert, Pierre le Pesant* : Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs où l'on découvre la fausse idée qui règne dans le monde à l'égard de ces trois articles. În : Économistes financiers du XVIIIe siècle. Paris 1843. — 389.
- Bonhorst, Leonhard* : Der famose Diktator und eine der Braunschweiger „Stroh puppen“ im Lichte der Baseler Beschlüsse. În : Der Volksstaat, din 27 și 30 octombrie 1869. — 334.
- [*Borkheim, Sigismund Ludwig* :] Ma perle devant le Congrès de Genève. Bruxelles 1867. — 9, 486.
- Meine Perle vor dem Genfer Congress. Von einem literarischen Diplomaten Zürich 1868. — 9.
- Russische Briefe. — I—VII. Russische Eisenbahnen. În : Die Zukunft, Nr. 23, 36, 49, 68, 82, 158, din ianuarie pînă în iunie 1869.
- VIII—X. Michael Bakunin. În : Die Zukunft din 21 iulie, 13, 15 august și 2 noiembrie 1869, 10 martie 1870.

- XI. Ein russischer penny-a-liner. In : Die Zukunft, din 22, 23, 25 februarie și 10 martie 1870. — 214, 221, 394.
- Russische politische Flüchtlinge in West-Europa. In : Demokratisches Wochenblatt, din 1, 8 februarie, 25 aprilie și 16 mai 1868. — 165, 296, 482.
- Boruttau, Carl* : Gedanken über Gewissens-Freiheit. Königsberg 1867. — 108, 109.
- Buchez, P[hilippe]-J[oseph] [Benjamin] et Roux, P. C.* : Histoire parlementaire de la révolution française, ou journal des assemblées nationales, din 1789 pînă în 1815. T. 1—40. Paris 1834—1838. — 536.
- Büchner, Ludwig* : Kraft und Stoff. 10 verm. und verb. Aufl. Leipzig 1869. — 601.
- Sechs Vorlesungen über die Darwin'sche Theorie von der Verwandlung der Arten und die erste Entstehung der Organismenwelt, sowie über die Anwendung der Umwandlungstheorie auf den Menschen, das Verhältniss dieser Theorie zur Lehre vom Fortschritt und den Zusammenhang derselben mit der materialistischen Philosophie der Vergangenheit und Gegenwart. 2. Aufl Leipzig 1868. — 176, 179, 184, 185, 213, 218, 507, 518.
- Butt, Isaac* : The Irish people and the Irish land. Dublin 1867. — 327, 340.
- Cabanis, P[ierre]-J[ean-Georges]* : Considérations générales sur l'étude de l'homme, et sur les rapports de son organisation physique avec ses facultés intellectuelles et morales. In : Mémoires de l'institut national des sciences et arts, pour l'an IV de la République. Sciences morales et politiques. T. 1. Paris. An VI [1797—1798]. — 176, 518.
- Căsar, G. Julius* : De bello Gallico. — 49.
- Camdenus, Guillelmo* : Britannia, sive florentissimorum regnorum Angliae, Scotiae, Hiberniae, et insularum adiacentium ex intima antiquitate Chorographica descriptico. Francofurdi 1590. — 367.
- Britannia or Chorographical description of the most flourishing Kingdoms England, Scotland and Ireland and the Islands Adjoining. London 1637. — 367.
- Cannon, John* : History of Grant's campaign for the capture of Richmond (1864—1865). London 1869. — 367.
- Carey, Henry C[harles]* : The Harmony of interests, agricultural, manufacturing, and commercial. 2nd ed. New-York 1856. — 491.
- Principles of social sciences. Vol. 1—3. Philadelphia 1868—1869. — 336, 340, 344, 350, 354, 625.
- Carl, F., și F. Jubitz* : L'Union des travailleurs allemands de New-York aux ouvriers de Paris. In : La Marseillaise, din 2 aprilie 1870. — 595.
- Castille, Hippolyte* : Les massacres de juin 1848. Paris 1869. — 241, 243, 533.
- [Charras, Jean-Baptiste-Adolphe]* : Monsieur Napoléon Bonaparte (Jérôme). 3ème ed. Fribourg en Suisse 1861. — 161.

- Clement, [Knut] J[unghohn]* : Schleswig, das urheimische Land des nicht dänischen Volks der Angeln und Friesen und Englands Mutterland, wie es war und ward Hamburg 1862. — 408.
- Cluseret, G[ustave]-P[aul]* : [Artikelserie über die Lage in den Vereinigten Staaten von Amerika.] In : *Le Courrier français*, din 1—17 septembrie 1867. — 6, 17—19, 620.
— Aux travailleurs américains. In : *La Marseillaise*, din 2 aprilie 1870. — 595.
- Cobbett, William* : To the Boroughmongers. On Castlereagh's cutting his Throat, and on their own probable Fate. In : *Cobbett's Weekly Register*, Vol. 43 din 24 august 1822. — 389.
- Congreve, Richard* : Mr. Huxley on M. Comte. In : *The Fortnightly Review*, Vol. 5, din 1 aprilie 1869. — 259.
- Correspondence, 1839—1841*, relative to the affairs of the East, and the conflict between Egypt and Turkey. 4 Parts. — 262.
- Curran, John Philpot* : The Speeches of the Right honorable John Philpot Curran 2nd ed. Dublin 1855. — 363, 366.
- Cyclopaedia Americana* vezi *The New American Cyclopaedia*.
- Darwin, Ch[arles]* : De l'origine des espèces ou des lois du progrès chez les êtres organisés. Traduit en français avec l'autorisation de l'auteur par Mlle Clémence-Aug. Royer. Paris 1862. — 529.
— On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life. London 1859. — 213.
— The variation of animals and plants under domestication. Vol. 1—2. London 1868. — 164.
- Davies, Edward* : Celtic researches on the origin, traditions & language, of the ancient Britons ; with some introductory sketches, on primitive society. London 1804. — 447.
- Davies, John* : Historical tracts. Dublin 1787. — 355, 363, 365, 425, 435.
- [Defoe, Daniel :]* Memoirs of a cavalier or a military journal of the wars in Germany and the wars in England ; from the year 1632, to the year 1648. London [1720]. — 313.
- Diderot, [Denis]* : Le neveu de Rameau, précédé d'une étude de Goethe sur Diderot suivi de l'analyse de la fin d'un monde et du neveu de Rameau de M. Jules Janin par N. David. Paris 1865. — 261, 263.
- Dietzgen, Joseph* : Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie von Karl Marx. Hamburg 1867. In : *Demokratisches Wochenblatt*, din 1, 22, 29 august și 5 septembrie 1868. — 105, 495.

- (anonim) Das Wesen der menschlichen Kopfarbeit. Dargestellt von einem Handarbeiter. Eine abermalige Kritik der reinen und praktischen Vernunft. Hamburg 1869. — 151, 154, 167, 249, 517.
- Dühring, Eugen* : Capital und Arbeit. Neue Antworten auf alte Fragen. Berlin 1865. — 29.
- Kritische Grundlegung der Volkswirtschaftslehre. Berlin 1866. — 480.
- Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie, 1. Band, Hamburg 1867. In : Ergänzungsblätter zur Kenntniss der Gegenwart. Bd. 3. Hildburghausen 1867. — 8, 9, 11, 31, 480, 491.
- Dühring, Eugen* : Natürliche Dialektik. Neue logische Grundlegungen der Wissenschaft und Philosophie. Berlin 1865. — 17, 480.
- Die Schicksale meiner socialen Denkschrift für das Preussische Staatsministerium. Zugleich ein Beitrag zur Geschichte des Autorrechts und der Gesetzesanwendung. Berlin 1868. — 41.
- Die Verkleinerer Carey's und die Krisis der Nationalökonomie. 16 Briefe. Breslau 1867. — 29, 31, 41, 44, 46, 475.
- Ebéniste, A.* : À propos de la grève. Réponse à M. Goegg. Genève 1868. — 188, 197.
- Eccarius, J[ohann] George* : Eines Arbeiters Widerlegung der national-ökonomischen Lehren John Stuart Mill's. Berlin 1869. — 272.
- (anonim) The Geneva peace congress. To the editor of the Bee-Hive. In : The Bee-Hive Newspaper, din 4 ianuarie 1868. — 16.
- Die Schneiderei in London oder der Kampf des grossen und des kleinen Capitals. In : Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue. H. 5/6. Din mai până în octombrie 1850. — 230.
- In : Demokratisches Wochenblatt, din 9, 16, 23, 30 ianuarie și 13 februarie 1869. — 230.
- (anonim) The International Working Men's congress. In : The Times din 9, 11, 14, 15 și 17 septembrie 1868. — 129, 468.
- (anonim) The International Working Men's congress. In : The Times, din 15 septembrie 1869. — 502.
- Die Edda* — die ältere und jüngere nebst den mythischen Erzählungen der Skalda, übersetzt und mit Erläuterungen begleitet von Karl Simrock, Stuttgart und Tübingen 1851. — 281.
- Eichhoff, Wilhelm* : Die Internationale Arbeiterassociation. Ihre Gründung, Organisation, politisch-social Thätigkeit und Ausbreitung. Berlin 1868. — 114, 116, 130.
- Eliot, George* : Felix Holt, the Radical. — 548.
- Ensor, George* : An inquiry concerning the population of nations : containing a refutation of Mr. Malthus's essay on population. London 1818. — 334, 431.
- Erns-Harfe*. Irlandische Volksmelodien nach Thomas Moore ; Deutsch herausgegeben und arrangirt von Joseph Rissé Hannover [1870]. — 640.

[*Faucher, Julius* :] Bücherschau. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie von Karl Marx. Erster Band. Buch I. Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg. Otto Meissner 1867. In Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte. Bd. 20. Berlin 1868. — 98, 104, 120, 490, 492.

Der Feldzug der preussischen Main -Armee im Sommer 1866. Bielefeld und Leipzig 1867. — 103.

Der Feldzug von 1866 in Deutschland. Redigirt von der kriegsgeschichtlichen Abtheilung des Grossen Generalstabes. Berlin 1867. — 7, 18, 277.

Firdusi : Heldensagen. In deutscher Nachbildung nebst einer Einleitung über das Iranische Epos von Adolf Friedrich von Schack. 2. verm. Aufl. der „Heldensagen“ und der „Epischen Dichtungen“. Berlin 1865. — 307.

[*Flerowski*] Флеровскій, Н.: Попожение рабочего класса въ Россіи. Петербургъ 1869. — 328, 329, 383, 390, 391, 396, 397, 412, 421, 427, 444, 568, 569, 588, 625.

Flourens, Gustave : Histoire de l'Homme. Cours d'histoire naturelle des corps organisés au Collège de France. Paris 1863. — 432, 636.

Fonvielle, Ulric de : [Notiz über Karl Blind] In : La Marseillaise, din 2 februarie 1870. — 384.

Fonvielle, A. de : Une dénonciation. In : La Marseillaise, din 8 mai 1870. — 447.

Foster, John Leslie : An Essay on the principle of commercial exchanges, and more particularly of the exchange between Great Britain and Ireland : with an inquiry into the practical effects of the bank restrictions. London 1804. — 144, 221, 223, 225, 226.

Fraas, Karl : Die Ackerbaukrisen und ihre Heilmittel. Ein Beitrag zur Wirtschaftspolitik des Ackerbauschutzes. Leipzig 1866. — 41, 50.

— Geschichte der Landwirtschaft, oder : Geschichtliche Uebersicht der Fortschritte landwirthschaftlicher Erkenntnisse in den letzten 100 Jahren. Prag 1852. — 41, 50.

— Historisch-encyklopädischer Grundriss der Landwirthschaftslehre. Stuttgart 1848. — 41.

— Klima und Pflanzenwelt in der Zeit, ein Beitrag zur Geschichte beider. Landshut 1847. — 41, 49.

— Die Natur der Landwirthschaft. Beitrag zu einer Theorie derselben. Bd. 1—2. München 1857. — 7, 41, 50.

Frankel, Leo : Ein belauschtes Zwiegespräch. VIII. In : Volkswille, din 2 april. 1870. — 420, 424.

Freiligrath, Ferdinand : Banditenbegräbnis. — 294.

— Piratenromanze. — 294.

— An Joseph Weydemeyer. — 165.

- Gambetta, [Léon]* : Plaidoirie de Me. Gambetta, avocat de M. Delecluze. In *Affaire de la souscription Baudin*. 3eme éd. Paris 1868. — 287—288.
- Ganilh, Ch[arles]* : Des systèmes d'économie politique, de la valeur comparative de leurs doctrines, et de celle qui paraît la plus favorable aux progrès de la richesse. 2de éd. T. 1—2. Paris 1821. — 106.
- [Garnier, Germain :]* Abrégé élémentaire des principes de l'économie politique. Paris 1796. — 106.
- The genealogies, tribes, and customs of Hy-Fiachrach, commonly called O'Dowda's Country. With a translation and notes... by John O'Donovan. Dublin 1844. — 454.
- Die Generalversammlung des Allg. deutsch. Arbeiter-Vereins. In : *Der Social-Demokrat* din 28, 30 august și 2 septembrie 1868. — 135—136.
- Genz, Friedrich von* : Aus dem Nachlasse Friedrichs von Genz. Bd. 1—2. Wien 1867—1868. — 17.
- Gewerbeordnung für den Norddeutschen Bund. 1869. — 39, 74, 254, 270.
- Giraldus Cambrensis* : Opera Vol. I—VII, London 1861—1877. — 377.
- *Topographia hibernica et expugnatio hibernica*. In : *Giraldi Cambrensis Opera*. Vol. V. London 1870. — 267, 377, 398.
- Gladstone, W[illiam Ewart]* : [Rede im Unterhaus] In : *The Times*, din 4 martie 1870. — 400.
- *Ecce Homo*. London 1868. — 400.
- *A Letter to the Right Rev. William Skinner, d. d., bishop of Aberdeen. and Primus, on the functions of laymen in the church*. London 1852. — 400.
- *Land Tenure (Ireland)*. In : *The Times*, din 16 februarie 1870. — 395.
- Gobineau, M. [Joseph-] A[rthur]* de : *Essai sur l'inégalité des races humaines*. T. 1—4. Paris 1853—1855. — 585.
- Goethe, Johann Wolfgang von* : *Egmont*. — 303.
- *Faust*. — 548.
- *Götz von Berlichingen*. — 303.
- *Hermann und Dorothea*. — 281.
- Goegg, Amand* : *Erklärung*. In : *Der Volksstaat*, din 9 octombrie 1869. — 330.
- Grall, E[berhard] G[ottlieb]* : *Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache...* Th. 1—6. Berlin 1834—1842. — 45.
- [Granier de] Cassagnac, Paul* : [Leitartikel] In : *Le Pays*, din 15 ianuarie 1870. — 633.
- Greulich, Hermann* : *Die Heulmaierei gegen den Basler Kongress*. In : *Der Volksstaat* din 16 octombrie 1869. — 331.

- Grimm, Jacob* : Deutsche Rechtsalterthümer. 2. Ausg. Göttingen 1854. — 41, 46, 49.
- Grün, Karl* : Armées permanentes ou milices. IV. Ce que l'Allemagne du Sud a fait et ce qu'elle pourrait faire. În : Les États-Unis d'Europe, din 16 februarie 1868. — 27, 34.
- Guérault, Adolphe* : Les grèves. În : L'Opinion nationale, din 28 ianuarie 1870. — 634.
- Haeckel, Ernst* : Generelle Morphologie der Organismen. Allgemeine Grundzüge der organischen Formen-Wissenschaft, mechanisch begründet durch die von Charles Darwin reformirte Descendenz-Theorie. 2. Bde. Berlin 1866. — 178.
- Monographie der Moneren. În : Jenaische Zeitschrift für Medicin und Wissenschaft. Bd. 4. Leipzig 1868. — 179.
- Harris, George E.* : International Working Men's Association. În : The National Reformer, din 28 noiembrie și 5 decembrie 1869. — 356.
- Yours or mine ; or Short chapters, showing the true basis of property and the causes of its unequal distribution. În : The National Reformer, din 5 decembrie 1869. — 356.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* : Phänomenologie des Geistes. În : G. W. F. Hegel. Werke. Bd. 2. 2. Aufl., Berlin 1841. — 47, 476—477.
- Heine, Heinrich* : Disputation (Romanzero). — 248.
- Kobes I. — 79.
- Lutetia. — 602.
- Held, Adolf* : Die ländlichen Darlehenskassenvereine in der Rheinprovinz und ihre Beziehungen zur Arbeiterfrage. Jena 1869. — 612.
- Herzen, Alex [ander Iwanowitsch]* : Lettre à N. Ogareff. În : Kolokol, din 1 decembrie 1868. — 208.
- Hess, Moses* : Aus Frankreich. În : Der Volksstaat, din 19 februarie 1870. — 398.
- Hiltrop* : Ueber die Reorganisation der Knappschaftsvereine. În : Zeitschrift des königlich preussischen statistischen Bureaus, din aprilie, mai și iunie 1869. — 321.
- Horaz* : Episteln. — 159.
- Horn, Ignác] Eduard]* : Frankreichs Finanzlage. Pest, Wien, Leipzig 1868. — 54, 61.
- Bankfreiheit. Stuttgart și Leipzig 1867. — 175.
- Humbert, Albert]* : Le plébiscite de Boquillon. Paris [1870]. — 443, 445.
- Huxley, Thomas] Henry]* : The Forefathers and forerunners of the english people. În : The Manchester Daily Examiner & Times, din 12 ianuarie 1870. — 403.

- On the physical basis of life. În : The Fortnightly Review, vol. 5, din 1 februarie 1869. — 196, 241.
- The scientific aspects of positivism. În : The Fortnightly Review, vol. 5, din 1 iunie 1869. — 549.
- [*Iskander*] Искандер: Тюръма и ссылка. Изъ записокъ Искандера. Второе Издание. Лондонъ 1858. — 375.
- Jäger, Gustav* : Zoologische Briefe. 1. Lfg. Wien 1864. — 178.
- [*Jerusalem* :] La dictature universelle. În : L'International, din 3 august 1869. — 312.
- Johnston, James F[inlay] W[eir]* : Notes on North America, agricultural, economical and social. Vol. 1—2. Edinburgh and London 1851. — 350.
- Juárez, B[enito] P[ablo]* : Mexico, 9 mars 1868. În : Le Courier français, din 21 aprilie 1868. — 60.
- Jubitz, F., und F. Carl* : L'Union des travailleurs allemands de New-York aux ouvriers de Paris. În : La Marseillaise, din 2 aprilie 1870. — 595.
- Juvenal* : Satiren. — 230.
- Kane, Robert* : The industrial resources of Ireland. 2nd. ed. Dublin 1845. — 367.
- Kirchmann, J[ulius] H[ermann]v.* : Aesthetik auf realistischer Grundlage. Berlin 1868. — 257.
- Ueber die Unsterblichkeit. Ein philosophischer Versuch. Berlin 1865. — 257.
- Klemm, Gustav* : Die Werkzeuge und Waffen, ihre Entstehung und Ausbildung. Sondershausen 1858. — 300.
- [*Knox, Alexander Andrew, und George D. Pollock* :] Report of the commissioners on the treatment of the treason-felony convicts in the English convict prisons. London 1867. — 226, 408.
- Kolb, G[eorg] Fr[iedrich]* : Handbuch der vergleichenden Statistik der Völkerzustands- und Staatenkunde. Für den allgemeinen praktischen Gebrauch. 5. umgearb. Aufl. Leipzig 1868. — 426.
- Lafargue, Paul-Laurent* : [Rezension des Buches „Le Roman d'une conspiration“ von A. Ranc.] În : La libre Pensée, din 16 aprilie 1870. — 601.
- Lanfrey, P.* : Le Guet-apens de Bayonne. Histoire de Napoléon Ier — T. IV. În : La Cloche, din 1, 2 și 3 februarie 1870. — 383, 386.
- Lange, Friedrich Albert* : Die Arbeiterfrage. Ihre Bedeutung für Gegenwart und Zukunft. 2. umgearb. und verm. Aufl. Winterthur 1870. — 609, 612.
- Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Bd. 1—2. Iserlohn 1866. — 176, 512.

- La Rochefoucauld, [François] de* : Réflexions, sentences et maximes morales. Paris 1853. — 283.
- Lassalle, Ferdinand* : Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder : Capital und Arbeit. Berlin 1864. — 408.
- Lavergne, Léonce de* : The rural economy of England, Scotland, and Ireland. Translated from the French. Edinburgh and London 1855. — 340.
- Ledru-Rollin, [Alexandre-Auguste]* : Aux électeurs. În : Le Réveil, din 10 noiembrie 1869. — 337.
— În : Journal des Débats, din 11 noiembrie 1869. — 337.
- Lever, Charles* : Harry Lorrequer. — 443, 445.
- Lessner, Friedrich* : [Rede auf der Tagung des Brüsseler Kongresses der Internationalen Arbeiterassoziation über die Anwendung der Maschinen im Kapitalismus.] În : The Daily News, din 11 septembrie 1868. — 501.
- Liebig, Justus von* : Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie. 6. Aufl. Braunschweig 1846. — 5.
- Liebkecht, Wilhelm* : Erklärung. În : Demokratisches Wochenblatt, din 20 februarie 1869. — 232.
— Ueber die politische Stellung der Sozial-Demokratie. În : Demokratisches Wochenblatt, din 3 iulie și 7 august 1869. — 290.
- [Lilienfeld, Pavel]* Л. П. : Земля и воля. С. Петербургъ 1868. — 99, 171, 381, 390, 580.
— Land und Freiheit. În : Russlands ländliche Zustände seit Aufhebung der Leibeigenschaft. Drei russische Urteile. Übersetzt und commentiert von Julius Eckhardt. Leipzig 1870. — 381, 386, 390.
- Livius, Titus* : Ab urbe condita. — 119.
- Longfellow, Henry Wadsworth* : Excelsior. — 272.
- Ludlow, [John] M[alcolm]* : Ferdinand Lassalle, the German Social-Democrat. În : The Fortnightly Review, din 1 aprilie 1869. — 259, 260, 262, 536.
- Macleod, Henry Dunning* : The theory and practice of banking ; with the elementary principles of currency ; prices ; and exchanges. Vol. I—II. London 1855—1856. — 8, 37.
- Marryat, Frederick* : Peter Simple. — 443.
- Martin, Henri* : La Russie et l'Europe. Paris 1866. — 580.
— Russland und Europa. Deutsche vom Verf. durchges. und verm. Ausg. Uebers. und eingel. von Gottfried Kinkel, Hannover 1869. — 580.

- Marx, Jenny* : Artikel zur irischen Frage. (Werke, Band 16, S. 577—601) [vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, 629—656].
În : La Marseillaise, din 1, 9, 19, 21, 29 martie, 12, 17 și 24 aprilie 1870. — 400, 408, 411—412, 428, 435, 438, 586, 599, 637.
— În : The Echo, din 11 martie 1870. — 405.
— În : The Irishman, din 2 aprilie și 7 mai 1870. — 637.
- Maurer, Georg Ludwig von* : Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadt-Verfassung und der öffentlichen Gewalt. München 1854. — 40, 43, 45, 48.
— Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland. Bd. 1—2. Erlangen 1865—1866. — 43, 45, 48.
— Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland. Bd. 1—4. Erlangen 1862—1863. — 40, 45, 48.
— Geschichte der Markenverfassung in Deutschland. Erlangen 1856. — 40, 43, 45, 48.
- Mende, Fritz* : Herr J. B. von Schweitzer und die Organisation des Lassalle'schen Allg. deutschen Arbeitervereins, Leipzig 1869. — 372.
- Mill, J[ohn] S[tuart]* : Thornton on labour and its claims. Part II. În : The Fortnightly Review, din 1 iunie 1869. — 549.
- Milton, John* : Das verlorene Paradies. — 317.
- Mollin, Tony* : La liquidation sociale. Paris 1869. — 241.
- Moltke, [Helmut Karl Bernhard von]* : Der russisch-türkische Feldzug in der europäischen Türkei 1828 und 1829 dargestellt durch Freiherrn von Moltke, Major im Königlich Preussischen Generalstabe. Berlin 1845. — 17.
- Monsieur, le bureau du Comité central permanent de la Ligue...* Bern, le 22 sept. 1868. — 517.
- Monteil, Amans-Alexis* : Histoire des français des divers états aux cinq derniers siècles. Vol. 1—10. Paris 1828—1844. — 383, 389.
- Möser, Justus* : Osnabrücksche Geschichte. Th. 1. Berlin und Stettin 1780. — 40, 49.
- Müllner, Adolph* : Die Schuld. — 532.
- Münster, Georg Herbert, Graf zu* : Politische Skizzen über die Lage Europas vom Wiener Congress bis zur Gegenwart (1815—1867). Leipzig 1867. — 17.
- Naquet, Alfred* : La révolution et la science. De la fabrication du coton poudre et de son application, soit comme poudre de guerre, soit comme poudre de mine.
În : La Marseillaise din 30 ianuarie 1870. — 387.
- Netschajew, [Sergej Gennadijewitsch]* : [Netschajeff an den „Volksstaat“.] În : Der Volksstaat, din 14 mai 1870. — 456, 457.

- The New American Cyclopaedia : A Popular Dictionary of General Knowledge. Edited by George Rilley and Charles A. Dana. Vol. 1—16. New York 1858—1863. — 479, 505.
- Niebuhr, Carsten : Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern. Bd. 1—2. Kopenhagen 1774—1778. — 87.
- O'Donovan, John : A grammar of the irish language. Dublin 1845. — 454.
- O'Donovan Rossa, [Jeremiah] : Letter from the member for Tipperary. În : The Irishman, din 5 februarie 1870. — 599.
- În : La Marseillaise, din 9 martie 1870. — 599.
- În : The Echo, din 11 martie 1870. — 405.
- O'Flaherty, Roderico : Ogygia : seu rerum hibernicarum chronologia. P. 1—3. Londini 1685. — 452, 453.
- Österreichs Kämpfe im Jahre 1866. Nach Feldacten bearbeitet durch das k.k. Generalstabsbureau für Kriegsgeschichte. Bd. 1—5. Wien 1867—1869. — 7, 277.
- Petrie, George : The ecclesiastical architecture of Ireland, anterior to the Anglo-Norman invasion. În : The Transactions of the Royal Irish Academy. Vol. 20. Dublin 1845. — 374.
- Petty, William : The political anatomy of Ireland. London 1691. — 367.
- Political survey of Ireland. London 1719. — 367.
- Pour paraître le 24 février [18]69. La Renaissance. Journal politique hebdomadaire. În : La Renaissance, din 24 februarie 1869. — 227, 292, 531.
- Programm der Generalversammlung des Allgemeinen deutschen Arbeiter-Vereins, stattfindend in Hamburg, vom 22. bis 28. August 1868. În : Die Zukunft, din 22—25 august 1868. În : Der Social-Demokrat, din 21 august 1868. — 112—124.
- Programme et Règlement de l'Alliance internationale de la démocratie socialiste, Genève [1868]. — 204, 235, 530, 602—604.
- Prendergast, J[ohn] P[atrick] : Cromwellian Settlement of Ireland. London 1865. — 340, 355, 366, 368, 374, 376.
- Prévost-Paradol, [Lucien-Anatole] : Paris, 16 janvier. În : Journal des Débats, din 17 ianuarie 1870. — 373.
- Prokesch-Osten, Anton von : Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreichs. Aus diplomatischem Standpuncte. Bd. 1—5. Wien 1867. — 17.
- Proudhon, P[ierre]-J[oseph] : Système des contradictions économiques ou philosophie de la misère. T. 1—2. Paris 1846. — 350.
- Pyat, Félix : The French democrats and the fenians. În : The Times, din 8 ianuarie 1868. — 13.

- Lettre aux étudiants. Londres 1866. — 101.
- Quételet, A[dolphe-Lambert-Jacques]* : Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou essai de physique sociale. T. 1—2. Paris 1835. — 532.
- Ranc, A[rthur]* : Le roman d'une conspiration, Paris 1869. — 328, 600—601.
- Raspail, [François-Vincent]* : [Rede auf der Sitzung des Corps législatif am 8, Juli 1869.] In : Annales du Sénat et du Corps législatif. Session extraordinaire du 28. juin au 6 septembre 1869. Paris 1869. — 292.
- La régence de Decembrostein. Paris 1869. — 335—336.
- Reich, Eduard* : Ueber die Entartung des Menschen. Ihre Ursachen und ihre Verhütung. Erlangen 1868. — 571.
- Reineke de Vos*. — 621.
- Reports from the Poor Law Inspectors. Landlord and Tenant Right in Ireland 1870. — 421, 425.
- Reports from the Poor Law Inspectors. Agricultural Holdings in Ireland. Returns 1870. — 421, 425.
- Reports from poor law inspectors on the wages of agricultural labourers in Ireland. Dublin 1870. — 421, 425.
- Report from the select committee on the bank acts ; together with the proceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 1 July 1858. — 143.
- Report of the commissioners on the treatment of the treason-felony convicts in the English convict prisons. London 1867. — 226, 408.
- Rerum Hibernicarum Scriptorum [veteres]. T. I—IV. Buckinghamiae 1814—1826. — 452, 454.
- Resolution der Hamburger Generalversammlung des Allgemeinen Deutschen Arbeitervereins über Marx' Buch „Das Kapital“. In : Der Social-Demokrat din 30 august 1868. Suppliment. — 502.
- Resolution der Hamburger Generalversammlung des Allgemeinen Deutschen Arbeitervereins über das Verhalten zur Arbeiterbewegung anderer Länder. In : Der Social-Demokrat din 2 septembrie 1868. — 148.
- Ricardo, David* : On the principles of political economy, and taxation. 3rd ed. London 1821. — 345, 350, 494.
- Rogead, [Louis-]A[uguste]* : Le plébiscite impérial. Paris [1870]. — 443.
- Roscher, Wilhelm* : Die Grundlagen der Nationalökonomie. Ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende. 3. verm. und verb. Aufl. Stuttgart, Augsburg 1858. — 8, 11, 29—30.

- Roscoe, H[enry] E[nfield]* : Kurzes Lehrbuch der Chemie nach den neuesten Ansichten der Wissenschaft. Deutsche Ausg., unter Mitwirkung des Verf. bearb. von Carl Schorlemmer. Braunschweig 1867. — 77, 243.
- Rule Britannia. (Cintec național englez). — 247.
- Sadler, Michael Thomas* : Ireland ; its evils, and their remedies. 2nd ed. London 1829. — 329.
- Sawaskiewicz, L. L.* : Tableau de l'influence de la Pologne sur les destinées de la Révolution Française et de l'Empire. 3ème éd. Paris 1848. — 395.
- Schäfer, G. S.* : Vom Rechte das mit uns geboren. În : Der Volksstaat, din 10 (Supplement), 13, 17 și 20 noiembrie 1869. — 349.
- Schédo-Ferroti, D. K.* : Études sur l'avenir de la Russie. Dixième étude : Le patrimoine du peuple. Berlin 1868. — 171, 580.
- Schmalz, [Theodor Anton Heinrich]* : Staatswirthschaftslehre in Briefen an einen teutschen Erbprinzen. Bd. 1—2. Berlin 1818. — 106.
- Économie politique, ouvrage traduit de l'Allemand... T. 1—2. Paris 1826. — 106.
- Schmeller, Andreas J.* : Bayerisches Wörterbuch. Sammlung von Wörtern und Ausdrücken, Th. 1—4. Stuttgart und Tübingen 1827. — 46.
- Schorlemmer, Carl* : Researches on the Hydrocarbons of the Series C_nH_{2n+2} În : Proceedings of the Royal Society, Nr. 94 din 1867 și Nr. 102 din 1868. — 51, 100.
- Schweitzer, Johann Baptiste* : An die Mitglieder des Allgemeinen deutschen Arbeitervereins. În : Der Social-Demokrat, din 18 și 20 septembrie 1868. — 139, 145.
- (anonim) Das Werk von Carl Marx. În : Der Social-Demokrat din 22, 24, 26, 31 ianuarie, 2, 23, 26 februarie, 8, 29 martie, 24, 29 aprilie și 6 mai 1868. — 483, 488, 494.
- Senior, N[assau] W[illiam]* : Journals, conversations and essays relating to Ireland. Vol. 1—2. 2nd ed. London 1868. — 302, 325.
- Shakespeare, William* : Macbeth. — 625.
- [Siebel, Karl :]* Carl Marx : Das Capital. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band. Hamburg, Otto Meissner 1867. În : Barmer Zeitung, din 19 decembrie 1867. — 477.
- Silva de romances viejos. Publicada por Jacobo Grimm. Vienna 1831. — 173.
- Slade, Adolphus* : Turkey and the crimean war ; a narrative Historical event. London 1867. — 161.
- Smith, Goldwin* : Irish history and Irish character. Oxford and London 1861. — 340, 355.

- Stadler, Franz Joseph* : Versuch eines Schweizerischen Idiotikon mit etymologischen Bemerkungen untermischt. Bd. 1—2 Aarau 1812. — 46.
- Statut. Geschäfts-Reglement. In : Der Social-Demokrat, din 11 octombrie 1868. — 162.
- Statuten und Reglement der Internationalen Arbeiterassoziation. (Werke, Band 16, S. 520 bis 523 [vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 562—566]). — 304, 601.
- St. Clair, S. G. B., and Charles A. Brophy* : A Residence in Bulgaria ; or, notes on the resources and administration of Turkey. London 1869. — 315.
- Stein, Lorenz* : System der Staatswissenschaft. Bd. 1—2. Stuttgart und Augsburg 1852—1856. — 9.
- Die Verwaltungslehre. Th. 1—7. Stuttgart 1867—1868. — 9.
- Stern, Daniel* : Histoire de la révolution de 1848. 2ème éd. T. 1—2. Paris 1862. — 528.
- Sterne, Laurence* : Tristram Shandy's Leben und Meinungen. — 315.
- Steuart, James* : An inquiry into the principles of political oeconomy. Vol. 1—2. London 1767. — 84.
- Stirling, James Hutchinson* : As Regards Protoplasm in relation to prof. Huxley's essay on the physical basis of life. London. 1869. — 420.
- The secret of Hegel : being the hegelian system in origin, principle, form, and matter. Vol. 1—2. London 1865. — 83, 420.
- Struve, Gustav, și Gustav, Rasch* : Zwölf Streiter der Revolution. Berlin 1867. — 485.
- Swift, Jonathan* : The Works. Vol. 1—14. London 1760. — 448, 449.
- Sybel, Heinrich von* : Oestreich und Deutschland im Revolutionskrieg. Erg. H. zur Geschichte der Revolutionszeit 1789 bis 1795. Düsseldorf 1868. — 393.
- Polens Untergang und der Revolutionskrieg. In : Historische Zeitschrift, hrsg. von Heinrich von Sybel. Bd. 23. München 1870. — 393, 398.
- Tacitus, Publius Cornelius* : Germania. — 49.
- Talandier, [Pierre-Theodore-]Alfred* : L'Irlande et le catholicisme. In : La Marseillaise, din 18 februarie 1870. — 400, 599.
- La Marseillaise et la presse anglaise. In : La Marseillaise, din 15 martie 1870. — 408.
- Nécrologie. Alexandre Herzen. In : L'Internationale, din 6 februarie 1870. — 400.
- Tennyson, Alfred Lord* : Lady Clara Vere de Vere. — 272.
- Ténot, Eugène* : Paris en décembre 1851. Étude historique sur le coup d'état. 4ème éd. Paris 1868. — 174, 184, 191, 199, 213, 243, 533.
- La province en décembre 1859. Étude historique sur le coup d'état. 9ème éd. Paris 1868. — 199, 202, 205, 243, 533.

- Thornton, William Thomas* : On labour, its wrongful claims and rightful dues, its actual present and possible future. London 1869. — 262, 549.
- A new theory of supply and demand. In : The Fortnightly Review, vol. 6, din 1 octombrie 1866. — 175.
- Thünen, Johann Heinrich von* : Der isolirte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie. Th. 1—3. Rostock 1842—1863. — 475, 480.
- Tone, Theobald Wolfe* : Memoirs of Theobald Wolfe Tone. Written by himself. Vol. 1—2, London 1837. — 340.
- Tooke, Thomas* : An inquiry into the currency principle ; the connection of the currency with prices, and the expediency of a separation of issue from banking. 2nd ed. London 1844. — 84.
- Trench, W. Steuart* : Realities of irish life. London, New York [1868]. — 325, 407.
- The tribes and customs of Hy-Many, commonly called O'Kelly's country. With a translation and notes... by John O'Donovan. Dublin 1843. — 454.
- Tridon, [Edme-Marie-JGustave]* : La Commune révolutionnaire de Paris. In : La Cigale, din 19 iulie 1868. — 519.
- Gironde et Girondins. La Gironde en 1869 et en 1793. [Paris 1869.] — 291, 533.
- Turgot, [Anne-Robert-Jacques, de l'Aulne]* : Réflexions sur la formation et la distribution des richesses. In : Oeuvres de Turgot. Nouv. éd. par Eugène Daire. T. 1. Paris 1844. — 84.
- Ulrichs, Karl Heinrich* : Argonauticus. Zastrow und die Urninge des pietistischen, ultramontanen und freidenkenden Lagers. Leipzig 1869. — 281, 368.
- Vallancey, Charles* : A grammar of the iberno-celtic, or irish language. 2nd. ed. Dublin 1782. — 454.
- Vambéry, Hermann* : Eine neue Wendung in der Central-asiatischen Frage. In : Allgemeine Zeitung, din 4 noiembrie 1869. — 339.
- Vauban, [Sébastien le Prêtre]* : Projet d'une dime royale. In : Économistes financiers du XVIII-e siècle. Paris 1843. — 389.
- Venedey, J[akob]* : Irland. Th. 1—2. Leipzig 1844. — 333.
- Verlet, Henri* : Force et matière. In : La libre pensée, din 16 aprilie 1870. — 601.
- Vermorel, A[uguste]* : Les Hommes de 1848. 3ème éd. Paris 1869. — 244, 528, 533.
- Vlésinier, P[ierre]* : Bulletin du travailleur. In : La Cigale, din 21 iunie 1868. — 89.
- Virchow, Rudolf* : Die Cellularpathologie in ihrer Begründung auf physiologische und pathologische Gewebelehre. 2., neu durchges. Aufl. Berlin 1859. — 488.
- Vogt, Charles* : Mémoire sur les microcéphales ou hommes-singes. In : Mémoires de l'institut national genevois. T. 11, 1866. Genève 1867. — 217.

Voltaire, François-Marie : *Candide*. — 475—476.

Vorlagen für den Allgemeinen deutschen Arbeitercongress, stattfindend vom 26. September 1868 ab zu Berlin. In : *Der Social-Demokrat*, din 25 septembrie 1868, Suppliment. — 156, 158, 510.

Wachsmuth, Wilhelm : *Europäische Sittengeschichte vom Ursprunge volksthümlicher Gestaltungen bis auf unsere Zeit*. Th. 2. Leipzig 1833. — 451.

Wagener, Hermann : *Denkschrift über die wirthschaftlichen Associationen und socialen Coalitionen*. 2. Aufl. Neuschönefeld an Leipzig [1867]. — 41.

Wagner, Adolph : *Die Abschaffung des privaten Grundeigenthums*. Leipzig 1870. — 612.

Wakefield, Edward : *An account of Ireland, statistical and political*. Vol. 1—2. London 1812. — 327—329, 333, 340, 355, 398, 418, 424.

(anonim) *England and America. A comparison of the social and political state of both nations*. Vol. 1—2. London 1833. — 350.

Ware, James : *Inquiries concerning Ireland, and its antiquities*. Dublin 1705. — 452, 454.

— Two books of the writers of Ireland. Dublin 1704. In : *Ware, J. : Inquiries concerning Ireland, and its antiquities*. Dublin 1705. — 452, 454.

Watts, John : *The facts of the cotton famine*. London. Manchester 1866.

— *Trade societies and strikes : their good and evil influence on the members of trades unions, and on society at large. Machinery ; its influences on work and wages. And co-operative societies, productive and distributive, past, present, and future*. Manchester [1865]. — 195, 275.

Weerth, Georg : *Es gibt nichts Schöneres auf der Welt*. — 474.

Young, Arthur : *A tour in Ireland ; with general observations on the present state of that Kingdom : made in the years 1776, 1777, and 1778. And brought down to that end of 1779*. London 1780. — 328—329, 355.

II. Documente ale Asociației Internaționale a Muncitorilor

Congresul de la Geneva al A.I.M. din 1866

— [Resolutions des Genfer Kongresses über die Herausgabe von Bulletins.] In : *Rules of the International Working Men's Association. Administrative regulations*. London [1867]. Articles 2, 3. — 369.

— *The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868*, London [1869]. — 224—225, 517.

Congresul de la Lausanne al A.I.M. din 1867

- Procès-verbaux du congrès de l'Association Internationale des Travailleurs réuni à Lausanne du 2 ou 8 septembre 1867. Chaux-de-Fonds 1867. — 257.

Congresul de la Bruxelles al A.I.M. din 1868

- Troisième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs. Compte rendu officiel. Bruxelles, septembre 1868. In : Le Peuple belge, septembrie 1868, Supliment. — 257.
- [Resolution über den Krieg, vorgeschlagen von den deutschen Delegierten.] In : Troisième Congrès de... In : Le Peuple belge din 22 septembrie 1868. — 132.
- In : The Times, din 17 septembrie 1868. — 132.

Dritter Kongress der Internationalen Arbeiter-Assoziation in Brüssel (6—13 septembrie).

- Beschluss über den Krieg. In : Der Vorbote, octombrie 1868. — 132.
- Beschluss über das kollektive Eigentum. In : Der Vorbote, martie 1869. — 131.
- [Resolution über das „Kapital“ von Marx.] In : The Times, din 15 septembrie 1868. — 131.
- [Resolution des Brüsseler Kongresses über die Friedens-und Freiheitsliga.] In : Troisième Congrès de... In : Le Peuple belge, din 18 septembrie 1868, Supliment. — 210.
- [Resolution des Brüsseler Kongresses über die Pflicht der Sektionen, Mitgliedsbeiträge zu bezahlen.] In : Troisième Congrès de... In : Le Peuple belge, din 24 septembrie 1868. Supliment. — 257, 297.
- [Resolution des Brüsseler Kongresses über die Folgen der Anwendung der Maschinen. In : Troisième Congrès de... In : Le Peuple belge din 14 septembrie 1868, Supliment. — 131.

Congresul de la Basel al A.I.M. din 1869

- Report of the fourth annual Congress of the International Working Men's Association, held at Basel in Switzerland. From the 6th to the 11th september 1869. London [1869]. — 341, 344, 390, 575, 595.
- [Resolution des Baseler Kongresses zur Lösung der Konflikte innerhalb der Sektionen der Assoziation.] In : Report of the fourth annual Congress... — 369, 421.
- [Resolution des Baseler Kongresses über Grundeigentum] In : Report of the fourth annual Congress... — 331, 332, 335, 357.

Aufruf an die deutschen Arbeiter Londons. Werke, Band 16, S. 555—556 [vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică 1963, p. 602—603] In : Hermann din 15 august 1868. — 498.

À Monsieur Bara, ministre de la justice. [Unterzeichnet von den Mitgliedern des Vorstandes und des Föderalrates der belgischen Sektion] In : La Tribune du Peuple din 24 mai 1868. — 88.

- Aux sections romandes. [Unterzeichnet : im Namen des Romanischen Föderal-Komitees Guétaz, Präsident, A. Perret, Generalsekretär.] In : *Égalité*, din 2 ianuarie 1870. — 390.
- Internationale Arbeiterassociation. Zuruf an alle Arbeiter deutscher Sprache. Genf, 11 aprilie 1868. — 58, 217.
- Der Internationale Arbeiterbund von Genf an die Arbeiter Spaniens. Genf, 21 octombrie 1868. [Flugblatt]. — 58, 217.
- L'Association internationale des Travailleurs de Genève aux Ouvriers d'Espagne. Genève, le 21 octobre 1868. — 311.
- In : *Der Vorbote*, din decembrie 1868. — 311.
- Mahnruf. An unsere Bundesgenossen und die Arbeiter und Arbeitervereine aller Länder. Unterzeichnet im Auftrage der Sektionsgruppe deutscher Sprache : Becker, Jähring, Kannenberg. Genf, den 21 Oktober 1869. In : *Der Vorbote*, din octombrie 1869. — 361.
- Questions proposées pour le congrès de Bruxelles. Ier lundi de septembre 1868. [Unterzeichnet von Murat, Camélinat und Girardin.] In : *Le Courrier français* din 11 decembrie 1867. — 17.
- Rundschreiben des Zentralkomitees der Sektionsgruppe deutscher Sprache an die Sektionen und zeitgenössischen Gesellschaften. Unterzeichnet vom Zentralkomitee der Sektionsgruppe deutscher Sprache. Genf, den 12. November 1868. In : *Der Vorbote* din noiembrie 1868. — 361.
- Rules of the International Working Men's Association. Founded september 28th 1864. London [1867]. — 112, 132, 203, 209, 234, 409, 510, 601.
- Statuts pour la Fédération des Sections Romandes adoptés par le Congrès Romand, tenu à Genève... les 2, 3 et 4 janvier 1869. — 430.

III. Periodice

- Allgemeine Zeitung*, din 24 februarie 1869. *Neueste Posten*. — 237.
— din 4 martie 1869. *Schweiz*. — 237.
- The Bee-Hive Newspaper*, din 3 octombrie 1868. *The International Working Men's Association*. — 514.
- din 30 octombrie 1869. *Ministers and the fenian prisoners*. — 333.
- din 13 noiembrie 1869. — 339.
- La Cigale*, din 18 aprilie 1869. *Association Internationale des Travailleurs*. — 268, 269.

- The Daily News*, din (8—12) septembrie 1868. The Congress of the International Association of Workmen. From our special correspondent.
Brusseles, sept. 6, 7, 8, 9, 10. — 127, 130.
— din 11 martie 1870. — 405, 408.
- The Daily Telegraph*, din 11 martie 1870. — 408.
- Demokratisches Wochenblatt*, din 11 ianuarie 1868. Das Preussische und das Schweizer Heersystem. — 27.
— din 11 aprilie 1868. Politische Uebersicht. — 60.
— din 18 aprilie 1868. Politische Uebersicht. — 60.
— din 22 august, 5 septembrie, 21 și 28 noiembrie 1868 și 6 martie 1869.
- Die demokratischen Ziele und die deutschen Arbeiter*. — 238.
— din 12 septembrie 1868. Der fünfte Vereinstag deutscher Arbeitervereine zu Nürnberg (5—7 September). — 129.
— din 3 octombrie 1868. Politische Uebersicht. — 162.
— din 3 octombrie 1868. Gesellschaft und Staat. — 519.
— din 10 octombrie 1868. Der Staat und die soziale Frage. — 159.
— din 17 octombrie 1868. Beilage. Ein Hannoveraner. — 162.
— din 3 aprilie 1869. — Politische Uebersicht. — 253.
— din 10 iulie 1869. — 297.
— din 17 iulie 1869. — 296, 297, 310.
— din 17 iulie 1869. An die deutschen Sozial-Demokraten. — 310.
— din 17 iulie 1869, Beilage. Was Bürger drüben können und hüben könnten. — 296.
— din 14 și 21 august 1869. Beilage. Protokoll des Congresses am 8. und 9. August. — 321.
— din 28 august 1869. — 321.
- The Economist*, din 14 aprilie 1866. A Phase of the cotton trade during the civil war. — 192, 195, 197.
— din 3 noiembrie 1866. The „law“ of demand and supply. — 175.
- L'Égalité*, din 16 octombrie 1869. Nouvelles de l'étranger. France. — 330.
— din 11 decembrie 1869. Réflexions. — 369.
— din 15 ianuarie 1870. Annex aux statuts généraux. — 390.
— din 9 aprilie 1870. Nouvelles du congrès. — 420.
- L'Émancipation*, din 10 septembrie 1868. — 137.

- L'Espiègle*, din 5 iulie 1868. Documents historiques. — 101.
- The Evening Star*, din 15 septembrie 1868. The International Congress of Workmen. — 131.
- Le Figaro*, din 11 octombrie 1868. Chronique de Paris. — 175.
- Gazette médicale de Paris*, din 11 ianuarie 1868. Traitement arsénial de la phthisie pulmonaire. — 484.
- L'International*, din 22 aprilie 1869. Dernières nouvelles. Berlin. — 273.
- The Irishman*, din 19 februarie 1870. Inquest at Spike Island-condemnation of the prison treatment. — 403.
- din 5 martie 1870. Irishman in Paris. — 402.
- din 12 martie 1870. Current notes. — 405.
- din 19 martie 1870. Treatment of political prisoners. Probable inquiry. — 411.
- din 2 aprilie 1870. Rochefort's „Marseillaise” and the fenian prisoners. — 637.
- Kölnische Zeitung*, din 12 octombrie 1868. Essen, 8 oct. și Gladbach, 10 oct. — 158.
- din 3 mai 1870. Die Tiefsee-Untersuchungen. — 445.
- Kolokol* (колокол) din 2 aprilie 1870, къ русской публикѣ отъ редакціи, — 442.
- Literarischer Centralblatt für Deutschland*, din 4 iulie 1868. Marx, Karl, das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. (In 3 Bdn.) Erster Bd. Buch I. Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg 1867. O. Meissner. — 104, 493.
- Manchester Daily Examiner & Times*, din 30 martie 1870. The Irish roman catholic bishops on the land question. — 427.
- The Morning Advertiser*, din 16 septembrie 1868. London, wednesday, september 16. — 131.
- Moskovskie vedomosti* Московскіе Вѣдомости, din 23 septembrie 1869. Бомбардированіе корейской крепости винтовой лодкой „Соболь” — 338.
- din 6 ianuarie 1870. Москва, 5 января. — 394, 396, 397.
- The Observer*, din 28 noiembrie 1869. — 571.
- L'Opinion nationale*, din 10 septembrie 1868. — 137.
- Le Peuple*, din 29—30 martie 1869. La grève à Genève. — 252.
- Der Pionier*, din 13 octombrie 1869. Unser Redakteur. — 334.
- din 27 aprilie 1870. Das Treiben der deutschen Kommunisten. — 459.

- The Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art.* din 18 ianuarie 1868. — 23, 26, 477.
- Der Social-Demokrat*, din 2 august 1868. An die Vorstands-Mitglieder des Allgemeinen deutschen Arbeiter-Vereins. — 114.
- din 6 septembrie 1868. Der Allgemeine deutsche Arbeiter-Congress. — 135.
- din 30 septembrie, 2, 4, 7 și 9 octombrie 1868. — 162.
- din 17, 19, 24, 26 februarie, 10, 12 și 14 martie 1869. Zur Agitation in Sachsen. — 241.
- din 14 iulie 1869. Schwindel. — 294, 299.
- din 21 iulie 1869. Politischer Theil. — 310.
- din 20, 22 și 27 octombrie 1869. Der Baseler Beschluss wegen des Grundelgenthums. — 335.
- din 10 noiembrie 1869. — 349.
- din 12 noiembrie 1869. — 349.
- The Standard*, din 15 septembrie 1868. — 131.
- din 5 și 6 mai 1870. — 439.
- The Times*, din 17 martie 1868. Prussia. (From our own Correspondent.) Berlin, March 14. — 46.
- din 11 aprilie 1868. Switzerland. Geneva, aprilie 10. — 55.
- din 22, 23 și 25 noiembrie 1869 [Leitartikel]. — 354.
- din 22 ianuarie 1870. France. — 634.
- din 24 ianuarie 1870. The great strike in France. — 634.
- din 10 martie 1870. The Fenian convict O'Donovan Rossa. — 408.
- din 27 martie 1869. The demonstration in Trafalgar-Square. — 247.
- Der Volksstaat*, din 22 ianuarie 1870. Politische Uebersicht. — 633.
- din 26 ianuarie 1870. Politische Uebersicht. — 633.
- din 26 februarie 1870. Hamburg. — 401.
- din 2 aprilie 1870. Anfrage. — 426.
- din 30 aprilie 1870. Der deutsche Bauernkrieg. — 444.
- din 11 mai 1870. Aus England. — 611.
- Der Vorbote*, din noiembrie 1868. Zur Geschichte der Internationalen Arbeiterassociation. — 208.
- din decembrie 1868. Bericht über die Arbeiterbewegung in Basel. — 207, 208.
- din iulie 1869. Zur Geschichte der Inter. Arbeiter-Assoziation. — 304, 307.
- din aprilie 1870. Zur Geschichte der internationalen Arbeiterassociation. — 436.

Die Zukunft, din 25 și 29 iulie 1868. *Ökonomische Briefe*. — 114.

— din 28 august 1868. — 130.

— din 7, 11, 13, 17 și 25 februarie 1869. *Die Gewerksgenossenschaften*. — 232, 238.

— din 25 și 26 martie 1869. — 257.

— din 22 ianuarie 1870. — 378.

— din 22 ianuarie 1870, Supliment. — 378.

Indice de reviste și ziare menționate

Allgemeine Augsburg — vezi *Allgemeine Zeitung*

Allgemeine Volkszeitung — a apărut din martie 1868 sub redacția lui Wilhelm Angerstein la Viena ; organ al uniunilor muncitorești, a propagat ideile socialiste. — 237.

Allgemeine Zeitung — cotidian conservator, fondat în 1798 de J. Fr. Cotta, apărut din 1810 până în 1882 la Augsburg ; înainte de evenimentele din martie, principalul organ de presă al marii burghezii liberale germane ; în deceniile al 6-lea și al 7-lea a sprijinit planul unificării Germaniei sub hegemonia Austriei. — 12, 152, 230, 237, 339, 491, 584.

Arbeiter-Union — săptămînal muncitoresc, a apărut de la 13 iunie 1868 la New York, din octombrie 1868 — organ al Uniunii muncitorești naționale și din mai 1869 — cotidian al asociațiilor muncitorești naționale ; a publicat documente ale Internaționalei, materiale referitoare la mișcarea muncitorească în Europa și în S.U.A. ca și extrase din volumul I al „Capitalului” lui Marx. — 594.

L'Atelier. Organe spécial de la classe laborieuse, rédigé par des ouvriers exclusivement — publicație lunară, a apărut din 1840 până în 1850 la Paris, organ al meseriașilor și muncitorilor, aflați sub influența ideilor socialismului creștin. Din redacție făceau parte reprezentanți ai muncitorilor, aleși pe termen de trei luni. — 136, 537.

Augsburger, Augsburgerin — vezi *Allgemeine Zeitung*

Barmer-Zeitung — cotidian liberal, apărut din 1834 la Barmen. — 5.

The Bee-Hive Newspaper — săptămînal al trade-unionurilor, apărut din 1861 până în 1876 la Londra. S-a aflat sub influența radicalilor burghezi și a reformiștilor ; în noiembrie 1864 a devenit organul de presă al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Marx a protestat în repetate rânduri împotriva faptului că acest săptămînal a publicat numai incomplet sau denaturat unele documente ale Asociației Internaționale a Muncitorilor. Din 1869 acesta a devenit un organ de presă burghez. În aprilie 1870, la propunerea lui Marx, Consiliul General a rupt toate legăturile cu „Bee-Hive”. — 16, 224, 276, 305, 307, 333, 339, 358, 365, 379, 433, 438, 491, 514, 517.

- Der Beobachter* — cotidian, apărut sub acest titlu din 1833 la Stuttgart ; în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea organul democrației mic-burgheze cu subtitlul „O gazetă populară din Suabia”. — 5, 7, 8, 9, 491.
- Börsenhalle. Hamb. Abend-Zeitung* — publicație pe teme de comerț, navigație și politică, a apărut de la 19 iulie 1805 cu întreruperi și un titlu modificat. — 491.
- Börsenzeitung* — vezi *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*
- Centralblatt* — vezi *Literarisches Centralblatt für Deutschland*
- Le Charivari* — cotidian satiric, a apărut de la 1 decembrie 1832 la Paris ; reprezenta interesele burghezo-republicane, în timpul monarhiei din iulie s-a dat la atacuri violente împotriva guvernului ; în 1848 a trecut de partea contra-revoluției. — 102.
- La Cigale* — săptăminal editat din mai 1868 până în iulie 1869 la Bruxelles ; organ al secției franceze a Asociației internaționale a Muncitorilor ; a întreținut strânse legături cu grupul din jurul lui Félix Pyat la Londra. — 89, 114, 268, 269, 519, 531.
- La Cloche* — a apărut la Paris, din august 1868 până în decembrie 1869 — săptăminal și din decembrie 1869 până în 1872 — cotidian ; organ al opoziției liberale-republicane ; a criticat cel de-al doilea Imperiu ; în 1871 i-a sprijinit pe versaillezi. — 207, 208, 252, 383, 386, 415, 633.
- Cloche* — vezi *Kolokol*
- Cobbett's Weekly Political Register* — publicație săptăminală de orientare radicală, a apărut din 1802 până în 1835 la Londra. — 335, 389.
- The Commonwealth* — cotidian englez, a apărut din februarie 1866 până în iulie 1867 ca o continuare a lui „Workman's Advocate”. Marx a obținut ca Johann Georg Eccarius să fie numit redactor. Cu toate acestea, liderii oportuniști ai trade-unionurilor au reușit să contracareze influența adepților lui Marx și în aprilie 1866 l-au numit pe George Odger redactor șef. Din septembrie 1866 ziarul a intrat sub influența burgheziei radicale. — 260, 491, 501.
- Le Constitutionnel* — cotidian, a apărut sub diferite titluri la Paris din 1815 până în 1870 ; în deceniul al 5-lea — organ al aripii moderate a orléaniștilor ; în perioada revoluției din 1848/49 a reprezentat concepțiile burgheziei contra-revoluționare grupate în jurul lui Thiers ; după lovitura de stat a lui Ludovic Bonaparte în decembrie 1851 — ziar bonapartist. — 179.
- La Coopération* — publicație bilunară a apărut din vara anului 1866 până la sfârșitul lui 1868 la Paris cu subtitlul „Organe du progrès social”, organ al asociațiilor cooperatiste muncitorești aflate sub influența republicanilor burghezi ; a apărut ca o continuare a revistei „L'Association” (Paris-Bruxelles 1864—1866), la rîndul ei a fost continuată de săptăminalul „La Réforme” (Paris 1869). — 115.
- Le Courrier Français* — cotidian politic, din 18 iunie 1867 cotidian al republicanilor de stînga apărut din 1861 până în 1868 la Paris, organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor : în Franța, a publicat printre altele prefața la volumul

- Intfi al „Capitalului” lui Marx tradus de Paul și Laura Lafargue. Redactor al ziarului a fost cu începere din mai 1866 proudhonistul A. Vermorel. — 6, 17, 18, 25, 36, 60, 63, 617, 620.
- Daheim* — săptăminal literar ilustrat, fondat la Leipzig în 1864, de orientare creștin-conservatoare. — 513.
- The Daily News* — cotidian liberal, apărut sub acest titlu din 1846 pînă în 1930 la Londra, organ de presă al burgheziei industriale. — 127, 223, 262, 400, 405, 408, 444, 502.
- The Daily Telegraph* — cotidian apărut sub acest titlu din 1855 pînă în 1937 la Londra ; la început a avut o orientare liberală, din deceniul al 9-lea conservatoare, după fuzionarea în 1937 cu „The Morning Post” apare sub titlul „Daily Telegraph and Morning Post”. — 405, 408.
- Democratic News* — săptăminal socialist, apărut în 1870 la Londra — 223, 379, 380, 438, 501.
- Demokratische Correspondenz* — săptăminal mic-burghez-democrat, a apărut din 1867 pînă în 1870 la Stuttgart ; organ al Partidului poporului. — 133, 206.
- Demokratisches Wochenblatt*. — 8, 27, 32, 34, 52, 57, 60, 83, 129, 133, 145, 159, 165, 168, 188, 217, 222, 230, 233, 235, 241, 244, 289, 297, 313, 323, 482, 485, 517, 519, 555, 024.
- Deutsche Arbeiterhalle* — publicație lunară muncitorească, a apărut de la 1 iunie 1867 pînă la 4 decembrie 1868 la Mannheim ; organ al Uniunii asociațiilor muncitorești germane a apărut în continuare sub titlul „Demokratisches Wochenblatt”. — 12.
- Deutsche Post* — vezi *Londoner Deutsche Post*.
- Deutsch-Französische Jahrbücher* — a apărut la Paris în limba germană sub redacția lui K. Marx și A. Ruge. A apărut numai un singur număr, dublu, în februarie 1844. În acest număr au fost publicate lucrări ale lui K. Marx. — 478, 504.
- Le Diable à quatre* — săptăminal burghez-republican, a apărut din 1868 pînă în 1870 la Paris ; făcea opoziție celui de al doilea Imperiu. — 207, 208.
- Didaskalia*. Foaie pentru spirit, suflet și publicitate — a apărut din 1823 pînă în 1903 ca anexă zilnică la „Frankfurter Journal”. — 358.
- The Diplomatic Review* — revistă pe teme de politică externă, a apărut sub acest titlu ca o continuare a lui „The Free Press” din iunie 1866 pînă în 1877 ; — pînă în iulie 1870 — lunar, apoi trimestrial ; redactorul ei era David Urquhart. — 6, 7, 182, 258, 272.
- Düsseldorfer Zeitung* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1826 pînă în 1926 ; din deceniul al 5-lea pînă în deceniul al 7-lea a reprezentat o orientare liberală. — 477.

- The Echo* — ziar burghez-liberal, a apărut la Londra din decembrie 1868 până în 1907. — 405, 456.
- The Economist. Weekly Commercial Times, Bankers' Gazette, and Railway Monitor*; a political, literary and general newspaper — săptăminal, fondat în 1843 la Londra; organ al marii burghezii industriale pentru probleme economice și politice. — 175.
- L'Égalité* — a apărut săptăminal în limba franceză din decembrie 1868 până în decembrie 1872 la Geneva, organ al Federației romande a Asociației Internaționale a Muncitorilor. Din noiembrie 1869 până în ianuarie 1870 Bakunin, Perron, Robin ș.a. care intraseră în redacție, au încercat să folosească ziarul pentru atacuri împotriva Consiliului General; în ianuarie 1870 Consiliul federal român a reușit totuși să schimbe compoziția redacției și să-i excludă pe bakuniști. După aceasta ziarul a sprijinit linia Consiliului General. — 197, 330, 369, 384, 390, 420, 427, 428, 436, 443, 574, 602, 605.
- L'Eguaglianza* — a apărut din noiembrie 1869 până în ianuarie 1870 la Neapole; organ al secției din Neapole a Internaționalei, se afla sub influența bakuniștilor. — 369.
- Elbertelder Zeitung* — cotidian, apărut din 1834 până în 1904, în deceniul al 7-lea organ al burgheziei liberale. — 73, 97, 491, 495.
- L'Émancipation* — cotidian fondat în 1830 la Bruxelles; organ al cercurilor catolice. — 137.
- Ergänzungsblätter zur Kenntniss der Gegenwart* — publicație lunară de știință popularizată, a apărut din 1865 până în 1871 la Hildburghausen. — 491.
- L'Espègle* — săptăminal satiric, a apărut din martie 1864 până în decembrie 1868 la Bruxelles, inițial în limba flamandă, din 1865 în limba franceză; organ al Internaționalei; reprezenta o orientare antibonapartistă și anticlericală. În redacție lucrau emigranți politici francezi, republicani de stînga. Ei țineau legătura cu secția franceză de la Londra, potrivnică lui Marx, și publicau adesea în ziar materialele acestora. — 101.
- Essener Zeitung* — cotidian burghez, apărut sub acest titlu din 1860 până în 1883. — 81.
- Les États-Unis d'Europe* — organ al Ligii păcii și libertății, a apărut din 1867 până în 1870 și din 1872 până în 1919, mai întâi la Berna, din 1870 la Geneva și din 1896 din nou la Berna, a apărut alternativ în limbile germană și franceză sau concomitent în limbile germană, franceză și italiană. — 27, 34, 517.
- The Evening Star* — ediția de seară a cotidianului „The Morning Star” — care a apărut la Londra din 1856 până în 1869 ca organ al liber-schimbistilor (Free-trader). — 131.
- Examiner and Times* — vezi *Manchester Daily Examiner & Times*.
- La Federación* — săptăminal muncitoresc, a apărut din august 1869 până în 1873 la Barcelona; organ al Federației locale a Asociației Internaționale a Muncitorilor, se afla sub influența bakuniștilor. — 319, 369, 433.

- Felleisen* — săptăminal, a apărut din 1862 până în 1874 la Zürich și la Geneva ; organ al uniunilor muncitorești germane centralizate din Elveția ; în august 1868 s-a apropiat de Internațională, a publicat materiale referitoare la activitatea ei. — 321, 332.
- Le Figaro* — ziar conservator, a apărut din 1826 la Paris, era în legătură cu guvernul celui de al Doilea Imperiu. — 175, 386, 633.
- The Flag of Ireland* — săptăminal editat de la 5 septembrie 1868 până în 6 august 1881 de către Richard Pigott la Dublin ; organ al fenienilor. — 433, 435.
- The Fortnightly Review* — publicație lunară pe teme de istorie, filozofie și literatură, a apărut sub acest titlu din mai 1865 până în iunie 1934 și din 1934 până în 1954 sub titlul „The Fortnightly” la Londra ; a fost fondată de un grup de radicali burghezi. — 8, 13, 16, 20, 22, 25, 37, 75, 78, 79, 80, 82, 107, 110, 117, 163, 175, 232, 241, 254, 259, 536, 549, 620.
- Frankfurter Börsenzeitung* — vezi *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*.
- Frankfurter Zeitung und Handelsblatt* — cotidian democrat mic-burghez a apărut din 1856 (din 1866 sub acest titlu) până în 1943 la Frankfurt pe Main. — 25, 27, 30, 491.
- The Free Press* — ziar burghez, apărut din 1855 până în 1866 la Londra ; s-a situat pe o poziție opoziționistă față de guvernul Palmerston ; a fost editat de David Urquhart ; în acest ziar au apărut unele lucrări ale lui Marx. — 315.
- Die Gartenlaube, Illustriertes Familienblatt* — săptăminal literar de orientare mic-burgheză, a apărut din 1853 până în 1903 la Leipzig și din 1903 până în 1943 la Berlin. — 110, 111, 113, 496, 512, 617.
- Le Gaulois* — cotidian conservator-monarhist, a apărut la Paris din 1867 până în 1929, organ al marii burghezii și al nobilimii. — 364, 440.
- Gazette médicale de Paris* — săptăminal medical, a apărut de la 2 ianuarie 1830 până în 1916. — 484.
- Glowworm* — ziar de seară, a apărut din iunie 1865 până în februarie 1869 la Londra. — 272.
- Guardian* — vezi *The Manchester Guardian*.
- Hamburger Börsenzeitung* — vezi *Börsenhalle. Hamb. Abend-Zeitung*.
- Hermann. Deutsches Wochenblatt aus London* — apărut din ianuarie 1859 la Londra ; organ al emigrației democratice mic-burgheze. — 18, 100, 264, 266, 394, 584.
- Hildburghäuser Ergänzungsblätter* — vezi *Ergänzungsblätter zur Kenntniss der Gegenwart*.
- Historische Zeitschrift* — publicație liberală pe teme de istorie, fondată în 1859 de către istoricul Heinrich von Sybel la München, a apărut până în 1864. — 393.

- Illustrerte Zeitung* — publicație săptămînală apărută din 1843 pînă în 1944 la Leipzig ; spre jumătatea secolului al XIX-lea a avut o orientare moderat liberală. — 26.
- L'International* — cotidian, a apărut în limba franceză de la 30 ianuarie 1863 pînă la 15 noiembrie 1871 la Londra ; organ oficios al guvernului francez. — 273, 312, 439.
- L'Internationale* — săptămînal, editat din ianuarie 1869 pînă în decembrie 1873 la Bruxelles cu strînsa colaborare a lui César De Paepe ; organ al secțiilor belgiene ale Internaționalei. — 399, 401, 402, 403, 405, 409, 456, 586.
- Internationale Revue* — publicație lunară austriacă de orientare burgheză democratică ; a apărut din 1866 pînă în 1867 la Viena. — 8, 13.
- The Irishman* — gazetă săptămînală burgheză naționalistă ; a apărut din 1858 pînă în 1885 mai întîi la Belfast, apoi la Dublin. Gazeta a luat apărarea fenienilor. — 18, 43, 226, 358, 364, 400, 402, 403, 411, 433, 457, 538, 637, 639.
- The Irish People* — săptămînal, a apărut din 1863 pînă în 1865 la Dublin ; organul de presă conducător al fenienilor ; a fost interzis de către guvernul englez, iar redactorii lui au fost arestați. — 364.
- Journal de Bruxelles* — ziar conservator, a apărut din 1820 ; organ al cercurilor catolice. — 137.
- Journal des Débats politiques et littéraires* — cotidian, fondat în 1789 la Paris, în timpul monarhiei din iulie organ oficial. Organ al burgheziei orléaniste ; în timpul revoluției din 1848 a adoptat orientarea burgheziei contrarevoluționare ; după lovitura de stat din 2 decembrie 1851, organ al opoziției orléaniste moderate. — 131.
- Journal officiel de l'Empire français* — a apărut de la 1 ianuarie 1869 la Paris ca organ oficial al guvernului, în locul lui „Moniteur universel” ; în septembrie 1870, după căderea Imperiului, a apărut sub titlul schimbat „Journal officiel de la République française” ; de la 19 martie pînă la 24 mai 1871 — organ oficial al Comunei din Paris (acest organ al guvernului Thier a apărut în timpul Comunei sub același titlu). — 440.
- Kladderadatsch* — săptămînal satiric ilustrat, apărut din 1848 pînă în 1944 la Berlin ; inițial liberal de stînga, ulterior s-a pus în slujba reacțiunii. — 443.
- Kölner Zeitung* — vezi *Kölnische Zeitung*.
- Kölnische Zeitung* — cotidian, apărut din 1802 pînă în 1945 ; organ al marii burghezii renane și al partidului național liberal ; în deceniul al 8-lea purtător de cuvînt al lui Bismarck. — 154, 158, 203, 253, 445, 473, 491.
- Kolokol* — revistă revoluționar-democratică, a fost editată de A. I. Herzen și N. P. Ogarev din 1857 pînă în 1865 în limba rusă la Londra și din 1868 pînă în 1869 în limba franceză, cu suplimente în limba rusă la Geneva. — 437, 442, 444, 452, 455, 606.

- Königlich privilegirte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen* — cotidian, apărut din 1785 la Berlin, cunoscut și sub titlul „Vossische Zeitung”, după numele proprietarului ziarului. — 491.
- Kreuz-Zeitung* — vezi *Neue Preussische Zeitung*.
- La Lanterne* — săptăminal antibonapartist republican, editat de Henri Rochefort de la 1 iunie 1868 la Paris și după interzicerea lui de către autoritățile bonapartistice, din august 1868 până în noiembrie 1869 la Bruxelles; a criticat aspru cel de al doilea Imperiu; de la 22 aprilie 1877, sub acest titlu, a apărut un cotidian politic, redactat de Rochefort. — 122, 161, 225, 252, 386, 424—425.
- Leipziger Illustrierte* — vezi *Illustrierte Zeitung*.
- La Libre Pensée* — săptăminal, editat din ianuarie până în iulie 1870; fondat de un grup de blanquiști (Tridon, Flourens, Rigault, Verlet); colaborator era Paul Lafargue; ziarul a criticat aspru cel de-al doilea Imperiu. — 601.
- Lloyd's Weekly Newspaper* — ziar burghez-radical, a apărut din 1842 până în 1944 la Leipzig; publica informații științifice, discuții și critici. — 104, 493.
- Lloyd's Paper* — vezi *Lloyd's Weekly Newspaper*.
- Lloyd's Weekly Newspaper* — ziar burghez — radical, a apărut din 1842 până în 1918 la Londra, din noiembrie 1842 până în ianuarie 1843 sub titlul „Lloyd's Illustrated London Newspapers”. — 249.
- Londoner Deutsche Post* — săptăminal editat de la 1 ianuarie 1870 până la 6 septembrie 1870 de E. Juch. — 584.
- Manchester Daily Examiner & Times* — ziar liberal, fondat în 1848 prin fuzionarea lui „Manchester Times” și a lui „Manchester Examiner”; în deceniul al 5-lea și al 7-lea i-a susținut pe adepții liberului schimb (freetraderi); până în 1894 a apărut sub diverse titluri. — 427.
- The Manchester Guardian* — ziar fondat în 1821, organ al adepților liberului schimb (freetraderi); ulterior organ al partidului liberal. — 202.
- La Marseillaise* — cotidian, a apărut din decembrie 1869 până în septembrie 1870 la Paris; organ de presă al republicanilor de stînga; redactor-șef — Henri Rochefort; a publicat materiale referitoare la activitatea Asociației Internaționale a Muncitorilor și la mișcarea muncitorească. — 386, 400, 404, 407, 411, 427, 435, 439, 447, 456, 586, 599, 607, 610, 633, 637.
- The Money Market Review* — săptăminal burghez pe teme de comerț și finanțe, a apărut sub acest titlu de la 9 iunie 1860 până la 25 iunie 1921 la Londra. — 214.
- La Morale indépendante* — săptăminal filozofic pe teme de morală, editat de Marie-Alexandre Massol din 1865 până în 1870 la Paris. — 115.

- The Morning Advertiser* — cotidian, apărut din 1794 pînă în 1934 la Londra ; în deceniul al 6-lea și al 7-lea al secolului al XIX-lea organ al burgheziei radicale. — 131, 224.
- Moskowskie Vedomosti* — unul dintre cele mai vechi ziare rusești apărut din 1756 pînă în 1917 ; în deceniile al 6-lea și al 7-lea a avut o orientare reacționară. — 394, 396, 397.
- Le Nain jaune* — publicație pe teme de literatură, artă și științe, a apărut din 1814 pînă în 1869 la Paris cu mari întreruperi, intrucit era urmărit de guvern ; din 1867 organ politic al opoziției liberale, din 1868 devine totuși organ bonapartist ; curînd și-a pierdut influența și și-a suspendat apariția. — 63.
- Narodnoe Delo* — publicație a emigranților revoluționari ruși (de la 15 aprilie 1870 — ziar), a apărut de la 1 septembrie 1868 sub redacția lui M. Bakunin la Geneva ; totuși, în octombrie 1868 redacția, în care intraseră Nikolai Utin și alții, a rupt-o cu Bakunin și s-a ridicat împotriva concepțiilor lui ; din martie 1870 — organ al secției ruse din Asociația Internațională a Muncitorilor, a susținut linia lui Marx și a Consiliului General, a publicat documente ale Internaționalei ; în septembrie 1870 și-a încetat apariția. — 412.
- The National Reformer* — săptămînal, apărut din 1860 pînă în 1893 la Londra, organ al radicalilor burhezi. — 356, 358, 628.
- Neue Freie Presse* — ziar burghez-liberal, a apărut din 1864 pînă în 1939 la Viena. — 13, 20, 21.
- Neue Oder-Zeitung* — cotidian, apărut din 1849 pînă în 1855 la Breslau (Wroclaw) ; în deceniul al 6-lea era considerat ziarul cel mai radical din Germania și era persecutat de organele guvernamentale. La începutul deceniului al 6-lea, în fruntea ziarului se aflau democrații burhezi Elsner, Temme și Stein ; din septembrie 1855 redactor-șef al lui „Neue Oder-Zeitung” a fost Moritz Elsner ; în 1855 Marx a fost corespondentul din Londra al acestui ziar. — 13.
- Neue Preussische Zeitung* — cotidian, apărut din 1848 pînă în 1938 la Berlin, organ de presă extrem de reacționar al iunkerimii prusiene și al marii nobilimi ; în epoca lui Bismarck principalul organ de presă al conservatorilor, denumit și „Kreuz-Zeitung” deoarece purta pe frontispiciu Crucea de fier. — 203, 491.
- Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie* — cotidian, editat sub conducerea redacțională a lui Karl Marx de la 1 iunie 1848 pînă la 19 mai 1849 la Köln. Din redacție făceau parte în afară de Karl Marx ca redactor-șef — Friedrich Engels, Wilhelm Wolf, Georg Weerth, Ferdinand Wolff, Ernst Dronke, Heinrich Bürgers și, din octombrie 1848, Ferdinand Freiligrath. Ca organ de presă combativ al aripii proletare a democrației, ziarul a avut rolul de educator al maselor populare, ridicîndu-le la luptă împotriva contrarevoluției. Articolele de fond, care defineau poziția ziarului în cele mai importante probleme ale revoluției germane și ale celei europene, erau scrise de regulă, de Marx și Engels. Expulzarea lui Marx de către guvernul prusian și represaliile pornite împotriva celorlalți redactori au silit redacția să suspende apariția ziarului. „Neue Rheinische Zeitung” a fost „organul de presă cel mai bun, neîntrecut, al proletariatului revoluționar” (Lenin). — 265, 478, 504, 576.

Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomische Revue — revistă, editată de Marx și Engels din decembrie 1849 pînă în noiembrie 1850. A fost organul teoretic și politic al Ligii comuniștilor, o continuare a lui „*Neue Rheinische Zeitung*” editat de Marx și Engels la Köln în timpul revoluției din 1848—1849. Din martie și pînă în noiembrie 1850 au apărut în total șase numere, dintre care un număr dublu (5—6). Revista a fost redactată la Londra și tipărită la Hamburg. Pe prima pagină era menționat și New York, deoarece Marx și Engels sperau că revista va fi răspîdită printre emigranții germani din America. — 170, 230, 235, 240, 243, 361, 371, 478, 504.

Neues Wiener Tageblatt — săptămînal democrat-liberal, a apărut din iulie 1867. — 12, 18, 21, 32, 59.

News — vezi *The Weekly News*.

New-York Daily Tribune — cotidian, apărut din 1841 pînă în 1924, fondat de cunoscutul ziarist și politician american Horace Greeley; pînă la mijlocul deceniului al 6-lea a fost organul aripii de stînga a whigilor americani, ulterior organ al partidului republican, în deceniile al 5-lea și al 6-lea a adoptat o orientare progresistă și a luat atitudine împotriva sclaviei. Marx și Engels au colaborat la acest ziar din august 1851 pînă în martie 1862. — 55, 362, 479, 505, 624.

New York Tribune — vezi *New-York Daily Tribune*.

Norddeutsche Allgemeine Zeitung — cotidian apărut din 1861 pînă în 1918 la Berlin, din deceniul al 7-lea pînă în deceniul al 9-lea organ al guvernului Bismarck. — 13.

Notes to the People — publicație săptămînală, apărută din 1851 pînă în 1862 la Londra sub conducerea redacțională a lui Ernest Jones. Marx și Engels au sprijinit această revistă a cartiștilor, au participat la redactarea și editarea ei și din iunie 1851 pînă în aprilie 1852 au publicat în ea mai multe articole. — 478.

El Obrero — săptămînal, a apărut din 1869 pînă în 1871 la Parma [Insula Mallorca]; organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor; după ce, în ianuarie 1871, a fost interzis de guvern a apărut din nou sub titlul „*La Revolución social*”. — 433, 435.

The Observer — săptămînal de orientare conservatoare, apare din 1791 la Londra. — 444, 571.

Oder-Zeitung — vezi *Neue Oder-Zeitung*.

L'Opinion nationale — cotidian, a apărut la Paris din 1859 pînă în 1874. — 137, 447, 634.

The Pall Mall Gazette — cotidian, a apărut din februarie 1865 pînă în 1920 la Londra; în deceniile al 7-lea și al 8-lea a avut o orientare conservatoare; din iulie 1870 pînă în iunie 1871 Marx și Engels au ținut legătura cu el; în această perioadă în paginile lui a fost inserată seria de articole ale lui Engels „Despre război”. — 623.

- Le Pays* — cotidian fondat în 1849 la Paris ; în timpul celui de-al doilea Imperiu [de la 2 decembrie 1852] a apărut cu subtitlul : journal de l'Empire. — 380, 405, 519, 633.
- The People's Paper* — săptăminal, editat de Ernest Jones din 1852 până în 1858 la Londra ; organ al cartiștilor ; Marx și Engels au colaborat la această gazetă din octombrie 1852 până în decembrie 1856 ; în 1858 a fost preluat de unii oameni de afaceri burghezi. — 174, 478.
- Le Peuple* — journal de la révolution démocratique et sociale, a apărut de la 2 septembrie 1848 până la 13 iunie 1849 ca o continuare a lui „Le Représentant du peuple”, cotidian muncitoresc avind ca redactor-șef pe P.-J. Proudhon. — 529.
- Le Peuple* — cotidian bonapartist, a apărut din octombrie 1868 până în septembrie 1870 la Paris, din februarie 1869 sub titlul „Le Peuple français”. — 252.
- Le vrai Père Duchêne de 1848* — ziar muncitoresc, a apărut în mai 1848. — 364.
- Der Pionier* — săptăminal, a apărut din octombrie 1854 până în 1858 la New York și din ianuarie 1859 până în 1879 la Boston ; organ al emigrației mic-burgheze și democrate germane ; redactor șef era Karl Heinzen. — 278, 334, 459, 460—461.
- Political Register* — vezi *Cobbett's Weekly Political Register*.
- Post* — vezi *Londoner Deutsche Post*.
- Die Presse* — cotidian liberal, apărut din 1864 până în 1896 la Viena ; în 1861—1862 s-au publicat în acest ziar articole și corespondențe ale lui Marx. — 13.
- Le Progrès* — săptăminal bakunist, a apărut în limba franceză sub redacția lui J. Guillaumes din decembrie 1868 până în aprilie 1870 la Le Locle ; organ de presă al democraților ; s-a ridicat fățiș împotriva Consiliului General. -- 369, 420, 575, 605.
- Putnam's Monthly Magazine* — publicație lunară republicană, a apărut din 1853 până în 1857 la New York ; în 1855 ziarul a publicat seria de articole ale lui Engels „Armatele Europei”. — 479, 505.
- Putnam's Revue* — vezi *Putnam's Monthly Magazine*.
- The Queen's Messenger* — săptăminal conservator pe probleme de politică și literatură, a apărut din ianuarie până în iulie 1869 la Londra. — 414, 415, 607.
- Le Rappel* — cotidian de orientare republicană de stînga, fondat de Victor Hugo și Henri Rochefort ; a apărut din 1869 până în 1928 la Paris ; a criticat cel de-al doilea Imperiu, a militat pentru sprijinirea Comunei din Paris. — 335, 633.
- La Réforme* — cotidian, a apărut din iulie 1843 până în ianuarie 1850 la Paris ; fondat de Ledru-Rollin ; organ al democraților și republicanilor mic-burghezi, ca și al socialiștilor mic-burghezi ; din octombrie 1847 până în ianuarie 1848 ziarul a publicat mai multe articole ale lui Marx și Engels. — 478.

La Réforme — săptămînal, a apărut din 1869 la Paris ca o continuare a ziarului „L'Association” (Paris — Bruxelles 1864—1866) și a ziarului „La Coopération” (Paris 1866—1868); organ de presă al republicanilor burgezi. — 335, 633.

Le Réveil — săptămînal, din mai 1869 cotidian al republicanilor de stînga; a apărut din iulie 1868 pînă în ianuarie 1871 la Paris sub redacția lui Charles Delescluze; a publicat documente ale Internaționalei și materiale cu privire la mișcarea muncitorească. — 205, 226, 335, 533.

Revue și Revue der Neuen Rheinischen Zeitung — vezi *Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomische Revue*.

Reynold's — vezi *Reynold's Newspaper*.

Reynold's Newspaper — săptămînal, fondat în 1850 la Londra de George William MacArthur Reynolds; a avut o orientare radicală; la începutul deceniului al 6-lea i-a sprijinit pe cartiști. — 183, 353, 356, 429, 438, 628.

Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe — cotidian, apărut de la 1 ianuarie 1842 pînă la 31 martie 1843 la Köln; din aprilie 1842 Marx a fost colaborator, iar din octombrie același an redactor-șef la „Rheinische Zeitung”. La 18 ianuarie 1843, guvernul prusian a dat un decret prin care se interzicea apariția lui „Rheinische Zeitung” începînd de la 1 aprilie 1843, urmînd ca pînă la această dată ziarul să fie supus unei cenzuri riguroase. — 477, 503.

Sankt Peterburgskie Vedomosti — a apărut din 1728 pînă în 1914 sub acest titlu, din 1914 pînă în octombrie 1917 sub titlul „Petrogradskie Vedomosti” de 2 ori pe săptămîină; organ oficial al guvernului. — 583.

The Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art — publicație săptămînală conservatoare; a apărut din 1855 pînă în 1938 la Londra. — 23, 26, 477.

Schwäbischer Merkur — cotidian liberal, apărut din 1785 pînă în 1885 la Stuttgart. — 7.

Le Siècle — cotidian apărut din 1836 pînă în 1939 la Paris; în deceniul al 7-lea organ al republicanilor democrați. — 533.

Der Social-Demokrat — a apărut de trei ori pe săptămîină din 15 decembrie 1864 pînă în 1871 la Berlin ca organ al Asociației generale a muncitorilor germani sub conducerea redacțională a lui Schweitzer și Hofstetten. Redacția a cerut lui Marx și Engels să colaboreze la această publicație. Aceștia au consimțit, întrucît programul ziarului nu cuprindea lozinci lassalleene, întrucît ei nu aveau la dispoziție alt organ pentru influențarea mișcării muncitorești germane și întrucît Liebknecht colabora la acest ziar ca redactor neoficial. Ei au obținut ca ziarul să publice o serie de documente importante ale Asociației Internaționale a Muncitorilor și au scris ei înșiși pentru acest ziar lucrări îndreptate în primul rînd împotriva lassalleanismului. Chiar de la început Marx, Engels și Liebknecht au protestat împotriva faptului că Schweitzer susținea politica lui Bismarck și propovăduia cultul lui Lassalle. Cînd aceasta a devenit linia determinantă a ziarului, ei au declarat că nu mai colaborează la „Social-Demokrat”. — 36, 114, 135, 140, 141, 147, 155, 161, 162, 213, 218, 223, 232, 241, 244, 259, 290, 294, 310, 318, 334, 341, 349, 483, 488, 491.

- The Social Economist. Industrial Partnerships' Record and Cooperative Review* — publicație lunară, fondată în 1867 la Manchester, a apărut sub acest titlu din martie 1868 pînă în septembrie 1869 la Londra ; organ al asociațiilor cooperatiste. — 529.
- Solicitor's Journal and Weekly Reporter* — ziar jurist liberal, apărut sub acest titlu din 1857 pînă în 1927 la Londra. — 354.
- La Solidaridad* — săptămînal, apărut din ianuarie 1870 la Madrid ; organ al secțiilor de la Madrid ale Asociației Internaționale a Muncitorilor ; din ianuarie 1871 interzis de guvern. — 433.
- La Solidarité* — săptămînal bakunist, a apărut de la 11 aprilie pînă la 12 mai 1871 la Neuchâtel și Geneva, ca o continuare a lui „Progrès” din Le Locle. — 428, 436, 437, 606.
- The Spectator* — săptămînal liberal, apărut din 1828 la Londra, în prezent de orientare conservatoare. — 260.
- Staats-Anzeiger für Württemberg* — cotidian conservator, apărut din 1850 împreună cu suplimentul săptămînal „Gewerbeblatt aus Württemberg” la Stuttgart ; organ al guvernului württemberghez. — 6, 9, 491, 495.
- Staats-Anzeiger* — vezi *Staats-Anzeiger für Württemberg*.
- Staatsbürger-Zeitung* — cotidian, apărut din 1863 la Berlin ; din 1865 pînă în 1871, sub redacția lui F. W. A. Held, a avut o orientare radical-democrată ; a părăsit interesele muncitorilor și meseriașilor. — 147.
- Staatszeitung* — vezi *Staats-Anzeiger für Württemberg*.
- The Standard* — cotidian de orientare conservatoare ; fondat în 1827 la Londra. — 131, 439, 444.
- Star* — vezi *The Evening Star*.
- Die Tages-Press* — cotidian mic-burghez din Viena, în ale cărui coloane își spuneau cuvîntul reprezentanții ai Partidului popular german ; fondat în 1869. — 20, 21.
- Telegraph* — vezi *The Daily Telegraph*.
- Le Temps* — cotidian conservator, a apărut din 1861 pînă în 1943 la Paris ; organ al marii burghezii ; a avut o atitudine opoziționistă față de cel de al doilea Imperiu. — 610.
- The Times* — cotidian, fondat la 1 ianuarie 1785 la Londra sub titlul „Daily Universal Register”, de la 1 ianuarie 1788 apare sub titlul „The Times” ; cel mai mare ziar englez de orientare conservatoare. — 13, 46, 125, 127, 129, 131, 133, 140, 175, 205, 223, 229, 247, 354, 373, 395, 408, 500, 502, 623, 634.
- Le Travail* — săptămînal, a apărut de la 3 octombrie pînă la 2 noiembrie 1869 la Paris ; organ al secțiilor de la Paris ale Asociației Internaționale a Muncitorilor.

lor ; dintre colaboratorii cei mai apropiați se numără legătorul Eugène Varlin, un lider de seamă al muncitorilor francezi. — 369.

Tribune — vezi *New-York Daily Tribune*.

Vierteiljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte — ziar economic liberal, a apărut din 1863 pînă în 1893 la Berlin. — 98, 104, 120, 492.

Het Volk — ziar olandez, din care a apărut un număr de probă în martie 1870 la Rotterdam ; după cit se pare ziarul nu a mai apărut. — 411, 591.

Der Volksstaat. — 331, 334, 336, 341, 344, 378, 380, 386, 398, 401, 403, 418, 426, 447, 456, 566, 611, 633.

Die Volksstimme — ziar muncitoresc, a apărut de la 11 aprilie pînă la 5 decembrie 1869 de două ori pe lună la Viena. Organ al Partidului social-democrat ; a sprijinit Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 230, 252, 534.

Volkswille — săptămînal muncitoresc, a apărut de la 30 ianuarie 1870 pînă la 27 iunie 1874 la Viena. — 420, 427.

Volks-Zeitung — cotidian, a apărut din 1853 pînă în 1889 la Berlin. — 23.

Der Vorbote — publicație lunară politică și social-economică, apărută din ianuarie 1866 pînă în decembrie 1871 la Geneva ; din ianuarie 1867 a apărut cu sub titlul „Zentralorgan der Sektionsgruppe deutscher Sprache der Internationalen Arbeiterassociation”. Redactor răspunzător și autor al mai multor articole era Johann Philipp Becker, care organiza totul. Ziarul publica cu regularitate documente ale Asociației Internaționale a Muncitorilor, procesele verbale ale Congreselor și informa asupra activității secțiilor și a dezvoltării mișcării muncitorești în Europa și S.U.A. El urmărea în general linia lui Marx și a Consiliului General. Ziarul, care în 1867 a apărut într-un tiraj de 1300 exemplare, era difuzat în Elveția și Germania, dar și ilegal în Austria și Ungaria ; în afară de aceasta el era citit de muncitorii germani de la Paris, Londra, New York, Chicago și din alte orașe ale Europei și Americii. Difuzarea ziarului „Vorbote” reprezenta un important domeniu de activitate al secțiilor Asociației Internaționale a Muncitorilor, afiliate Comitetului central de la Geneva condus de Becker. Și pentru secțiile locale din Germania ziarul constituia un important mijloc de agitație. — 207—209, 215, 304, 307, 321, 391, 436, 617.

Vossische Zeitung — vezi *Königlich privilegierte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen*.

The Weekly News — săptămînal burghez-radical irlandez, a apărut din 1855 la Dublin. — 43.

De Werker — săptămînal, apărut în limba flamandă din 1868 pînă în 1914 la Anvers ; fondat de Philipp Coenen ; organ al secției flamande a Asociației Internaționale a Muncitorilor, din 1868 pînă în 1874 a publicat documentele acesteia. — 252, 415, 437.

- Weser-Zeltung* — apărut din 1844 pînă în 1930 la Bremen ; a promovat concepții liberale. — 152, 584.
- Westminster Review* — ziar burghez, a apărut din 1824 pînă în 1914 trimestrial la Londra. — 83, 161, 163, 218.
- Wiener Blatt* — vezi *Neues Wiener Tagblatt*.
- Wiener-Neustädter Wochenblatt* — ziar liberal, apărut din 1869. — 319.
- Wiener Tagblatt* — vezi *Neues Wiener Tagblatt*.
- Wochenblatt* — vezi *Demokratisches Wochenblatt*
- Zeitschrift des königlich preussischen statistischen Bureaus* — publicație lunară, a apărut din octombrie 1860 pînă în 1905 la Berlin ; ziar statistic oficial în Prusia. — 321.
- Die Zukunft* — gazetă burgheză democrată, fondată de Johann Jacoby, a apărut din 1866 pînă în 1871 la Berlin ; organ al partidului popular ; a publicat prefața și recenzia lui Engels la volumul întâi al „Capitalului”. — 5, 12, 27, 36, 57, 79, 82, 96, 112, 114, 130, 133, 141, 155, 209, 214, 218, 220, 223, 232, 238, 244, 246, 249, 252, 257, 262, 265, 270, 297, 337, 375, 377, 380, 388, 394, 417, 420, 491, 563.

Indice de nume

A

- Abercorn*, James Hamilton, duce (1811—1885) — vice-rege al Irlandei (1866—1868 și 1874—1876). — 340.
- Acollas*, Émile (1826—1891) — jurist francez, publicist și om politic; democrat mic-burghez. — 337.
- Albany*, Robert Stewart (aprox. 1340—1420) — fratele mai mic al regelui Scoției, Robert al III-lea; regent al Scoției (1389—1399) și (1402—1420). — 228.
- Albert*, Edward (1841—1910) — fiul reginei Angliei, Victoria, rege al Marii Britanii și al Irlandei de Nord sub numele de Eduard al VII-lea (1901—1910). — 295, 392.
- Alexander* (von Hessen-Darmstadt) (1823—1888) — general austriac, participant la războiul austro-italo-francez din 1859, în războiul austro-prusian din 1866 a comandat un corp de armată aliat. — 104.
- Alekseev*, vezi Bartenev.
- Allen* — medic englez, l-a îngrijit pe Marx și familia acestuia. — 6, 89, 94, 385, 388, 630.
- Allmeyer*, Jean Jacques (1804—1877) — istoric belgian, liberal. — 486.
- Angerstein*, Wilhelm — ziarist și scriitor austriac, redactor-șef la „Allgemeine Volkszeitung” din Viena. — 237.
- Annabella* Drummond (aprox. 1350—1402) — regină a Scoției, soția lui Robert al III-lea. — 228.
- Applegarth*, Robert (1833—1925) — dulgher, unul dintre conducătorii reformiști ai trade-unionurilor, secretar general al Uniunii dulgherilor și timpularilor (1862—1871), membru al Consiliului de la Londra al trade-unionurilor, membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (1865—1868—1872); în 1869 delegat la Congresul de la Basel; unul dintre conducătorii Ligii pentru reformă; în 1871 a refuzat să semneze Adresa Consiliului General cu privire la „Războiul civil din Franța”; mai târziu s-a retras din mișcarea muncitorească. — 250, 252, 353, 357, 359, 433, 524, 565.
- Ariosto*, Lodovico (1474—1533) — poet italian din epoca Renașterii, autorul poemului „Orlando furioso”. — 621.
- Aristotel* (384—322 î.e.n.) — cel mai mare gânditor al antichității. — 176, 518.
- Arnth*, Alfred (1819—1897) — istoric și om politic austriac. — 398.
- Assi*, Adolphe-Alphonse (1841—1886) — militant al mișcării muncitorești fran-

ceze, de profesiune mecanic ; membru al Comitetului Central al Gărzii naționale și al Comunei din Paris. După înfrângerea Comunei a fost deportat în Noua Caledonie. — 634.

Aycard, M. — bancher din Paris. — 54.

B

Badinguet — vezi Napoleon al III-lea.

Bakunin, Mihail Aleksandrovici (1814—1876) — publicist și revoluționar rus, a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania ; unul dintre ideologii narodnicismului și anarhismului ; primit în Asociația Internațională a Muncitorilor a acționat ca un dușman înverșunat al marxismului ; în 1872, la Congresul de la Haga, a fost exclus din Internațională pentru activitate scizionistă. — 152, 165, 170—171, 201, 204, 208, 210, 216, 217, 221, 223, 225, 234, 236, 239, 298, 305, 307, 328, 330, 368—370, 375, 384, 387, 390, 394, 397, 412, 413, 415, 420, 421, 429, 430, 432, 434, 436, 437, 442, 444, 447, 452, 455, 456, 460, 463, 524, 530, 574—576, 582, 602—607, 619.

Balzac, Honoré de (1799—1850) — mare scriitor realist francez. — 200.

Bamberger, Ludwig (1823—1899) — publicist german, democrat burghez, în 1866 s-a reintors în Germania, din Baden-Palatinat ; apoi a trăit ca emigrant în Elveția, Anglia și Franța, în 1866 s-a reintors în Germania, din 1871 deputat în Reichstag. — 15, 619.

Bancel, Baptiste-François-Désiré (1822—1871) — publicist și om politic francez ; radical burghez ; deputat în Adunarea legislativă (1849—1851) ; după lovitura de stat de la 2 decembrie 1851 a fost expulzat din Franța ; din 1869 membru al Corpului legislativ. — 626, 633.

Bangya, Yános (1817—1868) — ziarist și ofițer ungar ; a participat la revoluția din 1848—1849 din Ungaria ; după înfrângerea revoluției, emisar al lui Kossuth în străinătate, în același

timp, agent secret al poliției ; mai târziu, sub numele de Mehmed-bei, a intrat în armata turcă, în timpul războiului cerkezilor împotriva Rusiei a acționat ca agent turc (1855—1858). — 100.

Bara, Jules (1835—1900) — om de stat belgian, liberal, ministru de justiție (1865—1870, 1878—1884). — 87.

Baring, Thomas (1799—1873) — directorul unei bănci din Londra, conservator, membru al parlamentului. — 582.

Barrot, Odilon (1791—1873) — om politic burghez francez, din decembrie 1848 până în octombrie 1849 — prim-ministru ; s-a sprijinit pe blocul contrarevoluționar al fracțiunilor monarhiste ; la sfârșitul anului 1849 a părăsit activitatea politică. — 528.

Barry, Charles Robert (n. 1834) — jurist irlandez ; în 1859—1865 acuzator public la Dublin, membru al parlamentului, procuror general (1869—1870) și attorney-general (1870—1871). — 179.

Bartels, Marie (m. 1869) — nepoată a lui Engels, fiica surorii sale, Marie, și a lui Karl Emil Blank. — 525.

Bartenev, Victor Ivanovici (pseudonim Alekseev, Netov) (n. 1838) — ofițer rus, a simpatizat cu insurecția poloneză din 1863, curînd a trecut în rezervă ; în 1867 a emigrat în Elveția ; membru al comitetului secției ruse de la Geneva a Internaționalei I, a participat activ la lupta împotriva activității scizioniste a bakuniștilor. — 204.

Bassot — executorul testamentar al editorului A. Frank din Paris. — 160, 516.

Bastiat, Frédéric (1801—1850) — economist vulgar francez, a propovăduit armonia între clase în societatea capitalistă. — 105, 106, 493.

Baudin, Jean-Baptiste-Alphonse-Victor (1801—1851) — om politic francez, de profesiune medic, republican ; deputat

- în Adunarea legislativă ; a pierit la 3 decembrie 1851 luînd parte la luptele de stradă din suburbia Saint-Antoine. — 176, 199, 202.
- Bauer, Bruno** (1809—1882) — filozof idealist german, unul dintre cei mai de seamă tineri hegelieni, radical burghez ; după 1866 — național-liberal, autor al unei serii de lucrări de istorie a creștinismului. — 42, 313.
- Bauer, Edgar** (1820—1886) — publicist german, tînăr hegelian ; după revoluția din 1848—1849 a emigrat în Anglia ; în 1859 — redactor al lui „Neue Zeit” din Londra ; după amnistia din 1861 — funcționar prusian. — 60.
- Bazley, Thomas** (1797—1885) — fabricant englez, om politic burghez, adept al liberului schimb, unul dintre fondatorii Ligii împotriva legilor cerealelor ; președintele Camerei de Comerț din Manchester (1845—1859), membru al parlamentului. — 174, 180, 252, 256.
- Beales, Edmond** (1803—1881) — jurist englez, radical burghez ; președintele Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei, membru al Societății engleze pentru eliberarea sclavilor, care, în timpul Războiului civil din S.U.A., a luat atitudine în favoarea Nordului ; în 1865—1869 președintele Ligii pentru reformă. — 16, 183.
- Beaury, Camille** (n. aprox. 1848) — subofițer francez. — 440.
- Bebel, August** (1840—1913) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, de profesiune strungar în lemn ; membru al Internaționalei I ; din 1867, deputat în Reichstag ; unul dintre întemeietorii și conducătorii social-democrației germane ; a luptat împotriva lassalleeanismului ; în timpul războiului franco-prusian s-a situat pe pozițiile internaționalismului proletar, a militat pentru sprijinirea Comunei din Paris ; prieten și colaborator al lui Marx și Engels ; militant al Internaționalei a II-a ; în ultimul deceniu al secolului trecut și la începutul secolului al XX-lea a luat atitudine împotriva reformismului și revizionismului, comișind însă, în ultima perioadă a activității sale, o serie de greșeli cu caracter centrist. — 12, 112, 138, 218, 248, 251, 254, 270, 273, 287, 290, 304, 309, 447, 555.
- Beck, Karl** (1817—1879) — poet mic-burghez german, la mijlocul deceniului al 5-lea reprezentant al „adevăratului socialism”. — 339.
- Becker, Bernhard** (1826—1882) — publicist german, lassalleean, președintele Uniunii generale a muncitorilor germani (1864—1865), în 1872 delegat la Congresul de la Haga al Internaționalei. — 25, 41, 122, 123, 142, 249, 254, 535.
- Becker, Johann Philipp** (1809—1886) — perier, militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, a participat la revoluția din 1848—1849 ; organizatorul secțiilor germane ale Internaționalei în Elveția, delegat la conferința de la Londra (1865) și la toate congresele Internaționalei ; redactor al revistei „Der Vorbote” (1866—1871) ; în octombrie 1868 a intrat în componența comitetului provizoriu al Alianței democrației socialiste ; sub influența lui Marx și Engels a rupt cu Bakunin ; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. A corespondat cu Carol Farcaș, căruia i-a trimis la 1 ianuarie 1869 carnetul de primire în Internațională împreună cu alte zece documente de primire a noi membri. — 41, 58, 116, 132, 165, 189, 201, 203, 207, 209, 211, 216—217, 237, 239, 252, 264, 287, 294, 304, 306, 311, 319, 361, 370, 391, 412, 421, 429, 436, 530, 604, 617—620.
- Beesly, Edward Spencer** (1831—1915) — istoric și om politic englez, radical burghez pozitivist ; a participat activ la mișcarea democrată din deceniul al 7-lea, a prezidat adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall,

- la care a fost fondată Internaționala I; profesor la Universitatea din Londra; în 1870—1871 a militat în presa engleză în apărarea Asociației Internaționale a Muncitorilor și a Comunei din Paris. — 8, 13, 15, 53, 80, 93, 109, 111, 117, 118, 161, 163, 216, 227, 232, 244, 245, 260, 283, 285, 311, 365, 528, 538, 549.
- Benedek, Ludwig** (1804—1881) — general austriac, în 1860 șeful statului major al armatei austriece, guvernator civil și militar al Ungariei, în timpul războiului austro-prusian din 1866 comandant suprem al armatei austriece. — 7, 13, 18.
- Bentinck, William Cavendish**, lord (1774—1839) — general și om de stat englez; a participat la războaiele împotriva Franței napoleoniene; guvernatorul Madras-ului (1803—1807), guvernator general al Indiei (1827—1835). — 418.
- Bergenroth, Gustav Adolph** (1813—1869) — istoric și publicist german, democrat mic-burghez, a participat la revoluția din 1848—1849, în 1850 a emigrat din Germania. — 237.
- Bernard, Marie** — zugrav belgian, membru al Consiliului General al Internaționalei (septembrie 1868—1869), secretar corespondent pentru Belgia. — 268, 271.
- Bernard, Simon-François** (1817—1862) — om politic francez, republican; în 1858 a fost acuzat de guvernul francez de complicitate la atentatul lui Orsini împotriva lui Napoleon al III-lea, dar Tribunalul penal suprem din Anglia l-a achitat. — 441, 636.
- Bervi, Vasilii Vasilevici** (pseudonimul lui *N. Flerovskij*) (1829—1918) — economist și sociolog rus, democrat iluminist, reprezentant al socialismului utopic narodnic, autorul cărții „Situația clasei muncitoare din Rusia”. — 328, 329, 383, 386, 389—391, 393, 396, 397, 412, 421, 427, 444, 464, 568, 586.
- Besson, Alexandre** — emigrant francez la Londra, lăcătuș; membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1868); secretar-corespondent pentru Belgia; unul dintre conducătorii Secției franceze de la Londra; a aderat la grupul republicanilor mic-burghezi, adepții lui Félix Pyat. — 512.
- Beta, Heinrich** (pseudonimul lui *Bettziech*) — ziarist german, democrat mic-burghez, emigrant la Londra, adept al lui Kinkel. — 110—111.
- Bethell, Richard**, baron Westbury (1800—1873) — jurist și om de stat englez, liberal; procuror general (1852—1856), attorney-general (1856—1858, 1860—1861), lord cancelar (1861—1865). — 221, 441.
- Beust, Friedrich**, conte de (1809—1886) — om de stat saxon și austriac, s-a opus unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei; adept al independenței micilor state germane, în 1849—1866 a ocupat o serie de posturi ministeriale în guvernul Saxoniei, ministru de externe (1866—1871) și cancelar al Austro-Ungariei (1867—1871), ambasador la Londra (1871—1878) și Paris (1878—1882). — 332.
- Beust, Friedrich** (1817—1899) — ofițer prusian, din cauza convingerilor sale politice a trecut în rezervă; a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania; după revoluție a emigrat în Elveția, unde a fost profesor de pedagogie. — 100, 103, 258.
- Biskamp, Elard** — democrat german, ziarist, a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Germania; după înfrângerea revoluției a emigrat la Londra; unul dintre redactorii gazetei emigranților germani din Londra „Volk”, care a apărut în 1859 cu colaborarea nemijlocită a lui Marx. — 152, 584.
- Bismarck, Otto**, prinț de (1815—1898) — om de stat și diplomat al Prusiei și Germaniei; reprezentant al iuncher-

- mii prusiene ; ambasador la Petersburg (1859—1862) și la Paris (1862) ; prim-ministru al Prusiei (1862—1871) ; cancelar al Imperiului german (1871—1890) ; a realizat unificarea Germaniei pe cale antidemocratică ; dușman înveterat al mișcării muncitorești, autorul legii excepționale împotriva socialiștilor (1878). — 19, 31, 38, 51, 53, 64, 134, 168, 217, 238, 273, 289, 302, 313, 371, 417, 581, 584.
- Blake, William** — economist englez din prima jumătate a secolului al XIX-lea, autorul unor lucrări despre circulația banilor. — 226.
- Blanc, Louis** (1811—1882) — socialist mic-burghez, ziarist și istoric francez ; în 1848 — membru al guvernului provizoriu și președinte al Comisiei de la Luxemburg ; s-a situat pe o poziție de conciliere între clase și de pactizare cu burghezia, în august 1848 a emigrat în Anglia, unde a fost unul dintre conducătorii emigrației mic-burgheze. — 339, 343 432.
- Blank, Karl Emil** (1817—1893) — negustor german, în deceniile al 5-lea și al 6-lea s-a apropiat de concepțiile socialiste ; căsătorit cu Marie, sora lui Friedrich Engels. — 525, 562.
- Blank, Marie** (1824—1901) — sora lui Friedrich Engels ; din 1845 soția lui Karl Emil Blank. — 525.
- Blanqui, Louis-Auguste** (1805—1881) — revoluționar francez, comunist utopist, organizatorul mai multor societăți secrete și a numeroase conjurații ; participant activ la revoluțiile din 1830 și 1848 ; militant de seamă al mișcării muncitorești revoluționare din Franța ; în total a petrecut 37 de ani în închisoare și în coloniile de deportați. — 143, 227, 232, 243, 292, 398, 519, 528, 544, 546, 586.
- Bleichröder, Gerson** (1822—1893) — financiar german, președintele unei mari bănci din Berlin, bancherul personal al lui Bismarck, consilierul lui neoficial în probleme financiare și mediator în diferite mașinații speculative. — 582.
- Blind, Friederike** — soția lui Karl Blind. — 88, 213.
- Blind, Karl** (1826—1907) — ziarist german, democrat mic-burghez, a participat la mișcarea revoluționară din 1848—1849 din Baden-Palatinat ; în deceniul al 6-lea a fost unul dintre conducătorii emigranților mic-burghezi germani de la Londra ; ulterior național-liberal. — 15, 16, 60, 101, 103, 111, 131, 384, 610, 619.
- Boisguillebert, Pierre** (1646—1714) — economist francez, precursor al fiziocrațiilor ; unul dintre fondatorii economiei politice clasice burgheze din Franța. — 389.
- Bonaparte** — vezi *Napoleon al III-lea*.
- Bonaparte, Joseph-Charles-Paul**, prințul Napoleon (1822—1891) — fiul lui Jérôme Bonaparte, vărul lui Napoleon al III-lea ; în timpul celei de-a doua Republici — deputat în Adunarea națională constituantă și în cea legislativă ; cunoscut sub porecla de Plon-Plon și „prințul roșu”. — 46, 161, 201 447.
- Bonaparte, Pierre-Napoléon** (1815—1881) — vărul lui Napoleon al III-lea. — 373, 413, 414.
- Bonhorst, Leonhard** (n. 1840) — socialist democrat german, tehnician ; unul dintre membrii comitetului din Braunschweig al Partidului muncitoresc social-democrat. — 327, 330, 332, 334, 358, 388, 435, 591.
- Boon, Martin James** — militant al mișcării muncitorești engleze, de profesiune mecanic ; adept al concepțiilor social-reformatoare ale lui O'Brien, membru al Consiliului General al Internaționalei (1869—1872), secretar al Ligii pământului și muncii, membru al

- Consiliului federal britanic al Internaționalei (1872). — 331.
- Borchardt**, Louis — medic german. Engels l-a cunoscut la Manchester. — 28, 46, 64, 181, 185, 264, 272.
- Borkheim**, Sigismund Ludwig (1825—1885) — publicist german, democrat ; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat, după a cărei înfrângere a emigrat din Germania ; din 1851 — negustor la Londra ; la începutul deceniului al 6-lea a aderat la emigrația mic-burgheză de la Londra ; din 1860 a fost în relații de prietenie cu Marx și Engels. — 9, 12, 16, 17, 22, 23, 32, 41, 81, 83, 99, 108, 109, 117, 120, 122, 129, 133, 134, 136, 139, 150—152, 154, 165, 167, 170, 171, 172, 173, 179, 182, 191, 194, 197, 201, 210, 214, 221, 224—225, 244, 252, 264, 272, 307, 338, 343, 370, 374, 387, 390, 394, 396, 419, 483, 423, 432, 434, 442, 445, 456, 463, 464, 482, 485, 539, 591, 618.
- Boruttau**, Karl (m. 1873) — medic și publicist german, lassalleean, mai târziu membru al Partidului muncitoresc social-democrat, colaborator al ziarului „Volksstaat”. — 108, 109.
- Bouverie**, Edward Pleydell (1818—1889) — om de stat englez, whig, membru al parlamentului ; ministru adjunct al comerțului (1855), președintele comisiei pentru asistența săracilor (1855—1858) ; la sfârșitul deceniului al 7-lea—începutul deceniului al 8-lea a fost în opoziție față de guvernul Gladstone. — 389.
- Bracke**, Wilhelm (1842—1880) — social-democrat german ; unul dintre fondatorii (1869) și liderii Partidului muncitoresc social-democrat al eisenachienilor ; prieten apropiat al lui Marx și Engels ; a luptat împotriva lassalleanismului ; a luat atitudine, deși nu destul de consecvent, împotriva elementelor oportuniste din Partidul muncitoresc social-democrat. — 299, 300, 303, 327, 358, 359, 360, 388, 435, 451, 457, 458, 591, 592, 607.
- Bradlaugh**, Charles (1833—1891) — ziarist și om politic englez, radical burghez, ateu, redactor la săptăminalul „National Reformer” ; în coloanale ziarului său l-a atacat violent pe Marx și Internaționala. — 178, 354 528.
- Bramwell**, George William Wilshere (1808—1892) — jurist englez. — 70.
- Brass**, August (1818—1876) — ziarist german ; a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Germania, după înfrângerea revoluției a emigrat în Elveția ; în 1859—1860 — redactor-șef al publicației elvețiene „Neue-Schweizer Zeitung” ; ulterior național-liberal, adept al lui Bismarck. — 13, 313.
- Brentano**, Lujo (Ludwig Joseph) (1844—1931) — economist burghez german, exponent al economiei politice vulgare, unul dintre principalii reprezentanți ai socialismului de catedră. — 252.
- Brewer**, John Sherren (1810—1879) — istoric și filolog englez, profesor la Colegiul regal din Londra. — 377.
- Briggs**, John (1785—1875) — general englez, în 1801—1835 în slujba Companiei Indiilor Orientale, adept al liberului schimb, autor și traducător al unor lucrări referitoare la India și Persia. — 43.
- Bright**, Jacob (1821—1899) — om politic englez, radical ; membru al parlamentului. — 174.
- Bright**, John (1811—1889) — fabricant englez, adept al liberului schimb, unul dintre fondatorii Ligii împotriva legilor cerealelor ; de la începutul deceniului al 6-lea — lider al aripilor de stînga a partidului liberal ; ministru în mai multe guverne liberale. — 174, 185, 189, 288, 373, 389, 391, 624.

- Bronner**, Eduard — medic german, democrat mic-burghez; în 1849 — deputat în Adunarea constituantă din Baden; ulterior a emigrat în Anglia. — 103.
- Brontë**, Charlotte (pseudonimul lui Currer Bell) — (1816—1855) — scriitoare engleză, reprezentantă a curentului realist. — 548.
- Brophy**, Charles — rezident englez în Bulgaria. — 315.
- Brossel**, François — lăcătuș elvețian, membru al Internaționalei I, unul dintre militanții activi ai Alianței democrației socialiste, delegat la Congresul de la Basel (1869). — 575.
- Bruce**, Henry Austin (1815—1895) — om de stat englez, liberal, ministru de interne (1868—1873). — 285, 288, 291, 402, 405, 408, 410, 439.
- Bruhlin**, Caspar Aloys (n. 1824) — publicist și om politic elvețian; din 1864 procuror al cantonului Basel; membru al Internaționalei, delegat la congresul de la Basel (1869) — 421.
- Brunnov**, Filip Ivanovici, baron de (1797—1875) — diplomat rus, ministru plenipotențiar (1840—1854, 1858—1860), apoi ambasador la Londra (1860—1874). — 258, 262.
- Brutus** (Lucius Junius Brutus) (m. aprox. 509 î.e.n.) — potrivit legendei, fondatorul Republicii romane; a poruncit ca fiii săi care participaseră la complotul împotriva republicii să fie uciși. — 102, 243, 510.
- Buchez**, Philippe (1796—1865) — om politic și istoric francez, republican burghez, unul dintre ideologii socialismului creștin. — 136, 509, 537.
- Büchner**, Ludwig (1824—1899) — medic, naturalist și filozof burghez german, reprezentant al materialismului vulgar. — 73, 176, 178, 184, 185, 213, 218, 507, 601, 612.
- Bugeaud** de la Piconnerie, Thomas Robert (1784—1849) — mareșal francez orlănist, comandantul trupelor care în 1834 au reprimat răscoala republicană de la Paris; unul dintre organizatorii războaielor de cucerire în Algeria și Maroc; din 1841 până în 1847 guvernator general al Algeriei, în 1848—1849 comandant suprem al armatei din Alpi, deputat în Adunarea națională legislativă. — 176.
- Bürgers**, Heinrich (1820—1878) — publicist radical german; colaborator la „Rheinische Zeitung” (1842—1843); în 1848 — membru al comunității din Köln a Ligii comuniștilor, unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”, din 1850 — membru în Organul central al Ligii comuniștilor; ulterior progresist. — 477.
- Burke**, Richard (m. 1870) — fenian irlandez, ofițer în armata Americii de Nord, unul dintre organizatorii răscoalei din 1867 din Irlanda, arestat în 1867, a murit în închisoare. — 70.
- Burns**, Lydia (Lizzy) (1827—1878), muncitoare irlandeză, participantă la mișcarea de eliberare națională din Irlanda; a doua soție a lui F. Engels, sora lui Mary Burns. — 50, 93, 95, 97, 116, 158, 167, 173, 184, 185, 200, 212, 213, 240, 242, 245, 247, 250, 253, 308, 312, 315, 317, 318, 344, 387, 399, 405, 408, 438, 450, 458, 462, 465, 467, 468, 495, 638.
- Burns**, Mary (m. 1863) — muncitoare irlandeză, prima soție a lui Friedrich Engels. — 116, 167, 212, 213, 291, 450, 468.
- Butt**, Isaac (1813—1879) — avocat și om politic irlandez, liberal, membru al parlamentului, în deceniul al 6-lea a activat în sprijinul fenienilor irlandezi întemnițați; în deceniul al 7-lea unul dintre organizatorii mișcării pentru autoadministrarea Irlandei (Home Rule). 327, 340, 357.

C

- Cabanis**, Pierre-Jean-George (1757—1808) medic francez, filozof materialist. — 176, 518.
- Cacadou** — vezi *Lafargue* Laura.
- Camden**, William (1551—1623) — istoric englez. — 367.
- Cameron**, Andrew — militant al mișcării muncitorești americane, redactor al ziarului „Workingman's Advocate” (Chicago), la congresul de la Basel al Internaționalei I a participat în calitate de reprezentant al Uniunii naționale a muncitorilor din S.U.A. — 623.
- Camperio**, Philipp (1810—1882) — om de stat elvețian de origine italian, jurist, membru al Marelui Consiliu (1847—1870), președinte al Consiliului Statelor din Geneva și șef al departamentului justiției și poliției (1868). — 56.
- Camphausen**, Ludolf (1803—1890) — bancher din Köln, unul dintre liderii burgheziei liberale renane; prim-ministru al Prusiei (din martie pînă în iunie 1848), a dus o politică trădătoare, de conciliere cu forțele reacționare, deputat în Reichstagul Germaniei de Nord. — 360.
- Cannon**, John — scriitor american, autorul unor lucrări cu caracter militar. — 367.
- Card**, Josef (pseudonimul lui *Cwierciakiewicz*, Józef) (1822—1869) participant la insurecția poloneză din 1863, emigrant la Geneva, ziarist, membru al Internaționalei I, delegat la congresul de la Geneva (1866). — 24, 25, 27, 617.
- Cardwell**, Edward (1813—1886) — om de stat englez, inițial a aderat la toryi, apoi unul dintre liderii peeliștilor; ulterior liberal, ministru al comerțului (1852—1855), secretar de stat pentru Irlanda (1859—1861), ministru al coloniilor (1864—1866) și ministru de război (1868—1874). — 143.
- Carey**, Henry Charles (1793—1879) — comunist vulgar american, protecționist, a propovăduit armonia între clase în societatea burgheză. — 9, 10, 29, 41, 336, 340, 344—351, 354, 475, 480, 492, 625.
- Carl**, F. — membru al Uniunii muncitorilor germani de la New-York. — 596.
- Carlyle**, Thomas (1795—1881) — scriitor englez, istoric și filozof idealist; a criticat burghezia engleză de pe pozițiile romantismului reacționar; a aderat la partidul tory; dușman declarat al mișcării muncitorești. — 423.
- Carol I** (1600—1649) — rege al Angliei (1625—1649); executat în timpul revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea. — 454.
- Carol cel Mare** (aprox. 742—814) — rege al francilor (768—800) și împărat roman (800—814). — 173.
- Carter**, James — militant al mișcării muncitorești engleze, de profesiune frizer, membru al Ligii pentru reformă, membru al Consiliului General al Internaționalei (octombrie 1864—1867) și secretar corespondent pentru Italia (1866—1867); a participat la conferința de la Londra (1865), la congresele de la Geneva (1866) și Lausanne (1867) ale Internaționalei. — 136.
- Cassagnac** — vezi *Granier de Cassagnac*.
- Castille**, Charles-Hippolyte (1820—1886) — scriitor francez, publicist; la începutul activității sale republican, în perioada celui de-al doilea Imperiu bonapartist; autorul unor lucrări de istorie a Franței. — 241, 243, 245, 533.
- Castlereagh**, Henry Robert *Stewart*, visconte (1769—1822) — om de stat englez, tory; ministru de război și al

- coloniilor (1805, 1806, 1807—1809), ministru de externe (1812—1822). — 335, 389.
- Catilina*, Lucius Sergius (aprox. 108—62 î.e.n.) — om politic roman, patrician; organizator al unei conjurații împotriva republicii aristocrate. — 529.
- Cavaignac*, Louis-Eugène (1802—1857) — general și om politic francez, republican burghez moderat. — 431.
- Cernișevski*, Nikolai Gavrilovici (1828—1889) — mare democrat revoluționar rus; unul dintre cei mai de seamă precursori ai social-democrației ruse. — 464.
- Cezar*, Caius Iulius (aprox. 100—44 î.e.n.) — mare general, om de stat și scriitor roman; autorul lucrărilor „De bello Gallico” și „De bello civile”. — 49, 635.
- Charras*, Jean-Baptiste-Adolphe (1810—1865) — militar și om politic francez, republican burghez moderat; a luat parte la înăbușirea insurecției din iunie 1848 a muncitorilor parizieni; în perioada celei de-a doua Republici a fost deputat în Adunarea constituantă și în Adunarea legislativă; a luat atitudine împotriva lui Ludovic Bonaparte, după lovitura de stat din 2 decembrie 1851 a fost expulzat din Franța. — 161.
- Cherval*, Julien (numele real *Joseph Crâmer*) — agent provocator al poliției din Prusia; a reușit să se strecoare în rândurile Ligii comuniștilor; după sciziunea Ligii a condus una dintre comunitățile din Paris care a aderat la fracțiunea sectară Willich-Schapper; unul dintre inculpații în procesul așa-numitului complot franco-german din februarie 1852 de la Paris; a evadat din închisoare cu ajutorul poliției; în 1853—1854 — spion și agent provocator în Elveția. — 276.
- Chorinsky*, Gustav, conte de — ofițer austro-ungar, în 1868 a fost acuzat că și-a otrăvit soția. — 79.
- Clanricarde*, Ulick John de Burgh, marchiz de (1802—1874) — diplomat și om politic englez, whig, proprietarul unor întinse domenii în Irlanda. — 414, 415, 607.
- Classen-Kappelman*, Johann (aprox. 1817—1879) — fabricant din Köln, membru al consiliului municipal din Köln. — 337.
- Claren*, Heinrich (pseudonimul literar al lui Carl Heun) (1771—1854) — scriitor german, autor de romane și nuvele sentimentale. — 10.
- Clossmann*, A. — ofițer german, democrat mic-burghez, a participat la insurecția din Baden-Palatinat din 1849, apoi emigrant în Elveția, unde a desfășurat activitate publicistică. — 237.
- Cluseret*, Gustave-Paul (1823—1900) — om politic francez, a participat la campania lui Garibaldi (1860) și la războiul civil din S.U.A., a primit gradul de general, membru al Internaționalei, a aderat la bakuniști; membru al Comunei din Paris, după înfrângerea ei a emigrat în Belgia. — 6, 17, 19, 595.
- Coenen*, Philippe — militant al mișcării muncitorești belgiene, de profesiune cizmar, secretar de redacție la ziarul „Werker” din Anvers, delegat la congresul de la Bruxelles (1868) și la conferința de la Londra (1871) ale Internaționalei, la congresul de la Haga (1872) a aderat la bakuniști; ulterior unul dintre organizatorii Partidului muncitoresc belgian. — 591.
- Collet*, Charles Dobson (m. 1898) — ziarist radical și om politic englez, redactorul organului urquhartist „Free Press” (1859—1865); din 1866 a editat „Diplomatic Review”. — 176, 182, 262, 315, 415, 582, 583.

- Comte, Auguste** (1798—1857) — matematician, filozof și sociolog francez, întemeietorul pozitivismului. — 241, 245, 259, 260, 409.
- Congreve, Richard** (1818—1899) — filozof, publicist și pozitivist englez, partizan al lui A. Comte. — 259, 549.
- Conneau, Henri** (1803—1877) — medicul curant și prieten apropiat al lui Napoleon al III-lea. — 431.
- Conningsby** — militant al mișcării democrate engleze. — 205.
- Contzen, Karl Wilhelm** — economist burghez german, adept al lui Roscher, profesor docent la Universitatea din Leipzig. — 23, 32.
- Costello, Augustin** — fenian irlandez, ofițer în armata americană; în 1867 a venit în Irlanda pentru a participa la răscoală, a fost arestat și condamnat la 12 ani muncă silnică. — 226.
- Cremer, William Randall** (1838—1908) — militant în mișcarea trade-unionistă și în mișcarea pacifistă burgheză din Anglia, reformist, a participat la adunarea de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1866) și secretarul ei general, a participat la Conferința de la Londra (1865) și la Congresul de la Geneva (1866) ale Internaționalei, membru al Comitetului executiv al Ligii pentru reformă; adversar al tacticii revoluționare; ulterior liberal; membru al Parlamentului. — 16, 191.
- Crompton, Henri** (1836—1904) — jurist și om politic englez, radical burghez, pozitivist; a luat parte la mișcarea trade-unionistă; cumnatul lui E. S. Beesly. — 538.
- Cromwell, Oliver** (1599—1658) — conducătorul burgheziei și al nobilimii imburghezite în perioada revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea; din 1649 comandantul suprem al armatei irlandeze și lord-gubernator al Irlandei, din 1653 lord—protector al Angliei. — 330, 342, 363, 377, 529, 571.
- Curran, John Philpot** (1750—1817) — jurist irlandez, radical burghez, membru al parlamentului irlandez, apărător în procesele împotriva militanților organizației revoluționare „Irlandezii uniți”. — 363, 366.
- Currer Bell** — vezi Brontë, Charlotte
- Cuvier, Georges** (1769—1862) — cercetător al naturii, zoolog și paleontolog francez; autorul teoriei idealiste antiștiințifice a cataclismelor. — 49.

D

Dakyns — geolog englez, din 1869 membru al Internaționalei I, prieten cu Marx și Engels. — 382, 386, 404, 409, 547, 549, 610.

Daniels, Roland (1819—1855) — medic german, membru al comunității din Köln a Ligii comuniștilor; din 1850 — membru al organului central al Ligii comuniștilor, unul dintre inculpații în procesul comuniștilor de la Köln (1852), achitat de Curtea cu juri; a încercat să aplice materialismul dialectic la domeniul științelor naturii; prieten al lui Marx și Engels. — 80.

Danielson, Nikolai Franțevici (pseudonim *Nikolai-on*) (1844—1918) — scriitor economist rus, unul dintre ideologii narodnicismului în anii 1880—1890; timp de câțiva ani a purtat corespondență cu Marx și Engels, a tradus în limba rusă volumele I, II, III din „Capitalul” lui Marx (volumul I împreună cu Lopatin). — 151, 503—505.

Darwin, Charles Robert (1809—1882) — mare naturalist englez, întemeietorul biologiei științifice. — 50, 178, 213, 383, 423, 518, 529, 612.

Davies, Edward (1756—1831) — prelat englez, autorul unor lucrări despre vechii celți. — 451.

- Davies, John* (1569—1626) — om de stat englez, jurist, autorul unor lucrări de istorie a Irlandei; attorney-general pentru Irlanda (1609—1619); adept al colonizării engleze a Irlandei. — 355, 363, 365, 425, 435.
- Davis, Thomas Osborne* (1814—1845) — poet și om politic irlandez; editor. — 363.
- Davisson, A.* — la sfârșitul deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea secretar al Casei Schiller. — 149.
- Defoe, Daniel* (aprox. 1660—1731) — scriitor și publicist englez, autorul romanului „Robinson Crusoe”. — 313.
- Delescluze, Louis Charles* (1809—1871) — om politic și ziarist francez, revoluționar mic-burghez, a participat la revoluția din 1830 și la cea din 1848; deputat în Adunarea națională din 1871, membru al Comunei din Paris; a murit pe baricade în timpul luptelor de stradă de la Paris din mai 1871. — 205, 533.
- Demuth, Helene* (1823—1890) — menajera și prietena credincioasă a familiei Marx. — 363, 537, 610, 627.
- De Paepe, Cesar* (1842—1890) — militant al mișcării muncitorești și socialiste belgiene, zețar, mai târziu medic; unul dintre întemeietorii secției belgiene a Asociației Internaționale a Muncitorilor, membru al Consiliului federal belgian; delegat la o serie de congrese ale Internaționalei, după Congresul de la Haga din 1872 i-a sprijinit pentru o perioadă de timp pe bakuniști, unul dintre întemeietorii Partidului muncitoresc belgian (1885). — 87, 243, 384, 396, 403, 486, 524, 573—576.
- Diderot, Denis* (1713—1784) — filozof francez, reprezentant al materialismului mecanicist, ateu, iluminist, unul dintre ideologiile burghezii franceze revoluționare, fondator și redactor principal al „Enciclopediei”. — 261, 262.
- Dietzgen, Joseph* (1828—1888) — social-democrat german, de profesie muncitor tăbăcar; filozof autodidact, care a descoperit în mod independent materialismul dialectic; din 1863 până în 1869 a trăit în Petersburg. — 98, 105, 151, 154, 167, 169, 171, 249, 323, 325, 489, 495, 515, 517, 520.
- Dollfus* — familie de mari fabricanți din Alsacia. — 483.
- Dollfus, Jean* (1800—1887) — mare fabricant alsacian, filantrop burghez, primar în Mulhouse. — 43, 483.
- Dönniges, Helene von* (1845—1911) — fiica lui F. A. von Dönniges, logodnica boierului român Racoviță. — 122.
- Dronke, Ernst* (1822—1891) — publicist și scriitor german; la început „adevărat socialist”, apoi membru al Ligii comunistilor și unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”; după revoluția din 1848—1849 a emigrat în Anglia; după sciziunea din Liga comunistilor — adept al lui Marx și Engels; în deceniul al 8-lea s-a retras din viața politică. — 584.
- Drury.* — membru al secției franceze a Internaționalei I la Londra, în 1867 a emigrat în S.U.A. — 190, 500—501.
- Duchiński, Franciszek* (1817—1893) — istoric și etnograf polonez, după răscoala din 1830—1831 emigrant la Paris, autorul unor lucrări de istorie și etnografie a Poloniei și a slavilor de răsărit. — 580.
- Duffy, James* (1809—1871) — editor irlandez. — 340, 363.
- Dühring, Eugen Karl* (1833—1921) — filozof eclectic și economist vulgar german, reprezentant al socialismului mic-burghez reacționar; în filozofie a îmbinat idealismul cu materialismul

vulgar și pozitivismul; metafizician; autor al unor lucrări pe teme de literatură și științele naturii; în 1863—1877 a fost profesor docent la Universitatea din Berlin. — 7, 9, 11, 17, 29, 30—36, 41, 44, 46, 109, 314, 475, 480, 491, 612.

Duncker, Franz Gustav (1822—1888) — om politic burghez și editor german. — 37, 218, 273, 506.

Dupont, Eugène (aprox. 1831—1881) — militant de seamă al mișcării muncitorești internaționale, muncitor francez; în 1848 a luat parte la insurecția din iunie de la Paris; din 1862 a trăit la Londra; membru al Consiliului General al Internaționalei (noiembrie 1864—1872), secretar-corespondent pentru Franța (1865—1871), a participat la toate congresele (cu excepția celui de la Basel) și conferințele Internaționalei; a promovat linia lui Marx; în 1870 a plecat la Manchester unde a organizat o secție a Internaționalei; membru al Consiliului federal britanic al Internaționalei (1872—1873), în 1874 s-a stabilit în S.U.A. — 13, 17, 89, 114, 125, 131, 136, 211, 260, 266, 277, 319, 422, 427, 428, 461, 465, 466, 468, 469, 514, 528, 530, 538, 572, 602.

E

Ebergenyi, Julie, baroană de — aristocrată maghiară, în 1868 a fost acuzată că a otrăvit pe soția lui Gustav Chorsky. — 79.

Eccarius, Johann Georg (1818—1889) — publicist, militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, de profesiune croitor; emigrant la Londra, membru al Ligii comunistilor; unul dintre conducătorii Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra; a participat la adunarea de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei, secretar general al Consiliului (1867—1871), secretar-corespondent pentru America (1870—1872); delegat la toate congresele și confe-

rințele Internaționalei; până în 1872 adept al lui Marx, în primăvara anului 1872 s-a alăturat liderilor reformiști ai trade-unionurilor engleze. — 16, 112, 125, 129, 131, 134, 136, 140, 146, 223, 230, 260, 271, 272, 277, 286, 331, 341, 343, 353, 356, 357, 398, 438, 482, 498—502, 513, 514, 520, 576, 594, 595, 624.

Eck, Johann Maier (1486—1543) — teolog german, unul dintre principalii adversari ai Reformei în Germania, s-a ridicat împotriva lui Luther. — 248.

Edwards, Edward Watkin — funcționar englez. — 216.

Eichhoff, Albert — fratele lui Karl Wilhelm Eichhoff, editor. — 36, 38, 219, 225, 235, 236, 270, 274, 275, 282, 324.

Eichhoff, Karl Wilhelm (1833—1895) — socialist și publicist german, la sfârșitul deceniului al 6-lea a dezvoltat în presă activitatea de agent provocator a lui Stieber; în 1861—1866 emigrant la Londra; din 1868 membru al Internaționalei I, a fost unul dintre primii ei istorici; organizatorul secției din Berlin a Asociației Internaționale, corespondent la Berlin al Consiliului General, din 1869 membru al Partidului muncitoresc social-democrat german. — 36, 38, 57, 81, 82, 93, 98, 114, 116, 130, 147, 149, 151, 162, 168, 169, 170, 179, 232, 235, 238, 259, 262, 264, 270—275, 282, 284, 285, 293, 464.

Einhorn — vezi *Horn*, Eduard (Ignác).

Eliot, George (pseudonimul lui *Mary Ann Evans*) (1819—1880) — scriitoare engleză. — 548.

Elpidin, Mihail Konstantinovi (aprox. 1835—1908) — participant la mișcarea studențească din Kazan de la începutul deceniului al 7-lea; în 1865 a emigrat la Geneva, unde a înființat o tipografie rusă, în care a editat revista „Narodnoe delo”; membru al Internaționalei I, membru al Alianței lui Bakunin. — 204.

Emma — vezi *Engels, Emma*.

Engel, Ernst (1821—1896) — renumit statistician german; din 1860 pînă în 1882 — director al Biroului de statistică regal-prusian din Berlin. — 252, 321.

Engels, Elisabeth Franziska Mauritia (1797—1873) — mama lui Friedrich Engels. — 78, 122, 124, 126, 308, 316, 317, 402, 406, 523, 525, 542, 559—561, 590.

Engels, Friedrich (1796—1860) — tatăl lui Friedrich Engels. — 406.

Engels, Hermann (1822—1903) — fratele lui Friedrich Engels, fabricant la Barmen. — 523, 541—543, 559—562, 590.

Engels, Rudolf (1831—1903) — fratele lui Friedrich Engels, fabricant la Barmen. — 321, 590.

Ensor, George (1769—1843) — publicist englez, adversar al malthusianismului. — 334, 341.

Ermen, Anton — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 80, 162, 542, 551—552.

Ermen, Gottfried — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 76, 77, 126, 134, 184, 186, 195, 198, 214, 218, 284, 301, 308, 316, 360, 366, 523, 541—542, 550—552, 559, 560.

Ermen, Henry — proprietarul unei țesătorii din Bridgewater. — 76, 77, 542.

Ermen, Peter — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 542, 562.

Eulenburg, Friedrich Albrecht, conte (1815—1881) — om de stat și diplomat prusian, în 1862—1878 ministru de interne. — 360, 571.

Ewald, Georg Heinrich (1803—1875) — orientalist, exeget și critic al Bibliei. — 372.

Eynerg, Ernst (1838—1906) — om politic și comerciant german, din 1879 membru al Camerei deputaților din Prusia, național-liberal, dușman înverșunat al social-democrației. — 38, 41.

F

Failly, Pierre-Louis-Charles de (1810—1892) — general francez, în timpul războiului franco-prusian comandantul corpului 5 de armată, a fost luat prizonier la Sedan. — 81.

Fallmerayer, Jakob Philipp (1790—1861) — istoric și explorator german, autorul unor lucrări de istorie a Greciei. — 41.

Falloux, Alfred (1811—1886) — om politic și scriitor francez, legitimist și clericist, ministru al instrucțiunii și cultelor (1848—1849), a inițiat desființarea Ateliereilor naționale, inspiratorul reprimării insurecției din iunie 1848 de la Paris. — 533.

Faucher, Julius (1820—1878) — economist burghez vulgar german, publicist, în 1850—1861 emigrant în Anglia, în deceniul al 7-lea membru al Camerei deputaților din Prusia, progresist, din 1866 național-liberal. — 98, 104, 120, 164, 490, 492.

Favre, Jules (1809—1880) — avocat și om politic francez, unul dintre liderii republicanilor moderați burgezi; în deceniul al 7-lea deputat în Corpul legislativ; în 1870—1871 ministru de externe, călăul Comunei din Paris, unul dintre inspiratorii luptei împotriva Internaționalei. — 399, 533, 633.

Fechner, Gustav Theodor (1801—1887) — fizician și filozof idealist german. — 612.

Feuerbach, Ludwig (1804—1872) — filozof materialist german, ultimul reprezentant al filozofiei clasice germane și unul dintre precursorii nemijlociți ai marxismului. — 17, 169, 171, 323.

- Fielden*, John (1784—1849) — fabricant englez, filantrop, adept al legislației cu privire la reglementarea muncii în fabrici. — 483.
- Firdusi*, Abu'l-Qasim (între 934 și 941 — aprox. 1020) — mare poet, clasic al literaturii tadjice și persane. — 307.
- Flerovski*, N. — vezi Bervi, Vasilii Vasilevici.
- Flourens*, Gustave (1838—1871) — naturalist francez, revoluționar, blanquist, membru al Comunei din Paris, în aprilie 1871 a fost ucis în mod bestial de versailliezi. — 380, 383, 391, 398, 422, 429, 432, 439—441, 444, 607, 636.
- Flourens*, Pierre-Jean-Marie (1794—1867) — fiziolog și medic francez, din 1828 membru al Academiei de Științe din Paris, din 1833 secretarul ei permanent, autorul unor lucrări; pair al Franței (1846—1848), tatăl lui Gustave Flourens. — 383, 636.
- Forcade-Laroquette*, Jean-Louis-Victor-Adolphe de (1820—1874) — om de stat francez, bonapartist, în 1860—1861 ministru de finanțe, în 1868—1869 ministru de interne. — 359.
- Foster*, John Leslie (aprox. 1780—1842) — jurist irlandez, tory. — 144, 221, 223, 225, 226.
- Fouché*, Joseph (1759—1820) — militant al revoluției burghize franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea; om de stat în timpul Imperiului; în perioada revoluției iacobin; ministru al poliției sub Napoleon I; s-a remarcat printr-o extremă lipsă de principii. — 227.
- Fourier*, Charles (1772—1837) — socialist utopist francez. — 50, 447.
- Fox*, Peter (numele adevărat *Peter Fox André*) (m. 1869) — militant al mișcării democratice și muncitorești engleze; ziarist, pozitivist; unul dintre conducătorii Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei; a participat la întrunirea publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (1864—1869), din 1865 corespondent de presă oficial al Consiliului General; din septembrie pînă în noiembrie 1866 secretar general al Consiliului; secretar-corespondent pentru America (1866—1871); în 1866 unul dintre redactorii publicației „Commonwealth”; membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă. — 13, 29, 32, 41—58, 112, 136, 278.
- Fraas*, Karl (1810—1875) — botanist și agronom german, profesor la München; autorul unor lucrări de botanică și economie agrară. — 5, 7, 41, 49, 50.
- Frank*, A. — editor la Paris în deceniul al 5-lea — prima jumătate a deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea. — 160, 516.
- Frankel*, Leo (1844—1896) — militant de seamă al mișcării muncitorești ungare și internaționale, de profesiune bijutier; membru al Comunei din Paris și al Consiliului General al Internaționalei (1871—1872), delegat la Conferința de la Londra (1871) și la Congresul de la Haga (1872) ale Internaționalei; unul dintre fondatorii Partidului muncitoresc maghiar, tovarăș de idei al lui Marx și Engels. — 420, 424, 469.
- Frankland*, Edward (1825—1899) — chimist englez de seamă, din 1853 membru al Societății regale din Londra, profesor. — 77.
- Franz Joseph I* (1830—1916) — împărat al Austriei (1848—1916), a înăbușit revoluția din 1848—1849 în Ungaria și Transilvania. — 545.
- Freiligrath*, Ferdinand (1810—1876) — poet liric german, la începutul activității sale — romantic, apoi poet re-

- voluționar ; în 1848—1849 unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”, membru al Ligii comunistilor ; în deceniul al 6-lea a părăsit lupta revoluționară. — 9, 10, 25, 55, 79, 97, 110, 165, 294, 337, 339, 363, 484, 571.
- Freund, Wilhelm Alexander* (1833—1918) — medic german, profesor docent, autor al unei serii de lucrări, s-a interesat de problema muncitorească. — 193, 520.
- Friedländer, Max* (1829—1872) — publicist german, democrat burghez, unul dintre redactorii lui „Neue Oder-Zeitung” și „Presse” din Viena, la care a colaborat Marx din deceniul al 6-lea până în deceniul al 7-lea ; cofondator și redactor al lui „Neue Freie Presse” (1864—1879), vărul lui Ferdinand Lassalle. — 13.
- Friedrich Karl* (1828—1885) — prinț de Prusia, general, apoi general feldmareșal, în timpul războiului austro-prusian a comandat Armata I prusiană. — 19.
- Frederic Wilhelm* (1831—1888) — prinț de Prusia, în 1888 regele Prusiei și împărat al Germaniei sub numele de Frederic al III-lea, în timpul războiului austro-prusian din 1866 a comandat Armata a II-a prusiană. — 7, 19, 438.
- Frederic Wilhelm al IV-lea* (1795—1861) — rege al Prusiei (1840—1861). — 74.
- Fritzsche, Friedrich Wilhelm* (1825—1905) — unul dintre militanții reformiști ai mișcării social-democrate și sindicale germane, de profesie muncitor în industria tutunului, participant la revoluția din 1848—1849, unul dintre fondatorii și conducătorii Uniunii generale a muncitorilor germani, deputat în Reichstagul Germaniei de Nord. — 150, 293, 294, 299.
- Fuad-pașa, Mehmed* (1814—1869) — om de stat turc, în deceniile 6 și 7 a ocupat funcția de mare vizir și pe aceea de ministru de externe. — 258.

G

Gambetta, Léon (1838—1882) — om de stat francez, republican burghez. — 199, 626, 633.

Ganilh, Charles (1758—1836) — om politic și economist vulgar francez, epigon al mercantilismului. — 106.

Garibaldi, Giuseppe (1807—1882) — democrat și revoluționar italian, conducătorul mișcării de eliberare națională din Italia ; participant la revoluția din 1848—1849 din Italia, în deceniile al 6-lea și al 7-lea a condus lupta poporului italian pentru eliberarea națională și unificarea țării, în deceniul al 8-lea s-a ridicat în apărarea Comunei din Paris, a salutat cu căldură înființarea unor secții ale Internaționalei în Italia. — 400, 530.

Garnier, Germain, conte de (1754—1821) — economist și om politic francez, monarhist, epigon al fiziocraților, traducător și comentator al lui Adam Smith. — 106.

Gentz, Friedrich (1764—1832) — om de stat și publicist reacționar austriac. — 17.

Georg al V-lea (1819—1878) — rege al Hannover-ului (1851—1866). — 30, 64, 217.

George al IV-lea (1762—1830) — rege al Angliei (1820—1830). — 441, 442.

Gibson, Thomas Milner (1806—1884) — om de stat englez, adept al liberului schimb ; mai tirziu liberal, ministru al comerțului (1859—1865 și 1865—1866). — 180.

Giraldus Cambrensis (1146—aprox. 1220) — scriitor englez din Evul Mediu, a participat la expediția din Irlanda din

- 1185, autorul unor lucrări despre Irlanda. — 367, 377, 398.
- Girardin**, Émile de (1806—1881) — publicist și om politic burghez francez, din deceniul al 4-lea și pînă în deceniul al 7-lea al secolului trecut a fost, cu unele întreruperi, redactorul ziarului „La Presse”; în politică a excelat printr-o totală lipsă de principii, înainte de revoluția din 1848 a fost în opoziție față de guvernul Guizot, în perioada revoluției a fost republican burghez; deputat în Adunarea legislativă (1850—1851), ulterior bonapartist. — 528.
- Gladstone**, William Ewart (1809—1898) — om de stat englez, tory, apoi peelist; în a doua jumătate a secolului al XIX-lea lider al partidului liberal; ministru de finanțe (1852—1855 și 1859—1866) și prim-ministru (1868—1877, 1880—1885, 1836 și 1892—1894). — 127, 174, 180, 185, 229, 288, 333, 339—342, 354, 392, 395, 400, 404—407, 410, 411, 433, 442, 484, 487, 569, 599, 629, 636.
- Gobineau**, Joseph-Arthur de (1816—1882) — sociolog, diplomat și scriitor francez; unul dintre întemeietorii școlii antropologice în sociologie și ai rasismului, precursor al ideologiei fasciste. — 585.
- Goegg**, Amand (1820—1897) — ziarist german, democrat mic-burghez, în 1849 membru al guvernului provizoriu din Baden; după înfringerea revoluției a emigrat, membru al Internaționalei I, în deceniul al 8-lea a intrat în rindurile social-democrației germane. — 14, 16, 34, 56, 188, 310, 322, 330, 333, 618.
- Goegg**, Marie (n. 1826) — președinte al Asociației internaționale a femeilor. — 507, 521.
- Goethe**, Johann Wolfgang (1779—1832) — mare scriitor și gânditor german. — 592, 621.
- Goldstücker**, Theodor (1821—1872) — sanscritolog german; din 1872 profesor la Universitatea din Londra. — 103.
- Gounod**, Charles François (1818—1893) — mare compozitor francez. — 548.
- Graff**, Eberhard Gottlieb (1780—1841) — filolog german, autorul unor lucrări de limbă germană veche. — 45.
- Graglia**, François — membru al comitetului secției de la Geneva a Internaționalei I, delegat la Congresul de la Bruxelles (1868). — 55.
- Graham**, sir James Robert George (1792—1861) — om de stat englez, whig, mai tirziu tory (peelist); ministru de interne (1841—1846), primul lord al amiralității (1830—1834 și 1852—1855). — 411.
- Grandperret**, Michel-Étienne — Anthelme — Théodore (1818—1890) — om politic francez, bonapartist, din 1867 procuror general la Paris. — 440, 444.
- Granier de Cassagnac**, Paul Adolphe — Marie-Prosper (1843—1904) — ziarist și om politic francez, bonapartist; redactor-șef la ziarul „Pays”. — 519, 633.
- Grant**, Ulysses Simpson (1822—1885) — general și om de stat american, membru al partidului republican, participant la Războiul civil din S.U.A. din 1861—1865, din martie 1864 — comandant suprem al armatei statelor din Nord; ministru de război (1867—1868), președinte al S.U.A. (1869—1877). — 368, 538.
- Grattan**, Henry (1746—1820) — om politic irlandez; în 1775—1800 a condus opoziția liberală moderată în parlamentul irlandez, în 1798 a sprijinit reprimarea răscoalei din Irlanda de către autoritățile engleze; a recunoscut Uniunea anglo-irlandeză din 1801; din 1805 membru al parlamentului englez. — 363.

- Green, Alexander Henry* (1832—1896) — geolog englez, în 1861—1874 a făcut cercetări geologice la Derbyshire și Yorkshire. — 548.
- Griesheim, Adolf von* (1820—1894) — fabricant german, asociatul firmei „Ermen & Engels”, soțul surorii lui Engels, Elise. — 541.
- Grimm, Jacob* (1785—1863) — filolog german, profesor la universitățile din Berlin și Göttingen, fondatorul gramaticii istorice. — 41, 46, 48, 49, 173.
- Grosselin, Jacques* (1835—1892) — ceasornicar elvețian, membru al Internaționalei I, delegat la Congresul de la Basel (1869). — 575.
- Grün, Karl* (1817—1887) — publicist mic-burghez german; la mijlocul deceniului al 5-lea — unul dintre principalii reprezentanți ai „adevăratului” socialism, în perioada revoluției din 1848—1849 — democrat mic-burghez. — 27, 34.
- Guérault, Adolphe* (1810—1872) — publicist și om politic francez, bonapartist, în 1859—1871 redactor-șef la ziarul „Opinion nationale”. — 634.
- Guillaume, James* (1844—1916) — învățător elvețian, anarhist, adept al lui Bakunin, membru al Internaționalei, a participat la o serie de congrese ale Internaționalei, unul dintre organizatorii Alianței democrației socialiste; la congresul de la Haga a fost exclus din Internațională pentru activitate scizionistă. — 420, 486, 575, 606.
- Guizot, François-Pierre-Guillaume* (1787—1874) — istoric și om politic francez, din 1840 până la revoluția din 1848 a condus de fapt politica internă și externă a Franței; exponent al intereselor marii burghezii financiare. — 478, 504.
- Gumpert, Eduard* (m. 1893) — medic german la Manchester, unul dintre prietenii lui Marx și Engels. — 7, 14, 20, 46, 53, 60, 64, 88, 94, 110, 111, 150, 173, 185, 212, 214, 218, 242, 245, 265—267, 311, 318, 372, 419, 423, 427, 437, 458, 476, 549, 609, 631.
- Gustav al II-lea Adolf* (1594—1632) — rege al Suediei (1611—1632) și renumit comandant de oști. — 314.

H

Habsburg — dinastie de împărați ai Sfântului imperiu roman de națiune germană (1273—1438, cu unele întreprinderi, și 1438—1806); de regi ai Spaniei (1516—1700), de împărați ai Imperiului austriac (1804—1867) și ai Austro-Ungariei (1867—1918). — 544.

Haeckel Ernest (1834—1919) — biolog darvinist german, reprezentant al materialismului științelor naturii, ateu; unul dintre fondatorii și ideologii teoriei reacționare a „darwinismului social”. — 178.

Hagen, Theodor (1823—1871) — membru al Ligii comuniștilor din Hamburg, editor. — 323.

Hales, John (n. 1839) — militant al mișcării trade-unioniste engleze de profesie țesător, membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1872) și secretar al ei, membru al Ligii pentru reformă, al Ligii pământului și muncii, delegat la Conferința de la Londra (1871) și la Congresul de la Haga (1872) al Internaționalei; de la începutul anului 1872 a condus aripa reformistă a Consiliului federal britanic, a luptat împotriva lui Marx străduindu-se să acapareze conducerea Internaționalei în Anglia. — 342.

Harney, George Julian (1817—1897) — militant de seamă al mișcării muncitorești engleze, unul dintre conducătorii aripii de stînga a cartiștilor; redactor al publicațiilor „Northern Star”, „Red Republican” și al altor publicații cartiste; a emigrat în S.U.A. (1862—1878), membru al Internaționalei I,

- prieten al lui Marx și Engels ; ulterior s-a întors în Anglia. — 273, 353.
- Harris, George** — militant al mișcării muncitorești engleze, partizan al cartistului O'Brien, membru al Consiliului General al Internaționalei (1869—1872), Secretar financiar al Consiliului (1870—1871). — 342, 356, 362.
- Harrison, Frederic** (1831—1893) — jurist și istoric englez, radical burghez, pozitivist, a luat parte activă la mișcarea democrată engleză din deceniul al 7-lea, membru al Internaționalei. — 260.
- Hasenclever, Wilhelm** (1837—1889) — social-democrat german, lassallean, în 1871—1875 președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani. — 232, 273.
- Hatzfeldt, Sophie** contesă de (1805—1881) — prietenă și adeptă a lui Lassalle. — 41, 47, 273, 287, 294, 297, 372, 459, 460, 483.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich** (1770—1831) — filozof german, cel mai de seamă reprezentant al filozofiei clasice germane, idealist obiectiv ; a elaborat multilateral dialectica idealistă, ideologul burgheziei germane. — 9, 17, 47, 49, 84, 171, 261, 273, 423, 444, 446, 456, 476, 480, 489, 504, 612.
- Heine, Heinrich** (1797—1856) — mare poet revoluționar german. — 337, 602.
- Heinemann** — agent de poliție și spion prusian în Anglia, din 1869 redactor-șef la săptăminalul „Hermann”. — 191, 264, 266, 272, 394.
- Heinzen, Karl** (1809—1880) — publicist radical german, democrat mic-burghez, a luat poziție împotriva lui Marx și Engels, în 1849 a luat parte la insurjecția din Baden-Palatinat, apoi a emigrat în Elveția, iar mai târziu în Anglia ; în toamna anului 1850 s-a stabilit definitiv în S.U.A., unde a lucrat ca redactor-șef la ziarul „Pionier” (1854—1879). — 47, 334, 337, 401, 459, 460.
- Held, Adolf** (1844—1880) — economist burghez vulgar german, reprezentant al așa-numitei școli istorice în economia politică, socialist de catedră, profesor docent (1867), apoi profesor la Bonn. — 526, 612.
- Heng, Fritz** — gravor elvețian, unul dintre conducătorii Alianței bakuniste, membru al Internaționalei I, delegat la Congresul de la Basel (1869). — 575.
- Henry, Mitchell** (1826—1910) — om politic irlandez liberal, a participat activ la mișcarea pentru autoadministrarea Irlandei (Home Rule), în deceniul al 9-lea s-a îndepărtat de mișcare. — 127, 180.
- Herzen, Aleksandr Ivanovici** (1812—1870) — democrat-revoluționar rus, filozof materialist, publicist și scriitor ; în 1847 a emigrat. În 1852 a înființat la Londra „Tipografia rusă liberă” și a editat almanahul „Polearnaia Zvezda” și ziarul „Kolokol”. — 208, 375, 384, 400, 413, 416, 444, 455, 458, 482, 606, 619.
- Hess, Moses** (1812—1875) — publicist mic-burghez german ; pe la mijlocul deceniului al 5-lea unul dintre principalii reprezentanți ai „adevăratului” socialism ; în deceniul al 7-lea lassallean, membru al Internaționalei I, participant la Congresele de la Bruxelles (1868) și Basel (1869) ale Internaționalei. — 24, 25, 27, 36, 115, 132, 398, 567, 617.
- Hilberg, Arnold** — ziarist austriac, editor și redactor la ziarul „Internationale Revue” (1866—1868). — 13.
- Hillmann, Hugo** — democrat german, participant la revoluția din 1848—1849, după înfrângerea revoluției emigrant la Londra, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani ; în 1869 a

- aderat la Partidul muncitoresc social-democrat. — 266.
- Hins, Eugène** (1839—1923) — profesor belgian, proudhonist, ulterior bakunist; unul dintre fondatorii secției belgiene a Internaționalei I, delegat la Congresele de la Bruxelles (1868) și Basel (1869). — 384, 391, 574—576.
- Hirsch, Karl** (1841—1900) — social-democrat german, lassallean, apoi membru al Partidului muncitoresc social-democrat; din 1868 a colaborat la „*Demokratisches Wochenblatt*”; ulterior redactor la o serie de ziare social-democrate. — 248, 250, 579.
- Hirsch, Max** (1832—1905) — economist german, militant de seamă al partidului progresist burghez, în 1868 a înființat împreună cu F. Duncker sindicatele reformiste, cunoscute sub numele de sindicatele Hirsch-Duncker. — 152, 159, 273.
- Hofstetten, Johann Baptist von** (m. 1887) — ofițer bavarez, lassallean, editor, unul dintre redactorii ziarului „*Socialdemokrat*” (1864—1867). — 473, 477.
- Hohenzollern** — vezi Frederic — Wilhelm al IV-lea
- Holyoake, George Jacob** (1817—1906) — publicist englez, reformist, în deceniile al 4-lea și al 5-lea — adept al lui Owen și al cartiștilor; mai târziu militant al mișcării cooperatiste. — 342, 344, 529.
- Horafiu** (Quintus-Horatius Flaccus) (65—8 î.e.n.) — mare poet latin. — 146.
- Horn, Eduard** (Ignác) (adevăratul nume — *Einhorn*) (1825—1875) — economist și publicist ungar, democrat mic-burghez, participant la revoluția din 1848—1849 din Ungaria, după înfrângerea revoluției emigrant în Germania, Belgia și din 1855 la Paris, în deceniul al 7-lea a colaborat la o serie de publicații franceze, în 1869 s-a întors în Ungaria. — 56, 175.
- Howel, cel Bun** („the Good”) (m. 950) — rege și legiuitor în vechiul Wales. — 451.
- Iludson, George** (1800—1871) — întreprinzător englez, mare proprietar de căi ferate, tory, membru al parlamentului. — 321.
- Hugo, Victor** (1802—1885) — mare scriitor francez. — 602.
- Hühnerbein, F. W.** — comunist german, de profesie croitor; membru al Comitetului de securitate în timpul insurecției din mai 1849 de la Elberfeld. — 371.
- Huleck**, — membru al Consiliului General al Internaționalei (1868); membru al Secției franceze de la Londra, după sciziunea din această secție (1868) a luat atitudine împotriva Consiliului General. — 191.
- Humbert, Albert** (1835—1886) — scriitor și pictor-caricaturist francez; în 1870 membru al redacției ziarului „*Marseillaise*”. — 443.
- Hume, David** (1711—1776) — filozof englez, idealist subiectiv, agnostic, economist și istoric burghez, adversar al mercantilismului, unul dintre primii reprezentanți ai teoriei cantitative a banilor. — 196.
- Hume, Robert William** — radical mic-burghez american, membru al Internaționalei I. — 595.
- Huxley, Thomas Henry** (1825—1895) — naturalist și biolog englez de seamă; prieten și adept al lui Darwin; a popularizat teoria acestuia; în filozofie materialist neconsecvent. — 196, 241, 259, 403, 423, 549.

I

Iacob I (1566—1625) — rege al Angliei (1603—1625). — 355.

Iacob I (1394—1437) — din 1424 rege al Scoției. — 228.

- Imandt, Peter* — institutor la Krefeld, democrat; a luat parte la revoluția din 1848; după înfrângerea acesteia a emigrat în Elveția, apoi la Londra; membru al Ligii comunistilor, adept al lui Marx și Engels. — 396, 397, 584.
- Isabella a II-a* (1830—1904) — regină a Spaniei (1833—1868). — 139, 144, 146, 150, 160.
- Ivanov, Ivan Ivanovici* (m. 1869) — student la Academia agricolă de la Petrovsk-Razumovsk, participant la mișcarea studențească din deceniul al 7-lea și membru al organizației lui Neceaev; ucis de Neceaev. — 463.
- J**
- Jacard, Charles-Victor* (1843—1903) — publicist francez, blanquist, membru al Internaționalei I, militant activ al Comunei din Paris; după reprimarea Comunei a emigrat în Elveția, apoi în Rusia; după amnistia din 1880 s-a întors în Franța, unde a continuat să participe la mișcarea socialistă. — 421, 486.
- Jacoby, Johann* (1805—1877) — medic din Königsberg, publicist și om politic german democrat; în 1848 membru al preparlamentului și unul dintre conducătorii aripii de stînga din Adunarea națională prusiană; în 1862 membru al Camerei deputaților din Prusia, fondator al ziarului „Zukunft” (1867); din 1872 membru al Partidului muncitoresc social-democrat. — 337, 378—380, 632.
- Jäger, Gustav* (1832—1916) — zoolog german, adept al lui Darwin, autor al unor lucrări de științele naturii. — 178.
- Jakub Beg, Muhammed* (1820—1877) — cirmuitor al Kașgarului (1865—1877). — 339.
- Janin, Jules-Gabriel* (1804—1874) — scriitor, critic și ziarist francez. — 262.
- Jessup, William J.* — militant al mișcării muncitorești americane, de profesie constructor de nave; în 1866 vicepreședinte și în 1867 secretar-corespondent al Uniunii naționale a muncitorilor din S.U.A. din partea statului New York, unul dintre liderii Uniunii muncitorilor din New York; partizan al aderării la Internațională. — 491, 500, 502, 513—514.
- Johannard, Jules* (1843—1888) — militant al mișcării muncitorești franceze, muncitor, membru al Consiliului General al Internaționalei (1868—1869, 1871—1872) și secretar-corespondent pentru Italia (1868—1869), în 1870 a fondat secția din Saint-Denis a Internaționalei; membru al Comunei din Paris, a aderat la blanquiști; după căderea Comunei a emigrat la Londra; delegat la congresul de la Haga (1872). — 114, 601.
- Johnson, Reverdy* (1796—1876) — jurist și om de stat american; attorney-general (1849—1850); membru al partidului democrat; ambasador la Londra (1868—1869). — 205.
- Johnston, James Finlay Welr* (1796—1855) — agrochimist englez. — 350.
- Jones, Ernest Charles* (1819—1869) — militant de seamă al mișcării muncitorești engleze, poet proletar și publicist, unul dintre liderii cartismului revoluționar, prieten al lui Marx și Engels; în 1857 a încheiat un acord cu radicalii burghezi, ceea ce a făcut ca Marx și Engels să întrerupă pentru un timp relațiile cu el; membru al Internaționalei I. — 70, 108, 127, 159, 174, 178, 180, 182, 183, 185, 215, 218, 244, 246, 478.
- Jones, Lloyd* (1811—1886) — militant activ al mișcării cooperatiste engleze, owenist, publicist. — 130, 250, 252, 260.
- Juárez, Benito Pablo* (1806—1872) — om de stat mexican, luptător pentru independența națională a țării sale;

- șeful partidului liberal în perioada războiului civil (1858—1860) și a intervenției din Mexic (1861—1867), președinte al Mexicului (1858—1872). — 60.
- Jubitz, F.* — membru al Uniunii muncitorilor germani de la New York. — 595.
- Juch, H.* — ziarist german, democrat mic-burghez, emigrant la Londra adept al lui Kinkel ; din 1859 — redactor al săptăminalului „Hermann”, din decembrie 1869 a editat ziarul: „Deutsche Post”. — 264, 584.
- Jung, Georg* (1814—1886) — publicist german, tânăr hegelian, unul dintre editorii lui „Rheinische Zeitung”, democrat mic-burghez ; din 1848 deputat în Adunarea națională prusiană (aripa stângă) ; mai tirziu național-liberal. — 209, 211.
- Jung, Hermann* (1830—1901) — militant de seamă al mișcării muncitorești internaționale și elvețiene, ceasornicar, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania, emigrant la Londra, membru al Consiliului General al Internaționalei și secretar-corespondent pentru Elveția (noiembrie 1864—1872), casier al Consiliului General (1871—1872), vice-președinte al conferinței de la Londra (1865), președinte al congreselor de la Geneva (1866), Bruxelles (1868) și Basel (1869) și al conferinței de la Londra (1871) ale Internaționalei, membru al Consiliului federal britanic ; pină la congresul de la Haga din 1872 a promovat linia lui Marx în Internațională, în toamna anului 1872 a aderat la aripa reformistă a Consiliului federal britanic, după 1877, s-a îndepărtat de mișcarea muncitorească. — 89, 114, 128, 384, 420, 421, 502, 512, 517, 524, 530, 531, 538, 565, 572, 574, 613, 614.
- Jukovski, Nicolai Ivanovici* (1833—1895) — membru al cercurilor revoluționare din Petersburg de la începutul deceniului al 7-lea ; emigrant în Elveția ; anarhist, secretar al secției de la Geneva a „Alianței”. — 204.

K

Kane, Anna — verișoara lui Lydia și Mary Burns. — 467.

Kane, Sir Robert John (1809—1890) — profesor de chimie și fizică irlandez, s-a ocupat și de probleme ale economiei Irlandei. — 367.

Kant, Immanuel (1724—1804) — întemeietorul filozofiei clasice germane, idealist, ideolog al burgheziei germane. — 273.

Kapp, Friedrich (1824—1884) — istoric și om politic german, democrat mic-burghez, a luat parte la revoluția din 1848—1849 ; în 1850 a emigrat în S.U.A. — 323.

Karl Theodor (1795—1875) — prinț de Bavaria, feldmareșal, în timpul războiului austro-prusian din 1866 comandant suprem al armatei statelor din sudul Germaniei, aliate ale Austriei. — 103.

Katkov, Mihail Nichiforovici (1818—1887) — publicist reacționar rus ; redactor la „Moskovskie vedomosti” (1850—1855, 1863—1887) — 394, 396, 397.

Kaulbach, Wilhelm (1805—1874) — pictor german. — 635.

Kell, Ernst (1816—1878) — publicist german, editor și librar democrat mic-burghez, fondatorul revistei „Gartenlaube”. — 110, 513.

Keller, Charles (1843—1913) — socialist francez, membru al Internaționalei I, în 1869—1870 a tradus în limba franceză o parte din volumul I al „Căpitulului”, participant la Comuna din

- Paris ; după înfrângerea Comunei a emigrat în Elveția. — 364, 567, 586, 625, 626.
- Kerbény, Karl Marie** (adevăratul său nume : *Benkert*) (1824—1882) — scriitor ungar, liberal burghez, a întreținut legături cu personalități marcante ale revoluției din 1848—1849. — 23—26, 110, 476, 495, 512, 513.
- Ketteler, Wilhelm Emanuel** (1811—1877) — teolog german, catolic, din 1850 episcop de Mainz. — 323.
- Kinkel, Gottfried** (1815—1882) — poet și publicist german democrat, mic-burghez : în 1849 a luat parte la insurrecția din Baden-Palatinat ; condamnat de un tribunal prusian la deținuție pe viață în 1850 a evadat din închisoare și a emigrat în Anglia, unul dintre liderii emigranților mic-burghezi de la Londra ; adversar al lui Marx și Engels. — 110, 165, 580.
- Kirchmann, Julius** (1802—1884) — jurist și filozof german, radical ; în 1848 deputat în Adunarea națională prusiană (centrul stînga), ulterior deputat în Landtagul prusian și în Reichstagul german, autorul unor lucrări de filozofie și jurisprudență. — 257.
- Klein, Johann Jacob** (n. aprox. 1818) — medic din Köln, membru al Ligii comuniștilor ; în 1851 inculpat în procesul comuniștilor de la Köln ; achitat de curtea de juri ; la începutul deceniului al 7-lea a luat parte la mișcarea muncitorească germană. — 361, 577—578.
- Klein, Karl Wilhelm** — muncitor german, a luat parte la insurrecția din 1849 din Elberfeld și Solingen, membru al Ligii comuniștilor ; în 1852 emigrant în S.U.A. ; în deceniile al 7-lea și al 8-lea a luat parte activă la mișcarea muncitorească din Germania, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani ; membru al Internaționalei I, delegat la congresele de la Laussane (1867) și Bruxelles (1868). — 372.
- Klemm, Gustav Friedrich** (1802—1867) — istoric german, autorul unor lucrări de istorie a culturii. — 300.
- Knox, Alexander Andrew** (1818—1891) — jurnalist englez ; colaborator la „Times” (1846—1860), judecător de poliție, membru al unei comisii speciale, care în 1867 a prezentat parlamentului un raport asupra tratamentului la care sînt supuși deținuții politici în închisorile engleze. — 226, 408.
- Kolb, Georg Friedrich** (1808—1884) — om politic german, publicist și statistician, democrat burghez ; autor al mai multor lucrări. — 426.
- Korvin-Krukovskaia** (Jaclard), Ana Vasiliievna (1843—1887) — revoluționară rusă, membră a secției ruse a Internaționalei I ; a participat la Comuna din Paris ; soția lui Charles Victor Jaclard. — 421.
- Kossuth, Lajos** (Ludovic) (1802—1894) — conducător al mișcării ungare de eliberare națională din secolul al XIX-lea ; în timpul revoluției din 1848—1849 s-a situat în fruntea elementelor burghezo-democrate ; șeful guvernului revoluționar ungar. Refuzul guvernului revoluționar ungar de a acorda libertăți naționale românilor și acceptarea de către acesta a votului dietei nemeșesti din Cluj cu privire la încorporarea Transilvaniei în Ungaria au provocat dezbinarea forțelor revoluționare române și maghiare, fapt de care a profitat curtea de la Viena. Una din principalele greșeli ale guvernului revoluționar ungar condus de Kossuth, care au contribuit la înfrîngerea revoluției a fost atitudinea față de revendicările naționale și sociale ale românilor și slavilor din Ungaria. După înfrîngerea revoluției Kossuth a emigrat în Anglia. — 476.
- Kotzebue, August** (1761—1819) — scriitor și publicist reacționar german. — 261.
- Kugelmann, Franziska** — fiica lui Ludwig Kugelmann. — 474, 475, 567, 634.

- Kugelmann*, Gertrud — soția lui Ludwig Kugelmann — 298, 474, 475, 483, 507, 521, 567, 569, 592, 612, 632, 634, 635—637, 641.
- Kugelmann*, Ludwig (1828—1902) — medic german, a luat parte la revoluția din 1848—1849, membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor, din 1862 pînă în 1874 a fost în permanență în corespondență cu Marx, pe care l-a ajutat la editarea și răspîndirea „Capitalului”; prieten al lui Marx și Engels. — 7—9, 15, 23, 24, 29, 30, 42, 55, 57, 58, 70, 73, 98, 104, 116, 164, 193, 216, 224, 248, 264, 295, 298, 301, 305, 308, 322, 358, 378, 419, 424, 447, 467, 473, 476—485, 488, 489, 490, 492—497, 505—507, 512, 517—521, 526, 532, 539, 554, 558, 563, 564, 567, 569—571, 592, 593, 608, 611, 623, 625, 627, 632, 635, 639.
- L**
- Ladendorff*, August — democrat mic-burghez german, participant la revoluția din 1848—1849, în deceniul al 7-lea unul dintre conducătorii societăților culturale ale muncitorilor germani din Elveția, delegat la congresul de la Lausanne al Internaționalei I (1867), la congresul de constituire al Partidului muncitoresc social-democrat german (1869). — 332.
- Lafargue*, Charles Étienne (31.XII.1868—V.1872) — fiul lui Paul și Laura Lafargue. — 219, 251, 293, 299, 312, 314, 319, 322, 326, 527, 538, 557, 564, 567, 568, 585, 601, 624, 632.
- Lafargue*, François (m. 1870 sau 1871) — tatăl lui Paul Lafargue. — 36, 44, 292, 299, 487, 543, 546, 553, 556, 557.
- Lafargue*, Laura (1845—1911) — cea de a doua fiică a lui Karl Marx, din 1868 soția lui Paul Lafargue, militantă a mișcării muncitorești franceze. — 18, 21, 30, 31, 45, 47, 54, 65, 109, 111, 128, 133, 135, 136, 152, 172, 187, 191, 219, 226, 242, 245, 247, 250, 251, 288, 291, 292, 299, 312, 319, 322, 326, 383, 404, 407, 481, 483, 486, 520, 527, 538, 539, 557, 558, 564, 565, 567, 585, 600, 602, 624, 631, 632.
- Lafargue*, Paul (1842—1911) — militant de seamă al mișcării muncitorești franceze și internaționale, publicist, propagator al marxismului, membru al Consiliului General al Internaționalei I, secretar-corespondent pentru Spania (1866—1869), a luat parte la înființarea în Franța, Spania și Portugalia a unor secții ale Internaționalei, delegat la congresul de la Haga (1872); unul dintre fondatorii Partidului muncitoresc francez (1879); adept și colaborator al lui Marx și Engels; soțul fiicei lui Marx, Laura. — 8, 13, 25, 36, 41, 44, 54, 63, 70, 80, 85, 89, 93, 94, 109, 111, 114, 134, 136, 160, 172, 175, 178, 191, 207, 227, 232, 242—244, 245, 260, 264, 265, 273, 292, 299, 309, 312, 316, 318, 322, 324, 326, 328, 404, 421, 462, 483, 486, 497, 516, 520, 527—531, 538, 539, 543, 546, 550, 564, 566, 567, 585—589, 601, 602—607, 624, 632.
- Lalor*, John (1814—1856) — publicist și economist burghez englez. — 83.
- Lange*, Friedrich Albert (1828—1875) — sociolog burghez german, neokantian, adversar al materialismului și socialismului. — 176, 518, 609, 612.
- Langley*, J. Baxter — radical burghez englez. — 183.
- Lansdowne*, Henry Charles Heith Petty Fitzmaurice, marchiz (1845—1927) — om de stat englez, inițial liberal, începînd din deceniul al 8-lea a ocupat o serie de posturi ministeriale. — 407.
- Laplace*, Pierre-Simon (1749—1827) — renumit astronom francez, matematician și fizician, a elaborat și a fundamentat materialist, independent de Kant, ipoteza apariției sistemului solar dintr-o nebuloasă gazoasă. — 245.

- la Rochefoucauld*, François, duce (1613—1680) — scriitor moralist francez. — 283.
- Lasker*, Eduard (1829—1884) — om politic burghez german, deputat în Reichstag, pînă în 1866 membru al partidului progresist, apoi unul dintre fondatorii și conducătorii partidului național-liberal care sprijinea politica reacționara a lui Bismarck. — 82.
- Lassalle*, Ferdinand (1825—1864) — socialist mic-burghez german, avocat, în anii 1848—1849 a participat la mișcarea democratică din Renania; la începutul deceniului al 7-lea a aderat la mișcarea muncitorească, fiind unul dintre întemeietorii Uniunii generale a muncitorilor germani; a sprijinit politica unificării „de sus” a Germaniei sub hegemonia Prusiei; întemeietorul lassalleanismului, curent oportunist în mișcarea muncitorească germană. — 7, 13, 21, 23, 25, 29, 41, 122, 124, 127, 136, 146, 149, 151, 199, 249, 259, 287, 295, 297, 300, 303, 307, 332, 334, 335, 361, 408, 459, 461, 508—511, 526, 536, 555, 577, 624.
- Lassassie*, F. de — emigrant francez la Londra, de profesiune frizer, membru al Consiliului General al Internaționalei (1865—1868), participant la conferința de la Londra din 1865, a intrat în secția franceză de la Londra, unde a apărât linia Consiliului General. — 114.
- Laveleye*, Émile-Louis-Victor de (1822—1892) — istoric și economist burghez belgian. — 573.
- Lavergne*, Louis-Gabriel-Léonce, *Guilhaud* de (1809—1880) — economist și om politic burghez francez, monarhist, autorul unor lucrări de economie agrară. — 340.
- Law*, Harriet (1832—1879) — militantă de seamă a mișcării ateiste din Anglia, membră a Consiliului General (1867—1872) și a secției din Manchester a Internaționalei (1872). — 88, 521.
- Law*, John (1671—1729) — economist burghez și financiar englez, ministru de finanțe al Franței (1719—1720); cunoscut prin speculațiile sale cu ocazia emisiunii de bancnote, care s-au încheiat în 1720 printr-un mare faliment. — 55.
- Ledru-Rollin*, Alexandre-Auguste (1807—1874) — publicist și om politic francez, unul dintre conducătorii democraților mic-burghezi; în 1848 ministru de interne în guvernul provizoriu, deputat în Adunarea națională constituantă și în cea legislativă; după demonstrația de la 13 iunie 1849 a emigrat în Anglia, unde a rămas pînă la începutul anului 1870. — 205, 337, 339, 528, 533.
- Lee*, Robert Edward (1807—1870) — general american, a luat parte la războiul S.U.A. împotriva Mexicului (1846—1848), în 1859 a participat activ la înăbușirea răscoalei lui John Brown, în timpul războiului civil din S.U.A. a comandat trupele statelor din Sud în Virginia (1862—1865); comandant suprem al armatei statelor din Sud (februarie—aprilie 1865). — 367.
- Leibniz*, Gottfried Wilhelm (1646—1716) — renumit matematician german, filozof idealist. — 448, 449, 635.
- Le Lubez*, Victor P. (n. aprox. 1834) — emigrant francez la Londra, a întreținut legături cu elementele burghezo-republicane și radicale din Franța și Anglia, a participat la Adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1866), secretar-corespondent pentru Franța (1864—1865), participant la conferința de la Londra din 1865; a fost exclus din Consiliul General de către congresul de la Geneva (1866) pentru intrigi și calomnii. — 16, 512, 611.
- Lessing*, Gotthold Ephraim (1729—1781) — scriitor, critic și filozof german, reprezentant de seamă al iluminismului. — 612, 621.

- Lessner, Friedrich** (1825—1910) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, de profesie croitor, membru al Ligii comuniștilor; a participat la revoluția din 1848—1849; în 1852, în procesul comuniștilor de la Köln, a fost condamnat la trei ani închisoare, în 1856 a emigrat la Londra, membru al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1872), membru al Consiliului federal britanic, participant la toate congresele Internaționalei, prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 178, 183, 277.
- Lessner** — soția lui Friedrich Lessner. — 5, 131, 132, 151—153, 155, 178, 183, 210, 211, 254, 277, 413, 419, 498, 501, 502, 535, 546, 594, 624.
- Lever, Charles James** (1806—1872) — scriitor burghez englez, autorul unor romane, irlandez de origine. — 443, 445.
- Levy, Joseph Moses** (1812—1889) — unul dintre fondatorii și editorii ziarului „Daily Telegraph”. — 131, 405.
- Lewes, George Henry** (1817—1878) — filozof-pozitivist burghez englez, adept al lui Auguste Comte, fiziolog și scriitor, redactor al revistei „Fortnightly Review” (1865—1866). — 8.
- Lichfield, Thomas George Anson**, conte (n. 1825) — om politic englez, liberal. — 357.
- Liebig, Justus** (1803—1873) — om de știință german, unul dintre întemeietorii agrocimiei. — 5.
- Liebknicht, Wilhelm** (1826—1900) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale; a participat la revoluția din 1848—1849; membru al Ligii comuniștilor, membru al Internaționalei I, delegat la congresele ei; unul dintre întemeietorii și conducătorii social-democrației germane, prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 8, 9, 12, 13, 15, 21, 23, 27, 32, 34, 36, 39, 47, 52, 55, 57, 60, 63, 74, 85, 110, 112, 132, 133, 136, 138, 139—141, 142, 145, 147, 148, 151, 152, 154—156, 159, 163—165, 166—170, 188, 190, 200, 216—218, 222—225, 229—233, 235, 237, 238, 241, 248—250, 251, 253—255, 257, 258, 260, 262—266, 270, 275, 277, 281, 282, 285, 287, 289, 293—296, 297, 300, 302—304, 309, 312, 321, 323, 327, 331, 334, 335, 337, 342, 344, 349, 370, 378, 380, 385, 388, 391, 398, 401, 403, 418, 419, 423, 432, 435, 438, 444, 446, 449, 451, 455, 457, 473, 477, 482, 485, 490, 491, 495, 507, 511, 517, 520, 532, 555, 566, 624, 633.
- Lilienfeld-Toal, Pavel Tedorovici** (1829—1903) — sociolog vulgar rus, moșier de la Marea Baltică și funcționar superior țarist. — 386, 390, 580.
- List, Friedrich** (1789—1846) — comunist vulgar burghez german, adept al protecționismului. — 29.
- Lizzy** — Vezi, Burns, Lydia.
- Lloyd** — vezi Jones Lloyd.
- Lochner, Georg** (n. aprox. 1824) — militant al mișcării muncitorești germane și internaționale, de profesie tîmplar, membru al Ligii comuniștilor și al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, membru al Consiliului General al Internaționalei I (noiembrie 1864—1872), delegat la conferințele Internaționalei din 1865 și 1871; prieten și adept al lui Marx și Engels. — 521.
- Lopatin, Gherman Aleksandrovici** (1845—1918) — revoluționar rus, narodnic, membru al Consiliului General al Internaționalei I (1870), unul dintre traducătorii în limba rusă a volumului I al „Capitalului” lui Marx; prieten al lui Marx și Engels. — 462—464, 466.
- Lowe, Robert** (1811—1892) — om de stat și publicist englez; whig, ulterior li-

beral, membru al parlamentului ; în 1868—1873 membru al parlamentului ; în 1868—1873 ministru de finanțe. — 189.

Luby — soția lui Thomas Clarke Lubv.

Luby, Thomas Clarke (1821—1901) — revoluționar irlandez, fenian ; publicist, colaborator al ziarului „Irish People” ; în 1865 a fost condamnat la 20 de ani muncă silnică ; în 1871 a fost pus în libertate și a emigrat în S.U.A., unde a activat ca ziarist. — 364, 639, 640.

Lucraft, Benjamin (1809—1897) — unul dintre liderii reformiști ai trade-unionurilor engleze, de profesiune timplar de mobile, a participat la adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1871), delegat la congresele de la Bruxelles (1868) și de la Basel (1869) ; membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă ; a luat atitudine împotriva Comunei din Paris, în 1871 a refuzat să semneze Adresa Consiliului General „Războiul civil din Franța” și a ieșit din Consiliul General. — 247, 342, 353.

Ludlow, John Malcolm Forbes (1821—1911) — militant al mișcării cooperatiste engleze, avocat, socialist creștin, publicist. — 259, 260, 262, 536.

Ludovic al XIV-lea (1638—1715) — rege al Franței (1643—1715). — 389, 448, 580.

Ludovic-Filip (1773—1850) — duce de Orléans, rege al Franței (1830—1848). — 136, 176, 262, 537.

Ludwig al III-lea (1806—1877) — mare duce de Hessen-Darmstadt (1848—1877). — 60, 163, 217.

Luther, Martin (1483—1546) — întemeietorul protestantismului (luteranismului) din Germania, ideolog al burgheziei germane. — 248, 538, 579.

M

Machiavelli, Niccolò (1469—1527) — om politic italian, istoric și scriitor, ideolog al burgheziei italiene în perioada apariției relațiilor capitaliste. — 412—413.

Macleod, Henry Dunning (1821—1902) — economist vulgar burghez englez, a elaborat așa-numita teorie a creditului generator de capital. — 8, 37, 83.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834) — preot englez, economist reacționar, ideologul aristocrației funciare îmburghezite, apologet al capitalismului. S-a făcut cunoscut indeosebi printr-o teorie neștiințifică cu privire la populație. — 193, 347, 537, 612.

Manteuffel, Otto Theodor, baron de (1805—1882) — om de stat prusian ; reprezentant al birocrăției aristocrate reacționare ; ministru de interne (1848—1850), prim-ministru și ministru de externe (1850—1858). — 505.

Marie, Alexandre (1795—1870) — avocat și om politic francez, republican burghez moderat, în 1848 ministru al lucrărilor publice în guvernul provizoriu, apoi ministru de justiție în guvernul Cavaignac. — 533.

Martin, Henri (1810—1883) — istoric și om politic burghez francez, autorul lucrării, în mai multe volume „Istoria Franței” ; în 1865 a intrat în Internaționala I. — 580.

Martinaud — abate francez, apoi zețar, anarhist ; membru al Secției din Paris a Internaționalei ; delegat la congresul de la Basel (1869). — 575.

Marx, Eleanor (Tussy) (1855—1898) — fiica cea mai mică a lui Karl Marx, militantă de seamă a mișcării muncitorești engleze și internaționale ; din 1884 soția lui Edward Aveling. — 6, 18, 53, 57, 82, 85, 88, 89, 92—95, 103, 104, 107, 109, 111, 115, 125, 167, 177, 184,

- 198, 200, 208, 213, 242, 245, 255, 259, 268, 269, 277, 281, 282, 284, 290, 293, 303, 308, 310, 314, 316, 320, 326, 335, 337, 349, 358, 363, 382, 385, 393, 427, 458, 459, 460, 467, 475, 489, 490, 497, 537, 539, 546, 550, 567, 586, 610, 626, 628, 637.
- Marx, Heinrich (1782—1838)** — tatăl lui Karl Marx, avocat, ulterior Justizrat la Trier. — 49.
- Marx, Henriette (1787—1863)** — mama lui Karl Marx. — 70.
- Marx, Jenny (n. von Westphalen) (1814—1881)** — soția lui Karl Marx, prietena credincioasă și tovarășa lui de luptă. — 36, 85, 104, 109, 111, 115, 119, 121, 128, 145, 187, 208, 267—269, 271, 275, 277, 298, 473, 539, 557, 565, 610, 623, 626, 630, 637.
- Marx, Jenny (1844—1883)** — fiica cea mai mare a lui Karl Marx, ziaristă ; militantă a mișcării muncitorești internaționale ; în 1872 s-a căsătorit cu Charles Longuet. — 9, 59, 64, 89, 92, 94, 97, 100, 104, 108, 112, 121, 175, 187, 213, 215, 216, 242, 245, 259, 272, 277, 283, 286, 290, 295, 296, 298, 301, 302, 306, 310, 320, 323, 325, 327, 363, 365, 386, 389, 400, 405, 408, 410, 411, 427, 428, 438, 459, 460, 464, 467, 470, 475, 489, 490, 497, 527, 532, 539, 546, 547—550, 554, 566, 567, 569, 586, 592, 594, 599, 609, 613, 625, 627, 632, 635, 637, 639.
- Marx, Laura** — vezi *Lafargue, Laura*.
- Massol, Marie-Alexandre (1805—1875)** — ziarist francez, socialist utopist ; în 1848—1850 a colaborat la zierele „Réforme” și „Voix du Peuple”, redactor-șef la „Morale indépendante” (1865—1870), prieten al lui Proudhon. — 115.
- Maurer, Georg Ludwig (1790—1872)** — istoric burghez german, a studiat originile sociale din Germania veche și medievală ; a adus o importantă contribuție la studierea istoriei obștii-mărci. — 40, 42, 45, 48.
- Mayer, Karl (1819—1889)** — democrat mic-burghez german, în 1848—1849 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt, după înfringerea revoluției ; a emigrat în Elveția ; în deceniul al 7-lea redactor la ziarul „Beobachter” din Stuttgart. — 296, 313, 331.
- Mazzini, Giuseppe (1805—1872)** — revoluționar și publicist italian, democrat mic-burghez, unul dintre conducătorii mișcării de eliberare națională a poporului italian ; a organizat la Marsilia în 1831 societatea revoluționară „Ținăra Italie”, cu care au intrat în legătură și revoluționarii români ; șeful guvernului provizoriu al Republicii romane, în 1850 — unul dintre organizatorii Comitetului Central democratic european de la Londra ; în 1864, la întemeierea Internaționalei, a încercat s-o supună influenței sale. — 239.
- Meissner, Otto Karl (1819—1902)** — editor din Hamburg ; a editat „Capitalul” și o serie de alte lucrări ale lui Marx și Engels. — 5, 6, 27, 34—36, 37, 38, 47, 52, 82, 98, 111, 114, 129, 133, 134, 137, 219, 223, 225, 233, 236, 238, 240, 241, 243, 249, 256, 274, 278, 282, 285, 287, 290, 299, 305, 323, 326, 327, 378, 388, 401, 402, 446, 462, 466, 473, 474, 486, 529, 540, 558, 613.
- Mende, Fritz (m. 1879)** — fost membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, președinte al „Uniunii generale a muncitorilor germani” a lui Lassalle, întemeiată de Hatzfeldt (1869—1872), deputat în Reichstagul Germaniei de Nord (1869). — 273, 294, 372.
- Mendelssohn, Moses (1729—1786)** — filozof-deist, unul dintre principalii reprezentanți ai deismului în Germania. — 612.
- Menke, Theodor Heinrich** — statistician german, prieten al lui Kugelmann, a manifestat interes față de Internațională și față de lucrările lui K. Marx. — 362, 371, 406, 413.

- Merriman J. J.* — membru al Consiliului General al Internaționalei I (noiembrie 1864—1867). — 512.
- Meyen, Eduard* (1812—1870) — publicist german, tânăr hegelian, democrat mic-burghez; după înfringerea revoluției din 1848—1849 a emigrat în Anglia, ulterior național-liberal. — 420.
- Meyer* — cunoscut al lui Marx și Engels.
- Meyer, Gustav* — fabricant din Bielefeld, cunoscut al lui Kugelmann. — 42, 50, 482, 488.
- Meyer, Hermann* (1821—1875) — militant al mișcării muncitorești germane și americane; socialist, negustor, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; în 1852 a emigrat în S.U.A., în deceniul al 6-lea — începutul deceniului al 7-lea a condus lupta de eliberare a negrilor din statul Alabama; unul dintre organizatorii secțiilor Internaționalei la St. Louis; prieten al lui J. Weidemeyer. — 30, 501.
- Meyer, Joseph* (1796—1856) — industriaș german, publicist și editor; în 1826 a fondat un institut bibliografic, care îi poartă numele și a editat o serie de dicționare enciclopedice. — 513.
- Meyer, Sigfrid* (aprox. 1840—1872) — militant al mișcării muncitorești germane și americane, socialist, de profesie inginer, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, s-a ridicat împotriva influenței lassalleanismului în mișcarea muncitorească germană, în 1864 a editat cu mijloace proprii în Germania „Manifestul Comunist”; membru al Internaționalei I; în 1866 a emigrat în S.U.A., membru al Clubului comunist de la New York și unul dintre organizatorii secțiilor din S.U.A. ale Internaționalei; adept al lui Marx și Engels. — 35, 190, 197, 323, 500, 513, 514, 521, 594—600.
- Michaelis, Otto* (1826—1890) — economist vulgar și publicist burghez german, adept al libertății comerțului, în deceniul al 7-lea membru al Camerei deputaților din Prusia, unul dintre editorii publicației „Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte”, din 1867 — național-liberal. — 492.
- Michel, Louis Chrysostome* (1798—1853) — avocat și om politic francez, republican mic-burghez; în perioada monarhiei din iulie apărător în câteva procese intentate republicanilor, deputat în Adunarea legislativă (1849—1851), a făcut parte din partidul Muntelui. — 200.
- Mill, John Stuart* (1806—1873) — economist burghez și filozof pozitivist englez; epigon al economiei politice clasice burgheze. — 29, 30, 183, 549.
- Milner, George* — militant al mișcării muncitorești engleze, de origine irlandez, adept al concepțiilor social-reformatoare ale lui O'Brien; membru al Ligii naționale pentru reformă, al Ligii pământului și muncii, al Consiliului General al Internaționalei (1868—1872), delegat la Conferința de la Londra din 1871. — 342, 353.
- Milton, John* (1608—1674) — poet și publicist englez de seamă, participant la revoluția burgheză engleză din secolul al XVII-lea.
- Miquel, Johannes von* (1828—1901) — avocat, bancher și om politic german, până în deceniul al 6-lea membru al Ligii comunistilor; ulterior a trecut de partea burgheziei; din 1867 — unul dintre conducătorii național-liberalilor. — 165, 254, 332.
- Mitchel, John* (1815—1875) — militant al mișcării de eliberare națională irlandeze, conducătorul aripii revoluționar-democrate a societății „Tinăra Irlandă”, s-a pronunțat pentru o alianță cu cartiștii; în 1848 a fost exilat în colonii pentru participare la pregătirea

- răscoalei din Irlanda, în 1853 a evadat și a emigrat în S.U.A. ; în timpul Războiului civil s-a situat de partea statelor din Sud. — 400.
- Moelmu**, Dyonwall (a II-a jum. a sec. V—I jum. a sec. VI) — legiuitor semilegendar în vechea Britanie. — 451.
- Mollin**, Jules-Antoine (cunoscut sub numele *Tony*) (1832—1871) — medic și publicist francez, socialist mic-burghez, participant la Comuna din Paris; a fost împușcat de versaillezi. — 227, 232, 241, 243, 586.
- Moll**, Friedrich (aprox. 1835—1871) — muncitor din Solingen, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani ; în 1864 a emigrat în S.U.A. ; unul dintre fondatorii Uniunii muncitorilor germani de la New-York ; la înapoierea sa în Germania a devenit membru al Internaționalei I ; delegat la Congresul de la Geneva (1866). — 406, 413, 577.
- Moll**, Joseph (1813—1849) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, de profesiune ceasornicar ; unul dintre conducătorii Ligii celor drepte, membru al Comitetului Central al Ligii comunistilor, în iulie—septembrie 1848 președintele Uniunii muncitorilor de la Köln, membru al Comitetului districtual renan al democraților ; după evenimentele din septembrie 1848 de la Köln a emigrat la Londra, de unde s-a întors curînd sub un nume străin și a desfășurat activitate agitatorică în diferite districte din Germania ; participant la insurecția din Baden-Palatinat din 1849, ucis în bătălia de pe Murg. — 406.
- Mollin**, Gabriel — muncitor aurar francez, membru al Internaționalei I, delegat la Congresul de la Basel (1868). — 409.
- Moltke**, Helmuth Karl Bernhard (1800—1881) — feldmareșal, teoretician și istoric militar german, unul dintre ideologii militarismului și șovinismului prusian, șeful statului major prusian (1857—1871) și imperial (1871—1888) ; în timpul războiului franco-prusian a fost, de fapt, comandant suprem. — 17.
- Monroe** — doctor de origine scoțian, copiii săi au luat lecții de la Jenny Marx. — 187, 286, 324, 383, 389.
- Monroe** — soția celui de mai sus. — 187, 286, 298, 301, 324.
- Monteil**, Amant-Alexis (1769—1850) — istoric burghez francez. — 383, 389.
- Montijo**, Eugénie (1826—1920) — împărăteasă a Franței, soția lui Napoleon al III-lea. — 364.
- Moore**, George Henry (1811—1870) — om politic irlandez, membru al parlamentului. — 285, 410, 411.
- Moore**, Samuel (aprox. 1830—1912) — jurist englez, membru al Internaționalei I ; prieten al lui Marx și Engels. — 46, 89, 96, 116, 119, 126, 129, 144, 166, 169, 190, 218, 232, 233, 241, 244, 249, 252, 274, 284, 317, 318, 325, 333, 341, 344, 379, 386, 410, 422, 438, 547, 548, 610.
- Morley**, John (1838—1923) — publicist și om de stat englez, liberal, în 1867—1882 redactor-șef la „Fortnightly Review”. — 109, 117, 118, 129, 161.
- Morley**, Samuel (1809—1886) — industriaș și om politic englez, liberal, membru al parlamentului (1865, 1868—1885), din 1869 editor al lui „Bee-Hive”. — 305, 307, 333, 433.
- Möser**, Justus (1720—1794) — om politic german, istoric și publicist, a exprimat interesele burgheziei germane. — 40, 49.
- Mottershead**, Thomas — țesător englez, membru al Consiliului General (1869—

- 1872), secretar corespondent pentru Danemarca (1871—1872), delegat la Conferința de la Londra din 1871 și la Congresul de la Haga (1872), s-a ridicat împotriva liniei lui Marx în Consiliul General și în Consiliul federal britanic, în 1873 a fost exclus din Internațională. — 353, 356, 357, 409, 433.
- Müller, Friedrich Max** (1823—1900) — filolog englez, de origine germană; autorul unor lucrări de literatură, istorie, religie și mitologie comparată. — 103.
- Mundella, Anthony John** (1823—1897) — om de stat și fabricant englez, din 1868 membru al parlamentului, a ocupat o serie de posturi ministeriale. — 357.
- Münster, Georg Herbert** (1820—1902) — diplomat german, ambasador al Hanover-ului la Petersburg (1857—1864), în 1866 a trecut de partea Prusiei, din 1867 membru al Camerei seniorilor din Prusia; deputat în Reichstagul Germaniei de Nord, apoi în cel german. — 17.
- Murat, André-Pierre** (1833—1893) — mecanic francez, proudhonist, membru al secției de la Paris a Internaționalei I, delegat la o serie de congrese ale Asociației Internaționale a Muncitorilor, implicat în primul (1868) și cel de-al treilea (1870) proces al Internaționalei la Paris. — 280.
- N**
- Napoleon I Bonaparte** (1769—1821) — împărat al Franței (1804—1814 și 1815). — 19, 296, 383, 571.
- Napoleon al III-lea** (Ludovic Bonaparte) (1808—1873) — nepotul lui Napoleon I; președinte al celei de-a doua Republici (1848—1851), împărat al Franței (1852—1870). — 17, 31, 81, 87, 101, 135, 137, 139, 146, 150, 181, 199, 207, 243, 252, 293, 296, 299, 335, 355, 360, 371, 373, 382, 385, 426, 431, 432, 435, 442, 443, 459, 460, 477, 510, 571, 633, 636, 641.
- Neceaev, Serghei Ghenadievici** (1847—1882) — revoluționar rus, participant la mișcarea studențească din Petersburg în 1868—1869; în 1869—1871 a întreținut strînse legături cu Bakunin, a înființat organizația secretă „Narodnaia rasprava” (1869), în 1872 a fost extrădat de autoritățile elvețiene guvernului rus; a murit în fortăreața din Petropavlovsk. — 456, 457, 463.
- Nefftzer, Auguste** (1820—1876) — publicist francez, redactor-șef la „Temps”. — 610.
- Nélaton, Auguste** (1807—1873) — cunoscut chirurg francez, profesor, membru al Academiei de științe medicale, autor al unor lucrări. — 16.
- Neumayer, Ludwig** — social-democrat austriac, publicist; membru al Internaționalei I, delegat la congresul de la Basel (1869); redactor la ziarul „Wiener-Neustädter Wochenblatt”. — 319.
- Newton, Isaac** (1642—1727) — renumit fizician, astronom și matematician englez, întemeietorul mecanicii clasice. — 246.
- Niebuhr, Barthold Georg** (1776—1831) — istoric german, cercetător al antichității. — 87.
- Niebuhr, Carsten** (1733—1815) — explorator danez, autor al mai multor lucrări despre Orientul Apropiat. — 87.
- Nicolae I** (1796—1855) — împărat al Rusiei (1825—1855). — 394.
- Noir, Victor** (1848—1870) — ziarist francez, republican burghez; colaborator al ziarului „Marseillaise”; la 10 ianuarie 1870 a fost ucis de prințul Pierre Bonaparte. — 380, 383, 633.

O

- Oberwinder, Heinrich** (1846—1914) — militant al mișcării muncitorești austriece, ziarist, la începutul deceniului al 7-lea lassallean, ulterior a aderat la eisenachieni, delegat la congresul de la Basel al Internaționalei (1869), redactor la ziarele „Volksstimme” și „Volkswille”, în 1873—1874 a lansat un program oportunist, la sfârșitul deceniului al 8-lea s-a îndepărtat de mișcarea muncitorească. — 230, 237, 252, 534.
- Oborski, Ludwik** (1787—1873) — colonel polonez, revoluționar, a luat parte la răscoala din Polonia din 1830—1831, după care a emigrat la Londra, militant al asociației democratice internaționale „Fraternal Democrats”; în timpul insurecției din Baden-Palatinat din 1849 comandant de divizie în armata revoluționară; membru al Consiliului General al Internaționalei (1865—1867), președintele secției centrale de la Londra a asociației emigranților poloneze. — 430.
- O'Brien, James** (Pseudonim *Bronterre*) (1802—1864) — publicist englez, cartist; în deceniul al 4-lea redactor al ziarului „The Poor Man's Guardian”; autor al unor proiecte social-reformiste; în 1849 a întemeiat Liga națională pentru reformă. — 306, 342.
- O'Connell, Daniel** (1775—1847) — avocat și om politic burghez irlandez, lider al aripii de dreapta, liberale a mișcării de eliberare națională. — 359, 364.
- O'Connor, Arthur** (1763—1852) — militant al mișcării irlandeze de eliberare națională, în 1797—1798 unul dintre conducătorii organizației „United Irishmen” și redactor-șef al organului ei de presă — ziarul „Press”; arestat în ajunul răscoalei din 1798; în 1803 a emigrat în Franța. — 334.
- O'Conor, Charles** (1764—1828) — preot irlandez, colecționar de antichități, traducător și redactor al primei ediții de cronici irlandeze. — 452, 454.
- Odger, George** (1820—1877) — unul dintre liderii reformiști ai trade-unionurilor engleze, de profesiune cizmar, a luat parte la întemeierea și în 1862—1872 a fost secretar al Consiliului de la Londra al trade-unionurilor, membru al Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei, al Ligii pământului și a muncii, al Ligii reprezentanței muncitorești, participant la adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1871), președinte al acestuia (1864—1867), participant la conferința de la Londra (1865) și la congresul de la Geneva (1866), a intrat în Comitetul executiv al Ligii pentru reformă; în perioada luptei pentru reforma electorală în Anglia a pactizat cu burghezia, adversar al Comunei din Paris, în 1871 a refuzat să semneze apelul Consiliului General „Războiul civil în Franța” și a ieșit din consiliu. — 16, 88, 145, 156, 250, 252, 353, 354, 356, 359, 368, 395, 400, 433, 484, 524.
- O'Donnell** — veche familie aristocratică irlandeză. — 425.
- O'Donovan, John** (1809—1861) — filolog și istoric irlandez, reprezentant al orientării critice în istoriografia burgheză irlandeză; din 1852 membru al unei comisii guvernamentale pentru traducerea și editarea vechilor legi irlandeze. — 454.
- O'Donovan Rossa, Jeremiah** (1831—1915) — unul dintre fondatorii și conducătorii asociației irlandeze a feniienilor, editorul ziarului „Irish People” (1863—1865), în 1865 a fost arestat și condamnat la închisoare pe viață, în 1870 a fost amnistiat și curînd a emigrat în S.U.A., unde a condus organizația feniienilor; în deceniul al 9-lea s-a îndepărtat de viața politică. — 408, 639.

- O'Donovan Rossa* — soția lui *O'Donovan Rossa*, în 1865—1866 a organizat o colecție în sprijinul familiilor deținuților politici irlandezi, autoarea unui apel către femeile irlandeze, care a fost publicat la 6 ianuarie 1866 în „*Workman's Advocate*” din însărcinarea Consiliului General. — 179, 339, 353, 356, 389, 400, 402, 403, 405, 408, 462, 464, 571, 599, 628, 629, 639, 640.
- Offenbach*, Jacques (1819—1880) — cunoscut compozitor francez, unul dintre întemeietorii operetei clasice. — 443.
- O'Flaherty*, Roderic (1629—1718) — istoric irlandez. — 452.
- Ogarev*, Nikolai Platonovici (1813—1877) — democrat revoluționar rus, poet și publicist, prieten și colaborator al lui A. I. Herzen. — 452, 455.
- Ollivier*, Émile (1825—1913) — om politic francez, republican burghez moderat, din 1857 membru al Corpului legislativ; de la sfârșitul deceniului al 7-lea bonapartist, președintele guvernului (ianuarie-august 1870). — 373, 375, 382, 402.
- O'Neill*, — veche familie aristocratică irlandeză. — 425.
- Oppenheim*, Heinrich Bernhard (1819—1880) — om politic german, economist și ziarist, democrat mic-burghez; în 1848 — unul dintre redactorii ziarului berlinez „*Die Reform*”, în anii 1849—1861 — emigrant în Elveția, Franța și Anglia, mai târziu național-liberal. — 120.
- Orsini*, Cesare — emigrant politic italian, membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1867), a propagat ideile Internaționalei în S.U.A., fratele lui Felice Orsini. — 100.
- Orsini*, Felice (1819—1858) — revoluționar italian, democrat burghez și republican; a luat parte la lupta pentru eliberarea națională și pentru unificarea Italiei; în 1858, în urma unui atentat împotriva lui Napoleon al III-lea, a fost executat. — 100, 441.
- O'Shea*, Henry — militant social irlandez, în 1869 s-a ridicat în sprijinul fenienilor întemnițați. — 341.
- Owen*, Richard (1804—1892) — medic, zoolog și paleontolog englez; adversar al darvinismului; în 1863 a descris pentru prima oară pasărea jurasică *Arheopterix*. — 179, 445.
- Owen*, Robert (1771—1858) — socialist utopist englez. — 483.

P

Palmerston, Henry John Temple, viconte (1784—1865) — om politic englez; la începutul activității sale tory; din 1830 — unul dintre liderii aripii de dreapta a whigilor; ministru de interne (1852—1855) și prim-ministru (1855—1858 și 1859—1865). A avut o atitudine ostilă Unirii Principatelor române. — 79, 103, 178, 242, 259, 441, 539, 569, 636.

Parsons, William, conte (1800—1867) — astronom englez, în 1867 a editat un pamflet referitor la relațiile dintre proprietarii funciari și arendași în Irlanda. — 340.

Peel, Robert (1788—1850) — om de stat și economist englez, lider al torylor moderați, care, după numele lui, au primit denumirea de peeliști; ministru de interne (1822—1827 și 1828—1830) și prim-ministru (1834—1835 și 1841—1846); în 1846, cu sprijinul liberalilor, a obținut abrogarea legilor cerealelor. — 143, 176, 182.

Pelletan, Pierre-Clément-Eugène (1813—1884) — publicist și om politic francez; republican burghez moderat; membru al Corpului legislativ; membru al guvernului apărării naționale (1870—1871). — 533, 626, 633.

- Pelletier*, Claude (1816—1881) — democrat francez; deputat în Adunarea Constituantă și Legislativă (1848—1851); după lovitură de stat din 2 decembrie 1851 expulzat din Franța; ulterior a emigrat în S.U.A., a fost corespondentul francez al Internaționalei I în America. — 513, 514.
- Perret*, Henri — militant al mișcării muncitorești elvețiene, gravor, unul dintre liderii Internaționalei în Elveția, membru al Alianței democrației socialiste (1868—1869), secretar general al Comitetului federal roman (1868—1873), delegat la congresele Internaționalei; în 1869 a rupt-o cu bakuniștii, dar după congresul de la Haga al Internaționalei s-a situat pe o poziție împăciuitoare. — 211, 239, 330, 369, 387, 428, 574, 575.
- Perron*, Charles Eugène (1837—1919) — militant al mișcării muncitorești elvețiene, pictor pe email, apoi cartograf; bakunist, delegat la congresele de la Lausanne (1867) și Bruxelles (1868) ale Internaționalei, membru al Biroului Central al Alianței democrației socialiste, unul dintre redactorii lui „Égalité” (1869) și „Solidarité”, unul dintre liderii Federației jurasiene; ulterior s-a îndepărtat de mișcarea muncitorească. — 574, 575.
- Persigny*, Jean-Gilbert-Victor Fialin, conte (1808—1872) — om de stat francez, bonapartist, deputat în Adunarea legislativă (1849—1851), unul dintre organizatorii loviturii de stat de la 2 decembrie 1851; ministru de interne (1852—1854 și 1860—1863), ambasador la Londra (1855—1858, 1859—1860). — 431.
- Petrie*, George (1789—1866) — om de știință irlandez, arheolog, membru al Academiei regale irlandeze, autor al unor lucrări despre arhitectura vecheii Irlande. — 374.
- Petty*, sir William (1623—1687) — economist și statistician englez, fondatorul economiei politice burgheze clasice. — 226, 355, 367.
- Pfänder*, Karl (1818—1876) — militant al mișcării muncitorești germane și internaționale, pictor miniaturist, din 1845— emigrant la Londra; membru al Ligii celor drepte și al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, membru al organului central al Ligii comunistilor și al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (noiembrie 1864—1867 și 1870—1872), prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 419, 445.
- Phillips* — rude din Olanda ale lui Karl Marx din partea mamei sale. — 36, 37, 41, 109, 564.
- Phillips*, August (m. 1895) — avocat din Amsterdam, vărul lui Karl Marx. — 109, 120, 564.
- Phillips*, Karl — comerciant din Aachen, vărul lui Karl Marx. — 120, 323, 564.
- Piétri*, Joseph-Marie (1820—1902) — om politic francez, bonapartist, prefectul poliției din Paris (1866—1870). — 439, 443.
- Pigott*, Richard (1828—1889) — publicist burghez irlandez, editorul ziarului „Irishman” (1865—1879), apărător al fenienilor, în deceniul al 9-lea a trecut de partea guvernului englez. — 43, 357, 359, 364, 408, 410, 433, 435, 470, 639.
- Pitt*, William (junior) (1759—1806) — om politic englez, tory, prim-ministru (1783—1801 și 1804—1806). — 363.
- Planck*, Gottlieb (1824—1910) — jurist și om politic german; național-liberal, din 1867 membru al Reichstagului Germaniei de Nord și al Camerei deputaților din Prusia. — 241.
- Poleakov*, Nikolai Petrovici (aprox. 1841—1905) — editor progresist rus, în 1865—1873 s-a apropiat de adepții

- lui N. G. Cernișevski ; în 1872 a scos prima ediție rusă a volumului I al „Capitalului” lui K. Marx. — 389, 506.
- Pollock*, George D. — medic militar englez, membru al comisiei speciale care în 1867 a prezentat parlamentului un raport cu privire la tratamentul la care sînt supuși deținuții politici în închisorile engleze. — 226, 408.
- Potter*, George (1832—1893) — unul dintre liderii reformiști ai trade-unionurilor engleze, de profesiune dulgher, membru al Consiliului de la Londra al trade-unionurilor și unul dintre conducătorii Uniunii unificate a muncitorilor din construcții ; fondatorul și editorul ziarului „Bee-Hive”, în care a promovat sistematic o politică de compromis cu burghezia liberală. — 145, 341, 343, 359, 484.
- Prendergast*, John Patrick (1808—1893) — istoric irlandez, liberal, autor al unor lucrări de istorie a Irlandei. — 340, 355, 366, 368, 374, 376.
- Prévost-Paradol*, Lucien-Anatole (1829—1870) — publicist și om politic francez ; liberal moderat. — 355, 373.
- Probert*, William (1790—1870) — preot englez, cunoscător al legilor și obiceiurilor vechilor velși. — 451.
- Prokesch-Osten*, Anton, baron (1795—1876) — diplomat austriac, general și scriitor, ambasador la Atena (1834—1849), trimis (1855—1867), apoi ambasador (1867—1871) la Constantinopol. — 17.
- Proudhon*, Pierre-Joseph (1809—1865) — publicist, sociolog și economist francez, ideolog al micii burghezii, unui dintre teoreticienii anarhismului. — 48, 131, 227, 350, 389, 506, 509, 511, 537.
- Pyat*, Félix (1810—1889) — publicist, dramaturg și om politic francez, democrat mic-burghez, a luat parte la revoluția din 1848 ; în 1849 a emigrat în Elveția, apoi în Belgia și Anglia ; adversar al unei mișcări muncitorești independente ; timp de mai mulți ani a dus o campanie de defăimare a lui Marx și a Asociației Internaționale a Muncitorilor, folosindu-se în acest scop de Secția franceză de la Londra ; membru al Comunei din Paris. — 13, 87, 101—103, 112, 126, 165, 167, 171, 268, 519.

Q

Quételet, Lambert-Adolphe-Jacques (1796—1874) — om de știință belgian ; statistician, matematician și astronom. — 532.

R

- Racoviță*, Iancu (m. 1865) — boier român ; în 1864 l-a rănit mortal pe Lasalle în duel. — 122.
- Ramsay*, sir Andrew Crombie (1814—1891) — geolog englez, profesor la Londra, din 1862 a făcut cercetări geologice în Anglia și Wales. — 547.
- Ranc*, Arthur (1831—1908) — om politic și publicist francez, republican burghez moderat. — 328.
- Randall* — militant al mișcării muncitorești americane, secretar al asociației muncitorilor din Boston (S.U.A.), membru al Internaționalei I. — 502.
- Rasch*, Gustav (m. 1878) — democrat german, publicist, de profesiune jurist, participant la revoluția din 1848 de la Berlin ; după înfrîngerea revoluției — emigrant în Elveția și Franța, din 1873 membru al Partidului muncitoresc social-democrat german. — 485.
- Raspail*, François (1794—1878) — naturalist și publicist francez, republican socialist, a simpatizat cu proletariatul revoluționar ; a luat parte la revolu-

- țiile din 1830 și 1848 ; în 1848 deputat în Adunarea națională constituantă ; după 1855 a trecut pe poziții burghezo-democratice, în ajunul războiului franco-prusian a făcut parte din opoziția burghezo-republicană. — 292, 335, 633.
- Reclus, Jean-Jacques-Elisée** (1830—1905) — geograf și sociolog francez, unul dintre teoreticienii anarhismului ; după lovitura de stat din 1851 a emigrat ; în 1857 s-a înapoiat în Franța, membru al Internaționalei I, redactor la „Coopération” (1866—1868), participant la Comuna din Paris ; după înfrângerea Comunei a fost expulzat din Franța. — 25, 27, 73, 115, 343, 344, 486.
- Reich, Eduard** (1836—1919) — medic german, autor al unor lucrări despre sănătatea și igiena publică. — 571.
- Remy, Theodor** — secretar al Comitetului central, condus de J. Becker, al grupului secțiilor de limbă germană ale Internaționalei (în Elveția), bakunist, membru al grupului de la Geneva a Alianței democrației socialiste. — 305.
- Reusche, Friedrich** — ziarist german, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, lassallean, în 1864—1865 a colaborat la ziarele „Nordstern” și „Social-Demokrat”. — 41.
- Reuter, Paul Julius, baron de** (1816—1899) — în 1851 a înființat la Londra agenția telegrafică Reuter. — 439, 440.
- Ricardo, David** (1772—1823) — economist și om politic englez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai economiei politice clasice burgheze. — 11, 226, 261, 336, 346—348, 350, 351, 352, 480, 494.
- Richard, Albert** (1846—1925) — ziarist francez, unul dintre conducătorii secției din Lyon a Asociației Internaționale a Muncitorilor ; membru al Alian-
- ței democrației socialiste ; în 1870 a luat parte la insurecția de la Lyon. — 394, 576, 605.
- Richelieu, Armand-Jean du Plessis, duce de** (1585—1642) — cardinal, celebru om de stat francez din perioada absolutismului. — 313.
- Richter, Heinrich Moriz Karl** (n. 1841) — istoric și publicist austriac, liberal, profesor la Academia Comercială din Viena, colaborator la o serie de ziare austriece. — 8, 12, 21, 30.
- Rissé, Joseph** (n. 1843) — cîntăreț din Hannover, în 1870 a alcătuit și editat o culegere de cîntece populare irlandeze. — 465, 639, 640.
- Rittinghausen, Moritz** (1814—1890) — publicist german, democrat mic-burghez ; în 1848—1849 a colaborat la „Neue Rheinische Zeitung”, membru al Asociației democratice de la Köln, membru al Internaționalei ; ulterior (pînă în 1884) a făcut parte din Partidul social-democrat german. — 322.
- Robert al III-lea** (aprox. 1340—1406) — rege al Scoției (1390—1406). — 227.
- Robert, Fritz** — institutor elvețian, bakunist, delegat la congresele de la Bruxelles (1868) și de la Basel (1869) ale Internaționalei, a făcut parte din redacția ziarului „Solidarité”. — 428.
- Robespierre, Maximilien** (1758—1794) — democrat revoluționar francez, unul dintre conducătorii revoluției burgheze franceze, conducătorul iacobinilor, șeful guvernului revoluționar al Convenției (1793—1794). — 257, 537.
- Robin, Paul** (n. 1837) — institutor francez, bakunist, din 1869 unul dintre conducătorii Alianței democrației socialiste ; membru al Consiliului General (1870—1871) ; în 1869 delegat la Congresul de la Basel și în 1871 la Conferința de la Londra a Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 442, 574, 575, 602, 606.

- Rochefort**, Henri (1831—1913) — publicist și om politic francez; republican de stînga; editorul revistei „Lanterne” (1868—1869) și al ziarului „La Marseillaise” (1869—1870); membru al guvernului apărării naționale (septembrie-noiembrie 1870); după înfrîngerea Comunei a fost deportat în Noua Caledonie; la sfîrșitul deceniului al 9-lea monarhist. — 207, 382, 387, 400, 402, 633.
- Roesgen**, Charles — funcționar la firma „Ermen & Engels” din Manchester. — 116, 118, 150, 237, 296, 305, 318, 417, 466, 552.
- Roesgen von Floss**, Philipp von — ziarist olandez, militant al mișcării muncitorești, de profesiune inginer mecanic. — 412, 415, 417, 592.
- Rogead**, Louis-Auguste (1820—1896) — publicist radical francez, în 1864 unul dintre fondatorii și redactorii ziarului „Rive gauche”, în 1865 urmărit din cauza unui pamflet antibonapartist, a emigrat în Belgia, apoi în Germania, participant la Comuna din Paris. — 443.
- Roon**, Albrecht (1803—1879) — om de stat și militar prusian, din 1873 — general-feldmareșal, reprezentant al militaristilor prusieni; ministru de război (1859—1873) și ministru al marinei (1861—1871); a reorganizat armata prusiană; prim-ministru al Prusiei (ianuarie-noiembrie 1873). — 332.
- Roscher**, Wilhelm Georg Friedrich (1817—1894) — economist vulgar german, întemeietorul așa-numitei școli istorice în economia politică. — 8, 11, 29, 30, 33, 480.
- Rösing**, Johannes (n. 1791) — negustor din Bremen, participant activ la mișcarea democratică din deceniul al 4-lea al 5-lea în Germania, din 1848 a condus Uniunea democratică din Bremen. — 281.
- Rosse**, Lord, — vezi — Parsons, William.
- Rothesay**, David Stewart, duce (aprox. 1378—1402) — fiul regelui Robert al III-lea al Scoției, guvernatorul Scoției (1399—1402). — 227.
- Rotschild** — dinastie de financieri, avînd bănci în multe țări ale Europei. — 30.
- Rotschild**, Karl, baron (1820—1886) — guvernatorul băncii Rotschild din Frankfurt-pe-Main; membru al Parlamentului vamal, deputat în Reichstagul Germaniei de Nord, apoi al Germaniei. — 64.
- Rotschild**, Lionel, baron (1808—1879) — guvernatorul băncii Rothschild din Londra; whig, din 1858 membru al parlamentului; timp de 20 de ani a fost agentul financiar al guvernului prusian și deținătorul tuturor împrumuturilor pentru căile ferate ruse. — 582, 583.
- Rotteck**, Karl (1775—1840) — istoric și om politic burghez german, liberal. — 446.
- Royer**, Clémence (1830—1902) — scriitoare franceză, autoarea unor lucrări de filozofie, sociologie și economie politică. — 529.
- Ruge**, Arnold (1802—1880) — publicist german, tinăr hegelian, radical burghez; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt (aripa de stînga); în deceniul al 6-lea unul dintre liderii emigrației mic-burgeze germane din Anglia; după 1866 național-liberal. — 103, 323, 379, 431, 478, 504, 526, 622.
- Rüstow**, Friedrich Wilhelm (1821—1878) — ofițer german și autor al unor scrieri militare, democrat; a luat parte la revoluția din 1848—1849; emigrant în Elveția; în 1860 — șeful statului-major al lui Garibaldi; prieten al lui Lassalle. — 122.

S

- Sadler*, Michael Thomas (1780—1835) — economist și om politic englez, filantrop burghez, adversar al maltusianismului, a aderat la partidul tory. — 329.
- Saint-Clair*, S.G.B. — rezident englez în Bulgaria. — 315.
- Saint-Paul*, Wilhelm (aprox. 1815—1852) — funcționar în Ministerul de Interne al Prusiei, în 1843 cenzor special al ziarului „Rheinische Zeitung”. — 113.
- Saint-Simon*, Henri (1760—1825) — mare socialist utopist francez. — 603.
- Samelson*, Adolf (1817—1888) — medic chirurg-oculist german, reprezentant al unor concepții liberale; din 1857 emigrant la Manchester. — 621.
- Schack*, Adolf Friedrich, conte (1815—1894) — scriitor german, istoric literar și de artă, orientalist; a tradus din lucrările unor clasici arabi. — 307.
- Schapper* — soția lui Karl Schapper. — 430.
- Schapper*, Karl (1812—1870) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale; unul dintre conducătorii Ligii celor drepti; membru al Organului Central al Ligii comunistilor; a luat parte la revoluția din 1848—1849; în 1850, după sciziunea care s-a produs în Ligă, a condus împreună cu Willich fracțiunea sectară ostilă lui Marx, în 1856 s-a apropiat din nou de Marx; în 1865 membru al Consiliului General al Internaționalei; participant la Conferința de la Londra din 1865. — 406, 419, 427, 428, 430, 431, 434, 436—438, 443, 445.
- Schédo-Ferrolé*, D. K. (pseudonimul lui *Firks*, Fedor Ivanovici), baron (1812—1872) — publicist rus, liberal; autorul unor lucrări despre problema agrară în Rusia. — 171, 580.
- Schily*, Victor (1810—1875) — avocat, democrat german; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat; mai târziu a emigrat în Franța; membru al Internaționalei; a sprijinit lupta Consiliului General pentru consolidarea Internaționalei la Paris; în 1865 a participat la Conferința de la Londra. — 24, 25, 27, 70, 73, 160, 191, 192, 292, 530, 567, 617, 618.
- Schlöffel*, Friedrich Wilhelm (1800—1870) — fabricant silezian, democrat; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt, făcea parte din aripa stingă. — 141.
- Schmalz*, Theodor Anton Heinrich (1760—1831), — jurist și economist german, epigon al școlii fiziocraților, reacționar extremist. — 106.
- Schmeller*, Johann Andreas (1785—1852) — filolog german, profesor la Universitatea din München, autor al unor lucrări referitoare la limba germană veche. — 46.
- Schnacke*, Friedrich — ziarist german, la mijlocul deceniului al 5-lea al secolului al XIX-lea — reprezentant al „adevăratului socialism”, participant la revoluția din 1848—1849. — 97, 490, 495.
- Schneider*, Eugène (1805—1875) — industriaș francez, proprietarul unor uzine metalurgice la Creuzot. — 634.
- Schorlemmer*, Carl (1834—1892) — chimist german, adept al materialismului dialectic, profesor la Manchester; membru al Partidului social-democrat german; prieten al lui Marx și Engels. — 5—7, 15, 30, 51, 57, 77, 79, 81, 100, 127, 149, 166, 238, 243, 249, 274, 282, 341, 344, 386, 410, 427, 443, 554, 610, 619.
- Schramm*, Conrad (aprox. 1822—1858) — revoluționar german, membru al Ligii comunistilor, din 1849 — emigrant la Londra; girant responsabil al lui „Neue Rheinische Zeitung. Politisch

- ökonomische Revue" ; în 1850, după sciziunea care a avut loc în Liga comuniștilor, adeptul lui Marx, prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 80.
- Schulze** — hegelian german. — 423.
- Schulze-Delltsch, Hermann** (1808—1883) — economist mic-burghez și om politic german, a militat pentru unificarea Germaniei sub hegemonia Prusiei ; unul dintre întemeietorii Uniunii naționale ; în deceniul al 7-lea — unul dintre conducătorii partidului progresist ; a încercat să abată muncitorii de la lupta revoluționară prin organizarea de societăți cooperatiste. — 25, 147, 273, 408, 509.
- Schunck** — proprietarul unei firme comerciale din Manchester. — 562.
- Schurz, Karl** (1829—1906) — democrat mic-burghez german, publicist ; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat ; a emigrat în Elveția, iar în 1852 în S.U.A. ; a luat parte la războiul civil de partea statelor din Nord ; a jucat un rol conducător în partidul republican, ulterior — om de stat, ministru de interne (1877—1881). — 31.
- Schütz, Jakob Friedrich** (1813—1877) — democrat mic-burghez german, a luat parte la insurecția din 1849 din Baden-Palatinat ; președinte al guvernului provizoriu badenez de la Paris ; ulterior emigrant în Elveția, Anglia și America. — 385.
- Schwabe** — negustor din Manchester. — 28.
- Schwabe** — soția celui de mai sus. — 28.
- Schweitzer, Johann Baptist von** (1834—1875) — unul dintre reprezentanții de seamă ai lassalleanismului în Germania ; redactor șef al publicației „Social-Demokrat” (1864—1867) ; președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani (1867—1871) ; a susținut politica lui Bismarck de unificare „de sus” a Germaniei sub hegemonia Prusiei ; a încercat să-i împiedice pe muncitorii germani să adere la Internațională ; a luptat împotriva Partidului muncitoresc social-democrat ; în 1872, după descoperirea legăturilor sale cu guvernul prusian, a fost exclus din Uniunea generală a muncitorilor germani. — 47, 55, 57, 73, 75, 82, 110, 112, 122, 123, 135, 138, 139, 140, 143, 145—150, 154—156, 157, 161, 162, 183, 188, 189, 232—233, 248, 251, 253, 257, 259, 260, 262, 263, 266, 270, 273, 281, 285, 287, 289, 294—296, 297, 300, 302, 303, 310, 318, 331, 334, 335, 349, 370, 372, 379, 380, 388, 420, 447, 457, 483, 491, 495, 507, 508—511, 519, 545, 556, 624.
- Seiler, Sebastian** — publicist german, în 1846 membru al Comitetului comunist de corespondență de la Bruxelles și membru al Ligii comuniștilor ; a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania, în deceniul al 6-lea emigrant la Londra și S.U.A. — 122.
- Senior, Nassau William** (1790—1864) — economist vulgar englez, apologet al capitalismului ; s-a pronunțat împotriva reducerii zilei de lucru. — 302, 325, 426.
- Serno-Solovievici, Aleksandr Aleksandrovici** (1838—1869) — democrat revoluționar rus, discipol al lui Cernișevski ; la începutul deceniului al 7-lea a luat parte la mișcarea revoluționară din Rusia, apoi a emigrat la Geneva ; membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor ; a activat în mișcarea muncitorească elvețiană. — 188, 190, 197, 201, 210, 331, 333.
- Serraillier, Auguste** (n. 1840) — membru al mișcării muncitorești franceze și internaționale, lucrător de calapoade ; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (1869—1872), secretar corespondent pentru Belgia (1870) și pentru Franța

- (1871—1872); în septembrie 1870, după căderea celui de-al doilea Imperiu, a fost trimis la Paris ca împuternicit al Consiliului General; membru al Comunei din Paris; în 1871 delegat la Conferința de la Londra și în 1872 la Congresul de la Haga al Asociației Internaționale a Muncitorilor; în 1873 membru al Consiliului federal britanic, tovarăș de luptă al lui Marx. — 390, 461, 466, 468.
- Seubert, Adolf Friedrich** (1819—1890) — funcționar în Ministerul de război din Württemberg, scriitor; a participat la războiul austro-prusian (1866) și la cel franco-prusian (1870—1871); cunoscut al lui L. Kugelmann, pe care l-a ajutat la publicarea în diferite ziare germane a recenziilor lui F. Engels, la volumul I al „Capitalului” lui K. Marx. — 8, 9.
- Seward, William Henry** (1801—1872) — om de stat american, unul dintre liderii aripii de dreapta a partidului republican; guvernator al statului New York (1839—1843), din 1849 senator; în alegerile din 1860 — candidat la președinție, secretar de stat al S.U.A. (1861—1869); adeptul unui compromis cu proprietarii de sclavi din statele din Sud. — 205.
- Shakespeare, William** (1564—1616) — cel mai mare poet și dramaturg al Renașterii engleze; unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai literaturii universale. — 592, 621.
- Shaw, Robert** (m. 1869) — militant al mișcării muncitorești engleze, pictor, a participat la adunarea de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1869), la ale cărei lucrări a participat activ, propagând ideile Internaționalei în organizațiile de jos ale trade-unionurilor; casier al Consiliului (1867—1868), secretar-correspondent pentru America (1867—1869), participant la Conferința de la Londra (1865) și la Congresul de la Bruxelles (1868) ale Internaționalei. — 129, 572.
- Shee** — asociat al editorului german K. L. Vogler din Bruxelles și proprietarul unei librării. — 160.
- Siebel, Carl** (1836—1868) — poet renan; a contribuit în mare măsură la răspândirea lucrărilor lui Marx și Engels și la popularizarea volumului I al „Capitalului”; rudă îndepărtată a lui Engels. — 5, 15, 52, 55, 73, 78, 80, 110, 473, 477.
- Simon, Jules** (1814—1896) — om de stat francez, filozof idealist, republican burghez moderat, deputat în Adunarea Constituantă (1848—1849), membru al Corpului legislativ, ministru al instrucțiunii publice în guvernul Apărării naționale și în guvernul Thiers (1870—1873), deputat în Adunarea națională din 1871, unul dintre inspiratorii luptei împotriva Comunei. — 533, 626.
- Slade, Adolphus** (1804—1877) — ofițer de marina englez, ulterior amiral; în 1849—1866 a fost în serviciul Turciei, în ajunul Războiului Crimeii a fost contraamiral în flota turcă. — 161.
- Smith, Adam** (1723—1790) — economist englez, unul dintre reprezentanții marcanți ai economiei politice clasice burgheze. — 11, 70, 84, 90, 106.
- Smith, Goldwin** (1823—1910) — istoric burghez, economist și publicist englez; liberal, apologet al politicii colonialiste engleze în Irlanda, în 1868 s-a stabilit în S.U.A., din 1871 a trăit în Canada. — 340, 355.
- Smulevici, Iacob S.** (n. 1841) — fiziolog rus, în deceniul al 7-lea a audiat cursurile unor universități din Germania și Franța; autor al unor lucrări. — 7.
- Sonnemann, Leopold** (1831—1909) — om politic german, publicist și bancher, democrat burghez; unul dintre fonda-

- torii Uniunii naționale (1859), în deceniul al 7-lea s-a situat pe pozițiile federaliștilor sud-germani, a fost apropiat de mișcarea muncitorească; s-a pronunțat împotriva unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei, deputat în Reichstag. — 132, 420.
- Sorge, Friedrich Adolf** (1828—1906) — militant de seamă al mișcării muncitorești și socialiste internaționale și americane, participant la revoluția din 1848, în 1852 a emigrat în America; unul dintre membrii activi ai Internaționalei, a organizat secțiile din America; delegat la Congresul de la Haga (1872), membru al Consiliului General de la New York și secretar general al acestuia (1872—1874), propagandist activ al marxismului; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 491, 492, 500, 515, 594, 595.
- Spencer, Herbert** (1820—1903) — filozof și sociolog burghez englez, pozitivist, apologet al capitalismului. — 83.
- Speyer, Carl** (n. 1845) — tîmplar; în deceniul al 7-lea a fost secretarul Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, membru al Internaționalei, în 1870 a emigrat în S.U.A., în 1872 membru al Consiliului General din America. — 183.
- Spier, Samuel** — social-democrat german, unul dintre membrii comitetului din Braunschweig al Partidului muncitoresc social-democrat, membru al Internaționalei I, delegat la Congresul de la Basel (1869). — 327.
- Spinoza, Baruch** (Benedictus de) (1632—1677) — filozof materialist olandez. — 612.
- Spurgeon, Charles Haddon** (1834—1892) — predicator baptist englez, fanatic. — 621.
- Stalder, Franz Josef** (1757—1833) — filolog elvețian, a studiat dialectele elvețiene ale limbii germane. — 46.
- Stein, Lorenz** (1815—1890) — jurist, istoric și economist vulgar german. — 9.
- Steinmetz, Karl Friedrich** (1796—1877) — general german, din 1871 general-feldmareșal, în timpul războiului franco-prusian comandantul Armatei I (pînă în septembrie 1870). — 19.
- Steinthal**, — proprietarul unei firme comerciale din Manchester, la care era angajat Georg Weerth. — 622.
- Steinthal** — soția celui de mai sus. — 623.
- Stepney, Cowell William Frederick** (1820—1872) — militant al mișcării muncitorești engleze, membru al Ligii pentru reformă, membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1872) și casier al Consiliului (1868—1870); în 1868 delegat la Congresul de la Bruxelles, în 1869 la Congresul de la Basel și în 1871 la Conferința de la Londra ale Internaționalei; membru al Consiliului federal britanic. — 128, 384, 390, 517, 526, 529, 531, 574, 596.
- Stern, Daniel** (Pseudonimul lui *Flavigny de Marie, contesse d'Agoult*). — 528.
- Steuart, James** (1712—1780) — economist englez burghez, unul dintre ultimii reprezentanți ai mercantilismului. — 84.
- Stieber, Wilhelm** (1818—1882) — funcționar de poliție prusian, șef al poliției politice din Prusia (1850—1860); martorul principal și unul dintre organizatorii procesului comuniștilor de la Köln din 1852; în timpul războiului franco-prusian (1870—1871) șeful poliției militare și al spionajului și contra-spionajului german pe teritoriul Franței. — 81, 222, 264, 410, 610.
- Stirling, James Hutchinson** (1820—1909) — filozof scoțian, a propagat filozofia lui Hegel în Anglia. — 84, 423.

- Strohn*, Eugen (n. 1868) — fratele lui Wilhelm Strohn. — 202, 203.
- Strohn*, Wilhelm — membru al Ligii comunistilor, unul dintre prietenii lui Marx și Engels, a emigrat la Bradford. — 12, 21, 140, 142, 165, 166, 202, 255, 368, 404, 526.
- Strousberg*, Bethel Henry (1823—1884) — mare întreprinzător de căi ferate și industriaș german. În 1868, la insistențele lui Carol I de Hohenzollern, i-a fost concesionată construirea unei rețele de căi ferate în România; această concesione, care a costat statul român cu 27 450 000 de lei aur mai mult decât oferta altui concern, a provocat, mai ales după falimentul lui Strousberg în 1873, un mare scandal politic. — 321.
- Struve*, Gustav (1805—1870) — avocat și publicist german, democrat mic-burghez, unul dintre conducătorii mișcărilor revoluționare din aprilie și septembrie 1848 din Baden, precum și al insurecției din 1849 din Baden-Palatina; după înfrângerea revoluției a emigrat; a fost unul dintre conducătorii emigrației mic-burgheze germane din Anglia; mai târziu a participat la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor aboliționiste din nord. — 34, 53, 141, 485, 520.
- Stumpf*, Paul (aprox. 1827—1913) — militant al mișcării muncitorești germane, de profesie mecanic; în 1847 membru al Asociației muncitorilor germani de la Bruxelles, membru al Ligii comunistilor, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania, membru al Internaționalei, delegat la Congresul de la Lausanne al Internaționalei (1867), membru al Partidului muncitoresc social-democrat din Germania. — 323.
- Sulla*, Lucius Cornelius (138—78 î.e.n.) — comandant de oști și om de stat roman, consul (88 î.e.n.), dictator (82—79 î.e.n.). — 79.
- Sullivan*, Edward (1822—1885) — om de stat irlandez, jurist; în 1865 a intentat proces fenienilor; attorney-general pentru Irlanda (1868—1870), păstrătorul arhivei judiciare a Irlandei, lord-cancelar al Irlandei (1883—1885). — 43.
- Swift*, Jonathan (1667—1745) — scriitor satiric englez, de origine irlandez. — 448, 449.
- Sybel*, Heinrich von (1817—1895) — istoric burghez și om politic german, din 1867 — național-liberal; reprezentant al așa-numitei școli istorice a Germaniei mici. — 393, 395, 398.
- Sylvis*, William (1828—1869) — militant de seamă al mișcării muncitorești americane, de profesie turnător, unul dintre fondatorii Uniunii internaționale a turnătorilor (1859), președintele ei (1863—1869), a participat la Războiul civil din America (1861—1865) de partea statelor din Nord, unul dintre fondatorii Ligii naționale a muncitorilor din S.U.A. (1866) și președintele ei (1868—1869), adept al aderării la Internațională. — 320, 491.
- Szemere*, Bertalan (1812—1869) — om politic și publicist ungar, a luat parte la revoluția din Ungaria (1848—1849), ministru în guvernul revoluționar; după înfrângerea revoluției a emigrat. — 476.

T

Taine, Hippolyte (1828—1893) — critic de artă și literar francez, filozof și istoric; în deceniile al 6-lea și al 7-lea liberal moderat, după înfrângerea Comunei din Paris a devenit ideologul burgheziei contrarevoluționare. — 486.

Talandier, Pierre-Théodore-Alfred (1822—1890) — ziarist, democrat mic-burghez francez; a luat parte la revoluția din 1848 din Franța, după lovitura de stat din 1851 a emigrat la Londra, prieten al lui Herzen; în 1864 membru al Consiliului General al Asociației

- Internaționala a Muncitorilor ; deputat în parlamentul francez (1876—1880 și 1881—1885). — 400, 408, 432.
- Tenge* (n. aprox. 1833) — cunoaștință apropiată a familiei Kugelmann, a manifestat interes față de teoria lui Marx și de Internaționala I. — 534.
- Ténot*, Pierre-Paul-Eugène (1839—1890) — publicist francez, republican burghez. — 175, 184, 191, 199, 202, 205, 213, 243, 533.
- Thiers*, Louis — Adolphe (1797—1877) — istoric burghez și om de stat francez ; prim-ministru (1836—1890) ; în perioada celei de-a doua Republici deputat în Adunarea constituantă și în cea legislativă ; șeful puterii executive, președinte al Consiliului de miniștri (1871), președinte al republicii (1871—1873) ; călăul Comunei din Paris. — 533.
- Thompson*, John (1802—1891) — editor și bancher american. — 582.
- Thornton*, William Thomas (1813—1880) — economist burghez, adept al lui John Stuart Mill. — 175, 262, 549.
- Thünen*, Johann Heinrich (1783—1850) — economist burghez german, s-a ocupat de probleme de economie agrară. — 475, 480.
- Tibaldi*, Paolo (1825—1901) — revoluționar italian, garibaldian, participant la Comuna din Paris. — 432.
- Tolain*, Henri-Louis (1828—1897) — gravor francez, proudhonist de dreapta, participant la adunarea de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, unul dintre conducătorii secției din Paris a Internaționalei, delegat la toate congresele Internaționalei (în afară de cel de la Haga) ; în timpul Comunei din Paris a trecut de partea versaillezilor ; în 1871 a fost exclus din Internațională. — 128, 132, 601.
- Tone*, Theobald Wolfe (1763—1798) — democrat revoluționar burghez irlandez, conducătorul asociației „United Irishmen”, unul dintre organizatorii răscoalei din 1798 din Irlanda. — 340.
- Tooke*, Thomas (1774—1858) — economist englez, promotor zelos al liberului schimb, a criticat teoria banilor a lui Ricardo ; „ultimul economist englez of any value” (Marx). — 84.
- Trench*, William Steuart (1808—1872) — funcționar irlandez, a administrat domeniile landlorzilor englezi ; autorul unei cărți despre Irlanda. — 325, 407
- Tridon*, Edme-Marie-Gustave (1841—1871) — om politic și publicist francez, blanquist ; membru al Internaționalei I ; deputat în Adunarea națională din 1871, și-a depus mandatul ; membru al Comunei din Paris ; după înfrângerea Comunei a emigrat în Belgia. — 227, 291, 533.
- Turgot*, Anne-Robert-Jacques (1727—1781) — economist și om de stat francez, cel mai de seamă reprezentant al școlii fiziocraților, controlor financiar general (1774—1776) ; a exprimat interesele burgheziei. — 84.

U

- Urquhart*, David (1805—1877) — diplomat englez, publicist și om politic reacționar, turcofil ; în deceniul al 4-lea a îndeplinit misiuni diplomatice în Turcia, membru al parlamentului (1847—1852), fondatorul și redactorul ziarului „Free Press” și al revistei „Diplomatic Review” (1866—1877). — 6, 7, 40, 76, 176, 182, 258, 272, 315, 393, 539.
- Utin*, Nikolai Isaakovici (1845—1883) — revoluționar rus, a luat parte la mișcarea studențească, membru al organizației „Zemlea i volea”, în 1863 a emigrat în Anglia, apoi în Elveția ; unul dintre organizatorii secției ruse a Internaționalei I, membru al redacției ziarului „Narodnoe Delo” (1868—

1870), unul dintre redactorii ziarului „Égalité” (1870—1871), a luptat împotriva lui Bakunin și a adepților lui; în 1871 delegat la Conferința de la Londra a Internaționalei; pe la mijlocul deceniului al 8-lea s-a retras din mișcarea revoluționară. — 420, 421, 434, 606.

V

Vambery, Armin (1832—1913) — orientalist și călător ungar; la începutul deceniului al 7-lea a făcut o călătorie în Asia Mijlocie; autor al unor lucrări de istorie și cultură a popoarelor din Orientul Apropiat și din Asia Mijlocie. — 339.

Vandenhouten, Alphonse — militant al mișcării muncitorești belgiene, pictor; unul dintre fondatorii secției belgiene a Internaționalei (1865), membru al Consiliului federal belgian al Internaționalei; secretar pentru relațiile cu străinătatea și corespondent din partea unor orașe din bazinul Charleroi. — 87.

Varlin, Louis-Eugène (1839—1871) — militant de seamă al mișcării muncitorești franceze, legător de cărți, proudhonist de stînga, unul dintre conducătorii secțiilor din Franța ale Internaționalei; delegat la o serie de congrese ale Internaționalei, membru al Comitetului Central al Gărzii naționale și al Comunei din Paris; a fost executat de versaillezi la 28 mai 1871. — 280, 606.

Vauban, Sébastien le Prêtre (Prestre), marchiz de (1633—1707) — mareșal al Franței, genist, a criticat sistemul de impozite francez. — 389.

Venedey, Jakob (1805—1871) — publicist radical german, în 1848—1849 membru al Adunării naționale de la Frankfurt (aripa de stînga), după revoluția din 1848—1849 liberal. — 63, 333.

Verlet, Henri (numele adevărat Plac) — ziarist francez, blanquist; membru al Internaționalei I. — 600.

Vermorel, Auguste (1841—1871) — publicist francez, proudhonist, redactor la „Courrier français” (1866—1871), membru al Comunei din Paris. — 244, 533, 633.

Vésinier, Pierre (1826—1902) — publicist mic-burghez francez, emigrant, unul dintre organizatorii Secției franceze de la Londra; a participat la conferința de la Londra, din 1865, a Internaționalei, a desfășurat o activitate de defăimare a Consiliului General din care cauză, în conformitate cu hotărîrea Congresului de la Bruxelles din 1868, a fost exclus din Internațională. — 87, 89, 101, 114, 126, 132, 519, 530.

Victoria, (1819—1901) — regină a Marii Britanii (1837—1901) și împărăteasa a Indiei. — 334.

Vieweg, F. — editor din Paris. — 160, 163, 516, 529.

Villemessant (1812—1879) — ziarist reacționar francez, monarhist; în 1854 editorul ziarului „Figaro”; în perioada celui de-al doilea Imperiu a cochetat cu bonapartiștii; reprezentant al reacțiunii monarhiste. — 633.

Virchow, Rudolf (1821—1902) — patolog și antropolog german, om politic burghez, întemeietorul patologiei celulare; adversar al darvinismului; unul dintre întemeietorii și liderii partidului progresist; după 1871, adversar al mișcării muncitorești și al socialismului științific. — 57, 488.

Vivenot, Alfred (1836—1874) — istoric austriac, autorul unor lucrări de istorie și politică externă a Austriei. — 398.

Vogler, C. G. — editor german la Bruxelles, membru al Ligii comuniștilor. — 160, 529.

- Vogt, August** (aprox. 1830—aprox. 1883) — militant al mișcării muncitorești germane și americane, socialist; de profesune cismar; membru al Ligii comuniștilor; participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, s-a ridicat împreună cu Liebknecht împotriva influenței lassalleianismului în mișcarea muncitorească germană; membru al Internaționalei I; în 1867 a emigrat în S.U.A., membru al Clubului comunist din New York și unul dintre organizatorii secțiilor Internaționalei în S.U.A.; adept al lui K. Marx și F. Engels. — 500, 513, 514, 515, 521, 594—600.
- Vogt, Gustav** (1829—1901) — economist elvețian de origine germană, pacifist burghez, unul dintre organizatorii Ligii păcii și libertății, redactor la „États-Unis d'Europe” (1867—1870), fratele lui Karl Vogt. — 517.
- Vogt, Karl** (1817—1851) — naturalist german, reprezentant al materialismului vulgar, democrat mic-burghez, în 1848—1849 membru al Adunării naționale (aripa de stînga); în 1849 a emigrat în Elveția; în deceniile al 6-lea și al 7-lea agent plătit al lui Ludovic Bonaparte; unul dintre participanții cei mai activi la campania de calomnii pornită împotriva revoluționarilor proletari; Marx l-a demascat în pamfletul său „Domnul Vogt” (1860). — 15, 57, 60, 130, 133, 137, 143, 149, 176, 192, 217, 248, 322, 476, 518, 619.
- Voltaire, François-Marie** (Arouet) de (1694—1778) — filozof deist francez, scriitor satiric, istoric, eminent reprezentant al iluminismului burghez din secolul al XVII-lea; a luptat împotriva absolutismului și catolicismului. — 506.
- W**
- Wachsmuth, Ernst Wilhelm** (1784—1866) — istoric burghez german, profesor la Leipzig, autor al unor lucrări de istorie antică și de istorie a Europei. — 451.
- Wagener, Hermann** (1815—1889) — publicist și om politic german, ideolog al iuncherimii prusiene îmburghezite; unul dintre fondatorii partidului conservator prusian, consilier intim în guvernul Bismarck (1866—1873); adept al „socialismului de stat” prusian reacționar. — 41, 254, 313.
- Wagner, Adolph** (1835—1917) — economist burghez german, adept al economiei politice vulgare, reprezentant al așa-numitei școli a dreptului social în economia politică, socialist de catedră. — 612.
- Wakefield, Edward** (1774—1854) — statistician burghez și agronom englez, autorul cărții „An account of Ireland, statistical and political”. — 327—329, 333, 340, 351, 355, 398, 418, 424.
- Walesrode, Ludwig Reinhold** (1810—1889) — publicist german, democrat burghez; în 1860—1861 a editat almanahul „Demokratische Studien”. — 339.
- Ward, James Clifton** (1843—1880) — geolog englez, în 1865—1869 a făcut cercetări geologice în Yorkshire. — 548.
- Ware, James** (1594—1666) — istoric și om de stat irlandez, în 1632—1649 și 1660—1666 șeful departamentului justiției militare; autorul unor lucrări de istorie a Irlandei. — 452—454.
- Waterlow, Sydney Hudley** (1822—1906) — om politic englez, liberal. — 395.
- Watts, John** (1818—1887) — publicist englez, la început socialist utopist, adept al lui Robert Owen, ulterior liberal burghez și filantrop; apologet al capitalismului. — 195, 275.
- Weber, Joseph Valentin** (1814—1895) — ceasornicar german, participant la mișcarea revoluționară din Baden din 1848; după înfringerea revoluției emi-

- grant la Londra, membru al Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra. — 519.
- Weber, Wilhelm** — ceasornicar german, lassallean, după 1864 emigrant la New York, în 1866 președintele Uniunii generale a muncitorilor germani de la New York, fiul lui Joseph Valentin Weber. — 167, 171, 176, 459.
- Weerth, Georg** (1822—1856) — publicist și scriitor german; membru al Ligii Comuniștilor; în 1848—1849 foietonistul lui „*Neue Rheinische Zeitung*”, prieten al lui Marx și Engels. — 80, 149, 437, 474, 569, 627.
- Wehner, J. G.** — emigrant german la Manchester, în deceniul al 7-lea cașierul Casei Schiller, cunoscut al lui Friedrich Engels. — 222.
- Weiss, Guido** (1822—1899) — publicist german, democrat mic-burghez, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; în deceniul al 7-lea a făcut parte din aripa de stînga a partidului progresist, redactor la ziarele „*Berliner Reform*” (1863—1866) și „*Zukunft*”. — 335, 389, 420, 563.
- Welcker, Karl Theodor** (1790—1869) — jurist german, publicist liberal. — 446.
- Werner, Ernst** — legator din Leipzig, participant la mișcarea muncitorească germană. — 319.
- Werner, Johann-Peter** — avocat german, în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt (centrul stîng). — 252.
- West, Charles** (1816—1898) — medic englez, pediatru. — 322, 566.
- Westbury.** Vezi *Bethell*, Richard.
- Weston, John** — militant al mișcării muncitorești engleze, dușman, mai tirziu antreprenor; adept al lui Owen, participant la adunarea de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1872), în 1865 delegat la Conferința de la Londra, membru al Consiliului federal britanic, membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă, unul dintre conducătorii Ligii pămîntului și a muncii. — 244, 342, 353.
- Westphalen, Edgar von** (1819—aprox. 1890) — fratele lui Jenny Marx, în 1846 a făcut parte din Comitetul comunist de corespondența de la Bruxelles; în deceniile al 6-lea și al 7-lea a trăit ca emigrant în S.U.A. — 50.
- Weydemeyer, Joseph** (1818—1866) — militant de seama al mișcării muncitorești germane și americane, membru al Ligii comuniștilor, a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania; după înfringerea revoluției a emigrat în America, unde a luat parte la războiul civil de partea statelor din Nord; a propagat marxismul în America, prieten apropiat al lui Marx și Engels. — 30, 80, 437, 501.
- Whaley, J. C.** — militant al mișcării muncitorești americane, președintele lui National Labor Union (1867) — 491.
- Wigand, Otto** (1795—1870) — editor și librar german, proprietarul unei firme din Leipzig care publica lucrările scriitorilor progresiști. — 272, 282.
- Wilhelm** — vezi *Liebknecht*, Wilhelm.
- Wilhelm I** (1787—1888) — prinț de Prusia, prinț regent (1858—1861), rege al Prusiei (1861—1888), împărat al Germaniei (1871—1888). — 64, 74, 134.
- Willich, August** (1810—1878) — ofițer prusian; a demisionat din armată din cauza convingerilor sale politice; membru al Ligii comuniștilor, în 1849 — comandantul unui corp de voluntari în timpul insurecției din Baden-Palatinat; în 1850, după sciziunea din Liga comuniștilor, conducător al fracțiunii sectare-aventuriste; în 1853 a

emigrat în S.U.A., participant la războiul civil de partea statelor din Nord. — 431.

Wolff, Wilhelm (Lupus) (1809—1864) — revoluționar proletar și publicist german; învățător, fiu de țaran din Silezia; a luat parte la mișcarea studențească; în 1834—1849 a fost deținut în închisorile prusiene; în 1846—1847 membru al Comitetului comunist de corespondență de la Bruxelles; din martie 1848 membru al Organului Central al Ligii Comuniștilor; în 1848—1849 — unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”, prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 79, 80, 218, 219, 437, 485, 496, 554.

Y

Yorck, Theodor (1830—1875) — militant al mișcării muncitorești germane, organizator al Uniunii țimplarilor, lassallean; în 1869 a aderat la opoziția împotriva lui Schweitzer, a ieșit

din Uniunea generală a muncitorilor germani și a participat la organizarea Partidului muncitoresc social-democrat; în 1871—1874 — secretar al partidului. — 241, 250.

Young, Arthur (1741—1820) — agronom și economist burghez englez. — 328, 329, 355.

Z

Zabicki, Antoni (aprox. 1810—1871) — militant al mișcării de eliberare națională din Polonia, de profesiune zetar; după 1831 a emigrat, participant la revoluția din 1848—1849 din Ungaria, din 1851 emigrant în Belgia, unul dintre conducătorii Asociației democratice de la Londra; din 1863 a editat „Glos Wolny”; secretar al Comitetului național polonez, membru al Consiliului General al Internaționalei (1868—1871), secretar-corespondent pentru Polonia (1866—1871). — 319, 565.

Personaje din literatură, Biblie și mitologie

Caliban — personaj din comedia lui Shakespeare „Furtuna”; centaur — 487.

Clara Vere de Vere — eroina poemului cu același nume al lui Alfred Tennyson, tipul aristocratei distanțe, înfurmurate. — 272.

Crispin(us) — personaj din satira a IV-a de Juvenal. — 230.

Falstaff, sir John — personaj din piesele lui Shakespeare „Nevestele vesele din Windsor” și „Henric al IV-lea”. — 527.

Felix Holt — eroul romanului cu același nume al scriitoarei engleze George Eliot; tipul radicalului burghez. — 382, 409, 548.

Gaudissart — eroul din „L'illustre Gaudissart” de Honoré de Balzac; tipul comis-voiajorului care are succes. — 120, 136, 139, 152, 154, 221, 329, 387, 390, 394, 396, 397, 464.

Heinecke — personaj din cîntecul popular german cu același nume, care este o parodie populară după așa-numita literatură grobiană a secolului al XVI-lea. — 459.

Iacob — potrivit Bibliei, fiul lui Isaac, strămoș al poporului izraelit. — 121.

Iosif — potrivit Bibliei, fiul lui Iacob, vîndut de frații lui în Egipt; datorită înțelepciunii lui a fost numit dregător al faraonului; și-a mutat neamul în Egipt. — 121.

- John Bull* — denumire ironică dată englezilor după apariția satirelor politice ale lui Jonathan Swift (1667—1745) și John Arbuthnot (1666—1735). — 10, 18, 226, 227, 339, 356, 363, 389, 528, 619, 626, 639.
- Kobes* — eroul poeziei satirice cu același nume a lui Heinrich Heine; poezie reclă dată lui Jakob Venedey. — 79.
- Orindur* — unul dintre eroii principali din drama lui Müllner „Vina”. — 532.
- Rabbi Iuda* — unul dintre personajele principale ale poeziei satirice a lui Heine „Disputa”; tipul rabinului apărător fanatic al religiei iudaice. — 248.
- Rameau* — personaj din romanul lui Denis Diderot „Nepotul lui Rameau”. — 261, 263.
- Robinson Crusoe* — personaj principal din romanul „Robinson Crusoe” al lui Daniel Defoe. — 345.
- Unchiul Sam* — nume simbolic pentru S.U.A. — 227.

Cuprins

Prefață . . . . . V—XXIV

PARTEA ÎNTÎI

CORESPONDENȚA DINTRE MARX ȘI ENGELS

ianuarie 1868—mijlocul lunii iulie 1870

1868

1. Marx către Engels, 3 ianuarie	5—6
2. Engels către Marx, 6 ianuarie	6—7
3. Engels către Marx, 7 ianuarie	7—8
4. Marx către Engels, 8 ianuarie	9—10
5. Marx către Engels, 8 ianuarie	10—14
6. Engels către Marx, 10 ianuarie	14—15
7. Marx către Engels, 11 ianuarie	16—18
8. Engels către Marx, 16 ianuarie	18—20
9. Engels către Marx, 23 ianuarie	21—22
10. Marx către Engels, 25 ianuarie	23—24
11. Marx către Engels, 1 februarie	24—25
12. Engels către Marx, 2 februarie	26—28
13. Marx către Engels, 4 februarie	29—30
14. Engels către Marx, 11 februarie	30—31
15. Marx către Engels, 15 februarie	31—32
16. Marx către Engels, 20 februarie	32—33
17. Engels către Marx, 20 februarie	33
18. Engels către Marx, 1 martie	34—35
19. Marx către Engels, 4 martie	35
20. Marx către Engels, 6 martie	36—37
21. Engels către Marx, 10 martie	37—38

---

22. Engels către Marx, 13 martie	38—39
23. Marx către Engels, 14 martie	40—42
24. Marx către Engels, 16 martie	42—43
25. Engels către Marx, 17 martie	43—44
26. Marx către Engels, 18 martie	44—45
27. Engels către Marx, 19 martie	45—46
28. Marx către Engels, 23 martie	47
29. Marx către Engels, 25 martie	48—50
30. Engels către Marx, 29 martie	51—52
31. Engels către Marx, 10 aprilie	52—54
32. Marx către Engels, 11 aprilie	54—56
33. Engels către Marx, 17 aprilie	56—57
34. Marx către Engels, 18 aprilie	58
35. Engels către Marx, 20 aprilie	59
36. Marx către Engels, 21 aprilie	59—60
37. Marx către Engels, 22 aprilie	60—63
38. Engels către Marx, 26 aprilie	63—65
39. Marx către Engels, 30 aprilie	65—70
40. Marx către Engels, 4 mai	71—73
41. Engels către Marx, 6 mai	73—75
42. Marx către Engels, 7 mai	75—76
43. Engels către Marx, 10 mai	76—78
44. Engels către Marx, 15 mai	78—79
45. Marx către Engels, 16 mai	79—81
46. Engels către Marx, 22 mai	81—83
47. Marx către Engels, 23 mai	83—85
48. Engels către Marx, 25 mai	85—86
49. Marx către Engels, 27 mai	86
50. Marx către Engels, 20 iunie	87—88
51. Engels către Marx, 22 iunie	88—89
52. Marx către Engels, 23 iunie	89—91
53. Engels către Marx, 24 iunie	91
54. Marx către Engels, 24 iunie	92
55. Engels către Marx, 25 iunie	92—93
56. Marx către Engels, 26 iunie	93—94
57. Engels către Marx, 26 iunie	94—95
58. Marx către Engels, 27 iunie	95—96
59. Engels către Marx, 28 iunie	96—97
60. Marx către Engels, 29 iunie	97—98
61. Marx către Engels, 2 iulie	98—99
62. Engels către Marx, 2 iulie	99
63. Marx către Engels, 4 iulie	100
64. Marx către Engels, 7 iulie	100—102

65. Engels către Marx, 10 iulie	102—104
66. Marx către Engels, 11 iulie	104—106
67. Engels către Marx, 14 iulie	107
68. Engels către Marx, 21 iulie	107—108
69. Marx către Engels, 23 iulie	109—110
70. Engels către Marx, 29 iulie	110—111
71. Marx către Engels, 29 iulie	111—113
72. Marx către Engels, 4 august	114—115
73. Engels către Marx, 6 august	116—117
74. Marx către Engels, 10 august	117—118
75. Engels către Marx, 12 august	118—119
76. Marx către Engels, 13 august	119—120
77. Engels către Marx, în jurul datei de 14 august	120—121
78. Marx către Engels, 21 august	121
79. Engels către Marx, 22 august	122—123
80. Marx către Engels, 26 august	123—124
81. Engels către Marx, 28 august	124—125
82. Marx către Engels, 29 august	125—126
83. Engels către Marx, 1 septembrie	126—127
84. Marx către Engels, 9 septembrie	127
85. Marx către Engels, 12 septembrie	128—129
86. Engels către Marx, 16 septembrie	129—130
87. Marx către Engels, 16 septembrie	131—133
88. Engels către Marx, 18 septembrie	134—135
89. Marx către Engels, 19 septembrie	135—138
90. Engels către Marx, 21 septembrie	138—139
91. Marx către Engels, 23 septembrie	139—140
92. Engels către Marx, 24 septembrie	140—141
93. Marx către Engels, 25 septembrie	142
94. Marx către Engels, 25 septembrie	142—144
95. Engels către Marx, 25 septembrie	144
96. Marx către Engels, 26 septembrie	145—146
97. Marx către Engels, 29 septembrie	147—148
98. Engels către Marx, 30 septembrie	148—150
99. Engels către Marx, 2 octombrie	150—151
100. Marx către Engels, 4 octombrie	151—153
101. Engels către Marx, 6 octombrie	153
102. Engels către Marx, 8 octombrie	154—155
103. Marx către Engels, 10 octombrie	155—157
104. Engels către Marx, 12 octombrie	157—158
105. Engels către Marx, 14 octombrie	158—160
106. Marx către Engels, 15 octombrie	160—161
107. Engels către Marx, 22 octombrie	162—164

108. Marx către Engels, 24 octombrie	164—166
109. Engels către Marx, 28 octombrie	166—167
110. Marx către Engels, 4 noiembrie	167—168
111. Engels către Marx, 4 noiembrie	168—169
112. Engels către Marx, 6 noiembrie	169—170
113. Marx către Engels, 7 noiembrie	170—172
114. Marx către Engels, 8 noiembrie	172
115. Engels către Marx, 10 noiembrie	173—174
116. Engels către Marx, 13 noiembrie	174—175
117. Marx către Engels, 14 noiembrie	175—177
118. Marx către Engels, 14 noiembrie	177
119. Marx către Engels, 18 noiembrie	178—179
120. Engels către Marx, 18 noiembrie	180—181
121. Engels către Marx, 20 noiembrie	181—182
122. Marx către Engels, 23 noiembrie	182—183
123. Engels către Marx, 23 noiembrie	184
124. Engels către Marx, 25 noiembrie	185
125. Engels către Marx, 29 noiembrie	185—187
126. Marx către Engels, 30 noiembrie	187—188
127. Marx către Engels, 5 decembrie	188—189
128. Marx către Engels, 6 decembrie	189
129. Engels către Marx, 8 decembrie	189—190
130. Marx către Engels, 9 decembrie	190—192
131. Marx către Engels, 10 decembrie	193
132. Engels către Marx, 11 decembrie	194—195
133. Marx către Engels, 12 decembrie	195—196
134. Engels către Marx, 13 decembrie	197—199
135. Marx către Engels, 14 decembrie	199—201
136. Marx către Engels, 15 decembrie	201—202
137. Engels către Marx, 18 decembrie	202—204
138. Marx către Engels, 19 decembrie	205
139. Marx către Engels, 23 decembrie	206

1869

140. Marx către Engels, 1 ianuarie	207—208
141. Engels către Marx, 3 ianuarie	208
142. Marx către Engels, 13 ianuarie	209—212
143. Engels către Marx, 19 ianuarie	212—213
144. Marx către Engels, 23 ianuarie	213—214
145. Engels către Marx, 25 ianuarie	214—215
146. Engels către Marx, 26 ianuarie	215
147. Marx către Engels, 28 ianuarie	215—216

148. Engels către Marx, 29 ianuarie	216—219
149. Marx către Engels, 29 ianuarie	219
150. Marx către Engels, 13 februarie	220
151. Marx către Engels, 15 februarie	220—221
152. Engels către Marx, 17 februarie	221
153. Engels către Marx, 21 februarie	222
154. Marx către Engels, 24 februarie	223—224
155. Engels către Marx, 25 februarie	224—225
156. Marx către Engels, 1 martie	225—229
157. Marx către Engels, 2 martie	229
158. Marx către Engels, 3 martie	230—231
159. Engels către Marx, 3 martie	231—233
160. Engels către Marx, 4 martie	233—234
161. Marx către Engels, 5 martie	234—236
162. Engels către Marx, 7 martie	236—238
163. Marx către Engels, 14 martie	238—239
164. Engels către Marx, 15 martie	240
165. Engels către Marx, 18 martie	241—242
166. Marx către Engels, 20 martie	242—244
167. Engels către Marx, 21 martie	245—246
168. Engels către Marx, 28 martie	246—247
169. Marx către Engels, 29 martie	247—249
170. Engels către Marx, 2 aprilie	249—250
171. Engels către Marx, 4 aprilie	250—251
172. Marx către Engels, 5 aprilie	251—253
173. Engels către Marx, 6 aprilie	253—254
174. Marx către Engels, 7 aprilie	255
175. Engels către Marx, 7 aprilie	255—257
176. Marx către Engels, 8 aprilie	257—258
177. Engels către Marx, 14 aprilie	258—259
178. Marx către Engels, 15 aprilie	259—262
179. Engels către Marx, 16 aprilie	262—263
180. Marx către Engels, 16 aprilie	264
181. Engels către Marx, 19 aprilie	265
182. Marx către Engels, 24 aprilie	266
183. Engels către Marx, 25 aprilie	267
184. Marx către Engels, 26 aprilie	267—268
185. Marx către Engels, 1 mai	268—269
186. Engels către Marx, 2 mai	269
187. Engels către Marx, 7 mai	270
188. Marx către Engels, 8 mai	271—274
189. Engels către Marx, 10 mai	274—275
190. Marx către Engels, 14 mai	275—276

191. Engels către Marx, 19 mai	276—277
192. Marx către Engels, 21 mai	277—278
193. Engels către Marx, 23 mai	279
194. Marx către Engels, 16 iunie	280
195. Engels către Marx, 22 iunie	280—282
196. Marx către Engels, 26 iunie	282—283
197. Engels către Marx, 27 iunie	284
198. Engels către Marx, 1 iulie	284—286
199. Marx către Engels, 3 iulie	286—288
200. Engels către Marx, 6 iulie	289—291
201. Marx către Engels, 14 iulie	291—293
202. Marx către Engels, 17 iulie	293—294
203. Engels către Marx, 18 iulie	294—295
204. Engels către Marx, 21 iulie	295—297
205. Marx către Engels, 22 iulie	297—299
206. Marx către Engels, 24 iulie	299—300
207. Engels către Marx, 25 iulie	301—303
208. Marx către Engels, 27 iulie	304—305
209. Marx către Engels, 29 iulie	305—306
210. Engels către Marx, 30 iulie	306—308
211. Marx către Engels, 2 august	308—309
212. Engels către Marx, 3 august	309—310
213. Marx către Engels, 4 august	310—311
214. Marx către Engels, 10 august	312—314
215. Engels către Marx, 12 august	314—316
216. Engels către Marx, 16 august	316
217. Engels către Marx, 16 august	317
218. Marx către Engels, 17 august	318
219. Marx către Engels, 18 august	318—320
220. Engels către Marx, 5 septembrie	320—322
221. Marx către Engels, 25 septembrie	322—324
222. Engels către Marx, 27 septembrie	324—326
223. Marx către Engels, 30 septembrie	326—327
224. Engels către Marx, 22 octombrie	327—328
225. Marx către Engels, 23 octombrie	328
226. Engels către Marx, 24 octombrie	329—330
227. Marx către Engels, 30 octombrie	330—331
228. Engels către Marx, 1 noiembrie	332—333
229. Marx către Engels, 6 noiembrie	334—335
230. Engels către Marx, 9 noiembrie	335—336
231. Marx către Engels, 12 noiembrie	337—338
232. Engels către Marx, 17 noiembrie	338—340
233. Marx către Engels, 18 noiembrie	341—343

234. Engels către Marx, 19 noiembrie	343—349
235. Marx către Engels, 26 noiembrie	349—353
236. Engels către Marx, 29 noiembrie	354—356
237. Marx către Engels, 4 decembrie	356—358
238. Engels către Marx, 9 decembrie	358—360
239. Marx către Engels, 10 decembrie	361—364
240. Marx către Engels, 12 decembrie	365
241. Engels către Marx, 13 decembrie	365—366
242. Engels către Marx, 16 decembrie	366—368
243. Marx către Engels, 17 decembrie	368—370

1870

244. Engels către Marx, 9 ianuarie	371—372
245. Engels către Marx, 19 ianuarie	372—374
246. Marx către Engels, 22 ianuarie	375—376
247. Engels către Marx, 25 ianuarie	376—377
248. Marx către Engels, 27 ianuarie	378—379
249. Engels către Marx, 1 februarie	380—381
250. Engels către Marx, 9 februarie	381—382
251. Marx către Engels, 10 februarie	382—385
252. Engels către Marx, 11 februarie	385—387
253. Marx către Engels, 12 februarie	388—391
254. Engels către Marx, 17 februarie	391—393
255. Marx către Engels, 19 februarie	394—396
256. Marx către Engels, 21 februarie	396
257. Engels către Marx, 22 februarie	397—399
258. Marx către Engels, 5 martie	399—401
259. Engels către Marx, 7 martie	401—403
260. Marx către Engels, 9 martie	403—404
261. Marx către Engels, 10 martie	404—405
262. Engels către Marx, 13 martie	405—407
263. Marx către Engels, 19 martie	407—409
264. Engels către Marx, 21 martie	410—411
265. Marx către Engels, 24 martie	411—413
266. Marx către Engels, 26 martie	413—414
267. Engels către Marx, 27 martie	414—416
268. Engels către Marx, 28 martie	416—417
269. Engels către Marx, 13 aprilie	417—418
270. Marx către Engels, 14 aprilie	419—423
271. Engels către Marx, 15 aprilie	423—426.
272. Engels către Marx, 19 aprilie	427
273. Marx către Engels, 19 aprilie	428—429

274. Engels către Marx, 21 aprilie	429—430
275. Marx către Engels, 28 aprilie	430—433
276. Engels către Marx, 29 aprilie	434—436
277. Marx către Engels, 29 aprilie	436—437
278. Engels către Marx, 1 mai	437—438
279. Marx către Engels, 7 mai	439—443
280. Engels către Marx, 8 mai	443—446
281. Marx către Engels, 10 mai	446—448
282. Engels către Marx, 11 mai	449—450
283. Marx către Engels, 11 mai	451—453
284. Engels către Marx, 15 mai	453—455
285. Marx către Engels, 16 mai	456—457
286. Engels către Marx, 17 mai	457—458
287. Marx către Engels, 18 mai	459—460
288. Engels către Marx, 19 mai	460—461
289. Marx către Engels, 5 iulie	461—465
290. Engels către Marx, 6 iulie	465—468
291. Engels către Marx, 7 iulie	468—469
292. Marx către Engels, 8 iulie	469—470

PARTEA A DOUA

SCRISORI ALE LUI MARX ȘI ENGELS CĂTRE DIVERSE PERSOANE

ianuarie 1868—iulie 1870

1868

1. Engels către Jenny Marx, 3 ianuarie	473—474
2. Marx către Ludwig Kugelmann, 11 ianuarie	474—476
3. Marx către Ludwig Kugelmann, 30 ianuarie	476—479
4. Marx către Ludwig Kugelmann, 6 martie	479—481
5. Marx către Ludwig Kugelmann, 17 martie	481—483
6. Marx către Ludwig Kugelmann, 6 aprilie	483—485
7. Marx către Laura și Paul Lafargue, 11 aprilie	486—487
8. Marx către Ludwig Kugelmann, 17 aprilie	488
9. Marx către Joseph Dietzgen, 9 mai	489
10. Marx către Ludwig Kugelmann, 24 iunie	489—490
11. Marx către Ludwig Kugelmann, 2 iulie	490
12. Marx către Sigfrid Meyer, 4 iulie	491—492
13. Marx către Ludwig Kugelmann, 11 iulie	492—495
14. Engels către Ludwig Kugelmann, 31 iulie	495—496

15. Marx către Ludwig Kugelmann, 10 august . . .	496—497
16. Marx către Friedrich Lessner, 11 august . . .	498
17. Marx către Georg Eccarius și Friedrich Lessner, 10 septembrie	498—499
18. Marx către Sigfrid Meyer, 14 septembrie . . .	500—502
19. Marx către Hermann Jung, 14 septembrie . . .	502—503
20. Marx către Nikolai Franțevici Danielson, 7 octombrie	503—505
21. Marx către Ludwig Kugelmann, 12 octombrie . . .	505—507
22. Marx către Johann Baptist von Schweitzer, 13 octom- brie	508—511
23. Marx către Hermann Jung, 19 octombrie	512
24. Marx către Ludwig Kugelmann, 26 octombrie . . .	512—513
25. Marx către William Jessup, 28 octombrie	513—514
26. Marx către Sigfrid Meyer și August Vogt, 28 octom- brie	514—516
27. Marx către Bassot, 30 octombrie	516
28. Marx către Hermann Jung, 14 noiembrie	517
29. Marx către Ludwig Kugelmann, 5 decembrie	517—520
30. Marx către Ludwig Kugelmann, 12 decembrie	520—521
31. Marx către Asher & Co., după 12 decembrie	522
32. Engels către Hermann Engels, 18 decembrie	522—523
33. Marx către Hermann Jung, 28 decembrie	524

1869

34. Engels către Emil Blank, 4 februarie	525
35. Marx către Ludwig Kugelmann, 11 februarie	526—527
36. Marx către Laura și Paul Lafargue, 15 februarie	527—531
37. Marx către Hermann Jung, 17 februarie	531
38. Marx către Ludwig Kugelmann, 3 martie	532—534
39. Marx către Heinrich Oberwinder, 3 martie	534
40. Engels către Friedrich Lessner, 4 aprilie	535—536
41. Marx către John Malcolm Ludlow, 10 aprilie	536—537
42. Marx către fiica sa Eleanor, 26 aprilie	537—538
43. Marx către Ludwig Kugelmann, 11 mai	539—540
44. Engels către Hermann Engels, 13 mai	540—543
45. Marx către Paul Lafargue, 2 iunie	543—546
46. Marx către fiica sa Jenny, 2 iunie	546—547
47. Marx către fiica sa Jenny, 10 iunie	547—550
48. Engels către Elisabeth Engels, 1 iulie	550—553
49. Marx către François Lafargue, 7 iulie	553
50. Engels către Ludwig Kugelmann, 10 iulie	554—556
51. Marx către François Lafargue, 10 iulie	556—557

52. Marx către Ludwig Kugelmann, 15 iulie	558
53. Engels către Hermann Engels, 15 iulie	559—562
54. Engels către Ludwig Kugelmann, 27 iulie	563
55. Marx către Ludwig Kugelmann, 30 iulie	564
56. Marx către Hermann Jung, 13 august	565
57. Marx către Laura Lafargue, 25 septembrie	565—566
58. Marx către Ludwig Kugelmann, 12 octombrie	567
59. Marx către Paul și Laura Lafargue, 18 octombrie	567—568
60. Marx către Ludwig Kugelmann, 29 noiembrie	569—571

1870

61. Marx către Hermann Jung, 8 ianuarie	572
62. Marx către César De Paepe, 24 ianuarie	573—576
63. Engels către Carl Klein și Friedrich Moll, 8 februarie	577—579
64. Marx către Ludwig Kugelmann, 17 februarie	579—582
65. Marx către Charles Dobson Collet, 19 februarie	582—583
66. Marx către Peter Imandt, 23 februarie	584
67. Marx către Laura și Paul Lafargue, 5 martie	585—589
68. Engels către Rudolf Engels, 8 martie	590
69. Marx către Wilhelm Bracke, 24 martie	591
70. Marx către Philippe Coenen, 24 martie	591—592
71. Marx către Ludwig Kugelmann, 26 martie	592—593
72. Marx către Ludwig Kugelmann, 28 martie	593
73. Marx către Sigfrid Meyer și August Vogt, 9 aprilie	594—600
74. Marx către Paul și Laura Lafargue, 18 aprilie	600—601
75. Marx către Paul și Laura Lafargue, 19 aprilie	602—607
76. Engels către Wilhelm Bracke, 28 aprilie	607—608
77. Marx către Ludwig Kugelmann, 8 mai	608
78. Marx către fiica sa Jenny, 31 mai	609—610
79. Marx către Victor-P. Le Lubez, 14 iunie	611
80. Marx către Ludwig Kugelmann, 27 iunie	611—613
81. Marx către Hermann Jung, 14 iulie	613—614

ANEXE

1. Jenny Marx către Johann Philipp Becker. După 10 ianuarie 1868	617—620
2. Laura Marx către Engels, 13 ianuarie 1868	620
3. Friedrich Engels. Mărturisiri. Inceputul lunii aprilie 1868	621
4. Arnold Ruge către Steinthal. 25 ianuarie 1869	622—623
5. Jenny Marx către Ludwig Kugelmann, 15 septembrie [1869]	623—624
6. Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann, 30 octombrie 1869	625—627
7. Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann, 27 decembrie 1869	627—630
8. Jenny Marx către Engels. În jurul datei de 17 ianuarie 1870	630—631
9. Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann, 30 ianuarie 1870	632—635

10. Jenny Marx (fiica) către Ludwig și Gertrud Kugelmann, 8 mai 1870	635—637
11. Jenny Marx către Engels, [12 iulie 1870]	637—638
12. Jenny Marx (fiica) către Ludwig Kugelmann, 17 iulie 1870	639—641
Adnotari	645—727
Indice de lucrări și articole ale lui K. Marx și F. Engels citate sau menționate	728—736
Indice cuprinzând lucrările altor autori, citate și menționate de Marx și Engels	737—760
Indice de reviste și ziare menționate	761—774
Indice de nume	775—821

I L U S T R A Ț I I

Friedrich Engels (deceniul al 7-lea)	40—41
Karl Marx cu fiica sa cea mare, Jenny (1869)	152—153
Carnet de membru al Ligii pământului și muncii, care a aparținut lui Marx (30 noiembrie 1869)	328—329
Pagină din cartea lui N. Flerovski „Situația clasei muncitoare din Rusia”, cu însemnările marginale ale lui Marx	376—377
Karl Marx (1867)	504—505
Prima pagină a scrisorii lui K. Marx către Laura și Paul Lafargue — 5 martie 1870	587
Pagină din albumul fiicei lui Marx, Jenny, cuprinzând „Mărturisirile” lui Friedrich Engels	616—617

Apărut — decembrie 1972

Format 16/600X900. Coli de editură 50,52. Coli de tipar 53,50.
Planșe offset 6.

Tiparul executat sub comanda nr. 6810 10198 la Combinatul
Poligrafic „Casa Scînteii”, Piața Scînteii nr. 1,
București — Republica Socialistă România

